

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER
PROF. DR. HASAN KAVRUK
DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU
ARŞ. GRV. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN
UZM. ELİF MERVE KOÇ

SAYI-6

YIL / YEAR 3 SAYI / ISSUE 6 AĞUSTOS / AUGUST 2021

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Arş. Grv.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Uzm.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Doç. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Ün. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jovic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia

Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEYEV	Naheivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr.	Bilal Genç	İnönü Üniversitesi
----------	------------	--------------------

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ
Bitlis Eren Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim AKKAŞ
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öznur YEMEZ
Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sema NOYAN
Karabük Üniversitesi

Selami ÖZKAN
Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KARALI
İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Şeyma DOĞAN
Harran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI
İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Yasin Mahmut YAKAR
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Uğur TAŞKAN
Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Ö. Burcu ÖZDEMİR SARI
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Fahriye BAYRAM

Pamukkale Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Tahsin YAPRAK

Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Yaşar KAYA

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut ACAK

İnönü Üniversitesi

Dr. Cumali BOZPINAR

Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Ersin ÇELİKBAŞ

Karabük Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Burak KOCAOĞLU

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tahir Erdoğan ŞAHİN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doç. Dr. Serap ÜNAL

Süleyman Demirel Üniversitesi

Araş. Gör. Dr. Talha ÇİÇEK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Ahmet DEMİRHAN

Araştırmacı-Yazar

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇETİNTAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Meryem Gök

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk URAL

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Oğuzhan YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Murat KOÇANLI

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Dr. Dilara ÜNÜVAR ÜNLÜOĞLU

Eskişehir Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Aydın KARAÇAM

İstanbul Aydın Üniversitesi

Gürdal ÇETİNKAYA

Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA

Bitlis Eren Üniversitesi

Hüseyin USLU

Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet İÇLİ

Batman Üniversitesi

Prof. Dr. Nazmi ÖZEROL

İnönü Üniversitesi

Araş. Gör. Dr. Esra ÇELİK

Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Raşan ÖZEN

Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Ali YİĞİT

Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN

Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Neslihan DURAK

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Aida BABUTCU

Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. İsmet Pelin DÜNDAR

Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Sinem ÇAMBAY

Ege Üniversitesi

Dr. Sinan GİRGİN

Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır KÖKSALAN

İnönü Üniversitesi

Dr. Oğuzhan TEKİN

Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Onur KEŞAPLI

Uşak Üniversitesi

Berçem Gül ARPA

Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde SÜLLÜ

Kastamonu Üniversitesi

Serkan KIZILCI

İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer TÜRKSOY

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Eylem ŞENTÜRK KARA

İnönü Üniversitesi

Burcu SÜERDEM

Yakın Doğu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sümeyra AKKAYA

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Candan ÜLKÜ

Mersin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ÜNEY

Niğantaşı Üniversitesi

Dr. Esra MACİT

İnönü Üniversitesi

Dr. Filiz Özlem ÇETİNKAYA

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Tülün MALKOÇ

Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Onur ZAHAL

İnönü Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Index Copernicus, Google Scholar, İdealonline, İsam, Academic Resource Index, Base, CiteFactor,
Asos indeks, kaynakça.info

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Nimet DURAN

MATERYAL UNSURLAR AÇISINDAN | AN ATTEMPT TO ANALYZE THE NOVEL
“YABAN” ROMANINI ÇÖZÜMLEME | “YABAN” IN TERMS OF MATERIAL
DENEMESİ | ELEMENTS

861-886

Yunus Anıl YILMAZ

FREUD'S ENCOUNTER WITH CHARCOT | FREUD'UN CHARCOT İLE KARŞILAŞMASI
AND HIS EPISTEMOLOGICAL BREAK | VE EPİSTEMOLOJİK KOPUŞ

887-908

Serkan KILIÇ

KİTAP İNCELEMESİ | TAŞA YAZILAN ZAFER, ANTALYA
İÇKALE SURLARINDAKİ SELÇUKLU
FETİHNÂMESİ

909-914

VI

Veysel İŞÇİ

LAWRENCE OF ARABIA: A ROMANTIC | ARABİSTANLI LAWRENCE: MODERN
CAVALIER IN MODERN TIMES | ZAMANLARIN ROMANTİK ŞÖVALYESİ

915-939

Derya BENLİ-Muhammed Metin ÇAMELİ-Ferhan ÖZTÜRK-Tülay DAĞOĞLU

CHARLIE'NİN ÇİKOLATA FABRİKASI | CHARLIE AND THE CHOCOLATE
KİTAP VE FİLMİNİN YENİDEN YAZIM VE | FACTORY: A BOOK VS FILM ANALYSIS
YERELLEŞTİRME BAĞLAMINDA ANALİZİ | IN RELATION TO REWRITING AND
DOMESTICATION

940-964

Abdullah TEKİN

CEMİL KAVUKÇU'NUN “BİR ÖYKÜ | CEMİL KAVUKÇU'S "BİR ÖYKÜ YAZALIM
YAZALIM MI?" ADLI ÇOCUK KİTABINDA | MI?" RANDOMNESS IN THE NAMED
RASTLANTISALLIK | CHILDREN'S BOOK

965-985

İrem AYHAN SELÇUK

ERİŞİLEBİLİRLİKTE EŞİK DEĞERLER: THRESHOLDS in ACCESSIBILITY: IZMIR
İZMİR MERKEZ KENT ÖRNEĞİ CENTRAL CITY CASE

986-1011

Tuğba KONAKLI-Büşra KERVAN

SOSYAL HİZMET MERKEZLERİNDE EXAMINATION OF PROFESSIONAL
ÇALIŞAN KADINLARIN PREFERENCES OF WOMEN WORKING IN
MESLEK TERCİHLERİNİN TOPLUMSAL SOCIAL SERVICE CENTERS WITHIN THE
CİNSİYET ROLLERİ ÇERÇEVESİNDE FRAMEWORK OF GENDER ROLES
İNCELENMESİ

1012-1033

Ali ÇİÇEK

KELKİT YÖRESİNDE KULLANILAN AN INVESTIGATION ON SOME OF THE
DEYİMLERDEN BAZILARI ÜZERİNE BİR EXPRESSIONS USED IN THE KELKIT
İNCELEME REGION

1034-1050

Yeliz KARADENİZ

KİTAP İNCELEMESİ BERGER, P. & HUNTINGTON, S. (2003). BİR
KÜRE BİN BİR KÜRESELLEŞME. (ÇEV.).
ORTAÇ, A. İSTANBUL: KİTAP YAYINEVİ.

1051-1063

Neslihan BURGAZ-Emin Ahmet KAPLAN

AVRUPA'NIN DEMOGRAFİK DEĞİŞİM ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP OF
SÜRECİNİN BÜYÜME, İŞSİZLİK VE EUROPE'S DEMOGRAPHIC CHANGE
ENFLASYONLA İLİŞKİSİNİN ANALİZİ PROCESS WITH GROWTH,
UNEMPLOYMENT AND INFLATION

1064-1085

Yasin KARAKUŞ

KLASİK EDEBİYATTA “ÇEHÂR YÂR-I “ÇEHÂR YÂR-I GUZIN” IN CLASSICAL
GÜZİN” VE 17. YÜZYILA AİT BİR İHYÂ LITERATURE AND “ÇEHÂR YÂR-I GUZIN”
TERCÜMESİNDE YER ALAN “ÇEHÂR IN A 17TH CENTURY TRANSLATION OF
YÂR-I GÜZİN” İHYÂ

1086-1126

Sevil AKYOL

ŞER'İYYE SİCİLLERİ'NİN ARŞİV
BELGELERİ ARASINDA OSMANLI SOSYO-
EKONOMİ TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

THE IMPORTANCE OF THE OTTOMAN
SOCIAL-ECONOMIC HISTORY AMONG
THE ARCHIVE DOCUMENTS OF THE
ŞERİYYE REGISTRIES

1127-1144

Ülker MEMMEDOVA-Aytek MEMMEDOVA

DOĞU'NUN KARANLIK HAZİNESİNİ
AYDINLATAN ARAŞTIRMACI

RESEARCHER SHINING LIGHT ON
DARKNESS TREASURE OF THE EAST

1145-1158

Sercan KULE-Lütfü KAPLANOĞLU

KORKU FİLMİ ÖZELİNDE VR SİNEMASI
ÇÖZÜMLEMESİ:

VR CINEMA ANALYSIS SPECIFIC TO
HORROR FILM:

THE CONJURING 2: VR EXPERIENCE VE
THE FOREST – 360 EXPERIENCE

THE CONJURING 2: VR EXPERIENCE AND
THE FOREST – 360 EXPERIENCE

1159-1189

Şükrü TÜRKÖZ

“İMAM HATİPLİLİK” KİMLİĞİNİN
BELİRLEYİCİ UNSURLARI

DETERMINANTS OF THE IDENTITY OF
“İMAM HATİPLİLİK”

1190-1217

VIII

Elif Sena KAVLAK-Sait YILDIRIM

‘ÖĞRETMENLERİN MARUZ KALDIĞI
MOBBİNG’ İLE İLGİLİ 2000-2020
YILLARINDA YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ
TEZLERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF GRADUATE THESIS
WRITTEN IN 2000-2020 ON 'MOBBING
EXPOSURE OF TEACHERS'

1218-1244

Özgül KÜÇÜKASLAN

TÜRK VETERİNER HEKİMLİĞİNDE
DOĞUM VE JİNEKOLOJİ ALANI
LİSANSÜSTÜ TEZLERİ
BİBLİYOGRAFYASI (1946-2021)

BIBLIOGRAPHY OF OBSTETRICS AND
GYNECOLOGY POSTGRADUATE THESES
IN TURKISH VETERINARY MEDICINE
(1946-2021)

1245-1291

Esra SAR

SELÇUKLULAR VE OSMANLI'DA
KADINLARIN KURDUĞU VAKIFLAR

FOUNDATIONS (WAQFS) ESTABLISHED
BY WOMEN IN SELJUK AND OTTOMAN
EMPIRE

1292-1316

Zeynep Burcu ŞAHİN

SOSYAL MEDYAYA ELEŞTİREL BİR
YAKLAŞIM: EKONOMİK VE SİYASİ BİR
GÜÇ OLARAK SOSYAL MEDYA
ETKİLEYEN FAKTÖRLER

A CRITICAL APPROACH TO SOCIAL
MEDIA: SOCIAL MEDIA AS AN
ECONOMIC AND POLITICAL POWER

1317-1338

Berrin BALAY TUNCER

DİJİTAL İLETİŞİM, DİJİTAL EŞİTSİZLİK VE
YAŞLANMA: KOVİD-19 SÜRECİ İLE
YAŞANAN DİJİTAL BÖLÜME VE
UÇURUMLAR ÜZERİNE

DIGITAL COMMUNICATION, DIGITAL
INEQUALITY, AND AGING: ON TH
DIGITAL DIVIDE AND GAP EXPERIENCED
IN THE COVID-19 PROCESS

1339-1369

Elif Nagihan TÜRKÖZ

JAKOBENİZMİN PRATİK SİYASETE
ETKİSİ: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ
TÜRKİYE’İNDE EĞİTİM

THE EFFECT OF JACOBINISM ON
PRACTICAL POLITICS: EDUCATION IN
EARLY REPUBLICAN TURKEY

1370-1391

Furkan BİLGİLİ

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ
FAKÜLTESİNDE OKUYAN
ÖĞRENCİLERİN SÜREKLİ KAYGI
DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE
GÖRE İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF THE TRAIT
ANXIETY LEVELS OF STUDENTS
STUDYING AT DUZCE UNIVERSITY
SPORT SCIENCES FACULTY ACCORDING
TO SOME VARIABLES

1392-1408

**Ahmet Buğra KALENDER- Melis HIDİR- Esin ZENGİN TAŞ- Kubilay AKSUN
Şerafettin DEDEOĞLU- Semih SALMAN**

MEDYADA KADIN İSTİHDAMININ
TEMSİLİ VE REKLAMLARDAKİ KADIN
İMAJI ÜZERİNE BİR ALIMLAMA ANALİZİ

REPRESENTATION OF WOMEN
EMPLOYMENT IN THE MEDIA AND A
RECEPTION ANALYSIS ON THE IMAGE
OF WOMEN IN ADVERTISEMENTS

1409-1439

Ersin PALABIYIK- Neşe IŞIK TERTEMİZ

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ,
ÇOCUKLARIN ARİTMETİK İŞLEMLERLE
İLGİLİ HATALARINI TEŞHİS ETME
DURUMLARI VE GİDERİLMESİNE
YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SITUATION OF PRIMARY SCHOOL
TEACHER CANDIDATES TO DIAGNOSE
CHILDREN'S ERRORS RELATED TO
ARITHMETIC OPERATIONS AND
SOLUTION RECOMMENDATIONS FOR
REMEDYING

1440-1465

Hülya KÖKMEN SEYİRCİ

KİTAP İNCELEMESİ

J. J. NORWİCH (2015). ANTİK DÜNYAYI
ŞEKİLLENDİREN KENTLER. (ÇEV.). N.
ELHÜSEYNİ. İSTANBUL: YAPI KREDİ
YAYINLARI.

1466-1472

Ece ÜNÜR-Asiye BİLGİLİ

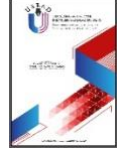
KUŞAKLARIN KARAKTERİSTİK
ÖZELLİKLERİ İLE MÜZİK TERCİHLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: BEBEK PATLAMASI
VE Z KUŞAKLARI ÜZERİNE PYTHON
ANALİZİ

THE RELATION BETWEEN
CHARACTERISTIC FEATURES OF
GENERATIONS AND MUSIC
PREFERENCES: AN ANALYSIS ABOUT
BABY BOOMERS AND GENERATION Z
THROUGH PYTHON ANALYSIS

1473-1499

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

MATERYAL UNSURLAR AÇISINDAN "YABAN" ROMANINI ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

AN ATTEMPT TO ANALYZE THE NOVEL "YABAN" IN TERMS OF MATERIAL
ELEMENTS

Nimet DURAN

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal
Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı,
Malatya/Türkiye.

Master Student, Inonu University, Institute of Education Sciences, Department
of Turkish and Social Sciences Education, Turkish Education Discipline,
Malatya/Turkey.

duranimett@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3942-1905

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.880770

Makale Türü / Article Type: İnceleme Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.02.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.05.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Duran, N. (2021). Materyal
Unsurlar Açısından "Yaban" Romanını Çözümleme Denemesi. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 861-886.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Millî Mücadele yıllarında milleti yeniden bilinçlendirmek amacıyla kaleme aldığı Yaban adlı romanında, halk ve aydın tabaka arasındaki kopukluğu, iletişimsizliği ve yabancılığı ortaya koyar. Bu kopukluğu, o dönemdeki insanların düşünsel yapısını, Ahmet Celal'in şahsında simgeleştirerek anlatan yazar Türk milletinin içine düştüğü çıkmazı da aktarmaya çalışır. Yaban, aydın ile halk çatışmasının en samimi biçimde ifade edildiği bir romandır. Yaban'da aydın ve köylünün çatışması okumamışlıktan, cahillikten çok Kurtuluş Savaşı karşısındaki tutumlarından ileri gelmektedir. Buradan hareketle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı romanının yapı ve tema unsurları açısından inceleneceği bu çalışmada, romanı oluşturan materyal unsurların birbiriyle olan organik bağı üzerinden metnin derin yapısına ulaşmaya çalışılacaktır. Çalışmada Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban adlı romanı, materyal unsurlar açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban, Materyal Unsurlar, Roman

Abstract: Yakup Kadri Karaosmanoğlu reveals the disconnection, lack of communication and strangeness between the public and the intelligentsia in his novel Yaban, which he wrote in order to raise awareness of the nation during the years of the National Struggle. The author who tells this disconnection and the mentality of the people of that period by symbolizing in the personality of Ahmet Celal, also tries to convey the dilemma that the Turkish nation has fallen into. Yaban is a novel which the conflict between intellectuals and public is expressed in the most sincere way. The conflict between intellectuals and peasants in Yaban isn't due to ignorance but due to their attitudes towards the War of Independence. Thus, in this study where Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel Yaban, will be examined in terms of structure and theme the deep structure of the text will be tried to be reached through the organic connection of the material elements that create the novel. Yakup Kadri Karaosmanoğlu's novel Yaban has been 33 examined in terms of the material elements by utilizing from the author's life and personality.

Key Words: Karaosmanoğlu, Yaban, The Material Elements, The Novel

GİRİŞ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun önemli eserlerinden biri de kuşkusuz Yaban romanıdır. Yaban hem yazıldığı dönemde hem de günümüzde oldukça ilgi gören bir romandır. Yaban, Milli Mücadele Dönemini ve bu dönemdeki aydın, köylü çatışmasını ele alması bakımından edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Birçok kez eleştirisi yapılmış olsa da aydın ile halk arasında yaşanan kopukluğu yansıtması bakımından değer taşıyan bir eser olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Yakup Kadri, 1932 yılında Kadro dergisinin çıkmasıyla Yaban romanını yayımlamıştır. Bu roman üzerine günümüze kadar olumlu veya olumsuz birçok eleştiri yazısı yazılmıştır. Bilindiği gibi romanda anlatılan köy hep

olumsuzluklarıyla ön plana çıkar. Köyde güzelliğe ve iyiliğe dair herhangi bir şey yoktur. Yazar, insanları sık sık hayvanlara benzeter. Romanın tamamına bakıldığında olumlu olarak anlatılan sadece Emine ve Hasan vardır. Roman üzerine yapılan tüm tartışmalar da böyle bir köyün olup olmayacağı ve yazarın bu köyü niçin bu kadar olumsuz gördüğü üzerinedir (Akman, 2013). Yaban'ı ideolojik bir roman olarak değerlendirenlerden Berna Moran; "Yakup Kadri'nin, geleneklerine ve İslam ideolojisine bağlı Anadolu eşrafı ve köylüsünün devrimleri benimsememiş olmasından dolayı onları aşağı ve her şeyden önce tutuculuğun ve gericiliğin kaynağı olarak gördüğünü söyler" (Moran, 2019: 216).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban başta olmak üzere romanlarının çoğunda insanı geriye çeken ve zor duruma düşüren şartlarla bir hesaplaşma içine girer. Yaban romanında yazarın temel sorunsalı halk ve aydının nasıl olması gerektiğinin yanı sıra yeniliklerin halkı hangi değerler çevresinde buluşturacağıdır. Yazar, o yıllarda hep bir ideal peşindedir. Bu ideal yeni bir toplum meydana getirmedir. Yeniliklere çok önem veren Yakup Kadri, yeni insan ve yeni toplumun peşine düşmüştür. "İnkılap Edebiyatı" adlı yazısında da bunu dile getirmiştir (Akman, 2013). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yeniliklere ve devrimlere verdiği önem romanlarında yarattığı karakter ve olaylarda da can bulur.

1. YABAN ROMANININ TANITIMI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, milli mücadele yıllarında milleti yeniden bilinçlendirmek amacıyla kaleme aldığı Yaban, yayımlandığı dönemde büyük yankılar uyandırmıştır. Özellikle ele aldığı konuya bakış tarzı, romanın Türk milleti tarafından beğenilmesine vesile olmuştur. Her ne kadar bazı kimseler tarafından eleştirilse de eser, içeriği açısından önemlidir.

Romandaki olaylar, 1921 yılında geçer ve bu yıllarda Türk milleti bir Kurtuluş Mücadelesi içerisinde. Bu mücadele, vatanın her karışında sürmektedir. Yazar, vatanın her yerinde süren bu mücadeleyi bir çatışmalar eşliğine getirerek, aydın ile halk arasındaki uçurumu ayna misali yansıtmaya çalışır. Eser, "Aydın ile köylü arasındaki uçurumu içtenlikle dile getirir, bu yarayı cesaretle deşer ve Anadolu köylüsüne ait gerçekleri bütün çıplaklığı ile gözümüzün önüne serer" (Moran, 2019: 201). Bu bakımdan eserde köyün ve köylünün durumu bir aydın gözüyle aktarılır.

Romanda Ahmet Celal'in bakış açısından, kendisine yabancı ve "yaban" olarak yaklaşıldığı köyde yaşadıkları anlatılmaktadır. "Roman boyunca Ahmet Celal'in bir türlü uyuşamadığı köylülerle ilişkisi, Salih Ağa ile giriştiği çekişme, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail ile sürdürdüğü gerilimli

ilişki, köylü kızı Emine'ye karşı duyduğu ilgi ve köylülerin Kurtuluş Savaşı'na karşı tavırları ele alınır" (Serdar, 2002: 73). Yaban, halk ile aydın arasındaki çatışmanın temelinde yer alan yabancılaşmayı, uyumsuzluğu, iletişimsizliği ve kopukluğu bir bütün olarak ele alır.

2. İSİMDEN İÇERİĞE

"Yalnızlık dinmeyen bir sızıdır..."

Öncelikle "Yaban" sözcüğünün sözlük anlamına bakmak gerekir. Kelime anlamına göre yaban; yerli halktan olmayan, yabancı kimse şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Peki, romanın ismi neden yaban olmuştur? Bu sorunun cevabını ise romanın başkarakteri subay Ahmet Celal'in I. Dünya Savaş'ından sonra huzur bulmak için yerleştiği köyde yaşadıkları ve bu süreçte köylünün ona yaklaşım tarzı verecektir.

Romanın başkarakteri Ahmet Celal, I. Dünya Savaşı'na katılan ve bu savaşta bir kolunu kaybeden bir yedek subaydır. Kolunu kaybeden Ahmet Celal, kendisinin emir eri olan M. Ali ile birlikte M. Ali'nin köyüne yerleşme kararı alır. Ahmet Celal, bu köyü çok farklı tasavvur eder fakat bu köy ve köylü, tasavvurundan çok uzaktır. Köylü hem cahildir hem de millî bilince sahip değildir. Köye geldiğinden beri köylünün Kurtuluş Savaşı karşısındaki umursamaz ve duyarsız tavrı Ahmet Celal'i çok rahatsız etmektedir. Köylü ile Ahmet Celal arasındaki uçurumu hem kendisi hem de köylü fark etmiştir. Bu sebeple köylüler Ahmet Celal'i bir yaban olarak görmektedir (Biçer, 2018). Ahmet Celal, yerleştiği köyde köy halkı tarafından pek de hoş karşılanmaz. Köylüler Ahmet Celal'in kitap okumasını, dişini fırçalamasını, her gün tıraş olmasını, saçını taramasını son derece tuhaf bulur ve ona bir yabancı gözüyle bakarak Ahmet Celal'i bir yaban olarak değerlendirirler.

Romanda Ahmet Celal gibi aydın kişiler köye sadece devlet tarafından belli bir amaç doğrultusunda gönderilen ya bir vergi memuru ya askerlik işleri için gelen devlet memuru ya da herhangi bir devlet görevlisidir. Köylü bu tür kişilere oldukça yabancıdır. Burada yazar, aydın ile halkın birbirinden ne kadar uzak ve kopuk yaşadığını net bir şekilde gözler önüne serer. Bu da romanın ismi ve içerik ilişkisi açısından önemli bir noktadır. Yine burada Ahmet Celal'in Anadolu'da yaşama tutunmaya çalışırken hissettiği eksikliğin, boşluğun, yalnızlığın, dışlanmışlığın, yabancılığın da romanın ismiyle yoğun bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Romanda geçen şu ifadelerden de Ahmet Celal'in bir "yaban" oluşuna şahit olabilmekteyiz:

"(...) bir çanak suda bir damla zeytinyağı gibiyim. Ne karışıyorum ne de çökebiliyorum..." (35). Ahmet Celal, onlar gibi konuşup onlar gibi giyinebilen ama onlar gibi düşünemeyen bir "yaban"dır romanda.

"Yalnızlık dinmeyen bir sızıdır..." (109)

3. YABAN ROMANININ İNCELENMESİ

3.1. Materyal Unsurlar

3.1.1. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatıcı, romanın kurgusal dünyasına ait bir kişidir. Anlatıcı, geleneksel dönemden modern döneme kadar edebî metinlerde farklı şekillerde de olsa varlığını sürdürmüştür. Zaman içerisinde yazarların eserlerinde kullandıkları anlatıların konumu ve seviyesi değişmiştir. Geleneksel anlatılarda daha çok başlangıçta "III. Tekil Kişi" düzeyinde olan anlatıcı tipleri romanın dönüşüm ve gelişimi sonucunda "I. Tekil Kişi" seviyesine çıkar. Modern/post-modern anlatılarda ise anlatıcı seviyesi oldukça değişkendir; anlatı boyunca sıklıkla değişim gösterir (Ateş, 2014).

Her anlatı mutlaka bir anlatıcıya sahiptir. Bundan dolayı anlatmaya bağlı türlerde karşılaştığımız temel unsurlar arasında anlatıcı kavramı da mutlaka yer alır. Anlatıcı, yazarın sözlerini iletmek için gereksinim duyduğu varlıktır. Bu varlığın görünüşü ise değişkendir. Bazen net bir şekilde kendini belli eden anlatıcı varken bazen sadece kendini göstermekle yetinir. Tüm anlatıcılar için aynı olan şey ise beraberlerinde bakış açılarını taşımalarıdır. Bakış açısı da anlatıcı gibi kurguya dayalı metinlerde yer alan önemli unsurlar arasındadır. Bakış açısı; kurgu içerikli bir metinde olayların, vakaların okuyucuya kimin gözünden kimin dilinden ulaştığı kavramının karşılığıdır (Demiryürek, 2013).

Yaban romanı, bir hatıra defterinden aktarıldığı için otobiyografik özellik de gösteren bir "ben" romanıdır. Hatıra tekniği romanda "ben anlatıcıyı" zorunlu kılar. Ben anlatıcı, anlatı âleminin içerisinde bulunduğu lirik sıcaklığı oluşturmada etkilidir. Olaylar Ahmet Celal'in ağzından aktarıldığı için öznel bir bakış açısı hâkimdir. Okuyucu Ahmet Celal'in izin verdiği ölçüde olaylara şahitlik eder.

"Aklıma defterim geldi. Döndüm. Onu masanın üstünde kitap, kâğıt ve gazete yığınları arasından bulup çıkardım. Bütün uzunluğunca gömleğimin altına, göğsümün üzerine yerleştirdim" (180).

"Bize yine yol, yalnız yol göründü. Bu defteri Emine'ye teslim edip tek başıma yarı aç yarı çıplak ve böğrümde kanım sızarak bitmez tükenmez uzaklara doğru yürüyeceğim" (198).

Roman incelendiğinde görülüyor ki anlatıcı; bir hatıra defteri tutmuş, kendi dil ve üslubunu kullanmış, birinci tekil şahıs ağzıyla konuşmuş ve kendi yaşadıkları, bildikleri, hissettiklerini ön plana çıkarmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Yaban romanı kahraman bakış açısıyla yazılmış ve olay

örgüsünün tüm yükünü romanın başkarakteri olan Ahmet Celal üstlenmiştir.

"Buraya gelişimin ilk haftaları, etrafıma yalnız korku ve kuşku veriyordum. Beni hükümet tarafından gönderilmiş herhangi bir memur, bir tahsildar, bir öşürcü, bir jandarma yoksa bir askerlik şubesi başkanı mı sandılar bilmem; fakat hepsinin yüzünde korku ve kuşku belirtilerini açıkça görmüştüm" (20).

Romanın her yerinde başkarakter Ahmet Celal vardır. Ahmet Celal olayları mekân, zaman ve anlatım bütünlüğü içerisinde anlatmaya çalışmıştır. Ahmet Celal ise aslında yazarın ta kendisidir. Yazar, romanın başkahramanıdır ve yazarın yansıttığı kadarıyla olaylar okuyucuya geçer. "Roman kahramanı Ahmet Celal'in fikirleri, Yakup Kadri'nin kendi düşünceleridir. Anlattığı köylü ise ona göre gerçektir. Bu nedenle, bir aydın olarak Ahmet Celal'i eleştirmek, bir yönüyle Yakup Kadri'yi eleştirmektir" (Biçer, 2018: 38).

3.1.2. Olay Örgüsü ve Entrik Kurgu

Anlatıma dayalı türlerde eser, vaka ve vaka zinciri üzerine kuruludur. Kurgu ve imge dünyasını içinde barındıran bu türlerde vaka, eseri bir zincir gibi birbirine bağlayarak ve genişleterek bütünleştirir. Olay ya da vaka sözlükte "Ortaya çıkan, oluşan durum, ilgiyi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka" olarak tanımlanır.

Roman türünün en önemli unsurlarından biri olan olay örgüsünü çözümlemek okuduğumuz romanı anlamamız açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda incelediğimiz Yaban romanı bir ana bölüm ve yıldızlarla gösterilmiş elli sekiz ara bölümden oluşmuştur. Romanın 9. ve 10. sayfasında yazarın "Yaban'ın İkinci Basılışı Vesilesiyle" adlı yazısı vardır. Yazar bu yazıda eleştirilere cevap vermiştir ve kendisini, eserini köylü aleyhtarı olarak niteleyenlere öyle olmadığını romandan alıntılarla açıklamıştır. Romanın 11-14. sayfalarında ise bir hitabe yer alır. Bu "Barbarların Yaktığı Köy Ahalisine" başlıklı bir yazıdır. Yazar, köyde yaşadığı dönemi hatırlatır ve romanı niçin yazdığını anlatır. Romanın serim bölümü s.15-29 arasında, düğüm bölümü s.30-125 arasında, çözüm bölümü ise s.126-198 arasında gerçekleşir. Roman üç metin halkasından ve bu metin halkalarının alt başlığı olan olay halkalarından oluşmaktadır.

M1= Bu metin halkası ve buna bağlı olay halkaları s. 17-68 arasında gerçekleşir.

O1. Savaşta kolunu kaybeden Ahmet Celal'in İstanbul'dan ayrılması.

O2. Ahmet Celal'in huzur bulmak için emir eri olan Mehmet Ali'nin Haymana'daki köyüne gelmesi ve köye yerleşmesi. "Mehmet Ali bana: – Gel

beyim seni bizim köye götürüyüm, buralarda sersebil olursun" (17).

03. Köydeki insanların Ahmet Celal ile iletişim kurmaması, onu bir yabancı olarak görüp onu dışlaması ve bir yaban olarak nitelendirmesi. "(...) bu yaban lafı beni çok kızdırdı. Fakat sonra anladım ki Anadolulular, Anadolu köylüleri tıpkı eski Yunanlıların kendilerinden başkasına", "barbar" lakabını vermesi gibi her yabancıya yaban diyorlar..." (35).

04. Ahmet Celal'in köylüye uyum sağlamak için onlara benzemeye çalışması ve bunda başarısız olması.

Bu bölüm romanın konusunu teşkil eden köylü-aydın çatışmasını, köylü ve aydının olaylara, dünyaya karşı geliştirdiği bakış açısındaki farklılığı ve köylü ile aydın arasındaki uyumsuzlukların temelini ortaya koyması açısından önemli bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

M2= Bu metin halkası ve buna bağlı olay birimleri s. 69-117 arasında gerçekleşir. Burada Ahmet Celal, hem kendisi hem köylü hem de düşman güçleri ile bir çatışma içindedir. Romanın bu bölümü olayların geliştiği ve olgunlaştığı kısımdır. Yazar aynı zamanda bu bölümdeki metin halkasına, aşkı ve millî mücadeleyi de ekler. Köylülere millî mücadelenin amacını açıklamaya çalışan Ahmet Celal, bunu bir türlü köylüye anlatamaz, köylü onu dinlemez, dinlese de anlamaz ve Ahmet Celal bu trajediden sonra köylüden iyice uzaklaşıp kendi kabuğuna çekilir. Bu uzaklaşma hem köylüden hem de köylünün değerlerinden uzaklaşma şeklindedir. "Kadınları erkekli, çoluklu çocuklu köylüler tarlalardan evlerine dönerken dibine oturduğum söğüt ağacının dallarından bütün hülyalar ürkererek kaçar. Çetin çalışmaları esnasında balçıklaşan bu insanlar; küme küme, ikişer üçer, teker teker kerpiçten yuvalarına dönerken ben kendimi kendi köşemde her zamandan daha garip, daha anlayışsız, daha manasız, daha faydasız buluyordum" (69) diyen Ahmet Celal, köylü ile arasındaki uzaklığı bu cümlelerle ifade eder. Bu bölümde meydana gelen diğer bir önemli vaka ise Ahmet Celal'in körpe bir geyiğe benzettiği Emine'ye âşık olmasıdır fakat sakat ve yaban olduğu için aşkına karşılık bulamaz. Emine daha sonra pişman olacağı evliliği İsmail ile yapar. "Yağız ve uzunca yüzünün ortasında, iki yeşil göz ve bir sıra iri beyaz dişle bana gülümsüyor. Tıpkı Mehmet Ali'nin köyündeki kızlar gibi giyinmiş. Başını tıpkı onların başı gibi, kat kat sargılarla sarı. Beli kuşaklı ve alaca pazen donlu bir kız. Niçin bana birdenbire harikulâde bir şey gibi göründü?" (44).

01. Ahmet Celal'in köylü ve düşman güçleriyle çatışma içinde olması.

02. Aydınların, köylünün yanlış tutumlarından dolayı Anadolu toprağına ve kendine yabancılaşmasını keşfetmesi, çatışmaların toplumsal ve bireysel boyutta ele alınışı.

03. Köylünün Anadolu'daki Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'na karşı kayıtsızlığı, vurdumduymazlığı ve millî mücadelenin gidişatı.

04. Ahmet Celal'in körpe geyiğe benzettiği Emine'ye âşık olması.

Buna göre ikinci bölüm M2: M1-O4 / O1+O2+O3+O4 no'lu olaycık, olay birimlerinden oluşur.

M3= Bu metin halkası ve buna bağlı olay birimleri s.118-198 arasındadır. Bu metin halkasında düşman askeri köye yaklaşır fakat köylü bunu umursamaz hatta düşman uçaklarının havalandığını gören köylüler hem hayranlıkla izler hem de eğlenirler. Ahmet Celal buna çok kızar fakat elinden hiçbir şey gelmez. "Uçakların gelişi geçişi köylüleri eğlendiriyor. Hepsi sırtlarını duvara dayayıp ağızları bir karış açık seyrediyorlar ve bir "vıy vıy vıy, anacığım!", "Bu öndeki hızlı uçuyor.", "Öbürü daha ağır geliyor." derken bazısı baş aşağı inecek gibi olunca gene hepsi bir ağızdan "Aman aman, düşüyor..." diye bağırıyorlar. Sanki düşecek olan babalarının oğluymuş gibi... Öyle bir kızıyorum, öyle bir kızıyorum ki yerimde duramıyorum..." (149). Bunun üzerinden çok geçmeden düşman köye girer, köyü yağmalar, köylü kızların namusuna göz diker... Bu bölüm gerilimin en yüksek olduğu bölümdür.

01. Düşmanın köye yaklaşması ve köylünün buna ilgisizliği.

02. Düşmanın köyü işgal etmesi ve bunun sonucunda köylünün evlerinde saklanması.

03. Ahmet Celal'in, köyü düşmana savaşmadan teslim eden köylüye kızması.

04. Emeti Kadın'ın torunu Hasan'ın öldürülmesi.

05. Düşman askerlerinin köyü yağmalaması.

06. Köylünün düşman askerleri tarafından tartaklanması ve düşman askerlerinin köylü kızların namusuna göz dikmeleri.

07. Köyün ateşe verilerek yakılması. Düşman askerlerinin köy halkını meydanda toplaması.

08. Ahmet Celal'in, Emine ile beraber köyden kaçması.

09. Ahmet Celal ve Emine'nin kaçarken yaralanması.

010. Ahmet Celal'in, Emine'nin üzerine defteri bırakarak oradan ayrılması. Bu üç metin halkası, romanda yaşanan olayların bir bütün şeklinde birbirine bağlanmasıyla oluşmuştur. Hem metin halkaları hem de olay halkaları birbirini tamamlar biçimdedir. Romana ilk bakıldığında olay örgüsünden yoksun, dağınık ve birbirinden bağımsız parçalar şeklinde

görülmesine rağmen arka plana indiğimizde bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Ön planda köylülerle ilgili bilgilerin bölük pörçük verildiği hissi arka plana inildikçe özellikle de savaş teması ön plana geçtikçe azalmakta ve yerini sağlam bir kurguya bırakmaktadır.

	Ülküdeğer (Tematik Güç)	Karşıteğer (Karşıt Güç)
Kişi Düzeyinde	Ahmet Celal, M.Ali, Hasan, Süleyman Efendi, Emeti Kadın, Türk Askeri.	Salih Ağa, Şeyh Yusuf, Muhtar, İmam, Cennet, Düşman Askeri.
Kavram Düzeyinde	Vatan, Millet, Vatan Sevgisi, Fedakârlık, İnanç, Manevi Değerler.	Yabancılaşma, Sömürü Cahillik, İnançsızlık, Değer Yitimi.
Simge Düzeyinde	Kâbe, Vaha, Koruluk, Ankara, Dere.	Ev, Oda, Manda, Köy, Porsuk Çayı.

Tablo 1.

Romandaki entrik kurgunun şekillenmesinde doğrudan etkisi olan Ahmet Celal, ülküdeğer ve karşıteğerlerden oluşan ikili şematik sınıflandırmamızda ülküdeğerleri temsil eder. Ahmet Celal, seçtiği vatan, millet, vatan sevgisi, fedakârlık ve inanç gibi kavramları okuyucuya benimsetmeye çalışır. Karşıteğerleri temsilen de Salih Ağa, Şeyh Yusuf ve köylüler ön plana çıkar. Bunlar ise inançsızlık, cahillik, sömürü gibi kavramlarla olumsuz değerleri oluşturur. Bu iki zıt değer romandaki olaylar arasında geçiş niteliği taşıyarak romanın güçlü bir içeriğe sahip olmasını sağlar.

3.1.3. Karakterler

3.1.3.1. Karakter Oluşturma ve Başkişi

Romanın yapısını şekillendiren başkişiler, yapıtta tematik gücü ve ana fikri temsil etme işlevini üstlenirler. Başkişi; başkahraman, birinci derecedeki kahraman veya merkezî kişi olarak da adlandırılmaktadırlar (Aylanç, 2016: 5).

Başkişi, "bir roman ve oyunda eserdeki değişme süreci yaşayan, ilgi merkezi olan ve yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi olan kişidir" (Stevick, 2017: 143). İç dünyaları ve hayatları ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu karakterler, tüm unsurların merkezinde olan sürekli değişim ve çatışma yaşayan, ilgi çekici sorunlarla okurda sempati uyandıran bir unsur olarak

eserdeki ahlak felsefesinin somutlaştırılmasını sağlarlar. Roman karakterleri, romancının esas yaratımı ve romanın da varoluş nedenidir (Stevick, 2017).

Bu açıdan baktığımızda romanın en önemli unsurlarından biri romanın akışını ve gelişimini sağlayan karakterlerdir. Yaban'da romanın akışını ve gelişimini sağlayan başkarakter Ahmet Celal'dir. Şahin'e (2007) göre Ahmet Celal, romanda sürekli değişim ve dönüşüm halinde olan ama kendi kimliğini de muhafaza eden bir karakterdir.

"Ben, Yedek Subay Ahmet Celal; Celal Paşa'nın oğlu Ahmet. İstanbul'un en muhteşem konaklarından birinde doğup ve parıltılı hülya iklimlerine doğru kanat açıp uçtuktan sonra, kanatlarımın biri kırılmış olarak buraya düştüm" (67).

Ahmet Celal, romanda üzerinde durulan iç dünyası gerçek anlamda gösterilen bir kahramandır. Ahmet Celal, köyde gördüğü gerçekleri değiştiremeyen romantik bir milliyetçidir. İdealisttir ve iyi bir eğitim görmüştür. Genç subay roman boyunca köylülere yaklaşımını "Biz" ve "Onlar" şeklinde bir ikilem üzerinde vermeye çalışmıştır. Köylüler ile ilgili yaptığı gözlemlerde vatana karşı bir kayıtsızlık, inançsızlık vardır. Ahmet Celal bunu ne kadar çok değiştirmek istese de köylünün ona uzak tavrı ve onu bir yaban olarak görmesi bunu engeller. Ahmet Celal'in romandaki temel rolü Türk aydını ile Türk köylüsü arasındaki derin uçurumu göstermektir. Kısacası Ahmet Celal, edebi açıdan aydın-halk bölünmesini bir köyün içinden gözlemleyebilmek için yaratılmış bir karakter olarak değerlendirilebilir.

3.1.3.2. Norm Karakterler

Forster roman kişilerini yalınkat / düz (siyah-beyaz) ve yuvarlak kişiler diye ikiye ayırır: "Katıksız biçimiyle yalınkat roman kişisi, tek bir nitelik ya da düşünceden oluşur. Yapısına birden çok nitelik girdi mi kenarlardan kıvrılarak yuvarlaklaşmaya başlar" (Forster, 1985: 108).

Romanda Mehmet Ali bir norm karakterdir. Çünkü roman boyunca başkarakter Ahmet Celal'e yardım eder ve Ahmet Celal'in eksikliklerini kapatarak onu tamamlamaya çalışır.

"Gel beyim seni bizim köye götüreyim, buralarda yalnız başına sersebil olursun" (17)

"Nihayet Mehmet Ali geldi. Yanımda bir metre yirmi santim boyunda bir gölge ile..." (23)

Ahmet Celal, köydekilere İstanbul'daki durumu anlatırken onun yardımına gereksinim duyar. Aynı zamanda Mehmet Ali, kahramanın köye

alışmasında bir kılavuz görevini de üstlenir. Ahmet Celal, köy ve köylü ile ilgili bilgileri Mehmet Ali aracılığıyla öğrenir.

Romanda bir diğer norm karakter Emine'dir. Emine sıradan bir Türk kızını temsil eder. Kaderine boyun eğen, alın yazısında yazılanla hayatını sürdüren bir karakterdir. Ona farklı bir yaşantı sunacak olan Ahmet Celal'i kabul etmez, sıradanlığı tercih eder; ama sonradan pişman olarak Ahmet Celal'e yönelir. Emine, romanın sonuna doğru değişim gösterir ve Ahmet Celal'e karşı his beslemeye başlar hatta bu hisle de kalmaz, birlikte kaçmaya karar verirler. Dolayısıyla Emine de geçirdiği değişim neticesinde norm karakter özelliği taşır duruma gelir. Mehmet Ali'den sonra başkahraman Ahmet Celal'in karakterinin ortaya çıkmasında etkili olan karakterlerden biri de Emine olur. Ahmet Celal, Emine'ye olan aşkıdan dolayı onu kaçırma fikriyle karşı karşıya kalır. Emine'yi de alıp kaçmak ister ve Emine de buna karşılık verir.

"-Kaçalım mı?

-Kaçalım.

-Nereye?

-Hele bir gece olsun.

-Ya bizi ele geçirirlerse?

-Ele geçiremezler. Geçirirlerse de ben kolayını bulurum.

-Sen bulursun. Evet, ben yalnız sana inanıyorum" (189).

Emine, romanın sonlarına doğru geçirdiği değişimle tek tip bir kişilik olmaktan çıkar ve başkarakterin gelişimine katkı sağladığı için bir norm karakter olur.

3.1.3.3. Kart Karakterler

Forster'ın yalınkat kişiler tanımı bu kişileri karakterize etmek açısından önemlidir: "Yalınkat kişilerin bir büyük yararı, romanda ne zaman ortaya çıksalar, kolayca tanınabilmeleridir. Yalınkat roman kişileri işte bu yüzden yazar için çok yararlıdır, bir kez okuyucuya tanıtıldılar mı bir daha tanıtılmaları gerekmez" (Forster, 1985: 109). Kart karakter, eser içinde birden fazla olabilir. Tek özelliği başkarakterin karşısında, başkaraktere uzak, başkarakterin değerlerini yıkmak için bekleyen bir kişi olmasıdır (Şahin, 2007: 188). Roman başkişisinin çatışma yaşadığı, başkişinin sonuca ulaşmasını engellemeye çalışan kişi/kişilerdir (Boso Yaman, 2014: 10). Romanda muhtar, köylüler, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail, Zeynep Kadın, Salih Ağa, Şeyh Yusuf ve Yunan askerleri kart karakterler olarak değerlendirilebileceğimiz karakterlerdir. Bu karakterlerden İsmail, Mehmet

Ali'nin kardeşidir, annesine karşı oldukça kabadır, iş konusunda da bir katkısı olmayan bir tiptir. Fakat Ahmet Celal'in en büyük rakiplerinden biridir. Çünkü sevdiği kızı, Emine'yi, elinden almıştır.

Zeynep Kadın ise Mehmet Ali'nin annesidir. İhtiyardır. Kızıl kınalı saçları vardır. Topallayarak yürür. Ahmet Celal, Zeynep Kadını şu şekilde tanıtır: "On iki yıldır dul olan ve bütün ailenin tek başı, bu katı, sert ve mütevekkil insanda tabii güçlerden bir şey gizlenmiş gibi duruyor. Kırk yaşında mıdır? Ellisinde midir? Bilinmez. Eli ayağı, bir ağacın henüz topraktan sökülmüş kökleri gibidir ve bilirim ki vücudu bir meşe kütüğü kadar sağlamdır" (37).

Salih Ağa ise köyün en zengin adamlarındandır. Fakat kılık kıyafeti ile bir dilenci gibidir. Bütün köy halkını nüfuzu altına almıştır. Köylülere borç vererek kendine bağlı kalmalarını sağlamakta ve onları sömürmektedir. Son derece çıkarıcı, acımasız ve yalancıdır. Köylünün üzerinde baskı kurarak köyün ekonomisi üzerinde söz sahibi olur.

Şeyh Yusuf da köylünün manevi duygularını sömüren, bu anlamda köylüde dini yönden baskılar kuran, son derece cahil bir tiptir. Dini bilgileri çok basittir. Temizliğe dikkat etmeyen, dini kullanan, köylülerin inançlarını istismar eden, gerici, yobaz, kurnaz bir adamdır.

3.1.3.4. Fon Karakterler

Fon karakterler, "olay örgüsündeki akışı etkilemeyen, görünüp kaybolan, psikolojik özellikleri, fiziksel betimlemeleri verilmeyen, yalnızca gerçeklik duygusu uyandırmak ve olayın eklem yerlerini ayrıntı düzeyinde desteklemek için kullanılan silik karikatürlerdir" (Durukoğlu ve Yurttaş, 2016: 134).

Roman içerisinde sıkça karşılaşılmayıp olayın gidişatına ve/ya sonucuna etki edemeyecek kadar görüntü düzeyinde kalan; ayrıca, başkışının karakteristik özelliklerine ulaşamayacak kadar da asıl olayın dışında kalan fon karakterler, "romanda en az derinliğe sahip kişi ya da kişiler grubu" olduğundan, yalnızca, "romanın birinci derecedeki kahramanına ait sosyal ortamın daha somut bir şekilde dikkatlere sunulmasına yardımcı olurlar ve ancak o zaman ilgi çekici bir boyut" elde ederek görüntülerini yansıtabilirler (Korkmaz 1997'den akt. Özkara, 2016). Fon karakter "eserde sadece varlığı bilir. Onunla ilgili detaya yer verilmez ve olayların akışında herhangi bir etkiye sahip değildir. Sadece kuru kalabalıktan ibarettir" (Boso Yaman, 2014: 11).

Romanda Türk askerleri, Hasan, Cennet, Bekir Çavuş, Süleyman, Mehmet Ali'nin karısı, Emine'nin babası Şerif Çavuş, Emeti Kadın, fon

karakter olarak değerlendirebileceğimiz karakterlerdir. Romanda gelişen olaylar esnasında Emeti Kadın, Süleyman ve Bekir Çavuş, kişilik olarak değişim yaşasalar da bunlar karakter olarak kendi kimliklerini tamamen ortaya koyamazlar.

3.1.4. Zaman

Roman, hikâye ve tiyatro gibi edebî eserlerin temel unsurlarından biri de "zaman"dır. Bir romanda hikâye belirli ya da belirsiz de olsa mutlaka bir zaman diliminde gerçekleşir. Hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir, duyulur, kaleme alınır ve anlatılır. Bu bakımdan "zaman" unsuru, romanın genel yapısını oluşturan temel elemanlardan biri olarak yer alır (Tekin, 2020). Olaya bağlı türlerde eser meydana getiren sanatçı, olay örgüsünü okuyucuya aktarmak ve aydınlatmak için zaman unsurunu kullanmaya gereksinim duyar.

"Bir olay belli bir zamanda cereyan eder (vak'a zamanı). Bu olay, belirli bir süre sonra romancı tarafından öğrenilir/duyulur, yine aynı olay, belli bir zamanda kaleme alınır (anlatma zamanı) ve yine belli bir süre de (anlatım süresi) sunulur, anlatılır" (Tekin, 2020: 126).

Romanda gerçekleşen olaylar, 1918'de I. Dünya Savaşı'nın bitişiyile başlar ve 1921'de Sakarya Savaşı'nın bitişiyile sonlanır. Romanın vaka zamanı ise başkarakter Ahmet Celal'in ifadeleriyle yaz mevsiminde başlamıştır. Tam olarak Kurtuluş Savaşı yıllarında Ahmet Celal'in köye gelişi ve sonrasında köyden kaçıışı sürecini kapsayan iki üç senelik bir zaman dilimidir.

"Olayın meydana gelmesi ile anlatılması arasında doğal bir zamansal boşluk olur. Günlük yaşamda karşılaşılan kimi durumların anında anlatılmasında bile, araya zamansal bir boşluğun girdiği görülür. İşte meydana gelen herhangi bir vakanın anlatılması, karşımıza anlatma zamanını çıkarmış olur" (Şengül, 2011: 432). Romanın anlatma zamanı ise 1932 yılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak olaylar kronolojik bir şekilde gelişmiş ve vaka zamanı, anlatma zamanı boyutu şeklinde ön plana çıkmıştır.

3.1.5. Mekân Kurmacası

Romanda mekân unsurunun çeşitli işlevleri bulunur. Mekân, olayların dekoru olmakla birlikte vaka ve şahısların varlık bulduğu yerdir. Romanın kişileri, içinde buldukları çevreyi algılayış şekillerini, ruhsal durumlarını, ekonomik koşullarını, karakterlerini açıklama olanağı sunabilir. Mekân, şahısların algılama biçimlerini, çevresini, ruh durumunu, kişiliğini etkileyebilir (Durukoğlu ve Yurttaş, 2016). Romanın yapı anlamında

bütünlüğünü oluşturan temel unsurlardan biri de mekândır. Mekân, romanın kişileri, olay örgüsü ve zamanı ile bir etkileşim ve iletişim içerisindedir. "Kurgusal metinlerde mekânlar, karakterlerin açıldığı alanlardır ve genellikle içinde yaşayan insanların karakterlerini yansıtan metaforik değerlerle donanmışlardır" (Korkmaz ve Nakipler, 2009: 199). Bu açıdan mekân, roman kişilerinin kendilerini bulduğu yer olarak da önemli bir unsurdur.

Yaban romanı Anadolu'da Haymana ovasında bulunan Porsuk nehri yakınlarında unutulmaya yüz tutmuş ve uzun süredir kendi haline bırakılmış bakımsız bir köyde geçer. Ayrıca Eskişehir, İstanbul, İzmir, Ankara ve Anadolu şehirlerinden de bahsedilmiştir fakat romandaki asıl mekân köydür bunu tamamlayan mekânlar ise Ahmet Celal'in barındığı evlerdir. Romanda mekâna yüklenen en önemli anlam ise başkahraman Ahmet Celal'e neler hissettirdiği neler düşündürdüğüdür. Ahmet Celal, köye geldiğinde büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Romandaki açık mekânlar köy ve Anadolu iken kapalı mekânlar ise Zeynep Kadın ve Ahmet Celal'in evi, köydeki mescit ve kahvehanedir.

"Oysa ben, Batı Anadolu'da ne güzel ne yeşil bostanlar görmüştüm. Ortalarında bir dolaplı kuyu vardı. Gözleri bağlı bir hayvan, durmadan bu dolabı çevirir ortadaki çıkırık, kâh bir çocuk gülmesine kâh bir kadın hıçkırığına benzer sesler çıkarır..." (29)

"Burada ise yalnız gerçek; çıplak, çirkin, kaba, yalçın gerçek! Boz toprak dalgaları alabildiğine uzuyor. Yeknesak ovayı ikiye bölen Porsuk çayı şiddetli bir zelzelenin açtığı bir uzun bir yılankavi yanık gibidir. Hiç suyu görünmez. Ta yanına gittiğiniz zaman bile o suyun cana can katan serinliğini ve rengini bulamazsınız" (29).

Ahmet Celal bu köye gelmeden önce köy imajı onda daha olumluyken geldiği yerde bu imaj değişir ve Ahmet Celal mekâna karşı olumsuz tutumlar geliştirmeye başlar. Romanda mekân, başkahraman ile köylü arasındaki çatışmayı derinleştiren unsurların başında gelmektedir.

3.1.5.1. Labirentleşen/Yutucu/Dar Mekânlar

Labirentleşen mekânlar kişinin mekân ile arasında olumlu ilişkiler kuramadığı, bu mekânlarda kendini sıkışmış hissettiği yerlerdir. "Labirent izlekli anlatılarda mekân, yalıtık ve tek boyutludur; karakter, zaman, mekân ve onu çevreleyen bütün elemanlarla hatta kendisiyle bile kavgalıdır. Böyle durumlarda mekân, insanı ezmek için üzerine yürüyen karşı güçlerin simgesel bir göstergesidir. Mekânın darlığı, fiziksel anlamda küçüklüğünden değil, karakterin imkânsızlığından ve kendini orada sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır" (Korkmaz, 2007: 403).

Romanda Ahmet Celal'in huzur bulmak için geldiği ama tam tersi bir durumla karşılaştığı köy, dar/yutucu mekândır. Yazar, bu köyde aradığı huzuru bulamaz. Yazar köyü bataklığa, köyün kokusunu da uyuz bir manda kokusuna benzetir. Yazar için köy kokuşmuşluğun, pisliğin, kayıtsızlığın ve inançsızlığın sembolü durumuna gelmiştir. Yazarda köy kavramı yeşilliklerin, huzurun, doğanın bir sembolü olmaktan çok uzaktır. Yazar, köyden kaçmak ister çoğu kez bunun hayalini kurar. Fakat köyden kaçmanın imkânsız olduğunu düşünür.

"Yüreğim karanlık bir odaya hapsedilmiş yaramaz bir çocuk gibi hopluyor. Paramı Salih Ağa'da, eşyama ve kitaplarımı Mehmet Ali'nin evinde bırakayım ve gideyim gideyim... Bunun gerçekleştirilmesi imkânsız bir hayal olduğunu bilmekle beraber gerçekten yolumun ta ucundan bir İstanbul varmış şevkiyle yürümekte devam ediyorum" (43).

Romandaki diğer dar mekânlar ise kuyu, çeşme ve Porsuk Çayı'dır. Köylü hububat temininden kişisel temizliğine kadar buraları ortak bir şekilde kullanır, yazar bunu çirkin bulur ve onların temizlenmek için kullandığı bu mekânları pisliğin kaynağı olarak görür. Yazar, temizliğin, berraklığın sembolü olan çay, su gibi yerleri bu görüşün aksine köyde pislik, kokuşmuşluk, bozulmuşluk olarak görür ve burada yitirilen değerlere vurgu yapar.

"Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı temizlik sorunudur... Burada suyu bulmak için her gün ta çaya inmek gerekiyor. Çayın suyu ise akan bir balçıktır" (25). Yazarın akan suyu balçığa benzetmesi onun için buradaki suyun anlamını ortaya koymaktadır.

"Gerçi köyün içinde su yok değildir. Fakat gerek kuyunun gerek çeşmenin başı, her gün sabahtan akşama kadar doludur. Abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kadınlar, kızlar ve akla sığmayacak kadar pis oyuncaklarla oynayan çocuklar hep oradadır. Bazı çaya gitmekten üşenen kadınların da çamaşırlarını yıkadıkları olur" (25).

"Hasat mevsiminden sonra haftalarca her nevi hububat aynı yalakta yıkanıp ayıklanır. Hatta çok kere yenilecek şeylerin; çocuk bezleri, kirli olan gömleklemlerle çalkalandığı da olur. Bu pisliği onlara anlatmak mümkün değildir. Bu gibi iddialarımı yalnız Mehmet Ali tasdik eder görünür. Lakin pisliğin o kadar ayrılmaz bir vasıf olduğuna kanidir ki bununla uğraşmaya hiç istek göstermez" (25).

Yazar; köylünün bu şekilde yaşamayı kanıksamış olduğunu, bunun köylüleri rahatsız etmediğini, bunu köyün bir parçası olarak gördüklerini de

aktarır. O yüzden su kavramı ona huzur veren bir kavram olmaktan çıkmış pislik ve hastalıkları anımsatan bir kavram haline gelmiştir. "Mekânın kutsallığını silen insan farkına varmadan saf ve temiz olan suyun doğasını dahi bozar. Su kaynaklarının veya etrafının kirlenerek, pislik yuvası haline gelmesi, pislğin ve hastalıkların bulaşıcı olmasını simgeler. Yazar, pislği ve bozulmuşluğu su kaynaklarına taşıyarak bütün köyü hastalıklı bir yapıya dönüştürür" (Şahin, 2007: 193).

Bunun dışında Mehmet Ali'nin, Ahmet Celal'e barınmak için verdiği oda da dar bir mekândır. Çünkü yazar bu odayı toprak bir hücreye benzetir ve burada yaşadığı iç huzursuzluğunu eserde dile getirir. Yazar, kendisine verilen bu odayı hücreye benzeterek ruhunun bulamadığı huzuru, iç sıkıntılarını, iç çalkantılarını anlatır. Bu ev onun barınmak zorunda olduğu bir hücreden ibarettir. Yazarın topraktan yapılan bu evi hücreye benzetmesi yine bir değer yitiminin göstergesidir.

"Mehmet Ali'nin bana verilen odasında yerleşmem epeyce uzun sürdü. Bu ovaya bakan iki küçük pencere, kavak ağacından tutturulmuş tavanından kuru otlar sarkarken tabanı toprak bir hücredir" (24).

Romanda kahramana huzur vermeyen yerler arasında köyün kahvehanesi ve mescit de vardır. Bu mekânlarda köylünün cahilce düşünceleri ve dine yönelik olumsuz inançları ön plana çıkmaktadır.

3.1.5.2. Besleyici ve Geniş Mekânlar

Geniş/besleyici mekânlar kişiyi psikolojik açıdan rahatlatan, yaşamı anlamlı kılmasını sağlayan ve huzura ulaştıran yerlerdir. "Besleyici mekân insanın ruhsal ve düşünsel olarak huzur bulduğu mekândır. Bu tür mekânlar bir anne sıcaklığı ile kişiyi kuşatır ve kişinin ihtiyaçlarını karşılar. İnsan bu tip mekânlarda kendine ve kendi değerlerine çok rahat bir şekilde yönelir, ruhsal ve düşünsel olarak genişleşir" (Şahin, 2007: 194).

Romanda açık mekânlar, dar mekânlara göre daha az yer etmiştir. Ahmet Celal'de huzuru hissettiren bir mekân olarak Ankara ili yer eder. Yazar, Ankara'yı millî mücadelenin merkezi olarak görür. Ankara'yı bir kurtuluş simgesi olarak düşünür.

"Düşman eski haritalar üstünde Ankara adını taşıyan kerpiçten şehre girebilir. Onu, bir-iki gülle ile tarumar edebilir. Fakat aynı adı taşıyan ruha nasıl el uzatabilir? Onu, nasıl zapt eder? O ruh bugün burada ise yarın orada esecektir. Öbür gün bir fırtına haline girip kendisine daha yüksek, daha yalçın bir tepe bulacaktır. Orada gürlenecektir. Eyvahlar olsun, bu gerçeği şimdiden

hissetmeyenlere..." (164).

Ahmet Celal'e göre Ankara, zapt edilemeyecek, düşmana teslim olmayacak, ne olursa olsun kurtuluşa kavuşacak kudrette bir şehirdir. Orada yaşayan insanlar yaşadığı ülkü değerler ile Ankara'yı diğer şehirlerden farklı kılmıştır. Ankara, yazar için ümidin, özgürlüğün, zaferin sembolüdür. Romanda diğer bir açık mekân ise kahramanın vaha olarak adlandırdığı küçük bir koruluktur. Bu küçük korulukta yazar derin bir huzur bulur. Psikolojik anlamda rahatladığını hisseder.

"Bu ufak korunun içinde küçük, dar, fakat berrak bir dere akıyor. Bu, çölde bir vaha mı? Derhal içime derin bir sükûnet geliyor. Durduğum yere çömeliyorum ve elimi suya sokuyorum" (43).

Yine besleyici mekân olarak Ahmet Celal'in kurtuluş olarak gördüğü savaş cepheleri ele alınabilir. Yazar bu cephelerin bağımsızlığa atılan adım olduğunu bilir ve bu cephelere bir kutsilik yükler. Cepheleri Kâbe'ye benzetir ve etrafını tavaf etmek için sabırsızlık duyar. Türk halkının hatta tüm mazlumların bu cephelerden başka yöneleceği, tutunabileceği bir yerin olmadığını ifade eder.

"Askeri hayatında hiçbir bozgun görmemiş olan büyük Türk serdarının cephede işi ne? Gidip yakından görmek için delice bir arzuyla tutuşuyorum. Bir Kâbe gibi cepheye gitmek ve onun çadırı etrafını tavaf etmek istiyorum. Bütün Türk milletinin bundan başka yöneleceği bir nokta var mı? Bütün Türk âlemi mi? Hayır, bütün mazlum insanların diyecektim" (141).

3.1.6. Dil ve Üslup Endişesi

Yaban'da yazarın dili dönemine göre aydın bir dildir. Fakat yazar romanı sonradan sadeleştirmiş ve içinde hâlâ eski kelimelere, Arapça, Farsça tamlamalara örnekler olsa bile romanın dilini yumuşatmış ve romanı anlaşılabilir düzeye getirmiştir. Roman incelendiğinde yazarın Türkçeye hâkim olduğu bundan dolayı da üslubunun sağlam olduğu görülmektedir. Romanda yazar, "diyalog ve iç monolog" gibi anlatım tekniklerinden faydalanmıştır. Yazar, roman kişilerini deyimlerle, özgün kalıplarla, yerel ağızla zenginleşen bir dille konuşturur. Kişilerin kültür yapısını yansıtan yerel söyleyişi kullanarak anlatıma canlılık kazandırır.

"-Benim bir evim var emme viran, dedi.

-Tamir edilemez mi?

-Edilir, emme çok para lazım" (93).

Romanda öyküleyici ve betimleyici anlatım türü ağır basmaktadır.

Öyküleyici anlatıma bir örnek şöyledir:

"(...) Araba bir taş çarpmış gibi sarsılarak durdu. Mehmet Ali bana hiçbir söz söylemeden aşağıya atladı. Karanlık içinde kaybolup gitti. Ben bu dakikadan itibaren iradesi başkalarının iradesine tabi bir adamdım, arabanın içinde büzülmüş oturuyordum. Bavullarımın, çantalarımın arasında ben de bir bavul bir çanta gibiydim..." (23).

Betimleyici anlatıma bir örnek şöyledir: "Kendileri çekildikten sonra kokuları havada kalan dilber ve nadide kadınlar, sesleri bir ana sesinden daha yakın daha dokunaklı arkadaşlar, nur çehreli ihtiyarlar, coşkun suya benzeyen berrak gözlü..." (22).

Yazar romanda sıfatlara bolca yer vererek başarılı tasvirlerle imza atmıştır. "Hiçbir zaman insan gözleri bu kadar dile gelmemiştir. Emine'nin duru ve solgun yüzü üstünde bunlar, alevden iki ses gibi... Ve bu seste büyük sahne orkestrasının bütün perdeleri, bütün beste ve ahenk ayrıntıları var. Sanki dramatik musikinin bütün kadın kahramanları her biri kendine mahsus ıstırapla kıvranarak, haykırarak gözümün önünde geçiyorlar" (189).

Yazar romanda Ankara, İstanbul gibi şehirler dışında yer adlarına hiç yer vermemiştir. Yerleştiği köyün bile ismi belli değildir. Ayrıca yazar köylüleri oldukça kaba tasvirlerle anlatmış, çoğunlukla köy ve köylü için hayvan benzetmelerinden faydalanmıştır. "Biliyordum ki toprak katı ve zalimdir ve insan cinsi bozuk bir hayvandan başka bir şey değildir; biliyordum ki insan hayvanların en kötüsü, en bayağısı ve en az sevimli olanıdır" (18).

3.1.7.Düşünce Unsuru

Romanda yazar, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu koşulları ve aydın-köylü arasındaki çatışmanın nedenlerini belirtmekle beraber Kurtuluş Savaşı sırasında aydın tabakanın savaşa ve köylülerle ilgili düşüncelerine de yer vermektedir. Roman, ilk bakışta Türk köylüsünün eleştirisi gibi görünse de derine indikçe asıl eleştirinin aydınlara karşı yapıldığı görülür.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban romanında bir yabancılaşma sorununu ortaya koymuş ve çatışmalar eşliğinde Batılı anlayışın farkındalığına sahip aydın ile cahil, yobaz köylüyü ele almıştır. Burada Batı ve Doğu, çağdaş ve geleneksel ayrımı da ön plana çıkmıştır. Süreç boyunca aydını temsil eden Ahmet Celal karakterinin köyü ve köylüyü tiksinerik, iğrenerek anlatması zaman içerisinde farklılaşmış; başkarakter, bu sorunun altında yatan temel nedenin Türk aydınının kendisi olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceden sonra takındığı tek tavır ise gördüklerini

betimlemek ve fazla yorum katmamak olmuştur (Aslan, 2019).

Yakup Kadri, Yaban'da yıllarca Anadolu'ya uğramamış, köylüye hiçbir şekilde fayda sağlamamış, onların gelişmesine bir nebze olsun katkı sunmamış buna rağmen de köylüden bir şeyler bekleyen aydın tabakayı çok sert bir biçimde eleştirmiştir. Yazara göre Anadolu halkı kendi iradesiyle savaşa ve çevresinde yaşanan olaylara karşı kayıtsız kalmamıştır, Anadolu halkı zihninde millî mücadeleye dair bir bilinç oluşturulmadığı için millî mücadeleye kayıtsız kalmış, kendi aydınına yabancı muamelesi yapmıştır. Bu nedenle romanda aydının öncelikle Anadolu halkının açlık, yoksulluk, sefalet gibi zor durumlarını göz önünde bulundurarak halka yardım etmesi, halkı bilinçlendirmesi, sonuç olarak köylüyü kendi haline bırakmaması anlatılmaya çalışılır. Köylünün içinde bulunduğu durumdan da aydın kesim kabahatli bulunur:

"Bunun nedeni Türk aydını, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra şimdi de gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun! Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı aydınlatamadın. Şimdi elinde orak buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin?" (110).

"Aydının görevi kurtarmak, adam etmek, bilinçlendirmektir" (Moran, 2019: 206). Sadece bir çevre ile sınırlamak değil, bütün halka nüfuz edebilmektir, ancak Türk aydını, köylüye, Anadolu'ya karşı olan kayıtsızlığından kurtulursa, Anadolu'da ön plana çıkan tüm milliyetçi ve Kemalist fikirler ile modernleşecek ve ilerleyişe olan kayıtsızlık ortadan kalkabilecektir (Aslan, 2019). Yazara göre aydın, halkı bilinçlendirme lüzumunu hiç hissetmemiş, hissetse bile bunu zorlu bir iş olarak gördüğü için kenarda durmayı tercih etmiştir.

"(...) bir asra yakın zamandan beri münevver geçinen ve asri düşünüşü benimseyen Türk nesillerinden hiçbiri, kendi nurundan halka vermek lüzumunu hissetmemiş, hissetmişse bile bunu çok zahmetli, çok yorucu bir iş bularak kendi köşesine çekilip rahatına bakmak yolunu tutmuştur" (Karaosmanoğlu, 2010b'den akt. Biçer, 2018).

3.1.8. Ayrıntıların Kullanımı ve Simetrik Sembolik Anlatım

Yaban romanı incelendiğinde simetrik bir kurguya sahip olduğu görülür. Bu kurgu şu şekilde gelişir:

1. Kolunu kaybeden Ahmet Celal'in kendisini bulmak için İstanbul'dan ayrılması ve Anadolu'ya gitmek istemesi. Kahraman burada iyimser ve

ümitlidir.

"Mehmet Ali, gel beyim bizim köye gidelim, dediği vakit bu köyü kafamın içinde olduğu gibi görmüştüm. Hatta Mehmet Ali'nin evini hatta bu odayı hatta bu delikten seyrettiğim manzarayı" (18).

2. Ahmet Celal'in köye gelmesi ve burada yaşadığı hayal kırıklığı. Ahmet Celal, huzur bulacağını sandığı bu köyde vatanseverlik, inanç, milli kimlik değerlerinin yitirilmiş olduğunu görür ve ruhsal bunalımları derinleşir. Anadolu halkının onu yaban olarak görmesiyle kendisi de Anadolu halkına karşı yabancılaşır, yabancılaşır. Ahmet Celal bu köyde âşık olduğu kadın tarafından bile bir yaban olarak görülür. Ahmet Celal'in vatan uğruna savaşta kolunu kaybetmesi köylü tarafından doğuştan bir sakatlıktan, hatta meczupluktan bile farklı bir şey değildir. Onlar için savaşın, vatanperverliğin çok da bir anlamı yoktur. Köylü onu sakat ve yaban biri olarak değerlendirirken Ahmet Celal iyice içine gömülür ve bu durumun nedenlerini düşünür, burada temel sorun olarak köy halkının ihmal edilmesini görür, aydınlara bir çağrıda bulunur ve bu durumun yaşanmasında onların da suçu olduğunu açıkça yansıtır.

"Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında aynı derin uçurum var mıdır? Bilmiyorum! Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngiliz ile bir Pencaplı Hintli arasındaki farklardan daha büyüktür" (36).

3. Başkahraman Ahmet Celal'in kaçması. Ahmet Celal içine düştüğü yalnızlıktan ve değer yitiminden kurtulmak için kaçış yolunu tercih eder ve köyden kaçmaya çalışır. Bu kaçış da sadece fiziki değildir aynı zamanda düşünsel ve manevi bir kaçıştır. Yazar, burada iyice kötümser ve karamsar bir ruh haline sahiptir. Başkahraman yanlışları görmüş, eleştirmiş ama hiçbir zaman değiştirme kudretini kendinde görmemiştir, yazar ya da kahraman için kurtuluş yolu bir kaçıştır ve bu yolu kullanmıştır.

"Bize yine yol göründü" (198).

Bu kurguya baktığımız zaman şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: Kendini bulmak amacıyla çıktığı yolculuk, başkahramanın yabancılığının farkına varması ile büyük bir trajediye dönüşmüştür.

SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun önemli romanlarından biri olan Yaban, I. Dünya Savaşı esnasında bir kolunu kaybeden ve aydın bir kişiliği temsil eden Ahmet Celal'in huzur bulmak amacıyla yerleştiği köyde başlayan aydın ile halk arasındaki çatışmaları konu edinir. Aydın ile halk arasındaki çatışmanın özünde ise aslında bir değer çatışması vardır. Halkın Kurtuluş

Savaşı'nın gereksizliğine olan inancı, kendi vatanının içinde bulunduğu duruma yabancılaşması, vatani için kolunu kaybeden Ahmet Celal'e ağır gelir. Ahmet Celal, köylüler tarafından farklı bulunarak yaban olarak nitelendirilip dışlanırken Ahmet Celal de halk ile kendisi arasında fikri uçurumu gördükçe içinden çıkamadığı bir yabancılaşma sorunu yaşar. Ahmet Celal, köylünün bu durumunu aydın kesimin köylüyü bilinçlendirmemesine, köylüyü unutmasına bağlar. Köylüye ulaşamayan, sesini duyuramayan başkarakter Ahmet Celal, çıkış yolunu köyü terk etmekte bulur. Roman, yazıldığı dönemdeki olayları tüm gerçekliğiyle ortaya koyar.

KAYNAKÇA

Akman, E. (2013). Yakup Kadri Karaosmanoğlu Üzerine Bazı Düşünceler ve Unutulan Bir Makalesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3(2), 31-60.

Aslan, Z. (2019). *Merkez Çevre Yaklaşımı Dâhilinde Yaban Romanı*. Erişim Adresi:

https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Aslan%2C+Z.%282019%29 Erişim Tarihi: 15.02.2021.

Ateş, Ö. F. (2014). Refik Özdek'in Roman ve Hikâyelerinde Yapı ve Tema (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi:

<http://dspace.marmara.edu.tr/handle/11424/23031>

Biçer, E. (2018). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban Adlı Romanında Aydın Yozlaşması (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 523745.

Boso Yaman, E. (2014). İskender Pala'nın Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi:

<http://dspace2.adiyaman.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12414/178>

Demiryürek, M. (2013). Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 2, 119-139.

Durukoğlu, S. & Yurttaş, Z. (2016). Bir Düzyazı Ağlatısı/Ağıdı Olan "Toprak Ana" Romanını Çözümleme Denemesi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 4(10), 127-141.

Durukoğlu, S. (2005). Materyal Unsurlar Bütünü Olarak Simyacı Romanının Çözümlemesi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 2(2), 211-232.

Forster, E. M. (1982). *Roman Sanatı*. (Çev.). Ü. Aytür. İstanbul: Adam Yayınları.

Karaosmanoğlu, Y. K. (2019). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Korkmaz, R. & Nakipler, N. D. (2009). Toprak Ana'da Mekân-İnsan İlişkisi. R. Korkmaz içinde *Cengiz Aytmatov* (s. 199-208). Ankara: T.C. Kültür ve

Turizm Bakanlığı Yayınları.

Moran, B. (2019). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkara, O. (2016). Fakir Baykurt'un "Irazca'nın Dirliği" Romanının Yapısal Çözümlemesi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi* 18(32), 275-292.

Serdar, A. (2002). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Cinsellik* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. 117389.

Stevick, P. (2017). *Roman Teorisi*. (Çev.). S. Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şahin, V. (2007). Roman Tekniği Bakımından Yaban. *e-Journal of New World Sciences Academy* 2(3), 179-196.

Şahin, V. (2011). Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekan: "Sinekli Bakkal" Romanında Yapı ve İzlek. *Electronic Turkish Studies* 6(3), 1549-1580.

Şengül, M. B. (2011). Romanda Zaman Kavramı. *Journal of International Social Research* 4(16), 428-435.

Tekin, M. (2020). *Roman Sanatı: Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban romanında aydın ile halk arasındaki kopukluğu yarattığı başkarakter Ahmet Celal nezdinde aktarmaya çalışmıştır. Romandaki bu çatışma halkın Kurtuluş Savaşı'na karşı tutumu üzerinden verilmiştir. Yakup Kadri, 1932 yılında yayımladığı romanı Yaban ile ilgili birçok eleştiriye maruz kalsa da aydın ile köylü arasındaki ilişki açısından bu roman Türk edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Romanda olay örgüsü, I. Dünya Savaşı'nda kolunu kaybeden başkarakter Ahmet Celal'in huzur bulmak için emir eri Mehmet Ali'nin köyüne yerleşmesiyle başlar. Fakat başkarakter burada aradığı huzuru bulmaktan ziyade büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Köydeki insanlar cahil, yozlaşmış ve milli bilinçten çok uzaklaşmışlardır. Başkarakteri bir yaban olarak görüp, dışlayan ve benimsemeyen bu halk, dini ve ekonomik yönden sömürüldüğü Salih Ağa ve Şeyh Yusuf gibi kişilere itaat edip saygı duyarken Kurtuluş Savaşı'nda verilen mücadeleyi düşmanı kışkırtmak olarak görür, İngilizlerin sizi kurtaracağız gibi yalanlarına inanır. Romanın sonuna doğru düşman askerlerinin köyü işgal edip yağmalamasıyla başkarakter Ahmet Celal, sevdiği kız olan Emine'yi alarak kaçmaya çalışır. Bu esnada Emine vurulur, başkarakter köyde yaşadıklarını anlattığı defteri Emine'ye bırakarak gider. Yazar, otobiyografik özellikler gösteren bu romanı "ben anlatıcı" ile anlatır. Roman, üç metin halkasından ve bu metin halkalarına bağlı olay halkalarından oluşmuştur. Yaban romanı incelendiğinde simetrik bir kurguya sahip olduğu görülür. Bu kurgu şu şekilde gelişir:

1. Kolunu kaybeden Ahmet Celal'in kendisini bulmak için İstanbul'dan ayrılması ve Anadolu'ya gitmek istemesi. Kahraman burada iyimser ve ümitlidir.

2. Ahmet Celal'in köye gelmesi ve burada yaşadığı hayal kırıklığı. Ahmet Celal, huzur bulacağını sandığı bu köyde vatanseverlik, inanç, milli kimlik değerlerinin yitirilmiş olduğunu görür ve ruhsal bunalımları derinleşir.

3. Başkahraman Ahmet Celal'in kaçması. Ahmet Celal içine düştüğü yalnızlıktan ve değer yitiminden kurtulmak için kaçış yolunu tercih eder. Bu kaçış düşünsel ve manevi bir kaçıştır. Yazar, romanı yazıldığı döneme göre aydın diliyle yazmışsa da sonrasında sadeleştirmiştir. Romanda öyküleyici ve betimleyici anlatım ağır basmakla birlikte yazar başarılı tasvirlerle de imza atmıştır. Yalnız, yazar köyü ve köylüleri hep kaba tasvirlerle anlatmış, bunu yaparken de hayvan benzetmelerinden faydalanmıştır. Ahmet Celal, I. Dünya Savaşı sırasında bir kolunu kaybetmiş, vatansever, aydın bir kişiliktir. Huzur bulmak için gittiği köyde aydın olduğu için köylü tarafından bir yaban olarak nitelendirilir, Ahmet Celal'in saçını taraması, dişini fırçalaması bile onu köylülerin gözünde bir yaban yapar. Ahmet Celal, bu dışlanmışlık ve köylülerin Kurtuluş Savaşı'na karşı vurdumduymaz tavırları sebebiyle köylüyle bütünleşemez. Romanda norm karakterler başkarakterin gelişimine katkı sağlayan emir eri Mehmet Ali ve sevdiği kız olan Emine'dir. Emine, kaderine boyun eğen bir karakterken romanın sonlarına doğru değişim geçirir ve daha önceleri yaban olarak gördüğü Ahmet Celal'e romanın sonlarına doğru âşık olur. Kart karakterler, Zeynep Kadın, İsmail, Şeyh Yusuf, Salih Ağa, Yunan askerleridir. Fon karakterler ise Hasan, Cennet, Bekir Çavuş, Süleyman, Şerif Çavuş ve Emeti Kadın'dır. Romanda gerçekleşen olaylar, 1918'de I. Dünya Savaşı'nın bitişiyile başlar ve 1921'de Sakarya Savaşı'nın bitişiyile sonlanır. Olay, başkarakter Ahmet Celal'in ifadeleriyle yaz mevsiminde başlamıştır. Romanda vakanın gerçekleştiği nesnel zaman 1918-1921 yılları iken vaka zamanı, Ahmet Celal'in köye gelişi ve köyden kaçışını kapsayan iki üç senelik zaman dilimidir. Romanda vakanın anlatma zamanı ise 1932 yılıdır. Vakanın geçtiği mekânlar ise genelde Ahmet Celal'i huzursuz eden, ona iğreti gelen yerlerdir. Kapalı mekânlar olarak adlandırılan bu yerler, başta köyün kendisi olmak üzere köydeki Porsuk Çayı, kuyu, çeşme, mescit, kahvehane, Ahmet Celal'e verilen ev ve odadır. Romanda kahramana huzur veren yerler çok azdır. Besleyici mekân olarak adlandırılan bu yerler ise Ankara, köydeki koruluk ve savaş cepheleridir. Bu mekânlar başkarakter Ahmet Celal'in huzur bulduğu yerlerdir. Romanda ülküdeğerler olarak vatan, millet, vatan sevgisi, inanç, fedakârlık değerleri yer alırken karşıdeğerler olarak ise cahillik, sömürü, inançsızlık, yabancılaşma yer alır. Ülküdeğerleri kişi düzeyinde temsil eden karakterler Ahmet Celal, M. Ali, Hasan, Süleyman Efendi, Emeti Kadın, Türk askeridir. Karşıdeğeri kişi düzeyinde temsil eden karakterler ise Salih Ağa, Şeyh Yusuf, Muhtar, İmam, Cennet, düşman askeridir. Romanda yazar; kendi vatanına, kendi değerlerine karşı yabancılaşan köylüyü ve köylünün bu tutumundan sorumlu tuttuğu aydınının kayıtsızlığını ele alır. Romanda ilk bakışta Türk köylüsü eleştiriliyor gibi görülse de aslında yazar, köylünün bu durumundan aydını suçlu bulmaktadır. Aydının görevinin köylüyü kurtarmak, bilinçlendirmek, ona duyarlı davranmak olduğunu ifade etmeye çalışan

yazar, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu köylüsünün yaşadıklarını, içinde bulunduğu koşulları aydın-köylü çatışması üzerinden kötümser ve karamsar bir ruh haliyle aktarmaya çalışmıştır. Yakup Kadri, Yaban'da yıllarca Anadolu'ya uğramamış, köylüye hiçbir şekilde fayda sağlamamış, onların gelişmesine bir nebze olsun katkı sunmamış ama buna rağmen de köylüden bir şeyler bekleyen aydın tabakayı çok sert biçimde eleştirir. Yazara göre Anadolu halkı kendi iradesiyle savaşa ve çevresinde yaşanan olaylara kayıtsız kalmamıştır. Anadolu halkı zihninde millî mücadeleye dair bir bilinç oluşturulmadığı için savaşa ve çevresinde yaşanan olaylara böyle yaklaşmıştır. Aydının entelektüel düşünceden önce Anadolu halkının açlık, yoksulluk, sefalet gibi zor durumlarını göz önünde bulundurmaları ve bu durumları düzeltmek için uğraşmaları, aynı zamanda halkı bilinçlendirmeleri, halka karşı duyarlı davranmaları ve köylüyü kendi haline bırakmamak gerektiğini anlatmaya çalışır. Köylünün içinde bulunduğu durumdan da aydın kesimi kabahatli bulur. Roman, başkarakter Ahmet Celâl'in kendini bulmak amacıyla çıktığı yolculuktan, kendi yabancılığını fark edip kaçmasıyla son bulur.

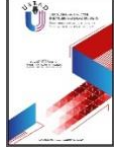
EXTENDED ABSTRACT: Yakup Kadri Karaosmanoğlu tried to convey the disconnect between the intellectual and the public before the protagonist Ahmet Celal in his novel Yaban. This conflict in the novel is given towards the attitude of the people to the War of Independence. Although Yakup Kadri was exposed to many criticisms about his novel Yaban publishing in 1932 that it has an important place in Turkish literature in terms of the relationship between the intellectual and the villager. The plot in the novel begins with the protagonist Ahmet Celal settling in the village of Mehmet Ali, the adjutant to find peace that he lost his arm in the First World War. But the protagonist is a great disappointed rather than finding the peace he seeks here. The people in the village are ignorant, corrupt and have moved away national consciousness. This people, regarding the protagonist as a stranger, excluding and not adopting him, see the struggle in the War of Independence as provoking the enemy while obeying and respecting people such as Salih Agha and Sheikh Yusuf, whom they are exploited religiously and economically and they believe in such false promises "we will save you" made by the British. Towards the end of the novel, with enemy soldiers invading and looting the village, the protagonist Ahmet Celal tries to escape by taking the girl he loves, Emine. In the meantime, Emine is shot and the protagonist leaves the notebook in which he describes his experiences in the village to Emine and he leaves. The author describes this novel that shows autobiographical features with "the narrator". The novel consists of three text rings and event rings connected to these text rings. Even if the author wrote the novel in the language of intellectual according to the period it was written, then he simplified it. Although the narrative and descriptive expression is intense in the novel, the author has also made successful descriptions. However, the author always described the village and the villagers with rough descriptions and made use of animal depictions. The protagonist in the novel is Ahmet Celal. Ahmet Celal is a patriotic and intellectual person who lost one of his arms during World War I. He is described as a stranger by the villagers because he is an intellectual in the village he went to for peace,

and even Ahmet Celal's combing his hair and brushing his teeth makes him a stranger in the eyes of the villagers. Ahmet Celal cannot be integrated with the villagers due to this exclusion and reckless attitudes of the villagers against the War of Independence. The norm characters in the novel are the adjutant Mehmet Ali and the girl he loves, Emine contributing to the development of the protagonist. While Emine is a character succumbing to her destiny, she gets changed towards the end of the novel and falls in love with Ahmet Celal, whom she previously saw as the stranger. The rude characters are Zeynep Kadın, Ismail, Sheikh Yusuf, Salih Aga, Greek soldiers. The figurative characters are Hasan, Cennet, Bekir Sergeant, Süleyman, Şerif Sergeant and Emeti Kadın. The events taking place in the novel begin with the end of World War I in 1918 and end with the end of the Sakarya War in 1921. The event started with the statements of the protagonist Ahmet Celal in the summer. While the objective time of the case in the novel is between 1918 and 1921, the time of the case is a two to three-year period that includes the arrival of Ahmet Celal and his escape from the village. The time of telling the case in the novel is 1932. The places where the case takes place are generally places that disturb Ahmet Celal and disgust him. These places called indoor spaces, are especially the village itself, the Porsuk Stream in the village, the well, the fountain, the mosque, the coffeehouse, the house and room given to Ahmet Celal. There are very few places giving peace to the hero in the novel. These places called nurturing places, are Ankara, the coppice forest and war fronts in the village. These places are places where the protagonist Ahmet Celal finds peace. While the values of homeland, nation, patriotism, faith and self-sacrifice are included as ideal values in the novel, ignorance, exploitation, unbelief and alienation are included as opposing values. The characters representing ideal values on a personal level are Ahmet Celal, M. Ali, Hasan, Süleyman Efendi, Emeti Kadın and Turkish soldiers. The characters representing the opposing value at the personal level are Salih Ağa, Sheikh Yusuf, Muhtar, Imam, Cennet, enemy soldier. The author in the novel deals with the indifference of the intellectual who blames for this attitude of the villager and villager that they are alienated to his homeland, his own values. Although the Turkish villager seems to be criticized at first glance at the novel, in fact the author finds the intellectual guilty of this situation of the villager. The author, trying to express that the intellectual's duty is saving the villagers, raising awareness and acting sensitively, tried to convey the experiences of the Anatolian villagers during the War of Independence and the conditions they were in with a pessimistic and depressed mood through the conflict between intellectuals and villagers. Yakup Kadri criticizes the intelligentsia in the Yaban very harshly, who haven't visited Anatolia for years, didn't benefit the villagers in any way, didn't contribute to their development, but even so have expected something from the villagers. According to the author, the people of Anatolia weren't indifferent to the war and the events happening in their vicinity. Since the Anatolian people didn't create a awareness about the events, they approached the events in this way. Before intellectual thought of the intellectual, he tried to explain that the Anatolian people should take into account the difficult situations such as hunger, poverty and misery, and they should strive to correct these situations, at the same time, they should raise

awareness of the people, be sensitive to the people and not leave the villagers alone. He finds the intellectuals guilty of the situation of the villager. The novel ends with the protagonist's realizing his strangeness and escaping from his journey to find himself.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

FREUD'S ENCOUNTER WITH CHARCOT AND HIS EPISTEMOLOGICAL BREAK

FREUD'UN CHARCOT İLE KARŞILAŞMASI VE EPİSTEMOLOJİK KOPUŞ

Yunus Anıl YILMAZ

Ph.D. Candidate, Eötvös Loránd University, Sociology,
Budapest/Hungary.

Dr., Eötvös Loránd Üniversitesi, Sosyoloji,
Budapeşte/Macaristan.

yunusanilyilmaz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5441-2527

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.896740

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 08.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Yılmaz, Y. A. (2021). Freud's
Encounter with Charcot and His Epistemological Break. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 887-908.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergji@gmail.com

Abstract: Jean-Martin Charcot was one of the most influential figures in Sigmund Freud's life and works. Freud studied under Charcot for five months while he was twenty-nine years old. Charcot's influence helped Freud to change his conception of science and it paved the way for the foundation of psychoanalysis. In this article, we will discuss the paradigm shift of Freud with the influence of Charcot. We will demarcate the epistemological differences between Charcot's ideas and Viennese medical school. In this way, we will show what was fundamentally different in Freud's thinking from his earlier paradigm. We aim to show what is the kernel of psychoanalysis and why it could have been founded only after importing Charcot's ideas to the Viennese medical paradigm.

Key Words: History of Psychoanalysis, Sigmund Freud, Charcot, Hysteria, Hypnosis

Özet: Jean-Martin Charcot, Sigmund Freud'un hayatı ve eserleri üzerindeki en tesirli isimlerden biriydi. Freud, yirmi dokuz yaşındayken beş ay boyunca Charcot ile çalıştı. Charcot'nun etkisi, Freud'un bilim anlayışını değiştirmesine yardımcı oldu ve psikanalizin temellerini attı. Bu makalede, Freud'un paradigma değişimini Charcot'un etkisi üzerinden tartışacağız. Charcot'un fikirleri ile Viyana tıp fakültesi arasındaki epistemolojik farklılıklarının altını çizeceğiz. Bu şekilde, Freud'un düşüncesinde önceki paradigmasından temelde neyin farklı olduğunu göstereceğiz. Psikanalizin çekirdeğinin ne olduğunu ve neden ancak Charcot'un fikirlerini Viyana tıp paradigmasına aktardıktan sonra kurulabildiğini göstermeyi amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz Tarihi, Sigmund Freud, Charcot, Histeri, Hipnoz

1. Introduction

Sigmund Freud's visit to Paris in 1885 marks an important epistemological break in his career. Freud was trained to be a neurologist in Vienna medical school and trained by important scientists of the time including Ernst Brücke, Sigmund Exner, Theodor Meynert, and Hermann Nothnagel. In 1885, he obtained a bursary for a sojourn to Paris and found a chance to study with Jean-Martin Charcot. This event has changed Freud's conception of neurology and it was his first step to study psychology. In this study we will focus on the importance of this visit, the events upon Freud's arrival to Vienna from Paris, and how his encounter with Charcot started Freud's psychological studies.

In *Immortality*, Milan Kundera depicts Hemingway and Goethe in a chat after death. Hemingway complains about all the rumors on the details of his life and people's disinterestedness in his books. He thinks his books are all that matters, not his love towards his wives or how many wounds he got during wars. Goethe explains to him that is immortality and adds: "*Immortality means eternal trial*" (Kundera, 1999: 81). Freud's afterlife is surely one of the great examples of an eternal trial. He even expected this

unavoidable end and burned almost all his letters to make biographers' jobs harder (Gay, 1988: xv). Despite Goethe's very late advice to Hemingway of being more careful while he was still alive, we know from Freud's example that being careful is not a way out from the eternal trail. Freud has been judged for a good number of matters from hiding the sexual assaults against children to be recognized by his peers (Masson, 2003: xx-xxi) to being unfaithful to his wife with various women that he knew of, including his sister-in-law (Gay, 1988: xviii). Yet, most of these controversies are focusing on the period of the birth of psychoanalysis. Any Freud scholar would feel themselves reading detective stories when they dive into the period between 1885 to 1899. It is the period that anyone can lose focus from theory immediately and find themselves into various discussions on the validity of historical accounts, Freud's trustfulness, how his famous speech "*On Male Hysteria*" took place, and so on. It is even hard to find a study that shows the influence of Charcot, Bernheim, and Breuer on the psychoanalytical writings of Freud as a whole.

We will go through the historical account, also, since it is inescapable. Yet, we aim to focus on Charcot's influence on Freud for a better understanding of Freud's theory, not the man. Hysteria and hypnosis gave Freud the direction to follow and opened the gates of psychology. In the end, Freud did not become a true follower of Charcot but the interaction with him inspired Freud to discover his own path: psychoanalysis.

2. Path to Paris

Jean-Martin Charcot was one of Freud's most influential masters. He was also one of the most influential neurologists of all time. He was known as "the Napoleon of the neuroses" in his days (Ellenberger, 1994: 95). Freud spent around five months in Paris starting from October of 1885 until February of 1886 (Freud, 1991b: 9-10). Despite the short length of this visit, the impact of Charcot's personality and theory captivated Freud. First, we will explore how Freud ended up in Paris and how this sojourn paved the way for psychoanalysis.

After graduating from medical school Freud spent one more year in Brücke's laboratory. After meeting with Martha Bernays and starting to dream about marrying her, he realized he had to fill his pockets for his future. Freud took Brücke's advice and leave the laboratory (Jones, 1964: 75) and wandered around various clinics of the Vienna General Hospital:

"[T]hree months in Billroth's Department of Surgery; six months in Nothnagel's Clinic for Internal Medicine; five months (at the elevated rank of Sekundararzt) in Meynert's Psychiatric Clinic; three months in

Zeissl's Department of Dermatology; fourteen months in Scholz's Department of Nervous Diseases; and finally, beginning in March 1885, three months in the Department of Ophthalmology" (Sulloway, 1979: 23-24).

These years were not formative per se; however, they show Freud's conception of science, his career plans, and his final decision to go and study under Charcot. After his graduation, Freud actively continued his scientific studies. However, he was contributing to science in his free hours (Freud E. L., 1975: 52). This suggests that in Freud's mind, science was belonging to laboratories, not to clinics. His gold chloride method of staining nervous tissue and cocaine studies are the products of these years and clearly, they took place in his free time (Thornton, 1986: 39-40). His idols such as Brücke and Helmholtz were also physicians, yet, they had never practiced their profession (Bernfeld, 1944: 355). Therefore, for Freud, medicine was the field where he can earn money. He did not think of medical practice as a place to contribute to science. This idea was changed only after he visited Paris under the influence of Charcot (Levin, 1974: 390).

The second important thing about these years is Freud's experience with psychiatry. Even though Freudian ideas find a place in psychiatry today, psychoanalysis was not the result of it (Pérez-Rincón, 2011: 115). On the contrary, psychoanalysis was influenced by neurology more than psychiatry. The dichotomy between neurology and psychiatry may not be so distinct today, yet, in Freud's days, they were two different ends (Baker etc., 2002: 1468). Especially, Viennese psychiatry and Parisian neuropathology were very distinct from each other. Freud's experience in Meynert's Psychiatric Clinic must have been contributed to his understanding of the field of nervous diseases. Even before meeting with Charcot, Freud was dissatisfied with psychiatry. Meynert at the time suggested to Freud to stay with him and offered to hand down his teaching duties, yet, Freud passed the offer (Dalzell, 2011: 70). Freud had great respect for Meynert in the field of brain anatomy, yet, not as a psychiatrist (Jones, 1964: 79). If Freud gained anything from working with Meynert that influenced his theory, that must be his critical attitude towards heredity as a cause of hysteria (Dalzell, 2011: 70). When Freud criticized his esteemed teacher Charcot on his theory of heredity, he did not mention Meynert as an influence, but he used the Fournier-Erb model (Barker, 2015: 11). He was indeed influenced by this model more than Meynert's model, yet, critical attitude towards heredity was planted by Meynert early on.

The most important encounter of Freud from these years was Breuer. Freud met with Breuer in Brücke's institute for the first time probably around 1876 (Schur, 1972: 28). Their friendship grew in the later years into a point where they started to share intimate details of their lives (Freud E. L., 1975: 41). In 1882, Breuer mentioned Anna O. for the first time to Freud (Jones, 1964: 204). This case must have been interesting to Freud since we know he mentioned the case to Charcot while he was in Paris (Freud S., 1991a: 19-20). Through the agency of Breuer's case, Freud was familiar with hypnosis and hysteria when he arrived in Paris. Yet, before studying under Charcot, he did not think of these phenomena as a career choice.

Through his histological and clinical papers, Freud became *Privatdozent* in Neuropathology in 1885 (Thornton, 1986: 40). Before this assignment, he came to realize he was not competent enough in neuroses and he needed to improve himself. He explains in his autobiography why he needed to go to Paris:

"The fame of my diagnoses and of their post-mortem confirmation brought me an influx of American physicians, to whom I lectured upon the patients in my department in a sort of pidgin-English. About the neuroses I understood nothing. On one occasion I introduced to my audience a neurotic suffering from a persistent headache as a case of chronic localized meningitis; they all quite rightly rose in revolt and deserted me, and my premature activities as a teacher came to an end. By way of excuse I may add that this happened at a time when greater authorities than myself in Vienna were in the habit of diagnosing neurasthenia as cerebral tumour" (Freud S., 1991a: 12).

Freud, from afar, sensed that Charcot could have offered him something new. In his motivation letter for his application for a travel grant, he praised his Viennese teachers such as Meynert and Nothnagel. He said since he studied with them already, there is nothing new to be learned in German Universities (Freud S., 1991b: 5). This must be his way of indicating that Vienna is superior to German Universities in the field of neuroanatomy and creating sympathy for himself. In this way he could have justified, he cannot learn neuroanatomy better anywhere else, but neuropathology in Paris could have contributed to his knowledge. We cannot know how much his flattering words contributed to the final decision, yet, he obtained the scholarship and move to Paris soon after. When he returned to Vienna, his ideas were far from flattering to his old masters, especially to Meynert.

3. Studying under Charcot

In October of 1885, Freud arrived in Paris. He struggled to fit into the medical community at first due to his inadequate French and his introverted character according to his account (Freud E. L., 1975: 202). Soon after he met with Charcot. Then, he learned that Charcot was looking for a German translator for his *Leçons sur les maladies du système nerveux* [Lectures on the Diseases of the Nervous System] and Freud offered himself to the role (Freud S., 1991a: 12). Charcot gladly accepted the offer, and this became the turning point in Freud's life in Paris. He had been invited to parties in Charcot's house and after Charcot started to enjoy Freud's company, he encouraged his colleagues to get along with him as well (Freud E. L., 1975: 198-199). More importantly, with the duty of translation, Freud started to learn the ideas of Charcot line by line and he sharpened his knowledge of neuropathology, hysteria, and hypnosis.

Jean-Martin Charcot was born in 1825 in Paris. He graduated in Medicine from the University of Paris in 1853 and he worked in Salpêtrière Hospital for thirty-three years (Kumar etc., 2011: 46). He became Professor of Pathological Anatomy in 1872 and Professor of Neurology in 1882 at the University of Paris (Waraich and Shah, 2018: 48). He has achieved an international reputation through his clinical studies and classification of many diseases before even he started to study hysteria and his use of hypnosis including amyotrophic lateral sclerosis, tabes dorsalis, and multiple sclerosis (Erwin, 2002: 75). Around the 1880s, he started to use hypnosis as a clinical technique, not a therapeutic one (Brown, 2008: 525). His interest in hypnosis and hysteria and nervous diseases was not only important for neurology but government policies, also. Charcot was an anti-clerical man as the government and his studies on hysteria were the scientific explanation of old religious practices on so-called demonic possession. According to him demonic possession and related applications such as exorcism or witch-hunting was really a cruel practice over a material neurological disease (Goldstein, 1987: 369-370). It is not hard to see how Charcot was so captivating personality for Freud. Charcot's endeavor was supported by the government and chair in the diseases of the nervous system created for him in this regard (Goldstein, 1987: 368-369).

Charcot's main influence on Freud comes from his studies on nervous diseases and especially from his studies on hysteria. His usage of hypnosis and his understanding of clinical observation as concomitants are our focus to demonstrate their relationship. When Freud arrived in Paris, Charcot was already famous for his almost theatrical lectures where he demonstrated

his hysterical patients (Ferguson, 1996: 35-36). These lectures were open to the public and they were visited by many important figures of the time including international students, physicians, and artists (Ellenberger, 1994: 94). In these lectures, Charcot would present a case to his audience. He would usually summarize the symptoms and give details about their family trees to show a possible hereditary cause of the disease. Then, he would hypnotize the patient and under hypnosis, he would suggest the symptoms to the patient. Patients would animate the symptoms and again with hypnosis, Charcot would annihilate those symptoms (Robertson, 1892: 506). According to him, only hysteric patients would be open to suggestions (Decker, 1977: 116) and what happens under hypnosis was only a demonstration of what really happens to these patients earlier. These lectures were so captivating for Freud that he compared the effect of it in him to Notre-Dame (Freud E. L., 1975: 184-185).

One of the most important features of these lectures for Freud was their emphasis on clinical facts. On a very famous occasion, Freud objected to Charcot by saying "*It contradicts the Young-Helmholtz Theory*" (Freud S., 1986c: 13). Charcot's answer resonated with Freud and he loved to repeat whenever he can: "*Theory is good; but it doesn't prevent things from existing*" (Freud S., 1986c: 13). This occasion was very decisive for Freud to choose between the famous dichotomy of the time: clinical-descriptive medicine versus anatomical-explanatory medicine (Solms, 2002: 31-32). Freud was trained to be in the second paradigm where the real working area of medicine is not the subject but the objective part of any subject: soma. The objective way to study the subject was to understand its soma by anatomical methods. Hysteria represented a crisis of this paradigm since it did not leave any changes in the soma (Freud S., 1991d: 169). Even though there were clear clinical signs of hysteria, anatomical studies of these patients did not show any sign of lesion in the brain in post-mortem examinations (Micale, 1990, p. 382). Both paradigms used anatomy and clinical methods, yet, they were emphasizing one over another. Charcot and the Paris School put their emphasis on clinical material (Faber, 1923: 28). Charcot was practicing nosography. Faber describes nosography as follows: "*The object of clinical science is the study of morbid phenomena as displayed by patients, and, within this domain, nosography -that is, the description of diseases- forms a special discipline*" (Faber, 1923: v). For explaining the practice of Charcot, Freud used the myth of Adam where he put every animal in front of him and gave them their names (Freud S., 1986c: 13). Charcot's practice was collecting every possible clinical data and classify them by underlying their differences. He was a visual man

(Freud S., 1986c: 12). Even in his daily practice, he was seeing patients and without uttering a word, he was watching them for a very long time before deciding on their diagnosis (de Marneffe, 1991: 78). Salpêtrière was famous for their usage of photography where they took photographs of every stage of their patients' diseases (de Marneffe, 1991: 78-79).

It is a long way for Freud to "hear" his patients after learning to "see" under Charcot. This is one of their differences when they approach the same pathology. Freud had a long way to come to hear the patients instead of seeing them especially with the influence of Breuer. However, it is important to realize Freud's real transition is his move to the clinical-descriptive paradigm (neuropathology) from the anatomical-explanatory paradigm of Vienna (neuroanatomy) (Solms, 2002: 28; Levin, 1974: 390). Charcot surely removed Freud's bias against the clinics. Before arriving in Paris, Freud was practicing in clinics, yet, he was spending his free time in laboratories since that was the place where he could conduct his scientific studies. Charcot convinced him that clinics can be the place for science.

Charcot redefined what is science and scientist, for Freud (Phillips, 2014: 87). Charcot stated a great difference between clinic and nosography. He wanted to see in clinics as open-mindedly as possible. He did not see the physician as a technician whose job is applying what is theoretical to the practical. He wanted to see in the clinic and gather all he can collect for his nosography (Lepoutre and Villa, 2015: 9). Charcot was choosing the most typical cases through observation of any given pathology. After excluding coincidental personal symptoms, he was describing the type as the representative of the pathology in his clinical work (Lepoutre and Villa, 2015: 9-10). This method of classification deeply influenced Freud. Freud's studies during the 1890s mainly used this method and he focused his energy to classify different types of neuroses along with their aetiology. Freud greatly differentiated himself from Charcot when he decided to explain what is normal in relation to the pathologies, including the psychopathologies of everyday life.

Freud's move of his scientific studies to clinics from laboratories is Charcot's influence in a wider sense. More importantly, Charcot introduced the dynamic approach to Freud. As it is well known, Freud's approach is called psychodynamic, today. It appears as it is long forgotten what dynamic really means. Here, Freud's dual-aspect monism played a role with the help of Charcot. The anatomical-explanatory approach of the Vienna School is also known as localization or cerebral localization (Thornton, 1986: 62). This approach has its own history that we will not discuss here. Yet,

we can briefly say that localization was closing doors to any metaphysical approach to medicine (Thornton, 1986: 70-71). If you can show the cause of clinical manifestations through local diagnosis, you would dismiss every speculation. The localization approach helped to establish medical science to a thoroughly materialistic ground. Even though localization was a great success in its own right, it was not explaining every disease since not every disease left a trace behind. Especially, hysteria was the turning point for Freud. Later, Freud explained his paradigm shift as it follows:

"The special characteristics of cortical paralysis are determined by the peculiarities of cerebral structure, and allow us to infer back to the anatomy of the brain. Hysterical paralysis on the contrary behaves as though there were no such thing as cerebral anatomy. Hysteria knows nothing of the anatomy of the brain. The alteration which underlies hysterical paralysis can have no resemblance to organic lesions but must be looked for in the conditions governing the accessibility of some particular circle of ideas." (Freud S., 1986a: 248).

In this respect, dynamic means functional. Even though you cannot localize any anatomical changes, if you see the pathology through clinical observation, you can assume there must be some changes in anatomy, also (Micale, 1990: 382-383). The dynamic approach opens the door to speculation that the localization method had already closed. It is important to understand the fundamental challenge to the Vienna Medical School is coming from theorization upon solely clinical material. The usage of hypnosis or male hysteria is only of secondary importance in this respect. Freud's quarrel with the Viennese medical establishment is commonly attributed to his usage of hypnosis and his conception of male hysteria after he returned from Paris and they surely played a part. Yet, it is important to keep in mind that the door he was opening was the door that charlatans used before (Pace, 1968: 79). Therefore, his strict materialism and anti-religious attitude did not save him from the backlash that he received.

4. Back to Vienna as a Pupil of Charcot

Freud's newly learned dynamic approach was carried to Viennese turf by his speech called "*On Male Hysteria*". On 15 October 1886, Freud read a paper in front of the Vienna Society of Medicine (Jones, 1964: 206). All the polemic on Viennese conservative attitude toward male hysteria versus psychoanalytic myth-creation of lonely genius revolves around this long-lost paper. While one side defends that Freud received hostile reactions upon his paper, the other side says Freud did not present anything new

since male hysteria was well-known in Vienna.* Therefore, the reaction he received was the reaction against his underestimation of his colleagues' expertise on the topic. We do not possess the original paper; therefore, every account must be flawed when it comes to historical accuracy. Yet, we know the reports of the occasion and more importantly, we know what Freud learned in Paris. Therefore, it is not impossible to reconstruct the scene. Levin's construction of the speech seems accurate and it demonstrates how the reactions against Freud have missed the points of Freud:

"The text of the paper delivered by Freud before the Medical Society has not survived, but there are several reviews of it in the medical journals. All concur that Freud emphasized three points made by Charcot: that hysteria is a well-defined disease with predictable symptoms, that simulation plays no significant role, and that hysteria in males has the same clinical manifestations as in females. None of the reviews suggests that either Freud or Charcot was presenting male hysteria as a new concept. The paper appears to have been mostly concerned with establishing the standard clinical picture of hysteria, with considerably less space devoted to the third point, that male hysteria presents the same picture as female hysteria. That Freud, through his title, chose to emphasize this last point, can be attributed to his sharing Charcot's belief that cases of male hysteria provided some of the strongest support for the argument that hysteria is a clinically uniform disease" (Levin, 1974: 390).

Sayfa | 896

Hysteria in men was not unknown to Vienna. However, Freud's emphasis was not on the reality of the phenomenon. What Charcot demonstrated in his lecture was the features of male hysteria. For a long time, hysteria (the word itself is coming from the uterus (Gilman, 2020: 42) was thought to be a female disease. Yet, some man diagnosed as hysteric in modern times. The male hysteria was always characterized by some female behavior in men. For instance, male hysterics were either homosexual or emotionally weak as women (Micale, 1990: 376). In the lectures of Charcot, we often see an emphasis upon male characteristics of male hysterics. Charcot often used descriptions such as emotionally strong, being a working-class, or being a father as male features against usual misconceptions. All we need to know about the controversy concealed in one paragraph by Charcot:

* Both sides of the discussion listed by Sulloway (1979: 489).

"Hence we may conclude that male hysteria is far from being a rare disease. Well then, gentlemen, if I may judge from what I daily see around me, these cases are often unrecognised, even by very distinguished physicians. One can conceive that it may be possible for a young effeminate man, after excesses, disappointments, profound emotions, to present hysterical phenomena, but that a vigorous artisan, well built, not enervated by high culture, the stoker of an engine for example, not previously emotional, at least to all appearance, should, after an accident to the train, by a collision or running off the rails, become hysterical for the same reason as a woman, is what surpasses our imagination" (Charcot, 2014: 222).

As it is shown by Charcot, the main ideas over male hysteria were revolving around three points: patients' male characteristics, the commonality of the phenomenon, and the trauma as the main cause. Only one point is not mentioned in this paragraph which is hereditary. We will mention that later. These three topics might have been the central issues of Freud's paper since he just returned from Paris and this paper was served as a report more than an original study. We should understand why these topics were so important in the paradigm shift of Freud.

Charcot was very exact when it comes to the demarcation of the borders of neurology (Gelfand, 2000: 217). He was trying to prove that nervous diseases were the topic of neurology, not psychiatry or gynecology (Ellenberger, 1994: 143). He was keen to underline the relationship of hysteria with the nervous system. This is why focusing on psychological characteristics of hysteria was later explained by Janet and Freud, instead of Charcot (Ellenberger, 1994: 102). Charcot did not reject the psychological features of hysteria, yet, he did not focus on them. For Charcot, the most important aspect was the neurological aspect of hysteria. Clearly, the nervous system was not different in men and women. Therefore, there was no great difference in susceptibility to becoming hysteric. Hysteria before Charcot was known as the wandering womb since it was not following an exact pattern of its symptoms (Thornton, 1986: 73-74). One day it could have caused tremors and the other day it could have paralyzed the arm (Schwartz, 2003: 35-36). Charcot rejected the womb as a cause (Micale, 1990: 402) and associated characteristics with being a woman as a result of his neurological understanding. Everyone with a nervous system, thus everyone, was susceptible to hysteria (Micale, 1990: 373). This was a great disagreement between the Vienna Medical School and the Parisian medical establishment. Charcot was not able to

demonstrate any anatomical basis for his theory since there was no difference between hysteric and normal nervous systems.

Charcot thought that if there is no difference in the nervous system of hysterics from the nervous system of normal people, then the difference must have been in their existence. If you cannot demonstrate any lesion in the body, they must have been born in this way. Therefore, he put hereditary as the main cause of hysteria (de Marneffe, 1991: 75). According to Charcot, people were born with a disposition to hysteria. The difference was not in the gender, but it was in family history (Brown, 2008: 525). He put a great emphasis on family trees in his lectures (Gelfand, 1988: 574). If some members of the family are hysterics or suffering from some nervous disease and other members are perfectly normal, which is always the case, then there must be some additional causes to become hysteric. Charcot called these causes as *agents provocateurs* (triggering factors) (Libbrecht, 2002: 137). There were various *agents provocateurs* such as alcoholism, infectious diseases, and all sort of physical illnesses (Gelfand, 1989: 300). Amongst these factors, one was the most visible in the cases of male hysteria: physical trauma (Levin, 1974: 381).

At the time, a diagnosis called railway spine was very popular. In 1866, John Eric Erichsen published a study where he described post-traumatic effects of train accidents where "*concussions to the brain and spinal cord during railway accidents caused organic lesions responsible for a variety of symptoms, many of which occurred long after the actual accident*" (Charcot, 2014: xxvii). His study and increasing numbers of these cases created a lively debate. Charcot recognized the clinical picture as hysteria. The cases he presented could have been explained by aftereffects of trauma. Even though the traumatic event did not leave any visible trace in anatomy, clinical manifestations were similar to the other cases of trauma. Therefore, physical trauma as one of the *agents provocateurs* was proving his points: men are susceptible to hysteria as much as women (Charcot, 2014: xxxii), hysteria has nothing do to with womb or female characteristics, and male hysteria is not rare as it has been thought. In any case, he was also able to trace nervous diseases in the family history, therefore, the sole cause of hysteria was heredity (Freud S., 1986d: 143).

Charcot's insistence on the nervous system as a unifying aspect of humanity was surpassing the usual gender-based biases of the medical world (Micale, 2008, p. 251). A similar attitude of Freud could be found in his various psychoanalytical works but one of them is the most striking: *Three Essays on the Theory of Sexuality*. The common understanding of

healthy individuals by the medical world did not differ for men and women. The difference was most visible in their pathology. When women were suffering from hysteria it was understandable since they tend to be emotionally weak. Men could have been hysteric, also, if they were carrying female weaknesses. Charcot's claim of men has no difference from women in their susceptibility to hysteria was damaging the stereotypical conception of a healthy male. How much Charcot was aware of the implication of his study is controversial. Yet, Freud did not fail to see this aspect and explored it more in his later studies. First, in his trilogy (*The Interpretation of Dreams, The Psychopathology of Everyday Life, and Jokes and Their Relationship to the Unconscious*) he demonstrated the deviances of normal and healthy individuals to grasp the picture of what is normal. Then, in *Three Essays on the Theory of Sexuality*, he showed that normal and abnormal were only a matter of gradation and everyone was susceptible to various abnormalities (Davidson, 1987: 264-265). This character of psychoanalysis is one of the most shocking and even repelling elements for some and Freud was deeply influenced by Charcot while he was constituting this element of his theory.

We do not possess the original document of "On Male Hysteria". Thus, every reconstruction would be flawed. How many elements that Freud learned from Charcot was in this paper cannot be known in full account. Freud's account in his autobiography seems misleading. He pictures his senior colleagues as totally ignorant about the existence of male hysteria.[†] This is wrong without a doubt. Rosenthal and Bamberger accepted the existence of male hysteria, yet, they were against the commonality and traumatic aetiology of it (Ellenberger, 1994: 440). Leidesdorf dismissed the classification of male hysteria to the presented cases (Jones, 1964: 207) and Meynert challenged Freud to present a male hysteria with the symptomology as Charcot described (Freud S., 1991a: 15). They also misunderstood some points of Freud. Bamberger's reaction included some differences he observed in his male hysterics. Yet, this is a misunderstanding of Charcot's type where you exclude incidental differences from the common characteristics (Lepoutre and Villa, 2015: 9-10). Also, post-traumatic cases of male hysteria were an example of undetected cases, not a sole cause of it. This aspect misunderstood by his colleagues, also.

[†] Freud chooses his words very carefully. He does not say Bamberger or Meynert was against the idea of male hysteria. He is putting that word to the mouth of some old physician after the event. Yet, this paragraph gives an impression that Viennese medical community was fully unaware of male hysteria (Freud S., 1991a: 15-16).

In addition to the aspects of male hysteria, some national biases might have played a role in this event. Freud, in his application for the bursary, justified his visit to Paris by praising his Viennese colleagues' superiority over German universities (Freud S., 1991b: 5). Yet, in his return, he was demonstrating French science as greater than the Viennese school. This must have been offensive, especially to Meynert who was ready to leave his teaching duties to Freud very recently (Dalzell, 2011: 70). Meynert attacked Freud soon after in his book by saying "*Freud is now active in Vienna as a trained practitioner in hypnosis*" (Eissler, 1971: 354). According to Meynert Freud was pursuing suggestion-therapy "*despite his excellent Viennese training*" (Levin, 1974: 394). Thus, contempt against Freud was not an invention of Freud's imagination despite his misleading account in his autobiography. Freud was aware of national biases at play and he used the allegiances of Krafft-Ebing and Obersteiner to hypnosis in his review of Forel's article and he blamed Meynert for using his authority without conducting a serious criticism against hypnosis. Freud added the following sentences to the reader who had been seduced by the unscientific dimension of the discussion:

"It will be seen that these names can satisfy, too, those who are so lacking in judgement that their confidence requires of a scientific authority that it shall fulfil certain conditions as to nationality, race and geographical latitude, and whose faith comes to a stop at the frontier-posts of their fatherland." (Freud S., 1991c: 95).

The reciprocal misunderstandings seem to suggest something deeper. When Freud arrived in Vienna, he was not in the Viennese paradigm anymore. He perceived himself as a pupil of Charcot (Freud S., 1986b: 325) and he was thinking in clinical-descriptive propensities. Freud's paper and subsequent discussions seem to indicate more than interpersonal communication. This event suggests a dialogue between two paradigms that cannot understand each other anymore. It is a case that Kuhn called the "*incommensurability of competing paradigms*" (Kuhn, 1996: 150). Charcot's nervous system was not the same static anatomical entity as Viennese men have been understood for a long time. The nervous system was a dynamic current in itself that surpasses known distinctions. Charcot's science was the biology of morbid state in opposition to Viennese anatomy of post-mortem soma. The Viennese lens was microscope that can exhibit the pieces where Charcot's lens was photography machine that can capture the whole in motion. Therefore, 15 October 1886 was the day that miscommunication was inescapable because of the incommensurability of

two different paradigms. Even their basic concepts did not bear the same meaning for the participants.

5. Conclusion

Even if we accept that Freud was fully wrong to interpret the reactions he received, Freud interpreted them as hostile and his understanding determined how he will react back. He perceived himself lonely and most probably a genius who was not understood in his own time. He saw this meeting and later quarrel of his as a challenge and he wanted to go further. He sharpened his theory and when he wrote *Three Essays on the Theory of Sexuality*, he was still in the same battle in his own mind. He perceived his colleagues as either ignorant or conservative. Historical accuracy is inescapable to be fair to all parts of the event. However, misinterpretations or biases of that historical event by its participants could also say a lot to us. Therefore, Freud's account of these events should not be overlooked since it shows us an epistemological break.

In a debate that took place in Charcot's house, he reacted to Giles de la Tourette's prediction of war by saying: "*I am a Jew, adhering neither to Germany nor Austria*" (Freud E. L., 1975: 203). That was true for his scientific approach, also. He was neither German nor Austrian scientist, at that moment. He was a Jew and his Jewish identity might have helped him to distance himself from his Viennese paradigm.[‡] Additionally, we should keep in mind that national biases are not a one-way street. As much as Viennese scientists did not want to give credit to Charcot for his theories, French scientists wanted that credit for their nation, also. They perceived Charcot's achievements as a part of French superiority (Charcot, 2014: xviii). Freud, as an outsider in his land, did not share the nationalist urge against this French man (Brunner, 1995: 96). Yet, he felt discontent against his fellow Viennese men. As Bourdieu indicated, importing an idea cannot be explained by intellectual concerns, only (Bourdieu, 2000: 223-224). Freud's love for scientific truth without any national characteristic cannot be his only motivation, either. He wanted to fight against his countrymen and Charcot's ideas played a role for him to fight against the Viennese establishment. Although, we should keep in mind national bias is not strict as it could be in other fields. It is only one of the components of the evaluation of any scientific idea (Collins, 1985: 87).

[‡] The same Jewish identity might have helped him to distant himself from Charcot, later. Although, there is no convincing evidence if his Jewish identity influenced his criticism of Charcot's hereditary aetiology (Brunner, 1995: 22-23).

We can conclude that Freud's visit to Charcot was not only a professional trip to gain experience in his field. It was almost an "existential encounter" (Ellenberger, 1994: 436). Charcot's influence helped Freud to dismiss his Viennese training in the name of his newly acquired paradigm. After a few years of more study in the field and meeting with Bernheim and working with Breuer, Freud invented his own paradigm called psychoanalysis. We can say that without this short visit of five months taking place, psychoanalysis may have never emerged. Therefore, Freud's encounter with Charcot should not be understood as an acquiring of a few controversial ideas, but as an epistemological break that eventually has formed one of the most influential social theories of the twentieth century.

References

- Baker, M. G., Kale, R. & Menken, M. (2002). The Wall Between Neurology and Psychiatry: Advances in Neuroscience Indicate It's Time to Tear it Down. *British Medical Journal* 324(7352), 1468-1469.
- Barker, L. C. (2015). "Toujours la Chose Génitale": Charcot, Freud, and the Etiology of Hysteria in the Late 19th Century. *UTMJ* 93(1), 9-13.
- Bernfeld, S. (1944). Freud's Earliest Theories and the School of Helmholtz. *The Psychoanalytic Quarterly* 13(3), 341-362.
- Bourdieu, P. (2000). The Social Conditions of the International Circulation of Ideas. In R. Shusterman (Ed.), *Bourdieu: A Critical Reader* (pp. 220-228). Oxford: Blackwell Publishers.
- Brown, E. M. (2008). Neurology's Influence on American Psychiatry: 1865-1915. In I. Edwin R. Wallace & J. Gach (Eds.), *History of Psychiatry and Medical Psychology* (pp. 519-531). New York: Springer.
- Brunner, J. (1995). *Freud and the Politics of Psychoanalysis*. Oxford: Blackwell.
- Charcot, J.-M. (2014). *Clinical Lectures on Diseases of the Nervous System*. (R. Harris, Ed. & T. Savill, Trans.) New York: Routledge.
- Collins, H. M. (1985). *Changing Order: Replication and Induction in Scientific Practice*. London: SAGE Publications.
- Dalzell, T. (2011). What Freud learned in Theodor Meynert's Clinic. *The Letter - Irish Journal for Lacanian Psychoanalysis* 49, 65-72.
- Davidson, A. (1987). How to Do the History of Psychoanalysis: A Reading of Freud's "Three Essays on the Theory of Sexuality". *Critical Inquiry* 13(2), 252-277.

- de Marneffe, D. (1991). Looking and Listening: The Construction of Clinical Knowledge in Charcot and Freud. *Signs* 17(1), 71-111.
- Decker, H. S. (1977). *Freud in Germany: Revolution and Reaction in Science, 1893-1907*. New York: International Universities Press.
- Eissler, K. R. (1971). *Talent and Genius: The Fictitious Case of Tausk Contra Freud*. New York: Quadrangle Books.
- Ellenberger, H. F. (1994). *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*. London: Fontana Press.
- Erwin, E. (Ed.). (2002). *The Freud Encyclopedia: Theory, Therapy, and Culture*. New York: Routledge.
- Faber, K. (1923). *Nosography in Modern Internal Medicine*. New York: Paul B. Hoeber, Inc.
- Ferguson, H. (1996). *The Lure of Dreams: Sigmund Freud and the Construction of Modernity*. London: Routledge.
- Freud, E. L. (Ed.). (1975). *Letters of Sigmund Freud*. (T. Stern & J. Stern, Trans.) New York: Basic Books.
- Freud, S. (1986a). Abstracts of the Scientific Writings of Dr. Sigm. Freud 1877-1897 (1897). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. III, pp. 225-257). London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (1986b). Autobiographical Note (1901 [1899]). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. III, pp. 323-325). London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (1986c). Charcot. In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. III, pp. 9-23). London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (1986d). Heredity and the Aetiology of the Neuroses (1896). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. III, pp. 141-156). London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (1991a). An Autobiographical Study (1925 [1924]). In S. Freud, *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 11 ed., Vol. XX). London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (1991b). Report on My Studies in Paris and Berlin (1956 [1886]). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological*

Works of Sigmund Freud (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. I, pp. 3-15). London: The Hogarth Press.

Freud, S. (1991c). Review of August Forel's Hypnotism (1889). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. I, pp. 89-102). London: The Hogarth Press.

Freud, S. (1991d). Some Points For a Comparative Study of Organic and Hysterical Motor Paralyses (1893 [1888-1893]). In S. Freud, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (J. Strachey, Trans., 9 ed., Vol. I, pp. 157-172). London: The Hogarth Press.

Gay, P. (1988). *Freud: A Life for Our Time*. New York: W. W. Norton & Company.

Gelfand, T. (1988). "Mon Cher Docteur Freud": Charcot's Unpublished Correspondence to Freud, 1888-1893. *Bulletin of the History of Medicine* 62(4), 563-588.

Gelfand, T. (1989). Charcot's Response to Freud's Rebellion. *Journal of the History of Ideas* 50(2), 293-307.

Gelfand, T. (2000, Summer). Neurologist or psychiatrist? The public and private domains of Jean-Martin Charcot. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 36(3), 215-229.

Gilman, S. L. (2020). Wandering Imaginations of Race and Hysteria: The Origins of the Hysterical Body in Psychoanalysis. In J. Braun (Ed.), *Performing Hysteria: Images and Imaginations of Hysteria* (pp. 41-60). Leuven: Leuven University Press.

Goldstein, J. (1987). *Console and Classify: The French Psychiatric Profession in the Nineteenth Century*. New York: Cambridge University Press.

Jones, E. (1964). *The Life and Work of Sigmund Freud*. New York: Penguin Books.

Kuhn, T. S. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions* (3 ed.). Chicago: The University of Chicago Press.

Kumar, D. R., Aslinia, F., Yale, S. H. & Mazza, J. J. (2011). Jean-Martin Charcot: the father of neurology. *Clinical Medicine & Research* 9(1), 46-49.

Kundera, M. (1999). *Immortality*. (P. Kussi, Trans.) New York: Perennial Classics.

- Lepoutre, T., & Villa, F. (2015). Freud with Charcot: Freud's Discovery and the Question of Diagnosis. *Int J Psychoanal* 96(2), 345-368.
- Levin, K. (1974). Freud's Paper "On Male Hysteria" and the Conflict Between Anatomical and Physiological Models. *Bulletin of the History of Medicine* 48(3), 377-397.
- Libbrecht, K. (2002). Psychic Determination in Neurosis: On the Role of Constitution in Early Freudian Theory. In G. V. Vijver & F. Geerardyn (Eds.), *The Pre-Psychoanalytic Writings of Sigmund* (pp. 133-147). London: Karnac Books.
- Masson, J. M. (2003). *The Assault on Truth: Freud's Suppression of the Seduction Theory* (5 ed.). New York: Ballantine Books.
- Micale, M. S. (1990). Charcot and the Idea of Hysteria in The Male: Gender, Mental Science, and Medical Diagnosis in Late Nineteenth-Century France. *Medical History* 34(4), 363-411.
- Micale, M. S. (2008). *Hysterical Men: The Hidden History of Male Nervous Illness*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pace, A. D. (1968). *The Revolt of Sigmund Freud (1856-1900)*. Houston: Rice University.
- Pérez-Rincón, H. (2011). Pierre Janet, Sigmund Freud and Charcot's Psychological and Psychiatric Legacy. In J. Bogousslavsky (Ed.), *Following Charcot: A Forgotten History of Neurology and Psychiatry* (pp. 115-124). Basel: Karger.
- Phillips, A. (2014). *Becoming Freud: The Making of a Psychoanalyst*. New Haven: Yale University Press.
- Robertson, G. M. (1892). Hypnotism at Paris and Nancy. Notes of a Visit. *Journal of Mental Science* 38(163), 494-531.
- Schur, M. (1972). *Freud: Living and Dying*. New York: International Universities Press.
- Schwartz, J. (2003). *Cassandra's Daughter: A History of Psychoanalysis* (2 ed.). London: Karnac.
- Solms, M. (2002). An Introduction to the Neuroscientific Works of Sigmund Freud. In G. V. Vijver, & F. Geerardyn (Eds.), *The Pre-Psychoanalytic Writings of Sigmund Freud* (pp. 17-35). London: Karnac.
- Sulloway, F. J. (1979). *Freud, Biologist of the Mind: Beyond the Psychoanalytic Legend*. New York: Basic Books, Inc.
- Thornton, E. M. (1986). *The Freudian Fallacy: Freud and Cocaine*. London: Paladin.

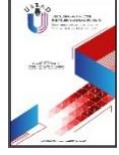
Waraich, M., & Shah, S. (2018). The life and work of Jean-Martin Charcot (1825–1893): 'The Napoleon of Neuroses'. *Journal of the Intensive Care Society* 19(1), 48-49.

EXTENDED ABSTRACT: Jean-Martin Charcot was one of the most influential figures in Sigmund Freud's life and works. Freud studied under Charcot for five months while he was twenty-nine years old. Charcot's influence helped Freud to change his conception of science and it paved the way for the foundation of psychoanalysis. In this article, we have discussed the paradigm shift of Freud with the influence of Charcot. Freud was trained in Vienna Medical to be a physician and neurologist. He had studied under prominent names such as Brücke and Meynert. Viennese medical paradigm at the time of Freud's studies was anatomical-explanatory medicine. This paradigm had suggested that diagnostic and classificatory duties of medicine should be conducted in an objective way. The objective way to conduct medicine was anatomically explaining the diseases. This approach was also known as cerebral localization and it was accepted by Freud in his early career. In 1885, Freud visited Paris to improve his skills as a neurologist. Jean-Martin Charcot was offering a clinical method of medicine known as clinical-descriptive medicine. Parisian method of conducting the medicine emphasized clinical observations over the anatomical investigation. Even though anatomical data was not sufficient to explain the given nervous disease, Charcot was able to describe the typical cases of the given diseases through clinical observation. Freud, after he visited Paris, started to align with the Charcotian way of medical approach. In this article, we have demarcated the epistemological differences between Charcot's ideas and Viennese medical school. In this way, we have shown what was fundamentally different in Freud's thinking from his earlier paradigm. Freud, with the influence of Charcot, changed his perspective on what is medical science and his conception of a scientist. Before studying under Charcot, Freud never took clinical medicine as a serious branch of science. Even though Freud was practicing medicine, he was using his free time in laboratories to conduct his scientific studies. After 1886, Freud started to use his clinical works as data for his scientific inquiries. This paradigm shift paved the way for founding his method later: psychoanalysis. In addition to Freud's epistemological break concerning the methodology of medicine, he had learned two important topics while he was in Paris. The first of these was hysteria. Hysteria was a nervous disease that had been indicating incapability of the Viennese medical paradigm. Hysteria was not causing any changes in the brain such as lesions, therefore, it was hard for the Viennese medical establishment to classify and understand this nervous disease. Charcot's approach, on the other hand, did not require any anatomical changes since the clinical picture of the disease was unmistakable. Freud had realized only if would he change his paradigm, he would be able to understand what hysteria really means. The second important thing Freud learned in Paris was hypnosis. In Vienna, hypnosis only practiced by a few physicians, and most of the Viennese medical men were against its usage and they have labeled the practice as

unscientific. Charcot through his studies gave a scientific status to hypnosis during the 1880s. When Freud visited Paris, he had realized that the phenomenon of hypnosis was real and effective. Its application could have helped hysteric patients. More importantly, the realm of psychology that hypnosis and hysteria suggested became visible for Freud for the first time. What Freud learned in Paris came back to Vienna with him and it has been demonstrated to his colleagues in his famous speech called "On Male Hysteria". In this article, we have analyzed this lost paper and the reactions it received. The miscommunication between Freud and his critics seems to suggest an epistemological break. Their misunderstanding of each other was not an interpersonal error but it was "incommensurability of competing paradigms" as Kuhn would have called. In this article, we aimed to show what is the kernel of psychoanalysis and why it could have been founded only after importing Charcot's ideas to the Viennese medical paradigm. We have shown that without the influence of Charcot, psychoanalysis would not have been founded. Charcot's influence was not the only force behind Freud's momentous discovery, yet, it was the first push that has started the change in Freud's ideas and its influence stayed in Freud's psychoanalytical work all his life.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Jean-Martin Charcot, Sigmund Freud'un hayatında ve eserlerinde en etkili isimlerden biriydi. Freud, yirmi dokuz yaşındayken beş ay boyunca Charcot ile çalıştı. Charcot'un etkisi, Freud'un bilim anlayışını değiştirmesine yardımcı oldu ve psikanalizin temelini oluşturdu. Bu makalede, Freud'un paradigma değişimindeki Charcot etkisini tartıştık. Freud, doktor ve nörolog olmak üzere Viyana Tıp Fakültesinde eğitim aldı. Brücke ve Meynert gibi önde gelen isimler altında eğitim gördü. Freud'un çalışmaları sırasında Viyana tıbbi paradigması anatomik-açıklayıcıtı. Bu paradigma, tıbbın teşhis ve sınıflandırma görevlerinin objektif bir şekilde yürütülmesi gerektiğini savunuyordu. Tıp çalışmalarının nesnel yolu, hastalıkları anatomik olarak açıklamaktı. Bu yaklaşım aynı zamanda serebral lokalizasyon olarak da biliniyordu ve Freud kariyerinin ilk yıllarında bu anlayışı benimsemişti. 1885'te Freud, nörolog olarak becerilerini geliştirmek için Paris'i ziyaret etti. Jean-Martin Charcot, klinik-betimsel tıp olarak bilinen bir klinik tıp yöntemini sunuyordu. Paris'teki tıbbi çalışma metodu, anatomik araştırma yerine klinik gözlemlere vurgu yapıyordu. Anatomik veriler, verilen sinir hastalığını açıklamak için yeterli olmasa da, Charcot, klinik gözlem yoluyla belirli hastalıkların tipik vakalarını tanımlayabiliyordu. Freud, Paris ziyaretinden sonra, Charcotcu tıbbi yaklaşım tarzını benimsemeye başladı. Bu makalede, Charcot'un fikirleri ile Viyana tıp fakültesi arasındaki epistemolojik farklılıkları belirledik. Bu şekilde, Freud'un düşüncesinde, önceki paradigmasından temelde farklı olanı göstermiş olduk. Freud, Charcot'un etkisiyle, tıp biliminin ne olduğuna ve bir bilim insanı anlayışına bakış açısını değiştirdi. Charcot'nun yanında çalışmadan önce Freud, klinik tıbbı hiçbir zaman ciddi bir bilim dalı olarak görmedi. Freud kliniklerde doktor olarak çalışmasına karşın boş zamanlarını bilimsel çalışmalarını yürütmek için laboratuvarlarda geçiriyordu. 1886'dan sonra Freud, klinik çalışmalarını da bilimsel araştırmaları için veri olarak kullanmaya başladı. Bu paradigma değişimi, onun psikanaliz olarak bilinen yöntemini bulmasının önünü açtı. Freud, tıp

metodolojisine ilişkin epistemolojik kopuşuna ek olarak, Paris'teyken iki önemli konuyu öğrenmişti. Bunlardan ilki histeriydi. Histeri, Viyana tıp paradigmasının yetersizliğini gösteren sinirsel bir hastalıktı. Histeri beyinde lezyon vb. herhangi bir değişikliğe neden olmuyordu, bu nedenle Viyana tıp kurumunun bu sinir hastalığını sınıflandırmasını ve anlamasını zorlaştırıyordu. Charcot'un yaklaşımı için ise, hastalığın klinik görünümü şüphe götürmez olduğu için herhangi bir anatomik değişiklik gerektirmiyordu. Freud, ancak paradigmasını değiştirirse histerinin gerçekte ne anlama geldiğini anlayabileceğini fark etmişti. Freud'un Paris'te öğrendiği ikinci önemli şey hipnozdu. Viyana'da hipnoz yalnızca birkaç hekim tarafından uygulanıyordu ve Viyanalı tıp adamlarının çoğu hipnozun kullanımına karşıydı. Hipnoz uygulamasını bilim dışı olarak nitelendiriyorlardı. Charcot, çalışmaları sayesinde 1880'lerde hipnoza bilimsel bir statü kazandırdı. Freud Paris'i ziyaret ettiğinde hipnoz olgusunun gerçek ve etkili olduğunu fark etmişti. Uygulaması histerik hastalara yardımcı olabilirdi. Daha da önemlisi, hipnoz ve histerinin önerdiği psikoloji alanı, Freud için ilk kez görünür hale geldi. Freud'un Paris'te öğrendikleri, onunla birlikte Viyana'ya geri döndü ve meslektaşlarına "*Erkek Histerisi Üzerine*" adlı ünlü konuşmasında gösterildi. Makalemizde, bu kayıp makaleyi ve aldığı tepkileri analiz ettik. Freud ve eleştirmenleri arasındaki iletişimsizliği, bir epistemolojik bir kopuşu olarak değerlendirdik. Birbirlerini yanlış anlamaları kişiler arası bir hatanın değil, ancak Kuhn'un dediği gibi "*rakip paradigmaların ölçülemezliği*"nin sonucuydu. Bu makalede, psikanalizin çekirdeğinin ne olduğunu ve neden ancak Charcot'un fikirlerini Viyana tıp paradigmasına aktardıktan sonra kurulabileceğini göstermeyi amaçladık. Charcot'un etkisi olmasaydı psikanalizin kurulamayacağını gösterdik. Charcot'un etkisi, Freud'un önemli keşfinin arkasındaki tek güç değildi, yine de Freud'un fikirlerinde değişimi başlatan ilk itici güçtü ve etkisi, tüm hayatı boyunca Freud'un psikanalitik çalışmasında kaldı.

KİTAP İNCELEMESİ

Redford S. & Leiser, G. (2008). *Taşa Yazılan Zafer, Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi/Victory Inscribed, The Seljuk Fetihnâme on the Citadel Walls of Antalya, Turkey*, Yedinci Yayın Dizisi, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Serkan KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi,
Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Bölümü,
Antalya/Türkiye.

Asst. Prof. Dr, Akdeniz University, History of Art, Architecture Faculty,
Department of Architecture,
Antalya/Turkey.

serkankilic@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9314-5337

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.886181

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 17.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kılıç, S. (2021). Kitap İncelemesi (Taşa Yazılan Zafer, Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi/Victory Inscribed, The Seljuk Fetihnâme on the Citadel Walls of). *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 909-914.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

2008 yılında Scott Redford ve Gary Leiser tarafından kaleme alınmış olan "Taşa Yazılan Zafer, Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi" adlı kitabı incelememizin en önemli amacı, Fetihnâme metninin birçok kısmı için yeni okumalar önermesi, daha önceki araştırmacılarından olan Tevhid ve Erten'in çözemediği veya onların zamanında erişilemeyen ama daha sonra günışığına çıkarılan metinleri okuyucuya sunulmasıdır. Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış olan eser, daha fazla okuyucuya hitap etmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda bu kitap, özellikle Antalya sur duvarlarında yer alan yazıtların doğru bir şekilde çevirisinin yapılmış olması bakımından ayrıca önem arz etmektedir.

Kitabın yazarlarından olan Scott Redford, daha çok Orta çağ sanatı ve mimarisi üzerinde çalışmalarda bulunmaktadır. Yazarın "Anadolu Selçuklu Bahçeleri", "İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları", "Devşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu" ve "Türkiye'de Şehirler ve İçkaleler, Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açılı: Klasik ve Bizans Dönemleri" gibi Türkçe ve İngilizce dillerinde çok sayıda kaleme aldığı eseri mevcuttur. Yazar günümüzde, Londra SOAS Üniversitesi, Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kitabın ikinci yazarı olan Gary Leiser, 2008 yılında Federal Sivil Hizmetten emekli olan bir tarihçidir. Yazar, daha çok Orta çağ dönemi tarihi üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

Scott Redford ve Gary Leiser tarafından hazırlanmış olan kitap 184 sayfa olup (2 harita, 9 çizim, 1 tablo ve 19 resim ile birlikte), *Teşekkür* (vii-vii), *Önsöz* (ix) ile birlikte *Fetihnâme Geleneği* (1-10), *Yazıt ve Bulunduğu Ortam* (11-28), *Arapça Metin ve Türkçe Tercümesi* (29-34), *Üslup ve İçerik* (35-54), *Surların Oluşum Üzerine Bazı Gözlemler (Burhan Varkıvanç)* (55-62) beş ana bölüm ile birlikte, *İzzettin Keykavus Tarafından Celaleddin Nevmüsülman'a Gönderilen Mektup (Wheeler M. Thackston Jr.)* (63-64) ve *Antalya'daki Mucizevî Meryem Ana İkonası: Akakios Sabaites'in Barnabas ve Sophronios'un Vitasından Bir Kısım (Veronica Kalas)* (65-66) başlıklı ek bölümleri, *Kısaltmalar ve Kaynakça* (67-70) ve *Resimler* (149-184) bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitap Teşekkür, Önsöz, beş ana bölüm, iki ek, kısaltmalar ve kaynak listesinden oluşmaktadır. Yazım dili, farklı nitelikteki okuyucu grupları için Türkçe ve İngilizce yazılmıştır. Bununla birlikte araştırmacılar, kaynakları ilk elden tetkik ettikleri için dipnotlara özel bir önem verilmiştir.

Eserin teşekkür sayfasında çalışmaya destek veren kişiler, mimarlık şirketleri ve vakıf kuruluşlarına ve kitabı oluşturan yazarlara teşekkür

edilmiştir. Ayrıca, kitabın yayın aşamasında gerçekleştirilen yöntemlere değinilmiştir.

Eserin Önsöz'ünde Antalya kale surlarında kullanılan kitabeli taşların tarihi nitelikte olduğu ve bu türden çalışmanın ilk kez 1926 yılında Ahmet Tevhid tarafından yapıldığına, 1940 yılında S. Fikri Erten tarafından tekrardan değerlendirildiği anlatılmaktadır. Bu yayınlar ana kaynak olarak kullanılsa da kitabelerin okunmasında eksikliklerin olduğu ve bu eksikliklerin daha sonraki çalışmalarda giderileceği yönünde açıklamalarda bulunulmuştur.

Eserin Giriş bölümü (1-10), aynı zamanda kitabın 1. bölümünü de oluşturmaktadır. Bu bölümde Gazneliler'den Anadolu Selçuklularına kadar olan süreçte fetihnamelerin tarihsel gelişimi, içeriği ve önemi üzerinde durulmaktadır. Baron Victor Rosen, Mehmed Köymen'in çevirdiği fetihnamelere değinilmiş ve Selçuklu Devleti'nin askeri yapısı hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın 2. bölümünü oluşturan "Yazıt ve Bulunduğu Ortam" ana başlığı altında (11-27) 13. yüzyılda Antalya'nın Selçuklular tarafından fethedilmeden önceki siyasi yapısı ve Bizans Devleti'nin Selçuklularla olan ilişkisi, tarihi kaynak ve İbn Bibi'nin seyahatnamesinden faydalanılarak anlatılmaktadır. Ayrıca, İzzeddin Keykavus tarafından Antalya'nın nasıl kuşatıldığı ve alındığı, kenti kuşatan iç surların üzerindeki devşirilmiş 41 (44 muhtemel) adet sütunun alt yüzü üzerine işlenmiş sütunlardan bahsedilmiştir. "İç Kale Surlarında Çağdaş İki Yazıt" adlı alt başlık altında Antalya iç kale surlarında yer alan fetihnamelerin bir parçası olmayan ancak onunla ilintili olan iki yazıt üzerinde durularak bir değerlendirme yapılmıştır. "Devşirme Malzeme ve Fetihname Yazıtının Lokasyonu" ismiyle bir alt başlık açılmış olup burada devşirme malzemelerin Hıristiyan kültürüne ait olduğu, surlarda yer alan fetihnamelerin başa geçen hükümdarların zamanında (Alaeddin Keykubat ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev) surların yönü ve fetihnamelerin yazıldığı sütunların yer değiştirdiğinden bahsedilmektedir.

Eserin üçüncü ana bölümünde (29-34) Antalya surlarında yer alan İzzeddin Keykavus'a ait Arapça metinlerin Türkçe tercümelerine değinilmiştir. Fetihname metni beş ana bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde Kelime-i Şahadet ve Antalya'nın yeniden fethinin Allah'a atfedilmesine yer verilmektedir. İkinci bölümde, Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethi ve kendi ölümünden sonra yerli halkın ayaklanarak çoktanrılığa geri dönmelerinden bahsetmektedir. Üçüncü bölümde, Gıyaseddin'in halifi, Allah'ın koruduğu ve Antalya'yı geri almaya kesin kararlı İzzeddin Keykavus'un unvanları sıralanmaktadır. Dördüncü bölümde, Antalya'nın

kuşatılmasıyla ilgili bazı ilginç bilgiler ve Allah'ın kavliyle yeniden fethin tarihi verilmektedir. Beşinci ve son bölümde Sultan'ın kuşatma sonrasında tahrip olan kent kısımlarının onarımından bahsetmekte ve Allah'a yardımları için şükredilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde (35-53) fetihname, üslup ve içerik bakımından daha ayrıntılı incelenmiştir. Öncelikle yazıt, Anadolu Selçuklularının epigrafik üslubu tartışmaları bağlamında, daha sonra ise yazıtın günümüze ulaşan her bir madalyonu tek tek incelenerek epigrafik yönden değerlendirilmesi yapılmıştır. Bölümün sonunda ise Antalya kentinden iç kaleye açılan kapının yanındaki burcun ortasında yer alan ve sultan İzzeddin'in adları, unvanları ve şeceresini içeren büyük madalyondaki yazıtın analizi yapılmıştır. Max Van Beckhem, Halil Erdem ve D.S. Rice gibi önemli araştırmacılar, Antalya'daki yazıt üslubunu, diğer şehir ve çevre ilçelerdeki Selçuklu yazıtlarıyla karşılaştırmış ve genel bir değerlendirmede bulunmuşlardır.

"*Surların Oluşum Süreci Üzerine Bazı Gözlemler*" konu başlıklı beşinci bölümde (55-61), Burhan Varkıvaç, surların şehir için öneminden bahsetmiş ve Antalya şehir surlarının beden duvarları ile burçlarını malzeme, teknik ve ölçü olarak değerlendirmiştir. Ayrıca surların şehrin yerleşim, askeri ve ekonomik yapısını nasıl etkilediği üzerine durmuştur. Bu örnekleri, kentin antik dönemi olan İ.S. 1. yüzyıl ile Selçuklu dönemine kadar geçen evreler içinde değerlendirmiştir.

Kitabın birinci ekinde (63-64), İzzeddin Keykavus tarafından Celaledin Nevmüsülman'a gönderilen mektuptan bahsedilmektedir. Keykavus'un mektubunda; Antalya kentini nasıl kuşattığını ve ramazan ayının son cuma gününde kenti nasıl aldığını ve fetih sonrasındaki kutlamaların nasıl olduğu yazmaktadır. "*Antalya'daki Mucizevî Meryem Ana İkonası Akakios Sabaites'in Barnabas ve Sophronios'un Vitasından Bir Kısım*" konu başlıklı olan ikinci ek bölümde, Athos Dağı, Dionysiou Manastırı'nda muhafaza edilen 268 numaralı kodeksin 426a-428a folyolarının Türkçe çevirisine yer verilmiştir. Folyoda, Büyük Theodosios'un eşi olan Plakilla'nın, Meryem için Antalya'daki bir kiliseye kutsal sayılan *himation* göndermesiyle başlayan efsanevi bir hikayeden bahsedilmektedir. Hikayede; bu kıyafetin efsanesini duyan Sultan İsmail, bir ayın gününde kiliseyi ziyaret eder. Ancak, ayın sırasında kıyafetin mucizesi gerçekleşmez, bunun üzerine Sultan kilise adamları tarafından dışarı çıkartılır. Sonrasında, beklenen mucizenin yaşandığı ve ardından Sultan ve yoldaşlarının Hıristiyanların inancı uludur diye bağırdukları ve sonrasında oradan

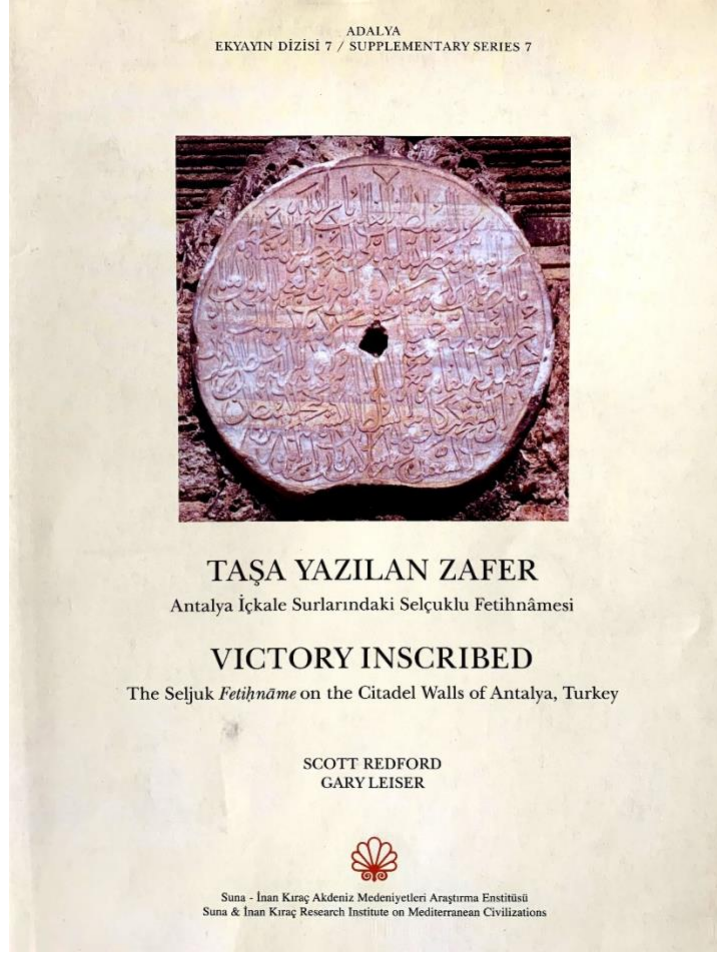
ayrıldıkları anlatılmaktadır. Kitabın sonunda ise kısaltmalar ve kaynakça (67-70) ve resimler (149-184) kısımları yer almaktadır.

Sonuç Olarak; Scott Redford ve Gary Leiser tarafından 2008 yılında hazırlanmış olan bu çalışma, özellikle Fetihnâme metninin birçok kısmı için yeni okumalar önermekte ve daha önceki araştırmacıların çözemediği metinleri okuyucu sunmaktadır. Aynı zamanda eser, fetihname metnini mimari ve kent dokusu çerçevesinde okuyuculara sunuyor olması bakımından dikkat çekicidir. Eserin dili sade ve akıcı bir düzeydedir. Kitabın Türkçe ve İngilizce yazılmış olması da daha fazla okuyucu tarafından okunmasını kolaylaştırmaktadır. Eser, özellikle Selçuklu Dönemi tarihi ve şehirleşme üzerine çalışmalarda bulunan araştırmacılar için başvurulması gereken önemli bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

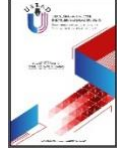
Redford S. & Leiser, G. (2008). *Taşa Yazılan Zafer, Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi/Victory Inscribed, The Seljuk Fetihnâme on the Citadel Walls of Antalya, Turkey*, Yedinci Yayın Dizisi, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

Kitap İncelemesi
Serkan Kılıç

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

LAWRENCE OF ARABIA: A ROMANTIC CAVALIER IN MODERN TIMES

ARABİSTANLI LAWRENCE: MODERN ZAMANLARIN ROMANTİK ŞÖVALYESİ

Veysel İŞÇİ

Öğr. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
Şanlıurfa/Türkiye.

Dr., Harran University, School of Foreign Languages,
Şanlıurfa/Turkey.

veyselisci@harran.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5187-5120

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.907415

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: İşçi, V. (2021). Lawrence of Arabia: A Romantic Cavalier in Modern Times. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 915-939.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Abstract: Thomas Edward Lawrence, better known as Lawrence of Arabia, was one of the most controversial figures in the field of Oriental studies. While some acclaim him as an epic hero who provoked the Arab revolt against the Turks, others criticize him for being an egocentric and embellisher who played a sideshow role during the War. Either as a popular hero characterized by speculative representations or a historical figure well documented by his biographers, Lawrence has an outstanding reputation in the area. Therefore, there are many academic studies based on his heroic fame and detailed war narratives. This study aims to illustrate how this epic heroism is represented by T. E. Lawrence in his book *Seven Pillars of Wisdom* (1921-2). Through a detailed literary analysis of the book, it also hopes to reveal how Lawrence represents himself as a romantic cavalier. In this context, the study will first examine Lawrence's aristocratic background and deep interest in mediaeval studies. His identity clashes stemming from his contact with the Arabs will also be investigated to show his quest for a new heroic identity. Then, Lawrence's reliability as a narrator will be questioned. Some fictional incidences included in his book will be analysed to explore how these false accounts help Lawrence's aim of representing himself as a mystic and romantic hero. Overall, the study hopes to contribute to the existent scholarship by examining a controversial political figure through the lenses of chivalry, heroism and Medieval studies.

Key Words: Lawrence of Arabia, Chivalry, Romance, Heroism, World War I

Öz: Thomas Edward Lawrence, daha iyi bilinen adıyla Arabistanlı Lawrence, Şarkiyat alanındaki çalışmalarda adı geçen en tartışmalı figürlerden biridir. Bazıları Lawrence'ı Türklere karşı Arapları kıskırtan epik bir kahraman olarak överken, bazıları ise onu savaşta sadece yan bir rol oynayan, benmerkezci bir yalancı olarak yermiştir. Gerek spekülative temsiller vasıtasıyla tanımlanan popüler bir kahraman olarak, gerekse biyografisini yazan yazarlar tarafından iyi bir şekilde kayıt altına alınmış tarihi bir figür olarak, Lawrence alanda sıra dışı bir üne sahiptir. Bu nedenle, hem destansı ünü ile ilgili hem de detaylı savaş anıları ile ilgili pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışma, söz konusu destansı kahramanlığın T. E. Lawrence tarafından kendi kitabı olan *Seven Pillars of Wisdom*'da (1921-2) nasıl anlatıldığını göstermeyi amaçlamaktadır. Kitaba dair detaylı bir edebi analiz yapılarak, Lawrence'ın kendini nasıl romantik bir şövalye olarak yansıtmaya çalıştığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak Lawrence'ın aristokratik geçmişi ve Orta Çağ çalışmalarına olan ilgisi ele alınacaktır. Ayrıca, Lawrence'ın Araplarla tanışmasından sonra ortaya çıkan kimlik çatışması yeni bir kahramansı kimlik arayışını göstermek adına detaylı olarak incelenecektir. Daha sonra, Lawrence'ın anlatıcı olarak güvenilirliği tartışmaya açılacaktır. Kitabında geçen bazı kurgusal olayların, kendisini gizemli ve romantik bir kahraman olarak gösterme amacına hizmet etmesi adına Lawrence tarafından nasıl manipüle edildiği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arabistanlı Lawrence, Şövalyelik, Romans, Kahramanlık, 1. Dünya Savaşı

Introduction

As reflected in his semi-autobiographical book *Seven Pillars of Wisdom*, Lawrence has deep interests in archaeology, mediaeval history, Middle East politics, war studies and English Literature. However, the majority of academic studies, such as Robert Graves' *Lawrence and the Arabs* (1927) and Lawrence James' *The Golden Warrior, the Life and Legend of Lawrence of Arabia* (1995), have focused on checking the historical facts and accounts that Lawrence includes in his book. In other words, the legendary myth of a war hero created with glamour by American journalist Lowell Thomas in 1921 was constantly attacked via denigration by many scholars in subsequent decades until the 1970s when the embargo on the public availability of Lawrence's secret files was lifted by the Bodleian Library (TEL Studies, 2013.). As a result, literary criticism of T. E. Lawrence and his desert romance in *Seven Pillars of Wisdom* was generally restricted to the extent of historical realism until the 1970s (Meyers, 1973: 11).

However, Lawrence was a passionate man of letters. He mentions three major literary projects in his private letters (Wilson, 1989: 45). He wishes to write a massive history of the Crusaders, a sociological study of life among the nomadic tribes of the Orient, and a travelogue through the seven great cities of the East (TEL Studies, 2013). Due to the outbreak of war in 1914, Lawrence could not pursue those literary aims. Nevertheless, the war provided a promising opportunity for Lawrence as an author. Lawrence claims that "the story I have to tell is one of the most splendid ever given a man for writing" (Lawrence, 1976: 107). Thus, with the aim of combining the three afore-mentioned major works into one, Lawrence included mediaeval history, long descriptions of the Bedouin and their way of life and detailed narrations of major cities such as Aleppo, Damascus and Cairo in *Seven Pillars of Wisdom*. According to Graves, the title, Seven Pillars, refers to "the seven cities – Cairo, Smyrna, Constantinople, Beirut, Aleppo, Damascus and Medina" which Lawrence wished to travel through in his Carchemish days (1927: 18).

In these contexts, it is important to review Lawrence's *Seven Pillars of Wisdom* through the perspectives of Orientalism and postmodern literary theories. Therefore, the present study will mainly analyse *Seven Pillars* within a framework of some fundamental discussions in Oriental and postmodern studies such as noble savage, identity quest, heroism and chivalry, reliability, gender and sexuality, and desert fantasies.

A Chivalrous Identity Search in the Middle of the Wilderness

Thomas Edward Lawrence was born the illegitimate son of a baronet called Sir Thomas Robert Chapman in Wales in 1888 (Graves, 1927: 2). His mother, Sarah Junner, was a strict Calvinist Christian and had a profound influence on Lawrence's early boyhood interests in mediaeval Christianity (Aldington, 1955: 25). Although Lawrence was proud of being born to an aristocrat father, the notoriety of being illegitimate distorted Lawrence's early character and consequently made him develop personal independence and loneliness. He therefore preferred to be "a prig [rather] than be sociable" (Graves, 1927: 7). The religious atmosphere that surrounded him at home and his miserable solitude due to his familial shame caused Lawrence to "live in a world of old things, castles, churches, memorial brasses, pottery and books-books-books" (Richards, 1964: 40). These antiquarian and aesthetic interests were strengthened by short trips to historical and monumental churches across the country and France and finally enabled Lawrence to be awarded a history exhibition by Jesus College, Oxford.

From a Freudian approach, it can be claimed that Lawrence compensated for the bitter resentment at his social inferiority through some great achievement. In his childhood, this was overcome by a propensity to make up embellished stories about himself and his doings (Aldington, 1955: 53). This subliminal phantom of heroism was intensified by his readings and observations during his youth at Oxford. The influence of this subconscious chivalrous ambition on Lawrence's identity was so intense that he felt compelled to do something noble and heroic. Therefore, before World War One, Lawrence was lured at working as an aetiologicalist in the British Museum's excavations in Syria. Similarly, during the War, he came back into the desert where he could personally look for an epic success in the middle of the wilderness.

There are many reasons for men to leave his home. According to Anderson "the reasons why men leave home seem to fall under several heads: seasonal work and unemployment, industrial inadequacy, defects of personality, crisis in the life of the person, racial or national discrimination and wanderlust" (1923: 61). Lawrence regarded his illegitimacy as a 'defect of personality' and when he learned this shocking news at the age of twelve (Hart, 1935: 38), it probably caused an identity crisis. Moreover, Lawrence's passion for early modern religious studies and history during his youth created an adventurous wanderlust in his character. Consequently, he wished to travel as much as possible since this would provide the opportunity to run away from his past that he

detested. During his journeys, Lawrence did not only escape from what he disliked back at home, but also searched for a new identity through which he could overcome it.

Lawrence's pious mother regarded her illegitimate intercourse as a great sin and therefore inspired all her five sons to adopt religious attitudes. Lawrence felt he should find a new identity, either a reverend clergyman like two of his brothers or a kind of heroic cavalier thanks to his mediaeval enthusiasm. Lawrence chose the latter. In the search of such a new chivalrous identity, Lawrence attended the World War One that broke out in late 1914. Moreover, Lawrence participated into some secret preparations for the upcoming war as well. According to Aldington, as a young archaeologist, he carried out the Sinai survey scheduled by Lord Kitchener at the War Office (1955: 118). The maps and military reports that Lawrence provided soon enabled him to be enlisted in the ranks at the Arab front as an Artillery Officer and a Staff Officer, respectively.

When Lawrence stepped into the Arab Bureau in Cairo as a result of these overt and secret preliminary actions, he observed two different types of Englishman military identity:

"The Englishmen in the Middle East divided into two classes. Class one, subtle and insinuating, caught the characteristics of the people about him, their speech, their conventions of thought, almost their manner. He directed men secretly, guiding them as he would. In such frictionless habit of influence his own nature lay hid, unnoticed.

Class two, the John Bull of the books, became the more rampantly English the longer he was away from England. He invented an Old Country for himself, a home of all remembered virtues, so splendid in the distance that, on return, he often found reality a sad falling off and withdrew his muddle-headed self into fractious advocacy of the good old times. Abroad, through his armoured certainty, he was a rounded sample of our traits. He showed the complete Englishman. There was friction in his track, and his direction was less smooth than that of the intellectual type: yet his stout example cut wider swathe" (Lawrence, 1921-2: 337).

Of course, Lawrence chose the former as it best suited his personal chivalrous purposes. His practice of fraud and deceit among the Arabs enabled him to secretly direct men and guide them as he wished. He believed that was the only way to handle Arab men. However, Lawrence's patriotism seemed to be self-assertive rather than self-sacrificing. His

omniscient manner and air of being at the very centre of things, with private knowledge of top-secret policies were not welcomed by his colleagues. Initially, Lawrence seemed to enjoy this isolation. He believed “in the place of consequence it set freedom, power to be alone, to slip the escort of our manufactured selves; a rest and forgetfulness of the chains of being” (Lawrence, 1921-2: 388). However, he later felt the loneliness that he hated when he was a kid.

In this respect, Lawrence assumed that mimicking Arabs might become both a personal and patriotic purpose. Consequently, he copied the Bedouin during his stay in the desert. Through such a disguise, Lawrence both helped sustain his home country and find a nation that worshipped him as a hero. Although he escaped serious dangers including death by rifle shot and survived severe sufferings such as dysentery and starvation, Lawrence regarded these evils as self-degradation for the perfection he sought through a new identity.

At the end of the war, Lawrence gained worldwide fame as an epic military hero. However, his disguise behind a new Arab identity did not prove to be as straightforward as he planned. While he was trying to build a new self that would also liberate his own soul, he nearly lost the English identity that he once was proud of. Lawrence elaborates on this spiritual in-between identity crisis:

“In my case, the effort for these years to live in the dress of Arabs, and to imitate their mental foundation, quitted me of my English self, and let me look at the West and its conventions with new eyes: they destroyed it all for me. At the same time I could not sincerely take on the Arab skin: it was an affectation only. Easily was a man made an infidel, but hardly might he be converted to another faith. I had dropped one form and not taken on the other, and was become like Mohammed’s coffin in our legend, with a resultant feeling of intense loneliness in life, and a contempt, not for other men, but for all they do. Such detachment came at times to a man exhausted by prolonged physical effort and isolation. His body plodded on mechanically, while his reasonable mind left him, and from without looked down critically on him, wondering what that futile lumber did and why” (Lawrence, 1921-2: 304).

As Lawrence suggested above, when he decided to drop his English identity, the intent to wear a new one was in fact only an affectation. He needed such a shift as a disguise in order to convince the men around him. However, during prolonged physical effort and isolation, his mind

started to develop contempt for all he did. Lawrence "was continually and bitterly ashamed of" and felt guilty about risking his comrade's lives on a fraud (Lawrence, 1921-2: 267). At those times, with patriotic feelings, he wanted to thrust his English identity to the forefront, but did not receive any positive feedback from his fellow countrymen who thought his wearing of Bedouin robes was histrionic and melodramatic (Dowson, 1937: 138). Therefore, insanity was often very close when Lawrence shuttled between these two distinct identities. He could not wear the one while dropping the other. As a result, although he wished to detach himself off his own body through a chivalrous appearance in Arab dress, Lawrence was trapped in a clash between these two selves.

In short, Lawrence thought that his aim to become a Roman knight could be accomplished through abolishing his introvert self that stemmed from shameful illegitimacy. According to him, that would annihilate his inborn disgrace imposed by maternal oppression and bring him the heroic fame that he actually sought via his ostentatious manners throughout his whole life. As will be clarified in the next chapter, the Bedouin provided a perfect match for such an epic identity. For, it required pureness, primitiveness, manliness, self-denigration and endurance which were characteristics of heroes in the Augustan age. Moreover, they looked up to him as a prophet-like heroic leader that would free a suffering nation. Therefore, Lawrence initially tried to exactly copy them but then gave up his enthusiasm when he was struck with the clash between his original identity and Bedouin disguise.

Lawrence, the Arabian Knight

Although Lawrence identified his private position on the Arab front as "Staff Captain under Clayton in Sir Archibald Murray's Intelligence Section", who was in charge of "the 'distribution' of the Turkish Army and the preparation of maps" (1921-2: 45), his real aim in returning to the Middle East in wartime was "to be a general and knighted" (1921-2: 444). As discussed above, during the war, Lawrence sought to realize his chivalrous fantasies by adhering to the legendary disguise of an Arabian knight behind which he could both serve his homeland's patriotic purposes and liberate the Arabs in lordly fashion. Thus, he represented these mythic ideals in the form of certain heroic mediaeval attributes such as self-denial, redemption, fairness and benevolence in his epic book *Seven Pillars*.

Hughes claims that "the least of the muscular Christians has hold of the old chivalrous and Christian belief that a man's body is given him to

be trained and brought into subjection, and then used for the protection of the weak, the advancement of all righteous causes, and the subduing of the earth which God has given to the children of men" (1861: 99). Although Lawrence was short and thin and not relatively a muscular Christian man, he still held those old chivalrous beliefs and regarded the Arab cause as a righteous struggle that aimed at realizing the ideal of freedom. He therefore acted as the saviour of a weak race, as identified in Hughes' remarks above.

Unlike the muddy trenches of the Western front on which the machinery of the modern era replaced manly power in specified combat zones, the Arab front provided man-to-man fighting on the limitless battle fields of vast desert. This irregular kind of fighting, which is better known as guerrilla-type war in martial arts, required physical endurance, personal contact, courage, self-depreciation and knightly heroism, which were constantly observed in mediaeval times. Lowell Thomas, the American war correspondent on the Arab front, found Lawrence and his cause he carried out with the irregular Sherifean army to be truly epic, involving "a feat beyond the scope of unheroic twentieth-century soldiering" (1924: 83). He accordingly created a Lawrence of Arabia legend after the war, through which he made a great deal of money (TEL Studies, 2013). However, money was not the only stimulant for creating such a myth. Macphail claims that the war fiction of the United States sought to construct a type of soldier hero who would "refuse to salute his officers, be careless in his dress; contemptuous of rules, regulations and orders; smart, impudent or insolent in his answers" (1929: 207). Considering the hero-worshipping public of the period, this was vital in encouraging the U.S.A. to go to war with the allied forces.

Lawrence best suited this heroic typification and he was quite happy about the fame that Thomas brought to him through his entertaining travelogues across the country. He greatly helped this epic reputation spread by circulating through his friends and biographers exaggerated or wholly invented stories that were always to his advantage (Aldington, 1955: 160). In contrast to those who claim that the Arab cause was just a sideshow of World War One, Lawrence portrayed it as a highly important historic event. In his *Seven Pillars* and other memoirs and letters to various friends, Lawrence always sought to illustrate his passion and enthusiasm for the freedom of the Arabs as well as the significance of the role he and his irregulars played during this one-wild-man show.

Lawrence believed that "when he raised the Arab flag, the pan-Islamic supra-national State, for which Abdul Hamid had massacred and

worked and died, and the German hope of the co-operation of Islam in the world-plans of the Kaiser, passed into the realm of dreams" (1921-2: 35). According to him, "by the mere fact of his rebellion the Sherif had closed these two fantastic chapters of history" (1921-2: 36). The reason why Lawrence attached such great importance to the Arab revolt was not only the exalted interests of Great Britain and France in the Middle East. His personal chivalrous fantasies glamorized by a mediaeval passion for epic fame were also instrumental in leading his Arab cause. Freeing the allegedly noble Arabs from Turkish oppression was the most remarkable of these delusive dreams.

As suggested earlier, Lawrence was interested in reading books on medieval chivalry. One of the most significant parts of this literature was "Super flumina Babylonis" that he read as a boy. This left Lawrence a longing for "the node of a national movement" and "hustling to form the new Asia" (Lawrence, 1921-2: 657). Therefore, it is important to look at the content of this Biblical psalm in order to understand the motive that stimulated the mediaeval interests of Lawrence in the Middle East.

Psalm 137

1. By the rivers of Babylon we sat and wept when we remembered Zion.
2. There on the poplars we hung our harps,
3. for there our captors asked us for songs, our tormentors demanded songs of joy; they said, "Sing us one of the songs of Zion!"
4. How can we sing the songs of the LORD while in a foreign land?
5. If I forget you, O Jerusalem, may my right hand forget [its skill].
6. May my tongue cling to the roof of my mouth if I do not remember you, if I do not consider Jerusalem my highest joy.
7. Remember, O LORD, what the Edomites did on the day Jerusalem fell. "Tear it down," they cried, "tear it down to its foundations!"
8. O Daughter of Babylon, doomed to destruction, happy is he who repays you for what you have done to us
9. he who seizes your infants and dashes them against the rocks (Holy Bible, 2013).

As seen above, the psalm is a kind of hymn that expresses the desires of the Jews in exile after the Babylonian defeat of Jerusalem in 586 BC (Bell, 1993: 148). The rivers of Babylon referred to in the psalm

are the Euphrates and Tigris situated in south-eastern Turkey. Apart from the nostalgic longing for Jerusalem, the psalm also reflects the dislike for the Holy City's foes with sometimes aggressive imagery. At the beginning of the twentieth century, the area was dominated by the Ottoman Turks although the people dwelling in those Biblical lands were mostly Arabs. In Jerusalem, there were native Arab Jews and a small populace of German Jewish occupants (Aldington, 1955: 136). Lawrence regarded the whole Arab race as the Muslim equivalent of the Jews in Babylonian times, and the Turks were the hated enemies of the Holy Land. Consequently he wished to bring salvation to the Arabs in the lordly fashion of Roman legionaries.

Thus, on the battle-fields of the revolt, Lawrence wished to simulate a modern version of an epic chivalrous character, known as Saladin by the Western world who led the Islamic opposition against the European Crusaders in the Levant. Nevertheless, the boot was on the other foot now. The Christian Lawrence was trying hard to get back the Biblical lands from Muslim Turks, supposedly for the Bedouin's sake. However, he was not as tender-hearted as Saladin who refused to harm any of his Christian prisoners at Merj Ayun (Besant and Palmer, 2011: 116). Lawrence ordered, in a so-called chivalrous fashion, the massacre of a Turkish battalion near the village of Tafas and consented to the Arabs "fighting like devils, the sweat blurring their eyes, dust parching their throats; while the flame of cruelty and revenge which was burning in their bodies so twisted them, that their hands could hardly shoot" (1921-2: 614).

Eventually, when the Holy City fell Lawrence was "ready to enter in the official manner which the Catholic imagination of Mark Sykes had devised" (1921-2: 444). Although Lawrence did nothing to contribute to the success, he was present at the ceremony at the Jaffa gate as the staff officer of Clayton, which he describes as the supreme moment of the war for him (1921-2: 444). This melodramatic moment, which represents the joy and cheer of the victorious commanders, also had deep symbolic meaning for Lawrence. Performed through 'the Catholic imagination' of Sykes, Doughty, Burton et. al, the scenery was exactly similar to what Lawrence had dreamed of throughout his life.

This dream fed by mediaeval passion was still so prevalent in his character after the war that Lawrence entitled his book *Seven Pillars of Wisdom*, being inspired from a clause in the Bible: "Wisdom hath builded her house, she hath hewn out her seven pillars" (Holy Bible, 2013). Lawrence built his own house of wisdom in the Biblical lands above seven righteous pillars that the Arab cause provided. Those were knowledge,

courage, prudence, protection, chivalry, pureness and peace-making. Lawrence explained those heroic purposes at the gathering in the Town Hall of Damascus after they entered the city.

“We passed to work. Our aim was an Arab Government, with foundations large and native enough to employ the enthusiasm and self-sacrifice of the rebellion, translated into terms of peace. We had to save some of the old prophetic personality upon a substructure to carry that ninety per cent of the population who had been too solid to rebel, and on whose solidity the new State must rest” (1921-2: 647).

At the end of the bloody battles that he and his irregular Bedouins fought with courage, chivalry and pureness, they captured Damascus. Lawrence set up an Arab Government with knowledge and prudence that would bring peace and protection to the majority of Arabs. As a result, like a Romantic cavalier, he constructed his own house of wisdom in the old Biblical lands.

Another significant emphasis in *Seven Pillars* was on the physical suffering of the men. By including the hardships and harshness that require manly physical endurance in an expansive desert in his book, Lawrence intended to illustrate how his meagre body was trained, and then used for the salvation of the weak. He claims that

“For a year and a half I had been in motion, riding a thousand miles each month upon camels: with added nervous hours in crazy aeroplanes, or rushing across country in powerful cars. In my last five actions I had been hit, and my body so dreaded further pain that now I had to force myself under fire. Generally I had been hungry: lately always cold: and frost and dirt had poisoned my hurts into a festering mass of sores” (1921-2: 403).

In *Le Morte d'Arthur*, considered to be a handbook of chivalry in mediaeval times, Thomas Malory argues that the perfect knight should be pure and chaste. In order to attain such knightly pureness, one must be separated from earthly and bodily pleasures (Malory, 1485: 216). Suffering and bodily endurance are another ways of purifying oneself (Malory, 1485: 278). In other words, hunger, thirst, cold and fatigue are manly challenges that a perfect knight should overcome so as to train his body and bring it into subjection for the protection of the oppressed. Therefore, these sufferings enabled Lawrence to disconnect from his 'lumber' body and motivated him to take on a heroic identity. Acting as a modern knight, Lawrence exaggerated the pain and suffering to prove the

legitimacy of his role as the romantic Arabian knight that he played during the revolt.

Another significant attribute of chivalry is to be loved by the people that you save. Undoubtedly, Lawrence was one of the most beloved Englishman on the Arab peninsula during wartime. He claims "they [the Arabs] would listen to no word but mine, and brought me their troubles for judgement" (1921-2: 368). It is true that the Arabs as a nation adore victorious warriors. Hence, the more battles Lawrence won, the more popular he became among the Arabs. However, many of Lawrence's colleagues at the Arab Bureau – especially Dowson – claimed that the real reason why the Arabs loved Lawrence was the gold so lavishly put at his disposal (Aldington, 1955: 209). Aldington argues that the real stimulant for many Arab soldiers participating in actions was the hope of looting and the service fee that they would eventually get from their sheiks (1955: 210). Therefore, although Lawrence claims that money was just confirmation and not the real base of interest for his followers, it is clear that, with this money, he bought not only some irregular soldiery for his military causes but also love and fame for his chivalric identity.

Lawrence, the Liar

The Lawrence of Arabia legend was mostly debunked by Richard Aldington (*Lawrence of Arabia: A Biographical Enquiry*, 1955) and later by James Barr (*Setting the Desert on Fire: T. E. Lawrence and Britain's Secret War in Arabia, 1916-1918*, 2006) after contemporary evidence revealed that many of the accounts that Lawrence included in his book did not actually reflect the truth. Aldington even claims that the whole trend and assertiveness of *Seven Pillars* which highlights that the fighting on the Arab front was very important and that the most significant contribution to that war came from Lawrence and the Arabs is abusive (1955: 247). In fact, it would be optimistic to expect Lawrence, whose fraudulences made even other British officers at the Arab Bureau suspect his reliability, to reflect the truth. For, that would mean relinquishing his potential chance to represent himself as a modern Arab knight. Therefore, Lawrence either wholly fabricated some epic fantasy tales that never happened or exaggerated half-truths with embellishing narratives in *Seven Pillars*.

Lawrence suggested that "I began in my reports to conceal the true stories of things, and to persuade the few Arabs who knew to an equal reticence. In this book also, for the last time, I mean to be my own judge of what to say" (*Seven Pillars* 8). By concealing the true stories of things and being his own judge, Lawrence used deceit and falsity as a conscious

act to make the reader believe his heroic delusions, thus making him as an unreliable narrator. Wilson informs us that an early draft of *Seven Pillars* was stolen from Lawrence at Reading Station (1989: 183). The loss was reported in the press, but nothing was ever found. Only the early chapters survived and Lawrence set about rewriting the rest from memory (Wilson, 1989: 248). As it was miraculous to rewrite an approximately 700-page book from memory, Lawrence purposely manipulated the truth so as to portray himself as a modern simile of a Roman knight.

In this respect, there are many inaccurate accounts in *Seven Pillars*. Actually, the most remarkable of these is the one that Lawrence told to the whole Arab nation. Lawrence deceived the Arabs and made them believe in Arab freedom by endorsing so-called promises of the British government. Acting as a liaison officer between the Arabs and the British, he had the Sharifean family believing him on the one hand, and some British officers such as Allenby and Clayton trusting him on the other. By not explaining to Allenby the whole Arab situation, nor disclosing the full British plan to Feisal, Lawrence convinced himself, the Arabs and British that they could change history in the Near East (Lawrence, 1938: 258). Changing history would of course be an epic success, and Lawrence wished to play the chief part in that heroic game. Therefore, throughout his whole book, he often emphasized that it was him who was leading the rebellion. He wanted to portray himself as a splendid Anglo-Semitic chieftain who originated the whole idea of the Arab revolt and an authentic principal of the Revolt who raised the Arabs in Wejh, Aqaba and Damascus campaigns.

However, Aldington claims that "all preliminaries, which led to the rebellion, occurred before Lawrence ever reached Cairo, as did Hussein's refusal to endorse the Holy war" (1955: 146). After studying Arab evidence about the revolt, Antonius also asserts that the plan to capture Aqaba was first suggested to Feisal by Auda, and not Lawrence at their first meeting at Wejh. Moreover, the plan was executed by Auda and his tribesmen independently, without any foreign help (1939: 322). In his book about T. E Lawrence and Britain's secret war in Arabia, James Barr does not even mention Lawrence in the preliminary stages of the revolt. It was Wilson and Storrs who initiated the action and pursued it until, later on, Allenby took command of the Arab front (Barr, 2006: 33). Lawrence's reasoning behind his effort to portray himself as the originator and natural leader of the rebellion was his desire to accomplish something great and increase his epic fame in order to spread his chivalrous fantasies throughout the whole nation. Therefore, he pretended to be the hero

knight who brought freedom and the right of self-government to the weak Arabs and endeavoured to pursue a chivalrous dream although he half-despairingly knew that the Arab revolt would never perform its last stage (Lawrence, 1938: 258).

The most controversial account that Lawrence reported in *Seven Pillars* is his claim that he was tortured and raped by a Turkish pasha in Deraa (1921-2: 433). He provides the reader with every single detail of the incident so convincingly that it is barely possible to deny it without further exploration. However, after carrying out comprehensive scientific research, Barr informs us that there is no corroboration of Lawrence's story (2006: 193). He claims that "the relevant page of Lawrence's pocket diary, covering the period 15-21 November, when these events allegedly took place, is missing" (2006: 195). It is also weird that it was "the only missing page in either of his diaries for 1917 and 1918, both of which he gave in 1926 to his confidante, Charlotte Shaw" (2006: 197). In order to reveal what was written on that missing page, Barr implemented a technique called Electrostatic Data Analysis which was developed by forensic scientists. Conducted with the consent of the British Library, the experiment revealed that on 18 November Lawrence wrote in his diary that he still was in Azraq although he claims in *Seven Pillars* that he left Azraq for Hauran, a fertile region east of Dera, on 14 November. Moreover, the scientific research also showed that the words "To Hauran" written in the diary turned out to be added later on by Lawrence himself (Barr, 2006: 198). Given that Lawrence could not have left Azraq before 19 November and he also took another few days to do reconnaissance with Talal, it was not possible for him to be at Deraa on the night of 20 November, when he alleged that the rape incident took place. Furthermore, in a letter dated 14 November to his mother, Lawrence describes Azraq castle and informs his parents that he will be "staying here a few days" (2005: 138). In another letter dated 14 December to his parents, Lawrence reports to them that he "stayed for ten days or so there" (2005: 139).

Another scholar, Lawrence James, also claims that "Lawrence concocted the story of rape and torture at Deraa" (1995: 213). According to James, "the service diary of the 10th Motor Section of the Royal Field Artillery, a British unit at Akaba, records that on 21 November 1917 (the *Seven Pillars* date for the Deraa incident) Lawrence and Colonel Joyce were taking part in armoured car reconnaissance up Wadi Itm, many miles from Deraa" (1995: 214). All these recent evidence clearly illustrate that Lawrence was certainly not in Deraa on the 20 or 21 November, when

he claims that he was arrested, tortured and raped by Turkish soldiers. As a result, it seems that Lawrence, being aware of the situation after the war, deliberately tore the page including the week 15-21 November from his pocket diary and subtly added the words "To Hauran" in order to convince his circle that the fictional rape scenario had really happened.

In fact, it is also possible for reader to conclude from the subtexts of *Seven Pillars* that the accounts Lawrence narrated about the Deraa incident are mostly controversial. Firstly, Lawrence claims that "as rumour gradually magnified my importance, while after we blew up Jemal Pasha they put Ali and me at the head of their list; worth twenty thousand pounds alive or ten thousand dead" (1921-2: 453). Therefore, it is weird that none of the military personnel in the entire Turkish garrison recognized Lawrence who was so popular in the region and just let him escape through a broken window although he was down-at-heel. It is also surprising that no townspeople betrayed Lawrence for whom such a huge amount of prize was promised in an area which was notorious for its locals' love of money. Moreover, Lawrence reports that he introduced himself as "Ahmed ibn Bagr, a Circassian from Kuneitra" when he was arrested (1921-2: 453). Nevertheless, he does not disclose how he convinced the Turkish pasha with his imperfect Arabic accent that he was a Circassian. It is also contradictory that Lawrence does not mention any kind of pain after he flees from the dungeon cell he is incarcerated in. He carries on narrating his own epic story as if he was miraculously healed by a magic touch although he claims to have been terribly tortured and flogged in Deraa.

In this context, it is important to explore why Lawrence lied about such a significant subject that might affect his personal and familial life. There are two explanations for Lawrence's inclination to include rape incident in his book. Firstly, since Lawrence viewed the Turks as the enemy of the holy Biblical lands, his hatred for them might have caused him to portray the Turks as a degenerated and pederast nation. Moreover, Lawrence claims that "beyond anything calculable in figures, we had let loose a passion of anti-Turkish feeling which, embittered as it had been by generations of subjection, might die very hard" (1921-2: 91). Hence, Lawrence claimed that he was raped by the Turks in order to embitter anti-Turkish feelings among Muslim Arabs. For, that would contribute to Lawrence's hope that this anti-Turkish feeling would not disappear soon.

Secondly, as suggested above, Lawrence regards suffering as a requirement for pureness, which he believes is a chivalrous attribute of Arthurian knights. Since flagellation and self-torment were masochist acts

in mediaeval Christian culture, Lawrence wished to fabricate a similar story so as to back up his aim of representing himself as a modern chivalrous hero. In *Le Morte d'Arthur*, the Christian ideal of redemption provides strong motivations throughout the heroes. While some of them do penance for their sins, others enter an abbey in atonement for their evil acts. In his *New Biography*, Stewart asserts that Lawrence attended flogging parties in Chelsea "conducted by an underworld figure known as Bluebeard" after the war (1977: 195). This biographical knowledge illustrates that mediaeval Christian masochism was always an ideal illusion for Lawrence to satisfy his innate enthusiasm for chivalrous suffering. In a similar fashion, Lawrence portrayed the alleged torture and rape incident at Deraa as a kind of knightly redemption for his inborn shame, laid on him by his parents. By making up a sheer lie about bitter pain and agony, he also sought to convince post-war readers of his fantasies that included medieval heroism and chivalry.

Lawrence, the Romantic Hero

Lawrence was generally known as a romantic figure throughout his life and he kept the same attitude during wartime, as well. His story was praised by some newspaper reports after the war as "one of the outstanding romances of the war" (Barr, 2006: 306). In fact, this was what distinguished him as a hero from his peers on the Western Front. The desert, where Lawrence fiercely fought the enemy in man-to-man combat, also provided romantic sceneries that inspired his chivalrous imagination. Therefore, Lawrence adopted a lyric narrative style as a symbolic act in order to produce, carry on and naturalise his heroic character throughout his book.

Describing the things around him to be unreal, Lawrence adorned his dramatic illusion with romantic desert fantasies in *Seven Pillars*. Although the setting was foreign, he familiarizes himself and the reader with it through long and detailed descriptions of the desert. For instance, he depicts one of the war zones in the desert in a very plain and smooth way.

"Meanwhile we had only to wait in the Atatir, which to our joy were really green, with every hollow a standing pool, and the valley beds of tall grass prinked with flowers. The chalky ridges, sterile with salt, framed the water-channels delightfully. From their tallest point we could look north and south, and see how the rain, running down, had painted the valleys across the white in broad stripes of green, sharp and firm like brush-strokes. Everything was growing, and

daily the picture was fuller and brighter till the desert became like a rank water-meadow. Playful packs of winds came crossing and tumbling over one another, their wide, brief gusts surging through the grass, to lay it momentarily in swathes of dark and light satin, like young corn after the roller. On the hill we sat and shivered before these sweeping shadows, expecting a heavy blast—and there would come into our faces a warm and perfumed breath, very gentle, which passed away behind us as a silver-grey light down the plain of green. Our fastidious camels grazed an hour or so, and then lay down to digest, bringing up stomach-load after stomach-load of butter-smelling green cud, and chewing weightily” (1921-2: 508).

By adopting a Romantic approach in these descriptions, Lawrence intends to reflect the pureness and naturalness of the setting in which his dramatic cause takes place. In his romantic delusion, the desert is like a vast water-meadow. The open valleys are bedecked with flowers. Hygienic ridges pleasantly encircle tiny water-pools and the winds soften the scorching desert heat. However, the sun in the open sky is “fierce, stimulant, and barbaric; reviving the colours of the desert like a draught” (1938: 269). As Lawrence aims to become a noble knight rather than a sanguine epic hero, he deliberately employs lyric language to illustrate how he still preserves pure lordly attributes of mediaeval heroes. Although he might be involved in the brutal act of fighting, he still demonstrates his love for nature and emphasizes inner feelings in a romanticized manner.

Another significant allegorical narrative signifier in Lawrence’s chivalrous romanticism is old-style historical romance. As clarified in the previous chapters, Lawrence views the Arab peninsula as an archaic Christian region situated across Biblical lands. Therefore, he searches for traces of spiritual liberation along his journeys throughout the desert and sometimes reflects his findings in *Seven Pillars*.

“It was to be Ali’s first view of Azrak, and we hurried up the stony ridge in high excitement, talking of the wars and songs and passions of the early shepherd kings, with names like music, who had loved this place; and of the Roman legionaries who languished here as garrison in yet earlier times. Then the blue fort on its rock above the rustling palms, with the fresh meadows and shining springs of water, broke on our sight. Of Azrak, as of Rumm, one said ‘NUMEN INEST’. Both were magically haunted: but whereas Rumm was vast and echoing and God-like, Azrak’s unfathomable silence was steeped in knowledge of wandering poets, champions, lost kingdoms, all the crime and chivalry and dead magnificence of Hira and Ghassan.

Each stone or blade of it was radiant with half-memory of the luminous, silky Eden, which had passed so long ago" (1921-2: 406).

While wandering across unfathomable deserts, Lawrence clearly observes flamboyant memories of lonely bards, bold cavaliers and shepherd kings. He is haunted by the holy souls of champion warriors or saddened by the grief of overthrown kingdoms. As the Latin term *numen inest* suggests, he finds a spirit there, echoing an archaic ballad of liberty (Barr, 2006: 186). In fact, he is only too glad to behave like a Christian, and he wishes to share his joy with the people he has bestowed freedom on in a romantic fashion.

On the other hand, reading the manual of chivalry, Lawrence was aware of the discussion about whether Lancelot, the undoubted champion warrior, was the best knight in the world or his son Galahad, who rejected earthly love and glory in favour of all things spiritual, was the ideal knight. Lawrence would certainly vote for the younger hero who preserved his pureness and chastity by refraining from dire consequences of illicit, sexual love. Galahad knows that his father and Guinevere's illegitimate love affair contributed to the collapse of the kingdom. Therefore, he should look for a love that helps the fellowship among Knights of the Round Table remain strong. That would lead him to the Holy Grail, the cup from which Jesus drank at the Last Supper, thus possessing miraculous powers. This kind of love is also ideal for Lawrence's chivalrous illusions. For, he is aware that in the search for the Holy Grail at the end of the legendary story, only Galahad, Percyvale, and Bors – the knights who were chaste and pure, after all – are able to see it although all the knights long for even just a glimpse of the Holy Grail.

In a similar fashion, Lawrence made a journey inwards, into himself, to find purity. Rather than libidinal gratification, he welcomed the preliminary isolation of sexual experience, which enabled his constitutive heroic features to carry a wider symbolic meaning. Like Arthurian knights, he often emphasized pureness, chastity and comradeship in his semi-autobiographical book.

Conclusion

After examining Lawrence's *Seven Pillars of Wisdom* in the light of Christian medievalism and chivalrous heroism and critically analysing Aldington, Barr, Thomas, and Wilson's studies about T. E. Lawrence, it can be argued that Lawrence stepped into the Biblical lands in order to be revered as a romantic British hero whose unorthodox methods brought victory via a distinctive political and military practice. Therefore, he

bedecked his book with delirious chivalry fantasies and epic mediaeval similes, always to his advantage, in order to publish his heroic fame across his homeland and abroad.

Lawrence's boyhood tendency to be a hero was intensified by his visits to the Middle East thanks to his personal interests in medievalism. When the war broke out, Lawrence thought he should exert his bodily power to liberate the weak Arabs who were repressed by the allegedly cruel Turks. That would bring him religious redemption and chivalrous fame through which he could compensate for his notorious familial disgrace. However, he was aware that he could not achieve these heroic fantasies with his Christian identity in a Muslim-dominated area. So he dropped his English identity and unsuccessfully tried to adopt a new one by exactly copying the Bedouin's way of life, which also gave him a mediaeval appearance. Lawrence seemed to enjoy donning such a disguise and mimicry in the first place. For, this provided him with an escape from the reality that he detested. However, this unreal publicity combined with his craving to be self-assertive annoyed his co-patriots and caused Lawrence to be in complete desolation afterwards. As a result, even though Lawrence wished that the regularity of his disguise would provide him freedom, this dualism resulted in a kind of self-destructing loneliness stemming from psychosocial anxieties.

Lawrence's wanderlust to visit and explore Biblical lands as a result of his spiritual interest in archaism also tempted him to go to Arabia where he wished to find the noble attributes of mediaeval Roman nomads among the Bedouin tribesmen. This lust to seek freedom in anonymity was mainly caused by his readings of the travelogues by master Arabians such as Doughty, Burton and Blunt. His long pre-war stay on the Arab peninsula gave Lawrence the opportunity to establish intimate contacts with the nomadic Bedouins. He truly believed that these noble savages deserved self-government and liberty. However, after the outbreak of war, his personal aim for chivalrous glory and the patriotic influence of Doughty, Blunt and Sykes dramatically changed Lawrence's mind about the Bedouin. He set to work looking for proper ways to sacrifice them for British interests in the Middle East and he abused their militant power for his own personal heroic success at the Arab front.

As suggested earlier, Lawrence actually returned to the Biblical lands to be knighted. By upholding the code of chivalrous ethics, he used his body for the advancement of a righteous cause that aimed at regaining freedom. He saw himself as an immortal knight who had been sent from heaven to deliver the wild sons of Ishmael from their oppressors. Like the

sacred Knights of the Round Table within the Le Morte d'Arthur legend, Lawrence had a powerful lust to seek adventure, do chivalrous acts, and discover honour in the most difficult situations. He associated the effects of an armed uprising in Mecca with fourteenth-century papal schism. His profound knowledge of the history, the people and the language, and his authority on war enabled Lawrence to endure guerrilla warfare in the Middle East. This type of warfare, that required physical endurance, personal contact, courage, self-degrading and knightly heroism, gave Lawrence the opportunity to reflect himself as a modern equivalent of mediaeval heroes who suffered hunger, thirst, bodily pain and other serious hazards, but still saw service life as some kind of haven, a monastery. In order to exactly copy them, Lawrence slept the night on his stomach to ward off the cramp of hunger, rode thousands of miles with a meagre water supply and suffered cold and heat in the harsh weather conditions of the desert. However, Lawrence enjoyed these hardships. For, he believed one should avoid earthly pleasures so as to attain chivalrous purity and heroism.

However, this heroic fame was later debunked when it was revealed that Lawrence's narrations were mostly untrue. After contemporary evidence has been made open to public access, it is clearly seen that Lawrence, who was seeking attention through distributing false stories among his friends, deliberately used deceit and falsity in a conscious act to make the reader believe his heroic fantasies. He first kept claiming that it was him who originated the whole idea of Arab freedom through which he would change history in the Near East. However, he "was too junior to have been part of the inner circle of officials directing British involvement in the revolt" (Storrs, 1937: 200). Lawrence also exaggerated his sufferings which he saw as natural attributes of epic heroism. He even accused the Turks of torturing and raping him in Deraa, a tiny town near Syria. Nevertheless, it was scientifically proven by Barr and James that Lawrence was not even in Deraa on the date when he claimed the rape incident happened. Lawrence's purpose in using fabricating and exaggeration as a narrative act was to express his proclivities in a way which would avoid censorship, inspire pity and smear a hatred opponent. He also illustrated his strong motivation for the Christian ideal of knightly redemption since he knew that flagellation and torment were masochist acts of mediaeval Christian culture. As a result, Lawrence fabricated a similar story to represent himself as the modern representative of epic chivalry.

Lawrence's romantic narrative style in *Seven Pillars* helped to spread his heroic fame, as well. Although Doughty's writing was an acquired taste for Lawrence, he avoided using Doughty's archaic style and instead employed a modern form of lyricism. For, he viewed the happenings around him as a romantic drama and therefore wished to manifest himself as an epic protagonist who was acting like a brave Roman cavalier. As a result, he adorned his desert fantasies with picturesque literary descriptions and old-fashioned historical romance. Moreover, Lawrence's romanticism also regarded purity and chastity as noble attributes of a mediaeval knight. This was best pursued by refraining from bodily pleasures. Like Galahad, one of the most remarkable Knights of the Round Table, Lawrence adopted isolation from sexual experience in order to enable his heroic character to carry broader symbolic meanings. Since chivalry is much more an objective for knights to endeavour than an easily accomplished merit, Lawrence welcomed pain and suffering rather than earthly joys so as to pursue his aim of finding spiritual gratification.

REFERENCES

- Aldington, R. (1955). *Lawrence of Arabia: A Biographical Enquiry*. London: Collins.
- Anderson, N. (1923). *The Hobo: The Sociology of the Homeless Man*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Antonius, G. (1939). *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*. New York: Simon Publications.
- Barr, J. (2006). *Setting the Desert on Fire: T. E. Lawrence and Britain's Secret War in Arabia, 1916-1918*. London: Bloomsbury.
- Bell, J. L. (1993). *Psalms of Patience, Protest and Praise*. Glasgow: Wild Goose Publications.
- Besant, W. & E. H. Palmer. (2011). *History of Jerusalem*. New York: Barnes and Noble.
- Doughty, C. M. (1881). *Travels in Arabia Deserta*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dowson, E. M. (1937). *T. E. Lawrence by His Friends*. In A. W. Lawrence (Ed). London: J. Cape.
- Graves, R. (1927). *Lawrence and the Arabs*. London: Cape.
- Hart, B. H. L. (1935). *'T. E. Lawrence' in Arabia and After*. London: J. Cape.
- Holy Bible. (2013). *New International Version, NIV*. Retrieved from <https://www.biblica.com/>.

- Hughes, T. (1861). *Tom Brown at Oxford*. London: MacMillan.
- James, L. (1995). *The Golden Warrior, the Life and Legend of Lawrence of Arabia*. London: Abacus.
- Lawrence, T. E. (1921-2). *Seven Pillars of Wisdom*. Hertford: Wordsworth Classics.
- Lawrence, T. E. (1976). *T. E. Lawrence Letters to His Biographers Robert Graves and Liddell Hart*. Connecticut: Greenwood Press.
- Lawrence, T. E. (1938). *The Letters of T. E. Lawrence*. In D. Garnett (Ed). London and Toronto: J. Cape.
- Lawrence, T. E. (2005). *Lawrence of Arabia: The Selected Letters*. In M. Brown (Ed). London: Little Books.
- Macphail, A. (1929). *Three Persons*. London: John Murray.
- Meyers, J. (1973). *The Wounded Spirit: T.E. Lawrence's Seven Pillars of Wisdom*. New York: Palgrave Macmillan.
- Malory, T. (1485). *Le Morte D'Arthur*. London: Penguin.
- Richards, V. (1964). *Portrait of T. E. Lawrence*. New York: Scholastic.
- Stewart, D. (1977). *T. E. Lawrence: A New Biography*. Colorado: Paladin.
- Storrs, R. (1997). The Spell of Arabia: Charles Doughty and T. E. Lawrence. *Journal of the T. E. Lawrence Society* 7(1), 25-31.
- Storrs, R. (1937). *Orientations*. London: Nicholson & Watson.
- T. E. L. Studies. (2013). Retrieved from <http://www.telstudies.org/>.
- Thomas, L. (1924). *With Lawrence in Arabia*. London: Prion.
- Wilson, J. (1989). *Lawrence of Arabia: The Authorised Biography of T. E. Lawrence*. London: Heinemann.

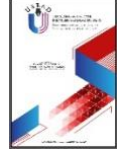
EXTENDED ABSTRACT: Being considered as one of the most controversial figures in the field of Oriental studies, Thomas Edward Lawrence, also known as Lawrence of Arabia, has often been included in the discussions regarding Middle Eastern politics and the history of war. In Turkey, too, he is a prominent character for those interested in history, politics and literature. In many studies on Lawrence's early life, interests and adventures in the World War I, he is either accomplished as a popular hero who is referred to as the king of the desert, or denigrated as a liar who embellishes his military mission in the Eastern front through fake stories and untrue narrations in his book *Seven Pillars of Wisdom* (1921-22). In this context, this study sets out to examine how, in his semi-autobiographical book, T. E. Lawrence demonstrates himself as a romantic cavalier who played a great role in the War by encouraging the Arabs revolt against the Ottoman Empire. To do so, the present study first refers to Lawrence's early boyhood to understand why he wishes to look for a new identity

in the desert. Through some biographical studies on Lawrence, it is illustrated that due to the shame imposed on him by his parents' illegitimate course, Lawrence would like to change his identity to overcome his inner crisis stemming from familial disgrace. Secondly, the study hopes to reveal how Lawrence's interests in medieval literature, Christianity and Biblical history encourage him to find an identity in the form of knights and cavaliers in ancient Greek and Rome. It is clearly shown that by establishing a simile to the lives, glories and even sufferings of Roman knights in his *Seven Pillars*, Lawrence aims to represent himself as a modern cavalier who brings grandeur and splendour to the Biblical lands yet again via epic victories against the Turks. However, it is also illustrated in the present study that Lawrence fabricates some stories in order to embellish his war memoirs so that he could be acknowledged as a romantic cavalier in modern times. By reviewing some scientific research conducted on his diaries and reading the letters sent by Lawrence to his family members and confidantes, it is revealed that Lawrence has made up the rape incidence in Deraa. Hoping to liken his suffering to that of Roman knights, Lawrence intends to increase the effect of the simile that he associates with chivalric tradition in the medieval era. Finally, by showing how the language adopted by Lawrence while penning his semi-autobiographical book *Seven Pillars* resembles romantic narratives of epic heroes in the Biblical history, this study illustrates that Lawrence seeks to gain not only an epic success but also a heroic fame out of the war that he fought with his Arab comrades against the Ottoman Empire in 1914-18. In brief, in line with the literary analyses of *Seven Pillars of Wisdom* and review of literature on T. E. Lawrence and his war memoirs, it can be concluded that the main reason why Lawrence came to the former Biblical lands is his desire to be a knight and gain reputation and glory as a modern simile of medieval cavaliers. Attempting to accomplish these ideals, Lawrence seeks to disguise a new identity, which shall be nobler and more virtuous than the previous one, to eliminate the disgrace arising out of his illegitimacy. Thanks to his interests in medievalism, Christianity and Biblical history, he is attracted by the lure of Middle East and the Bedouin – local tribesmen of the desert. To restore former Biblical lands – Jerusalem, in particular – into their past glory and reinstate the sons of the desert their former splendour, Lawrence takes on a divine mission of provoking the Arabs against the Ottoman Empire. By doing so, he hopes to acquire fame, similar to that of Roman knights, who helped oppressed people gain freedom in medieval era. As suggested earlier, to persuade his circle and readers that his simile is most real, Lawrence employs many literary and political tricks, including fabricated stories, lies, and exaggeration. In addition, by using a romanticized language that bears many similarities to that of medieval literature and referring in many occasions to masterpieces of this literature, he implies that his semi-autobiographical book is actually a pastiche of medieval romances.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Şarkiyat çalışmalarındaki en tartışmalı figürlerden biri olarak kabul edilen Thomas Edward Lawrence, ya da daha iyi bilinen adıyla Arabistanlı Lawrence, pek çok kez Orta Doğu politikaları ve savaş tarihi gibi

alanlarda yapılan bilimsel tartışmaların içine dahil edilmiştir. Türkiye’de de tarih, siyaset ve edebiyat alanlarında çalışmalar yapan kimseler için Lawrence önemli bir karakterdir. Lawrence’ın çocukluk ve gençlik dönemleri, ilgi alanları ve 1. Dünya Savaşı’ndaki maceralarına dair yapılan pek çok akademik çalışmada, Lawrence ya ‘çölün kralı’ olarak görülen popüler bir kahraman olarak övülmüş ya da Doğu cephesindeki askeri görevlerini, *Hikmetin Yedi Sütunu* (1921-22) adlı kitabında yalan hikayeler ve doğru olmayan anlatılar ile süsleyen bir yalancı olarak eleştirilmiştir. Bu bağlamda, bu çalışma T. E. Lawrence’ın yarı otobiyografik kitabında, kendisini nasıl Arapları Osmanlı’ya karşı kışkırtarak savaşta büyük bir rol oynayan bir Romantik şövalye gibi gösterdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, mevcut çalışma ilk olarak Lawrence’ın çölde neden yeni bir kimlik arayışına girdiğini anlamak için onun çocukluk dönemini ele alacaktır. Lawrence ile ilgili yapılan bazı biyografik çalışmalara atıfta bulunarak, anne-babasının yasa dışı ilişkisi neticesinde ortaya çıkan ailevi utançtan ötürü Lawrence’ın içinde hissettiği krizi aşmak için nasıl kimlik değiştirmek istediği gösterilecektir. İkinci olarak, çalışmada, Lawrence’ın Orta Çağ edebiyatı, Hıristiyanlık ve İncil tarihine olan ilgisinin onu nasıl antik Yunan ve Roma şövalyelerine benzer bir kimlik bulmaya ittiği gösterilmeye çalışılacaktır. Kitabına, Romalı şövalyelerin hayatları, zaferleri ve hatta acılarına benzer hikayeler ekleyerek, Lawrence’ın kendini Türklere karşı epik zaferler kazanan ve böylece İncil’de geçen bölgelere yeniden görkem ve ihtişam getiren modern bir şövalye gibi göstermeye çalıştığı ortaya çıkarılacaktır. Ancak, bu çalışmada, ayrıca Lawrence’ın kendini modern zamanlarda romantik bir şövalye gibi kabul ettirebilmek için savaş anılarını uydurulmuş hikayelerle nasıl süslediği de gösterilmeye çalışılacaktır. Günlükleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalara atıfta bulunularak ve Lawrence’ın aile üyelerine ve sırdaşlarına gönderdikleri mektuplarda yazan ifadeler vurgulanarak, Lawrence’ın Deraa’daki tecavüz iddiasını aslında kendisinin uydurduğu ortaya çıkarılacaktır. Romalı şövalyelerinkine benzer bir acının kendisinin de başına geldiğini iddia ederek, Lawrence’ın Orta Çağdaki şövalyelik geleneği ile kendisi arasında kurduğu benzerliği güçlendirmeğe çalıştığı vurgulanacaktır. Son olarak, çalışmada, Lawrence’ın yarı otobiyografik kitabını kaleme alırken kullandığı dilin, Hıristiyanlık tarihinde geçen destansı kahramanların romantik anlatıları ile nasıl bir benzerlik gösterdiği vurgulanarak, Lawrence’ın Arap yoldaşları ile 1914-1918 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğuna karşı yürüttüğü savaşta sadece destansı bir zafer değil aynı zamanda kahramanlara ait bir ün de kazanmaya çalıştığı ortaya konulacaktır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Lawrence’ın hayatı, savaş hatıraları ve *Hikmetin Yedi Sütunu* adlı kitabı ile ilgili yapılan edebi çalışmalar ışığında, bu çalışmada Lawrence’ın eski Hıristiyan topraklara gelmesinin ana sebebinin şövalye olmak ve Orta Çağda yaşamış şövalyelerin modern bir temsilcisi olarak zafer ve ün kazanmak olduğu sonucuna varılmıştır. Bu hayallerini gerçekleştirmek uğruna, Lawrence gayri meşru çocukluğunun utancını ortadan kaldırmak için, öncekinden daha asil ve erdemli olan, yeni bir kimlik arayışına girmiştir. Orta Çağ, Hıristiyanlık ve İncil tarihine olan ilgisi sayesinde, Orta Doğunun ve çölün yerel kabileleri olan Bedevilerin cazibesine kapılıp bu bölgeye

gelmek istemiştir. Eski Hıristiyan topraklarını –özellikle Kudüs– geçmişteki görkemine geri kavuşturmak ve çölün çocuklarına eski ihtişamlarını geri getirmek adına, Lawrence Arapları Osmanlı İmparatorluğuna karşı kışkırtmak gibi ilahi bir göreve soyunmuştur. Bunu yaparken de, Orta Çağ'da ezilmiş halkların özgürlüklerini kazanmasına yardım eden Romalı şövalyelerinkine benzer bir ün kazanmayı ummuştur. Daha önce belirtildiği üzere, çevresindeki insanlara ve okuyucularına söz konusu şövalyelere benzerliğinin gerçek olduğunu ispatlamak adına, Lawrence uydurma hikayeler, yalanlar ve abartı gibi pek çok edebi ve siyasi oyunlara meyletmiştir. Ayrıca, kitabında Orta Çağ'da yazılan eserle benzer şekilde romantik bir dil kullanarak ve sürekli olarak bu edebiyatın şaheserlerine atıfta bulunarak, Lawrence *Hikmetin Yedi Sütunu* adlı yarı otobiyografik kitabının aslında Orta Çağda yazılan romansların bir öykünmesi olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

CHARLIE'NİN ÇİKOLATA FABRİKASI KİTAP VE FİLMİNİN YENİDEN YAZIM VE YERELLEŞTİRME BAĞLAMINDA ANALİZİ

CHARLIE AND THE CHOCOLATE FACTORY: A BOOK VS FILM ANALYSIS IN
RELATION TO REWRITING AND DOMESTICATION

Derya BENLİ

Öğretim Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal
Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz
Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye.

Research Asst., Tekirdag Namık Kemal
University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of English Language and
Literature, Istanbul/Turkey.
dbenli@nku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4436-8213

Ferhan ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi,
Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü,
İstanbul/Türkiye. PhD. Student, Istanbul
University, Department of Comparative
Literature, Istanbul/Turkey.
ferhano@ogr.iu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4287-123X

Muhammed Metin ÇAMELİ

Öğretim Görevlisi, İstanbul Aydın
Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
İngilizce Hazırlık Programı, İstanbul/Türkiye.
Lecturer, Istanbul Aydın University, School of
Foreign Languages, English Preparatory
School, Istanbul/Turkey.
metincameli@aydin.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9479-4416

Tülay DAĞOĞLU

Öğretim Görevlisi, İstanbul Aydın
Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
İngilizce Hazırlık Programı, İstanbul/Türkiye.
Lecturer, Istanbul Aydın University, School of
Foreign Languages, English Preparatory
School, Istanbul/Turkey.
tulaydagoglu@aydin.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0865-1740

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.932166

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 04.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Benli, D., Öztürk, F., Çameli, M. M. &
Dağoğlu, T. (2021). Charlie'nin Çikolata Fabrikası Kitap ve Filminin Yeniden Yazım ve
Yerelleştirme Bağlamında Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*
3(6), 940-964.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışma Roald Dahl'ın *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı eseri ile Tim Burton'ın aynı adlı film uyarlamasını yeniden yazım ve yerelleştirme kuramları bağlamında karşılaştırmalı ele almayı amaçlamaktadır. Bu vesileyle her iki eserdeki tema, motif ve simgeler sembolik açımları ile değerlendirildiğinde kapitalist bir sistem eleştirisinin varlığı her iki eserde de tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirilme sonucunda eserlerin kurmaca bireylerin kapitalist etkenler sonucunda davranışlarının sığlaşmasına, değer yargılarının zarar görmesine, hırs ve şiddet eğilimi geliştiren kişiliklerine vurgu yaptığı görülmüştür. Film uyarlamasının bir tür çeviri edimi olduğu iddiasındaki bu çalışma bu süreçte yerelleştirme çabalarının da sergilendiğini ileri sürmektedir. Yönetmen Burton'ın sinematik tercihleri doğrultusunda film erek kültürün özellikleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. Yeniden yazım sonucunda erek kültüre sunulan film uyarlamasının Amerikan toplumunun kozmopolit yapısından izler taşıyarak milliyet temelli gösterge seçimleri kullanıldığı fark edilmiştir. Diğer yandan yeniden yazım sonucunda oluşturulan edebi etkinin güncel okuma biçimi olan psikanalitik çözümleme doğrultusunda yapılmasının kaynak eserin konumunu tekrardan sağlamlaştırdığı anlaşılmıştır. Yeniden yazılan bir eser söylem üretmenin önemli bir aracı olarak küresel hamilik aktörlerinin elinde şekillenir. Böylece ana akım edebiyat söz konusu hamilik üzerinden kendini tekrardan konumlandırmış olur.

Anahtar Kelimeler: Roald Dahl, Tim Burton, Yeniden Yazım, Yerelleştirme, Uyarlama

Abstract: This study aims to comparatively study Roald Dahl's *Charlie and the Chocolate Factory* and Tim Burton's namesake adaptation movie in the context of rewriting and domestication. A close analysis of both works has shown that the choice of themes, motifs and symbolization employed in relation to their symbolic dimensions reveals a profound criticism of capitalism. It is also observed that the aforementioned works focus on examples of shallow behavior styles, impaired value judgement and the presence of a burning ambition and a tendency to violence in fictional characters as a result of capitalist influence. This study, which claims that film adaptations are an act of rewriting, argues that an effort of domestication was shown during the adaptation process. In line with director Burton's cinematic preferences, the film is shaped within the framework of the characteristics of the target American culture. As a result of such rewriting, the adapted film presented to the target culture contains traces of the cosmopolitan structure of the American society and uses nationality-based choices of signification. On the other hand, this paper also claims that a certain amount of poetic effect is established as a result of such rewriting. This effect is clearly in line with present day psychoanalytic ways of reception which eventually strengthens yet again the current mainstream position of the original work of literature. Since the act of rewriting a literary work is part of producing discourse, it can be claimed that a network of global patronage will always be influential in situating mainstream literature.

Key Words: Roald Dahl, Tim Burton, Rewriting, Domestication, Adaptation

GİRİŞ

Dünya çocuk edebiyatının en önemli yazarlarından Roald Dahl, 1964'te yazdığı *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitabında çeşitli sosyal ve etik konuları ilginç karakter ve olay örgüleri üzerinden hem çocuklara hem de yetişkinlere orijinal bir tarzda aktarmıştır. Yayımlandığı dönemde bir hayli popüler olan eser 1971 ve 2005'te iki kez beyaz perdeye uyarlanmıştır. Her iki uyarlama kitaba sadık kalmış olsa da Tim Burton'ın 2005 yılındaki uyarlaması dikkatleri daha çok üzerine çekmiştir. Bu çalışma Roald Dahl'ın *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı kitabını ve Tim Burton'ın beyaz perde uyarlamasını inceleme ve karşılaştırma amacı taşır. Bu inceleme yapılırken André Lefevere'in ortaya attığı *yeniden yazım* kavramıyla Lawrence Venuti'nin *yerelleştirme* yaklaşımı bağlamında *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* kitabı ve film uyarlamasındaki tema, motif ve simgelerin sembolik açılımları değerlendirilmiştir. Ayrıca R. Dahl'ın hayatına ve kitabın yazıldığı döneme dair kısa bir inceleme de eklenerek daha bütüncül bir perspektif elde edilmek istenmiştir.

Hem yetişkin hem de çocuk edebiyatında oldukça önemli bir yere sahip olan Roald Dahl (1916-1990) Norveç'ten İngiltere'ye göç etmiş bir ailenin oğludur. Dahl'ın çocukluğu zorlu şartlar altında geçmiştir. Derbyshire'da ünlü bir devlet okulunda eğitim gören Dahl'ın o günlerden aklında kalan tek şey, okulun yakınındaki *Cadbury* isimli çikolata fabrikasının tatmaları için her gün çocuklara yeni çikolatalar göndermesidir. Dahl, Bay Cadbury'nin dikkatini çekmek için yeni çikolatalar tasarlamaya çalışmıştır. Dahl'ın hayatının bu döneminde yaşadıklarını *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* isimli çocuk kitabına aktarmaya vesile kıldığı anlaşılmaktadır (Levent, 2010: 25-26).

Roald Dahl'ın çocuklara yönelik ilk kitabı 1943 yılında Walt Disney için yazdığı *The Gremlins*'dir. *Charlie'nin Çikolata Fabrikası*, *Charlie'nin Büyük Cam Asansörü*, *Dev Şeftali*, *Bay ve Bayan Kıl*, *Matilda*, *Cadılar*, *Büyülü Parmak*, *George'un Harika İlacı*, *Kaplumbağa*, *Zürafa Peli* ve *Ben, Yaman Tilki* ve *Koca Sevimli Dev* yazarın diğer çocuk öyküleridir (Levent, 2010: 28). Bu öykülerin çoğunda bulunan ortak özellik, zalim, acımasız yetişkinlerin arasında büyüyen zeki ve fakir çocukların birtakım zorlu serüvenlerden sonra mutlu sonla biten yaşamlarıdır. Dahl mesleğinin on beş yıllık kadar bir sürecini de yetişkinler için yazmaya adanmıştır. Yetişkinler için yazdığı ilk öykü *Senin Gibi Biri* (1953) ismini taşımaktadır. Dahl'ın yetişkinlere yönelik kaleme aldığı eserlerde, çocuk kitaplarından farklı

olarak, gerilimin, korku unsurlarının ve cinselliğin ön plana çıktığı söylenebilir (Usanmaz, 2013).

Bu romanın oluşumunda rol oynayan birtakım önemli faktörler dikkat çekmektedir. Bu faktörlerden ilki o yıllarda dünya çapında çok popüler olan ve İngiltere'nin en büyük iki çikolata fabrikası olan Cadbury ile Rowntree arasındaki rekabettir. Her iki şirketin işçi alırken son derece dikkatli davranmalarının romanın yazılmasına ilham kaynağı olduğu düşünülmektedir. Romanın içerisinde de benzer olaylar Dahl tarafından kaleme alınmıştır (*Charlie'nin Çikolata Fabrikası Hakkında Bilgiler ve Özeti*, 2015). Diğer bir önemli unsur ise kitabın sınıf farkının yarattığı sıkıntılara ve kapitalizmin pençesinde olan fakir ve zengin aile çocuklarının farklı değer yargılarına ayna işlevi görmesidir. Paranın ve gücün zengin aile çocuklarındaki etkisi ile tersi bir şekilde buna sahip olmayan aile çocuklarının hayalleri ve içsel savaşı birçok sosyal mesajla eser içinde boy göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, eserin temel ilham kaynağı olan Cadbury çikolata fabrikası, altın bilet ve cam asansör gibi sembollerin lüks ve zenginlik temsilcisi öğeler olarak o dönemin artan kapitalist etkilerini eleştirmek adına ön plana çıkarıldığı söylenebilir. İşçi sınıfının hayalini kurarak bir parçası olmayı umduğu tüketici toplum anlayışına dayalı hayatların aslında toplumda ahlaki ve sosyal çöküşe neden olabileceği fikri eserde ele alınmaktadır (*Charlie and the Chocolate Factory: A Capitalist Children's Novel?*, 2014). Yukarıda sıralanan özellikleri nedeniyle söz konusu eserin dönemini yansıttığı sonucuna ulaşılabilir.

Roman ilk kez 1971'de sinemaya uyarlanırken 2005'te de Tim Burton tarafından tekrar ele alınır. Her iki uyarlamada arasındaki ortak özellik aralarındaki otuz beş yıllık farka rağmen kapitalizmin bencilliğini eleştiriyor olmalarıdır. Kapitalizm ile yoğrulmuş genç kuşağın değer kayıplarının iki uyarlamada da özellikle yetişkinlere ders verme amacı taşıdığı görülür. Günümüze daha yakın olan Tim Burton uyarlamasında -kitapta da görüldüğü gibi- tehlikeli boyutlara varan tüketici toplum anlayışı ve ayrıca sömürgeciliğin etkisiyle her şeyin elde edilmek istenmesi fikri eleştirilmektedir. Hem kitap hem de filmde aile bağlarının önemi vurgulanmakta, dönemin sekteye uğrattığı azim ve emek gibi manevi değerlerin yerini hırsa bırakması Burton tarafından eleştirel bir boyutta ele alınmaktadır (*Charlie'nin Çikolata Fabrikası: Kapitalizm Sembolleri*, 2017).

Sıra dışı tarzıyla tanınan Amerikalı yönetmen Tim Burton 1958'de Kaliforniya'da doğmuştur. Yönetmen kimliğiyle bilinmesine rağmen çocukluğundan beri resim yeteneği ve yazarlığıyla da çeşitli başarılarla imza atmıştır. İçine kapanık ve sorunlu bir çocuk olan Burton, diğer çocukların

aksine sosyalleşmek yerine zamanının çoğunu tek başına resim yaparak, karikatür çizerek ve düşük bütçeli korku filmleri izleyerek geçirir. O dönemin ünlü korku filmi oyuncusu Vincent Price, Burton'un çocukluğunda ve sonraki eserleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Burton gotik ve fantastik tarzıyla kendine özgü bir yönetmen kimliği yaratmış ve bu başarısında çocukluk yıllarının içine kapanık kişiliği önemli bir rol oynamıştır. Çektiği tüm filmlerde fantastik, masalsı ve gotik bir anlatım tarzını sunmayı başarmakla beraber karakteri de ön plana çıkarmayı önemseydiği görülür. Genelde çocuk karakterler yaratan Burton, çocukluk travmalarını ve hapsolmuşluğu çeşitli sosyal mesajlarla yetişkin seyirciye aktarmıştır. Filmlerinin çoğu animasyon olmasına rağmen asıl seyircisi yetişkinlerdir. 1982'de çektiği *Vincent* adlı kısa animasyon filmi kendi çocukluğundan büyük izler taşır. Gotik öğeler kullanarak bir çocuğun hayal dünyasının sınırlarının ne kadar geniş olabileceğini perdeye yansıtmayı başarmıştır. 1988 yılında ise fantastik-gotik-komedi tarzında çekilen *Beter Böcek* yönetmenin kariyerindeki önemli adımlardan biridir. *Noel Gecesi Kâbusu* (1993), *Batman Daima* (1995), *Büyük Balık* (2003), *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* (2005), *Sweeney Todd: Fleet Sokağı'nın Şeytani Berberi* (2007), *Alice Harikalar Diyarında* (2010) ve *Frankenweenie* (2012) Tim Burton'ın en çok bilinen filmlerinden bazılarıdır (Şanlıtürk, 2021).

Bu çalışmanın konusu olan *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* uyarlaması yönetmenin çocukluğundan ve hayatından izler taşır ve uyarlama olmasına rağmen özünden bir şey kaybetmeden Burton'un kendine has tarzıyla şekillenerek seyirciyle buluşur. Güçlü sosyal mesajlar içeren film genel olarak bakıldığında Roald Dahl'ın kitabına sadık kalmıştır. Yine de Burton'ın tercihiyle senaryoya fazladan sahneler eklenmiştir. Örneğin, kitabın aksine Willy Wonka'nın geçmişi, çocukluğunu açığa çıkaran geriye dönüş sahneleri, babasıyla olan sorunlu ilişkisi ve en sonunda tüm sorunların çözülüp ailenin tekrar bir araya gelişi Burton tarafından senaryoya dâhil edilmiştir. Burton'un ailesiyle arasındaki kopuk ilişki filme ve karaktere yansımış, yarattığı karakterlerdeki masumiyet ve özündeki iyilik bu filmde de kendisini göstermiştir.

Burton'ın sinema dili yoluyla kaynak metinden erek kültüre ulaştırdığı bu eserini, dilsel ve görsel gösterge unsurlarıyla yeniden şekillendirmiş ve kendi yönetmen tercihlerini yansıtacak şekilde eklemeler, çıkarmalar ve yorum farkları ile donatmıştır. Yönetmen Burton'ın bir tür çevirmen görevi gördüğü varsayıldığında film olarak tekrardan ele alınan eserin aslında yeniden yazılmış olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yeniden yazma kavramını tanımlayan çeviri bilimci ve kuramcı André Lefevere *Translating, Rewriting,*

and the Manipulation of Literary Fame adlı kitabında, kaynak metinlerin üzerinde değişiklikler yaparak bunların kültürlerarası dolaşımını sağlayan çevirilerin bir tür “yeniden yazım” (rewriting) kapsamına girdiğini ortaya koyar. Bu anlamda çevrilerek yeniden yazılan metin (film olarak) farklı bir kültürde farklı bir görünüm ve kimlik kazanır. Bu yeni görünüm neticesinde belli başlı baskın unsurlar (eleştirmenler, akademisyenler, yayımcılar, editörler, çevirmenler vb.) yeniden yazım sürecini yönlendirerek ideolojik veya edebi (poetic) çerçevede belli bir etki oluşturmak amacındadırlar. Bu güç odaklarını patronage (hamilik) olarak tanımlanırken “büyük televizyon şirketleri” de tanım içerisine katılmıştır (Lefevre, 1992: 15). Yönetmen Burton da eseri sinema dili yoluyla yeniden yazarak kapitalizmin yıkıcı etkisini göstermeyi amaçlamış ama bu edincini yine küresel ve kapitalist bir güç odağı olan öncü bir film şirketinin kaynaklarıyla gerçekleştirebilmiştir. Bu bağlamda Burton'ın sistem eleştirisinin samimiyeti üzerinde düşünürken belki de sistemin pazarlanabildiği sürece her tür ihtilafa kucak açabileceği gerçeği hatırdada tutulmalıdır (Berriman, 2011).

Çeviri yoluyla gerçekleşen yeniden yazma sürecinde farklı bir dil ve kültürün ürünü olan bir eserin erek kitlenin daha alışık olduğu bir içeriğe kavuşturulması ise Amerikalı çeviri bilimci Lawrence Venuti tarafından “yerelleştirme” (domestication) kavramıyla ifade edilmiştir. Yerelleştirilen kaynak metin erek kültüre ait kültürel unsurlarla donatılır (Munday, 2001: 146). Bunun sağlanması için kaynak eserde olmayan ama Amerikan toplumunu yansıtan göstergeler Burton tarafından filmde kullanılmıştır. Günümüz dünyasında kitap kültürünün daha az, sinema kültürünün ise daha fazla yaşanmasından dolayı sinema yoluyla yerelleştirilerek anlatılan içerik daha etkili olmaktadır (Üstünsöz, 2010: 93) ve Burton'ın tercihi de bu yönde olmuştur. Yeniden yazımın doğası gereği ideolojik etki kapsamında kapitalizmin yıkıcı gerçeğliği görsel gösterge seçimleriyle ön plana çıkarılmıştır. Edebi (poetic) etki bağlamında da ana akım edebiyata ait bir eser yazmış olan Road Dahl'ın bu metni tekrardan üretilerek (yeniden yazılarak) günümüz okuyucu ve seyirci kitlesine hâkim olan ideolojik ve edebi anlayış (Kapitalist ve Psikanalitik perspektif) üzerinden tekrar hatırlatılmış ve böylece literatürdeki yeri bir kez daha sağlamlaştırılmıştır. Kapitalist kültürde aile kurumunun yara almış görüntüsü de erek esere eklenen sahnelerle yeniden yazılarak çalışmaya güncel bir boyut katılmıştır (Lefevre, 1992: 19).

Erek alıcı kitlesi olan Amerikan toplumu her ne kadar kaynak kültür olan İngiliz toplumu ile aynı dili konuşsa da yine de farklı kültürel unsurlar barındırmaktadır. *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* alanında öncü ve etkili bir

yapım şirketinin imkânlarıyla erek kültürün daha alışık olduğu bir kültürel çerçeve ile şekillendirilmiş ve günümüz kapitalist sistemin etkileri kaynak metnin gölgesinde ama farklı açıklamalarla görselliğe dönüştürülmüştür. *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* filmi kaynak eserin tam bir aktarımı değildir. Tim Burton'ın yönetmen tercihleri doğrultusunda erek eser ile ilgili hangi dilsel ve görsel gösterge değişiklikleri yapıldığı mercek altına alınmadan önce kaynak eser ve filmi biraz daha ayrıntılı ele almakta fayda vardır.

1. Kitabın Künyesi ve Özeti

Roald Dahl'ın 1964 yılında yayımlanan söz konusu kitabının bu çalışmaya konu olan baskısı usta çevirmen Celal Üster'in katkısıyla Türkçeye kazandırılmış ve çok sayıda basıma girerek popülerliğini korumaya devam etmiştir. Karakterlerin sırasıyla Charlie Bucket, Willy Wonka, Charlie'nin anne ve babası, iki ninesi ve dedesi, Augustus Gloop ve Anne- Babası, Veruca Salt ve Anne-Babası, Violet Beauregarde ve Anne-Babası, Mike Teavee ve Anne-Babası olduğu kitapta ilişkilerin temelinde bir aile bağlamı olduğu görülür. Fakir bir aileden gelen Charlie, yatalak olan nineleri ve dedeleri, baba ve annesi ile birlikte küçük ve harap bir evde yaşamaktadır. Charlie'nin evlerinin biraz ilerisinde dünyaca ünlü bir çikolata fabrikası vardır. Fabrikanın sahibi Willy Wonka bir varis aramaktadır. Willy Wonka ürettiği çikolataların beş tanesinin ambalajının altına beş adet altın bilet saklatır. Altın biletleri bulan beş çocuğun her biri ailesiyle beraber fabrikaya girme hakkına sahip olurken içlerinden biri de Willy Wonka'nın varisi olacaktır.

Çikolatalarında altın bileti bulan dört çocuk Veruca, Violet, Augustus ve Mike'tır. Charlie ise yerde bulduğu parayla aldığı çikolatadan altın bileti bularak fabrikayı gezmeye hak kazanır. Charlie'yi diğer çocuklardan farklı kılan özellik onlardan daha akıllı ve tok gözlü olmasıdır. Diğer çocuklar açgözlü, şımarık, haylaz ve şiddete meyilli davranışları nedeniyle fabrikayı gezerken teker teker cezalandırılarak aileleriyle beraber fabrikada bulunma haklarını kaybederler. Geriye sadece Charlie kaldığında ise Bay Wonka, fabrikanın varisi olan kazananı olarak hayatının geri kalanını ailesiyle beraber bu fabrikada geçirebilme hakkını Charlie'ye verecektir.

2. Filmin Künyesi

Yönetmen: Tim Burton.

Hikâye: Roald Dahl.

Yapımcılar: Richard D. Zanuck, Bruce Berman, Graham Burke, Patrick Mc Cormick, Michael Siegel.

Senarist: John August.

Oyuncular: Johnny Depp (Rolü: Willy Wonka), Freddie Highmore (Rolü: Charlie Bucket), AnnaSophia Robb (Rolü: Violet Beauregarde), Julia Winter (Rolü: Veruca Salt), David Kelly (Rolü: Augustus Gloop), Jordan Fry (Rolü: Mike Teavee), Helena Bonham Carter (Rolü: Bn. Bucket), Noah Taylor (Rolü: Bay Bucket).

Diğer Oyuncular:

James Fox (Bay Salt), Missi Pyle (Bn. Beauregarde), Christopher Lee (Dr. Wonka), Deep Roy (Oompas-Loompas), Franziska Troegner (Bn. Gloop), Adam Godley (Bay Teavee).

Yapım Yılı: 2005.

Yapım Şirketi: Warner Bros. Plan B Entertainment, Village Roadshow Pictures.

Film Süresi: 1 saat 55 dk.

Dil: İngilizce

3. Kitap ve Filmin Yeniden Yazım ve Yerelleştirme Bağlamında Analizi

3.1 İdeolojinin Yansıtılması

Charlie'nin Çikolata Fabrikası filmi, alanında öncü ve etkili bir yapım şirketi olan Warner Bros tarafından yazılı eseri yeniden yazma sonucunda erek kültürün daha alışık olduğu bir kültürel içerik ile şekillendirilmiştir. Bu yolla kapitalist sistemin etkileri yeniden gündeme getirilerek izleyiciye sunma ve farkındalık oluşturma edimi ortaya konmuştur. Bu ideolojik yaklaşım içerisindeki yönetmen, filmde kullandığı dilsel ve görsel unsurlarını erek kültür çerçevesinde şekillendirmeyi uygun görmüştür.

Kitabın giriş ve filmin jenerik kısmında kapitalist sistemin farklı nitelikleri seyirciye sunulmuştur. Kitabın giriş kısmında, Charlie ve ailesinin tüm fertlerinin tanıtımına çizimler de eşlik eder. Kitabın görselleri Charlie ve ailesinin fakirlik ve imkânsızlıklardan örülü yaşamlarını çarpıcı bir şekilde göz önüne sermektedir. Buna göre ailenin büyük binaların ve fabrikaların yer aldığı şehrin merkezinde küçük ve yıkık bir kulübede yaşaması, kapitalist sistemin acımasız niteliklerinden birisi olan zengin ve fakir arasındaki uçurumun yansıtılmasında etkili bir görsellik sağlar. Buna karşın bu olumsuz hava filmde farklı aktarılmıştır. Filmin jenerik kısmında Willy Wonka'nın fabrikasının içerisinde çikolata üretiminde kullanılan üst düzey teknoloji ürünü makinelerin seri üretim yapan görüntüsü seyircinin filme

dair ilk izlenimlerini oluşturur. Öyle anlaşılmaktadır ki bu sahne seçimi ile sanayi devriminin baş döndürücü hızı ve kapitalizmin kanını oluşturan fabrikalaşma olgusu ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Filmde kapitalizmin yansıttığı karanlık unsurlar ele alındığında yönetmenin tarzının ön plana çıktığı görülür. Willy Wonka'nın fabrika sahnesinin en başta verilmesiyle kapitalizm ilkeleri doğrultusunda makineleşme, fabrikalaşma ve bunların sonucunda seri üretime geçiş süreci daha etkili yansıtılabilmektedir. Burton'ın jenerikte kullandığı müziğin hareketli olması da bu çılgın ve baş döndürücü seri üretimi vurgular nitelikteki kapitalizm vurgusu ile örtüşmektedir. Müziğin bestecisi Danny Elfman ile yapılan bir mülakatta Tim Burton'ın kendisini film müzikleri konusunda her zaman özgür bıraktığını ifade etmesi (Soundtrack Suites, 2015) müziğin ritminin hareketli oluşu arkasındaki nedenlerden biri olarak göze çarpar. Aynı zamanda bu tercih ile de seyircinin sürprizlerle dolu eğlenceli bir filmi izlemek üzere olduğu mesajı da başarılı bir şekilde verilmiş olur.

Kapitalizmin etkilerinin en çarpıcı mesajları hem kitaptaki hem de filmdeki çocuk karakterlerle okuyucu ve seyirciye aktarılabilmektedir. Augustus Gloop bileti bulan ilk çocuktur, "Resimde görülen dokuz yaşındaki oğlan tam bir yağ tulumuydu, hani şu şişko patates dediklerinden. (...) her yanından bingil bingil etler fişkırıyordu" (Dahl, 2015: 37). Augustus'un altın bileti bulmasında rol oynayan sebep çikolataya olan aşırı düşkünlüğü nedeniyle her gün sayısız çikolata yemesidir. Bu da açıkça tüketim çılgınlığının göstergesidir. Altın Bileti kazanan bir diğer çocuk ise Veruca Salt'tır, "Sevgili Veruca'cığim karalar bağlamıştı, ağzını bıçak açmıyordu, her geçen gün mum gibi eriyor, biraz daha sararıp soluyordu. (...) 'Altın Biletimi isterim!' diye çığlıklar atıyor, saatlerce yerlerde tepinip haykırıyordu" (Dahl, 2015: 41-42). Zengin bir aileye sahip olan Veruca zaten istediği her şeye sahiptir ve bunun şımarıklığını da sonuna kadar hissettirir. Üçüncü talihli ise Violet Beauregarde'dir;

"Çevresini saranlara yeri göğü inleterek, telaşlı telaşlı bir şeyler anlatıyor ama ağzındaki çikleti cak cak çiğnediği için söyledikleri güçlkle anlaşılıyordu. (...) Şu ağzımdaki çikleti tam üç aydır aralıksız çiğniyorum. Bunun bir rekor olduğundan emin olabilirsiniz" (Dahl, 2015: 50-51).

Violet aşırı hırslı, kaba ve rekabetçi kişiliğiyle öne plana çıkmaktadır. Onun için ödülün ne olduğunun bir önemi yoktur, yeter ki kazanan o olsun. Böylece kapitalizmin rekabet ilkesi öne plana çıkmaktadır. Güçlü ve hırslı olan kazansın. Bileti bulan dördüncü çocuk ise Mike Teavee'dir, "Çok büyük

bir televizyonun karşısında oturan dokuz yaşındaki çocuğun gözleri ekrana kilitlenmişti; (...) Oğlanın belindeki kemerlerde irili ufaklı bir sürü oyuncak tabanca vardı; ikide bir yerinden fırlıyor, silahlarından birini çekip altı el ateş ediyordu" (Dahl, 2015: 53). Zeki bir çocuk olan Mike karışık hesaplamalar yaparak altın bileti bulmuş olsa da daha önce bahsedilen karakterlere benzer şekilde şımarık ve şiddete meyilli bir çocuktur.

Aşağıdaki ilk dört tabloda kaynak eserin filme uyarlanmasıyla ortaya çıkan yeniden yazımın ideolojik etkiyi nasıl sağladığına dair örnekler çocuk karakterler üzerinden verilmiştir.

Tablo 1

Bağlam: Çocuk karakterlerden Augustus ve Charlie arasındaki ilişki.	
Kaynak Metin*: s. 87-88	Film†: 0:40:15 -0:40:19 dk.
Kitapta, çocuklar aileleriyle fabrikaya girdikten sonra uzun koridor boyunca Bay Wonka'nın arkasından ilerlerken Augustus ve Charlie arasında hiçbir diyalog geçmez.	Filmde ise bu iki karakter arasında bir diyalog geçer. Çocuklar ve aileleri koridorda yürürken Augustus ve Charlie yan yana denk gelir. Augustus yine iştahla Wonka çikolatalarından yemektedir. Charlie'ye şu soruyu sorar: Augustus: "Biraz çikolata ister misin?" Charlie: "Evet." Augustus: "O halde yanında getirmeliydin" diyerek alay eder ve paylaşmaktan kaçınır.
Açıklama: Yönetmenin metinsel içeriği görselliğe yansıtma tercihleri ve bir filmin süre sınırı dikkate alındığında kapitalizmin etkilerinin çocukların davranışlarına yansıtılması kaynak metne kıyasla farklılıklar gösterebilmektedir. Yazar Dahl çocukların fiziksel özelliklerini tasvire daha çok yer vermişken yönetmen Burton ise çocuk oyuncuların kullandığı söz, sergiledikleri tavır ve diğer karakterlerle aralarında geçen diyaloglar üzerinden kapitalizmin sebep olduğu davranış	

* Tüm tablolardaki metin içeriği için bkz. Dahl, 2015.

† Filmin alt yazı metin örnekleri Netflix platformundaki yayından alınmıştır (bkz. Burton, 2005).

bozukluklarını sinematik bir dille anlatmıştır. Burada görülen temel davranış sorunu iletişim kopukluğu ve paylaşma duygusunun olmamasıdır.

İdeolojik etki bağlamında ele alınan kapitalizmin bir diğer yansıması paranın gücünün yarattığı tatminsizliktir.

Tablo 2

Bağlam: Veruca'nın Altın Bileti aldığındaki tepkisi.	
Kaynak Metin: s. 42	Film: 0:19:27 - 0:19:35 / 0:33:51 - 0:33:52 dk.
Veruca şımarık ve talepleri bitmeyen bir kızdır. Kitapta Veruca babasının Altın Bileti bulması için baskı yapar. Babası bileti bulmak için binlerce Wonka çikolatası satın alır ve fabrikadaki çalışanlarına açtırır. Bileti bulduktan sonra kızına verir;	Filmde Veruca'nın şımarıklığı daha çarpıcı şekilde işlenmiştir. Babası kitapta anlatıldığı gibi bileti bulur ve kızına verir. Ancak Veruca teşekkür etmez, sadece gülümser ve şöyle der:
"(...) bileti kaptığım gibi soluğu evde aldım. Veruca'cığim bileti görünce zil takıp oynayacaktı nerdeyse. Sevinçten uçuyor şimdi. Ailece neşemiz yerine geldi, evimiz düğün evine döndü."	Veruca: "Bir başka midilli daha istiyorum." Fabrikanın önünde içeri girmeyi beklerken, Veruca bir an önce içeri girmek için babasına saatin çabuk geçmesini sağlamasını ister: Veruca: "Zamanı daha hızlı akıt".
Açıklama: Augustus ve Veruca karakterleri üzerinden kapitalizmin yarattığı tüketim çılgınlığı, değer yargılarının kaybedilmesi, ağgözlülük, paranın gücüyle her şeye sahip olma arzusu ve tavırlarındaki şımarıklık okuyucu ve seyirciye sunulmuştur. Kitaptaki Veruca verilen biletle tatmin ve mutlu olurken filmdeki Veruca'da mutluluk ifadesi sahte bir gülümseme ile hissettirilir. Kitaba kıyasla filmde Veruca'nın şımarıklığı ve tatminsizliği daha sert ve çarpıcı bir şekilde işlenmiştir.	

Kapitalizmin yıkıcı yansımalarından bir diğeri de rekabet ilkesi ve bunun kişide yarattığı aşırı hırs ve kendini beğenmişliktir. Yazar Dahl, Violet karakteriyle ebeveynlerin çocukların davranış bozukluğunda etkin rol oynadıkları mesajını eserinde vurgulamıştır. Yönetmen Burton ise Violet karakteri üzerinden sadece bir sahnede değişiklik yaparak diğer kısımlarda yazılı esere sadık kalmıştır. Bu değişiklik aşağıda ele alınmıştır:

Tablo 3

Bağlam: Violet'ın annesi ile olan ilişkisi.	
Kaynak Metin: s. 51	Film: 0:22:45 - 0:23:14 dk.
<p>Violet bileti kazanıp da gazeteciler röportaj yapmaya geldiğinde annesine karşı sergilediği saygısız davranışları ile dikkat çeker;</p> <p>"Annem akşama kadar çiklet şaklatmanın kibar bir hanıma hiç yakışmadığını, benim gibi bir kızın çenesinin durmadan oynamasının göze hiç de hoş görünmediğini söylüyor ama ben aynı fikirde değilim. Hem annemin beni eleştirecek hali mi var, bütün gün bana avaz avaz bağıırırken onun çenesinin nasıl oynadığını bir görseniz!"</p>	<p>Filmdeki Violet bileti bulduğunda bir grup gazeteci röportaj yapmak için gelir. Violet ve annesi aynı kıyafeti giymektedir, ayrıca aynı saç stiline ve aynı ukala tavırlara sahip kişilerdir. Violet annesine karşı kitaptaki gibi bir tavır sergilemez. Annesi de kitaptaki gibi eleştirel değil aksine destekleyicidir ve bu da anne kız arasındaki uyumu gösterir;</p> <p>Bn. Beauregarde: "Bunlar benim Violet'imın kazandığı 263 kupa ve madalyadan birkaçı."</p> <p>Bn. Beauregarde: "O gözü kara bir genç kız. Kime çekmiş doğrusu bilmiyorum."</p> <p>Bn. Beauregarde: "Ben de çok sayıda kupa kazandım. Genelde baton çevirmekten."</p>
Açıklama: Violet karakterinde görülen davranış bozukluğu, aşırı hırs, kabalık ve kendini beğenmişliktir. Ödülün ne olduğu bile umurunda değildir onun. Mesele kazanmaktır. Violet karakterinin kitap ve filmde bileti kazandığında sergilediği tavır ve anne-kız ilişkisindeki farklılık ile Dahl, ebeveynlerin çocuklarının yanlış davranışlarına eleştirel yaklaşabildiğini göstermek ister. Ancak bu yaklaşım kitabın sadece bir kısmında gözlemlenir. Filmdeki anne, tam aksine, hiçbir şekilde eleştiride bulunmaz ve kızının her davranışını onaylar ve cesaretlendirir. Kız ile annenin tıpatıp aynı fizikse görünümüne sahip olmaları bunu destekler niteliktedir. Bu farkın dışında Violet'in annesiyle olan ilişkisi her iki eserde aynıdır. Dahl çocukların davranış bozukluklarında ebeveynlerin büyük rol oynadığını ima ederek onları eleştirmektedir. Burton da bu anlamda esere sadık kalmış ama başka bir söylem üzerinden bunu yansıtmayı seçmiştir.	

Diğer çocuk karakter Mike ise kapitalizmin bir başka göstergesi olan televizyonun icadının çocuklar üzerinde yarattığı bozuklukları sembolize eder. Kaynak eserde şiddet dolu filmler izlemeye, filmde ise şiddet içeren video oyunlarına bağımlıdır. Bunun nedenleri ve sonuçları şu şekildedir:

Tablo 4

Bağlam: Karakter Mike'ın şiddete eğilimli kişiliği.	
Kaynak Metin: s. 53	Film: 0:23:58 - 0:24:13 dk.
<p>Mike televizyonda şiddet, silahlar ve savaş dolu filmler izlemeye düşkündür. Gazeteciler röportaj için geldiklerinde bu işi hiç ciddiye almaz hatta bu kalabalıktan aşırı rahatsız olur; çünkü izlediği filme odaklanamamaktadır:</p> <p>"Salaklar, görmüyor musunuz, televizyon seyrediyorum işte!" (...) bir gangster çetesinin başka bir gangster çetesini makineli tüfeklerle taradığı bir filmi seyrediyordu."</p>	<p>Mike şiddet içeren bilgisayar oyunlarına bağımlıdır. Gazetecilere bileti çok kolay bir yol deneyerek bulduğunu anlatışı oldukça bilimsel ve stratejiktir:</p> <p>Mike: "Tek yapılması gereken üretim tarihlerini alıp hava durumu ve Borsa endeksinin türeviyle dengelemek. Bunu bir aptal bile yapar."</p> <p>Babası ise,</p> <p>Bay Teavee: "Çoğu zaman onun neden söz ettiğini bilmiyorum. Zamane çocukları işte, bunca teknolojiden dolayı" der.</p>
Açıklama: Televizyonun ortaya çıkışında kapitalizm ve sanayi devriminin, dolayısıyla teknolojik gelişmenin önemli rol oynadığı açıktır. Kitaptaki Mike'ın televizyona olan bağımlılığı üzerinden 1960'lardaki çocukların sosyal çevreden uzaklaşıp bir aptal kutusunun önünde geçirdikleri zaman sonucunda karakterlerinin bozulmasına değinilir. Film ise - 2005 yapımı oluşu nedeniyle - zaman farkından dolayı yeni teknolojik icatların ortaya çıkışına (filmdeki video oyunları gibi) değinir. Bu yenilikler de çocukları esir alarak davranış bozukluğuna sebep olmaları yönüyle eleştirilir. Bu video oyunlarının karmaşık hesaplamalar yapabilme, manası anlaşılmayan cümlelerle konuşma, strateji geliştirme, planlama, mantık yürütme ve sıra dışı düşünme gibi becerilerin gelişimine etki etmiş olabileceği hissettirilse de filmde bu halin sağlıklı olmadığı ima edilmektedir.	

Kapitalizm, feodalizmden sonra sanayi devrimi ile ortaya çıkan bir toplumsal-ekonomik yapı ve üretim biçimidir. Sanayi devrimi ile yeni fabrikalar kurulmuştur. Ancak kapitalizmin ilkesi olan rekabet nedeniyle bazıları iflas etmiş ve işsizlik sorununu doğurmuştur. Yıllar içinde teknolojinin ilerlemesi fabrikalarda insan gücüne olan ihtiyacı azaltmış ve makinelerin üretimde daha fazla kullanılması işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Kapitalizm ve özel teşebbüs arasındaki bu yakın ve doğrudan ilişki (Alptekin, 2015: 232) ise kitap ve filmde farklı anlatımlarla işlenmiştir:

Tablo 5

Bağlam: Charlie'nin babası Bay Bucket'in çikolata fabrikasındaki işini kaybetmesi.	
Kaynak Metin: s. 60	Film: 0:25:19 - 0:25:38 dk.
Bay Bucket diş macunu fabrikasında çalışmaktadır. Çalıştığı fabrika iflas edip kapandığı için işini kaybeder: "Bay Bucket'in çalıştığı diş macunu fabrikası birdenbire iflas edip kapanmıştı."	Filmde ise Bay Bucket'in çalıştığı fabrikada onun yaptığı işleri artık yüksek teknoloji ürünü yeni makineler yapmaya başladığından, işçilerin bazıları işten çıkarılır: Dış ses: "Çikolata satışlarındaki artış diş çürüklerini artırmış ve diş macunu satışları da yükselmişti. Fazladan gelen parayla fabrika modernleşme kararı aldı ve Bay Bucket'in çalışmasına gerek kalmadı."
Açıklama: Kitapta kapitalizmin ilkelerinden birisi olan rekabet ilkesi nedeniyle fabrika çöküşe geçerek batır. Filmde ise sanayinin makineli üretime geçişi nedeniyle insan gücüne eskisi kadar ihtiyaç duyulmaması işlenmektedir. Filmin jeneriğinde Willy Wonka'nın fabrikasına ait buna benzer görüntülerin olması bu yaklaşımı desteklemektedir.	

3.2 Yerelleştirmenin Yansıtılması

Lawrence Venuti'nin tanımladığı şekliyle "yerelleştirme" (domestication) kavramı ile kast edilen şey kaynak metnin erek kültüre ulaştırılmak istendiğinde kimi zaman o kültüre ait daha yerel / tanınır semboller, anlatımlar veya kültürel öğelerle donatılmasıdır. Bu bağlamda *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* filminde tespit edilen kimi örneklerde bu yaklaşımın yönetmen tarafından benimsendiği görülmüştür. Aşağıda bu yaklaşıma ait örnekler tablolar içerisinde verilmiştir:

Tablo 6

Bağlam: Augustus'un doymak bilmez açgözlü kişiliği.	
Kaynak Metin: ---	Film: 0:16:58 - 0:17:27 dk.
Roald Dahl kitabında Augustus'un milliyetine dair ipucu vermemektedir.	Filmde Augustus karakteri Alman milletine ait fiziki özelliklerle gösterilir; sarışın, mavi gözlü ve şişmandır. Ayrıca gazetecilere açıklama yaparken bir Alman kasap dükkânını çağrıştıran bir mekândadır. Augustus: "Wonka çikolatasını yiyordum ve tadı çikolataya benzemeyen bir tadı vardı. Hindistan cevizi ya da ceviz veya fıstık ya da nugat da değildi. Çıtır piring, karamel veya tanecik değildi. Ben de baktım ve Altın Bilet'i buldum!" Gazeteci: "Bunu nasıl kutladın?" (Alman aksanı ile) Augustus: "Daha çok çikolatayla!"
Açıklama: Yönetmenin çocuk karakterlerin milliyetlerini izleyiciye sunması filmin izlendiği erek kültürdeki çok uluslu toplum yapısının doğal bir sonucu olarak düşünülebilir. Yönetmenin yerelleştirme tercihi sonucu Alman ulusuna dair stereotipik unsurları Augustus karakteri üzerinden izleyicinin beğenisine sunmuştur. Bu yolla kapitalist düzendeki çocuk imajı daha etkileyici ve gerçekçi bir imaja kavuşturulmuş olur.	

Tablo 7

Bağlam: Veruca Salt'ın İngiliz aile yapısından gelen bir birey olarak hırslı ve rekabetçi tavrı.	
Kaynak Metin: -	Film: 0:18:10 - 0:18:20 dk.
Kitapta Veruca'nın milliyetine dair ipucu verilmemektedir.	Filmde Veruca üzerinden milliyet unsurunun tavır, kıyafet seçimi ve fiziksel özellikler üzerinden gösterildiği saptanmıştır. İngiliz Veruca Salt İngiliz kırsalındaki bir malikânede, ailecek klasik ve şık kıyafetler giymiş olarak ve de tam bir İngiliz aksanı kullanarak gazetecilere açıklama yapmaktadır. Veruca: "Baba, Altın Bilet'im... ve bir midilli daha istiyorum." Bay Salt: "Küçük Veruca'm, Altın Bilet'lerden birini kesin istediğini söylediği anda elime geçirebildiğim tüm Wonka çikolatalarını satın almaya başladım. Binlercesini. Yüz binlercesini" diyerek sınırsız maddi olanaklara rağmen Altın Bilete sahip olma isteğine ve kapitalizmin çocuklarda yarattığı rekabet tutkusuna ışık tutmaktadır.
Açıklama: Veruca'nın sahip oldukları ile yetinmeyerek hep daha fazlasını talep etmesi bir yandan İngiliz sömürgeci mantığını sembolize ederken diğer yandan da ailesinin onun bu tutumunu görmezden gelen tavrı ile İngiliz aile yapısının politik tutumunu eleştirme amacı güttüğü söylenebilir.	

Yerelleştirme konusuna bir başka örnek de Amerikan toplumunun İngiliz kendini beğenmişliğine karşı toplumca sahip oldukları olumsuz duygunun sinema diline aktarılmasıdır.

Tablo 8

Bağlam: Fabrikaya ilk girişteki koridor sahnesi.	
Kaynak Metin: s. 23	Film: 40.07 – 40.12 dk.
Bu sahnede Bay Wonka önde, çocuklar ve ebeveynleri arkada fabrikaya girerler. Konuklar kendi aralarında konuşmaz ve sadece hayran bir şekilde Bay Wonka'yı takip ederler; “(…) konuklar da ardına düştüler.”	Koridor boyunca yürürken takım elbise içindeki İngiliz Bay Salt ile günlük kıyafeti ve kot pantolonuyla Amerikalı Bay Teavee arasında şu diyalog geçer; Bay Teavee: “Bana mı öyle geliyor yoksa bu adamın birkaç tahtası eksik mi?” Bay Salt: “Üzgünüm. Bu tür deyimleri bilmiyorum.” Filmin senaryo metninde “I don't speak American” denilmektedir (Amerikanca konuşmuyorum.)
Açıklama: Kitaptaki fabrikaya ilk giriş sahnesinde daha çok Bay Wonka herkesle konuşup ev sahipliği yaparken filmde ise misafir karakterlerin kendi arasında geçen kısa diyaloglar verilmiştir. Bu örnekte iki erkek ebeveyn arasında geçen bu kısa konuşmada yönetmenin dilsel gösterge bağlamında yerelleştirme açılımı yaparak Amerikan ve İngiliz konuşma tarzının farklarını ve İngiliz Bay Salt'ın dil konusunda İngiliz kendini beğenmişliğini sergileme isteği görülmektedir. Amerikalı Bay Teavee kendi anlayışı çerçevesinde Bay Wonka'nın garip davranışlarını yorumlarken İngiliz Bay Salt'ın İngilizce konuşulduğu halde anlamıyorum demesi dilin görünürlüğünü açığa çıkararak İngiliz diline ve tutumuna olan eleştirel Amerikan bakış açısını yansıtmıştır.	

3.3 Edebi Etkinin Yansıtılması

Edebiyat eserlerinin yeniden yazımıyla zamanın hâkim olan edebi ve ideolojik anlayışına göre eser yeniden şekillendirilmiş sayılır (Lefevere, 1992: 8). Bu bağlamda Roald Dahl ve eseri de çocuk edebiyatı çerçevesinde kabul görmüş bir metindir ve iki kez beyaz perdeye aktarılmıştır. Bir Hollywood film şirketinin bu ikinci aktarımda ön ayak olmuş olması akla hem kapitalist (ideolojik) manada kazandıran bir ticareti yineleme isteğini hem de kültür dünyasını kendi estetik ve fikri yapılarına göre şekillendirmek isteyen yönetmen veya yapımcı gibi hamilerin (patrons) eseri yeniden yazmakla küresel toplumun önüne tekrardan çıkarma çabasını göstermektedir. Bu sağlanırken gerekli görülen bazı değişiklikler de yeniden yazılan metne eklenmiş olmaktadır. T. Burton genel manada kaynak esere

sadık kalmış bir yönetmen olarak Willy Wonka karakterinin sıra dışı kişiliğini oluşturan etmenlere bir pencere açmak adına Dr. Wonka'yı baba figürü olarak filme eklemiştir (Davis, 2009: 48). Günümüzün psikoloji anlayışı ve psikanalitik yaklaşımı edebiyat eserlerinin derinlikli okumasında tercih edilen bir yöntemdir. Bu yaklaşım Burton'ın yeniden yazım sürecinde de tercih edilerek kişilik oluşumunda geçmiş nesne ilişkilerinin ve ailenin rolünün yadsınamaz etkileri gösterilmek istenmiştir. Bu amaç bir edebiyat eserinin metni üzerinden sağlanmak istendiğinden yeniden yazım edimiyle de edebi etki gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Tablo 9

Bağlam: Tim Burton'ın filmde aile kavramı üzerinde yaptığı değişiklikler: Charlie ve ailesi	
Kaynak Metin: s. 204	Film: 1:48:09 – 1:48:17 dk.
Hikâyenin sonunda Charlie fabrikanın varisi olmaya hak kazanır, büyükbabası ve Willy Wonka ile birlikte cam asansör içinde eve gitmek ve ailenin geri kalanını fabrikaya getirmek üzere gökyüzüne uçar. Aile bundan sonra bolluk içerisinde fabrikada yaşamaya devam edecektir;	Charlie'nin kazanması üzerine Willy Wonka bir şartla veraseti ona vereceğini açıklar; Charlie ailesini bırakmak zorundadır. Charlie bunu kabul etmez ve evine döner. Ancak kendi babasıyla arasını düzelttikten sonra ailenin önemini anlayan W. Wonka, Charlie ve ailesini evleriyle birlikte fabrikanın içine yerleştirir.
Charlie: "Anneciğim! diye bağırdı. 'Anneciğim! Neler oldu bir bilsen! Hepimiz Bay Wonka'nın fabrikasına gidiyoruz, orada oturacağız, fabrikayı yönetmesine yardım edeceğiz, bütün fabrikayı bana verdi"	Dış ses: "Sonuçta Charlie Bucket bir çikolata fabrikası kazandı. Ama Willy Wonka çok daha büyük bir şey kazandı. Bir aile. Ve kesin olan bir şey vardı, hayat hiç bu kadar tatlı olmamıştı."
Açıklama: Kaynak metinde Charlie ve ailesinin birlikteliği ile ilgili herhangi bir olumsuzluk verilmez ve Charlie şartsız olarak fabrikanın varisi olur. Filmde ise Willy Wonka'nın bilinçaltında babasının oluşturduğu travmatik anılar nedeniyle Charlie'nin ailesiz olması şartı koşulur. Babası Dr. Wonka ile ara düzeltildikten sonra filmde de mutlu sona erişilir. Böylece bilinçaltında bastırılan anıların neden olduğu sorunlar çözüme kavuşturularak modern psikoloji anlayışı ile kaynak esere güncel bir yorum getirilmiş olur.	

Tablo 10

Bağlam: Tim Burton'un filmde aile kavramı üzerinde yaptığı değişiklikler: Willy Wonka'nın babası	
Kaynak Metin: -	Film: 1:10:51 - 1:11:52
Kitapta Willy Wonka'nın babasına değinilmemektedir.	Filmde Willy Wonka'nın babası Wilbur Wonka'ya geriye dönüş sahneleriyle sık sık yer verilir. Çocuğunun diş sağlığına bir hayli önem veren baskıcı bir baba figürü olarak yansıtılan Wilbur Wonka bir diş hekimidir. Willy'nin şeker yemesine asla izin vermese de Willy şeker ve çikolataya fazlasıyla düşkündür. En sonunda babasının baskılarına dayanamayıp evden kaçar ve çikolata fabrikasını kurar.
Açıklama: Geçmişinde ailesiyle problemlili bir ilişki yaşayan ve bunu verdiği röportajlarda da dile getiren Tim Burton bu hassasiyetini filme eklediği aile vurgusuyla dışa vurur. Yukarıdaki örnekte ilk başta baba figürü ile ilgili sorun seyirciye sunulur ve Willy Wonka'nın garip karakterinin altında yatanın kuralcı, baskıcı ve mükemmeliyetçi baba tavrı olduğu aktarılmak istenir. Film Willy'nin çocukluğuna inerek bir anlamda psikanalitik bir içebakış sağlayarak bilinçdışı baskılayan yaşamışlıklar çözüme kavuşturulmuştur.	

SONUÇ

Kapitalizm ideolojisini konu alan sayısız kitap yazılmış ve birçok film beyaz perdeye aktarılmıştır. Yazılan kitaplarda ve çekilen filmlerde kapitalizm genel olarak eleştirilmiş ve bu ideolojinin insanlar ve hayatları üzerindeki olumsuz etkisi okuyuculara ve seyircilere etkili bir şekilde aktarılmaya çalışılmış ve farkındalık yaratılmak istenmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen Roald Dahl'ın *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* ile Tim Burton'ın yönetmenliğinde beyaz perdeye aktarılan aynı isimli eser de bu sayısız yapıtlardan biridir. Ancak bu iki eserdeki kapitalizm ideolojisi ve yıkıcı unsurları çocuk karakterler üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Kapitalizmin karanlık unsurlarının çocuk karakterlerin davranışlarını gerek ebeveynleriyle gerekse sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini nasıl olumsuz etkilediği anlatılmakta ve gösterilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan kitap ve film yeniden yazma kavramını tanımlayan çeviri bilimci ve kuramcı André Lefevere'in "yeniden yazım" (rewriting) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Yönetmen Tim Burton,

Roald Dahl'ın kitabını sinema diliyle yeniden yazarak kapitalizmin olumsuz etkilerini güçlü bir film şirketinin sağlayabileceği imkânları kullanarak sinema diline aktarmayı amaçlamıştır. Yeniden yazım çabasının bir sonucu olarak da farklı bir dil ve kültürün ürünü olan bir eseri kendisinin de mensubu olduğu erek kitlenin kültürüne uygun bir şekilde çevirerek çeviri bilimci Lawrence Venuti'nin ortaya attığı "yerelleştirme" (domestication) unsurlarını uyarlamaya eklemiştir. Bu bağlamda T. Burton, Amerikan toplumunu yansıttığını düşündüğü göstergeleri filmde kullanmıştır. Bunun yanı sıra kapitalist bir sistem içerisinde yaşayan Amerikan toplumunun bundan olumsuz etkilenen aile yapısı da erek esere eklenen sahnelerle seyirciye sunulmuştur.

Çalışmanın ilk kısmında ideolojik etkilerin yansıtılması ele alınmıştır. Yazar ve yönetmen eserlerinde kapitalizmin olumsuz etkilerini çocuk karakterler ve diğer unsurlar üzerindeki yansımaları üzerinden işlemişlerdir. Büyük oranda kaynak esere sadık kalan Tim Burton çocuk karakterlerin (Augustus, Veruca, Violet ve Mike) davranış bozukluklarında, ebeveyn faktörünü, iletişim kopukluğunu, paranın gücüyle gelen tatminsizlik duygusunu ve aşırı tüketim gerçeğini işlemiştir. Kitap ile filmin üretilmesi arasında geçen zaman farkı nedeniyle gelişen teknolojik imkânlar görsel gerçeklikte bir etkinin oluşturulabilmesine olanak sağlamış ve hikâyeye daha çarpıcı bir şekilde seyirciye aktarılabilmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmında yerelleştirme unsuru ile erek izleyiciye aktarılmak istenen detayların bu kapsamda değerlendirilmesi hedef alınmıştır. Filmden seçilen örnek sahneler aracılığıyla çocuk karakterlerin milliyetleri üzerine odaklanılmış ve yönetmenin izleyiciye aktarmak istediği sosyal mesajlar yorumlanmıştır. Yazarın kitabında karakterlerin milliyetlerine ilişkin vurgu yapmayı göz önünde bulundurularak yönetmen tarafından filme eklenen bu özelliğin ne tür bir farklılık sunduğu çalışmanın bütüncesi doğrultusunda ele alınmıştır. Bu bağlamda, yerelleştirme faktörü ile beraber kapitalizmin çocuklar üzerindeki etkisi özdeş bir biçimde incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü kısmında kaynak metin ve film uyarlaması edebi etki çerçevesinde ele alınmıştır. Güçlü aile bağlarının özellikle Charlie ve ailesi yoluyla yansıtılması yazılı eserde önemli bir izlek olarak karşımıza çıkmaktadır. Film uyarlamasıyla kaynak metne büyük oranda sadık kalan yönetmen Tim Burton bu duruma küçük eklemeler yapmış ve Willy Wonka'nın babasını senaryoya eklemiştir. Bu ekleme Lefevere'in "yeniden yazım" (rewriting) ve edebi etki kapsamında incelenmiştir. Eseri bir anlamda yeniden yazan Burton'ın kişisel hayatı ve çocukluk deneyimleri bu

değişikliklerin kaynağını oluşturmuş ve filmdeki Willy Wonka karakterinin geçmiş yaşantısına odaklanan bir açılım yapılmıştır. Bu sayede psikanalizin bakış açısıyla sorunlu baba-oğul ilişkisi ve yansımaları görselliğe aktarılmıştır. Böylece de bu kaynak eser modern çağın hâkim alımlama anlayışı ile yeniden yazılmış ve edebi etkisi güçlendirilerek çocuk edebiyatı içerisindeki yeri bir kez daha sağlamlaştırılmıştır.

Bu bulgularından yola çıkarak bazı sosyolojik sonuçlara ulaşmak mümkündür. Karşılaştırmalı çalışmalar kendi içinde ilginç tezatlara barındırmıştır. Bu tezatlardan birisi de bu çalışmanın inceleme konusu olan *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı filmin sinema dili üzerinden ortaya koyduğu eleştirel bakış açısının yine bu sistemin lokomotiflerinden biri konumunda olan medya yapısı üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Diğer bir söyleyişle, dünyanın en önemli film şirketlerinden birinin kaynakları kullanılarak mevcut kapitalist düzenin eleştirisi yapılmıştır. Bu çarpıcı sosyolojik olgu film ve televizyon uyarlamalarının kapitalist sistemin uzantıları olan yapım şirketleri ile olan girift ilişkisine parmak basmış olmaktadır.

Son olarak, *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* adlı film uyarlaması üzerinden bir söylem üretilmiştir. Kaynak eser yeniden yazılarak yeni bir bilgi üretilmiş ve bu söylem (film boyutuyla) üzerinden kaynak eserden nasıl bir mana çıkarılabileceği ortaya konmuştur. Roald Dahl'ın kendi döneminde ürettiği düşünsel malzemedan yönetmen Tim Burton bir bakış açısı ve mana ortaya çıkararak izleyici alıcı kitlenin bu bilgiyi nasıl anlamlandıracağını belirlemiştir. 1964 yılında yazılan kaynak eser, 2005 yılında film boyutuyla yenilenerek tekrardan anlamlandırılmış bir bilgi olarak üretilmiştir. Bununla hedeflenenin üretilen söylemin güce (daha çok izleterek satma) dönüştürülmesi olduğu iddia edilebilir. Bu söylem yoluyla filmin kapitalizm eleştirisi yine sistemin kendi dinamikleri üzerinden kontrollü olarak sağlanmış olsa da nihayetinde kapitalist sisteme hizmet edilmiştir. Diğer taraftan, sistemden beslenmeyenlerin söylem üretebilme (edebi etki oluşturabilme) imkânları olsa da çok daha fazla çaba sarf ederek ana akım edebiyat çevrelerince sahip çıkılmayı beklemeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, M. Y. (2015). Kapitalizmin Ortaya Çıkışı: Jeo-Kültürel Yaklaşım. *KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 231–241.
- Berriman, I. (2011, December 12). *BLACK MIRROR "15 MILLION MERITS" TV REVIEW*. Gamesradar. Erişim Adresi: <https://www.gamesradar.com/black-mirror-15-million-credits-tv-review/>

Burton, T. (Yön.). (2005). *Charlie'nin Çikolata Fabrikası* (Film: Netflix release). Warner Bros. Pictures.

Charlie and the Chocolate Factory: A Capitalist Children's Novel? (2014, November 23). Literary Ramblings. Erişim Adresi: <https://www.literaryramblings.com/1000-books-in-10-years-vol-394-charlie-and-the-chocolate-factory-by-roald-dahl/>

Charlie'nin Çikolata Fabrikası Hakkında Bilgiler ve Özeti. (2015, March 4). Edebiyat ve Sanat Akademisi. Erişim Adresi: <https://edebiyatvesanatakademisi.com/cocuk-edebiyati/charlie-nin-cikolata-fabrikasi-hakkinda-bilgiler-ve-ozeti/4588>

Charlie'nin Çikolata Fabrikası: Kapitalizm Sembolleri. (2017). Wannart.Com. <https://wannart.com/charlienin-cikolata-fabrikasi-kapitalizm-sembolleri/>

Dahl, R. (2015). *Charlie'nin Çikolata Fabrikası*. 52.bs. (Çev.). Celal Üster. İstanbul: Can Yayınları.

Davis, B. R. (2009). Exploring the Factory: Analyzing the Film Adaptations of Roald Dahl's Charlie and the Chocolate Factory. (English Thesis). Erişim Adresi: https://scholarworks.gsu.edu/english_theses/72/

Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge.

Levent, G. (2010). Çocuk Edebiyatı Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/7200>

Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Routledge.

Soundtrack Suites. (2015, July 26). *Charlie and the Chocolate Factory Soundtrack Suite* [Video]. YouTube. Erişim Adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=jnTfl1o-fQo>

Şanlıtürk, B. S. (2021). *Sinemanın Gotik Prensi: Tim Burton*. KreatifBiri.Com. Erişim Adresi: <https://www.kreatifbiri.com/sinemanin-gotik-prensi-tim-burton/>

Usanmaz, C. (2013, August 27). *Yetişkinler için Roald Dahl*. Sabitfikir. Erişim Adresi: <http://www.sabitfikir.com/dosyalar/yetiskinler-icin-roald-dahl>

Üstünsöz, İ. (2010). The Notion of 'Translation as Rewriting' and its Implications for the Post-Colonial Approach to Translation. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi 1(1)*, 89–106.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu çalışma İngiliz yazar Roald Dahl'ın Charlie'nin Çikolata Fabrikası adlı ünlü eseri ile Amerikalı yönetmen Tim Burton'ın aynı adlı film uyarlamasını çeviribilimci André Lefevere'in *yeniden yazım* teorisi ile çeviribilimci Lawrence Venuti'nin *yerelleştirme* kuramları bağlamında karşılaştırmalı ele almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda yapılan çalışma neticesinde her iki eserdeki tema, motif ve simgelerin sembolik açılımları ele alınmış ve erek eserdeki uyarlama tercihlerinin seçiminde yönetmenin yaşam öyküsel deneyimlerinden ayrıntıların yer aldığı tespit edilmiştir. Yönetmenin içe kapanık ve sanatsal kişiliği filmdeki Willy Wonka'ya önemli nitelikler katmıştır. Ayrıca, yapılan inceleme sonucunda yönetmenin tercihini yansıtan göstergebilimsel ayrıntıların yoğun bir kapitalist sistem eleştirisi içerdiği görülmüştür. Hem kaynak hem de erek eser kapitalizm ve olumsuz etkileri konusunda çarpıcı ayrıntılar barındırmaktadır. Dahası, bu eleştirinin çocukların ve ailelerinin hayatı üzerinden yapılması söz konusu eleştirel yaklaşıma önemli bir boyut katmıştır. André Lefevere'in yaklaşımı doğrultusunda bir film uyarlamasının bir çeviri türü olarak değerlendirilebileceği fikri bu çalışmanın da arkasında durduğu temel iddialardan biridir. Bu kapsamdaki bir eserin yeniden yazım neticesinde üretilmesi adı hamilik (patronage) olan çeşitli güç odaklarının varlığına da işaret etmektedir. Bu anlamda alanında yetkin ve profesyonel çevirmen, yayınevi, medya kuruluşu veya çeşitli içerikteki edebi çevreler eserlerin ana akım edebiyat dünyasındaki dolaşımını ve kabul edilirliliğini sağlamaktadırlar. Bu dolaşıma ideolojik ve edebi etki unsurlarının da eşlik ettiği anlaşılır. Bu anlamda her iki eserin de neden oldukları ideolojik ve edebi etkileri vardır. Hedeflenen ideolojik etki kapsamında her iki eser türünde yer alan bireylerin günlük davranışlarına sinen sığlaşma, değer yitimi, hırs ve şiddet meylinin kapitalizmin ideolojik ve olumsuz etkilerinin sonuçlarından olduğu söylenebilir. Böylelikle Tim Burton yeniden yazdığı eseri (film uyarlaması) üzerinden kapitalizmin ideolojik etkisini başarılı bir görsellikle ekrana taşıyabilmiştir. Her iki eserin incelenmesi sonucunda gözlemlenen bir başka unsur da kaynak eserin erek kültüre uyarlanışında Lawrence Venuti'nin kuramsallaştırdığı yerelleştirme ediminin uygulanmış olmasıdır. Tim Burton'ın dilsel ve görsel gösterge tercihlerinde yerelleştirme yaparak Amerikan toplumunun aşına olduğu kültürel seçimler üzerinden film uyarlaması yaptığı tespit edilmiştir. Amerikan toplumunun çok uluslu kozmopolit yapısı milliyet özelliklerinin bolca ön plana çıktığı bir coğrafi alan olarak erek eser içerisinde serpiştirilmiş gösterge unsurlarıyla ele alınmıştır. Normal şartlarda kaynak eserde yer almayan milli ve kültürel özellikler filmdeki oyuncuların bireysel sunumlarında ön plana çıkarılmıştır. Alman, İngiliz ve Amerika kültürlerinin stereotipik ayrıntıları filmdeki diyaloglara, karakterlerin davranışlarına ve kostüm seçimlerine yansıtılmıştır. Bu yolla kaynak eserin erek kültür içerisindeki dolaşım gücü artırılmak istenmiştir. Yeniden yazım ediminde hedeflenen bir başka amaç da edebi (poetic) etki oluşturmaktır. Bunun gerçekleştirilmesi adına Tim Burton'ın modern alımlama kuramlarından psikanalitik yaklaşımı sinema dili olarak benimsediği fark edilmiştir. Erek esere eklenen geriye dönüş sahneleriyle başkahraman Willy Wonka'nın travmatik çocukluğu ve aile

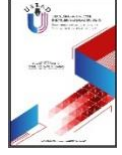
geçmiş filmi güncel bir boyut katarken aynı zamanda kaynak eserin de ana akım edebiyat içerisindeki konumunu sağlamlaştırmıştır. Böylece izleyici Willy Wonka'nın kişiliğinin beslendiği geçmişe şahitlik ederek kaynak eseri yeni bir ilgi ve merakla deneyimlemiştir. Son olarak tespit edilen bir başka mesele de film uyarlaması üzerinden yapılan yeniden yazım ediminin bir söylem üretme aracı olarak küresel sonuçlarının olduğudur. Burada karşımıza çift değerli sosyal bir olgu çıkar. Söylem üretmenin hâkim sisteme yönelik başkaldıran bir yönü olduğu kadar sistemi içerden eleştiren boyutuyla da kontrollü bir yönü vardır. Bu nedenle, ironik bir biçimde, kaynak eserin sinemaya uyarlanması sonucunda bir sistem eleştirisi yapılmış ise de küresel çapta bir film şirketinin imkânları kullanılarak aynı zamanda kapitalist sistemin kendini tekrardan üreterek güçlenmesine de hizmet etmiştir.

EXTENDED ABSTRACT: This paper aims to compare the famous work of British writer Roald Dahl, *Charlie and the Chocolate Factory*, with American director Tim Burton's namesake film adaptation in the context of translation theorist André Lefevere's theory of *rewriting* and translation theorist Lawrence Venuti's theory of *domestication*. Within this context, the symbolic repercussions of the themes, motifs and symbols in both works are discussed. It is noted that biographical details from director Tim Burton's life are artfully displayed in the adaptation through the selection of cinematic material. The introverted and artistic personality of the director has added important nuances to the character of Willy Wonka in the film. In addition, it is also observed that the semiotic details reflecting the adaptation style of the director displays an intense critique of the capitalist system. Both the book and the adaptation contain striking details about capitalism and its negative effects. Moreover, showcasing this criticism through the lives of children and their families has added an important dimension to this critical approach. The idea that a film adaptation can be considered as a kind of translation, which is in line with André Lefevere's approach, is one of the main claims that this study also upholds. The production of a work of art within the context of rewriting also points to the existence of a powerful network of patrons (patronage). In this sense, competent and professional translators, publishing houses, media organizations or literary circles with various degrees of effect, ensure the circulation and acceptance of the work in the realm of mainstream literature. It is also argued that this circulation is accompanied by ideological and poetic effect. In this regard, both works reveal ideological and poetic influence. Within the scope of the targeted ideological effect, it can be said that shallowness in character, deterioration of values, insatiable ambitious behavior and a tendency to violence are the visible negative effects of capitalism observable in both works. Thus, Tim Burton was able to successfully portray the destructive ideological effects of capitalism in his adaptation due to his befittingly choice of semiotic cinematic material. Another outcome of this study is that Tim Burton has utilized the concept of 'domestication', as proposed by theorist Lawrence Venuti, by adding culture specific details to his adaptation. It is perceived that by including localized (domestication) linguistic and visual textual details, Tim Burton's adaptation entails cultural details familiar to

American society. The multinational cosmopolitan texture of American society, clearly a geographical area where nationality features abundantly come to the fore, is blended in the storyline details of the adaptation. National and cultural features originally not included in the book are made visible through carefully selected linguistic and visual traits pertaining to certain characters. Stereotypical traits reflecting German, British or American culture are skillfully woven into the dialogues of the film, the behavioral output of characters and the choice of costumes. Thereby, this familiarity of cultural context is surely aimed to ensure an increase in the circulation of the book's textual context within the target American culture. Another result of rewriting is the exposure of poetic effect. It is noticed that in order to realize this aim Tim Burton has adopted a psychoanalytic approach to his adaptation. Psychoanalysis has been and is still a very popular form of in-depth literary and cultural analysis in today's world. Additionally, added flashback scenes of Willy Wonka's traumatic childhood memories serve as a contemporary take on the original text while at the same time strengthening the position of the book in mainstream literature. This new take allows the contemporary audience to witness the dark past of Willy Wonka in order to raise sympathy for and justify his eccentric and creepy personality. Finally, another claim of this paper is that an act of rewriting through film adaptation is a powerful means of producing discourse and has certain global consequences. The binary nature of these consequences is a social phenomenon in present day society since the production of discourse entails both a rebellious and a conformist aspect. A criticism of capitalism is rebellious yet ironically defined from within a controlled position. As a medium, the use of a global film company and its resources to situate one's criticism would once more serve capital itself by increasing sales and widening the scope of market value and poetic effect. Therefore, an act of criticism might ironically serve to reproduce a new version of global exploitation.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

CEMİL KAVUKÇU'NUN "BİR ÖYKÜ YAZALIM MI?" ADLI ÇOCUK KİTABINDA RASTLANTISALLIK

CEMİL KAVUKÇU'S "BİR ÖYKÜ YAZALIM MI?" RANDOMNESS IN THE
NAMED CHILDREN'S BOOK

Abdullah TEKİN

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye.
Teacher, Ministry of Education, Turkey.

a.tekin3537@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6152-245X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.936201

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Tekin. A. (2021). Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" Adlı Çocuk Kitabında Rastlantısallık. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 965-985.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Rastlantısallık, "rastlantısal olma durumu, tesadüfilik" demektir. Bu kavram, çocuk edebiyatında da konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler (abartılmış merak, rastlantısallık, aşırı duygusallık) arasındadır. Bu çalışmada da amaç, Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı çocuk romanını "rastlantısallık" açısından incelemektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ilkeleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bulgulardan hareketle yapıttaki rastlantısal durumlar, 1. Olaylarda Rastlantısallık, 2. Kişilerde Rastlantısallık, 3. Mekânlarda Rastlantısallık ve 4. Zamanda Rastlantısallık adlı temalarda sunulmuştur. Bulgulardan hareketle incelenen yapıt hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: yapıtın incelenme sürecinde kitabın ana karakterinin öykü yazma sürecinde sıklıkla rastlantısal durumlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Bundan hareketle yapıttaki rastlantısal durumların, konunun yapılandırılmasını zayıflattığı düşünülmüştür. Bu sebeple söz konusu rastlantısal durumların içeriğın okurun zihninde inandırıcılığını olumsuz etkileyebileceği yargısına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitabı, Konu, Rastlantısallık, Cemil Kavukçu

Abstract: Randomness, means "being random, being a coincidence". This concept is also among the elements (exaggerated curiosity, randomness, excessive emotionality) that weaken the structuring of the subject in children's literature. The aim of this study, too, is to examine the children book of Cemil Kavukçu's to named "Bir Öykü Yazalım Mı?" in terms of the "randomness". The study was carried out based on the principles of document analysis, one of the qualitative research methods. Based on the findings, the randomness situations in the work have been presented in the themes of 1. Randomness in Events, 2. Randomness in Persons, 3. Randomness in Spaces, and 4. Randomness in Time. Based on the findings, it is possible to make the following evaluations about the examined work: During the study of the work, it was observed that the main character of the book often experienced randomness situations in the story writing process. Based on this, it is thought that the randomness situations in the work weaken the structuring of the subject. For this reason, it has been concluded that these randomness situations may negatively affect the credibility of the content in the reader's mind.

Key Words: Children's Book, Children's Literature, Subject, Randomness, Cemil Kavukçu

GİRİŞ

"Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın" (TDK, 2021), "duygu ve düşünceleri, olay ve olguları, güzel, etkili bir biçimde anlatan söz sanatı" (Özdemir, 2014: 127) olarak tanımlanan "edebiyat" kavramının hitap ettiği kesim, dönem, edebi akım vd. gibi pek çok değişken açısından birçok çeşidi vardır. Bunlardan biri de "Çocuk Edebiyatı"dır. Alanyazında çocuk edebiyatına dair pek çok tanım bulunmaktadır. Çocuk edebiyatını Yalçın ve Aytaş (2014: 18) "edebiyatın bütün alanlarında ve söz sanatlarında bulunan niteliklerin

tamamını içinde barındıran, ancak kendisine seçtiği hedef kitlenin özelliklerini yetişkinler için yazılan edebi türlere göre daha fazla göz önünde bulunduran bir alan"; Şimşek ve Yakar (2016: 42) "gelişim sürecindeki çocuğun anlama ve kavrama düzeyini dikkate alarak duygu ve düşünce dünyasına seslenen edebiyat"; Bilkan (2005) "çocuklar için yazılmış veya çocukça yazılmış, çocuk ruhunu taşıyan eserlerin oluşturduğu edebiyat"; Şirin (1994) "her yaşta okurun ilgisini çekebilene, okunabilene, dili anlatımı ve biçimi ile edebiyatın içinde yeni bir tür"; Sever (2012: 17) "erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı " olarak tanımlamaktadır. Tanımlamalarda üzerinde durulan hususlar arasında, çocuk edebiyatının pek çok edebi türde yazılabilecek ürünlerden oluştuğu, ayrı bir okur kitlesine hitap etmesinin yanı sıra her yaşta insanın ilgisini çekip okunabildiği, çocuk okurların ruh dünyasını yansıtan ve onların dilsel gelişimleri ile anlama düzeylerine uygun yapıtlar oldukları gösterilebilir. Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere edebiyatın özel bir alanı olarak adlandırılabilir çocuk edebiyatı ürünlerinin önemli işlevleri vardır. Sever (2012: 19) bu işlevleri şu ifadelerle açıklamaktadır:

"Çocuk edebiyatının en temel işlevlerinden biri, çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları nitelikli metinlere yönlendirmeyi başarabilene, onlara zamanla okuma kültürü kazandırabilene bir sorumluluk üstlenmelidir. Başka bir söyleyişle, çocuklar adına üretilen nitelikli yayınlar çocuk-edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili birer uyaran olmalıdır. Çocuklara, yazınsal metinlerin ve resmin iletilerini tanıma ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal boyutlu davranışlarını uygulayabileceği, oynayabileceği olanaklar sunmalıdır"

Çocuk edebiyatının işlevlerini gerçekleştirebilmesi, kuşkusuz nitelikli çocuk kitaplarıyla mümkündür. Çünkü nitelikli çocuk kitapları, okuruna zengin bir anlatı sunan ve onların dilsel, zihinsel, duyuşsal, sosyal gelişimlerini destekleyecek yazılı dilsel-görsel ürünlerdir. Bir çocuk kitabının nitelikli olarak değerlendirilmesi için belli başlı özellikleri taşıması gerekmektedir. Şirin, (2007: 22) nitelikli iyi bir çocuk kitabında bulunması gereken özelliklere değinirken şu ifadeleri kullanmaktadır: İyi bir çocuk kitabı, "amacı ve işleviyle çocuk okurun algı, ilgi ve dikkat düzeyine uygun, yalın ve içtenlikle yazılan ve hazırlanan, kendine, çevresine, hayata farklı ve yeni bakış açıları öneren, felsefesi ve edebiyat tadı olan, edebiyat, sanat ve estetik değeri yüksek, çocuk gerçekliğine ve çocuk bakışına uygun, çocuğa

göre yazılmış ve resimlenmiş kitaptır." Bu ifadelerden hareketle denilebilir ki nitelikli bir çocuk kitabı, hedef okurun ilgisini çekebilecek bir konunun, çocuğun dil gelişimine uygun bir anlatım benimsenerek, iletilerinin, ustaca kurgulanmış karakterler yoluyla ve okurun zihninde anlatıyı şekillendirecek resimlerle sunulduğu kitaptır.

Çocuklar için kaleme alınan sanatsal yaratımlar, okur kitlesi dikkate alınarak bazı temel öğeler üzerine şekillendirilmelidir. "Bu öğeler; karakterler, konu, ileti, dil, anlatım ve resimler olarak sınıflandırılabilir" (Sever, 2012: 75). Bu öğeler, iyi bir çocuk anlatısının yaratım sürecinin gerekli içeriksel ve biçimsel yapı taşlarıdır. Çünkü bir çocuk kitabında karakterlerin ve konunun yapılandırılış tarzı, iletilerin aktarılış biçimi, dil ve anlatımın çocuk okura uygunluğu, resimlerin olayları yansıtacak sanatsal bir ustalıkla yer alışı kitabın anlaşılabilirliği ve inandırıcılığı açısından gerekli bir durumdur. Nihayetinde çocuk kitapları da çeşitli edebi türlerde kaleme alınan anlatılardan oluşmaktadır. Bu sebeple bir edebi metinde olması gereken niteliklerin herhangi bir çocuk kitabında da var olması, çocuk kitaplarının niteliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Yukarıda görüldüğü üzere, bir metnin meydana getiriliş sürecinde pek çok iç ve dış unsurun tasarlanması gerekmektedir. Bir metnin yazım sürecinde, yaratıcısının seçiminde karar vereceği ilk unsur ise, "ne üzerine söz söyleyeceği", kavramsal adıyla belirtmek gerekirse "konu"dur. Sever'e (2012: 119) göre "konu, bir yazıyı oluşturan öğelerin başında gelir. Yazının bir tür hammadde durumundadır. (...) Çocuk edebiyatında konu, çocuğu metnin anlam evrenine çeken, kitapla ilişkisini sağlayan bir öğedir. Yazarın metni oluştururken, "Ben ne hakkında söz söyleyeceğim?, Yazımda neyin üzerinde duracağım?" sorularına vereceği yanıtlar, metnin yaratılması süreci için bir çıkış noktası" durumundadır. "Çocuk yayınlarında konu seçimi çok önemlidir. Bu seçimde, çocukların evrensel nitelik taşıyan ruhsal özellikleri yanında, onların dünyasına ayrı bir renk ve kişilik kazandıran ulusal kültür değerlerinin, içinde yaşadıkları toplumun ahlak kurallarının, gelenek ve göreneklerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Yazarların, ilgi çekici konulara yönelmek bakımından, çeşitli yaş gruplarındaki çocukların okuma eğilimleri üzerinde birtakım temel bilgiler edinmeleri yararlı olur" (Oğuzkan, 1997). Güleç ve Geçgel (2012) ise konuyu, "çocuk okurun metne yönelmesine etki eden önemli bir değişken" olarak görürler ve "konu" hakkındaki düşüncelerini şöyle sürdürürler: "Çocuğa göre metinlerde konu temel olarak birbirine bağlı hareketler dizisidir. Eğer hikâyede ardışıklık veya ilişki yoksa kitap olaylar yığınınına dönüşür. Bunun için seçilecek konunun, çocuğu sürükleyecek kadar ilginç, izleyebileceği kadar basit ve ilgisini çekecek kadar karmaşık olmasına dikkat edilmelidir."

Çocuk okura yönelik sanatsal yaratımların konusu, "sevgi, saygı, barış, yardımlaşma, iyilikseverlik, kötülüğe karşı durma vb." gibi hemen her edebi türde işlenebilecek, insanı ilgilendiren ve insanı insana anlatan pek çok olay veya duygu durumu olabilmektedir. Fakat pek çok metinde benzer konular işlenmesine rağmen okur bu yapıtlardan aynı edebi hazı almamaktadır. Bu noktada metnin konusunun nasıl işlendiği özem kazanacaktır. Çünkü "bir yazının değeri, seçtiği konudan gelmez. Bu nedenle konular iyi, kötü, güzel, çirkin, değerli ya da değersiz diye nitelendirilemez. Aşk, sevgi, ölüm, kıskançlık, kin, ayrılık... Nice yapıtlara konu olmasına karşın, bundan böyle de daha nice yapıtlara konu olacaktır. Bugün olduğu gibi yarın da bu konuları ele alan kimi yapıtlar bir değer kazanırken kimileri de unutulup gidecektir. Bunun temel nedeni, yazarın bir konuyu ele alış, işleyiş biçimidir" (Özdemir, 2002: 19; 1995: 44'den akt. Sever, 2012: 119). Sever'e (2012: 127) göre "konu sanatçının okurla paylaşmak istedikleri için yalnızca bir araçtır. Önemli olan o konunun sanatçının öznel dünyasında kurgulanışı, yeniden yaratılışı ve yansıtılışıdır." Sever'in sözünü ettiği "yeniden yaratılış ve yansıtılış", insanı ilgilendiren ve insanı insana anlatan her edebi metinde yüzyıllardır işlenen konuların yazarlar tarafından yeniden ele alınmaları, doğru tanımlamayla belirtmek gerekirse "konunun yapılandırılması"dır. Karagül (2014: 274) bir metnin-yapıtın sağlam bir şekilde kurgulanması için konunun ustaca yapılandırılması gerektiğini şu sözlerle açıklar:

"Edebi bir metnin sanatsal değeri kadar niteliği de büyük önem taşır. Bir edebiyat yapıtının niteliğini hangi konuyu işlediği değil, bir konuyu nasıl işlediği belirler ve konunun işleniş biçimi o yapıtın niteliğini ortaya çıkaran önemli unsurlardan biri olarak görülür. Dolayısıyla bir edebi yapıtta ele alınan konunun sağlam bir biçimde yapılandırılabilmesi, konunun işlenmesi sürecinde mümkün olduğu kadarıyla konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden uzak durmasıyla doğru orantılıdır."

Bu ifadelerden hareketle, hedef okur kitlesi çocuklar olan çocuk edebiyatı ürünlerinin de konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden uzak durması gerekliliği önem kazanmaktadır. Çünkü "çocuk okurun yapıt iletisini, estetik düzeyini doğru alımlayabilmesi yazınsal metnin abartılmış merak, rastlantısallık, duygusallık öğelerinden arınık olmasına bağlıdır. Yazınsal yapıtların söz konusu öğelerden uzak oluşu, kurgunun başarılı olması için belirleyici önemdedir" (Karagöz, 2018: 65).

Bu çalışmada, yapıtın inceleme konusunun "rastlantısallık" olması sebebiyle konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden yalnızca söz konusu "rastlantısallık" kavramı hakkında bilgiler verilecektir. Sever'in de

belirttiği üzere (2012: 138) "çocuk edebiyatı ürünlerinde, yapıtta ele alınan konunun önemini zayıflatan, okurun kitaptaki olaylara güvenini sarsan olumsuz öğelerden biri de rastlantısallıktır". Rastlantı, Güncel Türkçe Sözlük'te, "bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma, tesadüf" (TDK, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Edebi yapıtta rastlantısallık, kurgu içinde aniden veya gerekçesiz bir şekilde beliriveren, izah edilemeyecek tesadüfî yaşantılarla olayların gelişmesi durumu olarak tanımlanabilir. Bu durum, bir edebi eserin kahramanlarında, mekânlarında, zamanda veya olay örgüsünde belirebilmektedir. Hemen her sanatsal yaratımda, yapıtın bir kurgu üstüne biçimlendirildiği göz önüne alınırsa rastlantısal yaşantı veya durumlar var olabilmektedir ancak bu durum, yapıtın içeriğine yönelik inandırıcılığı ve ilgiyi sarsacak düzeyde olmadığı sürece okurun dikkatini çekmeyecektir. "Fakat yazarın, bir rastlantıya ya da şansa dayanarak öyküdeki düğümü çözmesi ve çatışmayı sonuçlandırması öyküdeki olayın inandırıcılığını azaltır" (Sever, 2012: 138). Çünkü sanatsal yaratımlar, sağlam bir kurgu gerektirir. Özellikle çocuk okurlara hitap eden yapıtlarda olaylar kurgulanırken rastlantısal yaşantılara yer verilmemelidir. Çocuk okur, hayali veya fantastik kurguları beğenebilir ancak rastlantı sonucu meydana gelen herhangi bir durumu kısa sürede fark edebilmektedir. Bu durumda yapıtların içeriği, inandırıcılığını kaybedebilme durumuyla karşı karşıya kalabilmektedir.

Çağdaş öykücülüğümüzün önemli temsilcilerinden biri olan Cemil Kavukçu da, son yıllarda çocuklara hitap eden birçok yapıt kaleme almıştır: "Havhav Kardeşliği, Özgürlüğe Kaçış, Kafeste Bir Topik, Berk'in Gizli Gücü, Selo'nun Kuşları, Yeşilcik ve Bir Öykü Yazalım Mı?, Masal Kurma Oyunu" adlı kitaplar, yazarın çocuklara hitap eden kitapları arasındadır. Bu çalışmada da yazarın "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı kitabı incelemeye alınmıştır. Söz konusu yapıt, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden "Rastlantısallık" açısından incelenecektir.

Bu noktada Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı yapıtını tanıtmakta yarar vardır: Çocuk edebiyatını yapılandıran temel öğelerden birini oluşturan karakterler söz konusu kitapta şu şekildedir: Fatoş, Anne, Baba, Anneanne, İclal Öğretmen, Öykü Yazarı ve Sait Dede. Fatoş, 5. sınıfa giden, sevimli bir kız çocuğudur. En sevdiği şeylerin başında okumak ve yazmak gelir. Anne ve baba, çocukları için ellerinden geleni yapan aile tipleridir. Bu noktada anne ve baba tip özelliği göstermektedir. Anneanne, Fatoş'un iyi bir öykü yazarı olacağı kanaatindedir ve torununu cesaretlendiren aile büyüğü tipidir. İclal Öğretmen ise Fatoş'un okuduğu okulda Türkçe Öğretmeni olarak görev yapar. Öykü Yazarı, mütevazı, güler yüzlü, alanına hakîm, dakik, işini zamanında yapan ve çocukları çok seven

başarılı bir hikâye yazarıdır. Ayrıca Fatoş'un çok sevdiği "Kırmızı Ayakkabılar" hikâyesinin yazarıdır. Sait Dede, Leylek Köyü sakinlerindedir. Küçük bir kulübesi olan, yaşı bir hayli ilerlemiş, Karabaş adlı bir köpeği ile yaşayan sevimli, güler yüzlü, bir karakterdir. Kitapta kahramanlar, konuşma yoluyla, davranış ve eylemleriyle, yazarın yorumuyla, fiziksel özellikleriyle ve diğer karakterlerin yorumuyla geliştirilmiştir. Yapıtta çocuklar ve ebeveynler için elbette birçok ileti çıkarılabilir. Ancak kitabın temel ileti, kişinin bir şeyi gerçekten istemesi ve onun için azimle çabalaması sonucunda hedefine ulaşmasıdır. Kitapta 28 tane resim vardır. Resimler belli aralıklarla sıralanmamıştır. Dil ve anlatım açısından bakıldığında yapıtta açık, sade ve anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Yerel ağız ve argoya hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Genellikle kısa cümleler kurulmuştur. Yapıtta çok uzun betimlemelere de yer verilmemiştir. Devrik cümlelerin sıkça kullanılması anlatımı sıkıcılıktan kurtarmak için önemlidir. Ayrıca yapıtta birçok deyim, ikileme ve pekiştirme sıfatı kullanılmıştır. Bu durum anlatımı güçlü ve etkileyici kılmıştır. Kitabın konusu ise şöyle özetlenebilir: Kitap, kahramanı Fatoş'un kitap sevgisi ve yazarlığa olan merakı üzerine kuruludur. Fatoş, öykü yazmak istemektedir. Yazacağı öyküye giden yollar bölümler halinde adım adım verilmiştir. Kitabın bölümleri şunlardır: Uzun Bir Gece, Fatoş Okulda, Yazar Geliyor, Beklenmedik Bir Yolculuk, Leylek Köyü, Sait Dede, Fatoş Öyküsünü Yazıyor, Öyküler Yazara Ulaşıyor, Yazar Yeniden Okula Geliyor. Kitapta kişi-kişi çatışmasına, kişi- doğa çatışmasına, kişinin kendisiyle olan çatışmasına dair örnekler mevcuttur. Kitapta konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden "Abartılmış Merak" ve "Duygusallık" tespit edilmemişken "Rastlantısallık" kitabın birçok kesitinde gözlemlenmiştir. Bu sebeple çalışmanın temelini eserin "Rastlantısallık" açısından incelenmesi oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada da amaç Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı? adlı çocuk kitabını "rastlantısallık" açısından incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ilkeleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar" (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217).

Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Araştırmanın inceleme nesnesini yazar Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı çocuk kitabı oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veriler, yapının cümle ve paragraflarından içerik analizi yoluyla elde edilmiştir. "İçerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışılır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). İçerik analizi sonucunda elde edilen verilere göre tespit edilen rastlantısal durumlar, 1. Olaylarda Rastlantısallık, 2. Kişilerde Rastlantısallık, 3. Mekânlarda Rastlantısallık ve 4. Zamanda Rastlantısallık adlı temalarda çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı kitabında belirlenen rastlantısal durumlar, "1. Olaylarda Rastlantısallık", "2. Kişilerde Rastlantısallık", "3. Mekânlarda Rastlantısallık" ve "4. Zamanda Rastlantısallık" başlıklarında incelenmiştir. Bunun yanında söz konusu durumların rastlantısallık adı altında yapının konusunun yapılandırılmasını zayıflatma gerekçeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Rastlantısal durumun belirlendiği ifade, sayfa numarasıyla birlikte verilmiştir.

Olaylarda Rastlantısallık

"Fatoş da "Öykünün konusu" yazıp iki nokta üst üste koydu.

"Konumuz 'leylek' olsun çocuklar. Göçmen, uzun bacaklı, uzun gagalı kocaman bir kuş..." (s. 24)

Yazar onun iç sesini duymuş gibi:

"Şöyle," dedi, "leylek üzerine bir öykü kuralım." (s. 25)

Artık leyleği öykümüze sokabiliriz. Ben bir anahtar cümle vereyim: Yaşlı adam birden leyleği gördü. Bacağının birini düzünden bükmüş, tek ayak üzerinde dikiliyordu leylek."

Fatoş hemen parmağını kaldırdı.

"Buyurun," dedi Yazar.

"Öyküde yalnızca bir leylek mi var?"

"Bir leylek olsun."

"Neden?"

"Çünkü o gidememiş, uzun göç yolculuğuna çıkamamış. Bakın çocuklar, bildiğiniz gibi leylekler göçmen kuşlardır. İlkbahar aylarında yaşadıkları daha sıcak bölgelerden yurdumuza gelir, yazı burada geçirirler.

Havaların serinlemeye başladığı sonbahar aylarında da geldikleri yere dönerler. (...) Şimdi yeni bir soru soruyorum: Bu leylek neden uzun göç yolculuğuna çıkamamış?"

1. Fatoş isimli karakter, 'Leylek' üzerine bir öykü yazacaktır. "Yazar onun iç sesini duymuş gibi" ifadesiyle yapıtın rastlantısal olaylar dizisi başlamaktadır. Devamındaki ifadelerle Fatoş'un yazacağı öyküde nasıl bir kurgu olacağı adım adım verilir. İlk önce öyküde anlatacağı leyleğin durumunun anlatılması gereklidir.

"Benim adım Emre, soyadım Girişken. Leylek hastalandığı için gidememiş."

"Peki," dedi Yazar, "başka?"

"Nurdan Pektaş. Leylek yaralanmış öğretmenim."

"Yaralanmış," dedi Yazar. "Nasıl?" (s. 34)

Kanadı kırılmış."

2. Fatoş'un anlatacağı leylek, nihayetinde yaralı bir hâdedir. Ve bu yaralı leyleğin hikâyesi, kitabın ilerleyen bölümlerinde Fatoş'un cümlelerinde hayat bulacaktır.

"Peki, yaralanmış ya da kanadı kırılmış ama sonuçta arkadaşlarıyla ve ailesiyle yurduna dönememiş. Buranın soğuklarına alışkın değil, kışı nasıl geçirecek?"

(...) Yazar sözü Fatoş'a verdi

"Yaşlı adam ona bakacak," dedi." (s. 35)

3. Yaralanmış/kanadı kırılmış ve yurduna dönememiş leyleğe yaşlı bir adam bakacaktır. "Artık leyleği öykümüze sokabiliriz. Ben bir anahtar cümle vereyim: Yaşlı adam birden leyleği gördü" (s. 25) ifadesi ile yukarıdaki ifadeler arasında bir rastlantısal durum söz konusudur. Çünkü yaralı leyleğe bakacak olan bu kişi, sonraki bölümde 'Sait Dede' isminde karşımıza çıkacak karakterdir. Yazar'ın bahsettiği, Fatoş'un ise öyküsünün kurgusunda yer vereceği 'yaşlı adam' rastlantısal biçimde kitabın diğer bölümlerinde sahici bir insan olarak karşımıza çıkar. Böylelikle Fatoş'un okuluna gelen Yazar'ın sözünü ettiği öykü planında rol verilen yaşlı adam, hem kitabın olay akışına hem de ilerleyen bölümlerde Fatoş'un yazacağı kurmaca metne dahil olur.

"Bil bakalım hafta sonu nereye gidiyoruz?" dedi annesi.

"(...) Bu hafta sonu farklı bir şey yapacağız ve anneannenden önce başka bir yere gideceğiz."

"Nereye?"

"Karaağaç Köyü'ne"

"Fatoş şaşırıldı.

"Karaağaç Köyü mü? Orası neresi anne?" (s. 40)

4. Sözü edilen köy, yine Yazar'ın sözünü ettiği leylek köyüdür. Yine bu mekân detayı da olay akışında rastlantısal bir durum olduğunu göstermektedir.

"Dün okuldan geldiğinde Yazar'la tanışmanızı, onun anlattıklarını ve bir öykü yazacağınızı söylemiştin ya" (...)

"Ben de yazacağın öyküyle ilgili sana fikir verir diye böyle bir gezi düşündüm"

"Eee," dedi Fatoş heyecanla.

"Seni Apolyont Gölü'nün kıyısında leyleklerin yaşadığı bir köye götüreceğim" (s. 41)

5. Olayların akışında, bu sürpriz gezi, her ne kadar Fatoş'un babası tarafından planlanmış bir eylem olarak görülebilse de, Fatoş'un kaleme alacağı öykünün mekan unsurunun özellikleriyle büyük ölçüde örtüşeceğinden rastlantısal bir durum olarak dikkati çekmektedir.

"Eskiden de bu kadar çok leylek gelir miymiş buraya?"

"Hep gelirmiş. Köyümüzün en yaşlısı Sait Dede leyleklerle ilgili çok şey anlatır." Fatoş heyecanlanmıştı.

"Sait Dede ile görüşebilir miyiz?"

"Tabii," dedi garson, "şu ağacın altındaki masada oturuyor"

"Bastonuna dayanmış, tek başına oturan ve göle bakan dede mi?" (s. 53)

6. Fatoş'un okuluna gelen Yazar'ın kurguladığı hikâyenin önemli kahramanlarından olan 'Sait Dede'yle buluşuyor okur. Fark edilen durum, yaralı leyleğe bakacak olan yaşlı adam ve bulunduğu yerin ayrıntılarının, planlanan öykü yazımı tasarımındaki ayrıntılarla uyuşmasıdır. Yaşlı adam, öykü planında sözü edildiği gibi 'ağacın altındaki masada' oturmaktadır.

"Sait Dede çok sevimli bir ihtiyardı. Yüzü hep gülüyordu. Ağzında hiç diş kalmamıştı"

"Demek leylekler üzerine bir öykü yazacaksın," dedi Fatoş'a bakarak" (s. 55)

7. Yazar'ın kurgusuna yön verdiği bir hikâye fikrinin kahramanlarından olan yaşlı adam (Sait Dede) Fatoş'a tam istediği malzemeyi verir.

"Havalar soğumaya başlayınca leylekler geldikleri yere dönüyorlar değil mi Sait Dede?"

"Dönüyorlar güzel kızım"

"Peki, dönemeyen de oluyor mu?"

"Olmaz mı? Ben, göç yolculuğuna çıkamamış bir leylek biliyorum. Onun hikâyesini dinlemek ister misin? (...)

"On yıl kadar önceydi. Sonbahar aylarındayız, havalar soğumaya başlamıştı. Özellikle de geceleri..." (s. 56)

8. Okuyucu bu ifadelerde Sait Dede'nin Fatoş'a aktardığı gerçek bir yaşam hikâyesiyle karşılaşmaktadır: Göç yolculuğuna çıkamamış bir leyleğin hikâyesi. Bu hazır elde edilmiş malzeme, Fatoş'un tam aradığı türden bir hikâyedir ve rastlantısal bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

"(...) Sonra birden göl kıyısında, tek ayağı üzerinde dikilen, öbür ayağını da dizinden büküp karnına çekmiş leyleği gördüm. Bak, leylekler farklıdır, karabatalara hiç benzemezler. Hepsi gitmişti, o niye buradaydı? Hasta gibiydi. Yanına yaklaştım. Leylekler benden korkmaz, dost olduğumu, onları çok sevdiğimi bilirler" (s. 59)

"(...) Başını eğip bana baktı. Bir damla gözyaşı süzüldü gözünden. Neden gidemediğini o zaman anladım. Sağ kanadında bir sorun vardı. Kırık mıydı, çıkık mıydı, bir zedelenme miydi anlayamamıştım ama bu durumda uçamayacağı kesindi" (s. 59- 60)

9. Yazar'ın kurguladığı öykü planında sözünü ettiği leylek de 'göl kıyısında, tek ayağı üzerinde dikilen, öbür ayağını da dizinden büküp karnına çekmiş' bir leylektir. Ve bu hayali kurgu, yaşanmış gerçek bir hikâyeye olarak Fatoş'a aktarılmaktadır.

"(...) Onun da bir hikâyesi vardı, biliyordum, belki benimkinden bile zordu. Sevdiklerinden ayrı düşmüş, dayanamayacağı güç koşullarda yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştı. O da benim gibiydi. Konuşamıyor, dertleşemiyorduk ya, sıkılmaya başlamıştım. Köydekiler neden kahveye gelmediğimi, birilerine kırgın mı olduğumu sormaya başlamıştı. Onlara Lepirdek'ten söz edemiyordum" (s. 62)

Sait Dede Fatoş'un başını okşadı.

"Belki de Lepirdek'in öyküsünü yazarsın," dedi gülümseyerek" (s. 67)

10. İlerleyen bölümlerde öyküsünü kaleme alan Fatoş öyküsüne de "Lepirdek" adını koyacaktır.

"Lepirdek ne yapıyor bu arada?"

"Aç ve susuz kalmıyor. Uçamadığı için de yuvasına dönemiyor. Bir gün leyleklerin topluca göç ettiğini görüyor. Baba leylekle yavruların da onlarla birlikte gittiğini düşünüyor. Bundan sonra da onun Sait Dede ile karşılaşmasını yazmayı düşünüyorum..." (s. 76)

11. Göç yolculuğuna çıkamamış bir leyleğin durumunu ve onun yaşlı bir adamla (Sait Dede) ile karşılaşmasının öyküsünü isteyen kişi, Fatoş'un okuluna gelen Yazar'dır. Ve Yazar'ın öykü planı, yaşanmış bir olay olarak Fatoş'a aktarılıyor. Ardından Fatoş da aynı öyküyü kendi cümleleriyle yazıyor.

"Derin bir soluk alıp koltuğuna yaslandı. Odasının perdesi açıktı. Gökyüzünde incecik aya bakarak, "Ne güzel bir gece," dedi. Öyküde her şey yerli yerindeydi. Sözcükler ustalıklarla seçilmişti. Okurken kurgunun içinde yaşıyordu adeta. Anlatılanları bütün duyularıyla hissediyordu. Gerçekleşen olayları görüyor, kokuları, sesleri duyuyor, teni bile göl kenarında esen rüzgârdan ürperiyordu. Küçük yaşta yetişkin bir yazar adayı vardı karşısında" (s. 86)

12. Kitapta geçen yukarıdaki cümleler, okura bir sürpriz olarak gelmemektedir. 'Küçük yaşta yetişkin bir yazar adayı' olan kişi 'Fatoş'tur. Dolayısıyla yapıtın ilerleyen bölümlerinde Yazar'ın en beğendiği öykü olarak Fatoş'a ait öyküyü seçmesi fikri, hemen okurun zihninde belirebilecek bir şeydir.

Kişilerde Rastlantısallık

"Peki, çevrede insan var mı?"

(...) "Vardı örtmenim," dedi Ayhan, "ağacın gölgesinde yaşlı bir adam oturuyordu" (s. 28)

1. 'Ağacın altındaki yaşlı adam' kitabın ilerleyen bölümlerinde Sait Dede isminde karşımıza çıkmaktadır.

"Konumuz 'leylek' olsun çocuklar. Göçmen, uzun bacaklı, uzun gagalı kocaman bir kuş" (s. 24)

2. Sözü edilen leylek, Fatoş'un Karaağaç Köyü'nde Sait Dede'den hikâyesini dinleyeceği leylektir.

"Eskiden de bu kadar çok leylek gelir miymiş buraya?"

"Hep gelirmiş. Köyümüzün en yaşlısı Sait Dede leyleklerle ilgili çok şey anlatır"

"Sonra birden göl kıyısında, tek ayağı üzerinde dikilen, öbür ayağını da dizinden büküp karnına çekmiş leyleği gördüm. Bak, leylekler farklıdır,

karabatalara hiç benzemezler. Hepsi gitmişti, o niye buradaydı? Hasta gibiydi" (s. 59)

"Hatta öyküsünün başlığını da bulmuştu: LEPİRDEK. Öyküyü leylek anlatacaktı" (s. 69)

3. Yukarıdaki ifadelerde yaralı leylek ile ilgili verilen ayrıntılar ile Yazar'ın, "Ben bir anahtar cümle vereyim: Yaşlı adam birden leyleği gördü. Bacağının birini düzünden bükmüş, tek ayak üzerinde dikiliyordu leylek." şeklinde kendi öykü taslağında kurguladığı yaralı leylek ile ilgili ayrıntılar birbirleriyle rastlantısal bir örtüşme içindedir. Fatoş yazdığı öyküye farklı pek çok isim verebilecek durumdayken, Sait Dede'nin yaralı leyleğe taktığı 'Lepirdek' adı, öyküsüne de başlık olarak kullanacaktır.

Mekânda Rastlantısallık

"Peki," dedi, "o zaman soruyu değiştireyim. Leyleği nerede ve nasıl göreceğiz? Uçarken mi, yerde mi, yoksa yuvasında mı?" (s. 26)

"Sizden bir öneri gelmediğine göre ben sürdüreyim o halde. Biz onu yerde düşünelim. Ama leylekten önce onun bulunduğu yeri tanımlayalım. Şimdi gözlerimizi bir kez daha kapıyor, bir göl kıyısını hayal ediyoruz (...)

İşte öykümüzün ilk sahnesi böyle bir göl kıyısında başlayabilir. Orada neler görebiliriz? Bunu kim söylemek ister?" (s. 27)

1. Öykü planında yer ayrıntıları yukarıda verilmiştir. Fatoş'un babasının planladığı gezi de Apolyont Gölü'nün kıyısındaki bir köyedir.

"Gölün çevresinde ağaçlar var," diye sürdürdü Ayhan.

"Ağaçlar," dedi Yazar çenesini sıvazlayarak, "güzel. Nasıl ağaçlar bunlar?"

"Kocaman ağaçlar örtmenim, gölgelikli" (s. 28)

"(...) Bunu bir tiyatro oyunu ya da bir film gibi düşünürsek sahnemiz, dekorumuz ne olacak? Belirledik ve bir göl kenarını seçtik. Ayhan, gölün suyunun çok durgun olduğunu söyledi. Suyun durgun olması neyi gösteriyor? Demek ki rüzgâr yok. Bir de şunları seçelim; hava güneşli mi, bulutlu mu?" (s. 29)

"Güzel, biraz daha gölün çevresinden söz edelim. Ayhan ağaçlar var demişti. Bunlar nasıl ağaç, üzerlerinde kuşlar var mı? Çevreyi ne kadar canlı anlatırsak öykümüz de o derecede inandırıcı olur." Sevcan sahnede bir noktaya bakıp biraz düşündü.

"Büyük ağaçlar var. Ama küçükler de var, dallarında serçeler oynuyor"

"Evet... Sözcüklerle bir resim çizmeye başladık değil mi çocuklar? Yalnız serçeler mi var? Evet, sen söyle bakalım." Az önce söz alan Ayhan'dı.

"Güvercinler var, kargalar var, sonra sığırcıklar var"

"Başka?"

"Kelebekler de var."

"Çok güzel. Peki, görüş alanımızda bir ev ya da baraka gibi bir şey var mı?" (...)

Bu kez başka bir öğrenciye söz verdi Yazar.

"Evet örtmenim, bir baraka var. Orası, ağacın altında oturan yaşlı adamın evi" (s. 32)

2. Yukarıda verilen betimlemeler ve baraka, aynı zamanda Sait Dede'nin yaşadığı ortamın betimlemeleriyle rastlantısal bir şekilde örtüşmektedir.

"Dün okuldan geldiğinde Yazar'la tanışmanızı, onun anlattıklarını ve bir öykü yazacağınızı söylemiştin ya"

"Eveet. Öyle heyecanlıyım ki hep yazacağım öyküyü düşünüyorum."

"Ben de yazacağın öyküyle ilgili sana fikir verir diye böyle bir gezi düşündüm"

"Eee," dedi Fatoş heyecanla.

"Seni Apolyont Gölü'nün kıyısında leyleklerin yaşadığı bir köye götüreceğim" (s. 41)

3. Apolyont Gölü'nün kıyısında leyleklerin yaşadığı bir köy olan Karaağaç, Fatoş'a yazacağı öykünün planında istediği canlı bir öykü dünyası sunmuştur.

"Çay bahçesi ne kadar da sevimliydi. Çok büyük ağaçlar vardı. Babası onların çınar ağacı olduğunu söylemiş, her birinin de en az yüz yaşında olduğunu eklemişti. Dalların ucunda minicik yeşil yaprakçıklar başlarını çıkarmış baharı selamlıyorlardı. Büyüyecekler, sıcak yaz ayları boyunca çay bahçesini gölgeleriyle serin tutacaklardı. Serçeler, kargalar, saksağanlar, güvercinler..."

"Ya göl?"

"Su çok durgundu. Üzerine sis çökmüş gibiydi" (s. 51)

4. Fatoş'un kaleme alacağı "Lepirdek" adlı öykü de -Yazar'ın kurguladığı gibi- durgun bir gölü tasvir etmektedir.

Zamanda Rastlantısallık

"Güneş zaman zaman bulutların arasına girip kaybolsun. Öğleden sonra olsun" (s. 30)

"(...) Bakın çocuklar, bildiğiniz gibi leylekler göçmen kuşlardır. İlkbahar aylarında yaşadıkları daha sıcak bölgelerden yurdumuza gelir, yazı burada geçirirler. Havaaların serinlemeye başladığı sonbahar aylarında da geldikleri yere dönerler. O zaman öykünün hangi mevsimde geçtiği de kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. Değil mi? Sonbahar ve kışa doğru adım adım yaklaşıyoruz" (s. 34)

1. Yazar'ın belirlediği "öykü zamanı", hem Sait Dede'nin anlattığı yaşanmış olayda hem de Fatoş'un kaleme alacağı öyküde aynı zaman dilimidir. Öyküde zaman açısından herhangi bir zaman farklılığı olmaması durumu da rastlantısal bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır.

SONUÇ

Bir edebi metinde konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler (abartılmış merak, rastlantısallık ve aşırı duygusallık) "bir edebi eserde işlenen konunun önemini azaltan, estetik değerini, inandırıcılığını ve etkililiğini zedeleyen unsurlardandır ve bir edebi eserde bu öğelerin mümkün olduğunca az yer alması, yapıtın niteliğini ortaya koymaktadır (Karagül, 2014: 274). Bu çalışmada da Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı yapıtı çocuk edebiyatı ürünlerinde konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden "Rastlantısallık" açısından incelenmiştir.

İncelenen yapıtın bulgularından hareketle, "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı çocuk kitabının, bütünüyle rastlantısal olay, kişi, mekân ve zaman unsurları üzerine kurgulandığı söylenebilir. Kitabın henüz ilk bölümlerinde, Fatoş isimli karakterin okuluna bir "Yazar" gelir. *Yazar*, çocuklara öykü yazımı noktasında bir söyleşi verip, çocuklardan bir plan dâhilinde öykü yazmalarını ister. Ardından anlatı boyunca "Yazar" sıfatıyla tanıdığımız karakterin belirlediği öykü planı doğrultusunda olaylar kurgulanmaktadır. *Yazar*'ın sözünü ettiği öykü kurgusu içinde bulunan yer, zaman, olay ve kişiler, gerçek hayatta Fatoş isimli karakterin karşısına çıkmaktadır. Fatoş'un öyküsünü şekillendirecek "*Leylek Köyü*", babasının kendisine yaptığı sürpriz "*Karaağaç Köyü*" gezisi ile gerçeğe dönüşecektir. Burada -tıpkı okullarına gelen *Yazar*'ın belirlediği öykü planında olduğu gibi- "yaşlı bir adamı" yani *Sait Dede*'yi tanır. *Sait Dede*, Fatoş'a göç yolculuğu yapamamış yaralı bir leyleğin hikâyesini anlatır. Bu, *Sait Dede*'nin bir *anısıdır*. Fakat Fatoş'un okuluna gelen *Yazar*'ın çocuklardan yazmalarını istediği öyküde de göç yolculuğuna çıkamamış yaralı bir leyleğin öyküsünün anlatılması

istenmektedir. Yine zaman olarak 'sonbahar mevsimi', anlık olarak günün 'öğleden sonra'sı seçilmiştir. Yazar'ın planladığı öykü tasarımı, rastlantısal bir şekilde Fatoş'a yaşanmış bir anı olarak aktarılmıştır. Fatoş'un yazdığı öykü de Sait Dede'nin anısından büyük ölçüde esinlenerek oluşturmuş bir öyküdür. Öyle ki Fatoş, öyküsünün adına, Sait Dede'nin yaralı leyleğine koyduğu adı verir: *Lepirdek*. Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" isimli kitabındaki rastlantısal kurgu aşağıdaki şekilde şöyle gösterilebilir:

Yazar'ın planladığı Öykü planı (1)	Fatoş'un Karaağaç Köyü'nde Sait Dede'den dinlediği yaralı bir leyleğin öyküsü (2)	Fatoş'un kaleme aldığı "Lepirdek" adlı öykü (3)
------------------------------------	---	---

Şekil 1: "Bir Öykü Yazalım Mı?" Adlı Yapıtta Rastlantısal Kurgu

Yazar'ın yazılan öyküler içinden Fatoş'un öyküsünü beğenmesi de yine bir başka rastlantısal durum olarak göze çarpmaktadır. Bu verilerden hareketle "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı yapıtın konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden "rastlantısallık" içerdiği ve belirtilen rastlantısal durumlar sebebiyle okurun zihninde içeriğinin inandırıcılığını kaybedebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bilkan, A. F. (2005). Çocuk Edebiyatı, Kavram ve Mahiyet. *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104-105.
- Geçgel, H. & Güleç, H. Ç. (2012). *Çocuk Edebiyatı*. (2. Basım). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Karagöz, B. (2018). Tahir Alangu'nun Derleyip Yazdığı Masalların Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğeler Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 13(1), 63-78.
- Karagül, S. (2016). Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Konuların Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin İncelenmesi. *Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Bildiriler Kitabı*, 273-280.
- Kavukçu, C. (2016). *Bir Öykü Yazalım Mı?*. İstanbul: Can Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (1997). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Özdemir, E. (1995). *Eleştirel Okuma*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2014). *Edebiyat Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2002). *Yazınsal Türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayıncılık.

Şimşek, T. & Yakar, Y. M. (2016). *Çocuk ve Edebiyat*. T. Şimşek (Ed.), Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Şirin, M. R. (1994). (Haz.). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını.

Şirin, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Yalçın, A. & Aytaş, G. (2014). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu. (Mayıs 2021). Güncel Türkçe Sözlük, 4 Mayıs 2021, <https://sozluk.gov.tr/>.

Türk Dil Kurumu. (Mayıs 2021). Güncel Türkçe Sözlük, 8 Mayıs 2021, <https://sozluk.gov.tr/>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Edebiyat, "olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın" (TDK, 2021) şeklinde tanımlanmıştır. Edebiyat sanatının hitap ettiği kesim, dönem, edebi akım gibi pek çok değişken açısından farklı türleri vardır. Bu türlerden biri de "Çocuk Edebiyatı"dır. Çocuk edebiyatı hitap ettiği kitle itibarıyla edebiyatın özel bir türü olarak adlandırılabilir. Çünkü çocuk edebiyatı yazarının, yapıtının tasarım ve yaratım sürecinde okuyucu kitlesini en çok göz önünde bulundurması gereken sanatçı olduğu söylenebilir. Edebi ürünler, yaratım aşamasında sağlam bir kurgu gerektirir. Bu düşünceden hareketle çocuklar için kaleme alınan sanatsal yaratımlar, okur kitlesi dikkate alınarak bazı temel öğeler üzerine şekillendirilmelidir. "Bu öğeler; karakterler, konu, ileti, dil, anlatım ve resimler olarak sınıflandırılabilir" (Sever, 2012: 75). Bu öğeler, iyi bir çocuk yapıtının yaratım sürecinin gerekli içeriksel ve biçimsel yapı taşlarıdır. Bir metnin yazım sürecinde, yaratıcısının seçiminde karar vereceği ilk öge ise, "ne üzerine söz söyleyeceği", kavramsal adıyla belirtmek gerekirse "konu"dur. Konu, bir edebi metinde yazarın yapıtını ne üzerine inşa edeceğini göstermesi açısından çok önemlidir. Bununla birlikte konu, okur, bir edebi yapıtı okumaya karar kıldığında ilgisini ve dikkatini çeken ilk öge durumundadır. Dolayısıyla çocuk edebiyatı ürünlerinde de çocuk okura yapıt hakkında ilk izlenimleri sağlayan, yapıtı ilgi uyandıran ve dikkat çeken "konu" ögesinin seçimi ve yapılandırılması önem taşımaktadır. Bu sebeple yazarlar ilk olarak konu seçimine önem vermelidir. Seçilen konu, hedef okur kitlesi olarak çocukların ilgisini çekebilecek, onları sosyal, zihinsel, duyuşsal ve ruhsal açıdan geliştirebilecek tarzda olmalıdır. "Sevgi, saygı, barış, yardımlaşma, iyilikseverlik, kötülüğe karşı durma" gibi hemen her edebi türde işlenebilecek pek çok olay veya duygu durumu çocuk edebiyatı yapıtlarının konusu olabilmektedir. Fakat pek çok metinde benzer konular işlenmesine rağmen okur bu yapıtlardan aynı edebi hazzı almamaktadır. Bu noktada metnin konusunun

nasıl işlendiği özem kazanacaktır. Yüzyıllardır pek çok edebi türde benzer konularda ürünler verilmesine rağmen okur üzerinde aynı etki gerçekleşmemiştir. Kuşkusuz kaleme aldığı metninde konusunu ustaca geliştiren, anlatım olanaklarının sınırlarını zorlayan yazarların ürünleri kalıcılığa ulaşmıştır. Bu sebeple sözü edilen durum ancak yazarın metinde konuyu işleyişiyle, yeniden yaratmasıyla, kısacası yapılandırmasıyla mümkün olacaktır. Edebi metinler estetik açıdan okurunda belli düzeyde haz bırakırlar. Fakat bu durumu nitelikli bir edebi metin gerçekleştirebilecektir. Yukarıda değinildiği gibi yüzyıllar boyunca pek çok yazar aynı konuları işlemelerine rağmen çok azının yapıtları geleceğe ulaşabilmiştir. Yazarların konuyu işleyiş tarzları, konuya kendi ruhunu verebilmeleri ortaya nitelikli yapıtlar çıkarmıştır. Yazarlar edebiyat tarihinin sürekli işlenen konularını yeniden yapılandırarak onlara kendi ruhlarını katabilirler. Yazarların benzersiz eserler ortaya çıkartmada gerçekleştirdikleri bu yeniden yaratım ve yapılandırma, konunun işlenişinde ortaya çıkabilecek bazı durumlardan arınık olmasına bağlı olarak gelişir. Özcesi bir yapıtta konunun yapılandırılmasını zayıflatan veya zedeleyen unsurların olmayışı, bir yapıtın niteliği açısından son derece önemlidir. Bu ifadelerden hareketle çocuk edebiyatı ürünlerinin de konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden arınık olması gerekliliği önem kazanmaktadır. Çünkü çocuk okurun okuduğu edebi metnin anlatisına yönelik algısı çok önemlidir. Çocuk kitapları abartılmış merak, duygusallık ve rastlantısallık durumlarını içerdiği takdirde yapıtın içeriğinin çocuk okurun zihninde inandırıcılığı zarar görür ve yapıt-okur etkileşimi zedelenir. Bundan dolayı bir çocuk edebiyatı yapıtının kurgusu, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden (abartılmış merak, duygusallık, rastlantısallık) uzak olmalıdır. Sözü edilen öğelerden abartılmış merak okurun yapıttan beklentisini olumsuz bir şekilde etkileyebilecek bir durumken, duygusallık çocuk okurun duygusal dünyasını derinden sarsabilecek yaşantıların yapıtın olay örgüsünde geçmesidir. Rastlantısallık ise, okurun yapıtın olay örgüsüne inanma duygusuna zarar verebilen bir durumdur. Sever'in de belirttiği üzere (2012: 138) "çocuk edebiyatı ürünlerinde, yapıtta ele alınan konunun önemini zayıflatan, okurun kitaptaki olaylara güvenini sarsan olumsuz öğelerden biri de rastlantısallıktır". Rastlantı, Güncel Türkçe Sözlük'te, 'bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma, tesadüf" (TDK, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Edebi yapıtta rastlantısallık, kurgu içinde aniden veya gerekçesiz bir şekilde beliriveren, izah edilemeyecek tesadüfî yaşantılarla olayların gelişmesi durumu olarak tanımlanabilir. Bu durum, bir edebi eserin kahramanlarında, mekânlarında, zamanda veya olay örgüsünde belirebilmektedir. Hemen her sanatsal yaratımda, yapıtın bir kurgu üstüne biçimlendirildiği göz önüne alınırsa rastlantısal yaşantı veya durumlar var olabilmektedir. Fakat bu durum, yapıtın içeriğine yönelik inandırıcılığı ve ilgiyi sarsacak düzeyde olmadığı sürece okurun dikkatini çekmeyecektir. Bu çalışmada da amaç, Cemil Kavukçu'nun "Bir Öykü Yazalım Mı?" adlı çocuk romanını "rastlantısallık" açısından incelemektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ilkeleri esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bulgulardan hareketle yapıttaki rastlantısal durumlar, 1.Olaylarda Rastlantısallık, 2. Kişilerde Rastlantısallık, 3. Mekânlarda Rastlantısallık ve 4. Zamanda Rastlantısallık adlı temalarda sunulmuştur. Bulgulardan hareketle

incelenen yapıt hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: yapıtın incelenme sürecinde kitabın ana karakterinin öykü yazma sürecinde sıklıkla rastlantısal durumlar yaşandığı gözlemlenmiştir. Bundan hareketle yapıttaki rastlantısal durumların, konunun yapılandırılmasını zayıflattığı düşünülmüştür. Bu sebeple söz konusu rastlantısal durumların içeriğin okurun zihninde inandırıcılığını olumsuz etkileyebileceği yargısına ulaşılmıştır.

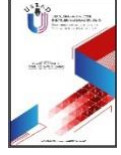
EXTENDED ABSTRACT: Literature is defined as "the art of shaping events, thoughts, feelings and dreams through language, verbally or in writing" (TDK, 2021). The art of literature has different types in terms of many variables such as the segment, period, and literary movement it addresses. One of these genres is "Children's Literature". Children's literature can be called a special genre of literature in terms of the audience it addresses. Because it can be said that the writer of children's literature is the artist who should take the readers into consideration most in the design and creation process of his work. Literary products require a solid fiction in the creation phase. With this in mind, artistic creations written for children should be shaped on some basic elements, taking into account the readership. "These items; characters can be classified as subject, message, language, expression and pictures" (Sever, 2012: 75). These elements are the necessary contextual and formal building blocks of the creation process of a good children's artwork. In the writing process of a text, the first item to be decided by its creator is "what to say about", or "subject (topic)" to be stated by its conceptual name. The subject is very important in terms of showing what the writer will build on in a literary text. However, when the reader decides to read a literary work, the subject is the first element that catches his attention and interest. Therefore, the selection and structuring of the "subject" element, which provides the child reader with the first impressions of the artwork, attracts attention and interest, is also important in children's literature products. For this reason, authors should pay attention to subject (topic) selection first. The chosen subject should be in a way that can attract the attention of children as the target audience and develop them socially, mentally, emotionally and spiritually. Many events or emotions that can be handled in almost any literary genre such as "love, respect, peace, solidarity, benevolence, opposition to evil" can be the subject of children's literature works. However, although similar subjects (topics) are covered in many texts, the reader does not get the same literary pleasure from these works. At this point, how the subject of the text is handled will gain importance. Although many literary genres have produced products on similar subjects for centuries, the same effect has not been achieved on the reader. Undoubtedly, the products of the authors who developed their subject skillfully and pushed the limits of expression possibilities in the text he penned have reached permanence. For this reason, the mentioned situation will only be possible with the author's processing, re-creation, in short structuring, in the text. Literary texts leave a certain level of pleasure in terms of aesthetics. However, a qualified literary text will be able to realize this situation. As mentioned above, although many authors have covered the same subjects over the centuries, very few of their works have

survived into the future. The way the authors handle the subject and their ability to give the subject its own spirit have created quality works. Authors can add their own soul to them by reconstructing the constantly studied subjects of the history of literature. This re-creation and structuring, which the authors realize in creating unique works, develops depending on the fact that the subject is free from some situations that may arise in the process of the subject. In essence, the absence of elements that weaken or damage the structuring of the subject in a work is extremely important in terms of the quality of a work. Based on these expressions, it becomes important that children's literature products should be free from elements that weaken the structuring of the subject. Because the perception of the child reader towards the narrative of the literary text they read is very important. If children's books contain exaggerated curiosity, sensuality and randomness, the credibility of the content of the work in the mind of the child reader will be damaged and the interaction between the artwork and the reader will be damaged. Therefore, the fiction of a children's literature work should be free from elements that weaken the structuring of the subject (exaggerated curiosity, emotionality, randomness). While exaggerated curiosity from the aforementioned elements is a situation that may negatively affect the reader's expectation from the work, sensuality is the fact that the experiences that can deeply shake the child reader's emotional world take place in the plot. Randomness is a situation that can damage the reader's sense of believing in the plot of the work. As Sever states (2012: 138), "randomness is one of the negative elements in children's literature products that undermines the importance of the subject addressed in the work and undermines the reader's confidence in the events in the book". Randomness is defined in the Current Turkish Dictionary as "an encounter that occurs without relying on knowledge, desire, rule or a specific reason" (TDK, 2021). In the literary work, randomness can be defined as the development of events that appear suddenly or without any reason in the fiction, with inexplicable coincidental experiences. This situation can appear in the heroes, places, time or plot of a literary work. In almost every artistic creation, if it is taken into consideration that the work is shaped on a fiction, there may be accidental experiences or situations. However, this situation will not attract the attention of the reader unless it is at a level that jolts the credibility and interest in the content of the work. The aim of this study, too, is to examine the children book of Cemil Kavukçu's to named "Bir Öykü Yazalım Mı?" in terms of the "randomness". The study was carried out based on the principles of document analysis, one of the qualitative research methods. Based on the findings, the random situations in the work have been presented in the themes of 1. Randomness in Events, 2. Randomness in Persons, 3. Randomness in Spaces, and 4. Randomness in Time. Based on the findings, it is possible to make the following evaluations about the examined work: During the study of the work, it was observed that the main character of the book often experienced random situations in the story writing process. Based on this, it is thought that the random situations in the work weaken the structuring of the subject. For this reason, it has been concluded that these

coincidental situations may negatively affect the credibility of the content in the reader's mind.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021.
e issn: 2687-2641

ERİŞİLEBİLİRLİKTE EŞİK DEĞERLER: İZMİR MERKEZ KENT ÖRNEĞİ

THRESHOLDS IN ACCESSIBILITY: IZMIR CENTRAL CITY CASE

İrem AYHAN SELÇUK

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı,
İzmir/Türkiye.

Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Department of City and Regional
Planning,
Izmir/Turkey.

irem.ayhan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9797-800X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.815845

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24.10.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Ayhan Selçuk, İ. (2020).
Erişilebilirlikte Eşik Değerler: İzmir Merkez Kent Örneği. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 986-1011.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergji@gmail.com

Öz: Çalışma İzmir Merkez Kentte yer alan otoyol, viyadük ve altgeçitler hariç; toplam 8456 sokaktan; rastlantısal olarak belirlenen 101 sokakta gerçekleştirilen 400 hanehalkı anketini kapsamaktadır. Çalışma kapsamında anket sonuçları değerlendirilmiş ve bireylerin farklı ulaşım taleplerini karşılamak üzere, olası tercihlerini hangi koşullarda değiştirme eğiliminde oldukları sorgulanmıştır. SPSS programı aracılığıyla gerçekleştirilen tanımlayıcı istatistiklerin değerlendirilmesi, çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Çalışma sonuçları Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS/GIS) aracılığıyla haritalandırılmış olup; çalışma sonucunda bireylerin alışveriş ve pazar alışkanlıklarında/tercihlerinde, parklanma tercihlerinde, minibüs/dolmuş kullanım tercihlerinde, işe/okula ulaşım tercihlerinde değişikliğe neden olacak eşik değerler İzmir'in merkez ilçeleri kapsamında haritalandırılmıştır. Çalışma yerel/merkezi yönetimlerin (1) kent içi ulaşım politikalarının belirlenmesinde ve (2) mekânsal planlar yapım yönetmeliğindeki yürünelirlik esaslarının tartışılmasında dolayısıyla mekânsal yerseçim kararlarının gözden geçirilmesinde katkı sağlayacaktır. Çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2017.KB.FEN.016 No'lu projenin bir ürünüdür. Aynı zamanda Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi (USVES) Ekim 2020'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulaşım, Erişim, Eşik Değerler, Mekansal Kararlar

Abstract: Except for the highways, viaducts and underpasses in İzmir Central City; from a total of 8456 streets; It covers 400 households surveys conducted on 101 streets determined randomly. Within the scope of the study, the results of the survey were evaluated and the conditions under which individuals tend to change their usual preferences in order to meet different transportation demands were questioned. The method of the study is the evaluation of descriptive statistics performed through the SPSS program. The results of the study have been mapped through Geographical Information Systems; As a result of the study, threshold values that will cause changes in individuals' shopping and market habits / preferences, parking preferences, minibus / minibus usage preferences, and transportation to work / school were mapped on the basis of central districts of İzmir. The study is a product of the project numbered 2017.KB.FEN.016 supported by Dokuz Eylül University Rectorate Scientific Research Coordination Unit. At the same time, the International Social Sciences and Educational Sciences Congress (USVES) was presented as an oral presentation in October 2020.

Key Words: Transportation, Accessibility, Thresholds, Spatial Decisions

GİRİŞ

Ulaşım bizi sadece işe ve ekonomik fırsatlara değil; kaliteli konuta, okula, sağlık bakımına ulaştıran bir role sahiptir. Harvardlı araştırmacılar yolculuk süresinin sosyal hareketlilik çitasını yükseltmede önemli bir kestirim aracı olduğunu tespit etmişlerdir (Henderson ve Blackwell, 2015). Adil ulaşım politikaları; ekonomik hareketlilikle baş etme şansına sahiptir ve

toplumdaki herkesin yerel ekonomiye katılımını ve yerel ekonomiden faydalanmasını garanti ederler (Henderson ve Blackwell; 2015).

Literatürde ulaşımın adil dağılımını analiz etmeye yönelik olarak pek çok çalışma bulunmakta olup; ulaşımın adil dağılımı konusunda toplu taşıma sisteminin önemi; sözkonusu çalışmalarla ortaya koyulmaktadır. Bu kapsamda Griffin ve Şener (2016), Martinelli ve Medellin (2007), Teunissen, Sarmiento, Zuidgeest ve Brussel (2015), Nawagawong ve Techapeeraparnich (2017), Cojanua, Dobreb ve Stupariuc (2012), Mortazavi ve Akbarzadeh'in (2017) ve Guzman ve Bocarejob'un (2017) çalışmaları incelenmiştir.

Griffin ve Şener (2016), Amerika'nın 9 büyük kenti üzerinden metropoliten ve yerel ölçeklerdeki toplu taşıma eşitlik analizlerini çalışmışlardır. Martinelli ve Medellin (2007) iki metropoliten alandaki otobüs geçiş eşitliğini değerlendirmişlerdir. Teunissen, Sarmiento, Zuidgeest ve Brussel (2015), Bogota'nın sürdürülebilir ulaşımaya yönelik girişimleri üzerinden adil erişimi haritalamaya çalışmışlardır. Nawagawong ve Techapeeraparnich (2017) herkes için erişilebilir bir demiryolu istasyonu tasarlanması için sağlanması gereken hizmetlere odaklanmışlardır. Cojanua, Dobreb ve Stupariuc (2012) "Competitive Potential Indeks" in belirlenmesinde temel Coğrafi Bilgi Sistemleri araçlarından biri olan "Buffer Analizi"ne odaklanmışlardır. Mortazavi ve Akbarzadeh (2017) ise toplu taşımanın faydalarının dağılımında mekansal eşitliği ölçmeye yönelik bir çerçeve çizmeye çalışmışlardır. Guzman ve Bocarejob (2017) kentsel form ve mekansal eşitlik üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

Griffin ve Şener (2016) Amerika'nın 9 büyük kenti Atlanta, GA; Austin, TX; Dallas, TX; Denver, CO; Houston, TX; Indianapolis, IN; Los Angeles, CA; Seattle, WA; and San Diego, CA'yı çalışırken; Martinelli ve Medellin (2007) Columbus ve Seattle'ı; Teunissen, Sarmiento, Zuidgeest ve Brussel (2015), Bogota'da Columbia'yı; Nawagawong ve Techapeeraparnich (2017) Tayland'da Thai Tren İstasyonunu, Cojanua, Dobreb ve Stupariuc (2012) ise Romanya'da Timisoara, Cluj-Napoca, Brasov, Craiova, Iasi, Ploiesti, Constanta and Bucharest'i çalışma alanı olarak belirlemişlerdir. Guzman ve Bocarejob (2017) ise Bogota Colombia'yı çalışmışlardır.

Griffin ve Şener (2016) çalışmalarında; toplu taşıma sisteminin görece eşitliğini değerlendirebilmek amacıyla, toplu taşıma sistemine erişilebilirlik, toplu taşıma sistemine erişimde düşük refah seviyesine sahip çalışanların yüzdesi ve tüm çalışanların toplu taşıma sistemine ulaşımıyla ilgili veri kullandıklarından bahsetmişlerdir. Ramsey ve Bell'den (2014) aktaran Griffin ve Şener (2016); toplu taşıma sistemine erişilebilirliğe referans veren

ilk değişkenin; “toplu taşıma sistemi ile 45 dakika süren evden işe ulaşım süresine sahip işgücünün; toplam bölgesel işgücü içerisindeki oranı” olduğundan bahsetmişlerdir.

Bununla birlikte Griffin ve Şener (2016) toplu taşıma sistemi bilgisi için, her bir nüfus bloğundan diğerine olan yolculuk süresinin hesaplanması gerektiğini belirtmişlerdir. 2010 yılı nüfus verisini nüfus grupları arasındaki 45 dakikalık yolculuk süresi limitinin aşılmadığının belirlenmesi için yapılan hesaplarda kullandıklarını ifade etmiş olup; 45 dakikalık sürenin bekleme süreleri, transfer süreleri ve durağa ya da duraktan yürüme sürelerini de kapsadığını belirtmişlerdir. Ewing ve Cervero’dan (2010) aktaran Griffin ve Şener (2016) yoğunluk değişkeninin, toplu taşıma kullanımındaki farklılaşmayı arazi kullanımın bölümlenmesi, sokak tasarımı ve durak noktalarına ortalama uzaklık değişkenleri kadar öngöremediğini ifade etmişlerdir.

Griffin ve Şener (2016) bununla birlikte çalışmalarında; gelecek çalışmalara kent formunun mekansal analizi, konut ödenebilirliği, eşitlikle ilişkili diğer demografik değişkenler ve sosyal hizmetlere toplu taşıma temelli erişimin de eklenmesinin yararlı olacağını belirtmişlerdir. Erişilebilirlik üzerinde çok modlu toplu taşıma yolculuklarının etkisinin ve toplu taşımanın adil olmasının araştırılması gerektiğini ifade eden Griffin ve Şener (2016); toplu taşıma sistemlerinin mevcut ve öneri eşitlik ve hizmet düzeylerinin; eşitlik için kullanılan benzer metodlarla ve mekansal analizlerle modellenmesinin; gelecekteki toplu taşıma hizmetlerinin değerlendirilmesine yardımcı olacağını belirtmişlerdir (Griffin ve Şener; 2016).

Martinelli ve Medellin (2007) çalışmalarında; yaptıkları analizlerin yolcuların otobüs hizmetini kullandıkları sırada karşılaştıkları maliyetleri ve farklı sosyoekonomik yapıya sahip kullanıcılar arasındaki eşitliği incelemeye yönelik olduğunu belirtmişlerdir. Bu da onların ne kadar ödedikleriyle, yolculuk sürelerinin ne kadar olduğu ve geri dönüşte kat ettikleri mesafeyle ilişkilidir. Her kullanıcı ve her hane halkı için toplanan mil başına düşen parasal maliyetler (kullanıcı maliyetleri) ve ulaşım süreleri, farklı demografik gruptan kullanıcılarla karşılaştırılarak yolculuk maliyetleri arasındaki eşitlik belirlenmeye çalışılmıştır (Martinelli ve Medellin, 2007). Çünkü kullanıcı bakış açısıyla; toplu taşıma sistemi işletme maliyetlerine, kullanıcı tarafından ödenen vergilere, toplu taşıma şirketleri tarafından alınan sübvansiyonlara (ya da bu sübvansiyonların kaynaklarına), otomobilin kullanımı ve parklanmasının optimal olmayan ücretlendirmesine vb. gerekli özen gösterilmemektedir (Martinelli ve Medellin, 2007). Çalışma; aynı zamanda, toplu taşıma hizmetine sahip olma olasılığını; gelir

dağılımının farklı demografik yapı gruplarından kullanıcılara yeniden dağıtımının bir yolu olarak görmekte olup, bazılarının alternatif ulaşım tercihlerine sahip olup olmadığını da incelemektedir (Martinelli ve Medellin, 2007).

Cojanua vd. (2012) erişilebilirliğin; bir bölgenin ekonomik potansiyelinin sermayelendirilmesinde önemli bir bileşen olduğundan bahsetmiştir. Bu nedenden ötürü; işçilerin işlerine gitmesinde; hammaddenin dolaşımında ve son ürünlerin endüstriyel alanlardan insanlara akışında; yatırımcılar ve özellikle de Avrupalılar tarafından iş kurmak için dikkate aldıkları elementleri kolaylaştırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Ulaşım altyapısının türü ve yoğunluğu; bölgesel ekonomileri arttırmada iki önemli özelliktir. Böylece, bölgesel bir hinterlandın etki alanı; ulaşım altyapısının yelpazesi ve ulaşım güzergahlarının yoğunluğu kadar büyük (ekspres yollar ve karayollarının) olacaktır (Cojanua vd., 2012).

Mortazavi ve Akbarzadeh (2017) ise çalışmasında Currie'nin (2010) Avusturya Melbourne'de sosyal ihtiyaçlardan biri olan toplu taşıma arzına temellenen eksiklikleri incelediğinden bahsetmiştir. Currie (2010); arz ve talep için indeksler geliştirmiş; arzın konfor durumunu değerlendirmiş ve Avustralya Melbourne'ün farklı noktalarındaki toplu taşıma ihtiyaçlarını değerlendirmiştir. Arz indeksi; bir bölgedeki istasyon sayısını, her bir istasyondaki servis sıklığını ve bir bölgenin toplam alanı içindeki kapalı alan oranını içermektedir. Talep indeksi ise bir bölgenin farklı özelliklerinden oluşan lineer bir fonksiyondur. Özel araç sahibi olmayan yetişkin sayısı, 60 yaş üstü insan sayısı, öğrenci sayısı vb. Arz ve talebin her biri birbiriyle değerlendirilmiş ve arz ve talep bakımından düşük konforlu bölgeler belirlenmiştir (Currie; 2010'dan akt. Mortavazi ve Akbarzadeh, 2017).

Mortazavi ve Akbarzadeh (2017) Lemans'tan (2015) alıntıladıkları ifadelerinde; Lemans'ın (2015) Netherlands, Utrecht'te adil erişilebilirliği ölçmek için Gini indeksini, Theil indeksini ve tanımlayıcı istatistikleri benimsediğinden bahsetmişlerdir. Değerlendirmede 2015'in güncel değeri ve 2020'nin gelecek değeri dikkate alınmıştır. Araştırmanın dikkat çeken tarafı; Gini indeksinin, Theil indeksi ve tanımlayıcı istatistiklere göre daha iyi çalışıyor olmasıdır. Nedeni; Theil indeksinde her bir bölgeye erişilebilirliğin; bölgedeki durakların katkısının toplanmasıyla belirlenmesi iken; bir bölgedeki her bir vatandaş için ortalama erişilebilirliği kullanmasıdır. Tanımlayıcı istatistiklerin dezavantajı ise; çalışma alanındaki aykırı değerlerin yüksek hassasiyetidir (Lemans, 2015'ten akt. Mortavazi ve Akbarzadeh, 2017).

Guzmana ve Bocarejob (2017) çalışmalarında; kentsel alandaki çalışma alanları ve konut alanları arasındaki dengenin çok önemli olduğundan bahsetmişlerdir. Peng'den (1997) alıntıladıkları ifadelerinde; iyi belirlenmiş bir kent yapısında; denge bölgesinin trafik sıklığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sosyal ve çevresel problemleri hafifletebileceğini belirtmişlerdir (Peng 1997'den aktaran Guzman ve Bocarejob, 2017). Guzman ve Bocarejob (2017) Cervero'dan (1995) alıntıladıkları ifadelerinde; bu durumun pek çok eşitsizliği büyük oranda azaltmaya yardımcı olduğundan ve bu dengelemenin kendi kendine yeten alanlarla yakından ilişkili olduğundan bahsetmişlerdir (Cervero; 1995'ten akt. Guzman ve Bocarejob, 2017).

İşe erişilebilirliği tanımlamanın pek çok yolu vardır. Ancak verilen bir motorize yolculuk süresi içinde ulaşılabilir olan iş sayısı; bölgeler arası doğrudan karşılaştırılabilir en dikkate alınabilir ve açık değişkendir. Bu durumda; "Contour ölçütü" (Geurs, Ritsema van Eck; (2001) ya da "Isochronic ölçüt" (Cervero (2005); 45 dk. maksimum yolculuk süresi olacak şekilde belirlenmiştir. Bu ölçüt erişilebilirlik indeksi olarak tanımlanmıştır: İndeks arttıkça, 45 dakika içinde erişilebilir olan çalışma alanı da artmaktadır (Guzmana ve Bocarejob; 2017).

Ülkemizde ise Türk Dil Kurumu "erişim" kelimesini "belli iki yer arasında gidip gelebilme, ulaşım" olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, TDK, 2020). Erişilebilirlik ise 20 Temmuz 2013 tarihli, 28713 sayılı resmi gazetede yayınlanan "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği"nde; "Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını" ifade etmektedir. Aynı yönetmeliğin erişilebilirlik standartlarıyla ilgili tanımı; Türk Standartları Enstitüsü'nün erişilebilirlikle ilgili yayınladığı TS 9111, TS 12576, TS 12460, TS ISO 23599, TS 13536, TS 23600 ve diğer standartlara atıfta bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013).

Erişilebilirlik tespiti tanımında ise "umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının Yönetmeliğin EK-1, EK-2 ve EK-3'ündeki erişilebilirlik izleme ve denetleme formlarında yer alan hususların yerinde ve/veya konu ile ilgili dokümanlar aracılığıyla yapılan incelemeler sonucu standartlara uygunluk durumunun belirlenmesi gerektiği belirtilmekte olup; burada umuma açık hizmet veren yapıdan kasıt; kamu hizmeti için kullanılan resmi binalar ile ibadet yerleri, özel eğitim, özel sağlık tesisleri, sinema, tiyatro, opera, müze, kütüphane, konferans salonu gibi kültürel binalar ile gazino, düğün salonu gibi eğlence yapıları, otel, özel yurt, iş hanı, büro, pasaj, çarşı, alışveriş merkezi gibi

ticari yapılar, spor tesisleri, yüzme havuzu, genel otopark ve buna benzer umuma ait binaları ifade etmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013).

Ersoy (2009) yaya sistemleri tasarlanırken optimum yürüme mesafesinin 500 m., tolere edilebilecek en fazla yürüme mesafesinin ise 800-1000 metre olarak kabul edildiğini belirttiği çalışmada; yaya ağırlıklı erişim sağlanan kullanımlar tasarlanırken bu ölçülerin dikkate alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte yaya bağlantıları mümkün olduğunca doğrudan ve kısa bağlantılarla gerçekleştirilmelidir (Ersoy, 2009).

Dolayısıyla aslında erişilebilirlik; mekanda yer seçen arazi kullanım türleri ile bu arazi kullanım türlerini birbirine bağlayan ulaşım elemanları/ağları arasında kurulması gereken ve ekonomik, demografik, kültürel ve sosyal ayırım gözetmeksizin mekanın her kesimden kullanıcılarına benzer oranda hizmetlere erişim imkanı sunan bir denge unsurunun inşa edilmesidir.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği; bu dengeyi yönetmeliğin EK-2 belgesinde yer alan ve yerleşmenin nüfus büyüklüğüne bağlı olarak planlama çalışmaları gerçekleştirilen alana farklı arazi kullanım türlerinden kaç m² önerilmesi gerektiğini ve her arazi kullanım türünden kişi başına kaç m²'lik kullanım alanı ayrılması gerektiğini gösteren detaylı bir tablo ile açıklamakta olup; bununla birlikte 4. Bölüm 12. maddesinde belirtilmiş olan yürüme mesafeleri üzerinden tarif etmektedir. 12. Madde kapsamında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkokul fonksiyonları için yaklaşık 500; ortaokullar için 1000, liseler için 2500 metrelik yaya olarak erişime imkan tanıyacak bir planlama çalışması gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dini tesisler için ise dini tesisin büyüklüğüne göre 150-250 ve 400 metrelik yürüme mesafeleri içerisinde yer seçim kararı alınabileceği belirtilmektedir. İstisnai durumlarda ise bu mesafeler arttırılabilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2020).

Dolayısıyla; şehir planlama; mekan organizasyonunu yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde koruma altına alınan alanları da dikkate alarak bazı standartlar ve yönetmeliklerle belirlenen eşik değerler üzerinden kurmaya çalışan bir yapıya sahiptir. Bu süreçte; plan kademeleri içerisinde yer almayan ancak planlama çalışmalarına veri sağlayan ulaşım ana planı ve diğer planlama çalışmaları arasındaki koordinasyon önem kazanmaktadır. Bu süreçte; ulaşım elemanları ve arazi kullanım türleri arasında kullanıcı temelli eşik değerlerin tespit edilmesi ve elde edilen

verinin söz konusu planlama çalışmalarında dikkate alınması, planlamanın yapıldığı yerleşmenin koşullarını da göz önünde bulunduran bir yapıya sahip olması açısından önemlidir.

Bu çalışmada "eşik değer" kavramıyla gün içerisinde farklı yolculuk amaçlarıyla yerleşme içerisinde hareketlilikte bulunmak isteyen bireylerin yolculuğa çıkma konusundaki düşüncelerini/eğilimlerini etkileyebilecek maksimum değerleri (maksimum yürüme süresi, maksimum yolculuk süresi, maksimum ödeme yapabilecekleri ücret vb.) ortaya koymak amaçlanmakta olup; çalışma kapsamında anket uygulanan bireylerden alınan yanıtların ilçeler ve mahalleler bazında ortalamaları alınarak dakika ya da TL birimi üzerinden aktarımlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği kamusal arazi kullanım türleri için yürünebilirlik üzerinden eşik erişilebilirlik değerleri referans alarak, yönetmelikte dikkat çekilen kamusal hizmet alanlarına erişilebilirlik kıstaslarına benzer şekilde söz konusu değerleri İzmir'de yaşayan bireylerin günlük hayatta gerçekleştirmek zorunda oldukları iş, eğitim, alışveriş amaçlı yolculuklarında ya da söz konusu hareketliliklerini gerçekleştirmede temel araç olan toplu taşıma hattına ya da durak noktasına erişimde ya da özel araçla yaptıkları yolculuk tercihlerini değiştirme etkisine sahip parklanma ücretleri ile toplu taşıma sistemini kullanma yönündeki tercihlerini belirlemede önem taşıyan aktarma yapıyor olma faktörüne yönelik tutumlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; mekansal planlama ya da ulaşım sistemlerinin planlanması ya da söz konusu alanlarda politika geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilir; kentin kullanıcılarının yer seçim ya da ulaşımaya yönelik eğilimlerini değiştirme etkisine sahip eşik erişilebilirlik değerleri konusuna dikkat çekmek ve bu değerleri İzmir merkez kent üzerinden analiz etmektir.

İzmir merkez kenti oluşturan 11 ilçede (kuzey batıdan-güney batıya doğru Çiğli, Karşıyaka, Bayraklı, Bornova, Konak, Buca, Gazimemir, Karabağlar, Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe); rastlantısal olarak belirlenen 101 sokakta gerçekleştirilen 400 hane halkı anketine ait analiz sonuçları çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında erişilebilirliği etkileyen eşik değerler İzmir merkez kenti üzerinden incelenecektir.

Çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2017.KB.FEN.016 No'lu projenin bir ürünüdür. Aynı zamanda Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi (USVES) Ekim 2020'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. ÇALIŞMA METODU

Çalışmada kullanılan bilimsel yöntemler (1) İzmir merkez kentte yaşayanların yolculuk eğilimlerini ortaya koyması nedeniyle araştırmanın amaçları itibariyle "durum saptayıcı", (2) uygulanan anketlerde örneklem birimlerinin hafta içine denk gelen ve bir gün önceki sabah 6'dan bugün sabah 6'ya kadar olan 24 saatlik seyahat zincirlerini ortaya koyuyor olması nedeniyle kapsadığı zaman itibariyle "kesitsel", (3) uygulanan anket çalışması nedeniyle veri toplama biçimi itibariyle "anket yöntemini kullanan", (4) literatür araştırmaları itibariyle veri toplama biçimi açısından bakıldığında "kitaplık ve internet araştırmalarına" dayanan, (5) İzmir Merkez Kentte gerçekleştirilen anket çalışmalarına dayanıyor olması nedeniyle yapıldığı yer itibariyle "saha araştırmalarına dayanan" bir yöntemle sahiptir.

Bununla birlikte çalışma kapsamında toplanan verilerin analiz edilme sürecinde kullanılan SPSS programı ve haritalanmasında kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS/GIS) çalışmada kullanılan diğer yöntemlerdir.

Anket süreci gerçekleştirilirken hane halkı ulaşım anketi çalışmalarında esas olan, bireylerin herhangi bir zamandaki değil bir gün önceki yolculuk bilgilerinin alınarak ulaşım talep modelleme sürecinde kullanılmasının gerekliliği nedeniyle anket uygulama günlerinin hafta içi salı ile haftasonu cumartesi günleri arasında olmasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte sorular yöneltilirken bireylere bir gün önce sabah saat 6'dan bugün sabah 6'ya kadar yolculuk yapıp yapmadıkları sorularak, yolculuk yaptıklarını beyan etmeleri durumunda söz konusu yolculuklarına ilişkin seçilen ulaşım türü, durağa yürüme süresi, durakta bekleme süresi, varış noktasına yürüme süresi, parklanma süresi vb. bilgiler kayıt altına alınmıştır.

Bununla birlikte farklı yolculuk amaçlarıyla yerleşme içerisinde hareketlilikte bulunmak isteyen bireylerin yolculuğa çıkma konusundaki düşüncelerini/eğilimlerini etkileyebilecek maksimum değerler (maksimum yürüme süresi, maksimum yolculuk süresi, maksimum ödeme yapabilecekleri ücret vb.) Coğrafi Bilgi Sistemleri programı ile haritalandırılmıştır. Çalışma kapsamında anket uygulanan bireylerden alınan yanıtların haritalandırılması aşamasında alınan yanıtların ilçeler ve mahalleler bazında ortalamaları alınarak dakika ya da TL birimi üzerinden görselleştirilmiştir.

Dolayısıyla; ilçeler ve mahalleler bazında bireylerin (1) iş ve eğitim amaçlı yolculuklarında katlanabilecekleri maksimum ulaşım süreleri (dk), (2) alışveriş amaçlı yolculuklarında katlanabilecekleri maksimum ulaşım süreleri (dk), (3) otobüs, metro, banliyö ve tramvay için toplu taşıma

duraklarına, minibüs ve dolmuşlar için toplu taşıma hatlarına ulaşımında katlanabilecekleri maksimum yürüme süreleri (dk), (4) otobüs, metro, banliyö ve tramvay için toplu taşıma duraklarında, minibüs ve dolmuşlar için toplu taşıma hatlarında katlanabilecekleri maksimum bekleme süreleri (dk), (5) özel araç kullanıcıları için katlanılabilir maksimum otopark ücretleri (TL) saptanarak, ortalamaları alınıp Coğrafi Bilgi Sistemleri programı aracılığıyla haritalandırılmıştır.

Sonraki aşamada sonuçlar literatürle ilişkilendirilerek değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

2. ANALİZ SONUÇLARI

Çalışma kapsamında güney batıdan kuzey batıya doğru İzmir'in merkez ilçeleri olan Güzelbahçe, Narlıdere, Balçova, Karabağlar, Konak, Gaziemir, Buca, Bornova, Bayraklı, Karşıyaka ve Çiğli'de toplam 400 adet hanehalkıyla (1200 kişi) yolculuk bilgilerini almaya yönelik ulaşım anketleri gerçekleştirilmiştir.

SPSS programı aracılığıyla gerçekleştirilen frekans analizleri sonucunda; 400 hanede toplam 1220 kişiye ulaşıldığı tespit edilmiştir. 400 hanede ulaşılan 1220 kişinin %22,4'ü Bornova'da; %14,9'u Buca'da; %11,6'sı Konak'ta; %11,3'ü ise Karabağlar'da yaşamaktadır (bkz. Tablo 1). Sayfa | 995

İlçe Adı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)	İlçe Adı	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Balçova	30	2,5	Güzelbahçe	61	5,0
Bayraklı	97	8,0	Karabağlar	138	11,3
Bornova	273	22,4	Karşıyaka	52	4,3
Buca	182	14,9	Konak	142	11,6
Çiğli	93	7,6	Narlıdere	92	7,5
Gaziemir	60	4,9			

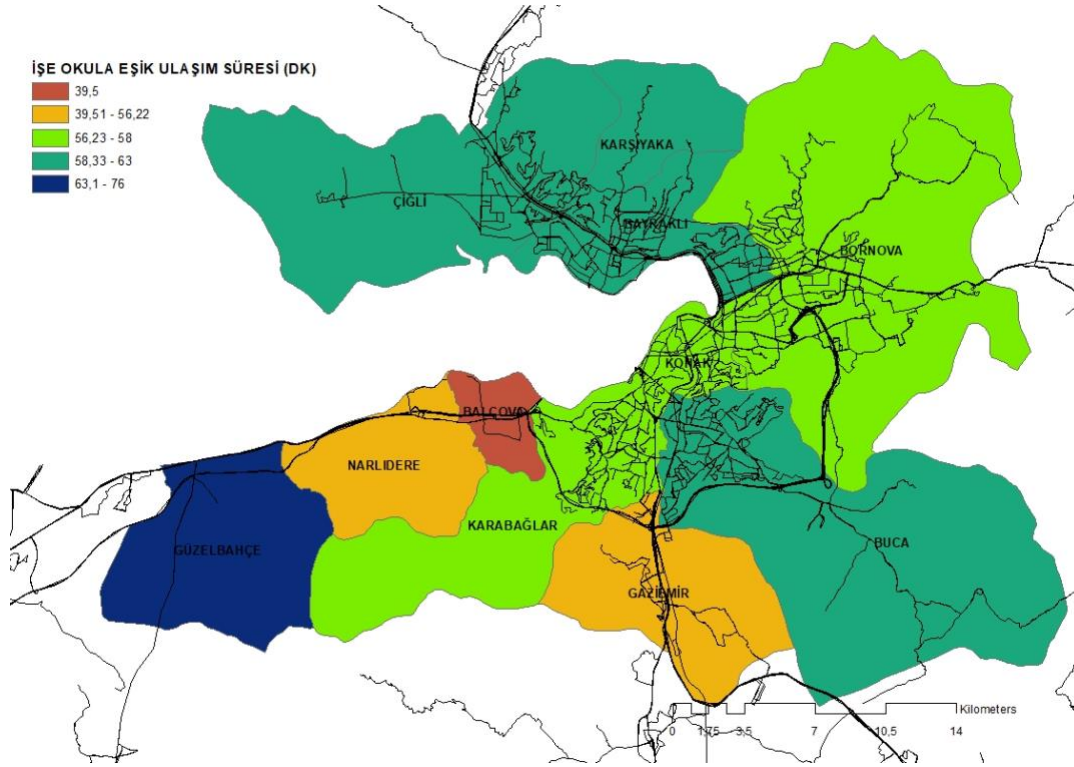
Tablo 1: Anket Çalışmaları Sonucu Ulaşılan 400 Hanede Yaşayan 1220 Kişinin İlçeler İtibariyle Dağılımı

Balçova'da anket yapılan kişi sayısının 30; Karşıyaka, Gaziemir ve Güzelbahçe'de 31-58; Çiğli, Bayraklı ve Narlıdere'de 59-98; Konak, Buca ve Karabağlar'da 99-158 kişi aralığında olduğu; Bornova'nın ise 159-228 kişi ile anket yapılan hanelerde yaşayan toplam kişi sayısı itibariyle ilk sırada yer aldığı gözlenmiştir.

İzmir merkez ilçeler için işe okula ulaşım süresi eşiği 59 dakika; alışveriş noktasına ulaşım süresi için eşik süre 13 dakika; toplu taşıma durağına yürüme süresi için eşik süre 11 dakika; toplu taşıma durağında

bekleme süresi için eşik süre 12 dakika; dolmuş hattına yürüme süresi için ise eşik süre 10 dakika olarak tespit edilmiştir. Otopark ücreti için ödenebilecek eşik miktar ise 8 TL olarak belirlenmiştir. Yolculuklar sırasında aktarma yapacak olmanın ise bireylerde yolculuğa başlamak için caydırıcı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

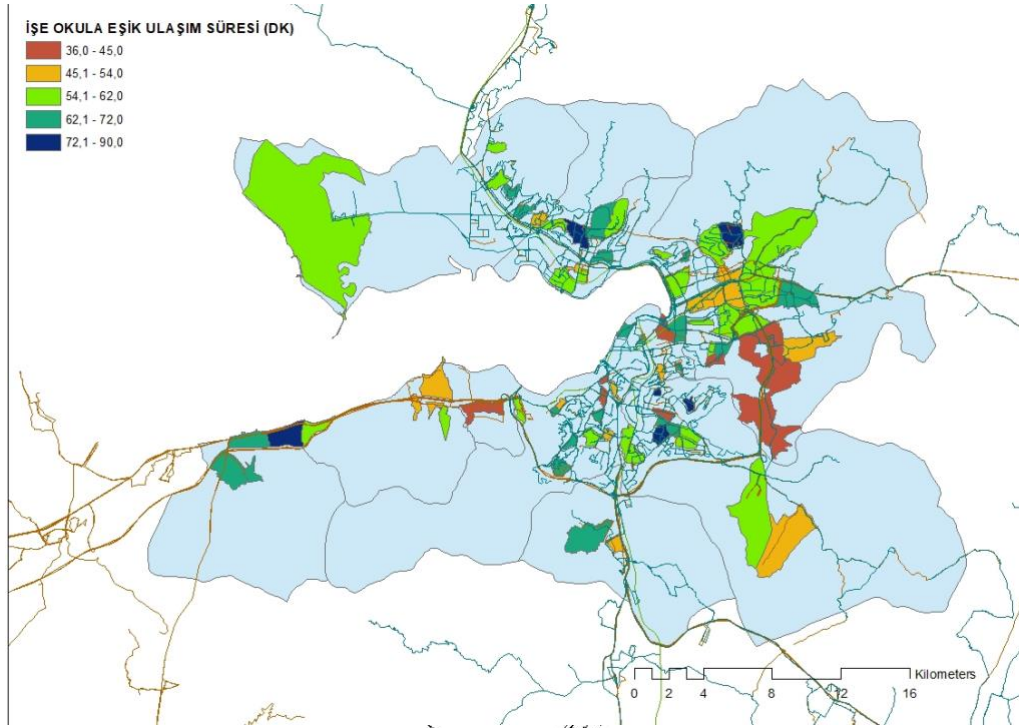
İlçeler bazında incelenen ortalama değerler sonucunda işe ve okula ulaşım süreleri itibariyle Güzelbahçe ortalama 76 dk. ile ilk sırada yer almakta olup; Güzelbahçe’de yaşayanların 76 dk.’dan daha uzun ulaşım süresine sahip olmaları durumunda iş ya da okullarına daha yakın bir konuta taşınmayı düşünecekleri tespit edilmiştir. Güzelbahçe’yi Bayraklı (63 dk), Buca (61 dk), Çiğli (61 dk) ve Karşıyaka (60 dk) ilçelerinin izlediği belirlenmiş olup; en kısa ulaşım süresine sahip ilçenin ise 40 dakika ile Balçova olduğu belirlenmiştir.

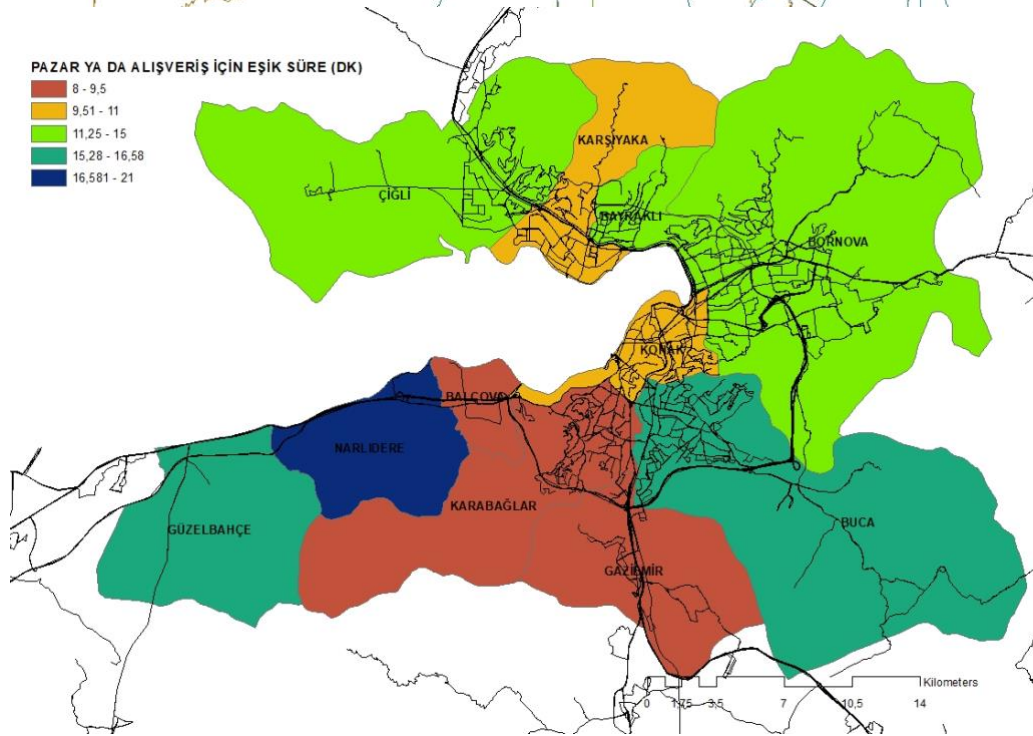
Şekil 1: İlçeler İtibariyle İş-Okul gibi Mecburi Yolculuklar için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Merkez, Valirahmibey ve Korutürk Mahalleleri işe-okula ulaşım süresi 36-45 dakikayı aşarsa daha yakın bir noktaya taşınmak isteyen mahallelerdir. Maltepe, İnönü, Gaziler, Dicle, Atatürk, Örnekköy, Kahramanlar, Kahramandere, Yalı, Yenigün ve Metin Oktay Mahalleleri ise 72-90 dakikada ulaşmaları durumunda daha yakın bir noktaya taşınmak isteyen mahallelerdir (bkz. Şekil 2).

Erişilebilirlikte Eşik Değerler: İzmir Merkez Kent Örneği
İrem Ayhan Selçuk

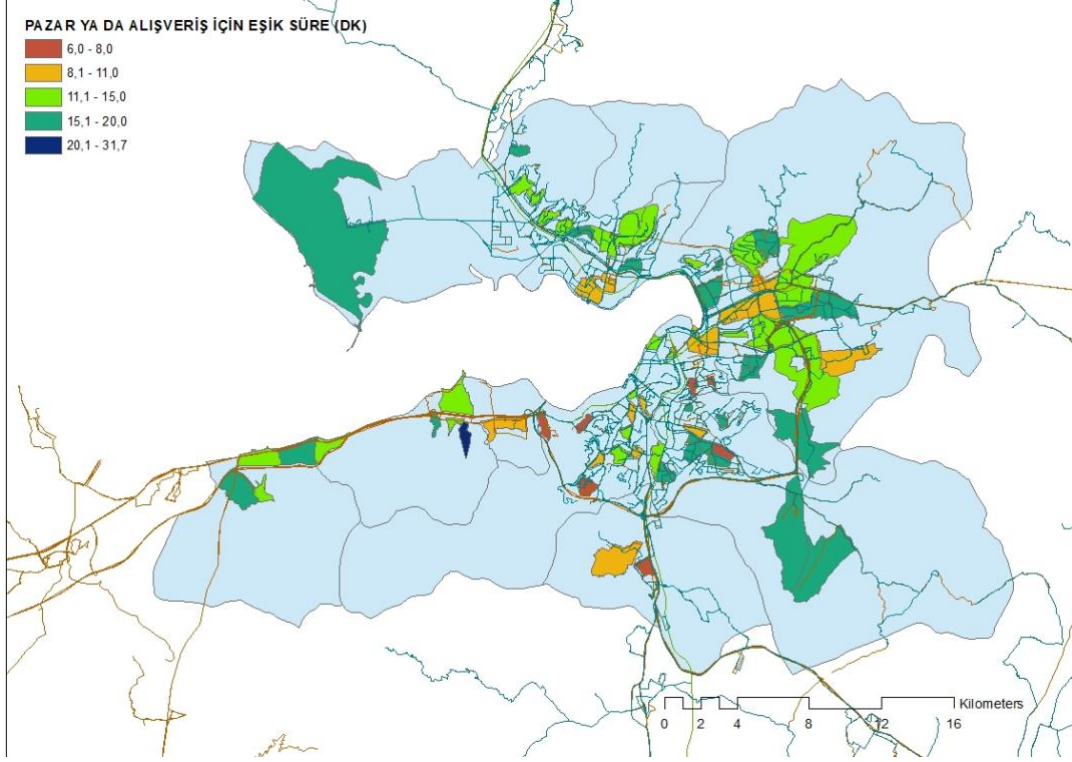
Şekil 3.
İlçeler
İtibariyle
Pazar ve
Alışveriş
Amaçlı
Yolculuklar
için Eşik
Ulaşım
Süresi (dk)

Şekil 2: Mahalleler İtibariyle İş-Okul gibi Mecburi Yolculuklar için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Alışveriş için eşik süreler ilçeler itibariyle incelendiğinde ise; ilk sırada özel araç sahipliği yüksek olan Narlıdere (21 dk) yer almakta olup; Narlıdere'yi 17 dk ile Buca'nın, 16 dk. ile Güzelbahçe'nin izlediği tespit edilmiştir. Gaziemir ise 8 dakika ile en son sıradadır. Gaziemir'i 9 dk. ile Karabağlar ve 10 dk. ile Balçova izlemektedir (bkz. Şekil 3).

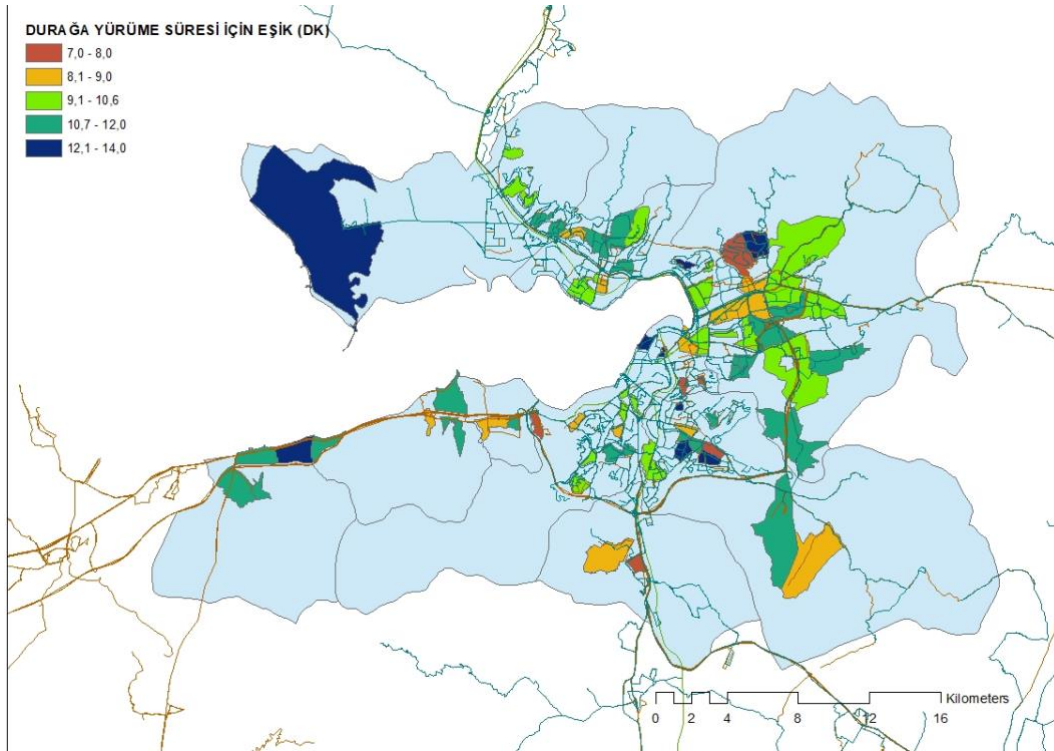
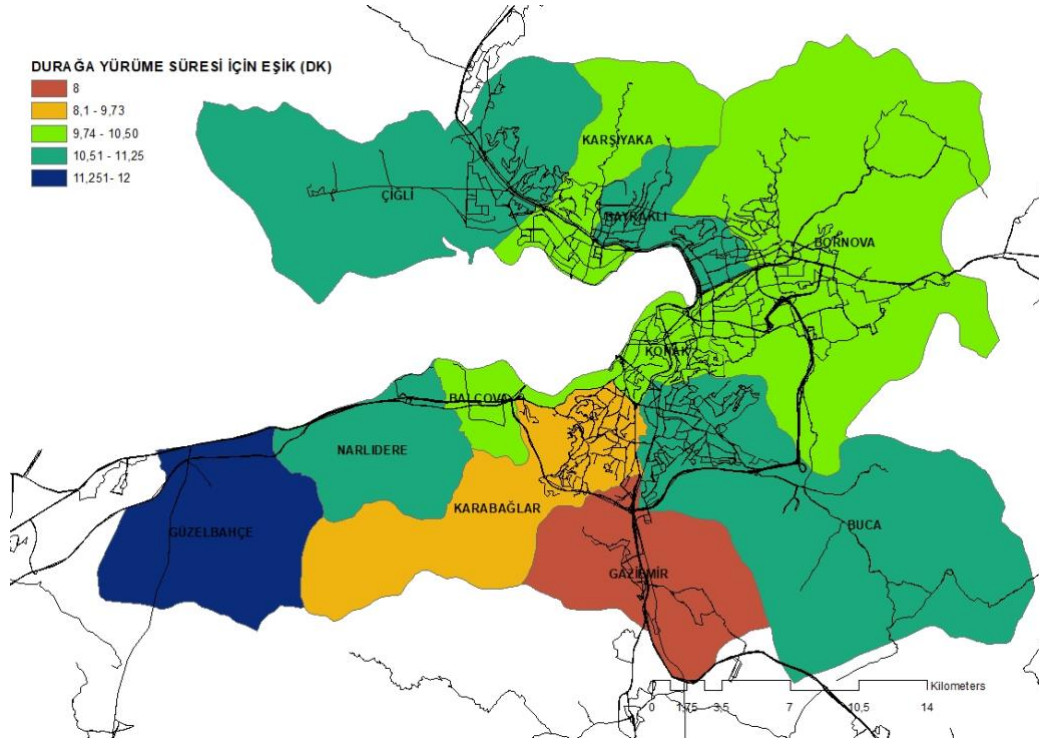
Gökdere ve Yıldızlar mahalleleri alışveriş birimlerine 20 dakikalık sürede ulaşamamaları durumunda daha yakın bir noktaya taşınmak isteyen mahallelerdir. Atıfbey, Ferahlı, Adnan Süvari, Fahrettin Altay ve Metin Oktay Mahalleleri ise 6-7 dakikalık süreler ile en son sıradaki mahallelerdir (bkz. Şekil 4).

Şekil 4: Mahalleler İtibariyle Pazar ve Alışveriş Amaçlı Yolculuklar için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Durağa yürüme süreleri itibariyle incelendiğinde ilk sırada Güzelbahçe (12 dk) ilçesi gelmekte olup; Balçova, Bayraklı, Buca, Çiğli ve Narlıdere'nin ise 11 dk. ile 2. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Gazimir 8 dakika ile en düşük eşik değere sahip ilçedir (bkz. Şekil 5.).

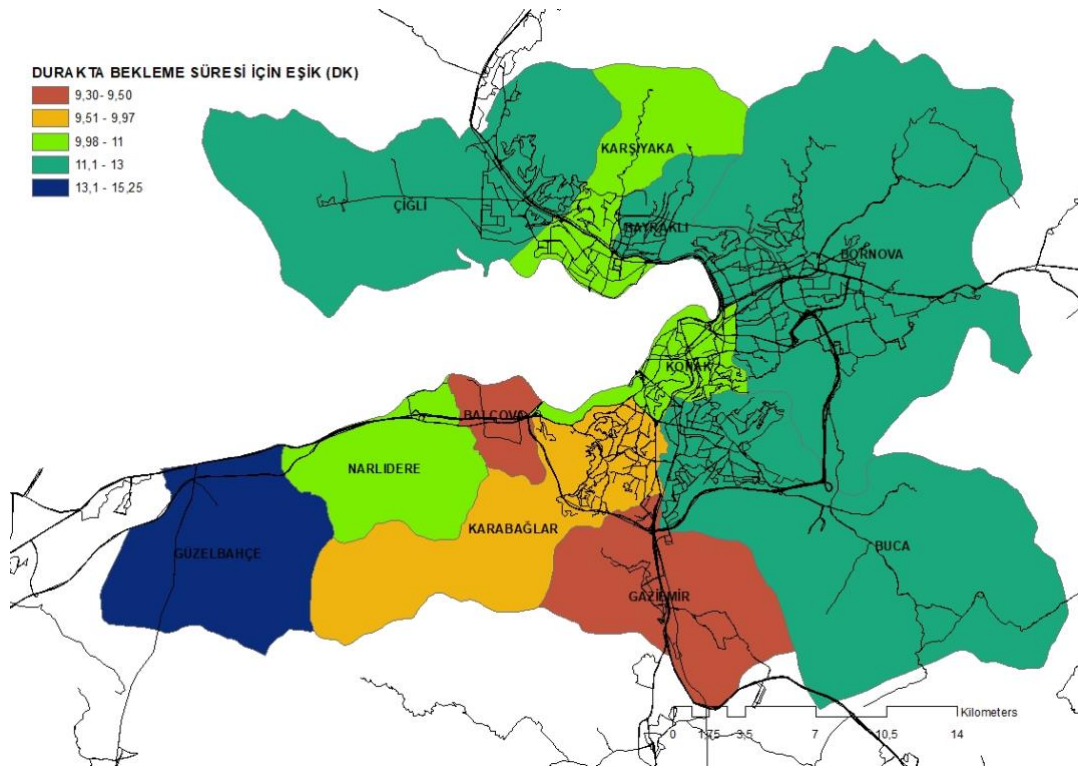
Şekil 5. İlçeler İtibariyle Toplu Taşıma Duraklarına Yürümek için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Şekil 6: Mahalleler İtibariyle Toplu Taşıma Duraklarına Yürümek için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Yıldız, İnönü, Maltepe, Yenigün ve Tuzla Mahalleleri 14 dakikalık ulaşım süresi ile durağa yürüme süresi açısından ilk sırada yer alan mahallelerdir. Atıfbey, Saygı, Fahrettin Altay ve Atatürk Mahalleleri ise 8 dakika ile ön plana çıkmaktadır (bkz. Şekil 6).

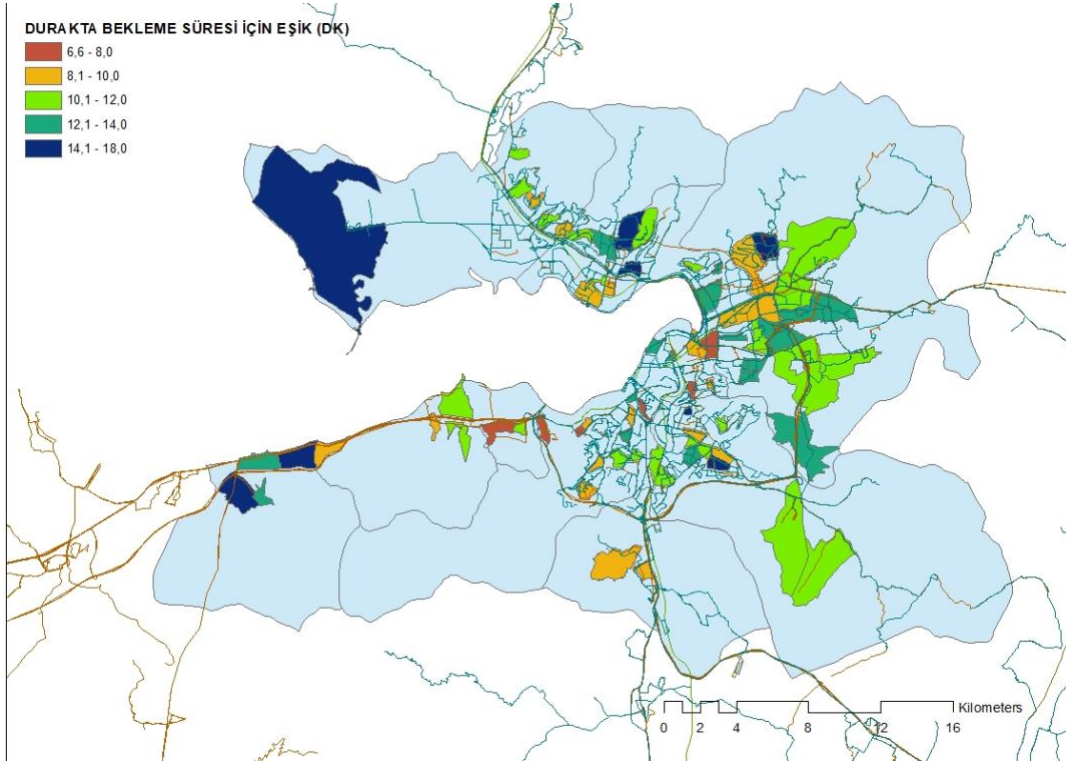
Anket uygulanan bireylere durakta bekleme sürelerinde meydana gelecek artışın başka bir ulaşım türüne yönelimlerdeki etkisi de sorulan sorular arasındadır. Durakta bekleme süresi itibariyle Güzelbahçe (15 dk), Bayraklı (13 dk), Bornova, Buca ve Çiğli (12 dk) ilk sırada yer alan ilçeler olarak ön plana çıkmaktadır. Balçova (9 dk) ve Karabağlar (10 dk) ise diğer ilçelere göre daha düşük değerler tespit edilmiştir (bkz. Şekil 7).

Şekil 7: İlçeler İtibariyle Toplu Taşıma Duraklarında Bekleme Süreleri için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Maltepe ve Tuzla 18 dakikalık durakta bekleme süreleri itibariyle ilk sırada yer alan mahalleler olup; Yıldız, Dicle ve Kahramandere mahalleleri ise 16 dakika ile 2. sırada yer almaktadır. Fahrettin Altay ve Zafertepe ise 7 dakikalık ortalama durakta bekleme süresine sahip mahallelerdir (bkz. Şekil 8).

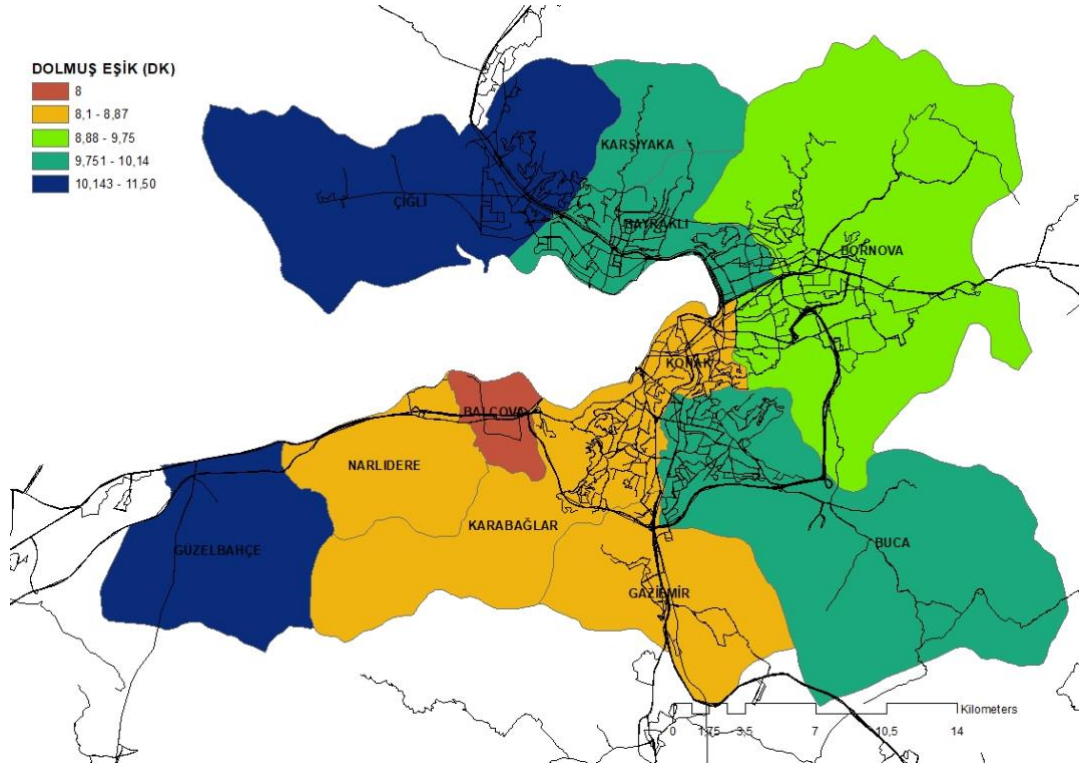
Erişilebilirlikte Eşik Değerler: İzmir Merkez Kent Örneği
İrem Ayhan Selçuk

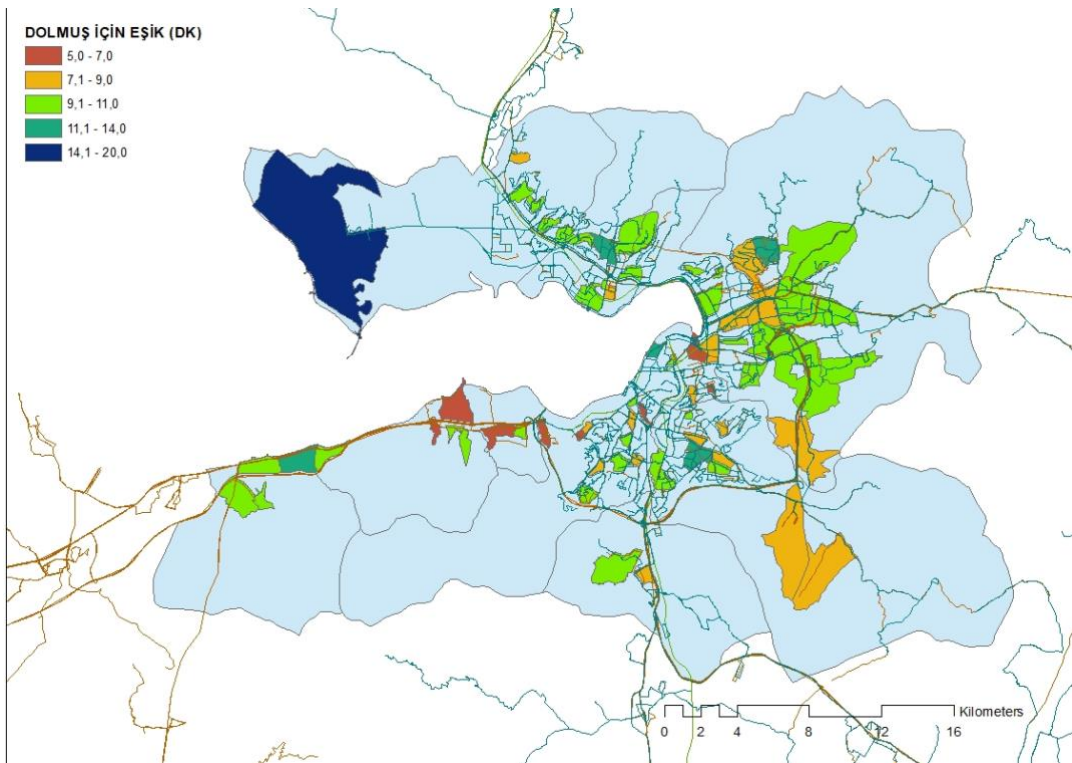
Şekil 8: İlçeler İtibariyle Toplu Taşıma Duraklarında Bekleme Süreleri için Eşik Ulaşım Süresi dk)

Dolmuş hattına yürüme süresi itibariyle Çiğli 12 dk. ile ilk sırada yer alırken; Güzelbahçe 11 dk. ile 2. sırada yer almaktadır. Balçova 8 dk. ile; Gazemir, Karabağlar, Konak ve Narlıdere ise 9 dk. ile en düşük dolmuş hattına yürüme süresine sahip ilçelerdir (bkz. Şekil 9).

Erişilebilirlikte Eşik Değerler: İzmir Merkez Kent Örneği
İrem Ayhan Selçuk

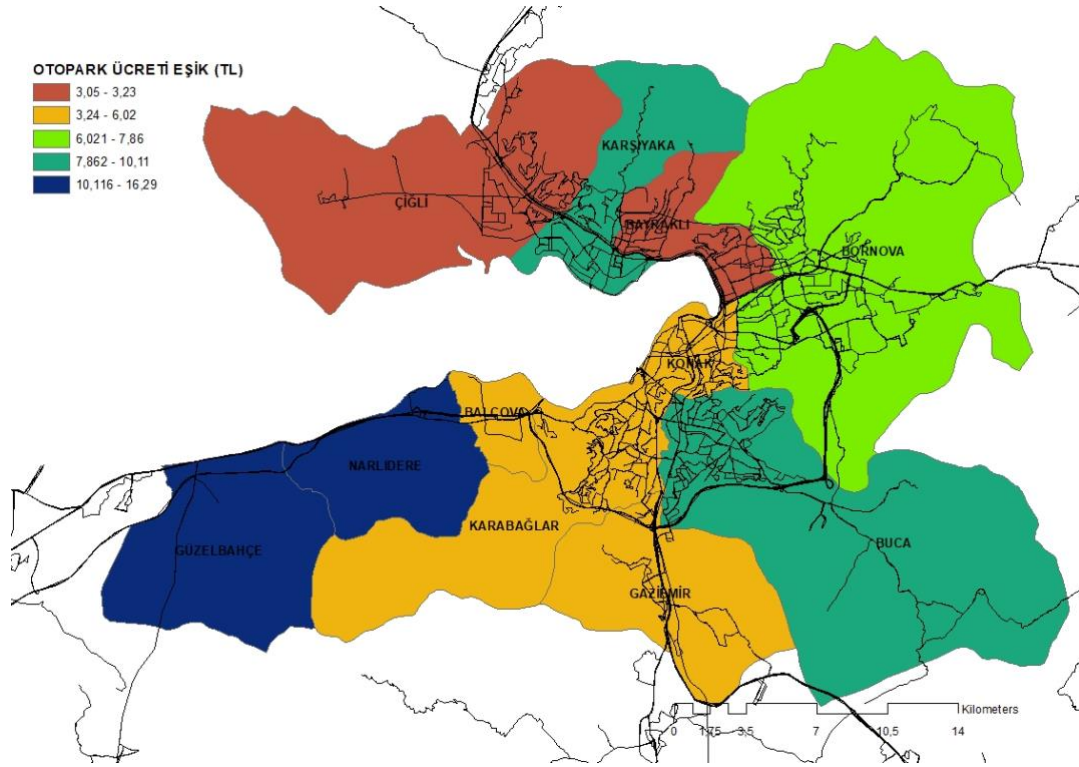
Şekil 9: İlçeler İtibariyle Dolmuşa Erişim Süreleri için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Şekil 10: Mahalleler İtibariyle Dolmuşa Erişim Süreleri için Eşik Ulaşım Süresi (dk)

Dolmuş hattına yürüme süresi itibariyle Tuzla 20 dakika ile ilk sırada yer alırken; 14 dk. ile Yenigün mahallesi 2. sıradadır. Korutürk, Metin Oktay, Halkapınar ve Saygı mahalleleri ise 5-6 dakikalık ulaşım süreleri ile en düşük ortalama değere sahip mahalleler olarak ön plana çıkmaktadır (bkz. Şekil 10).

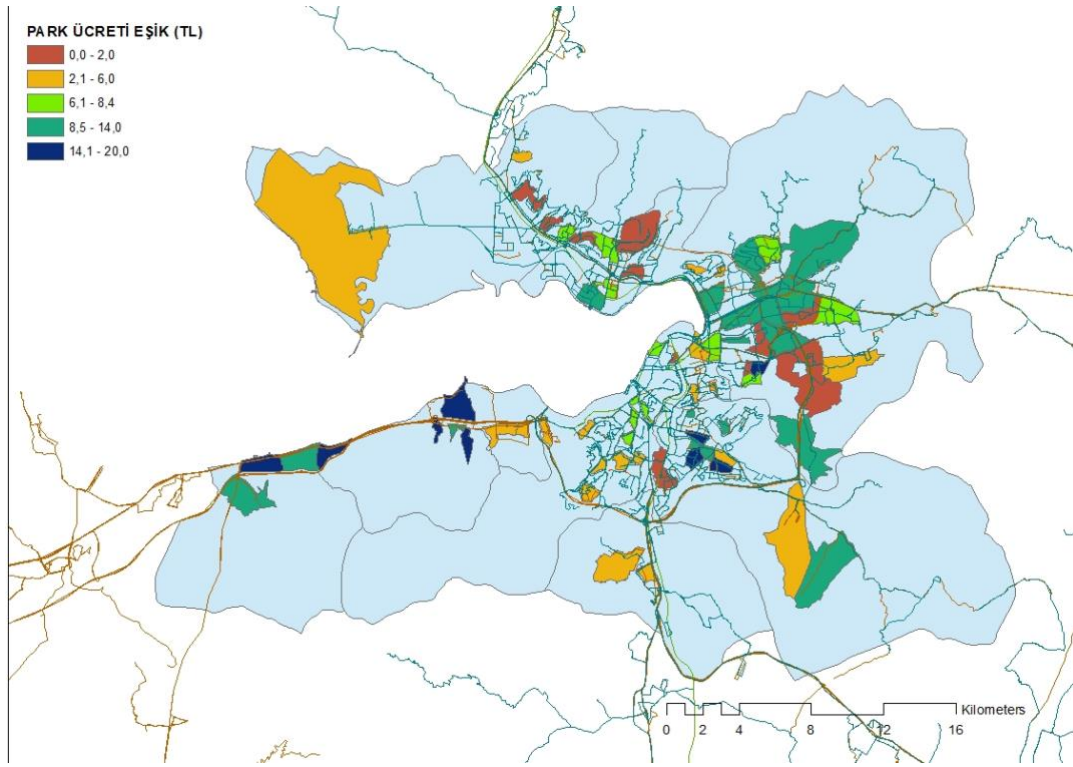
Otopark ücretinin kaç lira olması durumunda başka bir ulaşım alternatifi ararsınız sorusuna alınan yanıtlar ilçe bazında analiz edildiğinde; özel araç sahipliği en yüksek olan Narlıdere ilçesi otopark ücretleri konusunda 16 TL ile özel aracını bırakıp toplu taşıma sistemine yönelme konusunda en yüksek ortalama değere sahip ilçe olarak ön plana çıkmaktadır. 2. sırada 13 TL ile Güzelbahçe yer alırken; 3. sırada 10 TL ile Buca gelmektedir. Bayraklı ve Çiğli 3 TL ile otopark ücreti konusunda en düşük ortalamalara sahip ilçelerdir (bkz. Şekil 11).

Şekil 11: İlçeler İtibariyle Parklanma için Ödenebilecek Eşik Değer (TL)

Yıldız, Sahilevleri, Zafer (Altındağ), Yalı, Atatürk, Limanreis, Valirahmibey, Çatalkaya ve Yenigün mahalleleri 16-20 TL'lik otopark ücretleri ile özel araçlarını bırakıp başka bir ulaşım türüne yönelme konusunda en yüksek ortalamalara sahip mahalleler olarak ön plana çıkmaktadır. Alpaslan, Çaymahallesi, Esentepe, İnönü, Atıfbey, Onur, Ferahlı, Adnan Süvari, Saygı, Yurtoğlu, Umut, Kahramanlar, Fahrettin Altay, İrmak, Selvili, Zafer, Metinoktay, Halkapınar ve Gürpınar mahalleleri ise 2-

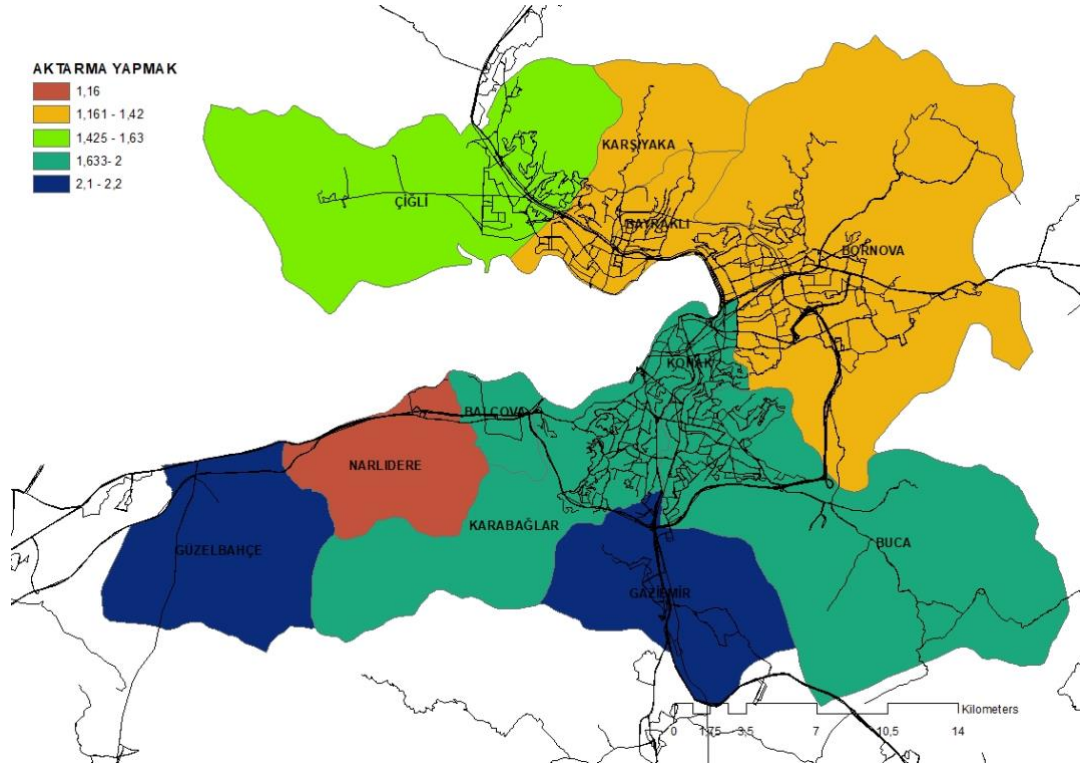
5 TL'lik ücretlerle parklanma ücretine karşı en düşük eşik değere sahip mahalleler olarak ön plana çıkmaktadır (bkz. Şekil 12).

Şekil 12: Mahalleler İtibariyle Parklanma için Ödenebilecek Eşik Değer (TL)

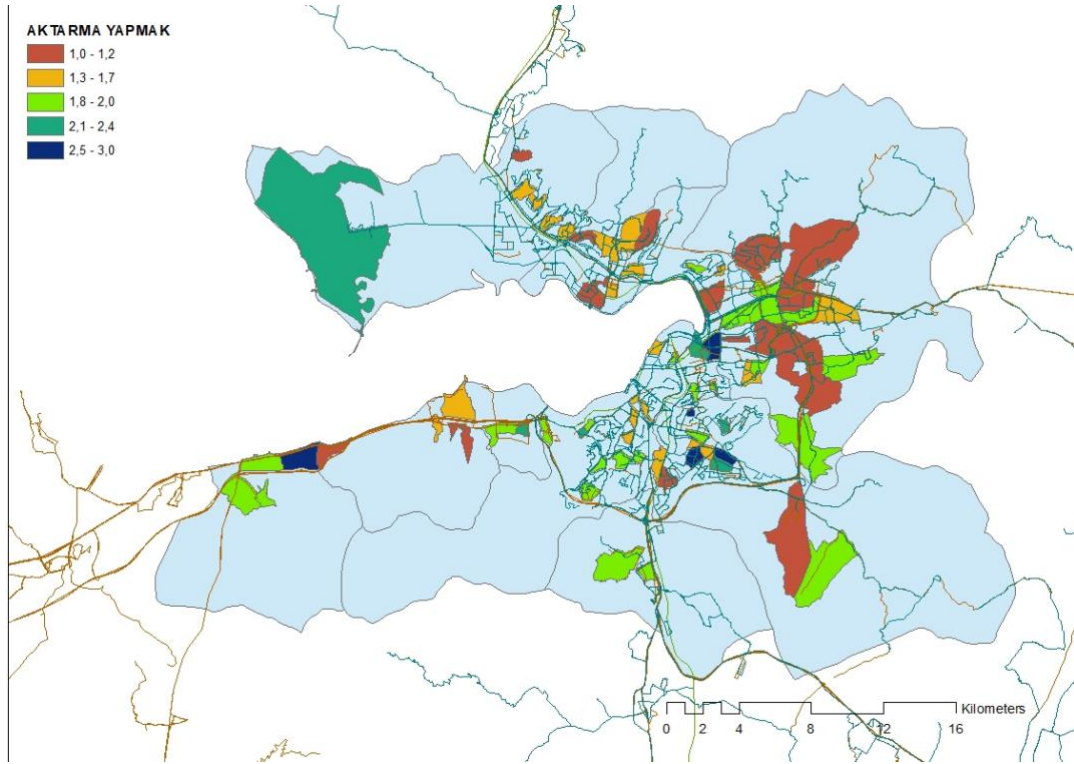
Toplu taşıma türleri arasında aktarma yapıyor olmanın yolculuk tercihlerini nasıl değiştirdiği de anket sürecinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda aktarma yapıyor olma konusunda 1. seçenek aktarma yapıyor olmanın başka bir ulaşım alternatifi aramasına neden olacağını; 2. seçenek aktarma yapıyor olmanın yolculuğu gerçekleştirmesinde caydırıcı etkiye sahip olacağını; 3. seçenek ise aktarma yapıyor olmanın herhangi bir olumsuz etkisi olmadığını ifade etmektedir. Bireylerin bu seçenekler arasındaki tercihleri; değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Analizler sonucunda; Narlıdere, Karşıyaka, Bayraklı ve Bornova ilçelerinin ortalaması; bu ilçelerde yaşayan bireylerin aktarma yapıyor olmasının başka bir ulaşım alternatifi aramasına neden olacağını göstermiştir. Çiğli, Balçova, Karabağlar, Konak, Buca, Güzelbahçe ve Gazimir İlçeleri ise aktarma yapıyor olmanın yolculuğu gerçekleştirmede caydırıcı etkiye sahip olacağını ifade etmişlerdir. İlçeler arasında 3. seçenek olan aktarma yapıyor olmanın herhangi bir olumsuz etkisi olmadığını düşünen ilçe olmadığı; sonuç olarak aktarma yapmanın kademeli olarak bireylerin yolculuk tercihlerinde önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (bkz. Şekil 13).

Erişilebilirlikte Eşik Değerler: İzmir Merkez Kent Örneği
İrem Ayhan Selçuk

Şekil 13. İlçeler İtibariyle Aktarma Yaptırma

Mersinli, Yenigün ve Atatürk mahalleleri aktarma yapıyor olmalarının yolculuk eğilimlerinde herhangi bir değişiklik oluşturmayacağını ifade eden mahalleler olarak belirlenmiştir (bkz. Şekil 14).

Şekil 14: Mahalleler İtibariyle Aktarma Yaptırma

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Farklı özelliklere sahip yerleşmelerin; ulaşım sisteminin kullanıcısı olan bireylerin sahip olduğu sosyal, kültürel, demografik, ekonomik ve mekânsal özelliklere de bağlı olarak; ulaşım sisteminin özelliklerine dair verdiği tepkiler de farklılık göstermektedir.

Dolayısıyla, ulaşım sistemine yönelik kısa-orta-uzun vadeli politikalar ortaya koyulurken; yerleşme özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan eşik değerlerin dikkate alınması; farklı avantaj ya da dezavantaja sahip bireylere eşit hizmet götürülmesi açısından dikkate alınabilecek önemli bir kriterdir.

Ulaşım sistemine yönelik olarak geliştirilecek plan ve projelerde rehber niteliği taşıyabilecek bir veri olan ve bireylerin tercihlerini etkileyen eşik değerleri, İzmir merkez kent üzerinden ortaya koyuyor olması; bu çalışmanın bilime katkısını oluşturmaktadır.

Gelecek çalışmalarda; İzmir merkez ilçelerinin her birinde elde edilen eşik değerlerle, ilçelerin sahip olduğu özellikler arasındaki ilişkinin detaylı olarak analiz edilmesi ve plan hedef yılındaki nüfus büyüklüğüne ve yerleşmenin sahip olacağı diğer özelliklere bağlı olarak ulaşım ana planındaki politikaların ortaya koyulması; çıkan sonuçların anlamlandırılması açısından önemlidir.

Sayfa | 1006

Çalışma yerel/merkezi yönetimlerin ulaşım politikalarının belirlenmesinde ve mekânsal yer seçim kararlarının alınmasında ekonomik statüsü güçlü olanı avantajlı kılacak bir düzenleme yerine, alt ve orta sınıf için fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla alınacak kararlara rehber niteliği taşıması açısından önemlidir. Çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon birimi tarafından desteklenen 2017.KB.FEN.016 numaralı projenin bir ürünüdür. Aynı zamanda Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi (USVES) Ekim 2020'de sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet kitapçığında yayımlanmıştır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013). *Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği*. Resmi gazete Sayı: 28713, 20.07.2013.

Cervero, R. (1995). Planned Communities, Self-containment and Commuting: A Cross-national Perspective. *Urban Studies* 32(7), 1135-1161.

Cojanu, V., Robert, D. & Ileana, P-S. (2012). The Accessibility Buffer—A Basic GIS Tool in Determining the Competitive Potential Index. *Procedia Environmental Sciences* 14, 237-246.

Ersoy, M. (2009). *Kentsel Planlamada Arazi Kullanım Standartları*. TMMOB Şehir Plancıları Odası. Ankara: BRC Basım ve Matbaacılık.

Martinelli, D. & Medellin, L. (2007). Assessment of Bus Transit Equity in Two Metropolitan Areas, West Virginia University, Erişim Adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.538.6291&rep=rep1&type=pdf>

Ewing, R. & R. Cervero. 2010. Travel and the Built Environment—A MetaAnalysis. *Journal of the American Planning Association* 76(3), 265-294.

Geurs, K. T. & Ritsema, J. R. van Eck, (2001). *Accessibility Measures: Review and Applications, Evaluation of Accessibility Impacts of Land-Use Transport Scenarios, and Related Social and Economic Impacts*. RIVM Report 408505 006, Erişim Adresi: <408505006accessibilitymeasures.pdf>

Griffin, G. P. & Sener, I. P. (2016). Public Transit Equity Analysis at Metropolitan and Local Scales: A Focus on Nine Large Cities in the US. *Journal of Public Transportation* 19(4), Erişim Adresi: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1575&context=jpt>

Henderson, W. & Blackwell, A. G., (2015). *How Better Transportation Can Fight Income Inequality*. Erişim Adresi: [http://thehill.com/blogs/congress- Sayfa | 1007
blog/economy-budget/244832-how-better-transportation-can-fight-income-inequality](http://thehill.com/blogs/congress-blog/economy-budget/244832-how-better-transportation-can-fight-income-inequality) E.T.02.02.2017

Lemans, A. C. D. (2015). Assessing the Accessibility and Equity of the Urban Public Transport Services. (Master's Thesis). Erişim Adresi: http://repository.tudelft.nl/assets/uuid:d69faad6-4db5-4241-8633-2515a8be04bd/Master_Thesis_Niek_Lemans_FINAL_pdf.pdf

Peng, Z. (1997). The Jobs-Housing Balance and Urban Commuting. *Urban Studies* 34(8), 1215-1235.

Ramsey, K. & A. Bell. (2014). Access to Jobs and Workers via Transit. Washington, DC: U.S. EPA Office of Sustainable Communities. Erişim Adresi: https://edg.epa.gov/data/Public/OP/SLD/SLD_Trans45_UG.pdf.

Mortazavi, S. A. H. & Akbarzadeh, M. (2017). A Framework for Measuring the Spatial Equity in the Distribution of Public Transportation Benefits. *Journal of Public Transportation* 20(1), Erişim Adresi: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1589&context=jpt>

Nawagawong, W. & Techapeeraparnich, W. (2017). *Providing Facilities to Improve Accessibilities to Railway Station for All*, MATEC Web of Conferences 138, 07013 EACEF 2017, 10.1051/matecconf/201713807013,

https://www.matec-conferences.org/articles/mateconf/pdf/2017/52/mateconf_eacef2017_07013.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2020). *Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği*. Resmi Gazete Sayı: 29030, 14.06.2014.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). (2020). <https://sozluk.gov.tr/>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Ulaşım bizi sadece işe ve ekonomik fırsatlara değil; kaliteli konuta, okula, sağlık bakımına ulaştıran bir role sahiptir. Harvardlı araştırmacılar yolculuk süresinin sosyal hareketlilik çitasını yükseltmede önemli bir kestirim aracı olduğunu tespit etmişlerdir (Henderson ve Blackwell, 2015). Adil ulaşım politikaları; ekonomik hareketlilikle baş etme şansına sahiptir ve toplumdaki herkesin yerel ekonomiye katılımını ve yerel ekonomiden faydalanmasını garanti ederler (Henderson ve Blackwell; 2015). Farklı özelliklere sahip yerleşmelerin; ulaşım sisteminin kullanıcısı olan bireylerin sahip olduğu sosyal, kültürel, demografik, ekonomik ve mekânsal özelliklere de bağlı olarak; ulaşım sisteminin özelliklerine dair verdiği tepkiler de farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, ulaşım sistemine yönelik kısa-orta-uzun vadeli politikalar ortaya koyulurken; yerleşme özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan eşik değerlerin dikkate alınması; farklı avantaj ya da dezavantaja sahip bireylere eşit hizmet götürülmesi açısından dikkate alınabilecek önemli bir kriterdir. Literatürde ulaşımın adil dağılımını analiz etmeye yönelik olarak pek çok çalışma bulunmakta olup; ulaşımın adil dağılımı konusunda toplu taşıma sisteminin önemi; söz konusu çalışmalarla ortaya koyulmaktadır. Bu kapsamda Griffin ve Şener (2016), Martinelli ve Medellin (2007), Teunissen, Sarmiento, Zuidgeest ve Brussel (2015), Nawagawong ve Techapeeraparnich (2017), Cojanua, Dobreb ve Stupariuc (2012), Mortazavi ve Akbarzadeh'in (2017) ve Guzmana ve Bocarejob'un (2017) çalışmaları incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı; mekansal planlama ya da ulaşım sistemlerinin planlanması ya da söz konusu alanlarda politika geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilir; kentin kullanıcılarının yer seçim ya da ulaşımına yönelik eğilimlerini değiştirme etkisine sahip eşik erişilebilirlik değerleri konusuna dikkat çekmek ve bu değerleri İzmir merkez kent üzerinden analiz etmektir. Bu çalışmada "eşik değer" kavramıyla gün içerisinde farklı yolculuk amaçlarıyla yerleşme içerisinde hareketlilikte bulunmak isteyen bireylerin yolculuğa çıkma konusundaki düşüncelerini/eğilimlerini etkileyebilecek maksimum değerleri (maksimum yürüme süresi, maksimum yolculuk süresi, maksimum ödeme yapabilecekleri ücret vb.) ortaya koymak amaçlanmakta olup; çalışma kapsamında anket uygulanan bireylerden alınan yanıtların ilçeler ve mahalleler bazında ortalamaları alınarak dakika ya da TL birimi üzerinden aktarımlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan bilimsel yöntemler (1) İzmir merkez kentte yaşayanların yolculuk eğilimlerini ortaya koyması nedeniyle araştırmanın amaçları itibariyle "durum saptayıcı", (2) uygulanan anketlerde örneklem birimlerinin hafta içine denk gelen ve bir gün önceki sabah 6'dan bugün sabah 6'ya kadar olan 24 saatlik seyahat zincirlerini ortaya koyuyor olması nedeniyle kapsadığı zaman itibariyle

“kesitsel”, (3) uygulanan anket çalışması nedeniyle veri toplama biçimi itibariyle “anket yöntemini kullanan”, (4) literatür araştırmaları itibariyle veri toplama biçimi açısından bakıldığında “kitaplık ve internet araştırmalarına” dayanan, (5) İzmir Merkez Kentte gerçekleştirilen anket çalışmalarına dayanıyor olması nedeniyle yapıldığı yer itibariyle “saha araştırmalarına dayanan” bir yöntemle sahiptir. Çalışma İzmir Merkez Kentte yer alan otoyol, viyadük ve altgeçitler hariç; toplam 8456 sokaktan; rastlantısal olarak belirlenen 101 sokakta gerçekleştirilen 400 hane halkı anketini kapsamaktadır. Anket süreci gerçekleştirilirken bireylerin herhangi bir zamandaki değil bir gün önceki yolculuk bilgilerinin alınarak ulaşım talep modelleme sürecinde kullanılmasının gerekliliği nedeniyle anket uygulama günlerinin hafta içi salı ile haftasonu cumartesi günleri arasında olmasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte sorular yöneltilirken bireylere bir gün önce sabah saat 6’dan bugün sabah 6’ya kadar yolculuk yapıp yapmadıkları sorularak, yolculuk yaptıklarını beyan etmeleri durumunda söz konusu yolculuklarına ilişkin seçilen ulaşım türü, durağa yürüme süresi, durakta bekleme süresi, varış noktasına yürüme süresi, parklanma süresi vb. bilgiler kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte farklı yolculuk amaçlarıyla yerleşme içerisinde hareketlilikte bulunmak isteyen bireylerin yolculuğa çıkma konusundaki düşüncelerini/eğilimlerini etkileyebilecek maksimum değerler (maksimum yürüme süresi, maksimum yolculuk süresi, maksimum ödeme yapabilecekleri ücret vb.) Coğrafi Bilgi Sistemleri programı ile haritalandırılmıştır. Çalışma kapsamında anket uygulanan bireylerden alınan yanıtların haritalandırılması aşamasında alınan yanıtların ilçeler ve mahalleler bazında ortalamaları alınarak dakika ya da TL birimi üzerinden görselleştirilmiştir. Dolayısıyla; ilçeler ve mahalleler bazında bireylerin (1) iş ve eğitim amaçlı yolculuklarında katlanabilecekleri maksimum ulaşım süreleri (dk), (2) alışveriş amaçlı yolculuklarında katlanabilecekleri maksimum ulaşım süreleri (dk), (3) otobüs, metro, banliyö ve tramvay için toplu taşıma duraklarına, minibüs ve dolmuşlar için toplu taşıma hatlarına ulaşımında katlanabilecekleri maksimum yürüme süreleri (dk), (4) otobüs, metro, banliyö ve tramvay için toplu taşıma duraklarında, minibüs ve dolmuşlar için toplu taşıma hatlarında katlanabilecekleri maksimum bekleme süreleri (dk), (5) özel araç kullanıcıları için katlanılabilir maksimum otopark ücretleri (TL) saptanarak, ortalamaları alınıp Coğrafi Bilgi Sistemleri programı aracılığıyla haritalandırılmıştır. Çalışma yerel/merkezi yönetimlerin (1) kent içi ulaşım politikalarının belirlenmesinde ve (2) mekânsal planlar yapım yönetmeliğindeki yürünelirlik esaslarının tartışılmasında dolayısıyla mekânsal yerleşim kararlarının gözden geçirilmesinde katkı sağlayacaktır. Çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2017.KB.FEN.016 No’lu projenin bir ürünüdür. Aynı zamanda Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi (USVES) Ekim 2020’de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

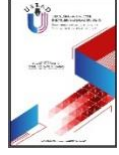
EXTENDED ABSTRACT: Transportation drives us not only to employment and economic opportunities; It has a role in providing quality housing, school and health care. Harvard researchers found that travel time is an important predictor of raising the bar for social mobility (Henderson and Blackwell, 2015). Fair

transport policies; have a chance to cope with economic mobility and ensure that everyone in the community participates and benefits from the local economy (Henderson and Blackwell; 2015). Settlements with different characteristics; depending on the social, cultural, demographic, economic and spatial characteristics of the individuals who are the users of the transportation system; responses to the characteristics of the transportation system also differ. Therefore, while establishing short-medium-long-term policies for the transportation system; taking into account the threshold values that occur depending on the settlement characteristics; is an important criterion that can be taken into account in terms of providing equal service to individuals with different advantages or disadvantages. There are many studies in the literature to analyze the fair distribution of transportation. The importance of the public transport system in the fair distribution of transport; demonstrated by these studies. In this context, Griffin and Şener (2016), Martinelli and Medellín (2007), Teunissen, Sarmiento, Zuidgeest and Brussel (2015), Nawagawong and Techapeeraparnich (2017), Cojanua, Dobreb and Stupariuc (2012), Mortazavi and Akbarzadeh (2017) and Guzman and Bocarejob (2017) were reviewed. The aim of this study is to draw attention to the issue of threshold accessibility values that can be used as a tool in spatial planning, planning of transportation systems or policy development in these areas and that have the effect of changing the location selection or transportation tendencies of the city users, and to analyze these values over the central city of Izmir. In this study, with the concept of "threshold value", it is aimed to reveal the maximum values (maximum walking time, maximum travel time, maximum payment, etc.) that can affect the thoughts / tendencies of individuals who want to be mobile in the settlement for different travel purposes during the day; Within the scope of the study, the average of the answers received from the individuals who were surveyed on the basis of districts and neighborhoods was tried to be transferred in minutes or TL units. The scientific methods used in the study are (1) "status detector", since it reveals the travel tendencies of the people living in the central city of Izmir, for the purposes of the research; (2) "cross-sectional" in terms of the time they cover, since the sample units in the applied questionnaires reveal the 24-hour travel chains from 6 a.m. the previous day to 6 a.m. today, (3) "using the survey method" in terms of data collection due to the survey study applied, (4) based on "library and internet research" in terms of data collection in terms of literature researches, (5) "based on field research" in terms of the place where it was conducted. Study includes 400 household surveys conducted on 101 randomly determined streets, from a total of 8456 streets, excluding highways, viaducts and underpasses in İzmir Central City. During the survey process, attention was paid to keep the survey application days between Tuesdays on weekdays and Saturdays on weekends, since it is necessary to use the travel information of individuals not at any time, but the day before, in the transportation demand modeling process. However, when asking questions, individuals were asked whether they had traveled from 6 a.m. to 6 a.m. the day before, and if they declared that they had traveled, the type of transportation chosen for their journey, walking time to the station, waiting time at the stop,

walking time to the destination, parking time etc. information has been recorded. In addition, the maximum values (maximum walking time, maximum travel time, maximum payment, etc.) that can affect the thoughts / tendencies of individuals who want to be mobile in the settlement for different travel purposes have been mapped with the Geographical Information Systems program. During the mapping phase of the responses received from the individuals surveyed within the scope of the study, the averages of the responses received on the basis of districts and neighborhoods were visualized in minutes or TL units. Therefore; on the basis of districts and neighborhoods, (1) maximum travel times (min) that individuals can endure on their business and educational journeys, (2) maximum transportation times (min) they can endure on their shopping journeys, (3) public transportation stops for buses, subways, suburbs and trams, Maximum walking time (min) for minibuses and minibuses they can endure in transportation to public transport lines, (4) maximum waiting times (min) that they can endure at public transport stops for buses, subways, suburbs and trams, and public transport lines for minibuses and minibuses, (5) special Maximum bearable parking fees (TL) for vehicle users were determined, averaged, and mapped through the Geographical Information Systems program. The study will contribute to (1) determining the urban transportation policies of the local/central governments and (2) discussing the walkability principles in the spatial plans construction regulation, thus reviewing the spatial location decisions. The study is a product of the project numbered 2017.KB.FEN.016 supported by Dokuz Eylül University Rectorate Sayfa | 1011 Scientific Research Coordination Unit. At the same time, the International Social Sciences and Educational Sciences Congress (USVES) was presented as an oral presentation in October 2020.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi-
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

SOSYAL HİZMET MERKEZLERİNDE ÇALIŞAN KADINLARIN MESLEK TERCİHLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF PROFESSIONAL PREFERENCES OF WOMEN WORKING
IN SOCIAL SERVICE CENTERS WITHIN THE FRAMEWORK OF GENDER
ROLES

Tuğba KONAKLI

Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi
Anabilim Dalı,
Kocaeli/Türkiye.

Assoc. Prof., Kocaeli University, Social
Sciences Institute, Department of
Administration,
Kocaeli/Turkey.

tugbakonakli@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4745-1805

Büşra KERVAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı,
Kocaeli/Türkiye.

Graduate Student, Kocaeli University,
Social Sciences Institute, Department
of Women Studies,
Kocaeli/Turkey.

busrakervan@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5347-0880

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.928702

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Konaklı, T. & Kervan, B. (2021).
Sosyal Hizmet Merkezlerinde Çalışan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini
Çerçevesinde Meslek Tercihlerine İlişkin Bakış Açılarının İncelenmesi. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1012-1033.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu araştırmanın amacı, sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların mesleki tercihlerine ilişkin görüşlerini toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelemektir. Araştırma, nitel araştırma modelinde fenomenoloji deseniyle tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini belirlerken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay erişilebilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubuna 13 katılımcı dahil edilerek veriler görüşme yöntemi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini, iş ve ekonomik yaşam, sosyal yaşam, aile ve evlilik yaşamı çerçevesinde değerlendirdikleri görülmüştür. Toplumsal cinsiyetin meslek tercihindeki etkisinin ise, "kadın işi algısı" alt teması altında toplandığı saptanmıştır. Örneklem kapsamına alınan katılımcılardan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, katılımcıların meslek seçimlerinde erkeklerin yoğunlukta çalıştığı iş alanlarına girmekten kaçındıkları görülmüştür. Katılımcılar iş yaşamında yıldırımaya maruz kaldıklarını, iş yerinde terfi alma, yüksek maaş alma gibi imkanların erkek çalışan ya da yöneticiler tarafından engellendiğini aktarmışlardır. Araştırma sonucunda kadınların meslek seçimlerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinin önemli rolü olduğu, aile ve sosyal çevrenin de kadınları meslek seçimine yönlendirme yaparken toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında yönlendirmeler yaptıkları saptanmıştır. Bu bağlamda, çeşitli kuruluşlarda çalışanlara, okul ve üniversitelerde öğrenci ve öğretmenlere ayrıca ebeveynlere, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin düzenlenmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet Merkezi, Toplumsal Cinsiyet, Meslek Seçimi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Abstract: The main purpose of this study is to examine the views of women working in the special care center on their professional preferences in the context of gender roles. This study was designed in qualitative research method and phenomenological design. Easily accessible sampling method of the purposeful sampling methods was used to determine the sample of the study. The data were obtained through the interview method and the semi-structured interview form included 13 participants in the research sample. Content analysis method was used in the analysis of the data obtained. It was stated in the study that when women evaluated their gender within the framework of, work and economic life, social life, the family and marriage life. It was determined gender effect in the professional preferences is gathered under the category of perception of the job of woman. When the data obtained from the participants came under the sample was evaluated, it was stated that participants avoided entering the business areas where men work intensively in their professional choices. Participants stated that participants stated that they were exposed to intimidate in their work life and opportunities such as promotion at work and high salaries were blocked by male employees or managers. It has been found that gender roles have a great influence on women choice of professional, and people in their surroundings guide women within the scope of gender roles when directing women to choice of professional. In this context, suggestions have been developed for the organization of gender equality trainings for employees in

various institutions, students and teachers at schools and universities, and parents.

Key Words: Social Care Center, Gender, Choice of Professional, Gender Equality

GİRİŞ

Toplumdaki insanların cinsiyeti, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak iki grupta değerlendirilir. Biyolojik kabul karşısında, bir insanın dişil ve erilden erkek ve kadına dönüşümü biyoloji ile değil, sosyal kültürel gelişmelerle ilgilidir (Giddens, 2000). Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek beklentileri ve toplumda sosyo-kültürel olarak nasıl konumlandırıldıklarıyla ilgilidir (Öngen ve Aytaç, 2013). Başka bir deyişle, genel olarak erkeklere ve kadınlara verilen belirli davranışlar, görevler, sorumluluklar ve klişeler vardır. Bu şekilde, tüm insanlar cinsiyete göre aynı şekilde değerlendirilir. Toplumdaki kültürel değerlendirmenin bir sonucu olarak, kadın ve erkeklere toplum tarafından kabul edilen bir dizi davranış ve sorumluluk verilir. Bu doğrultuda, kadın ve erkeklerden beklenenler toplumdan topluma veya aynı toplum için farklı alt kesimlerde farklılık gösterebilir (Günay ve Bener, 2011). Toplumlarda kadın ve erkeklere çocukluklarından itibaren öğretilen belli başlı kalıp yargılar vardır. Küçüklükten itibaren kız çocuklarına daha çok ev içinde olmayı öğretilirken erkek çocuklarına ise dışarıdaki hayat öğretilmektedir. Bu şekilde bireyler büyüüp erişkin bir kimlik kazandıklarında ise kadınlar özel alan olarak adlandırılan ev içinde; ev işleri, ev içinde var olan bireylerin bakımları gibi ihtiyaçlar için çalışırken erkek ise; kamusal alan olarak adlandırılan ve eve maddi güç sağlayıp evin geçimini sağlayan kişiler haline gelirler (Batga, 2014). Bu sebeplerden dolayıdır ki toplumda erkeğin çalışması gayet doğal, olması gereken gibi görülürken kadının çalışması akıllarda soru işareti yaratmakta ve özel alandaki işleri aksatacağı düşünülüp iş hayatında olması garipsenmekte ve dönem dönem de engellenmeye çalışılmaktadır (Gökcan, 2018). Farklı kültürlerde, kadınlar sosyal yapıya uygun olarak özgür-eşit ve ikincil-bağımlı pozisyonlarda bulunurlar ancak genel olarak sosyal yapı, sosyalleşme sürecinde kadınları sınırlama eğilimindedir (Bekar, 2010).

İnsanlık tarihi boyunca birçok uygarlıkta, erkekler kadınlara göre daha güçlü daha liderlik özelliklerine sahip ve kamusal alanda aile geçimini sağlamak adına var olmuştur. Kadınlar ise daha duygusal, nazik ve şefkatli özelliklerine sahip ve hane halkının birincil bakım ihtiyacı, çocuk bakımı gibi işleri gerçekleştiren olarak görülmüştür (Batga, 2014). Erkeklerden ve

kadınlardan beklenen duygusal davranış farklılıklar içerir. Toplum, bir kadını daha duygusal, kırılgan, naif, nazik, güçsüz ve bir erkeği güçlü, bağımsız, duygusal olmayan olarak tanımlar (Dökmen, 2015). Bu kalıp yargılar erkeklerin ve kadınların bulunduğu her alana yansır. Bir erkek iş hayatında daha güçlü ve duygularından uzak olarak kabul edilirken, kadın ise kırılgan ve duygularını işle karıştıran biri olarak kabul edilir. Toplum, erkeklere verilen güçlü rollerle kadınları dışlar ve doğumdan itibaren kadınların başarısının önüne engeller koyar. Bu nedenlerden dolayı, kadınlar çalışma hayatından çıkarılıp evde çocuklara ve işlere bakmak zorunda kaldılar (Gözener, 2012). Toplumsal cinsiyet ideolojik ve kültürel bir yapıdır aynı zamanda maddi pratikler alanında yeniden üretilir ve bu pratiklerin sonuçlarını etkiler (Küçükbaşol, 2014). Ataerkil sistem erkekler tarafından kurulmuş olup ataerkil ideolojisi nesilden nesile aktararak toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi sağlanır. Yeniden üretim süreci ataerkilliğin belkemiğini oluşturur (Demren, 2001). Yeniden üretimle ilgili olarak ise kadın çocuk doğurma ve yetiştirme gibi biyolojik temeli olan işlerin yanı sıra hanenin günlük işleri, hane üyelerini ertesi günün üretim sürecine hazırlamak ve çocukları toplumsal rolleri için hazırlamak gibi günlük ve ideolojik yeniden üretimle ilgili rolleri üstlenmektedir (Ecevit, 2003). Toplumsal cinsiyet kavramı toplumdaki insanların kadın ve erkek olmasından kaynaklanan eşitsizlik, farklılıklar, adaletsizlik, ayrımcılık gibi kavramlara yol açmaktadır. Cinsiyet aynı zamanda eğitim, gelir dağılımı, çalışma koşulları ve sosyal pozisyonda kadınlara karşı ayrımcılığa neden olmaktadır. Bu eşitsizlik, kadınların çalışma hayatlarında, yaşam doyumlarında ve yaşamları hakkında yaptıkları seçimlerde de önemli ölçüde hissedilmektedir. Toplum, erkekleri ve kadınları kendi içlerinde aynı kalıp ve değerlerde değerlendirirken bazı meslekler ve pozisyonlar kadın işi olarak tanımlanırken, diğerleri erkek işi olarak tanımlanır ve cinsiyetçi iş bölümü doğar (Gökçen ve Büyükgöze-Kavas, 2018). Bu ayrım, iş ve çalışma ortamında birçok eşitsizliği beraberinde getirir. İşe alım sürecindeki yaklaşım ve görevler, iş tanıtım sürecinde, çalışma ortamında da cinsiyete dayalı olarak kabul edilmekle birlikte, cinsiyete yönelik ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır. Kadınlar çalışma ortamlarında yönetici pozisyonlarına gelememekte, güç ve saha çalışması gerektiren işlerden uzak durmak zorunda kalmakta ve karar alma mekanizmalarında yer alamamaktadırlar (Erikli, 2020; Acar vd., 1999).

Mesleki seçimleri, bireylerin erken yaşlardan itibaren maruz kaldıkları sosyal kültürel yapı, cinsiyet rolleri, sosyal yönelim, eğitim hayatı gibi birçok faktörden etkilenir. Toplumsal yapının dayattığı

toplumsal cinsiyet rolleri, kadınları belirli iş türlerine yönlendirmektedir. Kadının en önemli görevlerinden biri çocuklarıyla ilgilenmek ve aile yaşamı içindeki süregelen işleri yapmaktır (Moya vd., 2000). Evlerine ve/veya çocuklarına daha yakın olmak, mesleklerini eş ve anne sorumlulukları ile birlikte sürdürmek uğruna, kadınlar daha esnek zaman dilimlerine sahip olabilecek işleri seçmeyi tercih etmekte ve bu seçimden sebep daha düşük kazanç veya daha az fırsat elde etmektedirler. Ayrıca, kadınların insanlarla ilgilenecekleri hizmet sektöründe çalışmayı ve üretim sektöründe çalışmaktan daha fazla tercih ettikleri belirtilmektedir (Acar vd., 1999). Cinsiyet rolleri, kadınların meslek seçimlerini, yaşam tarzlarını, kendilerini gerçekleştirmelerini, öz farkındalıklarını ve neler yapabileceklerini etkileyebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, kadınların sekreterlik, bebek bakımı, temizlik, hemşirelik ve bulaşık yıkama gibi işlere yönelme olasılığı daha yüksektir (Eser, 2010).

Sosyal hizmet merkezleri, dezavantajlı grupların tespitinin yapılarak koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetlerin sunulduğu gündüzlü/yatılı merkezlerdir. Sosyal hizmet işlerinde ise meslek grupları olan bakıcılık, hemşirelik gibi görevler toplum tarafından kadınlara ait iş olarak görülmektedir (Delice, 2006). Sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların bu konulardaki duyarlılıkları, kendilerinin sahip oldukları ya da çevrelerinde gözlemledikleri cinsiyet ayrımcı tutumların bilinmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihlerine etkisinin öğrenilmesi toplumsal cinsiyet çalışmalarına veri sağlaması yönüyle önemli olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda kadınların meslek tercihleri ile toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları doğrultusunda meslek tercihlerinin incelenmesidir.

Araştırmanın amacına uygun olarak şu alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini nasıl değerlendirmektedirler?
2. Kadınların meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet nasıl bir rol oynamaktadır?

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma modelinde fenomenoloji deseninde tasarlanmıştır. Patton'a (1990) göre fenomenolojik araştırmada farklı

insanların deneyimleri analiz edilir ve buradaki öz bulunur. Amaç, bulunan fenomeni onu deneyimleyenlerin gözünden görüldüğü gibi anlamaktır. Fenomonolojik bir çalışmanın odak noktası katılımcıların içsel özünü ortaya çıkarmak ve ortak deneyimlerle yorumlamaktır (Merriam, 2009). Bu araştırmada sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet etkilerinin özünü ortaya çıkararak kadınların ortak deneyimleriyle yorumlama amacı güdülmüştür. Bu sebeplerden dolayı bu araştırmada fenomonolojik araştırma deseni kullanılmıştır.

ÇALIŞMA GRUBU

Nitel araştırmalarda örneklemin doğru seçimi çok önemli bir adımdır. Nitel araştırmalarda farklı örnekleme biçimleri olmasına rağmen, genellikle araştırılan konunun en iyi şekilde açıklanmasına izin verecek ve araştırma probleminin çözümüne en iyi katkıyı sağlayacak örnekler elde edilmeye çalışılmaktadır (Baltacı, 2018). Bu araştırmada çalışma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi örnekleme ulaşması hızlı ve kolay olan ögelere dayanır (Patton, 1990). Araştırma verileri Sakarya ili Adapazarı ilçesinde bulunan sosyal hizmet merkezinde çalışan ve araştırmaya katılmaya gönüllü 13 kadınla derinlemesine görüşme yönetimiyle elde edilmiştir.

Araştırmada derinlemesine görüşme sayısı arttıkça, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin mesleki tercihlerine ilişkin bakış açılarına ilişkin veri derinliğinde de bir artış olmuş ve belirli bir doygunluğa ulaşıldığı düşünüldüğünde (13. Katılımcıdan sonra) görüşmeler sona erdirilmiştir.

Katılımcılar gizlilik esasına dayanarak kodlarla tanıtılmıştır. Katılımcı kodları "Katılımcı" kelimesini temsilen "K " harfi ile ve araştırmaya katılan sıralara göre rakamlarla ifade edilmiştir. Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 19 ile 56 yaşları arasında olduğu, bakım, büro, meslek, sağlık ve temizlik personeli olarak görev farklı birimlerde çalışmakta oldukları, dokuz katılımcının bekar dört katılımcının ise evli olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Kod	Meslek	Yaş	Medeni Durum
K1	Bakım Personeli	19	Bekar

K2	Mesleki Personeli	23	Bekar
K3	Bakım Personeli	19	Bekar
K4	Bakım Personeli	20	Bekar
K5	Bakım Personeli	23	Bekar
K6	Büro Personeli	24	Bekar
K7	Temizlik Personeli	37	Evli
K8	Bakım Personeli	50	Evli
K9	Temizlik Personeli	56	Evli
K10	Bakım Personeli	23	Bekar
K11	Bakım Personeli	53	Evli
K12	Sağlık Personeli	24	Bekar
K13	Bakım Personeli	23	Bekar

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların mesleki tercihlerinin toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde incelenmesi amacıyla derinlemesine görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun oluşturulması sırasında, sorular alanyazın taranarak ve uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu üç uzman görüşüne sunulduktan sonra, iki katılımcı ile pilot görüşmeler yapılmış olup görüşme formu son halini almıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Nitel veri analizi, araştırmacının verilerinin düzenlediği, analiz birimlerine böldüğü, sentezlediği, formatları ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve raporda hangi bilgilerin yansıtılacağına karar verdiği bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992). Bu araştırmada, katılımcılardan görüşme için sözlü onay alınmış, çalışmanın içeriği, amacı ve görüşme formu hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Elde edilen veriler analiz için yazıya aktarılarak içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Temel olarak, içerik analizi süreci, benzer verileri belirli kavramlar ve temalar içinde birleştirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). İçerik analizi sürecinde, sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların cinsiyet rollerine ilişkin algıları ve meslek seçimi ile ilgili görüşlerine yönelik kodlar oluşturulmuştur. Verilerden elde edilen anlamlı bölümleri kodlarken anlamı en iyi

yansıtabilecek kavramları tanımlamak amaçlanmıştır (Morse ve Field, 1995). Nitel araştırmalarda gerçekleştirilen içerik analizlerinde oluşturulan “temalar” öznitelikleri tanımlayan öğelerdir ve araştırmacının çalışma sorusunu yanıtlamasına olanak tanır. Temanın amacı (kategoriden farklı olarak), katılımcının deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmaktır. Her temanın, verilerin kapsamlı bir görünümünü ortaya koyan alt bölümlere ayrılmış haline “alt tema” denir (Vaismoradi vd., 2016). Tema ve kodları bulmak için, kodlar arasındaki ortak yönlerin değerlendirildiği ve kategorize edildiği ve kendi aralarında anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadıkları incelenmiştir (Hsieh ve Shannon, 2005). Kodlardan, alt temalardan ve temalardan elde edilen veriler tanımlandıktan ve sistematik olarak birleştirildikten ve destekleyici alıntılarla yorumlandıktan sonra, sonuçlar açıklanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan kadınların yaşamlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirilmesi iş ve ekonomik, sosyal yaşam, aile ve evlilik yaşamı temaları altında incelenmiştir. Her tema kendi içinde farklı alt tema ve kodlara bölünmüştür. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde iş ve ekonomik yaşamlarını güç, nüfus, aile/sosyal çevre olmak üzere üç ayrı alt temada değerlendirdikleri görülmüştür.

Araştırmaya katılan kadınlara “sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlar yaşamlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde nasıl değerlendirmektedirler?” sorusunun iletilmesinin sonucunda elde edilen verilerin içerik analizinden ulaşılan “iş ve ekonomik yaşam” teması altındaki kod örnekleri ve alt temalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde İş ve Ekonomik Yaşam

Tema	Alt tema	Kod	Alıntı
İş ve Ekonomik Yaşam	Güç	Erkek işi, Kadın işi, Ağır iş, İş ortamı.	Kadınlar erkeklerin iş alanına girmemeli, kadınlar kadınlara ait olan işleri yapmalıdır (K1).
	Nüfus	İş yerinde, Kadın/erkek sayısı, Yer edinme, Kadın çalışan artışı.	Mesela on tane erkek varsa bir tane kadın varsa muhtemelen çalışma hayatında çok mutlu olmayacak sayıların eşit bir şekilde olduğu yerlerde çalışırsa daha hareket edebileceğini düşünüyorum (K2).

Aile/Sosyal çevre	Kalıp yargılar, Hanım hanımcık, Aile, Ev işi, Anne olmak, Çevre.	Kadınlara çok fazla karışan var hani aile karışıyor baba karışıyor eş karışıyor bazen kadınların çocukları bile karışıyor yani kadına herkes karışıyor sanki onun hiçbir fikri yokmuş gibi (K6).
-------------------	--	--

Güç alt temasında kadınlar, işleri erkek işi ve kadın işi olarak ayırmışlardır. Kadınlar bazı işlerde fiziksel güç açısından erkeklere oranla yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Güçlerinin yetersiz olduğunu düşündükleri için ise ağır iş şartları sebebiyle iş yaşamına katılmalarının olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Örneğin K3 bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir; *"Kadın çok ağır işlerde çalışmamalı yani bunu başaramaz bundan dolayı erkeğin alanına girmemeli... Bizler temizlik yapabiliriz hastaya bakabiliriz yani ağır işler ve zeka gerektiren şeyleri erkekler yapması gerekiyor"* (K3).

Kadınlar iş ortamında erkekler tarafından ezilme ve engellenme nedeniyle kendilerini ispat etmekte zorlanmalarından sebep erkeklerin sayıca çoğunlukta olduğu iş alanlarını tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar bu sebeplerden dolayı çalışabilecekleri işlerin sınırlı olduğunu bu sınırlılık içerisinde ise iş ve ekonomik yaşamda yer edinmelerinin oldukça zor olduğunu belirtmişlerdir. K6 bu konuda şu şekilde görüş bildirmiştir; *"Bir de kadınların girebileceği iş ortamları sınırlı erkeklerin iş ortamları daha geniş yani erkekler kadınları biraz dışlıyorlar denilebilir. Kadınları eziyorlar aslında yani nasıl desem kadınlar erkeklerden çekindikleri için çalışmaktan kaçınıyorlar"* (K6). Kadınlar çalışamadıklarında ise ekonomik olarak güç kaybederek erkeklere karşı muhtaç duruma düştüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kadınların iş yaşamlarına katılımlarında olumsuz bir etken olarak görülmektedir. Katılımcılardan bazıları iş yerinde yaşanan tacizin kadının iş yaşamına katılımını doğrudan olumsuz etkilediğini ve kadınları iş yaşamından uzaklaştırdıklarını bu sebeplerden dolayı da kadınların iş yaşamındaki sayılarının azaldığını ifade edilmiştir. K8 bu durumu şu şekilde açıklamıştır; *"(...) yani kadın birazcık yüzüne bakılır biriyse, güzelse toplumda sert ve dik olman gerekiyor bunu zamanla öğreniyorsun. Mesela benim kapalı kıyafetler giymemin en büyük sebebi budur yani iş yerlerinde bana sarkıntılık olmaması. Birçok kadın bu sebeplerden dolayı işi bırakmak zorunda kalıyor"* (K8). Nüfus alt teması altında, araştırmaya dâhil olan kadınlar iş yerlerindeki erkek ve kadın sayılarındaki orantısızlığına vurgu yaparken kadınların iş yerinde daha az sayılarda olduğunu dile getirmişlerdir. Kadınların az sayıda olduğu yerlerde

çalışan kadınların ise mutlu olamayacaklarını iş verimlerinin düşük olacağını ifade etmişlerdir.

Aile/sosyal çevre alt temasında ise katılımcılar, eşlerinin, anne ve babalarının, çocuklarının iş yaşamına girme kararında etkili bir rol oynadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar iş yaşamlarındaki kadınların tavır ve duruşlarına vurgu yapmışlardır. Katılımcılara göre iş yaşamında kadının varlığını belirli şartlar altında olabileceğini sosyal çevrenin ve ailelerinin beklentisinin bu doğrultuda olduğunu dile getirmişlerdir. Örneğin K1 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir; *"Kadınlar edebinle hanım hanımcık namusunu koruyarak böyle efendi gibi çalışacaklarsa tabi ki çalışabilirler ailemizin ve toplumun bizden beklentisi bu yani"* (K1).

Araştırmaya katılan kadınlara göre bir kadının hem ev işlerinin tamamını yapıp hem de işe gitmesi oldukça güçtür. İş ile evinin arasında olan kadınlar özellikle zaman konusunda büyük sıkıntılar çekmekle birlikte evine yakın yerdeki işleri tercih etmekte ya da uzak konumda ki işlerini bırakmak zorunda kalmaktadırlar. K9 bu durumu şöyle ifade etmiştir; *"Eski işim evime oldukça uzaktaydı ve ben hem işe gidip hem de ev işleri hani çocuk bakma gibi işleri yaparken evde zorlanıyordum. Hem yol beni yoruyordu hem de yolda zaman kaybediyordum tabi bir de"* (K9). Elde edilen verilerin analizi sonucunda sosyal yaşam teması altında himaye ve mekan alt temaları elde edilmiştir. Himaye alt teması incelendiğinde kadınlar ailesinin, eşinin, çevresindeki herhangi bir erkeğin himayesinde olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılara göre sosyal yaşam kadınların himayesinde olduğu kişiler tarafından çeşitli sebeplerle kısıtlanan ve namuslarının onlar tarafından korunması gereken bir alandır. Araştırmaya katılan kadınlara "sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlar yaşamlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde nasıl değerlendirmektedirler?" sorusunun iletilmesinin sonucunda elde edilen verilerin içerik analizinden ulaşılan sosyal yaşam temasına ait kod örnekleri ve alt temalar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Sosyal Yaşam

Tema	Alt tema	Kod	Alıntı
Sosyal Yaşam	Himaye	Namus, hizmet eden, Anaç, Erkek belirleyici, korunan	Erkekler daha rahat biz bu kadar rahat değiliz gerçek bu çünkü onlar erkek yani onların korumaları zorunlu olduğu bir namusları yok erkekler bizim hayatımızı belirliyor sosyal yaşamınızı belirliyor (K7).

Mekan	Mesafe, yalnız dışarı çıkılmamalı, Erkek mekânı, toplu taşıma araçları	Dolmuşta tek kalmayı insan çekiniyor yani olmaması daha iyi sosyal yaşantımızın (K8).
-------	--	---

Katılımcılara göre sosyal yaşamda kadının rol ve yerinin belirleyicisi erkeklerdir. Kimi katılımcılara göre ise kadın toplum içerisinde “kadın gibi davranmak” zorundadır. Katılımcılara göre, toplumsal alanda atanmış bazı duruş ve tavırlar vardır ve kadınlar da sosyal yaşamda bunu sergilemek zorundadır. Örneğin K10 bu durumu şöyle ifade etmiştir; “Yani kadınsan senin kadın gibi davranman lazım yani kadın gibi davranmak derken oturup kalkmasını bilmeli birini emrin altında gibi davranmalısın.” Sosyal yaşam teması altında mekan alt teması incelendiğinde kimi katılımcılara göre ev dışındaki alan kadınlar için ideal değildir. Sosyal yaşam kadınların alanı değildir çünkü evin dışındaki çevre onlar için tehlikeler içermektedir. Kadınlar çevrelerinden alacakları olumsuz tepkiler nedeniyle ev dışında zaman geçirmemeyi tercih etmektedirler. K1 bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir; “Yani nasıl desem bayanlar öyle çok sosyalleşmemeli (...) sokaklarda kadınların başına bin türlü hal geliyor, (...) kadınlar evde durmalı ya da eşiyile babasıyla erkek kardeşiyle dışarı çıkmamalıdır.”

Katılımcılar mekanları kadın mekanı ve erkek mekanı olarak adlandırmaktadırlar. Kadınların bulunmaması gereken alanlar olduğu üzerinde duran katılımcılar, sosyal yaşama katılmamalarının en büyük sebeplerinden biri olarak gece saatleri olduğunu belirtmişlerdir. K10 geç saate dışarıda bulunma konusunda şu ifadelerde bulunmuştur; “Kadın belli saatler dışında dışarıya çıkmaz (...) tek başına isen ve başına bir şey gelmişse derler ki bu kadın bunu hak etti”. Sonuç olarak toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kadınların sosyal yaşamlarının olumsuz etkilendiği fark edilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınlara “sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlar yaşamlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde nasıl değerlendirmektedirler?” sorusunun iletilmesinin sonucunda elde edilen verilerin içerik analizinden ulaşılan aile ve evlilik yaşamı temasına ait kod örnekleri ve alt temalar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile ve Evlilik Yaşamı

Tema	Alt tema	Kod	Alıntı
Aile ve Evlilik Yaşamı	Aile bireylerinin rolleri	Ev işi, annesine yardım, erkeklerle hizmet, bebeğe bakmak, Dinleyici, hizmetçi.	Kadın her şeydir hem içeride hem dışarıda (...) şimdi ekonomi de kısıtlı olduğu zaman kadın dışarıda da çalışmak zorunda kalıyor (K8).
	Evlilik	İtaat, İş bırakmak, Hizmet eden, Namus, Adaletsizlik, Sıkıntı, Stres, Özgürlük.	Çocuk doğduğu zaman kadın çalışamaz annenin çocukla sürekli iletişimde olmalı ve her anında yanında olmalı (K4).

Aile ve evlilik yaşamı teması altında "aile bireylerinin rolleri" alt teması incelendiğinde katılımcılar, kadınları aile yaşamında evin tüm işlerini yapan, eşine, çocuklarına, evdeki diğer kişilere bakım hizmeti veren, evin tüm düzeniyle ilgilenen biri olarak görmektedirler. Bununla birlikte kadının çalışmasının aile içi rollerini gerçekleştirmelerine engel olmaması gerektiğini çünkü bunların kadının görevi olduğunu belirten katılımcılar olmuştur. Örneğin K1 bu konuda şunları ifade etmiştir; "Kadınlar aile içinde ev işlerini yaparlar yani kadın çalışsa da bunları yapar çünkü bunlar bir bayanın görevidir." Katılımcı kadınlara göre çocuk ile baba arasında arabuluculuk yapmak, çocukların istek ve taleplerini yerine getirerek sorunlarını çözmek kadınların görevidir. Bu durum kadınların toplum tarafından kendilerine atfedilen rolleri güçlü biçimde benimsediklerini göstermektedir (K1, K12).

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde aile bireylerinin rolleri incelendiğinde kız çocuklarının ve erkek çocuklarının ev içi görev, sorumluluk ve rolleri, oynadıkları oyunlar üzerinde durulmuştur. Kız çocuklarının erkek çocuklara oranla ev içinde daha fazla zaman geçirdikleri fark edilmiştir. Erkek kardeşe birincil bakım hizmeti sunulması, ev işlerinde anneye yardım edilmesi, evin işlerinin yapılması, evde bebek var ise bebeğin bakım işiyle ilgilenilmesi gibi aile içindeki rol ve sorumlulukların kız çocuklarına ait olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak katılımcılar aile yaşamlarında kadına ve erkeğe toplum tarafından atfedilen rollerin çocuklara öğretildiğini ve bunun zaten olması gereken bir süreç olduğunu ifade etmişlerdir (K7, K6, K8, K10).

Aile ve evlilik yaşamını teması altında evlilik alt teması incelendiğinde katılımcılar, evlenen kadınların ev düzenine ait tüm işleri tek başına yaptıklarını, ev işlerinin ve çocuk bakımlarından dolayı iş yaşamını bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sorumluluklarının eşe ve eşin ailesine karşı olacağını bu da hayatlarında sıkıntı ve stres getireceğini aynı zamanda arabulucu olarak eşin ailesiyle ilgili tüm dengeleri tutmak zorunda olacaklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılar evlilik ile ilgili görüşlerini olumsuz yönde iletirken ev içinde adaletsizlik ve eşitsizlikten dolayı evliliğin hayatlarına bir yük olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin bir katılımcı bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir;

"Kadın bir de aynı zamanda işte de çalışıyor ve evdeki diğer bütün sorumluluklarını da yerine getiriyor işte evlilik böyle bir şey ve bu kadar şeye rağmen kadın asla yaranamıyor evlilik kadının yükünün artması ve eşitsizlik demek burada adalet yok" (K5). Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, kadınlara toplum tarafından atanan geleneksel rolleri benimseyip yaşamlarını buna göre şekillendikleri ve çocuklarına da bu geleneksel rolleri öğrettikleri fark edilmiştir. Buna rağmen gerek iş ve ekonomik yaşam gerek sosyal gerekse aile yaşamlarında bu rollerin kendilerini sınırladığı fiziksel ve psikolojik yük getirdiği görülmektedir. Katılımcılar bu koşullarda da olsa çalışmak, faydalı olmak ve üretmek isteğinde olduklarını belirtmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerine dayalı olarak kadınların meslek tercihlerinin incelenmesi amacıyla sosyal hizmet merkezinde çeşitli birimlerde çalışan kadınlara "kadınların meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet nasıl bir rol oynamaktadır?" sorusunun yöneltildiği sonucunda elde edilen verilerin içerik analizinden ulaşılan alt tema ve kod örnekleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Meslek Tercihlerinin Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Tema	Alt tema	Kod	Alıntı
Meslek Tercihi	Kadın işi algısı	Rahat bir iş, Eve yakın, Erkeklerin olduğu yerlerden uzak, Kadınların için güvenli, Bakıcılık, Kadın işi, Duygusallık, Şefkat	Evime yakın bir yer kadın kısmının yollarda çok fazla zaman geçirmemiz gerekiyor hem yani otobüslerde hoş olmuyor sonuçta yani kadınız (K9). Anaçlık duygusallık bize doğuştan gelen bir kadını özellik (K1). Mesleğin kadını özelliklerle ilgisi var yani hatta olmazsa olmaz, duygusal olmak, ayrıntıcı olmak, dikkatli, şefkatli olmak bunlar kadını

özelliklerimiz (K13).

Araştırmaya katılan kadınlar meslek seçimleri değerlendirirken yaptıkları işi kadınların yapabileceği rahat bir iş olarak değerlendirmektedirler. Rahat bir iş onlara göre çalışma saatlerinin kısa olması, evlerine yakın olması, fiziksel güç olarak yetişebilmeleri olarak tanımlamaktadırlar. Elde edilen verilerin analizi sonucunda kadınların meslek seçimlerinde "kadınsı" olarak nitelendirilen özellikleri temel aldıkları görülmüştür. Meslek seçimini yaparken aile içindeki rollerini devam ettirebilecekleri, toplumsal cinsiyet rollerine uygun gördükleri bakım ve hizmet işini seçtiklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar kişisel özelliklerini cinsiyetleriyle bağdaştırırken bu özelliklerinden kaynaklı sosyal hizmet merkezindeki meslek seçimlerini yaptıklarını ifade etmiştir. Kadınlar cinsiyetlerinden kaynaklı olarak, tüm kadınların erkeklere oranla daha çok empati kurma, sabırlı, merhamet sahibi, tatlı dilli, sakin, dikkatli, duygusal, anaç, şefkatli, yumuşak kalpli, yardımsever özelliklere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Mesleğin cinsiyetten kaynaklı zor olan yanlarına da değinilmiştir. Kadın olunduğu için meslekte zorlayıcı yanlar, erkek hastalara bakım ve duygusal olunmasından dolayı psikolojik yıpranma olarak belirtilmiştir. Örneğin K10 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir; *"Psikolojik olarak da zor çünkü bizim fitratımızda duygusallık var çoğu şeyden etkilerine biliyoruz ve buradaki hastalığın hikâyeleri bazen bana çok ağır geliyor"* (K10). Sosyal hizmet merkezinde çalışan bazı yönetici kadınlar ise bir örgütü yönetmenin kendilerine güç verdiğini ve erkekleştiklerini ifade etmişlerdir.

Sayfa | 1025

"Kadınlar otorite kurmayı seviyorlar yani bunu yapınca erkekleştiklerini hissediyorlar ve erkekleşmek kadınları mutlu ediyor bir güç gibi görüyorlar" (K12). Bu ifade de kadınların toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerinin ve buna yönelik meslek seçiminin bir sonucu olarak düşünülebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Birçok kültüre göre kadın ve erkekten farklı rol ve davranışlar beklenirken bu farklılıklar bireylerin mesleki tercihlerini de etkilemektedir (Özkaplan, 2013). Çalışmanın bulguları neticesinde kadınların bazı meslekleri "erkek mesleği", bazı meslekleri ise "kadın mesleği" olarak değerlendirirken yaptıkları hizmet işini ise "kadın mesleği" olarak tanımladıkları saptanmıştır. Uyguç (2003) da bu durumu "erkeklerin doğumdan itibaren bireysel değerlerle (bağımsız, eril, atak vb.); kadınların

ise hizmete veya bakıma yönelik değerlerle (dişil, toplulukçu, insanı dikkate alma vb.) sosyalleşmesidir” şeklinde açıklamıştır.

Araştırma bulgularına göre kadınların meslek seçimlerinde aile yaşamlarındaki rol ve sorumlukların etkisi olduğu görülmüştür. Bu durum Özçatal (2011)'in çalışmasında ise kadınların ev içinde ailelerinin yaşamlarını sürdürmeleri için yaptıkları işleri çalışma hayatına girdiklerinde de devam ettikleri ve bu sebepten dolayı belirli mesleklerde yoğunlaştıkları şeklinde belirtilmiştir. Kadınların yardımseverlik, kibarlık, sevecenlik gibi bireysel değerlerinin meslek seçimlerinde etkili olduğu araştırma bulgularında görülmüştür. Uyuç (2003) çeşitli bölümlerde okuyan 740 öğrenciyle yaptığı çalışma neticesinde kız öğrencilerin değerlere erkek öğrencilere nazaran daha fazla önem verdiği, kız ve erkek öğrenciler arasında değerlere verdikleri önem bakımından istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Buna dayanarak çalışmasında cinsiyetin değerler üzerinde etkisi olduğunu değerlerin de meslek seçimi üzerinde etkisi olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmaya katılan kadınlarda kültür sonucunda doğan ve toplum tarafından atanan cinsiyet rollerinden memnuniyetsiz oldukları görülürken yine de bu rolleri yerine getirdikleri aynı zamanda kendi kız çocuklarına öğretip onlardan da bekledikleri görülmüştür. Annelerin kız çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarında babalara göre daha fazla destek ve kontrol unsuru oldukları belirlenmiş olup bu yolla geleneksel cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği görülmektedir (Arditti vd., 1991). Araştırma sonuçlarına göre kadınların meslek seçimlerinde geleneksel cinsiyet rollerinin etkisi olduğu ileri sürülebilir. Türkiye’de farklı çalışma gruplarıyla yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Gökçen ve Büyükgöze-Kavas, 2018; Şentürk vd., 2017; Kıraç, 2015; Uyuç, 2003; Eser, 2010).

Araştırma sonuçları neticesinde şu önerilerde bulunulmuştur;

- Toplumda daha eşitlikçi yapı elde edilmesi amacıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi konusunda;
- Kuruluşlarda çalışanlar için hizmet içi eğitim adı altında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi verilebilir.
- Milli eğitim ve yüksek öğrenim müfredatına toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarını içeren eğitim içerikleri eklenebilir.

- Ebeveynlere toplumsal cinsiyet eşitliliği duyarlılığı geliştirmek adına belediyeler, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla eğitimler düzenlenebilir.
- Öğretmenlerin ve öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete dayalı meslek seçimlerinin yaratmış olduğu olumsuz sonuçları konusunda meslek seçimine yönelik farkındalık çalışmaları yapılabilir.
- Kitle iletişim araçlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yayınlara yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Acar, F., Ayata, A. G. & Varoğlu, D. (1999). *Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye’de Eğitim Sektörü Örneği, Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Kadın Çalışanlara Karşı Tutumlar*. Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Arditti, J., Godwin, D. & Scanzoni, J. (1991). Perception of the Parenting Behavior and Young Women’s Gender Role Traits and Preferences. *Sex Roles* 25, 195-211.

Aziz, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sayfa | 1027

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(1), 231– 274.

Batga, B. (2014). Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Bu Rollerini İş Yaşam Dengesine Olan Etkisi: Özel Sektörde Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi:

<http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/22423/Burçak%20Gökdemir-%20yeni.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Bekar, M. (2010). Kadının Sosyalizasyonu. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 13(2), 98- 117.

Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative Research in Education*. Boston: Allyn and Bacon.

Delice, S. (2006). Hemşirelik Mesleği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Mesleğe Etkilerinin Betimlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/28067/2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Demren, Ç. (2001). Ataerkillik ve Erkeklik Biçimlerinin Karşılıklı İlişkileri ve Etkileşimleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 100274.

Dökmen Z. (2015). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 25, 83- 88.

Erikli, S. (2020). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığın Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(1), 39-60.

Eser, Ş. (2010). Toplumsal Cinsiyetin Meslek Seçimindeki Rolü ve Sekreterlik Mesleği Üzerine Bir Uygulama. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. 387980.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Aytaç Yayınevi.

Gökcan, M. (2018). Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/610970>

Gökçen, M. & Büyükgöze-Kavas, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi* 1(1), 48-67.

Gözener, E. (2012). *Ülkemizdeki Kadın İşgücü İstihdamının Dünya ve Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırılması: İstihdam Edilmiş Kadın İşgücüne İlişkin Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Günay, G. & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)* 15(3), 157-171.

Hsieh, H. F. & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15(9), 1277-1288.

İslamoğlu, H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kırağ, N. (2015). Hemşirelik Mesleğinin Seçiminde İlişkili Olan Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 8(4), 226-231.

Küçükbaşol, F. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Geçici Özel Önlem Uygulamaları: Türkiye’de Şartlı Eğitim Yardımları Örneği. (Uzmanlık Tezi). Erişim Adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/2516/fatmakucukbasol.pdf>

Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. CA: Jossey-Bass.

Morse, J. M. & Field, P. A. (1995). *Qualitative research methods for health Professionals* (2nd ed.). California: Thousand Oaks.

Moya, M., Expósito, F. & Ruiz, J. (2000). Close Relationships, Gender and Career Salience. *Sex Roles* 42, 825-846. Oaks, CA: Sage.

Öngen, B. & Aytaç, S. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi. *Sosyoloji Konferansları* 48, 1-18.

Özkaplan, N. (2013). Kadın Akademisyenler: Cam Tavanlar Hala Çok Kalın. *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1(12), 1-23.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation Methods*. (2nd ed.). Thousand Oaks. CA: Sage.

Şentürk, B., Ayyıldız Ünnü, N. A. & Kesken, J. (2017). İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi. *UIİİD-IJEAS* (16. UİK Özel Sayısı), 865-878.

Uyguç, N. (2003). Cinsiyet, Bireysel Değerler ve Meslek Seçimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18, 93-103.

Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H. & Snelgrove, S. (2016). Theme Development in Qualitative Content Analysis and Thematic Analysis. *Journal of Nursing Education and Practice* 6(5), 100-110.

Yıldırım A. & Şimşek H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (2. bs.). Ankara: Seçkin yayıncılık.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Toplumdaki insanların cinsiyeti biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak iki grupta değerlendirilir. Biyolojik kabul karşısında, bir insanın dişil ve erilden erkek ve kadına dönüşümü biyoloji ile değil, sosyal kültürel gelişmelerle ilgilidir (Giddens, 2000). Cinsiyet, toplumun kadın ve erkek beklentileri ve toplumda sosyo-kültürel olarak nasıl konumlandırıldıklarıyla ilgilidir. Toplumdaki kültürel değerlendirmenin bir sonucu olarak, kadın ve erkeklere toplum tarafından kabul edilen bir dizi davranış ve sorumluluk verilir. Bu doğrultuda, kadın ve erkeklerden beklenenler toplumdan topluma veya aynı toplum için farklı alt kesimlerde farklılık gösterebilir (Günay vd., 2011). Toplumsal cinsiyet; insanlara biyolojik cinsiyetinden dolayı atanan kadın ve erkek sınıflandırılmasının farklı coğrafya, tarihsel zamanlarda, kültürlerde toplum tarafından yüklenen roller ve sorumlulukların bütünüdür. Toplumsal cinsiyet kavramı toplumdaki insanların kadın ve erkek olmasından kaynaklanan eşitsizlik, farklılıklar, adaletsizlik, ayrımcılık gibi kavramlara yol açmaktadır. Cinsiyet aynı zamanda eğitim, gelir dağılımı, çalışma koşulları ve sosyal pozisyonda kadınlara karşı ayrımcılığa neden olmaktadır. Bu eşitsizlik, kadınların çalışma hayatlarında, yaşam doyumlarında ve yaşamları hakkında yaptıkları seçimlerde de önemli

ölçüde hissedilmektedir. Toplum, erkekleri ve kadınları kendi içlerinde aynı kalıp ve değerlerde değerlendirirken bazı meslekler ve pozisyonlar kadın işi olarak tanımlanırken, diğerleri erkek işi olarak tanımlanır ve cinsiyetçi iş bölümü doğar. Bu ayırım, iş ve çalışma ortamında birçok eşitsizliği beraberinde getirir. Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların yaşamlarını toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirmelerini, kadınların meslek tercihlerinin sebeplerinin toplumsal cinsiyet etkileri incelenmesidir. Bunun yanı sıra bu araştırmanın iki alt problemi bulunmaktadır.

1) Sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerini nasıl değerlendirmektedir?

2) Kadınların meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet nasıl bir rol oynamaktadır?

Neden-sonuç ilişkisini açıklamak için yapılan nicel araştırmalar, kadın araştırmalarındaki günlük deneyimlerin anlamını derinlemesine anlamak için yetersizdir (Kümbetoğlu, 2005). Bu sebeplerden dolayı bu çalışma nitel araştırma modelinde fenomenolojik desende tasarlanmıştır. Bu araştırmada çalışma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminde örnekleme ulaşması hızlı ve kolay olan ögelere dayanır (Patton, 1990). Araştırmanın çalışma grubunu Sakarya ili Adapazarı ilçesinde bulunan sosyal hizmet merkezinin çeşitli birimlerinde çalışan 13 kadın katılımcı oluşturmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme yönergesiyle 13 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Veriler yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yönergesinde sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların; giriş olarak sosyo-demografik özellikleri (1) toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınların yaşamlarını değerlendirmeleri, (2) sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınların meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet çerçevesinde etkili olan etmenlerine ilişkin yönlendirici olmayan, süreci anlama amaçlı açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Bu araştırmada, bir sosyal hizmet merkezinde çalışan kadınlarla yapılan görüşmeler, kadınların izni ile bir ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme için sözlü onay alınan kadınlara çalışmanın içeriği, amacı ve görüşme formu hakkında bilgi verildi. Ses kayıt cihazına kaydedilerek elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularında ise; kadınların iş yaşamına katılma oranlarının düşük olduğu, iş yaşamına katılmasının önünde aile bireylerinin, ev içindeki iş yoğunluğunun, çocuk bakımının ve çevresel faktörlerin olumsuz etkenler olduğu görülmektedir. Kadınların kendi algılarında işleri "erkek işi" ve "kadın işi" olarak algıladıkları, kadın işlerinin daha çok bakım, temizlik gibi evde yapılan küçüklükten itibaren öğretilen ve güç gerektirmeyen işler şeklinde belirledikleri görülmüştür. Kadınların var olan öğretileri ve yaşam deneyimlerinden dolayı erkeklerle aynı ortamda çalışmakta zorlandıkları ve kendilerini rahat hissetmedikleri görülmüştür. Erkeklerin kamusal alanda var olurken kadınların özel alan içerisinde yaşamlarını geçirdikleri görülmüştür. Özel alanda kadınlar ev iş, çocuk, yaşlı bakımıyla ilgilenirken iş hayatına katılmaya

vakit bulamadıkları gözlemlenmiştir. Ev işleri ve iş yaşamı arasında kalan kadınlar ise aile bireylerinin yaşamının sürekliliğini sağlama görevini öncelik olarak görmelerinden kaynaklı iş yaşamını bırakmak durumunda kaldıkları fark edilmiştir. Kız çocukları erkek çocuklarına oranla ev işlerinde aktif rol almakta olup bunun sebebinin ise aile bireylerinin onları evlilik dönemlerine ve yetişkin kadınlık dönemlerine hazırladıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda araştırmaya katılan kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden memnuniyetsiz oldukları fakat buna rağmen bu rolleri yerine getirdikleri ve kız çocuklarına da aktarım öğrettikleri görülmüştür. Kadınlar evliliği özgürlüklerinin kısıtlandığı bir oluşum olarak görürken aile bireylerinin yaşamlarını sürdürmek için birçok iş yaptıklarını fakat bunun görünmediğini ifade etmişlerdir. Kadınların meslek tercihlerini yaparken fiziksel güç olarak yetebilecekleri, mesai saatlerinin kısa, evlerine yakın olan iş alanlarını kriter almaktadırlar. Kadınlar ev içinde temizlik, yemek, çamaşır yıkama, yaşlıya ve bebeğe bakma gibi işlerle ilgilendikleri için sosyal hizmet merkezinde yapılan işlerle birebir aynı oldukları ve bu sebepten dolayı mesleği seçmelerinde büyük etken olduğu görülmüştür. Anaçlık, duygusallık, şefkatli olmak, nazik davranışlar, yardımseverlik gibi özellikler meslekle bağdaştırıldığı görülürken bu özelliklerin yoğunlukta kadınlara ait olduğunu bu sebeplerden dolayı bu mesleğin kadınlara ait olduğunu düşündükleri fark edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; kadınların meslek seçimlerinde aile bireyleri ve aile içi rollerinin, bireysel değerlerin, kültürel öğretilerin etkili olduğu görülmüştür. BU araştırmanın önerileri ise; toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler verilmesi, okullarda meslek seçimlerinde cinsiyet ayrımını gidermek için mesleki çalışmalar yapılması, kadınları kamusal alana katmak için politikalar üretilip bunları kamu spotlarında ilan edilmesi şeklinde sunulabilir.

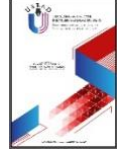
EXTENDED ABSTRACT: Gender of people in society is evaluated in two groups as biological sex and gender. In the face of biological acceptance, the transformation of a person from feminine and masculine to male and female is not related to biology, but to social cultural developments (Giddens, 2000). Gender is about society's male and female expectations and how they are positioned socio-culturally in society. As a result of cultural evaluation in society, men and women are given a range of behaviors and responsibilities accepted by society. Accordingly, what is expected of men and women may differ from society to society or at a different low levels for the same society (Günay and Bener, 2011). Gender is a totality of roles and responsibilities imposed by society in different geography, historical times and cultures of the classification of men and women assigned to people because of their biological gender. The concept of gender leads to concepts such as inequality, differences, injustice and discrimination caused by the fact that people in society are men and women. Gender also causes discrimination against women in education, income distribution, working conditions and social positions. This inequality is also significantly felt in women's working lives, life satisfaction and the choices they make about their lives. While society evaluates men and women in the same

patterns and values within themselves, some professionals and positions are defined as women's work, while others are defined as men's work and sexist work is born. This distinction leads to many inequalities in the work and work environment. The aim of this research is to evaluate the lives of women working in the Social Care Center within the framework of gender roles, to examine the gender effects of the reasons for women's professional preferences. In addition, this research has two sub-problems.

- 1) How do women working in the Social Care Center evaluate their gender roles?
- 2) How does gender play a role in women's professional preferences?

Quantitative research to explain the cause-and-effect relationship is insufficient to deeply understand the meaning of daily experiences in women's research (Kümbetoğlu, 2005). For these reasons, this study was designed in a phenomenological pattern in the qualitative research model. In this research, easy-to-access sampling method, which is one of the purpose sampling methods, was used in the selection of the working group. Sampling in this sampling method is based on elements that are quick and easy to reach (Patton, 1990). The study group consists of 13 female participants working in various units of the social care center in Adapazarı district of Sakarya province. In-depth interviews were conducted with 13 participants with the semi-structured interview directive. The data was collected through face-to-face interviews. In the semi-structured interview directive, women working in the social care center; As an introduction, socio-demographic characteristics (1) evaluation of women's lives within the framework of gender roles, (2) consisted of open-ended questions aimed at understanding the process, which are not directed, regarding the factors that are effective within the framework of gender in the professional preferences of women working in the Social Care Center. In this study, interviews with women working in a social care center were recorded by a voice recorder with the permission of women. The women who received verbal approval for the interview were informed about the content, purpose and interview form of the study. The data obtained by recording to the voice recorder was analyzed by content analysis method. In the findings of the study; it is seen that women's participation rates in business life are low and family members, work intensity in the home, childcare and environmental factors are negative factors in front of their participation in business life. It has been observed that women perceive jobs as "men's work" and "women's work" in their own perception, and women's jobs are defined as jobs that are taught from childhood and do not require power, such as maintenance, cleaning. It has been observed that women have difficulty working in the same environment with men due to their existing teachings and life experiences and do not feel comfortable. It has been seen that men exist in the public space, while women spend their lives in the private space. It has been observed that women do not have time to participate in business life while taking care of household work, children and elderly care in a

private area. It has been noticed that women who are between domestic responsibilities and work life have to leave work life due to the fact they consider the task of ensuring the continuity of family members' life as a priority. Girls take an active role in housework compared to boys, and this is because family members prepare them for their marriage periods and adult periods of femininity. In this context, It has been seen the women who participated in the study were dissatisfied with their gender roles, but despite this, they fulfilled these roles and passed on and taught girls. While women see marriage as an organization which their freedom is restricted, they have stated that they do a lot of work for survival of family members, but this is not visible. Women take criteria for the areas of work where they can be physically able to make, their working hours are short and close to home while making their professional choices. Since women are interested in jobs such as cleaning, cooking, washing, caring for the elderly and the baby in the home, it has been observed that they are exactly the same as the work done in the social care center and therefore they have a big effect in choosing the professional. While It has been observed that features such as maternity, sensuality, compassion, kind behaviors, charity are associated with the professional, it has been noticed that these characteristics are predominantly women's and for these reasons they think this professional belongs to women. As a result of the research; It has been observed that family members and family roles, individual values, and cultural teachings are effective in women's choice of professional. The recommendations of this research are; providing pre-service and in-service trainings on gender inequality, doing professional studies to eliminate gender discrimination in choice of professional at schools , creating policies to include women in the public space and announcing them in public advertisements.

KELKİT YÖRESİNDE KULLANILAN DEYİMLERDEN BAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN INVESTIGATION ON SOME OF THE EXPRESSIONS USED IN THE KELKIT
REGION

Ali ÇİÇEK

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim
Bölümü,
Erzincan/Türkiye.

Assoc. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Education Faculty, Department of
Primary Education,
Erzincan/Turkey.

acicek@erzincan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3487-7794

Makale bilgisi | Article Information

DOI : 10.47994/usbad.926809

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 23.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 04.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Çiçek, A. (2021). Kelkit
Yöresinde Kullanılan Deyimlerden Bazıları Üzerine Bir Deneme. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1034-1050.

İntihal : Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu makalede, Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve civarındaki bazı köylerden derlenen mahalli elli deyim inceleme ve açıklanması ele alınmıştır. Bu deyimlerin incelenmesine geçmeden önce çeşitli kaynaklara dayalı olarak deyim tanımı, anlamı, önemi, yapısı ve dildeki kullanımı üzerinde kısaca durulmuştur. Deyimler kelime grubu veya cümle hâlinde belli yapıları olan ve sözün etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayan dil unsurlardır. Bu kalıp yapılar, genellikle gerçek anlamlarının dışında mecazi manalar taşıyan yerleşik söz varlıklarıdır. Bu hâliyle deyimler, tıpkı atasözleri gibi dilin önemli ve uzun ömürlü temel öğelerindedir. Buna yanında deyim yapısında oluşabilecek herhangi bir değişiklik onu deyim olmaktan çıkarır. Mesela; dile giren bazı yabancı kelimeler, kullanımdan alanından kalkan birtakım kelimeler ve deyim öğelerinin bitişik yazılması vb. hususlar bu yapının değişmesine veya ortadan kalkmasına sebep olabilir. Atasözlerinin yazım ve anlatım uzunluğuna karşılık; deyimler çoğunlukla iki üç kelimelik birleşik fiil, isim tamlaması, sıfat tamlaması vb. kuruluşunda veya kısa cümleler hâlinde bulunurlar. Kapsam alanı olarak deyimler, toplumsal hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili gözlem, tecrübe, değer yargıları gibi özelliklerden meydana gelen ve belli ifade güzellikleri ihtiva eden özlü sözlerdir.

Anahtar kelimeler: Deyim, Mecaz, Derleme, Söz Varlığı Kelime

Abstract: In this study, explanations of fifty local idioms compiled from Öğütlü village of Kelkit/ Gümüşhane district and some villages around it is discussed. Before examining these idioms, the definition of the idiom, its meaning, importance, structure and usage in the language are briefly emphasized. Idioms are language elements that have certain structures in the form of a word group or sentence and enable the word to be used effectively. These stereotypes are words entities that usually have metaphorical meanings other than their real meaning. As such, idioms are one of the important and long-lasting basic elements of the language, just like proverbs. However, a change in the structure of the idiom makes it no longer an idiom. For example some foreign elements that enter the language, some words and phrase items that have been discontinued, etc. are written adjacent. issues may cause this structure to change or disappear. According to the length of writing and expression of the proverbs; These are mostly two or three words compound verb, noun phrase, adjective clause, etc. or in short sentences. Contentwise, idioms are quotations that consist of features such as observation, experience, and value judgments about various fields of social life and contain certain expressive beauties.

Key Words: Idiom, Metaphor Compilation, Vocabulary

GİRİŞ

Bu makalede, Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve çevresindeki bazı köylerden derlenen mahalli elli deyim çeşitli yönleriyle incelenmesi ele alınmıştır. Deyimler, atasözleri gibi belli bir yargı ifade etmeyen kalıp sözler olup en az iki kelimedenden meydana gelirler. Deyimleri konu edinen pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Burada, öncelikle deyimle

ilgili tanımlardan birkaçı ele alınacaktır: Türkçe Sözlük'te deyim için, "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan bir söz öbeği, tabir" karşılığı bulunmaktadır. Devellioğlu ise deyim için, "1. ifade, anlatma. 2. manası olan söz. 3. deyim. 4. terim. 5. rüya yorma" karşılıklarını vermiştir. Kamus-i Fransevî'de deyim (Fr. locution) kelimesi için "Tabir, sûret-i ifâde, terkîb" karşılıkları mevcuttur. Tahsin Saraç deyim (Fr. locution, idiom, expression) kelimesine, "Söyleyiş (güzel ifade), deyim" karşılığını vermiştir. Bu kelime Bordas isimli sözlükte ise, "Kısa söylev, demeç, dolaylı anlatım, konuşma biçimi" şeklinde açıklanmıştır. Larousse'da deyim ifadesi, "Dilin özel bir kullanım şekli, atasözü mahiyetinde olan" şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımlara ilave olarak deyim konusu ele alan atasözü ve deyimler sözlüklerindeki açıklamalardan birkaçı: Alper Yıldırım deyimi, "Deyimler gerçek anlamlarının dışında kullanılarak yeni bir anlam kazanan ve bir düşünceyi dile getiren iki veya daha fazla kelimedenden meydana gelen kalıplaşmış sözlerdir" (Yıldırım, 2019: 6) biçiminde tanımlamaktadır. Kâzım Yetiş bu konuda, "Atasözleri ve deyimlerin bir milletin kültür seviyesini, hayat boyu kazandığı tecrübesini, dünyaya bakışını gösterirler. Dil denen mucize, atasözleri ve deyimlerle ayrı bir anlam, zenginlik, kıvraklık, kesinlik ve güzellik kazanır" (Yetiş, 1993: XI) açıklamalarını dile getirmiştir. Aksoy, deyimi "Bir kavramı bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce" (Aksoy, 2019: 52) biçiminde tanımlamıştır.

Ayrıca bu tanımların ve açıklamaların dışında, deyimleri değişik açılardan inceleyen çok sayıda makale çalışması başta olmak üzere, çeşitli bilimsel faaliyetler yapılmıştır. Bunlardan biri, bu çalışmamızla yakın ilgisi bulunan *Gümüşhane Ağızlarından Derlenmiş Deyimler Üzerine* başlıklı makaledir. Yazar bu çalışmasında ele aldığı deyimleri; tam deyimler, yarı deyimler ve üçüncü derece deyimler biçiminde gruplandırmış ve onları, *Deyimler İçin Sözlükçe* başlığı altında alfabetik sıraya göre vermiştir (Çoşar, 2016: 5-15). Deyim konusuyla ilgili çalışmalardan biri de *Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği* başlıklı makaledir. Yazar, bu çalışmasında deyimleri şekil yönünden de incelemek gerektiğini ifade ederek, onları mensur hâldeki deyimler, manzum hâldeki deyimler yapısı altında incelemiştir (Gönen, 2008: 210). *Kırklareli Ağzındaki Deyimler Üzerine Bir İnceleme* başlıklı makalede deyimlerle ilgili olarak, "Deyimler, atasözleri gibi bir milletin kültürünün ve söz varlığının zenginliğini gösteren, zekâsının inceliklerini ortaya koyan kısa ve özlü ifadelerdir" açıklaması yapılmıştır (Doğan, 2017: 396). Konuyla ilgili birçok derleme, araştırma makaleleri,

tezler, kitaplar vb. mevcuttur. Ancak yazının uzaması için bu örneklerle yetinildi.

Deyimlerin Yapısı ve Kapsamı

Bu makalede, çeşitli kaynaklara dayalı olarak deyim kavramı ve yapısı üzerinde kısaca duruldu ve çalışmanın özünü teşkil eden Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve civarındaki köylerde yürütmekte olduğum ağız derlemelerinden, ayrıca konuyla ilgili uzun süreden beri tutulan notlardan, yöreye ait düşün geleneklerinden, zirai faaliyetlerden, çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan dil malzemesinden seçili mahalli 50 deyim ele alındı, yapıları ve yüklendikleri anlamlar üzerine duruldu.

Deyim konusunda ortaya konan sözlük çalışmalarına bakıldığında bunların önemli bir kısmında deyimlerin yapıları hakkında kısa da olsa bazı açıklamalar verilmektedir. En az iki kelimededen meydana gelen deyimler ifade edilmişlerine bağlı olarak çeşitli yapılar hâlinde bulunurlar. Deyim sözlükleri incelendiğinde, deyimlerin çoğunun iki üç kelimelik yapılardan meydana geldiği görülür. Çotuksöken deyimlerin; birleşik eylem, tümleş + eylem, tümce, ikileme, ad tamlaması, sıfat tamlaması yapılarıyla kurulabildiklerini (Çotuksöken, 2004: 83) ifade etmektedir. Dolayısıyla deyimler dilin yapısına bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadırlar.

Nasıl ki dil bilgisi incelemelerinde ses ve şekil bilgisi çalışmaları öncelikle olarak ele alınıyorsa; bunun, Türkçenin söz varlığı içinde belli bir yere sahip olan deyimler için de dikkatle yürütülmesi gerekmektedir. Bu sayede deyimler yapı yönünden belli başlıklar altında tasnif edilebilir. Bu da deyimlerin öğrenimini kurallı hâle getirebilir ve sürekli canlı kalmalarına yardımcı olabilir. Deyimleri konu edinen sözlüklere ve ilgili diğer çalışmalara baktığımızda deyim yapılarının büyük çoğunluğunun birleşik fiil yapısında olduklarını görmekteyiz.

Aşağıda seçili deyimlerle ilgili verilen örneklerin tamamı, derleme yöresinde kullanılan deyimlerden seçilmiştir. Her deyim yapısıyla ilgili en fazla üç örnek verilmiştir. Bu makalede ele alınan 50 deyimden çoğu birleşik fiil kuruluşundadır: *Aktar güder etmek, harmanına kar yağmak, kile gidenle bile gitmek* vb. Yörede taranılan söz varlığı içinde sıfat tamlaması kuruluşunda olan birçok deyim bulunmaktadır: *seyyar minare, ince ağrı, ince fikirli*. Ancak bu makalede sıfat tamlaması yapısında olan üç deyim kullanıldı. İsim tamlaması yapısında birçok deyim olduğu halde bu çalışmaya alınan deyimlerin sayısı bir tanedir: *bahar sepkeni*. Cümle hâlinde bulunan deyimlerinden bu yazıya sadece bir örnek alındı: *Laf ola küp dola. Kurumuş kabına girmiş. Sin külahım görünmesin*. Tekrar grubu kuruluşundaki

deyimler sınırlıdır: *otlu sulu, havur zavur, hapul hupul*. Sıfat-fiil kuruluşundaki deyimlerin sayısı azdır: *at ürküten, yel yutan, kom (ağıl) söken*. İsnat grubu kuruluşunda olan deyimlerin sayısı azdır: *gözü şartlı, beli bükük*. Bu gruptaki deyimler herhangi bir ismin önünde kullanıldıklarında kurallı birleşik sıfat görevi yapmaktadırlar. Bunların dışında, deyimler ayrıca mensur ve manzum hâldeki deyimler olarak da ele alınmaktadırlar. Deyimleri meydana getiren unsurlar, sağlam yapılar hâlinde ve belli bir düzene göre söylenmiş söz varlıklarıdır. Yapılacak değişiklikler deyimlerin anlamını farklılaştıracağı gibi sözü deyimlikten çıkarabilir. Dolayısıyla deyimlerin biçim incelemelerinin özenle ele alınması gerekmektedir. Ayrıca dilin belli kurallarına bağlı olarak kurulmuş olan deyimlerde çeşitli söz sanatları da görülmektedir.

Anlamları ve kapsamaları bakımından deyimler, toplum hayatının çeşitli alanlarıyla ilgili gözlem, tecrübe ve değer yargılarını ifade etmektedirler. Deyimler toplumun ortak anlayışını öne çıkardığı gibi, kişilerin kimliklerini ve çeşitli davranışlarını da konu edinebilmektedir. Mesela; insanların bazı noksanlıklarını kapatmak için onurlarını, gururlarını (Tan, 2021: 41, 832) öne çıkardıklarını belirten deyimler bulunmaktadır: *Kavut üflemek, otlu sulu yayla sanmak, aç gezip tok sallanmak*. Ancak bu sonuncu deyim ağızdan ağıza birtakım farklılıklar göstermektedir: *Aç karna yüksek nalın, salın ha salın*. Bu deyim yöremizde ise "Aç karın yüksek nalın, salın ha salın" şeklinde geçmektedir. Çoğu kere gerçek anlamının dışında mecaz ve benzetme sanatlarıyla yüklü deyimlerde, diğer söz sanatlarından bazıları da bulunmaktadır.

Deyimler çeşitli gerekçeler sonucu ortaya konmuş ve farklı biçimlerde anlamlandırılmışlardır. Bu anlamlandırma işlemini aşağıya alınan deyimlerde de aynen görmekteyiz: *altını üstüne getirmek, zarar etmek, yaramazlık etmek, işi şıki tutmak, başına buyruk hareket etmek, bir işi çok abartma, anlamsız konuşmak, fitne çıkarmak, fiziki baskı uygulamak, planlı hareket etmek, tedbirli davranma, kendini olduğundan fazla gösterme, arabuluculuk yapma, bir işi sonuçlandırmak veya ortada bırakmak, tavsiyelerde bulunma* vb. Dolayısıyla deyimler toplum hayatını ilgilendiren hemen her konuyla bağlantılı olabilirler. Ayrıca deyimler insanlara ders vermenin, onları belli bir sonuca götürmenin yanında anlatımı daha veciz bir şekilde ifade eder ve canlı tutarlar.

Deyimlerin İncelenmesi

Yöredeki ağız derlemesinden seçilen bu deyimlerin yapıları, kullanımları ve anlamları ele alınırken karşılaşılan bazı problemlerin çözümü için öncelikle derleme yapılan yöredeki kaynak kişilerin görüşlerine

başvurulmuştur. Derleme çalışmalarında, seçilen kaynak kişilerin, hayatlarını buldukları yörede geçirmiş olmaları veya yöreyi çok iyi tanımaları gibi özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Bu durumdaki kaynak kişiler yörenin sosyal yapısını, kültürünü, tercihlerini, geleneklerini daha iyi bilmektedirler. Ancak, bu derlemeler sırasında, aynı yörede yaşadığı hâlde aranılan bu özellikleri taşımayan, yörenin temel değerlerini ve kültür yapısını bilmeyen birçok insanla da karşılaşıldı. Bunların büyük çoğunluğunu da yöredeki gençler teşkil etmektedirler. Deyimleri, atasözlerini, özlü sözleri, kalıp ifadeleri yeterince tanımama ve onları kullanamama durumu yükseköğretimdeki gençler arasında da mevcuttur. Mesela; Türk dili dersinde dört ayrı şubede öğrencilere *devlet düşkünü*, *nutku kurumak* vb. deyimlerinin anlamlarını soruldu, ne yazık ki sadece bir iki öğrenci doğru cevap verebildi. Bu da atasözü, deyim vb. söz varlıklarının öğretimi ve kavratılması üzerinde dikkatle durulması gerektiğini göstermektedir.

Ağız tespitleriyle ilgili çalışmalarda yöreyi iyi bilen donanımlı akil kişiler, karşılaşılan problemlerin çözümünde öne çıkmaktadırlar. Çünkü bu deyimlerde geçen kelime veya kelime gruplarından bazıları özellikle yöreye ait olduğundan; bunlar, Türkçe Sözlük'te, ulaşılabilen atasözü ve deyimler sözlüklerinde, konuyla ilgili olarak yapılmış birtakım yazılı çalışmalarda mevcut değildir. Örneğin; *baş bırakmak* deyimini yarışı terk etmek, başaramamak, sorumluluktan kaçmak anlamlarında kullanılmaktadır, bu da kaynak kişilerin açıklamalarına dayanılarak tespit edilmiştir. Eğer bu ve benzeri mahalli deyimler, kuruluşlarındaki kelimelere bakılarak anlamlandırılırsa yapılan çalışmalar, derlemeler istenilen amaca ulaşmamış olur. Çünkü bu mahalli deyimler, atasözleri, özlü sözler ve diğer kalıp ifadeler yörenin kültürüne, hayat tarzına yöneliktir. Bunların karşılıklarını, yörenin kültürel yapısına vakıf olan akil kişilere sormadan tespit etmek bir hayli zordur. Mesela *bağcık (bacak) atmak*, *ölünün atı yürük olur* (*yürük* kelimesi derleme yöresinde *hızlı*, TS'de *göçebe olan*, anlamında kullanılmış.) gibi deyimlerinin anlamı öncelikle bu kaynak kişilere soruldu. Çünkü bu deyimlerden önemli bir kısmının yöre belleğinde dayandığı bir olay, bir açıklama vardır.

Diğer taraftan aşağıda açıklamaları verilen her deyim için bazı genel sözlüklere, şıkça kullanılan deyim sözlüklerine ve konuyla ilgili diğer kaynaklara göre taramaları yapılmış ve elden geldiğince benzerlerinden kaçınılmıştır. Bu, ortaya konurken derleme yapılan yöreye yakın olması nedeniyle Erzincan çevresine ait bu tür çalışmalardan bazıları (Tombul, 2007) da gözden geçirilmiştir. Ayrıca belli bir yöreden derlenen bu mahalli deyimler aynı çevreye dahil olsalar bile Gümüşhane yöresinde kullanılan deyimlerle de (Donanımhaber, Gümüşhane) karşılaştırılmıştır. Deyimlerin

bazılarında olduğu gibi, yöremizden derlenen deyimlerin bir kısmının da bazı benzetmelerden hareketle ortaya konuldukları görülmektedir. Ayrıca bu çalışmada ele alınan deyimlerin bazılarındaki kelimelerin veya kelime grupların yazımlarının genel sözlüklerde bulunmamasından dolayı, anlamları mevcut deyimlerin açıklamaları verildikten sonra yazılarak açıklanmıştır. Her deyim önce Türkiye Türkçesindeki yazımı ardından yörede ağzındaki telaffuz şeklinin yazımı çevri yazısına göre parantez içerisinde verildi. Yörede kullanılan deyimler aslına uygun olarak yazılırken ağızlardaki temel ses değişikliklerinden ihtiyaç duyulanlar kullanıldı: *ka-gı, ka-hı, ka-ğı, t-d* (Ergin, 1999: 146) gibi. Deyimlere karşılık verilirken öncelikle kaynak kişilerin açıklamaları, genel sözlükler, deyim sözlükleri, deyimler üzerine incelemeler vb. çalışmalardan yararlanılmıştır. Ele alınan mahalli deyimlerin önce deyim karşılığı, ardından açıklamaları verilmiştir. Bu deyimlerin çoğu hem yapı hem de anlam bakımından ulaşılabilen temel kaynaklarda bulunamamıştır. Dolayısıyla aşağıya alınan deyimlerin kaynak taramaları dikkatle yapılmaya çalışılmıştır. Bunların bir kısmının yöreye ait oldukları, bir kısmının da yörede sıkça kullanıldıkları görülmüştür.

Mahalli Deyimler

- **Ağzı açık ayran delisi** [ağzı açuğ ayran delüsü]: Kendini kontrol edemeyen, hiçbir uğraşı olmadan amaçsız ve boş bir şekilde dolaşan kişi.
- **Aktar güder etmek** [ağdar güder etmek]: Bir şeyi aramak ve bulmak için çalışmak, bir şeyin aslını öğrenmek için her tarafı aramak, altını üstüne getirmek, ortalığı birbirine katmak, birtakım olumsuzluklara sebep olmak. Bu deyim, hasadı yapılarak harmana getirilen ekinlerin dövenle sürülürken alt üst edilmeleri işlemine dayandığı öne sürülebilir.
- **Al basmak** [al basmağ]: Lohusalık dönemindeki ateşli hastalık veya karabasan sonucu çocuğu kaybetmek. Yöredeki inanışa göre; kadın suretinde gözüken birinin hasta anneye baskı yaparak çocuğunu boğması. "Loğusalık sırasında hasta kötü bir ruh tarafından boğucu ve öldürücü krizlere maruz kalmak" (Coşar, 2016: 8).
- **Ardı sürme satmak** [ardı sürme satmağ]: Geriye hiçbir şey bırakmadan tümünü satmak. Her şeyini kaybetmek, meteliğe kurşun atar duruma düşmek, devlet düşkünü olmak vb. anlamlarında kullanılmaktadır. Örnek; *ağıldaki koyunları ardı sürme sattı*.
- **Arkası yuka (yuha)** [arhası yuħa]: Arkası zayıf, dayanıksız, kimsesi yok, maddi durumu bozuk. TS'de *yuka* (yuha) kelimesine; zayıf, ince, hafif, derin olmayan karşılıkları verilmiş. Tarama Sözlüğü ise *yuħa*'yı yufka, ince diye karşılamış.

- **At ürküden** [at ürküden]: Vücutça kaba saba, hantal, kırıcı. Daha çok, birilerini kötülemek için kullanılır.
- **Ayak (ayağa) çıkarmak** [ayağ (ayağa) çıkarmağ]: Bir işi tersinden ele almak, öncelikle evlenecek gençler dururken onlardan daha küçük kardeşlerini evlendirmek, çuvalı üstünden değil altından açmak. Bir şeyin, bir ürünün iyisini satıp iyi olmayanını bekletmek (Özellikle küçükbaş hayvanlar için de kullanılır.). *Yanlıı tercihiyle büyük kızını/oğlunu ayağa çıkardı.*
- **Ayaz alıp buz satmak** [ayaz alıp buz satmağ]: Soğuk mizaçlı olmak, çevresiyle ünsiyet peyda etmemek.
- **Bağcık (bacak) atmak** [bağcak (bacak) atmağ]: Bir şeyi kontrol altına almak, işi sağlam kazığa bağlamak. Yazın arazide sürüsünü yatağa vuran çoban onu kontrol etmek için bir koyunun bacağını kendi bacağına bağlayarak uyur.
- **Bahar sepkeni** [bahar sepgeni]: Başını sonunu düşünmeden kuralsız bir şekilde hareket etme, anlık tepki gösterme. Bu söz, daha çok ilkbaharda görölen kısa süreli ve şiddetli yağışı ifade etmektedir.
- **Bal etmez arı** [bal etmez (yapmaz) aru]: Kuralsız çalıştığı veya çalışır gibi gözüktüğünden ortaya bir başarılı bir sonuç koyamama, bir baltaya sap olamama anlamlarında kullanılır. Diğer bir ifadeyle tembelin işi bitmez.
- **Bardan baş** [bardan baş]: Bir işin sonunu düşünmeden sorumsuzca hareket etme, rastgele davranma, kırıcı olma. *Bardan* TS'de yük taşımak için kullanılan çuval veya çok beyaz karşılığı olarak ele alınmış. Burada verilen karşılık ise adı geçen yöredeki kullanımına dayanmaktadır.
- **Baş bırakmak** [baş bırağmağ]: İşı tehlikeye atmak, kontrolden çıkarmak, önemsememek. Yokuş aşığı inmekte olan kağnyı koşulu öküzlerden birinin yükün ağırlığına dayanamayıp başını aşığı indirmesi sonucu araba kontrolden çıkar ve hasar oluşabilir.
- **Baş tutmak** [baş dutmağ]: İşı kontrol altına almak, tehlikeden uzak olmak, zamanında tedbir almak. *Baş bırakmak* deyiminin karşıtı. İşin öncüsü olmak, yönetici olarak bir işin başında olmak anlamlarında da kullanılır.
- **Bir koyun bir öğün** [bi göyün bi öğün]: Yarını düşünmeden yaşama, tasarruf etmeme, kuralsız hareket etme.
- **Bir part otun başına çıkmak** [bi part otun başına çığmağ]: Çok sinirlenmek, kontrolden çıkmak, dediğinden vaz geçmemek. TS'de bu anlamda kullanılmayan *part* kelimesine, *eski giysi* (Gülensoy, 2018:

559) karşılığı verilmiş, yörede ise 30 bağdan oluşan ot veya ekin yığını karşılığı verilmektedir.

- **Bostandan ayrı kabak** [bostandan ayru ğabağ]: Başına buyruk hareket etme, kimseye danışmadan iş yapma.
- **Boylu yola gitmek** [boylu yola getmek]: Altından kalkılamayacak işlere girmek, uzun yola gitmek, uzak diyarlara gitmek.
- **Camızı almadan gölü hazırlamak** [camuşu almadan gölü hazırlamağ]: İşleri belli sıraya ve düzene göre yapmak, rastgele hareket etmemek.
- **Candan can ayrılmak** [candan can ayrılmağ]: Çocuk doğurmak.
- **Cırım cırım etmek** [cırım cırım etmek]: Tırmalamak, parça parça etmek, hakkını almak için elinden geleni yapmak, ısrarla istemek.
- **Cırım çekmek** [cırım çekmek]: 1. Örgüde tığla örülen şeride zincir çekmek. 2. Birinin yakasını paçasını çekmek. 3. Bir kumaş parçasını dar bir şekilde yırtarak ip gibi kullanmak. "Dikkatle aramak" (Coşar, 2016: 10).
- **Çalıyı değirmen etmek** [çaluyu deyrimen etmek]: Küçük şeyleri büyütme, habbeyi kubbe yapmak. Gece karanlığında arazideki bazı şeyleri farklı şekilde görmek, anlamında da kullanılır.
- **Dağlarla güreşmek** [dağlanan güreşmek]: Bir şeyi zor şartlarda elde etmek, aynı anda birçok işle uğraşmak, kazanmak için yoğun gayret göstermek.
- **Gözü kirlenmek** [gözü kirlemmek]: Çok kısa süreli uyumak.
- **Harmanına kar yağmak** [harmanına ğar yağmağ]: İş zamanında yapamamak, önemli işleri geciktirmek, büyük zararı olmak. Bazen imkânsızlıklar sebebiyle hasadı zamanında yapılamamış ekinlerin üzerine kar yağabilir ve çiftçi bundan ciddi manada zarar görürdü. Eşini veya çoğunu kaybeden kişi için de kullanılır.
- **Havur zavur etmek** [havur zavur etmek]: Rastgele ve anlamsızca konuşmak, ağzının içinde konuşmak. İki ögesi de anlamsız olan tekrar grubunun yaptığı birleşik fiil kuruluşunda bir deyim.
- **İlikten üzölmek** [ilihden üzölmek]: Hastalık sahibi olmak, ileri derecede hâlsiz düşmek. Lohusalık döneminde ağır iş yapması sonucu hasta olanların durumunu anlatmak için kullanılır.
- **İt ölüsü gibi sürökmek** [it ölüsü gibi sürökmek]: Değersiz olmak, çok ağır olmak: *İt ölüsü gibi, ben bunu taşıyamam.*
- **İtin aksağı kurdu görönceye kadar** [itin ağısağı ğurdu görene ğadar]: Zorluklar karşısında kısa sürede pes etmek. Deyimin gerçek anlamı: İtin aksağı kurdu görünce ürer ancak kurda saldırmak yerine aksaklığını da yok sayarak olanca hızıyla kaçar.

- **Karık çekmek** [ğarığ çekmek]: Önemsememek, baştan savmak. Tarlayı düzgün bir biçimde değil de rastgele sürmek.
- **Kavut üflemek** [ğavut üfülemek]: Boş konuşmak, yapamayacağı şeyleri söylemek ve vadetmek. Kavut: Kavrulmuş ve öğütülmüş tahıl.
- **Kıç atmak** [ğıç atmağ]: Sorumluluktan kaçmak, görevini yerine getirmemek, yan çizmek. Yöremizde ise kağniya koşulu öküzün, arkasını yana atması, kendini yükün ağırlığından kurtarması sonucuna dayalı olarak söylenmiş bir söz. Bu deyimde TS’de çifte atmak karşılığı verilmiş.
- **Kile gidenle bile gitmek** [kile gidennen bile getmek]: Her şeye heveslenmek, kendisini ilgilendirmeyen işlere karışmak. Yörede, günümüzdeki temizlik ürünlerinin ortaya çıkışından önce *kil*; temizlik maddesi olarak kullanılmaktaydı.
- **Köfte kesmek** [küfte kesmek]: Adamakıllı döğmek, yerinden kalkamayacak duruma getirmek. Bu deyim; etin, keser vb. aletlerin arkasıyla dövülmek suretiyle kıyma hâline getirilmesi olgusundan hareketle elde edilmiştir.
- **Laf olsun küp dolsun** [laf olsun küp dolsun]: Anlamsız konuşma, ortada konuşmayı gerektirecek bir konu olmadığı halde rastgele konuşma. Bu söz, “Laf olsun âdet yerini bulsun.” şeklinde de kullanılır.
- **Malgata savmak** [malğata savmağ]: Bir kavgayı teskin etmeye çalışmak, gürültü ve patırtıyı yatıştırmak. *Malgata* kelimesinin kökeni ve sözlük karşılığı bulunamadı.
- **Ne taşkın ne şaşkın** [ne daşgun ne şaşgun]: Maddeten orta hâlli olma, yetecek derecede imkâna sahip olma.
- **Otlı sulu yayla sanmak** [otlu sulu yayla sanmağ]: Dıştan görüldüğü gibi olmamak, görünüşüyle yanıltılmak. *Düşmana göster geri çek* özlü sözü de bu deyimi açıklamaktadır.
- **Öğünü tayini belli olmamak** [ögünü tayini belli olmamağ]: Düzensiz beslenmek, belli bir kurala bağlı olmadan rastgele hareket etmek.
- **Sağmalla sağılmak, kısırla yayılmak** [sağmalınan sağılmağ, kıssırınan yayılmağ]: Yaşına göre hareket etmemek, her işin içinde bulunmaya çalışmak, bütçesine ve alım gücüne göre davranmamak.
- **Sakalda durup bıyığı yolmak** [sağalda durup bıyığı yolmağ]: Kendisinden yararlandığı kişiye karşı olumsuz davranmak, iyilik bilmemek.
- **Samıyı bükmek** [samıyı bühmek]: İşin düzenini bozmak, ortaklığı dağıtmak, olay çıkarmak. Samı: boyunduruğun iki deliğinden geçen ve öküzlerin boynunu kuşatan eğri çubuklardan biri.

- **Sevincik (sevinçli) olmak** [sevüncük olmağ]: Çok sevinmek, sevincinden ne yapacağını bilememek.
- **Sin külahım görünmesin** [sin külahım görümmesin]: Kendini sıkıntıya sokacak davranışlardan uzak durma, olaylara karışmamak, kenarda köşede bulunarak üzerine sorumluluk almama.
- **Suyu savacağa vurmak** [suyu savacağa vurmağ]: Bir işi bitirmek, sona erdirmek, bağlantısını kesmek. Bu deyimın gerçek anlamı: Değirmende öğütme işleminin tamamlanmasından veya ekili dikili alanların sulanmasından sonra suyun kesilmesi, boşa akıtılması demektir.
- **Suyun derin yerini deliye yoklatmak** [suyun derin yerini delüye yoğlatmağ]: Tehlikeli işleri başkalarına yaptırmak, kendini tehlikeye atmamak, başkalarını maşa olarak kullanmak.
- **Topal ata binmek** [topal ata bimmek]: Çok yavaş hareket etmek, gitmek isteği yere zamanında varamamak.
- **Yaz mereğine dönmek** [yaz mereğine dömmek]: Elde avuçta bir şey kalmamak, her şeyi harcamak, sermayeyi tüketmek.
- **Yazı saymak** [yazı saymağ]: İyi okuyamamak, henüz işin başında olmak, acemice davranmak.

SONUÇ

Bu makalede deyimın, çeşitli deyim sözlüklerine ve bu konuda yapılan çalışmalara göre tanımı, yapısı ve çeşitli özellikleri verilmeye çalışıldı. Bu tanım ve açıklamalardan sonra Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve çevresindeki köylerde kullanılmakta olan ve çoğu bu yöreye ait bulunan deyimlerden 50'si ele alındı. TS'de ve ilgili kaynaklarda bulunamayan kelimelerin manaları deyimlerin açıklamalarının yanına yazılarak kelimenin anlamı tanıtıldı. Birkaçı hariç deyimlerde geçen kelimelerin çoğunluğunun günlük dilde kullanıldıkları ve Türkçe asıllı oldukları görülmektedir. Bir kısmı yukarıda kısaca açıklandığı üzere çalışmanın özünü teşkil bu elli deyimın kapsamında; *sorumsuz davranma, uzun yola gitmek, gereksiz korkular ve abartmalar, anlık çözümler, hareketlerini kontrol etmek/etmemek, rastgele konuşma, sorumluluktan kaçma, kendini olduğundan fazla gösterme, altını üstüne getirmek, zarar etmek, yaramazlık etmek, işi sıkı tutmak, başına buyruk hareket etmek, çok kızmak, çok abartma, anlamsız konuşmak* vb. konular ele alınmıştır. Bu açıklamalar, deyimlerin toplum hayatına rehberlik edebilecek özellikteki atasözü, özlü sözler ve kalıp ifadeler gibi dilin vazgeçilmez unsurları olduklarını göstermektedir.

Bu derleme malzemesinin varlığı, ağızlar üzerinde çokça çalışılması gerektiğini göstermektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere çoğunluğu yöredeki yaşlılar tarafından bilinen bu söz varlıklarının, bu konuda çok az bir bilgiye sahip gençler tarafından da öğrenilmesini sağlamak gerekir. Bu sebeple genç nesillere bu yöreleri sevdirmenin, onları yöre kültürüyle çatışır değil barışır hâle getirmenin yolları aranmalıdır. Aksi takdirde kuşaklararası kavram kargaşaları artarak devam edebilir. Bu muhtemel sahiplenme sayesinde yok olmakla karşı karşıya gelen deyimler ve diğer özlü sözlere bir canlılık kazandırılabilir. Ayrıca deyim, atasözü, özlü sözler ve diğer kalıp ifadelerin gençlere daha kalıcı bir şekilde aktarılabilmesi için özellikle Türk dili ders müfredatına konuyla ilgili bazı eklemeler yapılabilir. Bunun yanında Türk dili derslerinde öğrencilere ödevler verilmek suretiyle, yörelerinde rastladıkları bu tür söz varlıklarını tespit etmeleri istenebilir.

Diğer taraftan, hâlen deyimler sözlükleri ve konuyla ilgili çalışmalarda kayıtlı bulunan deyimlerin sayısı kendiliğinden artmayacağına göre, derleme çalışmalarına gereken fırsatlar tanınmalıdır. Böylelikle kullanım alanından kalkan bu söz varlıklarının genel dile aktarılması ve yazılı kayıt altına alınarak muhafazası edilmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö. A. (2019). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.

Ayverdi, S. (1993). *Türkçenin Nakışlar Atasözleri-Deyimler Tekerlemeler-Bilmeceler*. (Haz.). Yetiş, K. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Çoşar, A. M. (2016). *Gümüşhane Ağızlarından Derlenmiş Deyimler Üzerine*. Mavi Atlas.

Devellioğlu, F. (2011) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Akaydın Kitabevi.

Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doğan, L. (2017). Kırklareli Ağzındaki Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler* 19(1), 395-417.

Donanimhaber, Gümüşhane. Erişim Adresi: <https://forum.donanimhaber.com/gumushane-kelkit-yoresel-sozcukleri-ilgi-cekici--33378890>

Ergin, M. (1999). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gillon, E. & Hollier, J. (1959). *Petit Larousse*. Paris: Imprimerie Larousse.

Gönen, S. (2008). Deyimlere Şekil Yönünden Bir Yaklaşım. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0(20), 207-217.

Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Etimolojik Sözlük)*. 1. Bs. İstanbul: Kültür Sanat Yayınları.

Maurice, D., Marcel, C. & Maurice, L. (1972). *Dictionnaire du Français Vivant Bordas*. Paris: Bordas.

Saraç, T. (1990). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük Grand Dictionnaire Français-Turc*. 3. Baskı. İstanbul: Adam Yayınları.

Şemseddin, S. (1898). *Kamûs-ı Fransevî*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Tan, N. (2021). *Deyim Araştırmalarına Katkılar: Dört Deyim Üzerine*. No: 832. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK. Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Timurtaş, K. F. (1996). *Diller ve Türkçemiz*. (Haz.). Mustafa Özkan. İstanbul: Alfa Basım Yayınları.

Tombul, M. (2007). *Örneklerle Açıklamalı Erzincan Dil Sözlüğü*. İstanbul: Can Reklam.

Yıldırım, A. (2019). *Yeni Deyimler Sözlüğü –Açıklamalı ve Örnekli-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bu makalede, Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve çevresindeki bazı köylerinde hâlen yürütmekte olduğum ağız çalışmasından ve bazı kaynak kişilerden derlenen mahalli elli deyim çeşitli açılardan açıklamaları ele alınmıştır. Seçilen bu deyimlerin anlam ve yapı bakımından kapsamlı incelenmesine geçmeden önce deyim tanımı, anlamı, önemi, yapısı ve dildeki kullanımı üzerinde kısaca durulmuştur. Deyimlerin bu özellikleri, Türkçe ve yabancı dildeki sözlüklere, bazı deyim ve atasözü sözlüklerine ve deyimler üzerine yapılmış birtakım çalışmalara göre ele alınmıştır. Deyimler çeşitli türdeki kelime grupları veya cümle hâlinde belli yapıları olan ve sözün etkili bir biçimde kullanılmasını sağlayan Türkçenin renkli dil unsurlarıdır. Sahip oldukları az kelimeyle çok şey ifade eden bu kalıp yapılar, genellikle gerçek anlamının dışında mecazi manalar taşıyan söz varlıklarıdır. Bu hâliyle deyimler, tıpkı atasözleri gibi dilin önemli ve uzun ömürlü temel öğelerindedir. Ancak çok çeşitli sebeplerle dilin söz varlığında meydana gelebilecek bazı değişiklikler sonucu deyim yapısında da birtakım farklılaşmalar oluşmakta, bu yapının deyim olma özelliğini bozulmaktadır. Örneğin; dile sonradan giren bazı yabancı unsurların rastgele kullanılması, yerlerine yenilerinin gelmesi sonucu kullanımdan kalkan bazı kelimeler veya birtakım keyfi kullanışlar, deyim öğelerinin bitişik yazılması vb. hususlar bu yapının değişmesine veya ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Deyimler kapsamları ve yapıları bakımından, atasözlerinden farklıdır. Bunlar belli bir yargı ifade etmezler. Belli bir kural bildirmeden anlatımı daha veciz bir şekilde ifade eder ve canlı tutarlar. Çoğu kere gerçek anlamının dışında mecaz ve benzetme sanatlarıyla yüklü deyimlerde, diğer söz sanatlarından bazıları da görülmektedir. Atasözlerinin yazım ve anlatım uzunluğuna karşılık; deyimler

çoğunlukla iki üç kelimelik bir yapıda olup, açık ve kesin bir sonuç belirtmeyen söz varlıklarıdır. Türkçe deyimler sözlüklerine ve deyimler üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bunların önemli bir kısmının öğeleri ayrı yazılan birleşik fiil kuruluşunda olduğu görülmektedir. Bunu sıfat tamlaması, isim tamlaması ve diğer kelime grupları takip eder, bazı deyimler ise mutlak bir yargı ifade etmeyen kısa cümleler hâlinde bulunur. Ayrıca, deyimler toplumsal hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili gözlem, tecrübe, değer yargıları, gelenekler, çeşitli çalışma alanları gibi özelliklerden meydana gelen ve belli ifade güzellikleri ihtiva eden özlü sözlerdir. Deyimlerin incelenmesi noktasında; yöredeki ağız derlemesinden seçilen bu deyimlerin kullanımları ve anlamları ele alınmış, açıklama noktasında karşılaşılan problemlerin çözümü için öncelikle derleme yapılan yöredeki kaynak kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu kaynak kişiler yörenin toplumsal yapısını, kültürünü, tercihlerini, geleneklerini yöredeki diğer insanlardan daha iyi bilmektedirler. Ayrıca bu derlemeler sırasında, aynı yörede yaşadığı hâlde aranılan bu özellikleri taşımayan, yörenin temel değerlerini ve kültür yapısını bilmeyen birçok insanla karşılaşıldı. Bunların büyük çoğunluğunu da yöredeki gençler teşkil etmektedir. Deyimleri, atasözlerini, özlü sözleri, kalıp ifadeleri yeterince tanımama ve onları kullanamama durumu yükseköğretimdeki gençler arasında da görülmektedir. Mesela; derste öğrencilere *devlet düşkünü*, *nutku kurumak*, *kırkları karışmak* vb. deyimlerinin anlamlarını soruldu, ne yazık ki sadece bir iki öğrenci doğru cevap verebildi. Bu da deyimlerin, atasözlerinin vb. kuruluşların üzerinde önemle durulması gerektiğini göstermektedir. Bu çalışmanın ana konusunu, Kelkit ilçesine bağlı Öğütlü köyü ve çevresindeki bazı köylerde yürütmekte olduğum ağız derlemelerinden ve uzun bir süreden beri tutulmuş olan kayıtlardan elde edilen dil malzemesinden seçili 50 deyim yapısı ve açıklamaları teşkil etmektedir. Bu deyimlerde geçen kelime veya kelime gruplarından bazıları Türkçe Sözlük'te ve konuyla ilgili çokça bilinen birtakım yazılı kaynaklarda bulunmamaktadır. Örneğin; *baş bırakmak* (baş birağmağ) deyimini *yarışı terk etmek*, *başaramamak*, *sorumluluktan kaçmak* anlamlarında kullanılmaktadır. Bunların anlamları yöreyi çeşitli yönleriyle iyi tanıyan kaynak kişilere sorulmuştur. Zaten bu deyimlerden bazılarının karşılıklarını, yörenin kültürel yapısına vakıf olanlara sormadan tespit etmek bir hayli zordur. Diğer taraftan açıklamaları verilen her deyim için bazı genel sözlüklere, sıklıkla kullanılan deyim sözlüklerine ve konuyla ilgili diğer kaynaklara göre taramaları yapılmış ve elden geldiğince benzerlerinden kaçınılmıştır. Ayrıca bu çalışma kapsamında açıklamaları verilen her deyim için bazı genel sözlüklere, sıklıkla kullanılan deyim sözlüklerine ve konuyla ilgili diğer kaynaklara göre taramaları yapılmış ve elden geldiğince benzerlerinden kaçınılmıştır. Anılan kaynaklarda kullanılan deyimlerden farklı yazımda olanlarından yalnızca birkaçı bu çalışmaya dâhil edilmiştir. Deyimlerin bazılarında olduğu gibi yöreden derlenen deyimlerin bir kısmının, bazı benzetmelerden hareketle ortaya konuldukları görülmektedir. Yine bu çalışmada ele alınan deyimlerin bazılarındaki kelimelerin veya kelime gruplarının yazımlarının genel sözlüklerde bulunmamasından dolayı, deyim anlamı verildikten sonra bu bilinmeyen yapıların açıklamaları eklenmiştir. Her deyim için önce Türkiye Türkçesindeki yazımı, ardından yöre ağızındaki telaffuz

şeklinin yazımı çevri alfabesine göre parantez içinde verildi Yörede kullanılan deyimler aslına uygun olarak yazılırken ağızlardaki temel ses değişikliklerinden ihtiyaç duyulanlar kullanıldı: *ka-gı, ka-hı, ka-ğı, t-d* gibi. Çalışma konusu bu elli deyim kapsamında; *sorumsuz davranma, uzun yola gitmek, gereksiz korkular ve abartmalar, anlık çözümler, hareketlerini kontrol etmek/etmemek, rastgele konuşma, sorumluluktan kaçma, kendini olduğundan fazla gösterme altını üstüne getirmek, zarar etmek, yaramazlık etmek, işi şıkı tutmak, başına buyruk hareket etmek, kızmak, çok abartma, anlamsız konuşmak* vb. konular ele alınmıştır. Bu açıklamalar, deyimlerin toplum hayatına çeşitli açılardan rehberlik edebilecek özellikteki atasözü, özlü sözler ve kalıp ifadeler gibi dilin vazgeçilmez unsurları olduklarını göstermektedir.

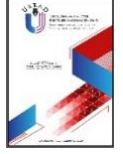
EXTENDED ABSTRACT : In this article, explanations of fifty local idioms compiled from some sources and from the dialect study that I am still conducting in Öğütlü village of Kelkit district of Gümüşhane and some villages around it are discussed. Before proceeding to the comprehensive examination of these idioms in terms of meaning and structure, the definition of the idiom, its meaning, importance, structure and usage in the language are briefly emphasized. These features of idioms have been discussed according to Turkish and foreign dictionaries, some idioms and proverb dictionaries and some studies on idioms. Idioms are the colorful language elements of Turkish that have certain structures in the form of various types of word groups or sentences and enable the word to be used effectively. These stereotypes, which mean a lot with the few words they have, are usually word entities that have metaphorical meanings other than their literal meaning. As such, idioms are one of the important and long-lasting basic elements of the language, just like proverbs. However, as a result of some changes that may occur in the vocabulary of the language for various reasons, some differentiation occurs in the structure of the idiom, and this structure's feature of being an idiom deteriorates. For example; The random use of some foreign elements that enter the language later, some words or some arbitrary uses that are discontinued as a result of the replacement of new ones, the adjacent writing of idiom elements, etc. may cause this structure to change or disappear. Idioms differ from proverbs in their scope and structure. These do not express a certain judgment. They express the narration more succinctly and keep it lively, without stating a specific rule. Generally in idioms laden with metaphor and simile arts, some of the other verbal arts are also seen. According to the length of writing and expression of the proverbs; Idioms are mostly in a structure of two or three words, and they are vocabulary entities that do not clearly state a definite result. When looking at the Turkish idioms dictionaries and studies on idioms, it is seen that most of them are in compound verb form, the elements of which are written separately. This is followed by adjective clauses, noun phrases and other word groups, and some phrases are found in short sentences that do not express an absolute judgment. In addition, idioms are quotations that consist of features such as observation, experience, value judgments, traditions, various fields of work related to various fields of social life and contain certain expressive beauties. At

the point of examining the expressions; The uses and meanings of these idioms selected from the dialect compilation in the region were discussed. In order to solve the problems encountered in the explanation point, the opinions of the source people in the region where the compilation was made were firstly consulted. These resource persons know the social structure, culture, preferences and traditions of the region better than other people in the region. In addition, during these compilations, many people who lived in the same region but did not have these sought-after characteristics and did not know the basic values and cultural structure of the region were encountered. The majority of them are young people in the region. The situation of not knowing and using idioms, proverbs, concise words, phrases sufficiently is also seen among the youth in higher education. For instance ; In the lesson, the students were asked some idioms (devlet düşkünü, nutku kurumak, kırkları karışmak) and so on. The meanings of the statements were asked, unfortunately only one or two students were able to give the correct answer. This is shows that organizations such as idioms, proverbs and so on should be emphasized. The main subject of this study is the structures and explanations of 50 idioms selected from the language material obtained from the dialect collections and the records kept for a long time in Öğütlü village of Kelkit district and some surrounding villages. Because some of the words or word groups mentioned in these idioms are not found in the Turkish Dictionary and some well-known written sources on the subject. For example; The phrase `` baş bırakmak(let it go) " is used in the sense of leaving the race, failing, and avoiding responsibility. The meanings of these were asked to the source people who know the region well in various aspects. Anyway, it is very difficult to determine the equivalents of some of these idioms without asking those who are familiar with the cultural structure of the region. In addition, every idiom explained within the scope of this study was searched according to some general dictionaries, idiom dictionaries used with elegance and other sources related to the subject and similar ones were avoided as much as possible. Only a few of the idioms used in the aforementioned sources with a different writing were included in this study. As in some of the idioms, it is seen that some of the idioms compiled from the region are based on some metaphors. Once again, since the spelling of the words or word groups in some of the idioms discussed in this study which are not found in general dictionaries, explanations of unknown structures are added after the meaning of the idiom is given. The spelling of each idiom in Turkey Turkish first, and then the spelling of the pronunciation in the region in the region are given in parentheses according to the transliteration alphabet. While the idioms used in the region were written in accordance with the original, the basic sound changes in the dialects were used: ka-gı, ka-hı, ka-ğı, t-d. The subject of study is within the scope of these fifty statements; behaving irresponsibly, going a long way, unnecessary fears and exaggerations, instant solutions, controlling / not controlling your actions, random talking, avoiding responsibility, showing oneself over the top, hurt, misbehaving, keeping the business, acting on your own, get angry, exaggerate, talk meaningless, etc. topics are discussed. These explanations show that idioms are

indispensable elements of language such as proverbs, quotations and stereotypes that can guide social life from various angles.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

KİTAP İNCELEMESİ

Berger, P. & Huntington, S. (2003). Bir Küre Bin Bir Küreselleşme. (Çev.). Ortaç,
A. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yeliz KARADENİZ

Öğretim Görevlisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Üniversitesi, Yönetim
ve Organizasyon Bölümü, Sakarya/Türkiye.

Lecturer, Sakarya University of Applied Sciences, Department of Management
and Organization, Sakarya/Turkey.

ykaradeniz@subu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0594-3054

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.899082

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Review of Book

Geliş Tarihi / Date Received: 18.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Karadeniz, Y. (2021). Kitap
İncelemesi (Bir Küre Bin Bir Küreselleşme). *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 3(6), 1051-1063.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Bu kitap, 395 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitabın hazırlanmasında, 320 kaynaktan yararlanılmıştır. Kitap, ISEC (Ekonomik Kültür Araştırmaları Enstitüsü) gözetiminde on ülkede yürütülen üç yıllık araştırmanın ürünüdür. Araştırmanın gerçekleşmesinde önemli kaynak aktarımını bazı vakıflar üstlenmiştir. Araştırmada ele alınan her ülke ayrı bir makaleden oluşmaktadır. Makale yazarları; sosyolog, antropolog ve siyaset bilimcilerden oluşmaktadır.

Bu kitabın editörlüğünü Peter Berger ve Samuel Huntington üstlenmektedir. Berger (1929 - 2017), vaktinin çoğunu sosyoloji çalışmalarına harcayan Amerikalı sosyologdur. İnsanların günlük yaşantısını nasıl gerçekleştirdiğini araştıran ve Bilgi, din ve modernleşmenin sosyolojik teorisine ilişkin çalışmalarıyla tanınmaktadır. Aynı zamanda Boston Üniversitesi'ndeki Kültür, Din ve Dünya İşleri Enstitüsü'nün de kurucusudur. Berger'in kırkın üzerinde kitabı ve yüz yirminin üzerinde makalesi bulunmaktadır (www.andcenter.org). Kitabın ikinci editörü olan Samuel Huntington (1927 - 2008), Amerikalı siyaset bilimcidir. Medeniyetler çatışması ve yeni dünya düzeni teorisyeni olarak tanınmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde demokratik, siyasi ve ekonomik gelişim, dünya politikasında etkili olan kültürel faktörler ve Amerika'nın milli kimliği üzerine çalışmalar yapmıştır (www.biyografi.net).

Kitap 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Küreselleşme ve Alternatif Modernlikler başlığı altında Çin, Tayvan, Japonya ve Hindistan olmak üzere dört ülkedeki küreselleşmeye geçiş süreçlerinden, küreselleşmenin boyutlarından ve kültürel küreselleşme yaklaşımlarından bahsedilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde Küreselleşme ve Bölgesel Alt Küreselleşme başlığıyla Almanya ve Macaristan'daki kültürel küreselleşmeden söz edilmektedir. Üçüncü bölümde Çeper Ülkelerde Küreselleşme başlığıyla Güney Afrika, Şili ve Türkiye seçilerek bu ülkelerdeki küreselleşme eğilimleri ve kültürel küreselleşme ele alınmaktadır. Son bölümde ise Amerikan Girdabı başlığıyla en önemli küreselleştirici olarak kabul edilen Amerikan dünyası anlatılmakta, türdeşleşmiş dünyadan bahsedilmektedir. Bu ülkelerin, bulunduğu bölgelerde en önce veya en hızlı küreselleşen ülke oldukları için araştırma konusu yapıldığı söylenebilir.

Kitabın Konusu

İletişim ve teknoloji alanındaki büyük değişimler, toplumlar arası etkileşimi ileri bir seviyeye götürmektedir. Bu sayede, bireyler ve toplumlar arasında benzer yaşam biçimleri, alışkanlıklar ve zevkler oluşmaktadır. Bunun diğer bir anlamı küresel kültürün ortaya çıkmasıdır. Küreselleşme

ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal bir olgudur. Bununla beraber küreselleşmenin ağırlık merkezinin ekonomik olduğu şüphesizdir. Bundan dolayı, küreselleşme meseleleri de çoğunlukla ekonomik niteliklidir. Ancak bu çalışmada, küreselleşme ekonomik boyutunun ötesinde kültürel bir olgu olarak analiz edilmektedir. Bu çalışmada seçilen on ülkede etkili olan küresel güçlerden bahsedilmekte, bu güçlerin yerel kültürle etkileşimi incelenmektedir. O halde çalışmanın konusuna medeniyetlerin bakış açısıyla kültürel küreselleşme denilebilir.

Kitabın Arka Planı

Küreselleşme, aslında yeni bir kavram değildir. Küreselleşmenin geçmişi insan ilişkilerinin başladığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ama özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde böyle büyük bir savaşı bir kez daha yaşamamak için küreselleşmenin hız kazandığı söylenebilir. Küreselleşme, üzerinde çok fazla tartışmaların yapıldığı çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmeyi dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin karşılıklı bağımlılık haline gelmesi olarak tanımlamak mümkündür (Bozkurt, 2000).

Giddens, küreselleşmeyle birlikte dünyanın köklü bir değişim sürecine girdiğini, temellerinin ekonomiye dayandığı bu değişim sürecinin yeryüzünün belirli bir bölgesiyle sınırlı olmadığını, zamanla her ülkeyi kapsayacağını belirtmektedir (Giddens, 2000: 21-28), Küreselleşme yalnızca siyasal ve ekonomik alanları değil aynı zamanda kültürel alanı da etkileyen bir süreçtir. Dünya siyasal ve ekonomik alanların dışında kültürel aktarımdan dolayı da küresel bir bütünleşme içine girmektedir (Talas ve Kaya, 2007: 150).

Günümüzde küresel kültür; dinamik yapılı ve sürekli akış içerisinde olan bir olgudur. Küreselleşmenin kültürü türdeşleştirdiği ve gelişmiş ülkelerin, giyimden beslenmeye, televizyon programlarından dizilere gelişmemiş ülkelerin yerel özelliklerini, alışkanlıklarını ve geleneklerini etkisiz hale getirdiği yönündeki düşüncelerin aksine bu kitapta küresel olanla yerel olanın ilişkisini anlatmak için küre-yerelleşme (globalleşme) kavramı kullanılmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse bu kavram yerelliğin oluşturulması, içselleştirilmesi ve yeniden eklenmesi biçiminde tanımlanabilir (Sarıbay, 2004: 40).

Küreselleşme ile yerel kültür karşılaşınca dört olasılığın ortaya çıkacağı da söylenmektedir. Bu olasılıklar; yerel kültür yerine küresel kültürün ortaya çıkması, küresel ve yerel kültürün önemli bir birleşme göstermeden bir arada var olması, küresel ve yerel kültür arasında sentez oluşması ve güçlü bir yerel kültürle küresel kültürün reddedilmesi olarak ifade edilebilir

(Berger, 1997: 23-29). Bu dört olasılık da günümüzde hala tartışma konusudur. Bu çalışmada seçilen on ülkenin bakış açısıyla kültürel küreselleşme bağlamında bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

Kitabın Problematiği

21. yüzyıl toplumsal dinamikler açısından büyük bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Küreselleşme, yaşanan bu toplumsal değişim ve dönüşümlerin bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Küreselleşme hakkında hem olumlu hem olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır. Küreselleşmenin toplumsal ilişkilerde yarattığı karmaşık ve çok boyutlu etkiler yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Küreselleşmenin kültürel boyutu da bu anlamda güncelliğini koruyan bir alandır. Günümüzdeki hızlı toplumsal değişimin kültürler arasında da yoğun bir etkileşim yarattığı, küreselleşme dinamiklerinin çift yönlü bir etkileşim içinde küreselin yerele, yerelin de küresele ulaştığı ve kültürel etkinin heterojenleşme yönünde olduğuna ilişkin görüşlerin artması bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Kitabın Araştırma Soruları

Çalışmanın incelenmesi neticesinde başlıca araştırma soruları olarak şunlar tespit edilmiştir;

- 1) Kültürel küreselleşme nedir?
- 2) Kültürel küreselleşmenin dinamikleri nelerdir, en etkilisi hangisidir?
- 3) Küreselleşmenin dinamikleri bağlamında seçilen ülkelerin küreselleşmeye tepkileri nasıldır?
- 4) Yabancı ve yerel kültür öğelerinin sentezi mümkün mü?

Kitapta Ulaşılan Sonuçlar

Kitabın araştırma sorularından hareketle varılan sonuçlardan bahsetmek gerekirse; öncelikle ilk araştırma sorusu olan kültürel küreselleşme olgusundan söz edilebilir. Küreselleşmenin kültürel yönü, toplumların karşılıklı iletişim ve etkileşiminin sürekli olarak artması ile açıklanabilir. Bunun yanında, yurttaşlık kimliği gibi genel kimlik yapılarının yerini farklı etnik, dinsel, sosyal ve siyasal kimlikler almaya başlamıştır. Bunun yanında tüketim ve popüler kültür gibi etkenlerle de toplumların birbirine benzeme süreci söz konusudur. Dünyanın hemen her yerinde giyilen blucinler, İngilizcenin küresel dil haline gelmesi, aynı müziklerin dinlenmesi gibi olgular, kültürel açıdan bir küreselleşmenin yaşandığını da göstermektedir. İşte bu ve benzeri koşullar küreselleşmenin toplumsal ve kültürel anlamda da kendisini göstermeye başladığının kanıtıdır.

Kültürel küreselleşmeyi açıkladıktan sonra kültürel küreselleşmeyi belirleyen temel dinamiklerden bahsetmek gerekir. Küreselleştirici güçlerin günümüzdeki yaygınlığı ve kültür üzerindeki etkileri çok yönlü ve karmaşıktır. Bu güçler arasında birinci sırada, elit iş dünyası yer almaktadır. Berger Davos kültürü olarak tanımladığı bu ilk dinamikte bir elit kültürüne değinmektedir. İkinci unsur vakıflar, akademik haberleşme ağları, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu örgütler gibi oluşumların unsuru olan bir kültür biçiminde yer almaktadır. Bu küreselleşmeyi Berger Akademisyenler Kültürü ya da entelektüel seçkinler olarak isimlendirmekte, çevreciliği ve feminizmi buna örnek olarak göstermektedir. Küreselleşmenin üçüncü görünümünü "Mc World Culture" yani popüler kültür olarak isimlendirmektedir. Amerikan tarzı jean, T-Shirt giymek, Amerikan TV dizileri ve filmleri seyretmek, Amerikan fast foodları tüketmek bu duruma örnek gösterilebilir. Dördüncü olarak da diğer üçüne göre daha az etkili olan dinsel hareketlerden bahsetmektedir. Küreselleşmenin bu dört dinamiğinde en etkili olan şüphesiz popüler kültür olmuş onu Davos kültürü ve Akademisyenler kültürü izlemiştir.

Kültürel küreselleşmenin temel unsurlarını açıkladıktan sonra araştırma yapılan ülkelerde kitapta bahsedilen davos kültürü, popüler kültür ve akademisyenler kültürü kategorileri bağlamında elde edilen sonuçlara kısaca bakmakta fayda vardır.

Alternatif Modernlik olarak seçilen ilk ülke olan Çin'e bakmak gerekirse; Çin'de bir kişinin bir taraftan Coco Cola içip Mc Donalds yiyerek, NBA maçları ve Japon çizgi filmleri izleyerek küresel kültürden zevk alması onu benimsemesi diğer yandan siyasal düzeyde milliyetçi olması mümkündür.

İş dünyasında ise batının giyim tarzını, dilini kullansalar da evlerine döndüklerinde yine geleneksellerdir. Buna konfüçyusçu tüccar denilmektedir. Çini ayakta tutan uygulamanın bu olduğu söylenebilir.

Akademik Kültür açısından bakıldığında Çin'de 1980'lerden sonra batı dünyası kendini demokrasi, özgürlük, piyasa üzerine yazılan kitaplarla göstermiştir. Bununla birlikte tüketiciyi ve çevreyi koruma ve feminizm konularında da çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

İkinci ülke olarak ele alınan Tayvan'da kültürel küreselleşme ile yerelleşme arasındaki karşılıklı etkileşimden bahsedilmektedir.

Davos Kültürüne göre Tayvanlı iş adamları sürekli Amerika'ya iş için gidip gelmekte ortak dil olarak İngilizceyi geliştirmektedir. Ancak Tayvanlılar için iş her şey demek değildir. Onlar için Aile, şirketten önce gelmektedir. Aile yapısı gibi şirkette de sadakat bağlılık uyum önemlidir. Bu yüzden yabancı yöneticiler Tayvanlılarla iş yapmayı zor görür. Tayvanlılara

göre küreselleşme yerel kültürün yerini almamalı, her iki kültür de çatışmadan var olabilmelidir. Çok uluslu şirketler yerel şirketlerle bir arada bulunup iş yapabilir. İş kültürü arasındaki farklılıklar kültürel bir engel değildir.

Akademik Kültüre göre Amerika'ya giden Tayvanlılar orada öğrendikleriyle ülkelerine döndüklerinde çeşitli işler yapmaktadırlar. Gazete ve dergilere aktardıkları yazılarında Amerika'da yaşadıkları tecrübeler yer almaktadır. Kısacası Sosyal bilimlerde, edebiyatta küreselleşme ile yerelleşmeyi bir arada görmek mümkündür.

Popüler kültüre bakıldığında ise medyanın rolü göze çarpmaktadır. Reklam, televizyon ve sinemada batı tarzı küresel zevk görülmektedir. Tayvan'da popüler kültürün küreselleştirici gücü ne kadar ağır bassa da kültürel özgünlük arayışı içinde olmuşlardır. Bu bağlamda yerel kültürel kimlikleri yeniden kurmaya çalışmaktadırlar. Tayvan'da mutfak kültürü, çayhaneler, antika koleksiyonculuğu küreselleşmeye verilen önemli bir yanittir. Tayvan yerel kültürünü küreselleşmeyle yeniden canlandırmaktadır.

Çalışmada ele alınan üçüncü alternatif küreselleştirici ülke Japonya'dır. Japonya'da küreselleşmeyle alışkanlıkların, yaşam tarzının değişiminden bahsedilmektedir.

Davos Kültürü çerçevesinde bakıldığında Japonya'da yönetimde değişim ve dönüşüm zorunlu görülmüştür. Japonya yönetim kültüründe egemen olan ömür boyu iş güvencesi ve kıdeme bağlı terfi uygulamaları küresel ölçekte verimsiz görülmektedir. Bunlardan tamamen vazgeçmek yerine düzeltilerek sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Popüler Kültürde ise geleneksel Japon yemeklerinin ve yeme alışkanlıklarının fast foodlaştığı görülmektedir. 1970'lerde Japonya'da garsonların olduğu masalara servislerin yapıldığı restoranlar varken artık hızlı ucuz ve lezzetli kabul edilen Mc Donalds ön plandadır. Japonya gibi piring ve balık yiyen bir kültür nasıl oldu da et yemeye ikna oldu? Bu üzerinde tartışmaların sürdüğü bir konu olmuştur. Ancak Amerika'nın uyguladığı strateji bu soruya en uygun cevap olabilir. Öncelikle hamburger yapılan yerler sıradan yiyecek olarak göstermemek için yüksek gelirli hitap eden lüks yerlere kurulmuş daha sonra kent merkezine doğru yayılmıştır. Bu duruma gelinmesinde Japon toplumunun kentleşmesi, ekonomik büyüme, evde yemek yerine dışarıda yemek yeme isteği, basit ve kolay hazırlanışı bakımından müşterinin uzun süre beklememesi gibi etkenlerin varlığından da söz edilebilir. Popüler kültür Japonya'da sadece

yeme alışkanlığını değil giyimi de etkilemiştir. Giyimde de T-shirt, kot pantolon gibi basit, kolay ve sade giyim ön plan çıkmaktadır.

Japonya akademisyen kültürüne bakılacak olursa Akademisyenler arasında batı ve Amerika'yı örnek alan bir yaklaşım vardır. Japonya'da yabancı işçi sayısının artması ve bu kişilere siyasal katılma hakkının tanınması insan hakları çerçevesinde uygun görülmüştür. İnsan hakları dışında çevre ve feminizm konularında da Japonya'da batının etkisini görmek mümkündür.

Dördüncü ülke olan Hindistan'ın küreselleşmeye bakış açısı kaderle randevu olarak ifade edilmektedir. Hindistan'da küreselleşmenin kendini en çok gösterdiği alan popüler kültürdür. Coco Cola, Hundai, kahve reklamları Hintli gençlerin alışkanlıklarını etkilemektedir. Batının etkisiyle Hint tüketim kültüründe çok uluslu şirketlerden KFC'de patlama olduğu görülmektedir. Yerel çiftçiler, bu markanın yerel besiciliğin sonunu getireceğini düşünmektedir. Yapılan tüm stratejilere rağmen, Hint halkı Mc Donalds'ı sevememiştir. Ekmek arası köfte onların yemek kültürüne göre değildir. Restoranda giden insanlardan bazıları et olup olmadığını kontrol etmek için yemek yiyeceği tabağı koklamakta bazıları mutfakları kontrol etmektedir. Mc Donalds yeni bir strateji üreterek yiyeceklerin adını değiştirerek Big Mac yerine Hintlilerin geleneksel yiyeceklerinden olan "maharac mac" ismiyle hamburgeri yeniden sunmak istemiştir. Bu sefer de halk baharatsız olduğu için lezzetsiz bulmuştur. Bu hususta çok uluslu şirketler Hint pazarına girmekte zorlanmıştır. Bu durumun istisnası ise Pizza Hut şirketi olmuştur. Pizza, Hint halkına güvenilir ve yerel geldiği için tercih edilmiştir. Bununla birlikte Mc Donalds'ı kabul etmeyen Hint toplumu Çin yemeklerini yerelleştirip Hint damak tadına uygun hale getirmiştir. Diğer Asya toplumlarından farklı olarak Hindistan, demokraside de ileri olan bir ülkedir. Ekonomik liberalleşmeye, büyümeye serbest ticarete isteklidir.

Hindistan için varılan genel sonuç, yerelleşmenin vazgeçilmez oluşudur. Batılı ve Hintli kültürün melezleştiği söylenebilir. Ekonomik olarak küresel piyasada başarı sağlanabilirken, kültürel olarak Hintli kalmak mümkündür.

Çalışmanın ikinci bölümü bölgesel küreselleşme adı altında iki ülkeyi ele almaktadır. Bunlardan birincisi Almanya'dır.

Siyasi, ekonomik ve toplumsal kültür olarak bakıldığında Almanya ve Amerika arasında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Batı ülkeleri arasında teknolojik gelişmelerden dolayı Almanya'nın en çok küreselleşen ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Ancak Almanya'nın doğusu için aynı şeyi söylemek zordur. Doğru Almanya, Amerikasız Almanya olarak ifade edilmektedir.

Zamanla Doğu Almanya'da Batı gibi olmaya başlasa da ekonomi, basın özgürlüğü ve turizm gibi alanlarda hala Batı Almanya'dan geridedir.

Davos Kültürü çerçevesinde bakıldığında Alman toplumuna göre küreselleşmede dilden daha önemli unsur olmadığı sonucuna varılabilir. Mal, teknik ve moda ülkede derin iz bırakmadan ithal edilebilir ama dil öyle değildir. Yabancı dil günlük konuşma dili olmaya başladığında yerel kültür derinden etkilenmektedir. İngilizce de böyle olmuş, Alman yaşamına moda, müzik, ekonomi ve siyasette yavaş yavaş girmiştir.

Akademisyenler kültürü çerçevesinde bakıldığında ise hukukun üstünlüğü, adalet, çevre ve insan hakları bakımından Amerika'nın örnek alındığı söylenebilir. Akademisyenler kendilerini küreselliği temsil eden unsur olarak görmekte, medyada küreselleşme konusunda açıklamalar yapmaktadırlar.

Özetle Alman toplumu küreselleşmeye açıktır ve kültürel olarak küresel dünyanın vazgeçilmez bir paçasıdır. Her alanda yüksek teknolojik gelişmelere önem vermektedir. Bu sebeple Alman küreselleşmesi Amerika'nın ekonomik çıkar peşinde olan ülke olduğunu iddia ederek kendilerini Amerikan dışı küreselleşme olarak açıklamaktadır. O halde Almanya'nın amacının küresel bir aktör olmak ama Avrupa kültürünü yaşatmak olduğu söylenebilir.

Diğer bir ülke olan Macaristan ise yabancı kültürleri ithal ederek yerel kültürü canlandırmak istemektedir. Doğu Avrupa'da komünizm çökünce hızlı kültürel küreselleşme yaşanmıştır. Bu ülkeler arasında en çok küreselleşenin Macaristan olduğu söylenebilir. Kültürel küreselleşme bağlamında Amerikan müziklerini, hızlı yiyecekleri ve modayı popüler kültür olarak değerlendirir ve içselleştirir.

Macaristan denetimli küreselleşme yoluna gitmektedir. Dış ticarete ilerlemeye IMF ve Dünya Bankasıyla ilişki kurmaya, Batı edebiyatını takip etmeye ve İngilizce öğrenimini yaygınlaştırmaya gitmiştir. Ancak Macaristan kültüründe yok olan bir şey görünmemektedir. Aksine kültür mücadelesi vermekte, kültürel uzlaşma ve denge sağlama amacı gütmektedir. Hamburger Macarlıların geleneksel yemeği olan gulaşı yok edememiştir. Amerikalıların sert sigara üretimine karşılık Macarlılar hafif sigara tüketmektedir.

Özetle, Macaristan'da küreselleşmenin karşı konulamaz bir olgu olmadığı, Macaristan'la Dünya arasında kültür alışverişi yapıldığı söylenebilir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çeper ülke olarak seçilen üç ülkede kültürel küreselleşme ele alınmaktadır. Bu ülkelerden ilki Güney Afrika'dır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında diğerlerinden daha erken küreselleşmenin etkisine giren ülke olduğu için Güney Afrika'nın seçildiği söylenebilir.

Güney Afrika 1970'lere kadar batıyla etkileşime geçmemiş pek çok yönden modernleşmeyi sağlayamamıştır. Ülkede demokrasiye geçilmesiyle birlikte uluslararası ticarete, çok uluslu kuruluşlara katılmaya, müziğe ve dansa önem verildiği görülmektedir.

Davos Kültürü açısından bakıldığında; Güney Afrika merkezli şirket kültürünün Amerikan tarzına çok benzediği görülmektedir. Güney Afrikalı yöneticilere göre aradaki tek fark saat farkıdır. İş kültürü ortaktır. Çok uluslu şirketler ise tam tersini üstte Amerikan cilası altta yine gelişmemiş toplum olduğunu iddia ederler.

Popüler Kültür açısından bakıldığında; ülkenin reklam sektörünün ve medyasının küreselleştirici unsur olduğu söylenebilir. Reklamlarda bile Amerikan sesleri kullanılmaktadır. Amerikanlaşma Kuaförlere ve saç modellerine bile yansımaktadır. Batılı tarzda düz saç modelleri kadınlar arasında yaygınlaşmaktadır. O halde Güney Afrika'nın Amerikan kültürünü sünger gibi emdiği söylenebilir.

Akademisyen Kültüründe ise Afrika rönesansından bahsedilebilir. Demokrasi ve insan hakları, kadınların özgürleştirilmesi ve ekonomik kalkınma için çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ayrıca sağlık sektöründe de ciddi hukuki uygulamalar yapılmıştır. Sigara ile ilgili sert bir yasa çıkarılması, reklam ve kampanyalarda sponsorlukların yasaklanması bu duruma örnek verilebilir.

Özetle, Güney Afrika geçmişten gelen miraslarını devam ettirerek, bugünü ve geleceği için küreselleşmelidir. Güney Afrika'nın batı düşüncesini kabul etmeye uygun bir ülke olduğu sonucuna da varılabilir.

Bu bölümde incelenen diğer bir ülke Şili'dir. Şilinin modernleşmesinde serbest piyasa ekonomisinin katkısı oldukça fazladır. Küreselleşmeyle, devlet müdahalesinin azaltılması, özelleştirmelerin artması gibi politikalar uygulanmaktadır.

Davos Kültürü çerçevesinde iş adamlarının küreselleşmede büyük rol oynadığı söylenebilir. Bu kişilerin Amerikan okullarından mezun olduklarına da dikkat çekmek gerekir.

Şili’de popüler kültür bakımından küreselleşmenin en çok görüldüğü sektör giyim ve yiyecektir. Toplum ABD’den ithal edilen, Çin ya da Kore malı kıyafetleri giymekte, Japon çizgi filmleri izleyip, İtalyan ve Çin yemekleri tüketmektedirler. Ancak Şili Mc Donalds’ı tüm porsiyonların ölçülü olması kalabalık ve gürültülü olması bakımından eleştirir. Şili daha çok Çin yemek kültürünü kendine yakın bulur. Şili sadece yemek kültürü bakımından değil sosyallik bakımından da ABD ile terstir. ABD de yabancılarla işbirliği, ortaklık önemlidir. Şili de ise tandık insanlarla yapılan iş ilişkisi önemlidir.

Kısacası, Şili’de bir tarafta modern, yenilikçi, ticari ilişkilerde küreselleşmiş seçkinler diğer tarafta, gelenekselliğini koruyan seçkinler yer almaktadır.

Çalışmada incelenen son çeper ülke Türkiye’dir. Türkiye, son on yıl içerisinde çok hızlı değişim ve dönüşüm geçirmiş, bu değişimler toplumun her alanını etkilemiştir. Bunun en önemli göstergesi İslam’ın yükselişidir. Türkiye’nin amaçladığı küreselleşmeyle İslam’ı zıtlılaştırmak değil uzlaşmayı sağlamaktır. O halde Türkiye’nin kültürel küreselleşmesinde batılı değerler ile geleneklerin ve özgünlüğün bir arada olmasına olanak verildiği söylenebilir.

Türkiye’nin küreselleşmesinde öne çıkan bir diğer durum ekonomik liberalleşmenin kabul edilmesidir. Küreselleşmeyle birlikte Türkiye’de sivil toplumdan bağımsız olmak isteyen güçlü devlet anlayışı değişmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum, demokrasi ve halk eksenli modernlikler görülmektedir.

1980’lere Türkiye ulusal sanayi çerçevesinde örgütlenmiştir. 1980’lerden sonra İslami sermayenin ekonomide bir aktör olarak güç kazandığı söylenebilir. Bunlara örnek olarak çalışmada TÜSİAD, MÜSİAD ve SİAD olmak üzere üç kurumdan söz edilmiştir. Bunların küreselleşmedeki etkisine kısaca bakmakta fayda vardır. İlk olarak Tüsiad, zenginler kulübü olarak bilinmektedir. Türkiye’nin Avrupa tarzına göre küreselleşmesinden yanadır. Ulusüstü ekonomiden yana olup, geleneklerden çok bilgiyi öne çıkarmak ister. MÜSİAD ise İslam’la serbest piyasanın bir arada olabileceğini gösterir. Dinsel topluluklarla bağlantısı vardır. Etkinliklerinde İslam öne çıkmaktadır. Ekonomik hayatta inançlı Müslüman toplum arasında güvene dayalı birlik oluşturmayı amaçlamaktadır. SİAD’lar ise devlet desteği olmadan tümüyle uluslararası ticarete bağlı yerel kalkınma sağlamayı ister.

Bu üç örgütten yola çıkarak, Türkiye’de İslam ile ekonomik aktörler arasında güçlü bağ olduğundan söz edilebilir. Kültürel küreselleşme geleneği yeniden canlandırmıştır. İslami kimlik artık değişime kapalı değildir. Ayrıca

İslam'la batı arasında bağlantı kurulabileceği, İslam'ın ekonomik ve kültürel küreselleşmenin içinde yer alabileceği söylenebilir.

Türkiye'de 1980'lerden sonra popüler kültüre bakmak gerekirse toplumun beğeni ve ilgi alanlarında değişiklik olduğu görülmektedir. İşletmeler tabelalarında Türkçe isimler kullanmak yerine (merkez yerine "center", dükkan yerine "shop") İngilizceyi tercih etmeye başlamıştır. Ancak bunların Türkiye'de yer bulması kadar, Türk unsurlarının da uluslararası alanda tanındığını belirtmek gerekir.

Son olarak Türkiye, tüm medeniyetlere küreselle yerelin çatışma halinde olmadığını hatta bu durumun avantaj olduğunu, bir arada yaşamının da mümkün olabildiğini göstererek küreselleşmenin kültürel boyutuna önemli bir katkı sağlamıştır.

Çalışmanın son bölümünde seçilen ülke küreselleştirici olarak adlandırılan Amerika'dır. Amerikalılar, nesnelere bir çığ yaratmış, bu nesnelere dünyanın her yerine yayılarak günlük hayatın parçası olmuştur. ATM, basketbol, hamburger, kaykay, cep telefonu, bilgisayar, kamera, microdalga fırınlar bu nesnelere örnek verilebilir. Özellikle Coco Cola ve Mc Donalds bir günde milyarlarca insana ulaşmaktadır.

Amerikalılar ekonomide, siyasette ve kültürde bir dünya kültürü yaratmıştır. IMF, DB ve DTÖ gibi kuruluşlar dünyaya egemen olmak isteyen örgütler olmasından dolayı, Amerika sermayesinin de birinci ve en önemli aracı bu kuruluşlar olduğu için ülke, canavarın karnı olarak nitelendirilmiştir.

Günlük yaşamda, iş adamları ülkeden ülkeye seyahat ederken hep aynı tarz konforu görürler. Sağlanan imkanlar üst düzey Amerikalı yöneticiler düşünülerek yapılmıştır. Davos kültürüne göre dil çok önemli küreselleştirici unsurdur. Uluslararası iş dünyasının dili İngilizcedir. İkinci bir dil bilmeye gerek duymazlar. Davos ve Popüler kültürün temel unsuru tüketicidir. Tüketicinin seçme şansı ne kadar çok olursa o kadar çok şey ister ve sürekli değişim dönüşüm olur.

Amerika, iç içe bağlantıları artmış, küçülmüş, küresel bir dünya inşa etmek istemektedir. Sonuç olarak, teknolojik ve küresel şirketlerin çoğu Amerika'dan gelmekte, iş adamları Amerikan okullarında okumakta, en iyi markalar Amerika tarafından üretilmektedir. O halde kendilerinin örneğinde bir dünyanın oluşmaması da imkansızdır. Son olarak geldiğimiz noktada ABD'de doğru olan her şey her ülkede doğru olmasa da, dünya ABD'yi andırıyor denilebilir.

Kitaba Yönelik Değerlendirmeler ve Eleştiriler

Son olarak tüm ülke incelemelerinden yola çıkarak genel bir değerlendirme yapmakta fayda vardır. Tüm ülkeler göz önünde bulundurulduğunda on ülkeden en dikkat çekenini Japonya olmuştur. Çünkü Japonya yaşam tarzı ve tüketim kalıplarını değiştirmesine rağmen hala otomotiv, elektrikli alet üretimi gibi pek çok sektörde öncelikli tercih edilen olmaktadır. Bu ürünlere güven küreselleşme sürecinde de değişmemiştir. O halde Japonya, Amerika kaynaklı olduğu için değil güvenildiği için küreselleşme yaşıyor denilebilir.

Kitapta, toplumlar arası bağlar giderek arttığı için, kültürel küreselleşmenin alternatif modernlikleri beraberinde getirdiği görülmektedir. Böylece toplum kendini küresel dünyanın bir parçası olarak görmeye başlamaktadır. Buradan küresel kültürün kodlarının aslında yerli kaynaklarda mevcut olduğu ve kendi kendilerini yeniden üretecekleri sonucuna varılabilir.

Çalışmadan çıkarılan sonuçlardan bir diğeri kültürel küreselleşmenin, siyasal milliyetçiliği ortadan kaldırmadığıdır. Belli koşullarda ikisi bir arada var olabilir. İncelenen ülke halkları ithal edilen kültürü kabul etme ve yerelleştirme eğilimindedir. Küreselleşme ile yerelleşme arasındaki etkileşim kültürel heterojenliğe ve melez kültür oluşmasına yol açmaktadır. Melez kültürler, toplumların kendi sentezlerini oluşturma çabaları olarak değerlendirilmektedir (Berger, 1997: 23-29).

Aynı zamanda Davos kültürü ile akademisyenler kültürü arasında da sentez oluştuğu söylenebilir. Her ülke modernleşme, batılılaşma, uluslararasılaşma sloganlarıyla yaşam tarzı ve iş dünyasında küreselleşmiştir. Araştırma konusunu oluşturan ülkelerdeki kültürel küreselleşmenin, hem batılı değerlerin evrenselleşmesini hem de yerel değer ve geleneklerin yeniden canlanmasını sağladığı söylenebilir.

Küreselleşmenin kültürel sonuçları ile ilgili olarak çalışmada en fazla öne çıkan husus dünyada oluşan bir küresel kültürün gerçekten var olduğu ve Amerikan ağırlıklı olduğudur. Amerikan kültürü, küresel kültür olarak pek çok alanda yaygınlık kazanmaktadır. Kültür ihracatçısı olan ülke siyasi, ekonomik ve teknolojik gücünü diğer ülkelere yayabilmektedir. Bu çalışmada da kültür ihracatçısı olan ülke Amerika'dır. Bu durum "Amerikanlaşma", "Mcdonaldslaşma" gibi kavramlarla ifade edilmektedir (İçli, 2001: 166). Araştırmada geçen çok uluslu şirketlerin amacı, dünyanın her köşesinde standartlaşma sağlamaktır. Amerikanlaşma kavramına rağmen çalışmada incelenen ülkeler geleneksel ve yerel olanla küresel ve

modernitenin birleştığı yerdedir. O halde son araştırma sorusu olan küresel ile yerel kültür arasında sentez olabilir mi sorusuna evet cevabı verilebilir.

Eleştirel bir göz ile bakacak olursak; kitapta tekdüzelik olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kitapta ülkeler yerine bölgeler incelenmiş olsa tüm dünyayı anlamlandırabilmek daha kolay olabilirdi.

Çalışmanın olumlu yönlerinden de bahsetmek gerekirse öncelikle kitabın incelenen ülkelerde uzun süren araştırmalar sonucu oluşturulduğu söylenebilir. Bu çalışma daha önce örneği görülmemiş bir şekilde küresel kültürün en önemli boyutlarını belirleyip akışı ona göre yönetmekte, incelenen ülkelerin küresel kültüre ret, kabul ve sentez şeklinde tutumlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca kitaptaki on makaleyi yazan yazarlar, ele aldıkları devletin özelliklerini en iyi bilen o toplumun temsilcisi olan bilim insanlarıdır.

Son olarak "Bir Küre Binbir Küreselleşme" kitabı, dünyanın farklı bölgelerindeki farklı ülkelerin küresel kültürünü bizlere gösterdiği, küreselleşmeye verilen tepkinin ne kadar güçlü olduğunu ve küreselleşmenin kaynağı olan ülkeyi ortaya koyduğu ve bu aşamalarda sürükleyici ve akıcı bir dil kullandığı için kendi kanaatim kitabın olumlu yönlerinin ağır bastığı yönündedir.

KAYNAKÇA

Berger P. & Huntington, S. (2003). *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*. (Çev.). Ortaç, A. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Berger, P. (1997). *Four Faces of Global Culture (Küresel Kültürün Dört Yüzü)*. National Interest, Cilt 49.

Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme Kavramı, Gelişim ve Yaklaşımlar. *İşgüç the Journal of Industrial Relations and Human Resources* 2(1), 1-25.

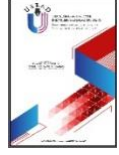
İçli, G. (2001). Küreselleşme ve Kültür. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25(2), 163-172.

Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Talas M. & Yaşar K. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* 22. 149-162.

Huntington hk. Erişim Adresi: <https://Www.Biyografi.Net/Kisiyrinti.Asp?Kisiid=2690>, Erişim Tarihi: 24.11.2019.

Peter L. Berger (1929-2017) Fenomenolojik Din Sosyolojisi. (Ed.). Erişim Adresi: <https://Andcenter.Org/Tr/Marifetdivani/Peter-L-Berger-1929-2017-Fenomenolojik-Din-Sosyolojisi/>, Erişim Tarihi: 24.11.2019.

**AVRUPA'NIN DEMOGRAFİK DEĞİŞİM SÜRECİNİN BÜYÜME,
İŞSİZLİK VE ENFLASYONLA İLİŞKİSİNİN ANALİZİ**
ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP OF EUROPE'S DEMOGRAPHIC CHANGE
PROCESS WITH GROWTH, UNEMPLOYMENT AND INFLATION

Neslihan BURGAZ

Dr., Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Maliye Bölümü,
Karaman/Türkiye.

PhD., Karamanoğlu Mehmetbey
University, Department of Public
Finance,
Karaman/Turkey.

neslihankaracam@kmu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8301-2792

Emin Ahmet KAPLAN

Dr., Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Ekonometri Bölümü,
Karaman/Türkiye.

PhD., Karamanoğlu Mehmetbey
University, Department of
Econometrics,
Karaman/Turkey.

eminahmet@kmu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4808-8529

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.936715

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Burgaz, N. & Kaplan, E. A., (2021). Avrupa'nın Demografik Değişim Sürecinin Büyüme, İşsizlik ve Enflasyonla İlişkisinin Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1064-1085.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Avrupa'da son elli yıl içerisinde düşük doğum ve ölüm oranları sebebiyle yaşanan demografik değişim süreci nüfusun yaş dinamiklerini etkilemektedir. Düşük doğum oranları sebebiyle nüfus artış hızı, genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus azalmış, düşük ölüm oranları sebebiyle yaşlı bağımlı nüfusta artış gerçekleşmiştir. Avrupa'da yaşanan bu değişim sürecine ek olarak Covid-19 salgını da doğum oranlarının daha da azalmasına ve ölüm oranlarında ise artışa neden olmuştur. Salgının demografik değişim göstergelerine ne kadar etki edeceğini şimdiden tahmin etmek zor olsa da Avrupa'da yaşanan bu değişim sürecinin ekonomik değişkenler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Avrupa'da yaşanan demografik değişim sürecinin ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ile ilişkisini analiz etmektir. Yöntem olarak panel veri analizinin kullanıldığı bu çalışmada üç model tahmin edilmiş ve her bir modelde ekonomik göstergeler bağımlı değişken olarak yer almıştır. Bağımsız değişkenler ise demografik değişim göstergeleridir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre yaşlı bağımlı ve çalışma çağındaki nüfustaki %1'lik artış enflasyonu, büyümeyi ve işsizliği azalttığı, genç bağımlı nüfustaki %1'lik artış enflasyonu ve işsizliği artırdığı ancak ekonomik büyümeyi azalttığı, nüfus artış hızındaki %1'lik artış ise enflasyonu ve ekonomik büyümeyi arttırdığı ancak işsizliği azalttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demografik Değişim, Büyüme, İşsizlik, Enflasyon, Avrupa, Panel Veri Analizi

Abstract: The demographic change process experienced in Europe affects the age dynamics of the population due to low birth and death ration in the last fifty years. The population growth rate, the young dependent population and the working age population have decreased due to low birth ratio, on the other hand the elderly dependent population has increased due to low mortality ratio. In addition to this change process in Europe, the Covid-19 epidemic also caused a further decrease in birth rations and an increase in death ration. Although it is difficult to predict how the epidemic will affect demographic change indicators, this change process in Europe has an effect on economic variables. The aim of this study is to analyze the relationship of the demographic change process in Europe with economic growth, unemployment and inflation. Panel data analysis was used as a method. In this framework, three models were estimated and economic indicators were included as dependent variables in each model. According to the analysis results, 1 percent increase in the elderly dependent and working age population reduces inflation, growth and unemployment, 1 percent increase in the young dependent population increases inflation and unemployment, but decreases economic growth, and 1 percent increase in the population growth rate reduces inflation and economic growth, but decrease unemployment.

Key Words: Demographic Change, Growth, Unemployment, Inflation, Europe, Panel Data Analysis

GİRİŞ

Demografik değişim bir yüzyılı aşan demografik geçmişi yansıtmakta (Avdeev vd., 2011) ve yüksek doğum ve ölüm oranından düşük doğum ve düşük ölüm oranına geçiş olarak tanımlanmaktadır (Bloom ve Williamson, 1998). Bir başka tanıma göre ise demografik değişimde bir nüfusun yaş piramidinin tabanı doğum oranı, zirvesi ise çoğunlukla ölüm oranı ile belirlenmektedir. Ölüm oranının düşmesi ile nüfusun yaşlanması piramidin tavanını genişletmekte, piramidin tabanı ise düşen doğum oranı ile daralmaktadır (Avdeev vd., 2011).

Avrupa'nın nüfus yapısı hızla dönüşmekte ve demografik değişim süreci son 50 yılda hızlanmıştır. Avrupa'da 1960'lardan 2018'e kadar kadın başına ortalama doğum sayısı azalmıştır (European Commission, 2020). Avrupa'da kadın başına ortalama çocuk sayısı 1960'da 3,9 iken, 1980'de 2,4'e, 2008'de 1,9'a (Avdeev vd., 2011), 2018'de 1,55'e düşmüştür (European Commission, 2020). Nüfus projeksiyon tahminlerine göre Avrupa'da kadın başına çocuk sayısı 2030 yılında 1,64, 2060 yılında ise 1,71 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmekte ve 2,1 olan doğal ikame oranının altında kalması beklenmektedir. (European Commission, 2012).

Avrupa'nın hemen her yerinde yaşlı nüfus oranı da artmıştır. Tıp, teknoloji ve bilimin gelişmesi sayesinde sağlık sisteminde yaşanan olumlu gelişmeler yaşlı nüfus oranında artış gerçekleştirmiştir (Akyıldız, 2020). 1980'de 65 yaş ve üzerindeki kişilerin oranı neredeyse tüm Avrupa ülkelerinde %12,5 iken yaklaşık 2010 yılında bu oran %14'e yükselmiş ve bugün bu oran %16,2'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Nüfus projeksiyon tahminlerine göre yaşlı nüfus oranı 2040 yılına kadar ikiye katlanacağı ve 2050'de bu oranın %32'yi bile aşabileceği hesaplanmıştır. Yaşlı nüfusun artışında doğurganlığın önemli bir rol oynadığı düşünüldüğünde yüksek doğum oranına bağlı olarak yaşlıların oranı 2050'de %25'e, düşük doğum oranında ise bu oran %32'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Avrupa'nın her yerinde doğurganlığın gelecekte bugün olduğundan daha yüksek olacağı varsayılsa bile yaşlanma sorunu yine de önemli ölçüde daha akut hale geleceği öngörülmektedir (Avdeev vd., 2011).

Avrupa'nın düşük doğum ve ölüm oranları sebebiyle bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Düşük doğum sebebiyle genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus azalmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, genç bağımlı nüfus 1960'da %42 iken 1990'da %34'e, 2019 yılında %28'e düşmüştür. Çalışma çağındaki nüfus ise 1960'da %61 iken bu oran 1990 yılında %66'a yükselmiş, 2019 yılında ise %63 seviyesine gerilemiştir. Ölüm oranlarının düşüklüğü sebebiyle de yaşlı

bağımlı nüfus artmıştır. Yaşlı bağımlı nüfus 1960'da %12, 1990'da %17, 2019'da ise %27 oranında gerçekleşmiştir.

Avrupa'da demografik değişim süreci yaşanırken sağlıklı nüfus ilerlemesini engelleyen yeni bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 virüsü, ülke sınırını aşarak ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakmaksızın tüm dünyayı etkisi altına almış ve Avrupa'yı da göz açıp kapayıncaya kadar değiştirmiştir (European Commission, 2020).

Avrupa'da Ocak 2021'de açıklanan verilere göre Covid-19 virüsü kaynaklı enfekte olanların sayısı 50 milyonu aşmış ve vefat edenlerin sayısı ise 1 milyona ulaşmıştır. Covid-19'un Avrupa nüfusunun büyüklüğü ve bileşiminde büyük bir değişim yaşayıp yaşamayacağını hakkında tahminde bulunmak zor olsa da yapılan araştırmalarda ve açıklanan verilerde virüsün aile planlaması üzerinde derin bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Birçok Avrupa ülkesinde insanların çocuk doğurma planlarını erteledikleri ve doğum oranlarındaki genel düşüşe virüsün daha da katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (European Committee, 2020). İtalya istatistik kurumu ISTAT tarafından açıklanan doğum oranları verilerinde de virüsle ilişkili belirsizlik ve korku ikliminin bir sonucu olarak 2019 yılında 421 bin olan doğum sayısı 2020 yılının sonunda 404 bine düşmüştür (ISTAT, 2020). Almanya'nın Federal İstatistik Dairesi tarafından açıklanan verilerde doğan bebek sayısı 2019'da 778.100 iken 2020'nin ilk üç çeyreğinde bu sayı yaklaşık 580.342 olarak gerçekleşmiştir (DESTATIS, 2020). Fransa'da ise kadın başına ortalama çocuk sayısı 2019 yılında 1.89 iken bu sayı pandemi sebebiyle 1,84'e düşmüştür (INSEE, 2021a; INSEE, 2021b).

Virüs yaşlı nüfusun savunmasızlığını da ortaya çıkarmış (European Commission, 2020) ve virüsün yaşlı nüfusa yönelik ölümcül etkisi ülkelerin demografik dinamiklerini önemli hale getirmiştir (İlgili ve Kutsal, 2020). Mevcut krizin demografik değişimin uzun vadeli tahminleri değiştirip değiştirmeyeceğini söylemek için henüz çok erken olmasına rağmen on yıllara yayılan ölüm oranları Covid-19 sebebiyle birkaç aylık bir sürede gerçekleşmiştir (Goldstein ve Lee, 2020).

Avrupa'da devam eden demografik değişim süreci ve Covid-19'un nüfus dinamiklerine yansımaları politika yapımcılar için en acil meselelerinden birinin nüfus dinamiklerinin etkilerinin ve sonuçlarının nasıl ve ne şekilde olacağı ile ilgilidir. Kuşkusuz nüfus dinamiklerinin ekonomi üzerinde de etkisi olacak ve ekonomik dönüşümün belirleyici unsuru olacaktır.

Covid-19 öncesi dönemde Avrupa'nın demografik değişimi ekonomik açısından ciddi bir etkiye sahip olan en önemli uzun vadeli zorluklar arasında

yer almaktayken Covid-19 kaynaklı nüfus dinamiklerinin değişimi ekonomiye yansımaları kaçılmaz olacaktır. Bu kapsamda çalışmada Avrupa'da yaşanan demografik değişimin enflasyona, ekonomik büyümeye ve işsizlik üzerine etkisi, panel veri analizi ile tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde demografik değişimin ekonomi üzerindeki etkisine dair yapılan çalışmaların (Yoon vd., 2014; Maestas vd., 2016; Bloom vd., 2008; Song, 2013; Huang vd., 2019, Crenshaw vd., 1997; Park ve Shin, 2011; Mukherjee vd., 2019, Hsu vd., 2018; Crenshaw vd., 1997) çoğu ekonomik büyüme ekseninde odaklanmıştır. Son yıllarda yapılan çalışmalarda (Aksoy vd., 2015; Jaffri vd., 2016; Juselius ve Takats, 2015; Liu ve Westelius, 2016; Ozimek, 2017; Weiske, 2019; Jaffri vd., 2019, Juselius ve Takats, 2015; Liu ve Westelius, 2015; Pohnpattanapaisankul, 2019; Batey ve Madden, 1999; Maestas vd., 2016) ise demografik değişim göstergelerinin enflasyon ve işsizlikle ilişkisine dair farkındalık bulunmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada ise demografik değişimin enflasyon, ekonomik büyüme ve işsizlik olmak üzere makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi incelenerek, ilgili literatüre katkıda bulunulması düşünülmektedir. Demografik değişimin enflasyon, büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisine dair yapılan çalışmalar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Yazar	Ülke	Yöntem	Sonuç
Crenshaw vd. (1997)	75 Gelişmekte Olan Ülkeler (1965-1990)	En Küçük Kareler Yöntemi	Genç bağımlı nüfus ve nüfus artış hızı ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye, 15 yaş üzeri grup ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Batey ve Madden (1999)	UK (Merseyside, West Midlands ve East Anglia) (1971-1991)	Hesaplanabilir Genel Denge Modeli	East Anglia ve West Midlands bölgelerinde demografik faktörlerin istihdam üzerinde pozitif ve önemli etkisi vardır.

Prskawetz vd. (2007)	Avrupa Birliği ülkeleri (1950-2005)	Panel Veri Analizi	Yaşlı bağımlı nüfusun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Bloom vd. (2008)	Doğu Asya (1960-2005)	Regresyon Analizi Panel Veri	Demografik değişkenler ekonomik büyüme üzerinde pozitif ilişki tespit edilmiştir.
Biagi ve Lucifora (2008)	Avrupa Ülkeleri (1975-2002)	Panel Veri Analizi	Nüfusun yaş yapısındaki değişiklikler, genç işçilerin işsizlik oranı ile pozitif bir şekilde ilişkilirken, yetişkinler üzerinde hiçbir etkisi yoktur.
Park ve Shin (2011)	Gelişmekte Olan 12 Asya Ülkesi (2011-2030)	Panel Veri Analizi	Nüfus yaşlanmasının hızlı olduğu yerlerde ekonomik büyümenin olumsuz olduğu tespit edilmiştir.
Song (2013)	Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri (1965-2009)	Solow-Swan Modeli	Toplam nüfus ve genç nüfus ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahipken çalışma çağındaki nüfus büyüme üzerinde pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
Yoon vd. (2014)	30 OECD ülkesi (1960-2013)	Regresyon analizi Panel Veri	Demografik değişkenler ekonomik büyüme üzerinde negatif etki tespit edilmiştir.

Aksoy vd. (2015)	21 OECD ülkesi (1970-2017)	Panel VAR Analizi	Bağımlı nüfusun enflasyon üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülürken, çalışma çağındaki nüfusun enflasyonu olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.
Juselius ve Takats (2015)	22 gelişmiş ülke (1955-2010)	Panel Veri Analizi	Bağımlı nüfusun daha yüksek enflasyonla ilişkilendirilirken, çalışma çağındaki nüfusun büyük bir kısmı ise daha düşük enflasyon ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.
Fuchs (2016)	Batı Almanya (1996-2014)	Panel Veri Analizi	Genç nüfusun işsizlik üzerinde pozitif, yaşlı nüfusun işsizlik üzerinde ise negatif etkisi tespit edilmiştir.
Jaffri vd. (2016)	Pakistan (1988-2014)	ARDL Modeli	Nüfusun artışı ile enflasyon arasında pozitif ilişki, çalışma çağındaki nüfus ile enflasyon arasında ise negatif ilişki tespit edilmiştir.
Liu ve Westelius (2016)	Japonya (1990-2007)	Arellano Bond GMM	Yaşlı bağımlı nüfus ise enflasyonu azalttığı tespit edilmiştir.
Maestas vd. (2016)	Amerika (1980-2010)	En Küçük Kareler Yöntemi	60+ yaş grubunun payı arttıkça istihdamdaki payının azalması sonucu ekonomik büyüme

			düşürdüğü tespit edilmiştir.
Ozimek (2017)	Amerika (1970-2016)	Panel Veri Analizi	Nüfus artışı ve enflasyon arasında güçlü bir ilişki olduğunu tespit edilmiştir.
Hsu vd. (2018)	Çin (1957-2007)	Genel Denge Modeli	1980 öncesi dönemde nüfusun yaşlanmasının büyümeye etkisi negatif iken 1980 sonrası nüfus yaşlanmasının büyümeyi arttırdığı tespit edilmiştir.
Huang vd. 2019	Tayvan (1981-2017)	En Küçük Kareler Yöntemi	Yaşlanan işgücünün ekonomik büyüme oranı üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ancak yaşlı bağımlılık oranı ekonomik büyüme üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Mukherjee vd. (2019)	Hindistan (1975-2017)	GMM	Nüfus artış hızı ve yaşlı bağımlı oranı ekonomik büyüme ile pozitif ilişkili ancak enflasyonla ters ilişkilidir. Çalışma çağındaki nüfustaki artış ise ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir.

Pohnpattanapa isankul (2019)	Tayland (2001-2016)	Regresyon Analizi	Çalışma çağı oranındaki düşüş ve yaşlı bağımlı nüfustaki artış enflasyonu düşürdüğü tespit edilmiştir.
Weiske (2019)	ABD (1950-2100)	Dinamik Stokastik Genel Denge	Nüfus artış hızının azalmasıyla enflasyonu düşürdüğü tespit edilmiştir.

Tablo 1: Literatürde Yer Alan Gelişmeler

2. VERİ, METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında ekonometrik analiz öncesi değişkenlere ilişkin bilgiler, ekonometrik modeller ve modeller ile ilgili olarak ampirik sonuçlara yer verilmiştir.

2.1. Veri

Enflasyon, ekonomik büyüme ve işsizlik ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için 1996-2020 dönemi dikkate alınarak 42 Avrupa kıtasında yer alan ülke ile bir panel veri seti oluşturulmuştur. Spesifik olarak, analiz, ekonomik değişkenlerin demografik değişkenlerin performans ölçümlerinin her biri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu çerçevede bağımlı değişken ekonomik değişkenler, bağımsız değişkenler ise demografik değişkenler şeklindedir. İlgili fonksiyon ilişkisi aşağıdaki gibidir:

$$Inf = f(Old, Young, Gpop, Wapop) \quad (1)$$

$$Gdp = f(Old, Young, Gpop, Wapop) \quad (2)$$

$$Unemp = f(Old, Young, Gpop, Wapop) \quad (3)$$

Bu çerçevede aşağıdaki modeller tahmin edilecektir:

$$1.model: Inf_{it} = \beta_0 + \beta_1 Old_{it} + \beta_2 Young_{it} + \beta_3 Gpop_{it} + \beta_4 Wapop_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$2.model: Gdp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Old_{it} + \beta_2 Young_{it} + \beta_3 Gpop_{it} + \beta_4 Wapop_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

$$3.model: Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Old_{it} + \beta_2 Young_{it} + \beta_3 Gpop_{it} + \beta_4 Wapop_{it} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

Bu modelde *Old* yaşlı bağımlı nüfus oranı, *Young* genç bağımlı nüfus oranı, *Gpop* nüfus artış hızı, *Wapop* çalışma çağındaki nüfus oranı, *Inf* enflasyon oranı, *Gdp* reel GSYİH büyüme oranı ve *Unemp* işsizlik oranı değişkenini ifade etmektedir. *i* alt indisi, analiz için modelde yer alan Avrupa ülkelerini, *t* ise 1996-2020 olmak üzere yıllık zaman boyutunu ifade

etmektedir. Analizde yer alan 42 Avrupa ülkesi; Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Ukrayna ve İngiltere'dir. Tüm değişkenlere ilişkin veriler IMF ve World Bank veri tabanından elde edilmiştir. Tüm değişkenlerin logaritması alınarak çift logaritmik model oluşturulmuştur.

2.2. Metodoloji

Statik panel veri analizi için tahmin edilecek en uygun modelin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, panel veri analizi için ilgili ekonometrik modeldeki katsayıların birim ve/veya zamana göre değişip değişmediği belirlenmelidir. Birim etki, birimlere göre değişen ve zamana göre sabit bir değişken; zaman etkisi birimlere göre sabit ve zamana göre değişen bir değişkendir (Tatoğlu, 2016: 37). Statik panel veri analizi literatüründe, ilgili ekonometrik modeller, sabit ve eğim katsayılarının birim ve/veya zaman göre farklı şekilde tahmin edilmektedir. Statik panel veri analizlerinde sabit ve eğim katsayıları hakkında yapılan varsayımlar çerçevesinde panel veri regresyonu; klasik (havuzlanmış) regresyon modeli, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli olmak üzere üç farklı şekilde tahmin edilmektedir.

Sayfa | 1073

Statik panel veri analizinde, Havuzlanmış (Pooled) En Küçük Kareler (EKK) yöntemi, panel veri analizinde kullanılan temel tahmin yöntemi olarak bilinmektedir. Bu yöntemde tüm veriler bir havuzda toplanmakta ve açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir.

Statik panel veri analizi için sabit etkili modelde eğim katsayılarının sabit olduğu varsayılmakta ve birimlerin davranışlarındaki farklılıklar sabit terimdeki farklılıklar ile ortaya çıkmaktadır. Sabit etkili modellerin katsayıları birimlere, zamana veya hem birimlere hem de zamana göre değişim gösterebilmektedir. Bu nedenle bu modeller, tek faktörlü/yönlü ve iki faktörlü/yönlü sabit etkili model olarak farklılık göstermektedir.

Her bir yatay kesite ve zamana ait sabit bir katsayının olmadığı, aksine bu etkilerin rassal değişkenler olarak ele alındığı modeller, rassal etkili modeller olarak adlandırılmaktadır. Birim ve zaman etkileri rassal değişken olarak modelde hata terimi bileşeni olarak ele alınmaktadır. Rassal etkili modeller, tek faktörlü/yönlü ve iki faktörlü/yönlü rassal etkili modeller

olarak incelenmektedir. Rassal etkili model, aynı zamanda hata bileşenleri modeli olarak da adlandırılmaktadır.

Panel veri analizinde hangi modelin kullanılacağı spesifikasyon testleri ile belirlenmektedir. Havuzlanmış EKK ile sabit etkili model arasında Fischer testi (F testi) ile karar verilebilirken, havuzlanmış EKK ile rassal etkili model arasında Breusch-Pagan/LM Testi ve Honda Testi ile karar verilerek uygun model seçimi yapılabilmektedir. Rassal etkili modelin tahmininde rassal etkilerin test edilmesi için LM ve Honda testleri kullanılmaktadır. Ayrıca Hausman testi ile de rassal etkili modelin tutarsız olup olmadığına karar verilmektedir.

Yapılan testler sonucunda otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının var olduğu tespit edilirse tahminlerin gözden geçirilerek yeniden yapılması gerekmektedir. Çünkü ekonometrik varsayımlarından sapmalar hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Bu nedenle değişen varyansın varlığında tutarlı, otokorelasyon varlığında dirençli standart hatalar üreten yöntemler kullanılması gerekmektedir. Çalışmada bu amaçla literatürde "Beck ve Katz/Parks Tahmincisi" olarak bilinen Panel Düzeltilmiş Standart Hata (Panel Corrected Standard Error-PCSE) yöntemi kullanılarak panel veri modelleri için katsayılar yeniden tahmin edilmiş ve söz konusu sorunların varlığı altında dirençli tahmincilerle yeni tahminler yapılmıştır.

2.3. Ampirik Bulgular

Tablo 2, verilerin nasıl dağıldığını göstermek amacıyla modelde yer alan değişkenlerin tanımlayıcı istatistiklerinin bir özetini göstermektedir.

	Ortalama	Maks.	Min.	Std. Sap.	Çarp.	Basıklık	Gözlem
LINF	1.05	6.31	-2.30	1.15	0.29	4.66	1050
LGDP	1.16	4.13	-2.30	0.79	-0.95	5.39	1050
LUNEMP	2.07	3.91	-1.20	0.64	-0.51	5.10	1050
LOLD	3.07	3.60	2.07	0.30	-1.14	4.24	1050
LYOUNG	3.26	4.00	2.97	0.20	1.18	4.40	1050
LGPOP	0.18	7.79	-9.08	0.91	-0.43	18.06	1050
LWAPOP	4.21	4.31	4.11	0.03	0.10	3.23	1050

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistiklerin Özeti (1996-2020, Ülke Sayısı N=42)

Panel veri setinde yer alan değişkenlere ilişkin temel istatistikler tablo 2'de yer almaktadır. İlgili tabloda yer alan bilgileri incelediğimizde enflasyon değişkenine ilişkin ortalama 1,05, ekonomik büyüme değişkenine ilişkin ortalama 1.16, işsizlik değişkenine ilişkin ortalama 2,07, yaşlı bağımlı nüfus değişkenine ilişkin ortalama 3,07, genç bağımlı nüfus değişkenine ilişkin

ortalama 3,26, nüfus artış hızı değişkenine ilişkin ortalama 0,18, çalışma çağındaki nüfus değişkenine ilişkin ortalama 4,21'dir. Analiz için 1996-2020 olmak üzere 25 yıllık bir zaman dilimi ve yatay kesit olarak ise 42 ülke yani 1050 gözlem söz konusudur.

Tablo 3, modelde yer alan değişkenlere ilişkin korelasyon matrisi sonuçlarını göstermektedir.

1. Modele İlişkin Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi					
Değişkenler	LINF	LOLD	LYOUNG	LGPOP	LWAPOP
LINF	1.00				
LOLD	-0.44*	1.00			
LYOUNG	0.26*	-0.67*	1.00		
LGPOP	-0.15*	-0.18*	0.24*	1.00	
LWAPOP	0.21*	-0.23*	-0.43*	-0.14*	1.00

2. Modele İlişkin Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi					
Değişkenler	LGDP	LOLD	LYOUNG	LGPOP	LWAPOP
LGDP	1.00				
LOLD	-0.30*	1.00			
LYOUNG	0.18*	-0.67*	1.00		
LGPOP	-0.12*	-0.18*	0.24*	1.00	
LWAPOP	0.16*	-0.23*	-0.43*	-0.14*	1.00

3. Modele İlişkin Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi					
Değişkenler	LUNEMP	LOLD	LYOUNG	LGPOP	LWAPOP
LUNEMP	1.00				
LOLD	-0.11*	1.00			
LYOUNG	0.04*	-0.67*	1.00		
LGPOP	-0.29*	-0.18*	0.24*	1.00	
LWAPOP	-0.02*	-0.23*	-0.43*	-0.14*	1.00

Tablo 3: Değişkenler için Korelasyon Matrisi

Tablo 3'te yer alan korelasyon katsayıları incelendiğinde, 1.model için korelasyon katsayıları -0.67 ve 0.26 aralığında, 2.model için korelasyon katsayıları -0.67 ve 0.24 aralığında, 3.model için korelasyon katsayıları -0.67 ve 0.24 aralığında değişmektedir ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Enflasyon ile yaşlı bağımlı nüfus ve nüfus artış hızı arasında negatif korelasyon, enflasyon ile genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus arasında pozitif korelasyon, ekonomik büyüme ile yaşlı bağımlı nüfus ve ekonomik büyüme arasında negatif korelasyon, ekonomik büyüme ile genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus arasında pozitif korelasyon, işsizlik ile yaşlı bağımlı nüfus, nüfus artış hızı ve çalışma

** , %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

çağındaki nüfus arasında negatif korelasyon ve işsizlik ile genç bağımlı nüfus arasında ise pozitif korelasyon bulunmaktadır.

Tablo 4'te, enflasyon, ekonomik büyüme ve işsizlik modellerine ilişkin Havuzlanmış EKK, Rassal Etkiler (iki yönlü ve tek yönlü) ve Sabit Etkiler (iki yönlü ve tek yönlü) tahminleri yapıldıktan sonra F testleri, LM testleri, Honda testleri ve Hausman testi ile en uygun model belirlenmiştir.

	1. Model	2. Model	3. Model
Değişkenler	(Bağımlı Değişken: linf)	(Bağımlı Değişken: lgdp)	(Bağımlı Değişken: lenump)
C	12.45 (0.82)	11.36 (0.88)	4.23 (0.75)
LOLD	-1.95*** (-4.29)	-0.56 (-1.44)	-0.10 (-0.58)
LYOUNG	0.43 (0.63)	-0.53 (-0.90)	0.29 (1.10)
LGPOP	0.05 (1.35)	0.02 (0.64)	-0.11*** (-6.21)
LWAPOP	-1.62 (-0.57)	-1.61 (-0.66)	-0.66 (-0.63)
\bar{R}^2	0.56	0.32	0.78
F İstatistiği	20.06 [0.00]	8.30 [0.00]	55.47 [0.00]
Spesifikasyon Test Sonuçları			
F _{grup_sabit}	16.74	5.83	74.83
F _{zaman_sabit}	3.69	5.16	6.50
F _{ikiyönlü_sabit}	12.26	5.40	49.70
LM _{grup_rassal}	1194.42	170.46	6148.96
LM _{zaman_rassal}	26.86	75.67	3.98
LM _{ikiyönlü_rassal}	1221.27	246.13	6152.94
Honda _{grup_rassal}	34.56	13.06	78.42
Honda _{zaman_rassal}	5.18	8.70	1.99
Honda _{ikiyönlü_rassal}	28.10	15.37	56.86
Hausman	33.12	16.72	4.75

* Not: ***, **, * sırasıyla, %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir. () içindeki değerler t istatistiklerini, [] içindeki değerler de olasılık değerlerini göstermektedir. Spesifikasyon test sonuçlarına göre 1.model için iki yönlü sabit etkiler modeli, 2.model için iki yönlü sabit etkiler modeli, 3.model için iki yönlü rassal etkiler modeli en uygun model olarak belirlenmiştir. LM_{random} ve LM_{fixed} değişen varyans test istatistiğini, LM_{stat} ve DW (Durbin Watson) sabit etkiler modeli için otokorelasyon test istatistiğini, LM_{murho}, LM_{mu|rho} ve LM_{rho|mu} ise rassal etkiler modeli için otokorelasyon test istatistiğini göstermektedir. Tüm modellerin sonuçları için değişen varyans ve otokorelasyon sorununu dikkate alan dirençli tahminciler kullanılmıştır.

Değişen Varyans Test Sonuçları			
LM _{h_{rassal}}	254.18	164.65	1893.80
LM _{h_{sabit}}	98.70	194.45	281.16

Otokorelasyon Test Sonuçları			
LM _{stat}	49.64	60.81	487.27
DW	1.46	1.47	0.45
LM _{murho}	1202.52	188.78	6148.98
LM _{mu rho}	1152.88	127.97	5661.70
LM _{rho mu}	8.10	18.32	0.01

Tablo 4: Statik Panel Veri Analiz Sonuçları

Tablo 4'de yer alan tahmin sonuçları incelendiğinde 1.model için yaşlı bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış enflasyonu %1,95 azaltmakta, genç bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış enflasyonu %0,43 arttırmakta, nüfus artış hızında meydana gelecek %1'lik bir artış enflasyonu %0,05 arttırmakta, çalışma çağında meydana gelecek %1'lik bir artış enflasyonu %1,62 azaltmaktadır. 1.modelde yer alan yaşlı bağımlı nüfus katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır.

2. model için yaşlı bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0,56 azaltmakta, genç bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0,53 azaltmakta, nüfus artış hızında meydana gelecek %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %0,02 arttırmakta, çalışma çağında meydana gelecek %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi %1,61 azaltmaktadır.

3. model için yaşlı bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış işsizliği %0,10 azaltmakta, genç bağımlı nüfusta meydana gelecek %1'lik bir artış işsizliği %0,29 arttırmakta, nüfus artış hızında meydana gelecek %1'lik bir artış işsizliği %0,11 azaltmakta, çalışma çağında meydana gelecek %1'lik bir artış işsizliği %0,66 azaltmaktadır. 3. modelde yer alan nüfus artış hızı katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır.

Elde edilen bulgulara göre genç bağımlı nüfus oranındaki ve nüfus artış hızındaki artışın enflasyonu artırması literatürde yer alan Ozimek, 2017; Weiske, 2019; Jaffri vd., 2016; Juselius ve Takats, 2015'in sonuçları ile uyumluyken iken yaşlı bağımlı nüfustaki ve çalışma çağındaki nüfustaki artışın ise enflasyonu düşürdüğü literatürde yer alan Liu ve Westelius, 2016; Jaffri vd., 2016; Pohnpattanapaisankul, 2019; Mukherjee vd., 2019; Juselius ve Takats, 2015'in sonuçları ile uyumlu değildir. Yaşlı bağımlı nüfusun ve genç bağımlı nüfusun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi ise literatürde yer alan Yoon vd., 2014; Maestas vd., 2016; Park ve Shin, 2011; Song, 2013; Huang vd., 2019; Crenshaw vd., 1997; Prskawetz vd.,

2007'nin elde ettiği sonuçlarla tutarlıdır. Çalışma çağındaki nüfustaki artışın ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisi literatürde yer alan Mukherjee vd., 2019; Song, 2013; Crenshaw vd., 1997'nin sonuçları ile uyumlu değildir. Genç bağımlı nüfus artışının işsizlik üzerindeki etkisi pozitif ve yaşlı bağımlı nüfusun işsizlik üzerindeki etkisinin negatif olması yapılan çalışmalar Fuchs, 2016; Biagi ve Lucifora, 2008'in sonuçları ile uyumludur.

SONUÇ

Avrupa'da son yıllarda yüksek doğum ve ölüm oranından düşük doğum ve ölüm oranlarına bağlı olarak demografik değişim süreci yaşanmaktadır. Covid-19 salgınının Avrupa'daki bu sürece yansımalarının ne olacağını tahmin etmek zor olsa da ülkelerin resmi istatistik kurumlarından açıklanan veriler doğum oranlarının daha düştüğünü ve ölüm oranlarında ise artış gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Doğum ve ölüm oranlarına bağlı olarak nüfus artış hızı ve nüfusun yaş yapısı etkilenmekte ve bu göstergelerin ekonomi üzerindeki etkisi uzun vadede ortaya çıkan sosyal göstergeler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada Avrupa'daki demografik değişim etkisinin ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon üzerindeki etkisi incelemek için 1996-2020 verilerine dayanarak panel veri analizi yapılmıştır. Analizde üç model kullanılmıştır. İlk modelde demografik değişimin enflasyon üzerindeki etkisi incelenmiştir. Modelin sonucuna göre genç bağımlı nüfusun ve nüfus artış hızının enflasyonu artırdığı, yaşlı bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfusun ise enflasyonu düşürdüğü tespit edilmiştir. Model sonucunda elde edilen bulgular dikkate alındığında genç bağımlı nüfus oranındaki ve nüfus artış hızındaki artışın enflasyonu artırması literatürde yer alan Ozimek, 2017; Weiske, 2019; Jaffri vd., 2016; Juselius ve Takats, 2015'in sonuçları ile uyumludur. Genç bağımlı nüfusun tasarruftan ziyade tüketim eğiliminde olması nedeniyle toplam talepteki artışın enflasyonu artırdığını, yaşlı bağımlı nüfusun ise gelirlerinin azalması nedeniyle tüketim eğilimlerinin azalması sonucunda düşen toplam talebin enflasyonu azalttığını söylemek mümkündür. İkinci modelde demografik değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Modelin sonucuna göre nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye, yaşlı bağımlı nüfus, genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfusun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahiptir. Bu çerçevede elde edilen bulgular incelendiğinde yaşlı bağımlı nüfusun ve genç bağımlı nüfusun ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi literatürde yer alan Yoon vd., 2014; Maestas vd., 2016; Park ve Shin, 2011; Song, 2013; Huang vd.; 2019; Crenshaw vd., 1997; Prskawetz vd., 2007 çalışmalarında elde edilen sonuçlar ile tutarlıdır. Nüfus

artışının beklendiği gibi ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi doğal iken, yaşlı bağımlı nüfusun istihdama katılımlarının az olması, verimliliklerin düşük olması ve gelirlerinin çalıştığı döneme göre oldukça azalması sebebiyle tüketim eğiliminin düşmesi büyüme üzerinde negatif etkiye, genç bağımlı nüfusun ise verimliliğin düşük olması nedeniyle ekonomik büyümeyi üzerindeki etkisi azaltıcı yönde olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncü modelde ise demografik değişimin işsizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Modelin sonucuna göre genç bağımlı nüfus işsizlik üzerinde pozitif etkiye sahipken, yaşlı bağımlı nüfus, nüfus artış hızı ve çalışma çağındaki nüfus ise işsizlik üzerinde negatif etkiye sahiptir. Böylece elde edilen, genç bağımlı nüfusun işsizlik üzerindeki pozitif ve yaşlı bağımlı nüfusun işsizlik üzerindeki negatif etkisine ait bulgular Fuchs, 2016; Biagi ve Lucifora, 2008'in sonuçları ile uyumludur. Genç bağımlı nüfus dışındaki demografik değişim göstergelerindeki artış sebebiyle ülkeleri istihdam politikalarının, emeklilik sistemlerinin düzenlenmesi ve yeni iş ortaya çıkarma kapasitelerini zorlaması nedeniyle işsizliği azalttığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak demografik değişimin ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon üzerinde uzun vadede etkisi olan göstergeler arasında yer aldığı ve politika yapıcıların ekonomi politikalarına yönelik kararlarda bu değişimi dikkate alması önem arz etmektedir. Ayrıca Covid-19 küresel salgını ise, birçok açıdan hayatımızı etkilediği gibi temel makroekonomik göstergelerde de önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızda, genel olarak demografik değişimin makroekonomik göstergeler üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Ayrıca küresel salgın sürecinin hayatın tüm alanında yeni arayışlar ortaya çıkarttığı gibi ekonomik anlamda da yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir ve politika yapıcılar böyle olağanüstü dönemleri dikkate alarak enflasyonu düşürücü, ekonomik büyümeyi arttırıcı ve işsizliği azaltıcı alternatif planları her zaman düşünmelidirler.

KAYNAKÇA

Aksoy, Y., Basso, H. S., Smith, R. P. & Grasl, T. (2015). Demographic Structure and Macroeconomic Trends. *Banco De Espana, Documentos de Trabajo 1528*, 1-66.

Akyıldız, N. A. (2020). Evaluation of Elderly Population Policies in Development Plans in the Context of Social Sustainability. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Research 7(3)*, 5653-5661.

Avdeev, A., Eremenko, T., Festy, P., Gaymu, J., Le Bouteillec, N. & Springer, S. (2011). Populations and Demographic Trends of European Countries 1980-2010. *Population 66(1)*, 23-59.

Batey, P. & Madden, M. (1999). The Employment Impact of Demographic Change: a Regional Analysis. *Regional Science* 78, 69-87.

Biagi, F. & Lucifora, C. (2008). Demographic and Education Effects on Unemployment in Europe. *Labour Economics* 15(5), 1076-1101.

Bloom, D. E., Canning, D. & Finlay, J. E. (2008). Demographic Change and Economic Growth in Asia. Program on the Global Demography of Aging. *Working Paper Series* 40, 1-30.

Bloom, D. E. & Williamson, J. G. (1998). Demographic Transitions and Economic Miracles in Emerging Asia. *The World Bank Economic Review* 12(3), 419-455.

Crenshaw, E. M., Ameen, A. Z. & Christenson, M. (1997). Population Dynamics and Economic Development: Age-Specific Population Growth Rates and Economic Growth in Developing Countries, 1965 to 1990. *American Sociological Review* 62(6), 974-984.

DESTATIS. (2020). Births in 2020: Until September 6, 155 Babies Less Compared with 2019. Erişim Adresi: https://www.destatis.de/EN/Press/2020/12/PE20_510_122.html Erişim Tarihi: 21.03.2021.

European Committee. (2020). EU Annual Regional and local Barometer, 79-81, Erişim Adresi: <https://cor.europa.eu/en/our-work/EURegionalBarometerDocs/4370-Barometer%20optimized.pdf> Erişim Tarihi: 21.03.2021. Sayfa | 1080

European Commission. (2020). The Impact of demographic change. *European Commission Report* 4, Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/demography_report_2020_n.pdf Erişim Tarihi: 21.03.2021.

Fuchs, M. (2016). Unemployment Decline in East Germany: the Role of Demography. *Rev Reg Res* 36, 145-168.

Goldstein, J. R. & Lee, R. D. (2020). Demographic Perspectives on Mortality of Covid-19 and Other Epidemics. *NBER, Working Paper* 27043, 1-2.

Huang, W. H., Lin, Y. J. & Lee, H. F. (2019). Impact of Population and Workforce Aging on Economic Growth: Case Study of Taiwan. *Sustainability, MDPI, Open Access Journal* 11(22), 1-13.

Hsu, M., Liao, P. J. & Zhao, M. (2018). Demographic Change and Long Term Growth in China: Past Developments and the Future Challenge of Aging. *Review of Development Economics* 22(3), 928-952.

INSEE. (2021a). Demography Report 2020. Published on, 19/01/2021, Erişim Adresi: <https://www.insee.fr/en/statistiques/5018534>, Erişim Tarihi: 21.03.2021.

INSEE. (2021b). Fertility Has Declined Less in Large Cities. Published on 009/02/2021, Erişim Adresi: <https://www.insee.fr/en/statistiques/5345325>, Erişim Tarihi: 21.03.2021.

ISTAT. (2020). Annual Report 2020, 16-17. Erişim Adresi: https://www.istat.it/it/files//2020/09/Annual-Report-2020_Summary.pdf, Erişim Tarihi: 15.03.2021.

İlgili, Ö. & Gökçe Kutsal, Y. (2020). Impact of Covid-19 Among the Elderly Population. *Turkish Journal of Geriatrics* 23(4), 419.

Jaffri, A. A., Farooq, F. & Munir, F. (2016). Impact of Demographic Changes on Inflation in Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review* 54(1), 1-14.

Juselius, M. & Takats, E. (2015). Can Demography Affect Inflation and Monetary Policy?. *Bank For International Settlements* 485, 1-35.

Liu, Y. & Westelius, N. (2016). The Impact of Demographics on Productivity and Inflation in Japon. *IMF, Working Paper* 16(237), 1-16.

Maestas, N., Mullen, K. J. & Powell, D. (2016). The Effect of Population Aging on Economic Growth, the Labor Force and Productivity. *NBER, Working Paper Series* 22452, 1-53.

Mukherjee, A., Bajaj, P. & Gulati, S. (2019). Demographic Changes and Their Macroeconomic Ramifications for India. *Reserve Bank of India, Monthly Bulletin*, 25-40.

Ozimek, A. (2017). Population Growth and Inflation. *Moody's Analytics*, Erişim Adresi: <https://www.economy.com/getlocal?q=a7c139c0-2b8c-4abf-9b65-bd8b11392939&app=eccafile> Erişim Tarihi: 23.03.2021.

Prskawetz, A., Fent, T., Barthel, W., Crespo-Cuaresma, J., Lindh, T., Malmberg, B. & Halvarsson, M. (2007). The Relationship Between Demographic Change and Economic Growth in the EU. *Institut für Demographie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Forschungsbericht* 32, 9.

Park, D. & Shin, K. (2011). Impact of Population Aging on Asia's Future Growth. *Asian Development Bank, Working Paper Series* 281, 1-21.

Pohnpattanapaisankul, K. (2019). The Impact of Demographics on Inflation in Thailand. *Applied Economics Journal* 26(2), 1-21.

Song, S. (2013). Demographic Changes and Economic Growth Empirical Evidence from Asia. *Honors Projects, Paper* 121, 1-35.

Tatoğlu, Y. F. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi/Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım.

Yoon, J. W., Kim, J. & Lee, J. (2014). Impact of Demographic Changes on Inflation and the Macroeconomy. *International Monetary Fund* 14(210), 1-23.

Weiske, S. (2019). Population Growth, the Natural Rate of Interest, and Inflation. *German Council of Economic Expert Working Paper 01/03/2019*, Erişim Adresi:

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/193677/1/1067607382.pdf>,

Erişim Tarihi: 01.03.2021.

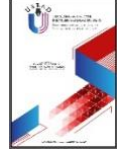
GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Demografik değişim uzun vadeli olarak doğum ve ölüm oranlarında meydana gelen dönüşüm olarak ifade edilmektedir. Yüksek doğum ve ölüm oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarına geçiş olarak da tanımlanmaktadır. Doğum ve ölüm oranlarındaki artış veya azalışın demografik göstergeler üzerinde etkisi bulunmaktadır. Demografik göstergeler nüfus artış hızı, genç bağımlı nüfus, yaşlı bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus olarak sıralanmaktadır. Genç bağımlı nüfus 0-14 yaş aralığındaki nüfusu, çalışma çağındaki nüfus 15-64 yaş aralığındaki nüfusu ve yaşlı bağımlı nüfus ise 64 yaş üstü nüfusu kapsamaktadır. Doğum oranlarının artışı ve azalışına bağlı olarak nüfus artış hızı, genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus artmakta ya da azaltılmaktadır. Ölüm oranlarının artışı veya düşüşüne bağlı olarak yaşlı bağımlı nüfus artmakta veya azalmaktadır. Avrupa'da son elli yılda yüksek doğum ve ölüm oranından düşük doğum ve ölüm oranına doğru demografik geçiş süreci yaşanmaktadır. Avrupa'da 1960'dan günümüze kadın başına çocuk sayısı azalmış ve bu oran nüfus sürdürülebilir oranı olan 2.1 sayısının altına düşmüştür. Tıp, teknoloji ve sağlık alanında yaşanan olumlu gelişmeler sayesinde ölüm oranlarında düşüş yaşamış ve bu sayesinde yaşlı nüfus artmıştır. Yaşlı bağımlı nüfus oranı 1960'dan günümüze 3 kat artmıştır. Bu sürece ek olarak 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 virüsü de nüfus dinamiklerini hızlıca değiştirmiştir. Virüsün özellikle yaşlı nüfusa yönelik ölümcül etkisi ve virüs sebebiyle yaşanan ekonomik bunalım kadın başına çocuk sayısının düşmesine neden olmuştur. Virüsün ne kadar süreceği belli olmaması ve nüfus üzerindeki etkisi göz önüne alındığında nüfus projeksiyon tahminleri değişeceği düşünülmektedir. Doğum oranlarının azalmasıyla demografik göstergeler de etkilenmiştir. Bu süre zarfında yaşlı bağımlı nüfus artmış, nüfus artış hızı yavaşlamış, genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus azalmıştır. Ölüm oranlarının azalmasıyla birlikte yaşlı bağımlı nüfus artmıştır. Yaşanan demografik değişim sürecinin kültürel, sosyal ve ekonomik etki ve sonuçları bulunmaktadır. Ancak Avrupa'da yaşanan demografik değişimin ekonomik anlamda sonuçları ve etki kanalları ile çalışmalar sınırlı düzeyde yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ise genellikle ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki yapılmış ve enflasyon üzerindeki etkisi ise yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar Avrupa'da düşen doğum sebebiyle

özellikle çalışma çağındaki nüfusun azalması ve hızla yaşanan nüfusun istihdam ve büyüme üzerine etkileri önem arz etmektedir. Aynı zamanda genç bağımlı nüfus ve yaşlı bağımlı nüfusun toplam talep kanalı aracılığıyla enflasyonu etkilemektedir. Bu kapsamda çalışmada 42 Avrupa ülkesi verileri dikkate alınarak 1996-2020 dönemine ait panel veri analizi yapılmıştır. Analizde bağımlı değişken olarak demografik değişim göstergeleri yani nüfus artış hızı, genç bağımlı nüfus, yaşlı bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus yer almıştır. Bağımsız değişken olarak ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik verileri dikkate alınmıştır. Bu çerçevede 3 model tahmin edilmiştir. 1. modelde demografik değişim göstergelerinin enflasyon üzerindeki etkisi incelenmiştir. Model sonuçlarına göre yaşlı bağımlı ve çalışma çağındaki nüfustaki artış enflasyonu azalttığı, genç bağımlı nüfus ve nüfus artış hızındaki artış ise enflasyonu artırdığı tespit edilmiştir. 2. modelde ise demografik değişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Model sonuçlarına göre yaşlı bağımlı nüfus, genç bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfustaki artış ekonomik büyümeyi azalttığı, nüfus artış hızındaki artış ise ekonomik büyümeyi artırdığı tespit edilmiştir. 3. modelde ise demografik değişimin göstergelerinin işsizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Modelin sonuçlarına göre genç bağımlı nüfustaki artış işsizliği arttırmakta, nüfus artış hızı, yaşlı bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus artırdığı tespit edilmiştir. Modelin sonuçlarına göre genç bağımlı nüfustaki artış işsizliği arttırmakta, nüfus artış hızı, yaşlı bağımlı nüfus ve çalışma çağındaki nüfus artırdığı tespit edilmiştir. Genç bağımlı nüfusun tasarruftan ziyade tüketim eğiliminde olması nedeniyle toplam talepteki artışın enflasyonu artırdığını, yaşlı bağımlı nüfusun ise gelirlerinin azalması nedeniyle tüketim eğilimlerinin azalması sonucunda düşen toplam talebin enflasyonu azalttığını söylemek mümkündür. Nüfus artışının beklediği gibi ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi doğal iken, yaşlı bağımlı nüfusun istihdama katılımlarının az olması, verimliliklerin düşük olması ve gelirlerinin çalıştığı döneme göre oldukça azalması sebebiyle tüketim eğiliminin düşmesi büyüme üzerinde negatif etkiye, genç bağımlı nüfusun ise verimliliğin düşük olması nedeniyle ekonomik büyümeyi üzerindeki etkisi azaltıcı yönde olduğunu söylemek mümkündür. Genç bağımlı nüfus dışındaki demografik değişim göstergelerindeki artış sebebiyle ülkeleri istihdam politikalarının, emeklilik sistemlerinin düzenlenmesi ve yeni iş ortaya çıkarma kapasitelerini zorlaması nedeniyle işsizliği azalttığı düşünülmektedir. Sonuç olarak demografik değişimin ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon üzerinde uzun vadede etkisi olan göstergeler arasında yer aldığı ve politika yapıcıların ekonomi politikalarına yönelik kararlarda bu değişimi dikkate alması gerekmektedir. Ayrıca Covid-19 küresel salgını ise, birçok açıdan hayatımızı etkilediği gibi temel makroekonomik göstergelerde de önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızda, genel olarak demografik değişimin makroekonomik göstergeler üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Ayrıca küresel salgın sürecinin de, hayatın tüm alanında yeni arayışlar ortaya çıkarttığı gibi ekonomik anlamda da yeni yaklaşımları beraberinde de getirmiştir ve politika yapıcılar böyle olağanüstü dönemleri de dikkate alarak enflasyonu düşürücü, ekonomik büyümeyi arttırıcı ve işsizliği azaltıcı alternatif planları her zaman düşünmelidirler.

EXTENDED ABSTRACT: Demographic change is expressed as the long-term transformation in birth and death rates. It is also defined as the transition from

high birth and death rates to low birth and death rates. Increases or decreases in birth and death rates have an impact on demographic indicators. Demographic indicators are listed as population growth rate, young dependent population, elderly dependent population and working age population. The young dependent population includes the population in the 0-14 age range, the working age population in the 15-64 age range, and the elderly dependent population over the age of 64. Population growth rate, young dependent population and working age population increase or decrease depending on the increase and decrease in birth rates. Depending on the increase or decrease in mortality rates, the elderly dependent population increases or decreases. In the last fifty years in Europe, there has been a demographic transition from high birth and death rate to low birth and death rate. Since 1960, the number of children per woman has decreased in Europe and this rate has fallen below the sustainable rate of 2,1. Thanks to the positive developments in medicine, technology and health, there has been a decrease in mortality rates and thanks to this, the elderly population has increased. The elderly dependent population rate has increased 3 times since 1960. In addition to this process, the Covid 19 virus, which started in Wuhan, China in 2019 and affected the whole world, rapidly has changed population dynamics. The deadly effect of the virus especially on the elderly population and the economic crisis caused by the virus have caused the number of children per woman to decrease. Considering how long the virus will last and its impact on the population, it is thought that population projection estimates will change. With the decrease in birth rates, demographic indicators have also been affected. During this period, the elderly dependent population increased, the population growth rate slowed down, and the young dependent population and working age population decreased. With the decrease in mortality rates, the elderly dependent population has increased. The demographic change process experienced has cultural, social and economic effects and consequences. However, studies have been conducted on a limited level with the economic consequences and impact channels of the demographic change experienced in Europe. The studies, on the other hand, have generally been made on economic growth and unemployment, and their effect on inflation has not been done. Studies conducted in Europe, especially due to the decrease in the working age population due to falling births, and the effects of the rapidly living population on employment and growth are important. It also affects inflation through the aggregate demand channel of the young dependent population and the elderly dependent population. In this context, panel data analysis was made for the period 1996-2020, taking into account the data of 42 European countries. The analysis included indicators of demographic change as dependent variables, i.e. population growth rate, young dependent population, elderly dependent population and working age population. Economic growth, inflation and unemployment data were taken into account as independent variables. In this framework, 3 models have been estimated. Model 1 examines the effect of demographic change indicators on inflation. According to the model results, it was determined that the increase in the elderly dependent and working

age population decreased inflation, while the increase in the young dependent population and population growth rate increased inflation. In Model 2, the effect of demographic change on economic growth is analyzed. According to the results of the model, it has been determined that the elderly dependent population, the young dependent population and the increase in the working age population decrease the economic growth, while the increase in the population growth rate increases the economic growth. In the third model, the effect of demographic change indicators on unemployment is analyzed. According to the results of the model, the increase in the young dependent population increases unemployment, and unemployment decreases as the population growth rate, the elderly dependent population and the working age population increase. It is possible to say that the increase in aggregate demand increases inflation due to the consumption tendency of the young dependent population rather than saving, while the total demand decreases as a result of the decrease in consumption trends due to the decrease in the income of the elderly dependent population decreases the inflation. While the positive impact of population growth on economic growth is natural, as expected, the decrease in consumption trend due to the low participation of the elderly dependent population in employment, low productivity and low income compared to the working period has a negative effect on growth, and the young dependent population has a negative effect on economic growth due to low productivity. It is possible to say that it is in a reducing effect. Due to the increase in demographic change indicators other than the young dependent population, it is thought that the employment policies of countries reduce unemployment due to the regulation of pension systems and forcing their capacity to create new jobs. In conclusion, demographic change is among the indicators that have long-term effects on economic growth, unemployment and inflation, and policy makers should take this change into account in their economic policy decisions. In addition, the Covid-19 global epidemic, on the other hand, has affected our lives in many ways, as well as having significant effects on basic macroeconomic indicators. In our study, it can be said that demographic change has important effects on macroeconomic indicators in general. In addition, the global epidemic process has brought about new approaches in the economic sense as well as new quests in all areas of life, and policy makers should always consider alternative plans to reduce inflation, increase economic growth and reduce unemployment, taking into account such extraordinary periods.

KLASİK EDEBİYATTA “ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN” VE 17. YÜZYILA AİT BİR İHYÂ TERCÜMESİNDE YER ALAN “ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN”*

“ÇEHÂR YÂR-I GUZIN” IN CLASSICAL LITERATURE AND “ÇEHÂR YÂR-I
GUZIN” IN A 17TH CENTURY TRANSLATION OF İHYÂ

Yasin KARAKUŞ

Öğr. Gör. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi
ve Sanatları Bölümü, İslami Türk Edebiyatı,
Osmaniye/Türkiye.

Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Theology, Department of Islamic
History and Arts, Islamic Turkish Literature,
Osmaniye/Turkey.

ykarakus78@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4446-0650

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.943277

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Karakuş, Y. (2021). Klasik
Edebiyatımızda “Çehâr Yâr-i Güzîn” ve 17. Yüzyıla Ait Bir İhyâ Tercümesinde Yer Alan
“Çehâr Yâr-i Güzîn”. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1086-
1126.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu makale “Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî’ü’l-Yakîn Fî İhyâ’i ‘Ulûmi’-d-Dîn (İnceleme-Metin)” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Tez için bkz.: Karakuş Y. (2020). *Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî’ü’l-Yakîn Fî İhyâ’i ‘Ulûmi’-d-Dîn (İnceleme-Metin)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öz: "Çehâr Yâr-ı Güzîn" olarak adlandırılan ve Hz. Peygamber'in hem dostu hem de ondan sonra halifesi olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali hakkında klasik edebiyatta manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerden bazıları müstakil bazıları da eserler içinde bölüm halinde olmuştur. Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adında XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılan ve İmam Gazzalî'nin en önemli eserlerinden biri olan *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*'in bir tercümesi olan eserde yer almaktadır. Müellif tercümesini *İhyâ*'nın aslına uygun olarak bölümler halinde yapmış, ikinci bölümden sonra müstakil olarak mensur-manzum karışık bir "Çehâr Yâr-ı Güzîn" kaleme almıştır. Burada her birini ayrı başlıklar altında ele alan müellif, onlar hakkında hem tarihi bilgilere yer vermiş hem de hayatlarından kesitler sunmuştur. Ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını şiirlerle de süslemiştir. Çalışmada *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılmış, dört halife ile ilgili eserdeki bilgiler tahlil edilmiş ve bölümün transkripsiyonu verilmiştir. Bu çalışma ile bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* içinde müstakil bölüm olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*, tercüme, Çehâr Yâr-ı Güzîn

Abstract: In classical literature, many poetic and prose works have been written about Abu Bakr, Umar, Osman and Ali, who are called as "Çehâr Yâr-ı Güzîn" and who became both the friend and caliph of the Prophet. Some of these works have been detached and some have been in sections within the works. The subject of study, "Çehâr Yâr-ı Güzîn", "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*" was written in Ottoman Turkish at the beginning of the XVII century and is one of the most important works of Imam Gazzali. It is included in the work, which is a translation of u "*İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*". The author made his translation in chapters in accordance with the original of *Ihyâ*, and after the second chapter, he wrote a separate prose-poetic "Çehâr Yâr-ı Güzîn". Here, the author, who handles each of them under separate titles, both included historical information about them and presented sections from their lives. In addition, he adorned his expression with poems where he saw fit. In study, "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*" was briefly introduced, the information in the work about the four caliphs was analyzed and the chapter was transcribed. With this study, it is aimed to introduce "Çehâr Yâr-ı Güzîn", which is an independent section in "*Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*", which is a translation of *Ihyâ*, to the world of science.

Key Words: Classical Turkish Literature, *Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*, translate, Çehâr Yâr-ı Güzîn

GİRİŞ

Hiz. Peygamber'den sonra onun halifeliğini yapan Hiz. Ebu Bekir (ö. 634), Hiz. Ömer (ö. 644), Hiz. Osman (ö. 656) ve Hiz. Ali (ö. 661) için Sünnî İslâm dünyasında dört halife veya "dört seçkin dost" (çehâr yâr, çehâr yâr-ı güzîn, çihâr dost) denilmiş (Fayda, 1998: 324) ve klasik edebiyatta da çehâr-yâr ve çehâr-yâr-ı güzîn adlarıyla haklarında övgü dolu eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yapıya sahiptirler. Özellikle manzum olanlara divanlar başta olmak üzere, mesnevîlerde, na't, medhiye, hilye ve menâkıbnâme gibi türlerde geniş bir şekilde rastlanmaktadır.

Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" müstakil bir bölüm olarak 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde yer almaktadır. Her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri içinde barındıran bu bölümde müellif, her bir halifeyi ayrı başlıklar altında ele almıştır. Halifelerin soy, aile, nesep ve Hiz. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgiler vermiş; nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlere değinmiş ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerini anlatmıştır. Ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını şiirlerle de süslemiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılacak, ikinci bölümde klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılacaktır, üçüncü bölümde de "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in transripsiyonu verilecektir.

1. YENÂBÎ'Ü'L-YAKÎN FÎ İHYÂ'İ 'ULÛMÎ'D-DÎN'İN TANITIMI

Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn 17. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir eser olup 423 varaklık tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığında 2574 numara ile kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin eseri olarak ve İmam Gazzâlî'ye ait *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*' in bir tercümesi olarak tanıtılmıştır. Eser üzerinde tarafımızdan bir doktora çalışması yapılmış ve eserin *İhyâ'* nın birebir tercümesi olmadığı, *İhyâ'* daki konularla ilgili müellifçe önemli görülen ayet, hadis ve birtakım rivayetleri içerdiği ayrıca müellifinin de Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi olmadığı tespit edilmiştir.

Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan eser, manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olup on bir kitaptan oluşmaktadır. Bu on bir kitap sırasıyla *İhyâ*'nın ilk on beş kitabının tercümesidir.

2. KLASİK EDEBİYATTA "ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN" VE YENÂBÎ'Ü'L-YAKÎN FÎ İHYÂ'İ 'ULÛMÎ'D-DÎN'DE YER ALAN "ÇEHÂR YÂR-I GÜZÎN"

Klâsik edebiyatta Hz. Peygamber'den sonra dört halifenin övgüsü yapılmış, hayatları ile adalet, sadakat, cesaret gibi özellikleri çeşitli yollarla anlatılmıştır. Öyle ki dört halife ile ilgili duygu ve düşüncelerin Türk İslam edebiyatının ilk ürünleri olan Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık'tan itibaren edebî ürünlerimizde işlenegeldiği görülmüştür. (Çavuşoğlu, 2005: 238).

Klasik edebiyatta pek çok örneği bulunan dört halife ile ilgili yazılanları ve bunlarla ilgili meydana getirilen literatürü genel olarak değerlendiren Öztürk şöyle bir tasnif yapmıştır:

- a. Divan ve mesnevilerde genellikle dört sahabenin isimleri bir arada zikredilerek kendilerine mal olmuş meziyetleri dile getirilmiştir. Özellikle sıdk, adalet, haya ve ilim/cesaret konularında tarihi referans kişisi olarak anılmışlardır.
- b. Hz. Peygamber'in konu edildiği na'tlarda onun dört seçkin arkadaşı sıfatıyla yer almışlardır. Kimi şairler Hz. Peygamber'e yazıldığı gibi dört sahabe için de na'tlar yazmışlardır.
- c. Çehâr Yâr-ı Güzîn'i konu alan müstakil manzum eserler yazılmıştır. Hacı Abdî'nin 16. yüzyılda yazdığı "Fezâil-i Hulefâ-i Râsidîn ve Haşâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn" adlı mesnevisi, Şeyhülislam Esad Mehmed Efendi'nin (ö. 1034/1625) "Gülistân-ı Şemâil" adlı hilyesi ve İbrahim Cevrî'nin (ö. 1065/1654) "Hilye-i Çehâr Yâr-ı Güzîn" adlı eseri bunlara örnektir.
- d. Mensur eserler de yazılmıştır. Şemseddin Sivâsî'nin (ö. 1006/1597) "Menâkıb-ı Çehâryâr-ı Güzîn" ve Veliyyüddin b. Halil el-Bükâî'nin (ö. 1184/1770) Ravzatü'r-Reyâhîn adlı eseri buna örnektir (Öztürk, 2019: 11).

Bu tasnifte de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'i öven na'tlar dışında, Çehâr Yâr-ı Güzîn'in övüldüğü manzumelere "na't-ı çâr-yâr"; "övgü, övme" anlamına gelen ve dört halifeyi övmek için yazılanlara "medh-i çâr-yâr-ı güzîn"; bir edebiyat terimi olarak Hz. Peygamber'in mübarek vasıflarını, yaradılışını ve güzelliklerini anlatan eserler olup Hz.

Peygamber'in dışında da dört halîfenin fazîletlerinin, güzel sıfatlarının anlatıldığı hilyelere “Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn” ya da “Hilye-i çâr-yâr” adı verilmektedir (Kurt, 2015: 109-112).

Bunlardan başka dört halifeyle ilgili edebî türler arasında fazilet-nâmeler, cenknâmeler, vecize tercüme ve şerhleri, mevlidler de bulunmaktadır. Bu tür eserler için birkaç misal vermek gerekirse, şunlar anılabilir: 16. asır şairlerinden Derviş Muhammed Yemînî'nin Hz. Ali'nin meziyet, keramet ve faziletlerinden bahseden “Fazîlet-nâme-i Alî” adlı mesnevisi, “fezâil” türündeki eserlerin tanınmış bir örneğidir. Kastamonulu müderris Hâcegizâde Mustafa bin Mehmed'in (ö. 998/1589-90) “Terceme-i Sad-Kelimât-ı Çehâr-yâr-i Güzîn” isimli eserinde dört halifeye atfedilen sözler tercüme ve şerh edilmiştir (Ceyhan ve Koyuncu, 2017: 5).

Dört halife ile ilgili yazılanlar müstakil oldukları gibi bir eser içinde de olabilmektedir. Çalışmanın konusu olan “Çehâr Yâr-ı Güzîn” 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de ikinci kitabın sonunda müstakil bir bölüm halinde bulunmaktadır ve eserin genel yapısına uygun bir şekilde mensur-manzum karışık olarak yazılmıştır.

Müellif, *İhyâ*'nın tercümesini yaptığı bir eserde dört halife için neden böyle bir fasıl açtığını şöyle açıklar: Sayfa | 1090

(...) Ve semâ'iyetden biri da'î imâmetdür. İmâm-ı Çak Çazret-i Resûl'den soñra Ebû Bekr idüğü muğakkağdur. Anlardan soñra Çazret-i Ömer raëiyallâhu ãanh imâm olduğı muğarrerdür. Anlardan soñra Çazret-i Ösmân imâm olduğı beyân olunmuşdur. Anlardan soñra Çazret-i Ali imâm-ı celi olduğı muğakkağdur. Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at olanlara lâzım olan aşgâb-ı Rasûlullâh aleyhi's-selâmı medğ ü senâ idüp cümlesine muğabbet ve du'â itmekdür. [106b]

(...) Bu tağarrüb-i dil-firib ile çehâr-yâr-i güzîn-i sa'âdet-ğarîn ağıvâllerin tağrîr ü tebyîn itmek münâsib görölüp bu kitâb-ı imânı ağıvâl-i çehâr-yâri beyân ile itmâm idüp dört faşl üzre inğışâm buldı. [107a]

“Çehâr Yâr-ı Güzîn”i dört bölüm halinde anlatacağını söyleyen müellif, Hz. Ebu Bekir'i anlattığı bölümü kendi içinde alt başlıklara ayırır ancak diğer halifeleri tek başlık altında anlatır. Hz. Ebu Bekir'i anlattığı bölüm başlıkları şunlardır:

Çazret-i Şiddik'ün Şemâyl-i Şerifelerini Tağkikğdur [111b]

Kelâm-ı Çakikat-Nizâm-ı Çazret-i Ebû Bekr'ün Sebeb-i İslâm'ı İlmâm İder [112a]

Bu Sağne Sa'âdet-ı Unvân Gazret-i Ebû Bekr-i 'Âli-Şânuñ Serir-i Hîlâfete Cülûsını Beyân İder [116a]

Bu Sahne 'İzzet-i Şân-ı Evşâf-ı Çamîde-i Gazret-i Ebû Bekr Beyânındadır. [117b]

H. Ömer, H. Osman ve H. Ali'yi anlatan bölümlerin başlıkları sırasıyla "Fasl-ı sâni, Fasl-ı Sâlise ve Fasl-ı Râbi" şeklinde başlar. Burada müellif, sadece H. Ebu Bekir'i tanıtırken, ayrı bir başlık açarak onun şemailini anlatmış, diğerlerini fasıl içinde bir iki cümlelik, kısa bilgilerle tanıtmıştır. Şemail, sözlükte "huy, tabiat, seciye, ahlâk" gibi mânalar taşır ve muhtemelen H. III. (M. IX.) yüzyıldan itibaren başta hadis olmak üzere siyer, tarih ve tasavvufa dair eserlerde bir insan olarak Resûl-i Ekrem'in dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlâkını ifade eden bir terim halinde kullanılmıştır (Kandemir, 2010: 497).

Yukarıda da belirtildiği üzere her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri barındıran eserin mensur kısmı menkıbevi özellikler taşımakta, manzum kısmında da na't ve medhiye diyebileceğimiz şiirler yer almaktadır. Aşağıdaki şiir bu anlamda H. Ebu Bekir için yazılan bir örnektir:

Meşnevî:

[Müfte'îlün müfte'îlün fâ'îlün]

Ol [bilin] aşgâb-ı sa'âdet-ı karîn

Akdem-i ağbâb-ı Rasûl-i güzîn

Çazret'e her yerde şiddik u refik

[Bağr-i tecellî-i Hüdâ'ya garik]*

Noğşa-i per-gâr-ı rüsûm-ı şafâ

Merkez-i edvâr-ı rumûz-ı vefâ

Nice refik Çazret ile yâr-ı cân

Cân gibi ayrılmaz idi her zaman [111a]

Diğer halifeler için de bu minvalde şiirler mevcuttur. Müellif fasıllar halinde dört halifeyi anlatmadan önce hepsini birlikte öven üç şiir daha

* Bu beyit yazmanın derkenarındadır.

söyler ve Hz. Ebu Bekir’den başlayarak onlar hakkında bilgiler verir. Müellifin halifeler hakkında anlattıklarını şu şekilde özetleyebiliriz:

2.1. Hz. Ebubekir

İlk bölüm Hz. Ebu Bekir hakkındadır ve müellifin, Hz. Ebu Bekir hakkında verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Ebu Bekir’in ismi, babası, unvanı, cediti; bir noktada soyunun Hz. Peygamber ile birleştiği; ona neden “Sıddık” ve “Atik” denildiği; doğduğu zaman ve yer hakkında ihtilaf olduğu; öldüğünde yaşının altmış üç olduğu ve babasının onun varisi olduğu; Hz. Peygamber’le birlikte tüm savaşlara katıldığıdır. Müellif, oğlu Abdurrahman’dan da kısaca bahsettikten sonra ayrı bir başlıkta Hz. Ebu Bekir’in şemailini Hz. Ayşe’nin rivayetleriyle anlatır. Daha sonra da ayrı başlık altında onun nasıl Müslüman olduğunu anlatır.

Müellif, Hz. Ebu Bekir’in Müslüman olması hakkında beş rivayetten bahseder. İki Hz. Ebu Bekir’in, Hz. Hatice’nin akrabalarından olan Hakim adında birisiyle ticaret için Taif’e gittiğinde yaşadığı bir olaydır. İkincisi Hz. Ebu Bekir’in yine ticaret için Şam’a giderken yolda Bahira adlı bir rahibin yaşadığı yere gelmesi, Bahira ile aralarında geçen görüşmesi ve Mekke’ye döndüğünde bu görüşmeden Hz. Peygamber’in bahsetmesidir. Üçüncüsü Hz. Ebu Bekir’in kendisinin anlattığı bir olaydır. Buna göre, bir gün Kâbe’de otururken birkaç kişi yakında bir peygamber geleceğinden bahseder ve bunun doğru olup olmadığını sormak için Varaka bin Nevfel’e gider. O da bunun doğru olduğunu ve onun Kureyş’ten olacağını söyler. Hz. Muhammed peygamberliğini ilan edince de yanına gidip Müslüman olur. Dördüncüsü de yine bir Şam yolculuğunda yaşadığı bir olaydır. Beşincisinde; Hz. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’e “Ey Muhammed, Kureyş senin için bizim putlarımızı terk etti, bizi kâfir ilan etti diyor, doğru mudur?” diye sorar. O da “Ben Allah’ın rasûlüyüm, sizi Allah yoluna davet ederim.” der ve Kur’an’dan ayetler okur. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir Müslüman olur ve başkalarını da İslam’a çağırır.

Müellif, ayrı bir başlık altında Hz. Ebu Bekir’in halifeliğini anlatır. Burada verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Ebu Bekir’in hicretin on birinci yılında Rabiü’l-Evvel ayının on ikisinde halife olduğu, halifeliğinin üçüncü gününde bütün Müslümanların kendisine biat ettiği, ilk hutbesinde neler söylediği, halife olduktan sonra geçimini sağlamak için ticaret yapmak istediği ancak insanların bunu uygun görmeyip ona bir maaş tahsis ettikleri ve bunun miktarında da ihtilaf olduğudur.

Müellifin, Hz. Ebu Bekir’le ilgili son başlığı onun sıfatları hakkındadır. Burada da ashab-ı kiramın onun faziletlerini anlattığını; hicret

yolculuğunda Hz. Peygamber’le arkadaşlık yaptığını, üç gün üç gece kaldıkları mağarada birçok sırra vakıf olduğunu anlattıktan sonra onun hicretin on üçünde altmış üç yaşında on beş gün süren hastalıktan sonra vefat ettiğini söyler.

Müellif tüm bu anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler verir ve uygun yerlerde şiirler söyler. Bu fasıldan sonra da bir şiir söyleyerek ikinci fasla geçer.

2.2. Hz. Ömer

İkinci fasıl Hz. Ömer hakkındadır. Müellif, önce Hz. Ömer’in soyu hakkında bilgi verir ve onun İslamiyet’ten sonra beşinci ya da altıncı senede Müslüman olduğunu söyler sonra da uzun bir şekilde Hz. Ömer’in nasıl Müslüman olduğunu anlatır. Kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Bir gün müşrikler Darü’n-Nedve denilen yerde Hz. Peygamber hakkında konuşurlar ve Ebu Cehil, Hz. Muhammed’i öldürene ödül vadeder. Bunu duyan Hz. Ömer, Hz. Muhammed’i öldürmek için yola çıkar. Yolda Sa’d bin Ebu Vakkas’la karşılaşır ve aralarında geçen konuşmada kızkardeşi ve eşinin Müslüman olduğunu öğrenir. Yolunu değiştirip kızkardeşinin evine gider. Kızkardeşinin evine yaklaştığında içeriden Kur’an sesleri gelir. İçeride yaşanan olaylardan sonra kendisine Kur’an okumalarını ister. Kur’an’dan etkilenen Hz. Ömer Müslüman olur ve evde saklanan Habbab onu Hz. Peygamberin duasıyla müjdeler. Çünkü Hz. Peygamber, “Ya Rabbi, Ömer’in Müslümanlığı ile dini kuvvetlendir.” diye dua etmiştir. Daha sonra Habbab’la Hz. Peygamber’in yanına gelirler. Hz. Peygamber’in huzurunda da kelime-i şهادet getirir ve diğer Müslümanlarla Kâbe’ye giderler.

Müellif, daha sonra Hz. Ömer’e “Faruk” lakabının verildiğini, halifeliğinin on yıl altı ay olduğunu ve altmış üç yaşında iken vefat ettiğini söyler. Abdullah bin Ömer’in ağzından şemailini anlatır ve ölümünden sonra onu rüyasında görenlerin nasıl gördükleri ile ilgili rivayetlerden de bahseder. Ayrıca Hz. Ömer’in bir fetih sonrası ganimetin kimlere, nasıl, neye göre ve ne kadar dağıttığını anlatarak bu faslı bitirir.

Müellif bu bölümde de anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler verir ve uygun yerlerde şiirler söyler.

2.3. Hz. Osman

Üçüncü fasıl Hz. Osman hakkındadır. Müellifin Hz. Osman hakkında verdiği bilgiler şunlardır: Hz. Osman’ın soyu; Hz. Peygamber’in kızlarından önce Rukiye ile sonra Ümmü Gülsüm ile evlendiği ve bundan dolayı “Zi’n-

Nureyn" lakabını aldığı; Hz. Ömer'in vefatından sonra ashabın ittifakı ile halife olduğu; on bir yıl ve on bir ay halifelik yaptığıdır.

Ayrıca onun zenginliği ve cömertliği hakkında, Tebük Savaşı'nda üç yüz deveyi üstündekilerle beraber orduya bağışlamasını; otuz beş bin dirheme Medine'deki su kuyusunu satın alıp vakfetmesini; yedi yüz elli deve ve yedi yüz floriyi savaşta harcaması için Hz. Peygamber'e verdiğini anlatır. Aynı zamanda oldukça mütevazı olduğunu, dört yüz kölesi olduğu halde kendi işini kendisinin yaptığını; bunun yanısıra üstün bir hayâ sahibi olduğunu da söyler.

Müellif, Hz. Osman'ın seksen üç yaşında iken, ölmeden önce yaşadıklarından da bahsettikten sonra evinde Kur'an okurken şehid edildiğini söyler. Burada da ayet, hadis ve şiirlere yer verir.

2.4. Hz. Ali

Dördüncü fasıl Hz. Ali hakkındadır. Müellif, Hz. Ali'nin soyunu anlattıktan sonra Hz. Osman'ın vefatından üç gün sonra hicretin otuz beşinde zi'l-hicce ayında halife olduğunu söyler. Müellifin burada özellikle üzerinde durduğu konu Hz. Ali'nin ilmidir. Burada, onun ilmi hakkındaki bazı hadisleri ve rivayetleri anlatır. Onun dört yıl dokuz ay halifelik yaptığını ve altmış üç yaşında vefat ettiğini, kabrinin gizlendiğini ancak Abbâsiler döneminde İmam Cafer tarafından açığa çıkarıldığını söyler.

Müellif, daha sonra dört halife için yazdığı ve dua niteliği taşıyan 17 beyitlik bir şiir ile "Çehâr Yâr-ı Güzîn" bölümünü bitirir.

3. METİN

(...) Ve semâ'yyetden biri dahî imâmetdür. İmâm-ı Çak Çazret-i Resûl'den soñra Ebû Bekr idüğü muğakkağdur. Anlardan soñra Çazret-i Ömer ra'eyallâhu 'anh imâm olduğı muğarrerdür. Anlardan soñra Çazret-i Ösmân imâm olduğı beyân olunmuşdur. Anlardan soñra Çazret-i 'Alî imâm-ı celî olduğı muğakkağdur. Ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at olanlara lâzım olan aşğâb-ı Rasûlullâh aleyhi's-selâmi medğ ü senâ idüp cümlesine muğabbet ve du'â itmekdür.

Nażm:

[Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün]

Ĥâşşa-i aşğâb-ı Rasûl-i Ĥudâ

Râh-berân-ı ġarem-i ihtidâ

Her birisi ġüsrev-i gerdün ġulâm

Her biri sulşân-ı sipihr intiżâm

Her birisi merkez-i dünyâ vü dîn
Her birisi kutb-ı zamân u zemîn

Her birisi necm-i sipihr-i hüdâ
Her birisi gevher-i baġr-i vefâ

Neşr: Ve e'imme-i kirâmuñ ġadr u ġiyetlerini imâmetde teġaddümleri üzre bilmekdür. Zirâ ġaġıġkatde fazl-ı ġindallâh olan fazîletdür. Ol ise Allâh ġazretinüñ ve Resûlullâh ġazretlerinüñ ma'lûmudur. Bize lâzım olan teġaddüm-i žâhirleri üzre [107^a] her birine ri'âyet ve mihr ü muġabbet itmekdür.

Beyt:

[*Mefâ'ılün mefâ'ılün fe'ülün*]
ġamu aşġâb-ı erbâb-ı hidâyet
Gedâyân-ı der-i şâġib-velâyet

Neşr: Olup kâşifân-ı rumûz-ı egâdîs-i nebeviyye ve müfessirân-ı esrâr-ı âyet-i beyyinât-ı sübgâniyye olup emînân-ı vaġy-i Rabbâni ġazine-dârân-ı künûz-ı rûġânî.

Nażm:

[*Müfte'ılün müfte'ılün fâ'ılün*]
Cümle ġavvâşân-ı deryâ-yı şafâ
Bülbülân-ı bâġ-ı şer'-i Muşşafâ

Cümlesi şâhân-ı ġarîm-i İlâh
Maġrem-i Sulşân-ı Risâlet-Penâh

Cümlesi bir gevhere gencine-dâr
Cümlesi bir naġl-tere berg ü bâr

Gevher-i deryâ-yı şafâ sözleri
ġonce-i gül-zâr-ı vefâ özleri

Her birisi yek-cihet ü yeknesak
Cümlesi envâr-ı tecellî-i ġaġ

Cümlesi bir sâġar ile bâde-nüş
Cümlesi bir naġme ile pür ġurûş

Cümlesi pâyeste-i yek silsile
Cümlesi ser-geşte-i yek ġulgule

Cümlesi bir ġonce için andelib

Cümlesi bir dilber için hem şekib
[Riévānullāhi Te'ālā 'aleyhim ecma'in]*

Neşr: Bu taqarrüb-i dil-firib ile çehar-yâr-i güzîn-i sa'âdet-çarîn agvâllerin tağrîr ü tebyîn itmek münâsib görülüp bu kitâb-ı îmânı agvâl-i çehâr-yâri beyân ile itmâm idüp dört faşl üzre inķisâm buldı.

Beyt:

[Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün]
[107^b] Anlara bir dañı bulunmaz bedel
Dördi bile biri birinden güzel

Çanķısı bir rûğ-ı muşaffâ degil
Çanķısı mânend-i Mesîgâ degil

Şubğ gibi çanķısı şâdıķ degil
Çanķısı cân virmege lâyıķ degil

Faşl-ı Evvel

Çehâr erkân-ı divân-ı risâlet-eyvân olan aşğâb-ı 'âlî-şānuñ rükn-i a'żamı ol zümre-i sāmî-mekân u sa'âdet-nişānuñ muķaddem ve aķdemi 'unvân-ı menşür-ı hîlâfet-i sulşān-ı selâşîn-i velâyet Çazret-i Ebî Bekr-i Şiddîķ'uñ agvâl-i kerâmet-maķâlî tağķîķi beyânındadır, ra'eyallāhu Sübhānehü ve Te'ālā 'anh ve 'an sâ'irî'l-esgâbi'l-'izâm ve efāea 'aleynā min berekâtihim mā-lā yuğîşu bihî neşāķa beyāni'l-aķlāmi muķarreb. Dergāh-ı risâlet-penāh Çazret-i Ebî Bekr-i Şiddîķ'uñ bi-iştibāh ism-i şerîfleri 'Abdullāh'dur. Vâlidlerinüñ nāmı fi'l-ğāķiķa 'Osmān olup lâkin hâķ içinde Ebü Kuğāfe dimekle iştihār ve 'unvân bulmuşdur.

Nażm:

[Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
Mañzen-i sırr-ı Çazret-i Nebevî
'Aşîķ-ı nūr-ı rüy-ı Muşşafavî

Şeref-i āfitāb-ı şıdķ-ı dilî
Eşer-i luşf-ı İzid āb u gilî

Neşr: Ol ķāfile-sālār-ı erbāb-ı hidāyet ve pişrev-i ķārbān-ı [108^a] 'ināyet, ser ğalķa-i cemî'i muhācirîn ve enşār-ı müşerref-i şeref-i "إذ هُما في العار" dur.

* Bu ifade derkenardadır.

† Tevbe, 9/40'ten nakis iktibastır: "Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona

Neşr: Ol mağrem-i rāz-ı asumāni, ol mağrem-i Kaʿbe-i emāni, ol hem-dem-i hās-ı “ثَانِي اثْنَيْن”^{*}, ol hvāce-i çārsū-yı kevneyn Çazretinüñ ecdādı ki kütüb-i tevārihde ʿĀmir bin ʿÖmer bin Kaʿab bin Saʿad bin Yetim olmağla meşşürdür. Cedd-i aʿlāsı Mürre bin Kaʿab bin Lüʿey olduğu meşşürdür. Neseb-i ʿālî-şifāşları Çazret-i Risālet-Penāh ʿaleyhiʿş-şalātu illāleh neseb-i meʿālî-neseblerine Mürre bin Kaʿabʼda muttaşıl olur ki her biri Lüʿeyʼe şokuzuncu mertebede ittişāl bulur. Teʿaddid-i ensāb cihetinden ol Cenāb-ı Mekārim-meʿāba intisābı zāhir ve üç semā-i şerifde āfitāb-ı ʿālem-tāb olduğu gün gibi bāhirdür. Ve ol saʿd-ı ekberüñ maşlaʿ-ı saʿadet-bahırası ve esmān-ı ʿiśmet ü ʿiffetinüñ zehresi yaʿni vālidelerinüñ ismi Selmāʼdur ki vālidı Şağrʼdur. Şağrʼuñ vālidı ʿÖmerʼdür, ʿÖmerʼüñ vālidı ʿĀmir, ʿĀmirʼüñ vālidı Kaʿab olup vālide-i mezkürenüñ künyeti Ümmüʼl-Ĥayrʼdur. Baʿzıları [108^b] Selmā bin Şağr bin ʿAmr bin Kaʿab bin Saʿad bin Yetim bin Mürre kerimesidür, dimişlerdür. Ve Selmā-yı mezküre biʿl-ittifāk şeref-i İslām ile müşerref oldukları meşşürü afāk olup vefāt itmişlerdür. Çazret-i ʿĀişeʼden raʿiyallāhu Teʿālā ʿanhā rivāyet olunur. Buyurmuşlar ki muhācirinden bir kimesnenüñ babası İslāmʼa gelmedi. İllā bunlaruñ vālidı ki şeref-i İslām ile müşerref oldu. Bu taqdirce vālidin mükerrerminüñ şeref-i İslāmʼa vāşıl oldukları zāhir ve ol saʿadet-i ʿuzmā ikisine daḥı gāşıl olduğu bāhirdür. Çazret-i Ebî Bekr raʿiyallāhu Sübgānehü ve Teʿālā ʿanh Şiddik ismiyle tesmiye olunduğlarında erbāb-ı tağkik iḥtilāf itmişlerdür. Baʿzılar bu isim ile Çazret-i Cibril tesmiye itdi, dimişlerdür. Zirā Ebū Hüreyre raʿiyallāhu ʿanh Çazretlerinden rivāyet olundu ki Çazret-i Risālet-Maḳām ʿaleyhiʿş-şalātu veʼs-selām, miʿrāc vākiʿ olduğda Cibril-i Emin ʿaleyhiʿs-selāma “Benim ḳavmim beni miʿrac ḡuşûşunda taşdik itmezler.” diyü Sayfa | 1097 buyurup [109^a] Cebrāʿil ʿaleyhiʿs-selām “Yā Rasûlallāh, seni Ebū Bekr Şiddik taşdik ider.” didi. Baʿzı şikāt bu kelāmı isbāt için bu sebebden Çazret-i ʿAlî kerremallāhu veche yemîn itdüğü “Çazret-i Çak Celle ve ʿAlā Ebū Bekr Şiddikʼuñ ismini semādan inzāl itdi.” didi. İmām-ı Şevri bunuñ beyānında buyurmuşlar ki Çazret-i ʿAlî kerremallāhu veche bu kelām-ı belāgat-i niżām ile Çazret-i Çak Celle ve ʿAlāʼnuñ Ḳurʿān-ı ʿAzim ve Furḳān-ı Kerimʼinde “⁺ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ” kelām-ı şerifine işāret itdi. Şiddik-i şariḳat-i istikāmet, sālūk-i meʿāric-i kerāmet, şāgib-ḳadem-i maḳām-ı tecrid, ser-defter-i cümle-i ehl-i tevḡid, Ebū Bekr Çazretini raʿiyallāhu Teʿālā ʿanh İbn ʿAbbās, Şiddik ismi ile Rasûlullāh şallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem tesmiye itdi, dimişlerdür. Ve Çazret-i Efʿal-i Beşer, leyle-i miʿrācda esrār-ı seyr-i seyrinden ḥāber virdükde Çazret-i Şiddik bilā-tereddüd taşdik buyurmağla mertebe-i şiddikiyete vāşıl oldılar ki şāni-i maḳām-ı nübüvvedür.

(sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allahʼın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

* Tevbe, 9/40ʼten nakis iktibastır: “Eğer siz ona (Resûlullahʼa) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekkeʼden) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allahʼın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”

⁺ Zümer, 39/33ʼten nakis iktibastır: “Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır.”

Naẓm:

چشم احمد بر ابو بكر زده

[109^b] * او زيک تصديق صديق امله

Neṣr: Çazret-i Ebū Bekr’üñ bir isimleri dañı ‘Atiḳ’dür ki ‘ulemā-i eslāf anuñ sebebinde dañı iñtilāf itmişlerdür. Ba’zı eslāf bu isim vālidelerinüñ virdüğü isimdür, böyle tesmiye itduginüñ vechini beyān itmişlerdür ki vālidelerinüñ evlādı çok ve az gerçi olurdu lākin mu’ammer olmazdı. Ol sebebden Çazret-i Ebū Bekr’i şoğduğı zamānda mu’ammer olmağ recāsiyla Ka’be-i Mükerreme karşıasına alub ol ğarim-i emn ü emān olan ğarem-i muğterem sa’ādet-nişāne ilticā idüp

Beyt

[Fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün]

Ey kerem kâni bâbuña geldüm

Lutfuñ umup cenābuña geldüm

Neṣr: Diyü envā-ı tezarru’ ve niyāz ve isnāf söz ü güdāz ile “*Allāhümme inni ḳad ce’altehü lil Ka’beti fe e’teḳahü mine’l-mevt.*” didi. Ya’ni “Yā Rab, ben bu mevlüdi Ka’be-i Mükerreme ĥidmetiçün maḥşûş ḳıldum, anuñ ğürmetine bunu mevtten āzād eyle.” didi. Tiz du’āsı hedef-i ḳabüle vuşûl bulup veled-i mezkûr ‘Atiḳ ismi ile müsemmā olup mu’ammer olmağla murādı tamām-ı ğuşûl buldı. Ba’zılar didi ki bu isim ile Çazret-i [110^a] Risālet-Penāh ‘aleyhi’s-şalātü illālehü tesmiye itdi. Çazret-i ‘Āiše’den raēiyallāhu ‘anhā su’āl olundu ki “Niçün Çazret-i Ebū Bekr ‘Atiḳ ismiyle tesmiye olındı?” anlar dañı cevabda buyurdılar ki bir ğün Rasūlullāh ‘aleyhi’s-selām Çazret-i Ebū Bekr’e naẓar idüp “هذا عتيق من النار” buyurdılar. Ya’ni Ebū Bekr nārdan āzād olmışdur. Bir rivāyetde dañı böyle gelmişdür ki Rasūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Çazret-i Ebū Bekr’e naẓar buyurdıklarında “من سره ان ينظر الي عتيق من النار فلينظر الي هذا” buyurdılar. Ya’ni şol kimesne kim anı nārdan āzād olmuş kimesneye baḳmağ mesrûr ve şād ide, Ebū Bekr’e naẓar itsün. Ba’zılar kemāl-i cemāli içün ba’zılar ĥayrda kemāli içün bu isim ile tesmiye olundu, diyü tağḳiḳ iderler. Zîrā lisān-ı ‘Arab’da muşlağa kemālün nihāyetine ve her faziletün ğāyetine vāşil olına ‘Atiḳ dirler. Sırr u āzād ravza-i tağḳiḳ olduğıçün dinildi añā ‘Atiḳ. Ba’zılar vālideyni cihetinden kerimü’s-şarafeyn olup neseb-i şerifinde aslā ḳuşur olmaduğı cihetden ismi ‘Atiḳ [110^b] ile müsemmā oldu didiler. ‘Ömer Çazret-i ‘Āiše raēiyallāhu ‘anhādan rivāyet eyler ki Çazret-i ‘Āiše didi ki “Benim babamuñ ismi ‘Abdü’l-Ka’be idi. Rusûl, ‘Abdullāh ismi ile ve ‘Atiḳ ismi ile tesmiye itdüler.” Ebū Bekr Çazretine Evah dañı dirler idi. Kemāl-i rāfet ve nihāyet-i şefḳatden ötüri ‘ulemā-i siyer tağḳiḳ itmişler ki cāhiliyetde ve İslām’da bir kimesne Şiddiḳ ve Fārûḳ ve Zîn-Nüreyn isimleriyle tesmiye olunmadı, Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān Çazretlerinden ğayrı. Belki ĥalḳ mābeyninde laḳab bundan şoñra şāyi’ oldu. Ve Çazret-i Ebū Bekr’üñ şoğduğı mekānda ve zamānda iñtilāf olunmuşdur. Zehrā ḳavli üzre Minā’da şoğdı. Rasūlullāh’dan şallallāhu

* Anlamı: “Ahmed’in gözü Ebu Bekir’e değmiştir ve o, bir tasdikten Siddik olmuştur.”

~aleyhi ve sellem üç yıl muqaddem ammâ İbn Mende kavli üzre ~Âmm-ı Fil'den iki yıl dört ay miqdârı şoñra şoğmuşdur. Bu rivâyet üzre vefât itdükleri zamânda sinn-i şerifleri altmış üçe yetmiş idi. [Ve hâlifeye oldukları zamânda altmış birinde idiler.]* Ve hâlifeye olduklarında babaları gayâtda idi. Çalifeden bir kimesnenün hâlifeye olduğu zamânda babası gayâtda olmuş degildir, Çazret-i Ebû Bekr'ün babasından gayrı. Çattâ Ebû Bekr'ün [111^a] vefâtı zamânında dañı gayâtda olup vârisleri olmuşdur. ~Ulemâ-i siyerden Mûsâ bin ~Uqba naqli üzre İslâm'da tenâsül idüp dört mertebede müşâhede-i didâr-ı Rasûl-i Girdgâr ile mükerrem ve şeref-şoğbet ve ihlâşlar ile müşerref ve muğtenim olmuş bir kimesne yokdur. İllâ Çazret-i Ebû Bekr'ün babası ki kendiler Çazret-i Rasûlullâh'a şallallâhu Te'âlâ ~aleyhi ve selleme vâsil olup oğulları ki Çazret-i Ebû Bekr Şiddik'dur. Cenâb-ı Risâlet-Penâh da yâr-i gâr ve refik-i şefik olup ne mertebe tekkarrüb gâşıl olmuşdur.

Meşnevi:

[Müfte'ülün müfte'ülün fâ'ilün]

Ol [bilin] aşgâb-ı sa'âdet-ķarın

Akdem-i aşgâb-ı Rasûl-i güzîn

Çazret'e her yerde şiddik u refik

[Bağr-i tecelli-i Hüdâ'ya gariķ]†

Noķşa-i per-gâr-ı rüsüm-ı şafâ

Merkez-i edvâr-ı rumûz-ı vefâ

Nice refik Çazret ile yâr-ı cân

Cân gibi ayrılmaz idi her zamân

[Neşr:] Ğazâ-yı Bedr'de ve Tebuk ve Uğud'da gâzır olup ba'zı gâzâlarında ~alemdâr-ı Çazret-i Rasûlullâh şallallâhu ~aleyhi ve sellem olmağla ser-efrâz ve ğin-i inhizâmı Çazret ile şâbit-ķadem olup mümtâz olmuşdur. Ve Çazret-i Ebû Bekr-i ~âlî-şânuñ maħdüm-ı [111^b] mükerremi ki ~Abdurrağmân'durur. Kâb-ı risâlet-i intisâcda hîdmet-i sa'âdet-i iktisâb ile kemâl-i mertebe-i kâm-yâb olmuşdur. Ve anlaruñ ferzend-i ercümendi ki künyetleri Ebû ~Atik ve ism-i şerifleri Muğammed'dür. Şeref-vuşul zamân-ı Rasûlullâh ile müşerref olmuşdur. Bu şeref-i bâhir Ebû Kuğâfe'den gayrı bir ferde vâsil ve bu sa'âdet-i ~uzmâ bir kimesneye gâşıl olmamışdur.

Nażm:

[Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]

~Aceb devlet degil mi eyle inşâf

Müyesser ola didâr-ı risâlet

* Bu cümle derkenardadır.

† Bu beyit derkenardadır.

Sa'âdet ber-sa'âdet ber-sa'âdet
İde evlâdı ile anda hîdmet

Çazret-i Şiddik'ün şemâyl-i şerîfelerini tağkikdür.

Çazret-i Āiše raēiyallāhu ānhā buyururlar ki Ebū Bekr Şiddik'ün cism-i şerîfleri nehâfet üzre olup mübârek yüzleri qalilü'l-lağm idi, levni beyâz idi, mübârek elleri mürtefî ve ālî idi, mübârek barmakları hâme-i mesâlib-i gılzât-ı lağm ve şağmdan āri ve hâli idi. Āşiyâne-i hümâ-yı hîlâfet olan sırr-ı sa'âdet-efserlerini meğâsin-i şerîfeleri gibi ketem ve hınna ile boyamağ âdet-i kerîmeleri idi. Egâdis-i şîgâğda vârid olmuştur ki Çazret-i Risâlet- [112^a] Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ Medîne-i Münevvere kudüm-ı şerîfleriyle müşerref itdükleri zamân rikâb-ı hümâyünlerinde olan aşğâb-ı sa'âdet-i iktisâbuñ arasında Çazret-i Ebū Bekr'den gayrı başı ağrımış kimesne yoğ idi. Ol cihetden anlar dahı mübârek başlarını gîzâb itdüler.

Beyt

[Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Oldı ol kâmil-i gâkikât cü
Cümle hâlk ile yek-dil ü yek-rü

Kelâm-ı gâkikât-nizâm-ı Çazret-i Ebū Bekr'ün sebab-i İslâm'ı ilâm ider.

Ba'zı erbâb-ı tağkik ve aşğâb-ı siyer, Çazret-i Ebū Bekr Şiddik'ün sebab-i İslâm'ından bu vechle haber virmişlerdür ki ol sürür-ı aşğâb taşdik-i zamân-ı cāhiliyyetde Çazret-i Risâlet-Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ cenâbına yâr-ı şâdik olup ekser zamânda âsitâne-i sa'âdet-āşiyânelerine yüz sürmege şalib ve ol Şems-i Fülk-i Risâlet olan cemâl-i bâ-kemâllerini ziyâret itmege rağbet-i aqvâl-i şerife ve ahbâr-ı laşifelerinuñ tefâsiline vâkıf olmağa sâ'î, muğâşşal-ı kelâmı her vechle bende-i dâ'î olmağla şeref-i teğarrüb bulup ālâmât-i nübüvvetüñ evâ'il-i [112^b] žuhûrında Cenâb-ı Risâlet-Penâh ile Varağa bin Nevfel'e bile gelüp Varağa'nuñ zuhûr iden ālâmât gâkikâta kelâm-ı gâkikât-encâmını istima' itdükde tağrîr-i Varağa'yı bilâ tağşîr varağa-i sînesinde taşvir ve tağrîr idüp Çazret-i Rasûl-i Girdgâr'ün şeref-i risâlet ile kâm-kâr olmalarına muntazır ve dide-i dil ü cānı çehre-i mağşûd ne yüzden žahir ola, diyü dâ'imâ nâzır iken mādde'-i şağîgatü'n-netice ya'nî Ümmül-Mü'minîn Çazret-i Ĥadice'nüñ eğâribinden künyesi Ebū Çalid ve nâmı Çakim olan kimesne ile ticâretde şerik olup tamâm-ı ferâğ ile diyâr-ı Şâyif'e sefer yarağın görüb bir gün Çakim-i mezbûr guzûrında iken Çakim-i mezbûre nâgâh bir şahîş âgâh gelüp "Senüñ ümmetüñ Ĥadice'nüñ zevci Muğammed, Mûsâ gibi Rasûlullâh olmuştur." diyü zu'm idüp zevcine imân getürüp ĩbâdet-i ešnâmı terk itmişdür, diyü ilâm itdükde hemân Çazret-i Ebū Bekr'ün qararı qalmayup âsitân-ı Rasûl-i Girdgâr'e gelüp [113^a] huşûs-ı mezbûrdan su'âl ve istikşâf-ı gâkikât-i gâl itdükde Çazret-i Risâlet-Penâh āleyhi's-şâlâtu'l-ülâ serîr-i risâletde sulşân-ı ālî-şân olduğın beyân ve menşûr-ı nübüvvetüñi Qur'ân-ı Āzîm ve Furqân-ı Kerîm, bed'ül-beyândur. İsbât-ı müdde'aya bürhân için izhâr u āyân itdükde Çazret-i Şiddik'a tevfiğ-i refik olup

Ĥuŝûŝ-ı mezbûrı taŝdîk ve taĝkîk idüp ŝeref-i İslâm ve îmâna mażhar ve enżâr-ı elŝâf-ı Ĥidâye munżar olup baĉdehû ŝeriki olan Çakîm-i mezbûra gelüp “Yâ Ebâ Ĥâlid, saña ticâret için virdigüm mâl-i beŝâ’ati yine baña teslim eyle, ben Muĝammed űaleyhi’s-selâm cenâb-ı ŝerifinde senüñ ticâretünden nâfi’ ticâret buldum. Bî-renc ve űanâ-i gınâ-yı ribĝ-i ĝayr-ı mâliye žafer-yâb oldum.” diyüp virdüĝi mâlı alup Cenâb-ı Risâlet-Me’âb’e gelüp sedde-i seniyye ve űutbe-i űaliyyesine mülâzemetde ve kesb-i ĝasenât ile ticâret-i âĥirete muvâzabetde olduĝu [113^b] Ka’be’l-Aĥbâr Ğazret-i Ebû Bekr-i mükerremet-i âŝâruñ sebep-i İslâm’ını bu vechle i’lâm itmişlerdür. Zamân-ı câhiliyyetde Ğazret-i Ebû Bekr, diyâr-ı ŝâm’a ticâret için sefer idüp ŝubĝ u ŝâm kıat’-ı merâĝil ve menâzil idüp Baĝirâ nâm bir râhibüñ menziline nüzûl ve ol maķâm-ı beŝâret-i mekâna ĝulûl itdükde râhib Ğazret-i Ebû Bekr’üñ tafŝil-i ĝâlin bilmege râĝıb olup.

Beyt:

[Mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ülün]

Didi ol ne yirüñdendür kıudümüñ

Ne bâ’îŝ oldı terk-i merzbümüñ

Neŝr: Ğazret-i Ebû Bekr daĥı “Mekke-i Mükerreme’den geldüm, diyâr-ı ŝâm seferine űazîmet eyledüm.” diyü cevâb virüp ol gice ol maķâmda ârâm idüp ser-i ferâĝati bâlin-i istirâĝate kıodukda ittifaķ-ı resŝâm, nigâr-ĥâne-i ĝayâl-i űâlem-i misâlde bir vâkı’a-i ŝâdıķa taŝvîr itdi.

Beyt:

[Fe’îlâtün mefâ’îlün fe’îlün]

Çîn-i siĝr çünki ŝâhid-i ĥurŝid

űÂleme arz kıldı nûr-ı cedid

Neŝr: Ğazret-i Ebû Bekr-i űâli-tebâr, ŝevķ-i vâkı’a-i ŝâdıķa ile bî-karâr olup vâkı’a-i ta’bîr için râhib-i meżkûra űilm-i ta’bîrde bî-nażîr idi, taķrîr itdi. Râhib vâkı’a-i ĝuş-i ĥuş ile istima’ itdükde böyle ta’bîr [114^a] itdi ki “Yâ Ebâ Bekr, muķtezâ-yı vâkı’a budur ki sen Mekke-i Mükerreme’den žuhûr idecek Nebiyy-i Muĝterem’üñ zamân-ı ĝayâtlarında vezîr-i ŝâĝib-tedbîrleri olup vefâtlarından ŝoñra serîr-i ĥilâfetde ĥâlîfe-i bî-nażîrleri olursun. “Çün Ğazret-i Ebû Bekr-i kâmkâr ta’bîr-i vâkı’a-i beŝâret-âŝârı ĝuş itdi. Mekke-i Mükerreme’ye gelüp bî-tevķîf Cenâb-ı Risâlet-Penâh’a mülâķi olup “Yâ Muĝammed, senüñ kelâmuñ nedür, beyân u ĥalk-ı űâlemi ne ŝarîķa irŝâd idersün, űayân eyle.” didi. Ğazret-i Risâlet-Penâh daĥı “Lâ ilâhe illallâh ve inni űabduhû ve rasûlühû, derim. Ĥalkı ŝâh-râh-ı tevgîde da’vet eylerem.” diyü cevâb virdükde Ğazret-i Ebû Bekr-i kâmyâb daĥı “Yâ Muĝammed, ŝiĝĝat-i kıavil ki delilüñ nedür, beyân u ŝıdķ-ı da’vâ ki ŝâhidüñ nedür, űayân eyle.” diyü ĥîŝâb itdükde Ğazret-i Rasûl-i kâmrân “Hemân isbâtım da’vâma ŝâhid ü burĥân ŝâm seferinde ĝördüĝüñ vâkı’adur ki Baĝirâ nâm râhibe taķrîr itdükde saña bu vechle ta’bîr itdi.” diyü râhibüñ ta’bîrini bî-kuşûr kendi ta’bîr-i dil-perîri ile taķrîr [114^b] idicek Ebû Bekr-i kâmkârüñ kıarârı kıalmayup bî-iĥtiyâr taŝdîk ve taĝkîk idüp serdâr-ı erbâb-ı İslâm ve serdâr-ı efâal-i enbiyâ-yı kırâm oldı. Bir rivâyetde daĥı vârid oldı ki

Çazret-i Ebü Bekr buyurdılar “Kim bir gün ğarem-i Ka’be’de otururdum. Yanımda Zeyd bin ʿÖmer şururdu. İttifâk Ümeyye bin Şulb ol aradan geçüp giderken Zeyd añâ hîşâb idüp “*Keyfe eşbağte yâ bâğiye'l-hayri.*”^{*} diyü istifsâr-ı ğâl itdükde ol dañı “*Bi-hayr*” diyü cevâb virüp Zeyd dañı “Tâlib olduĝuñ bulduñ mı mağşüduña vâşil olduñ mı?” didükde Ümeyye dañı “Şalebde tağşîr itmedüm, ğâşıl-ı kelâm şol nebî ki añâ muntażırız ya bizdendür veyâ sizdendür ya ehl-i Filisşin’ dendür.” didi. Ve sâkit oldı. Bunlaruñ bu vechle kelâmı çünki ğuş-ı hoşıma vâşil oldı. Ol zamâna gelince bir kimesneden Rasûl-i Mükerrrem’uñ gelecegin işitmiş degil idim. Hemân ol mağâmndan kağküp ğağıkât-ı ğâle vâkıf olmağičün Varağa bin Nevfel’e geldüm. Bunlaruñ kelâmını bi’t-tamâm Varağa’ya ğikâyet itdüm. [115^a] Varağa istima’ itdükde vâkı’a-ı rasûlün irsâl olunması ğağdur ve ol nebî ki gelse gerekdür, Kureys’ dendür, nesebi cihetinden a’lâdur, ğulistân-ı risâletde verd-i ra’nâdur, kelâm-ı ğağıkât-i encâmı ğağdur, şeri’at-i şerifesi şariğ-i ʿadli muşlağdur, didi. Ve kelâmını hâtm itdi. Bu hâber benim defter-i sinemde çün muğarrer oldı. Ol Cenâb-ı Sa’âdet-Me’âb’uñ žuhûrına muntażır olup şeref-i risâlet ile müşerref oldıkları semî câne vâşil olduĝı gibi bir an tağayyür itmeyüp imân getürdüm. Bir rivâyetde dañı böyle ğikâyet olundı ki Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-mağâm, diyâr-ı Şâm’a giderken ve ol nevâĝi-i sa’âdet-i encâma sefer iderken yolda bir şecere-i hidâyet-şemere hîtab idüp “Dön, yâ İbn-i Ebî KUHâfe, Rasûlullâh olan Muğammed’e imân getür.” diyü nidâ itdi. Çazret-i Ebü Bekr dañı bi-ğarâr olup Mekke-i Mükerrreme’ye gelüp şeref-i İslâm’a vâşil oldı. Bir rivâyetde dañı böyle vârid oldı ki bir gün Çazret-i Ebü Bekr Çazret-i Risâlet-Penâh’a mülâki olup “Yâ Muğammed, [115^b] Kureys senüñ için bizüm Sayfa | 1102 ešnâmımızı terk itmişdür, âbâmızı ikfâr ve bizi tesfiye itmişdür didükleri vâkı’a mıdur?” diyü istifsâr itdükde Çazret-i Rasûl cevâb virüp “Ben Çazret-i Çakğ’uñ resüliyem. Ben size risâletimi teblig ve işâl için irsâl olunmuşumdur. Ben sizi şariğ-i tevĝide da’vet iderem.” didi. Ve KUR’ân-ı ʿAzîm’den ba’zı âyet-i kerîme tilâvet itdi. Çazret-i Ebü Bekr mağarr-ı münker olmayup bir miğdâr mütefekkir olduklarından soñra İslâm’a gelüp kendiler dañı hâlkı İslâm’a da’vet idüp ellerinde aşğâb-ı ʿalî-şândan Zübeyr ve Şalğa ve ʿOsmân ve Sa’d bin Ebî Vağğâs ve ʿAbdurrağman bin ʿAvf ve Şa’d bin Zeyd ve Erğam bin Erğam Çazretleri şeref-i İslâm ile müşerref ve mükerrrem-i niğmet-i şoğbet-i Nebiyy-i Muğterem ile muğtenim oldılar. Çazret-i Rasûlullâh ʿaleyhi’s-şâlatu’l-ülâ buyururlar ki “Bir ferdi İslâm’a da’vet itmedüm ki mütereddid olmamış ola, illâ Ebü Bekr bilâ-tereddüd imâna gelmişdür.” Çazret-i ʿAîşe ra’iyyallâhu ʿanhâ buyururlar ki “Ben vâlidimi [bildigim zamânda][†] ikisi de [116^a] dîn-i İslâm’a girmişler idi ve sa’âdet-i İslâm ve imâna vâşil ve nâ’il olmuşlar idi.”

Bu sağne sa’âdet-ʿunvân Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-şânuñ serîr-i hilâfete cülüsünü beyân ider.

Târîh-i hicretüñ on bir senesinde vâkı’a şehr-i Rabî’ü’l-Evvel’üñ on ikisinde ki yevm-i isneyndür bi’at-i hâşşa ile ekşer aşğâb-ı kirâm Çazret-i Ebü Bekr-i ʿalî-mağâma

* Anlamı: “Ey hayır arayan! Nasıl oldun?”

† Bu ifade derkenardadır.

bî'at idüp yevm-i şelâsede cümle hâlk bî'at-ı âmme ile bî'at idüp emr-i hîlâfet zât-ı şerîflerine mu'karrer olup evvel hûşbelerinde Çazret-i Çak Celle ve Âlâ'ya eblağ-ı vechle gamd ü senâ ve sâyir levâzım-ı hûşbeyi ıgsân-ı üslûb ile edâ idüp meclis-i nefis-i kerâmet-i ünsilerine gâzır olan aşgâb-ı kiram-ı sidre-i ma'kâma hîşâb idüp buyurdılar ki "Gerçi iş bu emr-i hîlâfete vâlî oldum ammâ i'tikâdum böyle degildür ki ben cümle gözden ef'âl ve bu hûşûşa evlâ olam. Lâkin Qur'ân-ı Âzîm nâzil olup beyân-ı ağıkâm itmişdür. Ve Çazret-i Rasûlullâh âleyhi's-salâtu'l-ülâ dahî sünen-i şerife ile tafsîl-i şerî'at-ı [116^b] şerîfede ihtimâm-ı tām idüp biz bendelerine ta'lim ü tefhîm buyurmuşlardır. İmdi cümle gözüñ ma'lûmı olsun ki gâyet-i zekâ ve żarâfet, hemân şalâğ ve taqvâ ve nihayet-i gamâkat ve gâbâvet, fısk u fücür ve hevâdur. Bu dahî ma'lûmuñuz olsun ki mâbeynüñüzde za'if olanlar benim yanımda gâyet kavilerdür. Vâkı'a olan gukûk-ı şer'iyelerini tağşil ve sâyir levâzım ve mühimmâtların tekml eylerim. Ve mâbeynüñüzde kavî olanlar benim yanımda gâyet za'ifdür ki üzerlerine tevcih iden gukûk-ı şer'iyeyi gükm idüp zu'afânüñ gaqkını tağşilde müsâmağa ve imhâl itmezem. Emr-i hîlâfetde bid'at igdâs itmeyüp aqvâlde ve ef'âlde hemân kârim Çazret-i Rasûl-i cihân-muşâ'a cân u dilden ittibâdur. Şöyle ki seccâde-i ıgsân ve âdâletde iğdâm üzre kı'im ve câdde-i istikâmet ve şadâkatde dâ'im olam. Qalil ü keşir her kârda baña mu'ın ve żahir olasız. Eger ef'âl ve ağıvâlimde hâşâ iğtimâlini müşâhede idesüz, gûsn ü tenbiye ve luşf u irşâd [117^a] göz ile destgîr olasız." Rivâyet-i şağığa ile rivâyet olunur ki Çazret-i Ebû Bekr-i kâmkâr serîr-i hîlâfetde qarâr itdükden soñra bir sigr-i mihr-i enver-misâl âsitân-ı âsmân-ı âşiyânından şulû idüp mübârek boyunlarına ba'zı meta' alup niyyet-i ticâret ile Sayfa | 1103 çârsü-yı Medîne-i Münevvere'ye âzîmet buyurdılar. İttifâk bu esnâda Çazret-i Ömer ile hâzin-i beytü'l-mâl olan Ebû Ubeyde Çazretlerine rast gelüp anlar su'âl itdiler ki "Yâ Hâlif, ne ma'kâma âzîmet buyurursun?" Çazret-i Ebû Bekr cevabda buyurdılar ki "Çârsüya âzîmet iderüm." Anlar dahî "Hâlif-i Rasûlullâh'sun, umûr-ı müslimîn, zimmet-i sa'âdet-i müttakînüñize müfevvidür, çârsüda neylersüz?" didükde Çazret-i Ebû Bekr "Yâ ehl ü iyâlimi etbâ ve eşyâ'ımı ne yerden işâm ve işbâ idüp nafaqaları hûşûş için ne ma'kûle kesbe iğdâm idem?" diyü cevâb virdükde anlar dahî "Yâ Hâlif-i ma'kâm, sa'âdet-i niżâmuña rücû eyle ki beytü'l-mâlden levâzım-ı şerife ve merâsim-i laşifeñe vefâ idecek miqdârı [117^b] gîşşe ta'yîn ve taqdîr olunsun." didiler. Çazret-i Ebû Bekr dahî emr-i ticârete iştiğâl-i nefis'l-umûrda muşâlig-i müslimîne ferâğ-ı bâl ile mübâşerete mâni' olmağın beytü'l-mâlden miqdâr-ı kifâye ta'yîn olunmağa rızâ buyurup ta'yîn olunan miqdârda ihtilâf olunmuşdur. Qavl-i şağığ budur ki yılda altı biñ dirhem ta'yîn olundu. Anlar dahî emr-i ticâretten bi'l-küllîye ferâgat buyurup nażm-ı umûr-ı müslimîn ve itmâm-ı mesâlig-i mü'minine iştiğâl buyurdılar.

Bu sahne izzet-i şân-ı evşâf-ı gamide-i Çazret-i Ebû Bekr beyânındadır.

Aşgâb-ı güzîn riwânullâhi Te'âlâ âleyhim ecma'în, derûn-ı dilden fazl-ı Çazret-i Şiddik'a maqarr ve mu'teref ve bigâr-ı fazlından mu'terif olmuşlardır. Çazret-i Ömer ra'iyallâhu anh "Çazret-i Ebû Bekr'üñ leyle-i hicretde refik ve yâr-i gârı olduğunıñ şerefi ve indallâh mertebe ve qadr-i ömrüñ cümle ömrinden râciğdür." diyü i'tirâf

buyurmuşlardır. Zamân-ı câhiliyyetde hâmrden igtirâz üzre olup şübhelü şa‘âm tenâvül buyurmamışlardır. “يتجلي الرحمن للناس عاماً ولا بي بكر خاصاً” [118^a] ğadîs-i şerîfinüñ feġvâsı muġtezâsınca cemâl-i bî-çün müşahedesini için dide-i pür-intibâhına tütüyâ-yı rüşenâda * “مَا رَأَى الْبَصَرُ وَمَا طَعَى” dan ğisse-i hâşî çeküp hâşîa-i tecelliye mażhar olup tevķir ve tażîm ve envâ-ı tebci ve tekrîm ile hîl‘at-i ażâz ve ikrâm ve zibâ-yı tecelli-i tâm girüp leyle-i hicretde ol ğâr-ı ğurbetde Ğabîb-i Rabb-i ‘İzzet’e yâr ve vefâdâr ve münis-i ğâr olduĝı ğürmetine sera-perde-i ĳuds ve hâşîra-i ünse getirüp serâdikât-ı ‘arşdan birine idhâl ve ‘ayn-ı nâsdan püşide ve ‘ayn-ı şarâb-ı raĝîķ-i nüşide olduĝda ol hâlvet-serâ-yı kibriyâda tecelli-i hâşîa mażhar ve envâ-ı luşfla ‘ayn-ı ‘inâyet-i ezeliyyeye menżür olalar, diyü mervîdür. Ba‘de serâ-perdeden hûrûc idüp ümmet-i Muĝammed’e muĳtedî olup cümleden muĳaddem rûĝ-ı revân gibi behište revân olalar.

Beyt:

چون افتاب روشن چون صبح صادقست

هر کو محبت صادق صدیق اکبر است†

Neşr: Ebu‘d-Derdâ‘ ra‘iyallâhu Te‘âlâ ‘anh rivâyet ider ki bir ĝün beni Rasûl-i Kirâm şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Ebü Bekr’üñ [118^b] ĳuddâmında yürür ĝördi. Baña ‘itâb ile hitâb itdi. “Yâ Eba‘d-Derdâ, hem dünyâda hem âhîretde senden efêal olan zât-ı şerîfün emâmında yürümek lâyîķ mîdur, pes bu ana gelince âfitâb şulü‘ ve ĝurub itdükde enbiyâ ve rusûlden soñra üzerine şoĝmaķ ve şolanmaķ olmamışdur. Ya‘nî enbiyâdan soñra Ebü Bekr’den efêal kimesne dünyâya gelmemişdür.”

Sayfa | 1104

Rivâyet olunur ki leyle-i hicretde ol ğâr-ı şerîfde mihmân oldılar. Üç ĝün üç gice ĳarâr itdüler. Hezâr esrâr münkeşife oldı ve ‘acâyib ve ĝarâyib eşvâr žuhûra geldi. Cümleden biri Şiddîķ-i Ekber ra‘iyallâhu ‘anh çeşm-i cihân beynleri bir murĝa dūş oldı. Şekl-i ‘acibi ve üslûb-ı ĝarîbi var idi. Muttaşîl manżarlarında olup aşlâ ĝareket itmedi ve bir cânibe per açub gitmedi. Üç ĝünde bir loķma şa‘âm ve bir ĳaşre âb tenâvül itmedi. Bu ĝâlınden Şiddîķ müte‘accib oldı. Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Ğazretine ‘lâm idüp vaĝy-i İlâhiye müterakķıb oldılar. Ol [119^a] anda Ğazret-i Cebrâil nüzül itdi. Cenâb-ı ‘İzzet’den selâm îşâl idüp buyurdu ki “Ebü Bekr’e emir buyur, ol murĝuñ ĝâlıni su‘âl itsün.” Fi‘l-ĝâl murĝa teveccüh idüp su‘âl itdi. “Bi-iznillâhi Te‘âlâ tekellüm it.” diyü buyurdu. Hemân cevab-ı bā-şavâb buyurdu ki “Selni ‘ammâ şey‘et. Ya‘nî her ne murâd idinür[sünüñ] su‘âl eyle!” Ebü Bekr ra‘iyallâhu ‘anh buyurdılar ki “Üç ĝündür ki biz bunda ĳarâr itdük, aşlâ senün şa‘âm u şarâb tenâvül itdigün müşâhede itmedük ve sırrını fehm idüp ĝaķîķate vâşıl olmadık, didi.” Murĝ cevâb virdi ki “Yâ Şiddîķ, ol Allâh ĝaķķı için ki ‘âlemi ketm-i ‘ademden şaĝrâ-yı vücûda iħrâc itmişdür. Bu maķâm-ı ‘âlîde niçe biñ yıldır ki beni iķâmet itdirmişdür. Ve benim şa‘âm ve şarâbımı kelîmât-ı şayyibe-i maħhûda zımnında ĝidâ-yı rûĝânî derc itmişdür. Her çend ki cû ĝalebe itse senün Cenâb-ı ‘İzzet-me‘âbuña buĝz iden revâfıza la‘n iderem. Ğaķ Te‘âlâ nefâyis tenâvül

* Necm, 53/17: “ĝözü kaymadı ve sınırı aşmadı.”

† Anlamı: “Hz. Ebubekir’i sadakatla seven, nurlu ĝüneş ve sadık sabah gibidir.”

itmişçe şeb ħalk idüp tamâm şoyuram ve her bār aşş ğavâle [119^b] olsa senüñ zât-ı pāküñle muğabbet iden ehl-i sünnete ħayr duġa iderem, āb-ı ğayāt içmişçe şafâ kesb idüp reyyân oluram.” Faĥr-i Ālem šallallāhu āleyhi ve sellem šayrdan bu kelimâtı istimaġ idicek ümmetinüñ Ğazret-i Ebū Bekr’e muğabbet idenleri makbül-i Ğazret olduğına sürür ile gül gibi geldiler ve buġz iden žalimlerüñ merd ü dıġk u müsteġāk-ı iġkâb olduklarına ğam u ğüzn ile ağladılar. Ve buyurdılar ki “يا ابا بكر لا يحبك المؤمن تقي ولا يبغضك الا منافق” yañi “Yâ Ebâ Bekr, saña muğabbet itmez, illâ mümin ve müttakî ve saña buġz itmez illâ münâfik-ı şakî.” Ve Ğazret-i Ādullāh bin Őmer’den mervîdür raēiyallāhu ānh Rasûl-i Ekrem buyurur “انا اول من ينشق عنه الأرض ثم ابو بكر ثم عمر ثم اتي اهل البقي فيحشرون معي ثم انتظر اهل مكة حتي احشربين الحرمين” yañi “Rûz-ı ğaşrda evvel ħabri münşak olan benim, sāniyen Ebū Bekr, sālišen Őmer’dür. Ben Medîne meġābirine gelem, benim ile cem olalar. Şoñra Mekke-i Müşerreffe ehline [120^a] muntażır olam. Ğatta Mekke ile Medîne mābeyninde mülākāt idem.” Bu ğadîs-i şerîfde Ğazret-i Ebū Bekr’üñ şeref ve ħadri günden žāhirdür.

Rivāyet olunur ki Faĥr-i Ālem šallallāhu āleyhi ve sellem buyurur. “ان الله ثلثمائه خلق من لفي لواحد منها مع التوحيد دخل الجنة فقال ابو بثر يا رسول الله هل في واحد فقال كلها فيك يا ابا بكر و احبها الي الله تعالي السخا”. Yañi Allāhu Teāla Ğazretlerinüñ üç yüz ħalk-ı kerîmi vardur. Her kim Cenāb-ı Ğazrete îmān ile vāşıl olduġda ol ħalk-ı kerîmeden biri bulına cennet-i ũlyāya duĥul muġarrerdür. Ebā Bekr suāl itdi ki “Yâ Rasûlallāh, ben de aĥlāk-ı meżkûreden biri var mıdur?” cevāb buyurdılar ki “Sende yâ Ebā Bekr, cümlesi vardur ammâ Allāhu Teālā’ya ğāyet eġabbı sehādur.” Mervîdür ki Ğazret-i Ebū Bekr ħātem-i şerîflerinüñ naġşı *Ni’me’l-Ķādirullāh** idi. Őmr-i şerîfleri altmış üçe yetüp ğāyet saĥt hevāda ğusl itmegin on beş gün miġdârı ħasta olup leyle-i šelāse de beyne’l-ışā Cemādiye’l-Āĥire yigirmi ikisinde hicretüñ on üçünde vāşıl-ı Cenāb-ı [120^b] ũzzet oldılar.

Meşnevi:

[*Fe’ilâtün mefā’ilün fe’ilün*]

Ķıldı ğükm ü ğükümeti nice yıl

Oldı ũmr-i āzîzi müstaċil

Eyleyüp ārzü-yı ũyd-i vişāl

Ķıldı cānāne cānını vişāl

Ĝülşen-i dîni Ķıldı şıdġ ile zeyn

Raēiyallāhu ānhü fi’d-dāreyn

Neşr: Müddet-i ħilāfeti iki yıl üç ay oldı. Ve ğaslini zevceleri Esmā binti ũbeysi Ğazretine vāşıyyet itdiler ve namāzını Ğazret-i Ömer Ķıldı raēiyallāhu ānhümā ve ve’r-eāhümā.

* Anlamı: “Allah ne güzel kudret sahibidir.”

Faşl-ı Şânî

Şah-ı beyt-i hilâfet. Mihr-i sipihr-i velâyet. Fârûkû'l-gağ'ani'ê-êalâl. Kâşî'u's-şirk ve'l-ihtilâf. İlm-i efrûz-ı şer'-i metin. Âteş-endâz-ı hâрман-ı küfr-i êalâlet-çarîn. Çazret-i Ömer bin el-Hâşşâb Çazretlerinüñ evşâf u agvâlleri beyânındadır ki Çazret-i Ömer bin el-Hâşşâb bin Nazîl bin Abdülaziz bin Riyâh bin Abdullâh bin Kırs Rezâg bin Addî bin Ka'b bin Lüey bin Gâlib Bezâdi bin Gâlib bin Fahrû'l-Advî raëiyallâhu 'anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ile neseben Ka'b bin Lüey'de mülâkî olur. Ve vâlidesi Çeşme binti Hişâm bin el-Mugîre bin Abdullâh bin Ömer bin Mağdûm'dur. Ebû Cehl'ün <çar>çarındaşıdır. Bir rivâyetde Ebû Cehl'ün 'ammi kızıdır.

Beyt:

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[121^a] Pişvâ-yı milk ü millet muğtedâ-yı 'aql u dîn

Mažhar-ı fazl u kemâl ü ma'den-i 'ilm ü yağîn

Neşr: Emîrül-Mü'minîn Çazret-i Ömer raëiyallâhu 'anh İslâm'a beşinci senede bir rivâyetde altıncı senede gelmişdür. Sebeb-i İslâm Ömer oldur ki Kâ'î bin Kilâb binâ itdüğü Dârü'n-Nedve dimekle ma'rûf cem'iyet-hâne-i küffârda re'isü'l-esrâr muşîrr-ı küfr ü ehl-i inkâr Ebû Cehl-i murdâr müşrikler ile şogbet idüp Fa'hr-i 'Âlem gağkında müşâvere ider idi. Re'y-i fâsid ve fikr-i kâsidleri bu mağâma vâşıl oldu ki "Çazret-i Muğammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi her kim katl iderse yüz vaqiye altun ve yüz kıvırcık tülü kızıl renklü deve virelüm ve dağı niçe iğsân idem." didi. Ömer raëiyallâhu 'anh bu va'de istima' idüp mâle meyl itdi. "Ol maşlağatı ben tamâm idem." didi. Şemşirini gerdanına aşub revâne oldu. İttifâğ yolda Sa'd bin Ebî Vağğâs'a rast gelüp Sa'd Ömer'i gördü ki tamâm heybet ve şavlet birle sür'at ile gider. Su'âl itdi ki "Ne semte gidersün yâ Ömer?" didi. Ömer didi ki "Çazret-i Muğammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem [121^b] kaşdına giderüm." Sa'd bi-ihtiyâr olup "Yâ Ömer, bu maşlağat kıra'at it, zirâ seni Abd-i Menaf şağ komazlar." didi. Ömer giddetle "Yâ Sa'd, sen de yoğsa âba ve ecdâduñ dînlerin terk idüp Çazret-i Muğammed'e tâbi' olduñ mı?" didi. Çazret-i Sa'd "Ne'am, Müslimân oldum, *Lâ ilâhe illallâh Muğammedün Rasûlullâh.*" diyüp İslâm'ı arz eyledi. Hemân Ömer kılıç gavâle eyledi, Sa'd def' eyledi ve eyitdi ki "Yâ Ömer, hemân baña mı hücum idersün, hemşireñ Âmine ve zevci Sa'd bin Zeyd'e bu giddeti ve şevketi izhâr itmez misün?" didi. Ömer eyitdi "Anlar dağı Çazret-i Muğammed'e tâbi' olup imâna geldiler mi?" Sa'd eyitdi "Geldiler, ne'am, pes." Sa'd'dan i'râz idüp hemşiresi evine revâne olup ittifâğ Çabbâb bin Eret raëiyallâhu 'anh ta'lim-i Qur'ân idüp süre-i Şâ-Hâ tilâvet iderken Ömer çapuya geldi, iğgâ ve istima' itdi ve çapuyı dağ itdi. Sa'd bildi ki Ömer'dür, havfdan "Kimsün?" didi. Ömer "Benüm, aç çapuyı." didi. Pes açup içeri girdi. Sa'd gördü ki Ömer gamâyil-var, seyfi kılâde itmiş, [122^a] tamâm çorğdı. Çabbâb bin Eret raëiyallâhu 'anh havfından hemân tenhâya gidüp pinhân oldu. Ömer raëiyallâhu 'anh hemşiresine "Ol tilâvet itdügüñ nedür?" didi. Hemşiresi "Nesne yok." diyü inkâr itdi. Ömer eyitdi "Ben haber aldım, sen ve erüñ müslimân olup Muğammed'e tâbi' ve münkâd olmuşsun." didi. Ve Sa'd'i meşt ile yığup sinesine çorğdı. Âmine Ömer'i def' idüp

zevcin taḥlîs murâd itdükde bir şapunça urdı. Beynisinden kan revân oldu. Pes Sa’d “Yâ Ömer, rağmen imâna geldüm. *Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muğammeden Rasûlullâh.*” didi. Hemân dem Ömer bir gâl žuhûr idüp sofa kenarına culûs itdi. Ve levn-i müteğayyir oldu. Ve tazarru itdi ki “Ol şâgife ki tilâvet iderdüñüz, baña bir kere arz idüñ.” Hemşiresi Âmine râzı olmadı. Ömer eyitdi “Ol kelâm baña teşîr itmişdür, getir göreyüm, yine selâmetle size vireyüm.” didi. Âmine eyitdi “Gel gusl it, pâk ol, tâ ki muşğafa mess gelâl ola, zirâ *لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ*”^{*} buyurulmuşdur. [122^b] nâ-pâk olan yapışmak câiz degildür.” Pes, Ömer gusl itdi. Çabbâb-ı nihânî Âmine’ye tenbîh itdi. Qur’ân’ı kâfire virme. Âmine eyitdi “Mercûdur ki müslimân ola.” Âmine şâgifeyi Ömer’e şundi. Ömer oğumağa şurû itdi. Sûre-i Şâ-Hâ-i ulâ idi. Âyet-i tevğidi ve eşer-i kudreti muşâla’a ve müşâhede itdi. Nesim-i hidâyet-i İlâhiyye muğibb-i inâyet-i Rağmâniyye’den hûbûb ve žuhûr ve gadîka-i dil-i Ömer’e mürûr itdükde ezhâr-ı ma’rifet ve envâr-ı imân ve ma’dilet küşâde olup *“من يهدي الله فلا مضل له”*[†] sırrı žuhûra gelüp şükûfe-i şakâyık-ı imân ve İslâm kazâ-yı süveydâ-yı cinânında tamâm küşâde olduğda *“Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muğammeden Rasûlullâh.”* didi. Hemân Çabbâb kendüyi ayân itdi ve şâdümân olup “Allâhu ekber, yâ Ömer, Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem senüñ gağkuñda itdüğü duâ-yı cemilüñ eşeri žuhûr itdi ki çehâr-şenbe gicesi tâ şabâğ olıncaya değın “Yâ Rab, İslâm’ı Ömer’le dîni izzetlendür.” diyü tazarru itdi. El-ğamdülillâh ol saâdete vuşûl müyesser oldu. Pes Ömer [123^a] Çabbâb’a “Beni Rasûlullâh’a işâl it.” didi. Ma’iyyetle gidüp utbe-i aliyyeye yetdiler ve kapuyı dağ itdiler. Aşğâbdan ba’zı Ömer’i içerden görüp Seyyidü’l-Beşer’e haber virdiler. Fahr-i Âlem şallallâhu aleyhi ve sellem “Kapuyı açuñ, Ömer hayra şerre gelmedi.” diyü buyurdılar. Ömer içeri girdi, Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem istiğbâl itdi. Nûr-ı dide-i âlem olan başar-ı envârı ile Seyyidü’l-Beşer Ömer’e nazar itdi. Çeşm-i cihân beyni te’alluğuyla Ömer’den küfr ü şek âsarı mağvoldı. Qalbine envâr-ı imân ve ırfân mâl-â-mâl oldu ve buyurdu. “Ne maşlağata geldüñ, yâ Ömer?” Pes Hâşşâb-ı müsteşâb vürüdündan cümle mehâbeti ve şalâbeti ol ginde zâile olup tersân ve lertzân elinden şimşiri düşüp âfitâb-ı tecelli-i Zû’l-Celâl nâgehânî şulû itdüğinden zerre-vâr şems-i inâyet-i İlâhî pertevnüñ hâk-pâyına yüz sürdü. Ve zebân-ı iftikâr ile tekellüm itdi ve hezâr inkisâr ile müslimân olmağa geldüm.” didi. Pes Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu: “Yâ Ömer, *Lâ ilâhe illallâh* [123^b] *Muğammedün Rasûlullâh* di.” Çün Ömer ayn-ı ırfân ile kelime-i şayyibe-i güyân oldu, tâc-ı kerâmet fark-ı Fârûk’a erzânî olup hîl’at-i İslâm’ı kabûl ile zümre-i aşğâb-ı güzîne mülğak olup tamâm erba’in kemâl buldı. Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem *“الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنالوا به لولا أن هدانا الله”*[‡] didi ve dest-i

* Vakıa, 56/79: “Ona ancak temizlenenler dokunabilir.”

† Kehf, 18/17’den nakis iktibastır: “(Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı). İşte bu, Allah’ın âyetlerindedir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.”

‡ Anlamı: “Seni İslam’a yönlendiren Allah’a hamdolsun.”

“Ömer’e yapışup içerü aşgâba iletdi. Yârâna tebşir itdi. * “ هذا عمر لقد جاءكم مسلما ” didi. İşte Ömer, size tağkılkan müslimân olduğu galde geldi. Hemân Çazret-i Çamza kalçup Ömer’i der-âgüş idüp cümle aşgâb şad ü handân oldılar. Tamâm şafâlarından “Allâhu ekber” didiler. Çün Çazret-i Ömer imâna geldi. Çazret-i Rasûl’e hîşâb idüp eyitdi ki “Yâ Rasûlallâh, lâyiğ degildür ki âyin-i bâşıl âşikâre ve dîn-i ğağ nihân ola, Lât ve Uzza kâfirler beyninde âlâniyyet ibâdet oluna. Perverdigâr-ı âlem ve rezzâk-ı benî âdem olan zât-ı bî-çüne hafiyete işâat oluna. Buyur yâ Rasûlallâh, žuhûr idelüm, aşgâb ile ğarem-i muğtereme yürüyelüm, küffârı hâk-sâre sereznîşler idüp deyrlerin yaçup bütlerün [124^a] kesr idüp başlarına ateşler yaçup çanlarına odlar şıkalum.” didi. Aşgâb Ömer’den bu cerâiti müşâhede idicek kuvvet-i kalbleri müstağkem olup ikdâm idüp “Çıkalum!” didiler. Fahr-i Âlem şallallâhu âleyhi ve sellem “Yâ Ömer, bu izzet, bu ğayret benim duâm eğerindendür.” buyurdu. Fi’l-ğâl Cibril nüzûl idüp “Ey Nebiyy-i Muğterem ve Rasûl-i Muazzam, cemî-i sükkân-ı semâvât Ömer’ün İslâm’ından şadümân oldu.” diyü tebşir itdi. Hemân şemşir keşide olup aşgâbuñ muğaddemlerinde pişvâ olup ğareme teveccüh itdiler. Küffâr-ı hâk-sâr âle’l-huşûş Ebû Cehl-i pür-inkâr tamâm intizârda olup Ömer, Çazret-i Muğammed’ün serini teninden cüdâ kı lup şimdi gelür mağâmında iken nâgehân “Allâhu ekber” şadâsı cihânı dutup şevketle Fahr-i Âlem ğareme teveccüh idüp Çazret-i Ömer mağâm-ı hîzmette ser-efrâz ve muğabbet-i Rasûl[ullâh’da][†] mümtâz olduğın gördüklerinde bir mertebe ru’b u havf hâşıl olup cümle küffâr şerm-sâr u sernigün oldılar.

Meşnevî:

[Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]
Gün gibi açdı tîğ ile fi’l-ğâl
Oldı a’dâ mükedderü’l-ağvâl

[124^b] Sünnet-i Ağmed’i idüp icrâ
Râh-ı dîn içre kılmadı ihmâl

Neşr: Tevfîk-i Rabbânî ve lutf-ı Şamedânî qarîn ü yâr olup Ömer’ün âdâveti şadâkate mübeddel oldu.

Beyt:

پس عداوتها که خوش باری بود
پس خرابتها که معماری بود[‡]

Neşr: Hârâmî kalbi kuşr-ı imân gibi üstüvâr oldu. Dost yolunda her vechle cân u baş fedâ kı lup ğağla bâşılı tamâm fark itmegin “Fârûk” diyü lağab virildi. Câbir ra’iyallâhu ânh rivâyet ider ki “Biz bir gün Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem ile

* Anlamı: “İşte Ömer, Müslüman olarak geldi.”

† Burası derkenardadır.

‡ Anlamı: “Nice düşmanlıklar vardır ki yardım ve dostluktur. Nice harabeler vardır ki bayındırlıktır.”

mücâleset itmiş idük. Buyurdı ki “Şimdi size ehl-i cennetden bir kimesne şulû ider, nażar idüñ.” Çazret-i Ömer žuhûr itdi.

Beyt:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Şem’-i firāvân şebistân-ı’adel

Micmere-süzân gülistân-ı’adel

Çaşre dek o pâdişah-ı muğterem

Resm-i’adâletle olupdur’alem

Neşr: Ebû Sa’îd el-Ĥudrî ra’ıyallâhu’anh rivâyet ider ki “Faĥr-i’Âlem şallallâhu’aleyhi ve sellem buyurur “Hiçbir peygamber yoğdur illâ anuñ ehl-i semâdan iki veziri ve ehl-i arzdan iki veziri vardur. Benim daĥı ehl-i semâdan vezirim Cebrâ’îl ve Mikâ’îl ve zemîn ehlinden vezirim Ebû Bekr ve Ömer’dür.” buyurdı. Ve daĥı [125^a] buyurdı ki “Eger ben mebûs olmayaydım, Ömer peygamber olurdu.”

Nażm:

[Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

Didi Şâh-ı Resûl olaydı Ömer

Gelse bir daĥı ĥalqa peygamber

Kim odur zeyn-i mescid ü miğrâb

Yâr-i şânî-i güzide-i aşğâb

Neşr: Ve Çazret-i Risâlet-Penâh “Umum sâlîfe-i muğaddîslerinde mülhem bi’z-zunûb kimesneler vardur. Benim ümmetimde daĥı varsa Ömer’dür.” Yañî Ömer’üñ muğaddîslerden olması muğarrer ve muğakkağdur. Ve daĥı buyurdı ki “Çakğ-ı lisân Ömer üzre tekellüm ider. Yañî ĥurb-ı ferâ’îze vâşıldur, dimekdür. Ve daĥı buyurdı “Ömer bir meslege sâlik olmaz, illâ şeyşân fecc-i âĥire yañî ġayr-ı şariğe gider ve sâye-i Ömer’den şeyşân firâr ider. Ömer olduğı mağalde ġarâr itmez.” diyü Çazret-i Ömer’i tezkiye buyurmuşlardur.

Nażm:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Nûr-ı Ĥudâ olmağ ile ol güzîn

Sâyesine diyüler olmaz ġarîn

Taĥt-ı şalâbetde şeh-i dâd-ger

Bâğ-ı’adâletde gül-i bâr-ver

Neşr: Ve İbn-i Ömer ra’ıyallâhu’anhümâ rivâyet ider “Bir gün Rasûl-i Ekrem şallallâhu’aleyhi ve sellem mescid-i münife dâĥil oldılar. Ebû Bekr ile Ömer iki câniblerinde olduklarında ma’ıyyetle girdiler. Buyurdılar ki “Yevme’l-ġiyâmet bu üslûb

üzre ba’s oluruz. Ya’ni [125^b] sözünden müfârağat itmez. Söz kemâl-i şurb-ı müddete ve tamâm ittigâd-ı ma’nevî ve muğabbete işâret buyurdılar. Ve bir kerre Çazret-i ‘Ömer ğac ile ‘umre itmegi istizân itdiler, Fahr-i ‘Âlem icâzet virüp “Bizi da’î yâ ‘Ömer, du’adan unutm.” diyü buyurdılar. Ebü Hüreyre ra’iyallâhu ‘anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Çazretlerinden naql idüp buyurur ki “‘Âlem-i rü’yâda cennetde şâfi zehebden bir şaşr-ı refî müşâhede itdüm. Su’âl itdüm ki bu şaşr kimüñdür, cevâb virdiler ki evlâd-ı ‘Arab’dan bir kimesnenüñdür. Ben evlâd-ı ‘Arab’danum, kimüñdür, didim. Didiler ki Çureys’den bir kimesnenüñ. Ben Çureysiyüm, kimüñdür, didim. Didiler ümmet-i Muğammed’dan bir kimesnenüñdür. Ben Muğammed’üm, bu şaşr kimüñdür, didim. ‘Ömer bin el-Ħaşşâb Çazretlerinüñdür, didiler. Ve “Yâ ‘Ömer şaşruñ civârında bir câriye gördüm tevâzzî ider, naşar murâd idindim. Senüñ ‘izzetüñü tezekkür idüp baķmadım.” didükde ‘Ömer ağladı. “Bi-ebî [ente] ve ümmî yâ Rasûlallâh, saña da mı ‘izzet iderüm.” didi.

Meşnevî:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Mülk-i ‘adlün mir-i sulşanı ‘Ömer

Dîn-i ğaķķuñ seyf ü burhânı ‘Ömer

Fazl u dâniş çeşmesinüñ menba’ı

Luşf u cüduñ ma’den ü kânı ‘Ömer

[126^a]

Neşr: Ve Çazret-i ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anh buyurur: “Kelâm-ı Rabb-i Mecid üç Ħuşuşda benim re’yime muvâfiķ nüzül itdi. Evvelen **“وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى”* “ya’ni maķâm-ı İbrâhim’i namâzgâh ittigâz idinüñ, diyü temennî itdüm. Çaç Te’âlâ †*“وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى”* inzâl itdi. Ve şâniyen “*Yâ Rasûlallâh, lev ğicabtü ümmehâtü’l-mü’minîn li ennehü liyedĦule ‘aleyke’l-birri ve’l-fâcir.*” Ya’ni n’olaydı ezvâc-ı kirâm ğicâb-ı ser-â-perde ittigâz idelerdi. Zirâ cenâbuña berr u fâcir ve şâliĝ ü şâliĝ mürâca’at ider iĝtirâz evlâdur, didim. Pes Çaç Te’âlâ âyet-i ğicâbı inzâl itdi. Ve şâlişen ümmehât-ı mü’minîn mâbeynlerinde Ħilâf ve iĦtilâf vâķi olup nev’an Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cānibine Ħâşıra virdiler. Çur’an-ı ‘Azim’de beyân olunduĝı üzre Mâriye-i Kıbşî’yeye meyl itdüklerinde Çafşa ve ‘Aişe’ye külli ğayret çekdiler. Ol esnâda ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anh buyurur ki “*Le-tekfüfenne ‘an Rasûli ve li-yübeddilennehullâhu Ħayran minkünne.*” Ya’ni Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Çazretlerine cefâyı mütezammın ķavl-i fi’lden ferâĝat [126^b] idüñ, yâĦud Allâhu Te’âlâ sizden da’î Ħayırlu

* Bakara, 2/125’ten nakis iktibastır: “Biz, Beyt’i (Kâbe’yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik.”

† Bakara, 2/125’ten nakis iktibastır: “Biz, Beyt’i (Kâbe’yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik.”

hâtunlar iğsân idüp sizi tebdil ider, didim. Fi'l-gâl bu edāya muvâfiķ ve bu ma'nāya muşābıķ * “إِنْ طَلَّقَكَ أَنْ يُبْدِلَهُ أَرْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ” buyurdu. Ve İbn Mes'ud ra'ıyallāhu 'anh rivāyet ider. “Mā zilnā e'izzet^{en} münzū esleme 'Ömer.” Ya'nî biz 'izzetde olmaķdan zā'il olmadıķ, 'Ömer İslām'a gelelden beru. Rasül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur: “'Ömer'e buğz eyleyen hemān baña buğz eylemişdür ve her 'arefe gicelerinde hâşşaten 'Ömer ile Çak Te'ālā hālķa mübāhāt ider. Benim bendelerimde 'Ömer gibi ķulum var.” buyurur. Hîlāfetlerine Çazret-i Ebū Bekr'ün vefātı günü icmā' olmuşdur. Cemādie'l-āhîrenün 'aşr-i āhîrinde hicretün on üçünde vākî' olmuşdur. 'Alî, 'Ömer'ün fazlına ve 'ilmine iķrār itmişdür. Altmış üç yıl mu'ammer oldı. Müddet-i hîlāfeti on yıl ve nışf seneden ziyāde olmuşdur. Hâteminün nakşı “Kefā bi'l-mevti vāi'z^{an}, yā 'Ömer”[†] idi. Vefātı Ebū Lü'lü' nām naşrānünün 'adāvet-i dîniyyesi ile mübārek başlarına ve ğayrı yerine şabāĝ namāzını edā [127^a] iderken hānçer ile üç kerre ta'n itdüğinden olmuşdur. Mübārek Zi'l-Ĝicce'nün o āhîrinde hicretün yigirmi üçünde ba'de's-şā'n bir gün bir gice ğayātda olup rûĝ-i pāki āşiyāne-i Çazret'e pervāz itmişdür. Namāzını Şüheyb ķılmışdur. 'İnde'n-Nebî şallallāhu 'aleyhi ve sellem defn olunmuşdur. Ra'ıyallāhu 'anh.

Beyt:

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

Artura raĝmetini Çazret-i Çak

Virdi İslām'a 'adl ile revnāk

Neşr: Şemāyil-i şerifleri 'Abdullāh bin 'Ömer'den mervîdür. Buyurur, beyāz idi, hūmreti ğālib idi. Ķadd u ķāmeti şavil idi, şol eliyle şāĝ ķulaĝını ahz idüp feres üzre ķā'im şururdu. Ke-enne at üzerinde hālķ olunmuş gibi ziyāde cesim idi, 'arızlarında hîffet vār idi, ğāyetde mehîb idi. Hîlāfeti zamānında eşrāf u eknāfda dört biñ mescid binā olunmaķ müyesser oldı ve dört biñ künye-i küffārı hedm itdi. Dîn-i İslām'a tamām 'izzet virdi.

Nażm:

برباد رفت خرمن کفار خاکسار

چون درکشید حجر آتش فشان عمر

خورشید دین با اوج کمال ان زمان رسد

کاند اخت سایه بر سرا سلامیان عمر‡

Neşr: İbnü'l-Enbārî rivāyet ider ki bir gün 'Ömer ra'ıyallāhu 'anh [127^b] Rasül-i Ekrem Çazretinün yanında idi. İttifaķ Hāşşāb buyurdu ki “Yā 'Ömer, keyfe ğālūke izā

* Tahrim, 66/5'ten nakıs iktibastır: “Eĝer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bākire eşler verebilir.”

† Anlamı: “Ey Ömer, nasihatçı olarak ölüm yeter.”

‡ Anlamı: “Hz. Ömer, ateş saçan kılıcını çekince başlarına küller dökülesice kâfirlerin harmanı rüzĝara savruldu. Hz. Ömer, müslümanların başına gölgesini düşürdüĝünde dinin güneşi en zirveye çıktı.”

câ’eke melekânü’l-ğabri Münker ve Nekîr esvedân ezreğân.” Ya’nî gâlüñ nice olunur yâ ‘Ömer, kabirde kaçan Münker ve Nekîr geleler ki gözleri gökdür ve yüz[leri]* siyâhdur ve şûretleri ra’de beñzer. Arzı şaş iderler ve başarıları berğ-vâr leme’ân ider. ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anh eyitdi. “Yâ Rasûlallâh, ol ğinde benim aqlum kemâkân başumda olur mı?” Ğazret-i Rasûl “*Ne’am*” buyurdi. ‘Ömer eyitdi “İnşâ’llâhu Te’âlâ iş âsândur, ben anlara kifâyet iderüm. Fahr-i ‘Âlem buyurdi “‘Ömer muvaffağdur.” Ğattâ ğikâyet olunur ki ba’de’l-vefât ‘Ömer’i ba’zılar rü’yâda gördiler ve bu ma’nâdan istifsâr itdiler, cevâb virdiler ki Münker ve Nekîr geldiler “*Men Rabbûke ve men nebiyyûke.*” didiler. Hemân bir elimle Münker’i ve bir elimle Nekîr’i mağkûm aħz itdüm. Vallâhi sizleri şimden soñra terk itmeyim, tâ baña Rabbinüz kimdür, cevâb virmeyince. İkiisi daħı tezarru’ itdiler. “*Zurnâ yâ Emîr!*” didiler. Rağm idüp yine kendi gallerine terk itdüm. Bir rivâyetde daħı [128^a] “Sizler elimden hâlâş olmazsınız tâ mağâmuñuz kıandedür, haber virmeyince.” didim. Cevâb virdiler ki “Yâ Emîr, mâbeyn beş yüz yıllığdur.” Ben daħı cevâb virdim ki “Siz beş yüz yıllığ yoldan geldüñüz, perverdigârı ferâmuş itmedüñüz. Ben hâd henüz dünyâdan munfaşıl oldım, mâbeyn iki hâtvadur, unudmağ münâsib midür?”

Faşlü’l-Ħişâb’da İbn-i ‘Abbâs rivâyet ider ki Ğazret-i ‘Ömer zamânında fetğ-i memalik-i kebîre ve Medâyîn-i keşîre vâkı’ olup hâzâ’in ve defâ’in vâfire getürdiler. Ğazret-i ‘Ömer gelen mâli mescidde tevzi’a şürü’ itdi. Evvelen Ğasan bin ‘Alî ra’eyallâhu ‘anha tebdür itdi. “Yâ Emîre’l-Müminîn, bize de mâldan ğişşe vir.” diyü şaleb itdi. Ğazret-i ‘Ömer “Mergâbâ yâ ibni Rasûlallâh” ve kerâmet buyurup biñ sikke virdi. Ve Ğüseyn bin ‘Alî geldi, kezâlik anlara daħı biñ sikke iğsân itdi. Ba’dehü ‘Abdullâh bin ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anhümâ daħı ricâ itdi. Beş yüz sikke buyurdi. Pes su’âl itdiler ki “Ben cihâd ve ğazâda şimşir-i âbdâr ile niçe küffar-ı hâk-sâr kıatl itdüm, ol anda Ğasan ve Ğüseyn Medîne’de [128^b] lu’b ve bâzide idiler, anlaruñ her birine biñ sikke virdüñ, baña beş yüz sikke virdüñ.” didi. Ğazret-i Fârûğ ra’eyallâhu ‘anh eyitdi “Yâ ‘Abdullâh, sen anlara mu’âdile ve muğâbeleye liyâkıatüñ yokdur. Anlaruñ pederi ‘Alî’dür, vâlideleri Fâşîma’dur ve cedleri Ğabîb-i Ekrem Muğammed Muşşafâ’dur ve ceddeleri Ħadîce-i Kübrâ’dur ve ‘amleri Ca’fer-i Şayyar’dur ve ‘ammeleri Ümmühânî’dür ve şayıları İbrâhim bin Rasûlullâh’dur ve deyzeleri Ruğıyye ve Ümmü Ğülsüm’dür ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kerîmeleridür. Sen de bunlaruñ gibi ağârîb getür, ğişşeyi tamâm al.” diyü cevabdan soñra ‘Abdullâh mütesellî olup kısmete râzı oldılar. Bu mükâleme ve muğâbele Ğazret-i ‘Alî sem’ine vâşıl olup tamâm şafâ kesb itdi ve buyurdi “Ben işitdüm, Rasûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “*‘Ömer, sirâcu ehli’l-cenneti ve nûru’l-İslâmi.*” Ya’nî ‘Ömer çerâğ-ı ehl-i cennetdür ve nûr-ı İslâm’dur. Çün bu ğadîşi Ğazret-i ‘Alî’den ‘Ömer nîk sîrete Hasaneyn-i Marziyeyn nağl itdiler. Ve ‘Ömer ra’eyallâhu ‘anh oğlu ‘Abdullâh’a emr itdi. Eyitdi “Devât u kıalem ve kâğıd [129^a] iğzâr eyle ve yaz: *Bismillâhi’r-rağmâni’r-rağîm*, ğadîşini Seyyid-i Eşbân “*Ehli’l-cennete ‘an ebihimâ ‘aliyyün ‘an ceddihimâ Rasûlullâhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem innehü kıale, ‘Ömeru sirâcü ehli’l-cenneti ve nûru’l-İslâmi.*” Ve buyurdılar “Ey püser, bu varağayı ğıfz

* Bu ek derkenardadır.

eyle! Vefât eyledükde şadrıma ço, tâ ki Çak dergâhına bu şahâdet ve bu varağa birle vâsıl olam.” *Enisü'l-Münkati'in* nâm kitâbda buyurur. Çün Ömer vefât itdi, vaşiiyet itdüğü gibi itdiler. Şabâğ kabri üzre bir hat buldılar ki “*Şadaqâ ve şadaqa ebühümâ ve şadaqa ceddühümâ inne Ömera raëiyallâhu anhü nûru'l-İslâmi ve sirâcü ehli'l-cenneti.*”^{*} ve Gazret-i Âli baña eyitdi: “Yâ Ömer, Çak Teâlâ kabrünü münevver kılsun, dine izzet virmiş idün ve te'yid idüp dini kavî kılmış idün vâşikâhu ilâ Muğammedⁱⁿ ve şâğbihî.” buyurdu. Raëiyallâhu anhüm ecma'in.

Faâl-ı Şalîs

Câmi-i Qurân, menba-ı gayâ ve imân, mihr-i sipihr-i hilâfet, der-i çarh-ı salşanat-ı Gazret-i Ösmân-ı Zî'n-Nüreyn evşâf-ı beyânındadır ki Gazret-i Ösmân bin Afvân Ebu'l-Âş bin Emîr bin [129^b] Abdi's-Şems bin Abdi'l-Menâf raëiyallâhu anh Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem ile Abdü'l-Menâf'da neseb^{en} cem olup zümre-i sâbikeyndendür ve hicret itmişdür ve lağabı Zî'n-Nüreyn'dür. Zîrâ Fahr-i Âlem'ün şallallâhu aleyhi ve sellem evvelen kerîmeleri Ruqiyye Gazretlerini nikâğlanup Çabeşeyle hicret itdi. Yine gelüp Medîne'ye hicret itdi. Bedir gâzâsına gitdiklerinde Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem Medîne-i Münevvere'de tenbîhleriyle Ruqiyye hasta olduğına binâ^{en} kaldı. Bi-gikmetillâh Ruqiyye rağmetullâha intikâl eyledi. Rasûl-i Ekrem şallallâhu aleyhi ve sellem Ösmân'ün gâneyim-i Bedr'den gişe ve sehemini ta'yn eyledi, saâdet ile seferden geldükde şaniyen kerîmeleri Ümmü Gülsüm'ü virdiler. İki nûra vâsıl oldu.

Nażm:

[*Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün*]

Dürr-i dilârâ-yı seğâb-ı gayâ

Câm-ı muşaffâ-yı şerâb-ı şafâ

Mağrem idüp anı şeh-i enbiyâ

Virdi aña iki dürrini behâ

Oldı bu vech ile o gerdün cenâb

Câmi-i envâr-ı meh ü âfitâb

Neşr: İmâm-ı Çasan buyurur: “Aşr-ı Âdem'den ol ana gelince bu izzet ümemden bir kimseye olmamışdur. [130^a] illâ Ösmân'a oldu. Ümmü Gülsüm vefât itdükde Fahr-i Âlem buyurdu: “Eger üçüncü kızım olaydı anı dañı virirdüm.” Ve ba'd-ı vefât-ı Ömer ittifağ-ı aşğâb ile serir-i hilâfete Gazret-i Ösmân cülüs itdi. Hicretün yigirmi dördünde mâh-ı muğarremün ol gününde bi'at itmişlerdür. On bir yıl ve on bir ay hâlife olmuşdur. Şekl-i cemîli vasaşü'l-kâme ve gûsnü'l-vech ve kebirü'l-ligye ve beyâzü'l-levn olup iki omuzları ba'd ve beşeresi laşif idi. Eshiyâdan olup Gazve-i Tebük ki ceys-i aşere

* Anlamı: “Onlar; babaları, dedeleri, Hz. Ömer'in İslam'ın nuru, cennet ehlinin lambası olduğu konusunda doğru söylediler.”

dimekle ma'rûfedür, üç yüz deveyi fi-sebîllâh cem'î çulları ve sâyir levâzımı ile taşadduk ve infâk itmişdür. Ve otuz beş biñ dirhem teber ile bi'r-i Rûme'yi iştirâ idüp Medîne'de muhâcirin ve enşâra vaqf itmişdür. Ve bir rivâyetde dañı yedi yüz elli deve ve yedi yüz vaqiyye flori getürdi. “Yâ Rasûlallâh, ğazâya şarf it.” diyü tazarru' idüp bu semtle iki kerre cenneti Rasûlullâh'dan iştirâ itmişdür. [130^b] “Ve şimden soñra ‘Osmân’uñ günâhı kitâb olunmaz.” diyü buyurulmuşdur.

Nażm:

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

Pâdişâh-ı mülk-i rûġânîdür ol

Maġzen-i esrâr-ı Raġmâni'dür ol

Cenneti almış Hüdâ'dan bi-gümân

Aña müştâk iken erkân-ı cinân

Neşr: Ve ğayet de mütevâzi' olup dört yüz kóle mâlik iken ğâh ve bi-ġâh bâzârdan heyme alup mübârek başunda getürürdü. “Yâ Emire'l-Mü'minîn, niçün böyle idersin?” diyene “Kendümi tecrîbe iderin.” diyü cevâb virirdi. Ğâfız-ı kelâmullâh ve Câmî-i Qur'ân olup kemâl-i ğayâ ile mevşûf idi. Ğazret-i Ğâişe rivâyet ider ra'eyallâhu 'anhâ “Bir gün Ğazret-i Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem meclis-i şeriflerinde oturup pâ-yı şerifi ziyâde küşâde idi. Ebû Bekir ve 'Ömer istizân itdükde Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ta'yir-i vuzu' itmediler. Ammâ Ğazret-i 'Osmân istizân itdükde şiyâbını irhâ idüp tesettür buyurdılar ve her cânibini örttüler. Üslûb-ı ma'hûddan ba'de'l-meclis su'âl itdüm. Buyurdılar ki “اللااستحي ممن يستحي منه ملائكة الرحمن” ya'nî “Ğicâb itmeme şol kimesneden ki Raġmânullâh'ıñ melekleri andan [131^a] ğicâb iderler.

Sayfa | 1114

Meşnevî:

[Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Eyledi anı ol kerim ü raġim

Ğüsn-i hâlk ile ġalim ü selim

Utandırır anı ġayâsından

Yatduġı yiri Ğaġ cinân itsün

Ola dârü's-selâm içinde muġim

[Cümle kerrübiyân-ı 'arş-ı 'azîm]*

Neşr: Ve Şalġa ra'eyallâhu 'anh rivâyet ider ki “Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurur. “لكل نبي رفيق في الجنة ورفيقي عثمان” ya'nî “Her peyġamberüñ bir refiķi vardur, benim refiķim cennetde 'Osmân'dur.” Ve du'â-yı cemiline mażhar kıilup buyurmışdur.

* Bu dize derkenardadır.

“غفرالله لك يا عثمان ما قدمت وما اخترت وما اسررت وما اعلنتوما هوكان الي يوم القيمة” ya'nî “Allâhu Te'âlâ seni yarlığasın yâ 'Osmân, her gâlde ve her zamânda rûz-ı cezâya dek i'lân ve isrâr olunan zûnûbdan ve te'kaddüm ve te'ahhûr eyleyen esâmdan.” dimekdür.

Çikâyet olunur ki Ruqiyye Çazreti zamânında üç yüz câriyeye mâlik idi. İttifâk bir gün 'Osmân'ı tenhâda bir câriye ile mülâ'abe eyledügin gördi. Çazret-i 'Osmân gicâb ve gayâ itdi. Ruqiyye ra'iyallâhu 'anhümâ şabr itmeyüp Fahr-i 'Âlem'e şikâyete gelüp bükâ itdi. Sulşân-ı Güzîn “Sebeb buña nedür, yâ Ruqiyye?” didükde kışşa-i ma'hûde' beyân itdi. [131^b] Rasûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu “Yâ Ruqiyye, Allâh ve Rasûlullâh rızâsın isterseñ var yüzüñi 'Osmân'ın kademine vaz' idüp rızâsın şaleb eyle. Tağkıkân sükkân-ı semâvât benimle iftihâr ider, ben 'Osmân'la iftihâr iderüm.” Pes Ruqiyye müteğayyire olup “Eger vâlidem Çazret-i Hâdîce gayâtda olaydı babam Rasûl-i Ekrem yanında i'tibârum olurdu.” diyü mağzûn evine teveccüh itdi. Sa'adethânesine geldükde 'Osmân'ın aynen ve nâlişen işidüp kapu fercesinden nażar itdi. 'Osmân mübârek başın secdeye kômuş bükâ ider. Tazarru' ider ki “Yâ Rabbe'l-'izze, Çabîb'üñi baña gâeab-nâk itme, ben küstahlık itdüm. Aña dâmad olmağ şerefini bilüp kerimesin ri'âyet itmeyüp hâşırım kesr itdüm.” Ruqiyye bu gâleti müşâhede itdükde qalbi nerm oldu ve gâeabı sükûn buldu. Kapuyı dağ itdi, 'Osmân fetğ-i bâb itdi, murâd idindi ki der-âgûş idüp şaleb ide. Ruqiyye râziye olmayup babamuñ vaşiyetini icrâ ideyin diyüp ve pây-ı Çazret-i 'Osmân'a rüy-ı mâlîde oldu. Bu edebi 'Osmân ra'iyallâhu 'anh gördükde ağlayup bu ni'mete [132^a] şükrâne üç yüz câriyeyi âzâd eyledi. Pes bu mu'âmeleyi Rasûlullâh işitdi, şâd u hândân oldu. Bu esnâda Cibrîl nüzûl idüp Bâr-i Te'âlâ'dan tuğfe-i selâm edâ ve teslîm itdi. Ve Rabbü'l-'alâ buyurdu “Çünkü 'Osmân cevâriyi i'tâk itdi. Mağzâsınuñ rızâñı şaleb oldu, müjde olsun ki ben 'Osmân'dan qalemi ref' itdüm, aslâ hefevât ve zellâtın yazmam ve 'ahd itdüm ki yevmü'l-kiyâmet su'âl ve gesâb itmem ve anuñcün mizân vaz' itmem, tâ ki kâffe-i enâm senüñ celâlet şânuñi ve tamâm rif'at ü qadrüñi müşâhede itsünler.

Ve şiyâm u kıyâm ve 'ibâdet ü tilâvet-i Qur'ân pişe ve 'âdeti idi. Çattâ ifşârı şerbet-i şehâdet ile oldu. *Faşlü'l-Hîşâb*'da Muğammed Pârsâ buyurur: Vaqtâ ki 'Osmân ra'iyallâhu 'anh Medîne-i Münevver'e'de kendi hânesinden muğâşara olunup a'dâ aña hücum itdi, aslâ ifşâr itmedi. Şerbet-i şehâdete muntazır oldu. Çazret-i 'Alî kerremallâhu veche İmâm Çasan'ı bir kâse şerbetle irsâl itdi ve istifsâr buyurdu ki “Eger câ'iz olursa a'dâsına muqâbele idüp [132^b] kendilere nuşret idelüm.” İmâm Çasan gelüp şerbeti şunup ve istifsâr itdükde cevâb-ı bâ-şavâb buyurdu ki “Ben Peyğamber Çazretini vâkı'anda gördüm, baña buyurdu. Yâ 'Osmân, eger muqâbele iderseñ nuşret bulursun ve eger muqâbele itmezsen belâya şabr idüp teslîm-i kazâ idersin. Bu gice bizümle ifşâr idersin. Ben Rasûl ile ifşârı ihtiyâr itdüm.” didi. Ve dört yüz pür-silâğ gulâmı var idi. Ve buyurdu “Her kim silâğın izhâr itmezse ve kılcın çekmezse mâlumdan âzâd olsun ve benüm için müslimânlar qanı şaçılmasun.” didi. Ve Çazret-i Çasan isti'zân itdi. “İcâzet vir, kıtâl idelüm.” didükde aña dañı “Ey oğul, var hâneñüze guzürda ol, Çakğ'ın tağdiri her ne ise žuhûr ider.” buyurdu. Rivâyetdür ki yevmü'l-cum'a Zî'l-Çicce'nüñ on sekizinde

seksen üç yaşında idi. A’dâ hücum itdüklerinde tilâvet-i Qur’ân idüp “فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ” âyet-i kerîmesin tilâvet iderken kâse-i gîsâm-ı a’dâdan şerbet-i şehâdeti nüş itdi ve Bâkî’de dem-i âlûd libâsıyla [133^a] bir bostânda defn itdiler. Ra’îyallâhu ũanh.

Meşnevi:

[Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün]

خلد برین نشیمن عثمان با حیاست

جنات عدن مسکن عثمان با حیاست

شمعی که روشنیست نسیان جان او

نور درون روشن عثمان با حیاست

خصم خدا و خصم رسولست خصم خویش

ان پی حیا که دشمن عثمان با حیاست†

Ĥuld-ı berin menzîlidür ũOsmân’uñ
Cennet-i Ĥadn meskenidür ũOsmân’uñ

Āfitâb-ı cihân pertevdür ũOsmân’uñ‡
Mâh-ı münîr rûşenidür ũOsmân’uñ

Fa’îl-ı Râbî

Şehriyâr-ı velâyet ü kerâmet, sulşân-ı serîr-i hîlâfet, hâtime-i cerîde-i ģadâlet, bânî-i mebânî-i velâyet Ğazret-i ĤAlî bin Ebî Şâlib’uñ evşâfı beyânındadır ki Ğazret-i ĤAlî bin Ebî Şâlib bin el-Muttalib bin Hâşim bin ĤAbd-i Menâf el-Ĥureşiyü’l-Hâşimiyü ibni ĤAmmî’n-Nebî şallallâhu ũaleyhi ve sellem Rasûl-i Ekrem ile cedleri ĤAbdü’l-Muşşalib’de cem’ olur. Ve vâlidesi Fâşıma binti Esed bin Hâşim bin ĤAbdi Menâf’dır. Muhâcîrîndendür. Ğayât-ı Rasûl de Medîne-i Münevver’e de müteveffâdur ve ĤAlî sekiz yaşında îmâna gelmişdür. Emîr-i Mü’minîn ũOsmân ra’îyallâhu ũanh intikâlinden üç gün soñra hicretüñ otuz beşinde Zî’l-Ğicce’de bî’at [133^b] olındı. Ser-çeşme-i fütüvvet ve velâyet ve zülâl-i ĝavz-ı hidâyet ve kerâmet olup zât-ı kerîmü’ş-şânı Ĥalîfe-i Rasûl olmışdur.

Beyt

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

* Bakara, 2/137’den nakis iktibastır: “Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşmüş olurlar. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.”

† Anlamı: “Huld-i Berin ve Aden Bağları haya sahibi Hz. Osman’ın evi ve meskenidir. Canların yatak odasını aydınlatan mum, haya sahibi Hz. Osman’ın içinin nurudur. Haya sahibi Hz. Osman’a düşman olan hayasız, kendine, Hz. Peygamber’e ve Allah’a düşmandır.”

‡ Bu dizede vezin aksamaktadır.

شير خدا صف نكن و روز و جنك

پنجه زن سينه ببر و پلنك*

Žerre kadar zür ne döymez zemîn

Böyle gerek zür hezâr âferîn

Neşr: Sa’d bin Ebî Vaqqâs rivâyet ider “Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem buyurdu “يا علي انت مني و انا “ya’nî “Yâ ‘Alî, sen baña Hârûn mesâbesindesin Mûsâ’ya niteki Hârûn Mûsâ birâderidür ve her gâlde mu’în u žahîrdür. Sen dañı baña tamâm ihtîsâs üzre izhâr-ı dîn-i İslâm’da mu’âvenetüñ olmışdur. Nihâyet Hârûn, peygamberdür ammâ sen degilsün. Zîrâ benden soñra peygamber gelmez.” diyü buyurdu.

Ve Berâ ibn ‘Azîb rivâyet ider, şallallâhu âleyhi ve sellem buyurur. “يا علي انت مني و انا “منك “ya’nî “Yâ ‘Alî, sen benden ve ben sendenüm.” diyü kemâl-i ihtîsâs ve muğabbet-i izhâr itmişdür. Ve dañı Çazret-i Fâşîma ra’iyallâhu ‘anhümâ hîşâb itdi “يا فاطمه ان الله تعالي اطلع “علي اهل الأرض فاختار منها رجلين احدهما بعلك والأخر ابوك [134a] şallallâhu âleyhi ve sellem ve ra’iye ‘anh. Ya’nî “Yâ Fâşîma, Allâhu Te’âlâ sükkân-ı zemîne benim ‘aşrîmda nażar-ı hâşla nażar itdi. Ehl-i arzdan iki kimesne ihtiyâr itdi. Bir senüñ zevc-i kerîmüñ ‘Alî’dür ve biri dañı babañdur.” buyurdu. Ve Çazret-i Rasûl-i Ekrem “يا علي خلقت انا و انت من شجرة” ya’nî “Yâ ‘Alî, sen ve ben bir şecereden mañlûğ olmışuzdur. Ben ol şecerenüñ aşlı ve bîñı ve sen fer’i ve şâñı mesâbesinde olup Çasaneyn-i Marziyeteyn ol şecere-i kerâmet-i âşârüñ şemereleridür. Eger yâ ‘Alî, benim ümmetim gündüz şâ’im ve gice kâ’im olup envâ’-ı ‘ibâdet ve şâ’ata iştiğâl üzre olup ammâ saña nev’-i buğz üzre olsalar yevmü’l-kiyâmet a’mâl-i ma’rûfeleri hâyr-i qabûlde olmayup her vechle ‘ikâb-ı nâr-ı cehennem ile ‘azâb-ı elime idhâl ve îşâl muqarrerdür.”

Ve İmâm-ı Tirmizî rivâyet-i mu’tebere ile İbni ‘Ömer ra’iyallâhu ‘anhümâdan rivâyet ider. Bir gün Rasûl şallallâhu âleyhi ve sellem aşgâb mâ-beyninde uñrevî muğabbet ve meveddete terğib idüp birbiriyle uñuvvet ma’nâsını tağkîk [134b] ve ta’yîn buyurdu. İttifâq Çazret-i ‘Alî gâkğında te’ñîr vâkî’ olup ihvândan bir kimesne ile ma’nâ-yı şeref-i fezâ-yı uñuvvet müyesser olmaduğına mağzûn ve gamnâk olup ‘Alî’nüñ mübârek gözleri nâmnâk oldı. Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem güzn-i ‘Alî’ye vâkıf olup sebebin istifsâr buyurduğda “Yâ Rasûlallah, beyne’l-aşgâb ve’l-ağbâb hîşâb ile Nebiyy-i Mükerrrem buyurup bendeñize iltifât buyurmaduñuz. Bî-ihiyâr inkisar-ı derûn žuhûr idüp kûze-i çeşmim pür-âb oldı.” Fañr-i ‘Âlem şallallâhu âleyhi ve sellem ‘Alî’yi der-âguş idüp “يا علي انت اخي في الدنيا والأخرة” ya’nî “Yâ ‘Alî, sen benim hem dünyâda hem âñiretde eñ-i ‘azîzimsin.” buyurup tesliyet itdi. Ve çünki qalb-i pür-şafâsı bu ihtîsâs-ı hâş ile qâbil-i qabûl-i feyż-i ilâhiyye ve mevrîd-i vâridât-ı Rabbâniyye olduğda Rasûl-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem “انا مدينة العلم والحكمة و علي بابها” buyurdu. “Ben ‘ilm ü gîkmet şehriyüm ve ‘Alî ol

* Anlamı: “Allah’ın aslanı, safları kıran ve savaşı günü panter ve kaplanın göğsüne pençe atan.”

şehrûñ kapusıdır.” Niteki şehir, cemiñ levâzım-ı beşeriyye-yi cāmî’dür. Kezâlik Çabîb-i Ekrem şallallâhu âleyhi [135^a] ve sellem, cümle ÷ulüm ve ma’ârif-i rûgânî ve cismânî şerî’at ve şarîkat ve gâkîkati cāmî ve gâvidür.

Beyt:

فان من جودك الدنيا و ضرئها
ومن علومك اللوح والقلم*

Neşr: Yañî “Yâ Muğammed, sen tağkîk-i mazhar-ı cûd-ı cevâd-ı gâk ve menba’-ı feyz-i feyyâz-ı muşlak olmağla “Levlâke levlâk lemâ hâlaqtü’l-eflâk.” gasebiyle senüñ iğsânuñdan žuhûra gelmişdür. Dünyâ ve mâfihâ ve âhîret dañı ÷ulüm-ı bî-pâyânuñdan ba’zıdır. Levğ ü Kalem’de olan ÷ilm [dañı ma’lûmuñdur.]† Zîrâ Levğ ü Kalem’de ÷âlem-i kevn ü fesâd müte’allîk-i havâdis rûzgârı “يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ” sırrını izhâr için ibtidâ’-i ÷âlemden intihâsına varınca olan ağıvâle müte’allîk olan kazâ ve kader şü’ünâtı beyân olunmuşdur. Ammâ Çabîb-i Ekrem şallallâhu âleyhi ve sellem Çazretlerinüñ levğ-i dili mażhar-ı envâr-ı uhdiyyet ve maşdar-ı âşâr-ı şamadiyyet olup ÷ulüm-ı İlâhiyye ve ma’ârif-i Rabbâniyye-i gayr-ı müntenâhiye menba’dır ki

Beyt:

راز كونين نمايد اشكار
لوح محفوظست پيشا نئ يار§

Neşr: Sırrını izhâr itmişdür. [Bu tağdırce Levğ ü Kalem ÷ilm-i Rasûl-i Mükerrerrem’den ba’z olur.]**

Nażm:

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]
Ey risâlet bûsitânında hîrâmân serv kad
[135^b] Ve’y nübüvvet ravzasında yâsemen bu lâle hâd

Enbiyânuñ her birinüñ var nihâyet ÷ilmine
Çağ saña virdi ki ÷ilm ü gikmete yoğ gadd ü ÷ad

Neşr: Pes bu şehrûñ kapusı olan zât-ı kerîmü’ş-şiyem dañı ne dâ’irede şehre ittişâli ve ne mertebede kemâli olmağ gerekdür, fehm olunur. Ömer ra’iyyallâhu anh hûtbesinde “Aķēānā ‘Alî.” buyurdi. Yañî “÷ilm-i şerî’atde gâyetde efâal ve kazâ bâbında ekmel olanımız ‘Alî’dür.” Çattâ bir def’a zinâ itmiş mecnûne ÷avratı getürdiler. Ömer ra’iyyallâhu anh recm gükme itdi. Çazret-i ‘Alî “Yâ Hâlife-i Rasûlallâh, istima’

* Anlamı: “Dünya ve nimetleri senin cömertliğinden, Levh ve Kalem senin ilimlerindedir.”

† Burası derkenardadır.

‡ Secde, 32/5’ten nakis iktibastır: “Allah, gökten yere kadar her işi düzenleyip yönetir. Sonra (bütün bu işler) sizin sayageldiklerinize göre bin yıl tutan bir günde O’nun nezdine çıkar.”

§ Anlamı: “Sevgilinin alını Levh-i Mahfuz’dur. İki alemin, dünya ve ahiretin, sırrı onu aşkar eder.”

** Bu cümle derkenardadır.

buyurmaduñuz mı, ğadîs-i şerîf vardur. “ رفع القلم عن ثلث عن المجنون حتى يبرأ وعن الغلام حتى يدرك وعن النائم حتى يسقط ” “Ya’ni kalem-i teklîf üç kimesneden merfu’dur: Mecnûndan ifâkât bulunca, tâze oğlandan bâliğ olunca, uyur ademden uyanınca. ʿÖmer raëiyallâhu ʿanh inşâf idüp ol mecnûneyi kendi ğâline terk itdi.

Meşnevi:

[Mefʿülü fâʿilâtü mefâʿilü fâʿilün]

Ol mâğî-i ealâlet-i ğâmiʿ-i şerʿ-i dîn

Ol vâliʿ-i velâyet ol şâh-ı evliyâ

Mirʿât-ı nefsi ğayb u ʿurûş-ı cemâl-i Çak

Mısdâk-ı âyet-i kerem ü maʿden-i sehâ

[136^a] Ser-defter-i cemâʿat-i erbâb-ı fazl u ʿilm

Mecmûʿa-i cemîʿ-i kemâlât-ı aşfiyâ

Neşr: Enes bin Mâlik rivâyet ider ki bir gün Faḥr-i ʿÂlem şallallâhu ʿaleyhi ve selleme büryân olmuş bir žaby hediye geldi. İttifâk yanlarında bir kimesne bulunmadı. Dua itdiler ki “Ey Bâr-i Ħudâ, dergâhuñda ğâyet maḳbûl olan bendeñi irsâl it. Bu žabyi anuñla tenâvül idelüm.” didükde Ğazret-i ʿAlî žuhûr idüp maʿiyyetle ol žabyi tenâvül itdiler. Raëiyallâhu ʿanh cemiʿ ğazavâtta ğâzır idi. İllâ Tebükʼde Ħanedân-ı nübüvvet maşâligini Nażmʼe ḳalmışdı. Ve *Vefâ* nâm kitâbda Şuheyb-i Rûmîʼden rivâyet olunur ki Rasûl-i Ekrem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem bir gün ʿAlî Ğazrete suʿâl itdiler. “Benî âdem mâ-beyninde eşḳâ ve ğâyet bed-baḥt kimdür?” didiler. Cevâb buyurdı ki Ğazret-i Sâliĝ Peyĝamberʼüñ nâḳasını ʿaḳr eyleyen kimesnedür. Zirâ Çak Teʿâlâ * “إِذْ أُتْبِعَتْ أَشْفِيهَا” فَقَالَ “+” “لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا” فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا” † buyurup Ğazret-i Çak ol nâḳayı ʿaḳr ideni şaḳî ʿad buyurdı. Şâniyen yine suʿâl buyurdı ki “Baʿdehü [136^b] ğâyet bed-baḥt kimdür?” Ğazret-i ʿAlî kerremallâhu veche “Maʿlûmum degildür.” didi. Faḥr-i ʿÂlem şallallâhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ve işâret itdüler. “Seyf-i pür-ĝayfla senüñ ser-i pür-sürürüñi ten-i bâ-nûruñdan cüdâ ve dür iden ĝarîfdür.” Pes ʿAlî şehâdete ĝariş olup dâʿimâ tevaḳḳuf ve taraşşud üzre ol zamâna muntażır oldu, tâ ki ol şerbeti nûş idüp Ğazret-i Muşşafâʼya vâşil ola. Tamâm dört yıl ve şoḳuz ay şafâ ile sırr-ı pür Ħilâfetde ḳâim olduḳdan şoñra altmış üç yaşında rûĝ-ı pâki ḳazâ-yı Firdevs ve Ħaşira-i ins ve ḳuds cânibine pervâz itdi. Mübârek Ramazânʼuñ on üçünde cumʼa gününde mecrûĝ olup vaşiyet idüp aĝbâba es-selâmü ʿaleyküm ve raĝmetullâhi ve berekâtühü, diyü Ħişâbdan şoñra dünyâ kelâmın itmeyüp hemân kelime-i tevĝide iştiĝâl itdükde âḥir nefesi *Lâ İlâhe illallah* ĝaḳḳâniyyetinüñ tefâyüs-i leşâʿifin mülâĝaza ve müşâhede ile sū-yı Raĝmânʼa

* Şems, 91/12: “Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında.”

† Şems, 91/13: “Allahʼın Resûlü onlara: «Allahʼın devesine ve onun su hakkına dokunmayın!» dedi.”

‡ Şems, 91/14ʼten nakis iktibastır: “Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük bir felâket gönderdi de hepsini helâk etti.”

revâne oldu. Raëiyallâhu ʿanh. Çasaneyn-i Marzîyeteyn ve ʿAbdullâh ve Caʿfer ğasl itdiler. Çazret-i Çasan veft-i saġrâda namâzın [137^a] kılop defn itdiler ve kıabr-i Őerîfin tesviye idüp nâ-bedîd itdiler.

Meşnevî:

[*Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün*]

Ol kıamer Őalʿat ü esed-i kevkeb
Sâkı-i kevşer oldu ümmete hep

Çâtem-i enbiyâ gibi meşelâ
Oldı fazlıyla hâtem-i hulefâ

Çaddesallâhu sırrahuʿl-aʿlâ
Kerremallâhu vechehü ebedâ

Neşr: Çün zamân-ı Hârûn er-Reşid oldu. İzhâr itdiler, ğâlâ ziyâret-ġâh ol kıabr-i münîfdür. Ve baʿzilar kıabr-i muġayyer ve meşhed-i muʿaşşarı Kûfe mescidiniñ miġrâbındadır. *Esmâ* nâm kitâbda naql olunur ki vaşiiyeti mücibince ġice içinde defn itdiler. Ve kıabrini nâ-peydâ kııldılar. Tâ hîlâfet-i âl-i ʿÂbbas zamânında İmâm Caʿfer raëiyallâhu ʿanh žâhir kııldı. *Faşlüʿl-Ĥişâb*ʼda buyurur. Çazret-i ʿAlîʼnüñ otuz beş evlâdı vücûda ġelmişdür. Beşi Çazret-i Fâşimatüʼz-Zehrâ raëiyallâhu ʿanhâdan, mâʿadâsı ġayr-ı hâtunlardan on Őoķuzu zükür idi. Raëiyallâhu ʿanhüm.

Meşnevî:

[*Feʿilâtün mefâʿilün feʿilün*]

Yâ İllâhî ki çoķdur iġsânuñ
İrişür cümle derde dermânuñ

Kimse kapuñda bî-murâd olmaz
Andan artık kıapuda dâd olmaz

Her vücûduñ vücûdı cûd ġider
[137^b] Belki varlık senüñ vücûduñdur

Ben kıuluñ kim žaʿif ü ġaķirdür
Kullaruñdan ġaķir ü kemterdür

Şol kıadar cürm ile ġünâh itdüm
Kem ʿamel defterin siyâh itdüm

Bir ġaşûr ile Őâʿatim yoķdur
Şâʿat içre ġâlâvetim yoķdur

Âh idersem ne biter âhumdan
Çün mükeffer degil günâhumdan

Şâ'atim yoķ durur günâhum çoķ
Senden artuķ velî penâhum yoķ

Melce'üm sensün vü mu'adümsün
Maķşadum sensin vü murâdumsun

Âlemin mefharı Muğammed için
Âdem'üñ muķtedâsı Ağmed için

Sîreti pişvâ-yı âdemdür
Şûreti reh-nümâ-yı âlemdür

Merkez-i noķşa-i ezel oldur
Mażhar-ı sırr-ı lem-yezel oldur

Şağb u etbâ'ı ile âli için
Anlaruñ şilmi vü kemâli için

Şıdķ-ı Bû Bekr ü şadl-i Ömer için
Ğilm-i Ösmân ü cüd-ı Ğaydar için

Her biri bağr-i şilm-i Rabbânî
Her biri şayn-ı luşf-ı Yezdânî

Her biri muķtedâ-yı dîn oldı
Mażhar-ı şâlem-i yaķın oldı

Saña döndür bu gönlümüz yüzini
Saña baķdur bu cânımız gözini

SONUÇ

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in en yakın dostları, klasik edebiyatta "çehâr yâr, çehâr yâr-ı güzîn, çihâr dost, dört seçkin dost olarak anılan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile ilgili övgü dolu eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin klasik edebiyatta manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yapıya sahip olarak, özellikle manzum olanlarına divanlarda, mesnevîlerde, rastlandığı görülmüş; ayrıca bunların

na't, medhiye, hilye ve menâkıbnâme gibi türler olarak da işlendiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde müstakil bir bölüm olarak yer almaktadır. Bu bölümün içinde na't, medhiye niteliğinde şiirlerin varlığı, şemail, menâkıbnâme gibi türlerde bölümlerin olduğu görülmüştür. Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" de halifelerin soy, aile, nesep ve Hz. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgilerin verildiği, nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlerden bahsedildiği ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerinin anlatıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca müellifin mensur bölümlerde anlatımını şiirlerle desteklediği, bu şiirlerin hem konuyu tamamlayıcı hem de dua ve övgü niteliğinde oldukları görülmüştür.

Müellifin dört halife ile ilgili verdiği genel bilgiler dışında onların belirleyici bazı özelliklerine vurgu yaptığı da belirlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: Hz. Ebu Bekir'in "Sıddık" ismini almasına sebep olan doğruluğu, Hz. Peygamber'e olan tam sadakati ve inancı, mütevazılığı, cömertliği, tüm malını İslam için harcaması; Hz. Ömer'in "Faruk" olarak anılması, adaleti, cesareti; Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenerek "Zinnureyn" lakabını alması, zenginliği ve bu zenginliğini İslamiyet için harcaması, cömertliği, mütevazılığı, Kur'an-ı Kerim'e olan bağlılığı; Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ehli beytinden olması, ilim konusundaki bilgisi, cesareti.

Bu çalışmada *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılmış, klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılmış ve "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in transripsiyonu verilmiştir.

Bu çalışma ile 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ceyhan, Â. & Koyuncu, F. (2017). Dört Halifeye Dair Menkıbeler ve Râfizî'ye Nasihatler. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 41(1), 1-43.

Çavuşoğlu, A. (2005). İslamî Türk Edebiyatının İlk Ürünlerinde Hulefâ-yı Râşidîn. *İstem* 3(6), 237-244.

Fayda, M. (1998). Hulefâ-yı Râşidin. (Cilt. 28, s. 324-325). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kandemir, M. (2010). Şemail. (Cilt. 38, s. 497-500). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karakuş, Y. (2020). *Sultan I. Ahmed Dönemine Ait Bir İhyâ Tercümesi: Yenâbî'ül-Yakîn Fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn (İnceleme-Metin)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, A. (2015). Türk Edebiyatında Çehâr-Yâr-ı Güzîn: Abdî'nin Fezâil-i Hulefâ-i Râşidîn ve Hasâil-i Çehâr-Yâr-i Güzîn Adlı Mesnevisi Üzerine Bir İnceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, 107-126.

Öztürk, A. (2019). Türk Edebiyatında Dört Büyük Sahâbeye Hürmet Geleneği. *Derin Tarih Dört Halife Devri Özel sayısı* 14, 8-11.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Hz. Peygamber'in hem dostu hem de ondan sonra halifesi olan, "Çehâr-yâr ve Çehâr Yâr-ı Güzîn" olarak adlandırılan dört sahabe Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali hakkında klasik edebiyatta manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in konu edildiği na'tlarda, onun dört seçkin arkadaşı sıfatıyla yer almışlardır. Şairler hem Hz. Peygamber için yazdıkları şiirlerde hem de müstakil şiirlerde onlardan övgü dolu ifadelerle bahsetmişlerdir. Bu şiirlerde dört halifenin övgüsü genellikle Hz. Peygamber'den sonra yapılmış, onların hayatları ile adalet, sadakat, cesaret, doğruluk gibi özellikleri çeşitli yollarla anlatılmıştır. Öyle ki dört halife ile ilgili duygu ve düşüncelerin Türk İslam edebiyatının ilk ürünleri olan Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık'tan itibaren edebî ürünlerimizde işlenildiği görülmüştür. Klasik edebiyatta "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in övüldüğü manzumelere "na't-ı çâr-yâr" "Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn" ya da "Hilye-i çâr-yâr" gibi adlar verilmiştir. Bunlardan başka dört halifeyle ilgili edebî türler arasında fazilet-nâmeler, cenknâmeler, vecize tercüme ve şerhleri, mevlidler de bulunmaktadır. Dört halife ile ilgili yazılanlar müstakil oldukları gibi bir eser içinde de olabilmektedir. Çalışmanın konusu olan "Çehâr Yâr-ı Güzîn" müstakil bir bölüm olarak 17. yüzyılın başlarında yazılan ve manzum-mensur karışık bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* adlı eserde yer almaktadır. *Yenâbî'ül-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* 17. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir eserdir ve 423 varaklık tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığında 2574 numara ile kayıtlıdır. Bazı kaynaklarda Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi'nin eseri olarak ve İmam Gazzâlî'ye ait *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*'in bir tercümesi olarak tanıtılmıştır. Eser üzerinde tarafımızdan bir doktora çalışması

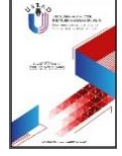
yapılmış ve eserin *İhyâ*'nın birebir tercümesi olmadığı, *İhyâ*'daki konularla ilgili müellif tarafından önemli görülen ayet, hadis ve birtakım rivayetleri içerdiği, ayrıca müellifinin de Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi olmadığı tespit edilmiştir. Kimliği tam olarak tespit edilemeyen bir müellif tarafından yazılan eser, manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olup on bir kitaptan oluşmaktadır. Bu on bir kitap sırasıyla *İhyâ*'nın ilk on beş kitabının tercümesidir. Çalışmanın konusu olan “Çehâr Yâr-ı Güzîn” yukarıda da belirtildiği üzere, bu eserde ikinci kitabın sonunda müstakil bir bölüm halinde bulunmaktadır ve eserin genel yapısına uygun bir şekilde mensur-manzum karışık olarak yazılmıştır. Her biri ayrı bir tür olan na't, şemail, medhiye, menâkıbnâme gibi türleri içinde barındıran eserin mensur kısmı menkıbevi özellikler taşımakta, manzum kısmında da na't ve medhiye diyebileceğimiz şiirler yer almaktadır. Müellif, *İhyâ*'nın tercümesini yaptığı bir eserde ve de *İhyâ*'da böyle bir bölüm olmadığı halde, neden bu şekilde dört halifeden bahsettiğini tam olarak söylemez sadece onlara olan sadakatini, sevgisini, bağlılığını ifade eder ve fasıllar halinde dört halifeyi anlatmadan önce, hepsini birlikte öven üç şiir söyler. Daha sonra Hz. Ebu Bekir'den başlayarak onlar hakkında bilgiler verir. Her bir halifeyi ayrı başlıklar altında ele alan müellif, sadece Hz. Ebu Bekir için alt başlıklar açmıştır. Müellif genel olarak halifelerin soy, aile, nesep ve Hz. Peygamber'le olan aile bağları hakkında tarihi kaynaklara dayalı bilgiler vermiş, nasıl Müslüman oldukları hakkındaki rivayetlere değinmiş ve yaşantılarından örneklerle dine olan hizmetlerini anlatmıştır. Tüm bu anlattıkları arasında ayetlerden hadislerden örnekler de veren müellif ayrıca kendince uygun gördüğü yerlerde anlatımını hem konuyu tamamlayıcı hem de dua ve övgü niteliğinde olan şiirlerle de süslemiştir. Müellifin dört halife ile ilgili verdiği genel bilgiler dışında onların belirleyici bazı özelliklerinden bahsettiği görülmüştür. Klasik edebiyatta dört halifeyi anlatan eserlerin ortak yönlerinden biri de onların bu özelliklerinden bahsetmeleridir. İlk halife Hz. Ebu Bekir'den başlayarak burada anlatılan özellikleri şu şekilde söyleyebiliriz: Hz. Ebu Bekir'in “Sıddık” ismini almasına sebep olan doğruluğu, Hz. Peygamber'e olan tam sadakati ve inancı, mütevazılığı, cömertliği, tüm malını İslam için harcaması; Hz. Ömer'in “Faruk” olarak anılması, adaleti, cesareti; Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenerek “Zinnureyn” lakabını alması, zenginliği ve bu zenginliğini İslamiyet için harcaması, cömertliği, mütevazılığı, Kur'an-ı Kerim'e olan bağlılığı; Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ehli beytinden olması, ilim konusundaki bilgisi, cesareti. Müellif, daha sonra dört halife için yazdığı ve dua niteliği taşıyan 17 beyitlik bir şiir ile “Çehâr Yâr-ı Güzîn” bölümünü bitirir. Bu çalışmada *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn* kısaca tanıtılacak, klasik edebiyatta “Çehâr Yâr-ı Güzîn” hakkında yapılan çalışmalarla ilgili genel bilgiler verilerek *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılacak ve “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in transripsiyonu verilecektir. Bu çalışma ile 17. yüzyılda yazılmış bir *İhyâ* tercümesi olan *Yenâbî'ü'l-Yakîn fi İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn*'de yer alan “Çehâr Yâr-ı Güzîn”in ilim âlemine tanıtımı amaçlanmıştır.

EXTENDED ABSTRACT: Many works in verse and prose have been written in classical literature about the four Companions Abu Bakr, Ömer, Osman and Ali, who were both friends and successors of the Prophet and named as "Çehâr-yâr and Çehâr Yâr-ı Güzîn". Especially in the na'its where the Prophet is the subject, they took place as his four distinguished friends. The poets mentioned them with praise-filled expressions both in the poems they wrote for the Prophet and in their standalone poems. In these poems, the praise of the four caliphs is usually made after the Prophet, and their lives and their characteristics such as justice, loyalty, courage and truth are described in various ways. It has been seen that the feelings and thoughts about the four caliphs have been processed in literary products since Divan-ı Hikmet, Kutadgu Bilig and Atabetü'l-Hakayık, the first products of Turkish-Islamic literature. Poems in which "Çehâr Yâr-ı Güzîn" is praised have been given names such as "na'it-ı çâr-yâr" "Hilye-i çehâr yâr-ı güzîn" or "Hilye-i çâr-yâr". Apart from these, among the literary genres related to the four caliphs, there are also virtuous names, warnames, aphoristic translations and commentaries, and mawlıds. The writings about the four caliphs can be in a work as well as being independent. The subject of study, "Çehâr Yâr-ı Güzîn", is included in the work Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn, which was written in the early 17th century and is a mixed verse-prose translation. Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn is a work written in Ottoman Turkish at the beginning of the 17th century and its only 423-leaf copy is registered in the Süleymaniye Library Fatih Library with the number 2574. In some sources, it is introduced as the work of Shaykh al-Islam Bostanzâde Mehmed Efendi and as a translation of Imam Ghazali's Ihya'u 'Ulûmi'd-Dîn. A doctoral study has been done on the work by us and it has been determined that the work is not a literal translation of Ihya, it contains verses, hadiths and some narrations that are considered important by the author about the issues in Ihya, and that its author is not Shaykh al-Islam Bostanzâde Mehmed Efendi. Written by an author whose identity cannot be determined exactly, the work has a mixed verse-prose structure and consists of eleven books. These eleven books are the translations of the first fifteen books of Ihya, respectively. "Çehâr Yâr-ı Güzîn", which is the subject of study, as stated above, is in a separate section at the end of the second book in this work and is written in prose-verse mixed in accordance with the general structure of the work. The prose part of the work, which includes genres such as "na'it", "şemail", "medhiye", "menâkıbname", each of which is a separate genre, has the characteristics of epic, and the verse section includes poems that we can call "na'it" and "praise". The author does not say exactly why he mentions four caliphs in this way, although there is no such section in a work translated by Ihya, nor in Ihya. He simply expresses his loyalty, love and devotion to them, and before describing the four caliphs in chapters, he sings three poems praising them all together. He then gives information about them, starting with Abu Bakr. The author, who dealt with each caliph under separate headings, opened subheadings only for Abu Bakr. The author generally gave

information about the caliphs' lineage, family, ancestry and family ties with the Prophet, based on historical sources, mentioned the rumors about how they became Muslims and explained their services to religion with examples from their lives. The author, who also gave examples from verses and hadiths among all that he told, also embellished his narrative with poems that complement the subject as well as prayer and praise wherever he sees fit. Apart from the general information that the author gave about the four caliphs, it was seen that he mentioned some of their defining characteristics. One of the common aspects of the works describing the four caliphs in classical literature is that they talk about these features. Starting from the first caliph Abu Bakr, we can say the features described here as follows: Abu Bakr's correctness, which led him to take the name "Siddiq", His complete loyalty and belief in the Prophet, his modesty, generosity, spending all his wealth for Islam; The mention of Umar as "Farouk", his justice, his courage; Osman's getting the nickname "Zinnureyn" by marrying the two daughters of the Prophet, his wealth and spending this wealth for Islam, his generosity, modesty, his devotion to the Qur'an; Ali's being one of the Prophet's ahl al-bayt, his knowledge of science and his courage. Afterwards, the author finishes the "Çehâr Yâr-ı Güzîn" section with a 17 couplet poem that he wrote for the four caliphs and which is a prayer. In this study, Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn will be briefly introduced, and general information will be given about the studies on "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in classical literature, and Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i ' "Chehar Yâr-ı Güzîn" in Ulûmi'd-Dîn will be analyzed in terms of form and content and its transcription will be given. With this study, it is aimed to introduce "Çehâr Yâr-ı Güzîn" in Yenâbî'ü'l-Yakîn fî İhyâ'i 'Ulûmi'd-Dîn, a translation of İhyâ written in the 17th century, to the world of science.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

ŞER'İYYE SİCİLLERİ'NİN ARŞİV BELGELERİ ARASINDA OSMANLI SOSYO-EKONOMİ TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ*

THE IMPORTANCE OF THE OTTOMAN SOCIAL-ECONOMIC HISTORY
AMONG THE ARCHIVE DOCUMENTS OF THE ŞERİYYE REGISTRIES

Sevil AKYOL

Doktora Öğrencisi, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı/ Tarih, Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi,
Nevşehir, Türkiye.

Ph.D Student, Department of New Age History/ History, Nevşehir Hacı Bektaş
Veli University,
Nevşehir, Turkey.

umutkurt83@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5498-1711

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.934523

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Akyol, S. (2021). Şer'iyeye
Sicilleri'nin Arşiv Belgeleri Arasında Osmanlı Sosyo-Ekonomi Tarihi Açısından Önemi.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 3(6), 1127-1144.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* 10-11 Nisan 2021 tarihleri arasında yapılan Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimler Sempozyumu'nda (USVES) sunulan "Şer'iyeye Sicilleri'nin Osmanlı Sosyo-Ekonomi Tarihi Açısından Önemi" isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

Öz: Arşiv belgeleri bir devletin veya bir topluluğun yaşadığı döneme ışık tutan önemli kaynaklardır. Tarih bilimi açısından birincil kaynak olarak adlandırdığımız bu belgeler yazılış sebepleri ve ihtiva ettiği bilgiler bakımından farklı isimlerle literatürde yerlerini almışlardır. *Tevârîh-i Âl-i'ler*, *Tahrir Defterleri*, *Mühimme Defterleri*, *Vakıf Defterleri* ve *Şer'iyeye Sicilleri*; Osmanlı devletinin idarî, siyasî, askerî, sosyal ve iktisadî yapısı hakkında bize yol gösteren önemli kaynaklardır. Bu ana kaynakların dışında farklı ihtivalarda (surname, ruznamçe vb.) birçok arşiv belgesi vardır. Fakat bizim önceliğimiz Osmanlı devletiyle hükmettiği toplum arasındaki hukuki, idari, sosyal ve iktisadi ilişkilerin nasıl yürütüldüğünü belgeleyen kadı sicillerinin önemini vurgulamaktır. Şer'iyeye sicilleri Osmanlı devlet yapısı hakkında kesin bilgilerin ortaya konulması açısından elbette ki tek başına yeterli değildir. Ancak bireyin devletle, bireyin yöneticiyle veya bir topluluğun yönetenle, bireyin bireyle yaşadığı sorunları, haksızlığı; yapılan haksızlık durumunda verilen hüküm veya cezaları bu belgelerde görmekteyiz. Hazırladığımız bu çalışma, şer'iyeye sicilleriyle ilgili bilgilerin dışında; tez çalışmamızda kullandığımız belgelerden de örnekler verilerek sicillerin ehemmiyetine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Şer'iyeye Sicilleri, Kadı, Sosyo-Ekonomi

Abstract: Archive documents are important sources that shed light on the period of a state or a community lived. These documents, which we call the primary source in terms of historical science, have taken part in the literature with different names due to their reasons for writing and the information they have. Important sources that guide us about the bureaucracy, military, political, social and economic structure of the Ottoman state is *Tevârih-i Âlies*, *Tahrir Books*, *Muhimme Register*, *Vakıf Books*, *Şer'iyeye Sicils*. Apart from these main sources, there are many archive documents with different contents (*surname*, *ruznamçe* etc.). However, our priority is to emphasize the importance of the *Şer'iyeye Sicils*, proving juridical, administrative, social and economic relations between the Ottoman state and the its society. No doubt only the *Şer'iyeye Sicils* are not sufficient to reveal precise information about the Ottoman state structure. However, in these documents, we see the problems an individual has with the state, the ruler or the ruler of a community, or with each other, the judgments or penalties given injustice. This study we have prepared aims to draw attention to the importance of the registries by giving examples of the documents we use in our thesis as well as the information about the *Şer'iyeye Sicils*.

Key Words: Ottoman State, Şer'iyeye Registers, Qadi, Socio-Economy

GİRİŞ

Tarihsel çalışmalardaki en önemli ayrıntı öne sürülen fikirlerin belgelere dayanıyor olmasıdır. Bir tarihçi için belgeden kasıt arşiv kaynaklarıdır. Arşiv kaynakları bir devletin, bir topluluğun yaşadığı döneme ışık tutan ana kaynaklardır. Yazıldıkları dönemde yaşanan veya

yanabilecek olaylar karşısında uygulanan tedbirleri ve bürokratik sebeplerle alınan kararları içeren hukukî, siyasî, idarî, sosyal ve iktisadî konularda yazılan bu belgelerin bir kısmı zamana karşı koyamaması ve yangın, sel, deprem gibi doğal afetlerin dışında; savaşlar, saldırılar gibi insani faktörlerden dolayı günümüze kadar ulaşmamıştır. Tarih bilimi açısından önem teşkil eden bu kaynaklar yazılış sebepleri ve muhteviyatları açısından farklı isimlerle bilinirler.

Osmanlı tarihini anlatan arşiv kaynakları içinde şer'iyye sicillerinin önemi birçok araştırmacı tarafından kendi başına değerlendirme konusu olmuştur. Bizim tarihimizde özellikle şehir tarihi kaynağı olarak kullanılan şer'iyye sicilleriyle ilgili ilk çalışma Hamidili Sancağı yani Isparta şehri üzerine Böcüzade Süleyman Sami tarafından yapılmıştır (Tak, 2009: 99-100). Cumhuriyetin ilk yıllarında küçük araştırmalar şeklinde başlayan şer'iyye sicilleri çalışmaları özellikle 1960'tan sonra hız kazanarak, günümüzde birçok şehrin ve bölgenin bundan dört asır önceki durumu hakkında bize bilgi vermektedir.

Bu çalışmadaki amaç şer'iyye sicillerinin kendi alanındaki önemini ortaya koymaktan çok diğer arşiv kaynakları içindeki yeri ve önemine değinmek üzerine olacaktır. Bu nedenle özellikle kıyas yapmak istediğimiz arşiv kaynaklarını tanımlamak ile başlayıp sonrasında da yapacağımız açıklamalar doğrultusunda hem kıyas konusu arşiv kaynaklarından hem de doktora tezimizin konusu Bursa Şer'iyye sicillerinden örnekler verilecektir.

1. Osmanlı Tarihinin Ana Kaynakları

1.1. Şeriye Sicilleri:

Osmanlı mahkemelerinde alınan kararların kadı ve naibi tarafından tutulduğu defterlere şer'iyye sicilleri denilmektedir. Kadı defteri, kadı sicilleri, kadı divanı, sicillat-ı şer'iyye gibi farklı kullanımları da literatürde yer almaktadır (Uğur, 2010: 8). Şer'iyye sicilleri devletin idari, mali, askeri, ekonomik, sosyal ve mimari faaliyetleriyle alakalı her türlü konuda davanın görüldüğü defterlerdir.

Genel manada hukuki kayıtların yer aldığı bu belgelerde Osmanlı aile yapısı, sosyal konular, ekonomik, ticari birçok konu hakkında bilgi yer almaktadır. Osmanlı müesseseleri, teşkilatı ve medeniyeti tarihi hakkında önemli kaynaklardan biri olan şer'iyye sicilleri ile ilgili ilk çalışmalar yukarıda da belirttiğimiz gibi şehir tarihi çalışması olarak başlamıştır. Ancak Osmanlı Tarihi çalışmalarında kaynak olarak kullanan ilk araştırmacı İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı çalışmasında şer'iyye sicilleri ve sicillerin önemine vurgu yapmakla kalmamış, Osmanlı Tarihi

çalışmalarında bu kaynaklara başvurmadan yapılacak çalışmaların eksik kalacağını belirtmiştir (Uzunçarşılı, 1935: 366). Kendisinden sonra T. Mümtaz Yaman da aynı isimde bir makale yayınlamıştır. Şer'iyye sicillerinin tarihi kaynak açısından önemine vurgu yapan bir başka araştırmacı da Halil İnalçık'tır. Doktora tez çalışmamızda da birçok kere çalışmalarına başvurduğumuz Halil İnalçık bir bölgenin tarihi hakkında eksiksiz bilgi sahibi olmanın yolunun, bölgeye ait sicillerin tamamına hakim olmaktan geçtiğini vurgulamaktadır (İnalçık, 1943: 89-96).

1.2. Tevârih-i Âl-i Osman:

Osmanlı ailesinin tarihi anlamına gelen ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi hakkında bilgi veren, kuruluşun başlayarak yazıcısının yaşadığı döneme kadar yazdığı tarih nüshalarının ortak adıdır (Özcan, 2011: 579). Osmanlı tarih yazıcılığında bu konuyla ilgili ilk çalışma İbn-i Bîbî'nin el- Evâmîrü'l-Alâiyye fi'l- Umûri'l-Alâiyye adlı eserini tercüme eden Yazıcızade Âlî tarafından yapılmıştır. Tarih-i Âl-i Selçukî olarak bilinen bu eser Yazıcızade tarafından ilaveler yapılarak 1424 yılında sultan II. Murat'a takdim edilmiştir (Tekindağ, 1971: 657). Tevârih-i Âl-i Osman yazıcılığı II. Murad döneminde başlamış olmakla birlikte, II. Beyazıt döneminde bu gibi çalışmalar yoğun görülmektedir. Bu konuyla ilgili ilk çalışma Fredrich Giese tarafından yapılmıştır. Genel olarak yiğitlik, cesaret ve kahramanlık konuları üzerinde durulmuş, döneminin padişahları gazi olarak gösterilmiştir (Özcan, 2011: 579; Giese, 1992: XI).

Osmanlı tarihini menkıbevi bir dille anlatan Tevârih-i Âl-i Osman'lar yazılış amaçlarına bakıldığında; sunulmuş olduğu devlet adamının gözüne girme söz konusu olduğu için dönemin olay ve durumlarının tarafsız bir bakış açısı ile yazıldığı şüphe doğurmaktadır. Elbetteki Tevârih-i Âl-i Osman'lar bir dönemin aydınlatılmasında ki olayların kronolojik aktarımı hususundaki önemi yadsınamaz fakat az önce belirtmiş olduğumuz sebepler doğrultusunda kesin doğruları ifade ettiği sonucunu da çıkaramayız. Bu bağlamda olaylara neden, niçin ve nasıl yaşandığı bilgisini bize Şer'iyye sicilleri vermektedir.

Örneğin Fatih'in ölümünden sonra oğulları Beyazıt ve Cem arasında yaşanan taht kavgası siyasi literatüre uygun kronolojik bir üslupla anlatılırken, şer'iyye sicillerinde bu durumu padişahın sancaklara gönderilen hükm-i şeriflerle daha detaylı anlamamızı sağlamaktadır.

38 Şubat sonları, 1484, Padişâh hükmü

Bursa, Kepsut ve Gönen kadılarına hüküm: Bundan önce Karaman seferi için Ahmed Paşa'nın muhasebesi gereğince toplanan yapı ve

marangoz ustaları parasından toplanmadan kalan paraların toplattırılıp gönderilen kul İskender ile İstanbul'a yollanması; bu işin eskisi gibi savsaklanmaması (İnalçık, 1980-1981: 69).*

Hükm-i şerifi dikkatle incelediğimizde kardeşi Cem sultan ile arasında yaşanan taht kavgasında adı geçen kaza kadılarının yeterince yardım göndermediği düşünülmektedir.

Yine aynı padişah döneminden başka bir örnek vermek gerekirse; Kili ve Akkerman seferlerine çıkacak olan II. Beyazıd'ın askeri yardım için Anadolu'daki kadılara Hükm-i şerif gönderdiği şer'iyye sicillerinde görülmektedir.

8 Mayıs 1484, Padişâh hükmü

Bütün kadılara Padişah hükmü: Gazâ ödevini yerine getirmek için yöneldiğim seferi her biriniz bölgenizde ilan edesiz, gazâdan safalı olan, *doyumluk* (ganimet) isteyen, yoldaşlık edip timar almak isteyen herkes silahları ile bu gazâda benimle beraber olsunlar. Bu yıl kimsenin kazancından (ganimetten) *pençik* alınmıyacaktır. 889 yılı rebi'ul-ahir başlarında yazılmıştır (İnalçık, 1980-1981: 70).†

1.3. Tahrir Defterleri:

Sözlük anlamı yazma, kaydetme, deftere geçirme olan tahrir kelimesinin terimsel manası; maliye teşkilatında vergilerin ve toplandığı kişilerin şahıs olarak birebir tespiti amacıyla farklı dönemlerde ve şehirlerde sayımlar yapılarak, bu sayımların deftere kaydedilmesi işlemidir (Öz, 2010: 425).

Tımar sisteminin de temelini oluşturan tahrir defterleri öncelikli olarak bir bölge fethedildiği zaman tutulmuştur. Ayrıca padişah değişikliği veya devletin olağanüstü durumları sonucunda da tahrir uygulaması yapılmıştır (Öz, 1991: 430; İnalçık, 2000: 180).

Muhteviyat bakımından vergi mükellefleri hakkında çeşitli bilgilerin verildiği, tahriri yapılan topraktan ne kadar vergi toplanacağı, tahriri yapıp vergisi alınan arazinin kimin ya da hangi kurumun tasarrufunda olduğunun bilgisine ulaştığımız tahrir defterlerinin; tutulduğu amaç bakımından üç türü vardır: 1) Mufassal defter 2) İcmal defterleri 3) Vakıf defterleri (Öz, 2010: 427; İslamoğlu, 2010: 103; Güneş, 2004: 167).

* Makalede hükm-i şerifin Osmanlıca matbu şekli makalenin 14. sayfasında olup, Bursa Şer'iyye Sicilleri A/4 defterinin 405. varlığında yer almaktadır.

† Hükm-i şerifin matbu şekli adı geçen makalenin 16. sayfasında olup, Bursa Şer'iyye Sicilleri A/4 defterinin 397. varlığında yer almaktadır.

Ömer Lütfi Barkan hocanın eserinde de görüldüğü üzere bir tahrir defterinde devletin bir kazadan ne kadar vergi aldığını, bu vergilerin miktarına göre padişah ve ailesine mi, diğer devlet erkanına mı, yoksa tımarlara mı verildiğini görürüz. Bunların dışında padişah vakıfları ve halk tarafından hibe edilen vakıflar hakkında bilgi sahibi oluruz (Barkan, 1988: 126).

Bir kazaya ait tahrir defterinde; o kazanın kaç mahalleden oluştuğunu, bir mahalleye bağlı kaç köyün bulunduğunu, vergiye tabi kaç hane ve bekar erkek olduğunu; dolayısıyla sayımın yapıldığı yıla ait yaklaşık nüfus miktarını anlayabiliriz. Bu bilgilerden hareketle daha önce de üstünde durduğumuz gibi tahrir defterlerinden bir şehirle alakalı mali ve demografik bilgileri toplarız (Emecen, 1990: 145). Ancak bu vergiler toplanırken bir usulsüzlük yaşanıp yaşanmadığı, halkın vergi ödeme konusunda itaatsizlik gösterip göstermediği veya tımar sahibinin halka zulmedip etmediği, vergiye tabi olan kişilerin çalıştırdıkları varsa kölelerinin kaçtığı, hayvanlarının telef, zayi veya gayb bilgisine şer'iyye sicillerinden öğreniriz.

Örneğin:

Bursa kadılığına bağlı Susığırılığı nam karyede İsa bin Solak isimli müsellemler padişah seferine katılmayıp yerine başkasını göndermiştir. Elinde padişah hücceti bulunan bu kişi kanun mucibince çiftliğinden topladığı 300 akçe bedeli yerine gönderdiği Karahasan bin Ali'ye vermeyip zimmetine geçirmiştir. Şahitlerin huzurunda ortaya çıkarılan bu olay sonucunda; belirtilen miktardaki akçenin İsa bin Solaktan alınarak Karahasan bin Ali'ye verilmesi kararlaştırılmıştır (A/7, vrk.11: hkm.15).

Susığırılık karyesinden Veli bin Torak adlı kişinin kölesi kaçmış, yave mültezimi Çavuş tarafından bulunan köle kadı ve şahit huzurunda sahibine teslim edilmiştir (A/9, vrk.8: hkm.5).

Kestel karyesinde başıboş bir öküz İsa Bali tarafından yakalanarak koruyucu Pirid'e teslim edilmiş ve bunun karşılığında korucuya günlüğü bir buçuk akçe yevmiye tahsis edilmiştir (A/61, vrk.3: hkm.3).

Mekri karyesinden Sipahi Hızır ve Mustafa adlı kişiler kadıya başvurmuşlardır. İşbu davada Mustafa adlı kişi Sipahi Hızır'ın tımarına ait mülk-i oluk çayırına yerleşerek zarara uğratmıştır. Mahkemede şikayetçi olan sipahiye karşı elinde padişah hücceti olduğunu ve şahitlerinin olduğunu iddia eden Mustafa hücceti göstermediği gibi şahitleri de

kendisini yalanlamış, dava sonucunda mülk-i oluk çayırı Sipahi Hızır üzerine sicil üzere kaydedilmiştir (İnalçık, 1993: 33).*

1.4. Mühimme Defterleri:

Divanda alınan kararların padişahın onayı alındıktan sonra düzenlendikleri ferman suretlerinin kaydedildiği defterlere "mühimme defteri" denir. Genel itibariyle siyasi, askeri, mali, örfî ve sosyal konuların yer aldığı bu defterlerde Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatının idari yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve iktisat siyasetleri, iç siyaset, isyanlar ve bastırılma şekilleri, askeri tarih, strateji ve dış siyaset ve yabancı devletlerle olan münasebetler gibi alt başlıklar yer almaktadır (Kütükoğlu, 2006: 520; Uzunçarşılı, 1984: 79). Defterlere bu ismin verilmesi 17. yüzyılın sonlarından itibaren olmuş, daha önce ise "miri ahkâm defteri" veya "ahkâm-ı mîrî" denilmiştir (Emecen, 2005: 113).

Devletin büyümesine ve sınırların genişlemesine bağlı olarak zamanla mühimme defterleri kendi içinde farklı adlara ve alanlara ayrılmıştır. Mühimme defterleri idari ve adli konuları ihtiva ederken, günlük veya hızlı kararlar verilip çözümlerin üretildiği yerel şikâyetler için "ahkâm-ı şikâyet defterleri" tutulmuştur. Bu konuda bulunan ilk defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Şikâyet Defterleri listesi içinde olan 1649 tarihli defterdir (Emecen, 2005: 124). Ayrıca ilk dönemlerde kanunnâme ve adaletnâme gibi konularda beylerbeyi, sancakbeyi ve kadı gibi idarecilere gönderilen nâme-i hümayun, ahidnâme-i hümayunlar; 1699'dan sonra başlı başına bir defter haline getirilerek "nâme-i hümayun defterleri" oluşturulmuştur. Haftanın belli gününde toplanan divanda alınan kararların tutulduğu mühimme defterlerinin dışında, Serdar-ı ekrem atanan sadrazamın sefer sırasında topladığı divanda tutulan "Ordu mühimmesi" ve sadrazamın şehir dışında olduğu vakitlerde kendisine vekil olan sadaret kaymakamlığının topladığı divanda alınan kararların yazıldığı "rikap mühimmesi" adı altında defterlerde tutulmuştur (Gök ve Kırca, 2016: 10; Çakır, 2006: 4, Kütükoğlu, 2006: 521).

Tanımından da anlaşılacağı üzere mühimme defterleri Divan-ı Hümayunda alınan kararları içermektedir. Ferman veya hüküm sureti oldukları için yer alan belgelerin diplomatik ehemmiyeti gözden kaçmamalıdır. Mühimme Defterlerini muhteva bakımından önem ve değerlerini de aşağıdaki başlıklarda toplamak mümkündür:

* Özetini verdiğimiz bu hüküm adı geçen makalede 25. dava Osmanlıca matbu yazı olarak verilmiştir. Hüküm sonunda yer alan H. 938 tarihine bakarak Bursa Şer'iyye Sicillerinden A/191 defterinde yer almaktadır.

- 1- Mühimme Defterleri, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilâtındaki idarî ve askerî organların yapısı, karşılıklı münasebetleri, çalışma tarzları, fonksiyonları hakkında önemli kaynaktır. Müesseselerin organizasyon ve işleyişi, hukukî prosedür hükümlerinin tetkikiyle anlaşılabilir.
- 2- Komşu ülkeler ile Avrupa, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Arabistan Yarımadası, Kafkaslar ve Rusya tarihleri açısından önemli bilgiler ihtiva ederler.
- 3- Osmanlı Devleti'nin, gayrimüslim tebeası ile olan münasebetleri, azınlıklar hukuku, halkın sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının temini hususlarındaki yönetim politikası, ibadet ve âyin serbestiyeti, mâbedlerin inşası gibi konular Mühimme Defterlerinde çokça görülür.
- 4- Hac organizesi, surre alayları ve mukaddes beldelere götürülen hizmetler, konu olarak ayrı bir yer tutar.
- 5- Osmanlı kültür ve sanat faaliyetleri cümlesinden, imar ve iskân siyaseti, çevre ve belediye hizmetleri, sağlık ve eğitim işleri, geniş vakıf idarelerinin problemleri ve teftişleri bakımından da zengin malzeme ihtiva ederler.
- 6- Sayıları hayli fazla olan ve Ordu Divânı'nca tutulan Mühimme Defterleri, askerî tarih, harp tarihi ve lojistik hizmetler tarihi yönünden de birinci elden kaynaktırlar (Çakır, 2006: 4-5; Binark, 1994: XI).

Osmanlı devletinde, divan görüşmelerinin karara bağlanarak ferman ve hüküm sureti olarak sancak ve kazalara gönderilen tezkere veya emirnamelerle devlet işleri merkeze bağlı yöneticiler aracılığıyla sağlandığı bir gerçektir. Mühimme defterlerinin içeriğini oluşturan bu konular dönemin olay ve durumlarını anlamamız, alınan tedbirlerin nasıl ve ne şekilde uygulanmaya çalışıldığını görmemiz açısından önemlidir. Konuyla ilgili örneklemelerimizde kullanacağımız mühimme defterleri Kanuni'nin son birkaç yılını kapsamaktadır, bu nedenle tezimizde koyduğumuz zaman sınırlamasından dolayı şer'iyeye sicillerinden örneklerimiz benzeşen konular üzerinden olacaktır.

Bir bölge ortaya çıkan eşkıyalık olayları devlet için her zaman büyük sorun olmuştur. Bu sebeple de hangi padişah döneminde olursa olsun sancak beylerine ve kazadaki kadılara gerekli önlemlerin alınması hususunda hükm-i şerifler gönderilmiştir.

H. 21 Şevval 967 tarihli hükm-i şerifte:

İzmit, Yalakabad ve sabancı dolaylarında ortaya çıkan eşkıyaların bir an önce ele geçirilip, gerekli cezanın verilmesi ihtayaç halinde Dergah-ı Mualla'dan yardım istenmesi emredilmiştir (H.Ş., 1340: 594).

Acemi oğlan kılığında girerek fesatçıkaran ve halkın huzurunu kaçıran Ali Ezdin ve Bali isimli şahıslar Amasya'da yakalanarak, Bursa'ya getirilmişlerdir. Hükm-i şerif mücibince bu kişilerin davası İstanbul'a bırakılmayıp; Bursa kadısı tarafından görülerek idam edilmeleri emir olunmuştur (H.Ş., 1534: 680).

15 Şubat ortaları, 1484, Padişah hükmü

Hüdavendigâr sancağı kadılarına ve subaşlarına ve sipahilerine Padişah hükmü: Sancak'ta ortaya çıkan hırsızları ve suçluları yakalamakta gevşeklik gösterilmeye, her biri kendi hükmü altındaki yerlerde bu gibileri yakalayıp Sancak beyi Ahmed Paşa'ya teslim ede, sancak beyi yardım isterse her türlü yardım yerine getirile; gevşeklik gösterenler azil ve başka cezalarla cezalandırılacaklardır, 889 Muharrem ortaları, İstanbul (İnalçık, 1980-1981: 66).*

Padişah imaretlerinin ve vakıf mallarının herhangi bir doğal afet veya savaş gibi sebeplerle zarar görmesi durumunda devletten yardım istemek en tabii konulardandır. Böyle bir durumda zarar gören binanın tamiri için harcanacak para miktarı öncelikle varsa vakıflardan sağlanmakta fazlası için ise devletten yardım istenmektedir.

H. 5 Zilkade 966 tarihli hükm-i şerifte:

Mihaliç Kadısı tarafından Dergah-ı Muallaya gönderilen mektupta; Merhum Züfer adlı kişi tarafından yaptırılan caminin depremde dolayı zarar gördüğü, tamiri için vakıf bırakmadığından, tamir için gerekli olan meblağın devletten talep edildiği yazmaktadır. Bunun üzerine Bursa Hassa Haraç Emmini olan Kubad Çavuş'a öncelikle mektupta yazılanları gerçekleştirmek için teftiş yapması, doğru çıkması durumunda gerekli meblağı devletten istemesi emredilmiştir (H.Ş., 195: 92).

Rebiülahir 926 tarihli davada:

Bursa şehrinde yer alan merhum Orhan Gazi tarafından yapılan imaretin bakım ve onarım vakti geldiğinden sebep tamiri için gerekli görülen meblağ ve işçinin imaret vakfı olan Tepecik karyesinden karşılanacağı belirtilmiştir. Tamirata yapacak olan Sinan bin Abdullah'a

* Hükm-i Şerifin Osmanlıca matbu hali adı geçen makalenin 17. Sayfasında olup, Bursa Şer'iyye Sicilleri'nden A/4 defterinin 454. Varlığında yer almaktadır.

tamirat ücretinin büyük bir bölümü teslim edilmiş, geri kalan miktarın tamir işi bittikten sonra ödenmesi kararlaştırılarak dava kayda geçmiştir.*

1.5. Vakıf Defterleri:

Sözlükte "durmak, durdurmak, alıkoymak" manasında kullanılan vakıf kelimesinin terimsel anlamı, mal sahibinin dini, sosyal ve hayır işlemek maksadıyla malını ömür boyu başkalarının kullanımına tahsis etmesi demektir (Günay, 2012: 475; Cansel, 1988: 321). Vakfın tarihsel geçmişine bakıldığında Osmanlı Devleti haricinde hiçbir yerde hukuki bir boyut kazanıp, devlet kontrolünde olmamıştır (Binark, 1969: 464). Fethedilen ve Osmanlı himayesine giren toprakların şehirleşmesinde ve müreffeh bir yer haline gelmesinde etkin rol oynayan vakıflar; dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığa hizmeti amaçlamıştır (Çam vd., 2020: 2; Gökçen, 1985: 88).

Vakıf işlerini başlı başına bir müessese olarak değerlendiren Mehmet Fuat Köprülü vakıf müessesesinin kurulmasında mezhepsel farklılıkların olduğunu; ancak özellikle Osmanlı Devleti döneminde çok büyük hizmetler verdiğini belirtmiştir. Amme hizmetini yerine getiren vakıflar sayesinde devlet birçok yükümlülüğünden kurtulmuştur. Yollar, köprüler gibi imar işleri; hastane, aşevi gibi sosyal kurumlar; medrese ve kütüphaneler kurmanın yanında onlardan faydalanan kişilerin eğitim masraflarının karşılanması vakıfların idaresinde olmuştur (Köprülü, 1938: 2; Cansel, 1988: 323; Binark, 1969: 464).

Osmanlı vakıf araştırmalarına bakıldığında vakıf kurucuları dışında bunların devletle olan münasebetleri, ölümünden sonra miras yoluyla ailelerinin vakfa karşı tutumu, vakıf senetleri yani vakfiyelerin sosyal, kültürel ve ekonomik boyutu gibi birçok konular incelenmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde vakıf gelirlerinin bazı yıllarda devletin toplam gelirinin üçte birine kadar çıktığı görülmüş bu nedenle de ülke topraklarının üçte biri vakıf toprağına dönüştürülmüştür. Bu açıdan bakıldığında vakıf-devlet ve vakıf-siyaset ilişkilerinin ne kadar ehemmiyet arz ettiği ortadadır (Yediyıldız, 2002: 21-22).

Vakıf müessesesi kendi başına değerlendirildiğinde önemi asla inkâr edilemeyecek bir konumdadır. Şehir merkezlerindeki vakıf mallarının imar faaliyetleri ve bunlardan faydalanan kişilerin durumlarının takibi daha kolayken; merkeze uzak yerlerde bu durum biraz daha zorlaşmaktadır.

* Davanın geçtiği defter Bursa Şer'iyye sicillerinden A/25 no'lu defter olup 41. Varağın 7. Hükmüdür.

Böyle durumlarda kadılar aracılığıyla adaletin temin edildiği bu müesseseye ilgili dava bilgileri şer'iyye sicilleri içinde yer almaktadır.

Örneğin:

25 Şevval 924 tarihli davada:

Bursa şehrinde yaşayan Ferhad bin Abdullah isimli şahıs meslis-i şer'e gelerek Timurtaş Bey evkafından Mehmet isimli şahsı şikayet etmiştir. Şikayet sebebi ise Timurtaş Bey evkafının karyesi olan Bademli ve merhume Hatice Hatun mezrasının cabiliğinin Hacı Piri tarafından Mehmet'e verilmesidir. Her iki şahsında elinde Hacı Piri tarafından verilmiş berat-ı sultani bulunmaktadır. Haksızlığa mahal vermemek için kadıdan bu konunun teftiş edilmesi, her iki beratın verilmiş tarihine bakılarak kime ilk önce berat-ı sultani verildiyse söz konusu karye ve mezranın cabiliğinin ona verilmesi, eğer caba olan kişi haksız yere zimmetinde para bulunduruyorsa bu paranın alınarak asıl cabaya verilmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim yapılan teftiş sonucunda Ferhat adlı zatın haklı olduğu ortaya çıkmış ve zikrolunan yerlerin cabiliği kendisine devredilmiştir.*

Görüldüğü üzere Osmanlı vakıf sisteminde merkeze uzak mevkilerde bulunan evkafın idaresi ve haksız kullanımı durumunda gerekli tedbirlerin alınarak kimsenin mağdur olmaması sağlanmıştır. Sayfa | 1137

Rebiülevvel 927 tarihli padişah hükmü:

Kite kadılığına tabi Koçlu karyesi Fatih Sultan Mehmet zamanında vakıf arazisine dönüştürülmüş ve bu karyede yaşayan halkın ulakdan, sahradan, sekbandan, doğancıdan, hisar yapımından, çarehordan, salgundan, cümle avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf olduklarına dair berat vermiştir. Karye halkı dönem padişahına giderek bu durumun devam etmesi hususunda ricada bulunmuşlar; nitekim aynı usuldeki beratlarını almışlardır (İnalçık, 1993: 27-28).

Miladi tarihe göre 1520-1521 yıllarında verilmiş olan bu beratın Kanuni Sultan Süleyman tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Çünkü hükmün bir bölümünde "(...) dedem ve babam dahi bu kararı aynen mühürleyip karye halkının muaf olduğunu onaylamışlardır. Ben dahi bu karara uyup karye halkını her türlü avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf kıldım." demektedir. Osmanlı padişahlarının vakfedilen malın önemi ne olursa olsun manevi değerini bilerek her türlü devamlılığını sağlaması

* Adı geçen dava Bursa Şer'iyye Sicilleri'nden A/25 no'lu defterin 45. Varağında yer almaktadır.

hususunda gösterdikleri gayret ve vakfa verdikleri önemi gösteren bir belgedir.

SONUÇ

Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi açısından ehemmiyeti ortada olan şer'iyye sicillerinin, diğer arşiv belgeleri içindeki önemini ortaya çıkarmak için hazırlanan bu çalışmada verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bir şehrin veya bölge ile ilgili hangi çalışma yapılırsa yapılsın çalacağı kapılardan biri mutlaka şer'iyye sicillerine çıkmaktadır.

Şer'iyye sicilleri Osmanlı kanunlarının uygulanış şeklini göstermesinin yanında; devletin sosyal ve siyasal kurumlarının işleyişi ve halkın gündelik hayatı hakkında da bilgi vermesi bakımından önem arz eder. Günlük ve düzenli bir şekilde tutulan şer'iyye sicillerinde; devletin ekonomisi, aile, aile içinde kadının yeri, köle ve kölelikle ilgili durumlar, üretim ve tüketim emtialarının ekonomik mahiyeti, askeri konuların halka yansması, farklı ırk ve dine mensup bireylerin sosyal ilişkileri, devletin gayrı müslim tebaaya karşı tutumu, halkın refah seviyesi ve sınıfsal farklılıklar gibi birçok konu görülmektedir. Sosyal ve iktisadi yapıyla ilgili geniş yelpazede bilgi sahibi olduğumuz bu veriler, şer'iyye sicillerinin arşiv kaynakları içindeki önemini daha çok ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç olarak; Osmanlı arşiv kaynakları içinde kendine mahsus bir önemi olduğu gerçeğini kabul ettiğimiz şer'iyye sicillerinin, diğer arşiv belgeleri ile iç içe olduğu unutulmamalıdır. Şer'iyye sicillerine bakmadan yapılan bir şehir veya bölge çalışmasının eksikliği illaki ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda nasıl ki Osmanlı sosyo-ekonomi tarihini arşiv kaynaklırsız düşünemiyorsak, bu konuyla ilgili yapılan saha çalışmalarının şer'iyye sicillerinden faydalanmadan natamam olacağı katıksız bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2012). *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Barkan, Ö. L. & Meriçli, E. (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*. Ankara: TTK Basımevi.

Binark, İ. (1969). Osmanlı Türklerinde Vakıf Müessesesi ve Yabancı Gözü ile Türklerde Vakıf. *Türk Kültürü* 79, 461-473.

Binark, İ. (1994). *5 Numaralı Mühimme Defteri*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

BOA. (1993). 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), Ankara.

- Cansel, E. (1988). Vakıf, Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı. *Vakıflar Dergisi* 20, 321-328.
- Çakır, İ. E. (2006). *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (S.179-356) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Çam, M., Turan, İ. & Akçatepe, R. E. (2020). *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Emecen, M. F. (1991). Sosyal Tarih kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri. *Tarih ve Sosyoloji Semineri*, 143-156.
- Emecen, M. F. (2005). Osmanlı Divanı'nın Ana Defter Serileri: Ahkam-ı Miri, Ahkam-ı Kuyud-ı Mühimme ve Ahkam-ı Şikayet. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5, 107-139.
- Giese, F. (1992). *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Gök, İ. & Kırca, E. (2016). *103 Numaralı Mühimme Defteri*. İstanbul: Çamlıca Basın Yayın.
- Gökçen, A. (1985). Vakıfların Ekonomik Yönü ve Vakıf Müesseselerinin İktisadi Tesirleri. *Türk Dünyası Araştırmaları* 35, 86-98.
- Günay, H. M. (2012). Vakıf. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, 475-479.
- Güneş, A. (2004). Osmanlı Tahrir Defterleri ve Bunların Tarih Yazıcılığında Kullanımı Hakkında Bazı Düşünceler. *Türk Dünyası Araştırmaları* 150, 165-184.
- İnalçık, H. (1943). Osmanlı Tarihi hakkında Mühim Bir Kaynak. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1(2), 89-96.
- İnalçık, H. (1980-1981). Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler. *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 10(14), 1-100.
- İnalçık, H. (1993). Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler-III. *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 15(19), 23-167.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İpşirli, M. (1999). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 8, 247-256.
- İslamoğlu, H. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Köprülü, M. F. (1938). Vakıf Müessesesi. *Vakıflar Dergisi* 1, 1-6.

Kütükoğlu, M. (2006). Mühimme Defteri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 31, 520-523.

Milli Kütüphane Başkanlığı. Bursa Şer'iyye Sicil Defterleri. A/4, A/7, A/9, A/25, A/61, A/191.

Öz, M. (1991). Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler. *Vakıflar Dergisi* 22, 429-439.

Öz, M. (2010). Tahrir. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, 425-429.

Özcan, A. (2011). Tevârih-i Âl-i Osman. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, 579-581.

Tak, E. (2009). *Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Tanımlanması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Tekindağ, Ş. (1971). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Bellekten* 35(140), 654-663.

Uğur, Y. (2010). Şer'iyye Sicilleri. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, 8-11.

Uzunçarşılı, İ. H. (1935). Şer'i Mahkeme Sicilleri. *Ülkü Mecmuası* 5(29), Sayfa | 1140 365-368.

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: TTK Yayınları.

Yaman, T. M. (1938). Şer'i Mahkeme Sicilleri. *Ülkü Mecmuası* 12(68), 153-164.

Yediyıldız, B. (2002). Türk Vakıf Medeniyeti. *Vakıf ve Kültür Dergisi* 2, 21-25.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Arşiv belgeleri bir devletin veya bir topluluğun yaşadığı döneme ışık tutan önemli kaynaklardır. Tarih bilimi açısından birincil kaynak olarak adlandırdığımız bu belgeler yazılış sebepleri ve ihtiva ettiği bilgiler bakımından farklı isimlerle literatürde yerlerini almışlardır. Osmanlı arşiv kaynaklarından biri olan şer'iyye sicilleri aynı dönemde yazılmış olan diğer arşiv kaynakları ile mukayese edilerek önemine değinilecektir. Şer'iyye sicilleri Osmanlı dönemi şehir yapılanmasına ve toplumsal olaylara ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Şer'iyye sicilleri Osmanlı devlet yapısı hakkında kesin bilgilerin ortaya konulması açısından elbette ki tek başına yeterli değildir. Ancak bireyin devletle, bireyin yöneticiyle veya bir topluluğun yönetenle, bireyin bireyle yaşadığı sorunları, haksızlığı; yapılan haksızlık verilen hüküm veya cezaları bu belgelerde görmekteyiz. Hazırladığımız bu çalışma, şer'iyye sicilleriyle ilgili bilgilerin dışında; tez çalışmamızda kullandığımız belgelerden de örnekler

verilerek sicillerin ehemmiyetine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Osmanlı tarihini anlatan arşiv kaynakları içinde şer'iyye sicillerinin önemi birçok araştırmacı tarafından kendi başına değerlendirme konusu olmuştur. Bizim tarihimizde özellikle şehir tarihi kaynağı olarak kullanılan şer'iyye sicilleriyle ilgili ilk çalışma Hamidili sancağı yani Isparta şehri üzerine Böcüzade Süleyman Sami tarafından yapılmıştır (Tak, 2009: 99-100). Cumhuriyetin ilk yıllarında küçük araştırmalar şeklinde başlayan şer'iyye sicilleri çalışmaları özellikle 1960'tan sonra hız kazanarak, günümüzde birçok şehrin ve bölgenin bundan dört asır önceki durumu hakkında bize bilgi vermektedir. Bu çalışmadaki amaç şer'iyye sicillerinin kendi alanındaki önemini ortaya koymaktan çok diğer arşiv kaynakları içindeki yeri ve önemine değinmek üzerine olacaktır. Bu nedenle özellikle kıyas yapmak istediğimiz arşiv kaynaklarını tanımlamak ile başlayıp sonrasında da yapacağımız açıklamalar doğrultusunda hem kıyas konusu arşiv kaynaklarından hem de doktora tezimizin konusu Bursa Şer'iyye sicillerinden örnekler verilecektir.

Şer'iyye sicilleri: Devletin idari, mali, askeri, ekonomik, sosyal ve mimari faaliyetleriyle alakalı her türlü konuda davanın görüldüğü defterlerdir. Genel manada hukuki kayıtların yer aldığı bu belgelerde Osmanlı aile yapısı, sosyal konular, ekonomik, ticari birçok konu hakkında bilgi ver yer almaktadır.

Tevarih-i Âl-i Osman: Osmanlı ailesinin tarihi anlamına gelen ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi hakkında bilgi veren, kuruluştan başlayarak yazıcısının yaşadığı döneme kadar yazdığı tarih nüshalarının ortak adıdır (Özcan, 2011: 579). Osmanlı tarih yazıcılığında bu konuyla ilgili ilk çalışma İbn-i Bîbî'nin el- Evâmîrü'l-Alâiyye fi'l- Umûri'l-Alâiyye adlı eserini tercüme eden Yazıcızade Âlî tarafından yapılmıştır. Tarih-i Âl-i Selçukî olarak bilinen bu eser Yazıcızade tarafından ilaveler yapılarak 1424 yılında sultan II. Murat'a takdim edilmiştir (Tekindağ, 1971: 657).

Tahrir Defterleri: Maliye teşkilatında vergilerin ve toplandığı kişilerin şahıs olarak birebir tespiti amacıyla farklı dönemlerde ve şehirlerde sayımlar yapılarak, bu sayımların deftere kaydedilmesi işlemidir (Öz, 2010: 425). Tımar sisteminin de temelini oluşturan tahrir defterleri öncelikli olarak bir bölge fethedildiği zaman tutulmuştur. Ayrıca padişah değişikliği veya devletin olağanüstü durumları sonucunda da tahrir uygulaması yapılmıştır (Öz, 1991: 430; İnalçık, 2000: 180).

Mühimme Defterleri: Divanda alınan kararların padişahın onayı alındıktan sonra düzenlendikleri ferman suretlerinin kaydedildiği defterlere "mühimme defteri" denir. Genel itibarıyla siyasi, askeri mali, örfî ve sosyal konuların yer aldığı bu defterlerde Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilatının idari yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve iktisat siyasetleri, iç siyaset, isyanlar ve bastırılma şekilleri, askeri tarih, strateji ve dış siyaset ve yabancı devletlerle olan münasebetler gibi alt başlıklar yer almaktadır (Kütükoğlu, 2006: 520; Uzunçarşılı, 1984: 79).

Vakıf Defterleri: Sözlükte "durmak, durdurmak, alıkoymak" manasında kullanılan vakıf kelimesinin terimsel anlamı, mal sahibinin dini, sosyal ve hayır işlemek maksadıyla malını ömür boyu başkalarının kullanımına tahsis etmesi demektir (Günay, 2012: 475; Cansel, 1988: 321). Vakfın tarihsel geçmişine bakıldığında Osmanlı Devleti haricinde hiçbir yerde hukuki bir boyut kazanıp, devlet kontrolünde olmamıştır (Binark, 1969: 464). Fethedilen ve Osmanlı himayesine giren toprakların şehirleşmesinde ve müreffeh bir yer haline gelmesinde etkin rol oynayan vakıflar; dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığa hizmeti amaçlamıştır (Çam vd., 2020: 2; Gökçen, 1985: 88). Zikrettiğimiz arşiv kaynakları kendi çalışma sahasında farklı özellikler barındırmaktadır. Ancak Osmanlı sosyo-ekonomi araştırmalarında kullanılan bu kaynaklar birbirinden bağımsız değildir. Her biri kendi içinde farklı çalışma sahaları ortaya çıkarsa da bu çalışmalarda kullandıkları ilk kaynak şer'iyye sicilleridir. Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi açısından ehemmiyeti ortada olan şer'iyye sicillerinin, diğer arşiv belgeleri içindeki önemini ortaya çıkarmak için hazırlanan bu çalışmada verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bir şehir veya bölge ile ilgili hangi çalışma yapılırsa yapılsın kullanılacağı kapılardan biri mutlaka şer'iyye sicilleri ne çıkmaktadır. Sonuç olarak; Osmanlı arşiv kaynakları içinde kendine mahsus bir önemi olduğu gerçeğini kabul ettiğimiz şer'iyye sicillerinin, diğer arşiv belgeleri ile iç içe olduğu da unutulmamalıdır. Şer'iyye sicillerine bakmadan yapılan bir şehir veya bölge çalışmasının eksikliği illaki ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda nasıl ki Osmanlı sosyo-ekonomi tarihini arşiv kaynaklı düşünemiyorsak, bu konuyla ilgili saha çalışmalarının da şer'iyye sicillerinden faydalanmadan natamam olacağı katıksız bir gerçektir.

EXTANTED ABSTRACT: Archive documents are important sources that shed light on the period in which a state or a community lived. These documents, which we call the primary source in terms of historical science, have taken their places in the literature with different names in terms of their reasons for writing and the information they contain. Its importance will be emphasized by comparing the shar'iyye registers, one of the Ottoman archive sources, with other archive sources written in the same period. Şer'iyye registers are important in terms of shedding light on Ottoman period city structuring and social events. No doubt only the *Şer'iyye Sicils* are not sufficient to reveal precise information about the Ottoman state structure. However, in these documents, we see the problems an individual has with the state, the ruler or the ruler of a community, or with each other, the judgments or penalties given injustice. This study we have prepared aims to draw attention to the importance of the registries by giving examples of the documents we use in our thesis as well as the information about the *Şer'iyye Sicils*. The importance of the religious registers among the archive sources describing the Ottoman history has been the subject of self-evaluation by many researchers. In our history, the first study on the religious registers, which were used as a source of city history, was carried out by Böcüzade Süleyman Sami on the Hamidili sanjak, that is, the city of Isparta (Tak,

2009: 99-100). Shari'iyye registers studies, which started in the form of small researches in the early years of the Republic, gained momentum especially after 1960, and today gives us information about the situation of many cities and regions four centuries ago. The aim of this study will be to touch upon the place and importance of shari'iyye registers among other archive sources rather than revealing their importance in their field. For this reason, examples will be given both from the archive sources that are the subject of comparison and from the Bursa Şer'iyye registers, which is the subject of our doctoral thesis, in line with the explanations we will make after starting with defining the archive resources we want to compare.

Şer'iyye registries: These are the books in which lawsuits are held on all kinds of issues related to the administrative, financial, military, economic, social and architectural activities of the state. In these documents, which include legal records in general, there is information about the Ottoman family structure, social issues, economic and commercial issues.

Tevarih-i Âl-i Osman: It means the history of the Ottoman family and gives information about the foundation period of the Ottoman Empire, and is the common name of the historical copies he wrote from the establishment until the time of his printer (Özcan, 2011: 579). The first work on this subject in Ottoman historiography. It was made by Yazıcızade Âlî, who translated Ibn-i Bîbî's work named al-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l- Umûri'l-Alâiyye. This work, known as Tarih-i Âl-i Selçukî, was added by Yazıcızade, and in 1424, Sultan II. It was presented to Murat (Tekindağ, 1971: 657).

Tahrir Books: It is the process of making counts in different periods and cities for the purpose of identifying the taxes and the persons they are collected personally in the financial organization and recording these counts in the book (Öz, 2010: 425). Tahrir registers, which form the basis of the timar system, were kept primarily when a region was conquered. In addition, as a result of the sultan change or the state's extraordinary situations, the application of census was made (Öz, 1991: 430; İnalçık, 2000: 180).

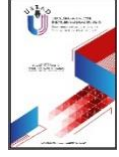
Mühimme Notebooks: The books in which the copies of the edicts of the decisions taken in the court, after the approval of the sultan, are recorded, are called "important books". In these notebooks, which generally include political, military, financial, customary and social issues, the administrative structure and working methods of the central and provincial organization of the Ottoman State, state-subject and state-tradesman relations, development, settlement and economics policies, domestic politics, rebellions and suppression, military history, strategy and foreign policy, and relations with foreign states (Kütükoğlu, 2006: 520; Uzunçarşılı, 1984: 79).

Foundation Books: The term foundation of the word "to stop, to stop, to keep" in the dictionary means that the owner allocates his property to the use of others for a lifetime in order to do religious, social and charity (Günay, 2012:

475; Cansel, 1988: 321). Considering the historical background of the foundation, it gained a legal dimension and was not under the control of the state anywhere except the Ottoman Empire (Binark, 1969: 464). Foundations that played an active role in the urbanization of the conquered and Ottoman lands and making them a prosperous place; It aimed to serve humanity regardless of its religion, language and race (Çam vd., 2020: 2; Gökçen, 1985: 88). The archive resources we have mentioned have different features in their own field of study. However, these sources used in Ottoman socio-economic research are not independent from each other. Although each of them reveals different fields of study, the first source they use in these studies is the Shari'iyye registers. As it can be understood from the examples given in this study, which was prepared to reveal the importance of the sher'iyye registers, which are important in terms of Ottoman socio-economic history, among other archive documents, one of the gates to be used no matter what study is done about a city or region, is what is revealed by the sher'iyye registers. As a result; It should not be forgotten that the sher'iyye registers, which we accept the fact that they have a special significance among Ottoman archive sources, are intertwined with other archive documents. The lack of a city or region study done without looking at the records of Sharia will surely emerge. In this context, just as we cannot think of Ottoman socio-economic history without archive sources, it is a pure truth that field studies on this issue will not be able to be incomplete without benefiting from the Shari'iyye records.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

DOĞU'NUN KARANLIK HAZİNESİNİ AYDINLATAN ARAŞTIRMACI*

RESEARCHER SHINING LIGHT ON DARKNESS TREASURE OF THE EAST

Ülker ZAKİRKIZI MEMMEDOVA

Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Gencevi onuruna Edebiyat Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan.
Assoc. Prof., leading researcher Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences. Baku/ Azerbaijan.
e-mail: u.z.m-9-9@mail.ru

ORCID NO: 0000-0001-2345-6789

Aytek ZAKİRKIZI MEMMEDOVA

Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan.
Assoc. Prof., Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences. Baku/ Azerbaijan.
e-mail: a.z.m-9@mail.ru

ORCID NO: 0000-0002-4915-6263

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad. 946989

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 02.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Memmedova Zakirkızı, Ü. & Memmedova Zakirkızı, A. (2021). Doğu'nun Karanlık Hazinesini Aydınlatan Araştırmacı. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1145-1158.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

* Azerbaycan'da Doğu felsefesinin araştırılmasında büyük hizmetleri olmuş Prof. Dr. Zakir Memmedov'un doğumunun 85. yıldönümünde.

Öz: Azerbaycan'da Doğu felsefesinin araştırılmasında Prof. Dr. Zakir Memmedov'un büyük hizmetleri vardır. Alimin kırk yıllık bilimsel faaliyetinin ana yönü, Doğu felsefesi tarihinin ve Orta Çağ'da Müslüman Doğu'sunda ortaya çıkan felsefi talimlerin incelenmesidir. O, Doğu'nun büyük filozof ve düşünürleri arasında önde gelen onlarca Azerbaycanlının isimlerini, hayatlarını ve eserlerini keşfetti. Onun Orta Çağ Azerbaycan felsefe tarihi üzerine değerli araştırmaları vardır. Arapça ve Farsça bilen alim, araştırmalarını orijinal kaynaklara dayanarak tetkik etmiştir. Makale, Zakir Memmedov'un hayatı, eğitimi ve faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Burada, araştırmacının bilimsel çalışmasının özü ve yönleri ayrı ayrı sunulmaktadır. Araştırdığı filozof ve düşünürler hakkında bilgiler, dünya görüşleri analiz edildi. Zakir Memmedov'un kariyeri boyunca ana hedeflerinden biri, Azerbaycanlı şahsiyetlerin çalışmalarına öncelik vermektir. Çeviri eserler de alimin yaratıcılığında özel bir yere sahiptir. Faaliyeti Azerbaycan'da Doğu felsefesi tarihinin incelenmesi ve öğretilmesi ile bağlantılıdır.

Anahtar kelimeler: Zakir Memmedov, Doğu felsefesi, Azerbaycan Felsefesi, Felsefe Tarihi

Abstract: Prof. Zakir Mammadov has great services in the research of Eastern philosophy in Azerbaijan. The main direction of the forty-year scientific activity of the scientist is the study of the history of Eastern philosophy and philosophical trainings in the Muslim East in the Middle Ages. He discovered the names, lives, and works of dozens of prominent Azerbaijanis among the great philosophers and thinkers of the East. He has valuable research on the history of medieval Azerbaijani philosophy. The scientist, who is fluent in Arabic and Persian, conducted his research on the basis of original sources. The article provides information about the life, education, and activities of Zakir Mammadov. Here, the essence and directions of the scientist's scientific work are presented separately. Information and worldview regarding the philosophers and thinkers that he studied were analyzed. One of the main goals of Zakir Mammadov throughout his career was to give priority to the work of Azerbaijani personalities. Translation works also have a special place in the scientist's works. His activity was related to the study and teaching of the history of Eastern philosophy in Azerbaijan.

Sayfa | 1146

Key Words: Zakir Mammadov, Eastern Philosophy, Azerbaijan Philosophy, History of Philosophy

GİRİŞ

Prof.Dr. Zakir Cabbar bey oğlu Memmedov, Azerbaycan'da ilim tarihinde Orta Çağ Doğu felsefesinin araştırılması ve tebliği alanında yeri doldurulamaz hizmetleri olan meşhur bilim adamıdır. Onun kırk yıllık bilimsel çalışmaları felsefe tarihinin araştırılmasında önemli bir aşamadır. Alim, ilk kez Azerbaycan'da Müslüman alemindeki ilmi talimleri araştırmış ve bir çok filozofların isimlerini ve eserlerini ortaya çıkarmıştır. Muhtelif

milletlere mensup filozoflardan aslen Azerbaycanlıların da olması Azerbaycan ilim tarihinin öğrenilmesinde başarılı iş gibi değerlendirilmelidir.

Zakir Memmedov Arap ve Fars dillerini mükemmel bilmıştır. Üniversite'den mezun olduktan sonra bir yıl Asvan'da* mütercim gibi çalışması dikkata alınmazsa, onun bütün faaliyeti ilim ve tahsille ilgili olmuştur. O Azerbaycan'dan olan onlarla filozofun, düşünürün hayatı, eserleri hakkında değerli kitapların ve makalelerin yazarıdır. Bu şahsiyetlerin araştırılması Azerbaycan'da onun ismiyle alakalıdır. Bilim adamının araştırmaları Arap ve Fars dillerinde olan Orta Çağ kaynaklarına dayanmaktadır. Çoğu zaman dünyanın muhtelif kütüphanelerinde korunan kitapların ve el yazılarının suretini kendi parası ile elde etmiş, araştırmıştır.

2021'de Zakir Memmedov'un doğumunun 85 yılıdır. Azerbaycan'da Doğu felsefesi tarihinin araştırılmasında yeri doldurulamaz hizmetleri olan bu fedakar alimin hatırlanması onun anısına ihtiramdır.

Zakir Memmedov'un Hayatı

Zakir Memmedov 16 Ağustos 1936 yılında Ağdam'ın Seyidli köyünde doğmuştur. Ağdam Karabağ'ın zengin doğası ile meşhur ve Azerbaycan'ın kadim şehirlerindendir. 2020 yılında Azerbaycan'ın Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in siyaseti ve Muzaffer Ordumuzun gücü sayesinde 27 yıldan sonra Ağdam şehrine kavuşduk.

Sayfa | 1147

Zakir Memmedov'un babası Cabbar bey İsmail bey oğlu Velibeyov Şuşa'da dört yıllık okulu bitirmiştir. Cabbar bey Ağdam'ın Baharlı köyünde kendi evinde mevcut döneme uygun yeni bir okulun temelini koyarak burada öğrencilere Arap ve Rus dillerini, tarihi, matematiki öğretmiştir. O Sovyet döneminin faciaları ile hatırlanan 1937'den başlayan "Büyük temizlik" adı ile siyasi tasfiye kampanyasına maruz kalmış ve Sibiryaya sürgün edilmiştir. Cabbar bey'in beraat alacağı zamana kadar Zakir Memmedov'un "siyasi mahkum oğlu" gibi yaşanmasından, takiplerden korumak amacı ile annesinin soyadını kabul etmiştir. Sonralar onun doğum tarihi 1939 yıl gösterilmiştir. Cabbar bey Kasım 1957 yılında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'nin kararı ile beraat almıştır (Zakirkızı, 2012: 19).

Zakir Memmedov 1947-1957 yıllarında Ağdam'da 1 sayılı ortaokulda eğitim görmüştür. Okul yıllarından çalışkan öğrenci olmakla beraber şiirler yazması ve resim yeteneğine göre de şöhret kazanmıştı. Başarılı eğitimin sonucu olarak 1957'de ortaokulu madalyayla bitirmiştir. 1957 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde (şimdiki Bakü Devlet Üniversitesi)

* Asvan Güney Mısır'da Nil ırmağı kıyısında bir kent ve turizm merkezidir.

Şarkiyat Fakültesi'nde yeni Arap Dili ve Edebiyatı bölümü açıldı. Zakir Memmedov 1957-1962 yıllarında bu bölümde eğitim almıştır. Öğrencilik döneminde onun şiirleri ve Arapça'dan çevirileri Üniversite gazetesinde yayınlanmıştır (Zakirkızı, 2012: 48).

Üniversite'yi bitirdikten sonra Zakir Memmedov 1962 yılının Ağustos ayından Azerbaycan SSCB İlimler Akademisi'nin (şimdiki Azerbaycan Milli İlimler Akademisi) Şarkiyat Enstitüsü'nde küçük bilimsel işçi görevinde çalışmaya başlamıştır. O, 1962 yılının Eylül ayından 1963 yılının Eylül ayına kadar Mısır'da, meşhur Asvan Barajı'nın şantiyesinde çalışmıştır. Zakir Memmedov Asvan'da çalışan ilk Azerbaycanlı ve Azerbaycan'dan tek Arapçadan tercüman olmuştur. O bu bir yıl boyunca yerel lehçeni öğrenmekle beraber ırelideki faaliyeti için Arapça bilimsel kitaplar da toplamıştır. Zakir Memmedov Azerbaycan'a döndükten sonra bir yıl Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde (şimdiki Bakü Devlet Üniversitesi) ilk kez Mısır dialektinden ders demiştir. O, 1964 yılından hayatının sonuna kadar Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Felsefe bölümünde (şimdiki Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nin Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü) çalışmıştır.

Zakir Memmedov 1967 yılında tamamladığı "Siraceddin Urmevi'nin mantığı görüşleri" konusunda doktora tezinin savunmasına 1969'da muvaffak olmuştur. 1974 yılında bitirdiği "Azerbaycan'da XI-XIII asırlarda felsefi fikir" mevzusunda doktora tezi kitap gibi 1978'de basılsa da, savunmasını on altı yıl sonra 1990'da yapa bilmiştir.

Sayfa | 1148

Zakir Memmedov pedagoji faaliyetle de meşgul olmuş, Bakü'de muhtelif üniversitelerde felsefe, Azerbaycan felsefesi tarihi, Doğu felsefesi tarihi üzerine dersler vermiştir.

Zakir Memmedov 1997 yılında Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nin Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü'nde Doğu Felsefesi Tarihi ve Din bilimleri Bölümü'nü kurmuş ve hayatının sonuna kadar başkanlığını yapmıştır. O, 2001 yılında Azerbaycan Milli İlimler Akademisi muhabir üyesi seçilmiştir.

Zakir Memmedov, 2 Mart 2003 yılında Bakü'de vefat etmiştir.

Zakir Memmedov'un Araştırma Yönü

Zakir Memmedov'un bilimsel faaliyetinin büyük bir kısmı Sovyet dönemine aittir. Siyasi ve ideolojik olarak, Sovyet rejiminin bazı özellikleri vardı. Birlik cumhuriyetleri arasında yakın bağlar olmasına rağmen, yabancı ülkelerle herhangi bir iletişimde zorluklar yaşanırdı. Bu zorluk sadece sosyal ve ekonomik hayatta değil, aynı zamanda bilimsel hayatta da hissedilirdi. Bu nedenle, Birlik hududlarından kenarda, yabancı ülkelerden herhangi

kitabı edinmek oldukça zor idi. Doğu dillerini öğrenmeye ilgi duyulmasına rağmen, Orta Çağ kültürü derken esas olarak edebiyat ve tarih araştırılırdı. Doğu filozoflarının eserlerine ideolojik talepler gereği bir kayıtsızlık vardı. Mahiyetini araştırmadan filozofların ve düşünürlerin görüşlerinin dini içerikli olduğu iddia edilirdi. Bu nedenle Doğu felsefesi araştırılmasında iki problem vardı. Birincisi, muhtelif Doğu ülkelerinde yayınlanan kitapların ve dünya kütüphanelerindeki mevcut eski el yazmalarının edinilmesidir. Diğeri ise araştırılan fikirlerin kamuoyuna kabul ettirmek idi. Zakir Memmedov bilimsel faaliyeti sırasında bu iki zorlukla karşılaştı. Alimin tüm araştırmaları ilk kaynaklara dayanıyor, bu eserlerin Azerbaycan'a getirilmesinde büyük çaba sarf etmiştir.

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi muhabir üyesi, Prof. Dr. Zakir Memmedov kırk yıllık faaliyeti süresinde "Doğu'da profesyonel filozoflar yaşamamışlar, yaratıcılığında çok küçük materyal olan Behmenyar istisnadır" iddialarına ilmi araştırmaları ile tekzip etmiştir. XX. yüzyılın 60 yıllarında gergin araştırmalar yapan alim, Doğu dillerinde yazmış Azerbaycan filozoflarının ve düşünürlerinin dünyanın muhtelif ülkelerinde basılmış, bununla beraber el yazması şeklinde korunan zengin mirasını aşkarlamış, onların felsefesini (ontoloji ve gnoseoloji), mantığını, sosyo politik ve etik görüşlerini araştırmıştır. Zakir Memmedov bilimsel yaratıcılığının başında Arap, Fars dillerinde nadir bilimsel keşiflerden sonra bir çok önemli filozoflarımız hakkında genel olarak Afzeleddin Huneci, Siraceddin Urmevi, Şihabeddin Suhreverdi hakkında ayrıca makaleler yayınlamıştır (Memmedov, 2010).

Orta Çağ Azerbaycan'da genellikle müslüman Doğu ülkelerinde yüksek ilerleme ve gelişme dönemi idi. "Felsefe tarihi teorik düşünme yeteneğini geliştirmek ve olgunlaştırmak için tek vasıta"dır" düşüncesini ileri süren Zakir Memmedov bunun için kırk yıla yakın sürede ilmi araştırmalar aparmış, Orta Çağ'da Doğu'da, Azerbaycan da dahil olmak üzere dini felsefe ile beraber ilmi felsefenin de mevcudiyetini ispatlamıştır. Alimin eserlerinden anlaşılır ki mukemmel dini felsefi talimlerle yanaşı yetkin ilmi felsefi sistemler oluşmuştur. X. yüzyılda Türk filozofu Abu Nasr Muhammed Farabi'nin hazırladığı Doğu peripatetizmini, Azerbaycan'da Behmenyar (993-1066), Afzeleddin Huneci (1194-1248), Siraceddin Urmevi (1198-1283) ve başka önemli natüralist filozoflar geliştirmişler. O dönemde tüm doğa ve matematik bilimleri (fizika, kimya, tıp, mekanik, hesap, geometri, cebir, astronomi ve başka) peripatetik felsefe çevresinde cemlenmişler. XII. yüzyılda Azerbaycan filozoflarından Aynalkudat Miyaneci'nin (1131 yılında 32 yaşında idam edilmiş) Panteist talimi ve Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin (1191 yılında 37 yaşında idam edilmiş) İşrakilik talimi felsefi

bir okula oluşarak asırlar boyu yetenekli filozoflar için örnek olmuştur. Onların fikirleri sonralar Avrupa ülkelerine nüfuz etmiştir. Dünya felsefesi tarihi Orta Çağ'da (1000 yıllık devirde) Doğu, hususen Azerbaycan filozoflarının sayesinde ilmi felsefi talimlerden hali olmamıştır. Tüm bunları Zakir Memmedov otuzdan fazla kitapda (yayınlanmış ve yayınlanmamış) ve 250 fazla makalede anlatmıştır (Memmedov, 2010).

Zakir Memmedov Azerbaycan'da Aynalkudat Miyaneci'nin felsefi mirasının tek araştırmacısıdır. Alim ilmi araştırmaya başladığı yıllardan sufizmde panteist sistemi ilk kez İbn Arabi (1165-1240) tarafından hazırlanması hakkında yanlış iddiaları ilmi esaslarla tekzip etmiş, İbn Arabi'den yarım asır önce sufizmin panteist felsefesinin Aynalkudat Miyaneci tarafından yaratıldığını kaynaklarla ispatlamıştır (Memmedov, 1978: 154).

"Felsefe tarihimiz geciktirilmez gerekli işi mevcut kaynakların Arap ve Fars dillerinden Azerbaycan diline çevrilmesi, aynı zamanda Azerbaycan felsefesinin bilimsel tarihini kamuoyuna aktarmak" düşüncesiyle yanan Zakir Memmedov kendi araştırmalarında bu prensipi takip etmiştir.

İslam aleminin felsefesi ve İslam felsefesi tabirleri arasında fark vardır. Zakir Memmedov ilk kez olarak bu konulardan bahsetmiş ve yazmıştır: "İslam aleminin kültürü, ilmi, felsefesi vb." yerine "İslam kültürü, ilmi, felsefesi vb." söylemeleri karışıklık yaratır. İbn Sina, Behmenyar, İbn Rüşd, Aynalkudat Miyaneci ve Şihabeddin Suhreverdi'ni mükemmel ilmi felsefi talimlerine, bağımsız doktrinlere göre sıkıntı görmüş ve işkencelere maruz kalmış bu filozofları Ebu Hamid Gazaliyle genellikle skolastlar ile bir mevkide tutup, onları "İslam felsefesine" dahil etmek doğru değildir (Memmedov, 1999: 23).

Zakir Memmedov'un araştırmalarına kadar Behmenyar'ın "Maudu ilm ma bad et-tabia" ve "Maratib el-maucudat" isimli küçük hacimli iki risalesi biliniyordu. Araştırmacı filozofun iri hacimli "at-Tahsil" eserinin mevcutluğunu aşkarlamıştır. Onun sıkı çalışması sayesinde bu risale Azerbaycan'a getirildi. Alim "at-Tahsil" eserini ilk kez bilimsel araştırmalarında tamamen kullandı.

Zakir Memmedov ilk kez büyük filozof, matematik, rubailer ustası gibi meşhur Ömer Hayyam'ın (1048-1131) Behmenyar'ın öğrencisi olduğunu yazmıştır. Araştırmacıya göre Behmenyar'ın fikirlerinden oluşmuş felsefi okulun gelenekleri Nesiredin Tusi ve onun okul temsilcileri tarafından geliştirilerek Doğu peripatetizminin son büyük temsilcisi Recebeli Tebrizi'de (...-1669) son bulmuştur (Memmedov, 1994: 5).

Zakir Memmedov Doğu, özellikle Azerbaycan filozoflarının eserlerini, nadir el yazmaların mikrofilmlerini, basılı kitapları ülkeye getirerek bu

kaynaklarla Orta Çağ filozoflarının talimlerini kapsamlı ve geniş anlamda araştırmıştır. Azerbaycan'da onların tek araştırmacısı olmuştur. O dünyaca meşhur filozoflarımızın mirasını araştırmakla birge bilimsel topluluk tarafından tanınmaları için de çalışmıştır.

Zakir Memmedov'un teşebbüsüyle Azerbaycan İlimler Akademisi Reyaset Kurulu İshrakilik taliminin kurucusu Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin vefatının 800. yıldönümü ile ilgili karar kabul etmiştir. Bu karara göre 25 Aralık 1991 yılında Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsünde işrafi filozofun yıldönümü kutlanmıştır (Zakirkızı, 2012: 88).

Zakir Memmedov'un girişimi ile Behmenyar'ın doğumunun 1000. yıldönümünü 1993'de düzenlemek amacıyla Azerbaycan İlimler Akademisi Reyaset Kurulu ve Bakanlar Kurulu kararlar almıştır. Bu vesileyle Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü'nde üç bilimsel oturum, bir çok üniversitelerde kongreler düzenlenmiştir (Zakirkızı, 2012: 90-92).

Zakir Memmedov'un teşebbüsü ile 1998'de Siraceddin Urmevi'nin doğumunun 800. yıldönümü ile ilgili Azerbaycan İlimler Akademisi Reyaset Kurulu tarafından karar kabul edilmiştir. O, Siracettin Urmevi'nin, Afzeleddin Huneci'nin doğumlarının 800. yıldönümleri, 1999'da Aynalkudat Miyaneci'nin doğumunun 900. jübile ile ilgili makaleler hazırlamış, dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır (Zakirkızı, 2012: 96; Memmedov, 2010).

Zakir Memmedov 2000'de Azerbaycan halkının Umummilli lideri Haydar Aliyev'in Nasireddin Tusi'nin doğumunun 800. yıldönümü ile ilgili verdiği Fermanla Devlet Jübile Komisyonunun üyesi seçilmiştir.

Alim, Nasireddin Tusi'nin kültürel mirasını, özellikle felsefesini derinlemesine incelemiştir. Zakir Mammadov'un araştırması şunu gösteriyor ki 1266 yılından Maraga rasathanesinde Nasireddin Tusi ile bir yerde çalışan Azerbaycanlı mühendis Kemaleddin Ebu Bekr Mahmud oğlu Selmasi tarafından geliştirilen cihazlar arasında içi boş dünya modeli vardı. Üzerinde iklimlerin tasviri olan bu figür coğrafi küre idi. Yani Zakir Memmedov ilim alanında ilk yerkürenin alman alimi Martin Böhaym'ın (1459-1507) hazırlaması hakkında fikri ilmi esaslara dayanarak tekzip etmiştir (Memmedov, 1983: 187).

Zakir Memmedov Bakü, Taşkent, Semerkant, Fergana ve Duşanbe vb. şehirlerde düzenlenen birçok uluslararası kongrelere, sempozyumlara bildirilerle katılmıştır. Araştırmacı Farabi'nin, İbn Sina'nın, Behmenyar'ın, Nizami'nin, Nesimi'nin, A. Bakıhanov'un, M. F. Ahundov'un, İmam Buhari'nin və Ahmed Fergani'nin doğum ve vefat yıldönümleri ile ilgili kongrelerde konuşmalar yapmıştır.

Zakir Memmedov'un hayat ve faaliyeti Azerbaycan Milli İlimler Akademisi ve Merkezi İlmi Kütüphanesi tarafından "Azerbaycan'ın ilim ve kültürel şahsiyetleri" silsilesinden oluşan bibliyografik dizinde kapsamlı bir şekilde yansıtılmıştır (Bakü, 2010).

Zakir Memmedov'un Kitapları ve Tercüme Eserleri

Zakir Memmedov'un bilimsel faaliyeti XX. yüzyılın 60'larından başlamıştır. Faaliyetinin ilk dönemlerinden alimin eserleri Orta Çağ'da yaşamış önde gelen şahsiyetler hakkında gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

Zakir Memmedov'un yayınlanmış bazı kitapları aşağıdakılardır:

1. "Azerbaycan'da XI-XIII asırlarda felsefi fikir" (Bakü, 1978). Burada Orta Çağ'da Doğunun sosyo-politik durumu, oluşmuş talimler, Azerbaycan'dan olan onlarla filozof ve düşünürün hayatı, eserleri ve felsefi bakışları hakkında ilk kez bilgi verilmiştir.

2. "Behmenyar'ın felsefesi" (Bakü, 1983).

3. "Orta Çağ Azerbaycan filozofları ve düşünürleri" (Bakü, 1986). Kitapta yirmi yedi Azerbaycanlı filozof ve düşünürün hayat ve yaratıcılığında bahsedilir. Monografinin genişletilmiş ikinci baskısı Rus dilinde (Азербайджанские философы и мыслители средневековья. Баку, Элм: 1993) yayınlanmıştır.

4. "Siraceddin Urmevi" (Bakü, 1990).

5. "Şihabeddin Yahya Suhreverdi (Kısa bibliyografik bilgiler)" (Bakü, 1991). Kitap düşünürün vefatının 800. yıldönümü ile alakalı hazırlanmıştır. Burada işraki filozofun hayatı ve eserlerinin isimleri, ondan bahseden kaynaklar ve araştırmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

6. "Aynalkudat Miyaneci" (Bakü, 1992)

7. "Azerbaycan felsefesi tarihi" (Bakü, 1994). Eser alimin otuz yıllık ilmi araştırmalarının sonucudur. Kitapın değeri dikkate alınarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Azerbaycan dilinde Latin harfleriyle toplu yayınların uygulanması hakkında" 12 Ocak 2004 yıl tarihli kararı ile yayınlanan kitaplar sırasında "Azerbaycan felsefesi tarihi" monografisi 2006 yılında tekrardan yayınlanmıştır.

8. "Nizami Gencevi'nin felsefi düşünceleri" (Bakü, 2000)

9. "Şihabeddin Yahya Suhreverdi (hayatı, yaratıcılığı ve dünya görüşü)" (Bakü, 2009). Bu kitabı alim kendi yayına hazırlasa da, maalesef vefatından sonra yayınlanmıştır.

Siyasi ve ideoloji düşüncenin Azerbaycan'da değişmesine rağmen Zakir Memmedov'un XX. yüzyılın 60'larından itibaren yayınladığı bilimsel eserleri orijinalliğini, ilmi değerini her zaman koruyur. Buna kanıt alimin muhtelif yıllarda yayınlanmış kitaplarının değişiklik edilmeden 2015'de yeniden "Seçilmiş eserleri" ismiyle yayınıdır (Memmedov, 2015).

O, muhtelif üniversiteler tarafından ders kitaplarının ve ansiklopedilerin hazırlanmasında yakından iştirak etmiştir.

Zakir Memmedov 1969'dan 1970 yılına kadar Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisinde bilimsel bir editör olarak çalışmış, Azerbaycan felsefesi ile ilgili materyalleri ansiklopedide yaygın olarak kullanıma sunmuştur. Şark filozoflarından – Ebu Nesr Farabi, Muhammed Berdei, Esireddin Ebheri, Ebu Necib Suhreverdi, Ebu Hefs Suhreverdi, Şihabeddin Yahya Suhreverdi, Hamadani Aynalkudat Miyaneci, Siraceddin Urmevi, Afzeleddin Xuneci, Emineddin Tebrizi, Recebeli Tebrizi, Taceddin Urmevi, Kutbeddin Şirazi, Muhammed Halhali, Şemseddin Hoylu, Şihabeddin Hoylu, Şemseddin Hosrovşahi, Muhyiddin Garabaği gibi kırkdan fazla düşünür onun araştırmaları sayesinde on cildlik "Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi"ne dahil olmuştur.

Zakir Memmedov'un yaratıcılığında çevirilerin özel bir yeri vardır. Arap dili bilicisi, büyük alim Tariyel Hasanov'la birge Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin "Akaid el-hukema" risalesini Azerbaycan ve Rus dillerine tercüme etmiştir. Risale orijinalıyla birge her iki dilde ilk kez 1986 yılında yayınlanmıştır. Sayfa | 1153

Alim 1989 yılında Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin "Hayakil en-nur" risalesini Arapçadan Azerbaycancaya tercümesini kitap şeklinde yayınladı.

Zakir Memmedov Yakub Kindi'nin "el-Felsefet el-ula" risalesini, Ebulhesen Aşari'nin "Makalat el-islamiyyin va ihtilaf el-müsəllin" eserlerinden parçaları, Farabi'nin "Üyun əl-mesail" kitabını, İbn Sina'nın "Daneşname"dan fizik bölümünü, "Kitab es-siyase"ni, "Risale fi elm el-ehlak", Behmenyar'ın "Maudu elm ma bad et-tabia" ve "Meratib el-maucudat" risalelerini, "et-Tahsil" kitabından Mantık bölümünü, Gazali'nin "el-Munkiz min ed-dalal" risalesinden bölümleri, Aynalkudat Miyaneci'nin "Zubdet el-hakaik" risalelerinden bölümleri, Ebuhefs Suhreverdi'nin "Avarif el-mearif" kitabından seçilmiş parçaları və başka eserleri Azerbaycan diline ilk kez tercüme ederek, Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin "Hayakil en-nur" ve "Akaid el-hukema" ikinci kez "Şark felsefesi (IX-XII asırlar)" (BDU Neşriyatı, 1999) kitabında yayınlamıştır.

SONUÇ

Azerbaycan'da siyasi rejimin değişmesinden sonra dünya kütüphaneleri ile ilişkiler genişledi, herhangi bir bilimsel materyali sağlamak daha kolaydır. Çağdaş zamanda milli manevi değerlerimize ve felsefi mirasımıza ilgi artmıştır. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi muhabir üyesi, Prof. Dr. Zakir Memmedov, yaratıcılığının yaklaşık otuz yıllık bir dönemini siyasi rejimin kısıtlamaları altında geliştirdi. Tüm zorluklara rağmen, alim, kaynaklara dayanarak eserler yazdı, sovyet döneminin ideolojisi değişse de, bu eserler orijinalliklerini korudular. Karşılaştığı tüm zorluklara rağmen kararlı, cesur adımları ve bilime olan bağlılığı ile birçokundan seçilmiştir. Alim, kırk yıllık bilimsel faaliyeti sırasında Azerbaycan felsefesinin varlığını meydana çıkardı ve tetkik etti.

Araştırmacıları yaşatan onların eserleridir, Zakir Memmedov yazdığı eserlerde yaşar. Bu noktada Büyük Nizami'nin, bilimsel değeri ve derin içeriği olan eserlerin yazarına ebedi hayat verme konusundaki düşünceleri dikkat çekicidir: "Bu manzumeni okuyan vakit Nizami'nin huzurunu sözün arasında bularsan. Her beyitte sana bir sırrı açan kes senden nasıl gizli kalabilir? Yüz yıldan sonra eğer sorarsan "o nerede?" her beyitten ses gelir: "Budur o!"".

Sayfa | 1154

KAYNAKÇA

Memmedov, Z. (2010). "Azerbaycan'ın İlim ve Kültürel Şahsiyetleri" *Silsilesinden Oluşan Bibliyografik*. Bakü: Elm Yayınevi.

Memmedov, Z. (1978). *Azerbaycan'da XI-XIII Asırlarda Felsefi Fikir*. Bakü: Elm Yayınevi.

Memmedov, Z. (1999). Orta Çağ Doğu Felsefesi ve Felsefe Tarihinde Onun Önemi. "Şark Felsefesi (IX-XII Asırlar)". Bakü: Bakü Devlet Üniversitesi Yayınevi. 3-26.

Memmedov, Z. (1994). *Ömer Hayyam'ın Öğretmeni*. Edebiyat Gazetesi, 13 Mayıs, No: 20.

Zakirkızı, Ü. (2012). *Yazarak Yaşayan Alim*. Bakü: Elm Yayınevi.

Memmedov, Z. (1983). *Behmenyar'ın Felsefesi*. Bakü: Elm Yayınevi.

Memmedov, Z. (2015). Seçilmiş eserleri. Bakü: Elm Yayınevi.

Şark Felsefesi (IX-XII Asırlar). (1999). Bakü: Bakü Devlet Üniversitesi Yayınevi.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Sovyet döneminin ideolojik özelliklerine göre, araştırmacılar arasında Orta Çağ Doğu felsefesinin tetkikine ilgi yoktu. Zamanın değişimi ve dünya ülkeleri ile ilişkilerin genişlemesi modern zamanlarda bu alana

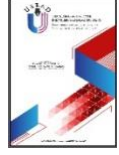
olan ilgiyi artırmıştır. Bu gün bilimin çeşitli alanlarındaki fırsatlar genişlemiş ve siyasi kısıtlamalar kaldırılmıştır. Dönemin ideolojik sınırlamalarına rağmen Prof.Dr. Zakir Memmedov'un kırk yıllık bilimsel faaliyeti, Doğu'nun zengin felsefi hazinelerinin araştırılmasına, Azerbaycanlı filozof ve düşünürlerin kültürel mirasının keşfine ayrılmıştır. Zakir Memmedov 16 Ağustos 1936 yılında Azerbaycan Respublikası'nın Garabağ bölgesinin kadim ve güzel şehirlerinden olan Ağdam'ın Seyidli köyünde doğmuştur. O, 1947-1957 yıllarında Ağdam'da 1 sayılı ortaokulda eğitim görmüştür. Başarılı eğitimin sonucu olarak 1957'de ortaokulu madalya ile bitirmiştir. 1957 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde (şimdiki Bakü Devlet Üniversitesi) yeni açılmış Şarkiyat Fakültesi'nin Arap Dili ve Edebiyatı bölümüne dahil olmuş, 1962'de oranı bitirmiştir. 1962 Eylül ayından 1963 yılının Eylül ayına kadar Mısır'da, meşhur Asvan Barajı'nın şantiyesinde çalışmıştır. Zakir Memmedov Asvan'da çalışan ilk Azerbaycanlı ve Azerbaycan'dan tek Arapçadan tercüman olmuştur. O bu bir yıl boyunca yerel lehçeni öğrenmekle beraber gelecekteki faaliyeti için Arapça bilimsel kitaplar da toplamıştır. Zakir Memmedov Azerbaycan'a döndükten sonra bir yıl Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde (şimdiki Bakü Devlet Üniversitesi) ilk kez Mısır dialektinden ders demiştir. O, 1964 yılından hayatının sonuna kadar Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Felsefe bölümünde (şimdiki Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nin Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü) çalışmıştır. Azerbaycan filozoflarının telimleri felsefi bir okul haline geldi ve yüzyıllar boyunca tüm Müslüman Doğu ülkelerindeki yetenekli filozoflara örnek oldu. XII. yüzyılda Azerbaycan filozoflarından Aynalkudat Miyaneci'nin Panteist talimi ve Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin İsrakilik talimi felsefi bir okula oluşarak asırlar boyu yetenekli filozoflar için örnek olmuştur. Fikirleri daha sonra sadece İslam dünyasına değil, Avrupa ülkelerine de yayıldı. Kısacası dünya felsefe tarihi, Orta Çağ'da Doğu'nun, özellikle de Azerbaycan'ın filozofları sayesinde gelişmiştir. O Azerbaycan'dan olan onlarla filozofun, düşünürün hayatı, eserleri hakkında değerli kitapların ve makalelerin yazarıdır. Bu şahsiyetlerin araştırılması Azerbaycan'da onun ismiyle alakalıdır. Zakir Memmedov'un ilk kitabı "Azerbaycan'da XI-XIII asırlar felsefi fikir" 1978 yılında yayınlanmıştır. Bu döneme kadar onun muhtelif gazete ve dergilerde Siraceddin Urmevi'nin, Behmenyar'ın, Afzeleddin Huneci'nin, Şihabeddin Yahya Suhreverdi'nin, Şihabeddin Ömer Suhreverdi'nin ve onlarla filozofun hayatını, dünya görüşünü aydınlatan makaleleri yayınlanmıştır. Sonraki yıllarda "Behmenyar'ın felsefesi" (Bakü, 1983) "Orta Çağ Azerbaycan filozofları ve düşünürleri" (Bakü, 1986), "Siraceddin Urmevi" (Bakü, 1990), "Şihabeddin Yahya Suhreverdi (Kısa bibliyografik bilgiler)" (Bakü, 1991), "Aynalkudat Miyaneci" (Bakü, 1992), "Nizami Gencevi'nin felsefi düşünceleri" (Bakü, 2000) gibi kitapları yayınlanmıştır. "Azerbaycan felsefesi tarihi" (Bakü, 1994) kitabı alimin yaratıcılığının en büyük eseridir. Bu monografi Zakir Memmedov'un otuz yıllık ilmi araştırmalarının sonucudur. Kitapda, eski zamanlardan XIX. yüzyılın sonuna kadar Azerbaycan felsefesi tarihi ile ilgili meseleler yansımıştır. "Azerbaycan felsefesi tarihi" kitabının değeri dikkate alınarak Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in "Azerbaycan dilinde Latin harfleriyle toplu yayınların uygulanması hakkında" 12 Ocak 2004 yıl tarihli kararı ile yayınlanan kitaplar sırasında "Azerbaycan felsefesi

tarihi"monografisi 2006 yılında tekrardan yayınlanmıştır. Zakir Memmedov "Felsefe ansiklopedi sözlüğü"nün (1997) yazarlarından ve bilimsel yayın kurulu üyelerinden olmuştur. Burada onun 38 makalesi yayınlanmış ve önemli felsefe bilicisi gibi hakkında bilgi verilmiştir. Zakir Memmedov 7 ciltlik "Azerbaycan Tarihi"nin (kitabın ikinci cildi) (1998) (felsefe bölümü) ve 7 ciltlik "Azerbaycan Edebiyatı Tarihi"nin (felsefe bölümü) ikinci cildinin yazarlarından biridir. Zakir Memmedov 1969'dan 1970 yılına kadar Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisinde bilimsel bir editör olarak çalışmış, Azerbaycan felsefesi ile ilgili materyalleri ansiklopedide yaygın olarak kullanıma sunmuştur. 10 ciltlik ansiklopedide 42 makalenin yazarıdır. Zakir Memmedov önde gelen filozofların bazı eserlerini Azerbaycanca'ya çevirmiş ve yayınlamıştır. Ayrı ayrı yıllarda Bakü'de muhtelif üniversitelerde dersler vermiş, felsefe üzerine ders kitapları ve programların yazımına katılmıştır. Zakir Memmedov'un bilimsel hizmetlerinden biri, tetkik ettiği profesyonel filozofların yıldönümlerinin düzenlenmesi için kararların verilmesine büyük emek sarf etmiş ve bununla ilgili amacına ulaşmasıdır. İshrakilik taliminin banisi Şihabeddin Yahya Sühreverdi'nin vefatının 800. yıldönümü, Behmenyar'ın doğumunun 1000. yıldönümü, Siraceddin Urmevi'nin doğumunun 800. yıldönümü, Afzeleddin Huneci'nin doğumunun 800. yıldönümü, Aynalkudat Miyaneci'nin doğumunun 900. jübile ile ilgili makaleler hazırlamış, dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Zakir Memmedov 2000'de Azerbaycan halkının Umummillî lideri Haydar Aliyev'in Nasireddin Tusi'nin doğumunun 800. yıldönümü ile ilgili verdiği Fermanla Devlet Jübile Komisyon'unun üyesi seçilmiştir. Zakir Memmedov 1997 yılında Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'nin Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü'nde Doğu Felsefesi Tarihi ve Din bilimleri Bölümü'nü kurmuş ve hayatının sonuna kadar başkanlığını yapmıştır. O, 2001 yılında Azerbaycan Milli İlimler Akademisi muhabir üyesi seçilmiştir. Zakir Memmedov ortaokul yıllarında sanatsal yaratıcılığa ilgi göstermiştir. Bu yetenek, üniversitede öğrencilik yıllarında Arap şairlerinin şiirlerini ve daha sonraki dönemlerde önde gelen düşünürlerin şiirlerine tercümelerinde görülmektedir. Muhtelif zamanlarda Zakir Memmedov, Orta Asya cumhuriyetlerinde bilimsel konferanslara ve jübile etkinliklerine katılmıştır. Zakir Memmedov 2 Mart 2003 yılında Bakü'de vefat etmiştir. Zakir Memmedov'un araştırması sadece felsefi tarihçiler için değil, aynı zamanda muhtelif alanların uzmanları için büyük değeri olan bir kaynaktır.

EXTENSIVE ABSTRACT: According to the ideological characteristics of the Soviet era, there was no interest among researchers in the study of medieval Eastern philosophy. The change of time and the expansion of relations with world countries have increased the interest in this field in modern times. Today, opportunities in various fields of science have expanded and political restrictions have been eliminated. Despite the ideological limitations of the time, Prof. Dr. Zakir Mammadov's forty-year scientific activity was dedicated to the study of the rich philosophical treasures of the East, especially Azerbaijan, and the discovery of the heritage of Azerbaijani philosophers and thinkers. Zakir Mammadov was born on August 16, 1936, in Seyidli Village of Agdam district, one of the ancient and beautiful cities of the Karabakh region of Azerbaijan Republic. He studied at

secondary school No. 1 in Agdam in 1947-1957. As a result of his successful education, he graduated from the school in 1957 with a silver medal. In 1957, he entered the Department of Arabic language and literature of the newly opened Faculty of Oriental Studies at Azerbaijan State University (present Baku State University) and graduated there in 1962. From September 1962 to September 1963, he participated in the construction of the famous Aswan Dam in Egypt. Zakir Mammadov was the first Azerbaijani who worked in Aswan and the only Arabic translator from Azerbaijan. He studied the local dialect during this year and collected scientific books in Arabic for his future activities. After returning to Azerbaijan, Zakir Mammadov taught in the Egyptian dialect for the first time at the Azerbaijan State University (present Baku State University) for a year. From 1964 until the end of his life, he worked in the Department of Philosophy in the Azerbaijan National Academy of Sciences. (now the Institute of Philosophy and Sociology of the Azerbaijan Academy of Sciences). The training of Azerbaijani philosophers has become a philosophical school and has been an example for talented philosophers in all Muslim Eastern countries for centuries. In the 12th century, the pantheistic training of one of the Azerbaijani philosophers Aynalkudat Miyaneci and the Illumination training of Shihab al-Din Yahya Suhrawardi turned into a philosophical school and became an example for talented philosophers for centuries. His ideas later spread not only to the Islamic world, but also to European countries. In short, the history of world philosophy developed in the Middle Ages thanks to the philosophers of the East, especially Azerbaijan. He is the author of valuable books and articles about dozens of philosopher's lives and works, thinkers from Azerbaijan. The investigation of these personalities is related to his name in Azerbaijan. Zakir Mammadov's first book "Philosophical Thought in Azerbaijan in the 11-13th centuries" was in 1978. Until this period, his articles reflect the life and worldview of Sirajeddin Urmavi, Bahmanyar, Afzaladdin Khunaji, and Shihab al-Din Yahya Suhrawardi and dozens of other professional philosophers were published in various newspapers and journals. In the following years, research works such as "Bahmanyar's philosophy" (Baku, 1983), "Azerbaijan philosophers and thinkers of the Middle Ages" (Baku, 1986), "Sirajeddin Urmavi" (Baku, 1990), "Shihab al-Din Yahya Suhrawardi (Short bibliographic information)" (Baku, 1991), "Aynalkudat Miyaneci" (Baku, 1992), "The philosophical thoughts of Nizami Ganjavi" (Baku, 2000) have been published. The book "History of Azerbaijani philosophy" (1994) is the greatest work of the scientist. This monograph is the result of Zakir Mammadov's scientific search for more than thirty years. The book reflects issues on the history of Azerbaijani philosophy from ancient times to the end of the 19th century. Considering the value of the book, the work "history of Azerbaijani philosophy" was re-published in 2006 in accordance with the decree of the president of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev "on the implementation of mass publications in the Azerbaijani language with Latin graphics" dated January 12, 2004. Zakir Mammadov was one of the authors of the "Encyclopedic Dictionary of Philosophy" (1997) and a member of the scientific editorial board. He published 38 articles and was described as a prominent philosophical historian. Zakir

Mammadov is one of the authors of the 7-volume "History of Azerbaijan" (second volume of the book) (1998) (philosophy chapter) and 7-volume "Azerbaijani Literature History" (philosophy chapter). Zakir Mammadov worked as a scientific editor in the Azerbaijan Soviet Encyclopedia from 1969 to 1970, and tried to make materials on our national philosophy widely available in the encyclopedia. He is the author of 42 articles in the 10-volume encyclopedia. Zakir Mammadov translated some works of prominent philosophers into the Azerbaijani language and published them. In some years, he gave lectures at various universities in Baku and participated in the writing of textbooks and programs on philosophy. One of Zakir Mammadov's services is his efforts to make decisions about the anniversaries of the philosophers he studies and reach his goal. He published articles and articles on the 800th anniversary of the death of Shihab al-Din Yahya Suhrawardi, the founder of the ishraqi training, the 1000th anniversary of the birth of Bahmanyar, the 800th anniversary of the birth of Sirajeddin Urmavi, the 800th anniversary of the birth of Afzaladdin Xunaji, the 900th anniversary of the birth of Aynalkudat Miyaneci. Zakir Mammadov was elected a member of the State Jubilee Commission in 2000 by the decree of the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev on the 800th anniversary of the birth of Nasreddin Tusi. Zakir Mammadov founded the Department of History of Oriental Philosophy and Religious studies and was head of the department until the end of his life. He was elected as a correspondent member of the Azerbaijan National Academy of Sciences in 2001. Zakir Mammadov showed an interest in artistic creativity during his secondary school years. This ability can be seen in the translation of poems by Arab poets during his student years and in later periods into the poems of prominent thinkers. From time to time Zakir Mammadov participated in academic conferences and anniversaries in Central Asia. Zakir Mammadov died on March 2, 2003, in Baku. Zakir Mammadov's research is an indispensable source not only for philosophy historians but also for specialists working in various fields.

KORKU FİLMİ ÖZELİNDE VR SİNEMASI ÇÖZÜMLEMESİ: THE CONJURING 2: VR EXPERIENCE VE THE FOREST – 360 EXPERIENCE

VR CINEMA ANALYSIS SPECIFIC TO HORROR FILM:
THE CONJURING 2: VR EXPERIENCE AND THE FOREST – 360 EXPERIENCE

Sercan KULE

Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sanat ve Tasarım,
İstanbul/Türkiye
Ph.d., Yildiz Technical University,
Graduate School of Social Sciences,
Art and Design,
İstanbul/Turkey.
sercankule@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6128-3046

Lütfü KAPLANOĞLU

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi,
Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat
Bölümü, Birleşik Sanatlar Anasanat
Dalı,
İstanbul/Türkiye
Assoc. Prof., Yildiz Technical
University, Faculty of Art & Design,
Department of Arts, Combined Arts,
İstanbul/Turkey.
lkapanoglu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7094-8302

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.951034

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kule, S. & Kaplanoğlu, L. (2021). Korku Filmi Özelinde VR Sineması Çözümülemesi: The Conjuring 2: VR Experience ve The Forest – 360 Experience. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1159-1189.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Lumiere kardeşlerin yaptığı trenin gara girişi filminden itibaren sinema, düşler perdesindeki bir illüzyondur. Bu illüzyon ise hiç durmadan devam etmektedir ve yıllar geçtikçe her yeni teknolojik gelişme sinemada da yerini almaktadır. Bu gelişmelerin sonuncusu ise sanal gerçeklik teknolojisi olarak kabul edilebilmektedir. Sanal gerçeklikle birlikte sanat sergileri, konserler, turistik, eğitim, askeri ve oyun gibi alanların yanında sinemada da örnekler mevcuttur. Sanal gerçekliği de bir illüzyon olarak göreceğimiz olursak, kendisi de bir illüzyon sanatı olan sinemadaki varlığı merak uyandırıcıdır. Bu çalışma sanal gerçekliğin sinemadaki izini sürerek, yapılan korku VR filmleri olan *The Conjuring 2: VR Experience* ve *The Forest – 360 Experience*'i örneklem alıp çözümleme yoluna gitmeyi amaçlamaktadır. Göstergibilimden yararlanarak gerçekleştirilecek olan çözümlemede sinemadaki korkunun psikoloji yönünden de ele alınarak izleyici tarafındaki algılanmasına değinilecektir. Son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve VR ürünlerinin ev kullanıcısı için uygun hale gelmesi ilgiyi arttırmaktadır. Sinema ve VR arasındaki oluşan bu yeni ortaklık üzerine bilinmezlik ve çalışmaların az olması çalışmanın önem kısmını teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanal Gerçeklik, Korku Sineması, Gerçekçilik, Göstergibilim

Abstract: Cinema has been an illusion in the curtain of dreams since *The Arrival of a Train at La Ciotat Station* which was made by the Lumiere brothers. This illusion continues unabated and every new technological development takes its place in cinema over the years. The last of these developments can be considered as virtual reality technology. Along with virtual reality, there are examples in cinema as well as in areas such as art exhibitions, concerts, tourism, education, military and games. If we consider virtual reality as an illusion, its presence in cinema, which is itself an illusion art, is intriguing. This study aims to analyze the horror VR movies which are *The Conjuring 2: VR Experience* and *The Forest – 360 Experience* by following the traces of virtual reality in cinema. In the analysis which will be carried out by making use of semiotics, the perception of fear in the cinema by the audience will be discussed by considering the psychology aspect. Technological developments in the recent years and the fact that VR products are suitable for home users increase the interest. The obscurity and the scarcity of studies on this new partnership between cinema and VR constitute the important part of the study.

Key Words: Virtual Reality, Horror Film, Reality, Semiology

GİRİŞ

Sinema, bir hikaye anlatma aracıdır. Bu hikayeyi anlatırken de görsel gücünden yararlanmaktadır. 1895 yılında Lumiere kardeşlerin trenin gara girişi filminin gösteriminde trenin kendi üzerlerine gelişini gerçek sanan insanlar bir nevi sanal deneyim yaşarlar. İster evde isterse sinema salonunda olsun; monitör, televizyon ya da sinema projektörü aracılığıyla sinemanın sunduğu sanal deneyim devam etmektedir. Sanal gerçeklik

cihazlarının sunduğu olguyu, monitörü sanal alanın bir parçasıymışsınız gibi çalışacak bir cihaz haline getirmektir (Zarka ve Shah, 2016: 62). Son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve VR ürünlerinin ev kullanıcısı için uygun hale gelmesi ilgiyi arttırmaktadır. Sinema ve VR arasındaki oluşan bu yeni ortaklık üzerine bilinmezlik ve çalışmaların az olması çalışmanın önem kısmını teşkil etmektedir. Hem sinemanın ve hem de sanal gerçekliğin teknolojik gelişmeler sonucunda günümüzdeki hallerini alması sonucu, aralarındaki etkileşimin nasıl olduğu, sanal gerçekliğin sinema açısından gerçeklik anlatısını ne şekilde etkilediği, gerçekçiliği anlatımında ön plana çıkaran korku türünde de sanal gerçeklik teknolojisinin ne konumda olduğu soruları çalışma kapsamında cevaplanmaya çalışılacaktır. Bu çalışma sanal gerçekliğin sinemadaki izini sürerek, yapılan korku VR filmleri olan The Conjuring 2: VR Experience ve The Forest - 360 Experience'ı örneklem alıp her ikisini de çözümleme yoluna gitmeyi amaçlamaktadır. Sanal gerçeklik, sinema ve korku türü ekseninde örneklerin sayılı olması nedeniyle, aynı yıl içerisinde üretilen bu örnekler ele alınmaktadır. Göstergibilimden yararlanarak gerçekleştirilecek olan çözümlemede sinemadaki korkunun psikoloji yönünden de ele alınarak izleyici tarafındaki algılanmasına değinilecektir.

Sanal gerçeklik (Virtual Reality), gerçek dünyaya benzer ya da tamamen farklı olabilen simüle edilmiş bir bilgisayar teknolojisi deneyimidir. Sanal gerçeklik, altyapısını kullanan uygulamalar sayesinde turizmden eğlenceye, mimari yapıların tasarımından sanat türlerine kadar çeşitli alanlarda varlık göstermektedir. Farklı sanal gerçeklik (VR) teknoloji türleri arasında, bazen genişletilmiş gerçeklik ya da artırılmış gerçeklik de olarak bilinen AR ve genişletilmiş gerçeklik (Extended Reality: XR) yer alır. İki tür VR arasında ayırım yapılmaktadır. Bunlar sürükleyici VR ve metin taban bağlantılı VR (Cyberspace olarak da adlandırılır) şeklindedir. Her iki VR çeşidi de alıştırma için uygun olsa da uzaktan eğitim için Cyberspace tercih edilmektedir (Psootka, 1995: 405-431).

Günümüzde standart sanal gerçeklik sistemleri, bir kullanıcının sanal bir ortamda fiziksel varlığını simüle eden gerçekçi görüntüler, sesler ve diğer duyu organlarını harekete geçirebilmek için ya sanal gerçeklik başlıklarını ya da çoklu projeksiyonlu ortamları kullanmaktadır. Bu ekipmanı kullanan birisi, yapay dünyada çevresine bakabilir, içinde hareket edebilir ve sanal özellikler ya da öğelerle etkileşime girebilir. Etki genellikle, gözlerin önünde küçük bir ekrana sahip başa takılan VR başlıklarıyla oluşturulur. Fakat birden fazla geniş ekranlara sahip özel olarak tasarlanan odalar vasıtasıyla da oluşturulabilmektedir. Sanal gerçeklik genel olarak işitsel ve video geri

bildirimini içerirken haptik teknoloji* / kinestetik iletişim aracılığıyla diğer duyuşsal geri bildirimlerine de sahiptir.

Bu noktada, sanal gerçekliğin sinemadaki ağırlığı tam olarak hissedilmemektedir. Bunun nedeni teknolojinin ev kullanıcısı için uygun fiyata yeni yeni gelmesi gösterilebilir. Cihazların gelişimi de 1962 yılında geliştirilen ve ilk cihaz olarak kabul edilen devasa The Sensorama'nın yanında oldukça kullanılabilir duruma gelmektedirler. Günümüzde bu cihazlar Hollanda, Almanya ve Amerika gibi ülkelerin sinema salonlarında da kendine yer bulmaktadırlar. Sanal gerçekliğin kesin kökenleri, varlığına ait kesin bir tanım oluşturmanın zorluğundan dolayı tartışılmaktadır (Schnipper, 2020). Sanal gerçekliğin diğer unsurları 1860'larda görülebilir. İllüzyonun, gerçektikten farklı olmadığı görüşü benimsenerek, izleyicilerin şüpheciliğini bir anlığına bırakılmasının istendiği oyunda ve sahnedeki dramayı gerçektik olarak algılaması gerektiği savunulmaktadır (Artaud, 1958). Sanal gerçekliğin daha modern referansları bilim kurgudan gelmektedir. Morton Heiling, 1950'lerde tüm duyuları etkili bir şekilde yansıtabilecek ve izleyiciyi ekrandaki etkinliğin içine çekebilecek "Deneyim Tiyatrosu" adını verdiği vizyonunu ortaya koyar. Bu vizyonunu biraz önce andığımız gibi 1962 yılında, The Sensorama ile vizyonunun bir örneğini ve onunla birlikte gösterilecek beş kısa filmi yapar. The Sensorama, stereoskopik renkli ekran, stereo ses sistem, koku yayıcılar, fanlar ve hareketli koltuğa sahip mekanik bir cihazdır (Regrebsubla, 2015: 5). New York'taki bir motosiklet yolculuğu gösterilirken biryandan da izleyicinin deneyimleyebilmesi için hayali bir motosikletin içinde oturur, ekrandan caddeyi, fanın oluşturduğu rüzgârı ve şehrin simüle edilmiş gürültü ve kokusunu tecrübeler. Bu öğeler, izleyici bir otobüse yaklaştığında egzoz kimyasallarının salınması gibi uygun anda tetiklenir (Craig vd., 2009: 4). Bunun gibi kokular da kimyasallarla yeniden yaratılır (Grau, 2003: 1786). 1968 yılında, Ivan Sutherland -bilgisayar grafiklerinin babası- kapsamlı simülasyon uygulamalarında kullanabilmek için ilk başa takılan ekran sistemini yapar. Giyilecek başlığın ağır olması sebebiyle tavana asılması gereken sistem, kullanıcı ara yüzü ve görsel gerçektik bakımından ilk olmaktadır. Cihazın bu görünümünden dolayı da "Demokles'in Kılıcı" adını alır (Sutherland, 1968). David Em, NASA'da 1977 ile 1984 yılları arasında gezinebilir sanal dünyalar üreten ilk sanatçı olur (Nelson, 1982). Bu yıllarda, oyun ve eğitim için çalışmalara da ağırlık verilir. Autodesk'teki Cyberspace projesi, sanal gerçekliği kişisel bilgisayarlara taşımayı başarır (Barlow,

* Kullanıcıya titreşim, hareket ya da kuvvet uygulanması yoluyla dokunma deneyimi yaratabilen teknolojiyi ifade etmektedir.

1990). 90'larda tüketici odaklı başlıkların ilk yaygın ticari sürümleri görülür. Oyun konsol üreticisi ve yapımcısı SEGA, Sega VR başlığını çıkarır. Carolina Cruz-Neira'nın doktora tezinden geliştirilen ve Carolina Cruz-Neira, Daniel J. Sandin ve Thomas A. DeFanti tarafından üretilen CAVE, kübik bir odadaki otomatik sanal ortamdır (Cruz-Neira vd., 1992). Proje, odanın duvarlarına görüntülerin projektörlerle yansıtılması vasıtasıyla gerçekleşir. 2010'lu yıllarda sanal gerçeklik başlıkları alanında Oculus Rift'le başlayan süreç, HTC Vive, PlayStation VR, bir kendin yap stereoskopik görüntüleyici olan ve kullanıcının akıllı telefonunu karton tutucu kısma yerleştirip kafasına taktığı Google Cardboard, OSVR ve şu an üretimi durdurulan Samsung Gear VR gibi örneklerle devam etmektedir. 2020 yılındaki COVID-19 kısıtlamaları ile VR pazarı büyük bir artış yaşamaktadır. Küresel sanal gerçeklik pazarı 2027 yılında 62,1 milyar dolara ulaşacaktır. 2020 ile 2027 yılları arasındaki süreçte, pazar araştırmacıları yıllık %20'nin üzerinde bir büyüme oranı beklemektedir (Jochum, 2020).

Sinema, fotoğrafla yolculuğuna başlar. Sinema da fotoğrafın kullanım aracı gibi zamanını, kültürel ve toplumsal öğeleri bir nevi belgeleyip onları unutulmaz kılan bir iletişim aracıdır. Fotoğraf gibi sinemanın da dili görüntülerdir. Bu görüntüler de birleştğinde bir gösterge meydana gelmektedir. Göstergeler, bulunduğu toplumun içinde görünenlerin, nesnelere ve soyut kavramların vücut bulmuş halidir (Lotman, 2012: 13). Göstergelerin ise gerçek veya alt anlamları bulunmaktadır. Anlamlar yoluyla da gerçek ortaya çıkarılmaya ya da yorumlanmaya çalışılır.

Sayfa | 1163

Gösteren ve gösterilenden oluşan gösterge, anlam aktarıcı birleşimi belirtmek için, bir neden olacağından dolayı, bir gösteren ve bir gösterilenden veya bir işitimi imgesiyle bir kavramın oluşumudur (Barthes, 2005: 48). Gösteren ve gösterilenden oluşan göstergeler, günlük hayattaki herhangi işaret vasıtasıyla bir göndermeye ve duruma işaret edebilmektedir. Bu işaretler yoluyla da insanlar, nesnelere anlamlar yüklemektedir.

Gösterenler anlatım düzlemini oluştururken, gösterilenler ise içerik düzlemini oluşturarak; her düzlem de biçim ve töz olmak üzere iki katmandan meydana gelmektedir. Biçim, dilbilim dışı hiçbir ön şarta başvurmadan dilbilimin tümünü kapsayıcı, yalın ve tutarlı bir biçimde betimleyeceği olgularken; töz ise dilbilim dışı ön şartlara başvurmadan betimlenemeyecek dilsel özelliklerin tamamıdır (Barthes, 2005: 48). Göstergibilimsel dizgelerin çoğu, nesnelere, vücut hareketleri, görüntüler gibi varlığı anlamlandırmada yer almayan bir anlatım tözü içerirken: giysinin korunmaya, besinin beslenmeye, yağmurluğun yağmurdan korunmaya

yaradığı toplum tarafından, anlamlanma amacıyla türetilen kullanım nesnelere (Barthes, 2005: 49). Yağmurluk aynı zamanda hava durumunu da belirten bir göstergedir. Saussure'nin örneği temel alınır, limon sözcüğü bir gösterge, l-i-m-o-n harflerinden oluşan yazılı veya işitsel imge gösteren, zihinde oluşturduğu limon kavramı ise gösterilen şeklindedir.

Göstergebilim, dillerin, simgelerin ve normların gösterge oluşturacak şekilde bütünü incelemektedir (Guirand, 1994: 17). Göstergebilim, görünen simgelerin dışında, sosyolojik değer taşıyabilecek durumlara geçilince tekrar dille karşılaşmaktadır. Görüntüler, davranışlar ve nesnelere anlam taşır; ancak bunlar bağımsız olmak yerine gösterge bütünlüğü içinde dille birleşmektedir (Barthes, 2005: 28). Anlamlandırma iki yüzeye sahiptir. Düz anlam, gerçek dünyada bulunan nesnenin zihinde oluşturabildiği yansımasıdır. Göstergenin belirli bir düz anlamı bulunur ve gösteren ile arasında bağlantı olması gerekmektedir. Yan anlam ise, göstergenin izleyici tarafından heyecan ve kültürel benlikleriyle buluştuğundaki etkileşim durumudur (Barthes, 2005: 50-51). Sinemada bu anlamlandırma ise, görüntünün görünen anlamı haricinde, izleyicinin benliğinde toplumsal ve kültürel ölçütleriyle etkileşimde bulunarak farklı anlamlar ve yorumlamalar yoluna gitmektedir.

Sinema, kendini ifade edebilmek için kendine ait bir dil kullanır. Bu dilde de sinemanın en küçük birimi olan çekim bir sözcüğe değil, tümceye benzetilmektedir (Metz, 1985a: 218). Bir objenin görüntüsü, sinema dilinde bir özne ya da nesne değil, direkt olarak tümcedir. Sinema dili de görüntülerin ve seslerin anlam üretilmesi adına birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Anlamın üretilmesi adına göstergeler aracılığıyla kodlar oluşturulmaktadır. Anlamlar, kodlar aracılığıyla iletilir. Mesajı seyirciye ileten görsel imge, konuşma, müzik, ses ve yazıdan oluşan beş sinemasal kodlama yolu saptanmaktadır (Metz, 1985b: 227). Bu beşlinin birleşerek anlatım aracı olan sinemada yer bulan kodlar ise üç türde toplanmaktadır. Sinemaya özgü kod, planlarda kullanılan kurgu teknikleridir. Sinemaya ait olmayan kod, sosyolojik mesaja sahiptir. Diğer sanat dallarıyla etkileşim halinde kod ise sinemanın öbür sanat dallarıyla paylaştığı koddur. Kodların çözümlenmesiyle meydana gelen göstergebilimsel eleştiri de gösteren kodların estetik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel anlamlara göre belirtilenlerin çözümlendiği birinci düzey ve kodlar yoluyla sunulan sinemasal tarzın incelendiği ikinci düzey şeklinde incelemektedir (Eberwein, 1990: 132). Filmler, anlamın ortaya çıkartılmasını sağlayan değerlendirme ölçütlerinin bulunmasıyla tüketimi biten bir nesne olmaktan çıkarak anlamın filmi yapanların dışında yeniden üretilebildiği bir yapı kazanır (Özden, 2014:

140). Buradan da yola çıkarak, göstergebilim bir nevi bir filme ömür biçilmesinin önüne geçer. Filmi dönemiyle ele alıp değerlendirebilirken; aynı zamanda film için farklı zaman dilimlerinde farklı okumalar yapılabilmesine de olanak tanır.

1. GERÇEKLİK, GERÇEKÇİLİK VE SİNEMA

Gerçeklik günümüzde sorgulanır duruma gelen bir kavramdır. Hakikati aramak sözünü sık sık duyarız. Fakat gerçeklik ya da hakikat açıklanmaya çalışıldığında net bir tanım yapılamadığının da farkına varılabilir. Gerçeklik, kişiden kişiye değişen göreceli bir kavram konumundadır. Bu kavrama dair arayışlar sürekli devam eder. İnsan, dünya üzerindeki varlığı süresince temel ihtiyaçları sonrasında kendini ve çevresini anlamlandırmaya, bunu bir konum içerisine yerleştirebilmeye ve benliğini bunun üzerine temellendirmeye çalışır. Bu temellendirme için gerekli olan temel taş ise gerçeklik olgusudur. Gerçeklikle kendini var eden insan, bu algısını yitirdiği anda bir nevi benliğini de yitirir. Benliği buna temellidir ve bu temel çöker. Gerçekliğin arayışı ve buna merakı da buradan meydana gelir. Günümüzde de yeni teknolojiler ekseninde meydana gelen gerçeklik terimleri, kendini sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik gibi (Aydoğan ve Kaplanoğlu, 2020: 82) yeni tanımlarla biçimlenip var eder. Artırılmış Gerçeklik (AR), dünyada bulunan nesnelerin görsel, işitsel, dokunsal ve koku alma gibi birden çok duyuşal çalışmada bilgisayar tarafından üretilen algısal bilgilerle genişletilen gerçek dünya ortamıyla etkileşim halindeki bir deneyim sunar. Kısacası gerçekliğin değiştirildiği ve zenginleştirildiği bir ortam sunar. Teknolojik ilerleme beraberinde sanal dünya kavramını da beraberinde getirir. Arttırılmış gerçekliğin üç temel özelliğinden bahsetmek, onu ifade etme açısından önem teşkil eder. Gerçek ve sanal dünyaların birlikteliği, gerçek zamanlı etkileşim ve sanal ile gerçek nesnelerin 3D kaydıdır (Wu vd., 2013: 41-49). Artırılmış gerçeklik, bu yeni dünyanın bileşenlerinin kullanıcı açısından gerçek dünya algısına sadece bir veri sunumu olarak değil, aynı zamanda çevrenin doğal parçaları olarak algılanan kapsayıcı hislerin bütünleştirici karışımıdır. Bu birliktelik, gerçek çevreyle bir algılanarak fiziksel dünya ile etkileşimini kurarak iç içe geçer. Artırılmış gerçeklik, insanın süregiden gerçek dünya algısını değiştirir. Sanal gerçeklikten farkı gerçek dünyayı kullanır, sanal gerçeklik gibi tamamen tasarlanmış bir ortamla değiştirmez. Karma gerçeklik (Mixed Reality: MR), fiziksel ve dijital nesnelerin beraber bulunduğu ve aynı anda etkileşime girilebilen yeni alanlar ve görseller üretmek adına gerçek ile sanal dünyaların kaynaşmasıdır. Karma gerçeklik sadece fiziksel ya da sadece sanal dünyada bir başına olmaz, bu ikisi bir

yüzey haline getirilerek tek bir dünya halinde varlık gösterir. Askeri eğitim, uzaktan çalışma ve eğitim gibi alanlarda karma gerçeklik uygulamaları mevcuttur. Genişletilmiş gerçeklik (Extended reality: XR), bilgisayar teknolojisi ve giyilebilir cihazlar tarafından bütün gerçek ve sanal ortamlar ile insan-teknoloji etkilemişini ifade eder. Genişletilmiş gerçeklik, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik ve sanal gerçeklik formlarını ve aralarındaki eklemeleri kapsar (Gownder vd., 2016: 2). Bu gerçeklikte, tek tek olan diğer gerçekliklerin hepsini kapsar ve onları ileri taşıyarak tasarımı gerçekleştirip, tasarımın en küçük detayına kadar inceleyebilme imkânı da sunar. Günümüzde an itibariyle eğlence, pazarlama, emlak, eğitim ve uzaktan çalışma alanlarında varlığını gösterir.

İnsanlar kendilerini adeta baştan yaratıp var ettikleri ve bununla da yetinilmeyip kültür ve sanat için de bu dünyada anlam bulan bir yer halini alır. Artık gerçeklik sadece dünyadaki olanlar ve oradaki kurallar değildir. Sanal dünya gerçekliği de vardır. Gerçeklik, düşünülebilen ve biçimlenebilenin tersine, gerçekte var olan ve varlığı anlamlandırmadan bağımsızdır. Gerçek ya da gerçeklik bilinçten, düşünceden ve kurgulanmış olandan bağımsız olarak vücut bulur (Türk, 2014: 15). Buradan hareketle de gerçeklik, tek bir doğruya indirgenemez ve onu sadece fiziksel dünyayla değil tasarımsal ve imgelerden oluşan dünyada da anmak gerekir. Bu gerçeklikte duyularımız tarafından gerçekten oradaymış hissinin deneyimlendiği alan olan sanal bir ortam yaratılır (Scales, 2018: 68). Bu gerçeklikte gerçek yeni bir alan bularak, başa geçirilen ekranlar, dokunsal eldivenler, hareketlerin takip edilebildiği sensör cihazlarıyla bu dünya içerisinde etkileşim sağlanan bilgisayar tabanlı bir arayüzdür (Buzjak ve Kunica, 2008: 111). Bu teknolojik imkânlarla insan, benliğinde yatan keşfetme ve ifade etme arzusuyla, bu ortamda da eserler üretmeye veya buraya yönelik eserler yapmaya başlar. Bu yeni gerçeklikteki sanatı, dünyadaki sanattan ayırmamız mümkün değildir. Fiziksel olmaması onu sorgulatabilir konuma indirgemez. Sanat, fiziksel bir forma bağlı değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi gerçeklik tamamen tek bir düzlemde konumlandırılmamaktadır. Bir nevi sözü edilen iki gerçeklik birbirlerine bağlı ve etkileşim halindedirler. Buradan yola çıkarak da insan yeni bir gerçeklikte kendini var eder. Bu yeni imkânlar, sanatın ifadesi konusunda yeni araçlara dönüşür. Dünyadan kendi dilediği süre için adeta ayrılan insan, sanal gerçeklik ortamında fiziksel dünyanın ve ona ait birtakım verilerin birebir benzetişimi gibi (Aydoğan ve Kaplanoğlu, 2020: 84) ya da hayal gücünün gittiği yere kadar deneyimi ve gerçekliği yaşar.

Gerçeklik ve sanal gerçeklik kavramları sonrasında, bunların sinemayla olan ilişkisini ve sinemadaki gerçeklik olgusuna da çalışmanın bu kısmında değinilmesi gerekmektedir. Sinema ve gerçeklik ilişkisine bakıldığında, ilk film örneği olan Lumiere kardeşlerin yaptığı trenin gara girişi bunun en güzel örneğini teşkil eder. Bu gösterim sırasında, insanların izlediklerini gerçek sanarak gösterimin yapıldığı kafeden çıkmaları, sinemanın o zamandan itibaren hem sanat olarak hem de iletişim aracı olarak ne kadar etkin bir öneme sahip olacağını vurgular niteliktedir. Sinemayı gerçekliğin yeniden üretiminin büyülü bir imkânı olarak görüp yalnızca olayları kameraya kaydettiler (Monaco, 2005: 271). Teknolojik ilerlemeler sonucu fotoğrafla başlayan süreç, harekete sahip olmayan fotoğraf karelerinin ardı ardına ve bir saniyede seyre dönüştürülmesiyle, izleyenlerde hareket yanılsaması sağlayarak sinema için gerçekliğin sorgulanmasının başladığı an çıkarımı yapılabilir. Gözün ağtabaka bölgesinde oluşan iki boyutlu görüntüler, görüntü kaynağı ortadan kalktıktan sonra saniyenin 1/10 kadar bir süre daha aynı bölgede kalabilmektedir (Çınar, 2008: 36). 1829 yılında Joseph Ferdinand Antoine Plateau tarafından yapılan bu keşif, gözün bir redüksiyonu düşünülerek, bu özellik sayesinde hareketli görüntülerin oluşturulması mümkün olmaktadır (Vardar, 2000: 21). Küçük bir özelliğin kullanılmasıyla fotoğraf karesi üzerinden oluşturulan bu hareket hissiyatı, sinemada gerçekliğin saptırıldığı bir başka yerdir. Sinema bir illüzyondur. Sinema canlı ve çarpıcı bir betimleme, bir ayna işlevi gören bir şeydir (Baudrillard, 2011: 72). İzleyen olarak insanlar bu büyüye kapılıp sinema salonunda, televizyondan, bilgisayarından, cep telefonundan ya da günümüzün son teknoloji ürünü olan VR setinden izliyor olsunlar, bulunduğu alandan kopup filmi adeta yaşamaya başlamaktadırlar. Gerçek hayattan alınıp sahnelenen bir olayın ekranda asıl olayın kendisinin doğrudan kamerayla kaydedilebilecek halinden daha güçlü bir gerçeklik etkisi vermesi mümkündür (Kracauer, 2015: 116). Sinemayı ilginç kılan ve kendisine hayran bıraktırdığı yer tam olarak burasıdır. İzleyici, belki de görmediği ve hissetmediği anlara sinema sayesinde sahip olur. Filmle ağlar, güler, heyecanlanır, sever ve korkar. Bu duyguları sadece filmin iyi hazırlanılmasına bağlayamaz; onun gerçeklik etkisini yadsıyamayız. Sanatta gerçeklik, dünyanın somut bir şekilde ifade edilmesidir (Bazin, 2011: 18). Geleneksel sanatlar kendilerine has araçlarla hayatı dönüştürmek adına varlıklarını sürdürürken, sinema yalnızca hayatı olduğu gibi gösterdiğinde en derin ve en özlü biçimde var olabilmektedir (Andrew, 2010: 193). İlk zaman filmlerini yalın anlatımlarıyla gerçekçilik eğiliminin izleri direkt fark edilirken, günümüze doğru göreceğimiz eserlerde hem gerçekçiliğin hem de biçimciliğin ağır bastığı gözlemlenir. Fakat

filmlerde biçimlendirme eğilimi baskınken gerçekçilik eğiliminden sıyrılmaya ya da onu büsbütün kapsamaya çalışmaz (Kracauer, 2015: 520). Yönetmenlerin gerçekliğe dair kendi bakış açılarını yansıtmak zorunda oldukları yorumunda bulunulabilir. Sadece biçimcilik sinemaya zarar verir, onu değiştirir. Baskın olanın gerçekçiliğinin olmasıyla birlikte, yönetmen hem gerçekçi hem biçimci olmalı; gerçekliği kaydederek onun iç yüzünü ortaya çıkarabilmeli; gerçekliği içine almalı ve bu sayede ona nüfuz edebilmelidir (Andrew, 2010: 200).

Geri dönersek eğer, gerçekçilik sinema tarihinin ilk kırk yılı boyunca sinema uygulamalarında genel olmasa da yaygındır. Fakat 1930'ların sonunda John Grierson'un önderi olduğu İngiliz belgeselcilerin yapıtlarının ortaya çıktığı dönem ile 1940'lardaki İtalyan Yeni Gerçekçiliği'ne kadar kuramsal olarak bir yer bulamaz (Monaco, 2005: 374). Nedenleri olarak, gerçekçiliğinin sinema sanatından daha önemli olduğu algısı, yönetmen ve kuramcı cephesinde onların dışavurumculuğa yönelmelerine sebebiyet verir. Bir nevi varoluş krizindeki sinema, karşılaştırıldığı resim sanatı gibi kendini gösterebilmek ve önemini ortaya koyabilmek adına dışavurumculuğa yönelerek, yönetmeninin yönetimini ön plana koyarak görevini yerine getirir. Gerçekçi kuram, izleyiciyi sürece bir katılımcı olarak konumlandırır (Monaco, 2005: 374). Fakat sinemanın bu ilk çıktığı yıllarda, Sayfa | 1168 pahalı olması nedeniyle sinemanın popüler bir biçim kazanması gerekliliği meydana gelir. Filmin önemi, tüketici olarak konumlanan izleyicinin harcayacağı parayla kıyas edilir. Ne kadar hasılat elde ediyorsa film, o kadar değerlidir. *Şeytan* (The Exorcist, 1973), *Jaws* (1975) ve *Terminatör 2* (1991) gibi filmler bu kurala göre değerlendirilir ve bu filmlerin başarısı bunu kanıtlar (Monaco, 2005: 374). Sinemada gerçekçilik üzerine sorular durmadan devam eder. Bunun nedeni olarak cevapların muğlaklığı ve tatmin edici olmaması görülebilir. Buradan hareketle Bazin, sinemadaki gerçekliği, sürekli ona yaklaşılan, bağımlı olunan ama hiçbir zaman ona ulaşılamayan bir konumda konumlandırır (Andrew, 2010: 233). Dünyadaki gerçekliğin sorgulanması gibidir. Onu sorgular, bazen bulduğumuzu zanneder fakat ulaşıldığına düşünülürken hala uzakta olduğunun farkına varırız. Teknik yönden gerçekçiliğe baktığımız zaman, Bazin için sinemadaki gerçekçilik montajın olmadığı ve içsel olarak gerçekçi olması nedeniyle uzun planlarda, hammaddenin olgunlaşmamasında, sanatçının gerçekliğe bağlı kalması yolunda kendini dizginlemesinde ve eserin saf ile yalın şekilde seyirciyle bir araya gelmesidir (Andrew, 2010: 267). Buradaki uzun çekim ve onunla birlikte alan derinliği sinemanın gerçekliği konusunda belirleyici olmakla birlikte, fotoğrafla olan kimyasal ilişkisini de hesap ederek

algısal gerçekliğine ve niteliğine işaret etmektedir. Gerçekçi olmayan sinema bir oyuncak gibi kullanılan ilginç, heyecan verici ve eğlenceli olabilir fakat bu bir oyalanmadan veya kendi niteliğinden uzaklaşmasıyla sonuçlanacak bilimsel bir enstrüman gibidir (Andrew, 2010: 197). Gerçekçilik, kuramcılar ve eleştirmenlerden çok 1920’lerde Sovyetler Birliği’nde Dziga Vertov, 1930’larda Fransa’da Jean Vigo ve İngiltere’de John Grierson, 1940’larda İtalya’da Roberto Rossellini, Cesare Zavattini ve Yeni Gerçekçiler gibi yönetmenlerin ilgisini çekerek, dışavurumculuğa karşı gerçekçi konumda yer alırlar ve bir konumlandırma arayışına girerler (Monaco, 2005: 377). Kracauer, sinemayı fotoğraf bakış açısıyla konumlandırır. Bu nedenle de hem fotoğraf hem de sinema gerçekliğin üretiminde konumlandırılacakları için gerçekçiliği ön plana almaları gereklidir. Gerçekliği kaydedip onu göstermek konusunda sinema eşsiz bir yeteneğe sahiptir (Kracauer, 2015). İçerik, biçimden önemlidir ve önce gelir. Kracauer için, film bir amaca hizmet etmelidir ve saf bir estetik obje gibi yalnızca kendisi için varlık gösteremez (Monaco, 2005: 378). Sinema, etrafındaki dünyayla var olur ve gerçeklikten yola çıktığı için dönüp dolaşım geleceği yer yine gerçekliktir. Gerçek olaylardan esinlenen film, esinlendiği olayın sonuçlarını göz ardı ederek yeni sonuçları kabul ettirmesi simülasyondur. Bunu da hem ele aldığı olaydan esinlenerek hem de gerçeği yok sayarak sağlamaktadır. Bunu yapabilmesi adına kullandığı araç ise gerçeğin yok sayıldığı görüntüler olarak nitelendirilebilen simülakrlardır. Simülakrları da üç grupta toplayabiliriz. İdeal doğanın bir benzerinin oluşturulmasını amaçlayan imgeleme, taklit ve kopyalama üzerine kurulu doğal simülakrlar; evrensel düzeyde insana inanmayı amaçlayan, nereden başlayıp nerede bittiği belli olmayan ve geniş bir yayılma hedefinde olan enerjiyi özgürleştirme peşindeki simülakrlar; bilgi ile modelden oluşan, hipergerçeklik ve mutlak denetim hedefindeki simülasyon simülakrlar olarak ele alınmaktadırlar (Baudrillard, 2011: 161). Gerçek görüntüler yerine bir amaç adına daha memnun edici sonuçlar elde edilmek için üretilmektedirler. Hipergerçekliğin başladığı bu noktada ve simülasyonlar vasıtasıyla gerçeklik değişir. Gerçeklik, komutlara, kodlara, hücrelere ve makinelere bağlıdır. Simülasyon ilkesinin belirlediği günümüz dünyasındaysa gerçek, modelin kopyasından başka bir şey olamamaktadır (Baudrillard, 2011: 164). Sinema bu nedenle hassas bir noktadadır ve bir köprü görevi görebilir. Gerçekliğe dair izlenimleri hem destekleyebilir hem de köstekleyebilir (Monaco, 2005: 378). Sinema, bu nedenle bir sanattır. Sizi hem olduğunuz yerde tutabilir hem de aynı anda başka mecralara yelken açtırabilir. Unutulmamalıdır ki gerçeklikle bağın azaldığı bir durumda oyun ve eğlence dünyasında sanal

bir duyumsamaya yöneldiğimizde sanat güçlenmez, aksine varlık sebebini kaybeder (Andrew, 2010: 196).

2. SİNEMA VE KORKU

Belgesel, aksiyon, bilimkurgu, fantastik, komedi, müzikal, suç, western gibi sinema türleri bulunduğu gibi korku da bunların arasında dikkat çeken sinema türlerinden bir tanesidir. Korkmak, insanın başlangıcından itibaren benliğinde olan bir duygudur. Karanlık Çağ'da mağara zamanlarından başlayan, insanın etrafını anlamlandırması ve güvende hissetme süreci varlığını günümüzde de etkisini gösterir. İlk zamanlardaki insanlar için, hayatını sürdürebilmek, avlanmak ve barınmak bilinmezlik içerisinde devam eder. Balta girmemiş ormanlardaki bilinmezlik, kaybolma ve avlanırken av olabilme gibi bilinmezliğin getirdiği durumlar, insanın daima dikkatli olmasına sebebiyet verir. Mağaradaki yaşamı barınma ihtiyacından dolayı görebileceğimiz gibi güvende hissetme arzusunun da vurgulamaktadır. Bu sayede dikkat kesileceği tek bir yön vardır ve imkânlar doğrultusunda da yaşadığı bölgeyi güvenli hale getirmeye çalışır. Gündüz göz görür, ayrıntıları seçebilir. Gecenin getirdiği karanlık ise bilinmezliğin getirdiği korkuyu da tetikler. Vahşi hayvanlara karşı tetikte olunması sonucu, insan adeta diken üstündedir.

Sayfa | 1170

Günümüzde, temel ihtiyaçlardan sayılabilecek barınma ve güvende hissetme durumu belki de eski çağlardan günümüze aktararak günümüz insanına ulaşmaktadır. Bununla birlikte karanlık ve bilinmezliğin getirdiği tehditkârlık da yine bu çağlardan gelerek bugünün insanını da etkilemektedir. İnsan sinemaya gülmek, eğlenmek, heyecanlanmak, ağlamak ve bununla birlikte korkmak için de gider. Sinema bir duygu aktarım aracıdır. Bunların arasındaki korku ise insanoğlu için her ne kadar istenmese de cazip halde varlığını sürdürür. Bilinmeyen olan, bilinmeze merak, araştırma içgüdüsü ve karanlığın vadettikleri insanı bir nevi baştan çıkarır. Kendini onu araştırmaktan, ona bakmaktan ve sinemadaysa da perdeyi izlemekten alıkoyamaz. Korku filmlerinin bir ülkenin tarihiyle ya da coğrafyasıyla bağı bulunmaz ve her ülke sineması kendi korku filmlerini yaparak birbirlerini etkilerler (Abisel, 1995: 117). Ülke sinemalarının yaptığı korku filmleri, kendi hikâye ve motiflerinden etkilenerek meydana gelir. İzleyici, benliğini inşa ederken, bulunduğu ülkeden, coğrafyadan, masallardan ve geleneklerden etkilenmemesi düşünülemez. Kracauer, korku sinemasını toplumsal ve siyasal ortamla ilişkilerini ilk kez kuran ve sessiz Alman sinemasını incelediğinde bu dönemin bazı filmlerini Nazizm'in ön biçimlenişleri olarak ifade eder (Abisel, 1995: 120). Korkuyu tanımlayabilmek için psikanaliz bir yol göstericidir. Korku filmleri açıkça ya

da yan anlamlarla doğrudan psikanalitik bazı kavramlara ve imgelere göndermede bulunmaktadır (Carroll, 2004: 257). *Suspiria* (1977), *Şey* (The Thing, 1982), *Blair Cadısı* (The Blair Witch Project, 1999), *Korku Seansı* (The Conjuring, 2013) gibi korku filmlerine baktığımız zaman, ışığın az olduğu karanlık yerlerin, tekinsiz ve terkedilmiş mekânların, insanların az veya hiç olmadığı ortamların, ne olduğu kestirilemeyen ve bilinmeyen nesnelere, tanım getirilemeyen varlıklı sahneler; filmin genelini ve altyapısını oluşturmaktadır. Filmin hikâyesine yardımcı birer öğedir. Başlı başlarına birer anlatım unsurları ve bazen filmin çıkış noktalarıdır. Korku, gerçek korku ve nevrotik korku şeklinde ikiye ayrılarak incelenebilir (Freud, 1993: 227). Gerçek korku, dıştan gelen tehlikeye karşı oluşabilecek zarara tepkidir. Bu tehlike karşısında insan, durumu değerlendirip kendini bundan savunma adına önlem almasıdır. Kendini koruma adına, kaçmanın, savunmanın ya da karşı saldırıya geçmenin kararını verir. Korku, bireyi hayatta tutmak ve bütünlüğünü korumak adına önemli bir görev üstlenir (A. Çağlıyan, 2020: 544). Nevrotik korku, gerçekte olmayan ama bilinçaltının harekete geçmesiyle benliğinde oluşan bir tehlike varmışçasına gerçekte de kendini tehlike içerisinde kabul etmesidir (Freud, 1993: 242). Bastırılmış korkuların kaynağı olan duygu ve bilinçaltının gün yüzüne çıkmasıdır. İnsan için ölüm, bir bilinmezliktir. Onu konumlandıramaz ve bu nedenle onu daima öteler. Freud, bireydeki ölüm düşüncesinden yola çıkarak onun tekinsiz bir duygu olduğunu belirterek onu bastırır ve bu süreçle akılda yabancılaştırılmaktadır (A. Çağlıyan, 2020: 545). Bilinmezlik insanın yüzleşmek istemediği bir durumdur. Bu durumla karşılaştığında, ona yaklaştığında ya da içinde olduğunda korku süreci başlayarak gün yüzüne çıkar. Korku sineması da, bu duyguları ortaya çıkartıp onları bir nevi manipüle ederek izleyicisini korkutmayı amaçlar. Sinemada gösterilen ne olursa olsun, gösterilen sadece bir araçken; korkuyu aktif eden onu ortaya çıkartıp görünür kılan izleyicidir. Korku sineması, temel korku ve kaygılara yaslanarak, dünyanın neresinde gösteriliyor olsa da izleyicisini bulabilmektedir (Abisel, 1995: 117). Bunlarla birlikte, izleyici sinemada kendisinin kandırılmasını arzular. Bu da korku filminin gerçek olma düşüncesiyle gerçekliğin nasıl kırılabilirliğini göstermektedir. Geçmişten günümüze ulaşan hikâyelerin, kulaktan kulağa yayılan şehir efsanelerinin insanlar üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, gerçek olma olasılığının bir korku hikâyesinin gücünü arttırabilmektedir (Kıbaroğlu, 2019: 132). Gerçekliğe tutunmaya çalışan korku sineması, bu sayede izleyicisi üzerinde inandırıcı olarak hâkimiyet kurmak ister. Korku öğelerini içermesi bakımından ilk film olarak George Melies'in yönettiği *Le Manoir du diable* (Şeytanın İni, 1896) görülmektedir (Şimşek, 2012: 56). Sinemanın ilk

dönemlerinde yer alan filmlerde korku ve gerçeklik toplumdaki olay ve hikâyelerden etkilenerek şeytan, hayaletler ve canavarlar öğeleri bu zamanlarda yer bulmaktadırlar. Ekonomik ve sosyal sıkıntılarla beraber II. Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında getirdiği zorluklar bilimle dinin çatışması, vampir, yaratık imgelerinin görünür olmasına yol açar. 50'li yıllarla birlikte bilimkurgu-korku türünün doğuşu, kıyamet filmlerinin ortaya çıkarak yükselmesi; 70'li yıllarda masumiyete dönüş, şeytan çıkarma, anti-İsa; 80'lerle birlikte doğaüstü korkular, makinalara karşı insanlar, slasher ve oryantalist öğeler; sonrasındaki yıllarda slasher tarzı filmlerin artışı ve tekrar çevrimleri takip eder (Şimşek, 2012: 58). Sinemada kendilerine yer bulan bu öğelerin her biri hayatın ve gerçekliğin beyaz perdede yansımalarıdır. Kameraların küçülmesi ve ulaşılabilir olması 2000'li yıllarda buluntu film örneklerinin artışına neden olur. Belgesel sinema öğelerinin kullanılarak sunulan içeriğin gerçekliğinin artırılması amaçlanır. Belgesel formatıyla oluşturulan bu filmler, gerçeklere -yaşanan bir olaya- dayandığı iddiasıyla izleyicisine sunulur. Tekrar çevrilen filmler, başka ülke motiflerinin dâhil edilmesi ve doğaüstü olaylar tekrar bu dönemde ön plana çıkan bir başka öğelerdir. Bir sonraki bölümde incelenecek olan *The Forest – 360 Experience*'in arka planda Japon kültürüne ait korku öğesi içermesi de bu noktada bir örnek teşkil edebilmektedir. Korku sineması toplumdaki değişimlerin, yeni akımların, ekonomik krizlerin, savaşların ve politikanın yol açtığı kaygı, gerilim ve korkuların kendine çıkış yolu bulduğu yer olarak tanımlanabilir (Ryan ve Kellner, 1997: 265). İnsan sıkıntılarından kurtulmak ister. Daha önce de bahsedildiği gibi sinema, insanın dertlerini bir süreliğine de olsa unutmada, eğlenceli vakit geçirmesinde rol üstlenir. İzleyici bu etkinlik sırasında, şüpheciliğini ve gerçekliği bir kenara bırakabilir. Bu noktada Aristoteles'in *Poetica* adlı eserinde geçen katarsis terimden bahsetmek gerekir. Trajedinin seyirci üzerindeki etkisi ve kendi başına geliyormuşçasına gerilim, korku ve acıyla duyguları hissederek arınmasıdır. Bastırılan her türlü istek, arzu, gereksinim ve tepkinin, korku filmlerinin sağladığı özdeşleşmeler yoluyla tehlikesiz bir şekilde boşaltılabileceği iddia edilmektedir (Abisel, 1995: 120). Korku filminde de izleyici, içinde oldukları filmde bir çeşit nevrotik korku tesirinde ne kadar korkarsa korksunlar, bunun kurmaca olduğunu bilerek filmin biteceğinin farkında olma haliyle rahatlarlar. Bu sayede de kurmaca da olsa korkuyla yüzleşip bu histen kurtulmanın hazzını duyarlar. Filmdeki korku öznesinin son bulması ya da cezalandırılmasıyla izleyici kendi hayatındaki dertlerden bir süreliğine kurtularak veya bir süreliğine kurtulmanın gerginliğini üzerinden atar (A. Çağlıyan, 2020: 548). Geline son nokta, diğer türler gibi korku sineması

da insan içindir ve onun istekleri doğrultusunda şekillenip görevini yerine getirir.

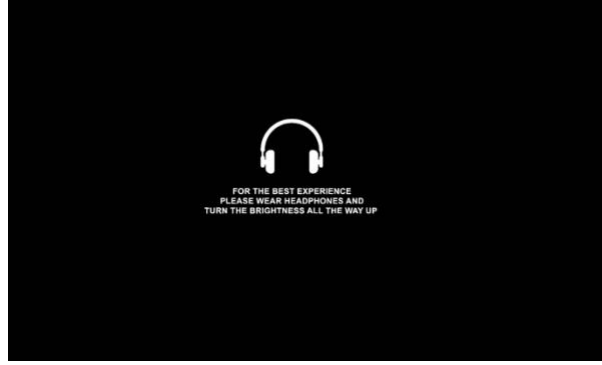
3. THE CONJURING 2: VR EXPERIENCE VE THE FOREST – 360 EXPERIENCE ÇÖZÜMLEMELERİ

3.1. The Conjuring 2: VR Experience

The Conjuring (Korku Seansı, 2013) filminin devamı olan *The Conjuring 2* (Korku Seansı 2) filmi James Wan yönetmenliğinde 2016 yılında vizyona girer. Filmin gösterim tarihinden önce, yine 2016 yılında, filmin konusu dâhilinde 3 dakika 8 saniyelik bir VR filmi de dağıtımçı firma olan Warner Bros. Pictures tarafından yayınlanır. Yıl bazlı düşünüldüğünde bunun pazarlama açısından yapıldığı düşünülecek olsa da filmin konusuyla paralel böyle bir filmin yapımı, VR teknolojisinin yaygınlığının o yıllardan itibaren artmakta olduğunun işaretidir. VR filminin de film yapım şemasına sahip olması, onun sadece reklam amaçlı değil bir film olarak da bu alanda değerlendirilmesine olanak sağlar.

Film, doğaüstü olayları inceleyip çözmeye çalışan Ed ve Lorraine Warren çiftinin etrafında geçmektedir. Çift, Londra'nın Enfield bölgesindeki bir olayı incelemek ve yardım edebilmek için harekete geçerler. Tek başına dört çocuğunu büyütme çalışan Peggy Hodson, çocuklarıyla birlikte büyük bir eve taşınırlar. Çocuklar, geceleri hareket eden eşyalardan bahsetmeye başlasalar da; anneleri durumu ciddiye almaz. Çocuklardan birine dadanan bu tanımlanamayan olaylara dur demek artık çiftin elindedir.

The Conjuring 2: VR Experience, öncelikle bazı uyarılarla başlamaktadır. Kulaklıkların takılması ve ışıkların söndürülmesi istenir (bkz. Resim 1). Bu gerçekliği arttırmak ve izleyicinin şüpheciliğini bir kenara bırakması için onu hazırlamaktadır. Bunların arkasından VR başlığıyla birlikte döner bir sandalyede oturulması tavsiye edilir. Bu sayede film sırasında, daha rahat etrafa bakabilme ve yönü çevirebilme olanaklarından söz edilebilmektedir. Bunların arkasından filmin yönetmeni James Wan (bkz. Resim 2), evin önünde izleyeni karşılayarak selamlar ve eğlence dilemektedir.

Resim 1: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Resim 2: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Film, evin oturma odasında başlamaktadır. Korku ve gerilim filmlerinden alışagelen çizgide etraf karanlıktır. Kısa süre içerisinde önce televizyon arkasında da lambader kendiliğinden açılır (bkz. Resim 3). Arkasından birkaç ışığın daha yandığı görülmektedir. Bazı konuşmalar işitilir ve sesin sahibi yaşlı bir adam izleyen karşısında belirir (bkz. Resim 4). Cildi soluktur, gözlerinin rengi kırmızıya yakındır. Burasının kendi evi olduğunu söyler ve geldiği gibi kaybolur.

Resim 3: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Resim 4: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Bu kısımdaki karşıtlıklar; eski-yeni, karanlık-aydınlık, yaşlı-genç, ölü-diridir. Göstergelerin çözümlenmesi olarak ise televizyonun aniden açılması gösteren iken, gösterge olarak nesnedir ve bilinmezliğe hazırlık, korku film öğelerinden olan anidenlik ve olayların olağan olmayacağıın işareti gösterilendir. Yaşlı adam gösteren, insan faktörü olarak göstergedir. Hoşnutsuzluğu, cilt ve göz renklerinden onun canlı olmadığı ve birden kaybolması sonu bunu vurgulaması da gösterilendir.

Bu noktadan sonra, izleyen oturma odasından kamera hareketiyle yükseltilerek ve bir başka odaya aktarılır. Yeni oda da karanlıktır. Odada iki yatak, posterler ve çalışma masasının bulunmasından dolayı burasının çocuk odası olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Odada bulunan ilk anda, dolap kapısı biraz açılıp kapanır (bkz. Resim 5). Arkasından da masadan kitaplar düşer. Korku filmlerinden bilinmezlik öğesi, illa ki bir yaratık, tanımlanamayan bir varlıkla gösterilmez. Aniden hareket eden nesnelere, olağan görüntüsüne rağmen konumlanışı bakımından aykırı durumlarda izleyen her an tetikte tutulmaktadır.

Resim 5: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Genç-yaşlı, düzenli-dağınık, aydınlık-karanlık bu bölümdeki karşıtlıklardır. Dolap gösteren, gösterge ise nesnedir ve dolap kapısının açılıp kapanması, tekinsizlik ve bunun nedeninin bilinmemesi üzerinden

doğüstü olayın varlığı da gösterilen şekilde göstergelerin çözümlenmesi yapılmaktadır.

Aynı odada ışıklar söner ve pencere kısmında görülen kırmızı ışık, soluk mavi tona dönüşür. Sarı renkte bir ışık odada döner ve sonrasında odanın bir başka versiyonuna geçer. Eşyalar ve yatak ters düz olur. Duvarlarda posterler yerine asılı şekilde haçlar ve rahibe kıyafetleri içerisinde birinin portresi asılıdır. Odanın bir köşesinde tabut vardır. Pencere kısmının karanlığından rahibe kıyafetleri içerisinde olduğu anlaşılabilen bir gölge belirir ve portreye doğru hareket etmektedir (bkz. Resim 6). Bu sırada duvara asılı duran haçlar hareket etmeye ve ters dönmeye başlar. Gölge, portreye aynı hizaya gelir ve portreyi izleyene doğru fırlatır. Filmin başındaki yaşlı adamdan sonraki bir başka izleyene etkileşime geçilen sahnedir. Filmin başında kuşkuculuğun bir kenara bırakılmasının istenmesini ve gerçeklik olarak sanal gerçekliğin ön plana alınmasının istenmesini de hesaba katarak, izleyenin korku duygularıyla etkileşim sağlanmaktadır. İzleyen sadece bir izleyici değildir, film onu aktif hale getirir. Kendisi de filmin öznesidir. İzleyen, film izlediğini unutarak, portrenin kendisine çarpacağını düşünür ve irkilir.

Resim 6: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Ölü-diri, karanlık-aydınlık, aktif-pasif, gerçeklik-sanal gerçeklik bu kısımdaki karşıtlıklardır. Göstergelerin çözümlenmesi olarak ise, portrenin fırlatılması gösteren, gösterge ise nesnedir ve izleyiciyi de filmin öznesi kılınması, gerçeklik ve sanal gerçekliğin arasındaki sınırla oynanması gösterilendir.

Odanın kapısı kendiliğinden açılır ve hole geçer. Hole çıktıktan sonra sola doğru hareket edilir ve holün sonunda ayakta dikilen kumaşlarla sarılı bir varlık bulunmaktadır (bkz. Resim 7). Bu sırada kapı çalma sesi duyulur. Holün diğer yönünde beyaz kısımları seçilebilen rahibe yavaşça izleyene doğru yaklaşmaktadır (bkz. Resim 8). Birden kaybolur ve oyuncak itfaiye aracı ışıkları da yanar bir şekilde hareket eder. Bu sırada hole çıkmadan

önce bulunulan odanın kapısı kendiliğinden kapanır. Oyuncak itfaiye aracı hol boyunca ilerleyerek kumaşlarla sarılı nesnenin dibinde durur. Kısa zaman sonra ayakta dikilen varlık, yere doğru içi boşmuş gibi süzülerek, sadece kumaş parçaları geride kalır. Ekran kararır ve korku film öğelerinin klasik kullanımlarından olan birdenbire kavramı dâhilinde, rahibe ellerini uzatmış bir şekilde izleyenin dibinde biter (bkz. Resim 9). Film son bulur.

Resim 7: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Resim 8: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

Bu kısımdaki karşıtlıklar, aydınlık-karanlık, ölü-diri, gerçeklik-yapaylıktır. Ayakta dikili vaziyetteki kumaşlarla sarılı varlık gösteren, nesne ise göstergedir ve bilinmezlik, tanımlayamamak ve bilinmezden korkuyla karışık merak duygusunun tetiklenmesi de gösterilendir. Rahibe gösterenken, insan faktörü olarak göstergedir. İnsan olarak tanımlansa da rahibenin ses çıkarmaması, güven vermemesi, aniden yok olup aniden belirebilmesi de onun insan yerine başka bir varlık ve kötü amaçlara sahip olduğu gösterilen olarak göstergelerin çözümlenmesi yapılabilmektedir.

Resim 9: "The Conjuring 2: VR Experience" filminden kare

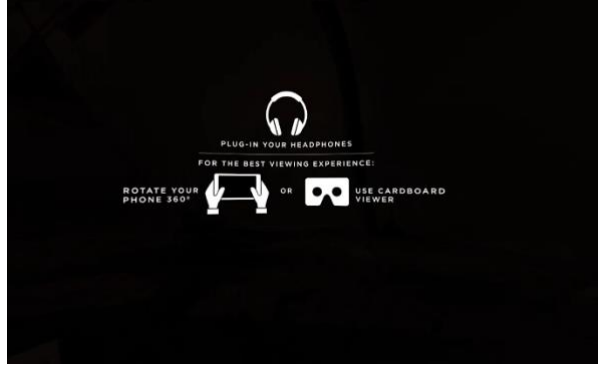
3.2. The Forest - 360 Experience

The Forest (Orman) filmi Ben Ketai, Nick Antosca ve Sarah Cornwell senaryosunu yazdığı ve Jason Zada yönetmenliğinde 2016 yılında vizyona girer. Filmin gösterim tarihinden önce, aynı yıl içerisinde filmin mekânlarından olan çadırda geçen 1 dakika 20 saniyelik VR filmi de filmin dağıtımçı firmalarından bir tanesi olan Sony Pictures tarafından yayınlanır. Çalışma kapsamında incelenen diğer film gibi, bu filmin yapım yılı gözetildiğinde VR teknolojisine ve filmlerine ilginin arttığı gözlenmektedir. VR filmini sadece filmin pazarlanması için yapılan bir öge olarak değil; sinema unsurlarını gözeterek film nesnesi dâhilinde ele alınıp değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Sayfa | 1178

Filmin konusu, Sara gizemli bir şekilde ortadan kaybolan ikizini aramak için onun son görüldüğü yer olan Japonya'da bir ormana gider. Burada yerel halk tarafından tembihlenmesine rağmen ormanın gitmemesi gereken yerine doğru sapar. Ormanın derinliklerinde sarı bir çadır keşfederler. Sara, ikiz kardeşine ait olan çadırı tanır. Geceyi çadırda geçirmeye karar verir ve doğaüstü olaylarla yüzleşmek zorunda kalır.

The Forest - 360 Experience, incelenen diğer film gibi bazı uyarılarla başlamaktadır. Kulaklık takılmasını ve telefonun ters yatırılarak izlenmesini ya da görüntüleyici setlerinden kullanılmasını iyi bir izleme deneyimi için önermektedir (bkz. Resim 10). Bu uyarılar, sadece izlenme deneyimini iyileştirmek için değil, filmin gerçekliğini ve izleyenine etki edebilmesini sağlayabilmek için de kullanılmaktadır. Film, sarı bir çadırın içerisinde başlar. Bu çadır, filmin konusunda da geçen çadır olduğu bilinmektedir. Çadırda, İngilizce ve Japonca yazılı kapağı olan birkaç kitap, örtüler, uyku tulumu, viewmaster, bez bebek, ilaç kutuları ve sırt çantası bulunmaktadır. Gece vaktidir ve etraf karanlıktır. Dışarıda ateşten geldiği tahmin edilebilen ışık kaynağı aydınlatıcı görev görmektedir (bkz. Resim 11).

Resim 10: "The Forest – 360 Experience" filminden kare

Resim 11: "The Forest – 360 Experience" filminden kare

Bu kısımdaki karşıtlıklar; karanlık-aydınlık, sıcak-soğuk, gerçeklik-yapaylıktır. Göstergelerin çözümlenmesi olarak ise çadırın içi gösteren, gösterge olarak nesne iken; ortam hakkında fikir vermesi, izleyenini filme hazırlaması ve izleyenin gerçekliğiyle oynayarak onu filmin içerisine dâhil etmesi de gösterilendir.

Bu andan itibaren izleyen, rahat ortamında değil, ormanın karanlığındaki çadırın içerisindedir. Bu esnada "Sara" diye dışarıdan kadın sesi duyulmaktadır. Sesle de birlikte çadırın etrafında dolaşan üç tane insana benzeyen gölgeler görülür ve kaybolurlar (bkz. Resim 12). Nefes alışverişinin hızlandığı duyulur. İzleyenin kendi benliği bir köşeye bırakılır ve ona biçilen rol "Sara" karakteridir.

Resim 12: "The Forest – 360 Experience" filminden kare

Normal-tuhaf, aydınlık-karanlık, sakin-heyecanlı, dost-düşman bu bölümdeki karşıtlıklardır. Çadırın üstüne düşen varlığın gölgesi gösteren, gösterge olarak nesnedir ve insan ya da başka bir varlık olduğunun bilinmemesi, dost-düşman konumunun netleştirilmemesi de gösterilen olarak göstergelerin çözümlenmesi yapılabilir. Varlığın bilinmezliği, onun amacının muğlaklığı bir tehdit unsuru oluşturur. Bu nedenle de karakter ve onun konumlandırıldığı izleyen, kendini güvende hissedemeyerek, tetikte durmaya zorlanır.

Kadın sesinden "Sara" isminin işitilmesiyle tekrar gölgeler görülmektedir. Bu sefer içeriye girmek ister gibidirler ve çadıra dokunmaktadırlar. Bu esnada ışık kaynağı azalır ve bir anda çadırın içerisinde iki yaratık belirip ve kaybolurlar (bkz. Resim 13). Çadırın fermuarının dıştan yavaşça açıldığı görülür. Önce bir kadın daha sonra ise erkek sesi tarafından "Sara" ismi tekrar duyulmaktadır. İçeriye, daha önce kısa süreliğine çadırın içerisine görülen yaratık girer ve hızlıca izleyene doğru hareket eder (bkz. Resim 14). Ekran kararak film biter.

Resim 13: "The Forest – 360 Experience" filminden kare

Resim 14: "The Forest – 360 Experience" filminden kare

Bu kısımdaki karşıtlıklar; yakınlık-uzaklık, tanınan-yabancı, normal-tuhaf, aydınlık-karanlıktır. Göstergelerin çözümlenmesi olarak ise, çadırın içerisinde birden görülen yaratıklar gösteren, gösterge olarak ise nesnedir ve bilinmez bir varlık oluşları, istedikleri gibi yakın ya da uzak olabilmeleri sonucu oluşan tehdit unsuru gösterilendir. Çadırın fermuarını açarak içeri giren yaratık gösteren, gösterge ise nesne iken, çadırın fermuarının yavaşça açılması gerilimi arttırıcı bir unsur ve yaratığın hızlıca içeri girerek tehdit oluşturması da gösterilendir. Ne yapacakları bilinmemektedir. Bu bilinmezlik de bir tehdit unsurudur ve tehlikede olma hissiyatı, insanın kendisini tehditlere karşı koruma içgüdüleriyle hareket etmesine yol açar. Çadırın içerisinde hızlıca girmeleri, yok olup birdenbire tekrar belirmeleri, izleyenin olabilecek en yakınına gelmeleri korku sinemasının öğelerinin kullanımlarına da birer örnek teşkil etmektedir. Çadırın fermuarının yavaşça açılması gerilimi arttırması sonucu izleyenler kendini gelebilecek tehlikelere hazırlarken, yaratıkların bu hareketleri de bu gerilimi en zirveye taşıma görevi üstlenmektedirler.

SONUÇ

Gerçekliği ne kadar tanımlamaya çalışsak da sanal gerçeklik kavramıyla birlikte her iki kavramın keskin sınırlarının belirsizleşmeye başladığı gözlemlenmektedir. Bunun nedeni olarak sanal gerçekliğin gerçek dünyaya benzer ya da tamamen farklı olabilen simüle edilmiş bir bilgisayar teknolojisinin gerçekliğe olan benzerliğidir. Yaratılan bu yeni gerçeklik, insanların güvenli ortamlarında bu gerçekliğini deneyimlemelerine ve hatta yaşamalarına olanak sağlamaktadır. Eğlence, eğitim, tasarım, turistik, mimari, kültür ve sanat alanlarında kullanılan bu teknolojinin görüldüğü üzere hemen hemen dışarıda bıraktığı bir alan yoktur. Teknoloji kapsamında yansıtılan gerçeklik algısının geliştirilmesi ve kullanıldığı alanlarda aktif olarak fayda sağlaması da gözlemlenmektedir.

Sinemanın var olma süreci gibi, sanal gerçeklik de bugünkü haline gelebilmesi için belirli yollardan geçer. Bugün, standart sanal gerçeklik sistemleri, bir kullanıcının sanal bir ortamda fiziksel varlığını simüle eden gerçekçi görüntüler, sesler ve diğer duyu organlarını harekete geçirebilmek adına sanal gerçeklik araçlarını kullanırlar. Böylece kullanıcı, bu yeni dünyada etrafına bakabildiği, gezebildiği veya etkileşime girebileceği yeteneklere sahip olur. 1962 yılında bütün gereçlerin bir arada olduğu, adeta bir odanın içerisine girerek gerçekleştirilen ve bu alandaki ilk cihaz olarak kabul edilen devasa The Sensorama'yla süreç başlar. Giyilecek başlığın ağır olması nedeniyle tavana asılması gerekliliği ortaya çıkan ve bu nedenle "Demokles'in Kılıcı" adını alan cihazla; bu süreçlerden sonra günümüzde de yaygın olarak kullanılacak olan sanal gerçeklik başlıklarına doğru bir teknolojik bir süreç geçirilir. Sürecin geldiği yer itibariyle, devasa bir cihaz ya da geniş bir alan olmadan, yalın haliyle günümüz sanal gerçeklik gözlükleri son derece kullanılabilir ve ulaşılabilir konumdadırlar. Bu kolay ulaşılabilirlik de kendisinin sinemanın da içinde bulunduğu çeşitli alanlarda kullanılmasına yol açar.

Gerçeklik, insanın dünya üzerindeki varlığında kendisiyle beraber çevresini anlamlandırabilmesi, bunu bir konum içerine yerleştirebilmesi ve benliğini bunun üzerine temellendirebilmesi adına temel taş görevini üstlenmektedir. Bu temel taş nedeniyle de insanın gerçekliğe dair arayışı ve merakı devam eder. Teknolojik gelişmelerle birlikte hayatımıza giren sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, genişletilmiş gerçeklik gibi yeni gerçeklikler üzerinden gerçeklik sadece dünyaya bağlı bir konumdan çıkar. Gerçeklik, düşünülebilen ve biçimlenebilenin tersine, gerçekte var olan ve varlığı anlamlandırmadan bağımsızdır. Bu nedenle gerçeklik tasarımsal ve imgelerden oluşan dünyada da kendi yerine sahiptir. Duyularımız tarafından gerçekten oradaymış hissinin deneyimlendiği sanal bir ortamda, çeşitli araçlarla etkileşim de sağlanmaktadır. İnsan, özündeki kendini ifade etme arzusuyla, bu ortamda da eserler üretmeye ya da bu ortama yönelik eserler meydana getirmeye başlar. Bu yeni gerçeklikte kendini var eden insan, bu ortamı sanatın ifadesi adına yeni araçlara dönüştürmektedir. Lumiere kardeşlerin, trenin gara girişi gösterimi sırasında izleyicilerin izlediklerini gerçek sanarak gösterimi sırasında kaçışmaları, sinema ve gerçekliğin ilk zamanlardan itibaren kesiştiklerini göstermektedir. İzleyici, günümüzde de dilediği herhangi bir izleme aracını kullanırken dahi bulunduğu andan koparak izlediğine dikkatini verir. Gerçek olaydan alınarak yansıtılan bir sahnenin, olayın kendisinden daha gerçekçi etki yapması; filmin iyi hazırlanmasıyla değil, onun gerçeklik etkisini gözler

önüne seren niteliktedir. İzleyicinin belki de görmediği ve deneyimlemediği olaylara filmlerle birlikte ağılayarak, gülererek, heyecanlanarak ve korkarak erişir. Sinemadaki gerçeklik de insanın gerçeklik arayışı gibi devamlı sorguladığı, onu bulduğunu düşündüğü ve ulaştığını düşündüğünde uzakta olduğunu anladığı bir konumdadır. Sinema, etrafındaki dünyayla var olur ve gerçeklikten yola çıkması nedeniyle döneceği yer yine gerçekliktir.

Sinema türlerinden bir tanesi olan korku, insanın bilinmeze merak, araştırma içgüdüğü ve karanlığın vadettiklerinden hareketle sinemada da izleyicisini kendine çeker. Korku sineması, toplumdaki değişim, ekonomik - sosyal olaylar ve kültürdeki olumsuz gerçekliği, kendi sinemasal araç ve öğeleriyle birleştirerek ele alır. Gerçeklik korku sinemasında, insanların az veya hiç olmadığı ortamların, ne olduğu kestirilemeyen ve bilinmeyen nesnelerin, tanım getirilemeyen varlıkların, doğaüstü korkuların, makinalara karşı insanların, dünyanın sonunun konu edildiği, gerçekliği arttırabilmek adına belgesel türündeki buluntu film tarzı öğelerle kendine yer bulur. Sinemada kendilerine yer bulan bu öğelerin her biri hayatın ve gerçekliğin beyaz perdede yansımasıdır. İzleyici, sinemada kendi gerçekliğini bırakarak yeni bir gerçekliğe kapılmak ister. Bu da korku filminin gerçek olma düşüncesiyle gerçekliğin nasıl kırılabileceğini göstermektedir. Bir korku hikâyesinin gerçek olabilme olasılığı, hikâyenin gücünü arttırarak izleyicisini etkilemektedir. Gerçekliğe tutunmaya çalışan korku sineması, bu sayede izleyicisi üzerinde inandırıcı olarak hâkimiyet kurmayı amaçlar.

Sanal gerçekliği, sinema özelinde ele alarak inceleyen bu çalışma kapsamında; sinemanın geldiği noktadan itibaren gerçekliği kendi öğeleriyle yansıması da sanal gerçeklik teknolojisinin kullanımına benzetilebilir. Sinemanın bir illüzyon olduğunun altı çizilerek, sanal gerçeklik de bu kapıdan içeri girip izleyicisinden bakılmasını istediği noktaya yönlendirir. İzleyiciden şüpheciliğini bir kenara bırakarak içeri girmesini isteyen sanal gerçeklik, bunu kullanarak gerçeklik algısını da arttırmayı amaçlar. Korku filmleri özelinde incelenen sanal gerçeklik ve *The Conjuring 2: VR Experience* ile *The Forest – 360 Experience* örneklerine bakıldığında, örneklerin yıl itibarıyla filmlerin pazarlanması olarak kullanılmaya başlanmasına rağmen kendi başlarına birer film öğelerinin taşıdıkları görülmektedir. Bu sayede yapılan film incelemelerinde korku sinema anlatılarından da yararlandığı planlarla birlikte gerçeklik kavramı birleştirilerek izleyenlerin gerçeklik kavramı bulanıklaştırılarak onları filmlere dâhil ederler. Göstergibilimle birlikte yapılan çözümlemelerde bu VR örneklerinin korku ve gerçeklik öğelerinin göstergeleri incelenerek

ortaya konulmaktadır. Bu ekseninde ortaya konulan en belirgin öğelerden bir diğeri de, filmde rol alan, filmi yaşayan ve filmin öznesi artık izleyendir. İzleyicinin yönlendirmeleri, görüş tarafları ve olay örgüsüne göre imkân dâhilindeki tepkileri filmin devamlılığını sağlamaktadır. Filmi yöneten, yazan ve çeken bir ekip olmasına rağmen, anlatıcısı, onu hayata geçireni izleyendir ve bu tamamen onun sorumluluğundadır.

Sinema, her olaydan ve her ilerlemeden kendi payına düşeni alıp, kendisini değiştirmek ve geliştirmektedir. Fotoğraftan yola çıkarak, filmlerin renklendirilmesi, kurgu imkânları, animasyonlar, görsel efektler ve 3D gibi özellikler de bu gelişimin sonuçları arasındadır. Henüz yeni yeni tanışıyor olsalar da sanal gerçeklik ve onun getirdikleri de sinemanın içerisinde daha sık görülmeye ve yakın gelecekte sinemanın olağan bir parçası olarak algılanacağı çıkarımı yapılabilmektedir.

KAYNAKÇA

Abisel, N. (1995). *Popüler Sinema ve Türler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Andrew, J. D. (2010). *Büyük Sinema Kuramları*. (Çev.). Zahit Atam. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Artaud, A. (1958). *The Theatre and Its Double*. (Çev.). Mary Caroline Richards. New York: Grove Weidenfeld.

Aydoğan, D. & Kaplanoğlu, L. (2020). Toplum, Sanat ve Sanal Gerçeklik. *Yeni Medya Elektronik Dergisi* 4, 79-88.

A. Çağlıyan, E. (2020). Korku Sinemasının Cazibesi Üzerine Felsefi ve Psikolojik Bir İnceleme. *SineFilozofi* 5(9), 540-550.

Barlow, J. P. (1990). Being in Nothingness. *Wired*. Erişim Adresi: <https://www.wired.com/2015/04/virtual-reality-and-the-pioneers-of-cyberspace/> Erişim Tarihi: 02.01.2020.

Barthes, R. (2005). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev.). Mehmet Rifat & Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. 6. Bs. (Çev.). O. Adanır. Ankara: Doğu Batı.

Bazin, A. (2011). *Sinema Nedir?* (Çev.). İbrahim Şener. İstanbul: Doruk Yayıncılık.

Buzjak, D. & Kunica, Z. (2018). Towards Immersive Designing of Production Processes Using Virtual Reality Techniques. *Interdisciplinary Description of Complex Systems* (16)1, 110-123.

Carroll, N. (2004), Psychoanalysis and the Horror Film. *Horror Film and Psychoanalysis: Freud's Worst Nightmare*. (Ed.). Steven Jay Schneider. S. 257-270, New York: Cambridge University Press.

Craig, A. & Sherman, W. & Will, J. (2009). *Developing Virtual Reality Applications: Foundations of Effective Design*. Amsterdam: Morgan Kaufmann Publishers.

Cruz-Neira, C. & Sandin, D. J. & Defanti, T. A. & Kenyon, R. V. & Hart, J. C. (1992). The Cave: Audio Visual Experience Automatic Virtual Environment. *Communications of the Acm* 35(6), 64–72.

Çınar, C. (2008). Sinema Estetiğinde Sinematografik Uzam ve Hareket Algısı. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 261839.

Eberwein, T. F. (1990). Yapısalcı Eleştiri: Christian Metz. *Düşünceler*. (Çev.). Zafer Özden. Yıl: 4, Sayı: 4.

Freud, S. (1993). *Psikanalize Giriş-Genel Nevroz Öğretisi*. (Çev.). Günsel Koptagel-İlal, İstanbul: Star Yaprak Yayıncılık.

Gownder, J. P. & Voce, C. & Mai, M. & Lynch, D. (2016). Breakout Vendors: Virtual And Augmented Reality. Erişim Adresi: <https://www.forrester.com/report/breakout+vendors+virtual+and+augmented+reality/-/e-res134187>, Erişim Tarihi: 28.12.2020.

Sayfa | 1185

Grau, O. (2003). *Virtual Art: from Illusion to Immersion*. Cambridge: Ma, Mit Press.

Guirand, P. (1994). *Göstergebilim*. (Çev.). Mehmet Yalçın. 2. Bs. Ankara: İmge Yayınları.

Jochum, K. 2021 Wird Das Jahr Der Virtual Reality. *Inside It*. Erişim Adresi: <https://www.inside-it.ch/de/post/2021-wird-das-jahr-der-virtual-reality-20201022>, Erişim Tarihi: 02.12.2020.

Kracauer, S. (2015). *Film Teorisi: Fiziksel Gerçekliğin Kurtuluşu*. (Çev.). Özge Çelik. İstanbul: Metis Yayınları.

Kibaroğlu, B. (2019). Buluntu Filmler ve Korku Sinemasında Gerçeklik Yanılsaması. *Sekans Sinema Kültürü Dergisi E11*, 128-139.

Lotman, Y. M. (2012). *Sinemada Göstergebilimi*. (Çev.). Oğuz Özgül. 3. Bs. Ankara: Nirengi Kitap.

Metz, C. (1985a). Sinema Dil Dizgesinden Sinema Diline. (Der.). Büker, S. & Onaran, O. *Sinema Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi.

Metz, C. (1985b). Sinematografik Dil Kavramı Üzerine. (Der.). Büker, S. & Onaran, O. *Sinema Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi.

Monaco, J. (2005). *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili, Tarihi ve Kuramı*. 6. Bs. (Çev.). Ertan Yılmaz. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Nelson, T. (1982). Report on Siggraph '81. *Creative Computing* 8(3).

Özden, Z. (2014). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*. 3. Bs. Ankara: İmge Kitap Evi.

Psotka, J. (1995). Immersive Training Systems: Virtual Reality and Education and Training. *Instructional Science* 23(5), 405–431.

Regrebsubla, N. (2015). *Determinants of Diffusion of Virtual Reality*. (Diploma Tezi). Berlin Teknik Üniversitesi. Almanya: Grin Publishing.

Ryan, M. & Kellner, D. (1997). *Politik Kamera*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Scales, T. (2018). The Reality from Virtual Reality. *International Journal of the Academic Business World* 12(2), 67-68.

Schnipper, M. Seeing is Believing: The State of Virtual Reality. *The Verge*. Erişim Adresi: <https://www.theverge.com/a/virtual-reality/intro>, Erişim Tarihi: 02.12.2020.

Sutherland, I. E. (1968). A Head-Mounted Three Dimensional Display. *Afips* 68, 757-764.

Şimşek, G. (2012). Sinemada Korku ve Din: 2000 Sonrası Amerikan ve Türk Filmlerinde Cin Unsurunun Çözümlemesi (Eleştirel Kuram ve Göstergibilimsel Metodoloji Çerçevesinde). (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 317418.

Türk, M. S. (2014). Medyanın Gerçeklik İnşası ve Gerçeklik Algısı. *Düşünce Dünyasında Türki Siyaset ve Kültür Dergisi* 5(28), 9-32.

Vardar, B. (2000). *Sinema ve Televizyon Görüntüsünün Temel Öğeleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Wu, H. K. & Lee, S. W. Y. & Chang, H. Y. & Liang, J. C. (2013). Current Status, Opportunities and Challenges of Augmented Reality in Education. *Computers & Education* 62, 41–49.

Zarka, O. M. & Shah, J. S. (2016). Virtual Reality Cinema: A Study. *International Journal of Research and Analytical Review* 3(2), 62-66.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Sanal gerçeklik (Virtual Reality), gerçek dünyaya benzer ya da tamamen farklı olabilen simüle edilmiş bir bilgisayar teknolojisi deneyimidir. Sanal gerçeklik, altyapısını kullanan uygulamalar sayesinde turizmden eğlenceye, mimari yapıların tasarımından sanat turlarına kadar çeşitli alanlarda varlık göstermektedir. Son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve VR ürünlerinin ev kullanıcısı için uygun hale gelmesi sanal gerçekliğe olan ilgiyi arttırmaktadır. Sinema ve VR arasındaki oluşan bu yeni ortaklık üzerine bilinmezlik

ve çalışmaların az olması çalışmanın önem kısmını teşkil etmektedir. Bu çalışma sanal gerçekliğin sinemadaki izini sürerek, yapılan korku VR filmleri olan *The Conjuring 2: VR Experience* ve *The Forest - 360 Experience*'i örneklem alıp her ikisini de çözümleme yoluna gitmeyi amaçlamaktadır. Göstergibilimden yararlanarak gerçekleştirilecek olan çözümlemede sinemadaki korkunun psikoloji yönünden de ele alınarak izleyici tarafındaki algılanmasına değinilecektir. Sinema bir dile sahiptir. Bu dilde şüphesiz ki görüntülerdir. Görüntülerin incelenebilmesi, gerçek ve yan anlamlarının görünür kılınması için de göstergibilim kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında cevaplanmaya çalışılan bazı sorular çalışma öncesi belirlenmektedir. Bu sorular, VR teknolojisinin sinemayı ne yönde etkilediği; sinema ve VR ortaklığının gelişiminin nasıl bir süreçten geçtiği ve gerçeklik, gerçekçilik ve sinema ilişkisinden de hareketle filmlerde ne tür yansımalar oluşturduklarına cevaplar aranmaktadır. Çalışma için sanal gerçekliğin gelişimi, teknolojik altyapısının anlaşılması, sinemayla olan ilişkisi, sinemada korku ve gerçeklik, gerçekçilik ve sinema konularındaki yurtiçi ve yurtdışındaki kaynaklara ulaşılarak, çalışmada yararlanılmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, sanal gerçeklik tanımlanarak açıklanmaktadır. Tarihsel gelişimine bu kısımda değinerek, gelişim süreciyle birlikte kullanım alanının genişlemesi ve sinemayla başlayan ilişkisi ele alınmaktadır. Gerçeklik, gerçekçilik ve sinema konusundaki çalışmalara dair literatürdeki görüşlere verilerek, çözümleme öncesinde kuramsal yaklaşımlar ve tartışmalar açıklanmaktadır. Ardından, örneklem filmlerinin korku türünde olması nedeniyle sinema ve korku ilişkisine de değinilerek çözümleme için altyapı oluşturulmaktadır. Çözümleme kısmına geçildiğinde ise önce filmler teknik bilgileriyle birlikte hikayelerine değinilmektedir. Yapımcı firmalar, örneklemelerin süreleri ve hikayeleri gibi detaylar örneklemelerin incelenmesinde ayrıntılar sunabilmektedir. Hikayelerin geçtiği mekanlara göre, kültürel ve sosyolojik öğeler daha dikkatli aranabilmektedir. Göstergelerin çözümlenmesi bakımından bütün ayrıntılar önem arz etmektedir. Örneklemeler üzerinden toplanan göstergelerin çözümlenmesinde göstergibilimden yararlanılmaktadır. Görüntülerin seçilerek, Roland Barthes'in anlamlandırma ile Ferdinand de Saussure'ün gösterge anlayışları temel alınmakta ve göstergelerin ürettikleri anlamlar çözümlenmeye ve yorumlanmaya çalışılmaktadır. Sanal gerçekliği, sinema özelinde ele alarak incelenen bu çalışma kapsamında; sinemanın geldiği noktadan itibaren gerçekliği kendi öğeleriyle yansıtmaya da sanal gerçeklik teknolojisinin kullanımına benzetilebilmektedir. Sinemanın bir illüzyon olduğunun altı çizilerek, sanal gerçeklik de bu kapıdan içeri girip izleyicisinden bakılmasını istediği noktaya yönlendirmektedir. İzleyiciden şüphesizliğini bir kenara bırakarak içeri girmesini isteyen sanal gerçeklik, bunu kullanarak gerçeklik algısını da arttırmayı amaçlamaktadır. Korku filmleri özelinde incelenen sanal gerçeklik ve *The Conjuring 2: VR Experience* ile *The Forest – 360 Experience* örneklerine bakıldığında, örneklerin yıl itibarıyla filmlerin pazarlanması olarak kullanılmaya başlanmasına rağmen kendi başlarına birer film öğelerinin taşıdıkları görülmektedir. Bu sayede yapılan film incelemelerinde korku sinema anlatılarından da yararlanıldığı planlarla

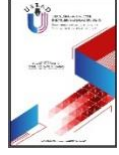
birlikte gerçeklik kavramı birleştirilerek izleyenlerin gerçeklik kavramı bulanıklaştırılarak onları filmlere dahil etmektedirler. Göstergibilimle birlikte yapılan çözümlenelerde bu VR örneklerinin korku ve gerçeklik öğelerinin göstergeleri incelenerek ortaya konulmaktadır. Çalışma kapsamında ortaya çıkarılan en belirgin öğelerden bir diğeri de, filmin öznesi artık izleyenlerdir. Filmin devamlılığı izleyicinin yönlendirmeleri, bakış yönleri ve olay örgüsüne göre imkan dahilindeki tepkilerine bağlıdır. Filmin üretim süreci bir ekip işi olmasına rağmen, filmin devamlılığı izleyicisinin sorumluluğuna girmektedir. Sanal gerçeklik ve sinemanın birlikte henüz yeni sayılabilecek örnekler ortaya koymaya başladıkları kabul edilebilir. Bu yeni birliktelik, birbirlerinin özelliklerinden yararlanarak birbirlerini geliştirmeye de devam edeceklerdir.

EXTENDED ABSTRACT: Virtual Reality is a simulated computer technology experience that can be similar to or completely different from the real world. Virtual reality has a presence in various fields from tourism to entertainment, from the design of architectural structures to art tours, thanks to applications using its infrastructure. Technological developments in recent years and the fact that VR products are suitable for home users increase the interest in virtual reality. The obscurity and the scarcity of studies on this new partnership between cinema and VR constitute the important part of the study. This study aims to analyze both of the horror VR movies The Conjuring 2: VR Experience and The Forest - 360 Experience by following the traces of virtual reality in cinema. In the analysis which will be carried out by making use of semiotics, the perception of fear in the cinema by the audience will be discussed by considering the psychology aspect. Cinema has an own language. There are no doubt the images in this language. Semiotics is used to examine the images and to make their real and connotative meanings visible. Some questions that are tried to be answered within the scope of the study are determined before the study. These questions are how VR technology affects cinema; it seeks answers to the process of the development of the partnership between cinema and VR; and what kind of reflections they create in films, based on the relationship between reality, realism and cinema. For the study, the development of virtual reality, understanding of its technological infrastructure, its relationship with cinema, horror and reality in cinema, realism and cinema are used in the study by reaching domestic and foreign resources. In the first part of the study, virtual reality is defined and explained. By referring to its historical development in this section, the expansion of the usage area with the development process and its relationship with cinema are discussed. Theoretical approaches and discussions are explained before the analysis, by giving the opinions in the literature about the studies on reality, realism and cinema. Then, because of the sample films are in the horror genre, the basis for the analysis is created by referring to the relationship between cinema and fear. When it comes to the analysis part, the stories of the films are mentioned together with their technical information. Producer companies, duration and stories of the samples can provide details in the review of samples. According to the places where the stories take

place, cultural and sociological elements can be searched more carefully. All details are important for the analysis of the signs. Semiotics is used to analyze the signs collected from the samples. By selecting the images, Roland Barthes' interpretation and Ferdinand de Saussure's understanding of signs are based on and the meanings produced by the signs are tried to be analyzed and interpreted. Within the scope of this study, which examined virtual reality in the context of cinema; the fact that cinema reflects reality with its own elements from the point it has reached can also be compared to the use of virtual reality technology. Cinema is an illusion, virtual reality enters through this door and directs the viewer to the point where it wants to be looked at. Virtual reality, which asks the audience to leave their skepticism aside and enter, aims to increase the perception of reality by using it. When we look at the examples of virtual reality and The Conjuring 2: VR Experience and The Forest – 360 Experience, which are examined specifically for horror movies, it is seen that although the examples have started to be used as the marketing of movies as of that year, they carry movie elements on their own. In the movie reviews, the concept of reality is combined with the plans in which horror cinema narratives are also used and the reality concept of the viewers is blurred and they include them in the movies with this way. In the analyzes made with semiotics, the signs of the fear and reality elements of these VR examples are revealed by examining them. Another of the most prominent elements revealed within the scope of the study is that the subject -hero- of the film is now the audience. The continuity of the film depends on the audience's directions, sight sides and possible reactions to the story line. Although the production process of the film is a team effort, the continuity of the film is the responsibility of the viewer. It can be accepted that virtual reality and cinema have started to present examples that can be considered new. This new union will continue to develop each other by taking advantage of each other's features.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021.
e issn: 2687-2641

"İMAM HATİPLİLİK" KİMLİĞİNİN BELİRLEYİCİ UNSURLARI* DETERMINANTS OF THE IDENTITY OF "İMAM HATİPLİLİK"

Şükrü TÜRKÖZ

Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Zübeyde Hanım
Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü, Niğde/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Nigde Omer Halisdemir University, Nigde Zubeyde Hanım School
of Health, Department of Social Services, Nigde/Turkey.

sukruturkoz@gmail.com

ORCID ID: 000-0001-6185-3785

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.899600

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Türköz, Ş. (2021). İmam
Hatiplilik Kimliğinin Belirleyici Unsurları. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 3(6), 1190-1217.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında kabul edilen "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz: İmam Hatiplilik kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırma kapsamında hazırlanan ölçek 450 İmam Hatip Lisesi (İHL) mezununa uygulanmış, 15 mezunla da derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak birtakım kimlik unsurlarının olduğu ve genel manada bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedilebileceği tespit edilmiştir. Bu kimliğin öne çıkan özellikleri ise “ahlaklı, edepli, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” veya “İmam Hatiplilik” bilincinden yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Katılımcılara göre “eski ve yeni” mezunlar arasında kimlik tanımlamalarına yansıtacak birtakım farklılıklar oluşmasında başka bir önemli etken de geçmişte İmam Hatip Liseleri mezunlarına özgü uygulanan bürokratik/yargısal engellerin kaldırılması ile öğrenci ve mezunlar açısından daha problemsiz bir döneme geçiş yapılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İmam Hatip Liseleri, İmam Hatiplilik, Kimlik

Abstract: Both quantitative and qualitative research methods were used together in this study, which was conducted in order to determine the determinants of Imam Hatipli identity. The scale prepared within the scope of the research was applied to 450 Imam Hatip High School (IHL) graduates, also in-depth interviews were conducted with 15 graduates. According to the results of the research, it was determined that unlike other high school graduates, some identity elements are formed in IHL graduates and it has been determined that an identity of “Imam Hatipli” can be mentioned in a general sense. The prominent features of this identity can be listed as “moral, decent, respectful, devout, dignified”. Former graduates think that the imam hatip graduates who graduated after them lacked “idealism” or “Imam Hatiplilik” consciousness or new graduates are less qualified in terms of religious knowledge. According to the participants, another important factor in creating some differences between “old and new” graduates is the removal of bureaucratic / judicial barriers applied to Imam Hatip High Schools graduates and the transition to a less problematic period for students and graduates.

Key Words: Imam Hatip High Schools, İmam Hatiplilik, Identity

GİRİŞ

Cumhuriyetin kurulmasından sonra birçok alanda olduğu gibi din eğitimi alanında da devrimsel düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda Büyük Millet Meclisinde 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitim öğretim alanına ilişkin yetkiler Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiş ve medreseler kapatılarak yerine İmam Hatip okulları açılması öngörülmüştür. Ancak tek parti yönetiminin menfi yöndeki din eğitimi politikaları nedeniyle başlangıçta kurulan İmam Hatip okulları tedricen kapanmaya yüz tutmuştur. Hatta 1932 yılından 1948 yılına değin resmi

anlamda din eğitimi veren herhangi bir müessesenin varlığından bahsetmek mümkün değildir. İkinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası konjonktürün etkisi ve 1950 sonrası Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte din eğitimine karşı devletin tutumu yumuşamış, 1951 yılından itibaren İmam Hatip okulları yeniden açılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra da giderek artan okul ve öğrenci sayıları nedeniyle İmam Hatip okulları Türkiye’de zaman zaman tartışmaların odak noktası haline gelmiştir.

İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören ve mezun olan bireylerin salt İmam Hatip Liselerinden mezun olmakla kazanılabileceği ileri sürülen birtakım temel değerlere veya bu okulların kuruluş amacı doğrultusunda bir donanıma sahip olup olmadıkları da bu nevi tartışma konularından birisidir. Bugünkü müfredat yapısıyla İmam Hatip okullarının kurucusu sayılan Celaleddin Ökten’e göre bu okullar “modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver din adamı yetiştirmek” (Kara, 2005: 39) amacıyla kurulmuştur. Başka bir deyişle Ökten’in düşüncesinde İmam Hatipler*, dini ve modern ilimleri birlikte tedris ederek yetiştirecekleri münevver (aydın) din adamları aracılığıyla toplumun hem dünyevi hayatını düzenleyecek hem de ahiretini kurtaracak, bu sayede bir anlamda İslam’ın “iki kutuplu birliği”ni (İzzetbegoviç, 2013: 265) mezunları üzerinde cisimleştirecek ve zamanla toplumun İslamlaşmasını (Karaman, 2014: 12) sağlayabilecek bir eğitim kurumu olarak tasavvur edilmektedir.

Diğer yandan İmam Hatip camiasında bu okullardan mezun olan bireylerin amaçlanan kalitede yetişmediği, özellikle son dönemde yaşanan nicelik artışına rağmen nitelik olarak bir gerileme olduğu yönündeki (Karaman, 2014: 12; Kara, 2017: 287) eleştirel yaklaşımlar da ileri sürülmektedir. Özellikle İmam Hatiplerin toplumsal devrimlere halkın desteğini sağlamak amacıyla laik devlet tarafından kullanıldığı iddiası öteden beri dillendirilmektedir. Bununla birlikte İmam Hatipler, “Kuran’a aykırı olarak din adamlarının (sadece din işleriyle meşgul olarak) bütünüyle dünyayı terk etmesi sonucunu doğurarak” bir anlamda laik ulus devlet kurucularının amaçlarına uygun düşecek biçimde “tersinden laiklik anlayışı”nın tezahürüne (Beşer, 2018) yol açmak noktasında da eleştirilmektedir. Görüldüğü üzere İmam Hatipler ve mezunları çok sayıda eleştirel yaklaşımın muhatabı olmaktadır. Söz konusu eleştiriler karşısında oluşan “kuşatılmışlık ve dışlanmışlık duygusu teolojik düzeyde arzu edilen başarının da bir türlü yakalanamaması ile birleşince” (Subaşı, 2004: 129)

* Bu çalışmada “İmam Hatipler” kavramı “İmam Hatip Okullarını” ifade etmek için kullanılmıştır.

bu durum dolaylı olarak bir savunma psikolojisine dönüşmekte ve İHL mezunları sürekli olarak bu türden iddialar karşısında kendilerini geri plana çekerek içe kapanmakta, hatta bazen İHL mezunu olduklarını sosyal ilişkilerinde gizlemektedirler.

Gelenekten modernliğe geçiş sürecinde Cumhuriyet dönemiyle birlikte “din eğitiminin amaç ve işlevleri de yeniden tanımlanmış, bu bağlamda İmam Hatip Okulları da devletle toplumun dini alana ilişkin eğilimlerini ve ortak kabullerini simgeleyecek şekilde” yeniden tasarlanmıştır (Subaşı, 2005: 102). Modernleşme sürecindeki rolüne vurgu yapan bir değerlendirmeye göre ise İHL’ler, “Türkiye’deki muhafazakâr toplum kesimleri için modern kamusal hayata katılmayı sağlayan ve yukarı doğru sosyal hareketliliğe imkân veren” bir fonksiyon icra etmektedir (Çağlar, 2015: 404). İmam Hatip Okulları kanalıyla toplumun sayıca önemli bir kesimi hem kültürel değerlerini muhafaza etmeye çalışmakta, hem de Türkiye’deki bütün vatandaşlar gibi kamusal hayatın her alanında (hizmet alan-hizmet veren olarak) yer alma hakkını kullanmaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının yüksek olması, modernleşme sürecinde devletin temel amaçlarından birisi olarak İHL’lerin ulaştığı önde gelen başarılarından olmuştur. Tek parti döneminden itibaren bazen jandarma zoruyla kız çocuklarının okula katılımını sağlamaya çalışan devletin bu arzusu İmam Hatipler vasıtasıyla “halkın gönüllü katılımı” şeklinde gerçekleşmiştir.

Tek parti dönemi din eğitimi politikalarının doğal bir sonucu olarak 1931 yılında dolaylı olarak kapatılan bu okulların 1951’de tekrar açılmasından itibaren Türkiye’de İmam Hatip Okullarından yolu bir şekilde geçmiş kişilerin kendilerini İmam Hatipli olarak tanımladıkları bilinmektedir. Bu noktada, İmam Hatiplilik kavramının neyi ifade ettiği, İmam Hatipli bireyin hangi “tipik” özellikleri bünyesinde barındırdığı ve İmam Hatiplileri, İmam Hatipli olmayan bireylerden farklı kılan temel özelliklerin neler olduğunun tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada toplumsal alanda yaygın görünürlüğe sahip bir kimlik türü olarak *İmam Hatiplilik* kavramına odaklanılacak ve İmam-Hatipli bireyin temel nitelikleri/özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. İMAM HATİPLER: MÜSPET VE MENFİ YAKLAŞIMLAR

Fransız devrimi sonrasında ulus devletlerin ortaya çıkış süreciyle birlikte okulun bireyin toplumsallaşma süreci üzerindeki önemli etkisi, ulus devletler tarafından çok erken dönemlerde fark edilmiş ve eğitim sistemi aracılığıyla ulus devletler kendilerine sadık bireyler, daha doğrusu “vatandaşlar” yetiştirme amacı gütmüşlerdir. Türkiye de ulus devletleşme

sürecine girmesinin ardından aynı amaç doğrultusunda 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu yasalaştırarak, eğitim sistemini tek elden yönetmeye ve yeni cumhuriyetin istediği tipte vatandaşlar yetiştirme projesine başlamıştır. Bu projenin bir alt başlığı olarak din eğitimi noktasında yeni cumhuriyetin tutumu ise, yine Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde öncelikle medreselerin kapatılması ve yerine 4 yıllık İmam Hatip mektepleri açmak yönünde olmuş, ancak kısa süre sonra bu mekteplerin de dolaylı olarak kapatılması ve tek parti hükümetinin dini alan üzerindeki baskılarının artmasıyla, 1948 yılına kadar sürecek “din eğitimi boşluk yılları” yaşanmıştır. Tek parti döneminin din eğitimi noktasındaki yasakçı politikalarının ağır sonuçlarının etkili olduğu 1950 seçimlerinden sonra yönetimi devralan Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemi İHL’ler için bir dönüm noktasıdır. Zira İHL’lerin kuruluş ve müfredat açısından günümüzdeki yapısının temelleri bu dönemde atılmıştır. Bu bakımdan Celaleddin Ökten’in gayretleri ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri ile Başbakan Adnan Menderes’in İHL’lerin kuruluşundaki rolü yadsınamaz.

Demokrasiye geçiş süreciyle birlikte halkın başta din hizmetleri ve din eğitimi noktasındaki talepleri genel manada siyasi iktidarlar tarafından dikkate alınmış, çok partili hayata geçişle birlikte yeniden açılan İHL’lerin okul ve öğrenci sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerini izleyen yıllarda bu artışların yavaşladığı görülmektedir. Bu anlamda İHL’ler ve mezunları açısından en zor dönemlerden birisi şüphesiz 28 Şubat 1997 senesinden sonra yaşamıştır. Bu süreçte İHL’lerin orta kısımları kapatılmış, “katsayı uygulaması” ile mezunların üniversitelere giriş hakları ellerinden alınmıştır. 2002 yılından itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle beraber İHL mezunlarının kronik sorunları büyük ölçüde çözülmüştür.

İmam Hatiplerle ilgili tarihsel süreç genel olarak değerlendirildiğinde, bu okulların “halkın din hizmetleri noktasındaki ihtiyaç ve taleplerinden” kaynaklanan kurumlar olarak ortaya çıktığını söylemek yerinde olacaktır. Ancak bu ihtiyacın karşılanması amacıyla devlet tarafından kurulan İmam Hatipler, kuruldukları ilk yıllardan beri siyasi bir tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Tartışmalar kimi zaman bu okulları bir eğitim kurumu olmaktan çok zaman zaman “siyasi bir kurum” olarak sunmaya kadar gidebilmektedir.

İmam Hatiplerle ilgili tartışmalarda serdedilen yaklaşımları iki ana perspektiften özetlemek mümkündür. İlk olarak İmam Hatip Okulları, bu okulların açılmasını talep eden, genel olarak bu okulların yapısından ve eğitiminden memnun olan, çocuklarının bu okullarda öğrenim görmesini

arzulayan geniş bir toplumsal tabanın desteğine sahiptir. Bu toplumsal destek, İmam Hatip Okullarına yönelik sergilenen bütün menfi siyasal yaklaşımlara karşı bir tepki olarak seçim dönemlerinde halk tarafından sandıkta gösterilmiştir. Dolayısıyla özellikle Muhafazakâr ve Milliyetçi çizgide siyaset yapan iktidar taliplilerinden bu okulları ve onun toplumsal tabanının beklentilerini dikkate almaları beklenmektedir. Bununla birlikte dini (İslami) hassasiyete sahip olan bazı kesimler (genellikle bazı dini cemaat ve tarikat grupları) bu okullara “laik cumhuriyet” projesi olarak bakmış ve bu anlamda İmam Hatip Okullarına ve mezunlarına mesafeli bir tavır takınmışlardır. Bu kesimin temel endişesi de İmam Hatip Okullarından yetişen/yetişecek “aydın din adamı” tipolojisinin “dini içerden yıkacak” bir tip olması ihtimalidir. İslami kesimdeki mesafeli tavırların kaynağı şu sorular etrafında şekillenmektedir; Laik bir sistemde devlet kurumlarının çatısı altında hakiki manada bir din eğitimi nasıl yapılacaktır? Acaba devlet bu okullar kanalıyla dini alanı kontrol etmek ve düzenlemek mi istemektedir? Türkiye’de cemaat/tarikat yapılanmalarının zayıflatılması ile din ve İslam yorumlarının modernleştirilmesi bu okullar üzerinden mi yapılacaktır? (Kara, 2017: 296). Bu sebeple İslami hassasiyete sahip kesim içerisinde de bu okullar üzerinden bir gerilim alanı ortaya çıkabilmektedir.

İkinci olarak bu okullara menfi bir gözle bakanlar tarafından İmam-Hatip Okulları, “Atatürk ilke ve inkılaplarına ve özellikle laikliğe aykırı okullar olarak görülmüş” (Öcal, 2015: 65) ve bazı siyasal iktidarlar bu okulları zayıflatma yönünde ciddi tedbirler almıştır (Özgür, 2015: 35). Türkiye’de laik elitlerin devletle çok fazla bütünleştiği zihniyetin temsil ettiği paradigma, İslami sivil toplumun birçok unsurundan (dernekler, vakıflar, cemaatler vb.) olduğu gibi, İmam Hatip Okullarının da toplumu ve devleti İslami biçimlere dönüştüreceğinden korkmaktadır (Akşit ve Akşit, 2010: 85). Ancak laik kesimde de İmam Hatip Okullarına yönelik tutumlarda bir ayrışmadan söz edilebilir. Şöyle ki genel eğilim yukarıda ifade edildiği gibi bu okulların birer “irtica yuvası” olarak görülmesi şeklinde olsa da laiklik konusunda hassas olan kesimden bazıları bu okulların “modern bilimlerle eğitilmiş aydın din adamı yetiştirme” fikrine destek vermektedir (Akşit, 1993: 100). Dolayısıyla, İslami camiada vuku bulan ayrışmanın laik kesimlerde de benzer bir ayrışmaya neden olduğunu söylemek mümkündür.

İlginç bir şekilde, İmam Hatip okulları bazı gerekçelerle hem laik kesimin endişe ve eleştirilerine maruz kalmakta, hem de kendisine olumlu bakması muhtemel addedilen muhafazakâr ve dindar kesimlerin eleştirilerine muhatap olmaktadır. Genellikle laik kesime mensup kişiler tarafından İmam Hatip Okullarını zayıflatmak ve bu okullar üzerinden siyasal bir muhalefet geliştirmek amacıyla zaman zaman benzer eleştirilerin

kamuoyu gündemine tekraren getirildiği görülmektedir. Ancak, İmam Hatiplerle ilgili eleştirel söylemlerin genel itibarıyla bilgiden çok ideolojik bir temele dayandığı da açıkça görülmektedir. Önyargılarla yaklaşılmalı, toplumsal gerçekliği dışarıdan veya yukarıdan açıklamaya çalışan bu tip yaklaşımların İmam Hatiplerle ilgili gerçekçi analizler yapması da mümkün görünmemektedir. Çünkü “Türkiye’de din/İslam ya da İHL konusunu anlamak her şeyden önce bu konulara kültürel bazda yakın olmayı gerektirir. Aksi halde görülen, tanık olunan durumları, derlenen bilgileri yorumlamak ve yerli yerine oturtmak mümkün olamaz” (Gündüz, 2019: 266). Keza İmam Hatiplerle ilgili eleştirilerin sonucunda farklı ifadelerle de olsa doğrudan veya dolaylı olarak İmam Hatip Okullarının bir şekilde kapatılması önerilmektedir. Bu anlamda toplumsal talepten kaynaklanan “din hizmetleri ihtiyacının” giderilmesi noktasında, cumhuriyet dönemi boyunca devam eden “din öğretimi tartışmaları” açısından değerlendirildiğinde mezkûr söylemlerin bu ihtiyacı gidermeye yönelik akla ve bilime dayalı, gerçekçi öneriler getirmekten uzak olduğu görülmektedir.

2. İMAM HATİPLİLİK NEDİR VEYA İMAM HATİPLİ KİMDİR: TEMEL UNSURLARA DAİR BAZI TESPİTLER

Hemen her İmam hatip okulu mezununun bu okullarla ilgili sıkça kullandığı ifade kalıplarından yola çıkarak bir başlangıç yapacak olursak, “İHL öğrencisi olmak bir eğitim kurumunun mensubu olmaktan öte anlamlar taşımakta ve bu durum öğrencilerin benlik algısını etkilemektedir” (Kanburoğlu, 2015: 374). İmam Hatipli öğrenciler bu okullarda öğrenim görerek zamanla “biz” duygusunu kazanmakta ve bu duygu hayatlarının her alanında (dayanışma, ortak eğilimler, kolektif eylemler vb. gibi) en azından sosyo-psikolojik düzeyde kendini gösterebilmektedir (Macit, 2015: 343).

İmam-Hatipli olmanın öncelikle bu okullarda öğrenim gören bireyler ile diğerleri arasında kategorik bir ayırım yapmaktan kaynaklandığını savunan Macit’e (2015: 343) göre, “*İmam Hatiplilik*, İmam-Hatip Lisesi öğrencisi veya mezunu olmak ortak özelliği temelinde hem ilişkisel hem de kategorik bir kolektif tanımlamadır” ve bu açıdan “şu ya da bu şekilde İmam-Hatipli olmayandan bir ayırıştırma”yı temsil eder. Aynı görüşe sahip Kanburoğlu’na (2015: 388, 389) göre bu “ayrış(tır)ma” İmam-Hatipliler tarafından hem kabul edilen hem de istenmeyen bir durumdur ve ötekileşmeden İmam-Hatipli olmak çok da mümkün görünmemektedir, zira “İHL öğrencileri bir yandan ‘İmam Hatipli’ olmak gibi kendilerini ‘diğer’ gençlerden ayıran bir söylemi benimserken, diğer yandan toplum nazarında ‘diğer’ gençlerden farklı görülmeyi de istememektedirler.”

Yukarıda ifade edildiği üzere İmam Hatiplilik, bu okul mezunlarının kendilerini tanımlarken kullandığı ve içeriden bir bakışla yapılan “biz” tanımlamasının “öteki”ye yapılan gönderme ile tamamlanmasını da içermektedir. Bu bağlamda “İmam-Hatipli kimliğin ‘öteki’si, İmam Hatip Liselerine, dine, başörtüsüne ve ülkeye karşı olarak algılanan ve yorumlanan uygulamalar çerçevesinde inşa edilmiştir” ve aslında içeriden bir bakışla olumlanan, çoğu kez yüceltilen İmam-Hatipli kimliği, “bir bakıma kendi öteki’sine ve onun olumsuz bakışına karşı gösterilen söylem düzeyinde bir tepkiyi” (Macit, 2015: 357) de içermektedir.

Toplumsal kültürün bütün unsurlarında olduğu gibi toplumsal kimliğin oluşması da zamana ve bu zaman zarfında insan topluluklarının yaşamış olduğu ortak tarihsel tecrübelerle doğrudan etkileşim neticesinde oluşmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu açıdan bir kimlik tanımlaması olarak İmam-Hatipliliğin de “anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır” (Macit, 2015: 344). Bu bağlamda özellikle İmam Hatip camiasının/toplumsal tabanının zor zamanları olarak tanımlanabilecek siyasal süreçlerin (tek parti döneminde din eğitiminin kesintiye uğradığı yıllar (1932-1948) ve yakın tarihte yaşanan 28 Şubat süreci gibi) İmam Hatipli kimliğine ve bu kimliğin kolektif bilincine önemli katkıları olduğu söylenebilir. Bu kolektif bilinç, İmam Hatiplilik kimliği açısından son derece önemlidir. O kadar ki, sadece İmam Hatip okullarında öğrenim görmek veya bu okullardan mezun olmak bu kimliği kazanmaya yetmeyebilir. Bu açıdan 1951’de açılan İmam-Hatip Okullarının ilk mezunlarından olan Hayreddin Karaman’ın (2014: 24-5), İmam Hatipli kimliğine yüklediği anlama ve İmam Hatiplinin niteliklerini zikrettiği ifadelerine bakmak yerinde olacaktır;

“İmam-Hatipli olmak bir zihniyettir, imandır. O halde biz, İmam Hatipliliği, takip kaidesine göre, belli bir zihniyeti, imanı taşıyanların bir resmi, bir sembolü olarak kullanıyoruz. Bizde İmam-Hatip bir diplomayı ifade etmiyor hatta şöyle diyebilirim; İmam-Hatiplinin zihniyet ve imanını paylaşmayanlar, o mektebin diplomasını taşıyalar da İmam Hatipli değildirler. Bunun zıddı da doğrudur. İmam-Hatip’i okumamış ama aynı zihniyet ve imanı, aynı çalışma programını benimsemiş olan insanlar ise İmam-Hatiplidirler... O halde bizde bu İmam Hatiplilik bir zihniyetin ve imanın sembolik ifadesidir”.

İmam Hatipli kimliğine ait olumlu yaklaşımların referans noktasını anlamak ve erken dönem tipolojik unsurları tespit etmek açısından bugünkü yapının temellerinin atıldığı 1950’li yıllarda, yani İmam Hatip Okullarının yeniden açıldığı ve müfredat yapısının belirlendiği dönemdeki tespitlere bakmak aydınlatıcı olacaktır. Bu bakımdan, İmam-Hatip Okullarının

kuruluşunda büyük emek sarf eden ve İmam Hatipli bireyden beklenen zihniyet dünyasının sınırlarını ve ufuklarını da çizmeye çalışan Celaleddin Ökten’in (akt. Kara, 2019: 246) ifadeleriyle bu okullar; “modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrük, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver (aydın) din adamı yetiştirmek” amacıyla düşünülmüş ve kurulmuştur. Çağlar’a (2015: 395) göre de bu okulların temel amaçlarından birisi ve belki de en önemlisi, halkın dinini doğru kaynaklardan öğrenmesinin yanında “aydın din adamı” yetiştirmektir. Dolayısıyla ilk yıllar için *İmam Hatiplilik* kavramı genellikle dini ve modern ilimleri bünyesinde barındırması beklenen, çağın gereklerini okuyabilen ve buna göre davranabilen “aydın bir din adamı” profiline atıf yapar.

Aydın din adamı profilinden kastedilenin ne olduğu ise bu okullar için hazırlanan resmi metinlerden (yönetmelikler) ve müfredattan çıkarılabilir. Bahse konu resmi metinlere genel olarak bakıldığında, İmam Hatip Okullarından yetişen bireyin “anayasal nizama ve Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarının benimseyen, milli ve dini ahlaka, din görevliliğini yerine getirebilecek bilgi, beceri ve davranışlara sahip olan, vatanını ve milletini seven, akla ve bilime dayalı bir din anlayışını benimseyen, düşünen, araştıran, sorgulayan, inancı akıyla bütünleştiren, insana, düşünceye, özgürlüğe, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı duyan” (Aşlamacı, 2014: 182) bir kişilik olması amaçlanmaktadır. Bu anlamda resmi metinlerde sıralanan özelliklere bakıldığında İmam Hatipli kimliğinin toplum nezdinde pozitif (olumlu) algılanmasının ve dolayısıyla İmam Hatip Okulu mezunlarının da toplumsal bir desteğe sahip olmasının amaçlandığı söylenebilir.

İmam Hatipli kimliğini içeriden ve olumlu bir bakış açısıyla tanımlayan Macit’e (2015: 357) göre ise İmam Hatipli birey, “hem geleneksel ve dini hem de modern ve demokratik değerlere sahip, dini ve sosyal açıdan güçlü, idealist ve aktif, bireysel, ulusal ve hatta küresel amaç ve içerikli eylem tarzları sergileyen ancak yaralı” bir kimlik taşımaktadır. Yaralı bir kimliktir, çünkü İmam Hatiplilik hem sistem tarafından hem de İslami hassasiyeti olan bazı toplumsal kesimler tarafından zaman zaman dışlanmakta, kriminal boyutlarda olmasa bile “sosyal gerçeklik dünyasında potansiyel bir şer odağı olarak görülebilmekte”, irtica ile ilişkilendirilmekte, hor görülmekte, bir tür dışlanmışlık ve kuşatılmışlık duygusunun getirdiği psikoloji ile sürekli kendisini savunma durumunda bırakılmaktadır (Subaşı, 2004: 129).

İmam Hatipli kimliğine yapılan olumlu referansları kabul etmekle beraber, kimliğin olumsuz noktalarının da görmezden gelinmemesi gerektiğini savunan ve bu açıdan konuya daha eleştirel bir şekilde yaklaşan Kara (2019: 246) ise, cumhuriyeti kuran resmî ideoloji tarafından

tasarlanan bu aydın din adamı (İmam Hatipli) profilinin “sınırları ve sistemle uyum ilişkileri daha belirgin ve daha problemsiz bir çerçevede *Akseki tipini**” işaret ettiğini belirtmektedir.

Cumhuriyetin ilanının ardından erken dönem din politikalarının da sonucu olarak, inkılaplara halkın desteğini sağlamak doğrultusunda aydın din adamlarına olan ihtiyaç her zamankinden fazladır. Bu koşullar altında açılan ilk dönem İmam-Hatip okullarından yetişen “Akseki tipi” bu bireyin karakteristik özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

“(…) Büyük çoğunluğu köylü-kasabalıdır. Fakir ve zor şartlara karşı mütehammildir. Çoğu hafız, bazıları aynı zamanda molladır; medrese dersleri görmüş, hatta icazet almıştır. Köylülük ve fakirlik pratik (bazan pragmatik) taraflarını gelişkin kılmıştır. Din anlayışı itibarıyla Yeni Selefiliğe (hatta farkında olarak veya olmayarak modernizme ve Vehhabiliğe) ya(t)kindir; bu yüzden halkın din anlayışına, dini yaşama biçimine, tasavvuf ve tarikatlara mesafelidir; bunları değiştirmek ve dönüştürmek ister (bu temayül kendini değiştirmek manasına da gelir). Hizmete taliptir; memlekete sahip çıkmak, memleketi kurtarmak ve başarmak arzusu taşır; idealisttir ve yerlidir. Zihniyet dünyası itibarıyla muhafazakâr ve sağcıdır. Siyasete karşı hem perhizkâr hem arzuludur. Dozu ve derinliği farklı da olsa sisteme karşı muhalif bir tavır içindedir, bununla beraber uyuma, entegrasyona meyilli fakat sistem hakkındaki bilgisi zayıf ve yorumlama kapasitesi düşüktür” (Kara, 2019: 246).

Yukarıda genel hatları çizilmeye çalışılan İmam Hatiplilik duygusu ve İmam Hatipli kimlik oluşumu süreçlerine hiç şüphesiz askeri darbe dönemlerinin de katkısının bulunduğu söylenebilir. Kara’ya (2019: 246) göre 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile duraksayan, “12 Eylül 1980 darbesi sonrasında dağılmaya yüz tutan “İmam Hatipli tipi” en sonunda çok partili sistemin getirdiği yeniliklerin de etkisiyle düşünce dünyası ve davranış biçimi anlamında Akseki’ye benzer bir karakter ortaya çıkarmıştır. Bu karakterin ana niteliklerinin de yine Akseki’den mülhemle, sistemle uyumlu, devlet otoritesine aktif muhalefetten geri duran, şartların elverdiği ölçüde dini hizmetleri elinden geldiği kadar yürütmeye gayret eden pasif bir kişilik profilinde toplandığı ifade edilebilir. Kurulduğu ilk yıllardan bugüne değin geçen zaman zarfında, İmam Hatipli kimliğinin tanımlanmasında baskın

* Ahmet Hamdi Akseki (1887-1947), 1947- 1951 tarihleri arasında üçüncü Diyanet İşleri Başkanı olarak görev yapmıştır. 1950 yılında hazırladığı “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor” başlıklı raporu ile Tek Parti dönemi (1923-1950) din politikalarının din hizmetleri noktasında yol açtığı problemleri tespit ederek hükümete “din eğitiminin yeniden organizasyonu” ve acil hale gelen “din görevlileri ihtiyacının giderilmesi” noktasında alınması gerekli tedbirlerden oluşan öneriler sunmuştur.

unsurlar olarak kullanılan ve Celaleddin Ökten’in 1951’de tahayyül ettiği *idealist, tavizsiz ve münevver/aydın* din adamı profiline bugün itibariyle erişilip erişilemediği, başka bir ifade ile İmam Hatipli bireyde bulunması beklenen “idealizmin” zayıflayıp zayıflamadığı noktasında bazı sorular ortaya çıkabilir. İsmail Kara’ya göre İmam Hatipli kimliğin idealizmine ne olduğuna yönelik soruların cevabı bellidir;

“Gelinen nokta itibariyle sistemin içinde kalacak, milli “yeni Akseki tipleri” yetiştirme istikametindeki planlar, talep ve beklentiler büyük ölçüde gerçekleşmiş gibi dururken, İmam Hatip okulu mensuplarının cumhuriyetin din anlayışını/ideolojisini tadil ve tashih etme ve toplumu daha İslamileştirme istikametindeki coşkulu arzuları ve iddiaları bir karşılık bulmakla beraber giderek zayıflamış veya sisteme katılmakla belirsizleşmiş gözükmektedir. Bugün için cumhuriyet ideolojisinin din yorumu da dâhil olmak üzere sistemin bazı kompartımanlarının taşıyıcıları arasında İmam Hatip Okulu mensuplarının önemli bir yer tuttuğu (...) son derece barizdir” (Kara, 2019: 247).

Kara’nın bu tespitlerine İmam Hatipli kimliğinde ilk zamanlar var olduğu savunulan idealizmin zayıflaması noktasında kısmen katıldığı anlaşılan Hayreddin Karaman’a (akt. Aşlamacı, 2014: 183-184) göre bu okullarda yetişen nesil her ne kadar modernleşme sürecinden etkilense de ana istikametini kaybetmiş değildir. Türkiye’nin yaşadığı batılılaşma ve modernleşme tecrübesinden diğer insanlar ne kadar etkilendiyse bu okul mensupları da en az o kadar etkilenmiştir. Ona göre şurası çok açıktır ki, Türkiye’de Batılılaşma ve modernleşme politikalarının en önemli amaçlarından birisi olan “laik ve seküler tipler” bu okullardan yetişmemiştir. Bu bakımdan din hizmetlerine olan ihtiyacın eskiye oranla azalması ve okulların sayısındaki önemli artışlarla beraber niteliğin (gayret, fedakârlık, heyecan vb.) düşmesi gibi gelişmeleri normal karşılamak gerekmektedir. Sonuçta her şeye rağmen bu okullardan yetişen neslin İslam dininin topluma anlatılması ve dini hizmetlerdeki öneminde kayda değer bir değişim olmamıştır.

Öte yandan son yıllarda İmam Hatipli kimliğin toplum tarafından nasıl algılandığının anlaşılmasına yönelik yapılan sosyolojik bir araştırmada (Özensel vd. 2012), Türkiye toplumunun genel olarak İmam Hatip mezunları hakkında olumlu bir imaja sahip olduğu tespit edilmiştir*. Aynı araştırmanın (Özensel vd., 2012: 147) sonuçlarına göre, İmam Hatipliler her şeyden önce güvenilir, terör ve suç organizasyonlarından uzak duran,

* Benzer sonuçlara ulaşan araştırma verileri için bkz. (Çakır vd., 2004; Bozan, 2007)

milli ve manevi değerlere sahip, insana saygıyı önceleyen, çalışma ahlakına sahip, uzlaşmacı, paylaşımcı, yardımsever kişiliklerdir. Toplum nazarında İmam Hatipli bireye dair bu olumlu nitelermeler, öğrenci ve mezunlar tarafından “İmam Hatipli” olmanın bir ayrıcalık unsuru olarak algılanmasını da beraberinde getirmiştir (Aydemir, 2017: 17).

Bu okullardan yetişen öğrencilerin sahip olacağı niteliklere en fazla katkıda bulunabilecek kişiler olarak İmam Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenlerin gözünden İmam Hatipli kimliğine ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı daha güncel bir araştırmanın (Uçar, 2017) tespitlerine bakıldığında, öğretmenleri tarafından İmam Hatipli bireyde görülmesi umulan niteliklerin yine idealizm yüklü olduğu görülmektedir. Bu kapsamda İmam Hatip Liselerinde görev yapan 25 meslek dersi öğretmeni ile yapılan mülakatlardan elde edilen genel değerlendirmelere göre öğretmenlerin;

“Mesleki yeterliliğe sahip ve gelişime açık; öğrenme motivasyonu yüksek, araştıran sorgulayan, eleştirel düşünebilen bir zihin yapısına sahip; dürüst, söz ve davranışları uyumlu, sabırlı, özverili, çalışkan bir ahlaki yapıda; vatan, millet, ümmet hassasiyeti olan bir lider, önder, rol model; içinde yaşadığı toplumun kültürün farkında, uyumlu ve bunu geliştirerek devam ettiren, teknolojiyi kullanan, çağı yakalayan ama ona bağımlı olmayan; ehl-i sünnet çizgisinde ama mezhep taassubu olmayan, farklı inançlara saygılı bir öğrenci arzuladıklarını ifade ettikleri görülmüştür” (Uçar, 2017: 83).

İmam Hatiplilik kimliğine ilişkin temel unsurların ve farklı yaklaşımların genellikle yukarıda çizilen genel çerçeve üzerinden serdedildiği ifade edilebilir. Bu çalışmanın temel amacı ise bizzat bu okullardan mezun olan bireylerin İmam Hatiplilik kimliğine ilişkin algılarını tespit edebilmektir. Bu bakımdan aşağıda İHL mezunlarına yönelik uygulanan alan araştırmasının bulguları üzerinden bu kimliğin temel unsurlarına dair bazı tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

3. YÖNTEM

İmam hatipli kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle İHL mezunlarının kazandığı varsayılan “İmam Hatipli” kimliğinin belirleyici unsurlarını saptamak ve bir aidiyet olarak “İmam Hatiplilik” kimliğinin bulunup bulunmadığını belirleyebilmek amacıyla bir kısmı İHL mezunları arasında yaygın olarak kullanılan söylemlerden alıntılanan (örneğin, “İmam Hatipli olmak bir ayrıcalıktır” ibaresi gibi) ifadelerden oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. 21 maddeden oluşan ölçekte ifadeler beş ayı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler 5’li Likert ölçeği formatında sırasıyla “1. Kesinlikle katılmıyorum”, “2. Katılmıyorum”,

“3. Kararsızım”, “4. Katılıyorum”, ve “5. Kesinlikle katılıyorum.” şeklinde sıralanmıştır. Katılımcılardan ölçekte bulunan ifadelerden her birini kendilerine en uygun olan seçeneği işaretlemek suretiyle yanıtlamaları istenmiştir. Ayrıca yapılan analizde ölçeğin güvenilirlik derecesi oldukça yüksek düzeyde çıkmıştır (Cronbach’s alpha= ,979).

Hazırlanan ölçek kolayda örneklem yöntemiyle tespit edilen Türkiye’nin farklı bölge ve şehirlerinde yaşayan 450 İHL mezunu bireye yüz yüze ve elektronik ortamlar (e-posta adresleri veya WhatsApp mezun grupları) kanalıyla uygulanmıştır. Araştırmanın örnekleme İHL öğrencileri dahil edilmeyip, sadece mezunlardan veri toplanmıştır. Böyle bir tercih yapılmasındaki temel neden İHL kimliği hakkında mezunların öğrencilere nispeten daha kapsamlı değerlendirmelerde bulunacağına ilişkin ön kabuldür. Elde edilen sonuçlar seçeneklere ait yüzdelik oranlar, ölçek ortalamaları ve standart sapma rakamları üzerinden yorumlanmıştır. Ölçek uygulanan katılımcılar içerisinde belirlenen 15 mezun ile ayrıca derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek katılımcılara sorulan açık uçlu sorular kanalıyla imam hatiplilik kimliğine ve imam hatipli bireyin temel niteliklerine dair daha detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Görüşme yapılan katılımcıların (eski ve yeni kuşak mezunlar arasındaki görüş farklılıklarının da tespit edilebilmesi amacıyla) farklı yaş gruplarına mensup İHL mezunlarından oluşmasına dikkat edilmiştir. Bu grupta sosyal bilim araştırmalarında yaygın olarak kullanılan X, Y ve Z kuşakları* sınıflandırılmasından faydalanılmıştır. Sosyal araştırmaların doğası gereği araştırmadan elde ettiğimiz verilerin bütün İHL mezunlarını kapsayacak şekilde yorumlanması elbette mümkün değildir. Ancak verilerin İmam Hatiplilik kimliğinin temel unsurlarını oluşturan sosyal gerçekliğin belirli bir yönünün tespitine ve anlaşılmasına ışık tutacağı muhakkaktır.

4. BULGULAR

	N	Ort.	St. Sp.
İHL öğrencisi mezuniyetten sonra bir İmam Hatipli kimliği kazanır	385	3,33	1,415
İmam Hatipli olmak bir ayrıcalıktır	393	3,55	1,489
İmam-Hatipli birey toplum için bir rol-modeldir	385	3,51	1,403
İHL mezunu dürüst ve ahlaklıdır	383	3,45	1,353

* Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’ne (TDK) göre kuşak, “yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu” (TDK, 2019) olarak tanımlanmaktadır. Genellikle Avrupa ülkeleri için yapılan ve sosyal araştırmalarda Türkiye için de kullanılan tasnife göre, yaklaşık olarak 1965-1979 yılları arasında doğanlar (X) Kuşağı, 1980 ve 1999 yılları arasında doğanlar (Y) Kuşağı, 2000 yılı sonrasında doğanlar (Z) Kuşağı olarak sınıflandırılmaktadır (Arslan ve Staub, 2015: 5).

"İmam Hatiplilik" Kimliğinin Belirleyici Unsurları
Şükrü Türköz

İHL mezunu vatanseverdir	380	3,76	1,316
İHL mezunu milli değerlere sahiptir	382	3,75	1,311
İHL mezunu kararlarında adildir (adaletle karar verir)	382	3,50	1,322
İHL mezunu idealisttir	371	3,33	1,356
İHL mezunu toplumun genel ortalamasına göre dindar bir kişidir	380	3,52	1,319
İHL mezunu toplumun geleneklerine saygılıdır	379	3,70	1,281
İHL mezunu çağın getirdiği yenilikleri (teknoloji, moda vb.) takip eder	380	3,42	1,312
İHL mezunu modernleşmeye karşı değildir	377	3,62	1,317
İHL mezunu toplum içerisinde saygın bir kişiliktir	375	3,51	1,350
İHL mezunu çoğunlukla muhafazakâr ve sağ görüşlüdür	377	3,58	1,271
İHL mezunu farklı inanç ve düşüncelere saygılıdır	375	3,68	1,279
İHL mezunları birbirleriyle dayanışma içindedir	381	3,43	1,339
İHL mezunları benzer ideolojik/siyasi görüşleri benimserler	374	3,25	1,283
İHL mezunlarının siyasi görüşleri diğer lise/okul mezunlarından belirgin şekilde farklıdır	377	3,25	1,348
İHL mezunu terör (siyasal şiddet) eylemlerine destek vermez	381	3,84	1,354
İHL mezunu mesleki açıdan donanımlıdır	379	3,45	1,380
İHL mezunu terör (siyasal şiddet) örgütlerine katılmaz	375	3,69	1,361

Sayfa | 1203

Tablo 1: İmam Hatiplilik Kimliğine İlişkin İfadelerin Yer Aldığı Ölçek Verileri

Ölçekteki ifadelerin ortalamalarının genel olarak 3. seviye (Kararsızım) ile 4. seviye (Katılıyorum) arasında olduğu görülmektedir. "Kararsızım" seçeneğine en yakın ortalama 3,25 ile "İHL mezunları benzer ideolojik/siyasi görüşleri benimserler" ifadesine aittir. İfadenin standart sapması 1,283'tür. Bu anlamda katılımcıların genelinin bu ifade açısından "kararsızlık" içerisinde oldukları söylenemez, çünkü ortalama değer 3'e daha yakın olmakla birlikte ifadeleri yanıtlayan katılımcıların önemli bir kısmı (%37,3'ü -177 kişi) "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" seçeneklerini işaretlemiştir. "İHL mezunlarının siyasi görüşleri diğer lise/okul mezunlarından belirgin şekilde farklıdır" ifadesi (Ort. 3,25) için de aynı durum söz konusudur.

Ölçek içerisinde en yüksek ortalamalar sırasıyla, "İHL mezunu terör (siyasal şiddet) eylemlerine destek vermez" (Ort. 3,84), "İHL mezunu vatanseverdir" (Ort. 3,76), "İHL mezunu milli değerlere sahiptir" (Ort. 3,75)

ve “İHL mezunu toplumun geleneklerine saygılıdır” (Ort. 3,70) ifadelerine aittir. “İHL mezunları terör eylemlerine destek vermez” ifadesinin ölçek içerisinde katılımcıların en yüksek ortalamayla puanladıkları ifade olarak kayda geçmesi, İHL mezunlarının literatürde siyasal şiddet hareketleri olarak tanımlanan terör eylemlerine ve terör örgütlerine karşı tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Bu verilerden hareketle katılımcıların gözünde İHL mezunlarının sahip oldukları kimliğin; devlet, vatan ve millet kavramlarını önemseyen, muhafazakârlığın genel karakteristik özellikleriyle de uyumlu bir biçimde toplumun gelenek ve değerlerine saygı gösteren bir kimliğe tekabül ettiği söylenebilir. Zira ifadelerin ortalamaları 4. seviye olan “Katılıyorum” seçeneğine daha yakındır. Bu anlamda katılımcıların bir “İmam Hatipli” kimliğinin varlığına ilişkin düşünceleri de bu tespiti doğrular niteliktedir. Ölçekte yer alan “İHL öğrencisi mezuniyetten sonra bir İmam Hatipli kimliği kazanır” ifadesinin ortalaması 3.33’tür. Standart sapması (1,415) yüksek olan bu ifadenin oldukça düzensiz bir dağılım gösterdiği, dolayısıyla bazı katılımcılar (%27,1) tarafından reddedilen bu ifadenin katılımcıların önemli bir kısmı tarafından ise kabul (%52,8) edildiği görülmüştür.

Ortalamaları “Katılıyorum” seçeneğine daha yakın olan diğer ifadeler ise “İHL mezunu farklı inanç ve düşüncelere saygılıdır”, “İHL mezunu modernleşmeye karşı değildir”, “İHL mezunu çoğunlukla muhafazakâr ve sağ görüşlüdür”, “İHL mezunu toplumun genel ortalamasına göre dindar bir kişidir” ve “İHL mezunu toplum içerisinde saygın bir kişiliktir” ifadeleridir. Bu ifadelerin de katılımcılar tarafından kabul edilme oranları yaklaşık %60 seviyesindedir.

Ortalamalar bakımından değeri 3,50 ve altında olan ifadeler ise “İHL mezunu kararlarında adildir (adaletle karar verir)”, “İHL mezunu dürüst ve ahlaklıdır”, “İHL mezunu mesleki açıdan donanımlıdır”, “İHL mezunları birbirleriyle dayanışma içindedir”, “İHL mezunu çağın getirdiği yenilikleri (teknoloji, moda vb.) takip eder” ve “İHL mezunu idealisttir” ifadeleridir. Bu ifadeler için de daha önce belirtilen tespitler geçerlidir. Zira ifadelerin standart sapmaları ortalama 1,3 seviyesinde olup, katılımcılar arasında farklılaşma söz konusudur. Mezunların bir kısmı bu ifadelere katılmazken önemli bir kısmı ise sayılan ifadelere katıldığını beyan etmiştir.

Ölçek verileri genel olarak değerlendirildiğinde, ifadelerin tamamında olmasa da katılımcıların özellikle “İmam Hatipli” kimliğinin temel unsurlarında uzlaştığı görülmektedir. Toplumun geleneksel yapısıyla uyumlu bir biçimde muhafazakâr, sağcı, dindar, vatansever ve idealist olmasının yanında modernliğe karşı olmayan, hatta modernleşmenin getirdiği yenilikleri de yakından takip eden bir birey olarak “İmam Hatipli”

tipolojisinin varlığından bahsedilebilir. Bu anlamda İHL'nin kurucusu sayılan Celaleddin Ökten'in "modern ilimlerle mücehhez, asrın ihtiyaçlarını müdrik, şarkı ve garbı iyi bilen, tavizsiz fakat müsamahakâr, münevver" (Kara, 2005: 39) olarak tanımladığı bu kimliğin temel unsurlarının ölçek ortalamalarıyla da desteklendiği görülmektedir.

“İmam Hatiplilik” kimliğinin belirleyici unsurlarına ilişkin daha detaylı bilgi elde etmek amacıyla görüşme yapılan katılımcılara “İmam Hatiplilik Ruhu” veya “İmam Hatiplilik” kimliğine yönelik birtakım sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda görüşülen katılımcılardan, mezunlarda “İmam Hatiplilik” kimliğinin oluşup oluşmadığı, “İHL mezunu olmasalarda farklı bir kişilik yapısına sahip olup olmayacakları” ve “eski ve yeni nesil İHL mezunları arasında farklılıklar bulunup bulunmadığı” şeklindeki soruları yanıtlamaları istenmiştir. Sorulara verilen cevaplar özelinde görüşme yapılan katılımcılar arasında farklı değerlendirmelerin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Zira görüşülen mezunların bir kısmı kesinlikle bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedebileceğini belirtirken, bir kısmı ise son dönemlerde artık böyle bir kimliğin oluşmadığını belirtmiştir. Genel olarak eski ve yeni mezunlar arasında birçok konuda görülen fikir ayrılığı bu başlık altında sorulan sorularda da kendini göstermektedir. Örneğin, araştırma kapsamında X kuşağında değerlendirilen ve katılımcılar arasında nispeten eski mezunlardan birisi olan “Rafet” mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik” kimliğinin nasıl oluştuğuna ilişkin değerlendirmeleri şöyledir;

Soru: Sizce İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Okulda oluşuyor, özellikle meslek dersi öğretmenleri buna gayret ediyor (İHL’li öyle yapmaz, İHL’li böyle yapmaz... İHL’li şöyle olur vb. gibi). 3 yıllık ortaokul döneminde de başlıyor aslında ama o dönem ergen olmadığın için tam anlayamıyorsun. Özellikle kişiliğin oluşmaya başladığı dönemde, 4 yıllık lise döneminde bu psikoloji çok işleniyor... İHL’li edepli olur, ahlaklı olur, verilen işi en doğru/düzgün şekilde yapar... Bu algı topluma da yansımış... Yanlış bir davranış gördüğünde “sen İHL’lisin, bunu niye yapıyorsun” diyor hemen. Hem bunlar hem de aldığın dersler, özellikle lise 2’den sonra ağırlıklı dini dersler (Tefsir, Akaid, Kelam gibi.), ayetler, hadisler... Onlar da bu süreçte çok etkiliyor” (Rafet (55), Erkek).

Rafet mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin değerlendirmelerinde, bu kimliği oluşturmada temel etken olarak İHL meslek dersi öğretmenleri ve müfredat gereği alınan dini içerikli dersler ön plana çıkıyor. Aynı katılımcının bir mezununun bakış açısıyla, İHL

mezunlarının diğer lise mezunlarından farkını anlamak bakımından yaptığı değerlendirmeler de dikkat çekicidir;

Soru: İHL mezunu olmasanız daha farklı bir kişiliğiniz olur muydu?

“Belki biraz daha sosyal bir kişiliğim olabilirdi. İHL’liler biraz daha asosyal yetişiyor. Derslere ve eğitime daha çok odaklanman gerekiyor. Belki aldığı ahlaki eğitimden dolayı biraz pasiflik olabiliyor. Çünkü İHL’liler üstlerinden, amirlerinden kendisinin değerinin bilinmesini, fark edilmesini (Beni görürler ve oraya taşırlar diye) bekliyor. Aktif olarak öne atılmıyor. Görev talep etmiyor. İtaat duygusu daha baskın” (Rafet (55), Erkek).

Esra mahlaslı katılımcı da kendi düşüncesine göre bir İmam Hatiplinin taşınması gereken temel özellikleri kısaca sıralayarak, İHL öğrencilerinde mezuniyet sonrasında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” oluştuğu görüşünü destekliyor;

Soru: İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” veya “Ruhu” oluşur mu?

“Evet. Ahlak, maneviyat, dini vecibeleri yerine getirme hassasiyeti, büyüklere saygı, edep vb. gibi sıralanabilecek bir değerler bütünü “İmam Hatipli” ruhunun temelini oluşturur. En azından bu özellikler İHL mezunu olanlarda daha kuvvetli derecede görünür” (Esra (35), Kadın).

Görüşme yapılan mezunlardan Ahmet mahlaslı katılımcı ise İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” oluştuğunu kabul etmekle birlikte, dönemselsel bir ayrımla, bu kimliğin daha çok eski mezunlarda oluştuğunu ancak son dönem mezunlarında böyle bir kimlik oluşumunun gerçekleşmediğini düşünmektedir. Bununla birlikte katılımcı, bir İHL mezununun aldığı eğitimden dolayı karakter olarak diğer lise mezunlarından farklı yetkinlikler kazandığını ve bu yetkinliklerin İHL mezununu daha nitelikli kıldığını da ifade etmektedir;

Soru: Sizce İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Eskiden vardı, ama şimdi olduğunu pek zannetmiyorum. Çünkü eskiden hem eğitim hem de öğrenciler daha kaliteliydi. Şimdi çok düşük puanlarla alım yapılıyor. Kalite sorunu var. Ahlaki açıdan da şu an okuyanlar biraz farklılar. Eskiden öğretmenlerde de bir bilinç vardı. Şimdi olduğunu zannetmiyorum. Belki bizim dönemimizde bir mahrumiyet vardı, ama şimdi hiçbir kıymeti yok” (Ahmet (37), Erkek).

Soru: Peki bu kimlik oluşturma sürecinde İHL’ler öğrencileri üzerinde nasıl etkili oluyor?

“Bence İHL, aslında karakterin şekillenmesinde etki ediyor. Aldığın dersler, mesela Arapça dersi. Fakültede okurken hukuk derslerinde Arapça kökenli kelimeleri çok rahat anlayabiliyorsun. Bu derslerinde başarılı olmanı sağlıyor... Başka öğrenciler çok zorlanıyordu...Kısaca bir konu hakkında konuşurken kavramların kökenine inebiliyorsun. Bu da seni diğerlerine göre daha nitelikli yapıyor” (Ahmet (37), Erkek).

Aynı soruya ilişkin olarak Ahmet’in görüşlerini destekleyen ifadelerde bulunan Merve mahlaslı katılımcı da İHL mezunlarında “İmam Hatipli” kimliğinin oluştuğunu fakat bu kimliğin dönemsel olarak anlamını yitirdiğine değinmektedir. Merve de Ahmet’le benzer şekilde yeni nesil mezunların kendi dönemlerine kıyasla daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli” kimliği oluşuyor mu?

“Eskiden vardı. Eskiden İHL’lilerin birçok konuda engellenmesinden dolayı. İnsanlar bu engellenme dolayısıyla İmam Hatiplere daha sıkı sarılıyordu. Şimdilerde şeklen dindar ama bilgi olarak yetersiz insanlar yetişiyor maalesef” (Merve (40), Kadın).

Sayfa | 1207

Saliha mahlaslı katılımcının “İmam Hatiplilik Ruhu” kavramına ilişkin değerlendirmeleri ve İHL mezunlarının diğer bireylerden farkına ilişkin tespitleri de dikkat çekicidir;

Soru: İHL mezunlarında belirgin bir “İmam Hatipli Kimliği” veya “İmam Hatipli Ruhu” oluşur mu?

“Ben mezun olana kadar böyle bir ruhun varlığına inanıyordum. Şimdilerde İHL’ye niçin gittiğini, İHL’nin misyonunu bilmeyen bir sürü öğrenci var. Bizler dindar insanlar olarak dini yaşantımızı daha iyi sürdürebilmek için bu okullara gittik ama şimdi bakınca İmam Hatipliler öyle görünmüyor” (Saliha (36), Kadın).

Soru: Sizce İHL mezunlarının diğer okul mezunlarından farkı nedir?

“Bir İmam Hatiplinin diğerlerinden en büyük farkı bir ülküsü olmasıdır. Bu ülkü de “İslamcılıktır” bana göre. Yani dünyanın neresinde bir Müslümanın derdi olursa İHL’li onunla dertlenmelidir. Diğer okul mezunlarında böyle bir ülküden bahsedemeyiz” (Saliha (36), Kadın).

Bu başlıkta görüşlerine başvuru olan genç mezunların ifadeleri, nispeten eski mezunların ileri sürdüğü son dönem mezunlarında artık “İmam Hatipli Kimliği” oluşmadığına ilişkin düşünceleri teyit eder niteliktedir. Bu kapsamda Yeni nesil (Z kuşağı) mezunlardan olan Asım mahlaslı katılımcı,

İHL’de okumanın öğrenciler üzerinde bir “İmam Hatipli Kimliği veya ruhu” oluşturmadığını ifade etmiştir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli Ruh” oluşuyor mu?

“Şimdiki mezunlarda İmam Hatipli ruhu yok. Eskiden vardı. Geçenlerde mezun olduğum okula gittim. Gençlerde o tavır ve ruhu göremedim. İHL’li dediğin davranış olarak diğer lise mezunlarından farklı olmalı, ahlaklı olmalı, ağırbaşlı olmalı... Ne bileyim o hissi alamadım. Teknolojinin gelişmesi ahlakı bozuyor. Okulun etkisi azalıyor gibi... Bizim dönemde de bu bozulma vardı ama şimdi daha çok bozulmuş” (Asım (21), Erkek).

Asım mahlaslı katılımcının ifadelerine göre yeni nesil mezunlarda eskiden var olduğu ileri sürülen “İmam Hatiplilik Ruh”nun kaybolmasının temel sebebi teknolojik gelişmelerin İHL’li öğrencilerin ahlakını bozucu yönde etki göstermesidir. Aynı görüşe sahip başka bir katılımcı olan Kerim de eski ve yeni mezunlar arasında doğrudan İHL mezunu olmaktan kaynaklanan bir kimlik oluşmadığını düşünmekle birlikte yeni mezunlardaki farklılığı teknolojide yaşanan gelişmelere bağlamaktadır. Bununla birlikte Kerim mahlaslı katılımcı, 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan “Katsayı” probleminin eski mezunların idealizminde etkili bir unsur olduğunu da ifade etmektedir;

Soru: Sizce İHL öğrencilerinde mezuniyetten sonra bir “İmam Hatipli Ruh/Kimliği” oluşuyor mu?

“Bence İHL’li ruhu diye bir şey yok. Müdürümüz, öğretmenlerimiz söylediler. Ancak ben öğrenciyken okulda CHP’lisini de HDP’lisini de gördüm. Dolayısıyla İHL’li olmanın belirli bir kimlik oluşturduğuna katılmıyorum. Bunları da muhtemelen aileleri “dinini öğrensin, arkamızdan dua okusun” diye göndermişlerdir” (Kerim (23), Erkek).

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında sizce ne gibi farklılıklar var?

“Teknolojinin getirdiği imkânlardan dolayı yeni nesiller daha dalgın, derslere odaklanamıyorlar, çalışmıyorlar daha tembeller... Yoksa İHL’den kaynaklanan bir farklılık yok bence... Ancak eski mezunların daha idealist olduğu fikrine de katılıyorum... Katsayı probleminin bunda etkili olduğunu düşünüyorum” (Kerim (23), Erkek).

Eski ve yeni mezunlar arasında kimlik, siyasal görüş, nitelik vb. konularda herhangi bir farklılık olup olmadığına ilişkin sorulara verilen yanıtlarda da dönemsel bir ayırım çerçevesinde değerlendirmelerin yapıldığı

görülmektedir. Örneğin, eski mezunlardan katılımcı Ali’ye göre eski nesil mezunlar yenilerden bariz şekilde farklıdır;

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında sizce bir farklılık var mı?

“Var, eski nesil daha şuurliydu. Yeni nesil biraz daha dini konularda niteliksiz yetişiyor” (Ali (65), Erkek).

Görüşme yapılan katılımcılardan Rafet’e göre de eski İHL mezunları ile son dönem mezunlar arasında birçok noktada belirgin farklılıklar mevcuttur. Görüşme gerçekleştirilen mezunlar arasında daha kapsamlı değerlendirmeleriyle dikkat çeken Rafet mahlaslı katılımcının bu soru başlığı altındaki değerlendirmeleri de ilginç tespitler içermektedir;

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?

“Fark büyük. Şimdikiler, *İHL’lerin kazanımlarını gördüler ama kaybettiklerini görmediler.* 28 Şubat’ı yaşamadılar. Ama İHL’lilerin bütün imkânlardan yararlandığı bir dönemi gördüler ve yaşıyorlar” (Rafet (55), Erkek).

Soru: Peki sizce bu farkın oluşmasında başka neler etkili olmuş olabilir?

Sayfa | 1209

“Bu farkın oluşmasında İHL’deki öğretmenlerin de idealizminin kaybolması etkili olmuş olabilir. Çünkü bizim dönemimizde en zeki olanlar siyasala (SBF) gitti. Orta durumdakiler genellikle öğretmen oldular. En az nitelikli olanlar da din görevlisi oldular. Dolayısıyla İHL’deki öğretmenlerin niteliğinin düşmesi, onların yetiştirdiği nesilleri de farklılaştırmış olabilir. Bizim dönemdeki özellikle meslek dersi öğretmenleri çok nitelikliydi. İlahiyatı bitirip geliyorlar ve çok donanımlıydılar. Şimdikilerin en büyük farkı teknoloji çağında yaşamaları. Bize göre daha sosyaller. Bilgisayar, internet, AVM’ler vs. ilgi alanları çok değişik. Dolayısıyla derslere odaklanma sorunu yaşıyorlar. Bize göre bu topluma daha çok adapteler. Biz topluma daha kapalıydık. Anne karnı gibi düşünün. Belli bir dönem orada eğitim görüyorsun ama orada ne yaşadığını tam hatırlamıyorsun. Bu bakımdan şimdiki İHL’liler daha şanslı bizim döneme göre. Şimdiki hayat öyle karmaşık ki Diyanet bile fetvalarda afallamaya başladı. Şimdiki mezunlar İlahiyatı bitirirse onlar artık bu karmaşık sorunlara fetva verir herhâlde” (Rafet (55), Erkek).

Katılımcılardan Asım mahlaslı genç İHL mezunu da aynı soruya benzer şekilde “eski-yeni” kıyaslaması yaparak yanıt vermiştir. Katılımcıya göre eski ve yeni mezunlar arasındaki belirgin farklılığın nedenlerinin başında

daha önce zikredilen İHL mezunlarına yönelik geçmişte uygulanan “katsayı” politikaları gelmektedir.

“Eski ve yeni mezunlar arasında görüş olarak ciddi farklar olduğunu düşünüyorum. Mesela önceki mezunlar (katsayidan dolayı) hukuk, siyasal bilgiler gibi bölümlere gidemiyordu. Ama şimdi böyle bir problem kalmadığı için daha rahatlama oldu” (Asım (21), Erkek).

Yaş grubu olarak Y kuşağında değerlendirilebilecek iki kadın katılımcının da bu başlık altında yapmış olduğu değerlendirmeler arasında benzerlik bulunmaktadır. Katılımcılardan Esra mahlaslı katılımcının “28 Şubat Sürecini” ve “Katsayı” uygulamasını ön plana çıkardığı ifadelerinde eski ve yeni mezunlar arasındaki farklılıklara ilişkin görüşleri şöyledir;

“Eskiden daha idealisttik. Bence bizden daha önceki dönemlere göre de daha idealisttik. Çünkü bizim kuşağın 28 Şubat sürecinde katsayı, başörtüsü vb. gibi sıkıntıları yoğun olarak yaşaması bizim nesli daha idealist kıldı. İdealistlikten mücadelecilik olmayı kastediyorum. Şimdilerde o idealizmi göremiyorum. Bizler o dönem daha nitelikli ve çalışkan öğrenciler olmamıza rağmen (Anadolu İHL’leri kastediyorum) yaşitlarımıza göre daha düşük puanlı bölümleri tercih etmek zorunda kaldık. Alan dışı 4 yıllık sıradan bir fakülteyi/bölümü kazanabilmek için Türkiye derecesi yapmak gerekiyordu. Katsayı zulmü nedeniyle istediğimiz bölümleri okuyamadık. Ben mesela Hukuk okumak istiyordum. Ama sosyoloji okumak zorunda kaldım. Bu zorluklar bizi güçlü kıldı. Şimdikilerin önleri açıldı ancak idealizmleri kayboldu bana göre” (Esra (35), Kadın).

Merve ve Saliha mahlaslı katılımcılara göre de eski mezunlar yeni nesil mezunlardan nitelik olarak bariz şekilde farklıdır. Bu anlamda katılımcıya göre eski dönemlerde İHL’lerden son dönemlere kıyasla her bakımdan daha vasıflı bireyler yetişmektedir.

Soru: Eski ve yeni mezunlar arasında farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?

“Dağlar kadar fark var. Benim dönemimde İHL’ler öğrencisini seçerek alıyordu. Şu anda başarı seviyesi düşük olduğu için bu okullara sempatiyle bakan aileler bile çocuğunu buralara göndermiyor... Kaliteli okul ne olursa olsun talep ediliyor” (Merve (40), Kadın).

“Var, bir kere kalite açısından var. Yeni mezunların dini konularda eski İHL’liler kadar derin olmadıklarını düşünüyorum. Her şeyi çağa uydurmaya çalışıyorlar bir kere... Dini çağa göre şekillendirmeye çalışıyorlar. Dış görünüş olarak dindar görünüyorlar ama yaşantı olarak çok dine yatkın olmadıklarını düşünüyorum. Belki bizden

öncekiler de bizi eleştiriyorlardır, kılık kıyafetimizi, tesettür şeklimizi vs. Ama yeni nesil bu konularda hiç hassas değil” (Saliha (36), Kadın).

SONUÇ

İmam Hatip Liselerinin yaygın bir toplumsal desteğe sahip olduğu ve bu okulların kuvvetli veya zayıf derecede bir bilinci de kapsayan “İmam Hatiplilik kimliği” inşasında önemli rolü olduğu söylenebilir. Bu kimlik “tarihi, sosyo-kültürel, dini ve politik değerler, uygulamalar ve süreçler tarafından şekillenmiş bir toplumsal bağlamda kurulmuştur. Bu bağlamdan beslenen bir kolektif belleğin koordinatları içerisinde İmam Hatipli kimliği paylaşılmakta, algılanmakta ve sosyal ilişki ve etkileşimle; müzakere yoluyla söylem düzeyinde yeniden üretilmektedir” (Macit, 2015: 357).

Çalışma kapsamında görüşme yapılan mezunların “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar bakımından genel olarak bir fikir birlikteliği içerisinde olduğu görülmüştür. Bu açıdan katılımcıların geneli İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak belirli birtakım kimlik unsurlarının oluştuğu ve genel manada bir “İmam Hatipli” kimliğinden bahsedilebileceği noktasında uzlaşmaktadır. Bu kimliğin başat özellikleri ise “ahlaklı, edepi, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Ancak görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Katılımcılar arasında yaygın kanaat, özellikle genç mezunların teknolojinin gelişmesiyle birlikte kullanımı artan internet, tablet, cep telefonu gibi araçların İmam Hatiplilerin yetişmesini olumsuz etkilediği yönündedir. Katılımcıların ifadelerine göre, görece eski ve yeni mezunlar arasında kimlik tanımlamalarına yansiyacak tarzda birtakım farklılıklar oluşmasında bir başka önemli etken ise mezunların önlerindeki birtakım engellerin (üniversitelere girişte katsayı uygulaması, askerlik ve polislik mesleklerine giriş yasağı, başörtüsü sorunları vb.) kaldırılması ve öğrenciler ve mezunlar açısından artık daha problemsiz bir döneme geçiş yapılması olarak ifade edilebilir. Görüşme yapılan katılımcıların ifadeleri dikkatle incelendiğinde, özellikle 28 Şubat sürecinin sonuçlarından biri olan “*katsayı uygulamasının*” o dönem eğitim gören İHL öğrenci ve mezunlarının “kimlik” oluşumu üzerinde ciddi bir biçimde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Son tahlilde, toplumsal alanda bir İmam Hatipli kimliğinin varlığı ve bilinirliğinden açık olarak bahsedilebilir. Ancak bu kimliğin insanların zihinlerinde hangi algılara yol açtığı tarihsel süreçte yaşanan siyasal gelişmelere paralel olarak olumlu veya olumsuz anlamda değişebilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde toplum tarafından olumlu bir imaja sahip

olan İmam Hatipli kimliği, zaman zaman belirli kesimlerin çoğunlukla ideolojik yaklaşımlarının da etkisiyle kamuoyu gündemini meşgul edebilmekte ve başta yazılı/görsel medya organları olmak üzere özellikle son yıllarda sosyal medya platformlarında sıkça tartışma konusu yapılmaktadır. Çalışma, bu kapsamdaki tartışmaların ideolojik zeminden çıkarak bilimsel verilere dayalı araştırmalar çerçevesinde ve daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Akşit, B. (1993). Türkiye’de İslami Eğitim; Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Medrese Reformu ve Cumhuriyet’te İmam Hatip Okulları. *Çağdaş Türkiye’de İslam-Din, Siyaset, Edebiyat ve Laik Devlet*. (Ed). Tapper, R. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Akşit, B. & Akşit, E. E. (2010). Shifting Conceptions of Science, Religion, Society and State in Turkey. *Middle East Critique* 19(1), 71-87.

Arslan, A. & Staub, S. (2015). Kuşak Teorisi ve İçgirişimcilik Üzerine Bir Araştırma. *KAÜ İİBF Dergisi* 6(11), 1-24.

Aşlamacı, İ. (2014). *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları*. İstanbul: Dem Yayınları.

Aydemir, M. A. (2017). Türkiye’de İmam Hatipli Algısı: Bazı Göstergeler Bağlamında Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Talim* 1(1), 5-27.

Beşer, F. (2018). *İmam Hatipler, İlahiyatlar ve Bizim Kurduğumuz Laiklik*. Yeni Şafak, 21 Ocak 2018. Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/farukbeser/imam-hatipler-ilahiyatlar-ve-bizim-kurduqumuz-laiklik-2043074>, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

Bozan, İ. (2007). *Devletle Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Çağlar, İ. (2015). Anadolu’dan Viyana’ya İmam Hatipler: Modernleşme, Diaspora ve Eleştiri. *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 391-406.

Çakır, R., Bozan, İ. & Talu, B. (2004). *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. (Yay. Haz.). Akdeniz, A., Demirler, D. & Levack, J. İstanbul: Tesev Yayınları.

Gündüz, M. (2019). *Eğitim Tarihinin Peşinde-Türkiye’de Eğitim Tarihçiliği ve Güncel Tetkikler*. 1. Bs. Ankara: Nobel Yayınları.

İzzetbegoviç, A. (2013). *Doğu Batı Arasında İslam*. (Çev.). Şaban, Ş. 4. Bs. İstanbul: Yarın Yayınları.

Kanburoğlu, Ü. B. (2015). İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: “Öteki” Olmadan “İmam Hatipli” Olma Mümkün Mü? *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 373-389.

Kara, İ. (2005). *İmam-Hatip Liselerini Yeniden Tartışmak, İmam-Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*. (Yay. Haz.). Zengin, M. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kara, İ. (2017). *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam-2. Cilt. 2. Bs.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, İ. (2019). *Cumhuriyet Türkiyesinde Bir Mesele Olarak İslam-1.Cilt. 9. Bs.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaman, H. (2014). *İmam-Hatiplilik Şuuru*. 7. Bs. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Macit, M. (2015). Medyada İmam-Hatipli Sosyal Temsilleri: Kolektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler. *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 343-358.

Öcal, M. (2015). Dünden Bugüne İmam-Hatip Liseleri (1913-2013). *100. Yılında İmam-Hatip Liseleri Sempozyumu-Bildiriler*. (Ed). Kaymakcan, R., Tınaz, N., Altın, Z. Ş., Zengin, M. Okudan, A. Y. & Yiğit, H. Ankara: Dem Yayınları, 65-104.

Özensel, E., Akın, M. H. & Aydemir, M. A. (2012). *Türkiye’de İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatipliler Algısı*. Konya: TİMAV

Özgür, İ. (2015). *İmam Hatip Okulları; İnanç, Siyaset ve Eğitim*. (Çev.). Hazal Yalın & Egemen Özkan. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Subaşı, N. (2004). İmam-Hatipliler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları. *Değerler Eğitimi Dergisi 2(6)*, 115-132.

Subaşı, N. (2005). Bazı Öznellikler: Bir Tartışma Kriteri Olarak İmam-Hatip Okulları. *Muhafazakâr Düşünce 2(6)*, 101-106.

TDK. (2019). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.585797d7d75545.78376984, Erişim Tarihi: 19.12.2019.

Uçar, R. (2017). İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin “İmam Hatipli” Vizyonu. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi 3(2)*, 83-127.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: İmam Hatip Okulları kanalıyla toplumun sayıca önemli bir kesimi hem kültürel değerlerini muhafaza etmeye çalışmakta, hem de Türkiye’deki bütün vatandaşlar gibi kamusal hayatın her alanında yer alma hakkını

kullanmaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının yüksek olması, modernleşme sürecinde devletin temel amaçlarından birisi olarak İmam Hatiplerin ulaştığı önde gelen başarılarından olmuştur. İmam Hatiplerle ilgili tarihsel süreç genel olarak değerlendirildiğinde, bu okulların varoluşu sebebini “halkın din hizmetleri noktasındaki ihtiyaç ve talepleri” olarak tespit etmek yerinde olacaktır. Ancak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince bu ihtiyacın karşılanması amacıyla devlet tarafından kurulan bu okullar, eğitim-öğretime başladığı ilk yıllardan beri ve cumhuriyet döneminin neredeyse bütün evrelerinde siyasal bir tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. İmam Hatiplerle ilgili tartışmalarda serdedilen yaklaşımları iki ana perspektiften özetlemek mümkündür. İlk olarak İmam Hatip Okulları, bu okulların açılmasını talep eden, genel olarak bu okulların yapısından ve eğitiminden memnun olan, çocuklarının bu okullarda öğrenim görmesini arzulayan geniş bir toplumsal tabanın desteğine sahiptir. İkinci olarak bu okullara menfi bir gözle bakanlar tarafından İmam-Hatip Okulları, “Atatürk ilke ve inkılaplarına ve özellikle laikliğe aykırı okullar olarak görülmüş” (Öcal, 2015: 65) ve bazı siyasal iktidarlar bu okulları zayıflatma yönünde ciddi tedbirler almıştır (Özgür, 2015: 35). Türkiye’de laik elitlerin devletle çok fazla bütünleştiği zihniyetin temsil ettiği paradigma, İslami sivil toplumun birçok unsurundan (dernekler, vakıflar, cemaatler vb.) olduğu gibi, İmam Hatip Okullarının da toplumu ve devleti İslami biçimlere dönüştüreceğinden korkmaktadır (Akşit ve Akşit, 2010: 85). İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören ve mezun olan bireylerin salt İmam Hatip Liselerinden mezun olmakla birtakım temel değerlere veya bu okulların kuruluşu amacını doğrultusunda bir donanıma sahip olup olmadıkları merak edilen bir husustur. Bu noktada, İmam Hatiplilik kavramının neyi ifade ettiği, İmam Hatipli bireyin hangi “tipik” özellikleri bünyesinde barındırdığı ve İmam Hatiplileri, İmam Hatipli olmayan bireylerden farklı kılan temel özelliklerin neler olduğunun tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada toplumsal alanda yaygın görünürlüğe sahip bir kimlik türü olarak İmam Hatiplilik kavramına odaklanılmış ve İmam-Hatipli bireyin temel özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Toplumsal kültürün bütün unsurlarında olduğu gibi toplumsal kimliğin oluşması da zamana ve bu zaman zarfında insan topluluklarının yaşamış olduğu ortak tarihsel tecrübelerle doğrudan etkileşim neticesinde oluşmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu açıdan bir kimlik tanımlaması olarak İmam-Hatipliliğin de “anlam, değer, inanç, tecrübe, avantaj ve dezavantajlarla bütün bunları kuşatıcı kod ve temsillerle yüklü kolektif bir belleği, bir geçmişi/tarihi vardır” (Macit, 2015: 344). Bu bağlamda özellikle İmam Hatip camiasının/toplumsal tabanının zor zamanları olarak tanımlanabilecek siyasal süreçlerin (örneğin 28 Şubat süreci gibi) İmam Hatipli kimliğine ve bu kimliğin kolektif bilincine önemli katkıları olduğu söylenebilir. Bu kolektif bilinç, İmam Hatiplilik kimliği açısından son derece önemlidir. İmam hatipli kimliğinin belirleyici unsurlarını tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle İHL mezunlarının kazandığı varsayılan “İmam Hatipli” kimliğinin belirleyici unsurlarını saptamak amacıyla bir kısmı İHL mezunları arasında yaygın olarak kullanılan söylemlerden alıntılanan ifadelerden oluşan bir ölçek hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçek kolayda örneklem yöntemiyle tespit edilen Türkiye’nin farklı bölge ve

şehirlerinde yaşayan 450 İHL mezunu bireye yüz yüze ve elektronik ortamlar kanalıyla uygulanmıştır. Ölçek uygulanan katılımcılar içerisinde belirlenen 15 mezun ile ayrıca derinlemesine görüşme gerçekleştirilerek katılımcılara sorulan açık uçlu sorular kanalıyla imam hatiplilik kimliğine ve imam hatipli bireyin temel niteliklerine dair daha detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen ölçek verileri genel olarak değerlendirildiğinde, ifadelerin tamamında olmasa da katılımcıların özellikle “İmam Hatipli” kimliğinin temel unsurlarında uzlaştığı görülmektedir. Toplumun geleneksel yapısıyla uyumlu bir biçimde muhafazakâr, sağcı, dindar, vatansever ve idealist olmasının yanında modernliğe karşı olmayan, hatta modernleşmenin getirdiği yenilikleri de yakından takip eden bir birey olarak “İmam Hatipli” tipolojisinin varlığından bahsedilebilir. Görüşme yapılan mezunların “İmam Hatiplilik” kimliğine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar bakımından genel olarak bir fikir birlikteliği içerisinde olduğu görülmüştür. Bu açıdan katılımcıların geneli İHL mezunlarında diğer lise mezunlarından farklı olarak belirli birtakım kimlik unsurlarının oluştuğu ve genel manada bir “İmam Hatiplilik” kimliğinden bahsedilebileceği noktasında uzlaşmaktadır. Bu kimliğin başat özellikleri ise “ahlaklı, edepli, saygılı, dindar, ağırbaşlı” olarak sıralanabilir. Ancak görece daha eski mezunlar, kendilerinden sonraki dönemlerde mezun olan İmam Hatiplilerin “idealizmden” yoksun olduğunu veya dini bilgi bakımından daha niteliksiz yetiştiğini düşünmektedir. Sonuç olarak toplumsal alanda bir İmam Hatipli kimliğinin varlığı ve bilinirliğinden açık olarak bahsedilebilir. Ancak bu kimliğin insanların zihinlerinde hangi algılara yol açtığı tarihsel süreçte yaşanan siyasal gelişmelere paralel olarak olumlu veya olumsuz anlamda değişebilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde toplum tarafından olumlu bir imaja sahip olan İmam Hatipli kimliği, zaman zaman belirli kesimlerin çoğunlukla ideolojik yaklaşımlarının da etkisiyle kamuoyu gündemini meşgul edebilmekte ve basın başta olmak üzere çeşitli platformlarda tartışma konusu yapılmaktadır. Çalışma, bu kapsamdaki tartışmaların ideolojik zeminden çıkarak bilimsel verilere dayalı araştırmalar çerçevesinde ve daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Through Imam Hatip Schools, a significant part of the society tries to preserve both their cultural values and use the right to take part in all spheres of public life like other citizens in Turkey. Especially, the high schooling rates of girls as one of the main goals of the state in the modernization process, has been one of the leading achievements of Imam Hatip Schools (IHL). When the historical process regarding IHLs is evaluated in general, it would be appropriate to determine the reason for the existence of these schools as “the needs and demands of the people in terms of religious services”. However, these schools, which were established by the state in order to meet this need in accordance with the Unification of Education Law, have been a subject of political debate since the first years of their establishment and in all phases of the republican period. It is possible to summarize the approaches about IHLs from two main perspectives. First of all, IHLs have the support of a wide social base that demands the opening of these schools and is generally satisfied with the education of these schools and

desires their children to study in these schools. Secondly, IHLs were seen as “schools contrary to Atatürk's principles and reforms and especially secularism” by those who viewed these schools negatively (Öcal, 2015: 65) and some political governments took serious measures to weaken these schools (Özgür, 2015: 35). Like many elements of Islamic civil society (associations, foundations, communities, etc.) the paradigm mentality represented by the secular state elites in Turkey is also afraid of Imam Hatip Schools (Akşit and Akşit, 2010: 85). It is a question of whether the individuals who graduated from IHLs have some basic values or qualifications in line with the establishment purpose of these schools just by graduating from these schools. At this point, it is important to determine what the concept of “İmam Hatiplilik” refers to, which “typical” characteristics the “İmam Hatipli” people has, and what are the basic characteristics that distinguish “İmam Hatipli” people from others. From this perspective, the study focused on the concept of “İmam Hatiplilik” as an identity type with widespread visibility in the social field, and the basic characteristics of the “İmam-Hatipli” individual were tried to be determined. As in all elements of social culture, the formation of social identity is formed and made meaningful as a result of direct interaction with the common historical experiences of human communities over time and during this time. In this respect, İmam-Hatiplilik as an identity also has a collective memory, a history loaded with meaning, value, belief, experience, advantages and disadvantages, and codes and representations that encompass all of these (Macit, 2015: 344). In this context, it can be said that the political processes that can be defined as the difficult times of the İmam Hatip community (such as the February 28 period) have important contributions to the identity of İmam Hatiplilik and the collective consciousness of this identity. This collective consciousness is extremely important in terms of İmam Hatiplilik identity. Both quantitative and qualitative research methods were used together in this study, which was prepared in order to determine the determining factors of İmam Hatiplilik identity. Firstly, in order to determine the determinants of “İmam Hatiplilik” identity, a scale consisting of expressions some of which are quoted from the discourses commonly used among IHL graduates, was prepared. The scale was applied to 450 IHL graduates living in different regions and cities of Turkey which determined by easy sampling method face to face and through electronic media. In-depth interviews were also held with 15 graduates selected among the participants and through open-ended questions asked to the participants, more detailed information was tried to be obtained on the identity of İmam Hatiplilik and the basic qualities of the İmam Hatipli individual. When the scale data obtained from the study are evaluated in general, it is seen that the participants especially agree on the basic elements of the identity of “İmam Hatiplilik”. It can be mentioned that the “İmam Hatipli” typology exists as an individual who is conservative in line with the traditional structure of society, right-wing, religious, patriotic and idealist, is not against modernity and even closely follows the innovations brought about by modernization. It was observed that the interviewed graduates had a general consensus in terms of the answers about the identity of “İmam Hatiplilik”. In this respect, the participants generally agree on the point that unlike other high school graduates, certain identity

elements are formed in IHL graduates and an identity of "Imam Hatiplilik" can be mentioned in general. The prominent features of this identity can be listed as "moral, decent, respectful, devout, dignified". Former graduates think that the Imam Hatip graduates who graduated after them lacked "idealism" or new graduates are less qualified in terms of religious knowledge. As a result, the existence and recognition of an Imam Hatipli identity in the social field can be mentioned clearly. However, which perceptions this identity causes in people's minds may change in a positive or negative sense in parallel with the political developments experienced in the historical process. The identity of Imam Hatipli, which has a positive image by the society in general, can occupy the public agenda with the influence of the ideological approaches of certain segments from time to time and is a subject of discussion in various platforms, especially in the press. The study aims to contribute to the conduct of discussions in this context in a healthier way based on scientific data, but not ideologically.

'ÖĞRETMENLERİN MARUZ KALDIĞI MOBBİNG' İLE İLGİLİ 2000-2020 YILLARINDA YAZILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF GRADUATE THESIS WRITTEN IN 2000-2020 ON 'MOBBING EXPOSURE OF TEACHERS'

Elif Sena KAVLAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Iğdır
Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Fakültesi, İş Sağlığı ve Güvenliği
Anabilim Dalı
Iğdır/Türkiye.

Master's Std., Iğdır University
Graduate School of Education
Department of Occupational Health
and Safety,
Iğdır/ Turkey.

elifsena-97@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2229-695X

Sait YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü
Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı
Iğdır/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Iğdır University, Faculty
of Arts and Sciences, Department of
Psychology, Department of Social
Psychology,
Iğdır/ Turkey.

saityildirim.erk@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6044-2447

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.950173

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 09.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kavlak, E. S. & Yıldırım, S. (2021).
'Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Mobbing' ile İlgili Son 20 Yılda Yazılmış Tezlerin Analizi.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 3(6), 1218-1244.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing (yıldırı) eylemlerinin meslek içerisindeki yeri, kişiler üzerindeki etkisi ve en çok mağdur olan kesimin nitelikleri hakkında genel bir sonuca ulaşmaktır. Bu bağlamda ülkemizde öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing üzerine son yirmi yılda (2000-2020) yazılmış tezler YÖK Tez üzerinden içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Taranan yıllar içerisinde konu ile ilgili 11 adet tez çalışmasına ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışmalar 2005-2018 yılları arasında yazılmıştır. Öğretmenlerin, sergilenen davranışlar üzerinden çeşitli mağduriyetler yaşadığı tespit edilmiştir. İnceleme sonucunda okul ortamında en fazla mağdur olan öğretmenler; cinsiyet faktörüne göre erkek öğretmenler, medeni hale göre bekar öğretmenler, branş değişkenine göre sınıf öğretmenleri, öğrenim seviyesine göre lisansüstü eğitime sahip olanlar, kıdeme göre ilk 5 hizmet yılında bulunanlar, hiyerarşik etkiye göre okul yönetimi olduğu gözlenmiştir. Yaş faktörüne göre yaş gruplarının mağduriyetlerin birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenlik, Mobbing, İş Yaşamı

Abstract: The aim of this study is to reach a general conclusion about the place of mobbing actions suffered by teachers in the profession, its impact on individuals and the characteristics of the most victimized people. In this context, the thesis written in the last two decades (2000-2020) on mobbing suffered by teachers in our country has been examined by content analysis method through YÖK Tez. In the years that were scanned, 11 thesis studies on the subject were reached. The studies were written between 2005 and 2018. It has been determined that teachers experience various grievances through the behaviors exhibited. As a result of the review, the teachers who are the most victimized in the school environment; male teachers by gender factor, single teachers by marital state, classroom teachers by branch variable, graduate education by level of education, those in the first 5 years of service by seniority, school administration according to hierarchical effect. According to the age factor, it was concluded that the victimizations of the age groups were different from each other.

Key Words: Teaching, Mobbing, Business Life

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır. Girdiği ortamlar, kurduğu ilişkiler ile hayatı boyunca çevresiyle daima bir etkileşim içerisinde. Bu süreç istenmeyen durumları da beraberinde getirebilmektedir. Mobbing kavramı da istenmeyen durumlardan biridir. Mobbing dilimizde bezdiri, yıldırma ve zorbalık olarak da bilinmekte olup herhangi bir sebepten ötürü çalışma ortamında, okullarda, topluluklarda hedef seçilen kişi ya da kişilerin mağdur edilmesi, haksızlığa uğratılması, dışlanması ve gözden düşürülmesi için yapılan eylemler şeklinde tanımlanmaktadır. Yıldırma (mobbing) durumunun yaşanan olay ve kişilere göre birçok çeşitleri vardır. Bu alandaki çalışmalarıyla önemli başarılarla imza atmış olan Dr. Leymann

zorbalık kelimesini daha çok okul ortamında, gençler arasında yaşanan ve fiziksel şiddetin sık sık yer aldığı durumlar olarak tanımlarken, mobbing kavramını ise daha karmaşık ilişkilerin bulunduğu yetişkinlerin iş ve çalışma ortamında yaşanan mağduriyet durumları için kullanılmasının daha sağlıklı bir tanım olacağını önermiştir (Leymann, 1996: 167). Kişinin iş ortamında maruz kaldığı istenmeyen durumlar iş sağlığı ve güvenliğini olumsuz şekilde etkiler. İş verimini düşürür, psikolojik olarak kalıcı hasarlar almasına sebebiyet vermekle birlikte kişinin duygusal açıdan yıpranmasına sebep olur. Mobbingin korkunç sonuçları olabilir. Çoğu zaman, çalışan kişi geliri için görevinden ayrılamaz ve çıkmaza giren kişi için durum daha da kötüleşebilir (Leymann, 1996: 168).

Her geçen gün artan öğrenim düzeyi ve gelişen teknolojiye rağmen bu istenmeyen durumlarda aynı artışla devam etmekte, kişinin iş hayatından başlayarak tüm yönlerini deforme etmektedir. Mobbing her iş ortamında maalesef mevcuttur. Kişinin yaşamında iş hayatı büyük bir yer kaplamaktadır. Her gün gitmek zorunda olduğu bir yerde huzur ve sağlıklı iletişim bulamayan kişi için iş hayatı çekilmez bir hal alır. Kişi mutsuzlaşır. Aynı durum geleceğe nitelikli nesiller yetiştirilmesini hedef alarak eğitim veren öğrencilere sevgi, saygı, sorumluluk, hoşgörü gibi erdemlerin benimsetilmesini amaç edinen okullarımızda da bulunmaktadır. Zorbalık öğrenciler arasında gelişirken mobbing (yıldırma) öğretmenler ve okul yönetimini kapsamaktadır. Bu etik olmayan davranışlar istenmeyen durum ve ortamların oluşmasına sebebiyet verir. Öğretmen ya da okul yönetiminin mobbinge maruz kalması ve mağduriyetleri sistemin sağlıklı işleyişini ve öğrencilere verilen eğitimin kalitesini düşürür. Çalışanlar arası sağlıklı iletişim ve iş ortamını ortadan kaldırır. Bir öğretmen için bu istenecek en son şeydir. Mutsuzluk hali verdiği eğitime ve öğrencilerine de yansır. Küçük ve önemsiz gibi gördüğümüz durumlar zincirleme etkiye sahip olarak domino taşları gibi tüm sistemin etkilenmesine ve işleyişin çökmesine sebep olabilmektedir.

Bu çalışmada genel olarak iş yaşamında özel olarak ise öğretmenlik mesleğinde öğretmenlerin çalışma ortamında maruz kaldığı mobbing ve etkileri konu edinmiştir. Öğretmenlerin maruz kaldığı yıldırma eylemleri ile ilgili 2000-2020 yılları arasında ülkemizde yazılmış olan tez çalışmaları için içerik analizi yapılmıştır. Mobbing kaynaklı mağduriyetlerin sebebinin ne olduğu, yıldırmaya uğramada cinsiyet, yaş, kıdem, eğitim seviyesi, özel-kamu farkı gibi değişkenlerin etkisine değinilmiştir. 'Öğretmenlerin meslek hayatında maruz kaldığı mobbing eylemlerinin şiddeti ve türlerinin nelerdir? Meslekteki yeri ve görevine göre mobbing eylemine maruz kalmada farklılıklar var mıdır?' sorularına cevap aranmıştır. Ayrıca son 20 yıldaki

teknolojik gelişmeler ve artan okur yazarlığın, mobbing eylemleri üzerinde bir farklılık oluşturup oluşturmadığı tartışılmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde mobbing kavramının tarihsel gelişimi ve türleri, çalışma ortamında karşılaşılan mobbing türleri ve öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing eylemleri ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1.1. Mobbing

Yıldırı olarak da bilinen mobbing kavramı ilk olarak 1960'lı yıllarda hayvanların doğal yaşamlarındaki davranışları üzerine araştırmalarda bulunan Avusturyalı etoloji uzmanı Konrad Lorenz tarafından kullanılarak literatüre geçmiştir. Lorenz hayvan davranışlarını incelerken daha çok küçük ebatlardaki ve daha zayıf bulunan hayvanların saldırı tehdidini önlemek veya saldırganı kaçırmak için sergiledikleri davranış olarak nitelemiştir (Lorenz, 1991: 8-15). Bu sergilenen davranış bazen saldırgan hayvana olduğu gibi kendi grubunda bulunan hayvanlara karşı da grup şeklinde olabilmektedir (Leymann, 1996: 167; Davenport vd., 2003: 3; Schuster, 1996: 294). Davenport, Elliott ve Schwartz yıldırmanın, birini duygusal açıdan yıpratmak, kişiyi engellemek, ona eziyet etmek veya ondan tepki almak amacıyla tekrar eden eylemler olduğunu ifade eder. İş ve çalışma ortamı için mobbing kavramının ilk defa kullanımı 1980'li yıllarda Profesör psikolog Dr. Heinz Leymann tarafından gerçekleştirilmiştir (Altuntaş, 2010: 2999). Leymann'a göre mobbingi uygulayan kesim büyük düşmanlıklar besleyerek ve ahlak dışı eylemler ile kişiyi mağdur eder. Bu mağduriyetin sonucunda kişi savunmasız kalır ve yardım alamaz hale gelir (Leymann, 1990: 120). Bu savunmasız hal farklı saldırılarda kişinin daha kolay hedef alınmasına sebep olur. Savunmasız kalan ve yardım alamayan kişi duygusal açıdan büyük çöküntüler yaşar. Bu duygusal travma kişinin ruh ve beden sağlığına da etki ederek kişinin yaşam kalitesini düşürür. Bunalımlarla intihara kadar sürükleyebilir. Bu sebeple yıldırma eylemi kişinin duygularına yapılmış bir saldırıdır (Namie, 2003: 1-6). Zorbalık ve mobbing temelde mağdurun duygularına yapılan bir saldırı olsa da uygulama biçimi ve uygulanan yer açısından farklılıklar göstermektedir. Zorbalık daha çok okul ortamında rastlanılan, gençler ve ergenler arasında yaygınlık gösteren ve fiziksel şiddetinde bolca yer aldığı bir yıldırma şeklidir. Mobbing ise yetişkinler arasında yaygın olup daha karmaşık ilişkiler şeklinde bireylerin birbirlerini duygusal açıdan yıpratmasıdır.

1.1.1. Çalışma Ortamında Mobbing

Çalışma hayatı kişinin yaşamında büyük ve önemli bir yer kaplar. Günün çoğu zamanını iş yerinde geçiren bir kişi için çalışma ortamındaki atmosfer kişinin tüm hayatına tesir eder. İnsan yaşamında geniş bir yer kaplayan bu ortamda olumsuz durumlarla karşılaşmak çok olağandır. Fakat kişinin ilk yaşadığı olumsuz duruma mobbing tanımını koymak doğru olmaz. Olumsuzluklar herkesin çoğu zaman karşılaşabileceği durumlardır. Bu durumlara mobbing diyebilmek için belirli zaman aralığında sık sık tekrar ediyor olması gerekir. Dr. Leymann, iş yerinde yaşanan olumsuz davranışların yıldırma (mobbing) olarak tanımlanabilmesi için o davranışın en az haftada bir kez yaşanmasını ve bu durumun en az altı aylık süreçte tekrar ediyor olması gerektiğini söyler. Bu olumsuz duruma sıklıkla maruz kalan kişi kendisinin yıldırmaya uğradığını söyleyebilir. Yıldırma işyerinde çalışan kişi ya da kişiler üzerinde sistematik bir şekilde baskı kurarak kişiyi dışlama, korkutma, tehdit etme gibi yöntemlerle işten istifasına kadar götürebilen bir süreçtir (Zapf, 1999: 70-85). Yıldırma her iş ortamında çok sık rastlanılan sosyal bir stres kaynağıdır.

Yıldırma zaman geçtikçe daha çok acı veren kişiyi rahatsız eden davranışlar sürecidir. Maruz kalmada süreç devam ettikçe mağdurun karşılaştığı olumsuz durumlar artış gösterir. Çok sinsice başlayan ve hızlı ilerleyen bir hastalık gibidir. Bu kötü durumun zararlarını gidermede zamanında müdahale yapılmazsa geriye dönmek için geç kalınabilir. (Vartia, 1996: 203-214). Dr. Leymann, çalışma ortamındaki yıldırma sürecini beş temel aşamada ele almıştır (Leymann, 1996: 165-184):

Birinci Aşama- Kritik Olay (Çatışma): Bu adıma genel sebep bir çatışma durumunun varlığıdır. Yıldırmayı uygulama henüz sürekli hale gelmemiş ancak ilişkinin seyrine göre mobbinge dönüşme eşiğindedir.

İkinci Aşama- Saldırgan Eylemler: Saldıran kişinin etik olmayan ahlak dışı hareketleri ile yıldırma eylemi sürekli hale gelerek zararlı etkisine başlamıştır.

Üçüncü Aşama- Yönetimin Katılımı: Yönetim, üçüncü aşamada daha aktif rol oynayarak mağduru yanlış değerlendirip iş ortamında karalanması ve dışlanmasına destek verir nitelikte davranışlarda bulunur. Mağdur hem iş arkadaşları hem de kurumun yönetimi karşısında yalnızlaştırılır. Mağdur artık karalanmıştır. Bu süreçte mağdurun iş performansına değil kişilik özellikleri ve davranışları etrafınca incelenip eleştirilmeye başlanır. Olmayan hatalar bulunarak mağdurun psikolojik sağlığı bozulma düzeyine gelir. Bu durum yönetimin adaletsiz davranışları ve taraf tutmasından kaynaklanabilmektedir.

Dördüncü Aşama- Zor Kişi veya Akıl Hastası Olarak Damgalanma: Bu aşama mağdur için çok kritik bir aşamadır. Çünkü iş ortamında yapılan karalamaların tanım bulmuş hali bu kısıda gerçekleşir. Mağdur kişiler zor veya akıl hastası olarak tanımlanırlar. İş ortamında haksız yere fişlenirler. Yönetimin adaletten uzak davranışları ve tanıkların sessiz kalmaları ile bu aşamada hemen her zaman istifa veya işten kovulma sürecine kadar ilerler.

Beşinci Aşama- İşine Son Verilme: İşini bırakmak zorunda kalan kişi için sağlıksız düşünceler ve stres psikolojisini olumsuz etkiler. Kendisini değersiz ve yetersiz hisseder. Bu durum kişinin yıkılmasına sebep olur.

Bu aşamaların her biri küçümsenmeyecek derecede stres ve yıpranmaya sebep olabilen çok tehlike bir sürecin akışıdır. Mobbing yalnızca iş arkadaşı tarafından değil kendisinden statü olarak yüksek kısımda çalışan kişilerce de sıklıkla uygulanmaktadır. Yıldırma uygulayan kişinin iş hayatındaki konumuna göre bu durumu yatay ve dikey mobbing olarak sınıflayabiliriz. Yatay Mobbing kişinin kendisi ile aynı statüde hizmet veren iş arkadaşları tarafından mağdur edilmesidir. Dikey Mobbing ise kendisinden daha yüksek statü ve rütbede hizmet veren kişi ya da kişiler tarafından mağdur edilme durumudur.

1.1.2. Öğretmenlerin Maruz Kaldığı Yıldırma Eylemleri

Sayfa | 1223

Sistematik işleyiş ve kaliteli eğitimle erdem sahibi, akıllı, kendini geliştiren, çok yönlü düşünebilen, ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi okul kurumlarının en önemli amacıdır. Yetişen nesil toplumun gidişatını ve insan çeşitliliğini oluşturmaktadır. Bu sebeple yeni nesiller yetiştirmede öğretmen ve okul yönetimine önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu kurumlar sorumluluklarını düzgün şekilde yerine getirilmeli, yeni nesillerle geleceğe güzel bir eser bırakılması gereken yerlerdir. Lakin bu kadar kutsal bir göreve hizmet eden kendini yetiştirmiş, kişiler kendi aralarında bir çekişme içerisinde yıldırma eylemlerine maruz kalarak amaçlarından uzak düşebilmektedir. Nesillerin emanet edildiği öğretmenlerimizin arasında bu tür eylemlerin sıklıkla karşılaşıyor olması endişe vericidir. Ahlak dışı eylemlere maruz kalan öğretmenlerimiz meslekteki verimini kaybedebilir. Bu olumsuz durum karşısında öğretmenlerimiz büyük bir heyecan ve taze duygularla gitmesi gereken okullara endişe ve bunaltı içinde gitmektedir. Bu durum sınıf ortamına ve öğrencilere de yansiyabilir eğitim kalitesi ve eğitimden alınan verim düşüş gösterebilir. Böylelikle okul kurumları amaçlanan hedeflerinden uzaklaşarak toplum içerisindeki işleyişini ve önemini kaybedebilir.

Öğretmenlere bu mağduriyet kendi meslektaşları tarafından olabildiği gibi okul yönetimi tarafından da uygulanabilmektedir. Mağdurlar her gün bir

araya gelinen bu ortamda yalnızlaştırılmaktadır. Bu duruma birçok örnek mevcutken daha bilinmeyen ve kapılar ardında kalmış nice yaşanmışlıklar da olabilir. Öğretmenlerin çoğu mesleğinden ya da çalıştığı kurumdan sürülmek zorla tayin istemek mecburiyetinde kalma korkusundan sesini çıkaramamakta aynı zulüm ve baskı altında her geçen gün daha da ezilmektedir. Bu ezilmişliğin sonu düzgün düşünme ve sağlıklı psikolojinin kişide kaybolmasına kadar ilerler. Kişiyi intihara kadar sürükleyebilir. Özellikle kadro güvencesi olmayan ücretli, aday ve sözleşmeli öğretmenler bu konuda daha çok risk altındadır (Çalışoğlu, 2018: 150-132).

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu araştırma öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing ile alakalı 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de yazılmış tezlerin analizidir. Mobbingin dünya genelinde hemen her meslekte karşılaşılan bir durum olarak güncelliğini ve varlığı hiç yitirmemiş olması sebebiyle yapılan çalışma; okul ortamındaki mobbing mağdurlarını ve kaynağını bulmaya ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışma içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi çalışmanın ana çevresi veri toplama ve veri analizi söz konusu olduğunda kullanılan nitel yöntemlerden biridir (Dinçer, 2018: 176-190).

Araştırma yapılırken Yüksek Öğretim Kurulu'na ait Ulusal Tez Merkezi'nin web sitesi 9-15 Nisan 2021 tarihlerinde ziyaret edilmiştir. Tezler bulunurken gelişmiş tarama butonu kullanılmış; "mobbing", "yıldırı", "öğretmen", "okul" kavramları ayrı ayrı taranarak tezlere ulaşılmıştır.

Araştırma basamakları adım adım uygulandıktan sonra konu ile alakalı son yirmi yılda yazılmış toplam 11 adet lisans üstü tez çalışması bulunmuştur. Bulunan çalışmaların tamamına erişim sağlanmış tezlerin tamamı incelenmiştir.

İlgili tezler 2005-2018 yıllarını kapsamaktadır. Konu ile ilgili birçok makalenin yazımı halen devam etmektedir. Bu durum konuyu güncelliğini halen koruduğunu ve araştırılmaya değer olduğunu ispatlamaktadır.

3. BULGULAR

- İncelenen tezler hangi yıllarda yazılmıştır?

Tablo 1: Yayımlanma Yıllarına Göre Tezlerin Dağılımı

2005	2006	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2018	Toplam
1	1	1	3	1	1	1	1	1	11

Öğretmenlerin maruz kaldığı yıldırma eylemleri konusunda Türkiye’de yapılmış tezlerin genel çalışma profili incelendiğinde Tablo 1’deki veriler ortaya çıkmıştır. Buna göre yıldırma konusu ile ilgili ilk çalışmanın 2006 yılında yapıldığı, en fazla çalışmanın 2010 yılında gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca 2018 yılından sonra bu konu ile alakalı tez çalışması yapılmamış, bu konu 2018 yılından sonra makale konusu olarak araştırma sürecine devam etmiştir. Belirtilen diğer yıllarda 1 adet tez çalışması yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Yazılan tezler hangi türdedir?

Tablo 2: Türlerine Göre Tezlerin Dağılımı

Tez Türü	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Frekans	9	2	11

Konuyla ilgili yazılı tezlerin türleri Tablo 2’ de belirtilmiştir. Bu verilere göre toplam 11 tezin 2’si doktora geriye kalan 9 tanesi ise yüksek lisans tezi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Çalışmaların yapıldığı lisans üstü tez çalışmaları hangi enstitüye aittir?

Tablo 3: Enstitü Türlerine Göre Tezlerin Dağılımı

Enstitü Türü	Sosyal Bilimler	Eğitim Bilimler	Toplam
Frekans	7	4	11

Tablo 3’ te belirtildiği üzere en fazla tezin sosyal bilimler enstitüsünden yazıldığı görülmektedir.

- Yazılan lisans üstü tez çalışmaları hangi tür üniversitelerde gerçekleştirilmiştir?

Tablo 4: Üniversite Türlerine Göre Tezlerin Dağılımı

Üniversite Türü	Kamu	Vakıf	Toplam
Frekans	7	4	11

Tablo 4’de tezlerin yazıldığı üniversitelerin mülkiyet türü incelendiğinde 7 adet tezin kamuya ait üniversitelerde, 4 tanesinin ise vakıf üniversitelerde gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing ile ilgili 2000-2020 yılları arasında yazılmış lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde aşağıdaki verilere ulaşılmıştır:

- Tüm tez çalışmalarının genelinde uygulanan ankete 2173'ü erkek, 3181'i kadın olmak üzere toplam 5354 kişi katılım sağlamıştır.
- Katılım sağlayanlar öğretmen (kadrolu, ücretli, sınıf ve branş) ve okul yöneticilerinden oluşmaktadır.
- Çalışmanın geneli ilköğretim okullarına uygulanmıştır. Çalışmalardan 8 tanesi sadece kamu kurumlarında, 3 tanesi ise hem kamu hem özel kurumlarda gerçekleştirilmiştir.

Öğretmenlerin mobbinge maruz kalma durumu için incelenen tüm lisansüstü tez çalışmalarında aşağıdaki boyut ve değişkenler üzerinden sonuca ulaşılmıştır.

Tablo 5: Mobbinge Maruz Kalmada İncelenen Boyutlar

İncelenen Boyutlar	Sergilenen Davranış Türleri
Kendini Gösterme ve İletişim	Özel yaşamın sürekli eleştirilmesi Telefonla rahatsız edilme Bakışlar ile iletişim ve ilişkinin reddi Yalancı olduğunun ima edilmesi
Sosyal İlişkiler	İnsanların konuşmaktan uzak durması Başkalarıyla görüşme hakkının elinden alınması Yetkilerinizin zayıflatılmaya çalışılması Kurumdaki davetlere çağırılmama durumu
İtibara Saldırı	Arkanızdan dedikodu yapılması Hakkınızda asılsız haberler ve iftiraların çıkarılması Tutarsız olmak ile suçlama Etnik kimliğin alaya alınması
Yaşam Kalitesi ve Mesleki Durum	Gözden düşürmek için nitelsiz görev verilmesi Amirlere yakın olmak ile suçlama Çevrenizdekilerce hedef haline getirilme Herhangi bir görevde iş birliğinin ret edilmesi

Mobbing; uygulama biçimi ve uygulanan davranışlarca birçok bölümlere ayrılır. Boyutlar Leymann'ın tipolojisinden yola çıkarak Davenport, Schwartz ve Elliot tarafından geliştirilmiştir. Her bir davranışın dahil olduğu boyutsal tür farklıdır (Davenport vd., 2003: 12). Tüm çalışmalarda baz alınan boyutlar ve davranış türleri Tablo 5'te verilmiştir. Davranışlar boyutlarına göre; "1. Cinsiyet- 2. Yaş- 3. Medeni Durum- 4. Kıdem- 5. Eğitim Durumu- 6. Branş- 7. Görev" değişkenleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Yapılan tüm çalışmaların sonuçları değişkenlerin başlıkları altında açıklanarak ulaşılan sonuçların bir genellemesi olarak sunulacaktır. İncelenen çalışmalar ile "Öğretmenlerin cinsiyet-yaş-medeni durum-kıdem-eğitim durumu-branş-görev faktörlerine göre mobbinge maruz kalma düzeyleri nelerdir?" sorularına cevap aranacaktır. Tüm araştırmalar detaylı incelendiğinde aslında her kesimin mobbinge maruz kaldığı anlaşılmıştır. Okul ortamında yıldırıma maruz kalanların sayısı, yıldırımı uygulayanlardan daha fazladır. Burada belirtilecek olanlar sayıca diğerlerini geçen grupların özellikleridir. Sadece belirtilen kişilerin yıldırıma maruz kaldığı düşünülmemeli genelde meydana gelen bu durum içinde en fazla olanının sergilendiği bilinmelidir.

4. TARTIŞMA

Sayfa | 1227

Sonuçlara çalışmaları gerçekleştiren; Aydoğan (2010), Bahçeci (2014), Çam (2013), Erdoğan (2012), Ertürk (2005), Ertürk (2011), Gökçe (2006), Öz (2010), Pakdemir (2010), Serin (2018) ve Yıldırım (2008) ve kişilerin yaptığı tez araştırmalarının detaylı analizi ile ulaşılmıştır.

4.1. Öğretmenlerin "Cinsiyet" Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Cinsiyet değişkenine göre yapılan tüm çalışmalar incelendiğinde cinsiyetler arasında bir fark belirlenmiştir. Genel olarak erkek öğretmen ve yöneticilerin iş yaşamı boyunca mobbinge maruz kalma düzeyinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Ayrıca kadın ve erkek öğretmenlerin mobbinge maruz kalma düzeyleri arasındaki fark çok fazla olmamak kaydı ile yıldırıma uğradıkları davranış türlerinin de birbirinden farklı olduğu açığa çıkmıştır. Buna göre erkek öğretmenlerin "Kendini Gösterme ve İletişim" ve "İtibara Saldırı" boyutunda daha çok mağduriyet yaşarken, kadın öğretmenlerin "Sosyal İlişkiler" boyutunda daha çok mağduriyet yaşadığına ulaşılmıştır (Çam, 2013: 96-97; Erdoğan, 2012: 115, 146-147; Ertürk, 2005: 117-118; Öz, 2010: 71-73). Çalışmalarda yöneltilen sorulara göre (Yıldırım, 2008: 137-138);

a. "Yaptığım işler takdir edilmiyor"

- b. "Yaptığım işler eleştiriliyor"
- c. "Az çalıştığım için eleştiriliyorum"
- d. "Okulda kendimi dışlanmış hissediyorum"
- e. "Okuldaki çalışmalarım görmezden geliniyor"
- f. "Mesai saatleri dışında okulda bulunmaya zorlanıyorum"

İfadelerine erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlerden daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Çalışmalarda sonuçlar erkek öğretmenlerin daha fazla yıldırımaya maruz kaldığını gösterse de kadın öğretmenlerin kendilerinin daha fazla yıldırımaya maruz kaldığı yönünde iddiaları mevcuttur. Erkek öğretmenlerin genel olarak yıldırımaya maruz kalma sebepleri okul ortamının çalışma koşulları düşünüldüğünde cinsiyet bakımından daha az sayıda bulduklarından grup içerisinde kendilerini daha yalnız ve dışlanmış hissetmelerinden kaynaklanabilmektedir. Erkek öğretmenler okul ortamında kadın öğretmenlere göre daha fazla psikoşiddet algılamaktadır. Bu durum hem psikolojiyi hem de bedensel aktiviteyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca erkek öğretmenler başlarına gelen bu yıldırma eylemlerini başkalarıyla paylaşmaktan çekinmemektedir. Bu olumsuz durum ile karşılaştıklarında verdikleri tepki daha yüksek olmaktadır. Bu boyutta ilginç olan kısım mobbingi en çok uygulayan kesimin de erkekler olmasıdır. Genel bir bakışla çalışmalar değerlendirildiğinde mağdur olanlarda bu mağduriyeti yaşatanlarda sayıca fazla olarak erkeklerdir. Kadın öğretmen ve yöneticiler arasında da aynı durum mevcut olsa da sayıca erkeklere yetişememiştir. Buradan erkeklerin okul hayatındaki iş ortamında birbirleri ile çok sık iletişim kopukluğunun olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.2. Öğretmenlerin "Yaş" Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Yaş değişkenine göre yapılan tüm çalışmalar incelendiğinde her yaşın yıldırımaya maruz kaldığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda incelenen katılımcı yaşları genel olarak meslekte genç (23-35 yaş), orta (36-48 yaş) ve ilerlemiş (49-60 yaş) olarak sınıflandırılmıştır. Her yaşın mobbinge maruz kaldığı fakat bu durumların davranış biçimi olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur. Buna göre çalışmalarda genel olarak orta yaş grubu öğretmenlerin yıldırma ile ilgili en fazla bilgi ve deneyime sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Orta yaş grubu öğretmenler daha az mobbing uygulamaktadır. Mobbinge başvurma ve uygulama düzeyi 35 yaşına kadar bir artış gösterirken 35 yaş sonrasında mobbinge başvurmada bir azalma görülmektedir. 23-35 yaş aralığı mobbingten en fazla mağdur olan ve mobbingi en fazla uygulayan kesimdir. 23-40 yaş aralığındaki öğretmenler daha çok yıldırma (mobbing) eylemlerine maruz kalmaktadır (Aydoğan,

2010: 65-66; Çam, 2013: 147; Öz, 2010: 73-74). Çalışmalarda yöneltilen sorulara göre (Yıldırım, 2008: 142);

- a. "Okulda Kendimi Dışlanmış Hissediyorum" ifadesine 36-45 yaş
- b. "Mesai Saatleri Dışında Okulda Bulunmaya Zorlanıyorum" 46 yaş ve üzeri
- c. "Davranışlarım, jest ve mimiklerim taklit ediliyor" 46 yaş ve üzeri
- d. "Dini İnançlarımla Alay Ediliyor" ifadelerine 46 yaş ve üzeri,

Öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre daha fazla mağduriyet yaşadığı saptanmıştır.23-30 yaş aralığındaki öğretmenler kendilerine verilen görevlerin takibi ve denetimi konusunda daha fazla yıldırıma maruz kalmaktadır.30 yaşın altındaki öğretmenlerin okul ortamını daha olumsuz algıladıkları belirlenmiştir. Mesleğin başında olmalarından kaynaklanan bilmiyor, yapamaz önyargılarıyla nice faydalı ve etkin kişilerin iş motivasyonu düşürülmektedir. Okul yönetimlerinin okul kurallarına uymada daha çok 23-35 yaş aralığındaki öğretmenlere göre farklı muamele uyguladığı aşikâr olmuştur. Buna ek olarak yaşı 50 ve üzeri olan öğretmenlerin 30 yaş altı öğretmenlere daha iyi, sahiplenici ve yardımsever davrandıkları belirlenmiştir (Erdoğan, 2012: 116). Meslekte belli bir olgunluğa eren kişilerin anlayış ve empati düzeyinin artması ile mesleğin henüz başında olan kısma daha koruyucu ve yardımsever davranması çok olağan ve takdir edilesi bir davranıştır.

31-35 yaş aralığındaki öğretmenler diğer öğretmenlere göre daha çok sözle tehdit edilmekte, aktif görevler alması engellenmekte, sözle tehdit edilerek yaptıkları her davranışın yanlış olduğu muamelesi sergilenmektedir. Bu durumun haricinde bazı çalışmalarda 53 yaş ve üstü öğretmenlerin diğer öğretmen ve yönetimce yıldırıma maruz kaldığı sonucu da mevcuttur (Ertürk, 2005: 117-118). Fakat yaşın ilerlemesi ile bu gruptaki öğretmenlerin yıldırıma verdiği tepkiler ve yıldırma hakkındaki bilgileri diğerlerine göre oldukça yüksektir. Bu durum yılların getirdiği yaşanmışlık ve mağduriyetlerle kişide tahammül sınırının düşmesine neden olmuştur. Bu yaşanan mağduriyetler ya da mağduriyetlerde tanık kişi olma hali kişinin duygusal olarak yıprandığını göstermektedir. Bu yaş grubunun mağduriyet yaşaması kişinin meslek hayatındaki yaşının ilerlemesi ile işinde yetersiz görülme önyargısından kaynaklanmaktadır. Halbuki bir meslekte yeni ve taze çalışanların vereceği emek kadar o meslekte yıllanmış, deneyim ve tecrübe biriktirmiş kişilerin katkısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tecrübeli kişilerin okul ortamında kıymetleri bilinmeli mesleğe yeni başlayanlara çoğu konuda bir ışık tutabilmeleri için etkileşimlerinin artırılması gerekmektedir.

4.3. Öğretmenlerin “Medeni Durum” Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Medeni Durum değişkenine göre yapılan çalışmalar incelendiğinde genelinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Bekar öğretmen ve yöneticiler diğer öğretmenlere (dul, boşanmış, evli) göre daha fazla mobbinge maruz kalmaktadır. Bekar öğretmenler “İtibara Saldırı”, “Kendini Gösterme ve İletişim”, “Yaşam Kalitesi ve Mesleki Durum” boyutlarında belirgin mağduriyetler yaşamaktadır (Çam, 2013: 139-142; Erdoğan, 2012: 117). Mağdur öğretmenlerin bekar olmasından dolayı yaşam düzeni ve tarzı eleştirilmekte, boş vakitlerinin çok olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple özellikle bekar öğretmenlere anlamsız görevler yüklenmektedir. Bekar öğretmenlerin psikoşiddet algısı evli öğretmenlere göre daha yüksektir. Çoğu durumda tercih meselesi olan medeni halin iş hayatındaki iletişim ve etkileşimi etkilemesi ahlak dışı bir durumdur.

4.4. Öğretmenlerin “Kıdem” Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Kıdem değişkenine göre yapılan çalışmalarda öğretmenler arasında farklılıklar bulunmuştur.

5 yıldan az mesleki kıdemde bulunan öğretmenlerin moral ve motive olarak 5 ve üzeri öğretmenlere göre daha düşük seviyede olduğu bulunmuştur (Erdoğan, 2012: 117). Bunun sebebi görevine başladığı kurumda kişiler arasına kabul ve benimsenmenin zaman almasından kaynaklanmaktadır.

Özellikle okul değiştiren öğretmenlerin kıdem yılı dikkate alınmaksızın ilk başlarda mevcut grup ile kaynaşma ve okulda benimsenme konusunda biraz zamana ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Buna ek olarak genç öğretmenlerin yönetimce daha çok denetlendiğini ve bu durumun kişinin mesleki motivasyonunu düşürdüğü tespit edilmiştir.

- “Kendimi İfade Etmeme İzin Verilmiyor” ifadesine en çok 21-24 yıllık mesleki kıdemi bulunan öğretmenler en çok katılımı göstermiştir (Yıldırım, 2008: 147-148).
- “Yaptığım İşler Takdir Edilmiyor” ifadesine 16-24 yıllık mesleki kıdemi bulunan öğretmenler en çok katılımı göstermiştir (Yıldırım, 2008: 147-148).
- “Yaptığım İşler Eleştiriliyor”
- “Görüş ve Önerilerim Okul İdaresi Tarafından Dikkate Alınmıyor”
- “Okul İdaresinin Bana Güvenmediğini Hissediyorum”
- “Toplantılarda Konuşurken Sözüm Kesiliyor”

İfadelerine ise en çok katılım yine 21-24 yıllık mesleki kıdeme sahip olan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 2008: 147-148).

Yukarıda belirtilen ifadelere 25 yıl ve üzeri kıdem yılında bulunan öğretmenlerin Gökçe, A. (2006) çalışmasında en fazla katılan kıdem grubu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre 25 yıl ve üzerinde kıdem yılına sahip olan öğretmenlere daha fazla görmezden gelinmekte, ortamda yokmuş gibi davranılmakta, önemli görevlerde sorumluluk verilmemekte ve sürekli yapılan olumsuz eleştirilere maruz kalmaktadır (Gökçe, 2006: 184-185). Bu mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerimiz ise okul ortamında en çok görmezden gelinen kesimdir. Bunun sebebi kişinin zorunlu hizmet yılını doldurmuş olmasından kaynaklanıyor olması büyük bir ihtimaldir. Bu ifadelere en az katılım gösteren öğretmenler belli bir seviyeye ulaştıkları için okul ortamında farklı muamele görüyor olabilir.

4.5. Öğretmenlerin "Eğitim Durumu" Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Eğitim durumu değişkenine göre yapılan çalışmalar incelendiğinde kişilerin yıldırıma maruz kalmasında farklılıklar bulunmuştur. Okul ortamında lisansüstü eğitim seviyesinde bulunan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre daha fazla yıldırıma maruz kaldığı tespit edilmiştir (Aydoğan, 2010: 66; Çam, 2013: 143-146; Erdoğan, 2010: 118; Ertürk, 2005: 125-126; Ertürk, 2011: 75; Öz, 2010: 84-85). Lisansüstü eğitimini tamamlayan öğretmen ve yöneticiler mobbinge karşı daha duyarlı ve daha fazla bilgi sahibi olduğu bulunmuştur. Lisansüstü eğitim seviyesine sahip olanlar psikolojik tacize karşı daha fazla tepki vermektedir.

Sayfa | 1231

Öğretmenlik alanında mesleki kıdemde yükselmek için yüksek lisans ve doktora belli aşamalar için zorunludur. Gerekli şartları sağlayan öğretmenler uzman ve başöğretmen unvanlarını almaya hak kazanabilir. Bu durum öğretmenler arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Yapılan çalışmalara göre;

- a. "Fiziksel Durumumla Dalga Geçiliyor"
- b. "Okulda Bağırma ve Hakaretlere Maruz Kalıyorum"
- c. "Okulumda Fiziksel Şiddete Maruz Kalıyorum"
- d. "Okulumda Fiziksel Şiddete Maruz Kalıyorum"
- e. "Etnik Kökenimle Dalga Geçiliyor"
- f. "Çalışma Arkadaşlarımla İletişim Kuramıyorum"
- g. "Okulda Kendimi Yalnız Hissediyorum"
- h. "Toplantılarda Konuşurken Sözüm Kesiliyor"

İfadelerine en çok katılımın başöğretmenler tarafından sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım,2008: 156-158). Başöğretmenlik konumu için kişinin doktora yapması gereklidir. Eğitim seviyesinin yükselmesi yaşanan mağduriyetlerin artması doğru orantılı ilerlemektedir. Katılım sonuçlarına göre lisansüstü seviyede kendini geliştiren öğretmenler Tablo 5' te belirtilen "Sosyal İlişkiler", "Kendini Gösterme ve İletişim", "İtibara Saldırı", "Yaşam Kalitesi ve Mesleki Durum" boyutlarının tamamında mobbinge maruz kalmaktadır. Genel anlamda değişkenler incelendiğinde tüm boyutlarda en çok yıldırımaya uğrayan kesim lisansüstü eğitim seviyesine sahip olan öğretmenlerdir. Belirtilen tüm değişkenlerde öğretmenlerin tüm kesimlerinden mobbinge uğrayalar mevcuttur. Fakat yukarıda belirtilen bu duruma en çok maruz kalan kişilerdir.

Öğretmenlerin eğitim seviyesi arttıkça mobbinge başvurmaları azalıyor. En çok mobbinge başvuran ve kişiye yıldırma eylemleri uygulayan kişilerin ön lisans ve lisans mezunları oldukları görülmektedir. Çalışmanın yapıldığı yıllarda öğretmen alım işleyişi farklı olduğundan ön lisans mezunu olduğu halde öğretmenlik yapan birçok kişi hala mevcuttur. Bu sonuçlar incelendiğinde kişinin mobbinge uğrama ve mobbingi uygulama fiillerinin kişinin aldığı eğitim ve kendini yetiştirmesi ile alakalı olduğu görülmektedir. Diğer kişilerde öğretmen olarak okullarda görev yapabilmek için çeşitli eğitimlerden ve sınavlardan geçmektedir. Demek ki bu durum kişinin ahlaki davranış olarak doğru olanı seçmesi ve kişiyi adil davranmaya iletmesinde yeterli olmamaktadır.

4.6. Öğretmenlerin "Branş" Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Branş değişkenine göre yapılan çalışmalar incelendiğinde kişilerin yıldırımaya maruz kalmasında farklılıklar bulunmuştur.

Sınıf öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerine göre daha fazla mobbinge maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf öğretmenleri branş öğretmenlerine göre daha fazla siyasi görüşü hakkında imalarla karşı karşıya kalmakta, daha fazla fiziksel şiddet tehditleri almaktadır (Bahçeci, 2014: 65-71; Ertürk, 2011: 77; Gökçe, 2006: 136-138; Öz, 2010: 81-83).

Sınıf öğretmenleri eğitimin ilkökul bünyesinde temel taşları oluşturmaktadır. Sayıca ve etki olarak fazla olmalarından kaynaklanan daha içe içe olma durumu mevcuttur. Kişi kendi sınıfından sorumludur. Sınıflar arası başarı ve davranış, veli yarışı da bu ortamda ister istemez yaşanmaktadır. Çekememezlik durumundan kaynaklanan mobbinge başvurmada sınıf öğretmenleri branş öğretmenlerine göre daha çok mağduriyet yaşanmaktadır.

4.7. Öğretmenlerin "Görev" Değişkenine Göre Mağduriyetleri

Görev değişkenine göre yapılan çalışmalar incelendiğinde kişilerin yıldırımaya maruz kalmasında farklılıklar bulunmuştur.

Mobbinge en fazla okul yönetimi maruz kalmaktadır. Fakat öğretmenler ve okul yönetimi de yine okul yönetimi tarafından mobbinge uğramaktadır (Bahçeci, 2014: 64, 71-73; Ertürk, 2005: 123-124; Yıldırım, 2008: 158-163).

En fazla yıldırımayı sergileyen grup okul yönetimidir. Öyle ki hem öğretmenler hem okul idaresi bünyesinde bulunan kişiler aynı gruptan mağdurdur. Bu durum ayrıntılı incelendiğinde kimi çalışmalarda okul müdürleri, müdür yardımcılarında mobbing görürken kimi zamanda okul müdürleri mobbingi uygulayan kişi olmaktadır (Gökçe, 2006: 186; Öz, 2010: 86-89). Hem mağdur olup hem mağdur eden yönetim kadrosu da çalışmalarda mevcuttur. Bu durumun izahı okul yönetiminin kendi varlığını ve öğretmenler üzerindeki yaptırım gücünü daima aktif tutabilmek için bu yolu seçmesi olabilir. Güç gösterisi ve bünyesinde hizmet veren memurlara bu şekilde bir yaklaşım etik olmamakla birlikte çalışma ortamının sistematik ilerleyişini ve okulun başarısını olumsuz etkilemektedir.

5. ÖZEL VE KAMU OKULLARINDA MOBBİNG

Sayfa | 1233

Araştırmalarına özel okulları da dahil eden çalışmalar incelendiğinde;

Özel okullarda çalışan öğretmenler kamu kurumlarında çalışan öğretmenlere göre daha az yıldırma eylemlerine maruz kalmaktadır. Özel okullarda görev yapan öğretmenler, okul ortamında daha fazla örgütsel adalet olduğunu belirtmiştir. Okul müdürleri görev yapan tüm öğretmenlere karşı daha fazla etik liderlik davranışları sergilemektedir. Başta okul müdürü olmak üzere tüm çalışanlar sorumluluk bilinci ile hizmet vermektedir (Bahçeci, 2014: 66-76; Çam, 2013: 114-116; Gökçe, 2006: 180-181).

Özel ve kamu kuruluşlarında hizmet veren okullar arasında çalışma şartları ve imkanları açısından belli farklılıklar vardır. Özel okulların işleyişinde veli memnuniyeti ve okul başarısı çok önemlidir. Çünkü bir okulun yetiştirdiği nitelikli ve başarılı öğrenci sayısı ne kadar fazla olursa okulun isminin duyulması o kadar kolaylaşır. Alanında isim yapmış bir okula talep daha fazla olacaktır. Başarılı öğrencilerin yetiştiği bir ortamda eğitim de başarılı şekilde veriliyor demektir. Bu durum veliler açısından özel okula gidecek çocukları için okul belirlemede önemlidir. Başarılı okul ve kaliteli eğitim özel okullarda aranan en önemli ölçüttür. Hedefi öğrenci başarısını arttırmak ve daha kaliteli eğitim vermek için çabalayan bu kurumlardaki

ilişkiler, edindikleri amaç itibariyle elbette kamu kurumlarından daha farklı olacaktır.

Çalışmalar sonucunda mobbingin nedenleri olarak ulaşılan genel sonuçlar bu bölümde belirtilmiştir.

Leymann iş ortamında mobbinge başvurmaya sebep olan psikolojik koşullar ve yıldırma mağdurlarında ortaya çıkan hastalıkları analiz ettiği araştırmasında 4,4 milyonluk çalışanın %3,5'nin (yaklaşık 154.000 kişi) çeşitli sebeplerle iş ortamında yıldırmaya maruz kaldığını tespit etmiştir. (Gökçe, 2008: 3) Bu azımsanmayacak rakamlar dünyanın her yerinde iş hayatında insanların çok fazla yıldırma eylemlerine maruz kaldığını gözler önüne sermektedir.

Kişilerin yıldırmaya başvurmasındaki sebepler arasında örgütün işleyişindeki adaletsiz güç kullanımı, ilişkilerdeki dengesizlik, düşmanlıktan zevk alma, diğer çalışanların saldırgan kişi etrafında toplanması ve önyargılar bulunmaktadır (Öz, 2010: 90-91; Pakdemir, 2010: 90). Ayrıca mobbing davranışlarını uygulayan saldırgan kişi, iş ortamında diğer çalışanlar tarafından korunup himaye ediliyor ya da gizlice destekleniyor olabilir (Crawford, 1997: 221). Bu durum mobbing davranışlarının sebepleri konusunda derinlere inilirse karşımıza olayla alakası yokmuş gibi görünen çok daha farklı kişilerin ilişki ağlarının ve düşüncelerinin açığa çıkacağını göstermektedir.

Sayfa | 1234

Öğrenim ve kültür seviyesi, dış görünüşü açısından daha önde olan kimseler iş ortamındaki bencil kişilerce daha kolay mağdur seçilebilmektedirler (Çobanoğlu, 2005: 57-58). Bu durum ortamda daha çok saygı görmesi gereken kişilerin ezildiğini mağdur edildiğini göstermektedir. İş ortamındaki mobbingin sebepleri etik davranmayan bir yönetim, iş organizasyonunun bozukluğu ve sağlıksız sosyal ilişkiler olabildiği gibi hala sebebi bulunamayan davranışlarda kayıtlara geçmektedir. Ayrıca katılımcıların belli bir kısmı yıldırma davranışının mağdurun hareketlerinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Okulda çalışan öğretmen sayısı da bu durumla karşılaşmayı etkileyen faktörlerdir. Sayı çoğaldıkça yönetimin etik davranma düzeyi ve kişiler üzerindeki denetimi düşmektedir. Kalabalık arasında daha karmaşık ve birbiriyle ilişkili olumsuz iletişim halleri sonuç olarak mobbing durumunu karşımıza çıkarmaktadır. Okul çalışan açısından kalabalık olması yönetimin bu şekilde davranabilme hakkının olduğu anlamına gelmez. Öğretmenin görevi nasıl iyi bir eğitim ile başarılı ve erdemli nesiller yetiştirmekse bu kurumlarda yönetim bünyesinde görev alan kişilerinde bu işleyişi ve ilişkileri iyi takip etmesi birincil görevidir. Okullarda yıldırma eylemlerinin

yaşanmasında sorumlu kişilerin başında okul yönetimi gelmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bulgularda okullarda en fazla okul yönetiminin mobbinge başvurduğunu göstermektedir.

Yücel (2011) yaptığı araştırmada okullarda velilerin öğretmenlerden gördüğü mobbing eylemlerini incelemiştir. Çoğu veli öğretmenlerin maruz kaldığı yıldırıcı davranışlara benzer davranışlarca öğretmenler tarafından mobbinge uğramaktadır. Bu durum şöyle bir hipotezi doğrular;

"Okul ortamında mobbinge maruz kalan ve ezilen öğretmenler bu durumun acısını ve ezilmişlik hissini bir nebze olsun hafifletip kendilerinin de güçlü olduğunu ispatlamak için velilere ve ilgili çevreye mobbing uyguluyor olabilir mi?" Araştırılmaya değer bir hipotez olup henüz kesin sonuçlarla ispatlanmamış bulunmaktadır. Fakat konuyu ve kişinin davranışlarını psikolojik yönden incelenirse mağdurların çevresinin de mağdurlarca mağdur edilebildiği ihtimali bulunmaktadır.

Yıldırma eylemi uygulayan kişilere bakıldığında %56,7 sinin çalışma hayatları boyunca yıldırma eylemlerine maruz kaldıkları taraflarınca belirtilmiştir. Kişini yaşadığı acıları yaşatması ruhsal bir rahatsızlıktır. Mobbinge maruz kalmışların mobbing uygulamasından anlaşılır ki bu durumu ya bir savunma mekanizması olarak kullanmaktadırlar ya da

Sayfa | 1235

İncelenen tüm çalışmalarda genel olarak öğretmenler okul ortamında mobbingin sebepleri olarak; çözülemeyen sorunların çokluğunu, çalışma ortamındaki fazla stresi, çalışanlar arasında etik olmayan davranışları ve okul yönetiminin sorumsuzluk ve ilgisizliğinden kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Öğretmenlik alımında yeni yapılan düzenlemelerle çalışma yılları haricinde sözleşmeli, kadrolu isimlendirmelerine göre farklı sınıflar oluşturulmuştur. Bu duruma ek olarak eksik öğretmen ihtiyacının geçici giderilmesi amacıyla birçok okulda görev yapan ücretli öğretmen tanımlaması da mevcuttur. Bu isimlendirme çokluğundan yaşanan hak mağduriyetleri, mevcut statüden kaynaklı yıldırma maruz kalma durumları hâlen birçok okulda yaşanmaktadır. Ülkemizde bu sebeple mesleğini bırakmak zorunda kalan ve bu yıldırmanın ağır zararından dolayı hayatına son veren gencecik öğretmenler bulunmaktadır. Görev yaptığı okulda gördüğü mobbingten dolayı hayatına son veren henüz 25 yaşındaki sözleşmeli öğretmen Saadet H. bu duruma verilecek acı örneklerden biridir.

6. MOBBİNG İLE BAŞA ÇIKMA YOLLARI

Çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre öğretmenler mobbing ile başa çıkmak için kullandıkları yöntemler aşağıda listelenmiştir.

a. "Saldırgan kişi ile karşı karşıya gelmemeye çalışmak"

Mağdur kişinin saldırgan ile karşılaşmaktan kaçınması rastlanan en sık baş etme yollarından biridir. Çaresiz kişi karşı koyma gücünü kendinde bulamıyorsa ilk olarak bu eyleme başvurmaktadır.

b. "Saldırgan kişinin eylemlerini umursamıyormuş gibi davranmak"

Kişi yıldırmanın önüne geçebilmek için görmezden gelmek zorunda kalmaktadır. Kişiye ağır gelen bu yol yıldırmadan kaçış için sıkça tercih edilen yollardan biridir.

c. "Yetenekli olduğu alanlarda kendini geliştirmek için daha fazla zaman harcamak"

d. "Çalışma hayatı dışında kendine yeni ilgi alanları edinmek"

Kendine yeni ilgi alanları edinmesi ise üzerindeki bu baskının ağırlığından ve istenmeyen davranışların verdiği zararlardan kurtulabilmek için edindiği alışkanlık olarak görülür. Bu durum kişinin kendisini ruhsal olarak tedavi etmesi demektir. Hayatın sadece iş ortamından ve orada gördüğü yıldırıcı eylemlerden ibaret olmadığını bilen kişiler için durumundan kaçış olarak farklı alanlara yoğunlaşma ve yetenekli olduğu alanda ilerleme yolları tercih edilmektedir.

e. "Yıldırma eylemlerine baş kaldırmak"

Kişinin baş kaldırma hali maruz kaldığı olumsuz durumlar karşısında susmayıp hakkını araması ve ilgili yerlere bu durumu bildirmesidir. Maalesef bu seçenek çok sık tercih edilen yollardan biri değildir. Yıldırmaya şahit olan gözlemcilerin sessiz kalması ve hiçbir şey görmemiş gibi davranması kişinin baş kaldırma yolunu seçmedeki gücünü kırar.

f. "Görev yerini değiştirmek"

Mağdurun genellikle son çare olarak başvurduğu yol görev yerini değiştirmesidir. Alıştığı ve bildiği ortamdan gitmek zorunda kalacak olması kişi için kolay bir durum değildir. Fakat daha büyük sorunların çözümü için ufak sorunlar görmezden gelinebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmada öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing ile ilgili son 20 yılda yazılmış tezler incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre her kesimden öğretmenin mobbinge maruz kaldığını, mobbinge maruz kalma durumunun

değişkenlere göre farklı tür ve davranışlar içerdiği belirlenmiştir. İncelemelere göre erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha çok mobbinge maruz kalmaktadır. Erkek öğretmenler daha çok kişisel, şiddet içerikli konularda mağduriyet yaşarken, kadın öğretmenler iletişim ve sosyal ilişki konularında daha çok mobbinge maruz kalmaktadır. Öğretmenler ve okul yönetimi en çok okul yönetimi tarafından yıldırıcı davranışlarla karşılaşmaktadır. Erkek öğretmenlerin hem mobbinge maruz kalan hem de mobbingi uygulayan kesim olarak bulunması dikkat çekicidir. Her yaşın maruz kaldığı yıldırma eylemleri birbirinden farklıdır. 21-40 yaş arası öğretmenler diğer öğretmenlere göre daha çok mağdur durumdadır. 39 yaşına kadar mobbinge başvurmada bir eğilim varken 39 yaş ve sonrasında mobbinge başvurmaya eğilimde düşüş yaşanmaktadır. Bekar öğretmenler ve sınıf öğretmenleri yıldırıcı davranışlara daha fazla maruz kalmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe mobbinge maruz kalma oranı da yükselmektedir. Lisansüstü eğitime sahip olanlar daha fazla mağduriyetler yaşamaktadır. Kişinin iş güvencesi sağlama alındıkça sergilediği davranışlar daha rahat ve geniş türden olmaktadır. Kadrolu öğretmenler mağdur olma ve mağdur etme durumlarında aktif rol almaktadır. Resmî kurumlarda görev yapan öğretmenler, özel kurumda görev yapan öğretmenlere göre daha çok yıldırıcı davranışlara maruz kalmaktadır.

Okul ortamında öğretmenlerin mobbinge maruz kalma ve mobbinge başvurma gibi eylemlerinin önüne geçebilmek için öneriler belirtilmiştir. Ciddi bir varlık oluşturan bu olumsuz durumun önlenmesi için aşağıda belirtilen önerilerin faydalı olacağı umulmaktadır.

Mobbingin önlenmesi için etik liderlik davranışlarının sergilendiği adil davranan, sorumluluğunun bilincinde bir okul yönetiminin varlığı gerekmektedir.

Okul; yönetimden öğretmenlerine, tüm çalışanları ve personelleri ile ilk olarak eğitim ve öğretimin asıl amacına odaklanmalıdır. Kaliteli eğitim yaşantıları sunarak başarılı ve erdem sahibi bireyler yetiştirmeyi amaç edinmelidir. Ancak bu şekilde kamu okulları özel okullarla yarışır hale gelebilir.

Okul yönetimi, çalışanlar arasında yaşanan iletişim kopukluklarını ve sorunlarını görmezden gelmemeli, tarafsız ve adil yaklaşımla çözüme odaklanmalıdır.

Okul yönetimi öğretmenler arasındaki olumlu ilişkiyi sağlamak ve pekiştirmek amacıyla çeşitli sosyal faaliyetler düzenleyebilir.

Okul yönetiminin görev dağılımını öğretmenlere eşit şekilde yapması ve her öğretmene kendini gösterebilmesi için fırsat tanıması gerekir.

Mobbingin varlığının en ufak bir hissedildiğinde tüm kişiler taraf tutmadan adil davranmalı olaylar karşısında sessiz kalmamalıdır.

Mobbing mağdurlarının mağduriyetlerini ifade edip yeterli sonuca ulaşabilmeleri için kişilerin başvuracağı birimler ve bu duruma uygulanacak yaptırım ve cezalar arttırılmalıdır.

Öğretmenler arasında adeta bir seviye farkı ve kast sistemini andıran aday sözleşmeli, sözleşmeli kavramlarının kaldırılarak herkese eşit muamele ile mesleğe girme ve ilerleme hakkı tanınmalıdır. Bu konuda öğretmen görüşleri alınarak sistem yeniden ve daha adil şekilde yapılandırılmalıdır.

Her meslekte yaşanan bu durumun önüne geçebilmek için öğretmen adayları henüz üniversitelerde eğitim görürken ezber derslerle değil kişinin yetişmesinde etik davranmaya ve erdemli olmaya daha çok önem verilmelidir.

Öğretmenlik mesleği için eğitim gören yetiştirilen kişilere sadece çocuklarımıza nasıl ders anlatılacağı değil iyi bir insan olmaya başlamak ile iyi nesiller yetiştirilebileceği anlatılmalı uygulamalı görevler ile öğretmen adayı olan sınıf arkadaşlarının daha yetiştirilirken birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde iletişim kurmaları konusunda çaba sarf edilmelidir.

Olması gereken her yaş grubundan öğretmenin birbiriyle olumlu bir etkileşim ve iletişim halinde olarak kişiler ve özelliklerinin haricinde eğitim ve özelliklerine yoğunlaşması eğitim kalitesinin daha ileri seviyeye taşınmasında iş birliği yapmalarıdır.

KAYNAKÇA

Altuntaş, C. (2010). Mobbing Kavramı ve Örnekleri Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. *Journal of Yaşar University* 5(18), 2995-3015.

Aydoğan, Z. (2010). Okullarda Öğretmen-Yönetici İlişkilerinde Yıldırma (Mobbing) ve Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 303911.

Bahçeci, F. (2014). Öğretmen Algılarına Göre Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışları, Öğretmenlerin Karşılaştığı Yıldırma Davranışı ve Örgütsel Adalet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 385915.

Çam, A. (2013). Özel ve Resmi İlkokul ve Ortaokullarda Görevli Öğretmen ve Yöneticilerin Psikolojik Taciz Algısı. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 345644

Çalışoğlu, M. & Tanışır, S. (2018). Sözleşmeli Öğretmenlik Uygulamasının Sözleşmeli Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(1), 105-132.

Çobanoğlu, Ş. (2005). *Mobbing. İş Yerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Crawford, N. (1997). Bullying at work: A Psychoanalytic Perspective. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 7, 219-225; 42, 361-371.

Davenport, N., Elliot, G. P. & Schwartz, R. D. (2003). *Mobbing: İş Yerinde Duygusal İncinme*. (Çev.). Osman Cem ÖnerToy. İstanbul: Sistem Yayıncılık A.Ş.

Dinçer, S. (2018). Content Analysis in for Educational Science Research: Meta-Analysis, Meta-Synthesis, and Descriptive Content Analysis. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7(1), 176-190.

Erdoğan, Ö. (2012). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmen Algılarına Göre Psikolojik Şiddet (Mobbing) ve Örgüt İklimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 306388.

Ertürk, A. (2005). Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Okul Ortamında Maruz Kaldığı Yıldırma Eylemleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 159112.

Ertürk, A. (2011). İlköğretim Okullarında Görevli Öğretmen ve Yöneticilere Yönelik Duygusal Yıldırma Davranışlarının İncelenmesi: Yıldırma Davranışlarının Meydana Gelmesinde Etkili Olan Faktörler. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 290735.

Gökçe, T. A. (2006). İş Yerinde Yıldırma: Özel ve Resmi İlköğretim Okulu Öğretmen ve Yöneticileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 205196.

Leymann, H. (1990). Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. *Violence and Victims* 5(2), 119-126.

Leymann, H. (1996). The Contend and Development of Mobbing at Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 5(2), 165- 184.

Lorenz, E. N. (1991). The General Circulation of The Atmosphere: An Evolving Problem. *Journal of Tellus A* 43, 8-15.

Naime, G. (2003). Workplace Bullying: Escalated Incivility. *Ivey Business Journals* 68(2), 1-6.

Öz, Ş. (2010). Öğretmenlerin İş Yerinde Yıldırma (Mobbing) Algıları. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 263667.

Pakdemir, Z. (2010). Denizli İlköğretim Okullarında "Yıldırma Davranışlarına" İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 286652.

Schuster, B. (1996). Rejection, Exclusion, and Harassment at work and in Schools. *European Psychologist* 1(4), 293-317.

Serin, S. (2018). İlkokul Öğretmenlerinin Yıldırma (Mobbing) Davranışlarına Maruz Kalma Düzeyleri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 498733.

Vartia, M. (1996) The Source of Bullying Psychological Work Environment and Organizational Climate. *European Journal of Work and Organizational Psychology* 5, 203-214.

Yıldırım, T. (2008). İlköğretim Okullarında Öğretmen-Yönetici İlişkilerinde Yıldırma ve Etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 214262.

Yücel, E. (2011). İlköğretim Okullarında Öğretmen Veli İlişkilerinde Veliye Yönelik Mobbing Eylemleri (Antalya İli İlköğretim Okulları Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 280590.

Zapf, D. (1999). Organisational, Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying at Work. *International Journal of Manpower* 20, 70-85.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Mobbing yaşamın her alanında karşılaşılan sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkileyen tavır ve davranışlar bütünüdür. Yaşamın her alanında olduğu gibi her meslekte de karşılaşılmaktadır. Öğretmenlik de mobbing eylemlerinin sıklıkla rastlandığı mesleklerden biridir. Özellikle öğretmenlik meslek kanununda yapılan değişiklikler öğretmenler arası sınıf ve yetki farkı oluşmasına sebep olmuş bu tür eylemlerin daha sık rastlanır hale gelmesine fırsat vermiştir. Çalışmanın amacı öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing eylemleri ile ilgili tez araştırmalarını inceleyerek bu durum hakkında bir genellemeye ulaşmaktır. Öğretmenlerin hangi alanlarda nasıl bir tavır ve mobbing ile karşılaştıkları belirlenerek yaşanan durumu somutlaştırmak ve gözler önüne sermek amaç edinmiştir. Bu amaçla ülkemizde öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing eylemleri ile ilgili tez çalışmalarına YÖK Tez üzerinden ulaşılmıştır. Gelişmiş tarama ile "öğretmenlik", "mobbing", "yıldırma", "eğitim" kelimeleri ayrı ayrı taranarak 2000-2020 yılları arasında ülkemizde bu konu ile ilgili yazılmış 11 adet tez çalışılmasına ulaşılmıştır. Çalışmalar 2005-2018 yıllarını kapsamaktadır. 2018 yılından sonra bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar makale olarak halen devam etmektedir. Bu durumun halen karşılaşılabilen ve güncel bir olay olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmaların tamamı uygulama üzerinedir. Yazılan tezlerin ikisi doktora geriye

kalan sekiz adeti yüksek lisans çalışmasıdır. Doktora tezlerinde öğretmenlerin maruz kaldığı mobbing ile ilgili anket çalışmaları ülke geneline uygulanırken yüksek lisans çalışmaları il ve ilçe bazlı anket çalışmalarından oluşmaktadır. Yapılan üç çalışma hem özel hem kamu kurumlarındaki öğretmenlere uygulanmıştır. Bu sebeple devlet ve özel kurumlarda çalışan öğretmenlerin karşılaştıkları durumları da kıyaslama imkânı doğmuştur. Yapılan anketlerin tümünün geçerliliği ispat edilmiştir. Yapılan anketlerde gizlilik esas alınmış kişisel bilgileri verilere işlenmemiştir. Ülke geneli yapılan çalışmalar haricinde anketler çalışmayı yapan kişi tarafından dağıtılıp toplanmış cevapların herhangi bir başkasının etkisinden arındırılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar dikkat edilse de anketi yanıtlayan öğretmenlerin bu esnada da bir mobbing baskısı ile karşı karşıya kalıp kalmadıkları bilinmemektedir. Cevapları incelerken bu oranı da katmak analiz açısından daha iyi olacaktır. Tez araştırmaları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan tüm çalışmalar Leymann'ın tipolojisinden yola çıkarak geliştirilen mobbing sürecini ele alan temel boyutlar üzerinden değerlendirilmiştir. Kendini Gösterme ve İletişim, İtibara Saldırı, Sosyal İlişkiler, Yaşam Kalitesi ve Mesleki Durum olan bu boyutlar Elliot, Schwartz ve Davenport (2003) tarafından geliştirmiştir. Elde edilen sonuçların tamamı cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, branş, kıdem, görev faktörleri göz önünde bulundurularak sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre okuldaki tüm öğretmenlerin belli konularda mobbing eylemlerine maruz kaldığı tespit edilmiştir. Çalışmalar sonuç olarak birçok ortak noktada kesişmektedir. Yapılan çalışmalar arasında yıl farkı bulunmasına rağmen Sayfa | 1241 değişmeyen sonuçlar insanı düşündürmektedir. Okul ortamında cinsiyet faktörüne göre erkek öğretmenler daha fazla mobbinge maruz kalmaktadır. Yaş faktörüne göre her öğretmenin gördüğü mobbing eylemleri değişmektedir. Orta yaş grubu öğretmenlerin (36-48) daha az mobbing uyguladığı bulunmuştur. Özellikle 35 yaş ve sonrasında mobbinge başvurmada ciddi bir azalma olmaktadır. Okul ortamında mobbinge en fazla 23- 35 yaş aralığındaki öğretmenler maruz kalmaktadır. 50 yaş ve üzeri öğretmenler mesleki yeterlilik konusunda mobbinge maruz kalırken kendilerinden yaşça küçük ve özellikle mesleğe yeni başlamış iş arkadaşlarına karşı daha sahiplenici ve yardımsever davrandıkları tespit edilmiştir. Medeni durum faktörüne göre bekar öğretmenlerin evli, dul ve boşanmış öğretmenlere göre daha fazla mobbinge maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kıdem değişkenine göre 5 yıl ve daha az kıdeme sahip olan öğretmenler daha fazla mobbinge maruz kalmaktadır. Ayrıca 25 yıldan daha fazla kıdeme sahip olan öğretmenler ise mesleki yeterlilik ve görev dağılımı konusunda yıldırıcı davranışlarla sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Eğitim seviyesine göre kıyaslandığında lisansüstü eğitime sahip olan öğretmenler diğer öğretmenlere göre daha fazla mobbing eylemlerine maruz kalmaktadır. Branş değişkenine göre sınıf öğretmenleri daha fazla mobbinge uğramaktadır. Görev değişkenine göre çalışma sonuçları incelendiğinde en fazla mobbinge okul yönetimi maruz kalmaktadır. Fakat okul ortamında en fazla mobbingi uygulayan kesimde yine okul yönetimidir. Özel ve kamu kurumlarında karşılaşılan mobbing eylemleri değerlendirildiğinde kamu okullarında çalışan öğretmenlerin daha fazla mobbinge maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırı eylemleri ile karşı karşıya kalan öğretmenler bu durum ile başa çıkmak için çeşitli yollar izlemektedir.

1. Yaşanan durumu görmezden gelme ilk sıradadır. Mağdurların saldırgan ile karşılaşmamaya özen göstermesi, o kişinin davranışlarını görmezden gelmesi ile uygulanan mobbingten arınmaya çalışırlar.
2. Kişi kendi ilgi ve yeteneği doğrultusunda kendisine yeni hobiler edinerek kendini geliştirebileceği sahalar da başarısını arttırmaya odaklanır.
3. Mağdur kişi yaşananlara baş kaldırır. Yapılanlar karşısında susmaz ve ilgili yerlere başvurur.
4. Durum halen ciddi bir şekilde kişinin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek devam ediyorsa kişiyi çalışma hayatında yer değişikliğine ve istifa etmeye kadar sürükleyebilir.

Çalışmalarda mobbingin sebebi olarak karşımıza etik ve adil davranmayan okul yönetimi çıkmaktadır. Okul yönetiminin öğretmenler arasında aynı mesafede olmayan iletişimleri bu olumsuz durumların yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Adil yapılmayan görev dağılımları mobbing eylemlerini tetiklemektedir. Ayrıca görünüş, eğitim ve kültür seviyesi gibi daha önde olan kişiler hedef olarak seçilmekte ve daha fazla yıldırı eylemleri ile karşılaşmaktadırlar. Ayrıca okuldaki öğretmen sayısı arttıkça karşılaşılan yıldırı eylemleri de artmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Mobbing is a whole of attitudes and behaviors that negatively affect the social relations encountered in all areas of life. As in all areas of life, it is encountered in every profession. Teaching is also one of the professions where mobbing actions are common. In particular, changes to the teaching profession law have led to a difference in class and authority between teachers, allowing such actions to become more common. The aim of the study is to obtain a generality about this situation by examining the thesis researches on mobbing actions suffered by teachers. It is aimed to embody and reveal the situation experienced by determining what kind of attitude and mobbing teachers face in which areas. For this purpose, the thesis studies on mobbing actions suffered by teachers in our country were reached through YÖK Tez. With advanced scanning, the words 'teaching', 'mobbing', 'yildiri', 'education' were scanned separately and 11 thesis studies on this subject were obtained in our country. Studies cover the years 2005-2018. After 2018, the studies on this subject are still ongoing as articles. It is understood that this is still an up-to-date event. All the studies are on the application. Two of the thesis written are doctoral and the remaining eight are graduate studies. While the survey studies on mobbing subjected by teachers in doctoral thesis are applied throughout the country, graduate studies consist of provincial and district-based survey studies. Three studies were applied to teachers in both private and public institutions. For this reason, teachers working in public and private institutions had the opportunity to compare the situations they encountered. The validity of all surveys has been proven. Personal information based on privacy was not processed in the surveys. Apart from the countrywide studies, the surveys were distributed by the person doing the study and the

collected answers were tried to be freed from the influence of anyone else. Although attention is paid, it is not known whether the teachers who answered the survey faced a mobbing pressure in the meantime. It would be better in terms of analysis to include this ratio when examining the answers. You can submit thesis research using the content method. All studies were evaluated on the basic dimensions of the mobbing process developed based on Leymann's typology. These dimensions, which are Manifestation and Communication, Reputation Attack, Social Relations, Quality of Life and Professional Status, were developed by Elliot, Schwartz and Davenport (2003). All results obtained were evaluated taking into account gender, age, marital status, education, branch, seniority, duty factors. According to the results of the research, it was determined that all teachers in the school were subjected to mobbing actions in certain subjects. As a result, studies intersect in many common points. Although there is a year difference between the studies, the results that do not change make you think. Male teachers are more mobbed in the school environment than by gender factor. According to the age factor, the mobbing actions seen by each teacher vary. Middle-aged teachers (36-48) were found to practice less mobbing. Especially at the age of 35 and after, there is a significant decrease in mobbing. Teachers between the ages of 23 and 35 are most exposed to mobbing in the school environment. Teachers aged 50 and over were mobbed about their professional competence, while they were found to be more possessive and helpful towards colleagues who were younger than them and had just started the profession. According to the marital status factor, it was concluded that single teachers were subjected to more mobbing than married, widowed and divorced teachers. Teachers with 5 years or less of seniority are subjected to more mobbing than seniority variables. In addition, teachers with more than 25 years of seniority often experience intimidating behavior in terms of professional competence and distribution of duties. Teachers with postgraduate education are subjected to more mobbing actions than other teachers compared to the level of education. According to the branch variable, classroom teachers are mobbed more. According to the task variable, the school administration is most exposed to mobbing when the study results are examined. However, it is the school administration that applies the most mobbing in the school environment. When mobbing actions encountered in private and public institutions were evaluated, it was concluded that teachers working in public schools were subjected to more mobbing.

Faced with years of actions, teachers are following various ways to deal with this situation.

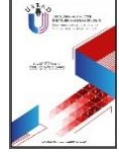
1. Ignoring the situation is first. They try to get rid of mobbing, which is practiced by the victims taking care not to encounter the attacker, ignoring that person's behavior.

2. The fields where the person can develop himself by acquiring new hobbies in line with his own interests and talents also focus on increasing his success.

3. The victim defies what happened. He does not shut up in the face of what is done and resorts to the relevant places.

4. If the situation still continues to seriously affect the mental health of the person, it can lead to a change of place in the working life and resignation.

In the studies, the school administration, which does not act ethically and fairly, comes across as the cause of mobbing. The communication of the school administration between teachers that is not within the same distance causes these negative situations. Unfair distributions of tasks trigger mobbing actions. In addition, people who are ahead, such as appearance, education and culture level, are selected as targets and face more years of action. In addition, as the number of teachers in the school increases, the annual actions encountered increase.

**TÜRK VETERİNER HEKİMLİĞİNDE DOĞUM VE JİNEKOLOJİ ALANI
LİSANSÜSTÜ TEZLERİ BİBLİYOGRAFYASI (1946-2021)***
BIBLIOGRAPHY OF OBSTETRICS AND GYNECOLOGY POSTGRADUATE
THESES IN TURKISH VETERINARY MEDICINE (1946-2021)

Özgül KÜÇÜKASLAN

Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim
Dalı, Veteriner Fakültesi,
Diyarbakır/Türkiye.

Assoc. Prof, Dicle University, History of Veterinary Medicine and Deontology,
Faculty of Veterinary Medicine,
Diyarbakır/Turkey.

ozgul.kucukaslan@dicle.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7494-0236

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.945585

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 31.07.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 05.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Küçükaslan, Ö. (2021). Türk Veteriner Hekimliğinde Doğum ve Jinekoloji Alanı Lisansüstü Tezleri Bibliyografyası (1946-2021). *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1245-1291.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma, yazarın 2012 yılında tamamladığı “Türk Veteriner Hekimliğinde Doğum ve Jinekoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar” adlı doktora tezinde konuya ilişkin olarak yer alan verilerin Mayıs 2021 tarihine kadar güncellenmiş halidir.

Öz: Bu bibliyografya, Türkiye’de veteriner hekimliği doğum ve jinekoloji alanının ilk doktora tezinin hazırlandığı 1946 yılından günümüze dek geçen 75 yıllık süre içerisinde bu alanda tamamlanmış olan lisansüstü tezlerinin künyelerinin bir araya getirilerek bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara rehberlik edecek bütünsel bir başvuru kaynağı oluşturmak amacıyla gerçekleştirildi. Çalışmanın materyalini Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dekanlık Arşivinden, üniversitelerin sağlık bilimleri enstitülerinden ve veteriner fakültelerinin doğum ve jinekoloji anabilim dallarında görev yapan akademisyenlerden elde edilen belgeler oluşturdu. Bunun yanı sıra Yükseköğretim Kurulu’nun “Ulusal Tez Merkezi” adlı internet veri tabanı taranarak veriler güncellendi. Veteriner doğum ve jinekoloji alanında Mayıs 2021 tarihine kadar 143’ü yüksek lisans ve 214’ü doktora olmak üzere toplam 357 lisansüstü tezinin tamamlandığı belirlendi. En fazla sayıda lisansüstü tezin Ankara Üniversitesinde (yüksek lisans tezi: 27, doktora tezi: 91) tamamlandığı saptandı. Bibliyografya hazırlanırken doktora ve yüksek lisans tezlerinin künyeleri önce tezin tamamlandığı yıla göre kronolojik olarak, daha sonra alfabetik olarak sıralandı. Sonuç olarak, araştırmanın, genelde veteriner hekimliği tarihi çalışmalarına, özelde ise veteriner doğum ve jinekoloji alanında gelecekte yapılacak olan tez çalışmalarına katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyografya, Doğum ve Jinekoloji, Lisansüstü Tez, Veteriner Hekimliği

Abstract: This bibliography has been conducted in order to create a holistic reference source that will guide researchers who want to work in this field by bringing together the tags of the postgraduate theses completed in this field in the 75-year period from 1946 when the first doctoral thesis in the field of veterinary medicine, obstetrics and gynecology was prepared in Turkey. The material of the study consisted of data obtained from Ankara University Faculty of Veterinary Medicine Dean's Archive, health sciences institutes of universities, and academicians working in the obstetrics and gynecology departments of veterinary faculties. In addition, the data was updated by searching the internet database called "National Thesis Center" of the Council of Higher Education. It has been found that a total of 357 postgraduate theses, of which 143 are master's and 214 are doctoral theses have been completed until May 2021 in the field of veterinary obstetrics and gynecology. It was determined that the highest numbers of postgraduate theses were completed at Ankara University (master's thesis: 27, doctoral thesis: 91). The tags of the doctoral and master's theses were first chronologically ordered according to the year the thesis, and then listed alphabetically. As a result, it can be suggested that the research will contribute to the studies of the history of veterinary medicine in general, and future thesis studies in the field of veterinary obstetrics and gynecology in particular.

Key Words: Bibliography, Obstetrics and Gynecology, Postgraduate Theses, Veterinary Medicine

GİRİŞ

Türkiye’de veteriner hekimliği alanında doktora eğitimi, Ankara’da Yüksek Ziraat Enstitüsünün (YZE) kuruluşundan (1933) kısa bir süre sonra verilmeye başlanmış; 1934’te “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün Doktora Talimatnamesi” çıkarılmıştır¹. YZE Veteriner Fakültesinde doğum ve jinekoloji konusunda ilk doktora tezi, Hüseyin Erk tarafından 1946 yılında cerrahi birimi içerisinde tamamlanmıştır (Küçükcaslan, 2012; Küçükcaslan ve Küçükcaslan, 2015). YZE Veteriner Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Üniversite Kanunu² uyarınca 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesine (AÜ), 1948 yılında bağlanmıştır³. YZE’nin kuruluşundan itibaren “enstitü” şeklinde olan bölümler, 1952 yılı başında “kursü” haline getirilmiş ve bu çerçevede ilk kez bağımsız olarak “Doğum Bilgisi ve Jinekoloji Kursüsü ve Kliniği” kurulmuştur⁴. Bu alanda AÜ’de 1950’lerde; M. Zeki Doğanelli, 1960’larda; Celalettin Akkayan ve Salih Çetin Kılıçoğlu, 1970’lerde; Erol Alaçam, Fırat Üniversitesinden Türker Berah ve Hüseyin Devci, İstanbul Üniversitesinden ise Adem Şenünver doktora tezlerini tamamlamışlardır (Küçükcaslan, 2012).

Türkiye’de 1980’li yıllarda yükseköğretimin işleyişini düzenleyen 2547 sayılı Yasa’nın⁵ yürürlüğe konmasıyla birlikte bölüm sistemine geçilmiştir. Bu kapsamda “Hastalıklar ve Klinik Bilimleri Bölümü”ne bağlı olarak “Doğum ve Reprodüksiyon Hastalıkları Anabilim Dalı” ve bu Anabilim Dalının alt birimlerinden “Doğum ve Reprodüksiyon Hastalıkları Bilim Dalı” kurulmuş, sonraki yıllarda ise bağımsız “Doğum ve Jinekoloji Anabilim Dalı” kurularak bu alanın faaliyetleri devam ettirilmiştir (Küçükcaslan, 2012; Küçükcaslan ve Başağaç Gül, 2014).

Yükseköğretim Kanunu ile birlikte lisansüstü eğitim yeni kurulan enstitülere devredilmiş, veteriner hekimliği alanındaki lisansüstü eğitim “Sağlık Bilimleri Enstitüleri” (SBE) çatısı altında fakültelerle iş birliği içinde yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye’de Mayıs 2021 tarihi itibarıyla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren 29 veteriner fakültesi bulunmaktadır (ÖSYM, 2020). Bu fakültelerin bağlı bulunduğu üniversitelerin SBE’leri içinde veteriner doğum ve jinekoloji alanında yüksek lisans programından

¹ “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün Doktora Talimatnamesi”. 18 Teşrinievvel (Ekim) 1934 tarih ve 2832 sayılı Resmî Gazete.

² 4936 sayılı Yasa, 18 Haziran 1946 tarih ve 6336 sayılı Resmî Gazete.

³ 5234 sayılı Üniversiteler Kanununa Ek Kanun, 7 Temmuz 1948 tarih ve 6951 sayılı Resmî Gazete.

⁴ Ankara Üniversitesi Senatosu’nun 15 Ocak 1952 tarih ve 661-662 sayılı Kararı.

⁵ Yükseköğretim Kanunu, 6 Kasım 1981 tarih ve 17506 sayılı Resmî Gazete.

mezun veren 15, doktora programından mezun veren 12 enstitü bulunmaktadır. Doğum ve jinekoloji alanında hem yüksek lisans hem de doktora programından mezun veren 10 enstitü mevcuttur. Bursa ve İstanbul'da bulunan SBE'lerde yalnızca doktora düzeyinde; Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kırıkkale ve Şanlıurfa'da bulunan SBE'lerde ise bu alanda yalnızca yüksek lisans düzeyinde mezun verilmiştir (YÖK, 2021).

MATERYAL VE METOT

Çalışma, Türkiye'de veteriner hekimliği doğum ve jinekoloji alanının ilk doktora tezinin hazırlandığı 1946 yılından 2021 tarihine kadar geçen 75 yıllık süre içerisinde bu alanda tamamlanmış olan lisansüstü tezlerin künyelerinin bir araya getirilerek bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara rehberlik edecek bütünsel bir başvuru kaynağı oluşturmak amacıyla gerçekleştirildi. Çalışmanın materyalini AÜ Veteriner Fakültesi Dekanlık Arşivinden ve üniversitelerin SBE'lerinden ve veteriner fakültelerinin doğum ve jinekoloji anabilim dallarında görev yapmış/yapmakta olan akademisyenlerden elde edilen belgeler oluşturdu. 2012 yılına kadar tamamlanmış olan tez çalışmaları için "Türk Veteriner Hekimliğinde Doğum ve Jinekoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar" adlı doktora tezinden yararlanıldı (Küçükaslan, 2012). 2012 yılı sonrası tamamlanmış tezler için Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) "Ulusal Tez Merkezi" adlı internet veri tabanı esas alındı ve veriler Mayıs 2021 tarihine kadar güncellendi (YÖK, 2021). Bibliyografya hazırlanırken doktora ve yüksek lisans tezlerinin künyeleri öncelikle tezin tamamlandığı yıla göre kronolojik olarak, daha sonra aynı yıl tamamlanan tezler kendi aralarında alfabetik olarak sıralandı.

BULGULAR

Lisansüstü Tezler

Doktora Tezleri

Hüseyin Erk, "*Ehlî Hayvanlarda Laboratuvar Usullerile Gebeliğin Erkenden Teşhisi*", Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, Doktora Tezi, 1946, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Zeki Berker).

Mehmet Zeki Doğaneli, "*Ankara Mıntıkası ve Haralarımız Evcil Hayvanlarında Görülen Güç Doğumların Sebepleri ve Yapılan Müdahalelerden Alınan Sonuçlar*", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1956, (Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin Erk).

Celalettin Akkayan, "*Ankara'da Kesilen İneklerin Gebelik Durumları ve Sterilite Üzerinde İncelemeler*", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1962, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erk).

Salih Çetin Kılıçoğlu, "*İneklerde Gebeliğin Rektal Palpasyon ve Vaginal İncelemeyle Karşılaştırmalı Teşhisi*", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1969, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erk).

Erol Alaçam, "*İneklerde Retentio Secundinarum'un Sebepleri ve Tedavisi Üzerinde İncelemeler*", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1974, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Zeki Doğanelli).

Türker Berah, "*Elazığ Et ve Balık Kurumunda Kesilen Dişi Koyun ve Keçilerin Genital Organlarında Görülen Lezyonlar*", Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 1976, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Zeki Doğanelli).

Hüseyin Deveci, "*İneklerde Pelvisin İç Ölçüleri İle Dış Ölçüleri Arasındaki İlişki*", Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 1977, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Zeki Doğanelli).

Adem Şenünver, "*İstanbul Bölgesinde Süt İneklerinde İnfertilite Konusunun İncelenmesi*", İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1979, (Danışmanı: Doç. Dr. Celalettin Akkayan).

İsmail Hakkı İzgür, "*İneklerde Subklinik Mastitislerin Sağaltımları Üzerinde Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1980, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

M.Tayyip Türkarlan, "*İstanbul Mezbahalarında Kesilen Dişi Koyunlarda İnfertilite Olgularının Değerlendirilmesi ve Gebeliğin Kornularda Dağılışı Üzerinde Çalışmalar*", İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1981, (Danışmanı: Doç. Dr. Celalettin Akkayan).

Hüseyin Timurkan, "*Eşeklerde (Equus Asinus) Gali Maini Testi İle Erken Gebelik Tanısı Üzerinde Çalışma*", Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 1982, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Erhan Fatih Ünal, "*Farelerde Embriyo Transferi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Tevfik Tekeli, "*Tavşan Ovumlarının In Vitro Fertilizasyonu Üzerinde Çalışmalar*". Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Ali Mükremin Apaydın, "*Elazığ Yöresinde Döl Tutmayan (Repeat Breeder) İneklerde Subklinik Endometritisin Teşhis ve Tedavisi Üzerinde Çalışma*",

Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 1987, (Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin Deveci).

Dursun Ali Dinç, "*İnfertil İneklerde Oviduct Lezyonları Üzerinde Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Mehmet Güler, "*Anöstrüsteki Koyunlarda Ovariyele Aktivitenin Medroxyprogesteron Asetat (MAP) ve GnRH Uygulamaları ile Uyarılması Üzerinde Çalışma*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Nasif Aldemir, "*Koyunlarda Östrus Sinkronizasyonu ve Fertiliteye Etkisinin Araştırılması*" Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Şükrü Arif, "*Kronik Endometritli İneklerde İntrauterin Uygulamaların Seksüel Sikluslar ile Luteolizis Olgusuna Etkisi Üzerine Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1988, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Huriye Horoz, "*Radioimmünassay Progesteron Ölçümleri ile Kısıraklarda Erken Gebelik Teşhisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Mehmet Rifat Vural, "*Sütçü İneklerde Erken Postpartum Dönemde GnRH ve PGF2 Alfa Uygulamalarının Reprodüktif Performansa Etkileri Üzerinde Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989. (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Tayfur Bekyürek, "*Koyunlarda Kuzulamanın Kontrolü Üzerinde Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Armağan Çolak, "*İnek ve Düvelerde PGF2 Alfa Medroxyprogesteron Asetat ve Norgestomet ile Östrus Senkronizasyonu Üzerine Çalışmalar*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Mehmet Ragıp Kılıçarslan, "*Ankara Keçilerinde Embriyo Nakli Üzerinde Çalışma*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Cahit Kalkan, "*Döl Tutmayan Düvelerde, Klitoris Çıkarılması ve Koterizasyonunun Kan Progesteron ve Östrojen Seviyeleri ile Gebe Kalma Üzerine Etkisi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Deveci).

Halis Öcal, "İneklerde İntrauterin İlaç Uygulamasının Ovaryum Faaliyetleri ve Uterus Üzerine Etkisi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Mükrem Apaydın).

Muhammed Alan, "Koyunlarda Ultrasonografi ve Plazma Progesteron Düzeylerinin Ölçülmesiyle Gebelik ve Fötüs Sayılarının Belirlenmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992, (Danışmanı: Prof. Dr. Tevfik Tekeli).

Saffet Mehmet Saraç, "İneklerde Postpartum Dönemde PGF2 alfa GnRH ve Farklı Tohumlama Yöntemlerinin Reprodüktif Performansa Etkileri Üzerinde Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Ahmet Semacan, "Postpartum Sorunlu ve Normal İneklerde PGF2 Alfa Kontrollü Tohumların Fertilite Üzerine Etkisi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Tevfik Tekeli).

Ali Ayar, "Akkaraman ve Merinos Irkı Koyunlarda İkizliğin Uyarılması", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Cengiz Sergen Konuk, "İneklerde Kan ve Sütte Progesteron Hormonu Tayini ile Erken Gebelik Teşhisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Hayri Ekici, "Kısıraklarda Ultrasonografi ile Erken Gebelik Teşhisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

İsmail Kırşan, "Domuzların Myometrium Kontraksiyonlarına In Vitro Koşullar Altında Denaverinhydrochlorid'in Etkisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Mustafa Çelebi, "Kısıraklarda Tay Kızgınlığında ve PGF2 alfa Kontrollü Tohumlama Sonuçları ve Enzimimmunoassay Yöntemi ile Erken Gebelik Tanısı", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Muzaffer Çelebi, "Kısıraklarda Seksüel Siklus Sırasında ve Erken Gebelikte Estradiol 17 B ile Progesteron Hormon Düzeylerinin RIA ve EIA ile Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Sezen Arat, "PMSG ile Süperovule Edilen Tavşanlarda HCG ve GnRH'ın Ovulasyon Oranı ve Embriyo Kalitesi Üzerine Etkisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Deniz Nak, "Subklinik Mastitislerin Teşhis Yöntemleri Üzerine Çalışmalar", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994, (Danışmanı: Doç. Dr. Erhan Fatih Ünal).

Gürbüz Ertürk, "İneklerde Erken Gebelik ve Seksüel Siklusun Değişik Aşamalarında Kan ve Tükürükte Progesteron Hormonu Düzeyleri Üzerine Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994, (Danışmanı: Prof. Dr. Salih Çetin Kılıçoğlu).

Yavuz Nak, "Postpartum Anöstrusta Teşhis ve Tedavi Metodları", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994, (Danışmanı: Doç. Dr. Erhan Fatih Ünal).

Ayhan Baştan, "Akkaraman Irkı Koyunlarda Melatonin, Progestagen Uygulamaları ve Fotoperiyodun Reprodüktif Performansa Etkileri", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

İbrahim Taşal, "İneklerde Meme ve Meme Başında Rastlanılan Papillomların Tedavisi Üzerinde Çalışma", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Mustafa Kaymaz, "Sütçü İneklerde Erken Postpartum Dönemde Kullanılan GnRh, PGF2 Alfa, Betamimetik ve Betablokörlerin Reprodüktif Performansa Etkisi Üzerine Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Semra Yılmaz, "Ostrusu Senkronize Edilen Akkaraman Irkı Koyunların Vaginal Biyopsi ve RIA Yöntemleriyle Gebeliklerinin Tayin Edilmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Çağatay Tek, "Kısıraklarda Gaita Östrogen Seviyelerine Bağlı Gebelik Teşhisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Hayrettin Çetin, "İneklerde Tohumlama ile Birlikte HCG Uygulamasının Kan Progesteron Düzeyine ve Gebe Kalma Oranlarına Etkisi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Mükremin Apaydın).

Aytekin Günay, "Anöstrus Dönemindeki Köpeklerde Östrus ve Ovulasyonun Uyarılması Üzerine Çalışmalar", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997, (Danışmanı: Prof. Dr. Erhan Fatih Ünal).

Erdal Kaygusuzoğlu, "İneklerde Tohumlama Sırasında Uygulanan GnRH'in Gebelik Oranları ve Kan Progesteron Seviyesi Üzerine Etkileri", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997, (Danışmanı: Doç. Dr. Cahit Kalkan).

Fikret Kil, "Köpeklerde Proöstrusta Uygulanan Progesteronun Plazma Hormon Seviyeleri (Progesteron, Östrogen, LH) ve Kan Parametreleri Üzerine Etkisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Ragıp Kılıçarslan).

Hüseyin Erdem, "İneklerde Real-Time Ultrasonografi ile Embriyonik Ölümlerin İnsidansının Belirlenmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Adel Mehdikhani, "Postpartum Problemsiz İneklerde Prostoglandin ve GnRH Hormonlarının Fertilité Üzerine Etkileri" Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Ali Asghar Ahmady Aghdam, "Östrusları Serum Gonadotropinlerle (PMSG) ile Uyarılmış Köpeklerde Ovulasyonun GnRH ve hCG ile Uyarılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Huriye Horoz).

Ayça Tayanç Buz, "Kedi ve Köpeklerde Ultrasonografik Muayene ile Gebelik ve İnfertilitenin Teşhisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Gonca Ataç, "Ankara Keçilerinde Mevsim İçi Oksitosin Uygulaması ile Östrus Siklusunun Kısaltılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Güven Kaşıkçı, "Kısıraklarda Ovulasyonun HCG ve GnRH ile Uyarılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

İbrahim Murat Şeviktürk, "Tavşan Oositlerinin In Vitro Maturasyonu, Fertilizasyonu ve Transferi Üzerinde Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Mehmet Aköz, "Döl Tutmayan (Repeat Breeder) İneklerde PGF2 alfa ve İntrauterin Köpük Sprey (Rifaximina) Uygulamalarının Gebe Kalma Oranı Üzerine Etkisinin Araştırılması", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Mehmet Uçar, "Kuru Dönemin Başlangıcında ve 14. Gününde Meme İçi Antibiyotik Uygulamalarının Subklinik Staphylococcus Aureus Enfeksiyonları Üzerine Etkisi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Tevfik Tekeli).

Ramazan Konuş, "İnek Oositlerinin In Vitro Olgunlaştırılmasında Farklı Vasatların Etkileri", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Erhan Fatih Ünal).

Ali Sözer, "Yeni Doğan Buzağlarda Hipoterminin Tanısı ve Sağıtımını Üzerine Çalışmalar", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Atilla Yıldız, "İneklerde Erken Gebelik Faktörünün (EGF) Tespitiyle Gebeliğin Teşhisi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Deveci).

Babür Carioğlu, "Kısıraklarda Erken Embriyonik Ölümünün Progesteron ve Gonadotrophin Releasing Hormon (GnRH) ile Engellenmesi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Can Baklacı, "Holstein Düvelerde Gebeliğin 22-45. Günlerinde Embriyonik Ölüm Rastlantılarının Periferik Kan Progesteron Hormonu Düzeylerinin Ölçümü ile Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Mahmut Çınar, "PGF2 Alfa ile Senkronize Sütçü İneklerde Tohumlama Sırasında ve/veya Tohumlamayı İzleyen 12. Günde GNRH Uygulamalarının Fertilité Üzerine Etkisi" Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Tevfik Tekeli).

Murat Fındık, "Tavşan Embriyolarının Gelişme Hızlarını ve X Kromozomuna Bağlı Enzim Aktivasyonlarını Ölçerek Cinsiyetlerini Saptama Üzerinde Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Ramin Rezaei Sadaghiani, "İnteröstrus Kedilerde FSH-HCG ve PMSG-HCG Kombinasyonlarının Süperovulasyon Üzerine Etkisinin Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Recep Kazancı, "Anafi Projesi Kapsamında Bulunan Süt İneği İşletmelerinde Reprodüktif Performansın Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Afşin Köker, "Sütçü İneklerde Subklinik Mastitislerin Şekillenmesinde Sağım Makinesine İlişkin Sorunların İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Ahmet Sabuncu, "Doğum Sonrası Anöstrus Gösteren Süt İneklerinde Ovaryum Aktivitelerinin PGF2 Alfa ve GnRF ile Uyarılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Huriye Horoz).

Bayazıt Musal, "Kuruya Çıkartılan Subklinik Mastitisli İneklerde Farklı Sağaltım Yöntemlerinin Sağaltıcı ve Koruyucu Etkilerinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Hakan Kalender, "Gebe ve Gebe Olmayan İneklerde Ovaryum Üzerindeki Yapıların Ölçümü, İncelenmesi ve Bazı Kan Değerleri Arasındaki İlişkiler", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Doç. Dr. Selim Aslan).

Hamit Yıldız, "İneklerde Oksitosin Enjeksiyonlarının Luteal Regresyon Üzerine Etkisi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Doç. Dr. Halis Öcal).

Muhterem Aydın, "Elazığ Bölgesine İthal Edilen İneklerin Doğum Sonrası Fertilite Durumlarının Araştırılması", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Deveci).

Nil Erünel Maral, "Dişi Köpeklerde Vaginal Sitoloji, Vaginoskopi ve Hızlı Progesteron Test Yöntemlerinin Optimal Çiftleşme Zamanının Saptanması Amacıyla Kullanımı", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Osman İç, "Köpeklerde Oral Megestrol Asetatın Proöstrus Östrus Semptomlarına ve Genital Organ Enfeksiyonlarına Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Sevgi Tek, "Tavşanlarda Beta Karoten'in Fertilite Üzerine Etkisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Ragıp Kılıçarslan).

Yaşar Ergun, "*Repeat Breeder İneklerde Subklinik Endometritis Rastlantılarının Belirlenmesi ve İntrauterin Sağaltım Girişimi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Ahmet Zeki Emrelli, "*Merinos Irkı Koyunlarda Mevsim Dışı Melatonin ile Östrus Senkronizasyonu*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Prof. Dr. Huriye Horoz).

Ahmet Zeki Yılmaz, "*İneklerde Corpus Luteum'un Makroskopik ve Mikroskopik Özellikleri ile Serum Progesteron Düzeyi Arasındaki İlişki*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Ali Rışvanlı, "*Elazığ Bölgesi Süt İneklerinde Klinik ve Subklinik Mastitislerin Dağılımı, Mastitislere Sebep Olan Mikroorganizmaların İzolasyonu ve Antibiyotiklere Duyarlılıkları Üzerine Çalışma*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Doç. Dr. Cahit Kalkan).

Esra Canooğlu, "*Sütçü İneklerde Farklı Dozlardaki PGF2a Uygulamalarının Corpus Luteum ve Follikül Dinamiğine Etkilerinin Ultrasonografi ve Progesteron Ölçümleri ile Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Kazım Güvenç, "*Kısıraklarda Fertilitenin Değerlendirilmesinde Endometriyal Biopsinin Önemi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Prof. Dr. Huriye Horoz).

Yaşar Akar, "*Retensiyo Sekundinarum'lu İneklerde Postpartum 15. Günde Kullanılan GnRH'in Fertilité Üzerine Etkisi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Mükremin Apaydın).

Abdurrahman Özlüer, "*İneklerde Farklı PGF2 alfa Uygulamalarının ve Östrus Belirleme Yöntemlerinin Gebelik Oranlarına Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Cihan Kaçar, "*İneklerde Geç Postpartum Dönemde PRID ve CIDR-B ile PGF2- α (İliren®) Kombinasyonunun Fertilité Parametrelerine Etkisi.*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Fatih Kuzugüden, "*İneklerde Sakin Kızgınlık ve Gözlenemeyen Östrusların Tanı ve Tedavisine Yönelik Çalışmalar*", Uludağ Üniversitesi, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Erhan Fatih Ünal).

Güneş Erdoğan, "Aile Tipi Sütçü İnek İşletmelerinde Kontrollü Tohumlama ile Fertilitenin Yükseltmesine İlişkin Girişimler", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Hayriye Şebnem Küçük, "Sütçü İnek İşletmelerinde Mastitislere Karşı Sistemik İmmünizasyon Uygulamalarında Meme ve Sağım Hijyeninin Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Mustafa Ün, "Mezbahadan Toplanan Ovaryumlardan Elde Edilen Sığır Oositlerinin In Vitro Maturasyonu ve Fertilizasyonu", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Sait Şendağ, "Kangal Irkı Köpeklerde Erken Gebeliğin ve Fötal Gelişmenin Real-Time Ultrasonografi ile Belirlenmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Zeynep Pınar Kaya, "Östrustaki Sığır Serum ve Fetiunin Sığır Oositlerinin In Vitro Maturasyonu Üzerine Etkileri", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Abuzer Kaffar Zonturlu, "İneklerde Değişik Yollardan ve Farklı Dozda Verilen PGF2 Alfa' nın Fertiliteye Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Fusun Ünal, "Postkoital LHRH Uygulamasının Dişi Tavşanlarda Kontraseptif Etkisinin Araştırılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Gökhan Doğruer, "İneklerde Endometritis'in Tanısında Klinik Muayene, Endometrial Sitoloji, Biyopsi ve Mikrobiyolojik Muayene Bulgularının Karşılaştırılması", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Hacı Ahmet Çelik, "İneklerde Nitrik Oksidin Bazı Reprodüktif Olaylar Üzerine Etkisinin İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Hasan Oral, "Ultrasonografi ile Gebe Olduğu Belirlenen Köpeklerde Kan Relaksin Hormonu ve Fibrinojen Düzeylerinin Değerlendirilmesi", Ankara

Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

İbrahim Aydın, "*Siğirlerde Kan Üre-Nitrojen Düzeyinin Gebelik Oranı Üzerine Etkisinin Araştırılması*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Kudret Yenilmez, "*Repeat Breeder İneklerde Tohumlamadan Sonra GnRH ve Progesteron Uygulamalarının Gebe Kalma Üzerine Etkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Kutlay Gürbulak, "*İmmunostimulant Etkili Levamizol'ün Siğir Mastitis, Metritis ve Fötal Ölüm Üzerine Etkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Ragıp Kılıçarslan).

Mesih Kocamüftüoğlu, "*Sorunlu ve Normal Periparturient Dönem Geçiren Sütçü İneklerde Postpartum Sürecin Değerlendirilmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Nazım Akçaba, "*Sütçü İneklerde Postpartum 40. Günde Ovaryum Fonksiyonlarının Belirlenmesi ve Çeşitli Hormon Uygulamalarının Fertilité Üzerine Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Nihal Eren, "*Kedilerde İstenmeyen Gebeliklerin Sona Erdirilmesinde Aglepristone (RU 534) Kullanımı*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Nilgün Gültiken, "*Malign Meme Tümörlü Köpeklerde Operatif Girişime Ek olarak Uygulanan İmmunoterapi ve Homeopatinin Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Örsan Güngör, "*Gebe İneklerde Uygulanan Aşıların Kolostrum ve Buzağılarda IgG Konsantrasyonu Üzerine Etkileri*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Doç. Dr. Ayhan Baştan).

Özlem Onay, "*Kedilerde Ovarian Remnant Syndrome'un (ORS) Teşhis ve Tedavisi Üzerine Çalışmalar*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Doç. Dr. Cengiz Sergen Konuk).

Visal Kayacık, "Diöstrustaki Sütçü İneklerde Farklı PGF2 alfa Uygulamalarından Sonra Ovulasyonun Progesteron Ölçümü ve Ultrasonografi ile İzlenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Hasan Ceyhun Macun, "Sığır Oositlerinin In Vitro Maturasyonuna Follikül Uyarıcı Hormon ve İnsan Menopozal Gonadotropini'nin Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Hatice Akdoğan, "Dişi Köpeklerde Seksüel Siklus Dönemlerinde Uterusta Oluşan Değişikliklerin ve Patolojik Olguların Ultrasonografik Yöntemle İzlenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Murat Akbaş, "Progesteron Reseptör Antagonistlerinden Biri Olan Aglepristone (RU 46534) ile Köpeklerde Erken Dönem Gebeliklerin Sona Erdirilmesi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Doç. Dr. İsmail Kırşan).

Mustafa Küçükkebabçı, "Anadolu Mandalarında Erken Gebelik Evrelerinin ve Bu Evrelerdeki Ovaryum Aktivitesinin (Corpus Luteum ve Folliküllerin) Ultrasonik Tanısı ve Progesteron Değerleriyle İlişkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Nihat Özyurtlu, "Dişi Köpeklerde Yalancı Gebeliğin Sağaltımında Homeopati Uygulamasının Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Servet Bademkiran, "İneklerde Güç Doğuma Bağlı Şekillenen Retensiyo Sekundaryum'un Engellenmesinde Beta Blokörlerin (Carazolol) ve PGF2a'nın Etkilerinin Karşılaştırılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Huriye Horoz).

Yunus Çetin, "İmmatür Sığır Oositlerinin Vitrifikasyon Tekniği ile Ethilen Glicol ve DMSO Kullanarak Payetlerde Dondurulması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Abdülkadir Keskin, "Bursa Bölgesindeki Süt Sığırı İşletmelerinde Mastitise Karşı Hipramastivac ile Aşılamanın Profilaktik Etkisi", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Kamil Seyrek İntaş).

Besim Hasan Sontaş, "Dişi Köpeklerde Erken Yaşta Uygulanan Total Ovariohisterektomi Operasyonunun Kemik, Davranış ve Gelişim Üzerine Etkileri", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Doç. Dr. Hayri Ekici).

Bülent Polat, "Epidermal Büyüme Faktörünün Sığır Oositlerinin In Vitro Maturasyonu ve Fertilizasyonuna Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. M. Rifat Salmanoğlu).

Erhan Özenç, "Afyon Bölgesi Mandalarında Laktasyon Sürecinde Subklinik Mastitis Olgularının Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Hasan Basri Tek, "Postpartum Nonsiklik Sütçü İneklerde Progesteron-Östradiol, Progesteron-GnRH- Prostaglandin F2a veya Östradiol ile Tedaviden Sonra Folliküler Değişiklik ve Reprodüktif Performans", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Nak).

İlknur Pir Yağcı, "Koyunlarda Klinik, Mikrobiyolojik ve Biyokimyasal Metotlar ile Subklinik Mastitislerin Saptanması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Mehmet Can Gündüz, "Kısraklarda Post-partum Dönemde Uygulanan Oksitosin ve PGF2 alfa Enjeksiyonlarının Uterus İnvolyusyonuna ve Gebelik Oranlarına Etkisi", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Yrd. Doç. Dr. Güven Kaşıkçı).

Mustafa Kemal Sarıbay, "Koyunlarda Real-Time Ultrasonografi ile Embriyonik Ölümlerin İnsidansının Belirlenmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, (Danışmanı: Doç. Dr. Hüseyin Erdem).

Elvan Anadol, "Dişi Köpeklere Uygulanan Eksojen GnRH'ın Serum Östradiol 17 Beta Düzeyi ve Vagina Epitelinde Yaptığı Sitolojik Değişikliklerin İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Hande Ulusoy, "Koyunlarda Rektal ve Ekstra-Abdominal Ultrasonografik Bulgulara Dayanarak Fötal Gelişimin İzlenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Melih Uçmak, "Köpeklerde Endometrial Kistik Hiperplazi Pyometra Kompleks'in Medikal Tedavisinde Farklı Yöntemlerin Etkinliğinin

Karşılaştırılması", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006, (Danışmanı: Doç. Dr. Çağatay Tek).

Gülnaz Yılmazbaş, *"Köpeklerde Ovaryumların ve Üzerindeki Fonksiyonel Yapıların Ultrasonografi ile Belirlenmesi"*, Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Kamil Seyrek İntaş).

Hakkı Bülent Beceriklisoy, *"Köpeklerin Erken Gebelik Döneminde Matriks Metalloproteinazların ve Doku Uyuşum Antijenlerinin Uterus ve Plasentada Belirlenmesi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Halit Kanca, *"Aglepriston ile Gebelikleri Sonlandırılan Köpeklerde Uterus ve Maternal Plasentada Morfolojik Değişiklikler, Matriks Metalloproteinazı-2, -9, Doku Uyuşum Kompleksi Molekülü-I, II ve Steroid Hormon Reseptörlerinin Belirlenmesi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Murat Yüksel, *"İneklerde Klitoris Koterizasyonun LH Salınımı Üzerine Etkisinin Araştırılması"*, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Deveci).

Okan Ali Aksoy, *"Aglepriston ve Aglepriston + Cabergolin Kombinasyonu ile Köpekte Abortun İndüksiyonu"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Serhan Serhat Ay, *"Dişi Köpeklerde Kan Progesteron Hormonu Ölçümleri Amacıyla Radioimmunoassay Kiti Üretilmesi ve Kalibrasyonu"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Deniz Kılınc, *"Köpeklerde Pyometra Olgularında Bazı Biyokimyasal ve Hematolojik Parametrelerin Klinik Tablo ve Tedavi Süreci ile İlişkisi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Duygu Baki Acar, *"Sığır Oositlerinde İntrasitoplazmik Sperm Enjeksiyonu (ICSI), ICSI Sonrası Oositlerin Aktivasyonu ve Gelişim Aşamalarının Değerlendirilmesi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Duygu Kaya, *"İneklerde Kronik Endometritis Olgularında Latogen®, Eucacomp® ve PGF2 alfa Uygulamalarının Fertilite Parametreleri Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri

Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Kemal Eker, "*Köpeklerde Postpartum Sorunsuz Uterusun İnvölüsyon Sürecinin Ultrasonografi ile İzlenmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Mürşide Ayşe Demirel, "*Köpeklerde Endotoksik Pyometra Olgularında Colicilin (Polimiksin E- Ampisilin)'in Antiendotoksik Etkisinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Osman İnay, "*İneklerde İki Farklı Kuru Dönem Antibiyotik Preparatının (Cloxacilin Benzatine ve Procaine Penicilin- Neomicin Sulphate) Sağaltıcı ve Koruyucu Etkisinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Ömer Korkmaz, "*Intrastoplasmik Sperm Enjeksiyonu (ICSI) Yapılan Sığır Oositlerinde Kalsiyum İyonofor, 6-dimetilaminopurin ve Etanolun Embriyo Gelişimine Etkilerinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Tuğba Seval Fatma Toydemir, "*Bir GnRH Analogu Olan Deslorelin İmplantının Kedilerde Reprodüksiyona Etkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Ragıp Kılıçarslan).

Zahid Paksoy, "*İneklerde Tohumlama Sırası ve Sonrası GnRH veya hCG Kullanımının Kan Serumunda Progesteron Düzeyleri ve Gebe Kalma Oranları Üzerine Etkisi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Cahit Kalkan).

Zeynep Bozkurt, "*Kısıraklarda Aşım Öncesi ve Sonrası Jinekolojik Muayeneler ile Tedavi Girişimlerinin Fertiliteye Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Ali Reha Ağaoğlu, "*Köpeklerde İstenmeyen Gebeliklerin, Aglepriston'un Tek Başına veya Misoprostol, Cabergolin ve Cloprostenol ile Kombinasyonlarının Kullanılarak Sonlandırılması ve Etkilerinin Karşılaştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Birten Emre, "*İneklerde Meme Başı Derisi ile Deliğinde Şekillenen Lezyonların Dağılımı ve Sütün Somatik Hücre Sayısına Etkileri*", Ankara

Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

İsmail Hakkı Kumru, "*İneklerde Pneumovagina ve Ürovaginanın Karşılaşılma Sıklığı ve Fertiliteye Etkisi*", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Kamil Seyrek İntaş).

Mehmet Osman Atlı, "*Siklik ve Erken Gebe Kısrak Endometriyumlarında WNT (Wingless Types) Genlerinin Ekspresyonunun Araştırılması*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Nevzat Saat, "*Gebe Olmayan İzole Siğir Uterus Kontraksiyonları Üzerine Ceftiofur ve Meloxicam'ın Etkileri*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Halis Öcal).

Oktaç Yılmaz, "*İneklerde Spontan Ovidukt Kasılımları Üzerine Nitrik Oksitin Etkisinin In Vitro Olarak Belirlenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Uçar).

Osman Ergene, "*Repead Breeder İneklerde Tohumlamayı İzleyen Farklı Günlerde PRID ve GnRH ile Sağaltım Girişimleri*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Özge Turna Yılmaz, "*Gebe Koyunlarda İmmünstimülasyon Amacıyla Corynebacterium Cutis Uygulamasının Doğum Sonu Total IgG Seviyeleri ile Koyun ve Kuzu Sağlığı Üzerine Etkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Doç. Dr. Güven Kaşıkçı).

Serkan Barış Mülazımoğlu, "*Köpeklerde Siklus Tayini Amacıyla Vaginal Sitolojinin Geleneksel Mikroskop Yöntemi ve BS200Pro Yazılımı ile Dijital Formatta Değerlendirilmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Sinem Özlem Enginler, "*Kedilerde Östrusu Baskılamak İçin Kullanılan Progesteron Hormonu Uygulamalarının Meme Bezi Üzerine Etkileri*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Adem Şenünver).

Bilginer Tuna, "*İneklerde Akut Puerperal Metritislerin Seftiofur, Sefapirin ve Dinoprost Tromhetamin ile Tedavisini Takiben Subklinik Metritislerin Oluşum İnsidansının ve Fertilitenin İzlenmesi*", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Doç. Dr. Deniz Nak).

Çağlar Çalışkan, "Laktasyondaki İneklerde Nonrezidüel H₂O₂'nin İntrasisternal Uygulamasının Subklinik Mastitiste Sağaltıcı Etkinliği", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Kamil Seyrek İntaş).

İbrahim Küçükaslan, "Kronik Endometritisli İneklerde Lotagen® Uygulaması Sonrası Endometriyumdaki Ekostruktur Değişikliklerinin İncelenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Koray Yıldırım, "Kedi Oositlerinin İn Vitro Gelişimi Üzerine EGF ve IGF-1 Büyüme Faktörlerinin Etkilerinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Mehmet Cengiz, "Meme Başı Kanalı Kaplayıcıları ve Vitamin E'nin Kuru Dönem Yeni Enfeksiyonlara Karşı Koruyucu Etkinliğinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Mehmet Köse, "İsviçre Esmeri Düve ve Laktasyonda Olmayan İneklerde Ovaryum Fonksiyonlarının Östrüs Senkronizasyonu ve Gebelik Oranı Üzerine Etkisi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Tefik Tekeli).

Murat Abay, "Holştayn Irkı Düvelerde Uygulanan Ovulasyon Senkronizasyonunda İki Farklı GnRH Analogu ve Beta Karoten+ E Vitamininin Etkinliği", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Berkant Topuzoğlu, "Sütçü İneklerde Staphylococcus Aureus'a Bağlı Subklinik Mastitislerde Uzun Süreli Antibiyotik Tedavisinin Bakteriyolojik İyileşme ve Somatik Hücre Sayısı Üzerine Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Duygu Burcu Topuzoğlu, "Farklı Büyüklükteki Sığır Oositlerinin Maturasyon ve Fertilizasyonu Üzerine İnsülin Benzeri Büyüme Faktörü-1 (IGF-1) ve Epidermal Büyüme Faktörünün (EGF) Etkilerinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

İsfendiyar Darbaz, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki Sütçü İnek İşletmelerinde Meme Sağlığı ve Süt Kalitesi Parametrelerinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Şükrü Dursun, "*Laktasyonda Olmayan İsviçre Esmeri İnek ve Düvelerde Ketoprofen ve Flunixin Meglumın Uygulamasının Gebe Kalma Oranı Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erdem).

Yelda Bal, "*Gebeliği Sonlandırılan Köpeklerde Uterusun Eko Yapısının BS200PRO Yazılımı ile Dijital Formatta Değerlendirilmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Arif Taşagiren, "*Postpartum Dönemdeki İneklerde Rasyondaki Protein Oranının Süt Üre Nitrojen ve Fertiliteye Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Semacan).

Funda Eşki, "*Dişi Sığırcılarda Tek Doz GnRH Aşısının İmmunokontraseptif Etkinliği Üzerine Deneysel Bir Çalışma*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Alan).

Gaye Bulut, "*Postpartum Sorunsuz Süt İneklerinde PRID Uygulaması Sonrası Ovaryum Ultrasonografisi ve Fertilité Parametrelerinin Değerlendirilmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

İbrahim Mert Polat, "*İneklerde Ovaryumların Folliküler Kistik Dejenerasyonlarının Etiyopatogenezinde Follikül İçi Bazı Büyüme Faktörlerinin (GDF-9, GATA-4, GATA-6, IGF-I, IGF-II) Etkisinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Kağan Ayanoğlu, "*İneklerde Gebeliğin Erken Dönemlerinde Oluşan Mastitislerin Gebeliğin Sürdürülmesi Üzerine Etkisi ve Tespit Edilen Etkenlerin Antibiyotik Duyarlılıklarının Araştırılması*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Tevfik Tekeli).

Muhammed Kürşad Birdane, "*Kisspeptinin Koyunlarda Bazı Reprodüktif Parametrelere Etkisi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Doç. Dr. Hacı Ahmet Çelik).

Nesibe Özlem Atabay, "*Akkaraman Irkı Koyunlarda Arı Sütünün Fertilité Üzerine Etkisi*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Önder Aytekin, "*Laktasyondaki Akut Mastitisli Süt İneklerinde Meme İçi Uygulanan 1. Kuşak Sefalosporin ve Proteolitik Enzim Kombinasyonunun*

Tedavideki Etkinliğinin Araştırılması", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Hatice Esra Canatan, *"İnek ve Düvelerde Vücut Kondisyon Skoru Değişiminin Postpartum Döneme ve Fertilité Parametrelerine Etkisi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Semra Kaya, *"Süt İneklerinde Renkli Doppler Ultrasonografi ile Korpus Luteumun Kanlanma Alanının Belirlenmesi ve PGF2a Uygulamaları Arasındaki İlişkinin Araştırılması"*, Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, (Danışmanı: Doç. Dr. Cihan Kaçar, Doç. Dr. Bülent Polat).

Zehra Akıntuğ, *"Sağım Makinesi Fonksiyon Hatalarının Bireysel ve Tank Sütü Somatik Hücre Sayısı ile Sürü Mastitis Prevalansı Üzerine Etkisi"*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Ayşe Merve Köse, *"Saanen Keçilerinde Embriyoların Vitrifikasyon Yöntemiyle Dondurulması"*, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Tefvik Tekeli).

Ebru Karakaya, *"Sütçü İneklerde Cinsiyeti Belirlenmiş Spermının Kullanımı"*, Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Gümen).

Ebubekir Yazıcı, *"Türk Saanen Keçilerinde Embriyonik ve Fötal Gelişimin Transrektal ve Transabdominal Ultrasonografi Yöntemleri ile İzlenmesi"*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Doç. Dr. Erhan Özenç).

Gamze Evkuran Dal, *"Aşım Sezonundaki Kısıraklarda Follikül Gelişiminin Büyüme Faktörleri ve Hormon Ölçümleri ile Değerlendirilmesi"*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Güven Kaşıkçı).

İrfan Tur, *"Koyun Rasyonundaki Ham Protein Oranının Kan Üre Nitrojen, Ovaryum Fonksiyonu, Fertilizasyon, Uterus Fizyolojisi ve Embriyo Kalitesi Üzerine Etkisi"*, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Neslihan Gürkan, *"Kistik Ovaryumlu İneklerde Kan Serumunda Progesteron Düzeyleri ile Sütün Biyokimyasal ve Mikrobiyolojik Profilinin Araştırılması"*, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Kırşan).

Sakine Ülküm Çizmeçi, "*In Vivo Olarak Elde Edilen Saanen Keçisi Embriolarının Farklı Kriyoprotektanlar Kullanılarak Yavaş Yöntemle Dondurulması*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Armağan Kirdeci, "*Sıcaklık Stresi Altındaki Sütçü İneklere Uygulanan Vitamin C' nin Bazı Kan Parametrelerine ve Gebelik Oranına Etkisi*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayrettin Çetin).

Emsal Sinem Özdemir Salcı, "*Koyunlarda Farklı Doğum İndüksiyon Yöntemlerinin Hormonal ve İmmünolojik Yönden Karşılaştırılması*", Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Kamil Seyrek İntaş).

Kübra Karakaş, "*Ankara Keçilerinde Embriyo Transfer Uygulamaları*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Mushap Kuru, "*Holstein Irkı Düvelerde Progesteron İle Kombine Edilen Cosynch Protokolünde Ovulasyonun Uyarılması Amacıyla hCG veya GnRH Hormonu Kullanılmasının Gebelik Oranları Üzerine Etkisi*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Doç. Dr. Hasan Oral, Prof. Dr. Armağan Çolak).

Nebi Çetin, "*Doğumu Erken Uyarılan Koyunlarda Kuzuların Neonatal Yaşama Kabiliyetlerinin Araştırılması*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal, Prof. Dr. Sait Şendağ).

Seçkin Salar, "*Primipar İneklere Kan BHBA Düzeyi Ovsynch'e Yanıtı Etkiler Mi?*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Ece Koldaş, "*Postpartum Dönemdeki İneklere İntrauterin Yolla Povidon İyot Uygulamalarının Postpartum Uterus Enfeksiyonları ve Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkileri*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016, (Danışmanı: Doç. Dr. Murat Fındık).

Zeynep Günay Uçmak, "*Meme Tümörlü Köpeklerde Metastazik Potansiyelin Preoperatif Dönemde Alınan Periferik Kandan Prognostik Tümör Belirleyicilerin (Marker) Tayini ile Belirlenmesi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016, (Danışmanı: Doç. Dr. Kazım Güvenç).

Anıl Demeli, "*Türkiye'de Sığır ve Koyunlarda Görülen Yavru Atma Olgularının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi*", Ondokuz Mayıs

Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Doç. Dr. Murat Fındık).

Eyyüp Hakan Uçar, "*Köpeklerde Luteolizisin Moleküler Mekanizmasının Araştırılması*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanları: Prof. Dr. Hayrettin Çetin, Doç. Dr. Mehmet Osman Atlı).

Gökçe Onur Ünal, "*Blastosist Sıvısı Aspirasyonunun In Vitro Sığır Embriolarında Dondurma Sonrası Viyabiliteye Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Halef Doğan, "*Östrüs Döneminde Uygulanan Buserelin Asetat'ın (GNRH Analogu) In Vivo İnek Miyometriyal Kontraksiyonları Üzerine Etkisi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Muhterem Aydın).

Hanifi Aydın, "*Süt İneklerinde Erken Gebelik Teşhisi Amacıyla Kan ve Sütte Kullanılan Pags (Pregnancy Associated Glycoproteins) Testinin Değerlendirilmesi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Mert Kundak, "*Postpartum İlk Östrustaki Kısırlarda Çiftleşme Öncesi ve Çiftleşme Sonrası Yapılan Uterus Lavajı ve Oksitosin Uygulamalarının Fertilitateye Etkisi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Ragıp Kılıçarslan).

Orçun Cannazık, "*Holstein Irkı İneklerde Suni Tohumlama Sonrası Farklı Günlerde Endometriyal Ekotekstürün Değerlendirilmesi*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Bülent Polat, Doç. Dr. Duygu Kaya).

Gizem Tez, "*Dişi Köpek Kısırlaştırma Programlarında Laparoskopik Cerrahi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Doç. Dr. Halit Kanca).

Gökhan Bozkurt, "*Sütçü Keçilerde Mastitis Aşılarının Etkinliklerinin Araştırılması*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Güneş Sönmez Çeşme, "*Yeni Doğan Taylarda Görülen Yetersiz Bağışıklık Sendromlarını Engellemek Amaçlı Gebe Kısırlara Verilen Bağışıklık Uyarıcılarının Etkilerinin Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayri Ekici).

Hasan Alkan, "Repeat Breeder İneklerde Tohumlama Sonrası Progesteron, Hcg ve Progesteron+Hcg Uygulamasının Gebe Kalma Oranları Üzerine Etkisi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erdem).

Murat Onur Yazlık, "İsviçre Esmeri İnek ve Düvelerde Geçiş Döneminde Vitamin, İz Element ve Mineral Madde Uygulamalarının Fertilitateye Etkisinin Araştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Tuğçe Demirlek, "İneklerde İnaktif Parapoxvirus Ovis Paraimmunitate Aktivatörünün Mastitis Profilaksisi ve Subklinik Mastitis Tedavisindeki Etkinliği", İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Sabuncu).

Tuğra Akkuş, "Tavşanlarda Farklı İntrauterin Bölgelerdeki Feto-Plasental Dokuların Ultrasonografik Muayeneler ile Değerlendirilmesi", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Güneş Erdoğan).

Uğur Kara, "Östrus Senkronizasyonu ve Süperovulasyon Öncesi Gonadotropin Uygulamasını Takiben Kısa Süreli Ekzojen Progesteron Verilen ve Süperovulasyon Uygulanan Donörler ile Klasik Süperovulasyon Metodu Uygulanan Donörlerin Elde Edilen Embryo Sayısı ve Kalitesi Yönünden Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Abdurrahman Takcı, "Akkaraman-Kangal Koyunlarında Erken Anöstrüs Döneminde Resenkronizasyon Uygulaması ile Östrüs ve Ovulasyonun Uyarılması", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Ahmet Yavuz, "RIA Yöntemiyle Kanda ovPAG Ölçümüne Dayalı Koyunlarda Erken Gebelik Teşhisi", Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanları: Prof. Dr. R. Gözde Özalp, Dr. Olimpia Barbato).

Barış Güner, "Sütçü Düvelerde Cinsiyeti Belirlenmiş Sperma İle Östrus Başlangıcını Takiben Farklı Saatlerde Tohumlamanın Gebelik Oranı Üzerine Etkisi", Bursa Uludağ Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Gümen).

Cevdet Peker, "Postpartum Klinik ve Subklinik Endometritisli Sütçü İneklerde Tanı Anındaki ve Tedavi Sonrasındaki İnflamatuvar Sitokin Düzeylerinin Değerlendirilmesi", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Bayazıt Musal).

Fatma Satılmış, "*Farklı Antioksidanların (Pentoksifilin ve Borik Asit) İn Vitro Sığır Embriyo Kültür Medyumlarına İlavesinin Embriyo Gelişimi ve Kalitesi Üzerine Etkileri*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Mehmet Buğra Kıvrak, "*Prepubertal Dişi Kuzularda Aşım Sezonu Dışında Uygulanan Sülpirid'in Reprodüktif Etkisinin Belirlenmesi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Aydın).

Metehan Kutlu, "*İvesi Irkı Koyunlarında Kısa Süreli Progesteron Uygulamasını Takiben GnRH Enjeksiyonlarının Üreme Parametreleri Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Neffel Kürşat Akbulut, "*Koyunlarda Östrus Siklusunda ve Gebeliğin Erken Döneminde Uterustan Elde Edilen Ultrason Görüntülerinin İşlenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hacı Ahmet Çelik).

Serdal Kurt, "*İneklerde Prepartum Antioksidan Uygulamalarının Oksidatif Stres Enerji Metabolizması ve Kolostrum Kalitesine Etkisinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Ali Can Çetin, "*Anadolu Mandalarında Erken Gebelik Teşhisinin Luteal Vaskularizasyon, Luteal Boyut ve Kan Progesteron Konsantrasyonu Ölçümleri ile Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Güven Kaşıkçı).

Firdevs Binli, "*Köpeklerde Orta Dönem Gebeliklerin Sonlandırılmasında 3 β -Hidroksisteroit Dehidrojenaz İnhibitörünün Etkinliği*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Serhan Serhat Ay).

Muzaffer Onur Şeran, "*Sonoelastografik Gerinim Yöntemi ile Dişi Köpeklerde Meme Neoplazilerinin Malignite ve Benignite Açısından Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Çağatay Tek).

Taha Burak Elifoğlu, "*Süt İneklerinde Laktasyonun İlk 100 Gününde Şekillenen Subklinik Mastitislerde Somatik Hücre ve Toplam Bakteri Sayısı ile Bazı Antioksidan Maddelerin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Yüksek Lisans Tezleri

Birol Birincioğlu, "*Jersey Irkı İneklerin Doğum Felci Olgusunda Sağaltıma Yanıt ve Sağaltımın Semptomların Sürecine Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Gökhan Oba, "*Ratlarda Siklus Dönemlerinin ve Gebeliğin Vaginal Smear Yöntemi ile İki Boyama Tekniği Kullanılarak Saptanması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Mehmet Zeki Balık, "*Köy Koşullarında İnek Mastitislerinin Yıl İçinde Dağılımları*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Nazım Akçaba, "*İvesi Irkı Koyunlarda Medroxyprogesterone Acetate ve PMSG'nin Östrus Senkronizasyonu ve Fertilite Üzerine Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

Ahmet Uyar, "*Koyunlarda Erken Anöstrus Döneminde Melatonin Uygulamalarının Ovulasyon ve Gebelik Üzerine Etkisi*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001, (Danışmanı: Doç. Dr. Muhammet Alan).

Süleyman Sağcan, "*Erken Anöstrus Döneminde Siirt Keçilerine Melatonin Uygulamalarının Ovulasyon ve Gebelik Oranları Üzerine Etkileri*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001, (Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim Taşal).

Funda Meral, "*TİGEM'e Bağlı Sütçü İnek İşletmelerinde Uygulanan Reprodüktif Kayıt Sistemlerinin İncelenmesi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Ahmet Atalay Yıldız, "*Köpeklerde Genital Organ Hastalıklarının Tanısında Kullanılan Muayene Yöntemleri*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Asena Ülkü Ünal, "*TVT'de Uygulanan Tedavi Yöntemleri*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

İlker Sarıtaş, "Repeat Breeder İneklerde Tohumlama Sonrası Intrauterin Penisilin+Streptomisin Kombinasyonu Uygulamasının Gebe Kalma Oranına Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Lale Çınar Bulucu, "Köpeklerde Jinekolojik Operasyonlarda Ksilazin/Propofol ve Ksilazin/Ketamin Anestezilerinin Bazı Klinik Parametrelere Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Okan Ali Aksoy, "Köpekte Erken Gebelik Döneminde Sitoplazmik Yapılara Karşı Oluşan Antikorların Titreleleri ve Floresan Görüntüleri Üzerinde Çalışmalar", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Petek Berker, "Köpeklerde Postoperatif Ovariohisterektomi Komplikasyonları", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Gökhan Gencer, "Tavşanlarda Oral Misoprostolün Kontraseptif Etkisinin Araştırılması", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, (Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim Taşal).

Halil Filiz, "Sütçü İneklerde Postpartum Anöstrusu Etkileyen Faktörler ve Sağıltım Seçenekleri", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Mehmet Osman Atlı, "Şanlıurfa Bölgesindeki Safkan Arap Kısraklarında Dinoprost ile Östrüs Senkronizasyonu ve Gebelik Oranlarının Araştırılması", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, (Danışmanı: Doç. Dr. Hayrettin Çetin).

Murat Abay, "Laktasyondaki Sütçü İneklerde Staphylococcus Aureus'un Neden Olduğu Subklinik Mastitislerin Tedavisinde Sefkuinom ve Amoksisilin-Klavulonik Asitin Etkinliklerinin Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Ömer Korkmaz, "Şanlıurfa Bölgesindeki Safkan Arap Kısraklarında Cloprostenol Enjeksiyonuyla Seksüel Senkronizasyon ve Bu Uygulamanın Gebelik Oranlarına Etkisi", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004, (Danışmanı: Doç. Dr. Hayrettin Çetin).

Cem Fırat, "Dişi Köpeklerde Test Simplets Vaginal Sitoloji Yöntemi ile Östrüs Siklusunun İzlenmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Erhan Oktay, "*Kısraklarda Puerperal Dönemin İzlenmesi ve Tay Kızgınlığında Tohumlamanın Etkinliği*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Funda Eşki, "*Köpeklerde Deneysel Uterus Ensizyonlarının Fibrin Yapıştırıcı ile Kapatılması*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Alan).

İbrahim Akar, "*Yeni Zelanda Beyazı Tavşanlarda Reprodüktif Parametreler ve Bazı Gebelik Tanı Yöntemlerinin Etkinliklerinin Karşılaştırılması*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Esra Canooğlu).

Nesibe Özlem Atabay, "*Köpeklerde Ultrasonografik Tanı ile Gebelik Teşhisi ve Bulguları*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Oktay Yılmaz, "*Köpeklerde Ovaryumların Ultrasonografik ve Postoperatif Muayeneleri*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Uçar).

Osman Sezer, "*Van'da Kesilen Dişi Sığırların Genital Organlarında Görülen Lezyonların İnsidensinin İncelenmesi*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Önder Aytekin, "*Doğum Sonrası Hipokalsemi Şekillenen İnekler ile Buzağuları Arasında Kalsiyum, Fosfor ve Alkalen Fosfataz Seviyeleri İlişkilerinin Araştırılması*", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Canan Şentürk, "*Ultrasonografi ile Ovulasyon ve Gebelik Dönemleri Saptanan Köpeklerde Fötometri*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Salmanoğlu).

Hüseyin Ülker, "*Alman Çoban Köpeklerinde Klasik Östrus Takibi ile Vaginal Sitolojik Muayenenin Fertilité Üzerine Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Aydın Oltu, "*İneklerde Ovaryum Fizyolojisinin Mevsim Sıcaklığı ile İlişkisinin Postmortem Belirlenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hacı Ahmet Çelik).

Musa Çetin, "Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Doğum ve Jinekoloji Kliniğinde Karşılaşılan Meme Sorunları", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Alan).

Tuğrul Tarımcılar, "İneklerde Meme Papillomatozisi'nin Tedavisinin Lokal veya Sistemik Theranekron Uygulamalarının Etkisi" Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Tunç Adataş, "İneklerde Ovsynch ve Co-Synch Yöntemleri ile Ovulasyonun Senkronizasyonu", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Başak Turhan, "Kedi Oositlerinin In Vitro Maturasyonunda Farklı Vasatların Etkilerinin Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Mustafa Çimen, "Ovulasyonları Senkronize Edilmiş İnek ve Düvelerde Tek ve Çift Tohumlamanın Gebelik Oranına Etkilerinin Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Ün).

Volkan Nevruz Arıkan, "Nehir Mandalarında Bazı Üreme Özellikleri, Östrus Semptomları ve Östrusun Belirlenmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Uçar).

Alev Ülkü, "Doğu Akdeniz Sahillerinde Yuvalayan "Chelonia mydas" ve "Caretta caretta" Deniz Kaplumbağalarında Reprodüktif Organların ve Yumurta Gelişiminin Ultrasonografi ile Görüntülenmesi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Ergün).

Barış Ulutaş, "Suböstruslu Sütçü İneklerde Norgestomet ile Birlikte Prostaglandin Kullanımının Fertilité Üzerine Etkisi", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Güneş Serin).

Derya Gürsoy Dinçbilek, "İneklerde Meme Başlarının Postmortem Endoskopik Muayenesi", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Doç. Dr. Sait Şendağ).

Erhan Elibol, "Ovsynch Uygulanan İneklerde Sun'î Tohumlama Sonrası 12. Günde Yapılan GnRH Enjeksiyonunun Gebelik Oranına Etkisi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Uçar).

Gözde Matyar, "Kısıraklarda Aşım Sonrası Geçici Stapler (zımba) Uygulamalarının Gebe Kalma Üzerine Etkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Ergün).

Mustafa Can Gün, "İneklerde Reprodüktif Sürü İdaresi Programı Kapsamında Post Partum Dönemin İzlenmesi ve Fertiliteye Katkısı", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Mustafa Özcan Özer, "Aşım Sezonunda Şami Keçilerinde Progestagen İçeren Deri Altı İmplant ve Vaginal Süngerlerin Uzun ve Kısa Süreli Uygulamalarının Fertilité Üzerindeki Etkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gökhan Doğruer).

Özgür Altun Akın, "Sütçü İneklerde Erken Gebeliğin Tanısında Transrektal ve Transvaginal Ultrason Muayenesinin Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, (Danışmanı: Prof. Dr. Kutlay Gürbulak).

Çiğdem Başbuğan, "Tek Doz ve Bölünmüş Doz Eksojen PMSG Uygulamalarının Erken Anöstrüs Dönemindeki Koyunlarda Östrüs Gösterme ve Gebe Kalma Oranları Üzerine Etkisinin Araştırılması", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Ergün Kayaalp, "Akkaraman Irkı Koyunlarda FSH Uygulaması Sonucu Elde Edilen Süperovulasyon Cevabının Değerlendirilmesi", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Münevver Eda İrez, "Köpeklerde Meme Tümörlerinin Klinik ve Ultrasonografik Yöntemlerle Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Erol Alaçam).

Ozan Bilgen, "Postpartum Farklı Günlerde Double-Ovsynch ile Senkronize edilen İneklerde Bazı Reprodüktif Parametrelerin İncelenmesi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erhan Özenç).

Ramazan Bolat, "Van ve Çevresi Süt İnekçiliğinin Reprodüktif Sorunlarının Araştırılması", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Doç. Dr. Sait Şendağ).

Şadiye Turaman, "Sütçü Sığırlarda California Mastitis Testi (CMT) Kontrolleri ile Yapılan Mastitis Taramaları Sonucu Uygulanan Antibiyotik Tedavilerinin Başarı Oranları", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Selim Aslan).

Uğur Kara, "Sığırlarda Emriyo Transferinde CIDR ile Senkronize Edilen Donörlerde Östrus Öncesi Gerçekleştirilen Çift PGF2a Uygulamalarının Elde Edilen Embriyoların Kalitesi ve Sayısı Üzerine Etkileri", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Ulvi Çukur, "Köpeklerde Transmissible Venereal Tümör Olgularında Vincristine Sulphate'ın Etkinliğinin Makroskopik ve Sitolojik Olarak Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Prof. Dr. İsmail Hakkı İzgür).

Yüksel Kudret, "Retentio Secundinarum Sorunlu İneklerde İntrauterin Antibiyotik ve Tarantula Cubensis Ekstraktı (Theranekron®) Uygulamalarının Bazı Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkileri", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yaşar Ergün).

Cengiz Yılmaz, "İnek ve Düvelerde Ovsynch Öncesi Uygulanan PGF2alfa ve GnRH Enjeksiyonlarının Gebelik Oranlarına Etkisi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Uçar).

Gönül Pirci, "Mastitisli İneklerin Meme Kanalının Ultrasonografik Muayenesi", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Doç. Dr. Kutlay Gürbulak).

Mehmet Doğanay, "Merinos Irkı Koyunlarda Anöstrus Döneminde Progesteron+PMSG Uygulamalarının Östrusun Uyarılması, Senkronizasyonu ve Gebelik Oranlarına Etkileri", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Mehtap Bolat, "Köpeklerde En Uygun Çiftleştirme Zamanının Tespitinde Kullanılan Vajinal Mukozanın Elektriksel Direncinin Ölçülmesi ve Vajinal Sitoloji Tekniklerinin Karşılaştırılması", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Semra Kaya, "Üreme Mevsimi Dışındaki Tuj Koyunlarında Progesteron Destekli GnRH hCG ve PGF2a Uygulamalarının Fertilité Üzerine Etkisi",

Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Doç. Dr. Cihan Kaçar).

Ziver Üstün, "*Sıcak Stresi Altındaki Süt İneklerinde Tohumlama Protokolü Sonrası Epidural GnRH Uygulamasının Gebelik Oranı Üzerine Etkisi*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011, (Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet Ceylan).

Ali Duralıoğlu, "*Keçilerde Sağım Hijyeninin Meme Sağlığına ve Süt Kalitesine Olan Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Deniz Yosun Switjnk, "*Evcil Kedilerde Bazı Gebelik Parametrelerinin Ultrasonografik Ölçüm Değerleri ile Reel Ölçüm Değerleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Erol Koca, "*Aşım Sezonu İçerisinde Gebe Kalmayan Arap Kısraklarda Reprodüktif ve Metabolik Sorunların Değerlendirilmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Erhan Özenç).

Mehmet Çatalkaya, "*Çiftleşme Sezonundaki Tuj Melezi Koyunlarda Follikül Dinamiklerinin Renkli Doppler ve B Mod Ultrasonografi ile Belirlenmesi*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Doç. Dr. Şükrü Metin Pancarcı).

Merve Tural, "*Diöstrustaki ve Anöstrustaki Köpeklerde Östrusun Uyarılması*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Doç. Dr. Bayazıt Musal).

Resul Koçyiğit, "*Bolu Mudurnu Bölgesinde Bulunan Süt İneklerinde Subklinik Mastitis İnsidansının Belirlenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Uçar).

Sidal Alparslan, "*Diyarbakır İli Ergani İlçesinde Döl Tutmayan İneklerde Sığırların Bulaşıcı Rinotrakeitisi Hastalığının Yaygınlığı*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012, (Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rişvanlı).

Burhan Yücel, "*Seksüel Siklusun Farklı Dönemlerindeki Köpeklerde Kan Progesteron ve 17 β -Östradiol Seviyelerinin RIA ve ECLIA Yöntemleriyle Araştırılması*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Uçar).

Doğan Dalgıç, "İneklerde Meme Başı Derisinde Şekillenen Lezyonların Dağılımı ve Mastitis Üzerine Etkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Gökhan Sarı, "Isı Stresinin Süt İneklerinde Süt Verimi ve Fertilité Parametreleri Üzerine Etkisi", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kaymaz).

Hafize Tuğba Yüksel, "Diöstrus Döneminde Olan Köpeklere GnRH Antagonisti (Cetrorelix) Uygulamalarının Progesteron Değeri Etkisinin Araştırılması", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Doç. Dr. Örsan Güngör).

Hasan Alkan, "Kuru Döneme Çıkarken Enfekte ve Sağlıklı Meme Loblarında California Mastitis Test (CMT) ve Somatik Hücre Sayısı ile Bakteriyolojik Muayene Sonuçlarının Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan Baştan).

Ümit Feyyaz Kocaarslan, "Siğirilerde Gebeliğin Son Döneminde Uygulanan Vitamin E ve Selenyumun Postpartum Dönem Sorunları Üzerine Etkisi", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayrettin Çetin).

Berkay Turna, "Tavşanlarda Gebelik Boyunca B-Mod ve Doppler Ultrasonografi Yardımıyla Fötal Gelişimin İncelenmesi", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, (Danışmanı: Doç. Dr. Güneş Erdoğan).

Eyyüp Hakan Uçar, "Sütçü Düvelerde Meloksikam'ın Suni Tohumlama Sonrası Farklı Uygulamalarının ve Dozlarının Gebelik Oranına Etkileri", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayrettin Çetin).

Muhammed Nevzat Algan, "Laktasyondaki Pırlak Irkı Koyunlarda Fluorogeston Asetat ve Ecg Uygulamalarının Bazı Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkileri", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Oktay Yılmaz).

Serkan Ali Akarsu, "Elbistan Termik Santrali'nin Etrafında Yetiştirilen Siğirilerin Folikül Sıvılarında Ağır Metal ve Oksidatif Stres Parametrelerinin Değerlendirilmesi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, (Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rişvanlı).

Şaziye Ural, "Gebe Tavşanlarda Deneysel Ketozis Olgularında Fetal Umbilikal Arter Doppler Uygulamalarının Diagnostik Etkinliğinin İncelenmesi", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014, (Danışmanı: Doç. Dr. Güneş Erdoğan).

Coşkun Can, "İneklerde Tohumlama Sonrası Uygulanan Lesirelin Asetat (GnRH Analogu)'ın Gebelik Üzerine Etkisi", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Hamit Yıldız).

Erdem Topçu, "Sütçü İneklerde Progesteron ile (PRID®) Desteklenen Ovsynch Yönteminin Gebelik Oranı Üzerine Etkisi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Doç. Dr. Serhan Serhat Ay).

Harun Çınar, "Sütçü İneklerde Subklinik Endometritislerin Tanısında Endometriyal ve Servikal Sitolojinin Lökosit Esteraz Testi İle Karşılaştırılması", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Reha Ağaoğlu).

Kevser Bahadır Nergiz, "Norgestomet İçeren Deri Altı İmplant Yöntemiyle Östrüsleri Senkronize Edilen Düvelerde PMSG İlavesinin Gebelik Oranlarına Etkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Metehan Kutlu, "Laktasyondaki Holstein İneklerde Arz Oranını Arttırmaya Yönelik İki Ön Senkronizasyon Protokolünün (PG3G ve G6G) Karşılaştırılması", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Ramazan Sertkol, "Laktasyondaki İneklerde Tohumlama Anında Azaltılan GnRH Dozunun Gebelik Oranı Üzerine Etkisi", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Zekeriya Atasever, "Giresun İlinde Bulunan Büyükbaş İşletmelerin Yapısal Özelliklerinin Reprodüktif Parametreler Yönünden İncelenmesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015, (Danışmanı: Prof. Dr. Murat Fındık).

Burçin Bağ Keleş, "Karayaka Irkı Koyunlarda Üreme Mevsimi Dışında Östrüs Siklusunun Uyarılması ve Dölverimi Üzerine Etkileri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Danışmanı: Prof. Dr. Murat Fındık).

Cüneyt Sertkol, "*Sütçü İneklerde Akut Klinik Mastitislerde Meme İçi Ozon Tedavisinin İyileştirici Etkisi*", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Güler Berberoğlu, "*Anöstrus Sezonundaki Bafra ve Acıpayam Irkı Koyunlarda Uygulanan Uzun ve Kısa Etkili Progesteronun Dölverimi Üzerine Etkisi*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Danışmanı: Prof. Dr. Kutlay Gürbulak).

Orhan Akın Kiremitçi, "*Köpeklerde Ovaryohistektomi Öncesi Karprofen, Tarantula Cubensis ve Sefovesin Sodyum Uygulamalarının Postoperatif Ağrı Bulguları ve Komplikasyonları Üzerine Etkisi*", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mesih Kocamüftüoğlu).

Ömer Faruk Akbaş, "*İvesi Irkı Koyunlarda Aşım Sezonu İçinde Farklı Senkronizasyon Programlarının Bazı Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkisi*", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, (Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ayşe Merve Köse).

Ali Çelik, "*Yüksek Verimli Düve ve İneklerde Periparturient Dönemde Propilen Glikol ve Monensin Desteğinin Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Dursun Ali Dinç).

Eren Karabulut, "*Safkan Arap Kısıraklarında Folikül Gelişimi ve Erken Gebeliklerin Ultrasonografi İle İzlenmesi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Halis Öcal).

Fahri Önder Seyhan, "*İneklerde İki Farklı Yöntemle Östrus Senkronizasyonunu Takiben Foliküler Gelişim ve Gebelik Oranlarının Karşılaştırılması*", Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Armağan Çolak).

Gülşah Saral, "*Köpek Büyüklüklerine Göre Ovaryohistektominin Optimal Süresi ve Moniterizasyon Parametrelerinin Araştırılması*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Doç. Dr. Serhan Serhat Ay).

Mahmut İbiş, "*Saanen Keçilerinde Çiftleşme Sonrası Progesteron ve Gonadotropin Uygulamaları ve Gebelik Oranlarının Belirlenmesi*", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Reha Ağaoğlu).

Mehmet Saydan, "*Malatya Arguvan Yöresinde Süt İneklerinde Subklinik Mastitis Prevalansı*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Cahit Kalkan).

Mustafa Kara, "*Klinik Endometritli İneklerde Farklı Tedavi Seçeneklerinin Reprodüktif Parametrelere Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Güler).

Ozan Karakuş, "*İneklerde Erken Gebelik Tanısında Fassisi Bovipreg Test Kitinin Tam Kan ve Kan Serumunda Etkinliğinin Araştırılması*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Prof. Dr. Cihan Kaçar).

Öge Gözütok, "*Dişi Köpeklerde Diöstrus, Proöstrus ve Anöstrus Dönemlerine Ait Vajinoskopi Görüntülerinden Bilgisayarla Görme Teknikleriyle Seksüel Siklusun Belirlenmesi*", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Doç. Dr. Hakkı Bülent Beceriklisoy).

Uğur Uçar, "*Koyunlarda Gebelik İlişkili Glikoproteinler (PAGS) ile Gebelik Teşhisi*", Dicle Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017, (Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Osman Atlı).

Egemen Erçetin, "*Sütçü İneklerde Postpartum Rutin İntrauterin Tedavilerin Fertiliteye Etkisi*", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Yunus Çetin).

Lokman Şaki, "*İneklerde Östrus Siklusu Uterus Ekojenitesindeki Değişikliklerin Araştırılması*", Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Bülent Polat).

Muhammad Furqan Asghar Chacher, "*İneklerde Postpartum Ekotekstür Değişikliklerinin Değerlendirilmesi*", Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Armağan Çolak).

Pınar İpek, "*Ratlarda Anti-Müllerian Hormon, Kisspeptin 1 ve Kisspeptin 1 Reseptör Düzeylerinin İncelenmesi*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Ali Rişvanlı).

Şöhret Güler, "*Farklı Vitrifikasyon Yöntemleri ile Dondurulan Sığır Oositlerinin Çözdürme Sonrası In Vitro Maturasyon Başarıları*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Afşin Köker).

Yasemin Kaplan Bilmez, "*Koyunlarda Erken Gebelik Teşhisinde Sığır Gebelik İlişkili Glikoprotein Kitlerinin Kullanılabilirliğinin Araştırılması*",

Dicle Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018, (Danışmanı: Prof. Dr. Nihat Özyurtlu).

Anıl İnan Cebeci, "*Simental Irkı İneklerde Laktasyon Sayısının Somatik Hücre Sayısına Etkisi*", Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Armağan Çolak).

Birol Can Eren, "*Dişi Köpeklerde Seksüel Siklusların Farklı Dönemlerinde İki Farklı Vaginal Sitoloji Boyama Yöntemi ile Hızlı Progesteron Testinin Karşılaştırılması*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Taşal).

Büşra Hilal Gültekin, "*Anadolu Mandalarında Meme Bezi Lenf Düğümünün Ultrasonografik Muayenesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hacı Ahmet Çelik).

Cengiz Çırak, "*Akkaraman ve Pırlak Irkı Koyunlarda Serum Antimüllerian Hormon Seviyeleri ile Koyun Başına Düşen Kuzu Sayısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Ali Reha Ağaoğlu).

Ender Çolak, "*Ovariohisterektomi Yapılan Köpeklerde Sprey Lidokain Uygulamasının Postoperatif ve Oksidatif Stres ile Ağrı Üzerine Etkilerinin Karşılaştırılması*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Oktay Yılmaz).

Esra Saltık, "*Holştayn Düve ve İneklerde Serum Anti Müllerian Hormon Düzeyleri ile Fertilité İlişkinin Araştırılması*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Yunus Çetin).

Fatih Onay, "*İneklerde Farklı Sürelerde Yapılan Progesteron Uygulamalarının Gebelik Oranına Etkisinin Araştırılması*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Örsan Güngör).

Fatma Gökçe Yağcı, "*Primipar Sütçü İneklerde Periparturient Dönemde Karşılaşılan Sorunların Doğumu İzleyen İlk 150 Gündeki Bazı Reprodüktif Parametreler ve Süt Verimi Üzerine Etkisi*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Rifat Vural).

İbrahim Dolğun, "*Sütçü İneklerde Subklinik Mastitislerde Meme İçi Ozon Tedavisinin İyileştirici Etkisi*", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

İbrahim Özbilek, "Azaltılmış Doz PGF_{2α} Kullanılarak Yapılan Seksüel Senkronizasyonun Koyunlarda Bazı Reprodüktif Parametreler Üzerine Etkisi", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar Ergün).

İbrahim Şahan, "Holştayn Irkı İneklerde Progesterona Dayalı Senkronizasyonda Farklı Zamanlarda PGF_{2α} Enjeksiyonunun Gebelik Oranına Etkisi", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Cihan Kaçar).

İsmet Sarıkurt, "Anöstrus Dönemindeki Tuj Koyunlarına Östrus Senkronizasyonu Amacıyla Melatonin İmplant ve İnvaginal Sünger Uygulamasının Melatonin Konsantrasyonu ile Oksidatif Strese Etkisi", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Oral).

İzel Er, "Ovaryohistektomi Yapılan Kedilerde Preemptif Butorfanol ve Karprofen Uygulamalarının Kortizol, C- Reaktif Protein ve Yaşamsal Veriler Üzerine Etkileri", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Bayazıt Musal).

Konca Aksu, "Üreme Sezonunda Fluorogestone Asetat ile Senkronize Edilen Keçilerde Aşım Sonrasında Yapılan Steroid ve non Steroid Antienflamatuvar Enjeksiyonlarının Gebelik Oranları Üzerine Etkisi", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Gökhan Doğruer).

Lügen Tektepe, "Kedi-Köpeklerde Ovaryohistektomi Operasyonu Sonrası Görülen Komplikasyonlar", Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hakan Kalender).

Mehman Hajizada, "Karadolak Irkı Koyunlarda Üreme Mevsimi Dışında Östrüs Siklusunun Uyarılması ve Dölverimi Üzerine Etkileri", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Murat Fındık).

Merve Altop, "Ovariohistektomi Yapılan Köpeklerde Cerrahi Yaklaşımın Postoperatif ve Oksidatif Stres ile Ağrı Üzerine Etkisi", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Oktay Yılmaz).

Merve Atasever, "Post-Breeding Endometritise Duyarlı Kısırakların İntrauterin Antibiyotik Uygulamaları ile Tedavisi", Harran Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Birten Emre).

Muhammed Allabban, "*Aşım Sezonunda Östrüleri Senkronize Edilen İvesi Irkı Koyunlarda Aşım Sonrası Flunixin Meglumın Uygulamasının Döl Verimi Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erdem).

Özer Dalaman, "*Anöstrus Döneminde; 9 Gün ve 12 Gün Süreyle Progestagen İçeren İntravaginal Sünger ile Senkronize Edilen Koyunlarda Kızgınlık ve Gebelik Oranlarının Araştırılması*", Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Örsan Güngör).

Rıdvan Kaya, "*Üreme Sezonu Dışında Tuj Koyunlarının Melatonin ve Melatonin+ Progesteron ile Östrus Senkronizasyonunun Bazı Fertilité Parametrelerine Etkisi*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Oral).

Samet Berberoğlu, "*Akkaraman Irkı Koyunlarda Üreme Mevsimi Dışında Östrüsü Uyarmak Amacıyla Kullanılan Vaginal Sünger Uygulamalarında İlave Progesteron Uygulamalarının Üreme Performansı Üzerine Etkisi*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Tayfur Bekyürek).

Selçuk Gölen, "*Simental Irkı Düvelerde Sabit Zamanlı Tohumlamalara İlave Olarak Uygulanan GnRH'nın Gebe Kalma Oranı Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erdem).

Selim Özkök, "*Holstein Irkı İneklerde Tohumlama Sonrası 5. Günde Uygulanan Karprofen'in Gebe Kalma Oranı Üzerine Etkisi*", Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin Erdem).

Seyitcan Gürbüz, "*Koyunlarda Meydana Gelen Nonenfeksiyöz Abortların Önlenmesinde Bazı Vitamin ve Minerallerin Etkilerinin Araştırılması*", Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Ali Mükremin Apaydın).

Sıla Tosun, "*Tekirdağ İlinde Bulunan Süt Sığırılığında İşletmelerinde Sağım Hijyeni Uygulamaları ile Tank Sütü Somatik Hücre ve Toplam Bakteri Sayılarının Karşılaştırılması*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Duygu Baki Acar).

Tuğba Tuzlu, "*Meme Tümörlü Köpeklerde Kandaki Omega-3 ve Omega-6 Düzeylerinin Klinik Önemi*", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Zekiye Çenet, "*Isı Stresindeki İneklerde Farklı Ovulasyon Senkronizasyon Yöntemlerinin Fertiliteye Etkisi*", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Ömer Korkmaz).

Ali Tekçe, "*Simmental Irkı Düvelerde Pubertasın Anti-Müllerian Hormon ile İlişkisi*", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Doç. Dr. Ömer Korkmaz).

Anıl Topcu, "*Kistik Endometriyal Hiperplazi-Piyometra Kompleks Olan Kedilerde Ovariyohisterektomi Anında ve Sonrasında Bazı Hematolojik ve Biyokimyasal Parametrelerinin İncelenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Uçar).

Bekir Yılmaz, "*Iğdır İli Halk Elinde Yetiştiriciliği Yapılan Morkaraman Koyunlarının Bazı Reprodüktif Özellikleri*", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Doç. Dr. Mushap Kuru).

Enes Aydoğmuş, "*Laktasyondaki İneklerde Çift Doz PGF₂ α ve Prid Senkronizasyon Yöntemlerinin Gebelik Oranına Etkisi*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Serhan Serhat Ay).

Hikmet Akın, "*Piyometralı Köpeklerin Adenozin Deaminaz Aktivitesi ve Bazı Biyokimyasal Parametrelerle Karşılaştırılması*", Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Ceyhun Macun).

Özkan Çelik, "*Aydın İli Söke İlçesinde Siyah-Alaca Sütçü İneklerde Subklinik Mastitis Prevalansının Belirlenmesi*", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayrettin Çetin).

Serkan Araz, "*Düvelerde Cosynch ve Prid-Delta Uygulamaları ile Elde Edilen Dölverimi Sonuçları*", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Murat Fındık).

Şafak Ali Katrancı, "*Sütçü İneklerde Kuru Dönemde Kullanılan Meme Başı Tıkacının Somatik Hücre Sayısı Üzerine Etkisi*", Erciyes Üniversitesi, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Kutlay Gürbulak).

Abdullah Gündüz, "Köpeklerde Ovaryohisterektomi Operasyonunda Lidokain ve Meloksikam Uygulamalarının Postoperatif Glutasyon Peroksidaz, Katalaz ve Malondialdehit Konsantrasyonları Üzerine Etkileri", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, (Danışmanı: Prof. Dr. Hayrettin Çetin).

Erdem Taçyıldız, "Üreme Mevsimi Dışındaki Tuj Koyunlarında Kısa veya Uzun Süreli Progesteron Destekli Östrus Senkronizasyonunun Gebelik Oranına Etkisi", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, (Danışmanı: Doç. Dr. Mushap Kuru).

Kevser Güney, "Holstein Irkı İneklerde Prepartum ile Postpartum Dönemde Malondialdehit, Nitrik Oksit, Total Oksidan Kapasite ve Total Antioksidan Kapasite Değerlerinin Karşılaştırılması", Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, (Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Oral).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Küçükaslan (2012), doktora tezinde Türkiye’de veteriner doğum ve jinekoloji alanının bilimsel çalışmalarının her geçen gün zenginleştiğini vurgulamaktadır. Bibliyografya çalışması ile bu görüş desteklenerek alanının ilk doktora tezinin verildiği 1946 yılından günümüze kadar geçen 75 yıllık süre içerisinde lisansüstü tezlerde görülen gelişme ortaya konuldu ve bu alanda tamamlanmış olan lisansüstü tezlerinin künyeleri bir araya getirilerek araştırmacılara rehberlik edecek bütünsel bir başvuru kaynağı oluşturuldu. Veteriner hekimliği doğum ve jinekoloji alanında Mayıs 2021 tarihine kadar 143’ü yüksek lisans ve 214’ü doktora olmak üzere toplam 357 lisansüstü tezinin künyeleri derli-toplu olarak gözler önüne serildi. En fazla sayıda lisansüstü tezinin Ankara Üniversitesi bünyesinde (yüksek lisans tezi:27, doktora tezi:91) tamamlandığının belirlenmesi, ülkenin ilk ve en köklü veteriner fakültesinin Ankara Üniversitesinde bulunması ile açıklanabilir. Küçükaslan (2012) ve Küçükaslan ve Küçükaslan (2015) bu alandaki ilk doktora tezinin 1946 yılında Ankara YZE’de Hüseyin Erk tarafından gerçekleştirildiğini bildirmişlerdir. Bibliyografya çalışmasında da kronolojik sıralamada bu bilgi açıkça görülmektedir. Küçükaslan ve ark (2017) Türkiye’de veteriner hekimliği alanındaki ilk kadın akademisyenleri saptadıkları araştırmalarında İstanbul Üniversitesinden Huriye Horoz’un veteriner doğum ve jinekoloji alanının ilk akademisyeni olduğunu ve 1989 yılında doktorasını tamamladığını bildirmişlerdir. Bu bibliyografya

çalışmasında da bu bilginin yanı sıra veteriner doğum ve jinekoloji alanında yüksek lisans tezini tamamlayan ilk kadının AÜ'den mezun olan Funda Meral (2002) olduğu görüldü. Çalışmada tezlerin başlıkları yazılırken bazı tezlerde Latince bilimsel terimlerin okunuşu ile yazıldığı belirlendi. Bu doğrultuda terimlerin doğru yazımları ve bir örnek hale getirilmesi için Apaydın ve ark (2009) tarafından yazılan "Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü"nin dikkate alınması araştırmacılara önerilebilir.

Sonuç olarak, araştırmanın, genelde veteriner hekimliği tarihi çalışmalarına katkı sağlayacağı, özelde ise veteriner hekimliği doğum ve jinekoloji alanında gelecekte yapılacak olan tez çalışmalarına ışık tutacağı ileri sürülebilir. Bu bibliyografyada yer alan tezler üzerine yapılacak olan kalitatif ve kantitatif incelemeler ile alana önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu amaçla bibliyografyada yer alan çalışmaların ayrıntılı olarak analizlerinin yapılması ve bibliyometrik bir profil çıkarıldıktan sonra değerlendirilmelerin yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Apaydın AM, Girgin A, Patır B, Kalkan C, Ünsaldı E. & ark. (2009). *Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Küçükaslan, Ö. (2012). Türk Veteriner Hekimliğinde Doğum ve Jinekoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar. (Doktora Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi. Tez No.307996*.

Küçükaslan, Ö. & Başağaç Gül, RT. (2014). Türk Veteriner Hekimliği Öğretiminde Doğum ve Jinekoloji Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniv Vet Fak Derg 61(1)*, 21-28.

Küçükaslan, Ö. & Küçükaslan, İ. (2015). Prof. Dr. Hüseyin Erk'in Yaşamı ve Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma. *Vet Hekim Der Derg 86(1)*, 10-21.

Küçükaslan, Ö. Başağaç Gül, R. T. & Ünsal, A. (2017). The First Female Academicians in Turkish Veterinary Education, *Ankara Univ Vet Fak Derg 64(4)*, 255-260.

ÖSYM. (2020). *Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu*. Erişim Adresi: <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2020/YKS/tkilavuz13082020.pdf>, Erişim Tarihi: 16.04.2021.

YÖK. (2021). *Ulusal Tez Merkezi*. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Türkiye’de veteriner hekimliği alanında doktora eğitimi, Ankara’da Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluşundan (1933) kısa bir süre sonra vermeye başlanmış; 1934’te “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün Doktora Talimatnamesi” çıkarılmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesinde doğum ve jinekoloji konusunda ilk doktora tezi, Hüseyin Erk tarafından 1946 yılında cerrahi birimi içerisinde tamamlanmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Üniversite Kanunu uyarınca 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesine, 1948 yılında bağlanmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsünün kuruluşundan itibaren “enstitü” şeklinde olan bölümler, 1952 yılı başında “kursü” haline getirilmiş ve bu çerçevede ilk kez bağımsız olarak “Doğum Bilgisi ve Jinekoloji Kursüsü ve Kliniği” kurulmuştur. Bu alanda Ankara Üniversitesinde 1950’lerde M. Zeki Doğaneli, 1960’larda; Celalettin Akkayan ve Salih Çetin Kılıçoğlu, 1970’lerde; Erol Alaçam, Fırat Üniversitesinden Türker Berah ve Hüseyin Deveci, İstanbul Üniversitesinden ise Adem Şenünver doktora tezlerini tamamlamışlardır. Türkiye’de 1980’li yıllarda yükseköğretimin işleyişini düzenleyen 2547 sayılı Yasa’nın yürürlüğe konmasıyla birlikte bölüm sistemine geçilmiştir. Bu kapsamda “Hastalıklar ve Klinik Bilimleri Bölümü”ne bağlı olarak “Doğum ve Reprodüksiyon Hastalıkları Anabilim Dalı” ve bu Anabilim Dalının alt birimlerinden “Doğum ve Reprodüksiyon Hastalıkları Bilim Dalı” kurulmuş, sonraki yıllarda ise bağımsız “Doğum ve Jinekoloji Anabilim Dalı” kurularak bu alanın faaliyetleri devam ettirilmiştir. Yükseköğretim Kanunu ile birlikte lisansüstü eğitim yeni kurulan enstitülere devredilmiş, veteriner hekimliği alanındaki lisansüstü eğitim “Sağlık Bilimleri Enstitüleri” çatısı altında fakültelerle iş birliği halinde yürütülmeye başlanmıştır. Türkiye’de Mayıs 2021 tarihi itibarıyla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren 29 veteriner fakültesi bulunmaktadır. Bu fakültelerin bağlı bulunduğu üniversitelerin Sağlık Bilimleri Enstitüleri içinde veteriner doğum ve jinekoloji alanında yüksek lisans programından mezun veren 15, doktora programından mezun veren 12 enstitü bulunmaktadır. Doğum ve jinekoloji alanında hem yüksek lisans hem de doktora programından mezun veren 10 enstitü mevcuttur. Bursa ve İstanbul’da bulunan Sağlık Bilimleri Enstitülerinde yalnızca doktora düzeyinde; Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kırıkkale ve Şanlıurfa’da bulunan Sağlık Bilimleri Enstitülerinde ise bu alanda yalnızca yüksek lisans düzeyinde mezun verilmektedir. Çalışma, Türkiye’de veteriner hekimliği doğum ve jinekoloji alanının ilk doktora tezinin hazırlandığı 1946 yılından günümüze kadar geçen 75 yıllık süre içerisinde bu alanda tamamlanmış olan lisansüstü tezlerin künyelerinin bir araya getirilerek bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara rehberlik edecek bütünsel bir başvuru kaynağı oluşturmak amacıyla gerçekleştirildi. Çalışmanın materyalini Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dekanlık Arşivinden, üniversitelerin sağlık bilimleri enstitülerinden ve veteriner fakültelerinin doğum ve jinekoloji anabilim dallarında görev yapmış/yapmakta olan akademisyenlerden elde edilen belgeler oluşturdu. 2012 yılı sonrası tezler için Yükseköğretim Kurulu’nun “Ulusal Tez Merkezi” adlı internet veri tabanı esas alındı ve veriler Mayıs 2021 tarihine kadar güncellendi.

Veteriner doğum ve jinekoloji alanında Mayıs 2021 tarihine kadar 143'ü yüksek lisans ve 214'ü doktora olmak üzere toplam 357 lisansüstü tezinin tamamlandığı belirlendi. En fazla sayıda lisansüstü tezin Ankara Üniversitesinde (yüksek lisans tezi: 27, doktora tezi: 91) tamamlandığı saptandı. Bibliyografya hazırlanırken doktora ve yüksek lisans tezlerinin künyeleri önce tezin tamamlandığı yıla göre kronolojik olarak, daha sonra alfabetik olarak sıralandı. Örneğin:

Lisansüstü Tezler

Doktora Tezleri

Neffel Kürşat Akbulut, "*Koyunlarda Östrus Siklusunda ve Gebeliğin Erken Döneminde Uterustan Elde Edilen Ultrason Görüntülerinin İşlenmesi*", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Hacı Ahmet Çelik).

Serdal Kurt, "*İneklerde Prepartum Antioksidan Uygulamalarının Oksidatif Stres Enerji Metabolizması ve Kolostrum Kalitesine Etkisinin Araştırılması*", Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019, (Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Küplülü).

Ali Can Çetin, "*Anadolu Mandalarında Erken Gebelik Teşhisinin Luteal Vaskularizasyon, Luteal Boyut ve Kan Progesteron Konsantrasyonu Ölçümleri ile Değerlendirilmesi*", İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020, (Danışmanı: Prof. Dr. Güven Kaşıkçı).

Yüksek Lisans Tezleri

Tuğba Tuzlu, "*Meme Tümörlü Köpeklerde Kandaki Omega-3 ve Omega-6 Düzeylerinin Klinik Önemi*", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Kemal Sarıbay).

Zekiye Çenet, "*Isı Stresindeki İneklerde Farklı Ovulasyon Senkronizasyon Yöntemlerinin Fertiliteye Etkisi*", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışmanı: Doç. Dr. Ömer Korkmaz).

Ali Tekçe, "*Simmental Irkı Düvelerde Pubertasın Anti-Müllerian Hormon ile İlişkisi*", Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (Danışmanı: Doç. Dr. Ömer Korkmaz).

Sonuç olarak, araştırmanın, genelde veteriner hekimliği tarihi çalışmalarına, özelde ise veteriner doğum ve jinekoloji alanında gelecekte yapılacak olan tez çalışmalarına katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

EXTENDED ABSTRACT: In Turkey, doctorate education in the field of veterinary medicine began to be given shortly after the establishment of the Higher Agricultural Institute in Ankara (1933), and in 1934 the "Doctoral Instruction of the Ankara Higher Agricultural Institute" was issued. The first doctoral dissertation on obstetrics and gynecology at the Faculty of Veterinary Medicine of the Higher Agricultural Institute was completed by Hüseyin Erk in 1946 in the

surgical unit. The Faculty of Veterinary Medicine of the Higher Agricultural Institute was affiliated to Ankara University, which was established in 1946 in accordance with the first University Law of the Republic of Turkey, in 1948. The departments that were in the form of "institute" since the establishment of the Higher Agricultural Institute were turned into "lectures" at the beginning of 1952, and within this framework, the "Department and Clinic of Obstetrics and Gynecology" was established independently for the first time. In this field, M. Zeki Doğanelli at Ankara University in the 1950s, Celalettin Akkayan and Salih Çetin Kılıçoğlu in the 1960s, Erol Alaçam in the 1970s, Türker Berah and Hüseyin Deveci at Fırat University, and Adem Şenünver at Istanbul University completed their doctoral dissertations. In Turkey, with the enactment of the Law No. 2547, which regulates the functioning of higher education in the 1980s, the department system was introduced. In this context, "Department of Obstetrics and Reproduction Diseases" under the "Department of Diseases and Clinical Sciences" and "Department of Obstetrics and Reproductive Diseases", one of the sub-units of this department was established. In the following years, an independent "Department of Obstetrics and Gynecology" was established and the activities of this field were continued. With the Higher Education Law, postgraduate education was transferred to newly established institutes, and postgraduate education in veterinary medicine began to be carried out in cooperation with faculties under the roof of the "Health Sciences Institutes". There are 29 veterinary faculties in Turkey that continue their education and training activities as of May 2021. Within the Health Sciences Institutes of the universities to which these faculties are affiliated, there are 15 institutes that graduate from master's programs and 12 graduates from doctoral programs in the field of veterinary obstetrics and gynecology. It was determined that there are 10 institutes that graduate from both master's and doctoral programs in the field of obstetrics and gynecology. It was determined that only doctoral level graduates were given in the Health Sciences Institutes in Bursa, and Istanbul, and only at the master's level graduates were given in the Health Sciences Institutes in Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Kırıkkale and Şanlıurfa. This bibliography has been conducted in order to create a holistic reference source that will guide researchers who want to work in this field by bringing together the tags of all the postgraduate thesis completed in this field in the last 75-year, period from 1946 when the first doctoral thesis in the field of veterinary medicine, obstetrics, and gynecology was prepared in Turkey. The material of the study consisted of data obtained from Ankara University Faculty of Veterinary Medicine Dean's Archive, health sciences institutes of universities, and academicians working in the obstetrics and gynecology departments of veterinary faculties. In addition, the internet database named "National Thesis Center" of the Council of Higher Education was taken as a basis for theses after 2012 and the data was updated until May 2021. It has been found that a total of 357 postgraduate theses, of which 143 are master's and 214 are doctoral theses

have been completed until May 2021 in the field of veterinary obstetrics and gynecology. It has been found that the highest number of graduate theses was completed in Ankara University (master's theses: 27, doctoral theses: 91). The tags of the doctoral and master's theses were first chronologically ordered according to the year the thesis, and then listed alphabetically. For example:

Postgraduate Theses

Doctoral Theses

Neffel Kürşat Akbulut, "*Processing of Ultrasound Image Obtained from Uterus During Estrous Cycle and Early Pregnancy in Sheep*", Afyon Kocatepe University, Health Sciences Institute, Doctoral Thesis, 2019, (Mentor: Prof. Hacı Ahmet Çelik).

Serdal Kurt, "*Investigation Effect of Prepartum Antioxidant Administration on Oxidative Stress Energy Metabolism and Colostrum Quality in Cows*", Ankara University, Health Sciences Institute, Doctoral Thesis, 2019, (Mentor: Prof. Şükrü Küplülü).

Ali Can Çetin, "*Evaluation of Early Pregnancy Diagnosis by Luteal Vascularization Luteal Size and Blood Concentration Measurements in Anatolian Buffaloes*" İstanbul University-Cerrahpaşa, Institute of Graduate Studies, Doctoral Thesis, 2020, (Mentor: Prof. Güven Kaşıkçı).

Master's Theses,

Tuğba Tuzlu, "*Clinical Importance of OMEGA-3 and OMEGA-6 Levels in Blood of Dogs with Mammary Tumors*", Hatay Mustafa Kemal University, Health Sciences Institute, Master's Thesis, 2019, (Mentor: Assoc. Prof. Mustafa Kemal Sarıbay).

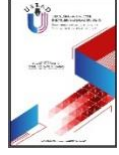
Zekiye Çenet, "*The Effect of Different Ovulation Synchronization Methods on Fertility in Cows with Heat Stres*", Harran University, Health Sciences Institute, Master's Thesis, 2019, (Mentor: Assoc. Prof. Ömer Korkmaz).

Ali Tekçe, "*The Relationship Between Pubertas and Anti-müllerianhormon in Simmental Heifers*". Harran University, Health Sciences Institute, Master's Thesis, 2020, (Mentor: Assoc. Prof. Ömer Korkmaz).

As a result, it can be suggested that the research will contribute to the studies of the history of veterinary medicine in general, and future thesis studies in the field of veterinary obstetrics and gynecology in particular.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

SELÇUKLULAR VE OSMANLI'DA KADINLARIN KURDUĞU VAKIFLAR FOUNDATIONS (WAQFS) ESTABLISHED BY WOMEN IN SELJUK AND OTTOMAN EMPIRE

ESRA SAR

Yüksek lisans Öğrencisi, Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara Hacı
Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Ankara/Türkiye.

Master Student, Women Studies Department, Ankara Hacı Bayram Veli
University, Institute of Graduate Programs,
Ankara/Turkey.

esra.sar@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0600-0154

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.917193

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 05.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Sar, E. (2021). Selçuklular ve
Osmanlı'da Kadınların Kurduğu Vakıflar. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler
Akademi Dergisi* 3(6), 1292-1316.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Yardımlaşma ve dayanışma duygularını harekete geçiren vakıflar birçok alanda hizmet yapmıştır. Günümüzde eğitim, gıda, sağlık, barınma, istihdam, vb. gibi birçok alanda vakıfların hizmetlerini görmek mümkündür. Bu sayede toplumda dayanışma, yardımlaşma artmakta, birlik ve beraberlik duyguları pekişmektedir. Ekonomik hayatta baş aktörlük yapan Selçuklu ve Osmanlı erkeklerinin yanında kadınlar da üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Gerek Selçuklularda gerekse Osmanlıda yol, köprü, çeşme, okul, hamam, cami gibi hizmetler sunan birçok kadın vakıflar, içinde yaşanan mekânın sosyokültürel gelişimine de olanak sağlamıştır. Bu vakıflar sosyal ve dini hayatın içinde yer aldığı gibi maddi imkânlarını yaşadıkları toplumdaki ihtiyaç sahibi insanlarla da paylaşmaktan asla geri durmamışlardır. Bu makalede amaç Selçuklu ve Osmanlı'da kadınların kurduğu vakıfların ve hizmetlerin neler olduğunu açıklamaktır. Araştırmada literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar kadının toplumsal alanda ne kadar etkin bir şekilde rol aldığını ve sosyal anlamda sorumluluk üstlenip günümüze de örnek teşkil ettiğini göstermektedir. Ayrıca sahip oldukları mülklerin onların iktisadi konumlarının ne denli değer oluşturduğunu da bizlere sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Kadın, Vakfiye, Osmanlı Dönemi, Selçuklular

Abstract: Foundations that stimulate the feelings of cooperation and solidarity have served in many areas. Today it is possible to see the services of foundations in many areas such as education, food, health, housing, employment, etc. thus, the cooperation and solidarity increase in the society and the feelings of unity reinforce. Besides the Seljuk and Ottoman men who were the main actors in economic life, women also fulfilled their duties throughly. Many women's foundations, which provided services such as roads, bridges, fountains, schools, baths and mosques in both the Seljuks and the Ottoman Empire, also provided the socio-cultural development of the place we live in. In addition to participating in social and religious life, these foundations have never hesitated to share their financial resources with needy people in their society. The purpose of this article is to explain what the foundations and services were established by women in Seljuk and Ottoman. The literature was searched in the research. The results obtained show how effectively women play a role in the social field, take on social responsibility and set an example today. It also shows us how much value the properties they own constitute their economic position.

Key Words: Waqf (Foundation), Women, Waqfiya, Ottoman Empire, Seljuk

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan vakıf, "durdurmak, alıkoymak" anlamına gelmektedir (Yediyıldız, 2003: 3). İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vakıf; faydası insanoğluna olmak üzere bir malı Allah'ın mülkü hükmünde devamlı surette temlik ve temellükten men etmek ve vakfedilen yani bağışlanan şeyin bağışlayan kimsenin istediği hususta sarf etmesi anlamına gelmektedir (Günay, 2001: 88-97).

Kuran-ı Kerim'e baktığımızda her ne kadar vakfa ait bir husus bulunmasa da sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı bizlere teşvik eden ayetler bulunmaktadır. Peygamberimizin hadisinden birinde insanın öldükten sonra sevap amellerinin kapandığını ancak sadaka-i cariyesinin yani hayır işleri amel defterinin kapanmadığını ifade ettiğini görebiliriz (Müslim, Vasiyyet 14). Bu yönüyle baktığımızda aslında sadaka-i cariyeye, sadece bugün için değil gelecekte de kendimize iyilik etmek için ve bu dünyada olduğu gibi ahirette de yatırım yaptığımızı bizlere göstermektedir.

Vakıf sisteminde mülkiyet tamamen kamu yararına gözetilmektedir. Bu da aslında vakfın sosyal bir kurum olma özelliğini içinde barındırmaktadır. İslamiyet'in gelmesiyle birlikte yardımlaşma ve dayanışma duyguları her geçen gün artmıştır. Vakıflar hızla yayıldığı gibi Anadolu Selçuklu Devletinde ve Osmanlı döneminde Anadolu'nun birçok yerinde vakıflar kurulmuştur. Su bentleri, su kanalları, çeşmeler, yollar, köprüler, fener ve kaleler, hamamlar, hanlar, kervansaraylar, ticaret yolları gibi birçok sosyal hizmetler vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

İnsanların yeme-içme, sağlık, eğitim, inanç, güvenlik gibi konularda problemlerini çözmeye amaçlı kurdukları vakıflar toplumda yardımlaşma ve dayanışmanın kuvvetlenmesine devletin göremediği ya da eksik kaldığı her noktada toplumda mağduriyeti gidermek adına hizmet sunmasına olanak sağlamıştır. Üstelik bu hizmetler gerçekleştirilirken kesinlikle bir din, mezhep, ırk ayrımı yapılmamış, kadın erkek ihtiyacı olan herkesin yardımına gönüllü olarak koşulup vakıflar aracılığıyla hizmet sağlanmıştır.

İslamiyet sonrası Türk toplumlarında vakıf müessesesinin aslında Türklerle birlikte yayıldığını söyleyebiliriz. Selçuklular ve Osmanlılar neredeyse bütün hizmetlerini vakıflar üzerinden gerçekleştirdiğini düşünürsek aslında o dönem için adeta bir vakıflar cenneti olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. O dönemlerde hükümdarlar, eşleri, büyük devlet adamları sayısız vakıflar kurmuşlardır. Selçuklu döneminde birçok medrese, kütüphane kurulduğu gibi hemen hemen her şehirde hastanelerin büyük bir vakfının olduğu ve doktorların maaşını yine o vakıflar üzerinden ödediklerini söyleyebiliriz. Yine bu dönemde vakıfların işlerliğini arttırmak adına Evkaf Nezaretleri kurulmuştur. Ayrıca Osmanlı'da Sibyan mektepleri ve medreseler yine vakıflar aracılığıyla oluşturulmuş. Mektep ve medreselere ders veren hocaların maaşları da yine vakıfların kendi bünyesinden karşılanmış. Halktan hiçbir vergi alınmadan gerçekleştirilen belediye ve şehircilik hizmetleri yine vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiş (Turan, 1988: 45-51). Sadece insanlığa dönük hizmetler olarak değil yaşayan her varlığın da değerli kabul edildiği Osmanlı Devleti'nde kuş beslemek, köpeklere ekmek vermek ve dağıtmak,

leyleklere yiyecek temin etmek için bile vakıflar kurulmuştur (Yücel, 1971: 44-49).

Geçmişten günümüze baktığımızda kadınların eş, anne, kardeş profillerinin yanında sosyal, kültürel etkinliklerde ön plana çıkan, toplum yararına çalışmalarda etkin rol oynayan kadınların varlığından söz etmek mümkündür. Tarihe bakınca gerek Selçuklu gerekse Osmanlı'da kadınların kurmuş olduğu vakıfları görmek mümkündür. Bu vakıflar hayatın her alanında varlıklarından söz ettirdiği gibi topluma da birçok konuda fayda sağlamıştır. Osmanlı'da kadınların özellikle kendi arzu ve istekleriyle, hür iradeleriyle yaptırdıkları camiler, hanlar, hamamlar, darüşşifalar vakıf müessesesi altında şehrin mimari dokusunu geliştirdiği gibi bunun da ötesine geçerek bulunduğu mekânlara ayrı bir ruh katmış ve bütün bu ruhun derinliklerini, inceliklerini yansıtan yapıtlar halini almıştır. Kadınlar aynı zamanda vakıf müesseselerinin kurucusu olarak da varlıklarını sürdürmüşler. Bu durum aslında Osmanlı'da kadının ekonomik anlamda da söz hakkı olduğunun apaçık bir göstergesi niteliğindedir.

Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivine baktığımızda 2309 vakfın kadınlar tarafından kurulduğu ve bunların 1044 tanesinin ise hala günümüzde mevcut olduğunu söyleyebiliriz (Ataseven ve Erdoğan, 1990). Ankara Şeriyeye sicillerine göre 43 tane vakfın ve Edirne'de %20 vakfın kadınlar tarafından kurulduğu ortaya çıkmıştır. 1546 tarihli İstanbul Tahrir defterine göre ise 913 tane vakfın kadınlara ait vakıf olduğu görülmektedir. Yine İstanbul'da 128 tane çeşmenin kadınlar tarafından kurulan vakıflara örnek gösterilebileceğini söylemek mümkündür (Aydın, 1966: 144).

Selçuklular döneminde Konya, İznik, Kayseri, Tokat, Erzurum, Diyarbakır, Erzincan, Malatya, Sivas ve daha birçok şehirde vakıf eserleri kurulmuş ve bu vakıflar Anadolu'nun gelişmesine imkân sağlamıştır. Osmanlı'ya baktığımızda ise Hanım Sultan Vakıfları olarak da nitelendirebileceğimiz vakıfların padişah anneleri, eşleri ya da kızları tarafından kurulduğunu görmekteyiz. Bu açıdan kadınların hem vakıf kurmaları hem de bu vakıflarda yönetimi üstlenmeleri aslında kadın erkek ayrımı yapmadan herkesin vakıf işlerini yürütebildiğini göstermektedir. Türk kadını hangi şartta olursa olsun küçükten büyüğe birçok vakıf müessesesinin kurulmasını sağladığı gibi hayır işlerinden de asla geri planda kalmamıştır.

Bu çalışmada hem Selçuklularda hem de Osmanlıda kadınlar tarafından kurulan vakıfların neler olduğu, hangi alanlarda katkıda

buldukları ve nelerin inşa edilip kurulmasına öncülük ettikleri değerlendirmeye alınmıştır.

Ümmühan Hatun Vakfı

I. Alâeddin Keykubat'ın annesi olan Ümmühan Hatun Seyyid Battal Gazi Külliyesini yaptırmıştır. Külliyyede türbe, cami, çilehane, aşevi, fırın, dergâh, tekke, imarethane bulunmaktadır (Deveci, 2003).

Raziye Hatun Vakfı

I. İzzeddin Keykavus'un Danışmend'li olan eşi Raziye Devlet Hatun, Konya'da bulunan Hatuniye Mescidinin kurucusudur. Medrese ile sarayı tamamen ortadan kaldırmış bir Hatun'dur. Aynı zamanda Afyonkarahisar Kadınhanı ilçesinde yer alan kervansarayın da kurucusudur (Konyalı, 1964: 382-383). 1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü bu kervansarayı restore etmiştir ve daha sonrasında Kadınhanı Belediyesi tarafından da bu kervansaray sergi salonu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Eravşar, 2013: 9).

Hunad Mahperi Hatun Vakfı

Alâeddin Keykubad'ın eşi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi olan Mahperi Hatun Kayseri'de Hunad Hatun Külliyesi'ni yaptırmıştır (Turgut, 2015). Ayrıca Tokat Zile dolaylarında Kara Mağara yakınlarında yer alan Çiçinli Sultan Hanı, Çekereksu, Tahtoba, Çiftlik, İbibse, Ezinepazarı Hanlarını da Mahperi Hatun yaptırmıştır (Erdmann, 1961: 57-58, 157, 160, 192). Şeyh Turesan Zaviyesi 1242- 1243 yıllarında yaptırılmış son eseridir (Çayırdağ, 1980: 271-278).

Gevher Nesibe Hatun Vakfı

II. Kılıçarslan'ın kızı olan Gevher Nesibe Hatun'un vasiyeti üzerine yaptırılan ilk şifaiyesi Gevher Nesibe Darüşşifasıdır. Ayrıca Sultan Hamamını da yaptırmıştır (Demircan, 1992: 72).

Divriği Turan Melek Vakfı (Melike Turan Melek Hatun)

1228 yılında Sivas Divriği'de Ahmed Şah'ın eşi olan Hatun, Melike Turan Melek Darüşşifasını yaptırdı. Kuran-ı Kerim okunup tasavvuf müzik icrası yapılan mekânın tam ortasında havuz yerleştirilmiştir. Burada akan suyun sesi ruh ve sinir hastalarının tedavisinde kullanılmıştır.*

Mahalle Fakirlerini Gözetme Vakfı (Ümmühan Hatun)

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi Ümmühan Hatun tarafından kurulan vakıftır. Fakir ve zor durumda olanların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla

* Daha detaylı için bkz: <http://hipokratist.com/melike-turan-melek-darussifasi/> Erişim Tarihi: 29.11.2020.

kurulmuştur (Çolak, 2019: 48-52). Ayrıca Seyitgazi'de Seyyid Battal Gazi Türbesi, Deve Hanı ve Kadıncık Ana Türbesi'nin kurucusudur (Denknebant, 2009: 51-54).

Gurhane-i Gömeç Hatun Vakfı

Gömeç Hatun Mevlana'nın Müridesidir. Konya'da medrese, Darüşşifa ve hamamı vardır. Ancak günümüze gelememiştir (Uğur, 1964: 566, 570; Konyalı, 1996: 921-923; Önkal, 1996: 340-341).

Hand Fatma Hatun Vakfı

II. İzzeddin Keykavus'un kızı olan Hand Fatma Hatun tarafından kurulan vakıftır. Konya'da Süt Tekkesi Mescidini annesi adına türbe olarak inşa ettirmiştir (Durukan, 2019: 21-36).

Hundi Hatun Vakfı

II. Gıyaseddin Mesud'ın kızı olan Hundi Hatun, Amasya'da yer alan Künc köprü ya da Kuş Köprü olarak da adlandırılan Amasya Hundi Hatun Köprüsünü yaptırmıştır (Durukan, 2019: 21-36).

Tokat Hatuniye Vakfı (Gülbahar Hatun)

Tokat'ta Meydan Mahallesinde yer alan bir vakıftır. Cami, medrese ve imaretten oluşan bir külliye özelliğine sahiptir. II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun adına yaptırılmış Hatuniye Cami, Hatuniye Medresesi ve İmaret Cami vakfedilmiştir (Akyüz vd., 2010: 71).

Öğrencilere Piknik Vakfı (Fatma Hanım)

IV. Murad döneminde Melek Ahmet Paşa'nın kız Fatma Hanım'ın kurduğu vakıftır. Öğrencileri yılda iki kez pikniğe götürmeyi amaçlayan bir vakıftır (Çolak, 2019: 48-52).

Yetimlere Eğitim Vakfı (Fatma Hatun)

1612 yılında Fatma Hatun tarafından kurulan vakıftır. Hacı Hüsrev Mektebinde okuyan yetim çocukların masraflarını karşılamak ve ayrıca mektebe odun ve hasır alımı yapmak amacıyla kurulmuştur (Çolak, 2019: 48-52).

Yetimlere Yazlık Elbise Vakfı (Canfeda Hatun Vakfı)

1773 yılında III. Mustafa'nın validesi Emine Mihrimah Sultan'ın nedimesi Canfeda Hatun'un oluşturduğu vakıftır. Her yıl İstanbul'da okuyan 20 tane yetim çocuğa kıyafet, ayakkabı almak amacıyla kurulmuştur (Çolak, 2019: 48-52).

Öğrencilere Bayramlık Elbise Vakfı

1587 yılında kurulan Ayasofya yakınlarında Üskübi mahallesinde Zeyni Hatun'a ait vakıftır. Mustafa Çelebi mektebinde okuyan öğrencilere elbise almak için kurulmuştur. Ayrıca vakfın bir diğer amacı da dul ve fakir hanımlara yardım etmektir (Müftüoğlu, 2012).

Öğretmenlere İkramiye Vakfı (Pertevniyal Sultan)

Sultan Abdülaziz'in annesi, II. Mahmud'un eşi Pertevniyal Sultan tarafından kurulan vakıftır. Her yıl Ramazan bayramı öncesinde her öğretmene birer maaş ikramiye vermek için kurulmuştur (Çolak, 2019: 48-52). Ayrıca Aksaray'da Valide Sultan Kütüphanesini yaptırmıştır. Daha sonra eserler Süleymaniye Yazarlar Kütüphanesine nakledilmiştir (Bayraktar, 1963).

Fakir Kızlara Çeyiz Vakfı (Revnak Hanım Vakfı)

Ayşe Revnak Hanım tarafından evlenecek kızlara çeyiz ve düğün yapmak için yardımda bulunmak amacıyla kurulan vakıftır (Çolak, 2019: 48-52).

Yoksullara Et Vakfı (Hacı Ümmü Gülsüm)

Hacı Ümmü Gülsüm Hanım tarafından kurulan bu vakfın amacı her yıl Ramazan Bayramında koyun eti alınıp ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasıdır (Cunbur, 2006: 207-212).

Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı

İstanbul Anadolu yakasında Hürrem Sultan'ın gelini, II. Selim'in eşi olan Nurbanu Sultan tarafından kurulan vakıftır. Üsküdar'da Atik Valide Sultan Külliyesini yaptırmıştır. Külliye'nin içinde medrese, şifahane, çifte hamam, Sibyan Mektebi bulunmaktadır. Vakfın ihtiyaçları için Sivas, İstanbul ve Rumeli'de arazi ve gayrimenkulleri bağışlamıştır. Vakıf sayesinde Üsküdar'da fakir kesimin karın doyurulmuştur. Medrese ve külliyelerde talebelere burs sağlanmıştır. İmaretlerin tamiri için her yıl ödenek ayrılmıştır. Lâpseki tekkesinde sabah namazlarından sonra Yasin okunup vakfiyenin ruhuna gönderilmesini şart koşmuştur (Sabırlı, 2012). Nurbanu Sultan kütüphanesini yaptırarak İstanbul'da kütüphane kuran ilk kadın olma özeliğine sahiptir. Valide Sultan unvanını alan ilk kadın olduğu da söylenmektedir (Duran, 1990).

Hatice Turhan Sultan Vakfı

Sultan Dördüncü Mehmed'in annesi ve en uzun valide sultanlık yapan kadın Hatice Turhan Valide Sultan tarafından İstanbul'da kurulan bir

vakıftır. Amacı ise Yeni Cami'ye teravihlerde gelen kişilere Kaçkar Balından yapılan şerbeti dağıtmak için kurulmuştur (Müftüoğlu, 2012).

Bu vakfın dışında Yeni Cami Vakfı, Çanakkale Kaleler Vakfı, Haremeyn Vakfı, Üsküdar'da Para Vakfı ve Ayasofya Camisinde Kur'an okumak için vakıflar da kurdu (Arslantürk, 2012: 16-25). Ayrıca Çanakkale'de 2 tane kale inşa ettirdi (Kamadan, 2018).

Züleyha Hanım Vakfı

Her yıl 15 çocuğa bayramlık elbise almak için kurulmuş vakıftır (Başol ve Çam, 2010: 196-205).

Kethüda Canfeda Hanım Vakfı

İhtiyaç sahibi bekar ve evlilere ev temin etmek amacıyla kurulmuş bir vakıftır (Alpgüvenç, 2010). Canfeda Hatun III. Murad döneminde yaşamış sarayın harem bölümünü kethüdasıdır. Karagümrük'te Canfeda Cami, Mimar Ayas Camilerini yaptırmıştır (Karademir, 2018: 85-116).

Sebilhane Vakfı (Adile Sultan)

II. Mahmud'un kızı olan Adile Sultan tarafından kurulan vakıftır. Vakfın amacı su sağlamak amacıyla yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Özdemir, 1998: 210-215). Ayrıca Silivrikapı Galata mevkiinde Sibyan mektebi, Galata Mevlevihane'sini yaptırmıştır (Duran, 1990: 277).

Hatice Hatun Binti Hasan Vakfı

Tekirdağ Çorlu'da kurulan bu vakfın amacı her Cuma gecesi pişirilen ekmeğin fakir fukaraya dağıtılmasıdır (Müftüoğlu, 2012).

İsmihan Sultan Vakfı

Fakir kızların düğün masraflarını karşılamak amacıyla para ve eşya yardımı yapan vakıftır (Alpgüvenç, 2010: 25-40). Nurbanu Sultan'ın kızı olan İsmihan sultan Eyüp'te medresede kütüphane kurmuştur. Medrese kapatılınca kitaplar önce Eyüp'teki Hüsrev paşa Kütüphanesine daha sonra da Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiştir. Ayrıca Sultanahmet Meydanında Sokullu Cami'yi yaptırmıştır (Duran, 1990: 277).

Ayşe Hanım Binti İsmail Efendi Bin Abdullah Vakfı

Camilerde saatlerin bakımını sağlamak adına kurulmuş bir vakıftır (Tuncay, 1984: 40-45).

Yedi Sofralı Sakine Hatun Vakfı

Cami, imam meşrutası, sebil, sebil meşrutası ve türbe inşa ettirdi. Burada en çok göze çarpan yapılan bu hayratlarda yoldan geçen fakir

fukaraya yedi kez sofraya kurulup yemek yedirilmesi ve karınlarının doyurulmasıdır (Yücel, 1971: 46-47).

Bezmi Alem Valide Sultan Vakfı

Sultan II. Mahmud'un eşi ve Sultan Abdülmecid'in annesi olan Valide Sultan, akıllı, cömert, şefkatli bir kadındır. Osmanlı'da en çok vakıf kuran valide sultandır. Gelirini hayır işlerine harcamıştır. Vakıfları hayrat ve akarat adı altında 2 kısımda incelenir. Hayrat vakıflar doğrudan halka hizmet sunulmak amacıyla kurulmuştur. Akarat vakıflar ise bina, arazi, çarşı, han, nakit para gibi gelir kaynaklarının oluşturduğu vakıflara verilen addır (Yediyıldız, 2012: 479-486).

Valide Sultan 1845 yılında İstanbul'da kimsesiz ve yoksul hastaların ücretsiz tedavi görmeleri için ilk vakıf sağlık kuruluşu özelliğini taşıyan Gureba-i Müslimin Hastanesini yaptırmıştır. Ancak söylenen tarihte bazı eksiklikler sebebiyle hastane faaliyete geçememiştir. Hastanenin alt katındaki bu rutubet sorunu tamamlanana kadar hasta sevkiyatı yapılamamıştır. 12 Mart 1847 Cuma günü resmen hizmete girmiştir (BOA, İ-DH, nr. 138/7116).

Valide Sultan'ın hayattayken inşasına başlanan Dolmabahçe Cami, validenin ölümünden sonra oğlu Sultan Abdülmecid tarafından tamamlanmıştır (Terzi, 2018: 243-244). Beşiktaş Maçka'da yer alan Valide Çeşmesi, Gureba-i Müslimin Hastanesi Çeşmesi, Sultanahmet'te yer alan Üçler Çeşmesi, Trabya'da yer alan Bezmialem Çeşmesi Valide Sultan tarafından yaptırılan çeşmelerden birkaç tanesidir (Terzi, 2018: 244-247). Ayrıca Beykoz'da Bezmialem Valide Mektebi, İstanbul'da Bezmialem Sibyan Mektebi de Valide Sultan tarafından yaptırılmış vakfiyelerdir.

Kerbela'da 1847 yılında bir de sebül yaptırmıştır. Bundaki amacı ise zevcesi II. Mahmud'un ruhunu şad etmektir. Bu sebülün dışında ayrıca Topkapı ve Alibeyköy'ünde de 2 tane çeşme daha inşa ettirmiştir (Terzi, 2018: 257-258). Bugünkü adıyla anılan İstanbul kız lisesi olan o günün Valide Mektebinde kendi adına yaptırdığı kütüphane eserler vakfetmiştir. Daha sonra bu eserler Beyazıt Devlet Kütüphanesine nakledilmiştir (Bayraktar, 1963).

Hürremşah Binti Abdullah Vakfı

1556 tarihinde tesis ettiği vakıf sayesinde vakfın hizmetlerini Edirne Cami-i Atik yakınlarında yer alan Hoca Rüstem Mektebinde gerçekleştirmiştir. Her yaz ihtiyaç halinde vakfın mütevellisi tarafından buz satın alınarak mektepte ders gören çocuklara soğuk su sağlanmıştır (Rahman, 2017: 244).

Mehlika Binti Abdullah Vakfı

1574 yılında Rodosçuk (Tekirdağ)'ta kurulan vakıftır. 3000 dirhem tutarında meblağı vakfetmiştir. 360 dirhem hayır ve sevaplar için, 110 dirhemi mektepte muallim olanlar için, geri kalanın ise muallim halifesine ve mütevellî heyete paylaştırılmasını istemiştir. Ayrıca her gün sabah vakitlerinde üç İhlas ve Subhane okunup bunun tüm ölmüş müminlere bağışlanmasını istemiştir (Rahman, 2017: 245).

Ayşe Kadın Binti Mahmud Paşa Vakfı

1679 yılında kurulan vakıftır. Toplamda 100,00 akçe vakfedilmiştir. Paranın bir kısmı medresede ders gören öğrencilere geri kalanın medresenin tamirâtı için kullanılmasını şart koşturmuştur (Rahman, 2017: 246).

Emine Hatun Binti Ömer Ağa Vakfı

1825 yılında kuruldu. Hem akar hem de para vakfı niteliğindedir. Emine Hatun evini, bakkal dükkânını, bahçesini kiraya vererek kira gelirlerini vakfetmiştir. Gelirin bir kısmı medresede Mevlid-i Şerif okunması için tüm Müslümanların ruhlarına hediye etmek amacıyla harcanırken bir kısmıyla da Sultan Medrese Müderrisine tahsis edilmiştir ve müezzinler için ayrıca cami tamirâtı için harcanmıştır (Rahman, 2017: 246-248). Buradan da anlaşılmaktadır ki Emine Hatun paranın çoğunu Sultan Medresesine* cami, teke ve oradaki görevliler için harcamayı şart koşturmuştur.

Sayfa | 1301

Ayşe Hatun Binti Mustafa Bey Vakfı

1765 yılında 2.000 kuruş para vakfederek tüm vakıf işlerinde nazırın görüş ve izni alınıp kesinlikle kadı ve hâkimlerin karışmaması şartını koymuştur. Ayrıca nazırın görüşleri alınmadan da kimseye borç verilmemesini istemiştir (Rahman, 2017: 248).

Şerife Zeynep Binti Mustafa Vakfı

1762 yılında Edirne'de Atik Cami'nin vaaz verme şartıyla kurulan bu vakfa 60 kuruş para vakfetmiştir. Muamele-i Şeriyeye ile işletilen paradan elde edilen kâr ile her Çarşamba günleri Sugra Mahkemesinde (Mahkeme-i Kübra) kürsüde Şeyh efendinin vaaz vermesi karşılığında şeyhe 8 kuruş verilmesinin şartını koşturmuştur (Rahman, 2017: 248-249). Bu vakfın en önemli özelliği yaygın eğitime oldukça önem vermesidir.

* Bu medrese II. Beyazıt'ın kızı Selçuk Sultan tarafından 1508-1509 yıllarında 12 hücreli yaptırdığı medresedir. (Bkz: Ayverdi, 1981: 143).

Ayşe Münire Hanım binti Salih Ağa Vakfı

1861 yılında Çorlu'da kuruldu. Elde edilen gelirlerin bir kısmı Kanuni Sultan Süleyman Cami'ndeki müezzin ve imam için bir kısmı da Arabacı Cami imam ve muallimleri için harcanmıştır (Rahman, 2017: 251).

Ümmügülsüm Binti Mustafa Vakfı

1762 yılında 200 kuruş parayı vakfa tayin etmiştir. Senelik elde edilen 30 kuruşu kendisine verileceğini şart koştur. Geri kalanın ise eğitime ayrılmasını istemiştir. Bir kısmından da haftada 2 gün olmak üzere şeyhin ulemaya din dersi vermesini istemiştir (Rahman, 2017: 252). Bu vakfın diğer vakıflara kıyasla ilginç bir uygulamasından bahsetmek mümkündür. Çünkü Ümmügülsüm Hanım hayattayken vakfettiği paranın gelirini tevliyet maası* olarak kendine tahsis ederek öldükten sonra da ailesinden hiç kimseyi tevliyet makamına tayin etmemiştir. Buradan da anlıyoruz ki başka bir gelire sahip olmama ihtimali oldukça yüksektir.

Gülnuş Emetullah Valide Sultan Vakfı

IV. Mehmed'in eşi olan Gülnuş Emetullah Valide Sultan, Üsküdar'da Yeni Valide Camiyi yaptırmıştır (Duran, 1990). Vakfın gelirlerinin bir kısmıyla da çeşme tamiri ve ihtiyacı olan suyollarının tamiri giderilmiştir (Zeyrek, 2007).

Saliha Sebkatı Valide Sultan Vakfı

I.Mahmud'un annesidir. Azapkapı'da çeşme, sebil, Sibyan mektebi, Silivrikapı'da Sitti Hatun Cami ve Çengelköy'de çeşme yaptırmıştır (Akyıldız, 2007: 45).

Safiye Sultan Vakfı

III. Murad'ın zevcesi, III. Mehmed'in annesidir. Eminönü'nde yer alan Yeni Cami'nin inşaatını başlatmıştır. Ancak oğlunun ölümüyle ve kendisinin Eski Saray'a nakledilmesiyle külliye'nin inşası yarım kalmıştır. Ancak daha sonra bu külliye'nin inşası Turhan Valide Sultan tarafından tamamlanmıştır (Türkiye Diyanet Vakfı, 2008: 472-473).

Mihrişah Valide Sultan Vakfı

III. Selim'in annesidir. Eyüp'te külliye, Humbaracılar kışlasında cami, Levent kışlasında cami ve Sibyan mektebi, Eyüp Sultan Cami'nde kütüphane, İstanbul'un farklı semtlerinde çok sayıda çeşme Aksaray'da Mehmet Paşa Cami ve Sibyan Mektebi'ni yaptırmıştır (Akarçeşme, 2014: 209-276).

* Daha fazla bilgi almak için (bkz. Arslanboğa, 2018: 553-554).

Zeynep Sultan Vakfı

II. Ahmed'in kızıdır. Gülhane Parkı karşısında cami, sebil, Sibyan Mektebi, türbeden oluşan külliye yaptırmıştır (Yaramış, 2004).

Yaşlılara Ev Tahsis Eden Vakıf (Neslişah Sultan)

Neslişah Sultan tarafından kurulan vakıftır. Kasımpaşa'da bir ev tahsis edilmesini ve yaşlılara orada hizmet verilmesi şartını koymuştur (Uluçay, 1985).

Tokatlı Ayişe Hatun Bint Cin Ali Vakfı

Vakfın gelirinden 300 kuruşu medreseye vakfetmiştir. Geri kalanı ise öğrencilere verilmesini talep etmiştir (Sağırılı ve Açikel, 2005: 297-298).

Samsun Vezirköprülü Ayşe Hanım Vakfiyesi

Bafra ve Geder kasabasında çeşme ve suyolları hizmeti için vakfın gelirlerinin kullanılmasını istemiştir (Sağırılı ve Açikel, 2005: 297-298).

Halime Hatun Vakfı

III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in dayesi olan Halime Hatun Manisa'ya bağlı Marmara kasabasında cami, medrese, mektep, şadırvan, kütüphane, çeşme, imaret yaptırmıştır. Vakfın gelir kaynakları kırk dükkân, on bakkal dükkânı, kahvehane, iki ekmekçi fırını oluşturmaktadır. Vakfın gelirlerinin bir kısmıyla mübarek günlerde mevlitler okutulmuş, muharrem aylarında ise Kербela şehitleri için aşure pişirilip Müslümanlara dağıtılmış (Alaca, 2020: 1373-1385).

Selçuk Sultan Vakfı

Çelebi Sultan Mehmed'in kızı ve II. Sultan Murad'ın eşi olan Selçuk Sultan Edirne'de mescid, Bursa dolaylarında köprü, İstanbul'da ahşap çatılı taş minare yaptırmıştır (Yücel, 1971: 46).

Hatice Sultan Vakfı

II. Bayezid'in kızıdır. Edirnekapı'da cami, mektep, musluk yaptırmıştır (Uluçay, 1985: 121).

Gülruh Hatun Vakfı

II. Bayezid'in eşlerinden biridir. Aydın Nazilli'de han, hamam, dükkân, kervansaray yaptırmıştır ve akar olarak vakfetmiştir (Uluçay, 1985: 108).

Hüsnüşah Sultan Vakfı

II. Bayezid'in eşlerindedir. Manisa'da Hatuniye Külliyesini yaptırmıştır (Cunbur, 1966: 10-11).

Daye Hatun Vakfı

Fatih'in sütannesidir. Tarakçılar Mescidini inşa ettirmiştir (Gökbilgin, 2007: 238-240).

Kamer Hatun Vakfı

Yavuz Sultan Selim'in sütannesidir. Beyoğlu'nda cami yaptırmıştır (Şensoy, 2018: 36).

Adilşah Kadın Vakfı

III. Mustafa'nın eşidir. Ruhu için kızları tarafından adına çeşme ve mektep yaptırılmıştır (Duran, 1990: 277).

Beyhan Sultan Vakfı

Sultan III. Mustafa'nın Adilşah Kadın ile evliliğinden doğan kızıdır. Beyhan Sultan Kuruçeşme cami ve hamamının arkasına Beyhan Sultan Çeşmesini, Akıntıburnu kıyısında bulunan Beyhan Sultan çeşmesini ve Mesih Paşa şadırvan ve Çeşmesini onartmıştır (Bayram, 1990: 1127-1139). Ayrıca annesi Adilşah Kadın için mektep ve Edirnekapı'da cami vakfetmiştir (Duran, 1990: 313-361).

Ayşe Hafsa Sultan Vakfı

Kanuni'nin annesidir. Manisa'da cami, medrese, Sibyan mektebi, tabhane, hankahtan oluşan külliye yaptırmıştır (Kala, 2019).

Kösem Valide Mahpeyker Sultan Vakfı

I.Ahmed'in eşi, IV. Murad'ın ve I. İbrahim'in annesidir. Üsküdar'da Çinili Cami, mektep, çeşme, darülhadis, çifte hamam, Şehremini'de çeşme, Yenikapı'da çeşme, Beşiktaş'ta çeşme, Eyüp'te türbe, İstanbul'da Büyük Valide Han'ı yaptırmıştır (Taylan, 2015: 156).

Nilüfer Hatun Vakfı

I. Murad'ın annesi olan Nilüfer Hatun İznik'te tabhaneli, zaviyeli Cami'yi yaptırmıştır (Cunbur, 1966: 10-11). Ayrıca Bursa Hisarında Kaplıca kapısı yanında bir tekke, Darphane mahallesinde de bir mescit inşa ettirmiştir (Hoca Sadeddin, 1279: 21).

Gülfem Hatun Vakfı

Kanuni'nin cariyesidir. Gülfem Hatun Üsküdar'da Gülfem Hatun Cami, mektep, türbe, 34 oda, 11 ev, 6 dükkân, 1 bahçe ve fırın vakfetmiştir. Ancak 1930 yılında yol yapım çalışmaları gerekçesiyle ne yazık ki türbe ve mektep yıkılmıştır (Sakaoğlu, 2012: 28-29). Manisa'da da vakıfları olan

Gülfem Hatun, Karaca Ahmet Sultan Türbesini de tamir ettirmiştir (Özcan, 2006: 94-98; Okçuoğlu, 1994: 170, 438).

Adile Sultan Vakfı

Medine'de kimsesiz ve çaresiz kadınlar için kurulan vakıftır. Böylece sahipsiz kadınlara barınmaları için kucak açılmıştır (Uluçay, 1959: 138).

Zeyni Hatun Vakfı

1558 yılında İstanbul'da kurulan bir vakıftır. Serbest bırakılan köleleri koruyup kollama vakfıdır. Böylece kölelerin fakir ve ihtiyaç sahibi olanlarına akçe harcanmasını yeme içme ve üst baş alımı yapılmasını istemiştir (Müftüoğlu, 2012).

Zeliha Hanım Binti Abdullah Vakfı

1857 yılında İstanbul'da kurulan vakıftır. Vakfın amacı her kurban bayramında 1500 kuruşa kurban alıp muhtaç kişilere dağıtmaktır (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2019).

Safiye Sultan Vakfı

Sultan II. Mustafa'nın kızıdır. Sultan Mehmed Han Camiinde isteyen herkese her pazartesi ve Perşembe günleri bilgiler öğretilmesini ve ders süresince de 3 ihlas suresini ruhuna hediye etmelerini vakfetmiştir (Duran, 1990: 159-183).

Nakşidil Valide Sultan Vakfı

Fatih'te sebil, Sibyan mektebi, Kasımpaşa'da namazgah, Sultanahmet'te Nakşi Kadın Çeşmesi, Sarı kadı köyünde Nakşidil Valide Sultan çeşmesi yaptırdı (Duran, 1990: 29-55).

Ayşe Sine Perver Valide Sultan Vakfı

İstanbul AT pazarı dolaylarında mektep, çeşme ve tatlı su vakfetmiştir (Duran, 1990: 391-427).

Melike Hatun Vakfı

Sultan Hatun olarak da anılan Melike Hatun, Ankara'da cami, medrese, çeşme ve mezarının da içinde yer aldığı bir vakıf bahçesi bulunmaktadır (Şahin, 1991: 77-78). Kendi adıyla anılan Melike Hatun mahallesine bir mescid ve medrese yaptırmıştır (Özdemir, 1998). 15. Yüzyıl'ın başlarında yapıldığı tahmin edilen Eynebey Subaşı Hamamı'na 17.000 Eşref Para vakfetmiştir (Erdoğan, 2004: 146-147).

Ziyade Hatun Vakfı

Ankara'da kurulan bu vakfa bahçe, dükkân ve mezra vakfetmiştir. Ayrıca Ahi Hasan Mescidinde Kuran-ı Kerim okunmasını istemiştir (Köse, 1998).

Asporça Hatun Vakfı

Orhan Gazi'nin eşlerinden biri olan Asporça Hatun, vakfın gelirleriyle her pazartesi ve Cuma günleri ruhlarına verilmesi için Kuran okutmuştur. Bunu için üç hafız tutmuştur. Ayrıca her yıl mevlit okutturma ve fakirlere yemek dağıtma şartı koşmuş. Vakfın geriye kalan gelirini ise evlatları arasında eşit bölünmesini istemiş (Öcalan vd., 2013: 23-30).

Münire Hanım Vakfı

Sahip olduğu bahçenin kiraya verilmesini, elde edilen gelir ile dergâhta miraciye* okunup şekerli süt dağıtılmasını istemiştir (Şahin ve Kaya, 2016: 42).

Salih Kızı Fatma ve Büyük Kızı Ayşe Hanım Vakfı

1827 tarihinde Kütahya'da kurulan vakıftır. Hezar Dinari Mescidinde mübarek gecelerde kandil yakılmasını, her yıl zeytinyağı satın alınıp mübarek gecelerde ve özellikle de Ramazan ayında Takyeciler Caminde kandil yakılmasını istemiştir (Zeyrek, 2007: 258).

Fahri Kızı Ümmühani Hatun Vakfı

Dükkân kirası ile Kara Hacı Mehmet Ağa'nın yaptırdığı medresenin iki kapısı için senelik 120'şer akçe para vermeyi vakfetmiştir (Zeyrek, 2007: 274).

Ayşe Binti İsmail Vakfı

Kendi çiftliğini vakfetmiştir. Elde edilen gelirin 1 akçesi ile Saray Köprüsünün tamiri yapılmış, geri kalanın ise her yıl vakfın ruhu için Hatm-i şerif tilavet edilmesini istemiştir (Özlü, 2006: 193-208).

Gülçiçek Hatun Vakfı

I. Murad'ın eşi, Yıldırım Bayezid'in annesi olan Gülçiçek Hatun, Bursa'da zaviye, türbe, evler, aşhane, bahçe, değirmen, mezra, köy vakfetmiştir. Zaviyeye gelen misafirlerin, yoksulların, düşkünlerin, ulemanın, öğrencilerin ve diğer ihtiyaç sahiplerinin yiyecek, giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir (Öcalan vd., 2013: 189-194).

* Hz. Muhammed'in göğze yükselişini konu alan edebi yapıtlardır.

Sitti Mükerrerme Şah Sultan Vakfı

Fatih Sultan Mehmed'in ikinci eşi olan Sultan, Fatih'in ölümüyle birlikte Edirne'ye cami yaptırmıştır (Emecen, 1996: 230-231).

Bülbül Hatun Vakfı

II. Bayezid'in kadınlarından olan Bülbük Hatun, Amasya'da mescit, mektep ve çeşme yaptırmıştır (Uluçay, 1959: 108).

Aynışah Sultan Vakfı

II. Bayezid'in kızı olan Aynışah Sultan, Beşir Ağa medresesinde bir mektep yaptırmıştır (Uluçay: 1959: 119).

Ayşe Sultan Vakfı

II. Bayezid'in kızı olan Ayşe Sultan, Edirne'de cami, Gelibolu'da mescit ve mektep, İstanbul'da türbe vakfetmiştir. Aynı zamanda kendisi de bu türbeye defnedilmiştir (Uluçay, 1959: 119).

Gevherimülük Sultan Vakfı

II. Bayezid'in kızı olan Gevherimülük Sultan, Zal Mahmut Paşa Camii civarında bir mektep yaptırmıştır. Aynı zamanda kendisi de buraya defnedilmiştir (Uluçay, 1959: 120).

Şehzade Şah Sultan Vakfı

II. Bayezid'in kızı olan Şah Sultan Dimetoka'daki 4 köyü Edirne'de kendi adına yaptırdığı mescid ve Sibyan mektebine vakfetmiştir (Uluçay, 1959: 124).

Şah Sultan Vakfı

Kanuni'nin kız kardeşi, Yavuz Sultan Selim'in de eşidir. Eyüp'te bir cami, Mevlevi tekkesi, tekkeye ait Sibyan mektebi yaptırmıştır.*

Mihrimah Sultan Vakfı

Kanuni'nin kızı olan Mihrimah Sultan, Edirnekapı ve Üsküdar'da iki külliye yaptırmış ve vakfetmiştir Üsküdar sahilinde külliye cami, medrese, Sibyan mektebi, imaret, çeşme, suyollarını içinde barındırırken, Edirnekapı'daki külliye ise cami, medrese, şadırvan, Sibyan mektebi, hamam ve çarşıdan meydana gelen bir külliye'dir (Ak, 2006: 80-87).

Hürrem Sultan Vakfı

Kanuni'nin eşi, II. Selim'in annesi olan Hürrem Sultan, İstanbul Haseki'de Mimar Sinan'a külliye yaptırmıştır. Bu külliye içinde cami,

* Şah Sultan Camii (Eyupsultan.com)

medrese, Sibyan mektebi, hamam, kervansaray ve su tesislerinden oluşmaktadır. Ayrıca Kudüs'te cami, kervansaray, tekke, darüşşifa, kütüphane ve imareten oluşan bir külliye daha yaptırmıştır. Bu vakıfların ardından Kanuni, Hürrem Sultan adına Cisri Mustafa Paşa'da yer alan kervansaray ve camiden meydana gelen bir imaret yaptırmıştır. Bunu dışında Edirne'ye su getirtmiş ve birçok mahallede ve çeşmelerde suyun bağlanmasını gerçekleştirmiştir (Çevrimli, 2017; Singer, 2004).

Perestu Kadın Vakfı

Sultan Abdülmecid'in dördüncü kadın efendisi, II. Abdülhamit'in analığı, Asıl adı Rahime olan Perestu Kadın, Osmanlı'da Valide Sultan ünvanını alan ve taşıyan son hanımdır. İstanbul Mecidiyeköy'de bugünkü adıyla Mecidiyeköy Merkez cami olan Perestu Valide Sultan Cami, caminin yakınlarında Sibyan mektebi ve iki menzil inşa ettirmiştir ayrıca vakfa 11 dükkânını vakfetmiştir (İlhanlı, 2018).

SONUÇ

Hanım Sultanların kurduğu vakıflara ve vakfettiklerine baktığımızda toplumun hemen hemen her alanında müesseseler kurduklarına şahit olmaktayız. Eğitim alanında öğrencilere giyim kuşam, burs olanakları sağlanmıştır. Kurulan kütüphanelerle eğitim ve kültürel alanda destek verilmiştir. Vakıfların darüşşifaları ise hem tıp eğitiminde hem de hastane hizmetlerinde öncü olmuşlardır. Yoksul ve fakir kişilere ücretsiz sağlık hizmetleri sunulduğu gibi ilaç destekleri de verilmiştir. İmarethanelerde ise fakir ve yoksul alan kişilere yiyecek yardımı yapılmıştır. Kimsenin aç susuz kalmamasına gayret gösterilmiştir. Dul, yetim olanlara barınma desteği sağlandığı gibi evlenecek olan yoksullara çeyiz yardımı yapılmıştır.

Toplumda dini hizmetler vakıf, camiler ve mescitler aracılığıyla sağlanmıştır. Suyun sıkıntılı olduğu o dönemlerde her evde su olmamasından ötürü vakıfların hamamları adeta kurtarıcı olmuştur. Kurdukları hanlar, çarşılar, dükkânlar aracılığıyla buldukları bölgenin ticarî hayatını canlandırmışlar. Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, vakıfların sosyal bir politika aracı olarak etkin bir şekilde kullanıldığını görmek mümkündür. Günümüzde devlet tarafından sağlanan hizmetlerin önemli bir kısmı vakıflar aracılığıyla yerine getirilmiştir. Hanım Sultan Vakıflarının bu noktada önemi yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

Ak, M. (2006). Vakıf Kurucusu Bir Hanım: Mihrimah Sultan. *Vakıflar Dergisi Özel Sayı*, 80-87.

Akarçeşme, İ. (2014). *Mihrişah Valide Sultan Vakfı (Kurumları, Hayır Hizmetleri ve Akarları)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Akyıldız, A. (2007). Sâliha Sultan. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. (Cilt. 36, s. 45). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyıldız, A. (2008). Safiye Sultan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 35, s. 472-473). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Akyüz, A. vd., (2010), *Tokat ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri*. Tokat: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.

Alaca, H. (2020). Gölarmarmara Halime Hatun Vakfı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19(3), 1373-1385.

Alpgüvenç, C. (2010). *Hayırda Yarışan Hanım Sultanlar*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Arslanboğa, K. (2018). Osmanlı Devleti'nde Vakıf Yönetiminde Tevliyet: İstanbul Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 16(32), 553-554.

Arslantürk, H. A. (2012). Turhan Valide Sultan Vakfiyesi. İstanbul: Okur Kitaplığı.

Ataseven, G. & Erdoğan, A. (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar, Hanım Sultan Vakfiyeleri*. İstanbul: Tarih Araştırmaları ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Aydın, M. A. (1966). *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler. Sosyal Hayatta Kadın*. İstanbul: İslami Araştırmalar Vakfı.

Ayverdi, E. H. (1981). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Cilt III: Yugoslavya*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, (2019). *Tarihimizde Bazı İlginç Vakıflar ve Vakfiyelerden Örnekler*. Erişim Adresi: <https://www.kastamonur.com/tarihimizde-bazi-iliginc-vakiflar-ve-vakfiyelerinden-ornekler/>, Erişim Tarihi: 28.11.2020.

Başol, S. & Çam, M. (2010). Osmanlı Devleti'nde Kadınlara Yönelik Kurulan Vakıflar. *21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar -Değişim ve Güçlenme- Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi 13-16 Ekim 2009*. (s. 196-205). İzmir.

Bayraktar, N. (1963). *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 12(3), 105-116.

Bayram, S. (1990). Türk İslam Kültür ve Medeniyeti. XI. *Türk Tarih Kongresi*, C. III, Ankara.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Defteri (BOA). İ-DH, nr. 138/7116. Erişim Adresi:

<https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/>

[osmanli-arsivi-yayinlar/](#)

[BA%C5%9EBAKANLIK%20OSMANLI%20AR%C5%9E%C4%B0V%20REHBER%C4%B0.pdf](#) Erişim Tarihi:29.11.2020.

Cunbur, M. (2006). ÜmmüGülsüm Hatun Vakfiyesi. *Vakıflar Dergisi* 5, 207-212.

Cunbur, M. (1966). Türk Kadınlarının Kurdukları Vakıf Kütüphaneler. *Türk Kadını* 1(3-4), 10-11.

Çayırdağ, M. (1980). Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi. *Bellekten XLIV*, 271-278.

Çevrimli, N. (2017). Haseki Hürrem Sultan'ın Kudüs Vakfiyesi Örneğinde Bir Vakfiye Analizi. *Diyanet-Sen Dergisi* 5, 96-112.

Çolak, İ. (2019). Osmanlı'da İlginç Vakıflar. *Zafer Bilim Araştırma Kültür Sanat Dergisi* 515, 48-52.

Demircan, Y. (Özirmek). (1992). *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakfiyeleri* 72. Kayseri: Kayseri Vakıflar Bölge Yayınları.

Denkhalbant, A. (2009). Seyyid Battal Gazi Külliyesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 37, s. 51-54). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Deveci, A. (2003). Seyyid Battal Gazi Külliyesi. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* 5, 103-120.

Sayfa | 1310

Duran, T. (Ed.) (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar Hanım Sultan Vakfiyeleri*. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Durukan, A. (2019). Anadolu Selçuklularında Vakıf Eserleri Yaptırmış Kadınlar. Vakıf Kuran Kadınlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü & Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi 11 Mayıs 2018, Ankara.

Emecen, F. (1996). Gülbahar Hatun. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. (Cilt. 14, s. 230-231). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Eraşar, O. (2013). Kadın Hanı. *Konya Ansiklopedisi*. (Cilt. 5, Sayı. 9). Konya: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Erdmann, K. (1961). *Das anatolische Karawansaray des 13. Jahrhunderts, I*. Berlin: Verlag Gebr.

Erdoğan, A. (2004). *Unutulan Şehir Ankara*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gökbilgin, M. T. (2007). *XV.ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*. 2. Bs. İstanbul: İşaret Yayınları.

Günay, H. M. (2001). *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Kamu Malları*. İstanbul: Şule Yayınları.

Hoca Sadeddin, Tacüt-tevarih, İstanbul 1279, I, 21.

- İlhanlı, E. (2018). *Sineperver Ayşe Valide Sultan, Nakşidil Valide Sultan ve Perestu Valide Sultan Vakıfları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kala, E. S. (2019). *Osmanlı Dönemi Hanım Sultan Vakıfları ve Sosyal Politika Uygulamaları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Kamadan, Y. S. (2018). *Selçuklu ve Osmanlı'da Vakıf Kuran Kadınlar Konuşuldu*. Erişim Adresi: <http://www.dunyabizim.com/m/etkinlik/selcuklu-ve-osmanlida-vakif-kuran-kadinlar-konusuldu-h28988.html>, Erişim tarihi:23.11.2020.
- Karademir, A. (2018). Harem-i Hümayun Kethüdası Canfeda Hatun'un Serveti ve Vakıfları / Kethuda of The Imperial Harem Canfeda Khatun's Wealth and Waqfs. *Vakıflar Dergisi* 50, 85-116.
- Konyalı, İ. H. (1964). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Köse, İ. (1998). *Ankara Evkaf Defteri (1571)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Müftüoğlu, M. F. (Ed.) (2012). *Tarihte İlginç Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları 48.
- Müslim, Vasiyyet 14.
- Okçuoğlu, T. (1994). Gülfem Hatun Camii. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt. III. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Okçuoğlu, T. (1994). Gülfem Hatun Medresesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt. VIII, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Öcalan, H. B., Sevim, S. & Yavaş, D. (2013). *Bursa Vakfiyeleri-1*. Bursa: Bursa Kültür A.Ş. Yay.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, T. (2006). Hayatını Vakfeden Bir Saraylı GÜLFEM HATUN. *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*, Ankara: VGM Yayınları.
- Özdemir, R. (1998). *XIX. Yüzyılın Yarisında Ankara*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, H. (1998). Eyüp Sultan'da Bir Hanım Sultan. Eyüp Sempozyumu, Mayıs 1998. (s. 210-215) İstanbul.
- Özlü, Z. (2006). Göynük Kent Merkezinde Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri. *Ekev Akademi Dergisi* 26, 193-208.
- Rahman, A. (2017). Rumeli'de Kadınların Kurdukları Para Vakıflarının Eğitimdeki Rolü. *Adam Akademi* 7(2), 239-256.

Sabırlı, T. (2012). Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 317773.

Sakaoğlu, N. (2012). *Süleyman, Hürrem ve Diğerleri: Bir Dönemin Gerçek Hikâyesi*. İstanbul: NTV Tarih Basımevi.

Sağırılı, A. & Açikel, A. (2005). *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları Vakfiyeleri 1. Cilt*, Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Singer, A. (2004). *Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaret*. (Çev.). Dilek Şendil. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şah Sultan Camii. Erişim Adresi: <http://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/sah-sultan-camii/946>, Erişim tarihi: 29.11.2020.

Şahin, K. (1991). Ankara'da Melike Hatun Vakıfları, VD, XXII.

Şahin, M. ve Kaya, N. (2016). Valide Sultanların Kurduğu Vakıfların Kadına Yönelik Sosyal Hizmetleri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 6(12), 36-65.

Şensoy, F. (2018). *İstanbul'un 100 Hayırsever Hanımefendisi*. İstanbul'un Yüzleri Serisi 87, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Taylan, N. (2015). *Valide Mahpeker Kösem Sultan ve Dönemi*. İstanbul: Ekim Yayınları.

Terzi, A. (2018). *Bezmialem Valide Sultan*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Tuncay, A. (1984). *Eski Vakıf Hükümlerimiz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar*. İstanbul: Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları.

Turan, O. (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Turgut, D. (2015). *Mahperi Huand Hatun ve Yaptırdığı Yapılar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Uğur, M. F. (1939). Gömeçhane. *Konya Dergisi*, 566-570.

Uluçay, M. Ç. (1985). *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uluçay, M.Ç. (1959). Bayazıt II.'in Ailesi. *Tarih Dergisi* X, 108-138.

Yaramış, A. (2004). III. Ahmed'in Kızı Zeynep Sultan'ın Hayatı ve Üsküdar'daki Vakfiyesi. *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul.

Yediyıldız, B. (2012). Vakıf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 42, s. 479-486). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yediyıldız, B. (2003). *Türkiye'de Vakıf Müessesesi*. Ankara: TTK Basımevi.

Yücel, E. (1971). *Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar*. Hayat Mecmuası 7(1), 44-49.

Zeyrek, Ö. S. (2007). Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789 – 1923). (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 215228.

Zeyrek, S. (2007). VGMA, Dftr. No: 609, sy. 36, sr. 48.

Zeyrek, S. (2007). Cevdet Dadaş, Atilla Batur, İsmail Yücedağ. *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları 2(3)*, 258-274.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Sosyal duygularımızı, amaçlarımızı harekete geçiren aynı zamanda yardımlaşma, sevgi ve şefkat hislerinin artmasına sebebiyet veren vakıflar hem hukuki hem de sosyal kuruluşlardır. Bu sebeple sosyal değişim, gelişme ve birlik oluşturmada vakıfların önemi oldukça büyüktür. Geçmişe baktığımızda birçok alanda vakıfların kurulduğunu görebiliriz. Kurulan bu vakıflar sayesinde şehir merkezlerinde birçok gelişmeler yaşanmıştır. Kurulan han, hamam, çarşı gibi yapılar sonucunda ticaretin gelişmesi daha da artmıştır. Sağlık, eğitim konularında vakıfların yaptığı katkılara ve hayır işlerine ek olarak suyolları, çeşme, imarethane vb. yapımların onarım gibi hususlarda vakıfların gelir kaynaklarını kullanması tamamen kamu yararını gözettiğini gözler önüne sermektedir. Toplumun her kesiminden fakir, ihtiyaç sahibi kişilere, yoksul öğrencilere, fakir hastalara gerekli yardım elleri uzatılmıştır. Vakıf müesseseleri oldukça aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bu sebeple Selçuklular ve Osmanlı Dönemini incelediğimizde birçok vakfın kurulduğunu görebiliriz. Bu kurulan vakıflar toplumun yaşadığı her konuda sorun ve mağduriyetleri gidermeyi amaç edindiği gibi yardımlaşma ve dayanışma duygularının da pekişmesine olanak sağlamıştır. Vakıf hizmetleri gerçekleştirilirken hiçbir şekilde din, dil, mezhep, ırk ayrımı yapılmamıştır ve ihtiyaç sahibi herkesin hizmetlerden yararlanması sağlanmıştır. Tarihte hem Selçuklularda hem de Osmanlıda bu vakıf hayırlarına kadınlar da destek sağlamıştır. Dolayısıyla kadınlar tarafından kurulan birçok vakıf görmek mümkündür. Selçuklularda kadınların kurduğu vakıf ve vakıf eserlerine baktığımızda vakfiyelerin ve eserlerin Anadolu'nun gelişmesine olanak sağladığını söyleyebiliriz. Osmanlı da ise Sultan Hanımların, padişah annelerinin ve kızlarının vakıflar kurduğunu ve bu vakıflar sayesinde birçok eseri günümüze kadar ulaştırabildiklerini görmekteyiz. Bu çalışmada amaç hem Selçuklularda hem de Osmanlı İmparatorluğunda kadınların kurduğu vakıfların neler olduğunu ve bu vakıflar sayesinde ne gibi eserler vakfettiklerini ortaya çıkarmaktır. Bu sebeple bu çalışmada literatür taraması yapılmıştır. Selçuklularda ve Osmanlıda kadınların kurduğu vakıflar tek tek incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda birçok alanda kadınlar tarafından vakıfların kurulduğunu ifade edebiliriz. Eğitim alanında ihtiyaç sahibi öğrencilere burs, giyim yardımı yapılırken eğitim alanında eğitime destek vermek adına kütüphaneler kurulmuştur. Yoksullara ücretsiz sağlık hizmetleri sunulmuştur ve yine vakıf darüşşifalarında ilaç yardımı yapılmıştır. Yoksul kişilerin imarethanelerde yemek yemeleri sağlanmıştır. Dul ve yetim kalanlara barınma, yemek yardımları yapılmıştır. Evlilik hazırlığı yapan genç kızlara çeyiz yardım desteği sunulmuştur.

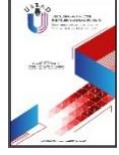
Sebillerde buzlu su, şerbet dağıtımları yapılmıştır. Yol, kaldırım, köprü yapımı yine vakfın gelirlerinden sağlanmıştır. Ayrıca toplumda dini hizmetler yine vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır. Bu noktada cami, medrese, mescitler kurularak dini eğitime de önem verilmiştir. Böylece toplumda kaliteli yaşamın sağlanması için gayret gösterilmiştir. Selçuklularda kurulan vakıfların bazılarını örnekler verecek olursak; I. Alâeddin Keykubat'ın annesi olan Ümmühan Hatun tarafından kurulan vakıf örnek gösterilebilir. Seyyid Battal Gazi Külliyesini yaptırmıştır. Bir diğeri 1228 yılında Sivas Divriği'de Ahmed Şah'ın eşi olan Melike Turan Melek Hatun tarafından kurulan Divriği Turan Melek Vakfıdır. Bu vakıf aracılığıyla Melek Hatun, Melike Turan Melek Darüşşifasını yaptırmıştır ve böylece Kuran-ı Kerim okunup tasavvuf müzik icrası yapılmıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in eşi Ümmühan Hatun tarafından kurulan Mahalle Fakirlerini Gözetme Vakfına baktığımızda vakıf sayesinde fakir ve zor durumda olanların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Osmanlılarda kurulan vakıfların bazılarını örnekler verecek olursak; IV. Murad döneminde Melek Ahmet Paşa'nın kız Fatma Hanım'ın kurduğu Öğrencilere Piknik Vakfıdır. Bu vakıf sayesinde öğrencileri yılda iki kez pikniğe götürülmüştür. Bir diğeri vakıf 1612 yılında Fatma Hatun tarafından kurulan Yetimlere Eğitim Vakfıdır. Bu vakıf Mektepte okuyan yetim çocukların masraflarını karşılamak ve ayrıca mektebe odun almak amacıyla kurulmuştur. Zeyni Hatun tarafından kurulan Öğrencilere Bayramlık Elbise Vakfına baktığımızda öğrencilere elbise almak için kurulduğunu ayrıca vakfın bir diğeri amacının da dul ve fakir hanımlara yardım etmek olduğunu görebiliriz. Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan tarafından kurulan Öğretmenlere İkramiye Vakfı ise her sene Ramazan bayramı öncesinde her öğretmene birer maaş ikramiye vermeyi amaç edinmiştir. Hürrem Sultan'ın gelini Nurbanu Sultan tarafından kurulan Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı ise Valide Sultan Külliyesini vakfetmiştir. Buna ilaveten Vakıf sayesinde birçok fakire yemek yardımı yapılmış ve karını doyurulmuştur. Valide sultan külliyesinde yer alan medresede eğitim gören öğrencilere eğitim alanında burs yardımı yapılmıştır. İsmihan Sultan tarafından kurulan İsmihan Sultan Vakfı da Fakir kızların düğün masraflarını karşılamak amacıyla para ve eşya yardımı yapan vakıf olma özelliğindedir. Osmanlı devletinde en çok vakıf kuran valide sultan Bezmi Alem Valide Sultan birçok alanda vakıf hizmetlerinde bulunmuştur. Hayatı boyunca kendini vakfa adayan Valide Sultan fakirlerin ve hasta kişilerin tedavi olmaları için Gureba-i Müslimin Hastanesini yaptırarak sağlık alanında önemli adımların atılmasına olanak sağlamıştır. Çünkü bu hastane İlk vakıf özelliği gösteren bir sağlık kuruluşu özelliğine sahiptir. Kadınlar tarafından kurulan bu vakıflar ve sundukları hizmetler bize gösteriyor ki hem Selçuklularda hem de Osmanlı devletinde kadınlar yaşadıkları toplumun ihtiyaçlarını önemsemiş ve çözüm bulmaya çalışmışlardır. Böylece sosyal hayatta yardımlaşma ve dayanışmanın öncüleri olmuşlardır. Kadınların kurduğu bu vakıflar ve eserleri yaşadıkları dönemde toplumun medeniyetleşmesine olanak sağladığını gösterdiği gibi aynı zamanda da kadınların sosyal hayatta güçlü bir şekilde yer aldığını bizlere kanıtlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Foundations that stimulate our social feelings and goals and at the same time increase feelings of cooperation, love and compassion, are both legal and social organizations. For this reason, foundations are very important in social change, development and unity. Historically, we can see foundations were established in many areas. Thanks to these foundations, many developments have occurred in city centers. As a result of the established structures such as inns, baths and bazaars, the development of trade has increased. In addition to the contributions made by the foundations in health and education issues and charity works, waterways, fountains, almshouse and so on. The foundations' use of their income sources in matters such as construction and repair reveals that they fully consider the public interest. Necessary helping hands have been extended to the poor, needy people, poor students and poor patients from all segments of the society. Foundation institutions were used very actively. So when we examine the Seljuk and Ottoman Period, we can see many foundations were established. These foundations, which were established, aimed at solving the problems and grievances of the society in all matters, and also enabled the feelings of solidarity and solidarity to be reinforced. While providing foundation services, there is no discrimination of religion, language, sect or race, and everyone in need has been provided with the services. In the history, women also supported these charities of the foundation both in the Seljuks and in the Ottoman Empire. Therefore, it is possible to see many foundations established by women. When we look at the foundation and foundation works established by women in the Seljuks, we can say the foundation and works enabled the development of Anatolia. In the Ottoman Empire, we see Sultan Hanıms, sultan's mothers and daughters established foundations and thanks to these foundations, many works have survived to now. The aim of this study is to reveal what the foundations established by women in both the Seljuks and the Ottoman Empire were and what kind of works they donated thanks to these foundations. For this reason, a literature review has been carried out in this study. The foundations established by women in the Seljuks and the Ottomans have been studied one by one. In line with the findings obtained from the research, we can say that foundations have been established by women in many fields. Libraries were established to support education in the field of education, while providing scholarships and clothing aid to students in need in the field of education. Free healthcare services were provided to the poor, and medicine assistance was also provided in foundation hospitals. Poor people were provided to eat in almshouses. Also accommodation and food aid was provided to widows and orphans. Dowry aid was provided to young girls who were preparing for marriage. Ice water and sherbet were distributed in the dispensers. The construction of roads, sidewalks and bridges was also provided by the income of the foundation. In addition, religious services in the society were also provided through foundations. At this point, importance was given to religious education by establishing mosques, madrasahs and masjids. Thus, efforts have been made to ensure quality life in the society. If we give examples to some of the

foundations established in the Seljuks; The foundation founded by Melike Turan Melek Hatun., can be cited as an example. Through this foundation, Hatun had the Turan Melek Hospital built and thus the Quran was recited and Sufi music was performed. When we look at the Neighborhood Watch for the Poor Foundation founded by Ümmühan Hatun, the needs of the poor and those in difficult situations were tried to be met thanks to the foundation. If we give examples of some of the foundations established in the Ottomans; It is the Students Picnic Foundation founded by Fatma Hatun during the fourth Murad period. Thanks to it, its students were taken to a picnic twice a year. Another foundation is the Orphans Education Foundation, which was founded in 1612 by Fatma Hatun. This foundation was established to cover the expenses of orphans studying at the school and also to buy wood for the school. Festive Dress Foundation for Students, founded by Zeyni Hatun, was established to buy clothes for students, and to help widows and poor women. These foundations established by women and the services they provide show us that both in the Seljuks and in the Ottoman state, women care about the needs of the society they live in and tried to find solutions. Thus, they became the pioneers of cooperation and solidarity in social life. These foundations established by women and their works show that they enabled the civilization of the society during their lifetime and at the same time prove to us that women have a strong place in social life.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

SOSYAL MEDYAYA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM: EKONOMİK VE SİYASİ BİR GÜÇ OLARAK SOSYAL MEDYA

A CRITICAL APPROACH TO SOCIAL MEDIA: SOCIAL MEDIA AS AN ECONOMIC
AND POLITICAL POWER

Zeynep Burcu ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi,
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
İstanbul/Türkiye.

Assist. Prof. Dr., Istanbul Gelisim University, Applied Sciences Faculty, Public
Relations and Advertising,
Istanbul/Turkey.

zbsahin@gelisim.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1870-3073

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.948222

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Şahin, Z. B. (2021). Sosyal
Medyaya Eleştirel Bir Yaklaşım: Ekonomik ve Siyasi Bir Güç Olarak Sosyal Medya.
USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 3(6), 1317-1338.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Sosyal medya, toplumda azınlıkta kalan düşüncelerin ifade edilmesi, yayılması; bilgiye kolay, hızlı ulaşım ve katılımcı kültürün oluşturulması gibi beklenen ve umulan faydaların yanında yarattığı ekonomik, siyasi ve toplumsal değişim ve dönüşümler nedeniyle de tartışılmaktadır. Sosyal medya alanları, farklı ideoloji ve düşünceye sahip insanların, karşılaştığı, gruplaştığı, çatıştığı ya da uzlaştığı kamusal bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu alanlar aynı zamanda serbest piyasada faaliyet gösteren birer ticari işletmenin mülkiyetindedir ve esas olarak kâr amacı güderler. Kullanıcılarına kendi kullanım şartları çerçevesinde bilgi, özgürlük ve içerik oluşturma vb. hakları veren bu kurumlar, sahip oldukları bu güçle aynı zamanda birer ekonomik erk konumundadırlar. Bu noktada sosyal medya platformlarının uyguladığı kullanım kuralları, denetim mekanizmaları ve yaptırımlarının görece zayıf birer uluslararası hukuk kuralı kisvesine büründüğünü ve hatta politik bir boyut kazandığını söylemek de mümkündür. Küresel anlamda ekonomik ve siyasi birer aktör haline gelen sosyal medya platformlarının sahip oldukları bu gücün kötüye kullanılmalarının engellenmesi adına yasal düzenlemelerin de uluslararası boyutta ele alınması ve kullanıcı içerikleri ve kişisel verilerin işlenmesi üzerinden güç kazanan sosyal medya şirketlerinin temel hak ve özgürlükler çerçevesinde denetimlerinin gerçekleştirilmesi de önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı sosyal medya platformlarının ekonomik, siyasi ve toplumsal boyutlarıyla incelenmesi suretiyle sosyal medyaya eleştirel bir perspektiften bakmaktır.

Anahtar Kelimeler: Instagram, Sosyal Medya, Sosyal Medya Ekonomisi, Sosyal Medya Fenomeni, Facebook, Twitter, Sosyal Medya Kanunu

Abstract: Today, social media in addition to the expected and anticipated benefits such as regarding as the expression and dissemination of the minority thoughts in the society; easy and fast access to information and the creation of a participatory culture; it is also discussed because of the economic, political and social changes and transformations it creates. Social media platforms emerge as a public space where people with different ideologies and opinions meet, group, clash or compromise. However, these platforms are also the property of a commercial enterprise operating in the free market and are mainly for profit. It provides its users with information, freedom and content creation, etc. within the framework of their own terms of use. These institutions that give rights are also in the position of economic power with this power they have. On the other hand, social media platforms offer their own user rules and can impose sanctions on those who do not comply with them. At this point, it is possible to say that the rules of use, control mechanisms and sanctions applied by social media platforms have been disguised as relatively weak international law rules and even have gained a political dimension. In order to prevent the abuse of this power of social media platforms, which have become economic and political actors in the global sense, it is also important to deal with the legal regulations on an international scale and to inspect the social media companies, which have gained strength through the processing of user content and personal data, within the framework of fundamental rights and freedoms. The aim of this study is to look at social media from a critical perspective

by examining these changes and transformations with their economic, political and social dimensions.

Key Words: Instagram, Social Media, Social Media Economy, Facebook, Twitter, Social Media Regulations

GİRİŞ

Web 2.0 teknolojileriyle birlikte hayatımızın bir parçası haline gelen sosyal medya platformları, her geçen yıl toplumsal hayatın farklı alanlarına da nüfuz etmiş; kullanıcı sayıları ile birlikte kullanım alanlarını da genişletmişlerdir. Facebook, Instagram Twitter, LinkedIn, Academia gibi platformlar gündelik hayatımızda olduğu kadar profesyonel hayatımızda da yer almaktadırlar. Bu durum, internet teknolojilerinin sağladığı yeni ve etkili reklamcılığın da etkisiyle söz konusu platformların gelirlerini arttırdığı gibi kullanıcıların her türlü verilerinin de sosyal medya şirketlerinin elinde mali bir değer kazanmasına da neden olmuştur.

İlk dönemlerinde, daha evvel geleneksel medyada sesini duyuramayan azınlıklar için oluşturduğu yeni alan ve imkanlarla görece demokratik ve muhalif bir görüntüyle tanımlanan sosyal medya son yıllarda ise kişisel verilerin işlenmesine ilişkin krizler (Facebook-Cambridge Analytica Krizi), hedefli reklamcılık, dezenformasyon, post-truth gibi söz konusu platformların aleyhine tartışmaların içinde de yer almaktadır.

Sosyal medyanın, ortaya çıkış ve kullanım alanlarının çok dışında farklı etkileri ve sonuçları beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu çalışma, sosyal medyaya ilişkin farklı ve çok boyutlu sorulara/sorunlara dikkat çekme amacı taşımaktadır. Sosyal medya azınlıkların sesini duyurabildiği bir alan mı yoksa farklı azınlıkların bir araya getirilerek manipüle edildiği bir alan mıdır? Bir diğer deyişle, sosyal medya devleri insanlar için özgür bir alan mı yaratmakta yoksa özgürlükleri kendi kontrolleri altında mı tutmaktadır? Birçok sosyal medya platformu kullanıcı sözleşmeleri ile kendi kurallarını oluşturmakta; söz konusu sözleşmelerin ihlali halinde içeriklere müdahale edebilmekte; hatta profilleri geçici ya da kalıcı olarak kapatabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları arasında devlet başkanları, politikacılar, siyasi ve ekonomik iktidarlar da yer almaktadır. Bu durum da karşımıza bir başka soru çıkarmaktadır; sosyal medya devleri kendi kurallarını ulusal ve uluslararası siyasi aktörlere dayatarak uluslararası bir siyasi iktidar haline mi gelmiştir? Sosyal medyanın ticari sahipleri ellerindeki gücü hangi denetim mekanizmaları çerçevelerinde kullanmaktadır? Kullanıcıların siyasi ve ekonomik anlamda manipüle edilmesini engelleyen düzenlemeler var mıdır? Sosyal medya kullanımının kullanıcılar üzerindeki psikolojik, ekonomik ve toplumsal etkileri nelerdir?

Kullanıcı sayıları ve ekonomik güçleri her geçen gün aratan bu platformların siyasi, ekonomik ve toplumsal etkilerinin, işlevlerinin, sonuçlarının ve güçlerinin analiz edilmesi doğru kullanılması ve gerekli hallerde denetlenmesi ve düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın konusunu, son yıllarda ekonomik anlamda küresel bir güç haline gelen ve farklı çıkar gruplarının farklı istek ve beklentilerine hizmet eden kompleks yapısıyla sosyal medyanın ekonomik, toplumsal ve ekonomik açıdan eleştirisi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı kullanıcılar tarafından kendi istek ve beklentileri çerçevesinde bir sosyalleşme, öğrenme, oyun ve eğlence amaçlı kullanılabilen sosyal medya platformlarının toplum üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerine ve eleştirel bir bakış açısının benimsenmesi gerekliliğine dikkat çekmektir.

1. Sosyal Medya, Web 2.0 ve Kullanıcı Türevli İçerik

Gelişen internet teknolojileri sosyal medya kavramının tanımı ve içeriği hakkında tartışmalı sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka deyişle her geçen gün kendini yenileyen sosyal medya uygulamaları, bir önceki tanımı yetersiz bırakmakta "sosyal medya" anlayışımızı ve sosyal medyadan beklentilerimizi değiştirmektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın doğuşunu iki kavramla ilişkilendirmek mümkündür; Web 2.0 ve kullanıcı türevli içerik. Web 2.0 sosyal medyanın ideolojik ve teknolojik temelini oluştururken, kullanıcı türevli içerik ise son kullanıcılar tarafından üretilen ve ulaşan farklı türlerdeki medya içeriklerine işaret etmektedir (Kaplan ve Haenlein, 2010: 61). Erkul, sosyal medyayı internet üzerinden kullanılan herhangi bir uygulamadan ayıran özellikleri şöyle sıralamıştır;

- Yayıncıdan bağımsız kullanıcıları olması,
- Kullanıcı kaynaklı içerik olması,
- Kullanıcılar arasında etkileşim olması,
- Zaman ve mekân sınırlaması olmaması (Taner ve Yükçü, 2014: 1383).

1979 yılında Duke Üniversitesi'nden Tom Truscott ve Jim Ellis kullanıcıların herkese açık mesaj gönderebileceği dünya çapında bir uygulama olan Usenet'i yaratmıştır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 60). 2003'te MySpace'in 2004'te Facebook'un kuruluşu ise sosyal medya kavramına önemli bir ivme kazandırmıştır.

Günümüzde, sosyal medya mecralarının kullanıcıların farklılaşan beklenti ve amaçları açısından ayrışmaya başladıklarını söylemek mümkündür. Nitekim LinkedIn, Facebook, Twitter, Academia, Instagram, Ekşi sözlük gibi farklı sosyal medya mecraları kullanıcı profili ve kullanım amacı bakımından farklılaşarak karakteristik özellikler kazanmıştır.

Boyd ve Ellison'a göre sosyal medya, "kullanıcıların tamamen veya kısmen açık birer profil oluşturup, ilişkide oldukları insanlar listesi hazırladıkları, sergiledikleri, paylaştıkları ve diğer kullanıcıların profil ve ilişkilerini gözlemleyebildikleri sanal ortamlar"dır (2004: 211). Kaplan ve Haenlein ise sosyal medyayı, "kullanıcı tarafından oluşturulan, içerik üretimine ve paylaşımına olanak veren, web 2.0'ın ideolojik ve teknolojik temelleri üzerine inşa edilmiş internet tabanlı uygulamalar grubu" biçiminde tanımlamışlardır (2010: 61).

O'Reilley çalışmalarından birinde Web 2.0'ı "bilgisayar sektöründe platform olarak internete doğru yeni bir hareket olarak iş dünyasının değişimi" olarak tanımlamıştır (Sasse, 2016: 56) Bir diğer deyişle sosyal medya, kullanıcıların yeni web'i oluşturabilecekleri bir şantiye alanı olarak hizmet etmektedir (Sasse, 2016: 57).

Yukarıdaki tanımlar, sosyal medyanın kullanıcı içerikleri ile oluşturulmuş bir platform olduğu vurgusunu taşımaktadır. Ancak Kara'ya göre sosyal medya, kullanıcının kazandığı bir haktan öte, tasarlanmış, biçimlendirilmiş ve kullanıcıya sunulmuş bir platformdur (2013: 2). Bir diğer deyişle sosyal medya, kullanıcılar tarafından kurgulanmış ve oluşturulmuş özgür bir alan değildir. Sosyal medya platformlarının kuralları ve sınırları üreticileri tarafından önceden belirlenmiştir. Kullanıcıların kendine özel bir alan yarattığı algısı ve söz konusu alanın bir bakıma özdeşleştiği özgürlük yanılgısı kullanıcıları veri paylaşımına teşvik eder ve onları manipülasyona açık hale getirir. Sosyal medya platformlarının yüksek kar getirisi taşıyan ticari birer kurum oldukları gerçeği de görmezden gelinir.

Fuchs'a göre sosyal medya kültürü de bir kültür endüstrisidir (2016: 83). Günümüzde sosyal medya, geçmişte televizyon dünyasının yarattığı ünlülerin yerini alan "fenomen"leri ile farklı ürünleri, hizmetleri, kişileri, yerleri, bakış açılarını hatta yaşam tarzlarını takipçileri için görünür kılmakta ve pazarlamaktadır. Bu noktada neyin daha fazla görünür olacağı da geçmişte olduğu gibi hatta teknolojinin desteğiyle geçmişte olduğundan çok daha yoğun bir biçimde medya platformlarının elindedir. Bu anlamda sosyal medya şirketleri geleneksel medyaya nazaran daha güçlü konumdadır. Aynı anda hem hedef kitlesi hem de içerik üreticisi konumundaki kullanıcısının her türlü kişisel verisine sahip olduğu gibi her adımını da takip edebilecek teknolojiye sahiptir. Sosyal medya platformları, yarattıkları kendine özgü ekonomik ve kültürel sistemle yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerinin, kültürel değerlerin ve ticari mekanizmaların hayata geçirilmesinde de itici güç olmuştur (Kara, 2013: 34).

Eren ve Aydın (2014) sosyal medyanın insanlar ve toplum üzerindeki etkilerini şöyle ifade etmiştir;

“Derinlemesine baktığımızda ise gerçekler değil fikirler önem kazandı, objektif olmak değil içten olmak önemli hale geldi. Yani asıl olan ilgi çekmek ve karşı taraftakini direkt olarak etkilemek oldu. Bu da insanın fikrini ya da kendisini bir ticari mal gibi reklama muhtaç bir kısıya büründürmüştür” (198).

Web 2.0’ın ürünü olan sosyal medya katılımcı kültür olarak anılmaktadır ancak Fuchs’a (2016) göre başta sosyal medyanın temel gelir kaynağı olan pazarlama mantığı, katılımcı kültür kavramına aykırıdır (849). Nitekim sosyal medya, kullanıcılarını metalaştırarak ekonomik birer değer haline getirmek suretiyle sermaye birikimi yapmaktadır. Bunu yaparken kullanıcılara sunduğu ürün ise yine bizzat kullanıcılar tarafından üretilmektedir. Bir diğer deyişle sosyal medya alan sağlayarak yine kullanıcıların ürettiği içeriklerle onları bir araya getirmekte ve reklam verenlere pazarlamaktadır.

Diğer yandan internet herkes için eş bir alan sunmamaktadır. Gerek kullanım amaçları gerekse kullanım becerileri kişiden kişiye değişmektedir. Bu noktada sınıflı toplumun kendini internette de gösterdiğini söylemek mümkündür. Bilinçsiz ve eğitimsiz bir kullanıcının ürettiği, paylaştığı, karşılaştığı internetle bilinçli ve eğitilmiş bir kullanıcının sosyal medya deneyimi birbirine benzer özellikler taşımayacaktır.

Sosyal medyanın gücü ile eşleştirilen Arap Baharına baktığımızda sosyal medyanın protestocular tarafından toplulukları oluşturmak için bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Fuchs, 2016: 85). Bununla birlikte sosyal medya, iletişim teknolojilerinde çok önemli bir gelişmeyi ifade etmekle birlikte kendi başına bir devrim ifade etmemektedir. Diğer iletişim teknolojileriyle benzer bir biçimde sadece bir “medya” -bir araç- tır. Diğer yandan; çevrimiçi oyun oynamak isteyen bir topluluk, sadece sosyalleşme ihtiyacını gidermek ve sohbet etmek isteyen bir kullanıcı, belirli bir ırka karşı nefret söylemi üretmek isteyen kullanıcılar veya herhangi bir konuda eğitim almak isteyen kullanıcılar için de bir araçtır. Bu noktada, bütün kullanıcıların toplumu ilgilendiren ekonomik, siyasi ve kültürel konularda toplumu ileriye taşıyacak tartışmalar gerçekleştirdiğini ve paylaşımlar yaptığını varsaymak fazla iyimser bir düşünce olacaktır. Ekşisözlük örneği, katılımcı kültür kavramının gerçek hayata yansımaları göstermesi açısından anlamlıdır. “Kutsal bilgi kaynağı” mottosuyla, sadece kullanıcıların içerikleriyle oluşturulan ekşisözlük’ün 09.02.2021 tarihli ilk beş başlığı şunlardır (Ekşisözlük.com);

- “sinyal vermedi diye adam döven motorcular”,
- “1.90 boyunda yazılımcı espirili 10 k maaş alan erkek”
- “trt’nin boğaziçi’nde yaşlı kadına saldırı haberi”
- “88 alınan dersi cb ile geçmek”
- “İmamoğlu’nun cumhurbaşkanlığı bize geçecek demesi”

Whiting ve Williams, araştırmalarında kullanıcıların sosyal medya kullanım amaçlarının “sosyal etkileşim, bilgi arama, zaman geçirmek, eğlence, rahatlama, iletişimsel fayda, kolaylık kullanım kolaylığı, düşüncelerin ifade edilmesi, bilgi paylaşımı ve başkalarını gözetleme/bilgi edinme” olarak belirlemişlerdir (2013). Bununla birlikte sosyal medyanın temel kullanım amaçlarının gün geçtikçe çeşitlendiği görülmektedir. Nitekim eğlenme, sosyalleşme ve vakit geçirme gibi temel kullanım amaçları dışında beğenilme, aidiyet, kontrol etme, sergileme gibi psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Diğer yandan sosyal medya kullanıcıları tarafından ekonomik amaçlı da kullanılabilmektedir. Araştırmalar, pazarlamacıların yüzde 88’inin sosyal medyayı kullandığını ve sosyal medya reklamcılığına yılda 60 milyar doların üzerinde harcama yaptığını göstermiştir (Whiting ve Williams, 2013: 362). Bu noktada, sosyal medyanın doğrudan ve dolaylı olarak reklam amaçlı kullanımının özelde tüketim alışkanlıkları genelde ise ekonomik etkilerinin önemi görülmektedir. Sosyal medya kullanıcıları işletmeler için beklenti, istek ve ihtiyaçları önceden belirlenebilen, hatta yönlendirilebilen çok büyük bir pazar görünümü sergilemektedir. Üstelik bu pazarın üyeleri, her türlü verilerini paylaşmaya istekli ve beklentilerinin şekillendirilmesi açısından manipülasyona açıktır.

2. Ekonomik ve Siyasi Bir Güç Olarak Sosyal Medya

Sosyal medya ekonomisinin oluşmasında rol alan aktörler; söz konusu alanları pazarlama mecrası olarak kullanmak isteyen şirketler, bu şirketlere hizmet veren ajanslar ile kullanıcı talep ve tercihlerini analiz eden araştırma şirketlerinden oluşmaktadır (Taner ve Yükçü, 2019: 1382). Söz konusu platformların en önemli gelir kaynağı ise reklamdır. Reklam gelirleri sayesinde hızla büyüyen bu platformlar dünya ekonomisini etkileyecek yatırımlara imza atmaktadır (Koçer ve Çetinkaya, 2014: 695).

Sosyal medya platformlarının kullanıcıları aynı zamanda birer içerik üreticisi konumundadır. Bir diğer deyişle kullanıcı tarafından üretilen her türlü içerik hem veri toplama maliyetlerini karşılamak hem de gelir elde etmek amacıyla reklam verenlere pazarlanan hammaddeyi oluşturur (Koçer ve Çetinkaya, 2014: 701). Diğer yandan kullanıcı verilerinin işlenmesini ve kullanıcıların bıraktığı dijital izlerin takibini sağlayan teknoloji ve hedefli

reklamı mümkün kılan algoritmalar, sosyal medya platformlarını şirketler için daha da cazip kılmaktadır. Kullanıcı açısından bakıldığında ise içeriğini kendi ürettiği bir platformda büyük şirketlerin yinelenen hedefli reklamlarının kolay avı durumuna gelmektedir.

Sosyal medyanın sunduğu ürün klasik maldan farklıdır; nitekim “sosyal medya altyapıyı sağlar ve geliştirirken, içerikler kısmen üretici ve tüketici işlevlerini birleştirerek üreten tüketiciler haline gelen kullanıcılar tarafından üretilir” (Sasse, 2016: 57). Bu noktada, kamusal mal ve özel mal ayrımı üzerinde durmakta da fayda vardır. Söz konusu ayrım çeşitli kriterlerin değerlendirilmesi sonucu gerçekleştirilebilmektedir. Samuelson ve Musgrave bu ayrımı yaparken malların özelliklerinden yola çıkmışlardır (Göker, 2008: 109). Bu özellikler, malın tüketiminde bireyler arasında bir rekabetin olup olmaması, malın faydasından ilave kullanıcının dışlanıp dışlanamayacağı ve malın tüketiminde dışsal faydanın varlığı olarak sıralanabilir. Sosyal medyada üreticiler ve tüketiciler tarafından üretilen dijital ürün/mal ise yukarıda saydığımız özellikleri karşılamadığı için kamusal bir mal olarak nitelendirilemez.

Bilgi teknolojilerinin etkilediği dönüşüm sürecine giren yeni ekonomik yapı farklı isimlerle adlandırılabilir; Bilgi Ekonomisi, Yeni Ekonomi, Dijital Ekonomi, Ağ Ekonomisi (Kara, 2013: 100). Kullanıcı kaynaklı içeriklerin, kullanıcıların ve kullanıcıların kişisel verilerinin ve her türlü bilginin algoritmaların da yardımıyla şirketlere pazarlanmak üzere birer ürün olarak görüldüğü bu yeni ekonomide şüphesiz makro aktörleri, bizzat sosyal medya platformlarını yöneten ticari şirketler oluşturmaktadır.

“Birçok ticari sosyal medya platformu, bireysel kullanıcı verileri ve davranışlarına göre uyarlanmış hedefli reklamcılık yardımı ile sermaye biriktirir” (Fuchs, 2016: 144). Birer ticari kurum olan sosyal medya şirketleri geliştirdikleri sermaye ile kendi kuralları ve düzenlemeleri çerçevesinde faaliyet gösteren birer siyasi ve ekonomik erk konumuna gelmiştir. Bu noktada sosyal medya özgürlüğünün söz konusu şirketlerin gücü mü yoksa kullanıcıların ifade özgürlüğü mü olduğu tartışmalı bir konumdadır.

Sıralama	Marka	2020 Marka Değeri	Ülke
#1	Amazon	\$220B	ABD
#2	Google	\$160B	ABD
#3	Apple	\$140B	ABD
#4	Microsoft	\$117B	ABD
#5	Samsung	\$94B	Güney Kore

#6	ICBC	\$80B	Çin
#7	Facebook	\$79B	ABD
#8	Walmart	\$77B	ABD
#9	Ping An	\$69B	Çin
#10	Huawei	\$65B	Çin

Tablo 1: Dünyanın En Değerli Markaları (Jones, 2020)

Geçtiğimiz 10 yılda sosyal yaşanan bazı siyasi olaylar, popüler bilimsel görüşün sosyal medyanın aktivistler tarafından kullanılan ve dikta rejimleri tarafından engellenmek istenen bir araç olarak görülmesi şeklinde oluşmasına neden olmuştur (Poell, 2014: 190). Bu anlamda birçok araştırmacı ve yazar sosyal medyaya demokratikleşme ve ifade özgürlüğü adına anlam yüklemektedir (Diamond 2010: 70). Nitekim özellikle Çin, Rusya ve İran gibi devletlerin dikta rejimlerinin protesto gösterilerine aracılık eden ve muhalif görüşlerin paylaşılmasına olanak veren sosyal medyaya yönelik kısıtlamaları da bu görüşü güçlendirici bir etki yaratmıştır.

Dikta rejimlerden uygulanan/uygulanmak istenen internet ve sosyal medya sansürleri, sosyal medya kullanımı ile ifade özgürlüğü ve demokratik gelişim arasında düz çizgisel nedensellik ilişkisi kurulmasına neden olmakta ve birer ticari işletme olan sosyal medya platformlarının kâr amacı güden ticari firmalar olduğu gerçeğinin gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan kullanıcıların ve özellikle sosyal medya aktivistlerinin kişisel verilerini elinde tutan sosyal medya platformlarının hangi durumlarda bu bilgileri hükümetlerle paylaşacağı da tartışma konusu yaratmaktadır. Sosyal medya platformlarının kullanıcıları belirli içeriklere yönlendirme ya da devletlerin stratejik çıkarlarına uygun fikirlerin projeksiyonu olarak internet sansürünü farklı bir boyutta uyguladıkları da öne sürülebilmektedir (Poell, 2014: 192).

Bu noktada sosyal medyanın üç farklı çıkar grubunun odak noktasında olduğunu söylemek mümkündür; sosyal medya aktivistleri, siyasi iktidarlar ve ticari çıkarlarını ön planda tutan sosyal medya şirketleri. Özellikle temel insan hak ve özgürlükleri söz konusu olduğunda ulusal kurum ve kuruluşların uluslararası kurumlar tarafından denetlenmesi makul ve olması gereken bir durumdur. Bununla birlikte bir sosyal medya şirketinin kullanım koşulları adı altında toplumun seçilmiş üyelerinin ifadelerini haklı ya da haksız nedenlerle sınırlaması ve sansürlemesi uluslararası bir mahkeme görünümüne büründüğüne işaret etmektedir. Söz konusu denetleme ve sınırlama yetkisinin yargı organlarına bırakılması gerekmektedir.

İnternet ve sosyal medya günümüzde ekonomik, toplumsal hatta siyasi bir dönüşüme aracılık etmektedir. Nitekim sosyal medya, demokrasi kavramına beşiklik eden Antik Yunan'ın agora ideasına en yakın kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bağlamda sosyal medyayı herkese açık tek bir alan olarak görmek eksik ve yanlış sonuçlara varmamıza neden olabilecektir. Diğer bir deyişle yeni iletişim ortamları, bir yandan mevcut iktidarlara yeni alanlar yaratırken diğer yandan kendi güçlü zümresini de yaratmıştır. "Herhangi bir konu hakkında, bilgi kaynaklarına sınırsız ulaşabildiğimiz oranda, o konu hakkında özgür bir kanaatimiz ve düşüncemiz oluşabilir. Aksi takdirde, kendi düşüncemiz ya da kanaatimiz zannettiğimize şeyler, çevresel faktörlerin ve medyanın bize dayattıklarından öteye geçmeyecektir" (Kara, 2013: 23).

Sosyal medyaya yönelik bir diğer eleştiri ise kullanıcı paylaşımları üzerinden elde ettiği kazanç olarak gösterilebilir. Fuchs, "üretükeci" olarak adlandırdığı, sosyal medyada aktif bir biçimde yer alan kullanıcıların kişisel veri ve çevrimiçi faaliyetlerinin, ticari web platform işletmecileri ve onların üçüncü taraf reklamcılık müşterileri tarafından aralıksız olarak izlendiğini ve kaydedildiğini ifade eder (2016: 148). Sosyal medyanın, çalışmayı tüketicilere dış kaynaklı yaptırmanın çok etkili bir örneği olduğunu söylemek mümkündür. Hem ücretsiz çalıştıkları hem de aynı zamanda reklam verenlere birer ürün olarak da pazarlandıkları düşünülürse sosyal medya alanında emek sömürü oranı en üst düzeye çıkmıştır. Diğer yandan bu kez sömürü, kullanıcıların rızası, onayı hatta talebiyle gerçekleşmektedir.

Dünya Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2007 tarihli "Participative Web and User-Created Content: Web 2.0, Wikis and Social Networking" raporuna göre bir içeriğin kullanıcı türevli içerik statüsünde kabul edilmesi için şu üç özelliğe sahip olması gerekmektedir (OECD, 2007: 18);

- Herkesin erişimine açık bir sosyal medya ağında yayınlanması,
- Hazırlanışında bir miktar yaratıcı çaba gösterilmiş olması,
- İçeriğin konusuna ilişkin uzmanlığa sahip biri tarafından hazırlanmamış olması.

Haber bilgi ve düşüncelerini paylaşmak isteyen kullanıcılar, kimliklerini gizlemeyi, anonim kalmayı tercih edebilir ya da sahte bir profil oluşturabilir. Ancak anonim kalmak kullanıcıları ticari manipülasyondan kurtarmaz, gereksiz bir güven duygusu verir, kullanıcıyı etik ve hukuki kurallardan uzaklaştırabilir ve devlet gerekli gördüğünde kimlik bilgilerine ulaşmasını sağlayacak izleme mekanizmalarına sahiptir.

3. Sosyal Karşılaştırma ve "Influencer" Ekonomisi

Sosyal medyaya yönelik eleştirileri farklı başlıklar altında toplamak mümkündür. Bu eleştirilerin bir diğeri ise bireyler üzerindeki psikolojik, toplumsal ve ekonomik etkileridir; Loving'e göre bloglama esasen bencil, nihilist ve alaycı bir faaliyettir (Fuchs, 2016: 52). Sosyal medya kişileri özel hayatlarını paylaşmaya teşvik etmekte, kendi paylaşımlarını diğerkullanıcılarla mukayese eden kullanıcıları rekabete ve nihayetinde sanal bir gerçeklik kurgulamaya yöneltebilmektedir.

İnternetin bireylere kendini ifade etmek için eşsiz bir fırsat sağladığını ve bireylerin bu fırsatı muhtemelen kendi "gerçek benliklerini" ortaya çıkarmak için kullanacaklarını iddia eden iyimser düşüncelere (Tosun, 2012: 1511) karşın kullanıcıların önemli bir kesimi interneti oldukları değil; olmak istedikleri ve/veya öykündükleri kişiyi gösteren bir vitrin; kendilerini diğerkullanıcılarla karşılaştırdıkları bir alan olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu durum, alternatif bir alan ve yatay bir iletişim iddiası taşıyan sosyal medyayı bir pazarlama aracı olarak da ideal bir konuma taşımaktadır. Sosyal medya, kendi kanaat önderlerini yaratmıştır. Instagram, Youtube ve Tiktok gibi platformlar kullanıcılarına farklı bir ekonomik kazanç getirisi daha sunmuş durumdadır. Geçtiğimiz 10 yılda demokratik bir devrimin en önemli aracı olarak görülen ve Arap Baharı'nın mimarı olarak kabul edilen sosyal medya diğeryandan tüketimi teşvik eden ve kapitalizmi daha da güçlendiren yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyanın mikro aktörleri olarak kabul edebileceğimiz ve sayıları gitgide artan influeuncerların temel işlevlerinin ise tüketimi arttırmak olduğu söylenebilir.

Sayfa | 1327

Sosyal medya kullanıcılarının içerik oluşturma sürecine aktif olarak dâhil olmasıyla kullanıcılar moda, film, spor, seyahat gibi alanlarda da görüşlerini paylaşmaya ve diğerklerinin olumlu-olumsuz deneyimlerinden faydalanmaya başlamışlardır (Kıran vd., 2019: 102) Bununla birlikte bunu bir gelir kaynağı olarak üreticilerle yaptıkları anlaşmalarla gerçekleştiren influeuncerlar bu noktada farklı bir yer teşkil etmektedirler.

Sevinç (2018) influeuncer'ı sosyal medya mecrasında kuvvetli bir izleyici kitlesi olan ve içerik ürettiği alanda görüşlerine önem verilen kişiler olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte "kuvvetli bir izleyici kitlesi" ibaresi yoruma açıktır. Bu bağlamda mikro ve makro influeuncer ayırımına gidilebileceği gibi; hangisinin tüketiciler üzerinde daha etkili olacağı veya influeuncerın hangi tüketiciler tarafından hangi alanlarda ve ne ölçüde yetkin görülebileceğini belirleyecek kriterler muğlak ve değişken görülmektedir. Örneğin gezip gördüğü yerlere ilişkin paylaşım yaparak takipçi kazanan bir

influencerın ilerleyen süreçte kozmetik alanında vereceği tavsiyeler de takipçiler tarafından dikkate alınabilmektedir.

Rakamsal olarak ifade edildiğinde dünya genelinde 1 milyar doları bulan influencer ekonomisinin Türkiye’de de 35 milyon TL’yi aşmış durumda olduğu ifade edilmektedir (Pchocasi.com).

Kullanıcılar açısından baktığımızda sosyal medyanın sağladığı olanaklar ve faydalar sayısız görünür: Sosyal medya platformları, kullanıcıların kendileri için elektronik profiller oluşturmalarına, yaşamları ve deneyimleri hakkında ayrıntılar paylaşmalarına, resimler göndermelerine, ilişkilerini sürdürmelerine, sosyal etkinlikler planlamalarına, yeni insanlarla tanışmalarına, başkalarının yaşamlarını gözlemlemelerine, aidiyet ihtiyaçlarını karşılamalarına ve inançlarını, tercihlerini ve duygularını ifade etmelerine olanak tanımaktadır (Vogel vd., 2014: 2016). Diğer yandan Vogel ve arkadaşları Facebook kullanımı ve sosyal karşılaştırma arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında Facebook kullanma süreleriyle orantılı bir biçimde yukarı doğru karşılaştırma bilgileri içeren profillere sahip kullanıcıların öz saygısı ve öz değerlendirmelerinin zayıf olduğunu ortaya çıkarmışlardır (2014). Bu noktada sosyal medya fenomenlerinin işlevlerini hem ekonomik hem de toplumsal etkileri bağlamında incelemek mümkündür. Birçok sosyal medya fenomeni, takipçileriyle idealize edilmiş hayatlarını paylaşarak herhangi bir eğitim, yetenek ve beceriye sahip olmaksızın salt ürün, yer ve yaşam tarzlarını tanıtarak gelir elde etmektedir. Bir diğer deyişle sosyal medya ideal ilişkilerin, ideal yaşamların, ideal vücut ölçülerinin paylaşıldığı bir alan görünümü ile sıradan kullanıcıyı etkilemektedir. Öyle ki fenomenlerin yaşam tarzlarını kopyalamak isteyen kullanıcıların ürün ve hizmetlerden öncelikli beklentileri aynı fotoğrafları paylaşabilmek gibi görünmektedir. Bu doğrultuda günümüzde birçok mekânın sosyal medyada paylaşılmak üzere fotoğraf çekimi için özel tasarlanmış alanları mevcuttur. Trendyol gibi kullanıcılara sanal ortamda alışveriş imkânı sağlayan platformlar ise influencerların seçtikleri ürünlerden oluşan özel koleksiyonları paylaşmaktadır.

Influencer ve Youtuberlar bir yandan vergisiz kazançları nedeniyle eleştirilirken diğer yandan herhangi bir eğitim, beceri ya da yetenekleri olmaksızın sosyal medya üzerinden gelir elde etmeleri nedeniyle hedef alınmaktadır. Diğer yandan influencerları, kapitalizmin sosyal medyada kendine yer edişi, hatta sosyal medyayı ele geçişi olarak da değerlendirmek mümkündür. Nitekim geleneksel medya anlayışının eleştirel ekonomi politiği, medyayı metaları üreten ve dağıtımını yapan organizasyonlar olarak değerlendirir (Fuchs, 2016: 36). Sosyal medya ise

influencerlar aracılığıyla klasik pazarlama yöntemlerine bir yenisini eklemiş durumdadır.

Sosyal medya fenomenleri genellikle iki farklı yöntem üzerinden gelir elde etmektedir. Özellikle Youtube üzerinden yayın yapanlar için izlenen videolar üzerinden kazanılan reklam gelirleri (1). Fenomenlerin ürür ve hizmete ilişkin içerik üretimi ve paylaşımlarına yönelik sponsorluk anlaşmaları (2).

Diğer yandan sosyal medya birçok farklı meslek mensubunun görünürlüğünü ve bilinirliğini arttırarak söz konusu kişilerin kişisel reklamları için alan da yaratabilmektedir.

“Yeni bir benlik sunumunun kurulması olanağını veren çevrimiçi ortamlarda, performansların idealize edilmesi ve ideal bir benliğin kurulması söz konusudur. Bu bağlamda bireye verilen özgürlük, çoğu zaman kullanıcının kendisini tam olarak gerçekte olduğu gibi sunmamasıyla birlikte, daha çok kendi kafasındaki ideal benlik doğrultusunda yeni bir benlik sunumu inşa etmesine ve buna bağlı olarak da idealize edilmiş performanslar sergilemesine olanak tanımaktadır” (Kara 2013: 68). Bu durum iki ayrı noktada kullanıcıları etkileme potansiyeline sahiptir. Birincisi; kullanıcı kendi gerçek benliğinden uzaklaşarak idealize ettiği sanal benliğine tutunabilir. Benzer durum sosyal medyada çeşitli filtre ve düzenlemelerden sonra paylaşılan fotoğraflar için de geçerli görünmektedir. Nitekim 2019’da instagram kullanıcıları üzerindeki olumsuz etkilerini nedeniyle estetik operasyonla ilgili bütün filtrelerini kaldırmıştır (Bbc.com). Diğer yandan kullanıcıların diğer kullanıcıların “idealize edilmiş sanal benlikleri” ile kendi gerçek benlikleri arasında karşılaştırma yapması da olumsuz psikolojik etkiler yaratabilmektedir.

4. Türkiye’de Sosyal Medyaya İlişkin Yasal Düzenlemeler

Digital In verilerine göre Ocak 2021’de Türkiye’deki sosyal medya kullanıcı sayısı 2020 yılına oranla %11 aratarak 60 milyona ulaşmıştır. Bu oran toplam nüfusun %70,8’ine denk gelmektedir (Dataportal.com).

Ülkemizde sıklıkla medyadan gelen erişim engellerinin birer sansür uygulaması olup olmadığı ve sosyal medya platformlarına uygulanabilecek kurallar ve mali yaptırımlar tartışılırken söz konusu platformların uluslararası arenada gitgide güç kazandığı gözlemlenmektedir.

Peacock ve Wiseman’in kamu harcamalarına ilişkin öne sürdüğü sıçrama tezini, günümüzde uygulanan sosyal medya denetim ve tedbirleri çerçevesinde de düşünmek mümkündür. Peacock ve Wiseman kamu harcamalarının olağanüstü dönemlerde ani olarak arttığını ve kriz geçtikten

sonra da yeni oluşan düzeyin altına inmediğini ifade etmektedir (Akalin ve Ünüvar, 2020: 299). Nitekim kriz ve buhran anları, toplumun radikal değişikliklere ve olağanüstü tedbirlere direncinin en düşük olduğu dönemler olarak karşımıza çıkar.

Covid 19 ve beraberinde getirdiği pandemi koşulları, devletleri bireysel hak ve sorumluluklar ile özgürlüklere ilişkin olağanüstü tedbirler almaya yöneltmiştir. Ancak söz konusu tedbirlerin kriz dönemiyle sınırlı kalmayacağı ve beraberinde kalıcı sonuçlar getirdiği gözlemlenmektedir. Sosyal medyaya ilişkin denetimlerin artışı da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Nitekim AKP Hükümeti 2020 Nisan'ında pandemiyle mücadeleye ilişkin "ekonomi paketi" içerisinde sosyal medya denetim maddelerine de yer vermiştir. Söz konusu altı madde sonrasında torba yasadaki değişikliklerdir. Ancak MHP Milletvekili Halil Öztürk'ün sosyal medya platformlarında sahte hesapların engellenmesine yönelik yasa teklifi halen tartışılmaktadır.

Filtreleme	Filtreleme Bulgusu yok	Şüpheli Filtreleme	Seçici Filtreleme	Önemli Filtreleme	Yaygın Filtreleme
Politik			•		
Sosyal			•		
Çatışma/Güvenlik	•				
İnternet Araçları			•		
Diğer Faktörler	Uygulanamaz	Düşük	Orta	Yüksek	
Şeffaflık			•		
Tutarlılık		•			

Tablo 2: Türkiye'de İnternet Sansürü (Opennet.net)

Sosyal medya yasası olarak bilinen 7253 Sayılı ve 29.07.2020 Kabul Tarihli "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" 1 Ekim 2020'de yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunla sosyal medya sağlayıcı kavramına da bir açıklık getirilmiş ve kavram kullanıcıların internet ortamında sosyal etkileşim amacıyla metin, görüntü, ses, konum gibi içeriklerin oluşturmalarına, görüntülemelerine veya paylaşımlarına imkân sağlayan gerçek veya tüzel kişiler olarak tanımlanmıştır (Mad. 4). Kanun; Temsilci atama yükümlülüğü, Başvurulara yanıt verme yükümlülüğü, Verilerin Türkiye'de muhafaza edilmesi yükümlülüğü, Rapor verme yükümlülüğü, Erişimin engellenmesi veya içeriğin çıkarılması yükümlülüğü, Unutulma hakkı gibi sosyal medya platformuna tanımlanan sorumluluk ve bu sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda karşılanacak yaptırımlardan oluşmaktadır.

Türkiye, dünyada sosyal medya kullanımının en yoğun olduğu ülkelerden biridir. Sosyal medya platformları çok uluslu yapıları nedeniyle ulusal denetim mekanizmalarının muhatap bulamamasına neden olabilmekte ve çeşitli hak ihlallerine yol açabilmektedir. Diğer yandan sosyal

medya platformları kamusal alan görünümü sergileyebilmelerine karşın birer şahıs ya da şirkettir ve hiçbir şahıs ya da şirketin ulusal yasaları ve mahkeme kararlarını yok sayması ve devletin egemenliğine meydan okuması kabul edilemez (Oymak, 2020: 140). Diğer yandan devletlerin sosyal medya kullanıcılarının haklarının kullanılması açısından da pozitif edim yükümlülüğü çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir. Türkiye, 7253 Sayılı Kanun'la gerekli düzenlemeleri, Avrupa ve Amerika'yla paralel bir biçimde gerçekleştirmiş görünmektedir. Ancak kanunun uygulanışında azami dikkat gösterilerek kanunun bir sansür yasası olarak algılanmasının önüne geçilmesi önem arz etmektedir. Nitekim sosyal medya düzenlemelerinin kullanıcıların ifade özgürlüğünün önünde bir engel olarak görülmesi, söz konusu şirketlerin kullanıcılar üzerindeki ekonomik manipülasyonunu gölgeleyebilmektedir. Bu durum da aslında ticari işletme olan sosyal medya platformlarının lehine bir görüntü oluşturarak kullanıcıların sosyal medyaya eleştirel bir bakış geliştirmesine engel teşkil edebilecektir.

SONUÇ

Sosyal medya platformları gün geçtikçe aratan bir biçimde hayatımızda yer etmekte ve gerek profesyonel hayatımızda gerekse gündelik hayatımızda birçok alışkanlık, istek ve beklentilerimizi etkilemektedir. Bununla birlikte sosyal medya platformlarına sahip olan şirketler birer ticari işletmedir. Diğer bir deyişle, sosyal medyanın kullanıcılar tarafından kurgulanmış ve oluşturulmuş özgür bir olarak nitelendirilmesi, söz konusu mecraya ilişkin eksik bir bakış açısı sunmakta ve yanılgıya neden olabilmektedir.

Sosyal medya platformlarının kuralları ve sınırları, söz konusu platformların üreticileri tarafından önceden belirlenmiştir. Kullanıcıların kendine özel bir alan yarattığı algısı ve söz konusu alanın bir bakıma özdeşleştiği özgürlük yanılgısı, kullanıcıları veri üretimi ve paylaşımına teşvik eder ve onları manipülasyona açık hale getirir. Bu manipülasyon ekonomik, siyasi ve/veya toplumsal boyutta gerçekleştirilebilir. İçerik üretici ve tüketicilerini bir araya getiren ve kendine has kurallar oluşturan bu geniş alan, dezenformasyon ve yalan bilgiye de ev sahipliği yapabilmektedir.

Diğer yandan internet herkes için eş bir alan sunmamaktadır. Gerek kullanım amaçları gerekse kullanım becerileri kişiden kişiye değişmektedir. Bilinçsiz ve eğitimsiz bir kullanıcının ürettiği, paylaştığı, karşılaştığı internetle bilinçli ve eğitilmiş bir kullanıcının sosyal medya deneyimi birbirine benzer özellikler taşımayacaktır. Sosyal medya kullanıcıların ihtiyaç ve

isteklerine uygun bir biçimde alışveriş, sohbet, eğitim, kariyer vb. amaçlı kullanılabilceği gibi ticari ve siyasi manipülasyon, nefret söylemi, tahrik vb. amaçlarla da kullanılabilmektedir. Bu noktada, sosyal medyanın barındırdığı iletişim imkanları ve bilgiye rağmen tamamen olumlu amaçlarla kullanıldığını varsaymak da imkânsız görünmektedir.

Ekonomik boyutuyla pazarlama açısından baktığımızda, sosyal medya kullanıcıları, işletmeler için beklenti, istek ve ihtiyaçları önceden belirlenebilen, hatta yönlendirilebilen çok büyük bir pazar görünümü sergilemektedir. Üstelik bu pazarın üyeleri, her türlü verilerini paylaşmaya istekli ve beklentilerinin şekillendirilmesi açısından manipülasyona açıktır.

Sosyal medyanın etkileri açısından bir diğer önemli husus ise sosyal medya fenomenlerinin/influencerların durumu ile toplum ve ekonomi üzerine etkileridir. Birçok sosyal medya fenomeni, takipçileriyle idealize edilmiş hayatlarını paylaşarak herhangi bir eğitim, yetenek ve beceriye sahip olmaksızın salt ürün, yer ve yaşam tarzlarını tanıtarak bir yandan gelir elde etmekte; diğer yandan tüketim kültürünü körüklemektedir.

Dikta rejimlerden uygulanan/uygulanmak istenen internet ve sosyal medya sansürleri, sosyal medya kullanımı ile ifade özgürlüğü ve demokratik gelişim arasında düz çizgisel nedensellik ilişkisi kurulmasına neden olmakta ve birer ticari işletme olan sosyal medya platformlarının kâr amacı güden ticari firmalar olduğu gerçeğinin gözden kaçırılmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan kullanıcıların ve özellikle sosyal medya aktivistlerinin kişisel verilerini elinde tutan sosyal medya platformlarının hangi durumlarda bu bilgileri hükümetlerle paylaşacağı da tartışma konusu yaratmaktadır.

Bu bilgiler çerçevesinde, sosyal medya platformlarının faaliyet gösterdikleri ülkelerde çeşitli hukuki düzenlemelere tabi tutulmaları ve yine söz konusu ülkenin vergi kanunları çerçevesinde vergilendirilmeleri kaçınılmazdır. Ancak sosyal medya platformları ticari boyutlarının yanında farklı -özellikle muhalif- görüşlerin ifade edildiği bir alan olarak kullanıcı kaynaklı içerikleriyle diğer ticari işletmelerden farklılaşmaktadır. Bu noktada söz konusu düzenlemelerin sosyal medya platformlarının ticari kaygı taşıyan sahipleri ile siyasi kaygı taşıyan iktidarların kesişen ya da çelişen çıkarları çerçevesinde değil toplumsal faydaları çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle kişisel verilerin işlenmesi ve özel hayatın gizliliği gibi hususlar, tamamen söz konusu ticari şirketlerin kullanıcı sözleşmelerine bırakılmamalı, hukuki güvence sağlanmalıdır. Sosyal medyaya yapılan düzenlemelerin söz konusu platformlara sahip olan ticari işletmeler ile devletlerin ekonomik çıkarlarının çatışması çözümlenirken kullanıcıların özgürlük ve hakları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Küresel bir kullanım alanı olan sosyal

medya şirketleri ile ilgili hukuki ve ekonomik düzenlemeler, yine ancak uluslararası boyutta gerçekleştirildiğinde anlam kazanacaktır.

KAYNAKÇA

Akalın, U. & Ünüvar, İ. (2020). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Krizler: Peacock ve Wiseman Sığrama Tezi Çerçevesinde Türkiye Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 43, 298-309.

Aydos, T. (2020). *Sosyal Medya Fenomenleri Aylık 20 Bin TL'ye Yakın Kazanıyor*. Erişim Adresi: <https://pchocasi.com.tr/sosyal-medya-fenomenleri-aylik-20-bin-tlye-yakin-kazaniyor-48338/>, Erişim Tarihi: 27.01.2020.

Bbc.com. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50152185>, Erişim Tarihi: 12.02.2021.

Boyd, D. & Ellison, J. (2004). Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13.

Diamond, L. (2010). Liberation technology. *Journal of Democracy* 21(3), 69-83.

Eksisözlük.com. Erişim Adresi: <https://eksisozluk.com>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Eren, V. & Aydın, A. (2014). Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 3, 197-205.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. (Çev.). Diyar Saraçoğlu, İlker Kalaycı. Ankara: NotaBene Yayınları.

Göker, Z. (2008). Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler. *Maliye Dergisi* 155, ss.105-118.

Jones, K. (2010). Ranked: The Most Valuable Brands in the World. Erişim Adresi: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-most-valuable-brands-in-the-world/>, Erişim Tarihi: 13.10.2020.

Kaplan A. M., Haenlein M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons* 53(1), 59-68.

Kara, T. (2013). *Sosyal Medya Endüstrisi, İnsan, Toplum, Ekonomi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kemp, S. (2021). Digital 2021 Turkey. Erişim Adresi: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>, Erişim Tarihi: 13.03.2021.

Koçer, S. & Çetinkaya, A. (2014). Medyanın Ekonomisi Youtube Facebook. Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi. Vol. 2, Kocaeli, Turkey, 694-724.

Kıran, S., Yılmaz, C. & Emre, İ. (2019). Instagram'daki Influencer'ların Takipçiler Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi* 3(2), 100-111.

OECD. (2007). Participative Web and User-Created Content: Web 2.0, Wikis and Social Networking.

Opennet.net. (2010). Turkey, 18.12.2010, Erişim Adresi: <https://opennet.net/research/profiles/turkey>, Erişim Tarihi: 14.10.2020.

Oymak, H. (2020). 7253 Sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un" Getirdikleri. *Yeni Medya* 9, 129-141.

Poell, T. (2014). Social Media Activism and State Censorship. In *Social Media, Politics and the State: Protests, Revolutions, Riots, Crime and Policing in an Age of Facebook, Twitter and YouTube*. (Ed.). D. Trottier & C. Fuchs. 189-206. Routledge.

Sasse, R. (2016). A Micro-Economic Perspective on Social Media in Context of the New Economy. *Microeconomics and Macroeconomics* 4(2), 56-59.

Sevinç, S. S. (2018). Blogger, Influencer, Fenomen, Instagrammer, Youtuber, Celebrity Nedir? Ne İşe Yarar? Nasıl İstifade Edilir?. Erişim Adresi: <http://salihseckinsevinc.com/blogger-influencer-fenomen-instagrammer-youtuber-celebrity-nedir-ne-ise-yarar-nasil-istifade-edilir/>, Erişim Tarihi: 04.08.2021.

Taner, G. & Yükçü, S. (2019). Sosyal Medya Ekonomisinde Maliyet ve Fayda Analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 33(4), 1381-1393.

Tosun, L. P. (2012). Motives for Facebook Use and Expressing "True Self" on the Internet. *Computers in Human Behavior* 28(4), 1510-1517.

Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R. & Eckles, K. (2014). Social Comparison, Social Media, and Self-Esteem. *Psychology of Popular Media Culture* 3(4), 206-222.

Whiting, A. & Williams, D. (2013). Why People Use Social Media: a Use and Grafications Approach. *Qualitative Market Research: An International Journal* 16(4), 362-369.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Günümüzde sosyal medya, toplumdaki azınlıkta kalan düşüncelerin ifade edilmesi, yayılması; bilgiye kolay, hızlı ulaşım ve katılımcı kültürün oluşturulması gibi beklenen ve umulan faydaların yanında yarattığı ekonomik, siyasi ve toplumsal değişimler/dönüşümler nedeniyle de tartışılmaktadır. Web 2.0 teknolojileriyle birlikte hayatımızın bir parçası haline gelen sosyal medya platformları, her geçen yıl toplumsal hayatın farklı alanlarına da nüfuz etmiş; kullanıcı sayıları ile birlikte kullanım alanlarını da genişletmişlerdir.

Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, Academia gibi platformlar gündelik hayatımızda olduğu kadar profesyonel hayatımızda da yer almaktadırlar. Bu durum, internet teknolojilerinin sağladığı yeni ve etkili reklamcılığın da etkisiyle söz konusu platformların gelirlerini arttırdığı gibi kullanıcıların her türlü verilerinin de sosyal medya şirketlerinin elinde mali bir değer kazanmasına da neden olmuştur. Sosyal medyanın, ortaya çıkış ve kullanım alanlarının çok dışında farklı etkileri ve sonuçları beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu çalışma, sosyal medyaya ilişkin farklı ve çok boyutlu sorulara/sorunlara dikkat çekme amacı taşımaktadır. Sosyal medya azınlıkların sesini duyurabildiği bir alan mı yoksa farklı azınlıkların bir araya getirilerek manipüle edildiği bir alan mıdır? Bir diğer deyişle, sosyal medya devleri insanlar için özgür bir alan mı yaratmakta yoksa özgürlükleri kendi kontrolleri altında mı tutmaktadır? Birçok sosyal medya platformu kullanıcı sözleşmeleri ile kendi kurallarını oluşturmakta; söz konusu sözleşmelerin ihlali halinde içeriklere müdahale edebilmekte; hatta profilleri geçici ya da kalıcı olarak kapatabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları arasında devlet başkanları, politikacılar, siyasi ve ekonomik iktidarlar da yer almaktadır. Bu durum da karşımıza bir başka soru çıkarmaktadır; sosyal medya devleri kendi kurallarını ulusal ve uluslararası siyasi aktörlere dayatarak uluslararası bir siyasi iktidar haline mi gelmiştir? Sosyal medyanın ticari sahipleri ellerindeki gücü hangi denetim mekanizmaları çerçevelerinde kullanmaktadır? Kullanıcıların siyasi ve ekonomik anlamda manipüle edilmesini engelleyen düzenlemeler var mıdır? Sosyal medya kullanımının kullanıcılar üzerindeki psikolojik, ekonomik ve toplumsal etkileri nelerdir? Sosyal medya platformlarının bireyin psikolojisi ve tüketim alışkanlıkları üzerine etkileri ise farklı bir boyutu oluşturmaktadır. Sosyal medya, sosyalleşme ve sosyal karşılaştırma kavramlarını farklı bir düzleme taşımakta, diğer yandan da kendi kanaat önderlerini yaratmaktadır. Bu noktada sosyal medya fenomenlerinin işlevlerini hem ekonomik hem de toplumsal etkileri bağlamında incelemek mümkündür. Birçok sosyal medya fenomeni, takipçileriyle idealize edilmiş hayatlarını paylaşarak herhangi bir eğitim, yetenek ve beceriye sahip olmaksızın salt ürün, yer ve yaşam tarzlarını tanıtarak gelir elde edebilmektedir. Bir diğer deyişle sosyal medya ideal ilişkilerin, ideal yaşamların, ideal vücut ölçülerinin paylaşıldığı bir alan görünümü ile sıradan kullanıcıyı etkilemektedir. Öyle ki fenomenlerin yaşam tarzlarını kopyalamak isteyen kullanıcıların ürün ve hizmetlerden öncelikli beklentileri aynı fotoğrafları paylaşabilmek gibi görünmektedir. Bu doğrultuda günümüzde birçok mekânın sosyal medyada paylaşılmak üzere fotoğraf çekimi için özel tasarlanmış alanları mevcuttur. Trendyol gibi kullanıcılara sanal ortamda alışveriş imkânı sağlayan platformlar ise influencerların seçtikleri ürünlerden oluşan özel koleksiyonları paylaşmaktadır. Bir diğer deyişle sosyal medya, Influencerlar aracılığıyla klasik pazarlama yöntemlerine bir yenisini eklemiş durumdadır. İnternet ve ifade özgürlüğü ilişkisini iki farklı boyutta incelemek mümkündür. Sosyal medya alanları, farklı ideoloji ve düşünceye sahip insanların, karşılaştığı, gruplaştığı, çatıştığı ya da uzlaştığı kamusal bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, söz konusu alanları kullanan insanların özgürlüğünden bahsetmek mümkündür. Ancak bu alanlar, aynı zamanda, serbest piyasada faaliyet gösteren birer ticari işletmenin mülkiyetindedir

ve esas olarak kâr amacı güderler. Kullanıcılarına kendi kullanım şartları çerçevesinde bilgi, özgürlük ve içerik oluşturma vb. hakları veren bu kurumlar, sahip oldukları bu güçle aynı zamanda birer ekonomik erk konumundadırlar. Diğer yandan, sosyal medya platformları kendi kullanıcı kurallarını sunmakta ve bunlara uymayanlara yaptırım uygulayabilmektedir. Sıradan kullanıcıda çoğunlukla şikâyet yöntemiyle çalışan bu yaptırım söz konusu göz önünde olan insanlar ve hatta iktidar erkleri olduğunda kendiliğinden de işleyebilmektedir. Bu noktada sosyal medya platformlarının uyguladığı kullanım kuralları, denetim mekanizmaları ve yaptırımlarının görece zayıf uluslararası hukuk kuralları kisvesine büründüğünü ve hatta politik bir boyut kazandığını söylemek de mümkündür. Türkiye, nüfusunun yaklaşık %71'ine denk gelen kullanıcı sayısı ile sosyal medya kullanımında dünya sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. Türkiye'de sosyal medya platformlarına ilişkin düzenlemeler, 7253 Sayılı ve 29.07.2020 Kabul Tarihli "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la 1 Ekim 2020'de yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenlemeler, Avrupa ve Amerika'yla paralel bir biçimde gerçekleştirmiş görünmektedir. Ancak kanunun uygulanışında azami dikkat gösterilerek kanunun bir sansür yasası olarak algılanmasının önüne geçilmesi önem arz etmektedir. Nitekim sosyal medya düzenlemelerinin kullanıcıların ifade özgürlüğünün önünde bir engel olarak görülmesi, söz konusu şirketlerin kullanıcılar üzerindeki ekonomik manipülasyonunu gölgeleyebilmektedir. Bu durum da aslında ticari işletme olan sosyal medya platformlarının lehine bir görüntü oluşturarak kullanıcıların sosyal medyaya eleştirel bir bakış geliştirmesine engel teşkil edebilecektir. Sosyal medya platformları ticari boyutlarının yanında farklı -özellikle muhalif- görüşlerin ifade edildiği bir alan olarak kullanıcı kaynaklı içerikleriyle diğer ticari işletmelerden farklılaşmaktadır. Bu noktada söz konusu düzenlemelerin sosyal medya platformlarının ticari kaygı taşıyan sahipleri ile siyasi kaygı taşıyan iktidarların kesişen ya da çelişen çıkarları çerçevesinde değil toplumsal faydaları çerçevesinde ele alınarak değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Küresel bir kullanım alanı olan sosyal medya şirketleri ile ilgili hukuki ve ekonomik düzenlemeler yine ancak uluslararası boyutta gerçekleştirildiğinde anlam kazanacaktır.

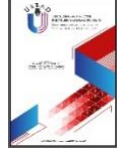
EXTENDED ABSTRACT: Today, social media is the expression and dissemination of minority thoughts in society; In addition to the expected and expected benefits such as easy and fast access to information and the creation of participatory culture, it is also discussed because of the economic, political, and social changes/transformations it creates. Social media platforms, which have become a part of our lives with Web 2.0 technologies, have penetrated different areas of social life with each passing year; They expanded their usage areas along with the number of users. Platforms such as Facebook, Instagram Twitter, LinkedIn, Academia take place in our professional life as well as in our daily life. This situation, with the effect of new and effective advertising provided by internet technologies, not only increased the revenues of these platforms but also caused all kinds of users' data to gain financial value in the hands of social media

companies. It is seen that social media brings different effects and results far beyond its emergence and usage areas. This study aims to draw attention to different and multidimensional questions/problems related to social media. Is social media a space where minorities can make their voices heard, or is it an area where different minorities are brought together and manipulated? In other words, do social media giants create a free space for people or do they keep freedoms under their control? Many social media platforms create their own rules with user agreements; may interfere with the content in case of violation of the said agreements; it can even close profiles temporarily or permanently. Social media users include heads of state, politicians, and political and economic powers. This situation raises another question; Have social media giants become an international political power by imposing their own rules on national and international political actors? Within which control mechanisms do the commercial owners of social media use their power? Are there regulations that prevent users from being manipulated politically and economically? What are the psychological, economic and social effects of social media use on users? The effects of social media platforms on the individual's psychology and consumption habits constitute a different dimension. Social media carries the concepts of socialization and social comparison to a different level, while creating its own opinion leaders. At this point, it is possible to examine the functions of social media phenomena in the context of both their economic and social effects. Many social media phenomena can earn income by sharing their idealized lives with their followers, without having any education, talent and skill, simply by promoting products, places and lifestyles. In other words, social media affects the ordinary user with the appearance of a space where ideal relationships, ideal lives, ideal body measurements are shared. So much so that users who want to copy the lifestyles of phenomena seem to be able to share the same photos as their primary expectation from products and services. In this direction, today, many places have specially designed areas for photographing to be shared on social media. Platforms such as Trendyol, which provide users with the opportunity to shop in a virtual environment, share special collections of products chosen by influencers. In other words, social media has added a new one to the classical marketing methods through influencers. It is possible to examine the relationship between the Internet and freedom of expression in two different dimensions. Social media spaces appear as a public space where people with different ideologies and thoughts meet, group, conflict or compromise. At this point, it is possible to talk about the freedom of the people who use these areas. However, these areas are also owned by commercial enterprises operating in the free market and are primarily for profit. It provides its users with information, freedom and content creation, etc., within the framework of their own terms of use. These institutions, which grant rights, are also in the position of economic power with this power they have. On the other hand, social media platforms offer their own user rules and can impose sanctions on those who do not comply with them. This sanction, which mostly works with the complaint method in the ordinary user, can also operate spontaneously when it comes to people in the spotlight and even power powers. At this point, it is possible to say

that the rules of use, control mechanisms and sanctions applied by social media platforms take on the guise of relatively weak international law rules and even gain a political dimension. Turkey is at the top of the world ranking in the use of social media with the number of users corresponding to approximately 71% of its population. Regulations regarding social media platforms in Turkey entered into force on October 1, 2020, with the Law No. 7253 and Adopted 29.07.2020 "Amending the Law on the Regulation of Publications Made on the Internet and Combating Crimes Committed Through These Publications". The said regulations seem to have been carried out in parallel with Europe and America. However, it is important to prevent the law from being perceived as a censorship law by paying maximum attention in the implementation of the law. As a matter of fact, the fact that social media regulations are seen as an obstacle to users' freedom of expression may overshadow the economic manipulation of these companies on users. This situation will create an image in favor of social media platforms, which are actually commercial enterprises, and may prevent users from developing a critical view of social media. In addition to their commercial dimensions, social media platforms differ from other commercial enterprises with their user-generated content as an area where different -especially opposing-views are expressed. At this point, it is of great importance that these regulations are evaluated within the framework of social benefits, not within the framework of the intersecting or conflicting interests of the owners of social media platforms who have commercial concerns and those of power that have political concerns. Legal and economic regulations regarding social media companies, which have a global usage area, will only gain meaning when they are carried out on an international scale.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

DİJİTAL İLETİŞİM, DİJİTAL EŞİTSİZLİK VE YAŞLANMA: KOVİD-19 SÜRECİ İLE YAŞANAN DİJİTAL BÖLÜME VE UÇURUMLAR ÜZERİNE

DIGITAL COMMUNICATION, DIGITAL INEQUALITY, AND AGING: ON TH DIGITAL
DIVIDE AND GAP EXPERIENCED IN THE COVID-19 PROCESS

Berrin BALAY TUNCER

Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Görsel İşitsel Sistemler Araştırma ve
Uygulama Merkezi, Halkla İlişkiler,
Ankara/Türkiye.

Dr., Middle East Technical University, Audio Visual Systems Research and
Application Center, Public Relations,
Ankara/Turkey.

bbalay@metu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-3249-188X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.933056

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05.05.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Balay Tuncer, B. (2021).
Dijital İletişim, Dijital Eşitsizlik ve Yaşlanma: Kovid-19 Süreci ile Yaşanan Dijital
Bölüme ve Uçurumlar Üzerine. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi
Dergisi* 3(6), 1339-1369.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu makale; Türkiye’de dijital eşitsizlik, iletişim teknolojiler ve yeni medya ekosisteminde yaşlıların dijital teknolojilerin kullanımına odaklanmaktadır. Aktif çalışma hayatında olan veya emeklilik hayatına henüz başlayan Ankara Çankaya bölgesinde yaşayan 65+ yaş, üst sosyo ekonomik seviyede kadınlarından oluşan örnekleme WhatsApp aracılığıyla anket gönderilerek elde edilen bilgilerin değerlendirilmesidir. Bu yaş grubunun pandemi sürecinde, sokağa çıkma yasaklarının başlamasıyla birlikte yaşamlarını sürdürme aracı haline gelen dijital iletişim araçlarına sahip olma, kullanma becerileri ve kullanma alanlarına odaklanıldı. Anket 5 Nisan-9 Mayıs 2020 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Dijital eşitsizliğe neden olan temel değişkenin yaş değil, eğitim ve gelir olduğu tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Dijital İletişim, Dijital Bölünme, Dijital Eşitsizlik, Yaşlılık, Pandemi

Abstract: This article takes the focus on the digital inequality in Turkey, communication technologies, and the use of digital technologies by the elderly in the new media ecosystem. By redefining the coronavirus spread to the world from China, Covid-19’s presence was accepted in Turkey on March 11, 2020. After the WHO declared a pandemic, the 65+ age group suddenly found themselves in strict restrictions. The 65+ age group has frequently been on the agenda with the restrictions, the bans, and the violation of rights during this period. The sample of the study consists of women who are in active working life or have just started retirement life, over the age of 65+, living in Ankara Çankaya region, and at the high socioeconomic level. It is the evaluation of information obtained by sending a questionnaire via Whatsapp. With the onset of curfews during the pandemic process, the focus has been on having digital communication tools that have become a means of maintaining life, skills to use, and the area of using them. The survey was conducted between April 5 and May 9, 2020. It was determined that the main variable that causes digital inequality is education and income, not age.

Sayfa | 1340

Key Words: Digital Communication, Digital Divide, Digital Inequality, Old Age, Pandemic

GİRİŞ

İnternetle tanışmanızdan bu yana hayatımızın her yanı değişti. Bilgisayarın kişiselleşmesi en büyük devrim ise, elimize sığın vücudumuzun neredeyse bir parçası haline gelen akıllı telefonlarla bambaşka bir dünyanın içinde yer alıyoruz. Bizler gibi içine doğmayan dijital göçmenler bununla tanışma ve yaşamının kaygı ve korkularıyla bir yandan da sosyal hayatımızı şenlendiren kısmını çok sevdi. Bu teknoloji ile farklı hayatlara tanıklık etmenin ötesine geçmek için her geçen gün değişen teknolojilere uyum sağlamak, öğrenmek, kullanmak ve hepsinin ötesinde sahip olmak, ulaşmak ciddi uğraşı gerektiriyor. Erişememe, kullanamama becerememe ile

oluşturduğu zorluklarla hayatımızı cehenneme çevirebiliyor. Bu teknolojilerin toplumsal cinsiyet, etnik kimlik, sınıf, yaş ve bölgesel eşitsizlikleri pekiştirdiğini ve artırdığını biliyoruz.

1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Yaşlılık nedir? İnsan ne zaman yaşlanır? Ne zaman yaşlı olur? Modern toplumlardaki yaşlılık deneyimi, yaşam süresinin uzamasıyla beraber önem kazanmıştır. Yaşlanma ve yaşlılık kavramları arasında net bir ayırım yoktur. "Yaşlılık" sözlük anlamı olarak yaşlı olma, artmış yaşın etkilerini gösterme hali olarak tanımlanmaktadır. Ancak; yaşlılık biyolojik süreçler kadar toplumsal ve kültürel süreçleri de kapsamaktadır. Yaşlılık, kısmen bedenin yaşlanmasına dayanırken daha çok sosyal olarak görünür. "Yaşlılık" veya "ihtiyarlık" toplumsal bir çevrede, sosyal ilişkiler çevresinde yaşanıp, inşa edilir. Toplumsal ilişki ve yapıların dışında ve ötesinde, soyut ve nesnel bir "ihtiyarlık/yaşlılık" yoktur (Duyar, 2008: 13). Geçmişte "Muhtariyetten" ("irade sahibi olma"dan) gelen ihtiyarlık, bilgelik, ermiş, geçkin, şeyh, pir, kocaman ile kavramlaştırılırken, modern dünyada yaşlı/yaşlılık sayısal bir veriye dönüşmüştür. Yaşlılık, toplumların kendi iç dinamiklerinin, yaşam ve geçim biçimlerinin, (Duyar, 2008: 14) etkisiyle değişen bir yaşam döngüsüdür. Bu nedenle de toplumdan topluma değişen, çok katmanlı deneyimleri içinde barındıran bir süreçtir. Endüstrileşmeden sonra toplumsal yapıda yaşanan değişimler, göç ve kentleşme, evin dışında çalışma yaşamına aktif katılımı birlikte aile yapısının dönüşüme uğraması da yaşlılığın yapısal değişimine neden olmuştur (Ceylan, 2015: 35). Kronolojik yaşlanmanın sınırlarını belirleyen DSÖ yaşlılığı çevresel etkenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş toplumlarda, hızlı teknolojik değişimler ve bunun sonucunda farklılaşan değerler, yaşlı insanların sahip olduğu bilgeliği ve yeteneği değersiz kılmaktadır (Eriksen, 2009). Bu bağlamda modernleşme, yaşlanmanın anlamını ve toplumsal ilişkiler içindeki konumunu farklılaştırdığını, değiştirip dönüştürdüğünü altını kuvvetle çizmek gerekir. Son yıllarda ise, nüfusun yaşlanmasından doğan/doğacak olan sorunların çözümüne odaklanılan sorun alanlarından biri olmuştur.

İnsanlar farklı şekillerde yaşlanır. Yaşlanma süreçleri arasındaki farklar, ortak noktalardan daha fazladır (Tufan, 2003: 2014). Yaşlılık, farklı öğeler temelinde değerlendirildiğinde; biyolojik, psikolojik, kronolojik ve sosyal açılardan farklı biçimlerde ele alınabilir (Field, 1972'den akt. Baran vd., 2005: 27; Arpacı, 2014; Hablemitoğlu ve Özmete, 2010). Biyolojik yaşlanma, insan organizmasındaki fiziksel ve zihinsel işlevlerde azalma ve

hücre kayıplarına işaret etmektedir. Kronolojik yaşlanmada bireyin, doğumdan ölüme kadar olan (bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi) yaşam aşamalarının neresinde bulunduğu üzerine odaklanılmaktadır. Psikolojik yaşlanma, kişinin algılama, öğrenme, bellek gibi yetilerindeki kayıplara ve korunumlara odaklanılmaktadır. Psikolojik yaşlanma, aynı zamanda "kişinin kendi kapasitesine dayalı olarak hissettiği yaş" olarak tanımlanmaktadır (Baran vd., 2005). Sosyal yaşlanma ise, statü ve rol kayıplarına dayalı olarak kişinin aşamalı biçimde sosyal hayattan yavaş yavaş geri çekilmesidir (Baran vd., 2015; Birsen, 2018).

Yaşlılık, bireyin demografik özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Yaşlı bireylerin ve yakınlarının gündelik hayattaki değişimleri, hızlı teknolojik değişimler bağlamında incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bireysel farklılıkları göz ardı ettiğimizde, 1972'de Cowgil ve Holmes'in yaşlanmanın modernleşmesi kuramına göre; yaşlıların rolleri ve statüleri teknolojik gelişmelerle ters bir ilişkiye sahip olduğunu vurgular. Teknolojik değişim hızına ayak uyduramayan yaşlı bireylerin, teknolojik değişimlerin etkisiyle, deneyim ve birikimleri değerini kaybetmektedir. Kentleşme ve sosyal hareketlilik aile kurumunu parçalamıştır. Bunun sonucunda yaşlı bireyler, statü ve iktidar kaybı yaşamaktadırlar (Cowgill, 1986'dan akt. Moody, 2010: 8). Modernleşmeyle beraber yaşlı birey toplumsal konumunda ve gündelik hayatında değişiklikler yaşamış özellikle kentlerde torun bakmıyorsa değer erozyonuna uğramış "yük" haline gelmiştir. Buna bağlı olarak giderek artan yaş ayrımcılığına (agisim) maruz kalmaktadır. Bu anlayış yaşlılığın eskime, acizlik ve yardıma muhtaç olmakla eşdeğer olduğu ön kabulünü yol açmaktadır. Özellikle kentlerde sosyal yaşlanma bireyleri yıpratın, salgın süreci de bu dönemi hızlandıran kıran bir zaman olmuştur.

Yaşlanma ölçütleri toplumlara, endüstrileşme ve bireylerin çalışma ve sosyal yaşamda ne yaptıklarının yanı sıra dijital çağla birlikte sektörlere göre değişir hale gelmiştir.

Gerontoloji yaşlanma ve yaşlılığın bedensel, psikolojik, sosyal, tarihsel ve kültürel yönlerinin tanımlanması ve değişimiyle ilgilenir. Yaşlanan kuşakların, sahip oldukları potansiyeli açığa çıkararak kendileri için iyi bir geleceğin koşullarını sağlamayı amaçlar (Tufan, 2003). Gerontolojinin, yaşlanmayı her yaşam dönemi gibi sorunları ve güzellikleri de beraberinde getirdiğini öne süren yaklaşımla ele alır. Gerontoloji, başarılı/aktif ve yerinde yaşlanma kavramlarının çıkış noktasıdır.

Yaşlıların sosyal ve biyolojik bütünlüğünü etkileyen bu durum, gerontoloji literatüründe *ilişki azaltımı* kuramı ile açıklanmaktadır. Kurama göre; ileri yaşlarda insanların giderek yaşamdan, toplumsal ilişkilerden ve günlük aktivitelerden çekildikleri ve bu tür davranmanın da "normal" olduğu düşüncesini ifade etmektedir. "Yaşlılığı" inşa etme biçimimiz, toplumun teknolojiyi nasıl etkilediği ve teknolojinin toplumsal değerlerden nasıl etkilendiği bağlamında değerlidir. Bireyin belli bir yaşa geldiğinde emekli olması, aktif yaşamdan çekilmesi, sosyal ilişkilerinin azalması, doğal süreçlerdir. Emeklilik yaşı 65'tir. Genel kabule göre, emekli kişi yaşlı bir kişidir. Yaşlılığın değişen anlamı içerisinde, bugün artık teknolojiye ayak uyduramayan da yaşlıdır. Bu gelişmeler doğrultusunda yaş aralıklarını güncelleyen DSÖ'nün yeni yaş kategorisine göre; 66-79 yaş arası orta yaşlı ifade ederken, 80-100 yaş arası yaşlı olarak adlandırılıyor. Hızla teknolojinin ilerlemesi nedeniyle toplumsal değerlerin değişmemesi de kaçınılmaz bir süreçtir. Toplumsal değişim, teknoloji kadar hızla gelişmeye de toplumları değişim konusunda zorlayan itici bir gücü oluşturur. Bu bağlamda; yaşlılık değerine yüklenilen anlam modern toplumlarda dönüşmüştür. Modern yaşamın getirdiği hız sonucu yaşlı bireyle geride kalmıştır. Gelişmiş toplumlarda, "yaşlılık" olumsuz bir anlama sahip olmuştur. Günümüzde yaşlı bireyler, aile yapısındaki değişiklikler, modernleşme ve ekonomik, teknolojik anlamda gücü ele geçirememeleri sonucu değer kaybı yaşamaktadırlar. Öyle ki pandemi döneminde gelişmiş ülkeler yaşlıların tedavi süreçlerinde "savaş tirajı" uygulayarak başka deyişle yaşam hakkını gençlere vermeyi tercih etmiştir.

1.1. Türkiye'de Yaşlanma Çalışmaları

Türkiye'de yaşlanma çalışmaları 20. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının genel tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu kavramlar, coğrafyaya, kültüre ve içinde bulunulan çağa ve yaşadığınız ülkeye göre farklı anlamlar taşıyabilir. Yaşlanmanın bir süreci ifade ettiği; yaşlılığın ise, insan hayatında bir dönemi nitelemek üzere kullanıldığı söylenebilir. Dünyada ve Türkiye'de nüfusun hızla yaşlanıyor olması, çok boyutlu bir yaklaşımın akademide de ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Yaşlılık (Geriatri) alanına dönük çalışmalar demografik verilerin artışının yanı sıra küresel salgının etkisiyle çok katmanlı araştırmaların odağı haline getirmiştir.

Gelişimin yaşam boyu devam ettiği görüşü üzerine temellendirilen ve yaşam boyu gelişim (lifespan development) olarak adlandırılan bir yaklaşım daha kentsel ve çalışan kesim için uygundur. Ancak, kırsalda ve özellikle

yoksul grubun bu gelişim ortamlarının bulunmadığı ya da çok sınırlı olduğu söylenebilir. Kırdaki gelişim ya da öğrenme radyo ve televizyon odaklıdır. Kentlerin özellikle çeperinde oluşturulan çok amaçlı toplum merkezleri aracılığıyla toplumsal değişime, yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen çalışmalar yapılmaktadır (Balay Tuncer, 2020).

Gelişim süreçlerine yönelik bu bütüncül yaklaşımlarla birlikte, yaşlılıkla ilgili olarak "başarılı yaşlanma", "aktif yaşlanma", "yerinde yaşlanma" gibi yeni kavramlar da tartışılmaya başlamıştır. Bu kavramlarla; bireyin yaşlanmanın getirdiği bilişsel, fiziksel, sosyal ve benzeri kayıpları kontrol edebildiği, bu kayıpların kişinin yaşantısında devam eden süreçlere katılımını engellemediği, çalışma ve sosyal hayat içerisinde aktif olarak yer aldığı ve güçlü yönlerini geliştirmeye devam ettiği bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Ünalın, 2012). Yaşlanma ile birlikte bireyin karşı karşıya kaldığı bazı değişimleri psikolojik ve bilişsel bağlamda ele alan Cangöz de (2009), normal yaşlanma sürecinde bilişsel becerilerde gözlemlenebilecek gerilemelerin veya belli bilişsel becerilerin korunmasının kişiden kişiye değişebileceğine dikkat çekmiştir.

1.2. Aktif Yaşlanma ve Yerinde Yaşlanma

Cangöz (2009) yaşlanma ile birlikte bilgi işleme hızı yavaşladığını vurgulamaktadır. Prensky'in (2001) kavramlaştırmasıyla dijital göçmenlerin, dijital teknolojilerin içerisine doğmuş ve gelişim süreçlerinin bir parçası olarak bu teknolojileri kullanmayı öğrenmiş dijital yerlilerin aksine, söz konusu teknolojileri kullanma becerilerinin gelişebilmesi için öğrenme sürecine dâhil olmaları gerekmektedir. İleri yaşlarda bu öğrenmenin, bilgi işleme hızının yavaşlamasından dolayı daha fazla zaman alacağını ve daha fazla tekrar ve deneme gerektireceği söylenebilir.

Bireyler yaş aldıkça teknoloji ve yaşamın yapısı ile ilişkileri değişip dönüşmektedir. Teknolojide çok hızlı değişim ve gelişme yaşanmaktadır. Yaşamın bir parçası olan teknoloji, yaşlı bireyler tarafından da sıkça kullanılmaktadır. Yaşlı bireyler yaşamını anlamlı kılabilmek ya da kolaylaştırabilmek, sağlığını koruyup yaşamını idame ettirebilmek adına teknolojiden faydalanmakta ve faydalanmayı istemektedir.

Geleneksel eşitsizlikler, dijitalleşmeyle birlikte, çarpıcı düzeyde çevrim içinde yeni eşitsizliklere dönüşmektedir.

65+ neslin yaşlarından dolayı teknolojinin içine doğmadıkları gibi ne erişim ne kullanım ne yatkınlık bakımından donanımlı olmadıkları açıktır. Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle sosyal medya platformlarına erişim,

kullanım ve yatkınlık bakımından oldukça değişken yapıya sahiptir. Sahiplik yapısının ve erişim olanaklarına her geçen gün maliyetler nedeniyle ulaşmanın güçleşmesi, dijital eşitsizliklerin ilk engelidir. Sosyal medya platformlarının kişiselleştirme temelli bir ağ mimarisine sahip olması, dijital becerilerin de sürekli yenilenmesini gerekli kılmaktadır. Yeni donanım ve uygulamalarla sürekli güncellemelerle karşı karşıya kalmaktayız.

Türkiye’de dijital eşitsizlikler ve demografik dönüşüm sürecinin etkileri arasında bir bağ kurulması için geniş kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Nüfus yapısındaki değişimler ve dönüşümler gündelik yaşamı çarpıcı biçimde etkilerken, dijital eşitsizliklerin, dijital kültürün oluşumunu ve değişimini kaçınılmaz kılmaktadır. İçinde bulunduğumuz küresel salgın günlerinde, 65 yaş üstü insanların, çevrimiçi hizmetlere erişimi konusunda yoksunluklarını gözler önüne sermektedir. Çevrimiçi alışverişten, çevrimiçi bankacılığa değin, e-devlet uygulamalarını kullanamama durumu yanında sosyal medya platformlarında doğru ve güvenilir, bilgiyi bulma, teyit etme konusunda yaşanan eksiklik çok çarpıcıdır. Yoğun enformasyon yüklenmesi ve beyin sisinin yaşandığı salgın dönemi, dünyanın yaşlı nüfusunu aynı zamanda dijital eşitsizliğin de bir öznesi haline dönüştürmektedir.

Herkesin evlere kapandığı bu süreçte, dijital teknolojiler insanların toplumsal ilişkilerini sürdürmelerinin en önemli ayağı haline gelmiştir.

2. TÜRKİYE’DE DİJİTAL İLETİŞİM

İnternet tüm insanlar ama özellikle bugünlerde evinden çıkmayan yaşlılar için bilgi edinmek için mükemmel bir platform sunmaktadır. İnternetin en önemli faydalarından biri; yetişkinler ve yaşlılar için yeni bir toplumsallaşma aracı olmasıdır. İnterneti, gazete/dergi/kitap okumak, hobi edinmek (pinterest) yemek tarifinden güzellik sıralarına kadar pek çok boş zaman aktivitelerini de destekleyen bir altyapıya sahiptir. Televizyon izleme oranları düşerken internet tabanlı etkinlikler yükselmeye başlamıştır. Türkiye’de tüm yaş gruplarında özellikle yaşlılarda dijital platformlara sahip olma, erişim ve kullanma konusunda ciddi eksiklik bulunmaktadır. Dijital platformlara erişim pandemiyle birlikte hayatı sürdürmenin temel aracı haline dönüşmüştür. Başta eğitim çağındaki çocuklar ve gençler için erişim ve sürdürülebilirlik (araca sahip olma, internet kotası, erişimi) ihtiyacı açık olarak görülmüştür.

2.1. İnternetin Kullanım İstatistikleri

Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 2008 sonuçlarında, toplam doğurganlık hızının 2.15 seviyesine düştüğü ve nüfus artış hızı %12,1 olarak tespit edilmiştir. Toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun oranı, 2008'de %7'dir. Türkiye, yaşlanma sürecinin hızla arttığı 2008-2040 yılları arasında yaşlı nüfusun, %20,1'olacağı beklenmektedir.

İnternet kullanan yaşlı bireylerin oranı son beş yılda yaklaşık 4 kat arttı. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre, İnternet kullanan 65-74 yaş grubundaki bireylerin oranı 2014 yılında %5 iken bu oran 2019 yılında %19,8'e yükseldi. 2019 yılında Erkeklerin %25,3 kadınlardan %15 İnternet kullandığı görüldü (TUİK, 2020: 23).

We Are Social 2020 Türkiye Mobil Kullanım İstatistiklerine göre; Türkiye Cihaz Sahipliği araştırmasında her 10 kişiden 9'unun mobil cihazı bulunmaktadır. Bu cihazların %89'u akıllı telefonlardan oluşmaktadır. Bilgisayar sahipliği oranı %67'dir.

TUİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması 2020 yılı verilerine göre; 16-74 yaş grubundaki bireylerin İnternet kullanan oranı %79,0'dur. İnternet kullanım oranı cinsiyete göre incelendiğinde; bu oranın erkeklerde %84,7, kadınlarda %73,3 olduğu tespit edilmiştir. Evden İnternete erişim olanağı %90,7'ye ulaşmış, hanelerin %90,7'sinin evden İnternete erişim imkânına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu oran bir önceki yılda %88,3'dür (25 Ağustos 2020).

Sayfa | 1346

Türkiye İnternet kullanım istatistiklerine baktığımızda genel kullanıcı sayısı toplamda 62 milyon, Türkiye nüfusunun %74'ü anlamına geliyor. İnternet kullanıcıları günde ortalama olarak 7,5 saat İnternet'te vakit geçirmektedir. Kadınlar her alanda olduğu gibi dijital iletişim alandaki dezavantajlı konumu istatistiklere de yansımıştır.

3. DİJİTAL EŞİTSİZLİK

Castells'in ağ toplumu, Van Dijk ise dijital ağ kavramıyla açıkladığı İnternetle birlikte değişen toplumsal yapı aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Dijital (sayısal) eşitsizlik kavramı 1990'larda dijital teknolojilere erişim ve kullanımı açıklamaya çalışan bir şemsiye terim olarak hayatımıza girmiştir. Dijital eşitsizlik hem küresel hem de yerel düzeyde dijital "dışlanma/yok olma"yı temel alarak, yeni medyanın/iletişim teknolojilerinin eşitsiz yayılımına odaklanır. Dijital eşitsizliğin tek bir boyuta indirgenemeyeceği araştırmalarla saptanmıştır. DiMaggio ve Hargittai (2001) Dijital eşitsizlik, Dijital uçurum Deursen ve Van Dijk (2010) ve dijital bölünme kavramlarıyla

dijital iletişim teknolojilerinin toplumla ilişkileri, sorunları açıklanmaya çalışmıştır. Bu çalışmada; eşitsizlikleri açıklamak için dijital eşitsizlik kavramı kullanılmaktadır. Bu bağlamda dijital ayırım, sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi birçok faktörün toplamı dijital eşitsizliği oluşturur. Ronald Rice (2002) ise bu faktörler cinsiyet, gelir, ırk ve coğrafyayı dâhil etmektedir.

Yaşlanma ile eşitsizlikler sadece dijital ortamda değil hayatın her alanına giderek yaygınlaşmaktadır. Dijital kültür de, yaşlılar için yeni bir eşitsizlik alanı yaratmıştır. Özellikle pandemi döneminde kent yaşamının kısıtlanmasıyla birlikte bu uçurum su yüzüne çıkmıştır. Dijital eşitsizlik, teknoloji ve internet tabanlı gelişmelerin, enformasyon, hizmet ve kaynaklara ulaşma konusunda başat bir unsura dönüşmeye başladığı yıllardan beri üzerinde araştırılan, tartışılan bir kavramdır. Başlangıçta, bilgisayarlara ve internete ulaşımındaki sorunları işaret eden dijital eşitsizlik kavramı, teknolojik yeniliklerin artmasıyla birlikte, tüm ülkelerin ve bireylerin farklı erişim engellerini kapsayan ve bunları çözmeyi hedefleyen çok katmanlı bir sorunun varlığı kabul edilmeye başlamıştır. Dijital eşitsizlik kavramı, günümüzde sadece ülkelerin değil, aynı coğrafyadaki farklı toplumsal sınıfların/grupların bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşımı, kullanımı ve bunlar üzerinden üretim yapıp yapamadıkları gibi konuları da içerir hale gelmiştir.

3.1. Erişim Sorunu

Dijital bölünme araştırmaları erişim uçurumuna odaklanmıştır. Araştırmalarla erişim sorununun çözümünün görece diğer sorunlara göre daha kolay olduğu fark edilmiştir. Teknolojinin ucuzlaması ve yaygınlaşması erişimi artırmıştır. Erişim sorununun çözümü büyük ölçüde altyapı maliyetlerinin karşılanmasına ilişkin olduğu için özellikle gelişmiş ülkeler açısından bu kısa dönemde sorun çözülebilmektedir. Ancak Türkiye’de yaşlı nüfus çoğunlukla ikinci el olarak kızı, oğlu veya torunu tarafından verilen eski model telefonları kullanmaktadır. Bu durum araçların bazı işlevlerinin olmamasına neden olmaktadır.

1990’lı yılların ortalarından itibaren, kişisel bilgisayar kullanımının ve internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, dijital eşitsizliği konu alan araştırmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır (Selwyn, 2004). İlk dönem dijital eşitsizlik araştırmaları kullananlar ve kullanmayanlara dayalı ve sorunu basite indirgeyerek ele alan çalışmalardır (Eastin vd., 2015). Birinci düzey dijital eşitsizlik çalışmalarında, internet erişimine sahip olanlar bölünmenin avantajlı tarafında kabul edilirler. Teknolojiye erişimin

kendiliğinden teknolojiden sağlanacak faydayı da beraberinde getireceğine duyulan inanç, sorunun erişenler ve erişemeyenler düzlemine indirgenmesine sebep olmuştur. Dijital eşitsizlik, karmaşık ve dinamiktir (Van Dijk ve Hacker, 2003) Böylesine çok boyutlu ve derin bir konuyu sadece erişim uçurumu ile sınırlandıran yaklaşımların dijital eşitsizliği anlamada yetersiz kaldığı fark edilmiştir. Sahip olma ya da erişimin kullanımı ve aynı zamanda etkin kullanımı çözmediği kısa süre içerisinde anlaşılmıştır.

Beceri ve kullanıma ilişkin çalışmalar ikinci kuşak/düzy dijital eşitsizlik olarak adlandırılmaktadır (Attewell, 2001; Hargittai, 2001; DiMaggio vd., 2004). İkinci düzey dijital eşitsizlik araştırmalarında "nasıl kullanıyor" sorusuna odaklanır. "Nasıl kullanıyor" sorusunun en önemli belirleyicilerinden biri dijital beceridir. Dijital eşitsizlik olarak adlandırılan süreç ise, kullanımın sağladığı faydaların sonuçlarıyla ilgilidir (Özsoy, 2019: 11).

Sahip olmadan kaynaklanan dijital eşitsizlik ya da dijital iletişime erişme hakkı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hala ciddi bir sorundur. Pandemi süreciyle el mahkûm dijital platformlarla yaşamımızı sürdürdüğümüz bu günler de derin farklılıkları, uçurumları açığa çıkarmıştır.

Sayfa | 1348

Union (ITU) verilerine göre; 2005 yılında dünya nüfusunun %16,8'i internet kullanırken 2019 yılında bu oranın %53,6'ya yükseldiği tahmin edilmektedir. İstatistikler erişim düzeyinde önemli bir artış olduğunu göstermekle birlikte, dünya nüfusunun önemli bir kısmının hala internet erişimine sahip olmadığını da ortaya koymaktadır. Erişim uçurumu özellikle gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında önemli bir farklılık göstermektedir. ITU tarafından hazırlanan "Measuring the Information Society" başlıklı, 2018 tarihli raporun verilerine göre; gelişmiş ülkelerde her beş kişiden dördü çevrimiçidir. Bu sayı gelişmiş ülkelerde internet kullanımının doygunluk düzeyine ulaştığını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bireylerin %45'i internet kullanmakta; dünyanın en az gelişmiş 47 ülkesinde ise beş kişiden dördü henüz internet kullanmamaktadır. Erişim uçurumu gelişmiş ülkeler için neredeyse tamamen, gelişmekte olan ülkeler için ise kısmen çözülmüş bir sorundur. Ancak, dünya nüfusuna dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, küresel dijital eşitsizliğin boyutlarından biri olan teknolojik erişimin küresel eşitsizliğe etkisi günümüzde de hala artarak sürmektedir.

Türkiye'de yıllar içinde erişim sorunun çözümünde önemli ilerlemeler görülmekle birlikte, erişim uçurumunun özellikle kent ve kır ile kadın ve

erkek arasında hala bir sorun olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumu, 2004 yılından beri her yıl düzenli olarak "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" yürütmektedir. Araştırma verilerine göre; 2004 yılında Türkiye’de, internet erişimi %7’iken, bu oran 2019 yılında %88,3’e yükselmiştir. 2004-2019 yılları arasında hanelerde internet kullanım oranı ise %18,8’den %75,3’e ulaşmıştır. Bu oran erkeklerde %25’den, kadınlarda ise %12,1’den sırasıyla %81,8’e ve 68,9’a çıkmıştır.

3.2. Dijital İletişim, Dijital Eşitsizlik ve Yaşlanma

Olper ve Damodaran (2013) dijital ayırım (digital divide), sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi tüm boyutların temelinde yatan yaşlı nüfusun dezavantajlı yapısının olduğunu vurgulamaktadır (akt. Elmas, 2018: 145). Eşitsizlik kuşaklararası olmasının yanı sıra aynı kuşak arasında da farklı sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, politik, ekonomik ve zamansal (Tsatsou, 2016: 399) farklı yapıdan gelenler için farklı sorunlar görülmektedir. Bu nedenle dijital eşitsizlik tek değişken olarak biyolojik yaşa indirgenemez.

Erişim oranı kadar kimin eriştiği sorusu da dijital eşitsizliğin anlamak için önemlidir. Araştırmalar sosyo-demografik eşitsizliklerin erişim uçurumunu belirleyeni olduğunu ortaya koymuştur. Kentte yaşayanların kırsalda yaşayanlara, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara kıyasla erişimin avantajlı tarafında yer aldıkları bilinmektedir.

İnternet ve dolayısıyla dijital eşitsizlikleri açıklamak için; bilgi bilimi, siyaset bilimi, sosyoloji, iletişim ve etik vb. birçok dilim alanı disiplinler arası derin araştırmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Couldry, 2003: 16).

Türkiye yaşlı nüfusu giderek artan ülkeler arasındadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) verileriyle 65 yaş ve üzeri bireylerin dâhil edildiği 2018 yılı istatistiklerine göre, Türkiye’de yaşlı nüfusun artışı, diğer yaş grupları ile karşılaştırıldığında daha hızlı bir yükseliş göstermektedir. 2018 yılında %8,8 olan yaşlı nüfus oranı 2019 yılında %9,1’e yükseldi. 2023 yılında %10,2’ye, 2040 yılında %16,3’e, 2080 yılında ise %25,6’ya yükseleceği tahmin edilmektedir (AÇSB, 2020: 1). Hanelerin %23,5’inde en az bir yaşlı birey yaşamaktadır (AÇSB, 2020: 12). "Demografik dönüşüm" olarak adlandırılan bu süreçte; BM tarafından yapılan sınıflandırma çerçevesinde, güncel verilere göre şu anda %8,8 oranıyla "yaşlı toplum" kategorisinde bulunan Türkiye’nin, 2023 yılı itibarıyla yaşlı nüfus oranını %18 üzerine çıkmasıyla "çok yaşlı toplum" kategorisine girmesinin beklendiği söylenebilir. Bu açıdan

bakıldığında, ilerleyen yıllarda, yaşlı nüfusun gereksinimlerini gözeterek oluşturulacak yeni bir hizmetler sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde 2019 yılında tek başına yaşayan yaşlıların oranı %18,2'dir. Yaşlıların %75,7'sini kadınlar, %24,3'ünü ise erkekler oluşturmaktadır (AÇSB, 2020: 12).

Yaşlı yetişkinler heterojen bir gruptur, bazıları teknolojiyi benimserken bazıları maliyeti ne olursa olsun teknolojiden kaçınır (Francis vd., 2019). Bu yaş grubuna odaklanan araştırmalarda, internet becerileri, kullanım sıklıkları, bağlanmak için tercih ettikleri cihaz türü ve sayısı gibi faktörler açısından yaşlı yetişkinler arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların yüksek internet kullanım ve genel internet becerileri hem de sosyal medya becerilerinin yüksek olduğu (Hargittai vd., 2019) saptanmıştır. Emeklilik öncesi bilgisayar kullanımı yaşlıların internet kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bunun yanı sıra sosyal çevre tarafından teşvik edilmek, okula giden çocukları olmak da internet kullanımını artırmada oldukça güçlü bir etki yaratmaktadır. Van Dijk bu ilişkiyi bağlamsal konumla açıklar. Teknik ilgi ve medeni durum az da olsa, yaşlıların internet kullanımını açıklayan diğer faktörlerdir (Frimel, 2014). Yaşlıların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeyi BİT beceri düzeylerini kısmen belirleyenler arasındadır (Lagacé vd., Sayfa | 1350 2015).

Dijital eşitsizlik araştırmaları yaş ve internet kullanımı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, internet kullanıcısı arkadaş veya aile üyesine sahip olma, internet kullanıcısı olma oranını yükseltmektedir. Araca ilişkin becerilere sahip yaşlıların içeriğe ilişkin becerilerde gençlere oranla daha iyi olabildiği (Van Deursen ve Van Dijk) ortaya konmuştur. Sosyal sermaye sahipliği, yaşlıların dijital eşitsizliğin avantajlı tarafına geçebilmesinde oldukça önemlidir. Aile bireyleri veya yakınlar tarafından verilecek sosyal destek ve daha önemlisi bu verilere dayalı politika üretimi, yaşlı yetişkinlerin temel beceri düzeyi edinmelerine yardımcı olabilir. Dijital eşitsizliğin en kesin belirleyen faktörü yaştır, bunu cinsiyet ve engelli olma hali izler (Van Dijk, 2008: 277). Temelde bakıldığında yaşa, cinsiyete ve engelli olmaya bağlı dezavantajlı olma hali dijital eşitsizliklerde de sürmektedir. Dijital eşitsizlik uçurumu çözülebilecek yaşlılar, kadınlar ve engelliler için sosyal ve kültürel sermayelerinin derinden etkileyecek, güçlendirecek olanakları doğabilir.

Prensky (2001: 1-3) yaşa bağlı olarak dijital bölünme kavramını oluşturmuştur. Bu çerçevede yaş grubu ve dijital teknoloji kullanım ilişkisini

dijital yerliler, dijital göçmenler, dijital melezler olarak tanımlar. Dijital göçmenler başka deyişle teknolojiyle geç tanışanlar için kuşaklar içinde de eşitsizliği etkileyecek faktörleri, kaçırınlar, zoraki benimseyenler ve hevesliler olarak kategorize etmiştir. Dijital göçmenler, geç tanışmanın getirdiği dezavantajları gidermekte zorlanmaktadır.

Dünyadaki bölünme politikası tamamen fiziksel erişime odaklanmıştır. Bu durum az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde hala odakta bulunmak zorundadır. Sahiplik olmazsa kullanım becerisinin gelişemeyeceği açıktır. Salgınla birlikte okullarda, üniversitelerde bilgisayar laboratuvarlarında, çalışma odalarında ve internet kafeler aracılığıyla ulaşabilen gruplarda artık dijital araçlara ulaşamaz olmuştur.

Erişimin diğer boyutu ise; yeni dijital teknolojilerinin hızlı ve sürekli değişimidir. Bu değişim ve aynı zamanda tüketim toplumunu körüklemektedir. Bauman'ın akışkan modern dünya olarak tanımladığı bu yeni toplum, sürekli bir değişim halindedir ve akışkanlığı buradan gelir (2013: 42). Eğer, siz bu sürece uygun olarak telefonunuzu değiştirmezseniz hizmet yavaşlamakta hatta bazı markalar bu kullanımı tamamen izin vermeyerek, sizi yeni telefon, tablet ya da bilgisayar almaya zorlamaktadır. Bu durum bir yandan toplumda tüketimi körüklerken bir yandan bu araçlara sahip olabilmek sosyal statü haline gelmiştir.

Yirmi beş yıldır dijital eşitsizlik üzerine çalışan Van Dijk "Kovid-19 Sürecinde Dijital ve Sosyal Uçurumları Kapatmaya" değerlendiren bildirisinde; gelişmekte olan ülkelerde sorunların çözümü beceri ve kullanım için politika perspektifi çizmektedir. Dünyanın birçok yerinde sosyal eşitsizlik arttığından, dijital eşitsizlik çözülmek zorundadır (Van Dijk, 2021: 6). Eşitsizliği gidermek için beş temel politika önerilmektedir.

Tablo 1: Eşitlik Giderici Politikalar (Van Dijk, 2021: 6)

Perspektif	Amaç	Göstergeler	Yaklaşımlar
Teknoloji	Yaratılan ve dağıtılan	ulaşılabilirlik	fiziksel erişim
Ekonomik	pazarı desteklemek	satın alabilirlik	fiziksel erişim / ortak kullanılabilirlik
Eğitim	formal, yetişkin IT eğitimi	hazır olma	Dijital beceri
Sosyal	katılım	sorumluluk alma	bireysel kullanılabilirlik
İkna	farkında olma	ilgilenme	motivasyon/davranış

Van Dijk aynı bildiriye çözüm için stratejilerini şöyle sıralıyor:

- Sosyal hareketliliği sürdürmek veya canlandırmak

- Dezavantajlı gruplar için uzun dönemli sosyal uyum eğitimlerini gerçekleştirmek,
- Dijital teknolojilerinin ucuzlamasını desteklemek,
- Dijital teknolojilerinin kolay kullanımına uygun tasarımlar yapmak,
- Dijital medyanın yararlı kullanımı için kurallar getirmek (2021: 5)

3.3. Pandemi ve Dijital İletişim Teknolojilerin Kullanımı

Van Dijk (2005, 2013) dijital eşitsizliği etkileyen dört temel bariyerin motivasyon, erişim, beceriler ve kullanım olduğunu belirtir. Bir bilgisayara ve internet bağlantısına sahip olma motivasyonu, fiziksel erişimin ilk aşamasıdır. Birinci düzey dijital bölünme çalışmaları bu bariyerlerden erişim boyutuna odaklanmıştır. İkinci düzey araştırmalar ise; beceri ve kullanım bariyerlerini incelemektedir. Beceri, bireylerin erişim imkânları olsa dahi interneti kullanıp kullanmadıklarını ve kullanıyorlarsa nasıl kullandıklarını etkilerken, interneti kullanma biçimlerindeki farklılıklar internet kullanımından elde edilecek olası fırsatların düzeyini etkiler. Ayrıca kullanımın sürekliliği, beceriler, bilgi, okuryazarlık, kullanım genişliği de dijital uçurumun (Tsatsou, 2016: 404), derecesini ya da kullanım verimliliğini etkileyen faktörlerdir.

Bu nedenle erişim oranı kadar, kimin eriştiği sorusu da dijital eşitsizliğin dağılımını anlamak için önemlidir. Araştırmalar sosyo demografik eşitsizliklerin erişim uçurumunu belirleyen faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Kentte yaşayanların kırsalda yaşayanlara, erkeklerin kadınlara, gençlerin yaşlılara, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara kıyasla erişimin avantajlı tarafında yer aldıkları bilinmektedir.

4. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel sorusu dijital iletişim, eşitsizlik ve yaşlılık arasında ilişki nedir? Salgınla birlikte evde kalmak zorunda kalan 65+ yaş grubu kadınların, bu süreçte kullanmak zorunda kaldıkları dijital teknolojilere sahip olma ve kullanma biçimleri araştırıldı. Aktif yaşamın içinde bulunanların kendi yaş gruplarına dönük ani bir kısıtlamayla baş başa kalmalarının onlara hissettirdikleri durum da tespit edilmeye çalışıldı.

Araştırma, Ankara Çankaya bölgesinde üst-ekonomik seviyedeki 65+yaş kadınlara WhatsApp yoluyla gönderilen anketin yorumlanmasıdır. Anket 5 Nisan-9 Mayıs 2020 tarihleri arasında yapıldı. 100 ankettin ilk aşaması 65 yaşında olduğunu tespit edilen adımlara iletildi. Onlardan da kendi çevrelerinde bu kritere uyan kişilerle anketi paylaşılması istendi. 100 ankettin 52'sine yanıt verildi.

Anket formu iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde (yaş, eğitim durumu) demografik verilerin toplanmasına ilişkin sorular yer almıştır. Anketin ikinci bölümü ise; katılımcıların yeni iletişim teknolojileriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı hedefleyen sahiplik ve kullanma konusunda ve kısıtlama sürecini de kapsayan 14 soru sorulmuştur.

4.1. BULGULAR VE TARTIŞMA

Demografik veriler

Araştırmaya 65-80 yaş arasında 52 kişi katıldı. Bunlardan 34.6'sı üniversite ve üstü, 57.4 üniversite geri kalanı ise ortaöğretim düzeyinde eğitim almıştır.

Dijital eşitsizliğe ilişkin veriler

1. Hangi iletişim teknolojilerini kullanıyorsunuz? (bilgisayar, cep telefonu, ipad/tablet vs.)

Ankete katılan 49 kişi (%94,2), cep telefonu, 34 kişi bilgisayar sahibi, 21 kişi tablet sahibi. Başka bir deyişle 34 kişi telefon ve bilgisayar sahibidir.

Daha önce yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Baran, Kurt ve Tekeli'nin (2017: 11) araştırmasında 60-74 yaş arasındaki gruba ait verilerde sırasıyla dizüstü bilgisayar/netbook (%21,2), masaüstü bilgisayar (%13,3) ve tablet bilgisayar (%12,8) kullanım oranlarıyla kıyaslandığında cep telefonu/akıllı telefon (%91,4) kullanım oranı dikkat çekici derecede yüksek çıkmıştır.

Gök'ün 2018 yılında Bolu'da 65-90 yaş arasında 138 kişi ile yaptığı araştırmada; yaşlıların evde nasıl zaman geçirdiği sorusuna %10,9'u bilgisayar, tablet, cep telefonu ile vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan %33,8 üniversite mezunudur.

Turper'in (2000) İstanbul, Ankara ve İzmir'de yaşayan 50-71 yaş arasında 100 kişiyle yaptığı çalışmada; %46,8'i interneti 5 yıldır kullanmakta ve araştırma grubunun %62'si üniversitede mezunudur.

Eğitim ve dijital teknolojileri kullanma arasında olumlu bir ilişki olduğunu söylenebilir.

2. Hangi sıklıkla kullanıyorsunuz? (Günlük olarak belirtiniz).

96.2 si her gün birkaç saat bu araçları kullanırken, Haftada ya da birkaç günde bir kullananlar da var.

3. Bu araçları hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

48 kişi (%92,3) bilgi edinmek,
35 kişi (%67,3) Bankacılık işleri,
30 kişi (57,7) Gazete okumak
9 kişi Alışveriş yapmak
5 kişi Sosyal medya ve iletişim

Bu cevapları verenler aktif olarak bu araçları kullanıyor. Şaşırtıcı olan ise e-nabız %1 ve iletişim %1 olarak ifade edilmiş olmasıdır.

İnternet tabanlı platformlar gelişimiyle, tüketici kendi tüketim pratikleri içinde bir dönüşüm yaşamış ve bu dönüşüm sosyolojik olarak post-modern tüketicinin ilişkilerine yansımıştır (Şüküroğlu, 2021: 167). Bu durum birçok tüketim ve alışveriş alışkanlıkları ve bu platformların tasarımına kadar uzanan araştırmaların odağı haline gelmiştir.

Düzgün ve Satır'ın (2018) araştırmasında bireylerin %70,5 araştırma ve bilgi edinme amaçlı interneti kullanmaktadır.

Becerikli'nin (2013) ve Turper'in (2008: 110) çalışmasında da beklenin üzerinde bankacılık işlemi yapıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle olanakları olduğunda yaşlıların dijital teknolojiler sıklıkla kullandıkları söylenebilir.

4. Bu teknolojiyi kullanırken kim/kimlerden yardım alıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

Sayfa | 1354

Eş ve arkadaşlardan destek %9, çocuklardan destek alma %19 iken çarpıcı sonuç ise Google den destek alma %17 ile oldukça yüksek bir sonuçtur. Vazgeçerim diyenler ise %3'tür.

Özsungur (2018); Cangöz (2009) araştırmalarında da bilen aile üyeleri ve arkadaşlardan destek alma öne çıkmıştır. Dijitalleşme süreci çocuklardan ebeveynlere ters sosyalizasyona neden olmaktadır. Yakınların destekleri hem sahip olmayı hem de beceriyi artıran önemli faktörlerdendir. Literatürde de bu faktörler, destekleyici olarak öne çıkmıştır.

5. Sosyal medya hesaplarınız var mı? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

Facebook 34, Twitter 13, Instagram 27, WhatsApp 48, Telegram 5, 1 kişi Zoom platformunu eklemiştir. Katılımcılar en az bir sosyal medya hesabına sahiptir.

Taşan'ın (2018), 60-93 yaş grubunda 240 kişi ile Akdeniz ve Ege Üniversitelerinin bünyesinde bulunan Tazelenme Üniversitesi katılımcıları ile yaptığı araştırma da %47,1 beş yıldan uzun süredir sosyal medyayı kullandıklarını saptamıştır. Facebook'un her gün kullanımı %65,4,

Instagram %26,3, Youtube %16,7'dir. Becerikli'nin (2013) araştırmasında yaşlıların %50'nin sosyal medya hesabı bulunmaktadır. En çok kullanılan Facebook'tur. Sosyal ağların yaşlara göre kullanımına bakıldığında; yaşlıların Facebook kullandığı bilgisi de doğrulanmaktadır.

Bauman (2013: 43) sosyal hayatın dijital ortamda sürdüğünü sosyal hayatın telefon, tablet aracılığıyla yürütüldüğüne vurgulamaktadır. Türkiye araştırmaları; kentte, eğitim ve gelir düzeyine bağlı olarak dijital araçların hayatın bir parçası haline geldiğini kısıtlı çalışmalarla da olsa göstermektedir.

6. Sokağa çıkma yasağını hangi araçtan öğrendiniz?

Yasak kararını 36 kişi (%63,2) televizyondan, radyodan 10 kişi (17,2), sosyal medyadan 5 kişi öğrenmiştir.

7. İlk duyduğunuzda sokağa çıkamama gerekçesini anladınız mı?

Evet diyenler 48 kişi (%92,3), hayır 2 kişidir.

8. Sokağa çıkamamanın ilk günlerinde ne hissettiniz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

12 kişi normal karşıladım, gerekli olduğunu düşündüm

10 kişi şaşırdım

7 kişi korktum

4 kişi panik oldum

2 kişi altüst oldum

1 kişi öleceğimi düşündüm

Yanıtlarda normal karşılama oranının yüksek olmasının nedeni katılımcıların eğitim düzeylerinin oldukça yüksek olmasıyla doğru orantılıdır.

9. İhtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? (Birden çok seçenek işaretlenebilir).

İnternette alışveriş yapıyorum 27 kişi (%51,9)

Telefonla sipariş veriyorum 19 kişi (%36,5)

Sosyal vefa hattını arama 2 kişi

Yardımcı, apartman görevlisi 10 kişi

Kendim markete gidiyorum (kaçak ya da izinli) 4 kişi

Eğitimle dijital iletişim araçlarını kullanma arasında doğru orantı bulunuyor. Ancak araştırmamızın sonuçlarına direk yansımayan kullanıcı dostu olmayan alışveriş siteleri nedeniyle telefonla sipariş verme ve gidip almaya yönelme olmuştur.

10. "Yaşlı olma" durumunu evde kalmakla birleştirdiğiniz ne hissettiniz?

Yoğun yalnızlık hissettim 8 kişi,

Panik oldum, korktum, ağladım 5 kişi,

Hasta/hastalıklı hissettim 2,

Rahatsızlık duymadım 32 kişi (%61,5) öne çıkmasının nedeni eğitim düzeyinin yüksekliği ile doğru orantılıdır.

Depresyona girdiğini, çok yalnız hissettiğini sürecin uzamasıyla baş etmenin zorlaştığını belirtenlerde olmuştur.

11. Evde kalınca zamanınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tablo 2: Sokağa Çıkma Yasağı ve Evde Zaman Geçirme

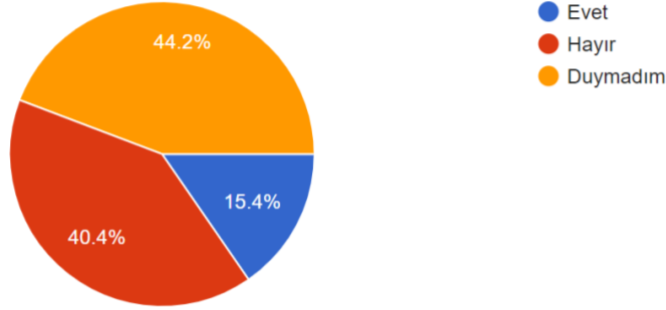
Etkinlik	Kişi	%
Okuma	38	73.1
Ev işleri	35	67.3
Tv izleme	34	65.4
Youtube netflix	22	42.3
Hobilere zaman ayırma, (dikiş, nakış, örgü, pasta, bahçe işleri)	16	30.6
Online eğitimlere katılma	10	19.2

12. Dışarı çıkma yasağının günde 2 saat kaldırılması konusunda kampanya yapıldı katıldınız mı?

İlk kısıtlamalarda birlikte 65+yaş üstü bireyler hafta içi günler de 11.00-13.00 arasında sokağa çıkma hakkı verilmiştir. Bu durum aktif çalışma hayatının içinde olan bireyleri derinden etkiledi. Bu kapsamda

sokağa daha uzun saatler çıkabilmek için çok sayıda kampanya başlatıldı. Hak ihlallerini gidermek için sosyal medya platformları oluşturuldu.

Grafik 1: Sokağa Çıkma Yasağı Kaldırılsın Kampanyasına Katılma

13. Yasak kalktığında en çok yapmak istediğiniz şey nedir?

Kısıtlı olmak bireylerde öncelikle aile üyeleriyle buluşma istediği yaratmıştır. Yalnızlıkla birlikte kaygı ve korkular artarken sağlıklı kaldığı için şükretme öne çıkmasının nedeni budur.

Yakınlarımı görmek %37, 20 kişi

Yürüyüşe çıkmak %37, 20 kişi

Alışverişe gitmek %5,6, 3 kişi

Sağlıklı kaldığım için şükretmek %20,4, 11

Sayfa | 1357

14. Salgın ve evde kalmayı birkaç cümle ya da kelime ile nasıl ifade edersiniz.

- Şimdi kadar düşünmedikleri yaşlı olma fikri ve hissini onları şaşırttığını, sağlıklı olmak için izolasyona girmenin doğru olduğunu belirtmekle birlikte, karma bir duygu durum yaşamaktadırlar.

- İlk günler dinlenmek ama zaman ilerledikçe bugünler bitecek mi endişesi ve sağlığın değerini bir kere daha anlamak,

- Sağlıklı olmanın ve özgürce hareket edebilmenin ne kadar önemli olduğunu;

- Bu büyük haksızlık,

- Ömrümün son günlerinin nasıl geçeceğini merak ediyorum

- Müthiş bir daralma ve sıkışma duygusu.

-Yakınlarını görememe duygusu üzücü oldu. Bazen ümitsizliğe kapıldım acaba bir daha onları görebilecek miyim?

- Yakınlarım, Dünya ve Türkiye için endişeliyim. İnsanların işsiz kalmasından dolayı ayrıca üzgünüm.

- Bilimkurgu izliyor gibiyim,

- Sıkıntı, hüznün ve endişe yoğun duygular.

- Eskiden ne kadar mutlu ve özgür olduğumu fark ettim.

- Gündelik yaşamın kısıtlanması tüketici alışkanlıklarımız, doğayla ilişkimiz ve neoliberal ekonomik model konusunda pek çok çelişkiyi ortaya koydu.

- “Yeni normalin” otoriter yönetim biçimlerini körükleyeceği ve insanların da buna sorgusuz itaat etme olasılıkları beni ürkütüyor. Durumu anlatan duygu ve düşünceler bu kalıplarda yoğunlaştı.

Araştırma örneklemini oluşturanlar 1990’larda iş yaşamında internet ve bilgisayarla tanışmış nesildir. Bu nedenle bu teknolojiyi yardım olarak kullanma oranları da göreceli yüksektir.

Emekliliğin yaşlılıkla eş değer olarak görülmesi de, yaşlılığın farklı parametrelerini göz ardı etmenin sonucudur. Yaşlılık çok boyutu olan, kişilere göre değişen çok katmanlı yaşam döngüsüdür. Bu çalışmada; eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olması dijital iletişim araçlarına ulaşma, kullanma becerisi doğrudan olumlu yönde etkilemektedir. Yaş değişkeni tek başına yaşlıların dijital teknolojileri karşı ilgisiz ya da motivasyon düşüklüğünü açıklamaz. Yaş kriterinden daha önemli olan ölçüt gelir ve eğitimidir. Benzer bir sonuca Gök (2018) ve Turper (2008) ulaşırken, Dağlı’nın (2018) Ankara’da yaptığı araştırmada okuma yazma bilmeyen yaşlı grubun cep telefonu kullanmak bir yana çamaşır ve bulaşık makinası kullanmadıklarını saptamıştır. Bu durum eğitim değişkeninin en önemli değişken olduğunu açıklamaktadır.

Van Dijk’in Kovid-19 dijital eşitsizlik araştırma sonuçları da bizim çalışmamıza benzerdir. Eğitim seviyesi ve geliri, statüsü yüksek olanlar İnternet erişimi, becerileri ve kullanımı konusunda sorun yaşamamıştır (2020: 9). Bu bağlamda yaşlılar ve yoksullar salgında dijital eşitsizlikler açısından daha olumsuz bir döneme girmiştir.

Günümüzde genç nüfusa dâhil olan bireylerin yaşları ilerledikçe, dijital iletişim istatistiklerdeki bu dağılımda köklü değişime yol açacaktır. “Gri tsunami” adı verilen bu olgu Türkiye’de de görülecektir (Becerikli, 2013).

Bu bir neden hem de sonuçtur. Özellikle kriz dönemlerini aşmanın etkili yollarından biri de dijital teknolojileri kullanabilmektir. İster pandemi olsun, isterse ülkemizde çok sık yaşanan deprem, ekonomik ve kadına yönelik şiddet gibi krizlerde çözüm ortağı dijital teknolojiler olmaktadır. Ayrıca, bugün dijital teknolojiyle tanışan nesil çok büyük olasılıkla bu teknolojiyi yaşlılık evrelerinde de kullanmaya ve iyi kullanmaya devam edecektir.

SONUÇ

Küresel salgında internet günlük yaşam pratiğinin altyapısı haline gelmiştir. İnterneti kullanıp kullanmama kararı özellikle kent hayatında sosyal hayatın içinde katılma, paylaşma ve dayanışmanın ötesinde temel ihtiyaçlarını karşılamanın bir aracına dönüşmüş ve kullanmayı zorunluluk hale getirmiştir. Bu bağlamda Maslow'un ihtiyaçları hiyerarşisi bile yeniden tanımlanabilir.

Yaşlılar ve dijital teknolojilerin kullanımı konusunda; yaşlı nüfusun bu konudaki eğitim ve destek ihtiyaçlarının belirlenmesi ve dijital okuryazarlık düzeylerini artırılmasına yönelik politikaların oluşturulması (Gezgin ve Yaman, 2020: 59) gerekmektedir.

Yaşlı dostu teknoloji tasarım ve üretiminin canlandırılması ve ürünlerin kolay ulaşılabilirliği için uygun fiyatlara getirilmesi de önemlidir.

Sahip olma, beceri ve kullanmanın ne kadar önemli olduğu bu araştırmada da görüldü. Dijital platformların kullanıma ilişkin market alışverişi başta olmak üzere, bankacılık işleri, e-nabız uygulaması, hayat eve sığar vb. hatta anket doldurma süreçlerinde yaşanan beceri eksikliği oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları Van Dijk'in teorisini desteklemektedir.

Türkiye'de daha geniş evrende kır ve kent araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte her yaş grubunun dijital eşitsizliği derin bir şekilde yaşadığı küresel salgın sürecinde görülmüştür. Okul çağındaki çocukları, üniversite düzeyindeki gençlerin erişim ve beceri uçurumları, sosyo-ekonomik düzeye paralel olarak büyük dijital eşitsizlik uçurumu keskinleşmiştir. Bu bağlamda eğitimde fırsat eşitliği uçurumu da açılmıştır. Hatta bu uçurumun kayıp bir nesille yol açacağı belirtilmektedir.

Katılımcı kültür ve yaşlı haklarını korumak, bilinçlendirmek ve sosyal politikalar oluşturmak amacıyla pandeminin birinci yılında 65+ Yaşlı Hakları Derneği vb. platformlar kurulmuştur.

Keşfedildiği yıllarda John Dryzek'in eşitsizliği bitirip demokrasiyi getirecek olan İnternet teorisi, yeni eşitlikliklerin kaynağı olmuştur.

Yaşlılar, yeni iletişim teknolojilerine uzaktır ön yargısı aynı zamanda bu grubun bu teknolojiye ulaşımına engel teşkil etmektedir. Bu yargının yanlış olduğunu araştırmalarda görülmüştür. Yaşlıların bu teknolojileri tanıştırmaları, yararlarının anlatılması ile öğrenme, kullanma süreci hızlanacaktır. Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü'nün başlattığı Tazelenme Üniversitesi'nin ülke geneline yaygınlaştırılması sadece dijital iletişim teknolojilerinin kullanımı açısından değil, yaşlıların aktif ve yerinde yaşlanma sürecinde olmaları sağlayacaktır. Bu bağlamda akıl ve ruh sağlıkları daha dingin, hem de toplumla birlikte olma, sosyal adaptasyonları yüksek ve kendileriyle barışık, mutlu yaşlanacaklardır. Dr. Mary Furlong (1986) tarafından Avrupa ülkelerinde SeniorNet <https://seniornet.org/> kurulmuştur. Gönüllü bir kuruluş, olan SeniorNet, yetişkinlere ve yaşlılara dijital okuryazarlık kazanmalarını ve yeni öğrenmelere açık olmalarını sağlamaktadır. Bu kurumun bir ayağının Türkiye'de de örgütlenmesi veya benzer yapılanmanın oluşturulması çok yararlı olacağı görülmüştür. Bu çerçevede yapılan küçük çaplı araştırmalarda bireylerin desteklendiklerinde dijital teknolojileri kullanımlarının arttığı görülmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkcell işbirliğiyle Ankara Seyranbağları ve İstanbul Maltepe huzurevlerinde "Dijital Bahar" olarak adlandırılan odalar hazırlanarak yaşlıların teknolojiyle buluşması sağlanmıştır. Hizmetin tüm huzurevlerine yaygınlaştırılmasının yararlı olacağı açıktır. Hem yaşlıları aktif tutma hem de yakınlarıyla yaptıkları görüntülü görüşmeler, sanal müze turları vb. hayata bağlanmalarını artıracaktır (AA, 01.04.2021).

Cangöz (2009), yaşlılık dönemindeki psikolojik değişimlerin; yaşam doyumunun yüksek olması, gelir düzeyi, sosyal ilişki ağlarının güçlü olması gibi değişkenlerle de ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle sağlıklı yaşlanmanın en koşullarından biri de dijital araçlara sahip olmaktır.

İnsan-bilgisayar etkileşimi çalışmaları kullanıcı dostu tasarımlar, ara yüzler ile farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarına yanıt verebilecektir. Yaşlı bireyler görüntülü konuşma ile yeniden sosyalleşmenin yanı sıra yaşamlarını kolaylaştırıp yaşam kalitesini artırarak, kaygılarını azaltacaktır.

Türkiye'de henüz yaygın kullanılmayan tele-sağlık sistemi de yaşlılar için oldukça önemli bir kullanım alanı yaratacaktır. Yine buna bağlı geliştirilen kişileştirilmiş ve akıllı algoritmalara sayesinde ilaç, tansiyon, nabız kontrolü ve doktor, yakınlarla acil durumda temas sağlayan dijital sistemler başta bu gruplar olmak üzere oldukça hayatı kolaylaştıran hizmetler olacağı kesindir. Bu nedenle dijital eşitsizlikler/uçurumlar bir an önce giderilmelidir.

Dijital eşitsizlik bir anlamda sosyal eşitsizliğe de paralel ilerler (Van Dik, 2021). Bunun en önemli nedeni de sosyal eşitsizliğin yarattığı eğitim, çalışma yaşamı, gelir gibi faktörlerin doğrudan dijital eşitsizliği etkilemesidir. En kolay giderilebilecek sahip olma uçurumu ne yazık ki yüksek maliyetler nedeniyle giderek erişim engelini yeniden körüklemektedir.

Kovid-19 mevcut sosyal eşitsizlikleri hem de dijital eşitsizlikleri ciddi bir biçimde artırmıştır. Siyaset kurumunun bu eşitsizliklerin farkına vararak uzun erimde her yaş grubu için teknoloji politikaları oluşturarak, dijital dışlanma yerine dijital içerme/içinde olmaya kapsama olanağını da yaratabilmelidir.

Önyargıların tersine bizim çalışmamız ve diğer küçük çaplı araştırmalar yaşın dijital eşitsizliğin nedeni değil sonucu olduğunu göstermektedir. Dijital uçuruma yol açan en önemli faktör gelir ve eğitindir.

2005 de geleceğin toplumunda erişim sahibi olmayanlar yalnız kalacak diyen Van Dijk'ın 2020 yılında salgın sürecinde ne kadar haklı olduğu kanıtlandı (2008).

KAYNAKÇA

AA. (2021). *Türkiye Huzur Evlerinde Digital Bahar Projesi*. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/huzurevlerinde-dijital-bahar-projesi-basladi-/2185347.%20Erişim%20tarihi%201.4.2021>, Erişim Tarihi: 01.04.2021.

Aile ve Sosyal Çalışma Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>. Erişim Tarihi: 20.03.2021.

Baran, A. G. Kalınkara, V. Aral, N. Baran, G. Akın, G. & Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile ilişkileri: Ankara Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Baran, A. G. Koçak, K. Ş. & Serdar, T. E. (2017). Yaşlıların Dijital Teknolojileri Kullanım Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 45.

Balay Tuncer, B. (2020). *Toplumsal Değişme ve Halkla İlişkiler Kadının Değişimi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Hiperyayın.

Bauman, Z. (2013). *Akışkan Gözetim*. (Çev.). E. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.

Becerikli, S. Y. (2013). Kuşaklararası İletişim Açısından Yeni İletişim Teknolojilerinin Kullanımı: İleri Yaş Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 44, 19-31.

Birsen, H. (2018). Silver Surfers- And New Media: Experiences, Thoughts and Observations of Elder People about Internet. *European Journal of Social Sciences* 1(3), 85-97.

Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Geriatri: Multidisipliner Yaklaşım* içinde (s. 99-104). Ankara: Türk Eczacılar Birliği.

Couldry, N. (2013). Digital Divide or Discursive Design? On the Emerging Ethics of Information Space. Erişim Adresi: http://eprints.lse.ac.uk/17654/1/Couldry_Digital_divide_discursive_2003.pdf. Erişim Tarihi:20.2.2021.

Dağlı, Y. (2018). *Orta Yaş ve Yaşlı Bireylerin Yaşlılık Dönemine İlişkin Algılarının ve Yaşam Boyu Öğrenme İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). A.Ü. Sosyal Bil. Ens., Ankara.

Di Maggio, P. & Hargittai, E. (2001). From the "Digital Divide" to "Digital Inequality": Studying Internet Use an a Penetration Increase. Working Paper 15, Center for Arts and Cultural Policy Studies. Princeton: Princeton University. Erişim Adresi: https://www.princeton.edu/arts-pol/workappWP15%20Di_Maggio%2BHargittai.pdf. Erişim Tarihi: 10.02.2020.

Dijilopedi. Erişim Adresi: <https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/Erişim> Tarihi: 03.03.2021.

Duyar İ. (2008). Gerontolojinin Temelleri. (Ed). R. Mas, A. T. Işık, M. A., T. Karan Beğler, Ş. Akman, T. Ünal. *Geriatri* içinde. Ankara: TGV, 9-19.

Düzgün, G. & Satır, D. G. (2018). *Yaşlılarda İnternet Kullanımı Sıklığı ve Nedenleri*. 2. Uluslararası 11. İzmir İleri Yaş Sempozyumu, 21-22 Mart 2018.

Elmas, Ç. (2018). Dijital Mecrada Eşitlik ve Kuşakları Anlamak: Quid Pro Quo? Ö. Arun (Ed.). *Yaşlanmayı Aşmak* içinde (s. 137-169). Ankara: Phoneix.

Eriksen T. H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular*. 1. Bs. İstanbul: Avesta.

Feenberg A. (1992). From Information to Communication: The French Experience with Videotex. In: Lea, M. (Ed.): *Contexts of Computer-Mediated Communication*, London: Harvester-Wheatsheaf, 168-187.

Feenberg A., (2005). *Heidegger and Marcuse: The Catastrophe and Redemption of History*. Newyork-London: Routledge.

Feenberg A. (2010). *Teknoloji ve Toplum, Yıkıcı Bir Direniş ve Yeniden Yapılanma*. İstanbul: Kalkedon.

Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı - Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara: Kilit.

Gök, İ. (2008). *Yaşlıların Toplumsal Yaşama Katılımı: Bolu İli Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Bolu.

Gezgin, U. B. & Yaman, A. (2020). *Destekli Yaşlanma: Yaşlılık Bilimi, Şeylerin İnterneti ve Psikolojik Yapay Zekânın Buluşması*. Erişim Adresi: https://ekitap.alternatifbilisim.org/dijital_kultur_dijital_esitsizlikler_veyaslanma/. Erişim tarihi: 15.2.2021.

Taşan, R. (2018). *Kullanımlar ve Doyumlar Perspektifinden Yaşlıların Sosyal Medya Kullanımı Motivasyonları: Tazelenme Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilm. Enstitüsü, Antalya.

Tsatsou, P. (2016). Sayılan Uçurumların Yeniden Değerlendirilmesi-Uçurumlar ve Uçurum Araştırmalarına Dair Yenilikler. (Çev.). Sömnez, B. *Yeni Medya Kullanıcının Yükselişinde*. (s. 396-417). H. Hülür & C. Yaşın. (Ed.) Ankara: Ütopya.

Sayfa | 1363

Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar.

Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi.

Turper, D. (2018). *Web Siteleri İçin Orta Yaş ve Üzeri Kullanıcılara Yönelik Arayüz Tasarımları*. (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi). Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Ens., İstanbul.

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon* 9(5), 1-6. Erişim Adresi: <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20%20Part1.pdf>. Erişim tarihi: 20.1.2021.

Ronald Rice, Primary Issues in Internet Use. In Leah Lievrouw and Sonia Livingstone, editors, *Handbook of New Media*, pp. 105-129. Sage, London and Thousand Oaks, CA, 2002. Quote at page 106.

Özsoy, D. (2020). Dijital Bölünme Düzeylerine Dair Literatür Analizi. *Dijital Kültür, Dijital Eşitsizlikler ve Yaşlanma*. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği, 11-25.

Ünalın, P. C. (2012). Aktif Yaşlanma: Bilişsel ve Sosyal Boyut. *The Journal of Turkish Family Physician* 3(1), 13-17.

Şüküroğlu, V. K. (2021). Sosyal Etki Kuramı Bağlamında Post Modern Tüketicinin Sosyolojik Dönüşümüne Dönük Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 150-172.

Van Dijk, J. (2008). *Ağ Toplumu*. (Çev.). Ö. Sakin. İstanbul: Kafka Yayınları.

Van Dijk, J. (2020). Closing the Digital Divide the Role of Digital Technologies on Social Development, Well-Being of All and the Approach of the Covid-19 Pandemic.

Researchgate.

Erişim

Adresi:

<https://www.researchgate.net/publication/343555101>. Erişim

Tarihi: 20.3.2021.

Van Dijk, J. A. G. M. (2002). A Framework for Digital Divide Research. *Electronic Journal of Communication* 12(1), 2.

Van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society* 19(4), 315-326.

Van Dijk, J. A. (2005). *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications.

Van Dijk, J. A. (2013). A Theory of the Digital Divide. In *the Digital Divide*. (ss. 49-72). Routledge.

Van Dijk, J. & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. *The Information Society* 19(4), 315-326.

TÜİK. (2019). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2018*. Erişim Adresi: https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/yayinGoruntuleme.zul?yayin_no=474. Erişim Tarihi: 20.03.2021.

TÜİK. (2020). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028. Erişim Tarihi:15.3.2021, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) Erişim Tarihi: 03.03.2021.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET:

Amaç

Dijital (sayısal) eşitsizlik kavramı 1990'larda dijital teknolojilere erişim ve kullanımı açıklamaya çalışan bir şemsiye terim olarak hayatımıza girmiştir. Dijital eşitsizlik, Dijital uçurum ve dijital bölünme kavramlarıyla dijital iletişim teknolojilerinin toplumla ilişkileri, sorunları açıklanmaya çalışmıştır. Dijital ayırım, sahiplik, erişim, kullanım, beceri, süreklilik gibi birçok faktörün toplamı dijital eşitsizliği oluşturur. Rice (2002) ise bu faktörelere cinsiyet, gelir, ırk ve coğrafyayı dâhil etmektedir. Bu

çalışmanın amacı dijital iletişim, eşitsizlik ve yaşlılık arasında ilişki nedir? Sorusuna yanıt bulmaktır. Salgınla birlikte evde kalmak zorunda kalan 65+ yaş grubu kadınların bu süreçte kullanmak zorunda kaldıkları dijital teknolojilere sahip olma ve kullanma biçimleri araştırıldı. Aktif yaşamın içinde bulunan kadınların, kendi yaş gruplarına dönük ani bir kısıtlamayla baş başa kalmalarının onlara hissettirdikleri durumda tespit edilmeye çalışıldı. Araştırmanın sınırlılığı küçük bir örneklem üzerinde çalışılmasıdır. Ancak çalışma, üst sosyo-ekonomik seviyede Ankara'da 65+ yaş kadınları içermesi bakımından kentli üst sosyo ekonomik düzeydeki bu grubu temsil edebilir. Pandemi döneminde durum tespiti yapması nedeniyle alana katkı sağlayacaktır.

Yöntem

Araştırma, Ankara Çankaya bölgesinde üst-ekonomik seviyedeki 65+yaş kadınlara WhatsApp yoluyla gönderilen anketin yorumlanmasıdır. Anket 5 Nisan- 9 Mayıs 2020 tarihleri arasında yapıldı.100 ankettin ilk aşaması 65 yaşında olduğunu tespit edilen kadınlara iletildi. Onlardan da kendi çevresinde bu kritere uyan kişilerle anketi paylaşılması istendi.100 ankettin 52'sine yanıt verildi. Anket formu iki bölümden oluşmuştur. İlk bölümde (yaş, eğitim durumu) demografik verilerin toplanmasına ilişkin sorular yer almıştır. Anketin ikinci bölümü ise; katılımcıların yeni iletişim teknolojileriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmayı hedefleyen sahiplik, kullanma, beceri konusunda ve kısıtlama sürecini de kapsayan 14 soru sorulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın bazı sonuçlarına yer verildi. Araştırmaya 65-80 yaş arasında 52 kişi katıldı. Bunlardan 34.6'sı üniversite ve üstü, 57.4 üniversite geri kalanı ise ortaöğretim düzeyinde (2 kişi) eğitim almıştır. Katılımcıların 49 kişi (%94,2), cep telefonu, 34 kişi bilgisayar sahibi, 21 kişi tablet sahibidir. Kadınların 96.2 si her gün birkaç saat bu araçları kullanırken, Haftada ya da birkaç günde bir kullananlar da var. Katılımcılar dijital teknolojileri, 48 kişi (%92,3) bilgi edinmek, 35 kişi (%67,3) Bankacılık işleri, 30 kişi (57,7) Gazete okumak, 9 kişi Alışveriş yapmak,5 kişi Sosyal medya ve iletişim alanlarında kullanmaktadır. Şaşırtıcı olan ise e-nabız %1 ve iletişim %1 olarak ifade edilmiş olmasıdır. Kullanım ve beceri konusunda kimlerden destek alındığı soruna; eş ve arkadaşlardan destek %9, çocuklardan destek alma %19 iken çarpıcı sonuç ise Google den destek alma %17 oldukça yüksek orandadır. Vazgeçerim diyenler ise %3'tür. Dijitalleşme süreci çocuklardan ebeveynlere ters sosyalizasyona neden olmaktadır. Yakınların destekleri hem sahip olmayı hem de beceriyi artıran önemli faktörlerdendir. Literatürde de bu faktörler, destekleyici olarak öne çıkmıştır. Sosyal medya hesaplarınız var mı? Sorusuna; Facebook 34, Twitter 13, Instagram 27, WhatsApp 48, Telegram 5, 1 kişi Zoom platformunu eklemiştir. Bu dönemde Zoom henüz popüler bir program olmamıştı. Katılımcılar en az bir sosyal medya hesabına sahiptir.

Sokağa çıkma yasağını hangi araçtan öğrendiniz? 36 kişi (%63,2) televizyondan, Radyodan 10 kişi (17,2), sosyal medyadan 5 kişi öğrenmiştir. Televizyon hala en etkin kitle iletişim aracıdır. İhtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz? İnternette alışveriş yapıyorum 27 kişi (%51,9), Telefonla sipariş veriyorum 19 kişi (%36,5), Sosyal vefa hattını arama 2 kişi, Yardımcı, apartman görevlisi 10 kişi, Kendim markete gidiyorum (kaçak ya da izinli) 4 kişi. Eğitimle dijital iletişim araçlarını kullanmada doğru orantı bulunuyor. Ancak araştırmanın sonuçlarına direk yansımaya kullanıcı dostu olmayan alışveriş siteleri nedeniyle telefonla sipariş verme ve gidip almaya yönelme olmuştur. Araştırma örneklemini oluşturanlar 1990'ların sonlarında iş yaşamında internet ve bilgisayarla tanışmış nesildir. Bu nedenle bu teknolojiyi yardım olarak kullanma oranları da göreceli yüksektir. Emekliliğin yaşlılıkla eş değer olarak görülmesi de, yaşlılığın farklı parametrelerini göz ardı etmenin sonucudur. Yaşlılık çok boyutu olan, kişilere göre değişen çok katmanlı yaşam döngüsüdür. Bu çalışmada; eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olması dijital iletişim araçlarına ulaşma, kullanma becerisi doğrudan olumlu yönde etkilemektedir. Yaş değişkeni tek başına yaşlıların dijital teknolojileri karşı ilgisiz ya da motivasyon düşüklüğünü açıklamaz. Yaş kriterinden daha önemli olan ölçüt gelir ve eğitimidir. Bu ölçüt bizim çalışmamızda da çok açık olarak görülmüştür. Pandemi internet günlük yaşam pratiğinin altyapısı haline gelmiştir. İnterneti kullanıp kullanmama kararı özellikle kent hayatında sosyal hayatın içinde katılma, paylaşma ve dayanışmanın ötesinde temel ihtiyaçlarını karşılamamanın bir aracına dönüşmüş ve kullanmak zorunluluk haline gelmiştir. Yaşlanma gibi dijital eşitsizlik de çok katmanlı bir olgudur. Yaşlı dostu teknoloji tasarım ve üretiminin canlandırılması ve ürünlerin kolay ulaşılabilirliği için uygun fiyatlara getirilmesi de önemlidir. Sahip olma, beceri ve kullanmanın ne kadar önemli olduğu bu çalışmada görüldü. Dijital platformların kullanıma ilişkin market alışverişi başta olmak üzere, bankacılık işleri, e-nabız uygulaması, hayat eve sığar vb. hatta anket doldurma süreçlerinde yaşanan beceri eksikliğinin görülmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları Van Dijk'in teorisini desteklemektedir. Keşfedildiği yıllarda, John Dryzek'in eşitsizliği bitirip demokrasiyi getireceğine inanılan İnternet, yeni eşitliklerin kaynağı olmuştur. Yaşlılar, yeni iletişim teknolojilerine uzaktır ön yargısı aynı zamanda bu grubun bu teknolojiye ulaşımına engel teşkil etmektedir. Bu yargının yanlış olduğunu küçük grup araştırmalarında ve bizim çalışmamızda da görülmüştür. Yaşlıların bu teknolojileri tanıtılmaları, yararlarının anlatılması ile öğrenme, kullanma süreci hızlanacaktır. Dijital eşitsizlik bir anlamda sosyal eşitsizliğe de paralel ilerler (Van Dik, 2021). Bunun en önemli nedeni de sosyal eşitsizliğin yarattığı eğitim, çalışma yaşamı, gelir gibi faktörlerin doğrudan dijital eşitsizliği etkilemesidir. En kolay giderilebilecek sahip olma uçurumu ne yazık ki, yüksek maliyetler nedeniyle giderek erişimi engellendi yeniden körüklemektedir. Kovid-19 mevcut sosyal eşitsizlikleri hem de dijital eşitsizlikleri ciddi bir biçimde artırmıştır. Siyaset kurumunun bu eşitsizliklerin farkına vararak uzun erimde her yaş grubu için teknoloji politikaları oluşturarak, dijital dışlanma yerine dijital içerme/içinde olmaya kapsama olanağını da yaratabilmelidir.

Önyargıların tersine bizim çalışmamız ve diğer küçük çaplı araştırmalar yaşın dijital eşitsizliğin nedeni değil, sonucu olduğunu göstermektedir. Dijital uçuruma yol açan en önemli faktör gelir ve eğitindir. 2005 de geleceğin toplumunda erişim sahibi olmayanlar yalnız kalacak diyen Van Dijk'ın 2020 yılında salgın sürecinde ne kadar haklı olduğu kanıtlandı (2008).

EXTENDED ABSTRACT:

Purpose:

The concept of digital (numerical) inequality came into our lives in the 1990s as an umbrella term that tries to explain the access and use of digital technologies. With the concepts of digital inequality, digital gap, and digital divide, the relations and problems of digital communication technologies with society have been tried to be explained. Digital inequality is the sum of many factors such as the digital divide, ownership, access, use, skills, and persistence. Rice (2002) adds gender, income, race, and geography to these factors. The purpose of this study is to answer the question of what is the relationship between digital communication, inequality, and old age. How 65+ women who had to stay at home during the epidemic had to use and use digital technologies in this process were investigated. It was also tried to determine what women in active life felt after a sudden restriction against their age group. The limitation of the study is that it is studied on a small sample. However, this study can represent the upper socio-economic level urban group which consists of women over the age of 65 and living in Ankara Sayfa | 1367 at the upper socio-economic level. This study will contribute to the field because it provides the situation assessment for the pandemic period.

Method

The research is the interpretation of the questionnaire sent via Whatsapp to 65+ women at the upper-economic level and living in the Ankara/Çankaya region. The survey was conducted between April 5 and May 9, 2020. The first phase of the 100 questionnaires was delivered to women who were determined to be 65 years old. They were also asked to share this questionnaire with people in their environment who met this criterion. 52 out of 100 questionnaires were answered. The questionnaire form consists of two parts. In the first part, questions about collecting demographic data (such as age, education level) were included. In the second part of the questionnaire, 14 questions were asked about ownership, use, skills, and the restriction process. These questions aim to reveal the participants' relationship with new communication technologies.

Findings

In this section, some results of the research were given. 52 people between the ages of 65-80 participated in the study. 34.6 of them have received education at university or higher, 57.4 of them at university, and the rest at secondary education level (2 people). 49 participants (94.2%) have mobile phones, 34 people

have computers and 21 people have tablets. While 96.2 of the women use these tools for a few hours every day, there are also those who use them once a week or every few days. Digital technologies are used by the participants for the following purposes; 48 people to get information (92.3%), 35 people for banking transactions (67.3%), 30 people for reading newspapers (57.7), 9 people for shopping, 5 people for social media and communication. The surprising thing is that both the e-nabız and communication are expressed as 1%. The question "from whom did you get support for handling and skills?" was answered as follows: The response I received support from my spouse and friends is 9%, and the response I received support from children is 19%; the striking result is that people stated that they received support from Google are %17, and this rate is quite high. Those who say they gave up getting support are 3%. The digitalization process causes reverse socialization from children to parents. The support of the relatives is one of the important factors that increase both ownership and skill. In the literature, these factors have come to the fore as supportive. The answers to the question of whether you have social media accounts are as follows; 34 people reported using Facebook, 13 people using Twitter, 27 people using Instagram, 48 people using Whatsapp, 5 people using telegram, and 1 person using the zoom platform. Zoom has not yet been a popular program during this period. Participants have at least one social media account. The following answers were given to the question "from which vehicle you learned about the curfew": 36 people (63.2%) learned from television, 10 people (17.2%) from radio, and 5 people from social media. Sayfa | 1368

Television is still the most effective means of mass communication. The question of "how do you meet your needs?" was answered as follows: There are 27 people (51.9%) who say I shop online, 19 people (36.5%) who say I order by phone, 2 people who say they call the social loyalty line, 10 people who say helpers, apartment attendants, and 4 people who say I go to the grocery store (illegally or on leave). There is a direct proportion between education and using digital communication tools. However, there has been a tendency to place orders by phone and go and buy due to shopping sites that are not directly reflected in the results of the research and are not user-friendly. The people who constitute the research sample are the generation who got acquainted with the internet and computers in their business life in the late 1990s. For this reason, the rate of using this technology with assistance is relatively high. The fact that retirement is seen as equivalent to old age is the result of ignoring different parameters of old age. Old age is a multi-layered life cycle that has multiple dimensions and changes according to individuals. In this study, the high level of education and income directly affects the ability to access and use digital communication tools positively. The age variable alone does not explain the indifference of the elderly to digital technologies or their low motivation towards these technologies. The criterion that is more important than the age criterion is income and education. This criterion was also seen very clearly in our study. During the pandemic period, the internet has become the infrastructure of daily life practice. The decision of whether to use

the Internet or not has become a means of meeting the basic needs –especially apart from participating in social life, sharing, and solidarity in urban life– and using it has become a necessity. Digital inequality is also a multi-layered fact like aging. It is important to revive age-friendly technology design and production and to bring products at affordable prices for easy accessibility. The importance of possession, skill, and use was seen in this study. It is very important to observe the lack of skills experienced in processes related to the use of digital platforms - for example, mainly grocery shopping, banking transactions, e-*nabız* application, *Hayat eve siğar*, and even filling out questionnaires. In this context, the results of the research support Van Dijk's theory. The Internet which is believed to end inequality and bring democracy has been the source of new inequalities, as John Dryzek says. The prejudice that the elderly are far from new communication technologies also prevents this group from accessing this technology. It has been observed in small group studies and in our study that this judgment is wrong. By introducing these technologies to the elderly and explaining the benefits of these technologies to them, the learning and use process of the elderly will be accelerated. In a sense, digital inequality goes parallel to social inequality (Van Dik, 2021). The most important reason for this is that factors such as education, working life, and income created by social inequality directly affect digital inequality. The ownership gap, which can be easily overcome, is fueling the access barrier again due to high costs. Covid-19 has significantly increased both existing social inequalities and digital inequalities. The political institution should recognize these inequalities, establish technology policies for all age groups in the long run, and create the possibility of digital inclusion instead of digital exclusion. Contrary to prejudices, our study and other small-scale studies show that age is not the cause but the result of digital inequality. The most important factor leading to the digital divide is income and education. Van Dijk stated in 2005 that people who do not have access will be left alone in the society of the future, and it has been proven how right he was during the pandemic in 2020 (2008).

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

JAKOBENİZMİN PRATİK SİYASETE ETKİSİ: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'SİNDE EĞİTİM*

THE EFFECT OF JACOBINISM ON PRACTICAL POLITICS: EDUCATION IN
EARLY REPUBLICAN TURKEY

Elif Nagihan TÜRKÖZ

Doktor Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji, Niğde/Türkiye.

Asist. Prof., Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Science and Letters,
Sociology, Niğde/Turkey.

ealtunten@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0537-1041

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbadd.898376

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17.03.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Türköz, E. N. (2021).

Jakobenizmin Pratik Siyasete Etkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Eğitim.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 3(6), 1370-1391.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbadd>

mail: usbaddergi@gmail.com

* Bu çalışma 2019 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Fransız Jakobenizmi: Bir Etkinin Tarihsel ve İdeolojik Analizi" adlı doktora tezinden faydalanılarak yazılmıştır.

Öz: Türkiye'nin modernleşme serüvenini ele alan akademik çalışmalar, Cumhuriyet dönemi reformlarına kaynaklık etmesi bakımından felsefi ve düşünsel olarak Fransız siyasi çizgisinden ciddi bir şekilde etkilenildiği tespitini yaparlar. Bununla birlikte, Devrim dönemi Fransa'sının özelde ise Jakoben dönemin pratik siyaseti ile Cumhuriyet dönemi pratik siyaseti arasında önemli benzerlikler vardır. Pratik siyasetin bir boyutunu oluşturması açısından, Fransa'da Jakoben dönemdeki eğitim politikaları ile Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları arasında önemli oranda benzerlikler olduğu bu çalışmanın temel iddiasıdır. Bu bağlamda çalışmada; yurttaşlık eğitimi, eğitim birliği, zorunlu eğitim, teknik derslere ağırlık verilmesi, ders içeriklerinin devrim-reform ilkelerine bağlılığı sağlama gayesi, Rousseau'nun erdem ilkesi, aklın-bilimin öncülüğünde laik bir eğitim fikri, yeni bir ulus yaratma ideali gibi noktalarda bu benzerlikler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jakobenizm, Cumhuriyet Dönemi, Eğitim Politikası

Abstract: Academic studies addressing Turkey's modernization adventure detects that it has been heavily influenced from the French political line as philosophically and intellectually, especially in terms of being a source for the reforms of the Republic period of Turkey. However there are important similarities between the practical politics in Revolution period of France, in particular the Jacobin period and the practical politics of the Republic period of Turkey. In terms of constituting a dimension of practical politics, the main claim of this study is that there are significant similarities between the Jacobin period education policies in France and the education policies of the Republic period in Turkey. In this context; These similarities have been discussed in points such as civic education, educational unity, compulsory education, focusing on technical courses, the aim of ensuring commitment to the principles of revolution-reform of the course contents, the principle of Rousseau virtue, the idea of a secular education under the leadership of mind-science, and the ideal of creating a new nation.

Sayfa | 1371

Key Words: Jacobinism, Republican Era, Education Policy

GİRİŞ

Modernleşen toplumların değişim konusundaki yaklaşımları, söz konusu sürece ilişkin modernleşme tercihlerinde etkin bir rol oynamıştır. Bu bakımdan modernleşme sürecinin tek bir formu yoktur. Değişimin hızlı, ani, yavaş, tedrici gibi temel nitelikleri, modernleşme modelleri arasındaki farklılığı da açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı-Türkiye modernleşme serüveninde Fransız siyasi çizgisi takip edilerek radikal ve devrimci bir değişim sürecine adım atılmıştır. Fransa'da Jakoben dönem*

* Jakoben dönem (5 Eylül 1793 - 28 Temmuz 1794), Fransız devrimi sonrasında Maximillien Robespierre öncülüğünde Jakobenlerin iktidarda oldukları döneme karşılık gelir. Devrimin terör dönemi olarak da adlandırılan bu dönem özellikle Fransız devriminin radikal fikirlerinin hayata geçirilmesi adına pratik siyasete de önemli etkilerde bulunmuştur. Anayasanın askıya alınması, devrim karşıtı olarak nitelendirilenlerin giyotinden

ile Türkiye'de erken Cumhuriyet dönemi arasında düşünsel ve felsefi arka plandaki benzerliklerinin yanında pratik siyasette de ciddi benzerliklerin bulunduğu iddiası bu çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise; bu omurga çerçevesinde, eğitimin modernleşme sürecinde pratik siyaset alanında değişime uğrayan temel kurumlardan biri olması nedeniyle, Jakoben dönem ile Türkiye'de erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarındaki benzerliklerin açığa çıkarılmasıdır. Gerek kurumsal temelleri açısından gerekse pratik işlerliği açısından değişime uğrayan eğitim alanı, yeni toplumun üyelerinin eğitim aracılığıyla yetiştirilmesi projesi kapsamında önemle üzerinde durulan bir konuyu işgal eder. Bu açıdan devrimin ya da reformun ilkelerinin halka aktarılmasında eğitim önemli bir işleve sahiptir. Bu işlev modernleştirici yöneticiler tarafından önemsenmiş ve bazı pratiklerin hayata geçirilmesine öncülük etmiştir.

1. FRANSIZ DEVRİMİNİN EĞİTİM POLİTİKASI

Fransa'da eski rejim döneminde kilise Ponteil'in ifade etmiş olduğu gibi öğretim işinde birinci sırayı almaktaydı. Bununla birlikte kilise okulları yöneten, masraflarını karşılayan bir misyona sahipti. Bu nedenle kilise eğitim alanında dini uygulamalara önemli bir yer vermiştir (1980: 271). 1789 sonrası ruhban sınıfının ve kiliselerin değişen statüsüne bağlı olarak eğitim alanı da eski rejimin elinden alınmıştır. Devrimle birlikte sıfırdan yeni bir eğitim politikası inşa edilmeye çalışılmıştır.

Sayfa | 1372

Fransa'da Devrimin; kurmak istediği "yeni site"nin yeni yasalarıyla eski rejimin mirası arasındaki ayrımın kaldırılması konusunda eğitime ve öğretime güvendiğini belirten Bumin (1998: 57), aydınlanmadan alınan mirasın öğretim aracılığıyla halka mal edilmek istendiğini ifade etmiştir. A. Deleyre'nin Konvansiyonda yapmış olduğu konuşmaya da yer veren yazar: "Ulus için yasa yapıldı; şimdi söz konusu olan bu yasalar için ulus yapmaktır ve bu halk eğitimiyle olacaktır. Bu eğitim özellikle halkın mutluluğu için zorunludur" ifadelerinin eğitim seferberliğinde belirlenmiş olan toplumsal rolleri açıkladığını vurgulamıştır. Bu vurguda; bir tarafta söylemin sahibi "kurgusal halk" yani eğitimciler, aydınlanmış seçkinler, diğer tarafta ise yaratılacak "yeni halk" yani eğitilecek, aydınlatılacak halk yer almaktadır.

İnkılap meclislerinin eğitime ciddi anlamda önem verdiklerini belirten Soboul (1969: 678), bunun temelinde eğitimin, vatandaşların medeni bir

geçirilmesi gibi birçok olay bu dönemde yaşanmıştır. Jakobenizm bu açıdan devrimin kazanımlarının korunması adına bir toplum mühendisliğinin ortaya konması anlamına gelmektedir. Sonraki dönemlerde Jakobenizm özellikle kendi ideolojisini topluma dikte etmek isteyen grupları tanımlamak için kullanılmış bir kavramdır.

biçimde yetişmesi ve milli şuurun kazanılmasındaki ilerlemeleri hızlandıracağı inancının olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu olan şeyin vatandaşların yetiştirilmesi olduğunu söyleyen yazar, "Kurucu meclisin vermiş olduğu kararların ve yayınlanan ilanların her Pazar ayınında okunması, milli eğitim tasarılarında İnsan Hakları Bildirisi ile anayasanın okunması ve yorumlanmasının emredilmesi" gibi uygulamaların da bu amaca yönelik olduğunu vurgulamıştır.

Kurucu Meclis "anayasa tarafından teminat altına alınan ana hükümler" arasına "her insan için mecburi öğretim kurumları bedava olan, bütün vatandaşlarca yararlanılacak bir milli eğitim prensibi getirmiştir (Soboul, 1969: 687). Von Aster, 1791 Eylül'ünde millet meclisinden geçen maddeye göre; "her insana gereken bilginin, genel eğitimle ücretsiz temini devlete ait bir vazifedir" ifadesine yer verir. Ve ekler, Talleyrant bu eğitim projesini yapan kişidir: "Öğrenim; topluma aittir. Yani kimse bundan hariç kalmaz. Hususi serveti olmayanların bu umumi irfan servetine daha çok hakkı vardır." Talleyrant'ın projesinde; genel ve sınırsız öğrenme hürriyeti, öğretme hürriyetinde de görülmektedir. Hiçbir öğretmen ya da okul, sınıfı adına hususi imtiyazlar oluşturmamalıdır. Herkesin elinden geldiğince öğretmek ve okul açmak hakkı bulunmaktadır ve bu serbest rekabet ortamında karar halkın güvenindedir (Von Aster, 2004: 235). İlkokul parasız ve müsterektir fakat mecburi değildir. Sınıf (imtiyazlı sınıflara mahsus) okulların ortadan kaldırılması gerekir. Diğer okullar ise tamamıyla serbest bırakılmıştır. Talleyrant'ın projesinin gayesi, "öğrenimin aşağı kısmının demokratik, yukarı kısmını da liberal bir esasa dayandırmaktır" (Von Aster, 2004: 236).

Burada "intibah devrinin malumat ideali" ile Cumhuriyet fikirlerinin birleştiğini ve eğitim problemine tatbik edildiğini belirten Von Aster (2004: 237), Talleyrant'ın projesinin, münakaşa dahi edilmeden, Kurucular Meclisi'nde alkışlandığını ifade etmiştir. 1792 Nisan'da Yasama Meclisine başka bir layiha veren kişinin Condorcet olduğunu söyleyen Von Aster, Talleyrant'ın ana fikri ile aynı olan bu layihanın, eğitimin mümkün olduğunca "umumi ve tam olması, isteyen kişilere daha yüksek eğitim imkânı verilmesi" gibi önerilerin eklenmiş olduğunu da vurgulamıştır.

Eğitim projelerinin kabulü konusundaki genel yaklaşımla ilgili farklı fikirlerin olduğunu belirtmekte fayda var. Bu açıdan Von Aster'in eğitim projelerinin münakaşaya neden olmadığını belirtmesine Williams katılmadığını belirtmek gerekmektedir. Williams (1953: 312) 1791'den 1794'e kadar Fransa'daki yasa koyuculara şaşırtıcı bir dizi eğitim projesi

sunulduğunu, ancak hiçbirinin Meclis veya Sözleşmenin coşkulu desteğini almadığını ifade eder. Hatta Condorcet'in bilimlerin çalışmasına dayanan bir ulusal eğitim projesi, örneğin, ayrıcalıklı yeni bir hâkim sınıf kurmanın bahanesi olarak gören Montagnards tarafından küçümsenmiş/karşı çıkmıştır. Birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunda da meclis içerisinde farklı görüşlerin olduğu belirtmekte fayda vardır. Özellikle Montagnards ve diğer meclis üyeleri arasında bu fark ortaya çıkmıştır. Montagnards meclis içerisinde daha radikal görüşleriyle bilinen grup olarak anılır. Bu açıdan ulusal bir eğitim projesinin devrimin ilkeleri ile uyuşmadığı sonucunu çıkararak Montagnards, bu fikirlerin devrim tarafından alaşağı edilmeye çalışılan ayrıcalıklı hakim sınıf anlayışına ters düştüğünü savunmuşlardır. Devrimin kazanımlarının korunması açısından Montagnards bu fikirleri, özellikle de aristokrasinin yıkılması ve yeni eşit bir toplum modelinin oluşması amacıyla yönelik olarak savunmuştur.

Yasama Meclisi'nin bir milli eğitim komitesi kurmuş olduğunu belirten Soboul (1969: 688), başarılı en esaslı işin ise 20-21 Nisan 1792'de Condorcet tarafından meclis kürsüsünde okunan "milli eğitimin genel teşkilatı" hakkındaki tasarıya* son şeklini vermek olduğunu söylemiştir. Yazar, bu planın, bütün "kabiliyet ve istidatları öğretim vasıtası ile geliştirmenin ve bu yoldan giderek bütün vatandaşlar arasında vergi vermeye bağlı seçim sisteminden doğan eşitsizliğe deva olacağını" ve yine planla gerçek bir eşitlik kurmanın söz konusu olduğunu vurgulamıştır. İnkılap; "böylelikle, insanoğlunun genel ve derece derece mükemmelleşmesine yardım etmiş olacaktır; her sosyal kurumun yöneleceği son hedef bu mükemmelleşme olmalıdır" (Soboul, 1969: 688). Bu noktada devrimin insanın mükemmelleşebileceğine olan inancına şahit olunmakta ve Aydınlanma düşüncesinin bu kadim inancının devrim fikirlerine olan etkisi gözlemlenmektedir. Bu durum tam da muhafazakâr düşüncenin karşı çıkmış olduğu insanın imperfect (mükemmel olmayan) olduğu anlayışı ile birebir zıtlık teşkil eder. Muhafazakâr düşünceye göre insan mükemmel olmayan bir doğaya sahiptir. Bu doğa insanın aklının sınırlılığı fikrine dayanır. İnsan akli sınırlı olması nedeniyle, insan bazı referanslara gerek duyar. Bu referanslar gelenek, aile, tarih, din gibi noktalarda temellenir. Muhafazakâr düşüncenin babası olarak adlandırılan Edmund Burke, bu fikirlerden hareketle Fransız devrimini ciddi eleştiriye

* Yasama Meclisinin Condorcet'nin tasarısını tartışmaya vakti olmamıştır. Konvansiyon Meclisi ise 24 Haziran 1793 tarihli Haklar Bildirisinin 22. Maddesini: "Eğitim herkesin muhtaç olduğu bir şeydir. Halkın aklını ileri götürmek için, toplum elinden gelen her şeyi yapmalı ve eğitimi bütün vatandaşların emrine vermelidir" (Soboul, 1969: 688) geçirmiştir.

tabii tutmuştur. Burke'ün Reflections on the Revolutions in France adlı eseri Fransız devriminin yıkıcı etkisinden bahseder ve söz konusu referanslardan tamamen sıyrılma çabasının yakın bir tarihte olumsuz sonuçlara yol açacağını vurgular. Bu bakımda Fransız, aydınlanma düşüncesinin mükemmelleşebilirlik (perfectibility) anlayışına bağlıdır. Bu bağlılık, devrimin idealleri inşa edilmeye çalışılırken sürekli bir biçimde insan aklına olan güvenin temele alınması ve bu temel bağlamında pratik bir siyasetin izlenmesini ortaya çıkarmıştır. İnsan akli sayesinde başaramayacağı şey yoktur. Bu akıl onu mükemmelliğe götürecek yegane araçtır.

Condorcet'nin Talleyrant'tan en önemli farkının, din dersinin devlet okulundan büsbütün çıkarılması ve yerine ahlak dersinin konulması düşüncesinde olduğunu belirten Von Aster (2004: 237-238), din dersinin Condorcet'ye göre yalnız kilisede ruhaniler tarafından verilmesi gereken bir ders olduğunu ifade etmiştir. Condorcet'nin burada dinin hususi bir mesele olduğu esasına yaklaştığını söyleyen yazar, Robespierre devrinde de devlet dini, yüksek varlık dini olduğu halde yeminli papazların yapmış olduğu Katolik ayinlerine sabır gösterildiğini de belirtmiştir. Condorcet ayrıca, eğitimin her türden siyasi tazyikten, otorite tesirinden hariç kalmasına önem vermiştir.

Robespierre 13 Temmuz 1793'te Konvansiyon Meclisi'nde, Rousseau'dan ilham alarak oluşturulmuş olan Lepeletier de Saint-Fargeau'nun eğitimde devlet tekeli kuran milli eğitim planını okutmuştur. Bu esnada halk mücadeleleri özellikle 1793 Temmuz'unda anayasanın kabulü için yaptıkları müracaatlarda çocuklara vatan sevgisi verecek hem de teknik eğitim gösterecek bir öğretim sistemi istemişlerdir. (Soboul, 1969: 688). Çocuklara vatan sevgisinin verilmek istenmesi, diğer kamu kurumlarının yanında özellikle eğitim yoluyla sağlanmaya çalışılmış projelerdendir. Bu proje ile vatanseverlik hayatın ilk dönemlerinden itibaren gençlere aşılacak ve onların vatanperver birer birey olmaları sağlanacaktır. Diğer deyişle, eğitimin ve okulların devletin ideolojik aygıtı olarak hizmet vermesi gerçeğini bu konu bağlamında gözlemleyebiliriz. Devlet kendi ideolojik temelini genç nüfusa aşılacak amacıyla derslerin içeriğini düzenlemiştir. Bu açıdan vatanseverlik yeni kurulan ulusal Fransız devletinin en önemli kurucu unsurları arasında yer alır. Ulus olma bilinci, vatanını sevmek, vatani hem iç hem de dış düşmanlara karşı koruma anlayışı eğitim aracılığıyla daha ilkökul aşamasındaki çocuklara aşılmaya çalışılmıştır.

29 Frimaire Yıl II (19 Kasım 1793) tarihli kanun ile ilkokul kitaplarının başında insan haklarının ve anayasanın, kahramanlık ve erdem eylemleri tablosunun gelmesi istenmiştir (Soboul, 1969: 678). Soboul'un ifadesi eğitim kitaplarının içeriğine yöneliktir. Bu içerik elbette devrim ilkelerinin öğrenciler tarafından başucu yapılması ve öğrenilmesi amacıyla yönelik olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda Lepeletier'de öğrenimin mecburi olmasının yanında ayrıca devlet okullarına devam edenlerin, dini şeylerden katiyen uzak durmaları gerektiği konusundaki ifadeleri yeni eğitim içeriği ile uyumludur:

Çocuklar, başlı başına muhakeme edecek bir yaşa geldikleri vakit, yani 12 yaşında dini bir itikadı kabul edip etmeyeceklerine karar vermelidirler. O zamana kadar âlemşümül bir ahlak dersi görürler... Yalnız ana ve babaya, çocuğunu seyirci sıfatıyla kiliseye götürmesine izin verilebilir... 12 yaşına kadar devam eden devlet terbiyesi, ferde şekil verir, onu toplumun uzvu haline getirir. Daha sonraki terbiye ise mesleğe aittir (Von Aster, 2004: 240).

Hazan (2016: 304) Lepeletier'in eğitim raporunu kelimesi kelimesine aynı olarak konvansiyona sunan Robespierre'in kararname teklifinde, "katı bir ahlaki eğitim ve yurttaşlık eğitimi, fabrikada ya da tarlada çalışma ve riayetsizlik için ise ceza öngörüldüğünü" vurgulamıştır. Kararname konusunda halk eğitim komitesinin ikiye bölündüğünü belirten Hazan, eğitimin Cumhuriyet tarafından karşılanması konusunun temel tartışma konularından biri olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak, "hiçbir karar alınamamış, ortaya çıkan tek şey ise okulun ücretsiz ve altı yaşından itibaren en az üç yıl zorunlu" olacağıdır. Uygulama konusunda ise yavaşlık halkın söylenmesine neden olmuştur. Lepeletier'in projesi, Von Aster (2004: 240)'e göre 1793 ihtilalinin ruhunu ihtiva etmiştir. Fakat bu layiha yalnız proje halinde kalmıştır, tatbiki için gerekli para eksik kalmıştır. İnkılap meclislerinin sürekli bir biçimde uğraşmış oldukları bir konu olan, "öğretim" in yeniden teşkilatlandırılması, "halkı hayal kırıklığına uğratmaktan öteye gidememiştir". 19 Aralık 1793 tarihli ilkokullar hakkındaki kararnamede; mecburi, bedava, hür ancak devlet tarafından kontrol edilen, merkeziyetçi olmayan ve halkın zihniyetiyle oldukça bağdaşan bir öğretim sistemi getirmiştir. Ancak esas iş bu sistemi uygulamaya koymaktaydı. İnkılapçı hükümet kendini tamamen savaşı devam ettirmeye verdiği için bu görevi ihmal etmiştir (Soboul, 1969: 687-9).

Eğitim sistemlerinin uygulamadaki başarısızlığın nedeninin savaş ortamına bağlanmasını Williams farklı bir biçimde yorumlamış ve Robespierre'in bu durumu kasıtlı yaptığı yönünde iddiada bulunmuştur. Williams (1953: 313)'a göre; tehlike geçip Robespierre devrildiğinde, eğitim sorunu öncelikli bir öneme sahip olmuştur. Robespierre'in Konvansiyona sunulan eğitim projelerine sürekli karşı çıkması Fransa'yı dört yıldır okul sisteminden mahrum etmişti. Bu durum ise Fransızları cehalet içinde tutarak Cumhuriyet'i yok etmek için yapılan canavarca bir komplonun parçası olarak yorumlanmıştır.

Williams'ın ifadeleri, Termidora kadar olan dönemi özetlemesi ve eleştirmesi açısından önemlidir. Williams, Fransa'nın eğitim sisteminin istemeden Estates arasındaki mücadelede ezildiğini ifade eder. Third Estate'in 4 Ağustos 1789 gecesindeki büyük zaferi, Fransa okulları için ciddi bir yenilgiydi. Kilisenin feodal gücü ve asalet sona erdi, ama aynı zamanda okulların maddi desteği de. Unvanın kaldırılması burjuvazi ve köylülüğü dini bir vergiden kurtardı ve aynı zamanda kilise okullarının mali dayanağını da yok etti. Benzer şekilde, bağışların kaldırılması, Fransa içindeki malların dolaşım özgürlüğü ile ilgili çağdaş burjuva düşüncesiyle aynı çizgide idi, ancak laik belediye okullarını işletmede kalmak için yeterli fon olmadan kesmek gibi bir etkiye sahipti. 1791 Şubatıyla birlikte Fransa'daki ilk ve orta öğretim neredeyse tamamen ortadan kalktı (1953: Sayfa | 1377 312).

Roger Chartier (1991), "*The Cultural Origins of the French Revolution*" adlı eserinde, *merkezileşme* sürecinin ürünleri olarak *dil politikaları* ve *teorik eğitimin*, iktidara katılımdan mahrum kalan gruplar arasında paylaşılan ortak bir ideoloji haline geldiğini vurgulayarak farklı bir noktaya temas etmektedir. Chartier (1991: 19)'e göre; bu nedenle devrimin dil ve eğitim politikası, soylularla burjuva arasındaki farkları en aza indirmeye, iki grubu karşılaştırılabilir kılmaya belirgin biçimde katkıda bulunmuştur. Bu açıdan devrimin dil ve eğitim politikasında devrimin temel ilkelerinden olan eşitlik ilkesinin ön planda olduğu göze çarpmaktadır. Devrimciler için, eğitim konusunun eski rejim döneminde insanlar için tekel olarak görülmesi (özellikle aristokratik bir tekel) çözülmesi gereken bir sorun olarak durmaktaydı. Bu anlamda eğitimin yaygınlaştırılması ve halka yayılması amacıyla bazı pratikler hayata geçirilmeye çalışılmıştır denilebilir. Eğitim tasarıları bu pratikler için bir basamak olarak görülmüştür.

Devrim dönemi eğitim politikasını özetlemek gerekirse (Termidora kadar), Jakoben iktidar döneminde bir gelişme kaydedilememiştir. Eğitim programları tasarı olarak kalmıştır. Cumhuriyetin kurmak istediği ulusal eğitimin gerekli gördüğü öğretmen ordusundan yoksun olduğunu belirten Bumin (1998: 62) eğitim alanındaki tamamlanmamışlığı vurgulayarak sınırlarda düşmanla çarpışan bir orduya ek olarak yeni kuşağın parasız ve zorunlu eğitimi için cehaletle çarpışacak bir öğretmen ordusuna gereksinim olduğunu ifade etmiştir. Soboul (1969: 691)'e göre ise sosyal açıdan eğitim bir azınlığın imtiyazı olarak kalmıştır. Bumin (1998: 63)'e göre devrimin okul üzerine bir ideolojisi olmasına rağmen bunu gerçekleştirebilecek politik ve ekonomik araçlara sahip olmaması cumhuriyet okullarını kısa bir süre sonra eski okullardan farksız bir konuma sürüklemiştir. Çocukların ellerindeki insan hakları bildirisi yerini eski okuma kitaplarına bırakmıştır.

2. CUMHURİYET TÜRKİYE'Sİ VE DEVRİM FRANSA'SI EĞİTİM POLİTİKALARI ARASINDAKİ BENZERLİKLER

Türkiye'de Cumhuriyet dönemi eğitim plan ve programları; ulus devlet ilkeleri çerçevesinde, laik, ulusal, bütüncül bir yapıya ulaşma amacı doğrultusunda inşa edilmeye çalışılmıştır. Homojen bir toplum ideali çerçevesinde eğitim ve öğretimin tek elden idaresinin sağlanması bu programların en önemli özelliklerinden biri olmuştur. Bu bağlamda Eğitim-öğretim konusunda eskinin reddi olarak eski rejim değerlerinin dışına çıkılmış, yeni rejimin değerleri temelinde bir öğretim planı oluşturulmaya çalışılmıştır. "Eğitimde statik, uhrevi ve skolastik olarak değerlendirilen Osmanlı'nın ümmet bilincine dayalı dini terbiye ve tedrisat yerine, millete dayalı çağdaş, milli, halkçı, laik ve karma niteliklere sahip eğitim tercih edilmiştir" (Ergin, 1977: 1634'den akt. Aşlamacı, 2014: 65-66). Bununla birlikte eğitim-öğretim anlayışında, vatan sevgisinin aşılması, ulus bilincinin yerleştirilmesi amaçları da ön plandadır. "(...) Okul inşa edilmek istenen seküler toplum-laik devlet projesinde vicdanların eğitim ve denetimini tek merkezden yönlendirebilmek ve biçimlendirmek avantajını sunuyordu" (Üstel, 2011: 127). Tıpkı Fransa'da olduğu gibi; yeni bir yurttaş modelinin oluşturulmaya çalışılması, Türkiye'de reform döneminin en önemli niteliklerindedir. Eğitim alanındaki bu yenilikler, yeni bir toplum projesi kapsamında düşünülmelidir. Bu açıdan devletin en önemli ideolojik aygıtlarından biri olarak eğitim-öğretimin, yeni yurttaş tipinin nasıl olacağı konusunda hizmet sunmuş olduğu vurgulanmalıdır. Eğitim-öğretim aygıtının kapsamına bakıldığında ise bu çalışma bağlamında,

Türkiye'de eğitim-öğretimde gerçekleştirilen yenilikler ve eğitim-öğretim planları gibi konular ekseninde konu ele alınacaktır.

Eğitim-öğretim konusunun kapsamlı bir bütün olarak değerlendirilmesiyle ilgili olarak her eğitim aşamasında esas alınacak ilkeler şu şekilde belirtilmiştir: "Milletine, Türkiye devletine, TBMM'ye düşman olan herkesle mücadele etmek" (Genelkurmay Başkanlığı, 1988: 296'dan akt. Kaplan, 1999: 140).

Kaplan (1999: 144)'a göre; yeni rejim anlayışında enternasyonal niteliğe sahip her şey kategorik anlamda kötüdür. Aynı zamanda Kaplan; "dini eğitimin de bir çeşit enternasyonal eğitim anlamına gelmesi nedeniyle tercih edilmediğini ve dinin kötü olmadığını ancak, milli olmak zorunda olduğunu" ifade etmiştir. Aynı zamanda yazar, yeni eğitimin tüm enternasyonal etkilerden uzak ve tamamen milli bir eğitim, öz Türk eğitim olacağını da eklemiştir.

1924 anayasasında eğitimle ilgili kısa bir maddenin yer aldığını belirten Kaplan, anayasanın 87. Maddesini aktarır: "İptidai tahsil, bütün Türkler için mecburi, devlet mekteplerinde meccanidir" (*İlköğrenim bütün Türkler için zorunlu, devlet okullarında parasızdır*) (Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1942: 371'den akt. Kaplan, 1999: 158). Bu maddenin Fransa'da devrim döneminde eğitim tasarılarında yer alan "eğitimin mecburi ve parasız" olması gerektiği fikriyle uyumlu olduğu vurgulanmalıdır.

Sayfa | 1379

Kaplan (1999: 171) bunun yanı sıra, CHP'nin eğitim programlarının totaliter ve milliyetçi bir içeriğe sahip olduğunun altını çizer. 1923 yılı programında eğitim konusunda görüşler de yer almıştır. CHP'nin 1927'de yapılan ilk genel kongresinde kabul edilen bu görüşler parti programının "eğitim siyaseti" başlıklı bölümünde aşağıdaki biçimde yer almıştır; "Eğitimin milli, laik ve tek okul esasına dayanmış olması ilkemizdir. Eğitimde amacımız ulusal toplumun uygar ve toplumsal değerini yükseltecek, ekonomik gücünü artıracak vatandaşlar yetiştirmektir".

İbrahim Aşlamacı (2014: 62), "*Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*" adlı eserinde Cumhuriyetin modernleşme serüveninin aslında onun eğitim sistemine olan yaklaşımının da ipuçlarını barındırdığını vurgulamıştır. Cumhuriyetle birlikte Osmanlı modernleşmesinin pragmatik, geleneksel olanla yan yana duran düalist yönlerinin terk edildiği ve bütünlüğü sağlama adına (Göle, 1998: 23'den akt. Aşlamacı, 2014: 62), "tefrikten tevhide yönelik" (Ergin, 1977: 1612'den akt. Aşlamacı, 2014: 62) bir modernlik anlayışının hâkim konuma geldiğini belirten yazar, bunun modernleşmenin anlamlandırılması

ve karakterindeki kopuşu simgelemiş olduğunu belirtmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanununun *Tefrikten tevhide yönelik* vurgusunun eğitim alanındaki en temel yansıması olduğu iddia edilebilir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924), eğitimdeki ikili yapının sona erdirilmesi amacıyla hayata geçirilmiştir. Eğitimde var olduğu iddia edilen bu ikili yapının son bulmasının amaçları arasında milli birlik ve bütünlüğün sağlanması düşüncesi de bulunmaktadır. Kanuna ülkedeki bütün okullar "Maarif Vekâleti"ne bağlanmış ve ortak bir milli kültür oluşturulmaya çalışılmıştır.

Devletin bütün kurumlarında oluşturmak isteği *birlik* düşüncesi, eğitimin sisteminin tek elden yürütülmesi gerektiği fikrine yansımıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndaki maddelere bakıldığında:

1. Türkiye dâhilindeki tüm eğitim ve bilim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır.
2. Şeriye ve Evkaf Vekâleti ve özel vakıflar tarafından idare edilen medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devredilmiştir.
3. Şeriye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde okul medreselere tahsis edilen ödenekler, Maarif bütçesine nakledilmiştir.
4. Maarif Vekâleti yüksek din adamı yetiştirmek üzere üniversitede bir ilahiyat fakültesi, imam ve hatip gibi dini görevlilerin yetiştirilmesi için ayrı okullar açılacaktır (Çağlar, 1999: 130).

Sayfa | 1380

Eğitimin dini eğitim noktasında bazı uygulamaları pratiğe geçirdiği de ayrı bir önemli konu olarak karşımıza çıkar. İmam Hatip Liselerinin durumu buna örnektir. Bu okulların sayısı; 1926'da 20'ye 1927'de 2'ye düşürüldükten sonra 1930'da tamamen tasfiye edilmiş, okullarda okutulan din dersleri ise bu uygulamalara paralel olarak 1927'de müfredattan çıkartılmış, "yalnızca köy okullarında haftada bir saat okutulmaya" (Başgöz-Wilson 1968: 77'dan akt. Tunçay, 2012: 238) devam edilmiştir. Eğitim, dinsel niteliğinden arındırılıp, laik ve dünyevi bir zemine oturtulmuştur (Çağlar, 1999: 130). Maarif Vekâleti ise daha önce Kur'an kurslarını da kendi bünyesine dâhil etmek isteme amacıyla olmuştur. Ancak Diyanet İşleri Reisliği'nin bu konuda bir direnişi olmuştur. Bu direniş sonucunda kursların Diyanet İşleri Reisliği'nin denetimine verilmesini sağlamıştır (Uluğ, 1973, 86-87'den akt. Tunçay, 2012: 238).

Parla (2008: 68), CHP'nin 1935 yılı kongresinde vatandaş yetiştirme noktasında bazı vurguların yapıldığını belirtir. Bu vurguların başında, milliyetçi, laik ve kuvvetli cumhuriyetçi vatandaş yetiştirmenin eğitimin her kademesi için zorunlu özen noktası olması gelmektedir. Bununla

birlikte Türkiye devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Türk milletine hürmet etmenin ve ettirmenin özelliğinin bir görev olarak telkin edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (2008: 68). Konuyla ilgili madde: "(...) Bütün Türk gençliğine şevk ve sıhhatlerini nefse ve ulusa inançlarını besleyecek beden eğitimi verilecek ve gençlik, devrimi ve bütün erginlik şartları ile yurdu korumayı en üstün ödev tanıyan ve onları, bu ödev uğrunda bütün varlıklarını vermeye hazır bir düşünüşle, yetiştirilecektir" (Parla, 2008: 73) şeklindedir. Türklerin asker bir millet olma vurgusu bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi ön plandadır. Aynı zamanda burada bir öneri de karşımıza çıkar. Bu öneri; yurttaşların devletleri için kendini feda edebilmesi, bu fedayı bir ödev olarak görmelerini salık verir. Bu amaç doğrultusunda ise vatandaşların güçlü bir bedene sahip olmaları da önerilmektedir. Bu düşünceler Atatürk'ün iki ordu fikrini akıllara getirmektedir. Bu ordulardan ilki; Türkiye Cumhuriyeti devletini korumak için ölüp öldürecek askerlerden oluşmaktadır. İkinci ordu ise; öğretmenler ordusudur. Ve bu öğretmen ordusu; gençlere ne için ve neden ölüp öldürmeleri gerektiğini kavratacak donanıma sahiptir.

Üstel (2011: 127), II. Meşrutiyet aydınlarının yeni insan ve yeni toplum projesi kapsamında üzerinde durdukları "okul"da vatandaş eğitiminin, Cumhuriyetin ilanı sonrasında kurucu önderlerin ulus inşa projesinde de önemli bir boyut oluşturduğunu belirtir. Üstel, "Okul"un Cumhuriyetçi ideoloji ve Fransız Cumhuriyetçilerinin okuldan beklentileriyle büyük oranda örtüştüğünü belirtir. Aynı zamanda yazar, okulun yeni değerlerin genç kuşaklarca içselleştirilmesi, bireylerin yeni toplum projesine eklemlenmeleri ve sosyalizasyonu için merkezi bir konumda olduğunun da altını çizmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminin en önemli özelliği Üstel (2011: 128)'e göre; öğretim içeriğinin ve pedagojik alt yapısının ulus devletin ihtiyaçlarına göre değiştirilmesi yönünde iradeci tavidir. Bu amaçla ders kitaplarına yönelik bazı değişimler gündeme getirilmiştir. Ders kitaplarından Osmanlı dönemi ideolojisine ait görüşler ayıklanmıştır, bunun yerine kitaplara Cumhuriyet ilkeleri ile uyumlu fikirler konulmuştur (Başgöz ve Wilson 1968: 106'dan akt. Üstel, 2011: 129), II. Meşrutiyet döneminde önemli bir yere sahip olan *Malumat-ı Medeniye* dersinin adı *Malumat-ı Vataniye* olarak, 1926'da ise bu isim *Yurt Bilgisi* olarak değiştirilmiştir (Üstel, 2011: 129-131).

Maarif Vekili Esat Bey'in 1931'de yapmış olduğu açıklama: "Türk mektebi eline teslim edilmiş her Türk çocuğunu Cumhuriyet'in rejiminin

psikolojisi ve ideolojisini tamamıyla kavramış, Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti için azami derecede faydali bir Türk vatandaşı haline getirmeye mecburdur" (Yücel, 1994: 364'den akt. Üstel, 2011: 137), Fransa'da devrim dönemi okula yüklenen işlev noktasında benzer özelliklerin olduğunun kanıtıdır. Bununla birlikte CHP'nin 1936 programı dönemi, ilkokul yurt bilgisi kitaplarında demokrasiye yer verilmediği gibi, Tek Parti propagandası yapılmış ve demokrasinin temel koşulu çoğulculuk eleştirilmiştir (Gülmez, 1999: 149'dan akt. Üstel, 2011: 144).

Türkiye'de eğitimin bütün halka yayılması ve bütüncül bir eğitim amacı kapsamında Türk Ocakları, Halkevleri ve Köy Enstitülerine değinmek konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. 1912 yılında bir dernek olarak faaliyete başlayan Türk Ocakları; Tıbbiye, askeri ve mülkiye öğrencilerinden oluşan bir gruptur. Bu grubun ortak özellikleri arasında, başlıca düşman olarak halife ve sultanlık makamını görmeleri ve dini yönetime karşı olmaları vardır (Ersanlı, 1996: 83). Dernek milliyetçi karaktere sahiptir. Bu karakter Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Ali Tefvik, Fuat Sabit Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Emin Bülent, gibi milliyetçi kurucular tarafından sağlanmıştır. Ahmet Ferit ve Hamdullah Suphi ise ocakta başkan sıfatıyla görev almışlardır.

Ersanlı (1996: 96); Türk Ocakları üzerinde giderek artan bir siyasal denetimin varlığından söz eder ve yeni bir resmi tarih yazma isteğinin buna neden olduğunu belirtir. Dernek kurulduğu dönemde siyasal açıdan bağımsız bir yapı olarak nitelendirilebilir ve dernek bünyesinde bazı tarihçiler barındırmaktadır. Bu tarihçilerin özerk çalışmalar yapmak istemeleri resmi tarih yazımı konusunda bir sorun olarak görülmüştür. Neticede "Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti" adıyla bir komisyon kurulmuş ve bu heyet Kemalist tarih tezini oluşturmuştur (Ersanlı, 1996: 96). Ancak parti politikaları bağlamında bağımsız bulunması nedeniyle Türk ocakları kapatılma kararı ile karşılaşmıştır. Keyder (1995: 138); Türk Ocaklarının, faaliyetlerini milliyetçi rejimin sınırları içinde sürdürmelerine, seçkinci, kolonyal tavırlarına rağmen kapatılma kararı ile karşılaştıklarını belirtmiştir.

1931 yılında düzenlenen CHP 3. Kongresinde, kapatılan Serbest Fırka ve bu fırkayla ilgili olduğu düşünülen bazı kuruluşların kontrol altına alınması yönünde birtakım tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden biri de Türk Ocakları'nın kapatılması ve Partiye katılması ayrıca bu karara bağlı olarak "Halkevleri" adlı yeni kurumların açılmasıdır (Goloğlu, 1974: 75).

Halkevleri ve halkodaları yetişkin eğitim merkezi olarak nitelendirilebilir. Bunlar Türk Ocaklarının devamı gibidir (Kayalı, 1984: 88).

Halkevleri ve halkodalarının amacı yeni Cumhuriyet kültürünü yaymak (Konuk, 2006: 507), yeni bir toplum, yeni bir hayat tarzı ve bu yeni hayat tarzının gerektirdiği alışkanlıklar, davranış-düşünüş biçimleri, sanat, müzik zevki ve eğlence biçimlerini değiştirmek, halkı terbiye etmek (Yeşilkaya, 1999: 74) olarak özetlenebilir.

İlk olarak 19 Şubat 1932'de kurulmaya başlanan Halkevleri; öncelikle 14 şehirde (Ankara, Afyon, Çanakkale, Bursa, Bolu, Diyarbakır, Denizli, Eskişehir, Eminönü, Konya, İzmir, Samsun, Malatya) açılmıştır. Halkevlerinin sonra sayıları artmıştır. Halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılında sayısı 478'e ulaşmıştır. Küçük yerleşim birimlerinde ise Halkodalarının açıldığını belirtmek gerekmektedir. Halkodası sayısı 1946 yılında 4066 tanedir. Halkevleri, Parti'nin ilkelerini ve bu ilkelerin nasıl uygulanacağını halka anlatacak birer merkez olarak düzenlenmişlerdir (Çavdar, 2004: 352). Her Halkevi Dil-Tarih Edebiyat, Güzel Sanatlar, Tiyatro, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Spor, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Müze ve Sergi, olmak üzere dokuz şubeye ayrılmış (Sakaoğlu, 2003: 199), bu şubeler resim, müzik, bando, el işi, batı müziği, okuma, tarihi günler, kutlamalar, ulusal marşlar, raks gibi etkinlikleri bünyesinde barındırmıştır (Yeşilkaya, 1999: 87-90).

Sayfa | 1383

Başgöz ve Wilson (1968: 197-198, Halkevlerinin amacından sapan bir eğilim gösterdiğine dikkat çekmişlerdir. Bu durum; öncelikli amaç olarak halkevlerinin eğitim görmemiş vatandaşlar için açılması planının pratikte farklı bir yol izlediğine yönelik olarak ortaya çıkar. Halkevleri çalışmalarına aydın, memur, öğrenci kesimin katıldığını belirten yazarlar öncelikli amaçtan sapıldığına vurgu yaparlar. Neticede Halkevleri ve ondan beklenen verimin alınamaması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan halkın eğitilmesi için Köy Enstitülerinin kurulması yeni bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır.

17 Nisan 1940 yılında çıkarılan 3803 sayılı yasayla Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bu yasa kapsamında 4 Köy Öğretmen Okulu, Köy Enstitüsüne dönüştürülmüştür ve 10 yeni okul daha eklenmiştir. 1948 yılında dek ise toplam 21 Enstitü kurulmuştur (Makal, 1997: 55). Enstitülerde haftada yirmi iki saat kültür dersleri, haftada on bir saat tarım dersleri ve haftada on bir saat teknik ders ve çalışmalar yer almıştır (Sakaoğlu, 2003: 244). Bu derslerden ziraat ve teknik derslerinin içeriğinin devrim dönemi eğitim tasarılarıyla uyumlu olduğu göze

çarpmaktadır. Özellikle Fransa'da Lapeletier tarafından geliştirilen eğitim projesinde temel amaç olarak çocuklara *teknik eğitimin* verilmesi (vatan sevgisinin aşılmasıyla birlikte) fikriyle oldukça uyumludur. Teknik eğitim bir anlamda gereksinim duyulan alanlarda kalifiye eleman yetiştirmek için önemli bir noktada durmaktadır. Bu önem özellikle inşa edilmek istenen yeni toplumun pratik alanına karşılık gelmektedir. Diğer taraftan sayıca teknik ve ziraat derslerinden, kültür derslerinin ve saatlerinin daha fazla olması da kültürel anlamda *yeni insan*'nın kafi derecede bilgi birikiminin olmasının talep edilmesi ile açıklanabilir. Ayrıca bu durum eğitim öğretim alanında ideolojik amaçlar setinin varlığına da bir kanıt olarak gösterilebilir. Bu açıdan kültür derslerinin yeni vatandaş inşa etme noktasında yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi amacına hizmet etmeye yönelik olarak düşünülmesi gerekmektedir. Türkçe, tarih, yurttaşlık bilgisi ve benzeri derslerin bu amaç doğrultusunda oluşturulduğu da unutulmamalıdır.

Köy Enstitüleri Yönetmeliği'ne göre: 1) "Öğrenciler, Cumhuriyetçi ve milli duyguları tam olarak yetiştirileceklerdir"; Enstitülerden mezun olunca 2) "Köy öğretmenleri, milli ülkü ve maksatları köyde gerçekleştirmeye hizmet edeceklerdir"; ve 3) "Köy öğretmenleri, muhtelif meslek ve zümrelerden teşekkül etmiş olan Türk milletini bir bütün olarak sayacak, onun kalkınmasında, ilerlemesinde kültür adamı sıfatıyla çalışacaktır" (Ayas, 1948: 338-339'dan akt. Kaplan, 1999: 184). Yönetmelikte yer alan maddeler, Köy Enstitülerinin kuruluş amacını anlayabilmek adına önemli bir özet mahiyetindedir. "Milli duygular", "milli ülkü" ve "milli maksat" vurguları, tıpkı Halkevleri örneğinde ve hatta genel Milli Eğitim Programları kapsamında yer aldığı gibi bu kurumlardan beklenen performansın da bir göstergesidir. Bu performans; Fransa örneğindeki gibi bir yurttaş yetiştirme ideali çerçevesinde, milli birlik ve beraberlik duygularının gelişmesi, aşılması ve devam etmesine yönelik "ulus devlet" nitelikleriyle uyumlu bir boyuta sahiptir.

Eğitim politikaları ile siyasi rejim-toplumsal yapı ilişkisini kuramsal olarak açıklamak için Amiran Kurtkan'ın "Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları" (1972) isimli eseri de önemli kaynaklardan biridir. Kurtkan eserinde eğitim yatırımlarının en uygun şekilde dağıtılması, eğitim hizmetlerinden azami verimin elde edilmesi ve bu açıdan yeni öğretim usullerinin geliştirilmesi, öğretmenlerden azami verimin sağlanması, eğitim yoluyla yetiştirilen fertlerin uygun şekilde istihdam edilmesi gibi konulara değinmiştir. Aynı zamanda yazar; genel eğitim, mesleki eğitim, teknik eğitim ve Türkiye'de ilkokuldan lisansüstü eğitime kadar çeşitli

eğitim kademelerinde eğitimin boyutlarını ayrıntılı olarak ele almış ve özellikle eğitim yoluyla sosyal bütünleşmesinin sağlanması ve sınıfsal farklılıkların azaltılması konularına da yer vermiştir. Kurtkan siyasi rejimin pratik siyasete tesiri noktasında eğitim politikalarının önemli bir noktada yer aldığını vurgulamıştır. Bu açıdan Kurtkan'ın fikirleri Türkiye Fransa arasında kurulan benzerlik ilişkinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Eğitim konusunda bir özet sunmak adına Tunçay'ın Tek Parti döneminde eğitimin niteliği konusunda birbiri ile ilişkili üç saptamasına yer verilecektir. Birincisi; "Cumhuriyet Türkiye'sinin Batılılaşabilmek amacıyla, Osmanlı/İslam geçmişi ile ilgili olan her şeyin silinmesini istemesi ve bu istek doğrultusunda da eğitime etkin bir rol" biçmesidir. Aynı zamanda eğitime ülkenin dönüştürülmesi adına bir öncülük misyonu da verilmiştir. İkinci olarak; "eğitime eğitim-dışı hatta gerçek hedeflerine aykırı bir rejim propagandacılığı işlevi" yüklenmiştir. Üçüncü olarak ise; laik bir ulusal eğitim inşası geleneksel dinsel eğitim yerine geçirilmeye çalışılmış ve "Türk ulusçuluğunun eğitimde önemli bir ögesi ırkçılık" olmuştur. Son tespiti Richard Maynard'a ait olduğunu belirten Tunçay, "öğretmenlere ve okullara Tek Parti döneminde açık bir biçimde genel eğitimle birlikte siyasi eğitim görevinin" de verilmiş olduğunu vurgulamıştır. Eğitime yüklenen bu siyasi propaganda işlevinin öğretmen kitlesi ile halk arasında bir yabancılaşmaya da neden olduğunu belirten Tunçay, bu duruma eğitim görevlilerinin "gerçeklikten uzak, idealist anlayışlarının" da katkı sağladığını ifade eder (Tunçay, 2012: 239-241).

Fransa Devrim erken dönemi (özellikle Jakoben dönem) ve Türkiye'de Erken Cumhuriyet döneminin, eğitim konusundaki benzerlik noktaları ile ilgili bir çıkarım daha yapmak mümkündür. Bu çıkarım bahsi geçen eğitim plan ve projelerinin (böyle ifade edilmesinin nedeni, Fransa'da Jakoben dönemde eğitim konusunun proje olarak kalması odağında düşünülmelidir) hayata geçirilmesi noktasındadır. Türkiye'de eğitim programları tartışmalara ve eleştirilere elbette açık bir biçimde de olsa büyük oranda hayata geçirilmiştir denilebilir (Halkevleri ya da Köy Enstitülerinden beklenen performansın ya da ideolojik anlamdaki genel beklentinin dışında). Eğitimin süresi, kapsamı, niteliği, derslerin oturtulması gibi görece teknik konular bu kapsamda düşünülebilir. Ancak Fransa'da kaleme alınan eğitim projeleri hayata geçirilmekte başarısızlıkla yüzleşmiştir. Gerek Condorcet gerek Lepeletier gerekse Taleyrant'ın projeleri yalnızca proje olarak kalmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu durumun oluşmasında dönemin şartları etkili olmuştur. Bu şartlar, savaş

halinin devam etmesine de bağlı olarak görece istikrarsız bir ortamda, olumsuz ekonomik koşulların devam etmesi olarak açıklanmıştır.

SONUÇ

Eğitim konusunda izlenen pratikler açısından Türkiye ve Fransa benzer özelliklere sahiptir. Bu benzerlik *yeni bir ulus yaratma* idealine giden yolda eğitimin en önemli ideolojik aygıt olduğu nitelendirilmesine dayanır. "Aydınlanma aklının ve bilimin ışığında" kurgulanması planlanan eğitim sistemleri, toplumun inşa edilmesi noktasında işlevsel öneme sahiptir. Eğitim yoluyla halk aydınlatılacak, Rousseau'cu anlamda *erdemli* birer vatandaş kılınacak, bu erdem toplumun geneline yayılıp faydalı birer yurttaş olma yolunda herkes eğitilecekti. Fransa'da eğitim reformları Jakoben dönemde bir dizi eğitim programının meclise sunulması yoluyla pratiğe geçirilmeye çalışılmıştır. Condercet, Taleyrant ve Lepeletier tarafından oluşturulan eğitim planlarının en çarpıcı özellikleri; öğrenimin topluma ait olduğu, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması (bütün düşünürler aynı fikre sahip olmasa da), milli bir eğitim planı, çeşitli eğitim kurumlarının tek bir çatıda toplanması, din derslerin yerine ahlak dersinin konulması, derslerde vatandaşlık erdemlerinin anlatılması gibi nitelikleri bünyesinde barındırır. Türkiye'de de oldukça benzer eğitim sistemi pratiğe geçirilmek istenmiştir. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* bu anlamda, eğitimde birliği sağlama gayesiyle oluşturulmuştur. "Millet"e dayanan, "çağdaş, laik eğitim" modeli, ulus bilincinin aşılmasına yönelik ders içerikleri, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, faydalı birer Türk vatandaşı yetiştirme odaklı derslerin konulması gibi özelliklerin Fransa ile oldukça benzer niteliklere sahip olduğu anlaşılır. Okullarda rejimin propagandasının, ders içerikleri ve eğitimciler yoluyla yapılmış olması ise; yine eğitime yüklenen misyon ile uyumlu olarak, Türkiye'nin Fransa ile benzerliğinin ifade edilebilmesini mümkün kılar.

KAYNAKÇA

Aşlamacı, İ. (2014). *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*. İstanbul: Dem Yayınları.

Başgöz, İ. & Wilson E. H. (1968). *Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk*. Ankara: Dost Yayınları.

Bumin, K. (1998). *Batı'da Devlet ve Çocuk*. 2. Bs. İstanbul: Patika Yayıncılık.

Chartier, R. (1991). *The Cultural Origins of the French Revolution*, (Trans.). Lydia G. Cochrane. Durham and London: Duke University Press.

Çağlar, A. (1999). *75. Yılında Cumhuriyet'in İlköğretim Birikimi, 75 Yılda Eğitim*. (Ed.). F. Gök. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. 125-144.

Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınları.

Ersanlı, B. (1996). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: Afa Yayınları.

Goloğlu, M. (1974). *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*. Ankara: Kalite Matbaası.

Hazan, Eric (2016). *Fransız Devrimi Tarihi*. 1. Bs. (Çev.). Nazlı Ceyhan Sümter. İstanbul: Say Yayınları.

Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Katoğlu, M. (1990). Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat, *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*. (Ed.). S. Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi. 390-501.

Kayalı, K. (1984). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. 4. Bs. Ankara: Hüef Yayınları.

Keyder, Ç. (1995). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Konuk, O. (2006). Bir Sorun ve Çözüm Alanı Olarak Türk Eğitim Sistemi, *Sayfa | 1387 Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. (Ed.). Memet Zencirkıran. Ankara: Nova Basın Yayın, 499-515.

Kurtkan, A. (1972). *Sosyolojik Açıdan-Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*. Erişim Adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/KITAP/203184.pdf>

Makal, M. (1997). *Köy Enstitüleri ve Ötesi*. Ankara: Güldikeni Yayınları.

Parla, T. (2008). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve Chp'nin Altı Ok'u Cilt: 3*. 3. Bs. İstanbul: Deniz Yayınları.

Ponteil, F. (1980). Fransa'da 1789 Öncesi Eğitim. (Çev.). Saffet Bilhan. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi 13(1)*, 271-289.

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Soboul, Albert (1969). *1789 Fransız İnkılabı Tarihi*. (Çev.). Şerif Hulusi. İzmir: Cem Yayınevi.

Tunçay, M. (2012). *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. 6. Bs. Ankara: Yurt Yayınları.

Üstel, F. (2011). *Makbul Vatandaşın Peşinde, II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. 5. Bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

Von Aster, E. (2004). *Fransız İhtilalinin Siyasi ve Sosyal Fikirleri*. 1. Baskı. (Çev). Şennur Şenel. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Williams, L. P. (1953). *Science, Education and the French Revolution* 44(4), 311-330, Published By: The University of Chicago Press on Behalf of the History of Science Society.

Yeşilkaya, N. G. (1999). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Modernleşme sürecinin tek bir formu yoktur. Modernleşmenin merkezini teşkil eden Batı'nın kendi içinde de farklı anlayış ve pratikler vardır. Bu çerçevede kabaca iki ana grupta toplanabilecek Anglo-Sakson (*tedrici, geleneksel*) ve Fransız siyasi (*radikal, devrimci*) biçimlerinin, yumuşak ve sert pratiklerinin varlığından söz edilebilir. Bu siyasi çizgilerden *Fransız siyasi çizgisinin*, özelde ise *pozitivist* yaklaşımın hangi dinamiklerle Osmanlı ve Türkiye modernleşmesinde tercih edildiği ve Devrim dönemi Fransa'sının -özellikle de onun Jakoben döneminin- yeni bir toplum oluşturma amaçlı reformlarının Türkiye'de Cumhuriyet dönemi modernleşmesinde nasıl izlendiğini tartışmak, Türkiye'de modernleşmenin ve siyasetin anlaşılması bakımından önemlidir. Fransa'da devrim 1789'dan itibaren kendini *Ancien Regime*'in bir karşıtı olarak inşa etmiştir. Eski rejime ait olduğu düşünülen her türlü değer, toplumsal ve siyasal yapıdan *tasfiyesi* üzerine kurgulanmış olan devrim, bu yönüyle aynı zamanda kendi ontolojik gerçekliğini de inşa etmeye çalışmıştır. Kopuş öğelerinin başında *kraliyet, asalet-soylular* ve *din* yer almıştır. Devrimle birlikte, yeni toplumu *laik* temeller üzerine kurgulama arzusu önemli bir hedef olarak karşımıza çıkar. Devrimin kopuş teorisi üzerinden kendi varlığını kanıtlamasına ilişkin gerçeklik, yeni toplumsal düzenin hangi referans kaynağına dayanacağı sorusunu gündeme getirir. Bu bağlamda, yeni toplumsal düzenin dayanak noktası Aydınlanma değerleri; *akıl* ve *bilim* olacaktır. Aydınlanma aklının *mükemmelleşebilirlik (perfectibility)* anlayışına referansla, devrimden hemen sonra, toplumun değiştirilmesi-dönüştürülmesine girişilecek ve toplumun "rasyonel" projelerin alanı haline getirilecekti. Devrimle birlikte, rasyonel projelerin nesnesi haline gelen toplum, Jean-Jacques Rousseau'nun *halk iyiyi ister ama göremez* anlayışı odağında, "iyiyi görebilenlerce" devasa bir dönüşüm yoluna girecek ve toplum, en kuytu köşelerine kadar, onu değiştirebilecek kişiler tarafından yukarıdan aşağıya yeniden inşa edilecektir. Bu inşa sürecinde *genel iyi* adına yeni inşa sürecinin mimarlarına önemli misyon atfedilmiştir. Bu misyon, devrim süresince gerekli görüldüğü zamanlarda baskı pratiklerinin devreye sokulmasına imkan tanıyan başlıca gerekçe olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda devletin açık şiddetin yanında, Althusser'in kavramıyla *devletin ideolojik aygıtları* ile de sağlanacak; eğitimden okula, dinden sanata kadar birçok "aygıt" bu

misyonun belirlediği şekilde hizmet edecektir. Fransız devriminin düşünsel ve pratik düzeylerini belirleyen bu niteliklerinin, Türkiye modernleşmesinin özellikle erken Cumhuriyet döneminde ciddi biçimde izlendiği görülmektedir. Bu anlamda Rousseau'nun veya Rousseau'cu felsefeyle bağlantılı siyasetin Cumhuriyet modernleşmesine olan etkisini, *geçmişten-gelenekten kopuş* olarak onun kendisini Osmanlı'dan köklü bir biçimde ayırmasını, Cumhuriyet döneminde benimsenen resmi ideolojinin *Cumhuriyet Halk Partisinin Altı Umde'sini*, özellikle de bunlardan laiklik ilkesini ve bütün bu "umde"lerin damgasını taşıyan tarihi, oldukça somut ve gösterilebilir bir ilişki üzerinden Fransız Jakoben döneminin felsefesi ve uygulaması üzerinden izlemek mümkün görünmektedir. Fransız devriminin Türkiye modernleşmesine esin kaynağı olması ve Osmanlı ve Cumhuriyet modernleşmesi üzerindeki etkisi, bugüne kadar esas olarak *düşünsel* ve *felsefi* boyutlarıyla ele alınmış, bu ilişki veya etkileşimin hangi somut alanlarda veya uygulamalarda paralellikler (hatta kimi zaman aynılıklar) arz ettiği yeterince irdelenmemiştir. Oysa Fransız Devriminin, özellikle de ondaki bir *felsefi/siyasi çizgi* veya *dönemin*, daha somut olarak belirtmek gerekirse onun Jakobenizminin, verili toplumun değiştirilmesi ve dönüştürülmesinde oynamış olduğu rolün oldukça benzerini Cumhuriyet dönemi aydınlarının kendilerine biçmiş oldukları rolde bulunur. Cumhuriyet dönemi aydınlarının kendilerine biçmiş oldukları bu rolle ilişkili olarak Jakoben dönemin pratik siyaseti ile Cumhuriyet dönemi pratik siyaseti arasında ciddi benzerlikler olduğu söylenebilir. Pratik siyasetin bir boyutunu oluşturması açısından da, Fransa'da Jakoben dönemdeki eğitim politikaları ile Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları arasında önemli oranda benzerlikler olduğu bu çalışmanın temel iddiasıdır. Bu benzerlik *yeni bir ulus yaratma* idealine giden yolda eğitimin en önemli ideolojik aygıt olduğu nitelendirilmesine dayanır. "*Aydınlanma aklının ve bilimin ışığında*" kurgulanması planlanan eğitim sistemleri, toplumun dizayn edilmesi noktasında işlevsel öneme sahiptir. Eğitim yoluyla halk aydınlatılacak, Rousseau'cu anlamda *erdemli* birer vatandaş kılınacak, bu erdem toplumun geneline yayılıp faydalı birer yurttaş olma yolunda herkes eğitilecekti. Fransa'da eğitim reformları Jakoben dönemde bir dizi eğitim programının meclise sunulması yoluyla pratiğe geçirilmeye çalışılmıştır. Condorcet, Taleyrant ve Lepeletier tarafından oluşturulan eğitim planlarının en çarpıcı özellikleri; öğrenimin topluma ait olduğu, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması (bütün düşünürler aynı fikre sahip olmasa da), milli bir eğitim planı, çeşitli eğitim kurumlarının tek bir çatıda toplanması, din derslerin yerine ahlak dersinin konulması, derslerde vatandaşlık erdemlerinin anlatılması gibi nitelikleri bünyesinde barındırır. Türkiye'de de oldukça benzer eğitim sistemi pratiğe geçirilmek istenmiştir. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* bu anlamda, eğitimde birliği sağlama gayesiyle oluşturulmuştur. "Millet"e dayanan, "çağdaş, laik eğitim" modeli, ulus bilincinin aşılmasına yönelik ders içerikleri, ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, faydalı birer Türk vatandaşı yetiştirme odaklı derslerin konulması gibi özelliklerin Fransa ile oldukça benzer niteliklere sahip olduğu anlaşılır. Okullarda rejimin propagandasının, ders içerikleri ve eğitimciler yoluyla yapılmış

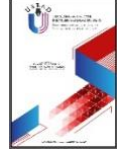
olması ise; yine eğitime yüklenen misyon ile uyumlu olarak, Türkiye'nin Fransa ile benzerliğinin ifade edilebilmesini mümkün kılar.

EXTENDED ABSTRACT: There is no single form of the modernization process. The West, which is the center of modernization, has different understandings and practices within itself. In this context, the existence of Anglo-Saxon (gradual, traditional) and French political (radical, revolutionary) forms, soft and hard practices, which can be grouped roughly into two main groups, can be mentioned. It is important to determine the reasons for the preference of the French political line (positivist approach in particular) in Turkey and Ottomans modernization process. It is also important for understanding the modernization and politics in Turkey to discuss Revolutionary France's- especially its Jacobin period- reforms aimed at building a new society in the Republican era of modernization followed in Turkey. Revolution in France has built itself as an opponent of the Ancien Regime since 1789. The revolution is built on the elimination of all values from the social and political structure that are considered to belong to the old regime and it also tried to construct its own ontological reality. Royal, nobility and religion took place at the beginning of the rupture elements. With the revolution, the desire of building the new society on secular foundations emerged as an important goal. The fact that the revolution proves its existence through the rupture theory raised the question of what source the new social order will rely on. In this context, the basis of the new social order will be the values of the Enlightenment; reason and science. With reference to the idea of perfectibility of the Enlightenment reason, after the revolution, society would be transformed and turned into the domain of "rational" projects. With the revolution, the society, which has become the object of rational projects (in the focus of Jean-Jacques Rousseau's understanding that the people want good but cannot see), will enter a gigantic transformation path and will be rebuilt from top to bottom by those who can change it. This mission appeared as the main justification that enables repression practices leading to the introduction of repressive practices when deemed necessary during the revolution. Besides the state's overt violence, It will have also been provided by the ideological apparatus of the state in Althusser's concept, many "devices" from education to school, from religion to arts will serve as set by this mission. It is observed that these qualities which determine the intellectual and practical levels of the French revolution seriously followed especially in the modernism of the early Republican Turkey. In this sense, it seems possible to detect the effect of Rousseau or the politics associated with Rousseau philosophy on the modernization of the Republic, its radical separation from the Ottoman as a rupture from the past-tradition, six principles of the Republican People's Party adopted in the Republic period, especially the principle of secularism and the history that bears the stamp of all these principles through the philosophy and practice of the French Jacobin period. The impact of the French revolution on the Ottoman and Turkey modernization has been dealt with mainly from its intellectual and philosophical

dimensions. However, the concrete areas or applications in which this interaction shows similarities has not been adequately studied. Whereas, we can see quite similarity in the the roles of French Revolution (in particular a philosophical / political line or period in it, more specifically its Jacobinism) and Republican era intellectuals played in transforming society. It can be said that there are serious similarities between the practical politics of the Jacobin period and the practical politics of the Republic period in relation to this role played by the Republican era intellectuals. In terms of constituting a dimension of practical politics, the main claim of this study is that there are significant similarities between the Jacobin period education policies in France and the education policies of the Turkey Republic. This similarity is based on the definition that education is the most important ideological device on the way to the ideal of creating a new nation. The education systems that are planned to be constructed in the light "enlightenment reason and science" have a functional importance in terms of designing the society. The public will be enlightened through education, they will be made virtuous citizens in the Rousseau sense, this virtue would spread throughout society and everyone would be educated to become beneficial citizens. Education reforms in France were put into practice in the Jacobin period with the submission of a series of education programs to the parliament. The most striking features of the training plans created by Condorcet, Talleyrant and Le Peletier were as follows; Education belongs to the society, primary education is compulsory and free, a national education plan, the gathering of various educational institutions in one hand, the substitution of ethics lessons instead of religious lessons, the teaching of the virtues of citizenship in lessons. In Turkey it was also requested that the implementation of a similar education system. In this sense, the Unification Law (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) was created with the aim of ensuring unity in education. It is understood that features such as the "modern, secular education" model based on the "nation", the course contents aimed at instilling the national consciousness, compulsory and free primary education, and the introduction of lessons focused on raising a useful Turkish citizen are very similar to those of France. In accordance with the mission undertaken to education, making the propaganda of the regime through the course content and educators in schools shows the similarities between Turkey and France.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİNDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN SÜREKLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF THE TRAIT ANXIETY LEVELS OF STUDENTS
STUDYING AT DÜZCE UNIVERSITY SPORT SCIENCES FACULTY
ACCORDING TO SOME VARIABLES

Furkan BİLGİLİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimler Fakültesi Beden
Eğitimi ve Spor Bölümü,
Kocaeli/Türkiye.

Graduate Std., Kocaeli University, Sport Sciences Faculty Physical Education and
Sports Teaching Introduction,
Kocaeli/Turkey.

205303008@ogrenci.kocaeli.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7098-1604

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.929048

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.07.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Bilgili, F. (2021). Düzce Üniversitesi
Spor Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı
Değişkenlere Göre İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6),
1392-1407.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Kaygı, nedeni ve başlangıç zamanı belli olmayan fakat kişiler tarafından bilinçli olarak hissedilen ve etki olarak kişilere göre vücutta farklı tepkilere (kusma, kızarma, terleme, titreme gibi) neden olan korkunun farklı bir otonomik versiyonu olarak tanımlanabilir. Çalışmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sürekli kaygı düzeyinin demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf, spor yaşı, gelir durumu) göre incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubu; Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde okuyan gönüllü olarak katılan 48 kadın 43 erkekten oluşan 91 öğrenciden oluşmaktadır. 6 soruluk "Kişisel Bilgi Formu", sürekli kaygı düzeylerini belirlemek içinse Spielberger, Gorsuch ve Luschene (1970) tarafından geliştirilen Öner ve Lecompte (1983) tarafından Türkçe ye uyarlanan "Sürekli Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizi için SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonucu sürekli kaygı düzeyi ile cinsiyet, yaş, bölüm, spor yaşı, sınıf ve gelir durumu değişkenleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>0.05$). Sürekli kaygı düzeyi ile spor yaşı arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Bu sonuç bize spor yaşının artmasının, öğrencilerin başarı beklentilerini etkileyebileceğini ve sürekli kaygı düzeylerini de arttırabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Sürekli Kaygı, Öğrenci

Abstract: Anxiety can also be defined as a different autonomic version of fear whose causes and time of origin are not exactly known; however, it is consciously felt by individuals and causes different responses such as vomiting, flushing, sweating and trembling depending on the individuals. In this study, it was aimed to examine the trait anxiety level of the students of the Faculty of Sport Sciences in terms of demographic characteristics: gender, age, department, class level, sports age and income state. The research staff consists of 91 volunteer students, including 48 female and 43 male who study at Düzce University Sport Sciences Faculty. The 6-question "Personal Information Form" and "Trait Anxiety Inventory" which was developed by Spielberger, Gorsuch ve Luschene (1970) and transcribed into Turkish by Öner & Lecompte (1983) were used to determine the level of trait anxiety. The analysis of data obtained was performed by SPSS 22.0 program. In the light of the analysis acquired, no statistically significant difference was found between trait anxiety level and gender, age, department, class level and income state ($p>0.05$). It was found that there was a significant difference between trait anxiety level and sports age ($p<0.05$). This result actively showed that increasing sports age might have an impact on the success expectancy of students and it might increase the trait anxiety level as well.

Key Words: Sport Sciences, Trait Anxiety, Students

GİRİŞ

Kaygı; kaynağı ve başlangıcı belli olmayan fakat bilinçli şekilde hissedilen ve peşinden kusma, kızarma, terleme gibi etkileri olan korkunun farklı bir versiyonu olarak da tanımlanabilir. Öfke, sevinç, mutluluk gibi insanın en temel duygularından olan korkunun daha genel bir hali olan bu duyguya kaygı (anksiyete) denir. Kaygı problemin ne olduğunu bilmeden hissedilen belli belirsiz oluşan bir histir. Kaygı duygusu hisseden insan huzursuzluk, iç dünyasında karamsarlık ve garip bir korku durumu hisseder. (Kaya ve Varol, 2004)

İnsanın yapısıyla ve davranışlarıyla ilgilenen bütün bilim alanları çalışmalarında her zaman kaygıya yer vermişlerdir. Bazı bilim alanları kaygıyı benliği oluşturan ana etmen olarak söylemektedir. Bazıları ise ikincil etmen olarak dile getirmektedir. Ancak her iki durumda bile araştırmacılar kaygıyı insan benliğini oluşturmada çok etkili bir faktör olduğunu söylemektedir. Kaygı insanın günlük rutinde yaşadığı tehlikeli olaylarda az da olsa kendini gösterebilir. Yani kaygı insanın her an hissedebileceği önemli bir sezgidir. (Lök ve İnce, 2008)

Farkında olmadan bir şekilde gelişen, insanın iç dünyası ve çevresindeki süreç olan kaygı; "durumluluk ve sürekli kaygı" olarak 2 grupta inceleniyor. Durumluluk kaygı, insanın dahil olduğu stresli durumlardan ortaya çıkan korkuya denir. Sürekli kaygı ise insanın kaygı durumuna olan takıntılılığına denir (Hacıcaferoğlu vd., 2015).

Kaygıyı sadece bir tek nedene bağlamak doğru olmaz. Kaygının birden fazla sebebi olabilir. Bu durumda kaygıya neden olan en etkili sebeplerden bazıları aşırı ego, başarılı olamama korkusu, saygınlığını kaybetme korkusudur. İnsan sonucu tahmin etmediği olaylardan dolayı kaygı duyması normaldir (Zorba vd., 2016).

Yaşamın her alanında oluşan kötü koşullar, insanlar üzerinde değişik şekilde etkiler bırakır. İnsanlar hayatı boyunca olumsuz durumlarla karşılaşacaktır. Önemli olan bu durumlarla başa çıkabilme becerisini geliştirebilmesidir. Özellikle stres ve baskı altında kalma durumunda meydana gelebilecek bu ruhsal sorunlar, sosyal ve iş hayatlarında sürekli olarak bireylerde yaşam standartlarını düşürebilecek seviyelere gelebilir. Bu süreçte kaygı kavramı karşımıza çıkmaktadır. (Efek ve ark, 2020)

Cüceloğlu (1998) kaygıyı; "üzüntü, sorun, korku, kayıp, zayıflık, belirsizlik, yargı vb. gibi bir veya daha fazla duygusal şeyi içerebilir" şeklinde tanımlamıştır. Başaran vd. (2009) ise kaygıyı, psikolojik yönden

sportif başarısını tetikleyen önemli öğelerden biri olarak tanımlamıştır. Ayrıca, kişinin günlük hayatını, insanlar arası ilişkilerini, sosyal yaşamını ve eğitimini etkileyen, bireyi istenmeyen olaylara adaptasyon sağlamaya ya da mücadele etmeye yönelen normal bir his olarak belirtmiştir. Bu his olmadan, normal bir hayat geçirmenin mümkün olmadığını ifade ederken, Sönmez (1995) ise kaygıyı kişinin güvenliğini sarsan, hakiki ya da imgesel bir tehdide karşı yaşadığı histir şeklinde tanımlamıştır.

Araştırmanın amacı, Düze Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin yüksek olan kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi ve bu değişkenlerden hangilerinin daha fazla sürekli kaygıya sebep olduğunu bulmaktır. Bu amaçla yapılan bir çalışmada; Büyük ölçekli soruları yanıtlayan öğrenciler, seçtikleri örneğin evreni temsil ettiğini ve kullandıkları ölçümlerin kaygı düzeylerini ölçebileceğini içtenlikle belirtmişlerdir. Öğrencilerin eğitim hayatlarında ve meslek hayatlarına girişlerde etkili olabilecek bir unsur olan sürekli kaygı düzeylerinin cinsiyet, bölümleri, sınıfları, yaşları, spor yaşları, gelir durumu değişkenlerinden olumlu ya da olumsuz etkilenebileceği düşünülerek araştırma için bazı hipotezler oluşturulmuştur.

Bu hipotezler ise aşağıdaki gibidir:

H1: Öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile devamlı kaygı arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H1: Öğrenci gelirine göre devamlı kaygı aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H1: Öğrencinin spor yaşı değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında önemli farklılıklar var.

H1: Öğrencilerin yaş değişimiyle sürekli kaygı düzeyleri ilişkisinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H1: Öğrencilerin bölüm değişimi ile devamlı kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H1: Öğrencilerin sınıf arasında devamlı kaygı seviyesi aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

1. MATERYAL METOT

Bu bölüm de araştırma modelleri, araştırma grupları, veri toplama ve analiz hakkında bilgi sağlar.

1.1. Araştırma modeli: Araştırma modeli olarak araştırma türlerinden bir araştırma türü seçilmiştir.

1.2. Çalışma grubu: Araştırma evreni Düzce Spor Bilimler Fakültesi 2019-2020 döneminde okuyan öğrencilerden oluşurken, örneklemini ise Düzce Spor Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin ve uygun örnekleme yöntemiyle seçilerek araştırmaya gönüllü olarak katılmış 91 öğrenciden oluşmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	48	52,7
	Erkek	43	47,3
Yaş	17-19	13	14,3
	20-22	30	33,0
	23-25	38	41,8
	26-üzeri	10	11,0
Bölüm	Beden Eğitimi	47	51,6
	Öğretmenliği	23	25,3
	Antrenörlük	13	14,3
	Spor Yöneticiliği	8	8,8
	Rekreasyon		
Sınıf	1.sınıf	13	14,3
	2.sınıf	6	6,6
	3.sınıf	31	34,1
	4.sınıf	41	45,1
Spor Yaşı	1-2 yıl	6	6,6
	3-4yıl	22	24,2
	4-6yıl	30	33,0
	7-üzeri	33	36,3
Gelir Durumu	Düşük	16	17,6
	Orta	44	48,4
	Yüksek	31	34,0
Toplam		91	100

1.3. Veri toplama: Araştırmanın amaçları doğrultusunda araştırmacı, Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nden 91 öğrenci ile almıştır.

Gorsuch Luschene (1970) zamanında geliştirildi ve "Anksiyete Envanteri" Google Formları kullanılarak Inner ve Le Compte (1983) tarafından Türkçeye uyarlandı.

1.4. Veri Toplama Araçları: Katılımcıların bazı demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından oluşturulan altı sorudan oluşan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Katılımcıların semptomlarındaki kaygı düzeyini belirlemek için Spielberger, Gorsuch ve Lushchene (1970) tarafından geliştirilen ve Inner ve Le Compe (1983) tarafından Türkçe 'ye çevrilen bir "davranışsal kaygı sayımı" kullanılmıştır. Bireylerdeki kaygı düzeyini geliştiren ölçek Türkçe 'ye uyarlanmıştır ve toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Maddelere verilen cevaplar 4'lü Likert şeklindedir. 1 (Neredeyse hiçbir zaman), 2 (Bazen), 3 (Sıklıkla), 4 (Neredeyse her zaman) anlamına gelir.

Ölçeğin doğrudan ifadesi olumsuz duyguları, zıt ifadesi ise olumlu duyguları temsil etmektedir. Ters kodlanmış ifade; Madde 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. Ölçekten alınan toplam puanlar 20 ile 80 arasında değişmektedir. Kaygı ortalama puanına göre ise "20-35 puan minimum kaygı seviyesine", "36-42 orta düzeyde kaygı düzeyine" ve 42-80 puan yüksek kaygı düzeyine karşılık gelmektedir. (Öner ve Compte, 1983). Ölçeğin alfa katsayısı 0.67, alfa güvenirlik katsayısı 0.70'dir. Ölçekler Google formlar aracılığıyla katılımcılara uygulanmış, eksik veya boş bırakılmış ölçekler ise değerlendirmeye alınmamıştır

1.5. Veri Analizi: Yapılan verileri analizinde Sosyal Bilimler İstatistik Paketi (SPSS) 22.0 paket programı uygulanmıştır. Normallik testi 0,05'ten büyük bir semptom kaygı düzeyi ile sonuçlandığından, verilerin analizinde parametre testleri, kullanılmaktadır. ANOVA ve Bonferroni üzerinde t testleri yapılmıştır.

2. BULGULAR

Spor Bilimleri Fakültesinde okuyan öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelemek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde, öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan istatistik testi, T- testi ANOVA testi ve Bonferroni testi sonuçlarına tablolar halinde yer verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Sürekli Kaygı Ölçeğinden Aldıkları Puanlara Ait Bilgiler

Ölçek	N	Min.	Maks.	Ort.	Ss
-------	---	------	-------	------	----

Sürekli Kaygı	91	36,00	77,00	54,3846	9,28891
---------------	----	-------	-------	---------	---------

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların yüksek kaygı düzeyine tekabül eden bir puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının Aldıkları Puanların Cinsiyet Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ort	Ss	Df	T	P
Sürekli Kaygı	Kadın	48	52,8958	10,12105	89	1,630	,107
	Erkek	43	56,0465	8,05621			

Tablo 3 incelendiğinde, incelendiğinde, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile cinsiyetler değişkeninde farklılık bulunmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının Aldıkları Puanların Yaş Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	Ort	Ss	F	P
Sürekli Kaygı	17-19	13	55,0769	10,44399		
	20-22	30	53,4667	10,63739	,249	,862
	23-25	38	55,1579	8,39732		
	26-üzeri	10	53,3000	7,45431		

Tablo 4 bakıldığında, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının Bölüm Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Bölüm	N	Ort	Ss	F	P
Sürekli Kaygı	B.E.Ö.	47	53,4255	9,35471		
	Antrenörlük	23	54,2609	7,25645	,642	,590
	Yöneticilik	13	56,0000	9,89107		
	Rekreasyon	8	57,7500	13,30682		

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile bölüm değişkeninde anlamlı farklılık olmadığı gözlemlenmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının Sınıf Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Sınıf	N	Ort	Ss	F	P
-------	-------	---	-----	----	---	---

	1.sınıf	13	55,8462	11,91530		
Sürekli Kaygı	2.sınıf	6	51,1667	9,32559	,764	,517
	3.sınıf	31	55,8065	8,20333		
	4.sınıf	41	53,3171	9,23157		

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 7: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının ve Spor Yaşı Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Spor Yaşı	N	Ort	Ss	F	P	Bonferroni
	1-2 yıl	6	52,6667	11,00303			
Sürekli Kaygı	3-4yıl	22	50,0000	8,53006	3,201	,027	3-4 >4-6
	4-6yıl	30	57,7000	8,70652			
	7-üzeri	33	54,6061	9,12051			

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile spor yaşı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla da Bonferroni testi yapılmıştır. Anlamlı farklılık 4-6 yıl arası spor yaşı olanlar ile 3-4 yıl spor yaşı olanlar arasındadır ve 3-4 yıl spor yaşı olanların lehinedir.

Tablo 8: Katılımcıların Sürekli Kaygı Puanlarının Gelir Durumu Değişkeni Sonuçları

Ölçek	Gelir Durumu	N	Ort	Ss	F	P
	Düşük	16	53,9375	10,51646		
Sürekli Kaygı	Orta	44	52,8409	7,30703	1,706	,188
	Yüksek	31	56,8065	10,83334		

($p>0,05$).

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların sürekli kaygı düzeyleri ile gelir durumları değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada amaç, Düzce Spor Bilimler Fakültesi'nde okuyan öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaçla yapılan çalışmada sonuç olarak sürekli kaygıyla cinsiyet değişkeni, yaş değişkeni, bölüm değişkeni, sınıf değişkeni ve gelir

durumu değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak sürekli kaygıyla spor yaşı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Araştırmanın 1. Hipotezi ("Öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile sürekli kaygı seviyeleri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. (H1) (Tablo 3), öğrencilerin kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuç çalışmanın hipotezini desteklememektedir. Bulgular Chakmak ve Hevedanlı'nın (2004) bulguları ile uyumludur. Kız ve erkek çocukların duyu yapılarındaki farklılıklar ve kızlarda yüksek duyu yoğunluğundan kaynaklanabilir. Araştırmanın 2. Hipotezi ("Öğrencilerin gelir durumu ile sürekli kaygı seviyeleri arasında anlam ifade eden bir farklılık vardır." (H1) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 8), öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri ile gelir durumu arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuç araştırmanın hipotezini desteklememektedir. Literatür incelendiğinde de bu durum Çakmak ve Hevedanlı'nın (2004), Akgün, Gönen ve Aydın (2007) öğrenci ailelerinin gelir düzeylerinin kaygı durumunda etken olmadığını desteklemektedir. Bu durum dışında gelir durumunun da kaygı hissi üzerinde etkili olduğu çalışmalarda mevcuttur. Bozkurt (2004) yaptığı çalışmada ailelerinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerinin gelir düzeyleri düşük olan öğrencilere göre kaygı durumlarının daha fazla olduğunu söylemektedir. Bunun sebebini de ailelerin sunduğu maddi imkanların karşılığı olarak beklentilerinin yüksek olduğunu düşünmektedir. Bu durum çalışmanın bulgusuyla çelişmektedir.

Araştırmanın üçüncü hipotezine göre ("H1: Spor yaşı değişkeni ile öğrenci kaygı düzeyi arasında anlamlı farklılık vardır." (H1) (Tablo 7), öğrenci kaygı düzeyi ile öğrenci kaygı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Spor yaşı değişkeni. Bu sonuçlar araştırma hipotezini desteklemektedir. Bir literatür araştırması bunu başaranları gösterdi. (2009) Ayrıca kaygı düzeyleri ile spor yaşı arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Ancak Öğüt (2004) sporda kaygı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Yuchel'in (2003) tekvando çalışması, sporcuların düşük veya yüksek stres düzeylerinin yaşlarına bağlı olmadığı sonucuna varmıştır. Araştırmanın 4. Hipotezi ("H1: Öğrencilerin yaş değişkeni ile sürekli kaygı seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. "(H1) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 4), öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuç araştırmanın hipotezini desteklememektedir. Literatür incelendiğinde de Bozkurt (2004) yaptığı çalışmada sürekli kaygı düzeyleri ve yaş faktörü arasında da anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Çalışmamızda çıkan sonuçla aynıdır. Fakat Ök (1990) araştırmasında, kaygı düzeyi ile yaş etkeni arasında pozitif yönde farklılık bulunmuştur. Bu bulgu, çalışmanın sonuçlarından farklıdır.

Araştırmanın 5. Hipotezi ("H1: Öğrencilerin bölüm değişkeni ile sürekli kaygı arasında farklılık vardır." (H1) doğrultusunda yapılan testin bulgusuna göre (Tablo 5), öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri ile bölüm değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. İncelemelerde Hevedanlı (2005) 2 farklı fakültede okuyan öğrencilerin aralarındaki sürekli kaygı düzeyini incelemiş ve anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Bu sonuç çalışmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar, başka bir bölümde bulunmanın semptom atık kaygı düzeyini etkilememesi ile açıklanmıştır. Öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuç araştırmanın hipotezini desteklememektedir. Literatür incelendiğinde, Karataş (2013) ergenler üzerinde yaptığı çalışmada sınıf düzeyleri ve sürekli kaygı arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Bu sonuç çalışmayla paralellik göstermektedir. Fakat Gacar ve Coşkuner (2010) yaptıkları çalışmada sınıf değişkeni arasında devamlı kaygı aralarında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Bununla birlikte Hevedanlı (2005) yaptığı çalışmada üniversite 1. sınıfta okuyan öğrencilerin sürekli kaygı durumunun diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksek bulmuştur. Sebebini ise üniversite eğitiminin başlangıcında olup, alıştıkları ortamdaki ve ailelerinden uzaklaşmaları, yeni bir arkadaş çevresi edinmeleri ve öğrencilerin ergenlik çağının içinde yer almaları olduğunu dile getirmiştir. Bu iki sonuç çalışmayı desteklememektedir.

4. ÖNERİLER

Anketten elde edilen bilgilerden hareketle bu alanda araştırma yapanlara şu önerilerde bulunulabilir;

1- Araştırma örneklem grubu daha da genişletilecek ve diğer spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin katıldığı araştırma sonuçlarına göre elde edilen sonuçlar daha güvenilir sonuçlar ortaya koyacaktır.

2- Çalışmanın değişkenlerini arttırmak kaygı düzeyinin farklı değişkenler üzerinde etkisini araştırmada da çok büyük fayda sağlayabilir.

3- Öğrencilerin kaygı düzeylerinin yüksek olmasını engellemek ve onları yaşadıkları kaygıyı azaltmak amaçlı üniversitelerde psikolojik destek verecek kurumlar açılabilir.

4- Yurtdışında faaliyet gösteren bir üniversiteyle yapılacak karşılıklı bilgi alışverişi ile farklı ülkelerde okuyan öğrencilerin sürekli kaygı düzeylerinin karşılaştırılmasıyla yapılacak çalışmada literatüre büyük bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akgün, A., Gönen S. & Aydın, M. (2007). İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6(20), 283-299.

Başaran, M. H., Taşğın, Ö., Sanioğlu, A. & Taşkın, A. K. (2009). Sporcularda Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21, 533-542.

Bozkurt, N. (2004). Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Depresyon ve Kaygı Düzeyleri ile Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Eğitim ve Bilim* 29(133), 52-59.

Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakmak, Ö. & Hevedanlı, M. (2004). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Kaygılarını Etkileyen Etmenler. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya.

Doğan, T. & Çoban, A. E. (2009). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim* 34(153), 158-168.

Efek, E.,Görün, L., Öntürk,Y., Bingöl, E. & Bayrakdaroğlu, Y. (2020). Futbol Hakemlerinin Benlik Saygıları ve Algılanan Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Düzce İli Örneği). *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi* 3(1), 127-140.

Gacar, A. & Coşkun, Z. (2010). Güreşçilerin Atılganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sport Sciences* 5(3), 195-203.

Hacıcaferoğlu, S., Hacıcaferoğlu, B. & Seçer, M. (2015). Halk Oyunları Branşına Katılan Sporcuların Yarışma Öncesi Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (Intjscs)*, 288-297.

Hevedanlı, Ö. (2005). Eğitim ve Fen Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 4(14), 115- 127.

Kaya, M. & Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk-Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, 31-42.

Karataş, Z. (2013). Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi / Investigation of Adolescents' Perceived Social Support and Trait Anxiety Levels. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9(19), 257-271.

Lök, S., İnce, A. & Lök, N. (2008). Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu Özel Yetenek Sınavına Girecek Adayların Kaygı Durumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2(2), 121-131.

Öner, N. & Le Compte, A. (1983). *Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Öğüt, R. (2004). Sporda Sürekli Kaygı Düzeyi ile Benlik Saygısının Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 157516.

Ök, M. (1990). *13-15 Yaş Grubu Ortaöğretim Öğrencilerinde Kaygı Düzeyi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sönmez, K. (1995). Elit Atletlerde Kişilik Özellikleri ve Kaygı Durumlarının Araştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: https://acikerisim.ege.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11454/605/mustafa_engur2002.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Spielberger, C. D., Gorsuch, R. C. & Luschene, R. E. (1970). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory*. California: Consulting Psychologists Press.

Taşğın, Ö. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 14(2), 679-686.

Tümerdem, R. (2007). Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygılarını Etkileyen Etmenler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Erişim Adresi: www.esosder.com, Erişim Tarihi: 12.02.2009.

Yücel, E. (2003). Taekwondocuların Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Müsabakalardaki Başarılarına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi*. 138115.

Zorba, E., Göksel, A. G., Pala, A. & Zorba, N. (2016). Futbol Hakemlerinin Müsabaka Öncesi Sürekli Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Ege Bölgesi Örneği). *SPORMETRE Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 14(2), 175-181.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Kaygı, insanın yaşam standardını negatif yönde etkileyen, başlangıcı ve sonu bilinmeyen ancak insanın çok ciddi bir şekilde

hissettiği beraberinde ise kusma, terleme gibi fizyolojik etkileri ortaya çıkan korkunun farklı bir varyasyonu olarak tanımlanabilir. Çalışma hayatında ve öğrencilik hayatında da ortaya çıkmaktadır. İnsanın genel ve ruhsal durumunu etkilediği için kaygı durumunu hafife almamak gerekir. Bu çalışmanın amacı da, Düzce Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin hissettiği sürekli kaygı durumunun belli değişkenlere göre incelenmesidir. Bu değişkenler ise cinsiyet, yaş, bölüm, sınıf, spor yaşı, gelir durumudur. Öğrencilerin belirlenen değişkenlerden olumlu ya da olumsuz etkilenebileceği düşünülerek araştırma için bazı hipotezler oluşturulmuştur.

Bu hipotezler ise aşağıdaki gibidir:

H1: Öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1: Öğrencilerin gelir durumları ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1: Öğrencilerin spor yaşı değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1: Öğrencilerin yaş değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1: Öğrencilerin bölüm değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1: Öğrencilerin sınıf değişkeni ile sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Metod

Bu amaçla Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde okuyan 48 kadın 43 erkekten oluşan 91 öğrenciye bir anket yapılmıştır. Araştırma kapsamında oluşturulan anketi öğrencilere Google Form vasıtasıyla kendilerine ulaştırılmıştır. Yapılan anketlerin tamamı eksiksiz şekilde doldurulmuştur. Araştırma kapsamında katılımcıların bazı demografik özelliklerini belirlemek için 6 soruluk "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Katılımcıların sürekli kaygı düzeylerini belirlemek için ise Spielberger, Gorsuch ve Luschene (1970) tarafından geliştirilen ve Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türkçe ye uyarlanan "Sürekli Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Toplanan verilerin analizi için Statistical Packadge for Social Sciences (SPSS) 22.0 paket programı kullanılmıştır. Yapılan normallik testi sonucunda sürekli kaygı düzey durumuna ilişkin elde edilen p değeri 0,05 ten büyük olduğu için parametrik testler ve frekans, verilerin analizinde yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Ayrıca T- testi, ANOVA testi ve Bonferroni testi yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilerin sürekli kaygısının fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Sürekli kaygıyı cinsiyet, yaş, bölüm, spor yaşı, sınıf, gelir durumu değişkenlerine göre incelendiğimizde sürekli kaygı ile aralarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak diğer bir değişken olan spor yaşıyla anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bulgular ışığında bu çalışmada sürekli kaygıyı cinsiyet değişkeni, yaş değişkeni, sınıf değişkeni, gelir durumu etkilememekle birlikte spor yaşı değişkeni ise sürekli kaygı etkilemektedir. Bu sonuç bize spor yaşının artmasının, öğrencilerin başarı beklentilerini etkilenebileceğini ve sürekli kaygı düzeylerini de arttırabileceğini göstermiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar literatür ışığında incelendiği zaman çalışmayı destekleyen ve desteklemeyen sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın cinsiyet değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı bulgusu, Çakmak ve Hevedanlı'nın (2004), Doğan ve Çoban'ın 2009 bulgusu ile paralellik göstermektedir. Buna karşın Akgün, Gönen ve Aydın (2007), Tümerdem (2007) ve Taşğın (2006) kız öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Araştırmanın gelir durumu değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı bulgusu, Akgün, Gönen ve Aydın (2007) bulgusuyla paralellik göstermektedir. Buna karşın Bozkurt (2004) yaptığı çalışmada ailelerinin gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerinin gelir düzeyleri düşük olan öğrencilere göre kaygı durumlarının daha fazla olduğunu söylemektedir. Araştırmanın spor yaşı değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgusu, Başaran ve ark. (2009) tarafından yapılan çalışmadaki bulgularla paralellik göstermektedir. Fakat Öğüt (2004) ve Yücel (2003) çalışmalarında, sürekli kaygı ile spor yapma yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmanın yaş değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı bulgusu, Bozkurt (2004) yaptığı çalışmayla paralellik gösterirken, Ök (1990) araştırmasında, kaygı düzeyi ile yaş etkeni arasında pozitif yönde farklılık bulunmuştur. Araştırmanın bölüm değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı bulgusu, Hevedanlı (2005) 2 farklı fakültede okuyan öğrencilerin üzerinde yaptığı çalışmasında da sürekli kaygı düzeyleri ve bölüm değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç bizim çalışmamızda çıkan sonuçla paralellik göstermektedir. Araştırmanın sınıf değişkeni açısından kaygı düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı bulgusu, Karataş (2013) ergenler üzerinde yaptığı çalışmada sınıf düzeyleri ve sürekli kaygı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç çalışmayla paralellik göstermektedir. Ancak Gacar ve Coşkuner (2010) yaptıkları çalışmada sınıf değişkeni ile sürekli kaygı arasında anlamlı farklılık bulmuştur. Bununla birlikte Hevedanlı (2005) yaptığı çalışmada üniversite 1. sınıfta okuyan öğrencilerin sürekli kaygı durumunun diğer sınıflarda okuyan öğrencilere göre daha yüksek bulmuştur. Sebebini ise üniversite eğitiminin

başlangıcında olup, alıştıkları ortamdan ve ailelerinden uzaklaşmaları, yeni bir arkadaş çevresi edinmeleri ve öğrencilerin ergenlik çağının içinde yer almaları olduğunu söylemektedir. Bu iki sonuç çalışmayı desteklememektedir.

Öneriler

Çalışmamızın sonucunda elde edilen bu bilgiler doğrultusunda bu alanda araştırma yapacak kişilere şu öneriler verilebilir;

1- Çalışmanın örneklem grubu daha da genişletilerek, diğer spor bilimler fakültesinde okuyan öğrencilerin dâhil edileceği bir çalışma ile elde edilecek sonuçlar çok daha güvenilir bulguları ortaya çıkaracaktır.

2- Çalışmanın değişkenlerini arttırmak kaygı düzeyinin farklı değişkenler üzerinde etkisini araştırmada da çok büyük fayda sağlayabilir.

3- Öğrencilerin kaygı düzeyinin yüksek olmasını engellemek ve onları yaşadıkları kaygıyı azaltmak amaçlı üniversitelerde psikolojik destek verecek kurumlar açılabilir.

4- Yurtdışında faaliyet gösteren bir üniversiteyle yapılacak karşılıklı bilgi alışverişi ile farklı ülkelerde okuyan öğrencilerin üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı düzeylerinin karşılaştırılmasıyla yapılacak bir çalışma literatüre büyük bir katkı sağlar.

EXTENDED ABSTRACT: Anxiety can be described as a different version of fear whose causes and time of origin are not exactly known and yet it affects the standards of living adversely; however, it is consciously felt by individuals and causes different responses such as vomiting, flushing, sweating and trembling depending on the individuals. It might arise both during work life and student life. It should not be underestimated that anxiety can influence both the mental and physical state of individuals. The main purpose of this study is to examine the trait anxiety that the students of the Faculty of Sport Sciences experience depending on certain variables. These variables are as follows; gender, age, department, class level, sports age and income state. A number of hypotheses have been developed for the research, considering that students might be affected in a positive or negative way by identified variables.

These hypotheses are as follows:

H1: There is a significant difference between gender variable and trait anxiety level of students.

H1: There is a significant difference between income state and trait anxiety level of students.

H1: There is a significant difference between sports age variable and trait anxiety level of students.

H1: There is a significant difference between age variable and trait anxiety level of students.

H1: There is a significant difference between department variable and trait anxiety level of students.

H1: There is a significant difference between class level variable and trait anxiety level of students.

Method

For that exact purpose, the students of University Sport Sciences Faculty, including 48 female and 43 male were subjected to a survey. The survey conducted within the scope of research was delivered to students by means of Google Form. All of the distributed survey forms were filled in completely. Therefore, the entire population of the research has been reached. Within the scope of the research, the 6-question "Personal Information Form" was used to determine the demographic characteristics of students. "Trait Anxiety Inventory" which was developed by Spielberger, Gorsuch ve Luschene (1970) and transcribed into Turkish by Öner & Lecompte(1983) was used to determine the level of trait anxiety. The analysis of data obtained was performed by Statistical Packadge for Social Sciences (SPSS) 22.0. program. As a result of normality test, since p value associated with anxiety level state is more than 0,05 data were analyzed by parametric test, frequency and values of percentage, average and standard deviation. T-Test, Anova and Bonferroni were also performed.

Findings (Results)

When the data obtained as a result of the research were examined, it was found that trait anxiety level of students was high. No significant difference between trait anxiety and gender, age, department, class level, income state was found. However, there was a significant difference between trait anxiety and sports age, an another variable. It was seen that gender, age, class level, income state variable did not affect the trait anxiety while sports age variable did. This result actively showed that increasing sports age might have an impact on the success expectancy of students and it might increase the trait anxiety level as well.

Conculusion and Discussion

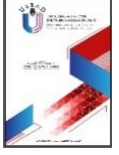
When the results of this study are examined within the scope of literature, while a number of findings support the study, the others do not. The findings that there is no significant difference between anxiety level and gender variable have parallelism with the findings of Çakmak & Hevedanlı (2004), Doğan & Çoban (2009). On the other hand, Akgün, Gönen & Aydın (2007), Tümerdem (2007) and Taşğın (2006) determined that female students had higher anxiety level. The finding that there is no difference between income state and anxiety level shows parallelism with the finding of Akgün, Gönen and Aydın (2007). However, Bozkurt (2004) indicates that students with a higher level of income have higher anxiety level in contrast to students who have a lower level of income. The findings that there is a significant difference sports age variable and

anxiety level have parallelism with the findings of the study conducted by Başaran et al., (2009). However, in the studies of Öğüt (2004) and Yücel (2003), there is no significant difference between sports age and anxiety level. While the findings that there is no difference between age variable and anxiety level have parallelism with the study of Bozkurt (2004), Ök (1990) found that there is a positively significant difference between age variable and anxiety level. The findings that there is no difference between anxiety level and department variable has not found that there is no significant difference between anxiety level and department variable as in the study of Hevedanlı (2005), including students who study at two different departments. This result showed parallelism with the results obtained through our study. The finding that there is no difference between anxiety level and class level variable has not found a significant difference between class level variable and trait anxiety in the study of Karataş (2013), including adolescents. This result has a parallelism with our study. However, Gacar and Coşkuner (2010) found a significant difference between class level variable and trait anxiety in their study. In addition to this, Hevedanlı (2005) found that the state of trait anxiety of the first-year university students had a higher level of trait anxiety than the students who study at other classes. He claims that the exact reason for this circumstance is due to the fact that they leave home for university, making friends at a new place for the first time and they are adolescents yet. These two results do not support the study.

Suggestions

In accordance with the information obtained through our study, the following suggestions can be given to the people who will be going to do research in this field:

- 1- A study involving students from other Faculty of Sports Sciences will reveal much more reliable findings by expanding further the sample group of the study.
- 2- Increasing the variables of the study might also help the researcher to determine the effect of anxiety level on different variables.
- 3- Institutions that will provide students with psychological support in universities can be opened in order to prevent students from having high anxiety levels and to reduce their anxiety levels.
- 4- A study that compares the trait anxiety levels of students who study at foreign universities and exchange ideas with another foreign university at the same time, will truly make a major contribution to literature.

MEDYADA KADIN İSTİHDAMININ TEMSİLİ VE REKLAMLARDAKİ KADIN İMAJI ÜZERİNE BİR ALIMLAMA ANALİZİ*

REPRESENTATION OF WOMEN EMPLOYMENT IN THE MEDIA AND A
RECEPTION ANALYSIS ON THE IMAGE OF WOMEN IN ADVERTISEMENTS

Ahmet Buğra KALENDER

Öğr. Gör., İzmir Kavram
Meslek Yüksekokulu
Görsel, İşitsel Teknikler ve
Medya Yapımcılığı Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Lec., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Visual
Auditory Techniques and
Media Productions,
İzmir/Turkey.

ahmetbugrakalender@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-
1876-5661

Kubilay AKSUN

Öğr. Gör., İzmir Kavram
Meslek Yüksekokulu,
Görsel, İşitsel Teknikler ve
Medya Yapımcılığı Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Lec., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Visual
Auditory Techniques and
Media Productions,
İzmir/Turkey.

kubilay.aksun@kavram.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-
6608-6503

Melis HIDIR

Öğr. Gör., İzmir Kavram
Meslek Yüksekokulu, Çocuk
Bakımı ve Gençlik
Hizmetleri Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Lec., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Child Care
and Youth Services,
İzmir/Turkey.

melis.hidir@kavram.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-
4809-6729

Şerafettin DEDEOĞLU

Öğr. Gör., İzmir Kavram
Meslek Yüksekokulu
Tasarım Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Lec., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Design,
İzmir/Turkey.

serafettin.dedeoglu@kavram.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-
4972-7687

Esin ZENGİN TAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir
Kavram Meslek
Yüksekokulu Sosyal
Hizmetler Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Asst. Prof., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Social
Services,
İzmir/Turkey.

esin.tas@kavram.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-
8713-8859

Semih SALMAN

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir
Kavram Meslek
Yüksekokulu, Görsel İşitsel
Teknikler ve Medya
Yapımcılığı Bölümü,
İzmir/Türkiye.

Asst. Prof., İzmir Kavram
Vocational School,
Department of Visual
Auditory Techniques and
Media Productions,
İzmir/Turkey.

semih.salman@kavram.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-
0872-1980

*Bu çalışma, İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu tarafından yürütülen “Medyada Kadın İstihdamının Temsili: Kadınların Yeni İletişim Teknolojilerini Kullanarak Görsel ve İşitsel Medya Alanında Güçlendirilmesi” isimli Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında oluşturulmuştur.

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.952643

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15.06.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 25.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kalender, A. B., Aksun, K., Hıdır, M., Dedeoğlu, Ş., Zengin Taş, E. & Salman, S. (2021). Medyada Kadın İstihdamının Temsili ve Reklamlardaki Kadın İmajı Üzerine Bir Alımlama Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1409-1439.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Sayfa | 1410

Öz: Bu araştırmanın amacı, medyada kadın istihdamını temel alan reklam filmlerinin kadınlarda bıraktığı bilişsel etkileri tespit etmek ve reklam filmlerinin, kadınlar tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmaktır. Buradan hareketle, Kültürel Çalışmalar geleneğinden gelen okuyucu-izleyici araştırması temel alınmakta ve bu yaklaşım içerisinden Stuart Hall'un kodlama-kodaçımı modeli, çalışma için ana referans kaynağını oluşturmaktadır. Araştırma dâhilinde benzer demografik özelliklere sahip 10 kadın katılımcıya, kadın istihdamını temel alan üç farklı reklam filmi izletilmiş ve daha sonra bu katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılarak bir alımlama analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; çalışma grubu içerisinde yer alan kadınların büyük bir kısmının kadın istihdamının reklam filmlerindeki temsiline dair genel olarak ortak kod açılımı yaptıkları ve bu reklam filmlerine ilişkin "baskın-hegemonik" okuma gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medyada Kadın, Temsil, Reklam, Kültürel Çalışmalar, Alımlama Analizi

Abstract: This research aim to determine the cognitive effects of commercials based on women's employment in the media and to reveal how these commercials are perceived by women. Departing from this point of view, the reader-audience research based on the Cultural Studies tradition is applied. Stuart Hall's coding-decoding model within this approach constitutes the main reference source for the study. Within the scope of the research, 10 female participants with similar

demographic characteristics were shown three different commercials based on women's employment, and then a reception analysis was carried out by conducting in-depth interviews with these participants. Results revealed that most of the women in the working group made common decoding of the representation of women's employment in commercials and they made a "dominant-hegemonic" reading of these commercials.

Key Words: Women in the Media, Representation, Advertisement, Cultural Studies, Reception Analysis

GİRİŞ

Geçmişten günümüze medya, bireylerin düşünce, davranış ve değer yargılarının oluşumu açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Medya, dünya algısını biçimlendirerek algı yaratma konusunda oldukça etkili olup; bu etki gücünü kimi zaman belirli kesimlere yer vermeyerek, onları dışarıda bırakarak ya da yok sayarak, sınırlı bir temsil biçimi yaratıp gündemi kontrol edebilmektedir. Kadınların medyadaki temsili açısından; medyanın sahip olduğu bu önemli rol, kadınların toplumsal konumunun belirlenmesinde oldukça etkilidir. Medyanın bu gücünün, kadınların temsili ve toplumsal örüntülerin oluşmasında önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Günümüz toplumlarında büyük bir güç olarak kabul edilen medyanın; toplumsal düzenin ve seferberliğin sağlanarak yorum ve eleştirilerin oluşturulması, toplumun değişmesi, olayların açığa kavuşması gibi yönleriyle devlete, topluma ve kendisine karşı birtakım işlevleri bulunmaktadır. Özellikle toplumu bilgilendirme ve haber verme, bu işlevlerin başında gibi görünse de medyanın evrenselleşmiş gündem belirleme, eğlendirme, denetleme, toplumsallaştırma ve en önemlisi bütünleştirme gibi temel fonksiyonları da bulunmaktadır (Tozlu ve Solak, 2007; Erer, 2013). Bu fonksiyonlar gerçekleştirilirken yazı, ses veya görüntü aracılığıyla insanlar arasındaki iletişimin ve bilgilerin kitlelere dağıtımı; gazete, dergi, afiş, kitap, radyo, televizyon, sinema, film, internet, bilgisayar, video, faks, telefon vb. gibi bütün teknolojik araçlar ve kitle iletişim araçları ile sağlanabilmektedir (Bülbül, 2001).

Toplum; yaşanmışları, yaşadıklarını, yaşayacaklarını ve fikirlerini toplumun diğer üyelerine duyurmak ve etrafında olanları öğrenmek için kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Medyanın bireysel ve kültürel sorunlar üzerinde büyük bir etkisinin olması, bireylerin deneyim ve sosyalleşme arasındaki köprü görevini üstlenmesi, bu araçların hayatımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla endüstri teknolojisinin büyük bir gücü olan medya, kitleleri haberleşme ağıyla birbirine bağlaması yönünden büyük önem taşımaktadır (Tokgöz, 1981; Ward ve Harrison,

2005). Kitle iletişim araçları, kadını; toplumsallaşma sürecinde, toplumca belirlenmiş ve geleneksel kadın rolüne uygun görülen değerler içerisinde temsil etmektedir. Kitle iletişim araçları erkeklerin egemenliğindedir, programlar ve haber içerikleri erkek gözüyle, çalışanlar tarafından oluşturulan bir kurgu ile sunulur. Son yıllarda yaşanan gelişmeler ile birlikte, bilgi dolaşımında iletişim araçlarının artan gücü, kadınların medya ile kurdukları ilişkinin niteliğini çok daha önemli hale getirmiştir. İletişim araçlarında, kadın ve erkek temsiline yönelik çok sayıda araştırma, "bu araçlarda yer alan temsillerin cinsiyetçi kalıp yargılar içerdiğini" ortaya koymaktadır (Timisi, 1997: 24).

Harvey (2019: 59), medya tasvirlerinin yansıttığı sosyal normlar ve kimliklerin, topluluklar ve kültürler hakkındaki değerlerin anlaşılmasında ve sürdürülmesinde kilit bir rol oynadığını belirtmektedir. Kitle iletişim araçlarında kadınların temsil edilme biçimleri ise, son yıllarda pek çok feminist medya çalışmalarının odak noktası olmuştur (Alikılıç, 2021; Tekvar, 2017; Baştürk ve Tönel, 2011). Özellikle ana akım medyada görülen ve öne çıkan kimliklerin artan varlığından bağımsız olarak, kadınların medyanın tüm alanlarında ayrımcılığa uğradığı ve öykülerinin anlatılma şeklinin git gide kalıplaşmış roller üzerinden ele alındığı görülmektedir.

MEDYA, KADIN VE KADININ MEDYADA TEMSİLİ

Sayfa | 1412

Dünyada ve ülkemizde, medyada kadının temsili sık rastladığımız bir olgu olmakla birlikte; medyanın kadınları temsil etme biçimleriyle, kimi zaman ciddi hak ihlallerine varacak tutum sergilediği bilinmektedir. Toplumların değişim sürecinin her alanında hızlı ilerleme ve gelişme görülmesine rağmen kadınların temsili ve istihdamı açısından yaşanan sorunlar hala önemini korumaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla yürütülen çalışmaların kitlelere ulaşması ve etkilemesi konusunda medyaya büyük bir görev düşmektedir. Buradan hareketle söz konusu çalışmanın amacı, medyada kadın istihdamını temel alan reklam filmlerinin kadınlarda bıraktığı bilişsel etkileri tespit etmek ve reklam filmlerinin kadınlar tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmaktır.

Sosyal gelişmenin kadınlara verilecek daha fazla özgürlükle mümkün olduğunu savunan kadınların kendi seslerini bulmaya, kendilerini baskı altına alan düzeni algılamaya, politik olarak tanımlamaya, kamusal ve akademik hayatta daha aktif bir rol aramaya başlaması ve bunlara karşı mücadele etmeleri, toplumsal cinsiyet hiyerarşisine dayalı bir hareketi gerektirmekteydi. Bu hareket ise; toplumlarını yeniden şekillendirmek adına, kadınların kamusal sesinin ve varlığının daha güçlü bir şekilde

duyulması ve görülmesi için erkek egemenliğine meydan okunan bir mücadeleyi kapsamaktadır.1960'ların başlarında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kadınların daha iyi statülerde yer almasını sağlamaya yönelik çaba gösteren Birleşmiş Milletler üyelerinin çalışmalarıyla şekillenmeye başlayan modern kadın hakları hareketleri, 1970'lerdeki feminist hareketlerin ortaya çıkışı ile hem yerel hem de küresel bağlamda kadınların kendi kurtuluş hareketlerine gösterilen bir tepki niteliğindedir (Byerly ve Ross, 2008; Bunch, 1995).

Dil ve anlamın yeniden kurulması ile görünür hale gelen temsil açısından medyanın cinsiyetleri ne şekilde ele aldığı ve bunun kitlelere nasıl yansıtıldığı oldukça önemlidir. Medyadaki temsiller, toplumda benimsenmiş olan değerlerin bir dışa vurumu olup geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimi ile bunların toplum içerisinde onaylanmasını sağlamaktadırlar. Buradan hareketle medya temsiliyeti, kadınlar açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Medyadaki cinsiyete dayalı ayrımcılık, kavramsal olarak her iki cinse gönderme yapıyor gibi görünse de kadınların insan hakları başta olmak üzere hak ve fırsatlardan erkeklerle eşit oranda yararlanamamasına daha fazla işaret etmektedir. Nitekim kadın hareketlerinin son kırk yıldır devam etmesiyle, toplumsal cinsiyete yönelik gerçekleştirilen büyük hacimli çalışmalar medya aracılığıyla kadınların temsiline odaklanmış ve kadınların medyada, çoğunlukla haberlerde ve medyadaki istihdamını ele alan çalışmalara yönelmiştir.

Toplum içerisinde herkes tarafından bilinen durumlar medya metinlerinde kullanılan dil aracılığıyla yeniden üretilir ve bu yolla kitlelere ulaşır. Kadınlar açısından düşünüldüğünde medyanın eril dili, toplumda egemen olan erkek egemen söylemi ve kadınların toplum içindeki eşitsiz konumlarını yeniden üretirken, aynı zamanda cinsiyetçiliği de pekiştirmektedir. Tanrıöver (2012: 160), medya çalışmalarında kadınların genel olarak "geleneksel rollerde", "kurban", "cinsel nesne" olarak temsil edildiğini, gerçek olmayan bir eşitlik üzerinden örtük söylemlerle sunulduğunu ve hiç temsil edilmeme sorunu ile birlikte tüm bunların birer hak ihlali olduğunu vurgulamaktadır. Bu hak ihlallerinin ise kullanılan dil, kullanılan haber kaynakları ve fotoğraflar, fikir alınacak kişilerin tercihi gibi yollarla yapıldığını; bunun ancak "cinsiyetçi zihniyet kalıplarını kırarak bir eylemliliğin geliştirilmesi" ile yıkılacağına mümkün olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, kadın temsiline ilişkin konular anlamında iyi bir hareket noktası olarak değerlendirdiği birtakım çalışmalardan örnek vererek kadın temsillerinin beş grupta toplandığını belirtmiştir: (1) "Aptal, suskun, seksi ya da inleyen –kurban konumundaki nesne- kadın", (2) "Rolünü yerine

getiren ve hayatındaki temel yeri evi, yuvası olarak ele alan, eş, anne, sekreter, hemşire, vb. kadın”, (3) “Geleneksel rolüyle mesleğini bir arada yürüten kadın”, (4) “Erkeklerle eşit kadın”, (5) “Belli kalıplara sokulmamış (stereotipleştirilmemiş) kadın”. Konuya ilişkin bir başka çalışma (Saktanber, 1993: 218), kadın temsiliinde Türk ve batı medyası arasında genel kategoriler açısından benzerliklerin olduğunu, söylem türlerinin sosyo-kültürel özelliklerden etkilendiğini, “Serbest-müsait kadın ya da iyi eş, fedakâr anne” temsiliinin aşına olunan kadın tiplemesi olduğuna vurgu yapmaktadır.

Collins (2011) medyada cinsiyet rollerinin içerik analizi ile ilgili yayınları incelediği araştırmasında; kadınların çeşitli medya ortamlarında yeterince temsil edilmediği ve temsil edildiğinde ise genellikle sınırlı ve olumsuz bir şekilde tasvir edildiği sonuçlarına ulaşmıştır. Medyanın, kadınların kamusal alanda varlık göstermesini dışlayan bir temsil biçimi olduğu ve medyadaki kadın temsillerinin “ayrımcı” nitelikte oldukları açıktır (Çelenk, 2010: 225). Araştırmalar, kadınların medyada temsillerinin yok sayıldığı; kısıtlı temsil içerisinde ise, varlık kazanımlarının ataerkil rollerle olduğunu göstermektedir. Ataerkil roller içerisinde sıkıştırılan kadının, tek tiplendirilerek genellikle eş ve anne rolleri üzerinden temsil edildikleri görülmektedir. Burada vurgulanması gereken bir başka nokta da, toplumun atfettiği geleneksel rollere uygun eş ve anne rolleri üzerinden gösterilen basmakalıp tiplemenin dışında, “fettan ve kötü kadın” tiplemesinin de farklı bir temsil biçimi olarak ortaya çıktığıdır. Gencil Bek ve Binark (2000: 4), bu noktadaki bir diğer sorunun ise kadının “beden”e indirildiği ve “ilgi çekme, izlenirliği artırma ve sansasyon yaratma kaygılarıyla bedenleri üzerinden sömürülmesi” olduğunu vurgulamışlardır.

Kadınların medyada temsil edilme şekilleri; kadınların yeri, kadınların rolü ve kadınların yaşamları hakkında kamuoyuna önemli mesajlar iletmektedir. Bu doğrultuda Fairclough (2004: 345), medyada kadın figürlerin genellikle ikincil konumda olduğunu veya “modası geçmiş ve muhafazakâr” rollerde yer aldığını, dolayısıyla bu yapımlarda kadınların bireysel özelliklerinden çok, neredeyse tamamen ev alanına ve ev içindeki görevlerine odaklanıldığını, bu gibi durumların da kadının, toplumdaki gelişen rolünün endişe verici bir hal aldığını belirtmektedir. Araştırmalar, medyanın neredeyse tüm kitle iletişim araçlarında bu gibi manzaralarla karşılaşabileceğini göstermektedir. Örneğin, dünyada pembe dizi (*soap opera*) olarak bilinen yapımlarda, toplumun anlatılarının özellikle işle ilgili olarak orta sınıf yaşamını temsil eden kadın figürler üzerinden ele alınmasının büyük sorunlara yol açabileceğini göstermektedir. Bu

çalışmalarda, kadın karakterlerin çoğunlukla düşük statüde, mağaza asistanı, pazar tezgâhtarı, hizmet görevlisi, çamaşırhane görevlisi gibi düşük ücretli işlerde çalışan figürler olarak yer almasının, medyada cinsiyete dayalı ayrıma yer verdiğini bildirmektedir (Dodd ve Dodd, 1992: 127; Geraghty, 1991: 52).

Rakow ve Kranich (2002: 516) kadınların medyadaki yerinden bahsederken, özellikle haber medyasının “kadınların, kadın hareketlerinin, feminizmin ve kadın konularının ya yok sayıldığı ya da belirli biçimlerde sergilendiği konular” olduğuna değinmiştir. Ekonomi, politika, iş dünyası gibi konulara odaklanan haberlerde, kadınların susturulma eğiliminde olduğu, ücret veya grevin sonuçlarına odaklanan haberlerde ise konuşmacıların ağırlıklı olarak iş ve siyaset dünyasının seçkin erkeklerinden oluştuğu ve bu görüşmelerde kullanılan haber dilinde cinsiyetçi söylemlere oldukça yer verildiği görülmektedir. Caldas-Coulthard (1995: 230) medyada, kadınların toplumun bir üyesi olmaktan ziyade, aile, ev bağlamında, herhangi bir mesleği olmayan pasif rollere atıfta bulunularak geleneksel ‘anne’ kavramı ile temsil edildiği ve bunun özellikle medeni durumları üstünde durularak gerçekleştirildiğini belirtmektedir (akt. Magor, 2006). Matud ve diğerlerinin (2021), televizyon haberlerinde kadın ve erkek temsili üzerine gerçekleştirdikleri başka bir çalışmada ise; medyada kadın ve erkek tasvirine yönelik haberlerin farklı şekillerde yer aldığı görülmektedir. Öyle ki medyada bu farklılık; kadınların mağdur ya da kraliyet mensubuna ait zarif özelliklere, erkeklerinse daha fazla güç ve statü atfedilen çalışkan, uzman, atletik veya saldırgan gibi cinsiyet klişelerine göre tasvir edilmesini belirtmektedir.

Gallagher’e (2001: 224) göre, televizyon programlarında erkekler, kadınlardan daha fazla tasvir edilmektedir. Bu programlarda, kadınlar daha çok kurgu, drama, müzik, eğlence türleri ve çocuk programlarında; erkekler ise halkla ilişkiler, belgesel ve haber programları gibi daha olgusal kategorilerde temsil edilme eğilimindedirler. Böylesine bir kutuplaşmanın toplumsal cinsiyet temsili ve kadınları ilgilendiren konuların ele alınmasında önemli etkileri bulunmaktadır. Dahası araştırmacılar, kadın karakterlerin maruz kaldıkları istismarı temel alan, aile içi krizler, ideal eş ve annelik standartları ile ilgili konuların yer aldığı programların, kadın bedenini nesneleştiren görsel sunumları içerdiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda; magazin dergilerinin kapaklarında yer alan “genç ve güzel kızların en büyük hayallerinin zengin erkeklerle tanışıp onlarla bir aile kurmak olduğu” gibi söylemlerin dile getirilmesi ve bunların yayınlanması, medyadaki kadın temsili olumsuz, tehlikeli ve zararlı sonuçlar doğurabileceğini ileri

sürmektedir (Fernandez, 1987; De la Cruz, 1986'dan akt. Fernandez, 1987). Televizyon programlarındaki kadınların temsili, Paek ve diğerlerinin (2011) televizyon reklamcılığında cinsiyet rolü tasvirlerini inceledikleri çalışmasında farklı bir boyutta ele alınmaktadır. Çalışmaları sonucunda televizyon programlarında yer alan reklamlarda, reklamcıların seslendirmelerde özellikle erkek sesini daha çok tercih ettikleri, erkek sesinin kadın sesinden daha inandırıcı, güvenilir ve otoriter olarak algılandığına inandıkları ifade edilmektedir.

Kadınların medyada çalışan olarak varlıkları da temsil biçimlerine etki etmesi yönüyle önemli görülmektedir. Kadınların medyadaki olmayan ya da sınırlı temsiline, basın sektöründe çalışan kadınların sayılarının artırılmasıyla engellenebileceği yapılan çalışmalar sonucunda ortaya konmuştur. Medya sektöründe kadın çalışanlar üzerine yapılan pek çok çalışma, medya alanında çalışan kadınların sayıca düşük olduğuna dikkat çekmektedir (Berktaş vd., 2010: 108). Köker (2000: 140), cam tavanın medya alanında çalışan kadınlar için önemli bir engel olduğunu; kadınların sektördeki zayıf varlığından dolayı, habercilik pratiklerindeki haber değerlerinin oluşumunda haberin eril bir anlatı olarak oluşturulduğunu vurgulamaktadır.

Medyada kadınların temsilinden bahsederken feminist medya çalışmalarına değinmek önemlidir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra feminist mücadelenin gelişmesiyle birlikte medya, feminist çalışmalar için önemli bir odak haline gelmiştir. Marshall'a göre feminist medya temel olarak iki işleve sahiptir. Bu işlevlerden ilki feminist medyanın kadınlar arası iletişim ve bilgi akışını sağlamaktır. İkinci işlevi ise, toplum içerisindeki feminist görüşün geçerliliğine ilişkin bakış açısının oluşturulmasına imkân sağlamaktır (akt. Köker, 1997: 31). Ana akım medyada kadın temsiline sorunlu bir alan olmasının üstüne giden feminist hareket, toplumsal cinsiyet kalıpları ile çevrili bu temsile karşı hep tavır almıştır. Feminist medya araştırmacılarının çalışmaları genel olarak, kadının medyada ne şekilde yer aldığına ve medya metinleri üzerine yapılan incelemelere odaklanmış ve kadın temsiline ilişkin bakış açısının olumlu yönde geliştirilmesi açısından önemli bir katkı sağlamıştır.

Kadının medyadaki temsiline ilişkin ana akım medyanın duruşu, toplumun bakış açısı ve yapılacaklar üzerine söylenecek çok söz vardır. Yukarıda kısaca bahsedilen medyada kadının temsili sorunu; temsiliyetin eşitlikçi bir yapıda olmasının ötesinde, kadınların yaşam hakkını görmezden

gelen bir bakış açısı içerisinde, bu kültür ve bakış açısına dair söylemleri yeniden üretme ve pekiştirme sorunu olarak ele alınmalıdır.

İNGİLİZ KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR GELENEĞİ VE ALIMLAMA ANALİZİ

“Kültürel Çalışmalar” terminolojisi, Britanya temelli araştırmalar bütününe işaret etmektedir. Sosyal bilimlerin birçok dalı için ilham kaynağı olan kültürel çalışmalar, eleştirel yönüyle çoğu disiplin içinde “rahatsız edici” bir yaklaşımdır. Toplumun dinamikleri içerisinde yer alan, güç, kültür pratiği gibi kavramları ve bu ilişkilerin sorgulanması adına önemli bir büyüteç görevi görmüştür. 1964 yılında Richard Hoggart’ın yapılandığı Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, kültürel çalışmalar adına sayısız araştırma ve çalışma gerçekleştirmiştir (Beaud, 1997’den akt. Aydın, 2007; Hepkon, 2006).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra, İngiliz kültürel yaşamındaki sınıf yapısının sorgulanması, kültürel çalışmalar öğretisinin kıvılcımları olarak görülebilir. Durna’nın (2018) ifadesiyle, Raymond Williams, Richard Hoggart ve Edward Palmer Thompson gibi isimlerin, 1950’li yılların sonundan 1960’lı yılların başlarına kadar olan süreçte yayınladıkları, işçi sınıfı, kültür ve toplum tarihi kavramlarının geniş bir biçimde analiz edildiği kitaplar, kültürel çalışmalar için temel kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalar, İngiliz toplumsal yaşamının önemli analizleri olarak görülmektedir.

Kültürel çalışmalar, toplum hayatındaki popüler kültürle ilgili ürün ve tüketim sarmalındaki her dinamiği iktidarın ve ideolojinin üretildiği alanlar olarak görmüş ve sorgulamıştır. Bu yönelimler, ideoloji çerçevesinde göze çarpan alanlardan birisi olan medyayı da analiz kapsamına almıştır. Medya üzerine üretilen metinlerin ideolojik okumaları, İngiliz Kültürel Çalışmaları ile harekete geçmiştir. İngiliz Kültürel Çalışmalar Merkezi’nin 1980’lere kadar yöneticisi olan Stuart Hall, bu çalışmalarda en dikkat çeken isimlerden birisidir.

Hall, ideolojiyi, tarihsel serüven üzerinden analiz etmek yerine, bu kavramın görülen ve anlaşılabilen etkilerini aktarmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Stuart Hall’un, Paddy Whannel ile 1964 yılında kaleme aldığı *The Popular Arts* medya ürünlerinin kendi arasındaki farklılıkları gösteren ve aynı zamanda önemli eleştirilerin yansıtıldığı, çeşitli görüşlerin yer aldığı bir eser olarak göze çarpmaktadır (Dağtaş, 1999). Hall’un medya ve iletişime olan bakış açısı üzerinden geliştirdiği alımlama analizi ve kodlama-kodaçımı kuramı dikkat çeken yöntemlerdendir. Bu model aracılığıyla,

televizyonlardaki programları toplumun algılayışını, analizlerle ölçerek önemli çıkarımları elde edebilmektedir (Akgün ve Arık, 2021).

Kültürel çalışmaların metinler üzerinden ideolojik çerçevedeki analiz ve saptamaları, 1980'lere kadar devam etmiştir. Dursun'a (2018) göre, kültürel çalışmalar 1980'lerin başından itibaren, okur ve izleyici kitlesinin medya metinleriyle olan etkileşimlerinden açığa çıkan anlamlara odaklanmıştır. Kapitalizmin çarkları ve devletlerin çokuluslu şirketler karşısında zayıflamasıyla beraber, kültürün bir alan olarak araştırılması çekici bir unsur olarak görülmüş ve bu sebeple de kültür ile ilgili araştırmalar 1980 ve 1990'lı yıllar içerisinde artış göstermiştir. Bu yıllar içerisinde, kültürel çalışmalar küresel bir etki içerisinde tüm dünyaya yayılmıştır (Dağtaş, 1999). Kültürel Çalışmalar Merkezi, 1980'lerin sonu itibarıyla lisans seviyesinde eğitimlerin verildiği bir yer haline gelmiştir. Avrupa ve Amerika'da yaygınlık kazanmasıyla beraber, kültürel çalışmalara öncü olan temel isimlerin yanına, Angela McRobbie, David Morley, Dick Hebdige, Lawrence Grossberg ve Marshall McLuhan gibi isimler de eklenmiştir. 2002'de Birmingham Üniversitesi, çalışma üretiminin değerlerinin azalması nedeniyle Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin kapatılmasına karar vermiştir (Halifeoğlu, 2015; Oğuz, 2014).

Kültürel çalışmalar, toplumsal sorunlar ve olgular üzerine araştırmalar yapan disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bu çalışma alanında; sosyoloji, psikoloji, kültürel antropoloji, edebiyat, toplum ve medya kuramlarından faydalanılır. Cinsiyet, ideoloji, ırk ve dil gibi unsurları çalışmalarının odak noktasına koyan İngiliz Kültürel Çalışmalarının en önemli temsilcisi Birmingham Okulu'dur. Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültürel Araştırmalar Merkezi tarafından yürütülen kültürel çalışmaların odaklandığı ana sorunu; "kitle kültürünün yaratmaya çalıştığı tek-tipleştirme" olarak ifade etmek mümkündür (Mengü Çakar ve Mengü, 2016: 331-332). Bu bağlamda, özellikle medya-ideoloji ilişkisi ile hegemonya gibi kavramların tek-tipleştirmedeki rolüne odaklanmış olan bu çalışmalar, bilim için hayati bir önem taşımaktadır.

Birmingham Okulu'nun önemli temsilcilerinden biri olan ve Gramsci, Marx, Althusser gibi isimlerden etkilenecek, ideoloji kavramına farklı bir bakış açısı getiren Hall; ideolojiyi, toplum içinde yaşanan tüm süreçleri yaratmada etkili bir olgu olarak görmüştür. Çalışmanın içeriğinde yer alan "medyada kadının temsili" sorunu da, Birmingham Okulu'nun 'medyanın ideolojik işlevlerine yönelik yaklaşımları', kapsamında ele alınmaktadır. Stuart Hall medyayı; sosyal ilişkilerden siyasal sorunlara, popüler

ideolojilerden egemen kültürün temsiline kadar, birçok alanda üretimi ve dönüşümü sağlayan ideolojik bir güç olarak tanımlamaktadır (akt. Mengü Çakar ve Mengü, 2016: 332-333). Ayrıca Stuart Hall, ideolojiyi “olumsuz bir kavram” olarak ele alan çalışmalara da eleştiriler getirmektedir. Hall’un ideoloji kavramına yönelik bakış açılarını şu şekilde maddelemek mümkündür;

- İdeoloji; yanlış aktarma veya yanlış bilinç şeklinde ele alınıp değerlendirilemez.

- Hall ve Laclau, Althusser’in, ideolojinin bireyleri yalnızca özne olarak gördüğü fikrine tam olarak katılmazlar. Fakat bunu ideolojilerin çalışma prensibi olarak ele alıp yorumlarlar.

- İdeolojiler bireysel bilinç tarafından üretilmez. Aksine bireyler kendi inançlarını; ideolojilerin önceden çizdiği sınır içinde geliştirip, gerçek üreticiler kendileriniymiş gibi hareket eder (Larrain, 2005).

İdeoloji ve hegemonya kavramlarıyla birlikte izleyici araştırmalarına da yoğunlaşan Hall’un, bu bağlamda literatüre kattığı iki önemli kavram vardır; “Kodlama ve Kodaçımama”. Hall, bu konuyla ilgili çalışmalarında, ilk olarak Ferdinand de Saussure’un yapısalcı yaklaşımını benimseyerek, metinlerin sınırlı okunma olanakları üzerinde durur. Okuyucu ya da izleyicinin bu sınırlı anlamlardan seçimler yaptığını düşünen Hall, ilerleyen süreçte bu yapısalcı yaklaşımından vazgeçer (Mutlu, 1999). Bu çerçevede Hall, ideolojiyi, bireylerin metinleri anlamlandırma sürecindeki mücadelesi olarak görür. Hall’un çalışmalarındaki ana amaç ise, ideolojinin kökenlerini bulmaktan ziyade, izleyicinin metin alımlaması sonucu toplumsal hayattaki somut etkilerini anlamaya çalışmaktır (Dağtaş, 1999). Alımlama kavramı, izleyicilerin medya iletilerini yorumlamalarını sağlayan; kodaçımama, anlam üretme ve okuma yapma süreçlerine işaret eder. Alımlama analizi de haber programları dâhil, kurgusal veya bilgilendirici tüm içeriklerle izleyicinin nasıl bir bağ kurarak alımlama yaptığı ile ilgilenir. Alımlama analizinin yapılabilmesi için, metin çözümlemesi yapıldıktan sonra, izleyici tepkilerinin ortaya çıkması, bu tepkilerin ölçülmesi ve bu tepkiler ile metin arasında nasıl bir bağ olduğunun açıklanması gerekir (Hoijer’den akt. Şeker, 2009). Hall’e göre, geleneksel iletişim araştırmaları, iletişim sürecini basite indirgemiş olup; üretim, dolaşım, dağıtım ve tüketim gibi özelliklerine vurgu yapmamaktadır. Oysaki medya içeriklerinin kodlama ve kodaçımama süreçlerindeki anlam üretimlerine etki eden birçok ilişki vardır. Alımlama analizi de bu ilişkiler ağını ortaya çıkarmayı hedefler. İzleyicilerin çeşitli anlam ve düşünceler içeren medya içeriklerini toplumsal pratiğe

dönüştürmeleriyle birlikte iletişim sürecindeki tüketim adımı da gerçekleşmiş olur (Şeker, 2009).

Hall, iletişim sürecindeki bu alımlama evresinde, izleyicilerin kültürel farklılıklarını temel alarak, üç çeşit metin okuması yapıldığını ifade eder; (1) baskın/egemen-hegemonik okuma biçimi, (2) müzakereci/tartışmalı okuma biçimi ve (3) muhalif/eleştirel okuma biçimleridir. İlk okuma biçimi olan hegemonik okuma biçiminde izleyici, metinde verilmek isteneni aynı anlamıyla alımlar. Böylece metin amaçladığı hedefe ulaşmış olur. Eleştirel okuma biçiminde izleyici, metinde verilmek istenen tüm temel ve yan anlamları mesaj bütünlüğünü bozarak yeniden anlamlandırır ve verilmek istenenin dışında, hegemonik olana karşıt bir alımlama, kodaçım yapar (Hall, 2003). Müzakereci okuma biçiminde ise, halk metinde/mesajda çıkarılması istenen genel anlamın farkındadır. Mesaj içindeki tanım ve söylemler hegemoniktir. Bu sebeple, müzakereci okuma biçimini, hegemonik olanı kabul etmek ile reddetmek arasındaki gelgitlerden oluştuğunu söylemek mümkündür (Şakı Aydın, 2007).

Literatüre bakıldığı zaman alımlama analizi yöntemiyle yapılan çalışmalara rastlamak mümkündür. Karaduman ve Acıyan'ın (2019) yaptıkları araştırma kapsamında, izleyicilerin Netflix'te yayınlanan *Hakan Muhafız* adlı diziyi nasıl alımladıklarını analiz ederek, alımlamalar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele almışlardır. Bu bağlamda yazarlar, izleyicilerin söylemlerini, yorumlamalarını ve değerlendirmelerini dikkate almak koşuluyla, 18-25 yaş aralığında olan 15 üniversite öğrencisiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirmişlerdir. Katılımcılara; dizinin konusu, diziyi nereden duydukları, *Hakan Muhafız'ın* uluslararası platformda yayınlanan ilk Türk dizisi olmasının onları etkileme durumu, dizi senaryosunun özgün ve etkileyici olup olmamasına dair çeşitli sorular sorulmuştur. Yazarların elde ettiği bulgulara göre, *Hakan Muhafız'ın* uluslararası video izleme platformu olan Netflix'te yayınlanması, katılımcıların izleme nedenlerinin başında gelmektedir. Araştırma sonucunda, söz konusu dizinin Netflix gibi uluslararası video izleme platformunda yayınlanması durumunun, katılımcıların diziyi alımlama pratiklerini etkilediği ve bu katılımcıların kodlamalarını buna göre yaptıkları sonucuna varılmıştır.

Briandana ve Azmawati (2020) ise, Youtube platformundaki bir video içeriğinden hareketle cinsiyet anlamının izleyici tarafından yorumlanmasını ele alırlar. Söz konusu yazarlar, genellikle makyaj videoları yayınlayan Jovi Adhiguna adlı erkek Youtuber'ın paylaşımlarını, Y kuşağını temsil eden erkek

ve kadın gruplara izleterek tartışma ortamı yaratırlar. Endonezya'daki toplumsal cinsiyet yaklaşımını temel alan bu araştırmada, yöntem olarak alımlama analizi tercih edilmiştir. Araştırmaya katılan bireyler, üniversite mezunu olup, psikolojik, sosyal ve kültürel açıdan birtakım farklılıklara sahiptirler. Elde edilen bulgulara göre, *Jovi Adhiguna's Guide to Looking Fabulous and Being Real* adlı videodaki alımlamalar, katılımcılar tarafından farklı bir biçimde yorumlanmaktadır. Bu çerçevede, katılımcılardan gelen yanıtlara göre üç ayrı yaklaşım geliştirilmiştir. Baskın-Hegemonik Okuma kategorisindeki bireyler; program yapımcıları tarafından sunulan ve istenen anlamı tamamen kabul eder. Bu yaklaşımı gösteren katılımcılar, içerik üreticileri tarafından yaratılan mesaj veya anlama karşı olumlu bir tutum içerisindeyler. Müzakereci Okuma kategorisindeki bireyler; belirli sınırlar içindeki okuyucuların program kodları ile uyumlu olduğu ve temelde programın üreticileri tarafından sunulan anlamı kabul ettiği bir yaklaşımdır. Ancak, bu yaklaşımdaki bireyler, kişisel konumlarını ve ilgi alanlarını yansıtacak şekilde kodları değiştirirler. Müzakereci Okuma'da kod çözme, uyarlanabilir ve muhalif bir karışım içerir. Karşıt Okuma yaklaşımındaki katılımcılar ise; içerik üreticilerinin yarattığı tüm kod ve anlamları reddeder ve ardından kendi düşünme kalıpları ile yorumlar yaparlar. Analiz sonucunda, katılımcıların cinsiyet değerleri, ele alınan video içeriğini yorumlamalarında belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Kadın katılımcılar, söz konusu videodaki mesajlara daha olumlu yaklaşırken, erkek katılımcılar ise bu mesajlara karşı müzakereci veya reddetme eğilimi gösterirler. Son olarak Briandana ve Azmawati (2020), cinsiyet değerlerine verilen önemin eğitim seviyesi, psikoloji, kültür, deneyim ve sosyal çevreyle ilgili olduğunu vurgularlar.

Ebren ve Çelik (2011) çalışmalarında, reklam alımının analizine odaklanarak izleyicilerin reklamları nasıl yorumladıklarını araştırmışlardır. Bu çalışmada, Antalya ilinde bulunan, 21-55 yaş aralığındaki kadın ve erkek bireylerden oluşan 21 katılımcının görüşleri değerlendirilmiştir. Reklamların karakteristik özellikleri belirlendikten sonra bu reklamların alımının analizi yapılmıştır. Bu çerçevede, izleyici alımını televizyon reklamcılığı bağlamında incelemek için iki aşamalı bir yaklaşım kullanılmıştır. İlk aşamada, katılımcılar, bilgisayar ekranında görüntülenen iki reklama yazılı olarak tepki verirler. İkinci aşamada daha detaylı bilgileri ortaya çıkarmak için odak grup çalışması yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcı yorumlamalarının cinsiyetlerine göre değiştiği ortaya konmuştur. Ayrıca reklamların değerlendirilme aşamasında, katılımcıların ağırlıklı olarak görsel unsurlara odaklandıkları anlaşılmaktadır. Zira bu katılımcıların, reklamların görselliği

ile ilgili daha fazla yorum yaptıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları, reklam temasının ağırlıklı olarak tarzı, karakterleri, ürün faydaları, sesi ve görselleri üzerinden sunulmasının farklı tepkiler uyandırdığını ortaya koymuştur.

YÖNTEM

Medyada eleştirel yaklaşımlar içerisinde şekillenen Kültürel Çalışmalar geleneği medya metinlerinin izleyiciler açısından nasıl okunduğu üzerinde çalışmalar ortaya koymaktadır. Stuart Hall'un 1973 yılında yayınladığı Encoding and decoding in the television discourse (Televizyon söyleminde kodlama ve kodaçımı) makalesi kültürel çalışmalar perspektifiyle hareket eden araştırmalar için temel referans noktasını oluşturmaktadır. Hall'e (1993) göre, medya metinleri izleyiciler tarafından farklı şekillerde okunmakta (egemen, müzakereci ve karşıt) ve izleyiciler bu farklı biçimlerde medya içeriklerini alımlamaktadır. Bu çalışmada da bahsedilen yaklaşımdan hareketle kadınların, görsel-ışitsel medyada kadın temsili alımlaması bağlamında 10 kadın katılımcıyla alımlama analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara, odak noktasında kadının olduğu ve kadın girişimcilerin öyküsünü anlatan üç adet reklam filmi izletilmiştir. İzletilen reklam filmleri şunlardır;

Sayfa | 1422

- 1) AXA - Kadın Girişimci Sigortası Reklam Filmi
- 2) Garanti Bankası – Bir Kadın Girişimci Hikâyesi Reklam Filmi
- 3) İş Bankası ve Arya - Kadın Girişimciliği Reklam Filmi

Araştırma bağlamında bu 3 reklam filminin seçilmesindeki ana neden; reklamların "kadın girişimciliği" odağı etrafında çekilmiş olmasıdır. Bunun birlikte 3 reklam filmi de katılımcılar açısından farklı okuma biçimlerine hitap edebilecek bir içeriğe de sahiptir. Bu çeşitliliği sağlayabilmek için de yukarıda belirtilen reklam filmleri çalışmaya dâhil edilmiştir.

İlk reklam filmi olan "AXA – Kadın Girişimci Sigortası Reklam Filmi" (Çağla) isimli karakterin girişimci olarak bir pastane açmasını ve bu işyerinin sigortalanmasını konu edinmektedir. İşyeri olarak bir pastane açan Çağla'ya hayırlı olsun ziyaretine gelen (Oytunç) karakteri ise pastane açılışına pasta ile gelerek reklam filminin absürt öğeler üzerinden işleneceğinin sinyalini vermektedir. Soğuk espriler yapan ve sürekli Çağla'nın sözünü kesen Oytunç, kendisinin bir erkek olarak Çağla'nın işyeri ile ilgili yaşayacağı teknik sorunlara ilişkin çözüm bulabileceğini hatta psikolojik destek bile verebileceğini söylemektedir. Ancak Çağla bu taleplere karşılık olarak AXA Sigorta'dan kadın girişimci sigortası yaptırdığını söylemektedir. Sonuç

olarak bahsedilen teknik işlerin yapımı toplumdaki algıya benzer bir şekilde “erkek işi” olarak sunulmuştur. Bu reklam filminin süresi 1 dakika 36 saniyedir.

İkinci reklam filmi olan “Garanti Bankası – Bir Kadın Girişimci Hikâyesi Reklam Filmi” ise “annelik” temasına vurgu yaparak ilerlemektedir. Bu reklam filmi “gerçek bir başarı hikâyesini” konu edinmekte ve Perihan Çöçelli isimli kadının Garanti Bankası desteği ile girişimci olma öyküsünü “annelik” kavramı etrafında aktarmaktadır. Reklam Perihan Çöçelli’nin kızı tarafından seslendirilerek başarılı bir girişimci olmasının yanında “iyi bir anne” olmasının da doneleri bulunmaktadır. Reklam filmi, güne eşi ve çocukları için kahvaltı hazırlayarak başlayan Perihan Çöçelli’nin tanıtılması ile başlar. Kahvaltı sofrasındaki mutlu ve ideal bir aile görüntüsünün ardından Perihan Çöçelli’nin işe giderken araba kullanmasının görüntüsü gelir ve bu görüntü Perihan Çöçelli’nin aldığı ödüllerin görüntüsü ile paralel bir şekilde kurgulanır. Ardından sahibi olduğu fabrikaya gelir ve çalışan işçilerle selamlaşır ve gerekli gördüğü yerde uyarılarda bulunur. Bu görüntüler akarken fonda kızının annesi hakkında ne kadar başarılı bir iş kadını olduğu ve ne kadar iyi bir anne olduğu anlatılmaktadır. Reklamın sonunda fabrikayı önünde oğlunun anne Perihan Çöçelli’nin oğlu ve kızı annelerine koşar ve ona sarılırlar. Son sahnede Perihan Çöçelli, oğlu ve kızı en önde durur ve kameraya doğru bakarlar. Arkalarındaki 25-30 kişilik işçi grubu (sadece bir kadın bulunmaktadır) ise onları alkışlamaktadır. Sonuç olarak kadınların iş yaşamındaki başarısı ile annelik arasında bir paralellik kurularak aktarım yapılmıştır. Bu reklam filminin süresi 1 dakika 28 saniyedir.

Araştırma kapsamında izletilen son reklam filmi ise “İş Bankası ve Arya - Kadın Girişimciliği Reklam Filmi” olarak belirlenmiştir. Bu reklam filmi de bir öncekinde olduğu gibi “gerçek başarı hikâyelerini” konu edinerek merkezinde girişimci kadınları konumlandırmaktadır. Reklamda toplamda 5 kadın konuşmakta ve kadın girişimci olarak iş hayatına atıldıklarında yaptıkları önemli şeylerden bahsederek burada İş Bankası ve Arya’nın önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Reklamda konuşan kadınlar konfor alanlarını daraltarak iş insanı olmanın öneminden, korkuları aşmanın zorluklarından ve kadınların iş yaşamındaki yalnız kalma durumundan bahsetmişlerdir. Ancak tüm bu zorlukları ise İş Bankası – Arya platformu ile aşabildiklerini dile getirmişlerdir. Sonuç olarak farklı platformlarda girişimci olan kadınlar korku ve endişe yaşasalar bile bunu İş Bankası – Arya platformu aracılığı sayesinde benzer durumda olan diğer kadınlar ile bir

araya gelerek sorunları aşmışlar ve iş yaşamında örnek bir görüntü oluşturmuşlardır. Bu reklam filminin süresi 2 dakika 4 saniyedir.

Araştırma tasarımında ise nitel araştırmada derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin daha detaylı veriler elde edilmesi amacıyla bu teknik tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Creswell, 2017). Derinlemesine görüşmeler, yarı-yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiş olup; katılımcılara hem önceden hazırlanmış form ile sorular sorulmuş hem de görüşme sırasında gelişen yeni soruların da yanıtlanması sağlanmıştır. Araştırma kapsamında veri toplanabilmesi için Beykent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etiği Kurulu'ndan 23/11/2020 tarihli ve 2572 sayılı yazı ile etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmanın sadece İzmir ilinde yapılması ve bu süreçte işsiz kadınların yer aldığı bir çalışma grubunu ele alması çalışmanın sınırlılığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın dezavantajlı gruplar üzerinde yürütülen bir projenin parçası olması ve projenin dezavantajlı gruplardan birisi olan işsiz kadınlar üzerinde yapılması, araştırmadaki çalışma grubunu da zorunlu olarak şekillendirmiştir. Çalışma grubundaki katılımcıların tamamının işsizlerden oluşmasının ana nedeni proje katılımcıların işsiz olmasından kaynaklıdır. Böylelikle çalışmada tercih edilen örnekleme çeşidi kolayda örneklemedir. Araştırmanın katılımcı grubunu, farklı sektörlerde iş tecrübesi edinmiş ve ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi Meslek Fabrikası kapsamında çeşitli alanlarda (pastacılık, peyzaj vb.) eğitim almış 10 kişi oluşturmuştur. Katılımcılara ilişkin sosyodemografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Çalışma Durumu	Şehir
Katılımcı 1	Kadın	35	Ön lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 2	Kadın	36	Ön lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 3	Kadın	35	Lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 4	Kadın	41	Lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 5	Kadın	40	Lise	İşsiz	İzmir
Katılımcı 6	Kadın	32	Lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 7	Kadın	35	Lisansüstü	İşsiz	İzmir
Katılımcı 8	Kadın	37	Lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 9	Kadın	37	Lisans	İşsiz	İzmir
Katılımcı 10	Kadın	26	Lisans	İşsiz	İzmir

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerini Gösteren Tablo

Tablo 1’de de görülebileceği gibi katılımcıların tamamı kadındır ve İzmir’de yaşamaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 26-41 aralığında seyretmektedir. Katılımcıların eğitim durumu ise; 1 lise, 2 ön lisans, 6 lisans ve 1 lisansüstü şeklindedir. Katılımcıların tamamının, daha önce çeşitli sektörlerde iş tecrübeleri var olsa da, kendilerinden alınan bilgiler doğrultusunda şu an için tamamının işsiz olduğu bilinmektedir.

BULGULAR

Kadınların Medyada Temsiline İlişkin Genel Değerlendirme

Araştırmanın ilk aşamasında katılımcılara herhangi bir reklam filmi izletilmemiş olup; kadınların genel anlamda medyadaki temsiline ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı kadınların medyada olumsuz bir şekilde temsil edildiğini ifade etmektedirler. Katılımcılara göre kadınların medyada olumsuz bir şekilde temsil edilmesi durumu; kadınların daha çok şiddet, ayrımcılık, güzellik algısı gibi unsurlar nedeniyle ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Bununla ilgili bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

"Kadınlar çok ön planda ama hep böyle güçsüz, sürekli şiddete uğrayan, sürekli başarısızlıkla sonuçlanan şeyler izliyoruz." (K1)

"Filmlerde, dizilerde, reklamlarda görüyoruz tabii ki kadın hep ev işini yapan, güçsüz, saçını süpürge eden rollerde; erkekler daha güçlü, kadınları el üstünde tutmaya çalışan taraf gibi görülüyor." (K2)

"Kadın isterse dünyadaki bütün üniversiteleri bitirmiş olsun, dünyanın en büyük ödülleri almış olsun yine de katıldığı bir programda ya da yaptığı bir işte illa onun o dış görüntüsü ön plan olarak kalıyor." (K5)

"Kadın güzelse ekrana çıkıyor ama güzel değilse pek fazla yer verilmiyor." (K6)

"Tamamen görselliğe yöneldiğini düşünüyorum. Şişman, gözlüklü ve sivilceli bir kadın haber sunmuyor. Hepsi çok güzel, hepsi manken." (K7)

"Kadının dişilik ve kişiliğinin arasına sıkıştırılmış bir algı yaratıldığını düşünüyorum." (K8)

Genel Reklam Değerlendirilmesi

Katılımcılara izletilen 3 reklam filmi bağlamında zihinlerinde hangi detayların kaldığı sorulmuştur. Bu kapsamda katılımcılardan gelen yanıtlar aşağıdaki gibidir.

"İlk reklamdaki erkek sürekli her işi halletmeye çalışan bir kişi. Zaten bütün güç onlardaymış gibi davranan bir toplumda yaşıyoruz şu an." (K1)

"Başarılı olma yolunda adım atıyorlar. Sürekli takdir edilmeyi bekleyen kadınlar, başarılı olmak isteyen ve evet o yönde ilerlemek isteyen, sürekli aktif... Hiç pasif bir kadın görmedim." (K2)

"Tüm kadınların başarılı, başaramayan... Başaramayan elek altı kalıyor, biz elek üstündeyiz. Elek üstünde olmak için yanımıza gelin bakış açısı var." (K3)

"Reklam filmlerinde kadınlar cesaretlendiriliyor." (K4)

"Kadınlar günlük gülistanlık bir şekilde gösterilmiş." (K5)

"Başarılı oldukça, ön plana çıktıkça, seslerini duyurabildikçe, o desteği görebildikçe kadınlar biraz daha cesaretlenip kendilerini ön plana atıyorlar" (K6)

"Bence dört ayrı kadının hayat hikâyesini izlemiş olduk. Dört farklı yaşam biçimini izledik." (K7)

"Kadının genellikle girişimciliğini ön planda tutmuşlar. Kadının korkularını yenebilmek için gerçekten desteğe ihtiyacı olduğunu ön planda tutmuşlar." (K8)

"İlla her şeyi muhteşem sunacaksın, muhteşem anne olacaksın, çocuklarına yeri geliyor anneler öğretmenlik yapıyor ya, her şeyi dört dörtlük yapmak zorunda değil kadınlar. Herkesin kusuru var yani bu hayatta. Orada da mükemmeliyetçiliği gösteriyor yani. Dört dörtlük bir insan olmalı kadın. Her şeyi mükemmel yapmalı yani." (K9)

"Erkeğin kadını küçümsediğini, hiçbir iş yapamayacağını vurguluyordu. Fakat kadın her zaman kendisini garantiye almış ve her işte başarılı olabileceğini vurguluyordu." (K10)

Katılımcıların geneli için izlenen reklamlarda akılda kalan ana unsur kadınların güçlü bir şekilde yansıtıldığı olmuştur. Bunu yanı sıra ilk reklam filmindeki erkek temsili de sınırlı da olsa katılımcıların dikkatini çekmeyi başarmıştır.

Birinci Reklam Filmine İlişkin Görüşler

Katılımcıların izlemiş oldukları reklam filmlerinden ilki (AXA - Kadın Girişimci Sigortası Reklam Film) hakkındaki görüşleri olumlu ve olumsuz olarak iki grupta toplanmıştır. Katılımcıların bir kısmı bu reklam filminde kadının; "erkeğe ihtiyaç duyan", "hiçbir şeyi beceremeyen" ve "aşağılanan" bir şekilde temsil edildiğini ifade etmektedir:

"Hiçbir şey yapamayan, hiçbir şeyi beceremeyen bir kadın olarak gösteriliyor." (K1)

"Bir erkek var ve kadını aşağıladığını görüyorum." (K2)

"Söylenen hiçbir şeyi yapamaz kendi ya bir erkeğe ihtiyaç duyacak ya da bir sigorta şirketine." (K3)

Katılımcıların diğer bir kısmı ise, bu reklam filminde diğer katılımcıların aksine kadının; güçlü ve kendi ayakları üzerinde duran bir şekilde yani olumlu olarak temsil edildiğini vurgulamaktadır:

"Kadın, güçlü ve kimseye ihtiyaç duymayacak... Kadın girişimcilerin veya bir kadının ihtiyaç duyacağı erkek hizmetlerini siz para verip, sigorta yaptırarak alabilirsiniz demek istiyor." (K5)

"Ayaklarının üstünde duran, 'ben de varım, ben yapıyorum' diyen bir kadın ve günümüzde çok sık yaşadığımız bir kadın örneği." (K7)

"Kendi ayakları üzerinde duran bir girişimci kadın olarak temsil edilmiştir." (K10)

İkinci Reklam Filmine İlişkin Görüşler

Katılımcıların izledikleri ikinci reklam filminde (Garanti Bankası – Bir Kadın Girişimci Hikâyesi Reklam Film) kadının temsili açısından görüşlerinde büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı ufak farklılıklarla birlikte bu reklam filminde kadının olumlu bir şekilde temsil edildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılara göre bu reklam filminde kadın; "güçlü", "savaşçı" ve "iyi bir anne" şeklinde temsil edilmiştir:

"Kadının önü açık, güzel, aydınlık olarak temsil edilmiş." (K1)

"Kadın olması gerektiği gibi temsil edilmiş, hem güçlü hem de bir anne." (K2)

"Hayalleri olan, onları gerçekleştiren, o yolda ilerleyen ve bunu yaparken ailesinden güç alan aynı zamanda ailesini de düşünen ve onlara da örnek olan bir kadın olarak temsil edilmiş bana göre." (K4)

"Başarmış bir kadını, savaşmış bir kadını anlatıyor." (K5)

"Hem eşi hem de çocukları tarafından destek gören, takdir gören bir kadın bence." (K6)

Çalışma grubu içerisindeki sadece bir katılımcı bu reklam filminde kadının temsili olumsuz olarak değerlendirmiştir. Bu katılımcıya göre ikinci reklam filminde kadının temsili ile anlatılmak istenen, kadın ne kadar başarılı olursa olsun iyi bir anne olmadan iyi bir iş kadını olamayacağıdır. Katılımcı 3 bu görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

"Önce kahvaltıyı hazırlıyor sonra işine gidiyor. Önce 'anne', iyi bir iş kadını olması, iyi bir girişimci olması ikinci planda. Zaten kızının ağzından hikâyesinin anlatılması bile anneliğin ön planda olduğunu gösteriyor." (K3)

Üçüncü Reklam Filmine İlişkin Görüşler

Katılımcıların izlemiş oldukları üçüncü reklam filminde (İş Bankası ve Arya-Kadın Girişimciliği Reklam Film) kadının temsili açısından görüşlerinde yine büyük ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Katılımcı grubundan bir katılımcı hariç hepsi bu reklam filminde kadının olumlu bir şekilde temsil edildiğini ifade etmiştir. Katılımcıların çoğuna göre bu reklam filminde kadın; cesaretli, mücadeleci ve hemcinsleriyle dayanışma gösteren bir şekilde temsil edilmiştir:

"Kadın; cesaretli, istekli ve yapmak istediği şeylerde korkmaması gerektiği konusunda temsil edilmiş." (K4)

"Mücadele eden kadınları anlatmış." (K5)

"Bir araya gelerek çok güzel bir platform oluşturmuşlar ve birbirlerini destekleyerek yükseltiyorlar." (K6)

"Başarı ve isteklerini hayallerini gerçekleştirmek isteyen kadınlar bir arada." (K9)

"Bir kadının hayalleriyle çıkılan yolda, diğer kadınlara da ışık olmuş, umut olmuş, güven aşlamış, cesaret vermiş." (K10)

İkinci reklam filmi hakkındaki görüşlerde olduğu gibi Katılımcı 3 burada da çalışma grubunun tamamından ayrılmıştır. Katılımcı 3 bu reklam filminde de kadının olumsuz bir şekilde temsil edildiğini söylemiş ve kadınlar üzerinden negatif baskı kurularak onların arka arkaya olumsuz kelimeler söylediğini belirtmiştir.

"Negatif basınç var, hep en kötüsünü telaffuz etmişler... Kadınlar arka arkaya hep negatif şeyler söylüyorlar. İşte 'Korktum, yıldım, düştüm ama yine kalktım.' bir derbeder, çilekeş hepsi başlarına gelmeyen kalmamış." (K3)

Kadınların Temsili ve Sosyal Yaşamda Kadının Değerlendirilmesi

Çalışma grubundaki katılımcılar izlemiş oldukları üç reklam üzerinde kadının temsili ve sosyal yaşamda kadının durumu hakkında görüş bildirmişlerdir. Buna göre katılımcıların bir kısmı üç reklam filminde de kadının temsili ile sosyal yaşam arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Reklam filmlerinde, kadınların sosyal yaşamdaki durumlarıyla benzer bir şekilde temsil edildiklerini belirten katılımcılar bu konuyu, kadınların başarılı olmak istemesi, kadınların hayatın içerisinde aktif rol almaları ve yine kadınların duygu ve düşüncelerinin yansıtılması şeklinde ifade etmişlerdir.

"Başarılı olmak isteyen ve evet o yönde ilerlemek isteyen, sürekli aktif..." (K2)

"Etrafımızda zaten birçok kadın var bu şekilde olan ama işte yavaş yavaş duymaya başlıyoruz hikâyelerini." (K6)

Sayfa | 1429

"Toplumun dayattığı değerleri yaşatmak zorunda olduğumuz, en iyisine en mükemmele ulaşmak zorunda olduğumuz bir reklam filmi vardı. Bu da yine toplumumuzun içinde var. Bunun dışında yılların emeğiyle kendi girişimini büyüten ve istihdam sağlayan bir kadın gördük. Bu da çok şükür ki var. Bunun dışında daha güncel olarak sosyal medyada ünlenip sosyal medyada bir müşteri portföyüne ulaşip bunu daha da geliştiren ve kendi yerini yine açan bir reklam filmi izledik. Buradaki kadınlarımızı da gördük. Yani bunların hepsi hayatın içinde var." (K7)

"Aslında tamamını yansıtıyor bu reklamlar, kadınların içindeki duyguları, düşünceleri yansıtıyor." (K9)

Katılımcıların diğer bir kısmı ise üç reklam filminde de kadın temsili ile kadının sosyal yaşamdaki durumu arasında daha çok farklılıklar olduğunu yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu gruptaki bazı katılımcılar aynı zamanda önceki kısımdaki benzerliklere de dikkat çeken katılımcılarda. Bu grupta yer alan katılımcılara göre reklam filmlerinde kadının temsili ve bu reklamların teması ile sosyal yaşamdaki farklılıklar daha çok ayrımcılık, özgürlük, annelik olgusu gibi kavramlardan kaynaklanmaktadır:

"Reklamlarda kadınlar birbirlerine çok destek oluyor. Ancak kadınlarda aslında gördüğüm birbirlerine destek olmadıkları." (K1)

"Bu kadar genç yaşta destek almadan, bir fabrika sahibi olmadan buralara gelinmiyor öyle bir dünya yok. Eğer babadan kalma bir fabrika varsa evet, onu yürütebiliyorsunuz. Reklamdaki imkânlar Türkiye'de sunulmuyor asla. Ne okursanız okuyun, okumakla da olmuyor zaten. Tamam bir işe giriştiniz, bir yerden başlayacaksınız ama bu, Türkiye şartlarında çok zor." (K2)

"Hepsi bu zorlukları yaşıyor ama bizim seçtiklerimiz ve bizimle olanlar bu zorlukları aşıyor. 'Biz seçilmiş kişileriz.' imajı veriyor. Son reklamdakiler bir tık daha güçlü diğerlerine göre... Birinde annelik olgusu var, bunda da tüm kadınların başarılı, başaramayan... Başaramayan elek altı kalıyor, biz elek üstündeyiz. Elek üstünde olmak için yanımıza gelin bakış açısı var." (K3)

"Reklam filmlerinde kadınlar cesaretlendiriliyor ama gerçek yaşamda istediğin gibi kadınları ne kadar kendilerini bu konuda cesaretlenseler de onları aşağı çeken mutlaka birileri olabiliyor ya da bir şeyler olabiliyor." (K4)

"Herkes her zaman başarılı olamıyor bu çöküş durumlarında da olabilir başarısız olabilir. Projeleri ters gidebilir. Kabul görmeyebilir. Her zaman çok umutlu olacak diye bir şey yok" (K6)

"Burada olumsuzlukları çok görmedik. Yani yaşadıkları, bu yolda giderken yaşadıkları olumsuzlukları görmedik. Gerçek hayatta bir de bunlar var, üstüne ilave olarak." (K7)

"Kadın bu kadar özgür değil. Kadın bu kadar destek alamıyor. Kadın daha ikinci planda hala. Türkiye çünkü medeniyet olarak Avrupa ülkelerine göre bir tık bence geride. Gerçekten reklamda olduğu gibi olsaydı, şu an Türkiye bence daha ileri durumda olabilirdi." (K8)

SONUÇ

Bu araştırmada, kadınların medyada temsili ve daha ayrıntılı olarak da reklamlarda kadın istihdamının temsili ele alınmıştır. Belirlenen üç adet reklam filminin birbirine benzer sosyo-demografik özelliklere sahip 10 kadın üzerindeki etkileri ve reklam filmlerinin alımlanmasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada ele alınan kadın istihdamı temelindeki reklamların, kadınlar üzerinde genel olarak olumlu bir etki bıraktığı görülmüştür. Bu

haliyle denilebilir ki; katılımcılar, Stuart Hall'un "Kodlama-Kodaçıklama" isimli eserinde ifade edilen üç okuma şekline yönelik algıları açısından bu reklam filmlerini daha çok "baskın-hegemonik" bir okuma biçimi ile değerlendirmişlerdir. İzletilen reklam filmlerindeki kadın temsili, katılımcıların geneli tarafından onaylanmaktadır. Bununla birlikte reklam filmlerinin alımlanmasına yönelik olarak, çalışma grubu içerisinde sınırlı da olsa "muhalif" okumanın da var olduğu görülmektedir. Katılımcılar, bazı noktalarda reklam filmlerindeki kadın temsiline eleştirel olarak yaklaşmış ve toplumsal cinsiyetin kabullerinin devamlılığı için güzellik, annelik vb. gibi kavramların araç olarak kullanıldığını öne sürmüşlerdir.

Çalışmanın teorik arka planında yer alan düşüncelerin katkısıyla yapılan derinlemesine görüşmeler, mevcut teorik bilgilerin sahada doğrulanması dışında, kadınların sosyal hayattaki durumlarına ilişkin sınırlı da olsa fikir verebilme fırsatını ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların bir kısmı, üç reklam filminde de kadınların sosyal hayattaki durumu arasında benzerliklerin bulunduğunu (başarılı, aktif, dayanışmacı vd.) ifade etmişlerdir. Yine katılımcıların diğer bir kısmı ise, reklam filmleri bağlamında kadının temsilinin sosyal hayattaki durumla farklılıklar gösterdiğini (seçilmiş olma, özgür olamama, ayrımcılığa uğrama vd.) belirtmişlerdir.

Görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç ise, kadınların konuya çelişkili olarak da yaklaştıkları yönündedir. Kadınların büyük bir kısmı, medyada kadın temsilinin olumsuz bir şekilde sunulduğunu ifade ederken, yine katılımcıların neredeyse tamamı, bu reklam filmleri özelinde kadınların güçlü, ayakları üzerinde duran ve bir anne olarak örnek gösterilebilecek şekilde temsil edildiklerini ifade etmişlerdir.

Kültürel Çalışmalar, araştırma sonucunda elde edilen bulguların tüm evrene genellenemeyeceğini salık verir. Bu bahisle örnek reklam filmleri ile başka katılımcılarla yapılacak alımlama analizi farklı sonuçları ortaya çıkarabilir. Burada ilgili literatüre bakıldığında reklam, kadın istihdamı ve temsil ilişki üzerinden Türkiye'de alımlama analizi ile yapılmış doğrudan bir çalışmanın olmadığı gözükmemektedir. Ancak farklı medya türlerinde kadın temsiline odaklanan pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara (Yücel, 2014; Serttaş ve Gürkan, 2015; Aslan ve Nisan, 2018; Aydınogulları, 2019; Balkan ve Nardalı, 2019) bakıldığında medyada kadın temsilinin alımlanmasına yönelik ortaya çıkan genel sonuç; medya metinlerinin cinsiyetçi kodlar ile oluşturulduğu ve kadın izleyici kitlesinin ise konuya her ne kadar üç okuma türü ile yaklaştıkları görülse de daha çok müzakereci ve muhalif okuma ekseninde alımlama yaptıkları durumlar raporlanmıştır.

Ancak bu araştırmanın sonucunda diğer çalışmalardan farklı olarak kadınların reklamlara ilişkin büyük oranda hâkim okuma türü ile yaklaştıkları saptanmıştır.

KAYNAKÇA

Akgün, H. & Arık, E. (2021). İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü ve Medya Mahallesi Haber Programının Alımlama Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi* 8(1), 113-128.

Aslan, N. B. & Nisan, F. (2018). Poligamik İlişkilerdeki Kadın Temsillerinde Patriarkal Kodların Çözümlemesi: Yeni Gelin Dizisini Alımlama Analizi Örneği. *TRT Akademi* 3(6), 520-541.

Aydinoğulları, Ö. (2019). Televizyon Reklamlarındaki Kadın Stereotiplerine Bir Başkaldırı Olarak Feminist Reklamcılık: Bir Alımlama Analizi. *ISPEC 3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* 260-278, 20-22 Aralık, Van.

Balkan, E. & Nardalı, S. (2019). Sosyal Medya Fenomenleri: Instagram ve Kozmetik Sektöründe Bir Uygulama. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(2), 176-187.

Berktaş, T., Ecevit, Y., Hoşgör, A. G., Kümbetoğlu, B., Köker, E., Karaslan Şanlı, H., Uygur, G., Çağlar, F. İ., Elçik, G., Ecevit, Y. & Sancar, S. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Anadolu Üniversitesi.

Briandana R. & Azmawati A. A. (2020). *New Media Audience and Gender Perspective: A Reception Analysis of Millenials Interpretation*. *International Journal of Humanities and Social Science Research* 6(1), 58-63.

Bunch C. (1995). Beijing, Backlash, and the Future of Women's Human Rights. *Health & Hum Rights* 1, 449-53.

Bülbül, A. R. (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.

Byerly, C. M. & Ross, K. (2008). *Women and Media: A Critical Introduction*. New Jersey: Blackwell Publishing.

Caldas-Coulthard, C. R. 1995. Man in the News: The Misrepresentation of Women Speaking in News-As-Narrative Discourse. Mills S. (Ed.). in *Language And Gender: Interdisciplinary Perspectives* içinde (s. 226-239). New York: Longman.

Collins, R. L. (2011). Content Analysis of Gender Roles in Media: Where are We Now and Where Should We Go?. *Sex Roles* 64(3-4), 290-298.

Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar için 30 Temel Beceri*. (Çev.). Hasan Özcan. Ankara: Anı Yayıncılık.

Dağtaş, B. (1999). İngiliz Kültürel Çalışmalarında İdeoloji. *Kurgu Dergisi* 16, 335-352.

Dodd, K., & Dodd, P. (1992). 'From the East end to East Enders. D. *Strinati and S. Wagg (Ed.). Come on Down: Popular Media and Culture in Post War Britain içinde* (s. 124–127).

Durna, N. (2018). Kültürel Çalışmaları Nasıl Anlamalıyız? *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi* 1, 137-143.

Dursun, Ç. (2018). *İletişim Kuramları: Kültürel Çalışmaların Bir Parçası Olarak İletişim*. Atatürk Üniversitesi: AÖF.

Ebren, F. & Çelik Y. (2011). Television Advertisements: A Reception Study. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 2(3), 40-66.

Erer S. (2013). Kitle İletişim Araçları ve Tıp Etiği. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 3(3), 24-28.

Fairclough, K. (2004) Women's Work? Wife Swap and the Reality Problem. *Feminist Media Studies* 4(3), 344-347.

Fernandez, D. G. (1987). Women in media in the Philippines: From Stereotype to Liberation. *Media Asia* 14(4), 183-193.

Sayfa | 1433

Gallagher, M. (2001). *Gender Setting: New Agendas for Media Monitoring and Advocacy*. London: Zed Books.

Gencil Bek M. & Binark M. (2000). *Medya ve Cinsiyetçilik*. Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve KADER Eğitim Kitapçığı.

Geraghty, C. (1991). *Women and Soap Opera: Study of Prime Time Soaps*. London: Polity Press.

Halifeoğlu, Melek (2015). *Stuart Hall: Yapı, İdeoloji ve Kültür*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Hall, S. (2003). Kodlama ve Kodaçım. Zeynep Özarslan, Barış Çoban (Haz.). *Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloj içinde* (s. 309-326). İstanbul: Su Yayınları.

Hall, S. (1993). Encoding and Decoding in the Television Discourse. S. During (Ed.). *The Cultural Studies Readers içinde* (s. 1-21). London: Routledge.

Hall, S. & Whannel, P. (2018). *The Popular Arts*. Duke University Press.

Harvey, A. (2019). *Feminist Media Studies*. Cambridge: Polity Press.

- Hepkon, Zeliha. (2006). İletişim Bilimleri ve Kültürel Çalışmalar: Bir Disiplinin Sınırları Sorularımızın Sınırlarını Kapsayabilecek mi? *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(9), 19-27.
- Karaduman, S. & Acıyan, E. (2019). Netflix'in İlk Türk Dizisi "Hakan Muhafız" Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 32, 669-687.
- Köker, E. (1997). Feminist Alternatif Medya Üzerine. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık (1995-1996)*, 23-44.
- Köker, E. (2000). *Televizyon Şiddet ve Kadın: Medya Çalışmalarının Cinsel Şiddeti Yorumlama Biçimleri*. Ankara: Kiv Yayınları.
- Larrain, J. (2005). Stuart Hall and the Marxist Concept of Ideology. *Morley and Chen (Ed.). Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies içinde* (s. 46-70). London: Taylor & Francis e-Library.
- Magor, D. A. (2006). *Working Women in the News: A Study of News Media Representations of Women in the Workforce*. UK: University of Stirling
- Matud, M. P., Espinosa, I., & Wangüemert, C. R. (2021). Women and Men Portrayal on Television News: a Study of Spanish Television Newscast. *Feminist Media Studies* 21(2), 298-314.
- Mengü Çakar, S. & Mengü, M. (2016). İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın Tarihsel Gelişimi ve Kuramcıları. Y. Girili İnceoğlu & N. A. Çomak (Ed.). *Metin Çözümlemeleri içinde* (s. 331-352). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutlu, E. (1999). *Televizyon ve Toplum*. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.
- Oğuz, H. Ş. (2014). Stuart Hall... *Moment Dergi* 1(1), 125-136.
- Paek, H. J., Nelson, M. R., & Vilela, A. M. (2011). Examination of Gender-Role Portrayals in Television Advertising Across Seven Countries. *Sex Roles* 64(3), 192-207.
- Rakow F. L. & Kranich, K. (2002), Televizyon Haberlerinde Gösterge Olarak Kadın. Süleyman İrvan (Der.). *Medya, Kültür, Siyaset içinde* (s. 514-527). Ankara: Alp Yayınevi.
- Serttaş, A. & Gürkan, H. (2015). Türkiye'deki Kadın İzleyicilerin Televizyon Programlarındaki Kadını Alımlaması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 1(48), 91-111.
- Şakı Aydın, O. (2007). Alımlama Araştırmaları ve Kültürel Çalışmalar Geleneğinin Katkısı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(11), 119- 131.

Şeker, T. (2009). 5N1K Haber Programının Alımlama Analizi. *Selçuk İletişim* 5(4), 105- 117.

Tanrıöver, H. U. (2012). Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri. Sevda Alankuş (Der.). *Kadın Odaklı Habercilik içinde* (s. 151-168). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Timisi, N. (1997). *Medyada Cinsiyetçilik*. Ankara: KSSGM Yayını.

Tokgöz, O. (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Tozlu, N. & Solak, A. (2007). Medya ve Şiddet. Adem Solak (Ed.). *Küresel Süreçte Medya ve Şiddet içinde* (s. 53-162). Ankara: Detay Yayıncılık.

Ward, L. M. & Harrison, K. (2005). The Impact of Media Use on Girls' Beliefs About Gender Roles, Their Bodies, and Sexual Relationships: A Research Synthesis. Ellen Cole & Jessica H. D. (Ed.). *Featuring Females: Feminist Analyses of Media içinde* (s. 3-23). Washington: American Psychological Association.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel, A. (2014). Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Alımlama Analizi: Kadın ve Erkek İmaj Üzerine Farklı Okumalar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi*. 1-33.

Sayfa | 1435

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Teknolojik ilerlemeyle birlikte medya da günden güne insan hayatına etki ederek, algı yaratmada önemli bir rol oynamaktadır. Hem gündem belirleme konusunda hem de düşünce, davranış ve değer yargılarının oluşumunda aktif bir görevi olan medya, toplumsal dinamiğin gelişiminde belirgin bir şekilde dikkat çeker. Zira medya, toplumsal gündemi belirlemekle birlikte, insanların yaklaşımlarını da etkileyebilmektedir. Dünya genelinde var olan toplum cinsiyet konusunda da medya yine önemli bir noktada yer alır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla yürütülen çalışmaların topluma ulaşması ve kitleleri etkilemesi konusunda medyaya büyük bir görev düşmektedir. Hemen hemen her dönemde bir sorun olarak öne çıkan "kadınların medyada temsil edilme biçimleri" bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; kadınlara genellikle belli görevlerin/rollerin (anne, fedakâr kadın, hizmet görevlisi, mağdur kadın) verildiği görülmektedir. Ayrıca, kadınların erkek bireylere göre medya alanında daha az yer alması da öne çıkan bir diğer konudur. Yapılan incelemelerde, kadınların medyada sınırlı bir biçimde temsil edilme sorununun, bu sektörde çalışan kadın sayısının artmasıyla birlikte çözülebileceği vurgusu dikkat çekmektedir. Zira medyada kadın istihdamına yönelik yapılan araştırmalar sonucunda, kadın çalışanın erkek çalışana göre sayıca düşük olduğu tespit edilmiştir. Nitekim medya, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı

birtakım stratejiler geliştirecekse de öncelikle kendi yapısındaki cinsiyet eşitsizliği sorununu çözmelidir. Bu bağlamda söz konusu çözüm sonrasında, medyada kadınların temsiline ilişkin kalıcı ve olumlu bir yaklaşım sağlanılabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, medyada kadın istihdamını temel alan reklam filmlerinin kadınlarda bıraktığı bilişsel etkileri tespit etmek ve reklam filmlerinin, kadınlar tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmaktır. Kültürel Çalışmalar geleneğinden gelen okuyucu-izleyici araştırması temel alınmakta ve bu yaklaşım içerisinde Stuart Hall'un kodlama-kodaçımı modeli, çalışmanın yöntemini belirlemektedir. Hall, alımlama evresinde izleyicilerin kültürel farklılıklarını dikkate alarak üç çeşit metin okuması yapıldığını ifade eder. Bunlar; baskın hegomanik okuma biçimi, müzakereci okuma biçimi ile muhalif okuma biçimleridir. Hegomanik okuma biçiminde izleyici, metni olumlayarak verilmek istenen mesajı alır. Muhalif okuma biçiminde izleyici, metne eleştirel bir yaklaşım göstererek verilmek istenen mesajın bütünlüğünü bozar ve onu yeniden anlamlandırır. Müzakereci okuma biçiminde ise, izleyici metinde verilmek istenen mesajı kabul etmekle reddetmek arasında kalır. Bu çalışmada, benzer demografik özelliklere sahip 10 kadın katılımcıyla alımlama analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu katılımcılara, kadın istihdamını temel alan üç farklı reklam izletilmiş ve daha sonra bu katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılarak bir alımlama analizi yapılmıştır. İzletilen reklamlar şunlardır;

- 1) AXA – Kadın Girişimci Sigortası Reklam Filmi
- 2) Garanti Bankası – Bir Kadın Girişimci Hikâyesi Reklam Filmi
- 3) İş Bankası ve Arya – Kadın Girişimciliği Reklam Filmi

Araştırmada daha detaylı verilere ulaşabilmek amacıyla derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. İzmir ilinde yaşayan ve işsiz olan kadınların yer aldığı bu araştırma grubunda, pek çok farklı yaş kategorisinden kişiler yer almaktadır. Araştırmada ilk olarak, kadınların medyadaki temsiline yönelik fikirleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamı kadınların medyada olumsuz bir şekilde temsil edildiğini ifade etmektedirler. Katılımcılara göre, kadınların medyada olumsuz bir şekilde temsil edilmesi durumu; kadınların daha çok şiddet, ayrımcılık, güzellik algısı gibi unsurlar nedeniyle ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar, izledikleri ilk reklam filminde (AXA - Kadın Girişimci Sigortası Reklam Filmi) olumlu ve olumsuz olarak farklı görüşler bildirmektedirler. Reklamdaki kadın imajıyla ilgili olumlu düşünceye sahip katılımcılar, kadının "güçlü bir birey" olarak gösterildiğini belirtirken, olumsuz düşünceye sahip katılımcılar ise kadının "erkeğe ihtiyaç duyan bir birey" olarak reklam filminde yer aldığını vurgulamaktadırlar. Katılımcılar, izledikleri ikinci reklam filminde ise (Garanti Bankası – Bir Kadın Girişimci Hikâyesi Reklam Filmi), kadının temsiline yönelik olumlu izlenime sahip olmaktadır. Katılımcılara göre bu reklam filminde kadın; "güçlü", "savaşçı" ve "iyi bir anne" şeklinde temsil edilmiştir. Çalışma grubunda yer alan sadece bir katılımcı, bu reklam filmine ilişkin olumsuz değerlendirmede bulunmuştur. Katılımcıların izledikleri üçüncü reklam filminde (İş Bankası ve Arya - Kadın Girişimciliği Reklam

Filmi), yine ağırlıklı olarak olumlu görüşte bulunurken, bir katılımcı izlediği reklam filmine olumsuz yaklaşım göstermiştir. İzletilen üç reklam filmi toplamında bir değerlendirme yapabilmek için kadının temsili ve sosyal yaşamda kadının durumu üzerine sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların bir kısmı üç reklam filminde de kadının temsili ile sosyal yaşam arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunduğunu öne sürmüşlerdir. Araştırma kapsamında katılımcılara izletilen reklamların, kadınlar üzerinde genel olarak olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. Araştırma sonucunda; çalışma grubu içerisinde yer alan kadınların büyük bir kısmının kadın istihdamının reklam filmlerindeki temsiline dair genel olarak ortak kod açıklama yaptıkları ve bu reklam filmlerine ilişkin “baskın-hegemonik” okuma gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır. Kadın istihdamını ele alan bu reklam filmleri katılımcıların çoğu tarafından onaylanırken, az da olsa “muhalif okuma” yapan katılımcının da çalışma grubunda yer aldığını söylemek mümkündür.

EXTENDED ABSTRACT: Along with technological progress, the media plays an important role in creating perception by influencing human life day by day. The media, which has an active role in both agenda-setting and the formation of thoughts, behaviors and value judgments, draws attention to the development of social dynamics. Because, besides determining the social agenda, the media can also affect people's approaches. The media is also at an important point in terms of gender, which exists throughout the world. The media has a great role to play in reaching society and influencing the masses for the work carried out to ensure gender equality. “The way women are represented in the media”, which stands out as a problem in almost every period, forms the basis of this study. When the studies in the literature on this subject are examined; it is seen that women are generally given certain duties/roles (mother, self-sacrificing woman, service worker, victim woman). In addition, the fact that women are less involved in the media field than men is another prominent issue. In the examinations made, with the increase in the number of women working in the media, the problem of limited representation of women in this sector will be solved. Because, as a result of the research on female employment in the media, it has been determined that the number of female employees is lower than the number of male employees. Although the media will develop some strategies against gender inequality, it must first solve the gender inequality problem in its structure. In this context, it is thought that after the solution in question, a permanent and positive approach can be achieved regarding the representation of women in the media. This research aim to determine the cognitive effects of commercials based on women's employment in the media and to reveal how the commercials are perceived by women. It is based on the reader-audience research coming from the Cultural Studies tradition, and Stuart Hall's coding-decoding model among this approach determines the method of the study. Hall states that three types of text reading are done in the reception phase, taking into account the cultural differences of the audience. These; dominant hegemonic reading style, negotiating reading style and

oppositional reading style. In the hegemonic form of reading, the audience receives the message that is meant to be given by affirming the text. In the oppositional way of reading, the audience shows a critical approach to the text, disrupting the integrity of the message and re-interprets it. In the negotiating reading style, the audience is torn between accepting or rejecting the message intended to be given in the text. In this study, reception analysis was conducted with 10 female participants with similar demographic characteristics. The aforementioned participants were shown three different advertisements based on women's employment, and then a reception analysis was conducted by conducting in-depth interviews with these participants. Ads watched are:

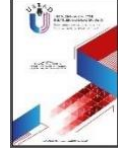
- 1) AXA - Women Entrepreneur Insurance Commercial Film
- 2) Garanti Bankası – A Woman Entrepreneur's Story Commercial Film
- 3) İş Bankası and Arya - Women's Entrepreneurship Advertising Film

Reach more detailed data in the research, an in-depth interview technique was preferred. There are people from many different age categories in this research group, which includes unemployed women living in Izmir. In the research, firstly, their opinions on the representation of women in the media were asked. All of the participants state that women are represented negatively in the media. According to the participants, the negative representation of women in the media; is due to the fact that women are handled mostly due to factors such as violence, discrimination, and the perception of beauty. Participants express different opinions, both positive and negative, on the first commercial they watched (AXA - Women Entrepreneur Insurance Commercial Film). While the participants who have a positive opinion about the image of a woman in the advertisement state that the woman is shown as a "strong individual", the participants with the negative opinion emphasize that the woman takes place in the advertisement as "an individual who needs a man". In the second commercial they watch (Garanti Bank – A Woman Entrepreneur's Story Commercial Film), the participants have a positive impression of the representation of women. According to the participants, the woman in this commercial; represented as "strong", "warrior" and "good mother". Only one participant in the study group made a negative assessment of this commercial. In the third commercial that the participants watched (İş Bankası and Arya - Women's Entrepreneurship Commercial), while they had a mostly positive opinion, one participant showed a negative approach to the commercial they watched. To make an assessment of the total of the three commercials watched, questions were asked about the representation of women and the status of women in social life. According to the findings, some of the participants claimed that there are similarities and differences between the representation of women and social life in all three commercials. It is seen that the advertisements shown to the participants within the scope of the research have a positive effect on women in general. As a result of the research, it was revealed that most of the women in the working group made common decoding of the representation of women's

employment in commercials and made a "dominant-hegemonic" reading of these commercials. While these commercials about women's employment were approved by most of the participants, it is possible to say that the participant who did "oppositional reading" was also included in the study group.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3,
Year 3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ, ÇOCUKLARIN ARİTMETİK İŞLEMLERLE İLGİLİ HATALARINI TEŞHİS ETME DURUMLARI VE GİDERİLMESİNE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

SITUATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHER CANDIDATES TO DIAGNOSE CHILDREN'S ERRORS RELATED TO ARITHMETIC OPERATIONS AND SOLUTION RECOMMENDATIONS FOR REMEDYING

Ersin PALABIYIK

Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ankara/Türkiye.
Ph.D Student, Gazi University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Ankara/Turkey.
ersinpalabiyik06@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4269- 902X

Neşe IŞIK TERTEMİZ

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ankara/Türkiye.
Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Education, Department of Primary Education, Ankara/Turkey.
tertemiz@gazi.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2001-2888

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.930334

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 30.04.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Palabiyik, E. & Tertemiz Işık, N. (2021). Sınıf Öğretmeni Adaylarının, Çocukların Aritmetik İşlemlerle İlgili Hatalarını Teşhis Etme Durumları ve Giderilmesine Yönelik Çözüm Önerileri. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1440-1465.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışmanın amacı, ilkökul çocuklarının dört işlemle ilgili (toplama-çıkarma-çarpma ve bölme) yaptıkları hata türlerinin sınıf öğretmeni adayları tarafından tespit edilmesi ve bu hataların giderilmesine yönelik olarak yapılan çözüm önerilerinin ortaya konulmasıdır. Çalışma Ankara'daki bir devlet üniversitenin sınıf öğretmenliği programına devam eden ve "Matematik Öğretimi I" dersini alan 86 sınıf öğretmeni adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımına dayalı durum çalışması yöntemi kullanılmış olup, verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanması için uygulanan aşamada, öğretmen adaylarına toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerinden birer tane hatalı yapılmış işlem verilmiş ve kendilerinden yapılan hatayı teşhis etmeleri ve çözüm önerileri geliştirmeleri istenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; sınıf öğretmeni adaylarının, çocukların dört işlemde yaptıkları hataları çoğunlukla doğru teşhis ettikleri görülmüştür. Hataların giderilmesinde ise; toplama ve çıkarma işlemlerindeki hatalara yönelik getirilen öneriler, çarpma ve bölme işleminde yapılan hataların giderilmesine yönelik önerilerden daha yeterli durumdadır. Hataların giderilmesinde önerilen yollar en çoktan aza doğru; modelleyerek gösterme, işlemsel bilgiye dayalı açıklama, basamaklara dayalı gösterme ve işlem üzerinden gösterme yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Öğretmeni Adayı, İlkokul Matematik Öğretimi, Sayfa 1441 Aritmetik İşlem Hataları

Abstract: This research aims to establish the types of errors made by primary school children in relation to four operations (addition, subtraction, multiplication, and division) by primary school teacher candidates and to provide solution suggestions for mitigating these errors. The study employed a qualitative research methodology and involved 86 primary school teacher candidates who were enrolled in a state university's primary school teaching program in Ankara and took the "Mathematics Teaching I" course. The sample of the study was selected by the easily accessible case sampling method, one of the purposive sampling methods. In the study, the case study method based on the qualitative research approach was used, and the descriptive analysis technique was used in the analysis of the data. During the data collection stage, teacher candidates were given one incorrect operation from each addition, subtraction, multiplication, and division operations and were required to detect the error and find solutions. According to the results, the primary school teacher candidates mostly correctly identified the errors made by the children in the mentioned four operations. In terms of eliminating errors, suggestions for errors besides and subtraction are more suitable than suggestions for errors in multiplication and division. If we list the suggested ways of eliminating the highest to the lowest errors, it is seen that those are; showing by modeling, explanation based on operational information, showing based on digits, and showing through the operation, respectively.

Key Words: Primary School Teacher Candidate, Primary School Mathematics Teaching, Arithmetic Operation Errors

GİRİŞ

Çocukların öğrenmesini etkileyen ve aynı zamanda biçimlendiren en önemli yapı taşlarından birisi de öğretmenlerdir. Alanında gerekli donanıma sahip bir öğretmenin sahip olması gereken özelliklere bakıldığı zaman ön plana çıkan özelliğin alan bilgisi kavramı olduğu görülmektedir; ancak sadece alan bilgisi de etkili ve verimli bir öğretim için tek başına yeterli değildir. Öğretmenin sahip olduğu bilgi ve becerilere ek olarak bu bilgileri nasıl aktardığı da son derece önemlidir (Yavuz Mumcu, 2017). İyi bir öğretmenin, öğrenme-öğretme sürecinde öğretimi nasıl gerçekleştireceği, sahip olduğu alan bilgisini öğretim ortamlarında ne şekilde aktaracağı, öğrenmeye yönelik istenmeyen durumlarla nasıl başa çıkacağı, öğretim stratejileri bilgi ve becerisi, öğrenciyi tanıma ve program bilgisi gibi farklı bir dizi bilgi ve beceriye sahip olması önemlidir. Literatürde ilk olarak Shulman (1986) tarafından ortaya konulan "pedagojik alan bilgisi" bileşenleri arasından alan bilgisi bileşeni önemli bir yere sahiptir (Gökbulut, 2010). Alan bilgisine sahip bir öğretmenden, etkili bir öğretim yapması beklenebilir. Yapılan çalışmalarda, yukarıda belirtilenlere paralel olarak; etkili öğrenme-öğretme süreçlerine yönelik olan çalışmaların da alan bilgisi kapsamında ele alındığı görülmektedir (Ball vd., 2008; Toluk Uçar, 2011; Baki, 2013).

Sayfa 1442

Shulman (1986)'ın öğretmenin bilgisini ele aldığı çalışmasında; konu alan bilgisi, program bilgisi ve pedagojik alan bilgisi bileşenleri yer almaktadır (aktaran: Tanışlı, 2013). Konu alan bilgisi kavramı, ilgili alanda yer alan kavramlar ile olgular hakkında sahip olunan bilgi türünü ve bu kavram ile olguların hangi şartlarda geçerli olabileceği bilgisini içerse de Shulman'a (1986) göre, konu alan bilgisi, olguların ve kavram bilgisinin de ötesindedir (akt. Gökbulut, 2010). Program bilgisi kavramı, eğitim-öğretim programlarında yer alan kaynakların nasıl ve ne şekilde kullanılacağına yanı sıra bu kavramların farklı dönemlerde nasıl hayata geçirildiği ve aynı zamanda diğer öğrenme alanlarıyla olan ilişkisini ortaya koyan bir bilgi türü olarak ifade edilebilir. Pedagojik alan bilgisi ise; alan bilgisinin bir türüdür ve öğretilebilirlikle ilgilidir. (Ball vd., 2008; Gökbulut, 2010; Yavuz Mumcu, 2017).

Gökbulut'un (2010), Shulman (1986), Grosman (1990), Marks (1990) ve Cochran vd. (1993)'nden yola çıkarak oluşturduğu pedagojik alan bilgisi kapsamında, öğrencilerin anlama bilgisi de önemli görülmüştür.

Matematik eğitiminde yer alan kural ve kavramlarla ilgili etkili bir

öğretimsel açıklama gerçekleştirebilmek, matematiğin doğasına özgü pedagoji bilgisinin en önemli yapı taşlarından biridir (Toluk Uçar, 2011). Yapılacak etkili ve verimli öğretimsel açıklamalar sayesinde öğrencilerin konuyu daha iyi anlaması sağlanmış olacak ve ayrıca matematiksel açıklamaların düzenlemesi, uygun gösterimlerin kullanılması, işlemsel bilginin yanı sıra kavramsal bilginin de ön plana çıkarılmasıyla ilişki anlama gerçekleştirilecektir. Ayrıca Gökbulut'a (2010) göre, öğrencilerin anlama bilgisinin bir bölümünü de öğrenme zorlukları oluşturmaktadır.

Öğretmenin sahip olduğu mevcut alan bilgisi, ona belirli avantajlar sağlamaktadır. Bunlar; işlemlerin temelinde yer alan kavramları anlayabilmesi, değişik kavramların kendi içindeki ilişkilerini fark edebilmesi, kavramlar ve işlemler arasındaki ilişkiyi anlamayı sağlaması, matematiksel kavramları diğer disiplinlerle ve gerçek hayatla ilişkilendirmesi sayılabilir (Fennema ve Franke, 1992; akt. Baki, 2013). Ancak alan bilgisi kavramına ve içeriklerine, istenilen sayıda öğretmenin sahip olmadığından olacak ki; yapılan araştırmalar öğretmen ve öğretmen adayları tarafından gerçekleştirilen öğretimsel açıklamaların genel olarak ezber dayalı, kural ve işlem odaklı olduğunu ortaya koymaktadır (Toluk Uçar, 2011) üzerine yapılandırmaktadırlar. Öğrenci öğreneceği bilgileri, ön bilgileriyle karşılaştırıp sınıflandırır ve aralarında ilişki kurarak zihninde var olan şemalarını yeniden yapılandırır. Çocuğun güçlük yaşamasına neden olan bölüm, bu şemadaki bilgilerle daha önceki bilgiler arasında ilişki kuramaması, işlem bilgisinin ya da kuralların doğrudan verilmesi nedeniyle, bilgiyi ezberlemek zorunda kalmasıdır. Ezberlenen bu bilgilerin geri getirilmesi de zor olmaktadır. Bu yüzden çocuğun kendi bilgisini yapılandırmasına rehberlik etmek, düşüncelerini ortaya koymasına fırsatlar sağlamak önem kazanmaktadır.

İşlemleri anlama ve yapmada, çocukların sayı hissini kazanmış olmaları ve sayma becerileri önemli yer tutar. İşlem tekniği öğretilirken aceleci davranılmamalı, öncelikle hangi stratejinin çocuk tarafından daha iyi kullanıldığına dikkat edilmelidir. Öğrenci icadı stratejiler üzerinde çalışılmalıdır. Stratejileri kullanmada bireysel birikim önemlidir. Öğretmen sabırlı bir şekilde, çocukların düşüncelerini ortaya koymalarını ve paylaşımlarını teşvik etmelidir. Ayrıca çocuklar işlem yaparken sayılar arasında örüntü ve ilişki bulma konusunda cesaretlendirilmeli ve anlamlı öğrenmeye teşvik edilmelidir. Yeni bilgiler çocukların ön bilgilerine dayandırılmalıdır. Örneğin; çocuk daha önce toplama ve çıkarma arasındaki ilişkiyi bilir ve çıkarmada verilmeyen toplananı bulduğunu anlarsa, bu işlemlerde uzmanlaşması daha kolay olacaktır. (Örn: 5-3 ü

yaparken $3+?=5$ den yola çıkarak bulabilir). Aynı durum çarpma ve bölme işlemi için de geçerlidir. Benzer şekilde hali hazırda iki aynı sayıyı toplamayı öğrenen çocuklar, bu bilgiyi kolaylıkla "2xn" kombinasyonlarında da kullanabilirler (Örn: $2 \times 7 = 7 + 7 = 14$). İşlem becerisi kazanmak ve ustalaşmak çocuk açısından çok da kolay değildir, Öğretmenler, bu yolda çalışmalar yaparken çocukların çok sayıda hatasıyla karşılaşabilirler. Başka bir deyişle, çocuklar işlemleri yaparken kendilerinden çarpma veya toplama işlemi gerektiren, rakamların doğru yere yazılmasını gerektiren veya zihinsel çarpma gerektiren gibi birçok durumu doğru yapması beklenir. Dört işlemlerin aynı anlama gelen sembolik formların gerek matematiksel gerek ise sözel olarak gösterimlerinin çeşitlilik göstermesi öğrencilerin bir dört işleme ait sembolik formu öğrenirken zorluk yaşamasına neden olmaktadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse; bölme işlemi sırasında kullanılan sembolik ifadeler verilebilir. Bu sayıların okunuşunu ise farklı şekilde belirtebiliriz: "12'yi 3'e bölersek/paylaşırsak", "12'nin 3'e bölümü", "12 bölü 3", "12'yi 3'e bölme" şeklinde ifade edilebilir (Tertemiz, 2017). Vergnaud (1991) ve Brun, Lemoyne ve Portugais (1994) yaptıkları çalışmaları sonucunda öğrencilerin problem durumları ile karşılaştıklarında problemlerde geçen kavramlara tam anlam yükleyemedikleri için zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, çocuklar $3 + \square = 8$ işleminde \square yerine 11 yazabilirler. Çok sayıda çocuk $3+11$ 'in 8'e denk olmadığını bilir ancak yine de problemin anlamına odaklanmak yerine sembollere odaklanırlar. Artı işaretini gördüklerinde ve artının eklemek anlamına geldiğini fark ederler ve bu nedenle 3 ile 8'i toplarlar. Çocuklar çıkarma işlemlerinde de benzer davranışları sergilerler (akt. Varol ve Kubanç, 2012). Dinç Artut ve Tarım (2006)'a göre ise, çocukların aritmetik işlemlerde güçlük yaşamalarının önemli bir nedeni de basamak kavramının anlaşılabilmesidir. Basamak kavramı dört işlem becerisinde önemli yer tutmaktadır. Bu kavramın doğru bir şekilde öğrenilmemesi bununla ilişkili olan diğer kavramların da öğrenilmesine engel olmaktadır.

Hata analizi, öğrencilerin matematiksel işlem ve hesaplamalarda yaptıkları hataları belirlemek ve açıklamak için kullanılan informal bir değerlendirme tekniğidir (Gürsel, 2013). Öğrenme güçlüğü yaşamayan çocukların yaptıkları hatalar iyi analiz edildiğinde ve gerekli önlemler alındığında, öğrencilerin yaptıkları hataları kendi başlarına ya da çok az yardımla çözmeleri mümkündür. Çocuklar doğası gereği, matematik ilke ve kavramlarını unutabilirler ya da öğrenmek için daha güçlü güdülenmeye ihtiyaç duyabilirler. Öğrencinin sahip olduğu yanlış/hatalı öğrenmeler, kavram yanılgıları kötü alışkanlıklardır ve ustalaşmayı engeller. Bu nedenle

bu yanlışlar düzeltilmelidir. Temel bilgileri anlamlandırmak ve pratik yapmak, çocuğun yeterliliğe sahip olmasına yardım etmek için en etkili yoldur (Brady, 2006). Ancak işlem yapma becerisinde akıcılığın gelişmesi işlemsel yeterlik ve kavramsal anlama arasındaki ilişki ve balansı gerektirir. Diğer yandan anlamlandırılmadan çok defa tekrar edilen işlemsel metotlar çoğunlukla unutulmakta ya da yanlış hatırlanmaktadır (Russel, 2000). Çocukların aritmetik işlemlerde yaptıkları hataların çeşitlerini bilmek, onların problem çözerken izledikleri yaklaşımları incelemek açısından da son derece önemlidir. İşlemlerde hata yapan çocuklar yaptıkları hataları problem çözerken de tekrarlama eğilimindedirler. Öğrencilerin çalışma örneklerinin incelenmesi ve onlarla konuşmak, öğretmenlere hata türleri ve kaynakları konusunda ipucu sağlayacaktır (Tertemiz, 2017). Öğrencilerin daha önceki yaşantılarında geçirdiği deneyimler etkili bir şekilde kontrol edilmediği takdirde, bu durum işlemlerin sonuçlarında yanlışlıklara neden olacaktır. Ayrıca hataların teşhis edilmesinin yanı sıra hatayı giderici doğru stratejinin seçilmesi de büyük önem taşımaktadır. Hataları teşhis ederek çalışmak, öğretmene birçok açıdan zaman kazandırır. Hatalı işlemleri yeniden öğretmek yerine, hatayı giderici önlemler üzerinde durulması birçok yönden avantaj sağlayacaktır (Tertemiz, 2017). Burada hatanın giderilmesine yönelik uygun tedavi yolunun bilinmesi de önem taşımaktadır. İlgili literatür doğrultusunda bu çalışmanın amacı, "Sınıf öğretmeni adaylarının, ilkokul çocuklarının dört işlemle ilgili (toplama-çıkarma-çarpma ve bölme) yaptıkları hata türlerini tespit etme durumlarını ve bu hataların giderilmesine yönelik geliştirdikleri çözüm önerilerini" ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, çocukların aritmetik işlemlerle ilgili yaygın olarak yaptıkları hata türlerine yönelik, sınıf öğretmeni adaylarının matematiksel bilgileri ve çözüm önerileri nitel bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımına dayalı durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmasının, nasıl ve niçin sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayın derinlemesine incelenmesine olanak veren araştırma yöntemi olduğunu söylemek mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Çalışma Grubu

Araştırmaya Ankara'daki bir devlet üniversitenin sınıf öğretmenliği programında okuyan 86 sınıf öğretmeni adayı katılmış olup, katılımcılar

amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Katılımcılar, Matematik Öğretimi I dersini alan ve üçüncü sınıfa devam eden öğretmen adaylarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması amacı ile araştırmacılar tarafından öğretmen adaylarına toplama, çıkarma, çarpma ve bölme ile ilgili hata türlerini içeren dört tane sorudan oluşan soru-cevap formu oluşturulmuştur. Formda yer alan sorular şu şekildedir:

Aşağıda verilen dört işlemde öğrencilerin yaptıkları hataları teşhis ediniz ve bu hataları gidermek için yapacağınız öğretimsel açıklamanızı (ilkokul düzeyinde çocuklara açıklıyormuş gibi) gösteriniz ve ayrıntılı olarak açıklayınız.

Toplama İşlemi: $67+4= 111$ Çıkarma İşlemi: $524-298=374$

Çarpma İşlemi: $27 \times 4 = 108$ Bölme İşlemi: $40:4=10$

Verilerin Analizi

Bu çalışma kapsamında toplanan verileri analiz etmek için betimsel analiz tekniği uygulanmıştır. Betimsel analiz tekniğinde kavramsal çerçeveye temel oluşturacak kodlar önceden belirlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışma kapsamında, Gökkurt, Şahin, Soylu ve Soylu (2013, s.724) tarafından oluşturulan ve Tablo 1’de sunulan kodlar ve kategoriler kullanılmıştır.

Tablo 1: Kategoriler ve Kodlar

Kategoriler	Kodlar
1. Hatayı tespit edememe	1a. Hatayı yanlış tespit etme veya cevapsız bırakma
2. Hatayı kısmen doğru tespit etme	2a. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok
	2b. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve yanlış çözüm önerisi getirme
	2c. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme
	2d. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme

3. Hatayı doğru tespit etme	3a. Hatayı doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok
	3b. Hatayı doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme
	3c. Hatayı doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme

Çalışma kapsamında kullanılan kodlar ve kategoriler okuyucular tarafından anlaşılabilir olması için detaylı olarak açıklanmıştır. Bunlar; Hatayı tespit edememe: Öğretmen adaylarının soruda yer alan hatayı tespit edemediği veya yanlış tespit ettiği durumlar için kullanılmaktadır.

Hatayı kısmen doğru tespit etme: Öğretmen adaylarının soruya tam olarak uygun veya beklentiler doğrultusunda bir cevap veremediği durumlar için kullanılmaktadır.

Hatayı doğru tespit etme: Öğretmen adaylarının sorulan soruya tamamen doğru ve istenilen şekilde cevap verdikleri durumlar için kullanılmaktadır (Gökkurt vd., 2013). Ayrıca öğretmen adaylarının, var olan hatayı gidermeye yönelik yaptıkları çözüm önerilerinde, hangi yolları kullandıkları da tespit edilmiştir.

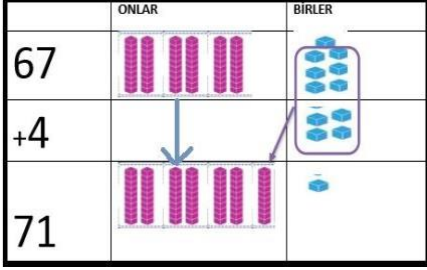
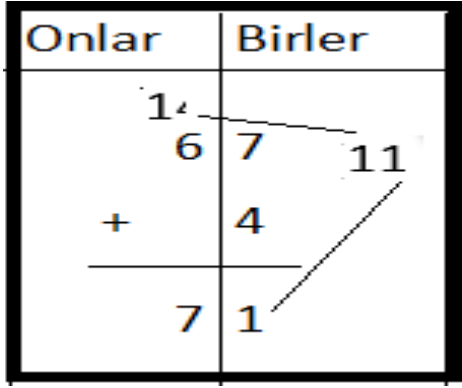
Sayfa 1447

Bu yollar;

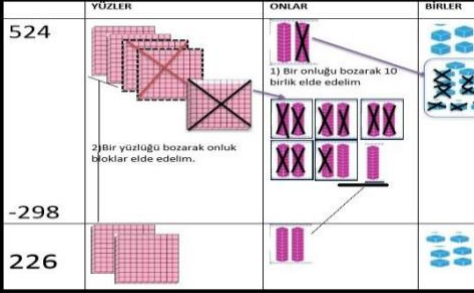
- Modelleyerek gösterme,
- Basamaklara dayalı gösterme,
- İşlem üzerinde gösterme,
- İşlemsel bilgiye dayalı açıklama, şeklindedir.

Öğretmen adayı, hatayı gidermeye yönelik sadece işlemin doğrusunu yapıp bırakmışsa işleme dayalı gösterim ya da sadece işlemsel bilgiye dayalı açıklama, basamaklara dayalı gösterim, modelleyerek gösterim yollarından birini /birkaçını tercih ettiyse her bir gösterim frekans (f) olarak hesaplanmıştır. Bunlara ilişkin örnekler aşağıdaki şekillerde verilmiştir.

Şekil 1: Toplama İşlemi: $67+4=71$

	<table border="1" data-bbox="810 277 1216 595"><tr><td>67</td><td>6 onluk</td><td>7 birlik</td></tr><tr><td>+ 4</td><td></td><td>4 birlik</td></tr><tr><td>71</td><td>6 onluk</td><td>11 birlik</td></tr><tr><td></td><td>7 onluk</td><td>1 birlik</td></tr></table>	67	6 onluk	7 birlik	+ 4		4 birlik	71	6 onluk	11 birlik		7 onluk	1 birlik
67	6 onluk	7 birlik											
+ 4		4 birlik											
71	6 onluk	11 birlik											
	7 onluk	1 birlik											
Modelleme	Basamaklara dayalı gösterim												
	<p>Toplama işlemi yaparken her basamak kendi değerinin altına yazılarak işlem yapılır. Birler basamağındakiler kendi arasında toplanır, onlar basamağındakiler kendi arasında toplanır. Bu işlemde de 67 ile 4'ü toplarken basamaklara dikkat etmeliyiz. 67'nin 7'si e 4 birler basamağındadır ve kendi aralarında toplanır. İkisini topladığımızda 11 birlik elde ederiz. 10 birlik 1 onluk yaptığı için geriye kalan birliği yani 1'i birlik kısmına yazarız elimizde kalan 1 onluğu elde olarak onlar basamağına götürürüz. İşlemimizde Onlar basamağında sadece 6 vardır, bir de 1 onluk elimizi 6'ya eklersek 7 onluk bulmuş oluruz. Yani 7 onluk ve 1 birlikten oluşan 71 sonucuna ulaşırız.</p>												
İşlem üzerinde gösterme	İşlemsel bilgiye dayalı açıklama												

Şekil 2: Çıkarma İşlemi: $524-298=226$

	<table border="1" data-bbox="753 1370 1366 1653"><tr><td>524</td><td>(4 yüzlük)</td><td>(10 onluk)</td><td>(10 birlik)</td></tr><tr><td>-298</td><td>2 yüzlük</td><td>9 onluk</td><td>8 birlik</td></tr><tr><td>226</td><td>2 yüzlük</td><td>2 onluk</td><td>6 birlik</td></tr></table>	524	(4 yüzlük)	(10 onluk)	(10 birlik)	-298	2 yüzlük	9 onluk	8 birlik	226	2 yüzlük	2 onluk	6 birlik
524	(4 yüzlük)	(10 onluk)	(10 birlik)										
-298	2 yüzlük	9 onluk	8 birlik										
226	2 yüzlük	2 onluk	6 birlik										
Modelleme	Basamaklara dayalı gösterim												

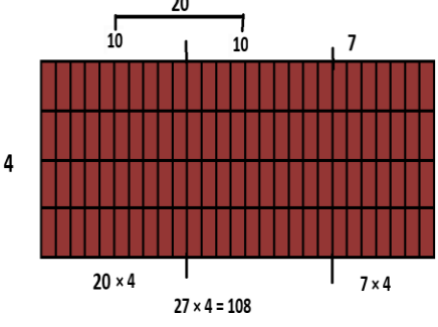
Yüzler	Onlar	Birler
5 4 - 2	21 11 9	4 14 8
2	2	6

İşlem üzerinde gösterme

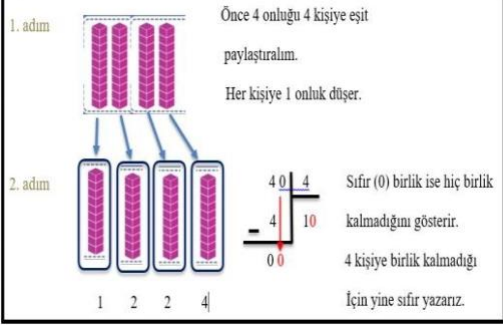
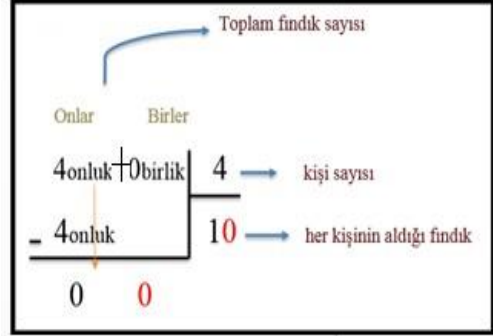
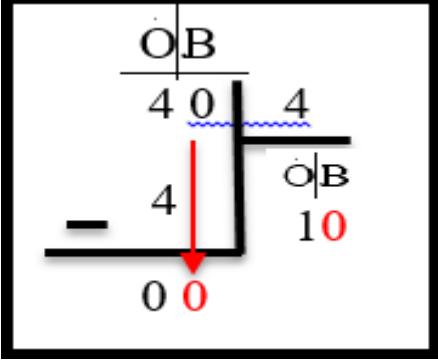
Çıkarma işleminde eksilen, çıkan ve fark kavramları önemlidir. Üste yazılan sayı eksileceği için eksilen deriz, altına yazdığımız sayı ise çıkan sayımızdır. Sonuca da fark deriz. Bu sıraya dikkat edilmelidir. Ve ikinci dikkat edilmesi gereken büyük sayıdan küçük sayıyı çıkardığımızdır. Eğer eksilendeki sayı örnekteki gibi çikandan küçük ise bir büyük basamaktan onluk veya yüzlük bozarak işlemi yaparız. Bu işlemde 4 birlikten 8 birlik çıkarılamayacağı için onluklardan 1 onluk bozarız ve 14 birliğimiz olur. 14 birlikten 8 birlik çıkarırsak 6 birliğimiz kalır. Onluklara baktığımızda 1 onluğu bozduğumuz için geriye 1 onluğumuz kaldı. 1 onlukta 9 onluk çıkmayacağı için yüzler basamağından 1 yüzlük bozarak 10 tane onluk elde ederiz. 1 onluk bizde kalmıştı 10 onluğu da alınca 11 onluğumuz oldu. Şimdi 11 onlukta 9 onluğu çıkararak 2 onluk kaldığını bulabiliriz. Son olarak 5 yüzlüğümüz vardı ama 1 tanesini onluğa çevirdiğimiz için geriye 4 yüzlüğümüz kalmış oldu. 4 yüzlükten de 2 yüzlük çıkarırsak geriye 2 yüzlüğümüz kalır. Bu şekilde 2 yüzlük, 2 onluk ve 6 birlikten oluşan 226 sayımıza ulaşırız. Yani fark 226'dır.

İşlemsel bilgiye dayalı açıklama

Şekil 3: Çarpma İşlemi: $27 \times 4 = 108$

 <p>Modelleme</p>	<table border="1" data-bbox="869 347 1284 638"><thead><tr><th>Yüzler</th><th>Onlar</th><th>Birler</th></tr></thead><tbody><tr><td></td><td>(2 onluk)</td><td>$7 \times 4 = 28$ birlik (2 onluk + 8 birlik)</td></tr><tr><td></td><td>2 onluk</td><td>7 birlik $2 \times 4 = 8$ onluk</td></tr><tr><td></td><td>x</td><td>4 birlik $8 + 2 = 10$ onluk (1 yüzlük)</td></tr><tr><td>1 yüzlük</td><td>0 onluk</td><td>8 birlik</td></tr></tbody></table> <p>Basamaklara dayalı gösterme</p>	Yüzler	Onlar	Birler		(2 onluk)	$7 \times 4 = 28$ birlik (2 onluk + 8 birlik)		2 onluk	7 birlik $2 \times 4 = 8$ onluk		x	4 birlik $8 + 2 = 10$ onluk (1 yüzlük)	1 yüzlük	0 onluk	8 birlik
Yüzler	Onlar	Birler														
	(2 onluk)	$7 \times 4 = 28$ birlik (2 onluk + 8 birlik)														
	2 onluk	7 birlik $2 \times 4 = 8$ onluk														
	x	4 birlik $8 + 2 = 10$ onluk (1 yüzlük)														
1 yüzlük	0 onluk	8 birlik														
<table border="1" data-bbox="303 739 694 1019"><thead><tr><th>Yüzler</th><th>Onlar</th><th>Birler</th></tr></thead><tbody><tr><td></td><td>+ (2)</td><td></td></tr><tr><td></td><td>2</td><td>7</td></tr><tr><td></td><td>x</td><td>4</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>8</td></tr></tbody></table> <p>İşlem üzerinde gösterme</p>	Yüzler	Onlar	Birler		+ (2)			2	7		x	4	1	0	8	<p>Çarpma işleminde bir sayının kaç kere tekrarladığını düşünmeliyiz. Bu işlemde 27 sayısı ile 4'ü çarpmak; 27'nin 4 katını bulmak demektir. Yani 4 tane 27'yi toplamak ile aynı anlama gelmektedir. Çarpma işleminde 2. Çarpandaki 4 sayısı sırasıyla 1. Çarpandaki önce birler basamağındaki sonra onlar basamağındaki sayı ile çarpılır. 4 ile 7'yi çarptığımızda 28 birlik buluruz. 8'i birler basamağına yazıp 2 onluğu elde olarak onlar basamağına yazarız. 4 ile tekrar onlar basamağındaki 2'yi çarparız 8 onluk elde ederiz ve elde olan 2 onluğu da üzerine ekleriz. 10 onluk buluruz. 10 onluk 1 yüzlük yaptığı için yüzler basamağına 1 yazıp onlar basamağına da 0 yazılır. Çünkü 10 onluğu yüzlüğe çevirdiğimiz için geriye onluk kalmaz. Burda dikkat edilmesi gereken sırasıyla birler basamağından başlayarak çarpmak ve edeyiz bulduğumuz sayı ile çarpmak değil üzerine eklemektir.</p> <p>İşlemsel bilgiye dayalı açıklama</p>
Yüzler	Onlar	Birler														
	+ (2)															
	2	7														
	x	4														
1	0	8														

Şekil 4: Bölme İşlemi: $40:4=10$

 <p>1. adım</p> <p>Önce 4 onluğu 4 kişiye eşit paylaştıralım. Her kişiye 1 onluk düşer.</p> <p>2. adım</p> <p>Sıfır (0) birlik ise hiç birlik kalmadığını gösterir. 4 kişiye birlik kalmadığı için yine sıfır yazılır.</p> <p>Modelleme</p>	 <p>Toplam fındık sayısı</p> <p>Onlar Birler</p> <p>4 onluk + 0 birlik = 4 kişi sayısı</p> <p>4 onluk = 10 her kişinin aldığı fındık</p> <p>Basamaklara dayalı gösterme</p>
 <p>İşlem üzerinde gösterme</p>	<p>Bölme işlemine onluklardan başlarız. 4 onluğu 4 kişiye paylaşırsak, her kişiye 1 tane onluk düşer bu yüzden bölüm kısmına '1' yazılır. 1 onluk ile 4'ü çarpıp 4 onluğu onlar basamağının altına yazıp çıkarma işlemini yaparız. 4 onlukta 4 onluk çıkarsa sıfır kalır. Bölünenin birler basamağındaki Sıfırı (0) da yine 4 kişiye paylaştığımızı unutmayalım. Sıfır (0), hiç fındık olmadığı anlamına geldiğinden, paylaşılacak fındık da yoktur deriz. Yani herkese sıfır birlik düşer. Bölüm kısmının birler basamağına da sıfırı (0) yazılır ve bu hiç birlik vermediğimizi gösterir. Böylece işlem tamamlanır.</p> <p>İşlemsel bilgiye dayalı açıklama</p>

BULGULAR

Bu bölümde elde edilen veriler doğrultusunda, öğretmen adaylarının, öğrencilerin yapmış oldukları hataları tespit edebilme ve bu hataların giderilmesine yönelik çözüm önerilerinden oluşan bulgular yer almaktadır. Bu doğrultuda, toplanan veriler, önceden belirlenen kodlar ve kategorilere göre sınıflandırılarak frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış ve tablolar şeklinde verilmiştir.

1. Toplama İşleminde Yapılan Hatanın Tespiti ve Hatanın Giderilmesine Yönelik Önerilen Çözümler

Sınıf öğretmeni adaylarına, toplama işlemine yönelik çocukların yaptığı " $67+4=111$ " işlemi verilerek, bu işlemde yapılan hatayı teşhis etmeleri, giderilmesine yönelik çözüm önerisi getirmeleri ve öğretimsel açıklama yapmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Toplama İşleminde Yapılan Hatayı Tespit Etme Durumları

Kategoriler	Kodlar	f	%
1. Hatayı tespit edememe	1a. Hatayı yanlış tespit etme veya cevapsız bırakma	1	1.2
2. Hatayı kısmen doğru tespit etme	2c. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	6	6.9
	2d. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	22	25.6
3. Hatayı doğru tespit etme	3a. Hatayı doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	1	1.2
	3b. Hatayı doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	25	29.1
	3c. Hatayı doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	31	36.0
Toplam		86	100

Sayfa 1452

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 31'inin (%36) toplama işlemi sorusundaki hatayı doğru olarak tespit ettikleri ve tamamen doğru çözüm önerisi getirdikleri görülmektedir. Hatayı yanlış tespit eden veya cevapsız bırakan öğretmen adayı sayısı ise sadece 1(%1,2) olarak tespit edilmiştir. Adaylardan 22 kişi (%25,6) ise yapılan hatayı kısmen doğru tespit etmesine rağmen tamamen doğru çözüm önerisi getirmiştir.

Tablo 3: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Toplama İşleminde Yapılan Hatayı Gidermede Önerdikleri Yollar

Öneriler	F	%
İşlem üzerinden gösterme	8	9.5
İşlemsel bilgiye dayalı açıklama	18	21.4
Basamaklara dayalı gösterme	13	15.5
Modelleyerek gösterme	45	53.6
Toplam	84	100

Tablo 3’te, toplama işlemi sorusunda var olan hatanın giderilmesine yönelik olarak öğretmen adaylarının sundukları çözüm önerilerinde kullandıkları yolların, frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Buna göre adayların yarısından fazlası 45 kişi (%53,6) modelleyerek gösterme yolunu tercih ederken, 18 kişi (%21,4) işlemsel bilgiye dayalı açıklama, 13 kişi (%15,5) basamaklara dayalı gösterme ve 8 kişi (%9,5) ise işlem üzerinde gösterme yolunu tercih etmiştir.

2. Çıkarma İşleminde Yapılan Hatanın Tespiti ve Hatanın Giderilmesine Yönelik Önerilen Çözümler

Sınıf öğretmeni adaylarına, çıkarma işlemine yönelik çocukların yaptığı “524-298=374” işlemi verilerek, bu işlemde yapılan hatayı teşhis etmeleri, giderilmesine yönelik çözüm önerisi getirmeleri ve öğretimsel açıklama yapmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çıkarma İşleminde Yapılan Hatayı Tespit Etme Durumları

Kategoriler	Kodlar	f	%
1. Hatayı tespit edememe	1a. Hatayı yanlış tespit etme veya cevapsız bırakma	2	2.3
	2c. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	3	3.5
2. Hatayı kısmen doğru tespit etme	2d. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	2	2.3
	3a. Hatayı doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	4	4.7
3. Hatayı doğru tespit etme	3b. Hatayı doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	31	36.0
	3c. Hatayı doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	44	51.2
Toplam		86	100

Tablo 4 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 44’ünün (%51,2) çıkarma işlemi sorusundaki hatayı doğru olarak tespit ettikleri ve tamamen doğru çözüm önerisi getirdikleri görülmektedir. Hatayı yanlış tespit eden veya cevapsız bırakan öğretmen adayı sayısı ise sadece 2(%2,3) olarak tespit edilmiştir. Yine tablodan da anlaşılacağı gibi hatayı doğru tespit edip, öğretimsel açıklamada kısmen doğru çözüm

önerisi getiren öğretmen adayı sayısı ise 31'dir (%36).

Tablo 5: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çıkarma İşleminde Yapılan Hatayı Gidermede Önerdikleri Yollar

Öneriler	F	%
İşlem üzerinden gösterme	12	15
İşlemsel bilgiye dayalı açıklama	12	15
Basamaklara dayalı gösterme	14	17.5
Modelleyerek gösterme	42	52.5
Toplam	80	100

Tablo 5'te, çıkarma işleminde var olan hatanın giderilmesine yönelik olarak, öğretmen adaylarının sundukları çözüm önerilerinde kullandıkları yolların, frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Buna göre adayların en fazla 42 kişi ile (%52,5) modelleyerek gösterme yolunu, en az ise 12'şer kişi ile (%15) işlem üzerinden gösterme ve işlemsel bilgiye dayalı açıklama yolunu tercih etmişlerdir. Adaylardan 14 kişinin ise (%17,5) basamaklara dayalı gösterme yolunu tercih ettiği görülmüştür.

Sayfa 1454

3. Çarpma İşleminde Yapılan Hatanın Tespiti ve Hatanın Giderilmesine Yönelik Önerilen Çözümler

Sınıf öğretmeni adaylarına, çarpma işlemine yönelik çocukların yaptığı "27x4=168" işlemi verilerek, bu işlemde yapılan hatayı teşhis etmeleri, giderilmesine yönelik çözüm önerisi getirmeleri ve öğretimsel açıklama yapmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 6: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çarpma İşleminde Yapılan Hatayı Tespit Etme Durumları

Kategoriler	Kodlar	f	%
1. Hatayı tespit edememe	1a. Hatayı yanlış tespit etme veya cevapsız bırakma	5	5.8
	2a. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	1	1.2
2. Hatayı kısmen doğru tespit etme	2c. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	3	3.5
	2d. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	4	4.7

3. Hatayı doğru tespit etme	3a. Hatayı doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	5	5.8
	3b. Hatayı doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	46	53.4
	3c. Hatayı doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	21	24.4
Toplam		86	100

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 21'inin (%24,4) çarpma işlemi sorusundaki hatayı hem doğru olarak tespit ettikleri hem de tamamen doğru çözüm önerisi getirdikleri görülmektedir. Hatayı yanlış tespit eden veya cevapsız bırakan öğretmen adayı sayısı ise sadece 5(%5,8) olarak tespit edilmiştir. Bu adayların çözüm önerilerine ilişkin öğretimsel açıklamaları dikkate alındığında, hatayı doğru tespit eden ve kısmen doğru çözüm önerisi getirenlerin 46 kişi ile (%53,4) çoğunlukta olduğu ve hatayı kısmen doğru tespit edip tamamen doğru çözüm önerisi getiren ise 4 kişi (%4,7) olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çarpma İşleminde Yapılan Hatayı Gidermede Önerdikleri Yollar

Öneriler	f	%
İşlem üzerinden gösterme	10	13.3
İşlemsel bilgiye dayalı açıklama	30	40.0
Basamaklara dayalı gösterme	17	22.7
Modelleyerek gösterme	18	24.0
Toplam	75	100

Tablo 7'de, çarpma işleminde var olan hatanın giderilmesine yönelik olarak, öğretmen adaylarının sundukları çözüm önerilerinde kullandıkları yolların frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Buna göre adayların en fazla 30 kişi ile (%40) işlemsel bilgiye dayalı açıklama yolunu, en az ise 10 kişi ile (%13,3) işlem üzerinden gösterme yolunu tercih ettikleri tespit edilmiştir. Adaylardan 18 kişi (%24) modelleyerek gösterme yolunu, 17 kişi (%22,7) ise basamaklara dayalı gösterme yolunu tercih etmiştir.

4. Bölme İşleminde Yapılan Hatanın Tespiti ve Hatanın Giderilmesine Yönelik Önerilen Çözümler

Sınıf öğretmeni adaylarına, bölme işlemine yönelik çocukların yaptığı "40:4=1" işlemi verilerek, bu işlemde yapılan hatayı teşhis etmeleri, giderilmesine yönelik çözüm önerisi getirmeleri ve öğretimsel açıklama yapmaları istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Tablo 8: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bölme İşleminde Yapılan Hatayı Tespit Etme Durumları

Kategoriler	Kodlar	f	%
1. Hatayı tespit edememe	1a. Hatayı yanlış tespit etme veya cevapsız bırakma	9	10.4
	2a. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	3	3.5
2. Hatayı kısmen doğru tespit etme	2c. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	20	23.3
	2d. Hatayı kısmen doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	5	5.8
3. Hatayı doğru tespit etme	3a. Hatayı doğru tespit etme ve çözüm önerisi yok	4	4.6
	3b. Hatayı doğru tespit etme ve kısmen doğru çözüm önerisi getirme	36	41.9
	3c. Hatayı doğru tespit etme ve tamamen doğru çözüm önerisi getirme	9	10.4
Toplam		86	100

Sayfa 1456

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmen adaylarının 9'unun (%10,4) bölme işlemi sorusundaki hatayı hem doğru olarak tespit ettikleri hem de tamamen doğru çözüm önerisi getirdikleri görülmektedir. Hatayı yanlış tespit eden veya cevapsız bırakan öğretmen adayı sayısı ise yine 9 (%10,4) olarak tespit edilmiştir. Bu adayların çözüm önerilerine ilişkin öğretimsel açıklamaları dikkate alındığında; hatayı doğru tespit eden ve kısmen doğru çözüm önerisi getirenlerin 36 kişi ile (%41,9) çoğunlukta olduğu ve hatayı kısmen doğru tespit edip tamamen doğru çözüm önerisi getirenlerin ise 5 kişi (%5,8) olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bölme İşleminde Yapılan Hatayı Gidermede Önerdikleri Yollar

Öneriler	F	%
İşlem üzerinden gösterme	5	7.1
İşlemsel bilgiye dayalı açıklama	23	32.9
Basamaklara dayalı gösterme	5	7.1
Modelleyerek gösterme	37	52.9
Toplam	70	100

Tablo 9’da bölme işleminde var olan hatanın giderilmesine yönelik olarak, öğretmen adaylarının sundukları çözüm önerilerinde kullandıkları yolların frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Buna göre adayların en fazla 37 kişi ile (%52,9) modelleyerek gösterme yolunu, en az ise 5’er kişi ile (%7,1) işlem üzerinden gösterme ve basamaklara dayalı gösterme yolunu tercih etmişlerdir. Adaylardan 23’ü ise (%32,9) işlemsel bilgiye dayalı açıklama yolunu seçmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, sınıf öğretmeni adaylarının öğrencilerin doğal sayılarla dört işlem konusunda yaptıkları hataları teşhis etme durumları, hataların giderilmesine yönelik önerileri ve öğretimsel açıklamaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmen adaylarının büyük bir bölümünün, öğrencilerin aritmetik işlemlerle ilgili sorularda yaptıkları hataları doğru bir şekilde tespit ettikleri görülmüştür. Çalışmada ulaşılan bu sonuca göre, öğretmen adaylarının öğrenci hatalarını tespit edebilme seviyelerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Her bir soru için analiz edildiğinde ise, adayların, çıkarma ve çarpma işlemlerini içeren sorulardaki hataları tespit etmede daha yüksek bir başarı sergiledikleri görülmektedir. Toplama ve bölme işlemlerini içeren sorulardaki hataları tespit etmede ise daha düşük bir başarı göstermişlerdir.

Ayrıca çalışmada, sınıf öğretmeni adaylarının öğrenci hatalarının düzeltilmesine yönelik yaptıkları çözüm önerilerinde hangi yolları kullandıkları da tespit edilmiştir. Buna göre adayların büyük bir bölümü modelleyerek gösterme yolunu tercih etmiştir. Bu yolu işlemsel bilgiye dayalı açıklama yolu ve basamaklara dayalı gösterme yolu takip etmiştir. Adayların en az kullandıkları öğretim yolu ise işlem üzerinden gösterme yoludur. Öğretmen adaylarının çözüm önerilerindeki farklı

temsiller, öğrencilerin matematiksel kavramları anlamalarında ve anladıklarını içselleştirmelerinde önemli rol oynayacaktır (Sarı, 2020). Ayrıca farklı temsillerle sağlanacak deneyimler, matematiksel fikirlerin somutlaştırılmasını sağlarken bir taraftan kavramsal ve işlemel anlayış kazandırmakta diğer taraftan ilişkisel anlamaya da katkıda bulunmaktadır (Sarı, 2020).

Bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarının dört işlem konusu ile ilgili yapılan hataların tespitine yönelik yeterli seviyede oldukları söylenebilir. Ancak var olan hataların giderilmesine yönelik olarak yapılan çözüm önerilerine gelindiğinde ise öğretmen adaylarının, toplama ve çıkarma işlemlerinde çocukların yaptıkları hataların giderilmesine yönelik olarak yaptıkları öğretimsel açıklamalarda, çarpma ve bölme işlemlerinde yaptıkları öğretimsel açıklamalara göre daha iyi durumda oldukları söylenebilir. Benzer şekilde Baki (2013)'de gerçekleştirdiği çalışmada, sınıf öğretmeni adaylarına dönem sonu sınavında sorulan sorulardan biri olan "Basamak tablosunu kullanarak 4057:15 bölme işlemini öğrencilerinize açıklıyormuş gibi yapınız" sorusuna öğrencilerin verdikleri cevapların alan bilgisi ve alanı öğretme bilgisi yönünden değerlendirilmesini amaçlamıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda öğretmen adaylarının yarısından fazlasının işlemi doğru yaptığı ancak üçte birinin işlemi yapamadıkları görülmüştür. Ayrıca bölme işlemini doğru bir şekilde yapan öğretmen adaylarının çoğunun bölme algoritmasını anlamış oldukları ve uygun öğretimsel açıklamalar yapabildikleri görülsede bölme işleminin basamaklara dayalı algoritmasının, matematiksel anlamını açıklayamadıkları gibi öğretimsel açıklamaların da yetersizlikler tespit edilmiştir. Kubanç (2012) yaptığı çalışmada; ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin matematikte dört işlem konusu ile ilgili yaşadıkları zorlukları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda çocukların çıkarma işlemi gerektiren sorularda toplama işlemi gerektiren sorulara oranla daha çok zorluk yaşadıkları görülmüştür. Yine bu öğrencilerin çarpma işlemine göre bölme işleminde daha çok zorluk yaşadıkları saptanmıştır. Doğan (2002), çalışmasında ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin (ikinci ve üçüncü sınıf), doğal sayılarda dört işlemle ilgili yaptıkları hata türlerini tespit etmeye çalışmıştır. Bu hata türlerine ulaşmak için öğrenci defterlerinin incelenmesi, çalışma kâğıtlarının incelenmesi, teşhis testleri ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Gerçekleştirilen çalışma sonucunda, çocukların eldeli toplama işlemi yaparken ve çıkarma işleminde onluk bozarken sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Çarpma işleminde daha fazla hata oranı tespit edilmiş olup,

bunun nedeni olarak ise bu işlemin diğer işlemlere göre daha fazla karmaşık olması ve içerisinde birçok kuralı barındırması olarak açıklanmıştır. En çok hatanın çarpma işleminde yapıldığı daha sonra sırasıyla bölme, çıkarma ve toplama işlemlerinde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eldeki çalışmada da öğretmen adaylarının çarpma işlemine yönelik hatanın giderilmesinde, işleme dayalı açıklama yapmak isteme ya da işlem üzerinde gösterme sonucu, çocukların hatalarının kaynağının öğrenme-öğretme sürecinden kaynaklandığını düşündürebilir.

Doğan, (2002) ve Kubanç'ın (2012); ilkokul öğrencilerinin dört işlem konusunda ve özellikle çarpma ile bölme işlemlerinde yaşadıkları zorlukların tespit edilmesine yönelik olarak yaptıkları çalışma sonuçlarında, çarpma ve bölme işlemlerinin, toplama ve çıkarma işlemlerine göre daha kompleks bir yapıya sahip olduklarını ifade etmeleri, eldeki bu çalışmada da öğretmen adaylarının çarpma ve bölme işlemlerinde yaptıkları öğretimsel açıklamalarda hataların giderilmesine yönelik önerdikleri sınırlı yollarda kendisini göstermektedir. Ayrıca Baki (2013) çalışmasında, öğretmen adaylarının bölme konusu ile ilgili öğretimsel açıklama yapmakta sorun yaşadıkları sonucu, eldeki çalışmada da çok az sayıda öğretmen adayının doğru öğretimsel açıklama yapma sonucunu destekler niteliktedir. Özetle, özellikle ilkokul öğrencilerinin çarpma ve bölme işlemlerinde yaşadıkları sorunlar ve öğretmen adaylarının bölme işlemi konusundaki öğretimsel açıklamalarının yetersiz oluşu, bu çalışmanın sonuçlarıyla görülen benzerlikler olarak ifade edilebilir.

Teşhis, uygun olarak yapıldığında güçlü bir öğretim arkadaşı olabilir. Öğrencinin eksik ya da hata yaptığı durumlar belirlenerek, her bir öğrencinin varolan zayıf alanları, gelişime ihtiyacı olan alanları ve gerçek potansiyel gelişimi bir profile çizilebilir. Matematik öğretimine bu şekilde yaklaştığımızda her bir öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını daha iyi karşılamamız mümkün olacaktır. Hatalar erken dönemde belirlenip, etkili bir şekilde düzeltilmediği takdirde ileri yaşlarda bu durum ya çok zor düzeltilmekte ya da hiç düzeltilmemektedir. (Tertemiz, 2017).

Sonuç olarak; çocukların dört işlem ilgili yaptıkları hatalar dikkate alındığında, öğretmenlere büyük görevler düştüğü söylenebilir. Öğretmenlerin iyi bir mesleki kariyere sahip olmasının yanı sıra, görevinin sorumluluklarını tam olarak taşıması da önemli görülmektedir. Öğretmenlerin işlem öğretiminde yalnızca algoritmik/işlemsel bilgi vermek yerine kavramsal anlamaya da yer

vermesi önem taşımaktadır. Öğretmenler, öğrencilerinin kendi matematiksel fikirlerini geliştirmelerini amaçladığında, onların kullandıkları yolların ve yaptıkları hataların farkında olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Baki, M. (2013). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bölme İşlemi ile İlgili Matematiksel Bilgileri ve Öğretimsel Açıklamaları. *Eğitim ve Bilim* 38(167), 300-311.

Ball, D. L., Thames, M. H. & Phelps, G. (2008). Content Knowledge for Teaching: What Makes It Special?. *Journal of Teacher Education* 59(5), 389-407.

Brady, R. R. (1991). A Close Look at Student Problem Solving and the Teaching of Mathematics: Predicaments and Possibilities. *School Science and Mathematics* 91(4), 144-149.

Dinç Artut, P. & Tarım, K. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Basamak Değer Kavramını Anlama Düzeyleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi* 2(1), 26-36.

Doğan, A. (2002). *Doğal Sayılarla İlgili Dört İşlemde İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerinin Yaptıkları Hata Türleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Gökkurt, B., Şahin, Ö., Soylu, Y. & Soylu, C. (2013). Öğretmen Adaylarının Kesirlerle İlgili Pedagojik Alan Bilgilerinin Öğrenci Hataları Açısından İncelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences* 5(3), 719-735.

Gürsel, O. (2013). Matematik öğretimi. İ. H. Diken (Ed.). *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (s. 443-476). Ankara: Pegem Akademi.

Kubanç, Y. (2012). *İlköğretim 1., 2. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Matematikte Dört İşlem Konusunda Yaşadığı Zorluklar ve Çözüm Önerileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Olivier, A. (1989). *Handling Pupil's Misconceptions*. Presidential Address Delivered at the Thirteen National Convention on Mathematics, Physical Science and Biology Education, Pretoria, 3-7 July.

Russel, S. J. (2000). Developing Computational Fluency with Whole Numbers. *Teaching Children Mathematics* 7(3), 154-158.

Sarı, M. H. (2020). Matematiksel Bilginin Farklı Temsilleri. V. Toptaş, S. Olkun, S. Çekirdekçi & M. H. Sarı (Ed.). *İlkokulda matematik öğretimi* içinde (s. 17-44). Ankara: Vizetek

Tanışlı, D. (2013). İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının Pedagojik Alan Bilgisi Bağlamında Sorgulama Becerileri ve Öğrenci Bilgileri. *Eğitim ve Bilim 38(169)*, 80-95.

Tertemiz, N. (2017). *Matematikte Öğretimsel Stratejiler (Problem Çözme-Doğal Sayılar-Doğal Sayılarla Dört İşlem)*. Ankara: Eğiten Kitap.

Toluk Uçar, Z. (2011). Öğretmen Adaylarının Pedagojik İçerik Bilgisi: Öğretimsel Açıklamalar. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education 2(2)*, 87-102.

Varol, F. & Kubanç, Y. (2012). Öğrencilerin Dört İşlemde Yaşadıkları Aritmetik Güçlükler. *Turkish Studies 7(1)*, 2067-2074.

Yavuz Mumcu, H. (2017). Pedagojik Alan Bilgisi Bağlamında Öğretmen Adaylarının Kesirlerle İlgili Kavram Yanılgılarını Giderme Yeterliklerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 6(3)*. 1264-1292.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Öğretmen yeterlikleri incelendiğinde, ön plana çıkan kavramların; konu alan bilgisi, program bilgisi ve pedagojik alan bilgisi olduğu görülmektedir. İyi bir öğretmenin öğrenme-öğretme sürecinde öğretimi nasıl gerçekleştireceği, sahip olduğu alan bilgisini öğretim ortamlarında ne şekilde aktaracağı, öğrenmeye yönelik istenmeyen durumlarla nasıl başa çıkacağı, öğretim stratejileri bilgi ve becerisi, öğrenciyi tanıma ve program bilgisi gibi farklı bir dizi bilgi ve beceriye sahip olması önemlidir. Matematik eğitiminde yer alan kural ve kavramlarla ilgili etkili bir öğretimsel açıklama gerçekleştirebilmek, matematiğin doğasına özgü pedagoji bilgisinin en önemli yapı taşlarından biridir. Yapılacak etkili ve verimli öğretimsel açıklamalar sayesinde öğrencilerin konuyu daha iyi anlaması sağlanmış olacak ve ayrıca matematiksel açıklamaların düzenlemesi, uygun gösterimlerin kullanılması, işlemsel bilginin yanı sıra kavramsal bilginin de ön plana çıkarılmasıyla ilişkisel anlama gerçekleştirilecektir. İşlemleri anlama ve yapmada, çocukların sayı hissini kazanmış olmaları ve sayma becerileri önemli yer tutar. İşlem tekniği öğretilirken aceleci davranılmamalı, öncelikle hangi stratejinin çocuk tarafından daha iyi kullanıldığına dikkat edilmelidir. Öğrenci icadı stratejiler üzerinde çalışılmalıdır. Stratejileri kullanmada bireysel birikim önemlidir. Öğretmen sabırlı bir şekilde, çocukların düşüncelerini ortaya koymalarını ve paylaşımlarını teşvik etmelidir. Ayrıca çocuklar işlem yaparken sayılar arasında örüntü ve ilişki bulma konusunda

cesaretlendirilmeli ve anlamlı öğrenmeye teşvik edilmelidir. Yeni bilgiler çocukların ön bilgilerine dayandırılmalıdır. Öğrencilerin daha önceki yaşantılarında geçirdiği deneyimler etkili bir şekilde kontrol edilmediği takdirde, bu durum işlemlerin sonuçlarında yanlışlıklara neden olacaktır. Ayrıca hataların teşhis edilmesinin yanı sıra hatayı giderici doğru stratejinin seçilmesi de büyük önem taşımaktadır. Hataları teşhis ederek çalışmak, öğretmene birçok açıdan zaman kazandırır. Hatalı işlemleri yeniden öğretmek yerine, hatayı giderici önlemler üzerinde durulması birçok yönden avantaj sağlayacaktır. Burada hatanın giderilmesine yönelik uygun tedavi yolunun bilinmesi de önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, ilkokul çocuklarının dört işlemle ilgili (toplama-çıkarma-çarpma ve bölme) yaptıkları hata türlerinin sınıf öğretmeni adayları tarafından tespit edilmesi ve bu hataların giderilmesine yönelik olarak yapılan çözüm önerilerinin ortaya konulmasıdır. Bu çalışmada, çocukların aritmetik işlemlerle ilgili yaygın olarak yaptıkları hata türlerine yönelik, sınıf öğretmeni adaylarının matematiksel bilgileri ve çözüm önerileri nitel bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Araştırmaya Ankara'daki bir devlet üniversitenin sınıf öğretmenliği programında okuyan 86 sınıf öğretmeni adayı katılmıştır. Katılımcılar, "Matematik Öğretimi I" dersini alan ve üçüncü sınıfa devam eden öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımına dayalı durum çalışması yöntemi kullanılmış olup, verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, öğrencilerin aritmetik işlemler konusunda yaşayabilecekleri hataların neler olabileceği ve bu hataların tespit edilip aynı zamanda giderilmesine yönelik olarak öğretmen adaylarının ortaya koydukları çözüm önerileri analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, öğretmen adaylarının büyük bir bölümünün, öğrencilerin aritmetik işlemlerle ilgili sorularda yaptıkları hataları doğru bir şekilde tespit ettikleri görülmüştür. Çalışmada ulaşılan bu sonuca göre, öğretmen adaylarının öğrenci hatalarını tespit edebilme seviyelerinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Her bir soru için analiz edildiğinde ise, adayların, çıkarma ve çarpma işlemi içeren sorulardaki hataları tespit etmede daha yüksek bir başarı sergiledikleri görülmektedir. Toplama ve çıkarma işlemi içeren sorulardaki hataları tespit etmede ise daha düşük bir başarı göstermişlerdir. Ayrıca çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının öğrenci hatalarının düzeltilmesine yönelik yaptıkları çözüm önerilerinde hangi yolları kullandıkları da tespit edilmiştir. Buna göre adayların büyük bir bölümü modelleyerek gösterme yolunu tercih etmiştir. Bu yolu işlemsel bilgiye dayalı açıklama yolu ve basamaklara dayalı gösterme yolu takip etmiştir. Adayların en az kullandıkları öğretim yolu ise işlem üzerinden gösterme yoludur. Bu çalışmaya katılan öğretmen adaylarının dört işlem konusu ile ilgili yapılan hataların tespitine yönelik yeterli oldukları söylenebilir. Ancak var olan hataların giderilmesine yönelik olarak yapılan çözüm önerilerine gelindiğinde ise, toplama ve çıkarma işlemi

içeren sorularda öğretmen adayları iyi bir başarı seviyesi ortaya koyarken (%61,6 ve %53,5), çarpma ve bölme işlemlerini içeren sorularda ise düşük bir başarı sergiledikleri görülmektedir (%29,1 ve 16,2). Bu bilgiler doğrultusunda, sınıf öğretmeni adaylarının dört işlem konusuna yönelik çözüm önerilerinin toplama ve çıkarmayla ilgili hatalı sorularda iyi bir seviyede olduğu görülürken, çarpma ve bölmeyle ilgili hatalı sorularda düşük bir seviyede olduğu söylenebilir. Bunun nedeni olarak ise çarpma ve bölme işlemlerinin, toplama ve çıkarma işlemlerine göre daha karmaşık ve zorluk seviyesi yüksek işlemler olması gösterilebilir. Sonuç olarak; çocukların dört işlem ilgili yaptıkları hatalar dikkate alındığında, öğretmenlere büyük görevler düştüğü söylenebilir. Öğretmenlerin iyi bir mesleki kariyere sahip olmasının yanı sıra, görevinin sorumluluklarını tam olarak taşıması da önemli görülmektedir. Öğretmenlerin işlem öğretiminde yalnızca algoritmik/işlemsel bilgi vermek yerine kavramsal anlamaya da yer vermesi önem taşımaktadır. Öğretmenler, öğrencilerinin kendi matematiksel fikirlerini geliştirmelerini amaçladığında, onların kullandıkları yolların ve yaptıkları hataların farkında olmaları gerekmektedir.

EXTENDED ABSTRACT: When looking at teacher competencies, the most central concepts are subject-field knowledge, curriculum knowledge, and pedagogical field knowledge. A successful teacher must possess a unique set of knowledge and skills, including how to teach in the learning-teaching phase, how to pass subject knowledge in teaching environments, how to deal with unfavorable learning circumstances, knowledge, and teaching methods and knowledge of students and curriculum.

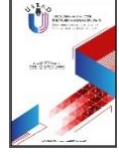
One of the most important pillars of pedagogy knowledge unique to mathematics is the ability to make an effective instructional explanation about the rules and concepts. Thanks to effective and efficient instructional explanations, students will be able to understand the subject better. Also, relational comprehension will be achieved by organizing mathematical explanations, using appropriate representations, and bringing conceptual knowledge to the forefront and operational knowledge. Children should have a sense of number and counting skills that play an important role in understanding and performing operations. While teaching the operation technique, attention should be paid to which strategy is used better by the children and one should not be hasty. At the same time, one should work on student invention strategies. Individual knowledge is important in using strategies. The teacher should patiently encourage the children to express and share their thoughts. In addition, children should be encouraged to find patterns and relationships between numbers while doing the math operations, and they should be encouraged to learn meaningfully. If the students' experiences in their previous experiences are not controlled effectively, this will cause mistakes in the results of the mathematical operations. In addition to detecting errors, it is also important to choose the

right strategy that will be used to correct the error. Working by detecting mistakes saves time for teachers concerning many aspects. Instead of re-teaching erroneous operations, focusing on correcting the errors will provide advantages in many ways. It is also important to know the appropriate correction method to fix the error. This research aims to detect the types of errors made by primary school children concerning four operations (addition, subtraction, multiplication, and division) by primary school teacher candidates and provided solution suggestions for mitigating these errors. The mathematical knowledge and solution recommendations of primary school teacher candidates regarding the types of arithmetic errors made by children were analyzed from a qualitative perspective in this research. The study employed a qualitative research methodology and involved 86 primary school teacher candidates enrolled in a state university's primary school teaching program in Ankara and took the "Mathematics Teaching I" course. The sample of the study was selected by the easily accessible case sampling method, one of the purposive sampling methods. In the study, the case study method based on the qualitative research approach was used, and the descriptive analysis technique was used in the analysis of the data. According to the results, it was observed that most of the primary school teacher candidates correctly identified the mistakes made by the students in the questions related to arithmetic operations. According to this result, it can be said that primary teacher candidates' level of detecting student errors is at a high level. When analyzed for each question, it is seen that the teacher candidates have a higher success in detecting errors in the second and third questions but they showed a lower success in detecting errors in the first and fourth questions. In addition, it was determined, which methods to use by primary school teacher candidates to solution suggestions for correcting student's errors. Accordingly, most of the candidates preferred the way of showing by modeling. This way was followed by an explanation method based on operational information and showing based on steps. Candidates' least preferred method is the way which is showing through the operation. It can be said that participated in this study teacher candidates are adequate in terms of detecting the mistakes regarding the four operation subjects. However, when it comes to the solution suggestions for eliminating the existing errors, it is seen that while the teacher candidates show a good level of success in the first two questions (61.6% and 53.5%) but they show a low success in the third and fourth questions (29.1% and 16.2%). The first and second questions are about addition and subtraction, and the third and fourth questions are about errors for multiplication and division. According to this information, the primary school teacher candidates' solution suggestions for the four operation problems are at a high level in incorrect questions about addition and subtraction, but at a low level in incorrect questions about multiplication and division. As a reason for it, we can suggest that multiplication and division operations are more complex and more difficult

than addition and subtraction operations. As a result, when it comes to children's errors in the four operations, teachers bear significant responsibility. Teachers should bear the necessities of their roles in addition to ensuring a successful professional career. Teachers must provide conceptual understanding in their mathematical operation teaching rather than just providing algorithmic/operational knowledge. Teachers must be mindful of the methods they use and their errors when they want their students to develop their own mathematical ideas.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 3, Year
3, Sayı 6, Issue 6, Ağustos 2021, August 2021
e issn: 2687-2641

KİTAP İNCELEMESİ

J. J. Norwich (2015). Antik Dünyayı Şekillendiren Kentler. (Çev.). N. Elhüseyni.
İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hülya KÖKMEN SEYİRCİ

Dr. Öğr. Üy., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği
Ana Bilim Dalı,
Antalya/Türkiye.

Asst. Prof., Akdeniz University, Faculty of Tourism Manavgat, Tourism Guidance
Department,
Antalya/Turkey.

hulyakokmen@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4344-3966

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.910134

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Review of Book

Geliş Tarihi / Date Received: 06.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.08.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kökmen Seyirci, H. (2021).
Kitap İncelemesi (Antik Dünyayı Şekillendiren Kentler). *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1466-1472.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

intihal.net

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>

mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Kitabı kaleme alan uzman tarihçiler ve arkeologlar antik dünyayı şekillendiren ve ön plana çıkan kentlere çok temel, genel bir bakış açısı ile yaklaşmışlardır. Coğrafi olarak beş kıta üzerinde yer alan ve tarihte ön plana çıkan kırk kent kitabın konusunu oluşturmaktadır. Bu kitap insanların ilk ne zaman birlikte yaşamak için bir araya gelerek kent yaşamını oluşturdukları, bu ilk kentlerde yaşamın nasıl olduğu gibi sorulara cevap vermeye çalışmaktadır. Yazarlar bir kentin klasik bir şekilde tarihçesinden bahsetmek yerine bir yandan kentlerde yaratılmış olan mimariyi ve sanatı anlatmaya çalışırken, diğer yandan kent, siyaset, kültür ve insan yaşamına dair bilgileri de okurlara sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Kentler, Kentleşme Süreci, Kent Tarihi, Kent Mimarisi, Sanatı, Kültürü

Abstract: Expert historians and archaeologists who wrote the book approached the cities that shaped the ancient world and stood out from a very basic, general point of view. Forty cities that are geographically located on five continents and come to prominent in history constitute the subject of the book. In this book, the author tries to answer questions such as when people first came together to live together to create urban life and what life was like in these first cities. In this book, the author tries to answer questions such as when people first came together to cohabit with other people to create urban life and what life was like in these first cities. Instead of talking about the history of a city in a classical way, the authors, on the one hand, try to explain the architecture and art created in the cities, on the other hand, they also present information about the city, politics, culture and the human's life to the readers.

Key Words: Ancient Cities, Urbanization Process, Urban History, Urban Architecture, Art, Culture

GİRİŞ

Eser, Giriş – “Kent Yaşamının Doğuşu” (6-13), Haritalar (226-227), Katkıda Bulunanlar – Yazarların Kısa Özgeçmişleri (633-639), Kapsamlı Okuma (231-235), Alıntı Kaynakları ve Görsel Malzeme Kaynakları (236-237) ile Dizin (238-240) haricinde 5 ana başlık altında 40 farklı kent görsellerle birlikte okuyucuya sunulmuştur.

Kitap İngilizceden Türkçeye çevrilmiş olmasına karşın popüler okuyucunun anlayacağı bir dilde yazılmıştır. Kitap içerisinde yer alan terminolojik kelimelerin bazen Türkçesi verilerek Yunanca ya da Latince karşılıkları, bazen de Yunanca ya da Latince verilerle Türkçe karşılıkları parantez içinde belirtilmiştir. Kitap içerisindeki başlıklar içerikleriyle uyumlu bir şekilde ve yeterli kaynak kullanılarak hazırlanmış ve kitap sonuna alan ilgi duyan okuyucular için “kapsamlı okuma” başlığı altında ek bir kaynakça da eklenmiştir. Alanlarında uzman akademisyenler tarafından kaleme alınan kentlerle ilgili bilgiler yeterlidir ve açık bir dille ifade edilmiştir. Kitap tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve rehberlik öğrencilerine, bu alana ilgi duyan

okuyucular ile profesyonel turist rehberlerine referans kaynak niteliğinde bir eserdir. Eser tarih, arkeoloji ve sanat tarihi literatürüne katkı sağlamaktan ziyade popüler okuyucular için hazırlanmış bir rehber kitaptır.

Eserin giriş bölümü kitabın editörlüğünü de üstlenmiş olan J. J. Northwick tarafından kaleme alınmıştır. Yazar bu bölümde kentlerin şekillenmesinde yer alan etmenler, farklı kıtalardaki kentlerin birbirlerinden çok uzun zaman dilimi aralığında ortaya çıkmasının nedenleri ve kitapta yer alan kentlerin hangi hususa dayanılarak seçildiği bilgisini vermektedir.

Kitabın neden “Yakındoğu” (s. 14-75) bölümü ile başladığı ve bu bölümde yer alan kentlerin şimdiki durumları editör tarafından bir ön giriş niteliğinde ele alınmıştır. Uruk, M. V. ESS (s. 16-19) tarafından kaleme alınmıştır. Uruk’un kentleşme sürecine geçişi, tarımın ortaya çıkışı ile tarihteki ilk kentin oluşması ve ticaret yolu ile zenginleşmesiyle de bağlantılı olarak kentteki anıtsal mimarinin gelişimine de kısaca değinilmiştir. M. Van de Mieroop, Ur (s. 20-23) kentinin MÖ. 26.-17. yüzyıl arasındaki parlak dönemi, Babil tarafından yağmalanması ve görkemli tarihi, ticari zenginliği, kraliyet mezarından ele geçen eserlerinden söz ederek kısaca kenti tanıtmaya çalışmıştır. T. Bryce, Hattuşaş’ın (s. 24-27) konumu, Hitit Krallığı’nın yayılım alanı, hüküm süresi, tarihi, MÖ 18. yüzyılda Kral Anitta tarafından yok edilmesi, yeniden inşası, kentte yer alan yapıları ve ele geçen kil tablet ve mühürlere dikkat çekerek MÖ. 12. yüzyılda kentin terk edilmesine değinmiştir. B. Hughes, Troya Antik kentiyle ilgili sözlerine (s. 28-33), H. Schliemann’ın Hisarlıktepe’de bulduğu Tunç Çağı yerleşmesinin keşfedilmesi, keşfedilen alanın ölçeği ve son yıllarda yapılan kazılarla kentin düşünüldüğünden daha büyük boyutlu olduğunu anlatarak başlamaktadır. MÖ 13. yüzyıldaki stratejik konumu, ticari önemi, Hitit İmparatorluğu’yla bağlantısı, Troya savaşından sonra kentin sonraki dönemlerde nasıl görüldüğü konularına da yer vermiştir. J. Oates, Babil kentini kaleme almış (s. 34-9), MÖ. 13.-3. yüzyıl arasında kentin önemini koruması, stratejik konumu, MÖ. 3.-1. bin yıl arası tarihsel süreci, arkeolojik verilerin Nebukadnezar Dönemi’ne ait olduğu ile sözlerine devam etmiştir. Yapılan ilk kazılar, kentte yer alan yapılar, B. İskender’den sonra Seleukoslar hanedanlığına geçişi ve MS. 116 yılında İmparator Traianus’un kenti ziyareti, 20. yüzyıldaki savaşın kente verdiği tahribat okuyucuya aktarılmıştır. J. Reade, Ninova’nın (s. 40-3) hayaller âlemindeki imgesi, coğrafi konumu, önemi, İhtar Tapınağı’nın etrafında gelişmesi, bir metropole dönüşmesi, Asurbanipal Dönemi’ne ait kütüphane, tarih sahnesinden çekilişi, eski önemini kazanamaması ve 19.-20. yüzyılda seyyah ve arkeologlar tarafından yeniden keşfedilişini kısaca aktarmaktadır. M. V. de Mieroop, Persepolis’ten (s. 44-7) hem Yunan hem de Pers kaynaklarında

çok kısa söz edilmesinden hatta döneminin ünlü krallarının dahi kente verdikleri önemi belirtmemelerinin altını çizerek, Orta Çağ'dan itibaren gerçekleştirilen ziyaretler ve açığa çıkarılan eserlerle taban tabana zıt bir durum olduğuna dikkat çekmiştir. S. Mitchell, Pergamon (s. 48-51) Zeus Sunağı'nın Hellenistik Dönem'den Hristiyanlık Dönemi'ne kadar neyi ifade ettiği, kent tarihi, Hellenistik Dönem'deki yükselişi, Roma eyaleti olması, önemli yapıları ve Bizans Dönemi'ndeki durumunu İmparator Th. Laskatis'in sözleriyle okuyucuya yansıtmaya çalışmıştır. M. Goodman, Kudüs'ü (s. 51-7), Hellenistik Dönem'den itibaren batılı devletlerin himayesi, MÖ. 1. yüzyıla ait tapınağı, dini ve siyasi törenler/olaylar, MS. 1. yüzyıldaki ihtişamı, İmparator Titus tarafından yerle bir edilmesi gibi konulara yer vererek kısaca tanıtmıştır. J. Taylor, Petra Antik Kenti ile ilgili (s. 57-63) Nebati halkın ticaretle zenginleşmesi, diğer Yakındoğu ve Mısır uygarlığı ile olan ilişkileri, kuruluş tarihi, mimarisi, doğal afetler nedeniyle kentin yeniden inşa edilmesi ve kent halkının akıbetini kısaca aktarmıştır. S. Mitchell, Ephesos (s. 64-9) Artemis Tapınağı ve kült heykeli, Hellenistik kentten geriye kalanlar, Roma'nın başkenti oluşu, görkemli yapıları, Hristiyanlık Dönemi'ndeki durumu ve 19. yüzyılda bir kez daha hac merkezi oluşuna vurgu yaparak okuyucuyu bilgilendirmiştir. N. Pollard, Palmyra'nın (s. 70-5) Roma Dönemi'nde ticaret sayesinde tarih sahnesine çıkışı, yükselişi, düşüşü, yazıt, inanç, plastik sanatlar ve mimari kalıntıların özelliklerinin Mezopotamya-Yunan-Roma kültürlerinin bir karışımı olması, siyasi ve coğrafi konumu, ticaret yollarında söz sahibi olması, MS. 3. yüzyılda askeri/siyasal gücü ve bunu izleyen yüzyılda gelişen olaylara yer vermiştir.

Editör kitabın ikinci bölümü olan "Afrika'nın (s. 76-113) "karanlık kıta" olarak adlandırılmasına karşı çıkararak sekiz kenti özetleyerek konuya giriş sağlamıştır. I. Shaw, Memphis (s. 78-81) Antik Kenti'nin konumu, isminin kökeni, tanrı Ptah ile bağlantılı mimari plastik eserleri, Kral Apreis'le ilişkili sarayı, bu dönemde yaşanan siyasi olaylar, Ptolemaios Dönemi'nde öneminin azalması ve yapılarının 12. yüzyıldan sonra yağmalanmasına kısaca yer vermiştir. B. Manley, Thebai'nin (s. 82-7) kuruluşu, Mısır'da ön plana çıkması ile ilgili olaylar, 11. Sülale Dönemi'ne ait mezarlar, Tanrı Amon'a tapınım, ritüeller/şölenler, Yeni Krallık Dönemi'nde Tanrı Amon'a duyulan saygı, Krallar vadisi, Deyrü'l Medine, MÖ. 664'te kentin yağmalanması, Hristiyanlığa karşı direniş ve dini törenlerin devamlılığına değinmiştir. B. Kemp, Amarna'nın (s. 88-93) kuruluşu, konumu, bir iç liman oluşu, tapınak, saray, mezarların konumu, Akhenaton ve ailesine ait saraylarla iç içe geçmiş tapınak mimarisi, konutlar, Amarna Mektupları, Kral Akhenaton'un ölümünün ardından kentin eski önemini koruyamaması ve terk edilmesini kısa bir şekilde özetlemiştir. H. Hurst, Kartaca'nın (s. 94-5)

kuruluşu, dili, ticarete Batı Akdeniz’de söz sahibi olması, Pön Savaşları, MÖ. 146 yılında yenilmesi, tekrar kuruluşu, kültürel geleneklerin devamlılığı, düzenli kent planı, Roma ve Hristiyan yazarların kent hakkındaki kısa görüşlerine değinmiştir. A.B. Lloyd, İskenderiye’nin (s. 96-99) B. İskender tarafından kurulması, siyasi durumu (MÖ. 306-MS. 641), kent planı, konumu, nüfusu, teknolojik gücü, Akdeniz dünyasındaki yeri, doğu-batının sentezi mimari yapıları, İskenderiye Kütüphanesi/Müzesi, Serapeion, Pharos Feneri gibi dünyaca ünlü yapıları, Hristiyanlık Dönemi’nde önemini koruması ve en önemli özelliği olarak bir bilim-kültür merkezi olmasına dikkat çekmiştir. R. Morkot, Meroë’nin (s. 100-01) konumu, flora/faunası, yöre halkının geçim kaynakları, kültürü, Batı Akdeniz dünyası ile tanışması, kısa kent tarihi, Kuşi Krallığı, MÖ. 1. yüzyıl başında kentin ticaretle gelişmesi ve MS. 3. yüzyılda önemini yitirmesine değinmiştir. N. Pollard, Leptis Magna’nın (s. 105-09) Fenike kolonisi olarak kurulması, isimleri, Roma öncesi arkeolojik kalıntıların eksikliği, halkın etnik kökeni, dili, kent silueti, geçirdiği değişim, zenginleşmesindeki etmenler, İmparator L. Septimus Severus’un memleketini dönüştürmesi, MS. 4. yüzyıla kadar önemini koruması ve Bizans Dönemi’nde küçülmesine dikkat çekmiştir. M. C. Curtis, Aksum’un (s. 110-13) konumuna, kaynaklarına, MÖ. 1. bin yıldaki varlığına, Roma Dönemi’nde devlet oluşuna, mezar yapılarına, arkeolojik verilere, boyutlarına, nüfusuna, mimarisine, zanaat dallarına, MS. 3. yüzyılda Hristiyanlık yapıları ile donatılmasına, anıtsal taştan taht kaidelerine, kralliyet yazıtlarına ve gerileme sürecine değinmiştir.

Kitabın üçüncü ana başlığı “Avrupa”da (s. 114-67) dokuz kent tanıtılmıştır. C. F. Macdonald, Knossos’un (s. 116-21) tarihine, Arkeolog A. Evans’a, Knossos sarayının bölümlerinin tasvir ve işlevlerine detaylı bir şekilde yer vermiştir. B. Hughes, Miken’in (s. 117-25) coğrafyası, devlet yönetimi, kültür özellikleri, sanatı, Mikenli kadınları, yaşayanların zenginliğe/güce olan düşkünlükleri ve egemenliğinin sona ermesini ele almıştır. B. Hughes, Atina’nın (s. 126-31) sadece Altın Çağı’na (MÖ. 6.-5. yüzyıl) değinmiştir. T. Spawforth, Akragas’ın (s. 132-7) konumu, lükse ve aşırılığa düşkünlüğü, cömert vatandaşları, planı, kent kurucuları, Tyranları, tanrıları, Kartacalılar tarafından yenilgiye uğratılmalarına yer vermiştir. N. Pollard, Paestum’un (s. 138-43) bir koloni kenti olması, adı, konumu, tapınakları, Arkaik Dönem heykel, kabartma ve resim sanatı, MÖ. 4. yüzyılda Lukanlar egemenliği, Roma Dönemi’nde siyasal, kültürel ve mimari değişimlere dikkat çekmiştir. N. Pollard, Roma’nın (s. 144-51) sadece İmparator Augustus Dönemi önce ve sonrasındaki genel fiziki ve sosyal yapısını yansıtmaya çalışmıştır. P. Roberts, Pompeii kentini ele aldığı bölümde (s. 152-59) bir Roma kentinin her şeyiyle nasıl olduğu, konutların

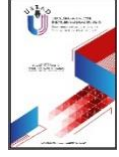
özellikleri, insanların günlük yaşamları ve Vezüv yanardağının patlamasına değinmektedir. S. E. Cleary, Nimes'in (s. 160-63) konumunun önemine, Roma'nın askeri üssü olmasına, günümüze ulaşan anıtlarına ve ünlü su kemeri Pont du Gard'ı okuyucuya tanıtmıştır. Yazar S. E. Cleary, Trier (s. 164-67) kentinin kökeni, planı, mali merkez oluşu, MS. 3-4. yüzyılda kente verilen değerin artması, günümüze ulaşan yapıları ve MS. 5. yüzyıla kadar önemini koruduğuna dikkat çekmiştir.

"Asya (s. 168-93) editör bu bölümde sadece beş kent" ele almış bunun nedenini açıklayarak konuya giriş yapmıştır. R. Coningham, Mohenjo-Daro'nun (s. 170-71) adının kökeni, Tunç Çağı yerleşmesi, yüzölçümü, kuruluş tarihi, kent planı, konutları, kanalizasyon şebekesi, "İçkale" olarak adlandırılan alandaki anıtlara, terkediliş nedenleri ile ilgili ileri sürülen görüşlere değinmiştir. W. J. F. Jenner, Linzi'nin (s. 172-75) mimari karakterinden, MÖ. 8. yüzyılda monarşinin yıkılmasının ardından "Savaşan Devletler"den ve bunların güçlü savunma sistemlerinden, halkının savaş zamanındaki rolünden, yöneticilerin akademiye düşkünlüklerinden ve sosyal hareketliliğinden bahsetmektedir. F. Wood, Xianyang Antik Kenti'nin (s. 176-81) konumu, neden Qin hanedanlığının başkenti olduğu, "Savaşan Devletler" arasındaki galibiyeti, imar faaliyetleri, Qin Shi Huangdi'ye ait mezar, yüce katibin kayıtları (MÖ. 86), hanedanlığın sonu ve saraylardan günümüze ulaşan kalıntılara dikkat çekmektedir. R. Coningham, Patali Putra'nın (s. 182-85) konumu, kuruluş tarihi, kent tasviri, MÖ. 1. bin yıldaki nüfusu, MÖ. 3. yüzyılda Budizm merkezi olması ve MS. 7. yüzyılda görkemini kaybetmesi ve kalıntılarının Patna'nın altında olduğu hususlarına yer vermiştir. R. Coningham, Anuradhapura'nın (s. 186-93), erken dönem verilerine, Budizm merkezi olmasına, tapınaklarına, bir hac merkezi olmasıyla kentin önemine değinmiştir.

Kitabın son ana bölümü "Amerika"da (s. 194-225) Amerika'nın ilk uygarlıklarını kuran Olmekler, en yetenekli halkları olan Mayalar ve Aztekler'in kurduğu altı kent seçilmiştir. D. H. Sandweis, Caral'ın (s. 196-201) Amerika'daki en eski kent yerleşmesinden biri olması, kendine has mimarisi, 21. yüzyılda keşfedilmesi, MÖ. 3. bin yıl ortalarına tarihlenen yapılarının fiziki ve mimari özellikleri, nüfusu, sosyal yapısı, geleneksel otorite etrafında gelişmesi ve doğal afetler nedeniyle terk edilmesini konu edinmiştir. R. A. Diehl, Olmek kenti olan La Venta'nın (s. 202-05) keşfedilişi, Olmek hükümdarlarının ya da ilahlaştırılmış atalarının tasvir edildiği devasa heykeller, kabartmalar ve mezarları incelemektedir. J. Urcid, Monte Alban'ın (s. 206-09) konumu, kuruluşundaki etmenler, genel fiziki görünümü, siyasi ve fiziki gelişimi, soylulara ait yapıları, kraliyet mezarları, diğer yöneticilere ait mezarları, MS. 9. yy sonunda siyasal çöküşü ve terk

edilişini okuyucuya aktarmaktadır. S. T. Evans, Teotihuacan'ın (s. 210-15) düzenli kent yapısı, dinin etkisiyle şekillenmesi, Aztek İmparatorluğu'nun başkenti olması, uzun bir zaman diliminde inşa edilmesi, eski anıtlarının konumu, fiziki yapısı ve sanatındaki değişimi (tüylü yılan'dan jaguar'a) ve terk edilme nedeni konularına yer vermiştir. S. Martin, Tikal'in (s. 216-19) 17. yüzyılda keşfedilişi, bir kült merkezinden ziyade kent oluşu, tarihsel süreci, MS. 7. ve 8. yüzyılda inşa edilen piramitleri, tapınak ve mezarları, MS. 1.-9. yüzyıl arasında yaşanan politik değişimleri, gerileyişi, terkedilişi ve günümüzde tehdit altında olmasına dikkat çekmiştir. G. Stuart, Palenque'nin (s. 220-25) konumu, önemli yapıları, arkeolojik verileri, adları, MÖ. 1.- MS. 10. yüzyılda kullanılan ve "uzun sayım" adı verilen takvim yılına bağlı metinler ve içerikleri, Kral Pakal Dönemi ve epigrafik verilerin susmasına değinmiştir.

Sonuç olarak, bir kent tarihinden ziyade kentlerin mimarisi, sanatı, siyaseti ve kültür öğelerine dair veriler oldukça yüzeysel bir şekilde sunulmuştur. Alanındaki uzmanlar tarafından incelenen kırk kent, akademik bir kaygı güdülmeksizin kısaca tasvir edilip, tarihleri anlatılmaya çalışılmış, görkemli illüstrasyonlar ve fotoğraflarla da içerik zenginleştirilmiştir.

KUŞAKLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ İLE MÜZİK TERCİHLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BEBEK PATLAMASI VE Z KUŞAKLARI ÜZERİNE PYTHON ANALİZİ

THE RELATION BETWEEN CHARACTERISTIC FEATURES OF GENERATIONS
AND MUSIC PREFERENCES: AN ANALYSIS ABOUT BABY BOOMERS AND
GENERATION Z THROUGH PYTHON ANALYSIS

Ece ÜNÜR

Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, Halkla
İlişkiler ve Tanıtım,
İstanbul/Türkiye.
Assoc. Prof., Haliç University, Public
Relations and Publicity,
Istanbul/Turkey.
eceunur@halic.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-6945-5677

Asiye BİLGİLİ

Arş. Gör., Haliç Üniversitesi, Yönetim
Bilişim Sistemleri,
İstanbul/Türkiye.
Research Asst., Haliç University,
Management Information Systems,
Istanbul/Turkey.
asiyetunar@halic.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9776-5119

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.923755

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 20.04.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02.09.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Soyad Ad (2021). Kuşakların Karakteristik Özelliklerini ile Müzik Tercihleri Arasındaki İlişki: Bebek Patlaması ve Z Kuşakları Üzerine Python Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 3(6), 1473-1499.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışma, kimliğin oluşumunda önemli rol oynayan kuşaklarla kimliğin gösterilmesinde öne çıkan müzik zevkleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda literatür kısmında kimlik ve kuşak kavramlarına değinilmiş, ardından popüler kültür ve popüler müzik ele alınmıştır. Uygulama kısmındaysa Bebek Patlaması ve Z kuşağında bulunan 300 kişiden en sevdikleri şarkıların, şarkıcıların ve müzik türlerinin bilgisi açık uçlu sorulardan oluşan anketle Google Formlar kullanılarak toplanmıştır. Anket verileri doğrultusunda tespit edilen şarkıların bireylerin, içinde buldukları kuşağın genel karakteristik özellikleriyle örtüşüp örtüşmediği ve söz konusu iki kuşak arasında ne gibi benzerlik ve farklılıklar olduğu nicel ilişki tarama modellerinden nedensel-karşılaştırma yöntemi, içerik analizi ve Python kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bireylerin müzik tercihleri üzerinde kuşakların etkisi olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Çoklu Kuşak Kuramı, Bebek Patlaması Kuşağı, Z Kuşağı, Popüler Kültür, Müzik Tercihi

Abstract: This study aims to reveal whether there is a relation between the generations which play an important role in the formation of identity and the preferred music genres which stand out in the demonstration of identity. In this context, in the literature part of the study, the concepts of identity and generations, and then popular culture and popular music were mentioned. In the analysis part of the study, the information about favourite songs, singers and music genres of 300 people in the Baby Boomers generation and Generation Z were collected by using Google Forms with open-ended survey questions. The data obtained from the survey were analysed by using the causal-comparative model from the quantitative-relational screening models, content analysis method and Python, in order to reveal whether the preferred songs coincide with the general characteristics of the generations, and what similarities and differences exist between the two generations. The findings reveal that the generations have an effect on people's music preferences.

Key Words: Identity, Multi-Generation Theory, Baby Boomers, Generation Z, Popular Culture, Music Preferences

GİRİŞ

Bireylerin sosyalleşebilmeleri için kimliklerini kurgulamaları gerekmektedir. Kimliğin oluşumu kişisel niteliklerin yanı sıra, bireyin içinde bulunduğu toplumun yapısına göre de şekillenmektedir. Dış dünyaya yani sosyal alana dönük olan kimlik, King (1998: 17) tarafından bireylerin sahip oldukları varsayılan öznitelikler şeklinde tanımlanırken; Castells (2006: 12) tarafındansa bireylerin sahip oldukları anlam ve tecrübe kaynağı biçiminde ifade edilmektedir.

Tajfel ile Turner'ın Sosyal Kimlik Kuramı, sadece bireysel kimliklere değil, grup aidiyetinden kaynaklanan kimliklere odaklanarak; grupların birbirleriyle olan ilişkilerini ele almaktadır. Grup aidiyetinin oluşması için bireylerin ortak özelliklere sahip olmaları gerekmektedir (Mlicki ve Ellemers, 1996: 98; Sakallı, 2010: 179). Ortak özellikler yaratması açısından kuşaklar, kimliğin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin kimliğini kurgulamasının ve tanımlamasının yanı sıra, bu kurgu ve tanımlamanın başkaları tarafından nasıl algılandığı da önemlidir. Bu algının yaratılmasında birey, kimliğini görsel göstergeler kullanarak diğer bireylere ifade etmeye çalışmaktadır. Kimliğin görsel yönlerinin başında popüler kültür ürünlerinin kullanımı gelmektedir. Kimliğin göstergelerini oluşturan giyim tarzı, yemek tercihi, müzik tercihi gibi öğeler, gündelik hayatta karşımıza popüler kültür ürünü olarak çıkmaktadır. Popüler kültür ürünleri, ortak söylem oluşturma, gündem yaratma potansiyeline sahip olma ve ilgili dönemin bakış açısını yansıtması sebebiyle büyük öneme sahiptir (Özdemirci, 2017).

Bu çalışma, kuşaklar arasındaki farklılık ve benzerlikleri, müzik üzerinden ortaya koymayı amaçlanmaktadır. Öncelikli olarak literatür kısmında Çoklu Kuşak Kuramına ve popüler kültüre değinilmiş, uygulama kısmında ise Bebek Patlaması kuşağı ile Z kuşağının dinlediği şarkılar Python ile analiz edilmiştir.

KUŞAK KAVRAMI VE ÇOKLU KUŞAK KURAMI

Kimlik oluşumunun kuşaklarla yakın ilgisi vardır. Özü itibariyle biyolojik bir anlama sahip olan kuşak kavramı, ebeveynler ile çocuklarının doğumu arasında geçen ortalama süre olarak tanımlanmaktadır. Ancak günümüzde (a) çocuk sahibi olma yaşının ilerlemesinden ötürü yeni kuşak oluşumlarının gecikmesi ve (b) sosyo-ekonomik durumlar ile siyasi konjonktüre bağlı olarak toplumsal değerlerin eskisine nazaran çok hızlı değişmesi neticesinde, biyolojik kuşak kavramı yerini sosyolojik kuşak kavramına bırakmıştır (Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 91).

Belli bir zaman aralığında doğup, dönemin sosyal, tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik olaylarından etkilenme neticesinde benzer hayat tarzı, davranış kalıbı, bilinç düzeyi, düşünce biçimi ve değer yargılarını geliştiren bireyler topluluğu sosyolojik kuşak olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2011: 129; Çelik vd., 2004: 191; Aka, 2018: 120; Altuntuğ, 2012: 204). Aynı kuşakta yer alan bireyler benzer niteliklere sahip olduklarından, ortak bir grup aidiyetine sahip olmakta ve diğer kuşaklardan da farklılaşmaktadırlar. Ekonomik çöküş, halk ayaklanmaları, savaş gibi kaotik dönemlerde yetişen

kuşakların otorite makamlarına daha saygılı, daha rasyonalist veya daha materyalist olmaları; buna karşın görece refah toplumlarda yetişen kuşaklarınsa eşitlik veya hoşgörü gibi değerlere önem vermeleri kuşaklar arasındaki farklılıklara bir örnek teşkil etmektedir (Erden Ayhün, 2013: 96; Gürbüz, 2015: 41). Bu farklılıklar aynı zamanda kuşaklar arası çatışmalara sebebiyet vermektedir. Örneğin eski kuşaklar görece daha geleneksel olurken, yeni kuşaklar daha girişimci ve yenilikçi özellikler sergilemektedirler. Bunun neticesinde her kuşak kendinden öncekini gerici veya muhafazkar; kendinden sonrakini ise saygısız ve sorumsuz olmakla suçlamaktadır (Göktaş ve Çarıkçı, 2015: 9).

Sessiz (1925-1945), Bebek Patlaması (1946-1964), X (1965-1979), Y (1980-1999) ve Z (2000 ve sonrası) olmak üzere kuşaklar 5 ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu çalışmada Bebek Patlaması ve Z kuşakları incelendiğinden, literatür kısmında sadece bu kuşaklar detaylı olarak ele alınmıştır.

Bebek Patlaması Kuşağı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfusun bir anda hızlıca artması neticesinde 1946-1964 yılları arasında doğanlar Bebek Patlaması kuşağı olarak tanımlanmıştır (Erden Ayhün, 2013: 99; İzmirlioğlu, 2008: 43; Gürbüz, 2015:41). Bu kuşağın temel karakteristik özellikleri ve inandıkları değerler arasında; sadakat, ilkeli ve idealist olma, fedakârlık, iyimserlik, tatminkarlık, kanaatkarlık, duygusallık ve özgürlük gibi unsurlar yer almaktadır (Altuntuğ, 2012: 204; Metin ve Kızıldağ, 2017: 344; Gürbüz, 2015: 41; Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 93; Aka, 2018: 121). Bebek Patlaması kuşağı; çalışkanlığı, özverili çalışmayı, başarı odaklılığı, iş birliği ve takım çalışmasını savunan; kurallara ve otoriteye bağlı işkoliklerdir (İşçimen, 2012: 7; Metin ve Kızıldağ, 2017: 344; Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 93; Gürbüz, 2015: 41; Bejtkovský, 2016: 27).

1965-1971 yılları arasında tırmanışa geçen politik kargaşa döneminde, yaşları 18-28 arasında olan ve genel itibariyle üniversitede öğrenci olan Bebek Patlaması kuşağı mensupları aynı zamanda 68 kuşağı olarak tanımlanmaktadır (Pekasil, 2007: 136). 1968 yılı; Nisan 1968'de Martin Luther King ile Haziran 1968'de Robert Kennedy'nin suikast sonucu öldürülmeleri ve öğrenci ile işçilerin katıldığı Mayıs 1968 olayları neticesinde, gerek dünya gerekse de Türkiye açısından dönüşümün meydana geldiği bir yıl olmuştur (Bulut, 2011: 126; Keskin, 2019: 242). Bu süreçte üniversitelerde işgal ve boykotlar düzenlenmiş, Doğu-Batı karşıtlığı ile sağ-sol çatışmaları tırmanmış ve siyasal alanda ciddi başkaldırıları meydana

gelmiştir (Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 93; Bulut, 2011: 126; Erden Ayhün, 2013: 99). 68 kuşağı için esas olan değerler hümanizm, adalet, bağımsızlık, özgürlük, kardeşlik, eşitlik, sevgi, evrenselcilik, anti-emperyalizm, anti-feodalizm ve gericilik ile sömürgecilik karşıtlığı olarak bilinmektedir (İzmirlioğlu, 2008: 51-52; Özgür, 2013: 51; Pekasil, 2007: 136). Düzene başkaldırmanın ve hazzın temsilcisi sayılan 68 kuşağının etkisiyle bu kuşağın asi, kural tanımaz, bohem bir tarzı benimsediği de görülmektedir (Altuntuğ, 2012: 204). Estetiğe ve sanata önem veren 68 kuşağının inandığı bu değerler dönemin müzik tarzları üzerinde de etkili olmuş ve Rock'n Roll, blues, jazz, country tarzları popülerleşirken, bunlara ek olarak Türkiye'de ise söz konusu muhalif tavrı ifade etmek üzere Anadolu Rock ile özgün yani protest müzik ön plana çıkmıştır (Ryu, 2019: 15; Altuntuğ, 2012: 204; Doğan ve Mustan Dönmez, 2016: 46-47).

Z Kuşağı

2000 yılından sonra doğanlardan oluşan Z kuşağı, hızlı değişmelerin ve kırılmaların yaşandığı teknolojik ve dijital çağın içine doğmasından ötürü; bilgiye erişimde, satın almada, iletişimde ve sosyalleşimde dijital platformları tercih etmekte ve teknolojiyi doğal hayatın bir parçası olarak görmektedir (Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 95; Taş vd., 2017: 1036; Göktaş ve Çarıkçı, 2015: 9; Altuntuğ, 2012: 206). Bu olumlu özelliklerinin yanı sıra Z kuşağının; dikkat dağınıklığı, uzun süre odaklanamama, eğlenceyi erteleyememe, ilgi dağılması, tatminsizlik, sabırsızlık ve acelecilik gibi olumsuz özellikleri de bulunmaktadır (Güler, 2016: 56; Metin ve Kızıldağ, 2017: 345; Yelkikalan vd., 2010: 502). Aşırı bireyselci ve yalnız olan bu kuşak kendi görüşlerine, fikir veya değerlerine uymayan durumlarda fiziksel güce başvurmakta, tepkilerini iletişim araçları ile göstermektedir (Gündüz ve Pekçetaş, 2018: 95; Tandoğan, 2013: 26'dan akt. Metin ve Kızıldağ, 2017: 345).

Popüler kültürün ve küresel medya tüketiminin çok yaygınlaştığı bir dönemde bulunan Z kuşağının karakteristik özellikleri, yaşam tarzı ve inandıkları değerler arasında; yaratıcı, üretken, yenilikçi, dinamik, aktif, özgürlükçü, bireyci, aceleci, anlık tüketici, çoklu karar alma becerisine sahip, hırslı, materyalist, işbirlikçi, amaç ve sonuç odaklı, esnek, komplesten uzak olma gibi özellikler yer almaktadır (Metin ve Kızıldağ, 2017: 345-346; Ryu, 2019: 18; Yelkikalan vd., 2010: 502; Çetin ve Karalar, 2016: 161; Göktaş ve Çarıkçı, 2015: 9; Taş vd., 2017: 1036; Altuntuğ, 2012: 206).

POPÜLER KÜLTÜR VE POPÜLER MÜZİK

Bireyin kimliğinin görsel göstergelerinden birisi popüler kültür ürünleridir. Popüler kültür kavramı, farklı kuramsal yaklaşımlar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Marksist yaklaşıma göre popüler kültür, halka dayatılmış kitle kültürüdür. Bu yaklaşımda kitle iletişim araçları kullanılarak popüler kültürün, halkın iradesi ve rızası alınmaksızın, halka dayatıldığı savunulmaktadır (Özdemirci, 2017). Frankfurt Okulu ise kültürün alınıp satılan bir meta haline geldiğini savunmakta ve bunu kültür endüstrisi kavramı ile açıklamaktadır (Adorno ve Horkheimer, 2010). Adorno'ya göre kültür endüstrisi, yapaylığın ötesine geçememekte, dolayısıyla bilinçlerin uyutulmasına hizmet etmektedir. Kültür endüstrisi ürünleri, kitlelerin büyük çıkar çevreleri tarafından belirlenmiş alandan çıkmamalarına sebep olmakta, kar getirecek biçimde kültürü standartlaştırmakta (Adorno, 2003'ten akt. Akkol, 2019; Adorno ve Horkheimer, 2010: 350) ve toplum içerisinde egemen olan kişilerin isteklerine hizmet ederek toplumu kontrol etmek için araç olarak kullanılmaktadır (Özdemirci, 2017). Liberal yaklaşımlar ise popüler kültürün halk tarafından üretildiğini yani halka ait olduğunu savunmaktadır (Arık, 2012). Liberal yaklaşımda önemli bir yere sahip olan Fiske'e göre popüler kültür, çoğulcu demokrasinin, çoksesliliğin, bireysel özgürlüğün göstergesi olarak düşünülmekte ve toplumun her kesimine hitap edebilecek özellikleri içinde barındırmaktadır (Fiske 1991'den akt. Özdemirci, 2017; Güngör, 2011: 243).

Popüler kültürün en çok yansıdığı alanlardan biri olan müzik, insanların duygu dünyasını yansıtmaktadır. Popüler müzik, bulunduğu dönem içerisinde bireylerin düşüncelerini, duygularını ortak bir beğeni içerisinde yansıtılmasına olanak sağlamaktadır. Bu haliyle popüler müzik sözleri; ilgili döneminin ideolojisini, günlük hayatın izlerini ve önem atfedilen değerlerin izlerinin görülebileceği birer metin niteliği taşımaktadır (Paker, 2008). Adorno ise popüler müziğin, kültür endüstrisinin bir parçası olduğunu savunmakta; bu tarz müziğe dair her şeyin (müzik türü, şarkıların kendileri, ritimleri, sözleri vb.) standartlaştığını ve bu sebeple de popüler müzikten alınan hazzın sahte ve yapay olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla popüler müzik dinleyicisi de rutinleşmekte ve itaatkarlaşmaktadır (Kuyucu, 2016: 191-193).

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında kimliğin oluşumunda önemli rol oynayan kuşakların karakteristik özellikleri ile kimliğin gösterilmesinde öne çıkan müzik zevkleri (müzik türü, şarkı ve şarkıcı) arasında ilişki olup olmadığı

nicel ilişkisel tarama modellerinden nedensel-karşılaştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Daha önce fazla bir çalışmaya konu olmadığı için inceleme Z kuşağı üzerinden yapılmış ve bu kuşağın Bebek Patlaması kuşağı ile farkı incelenmiştir. Kuşak çalışmalarının yaygınlaşmasına karşın, hangi kuşağın hangi yıllar arasını kapsadığı konusunda literatürde farklılıklar bulunmakta ve tam bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Bunun temel sebebi kuşakların başlangıç ve bitiş tarihlerini belirleyen spesifik olayların olmaması, sosyo-ekonomik, siyasi veya toplumsal kırılmaların bu belirlemede esas alınması ve bu kırılmaları her toplum üzerindeki etkilerinin eş anlı olmamasıdır (İşçimen, 2012: 3). Örneğin bazı çalışmalar Bebek Patlaması kuşağını 1943 yılından başlatırken, bazılarında 1945 ve bazılarında ise 1946 yılı başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Benzeri bir farklılık Z kuşağının başlangıç noktasında da görülmektedir. Bu kuşak kimi çalışmalarda 1994 yılından, kimi çalışmalarda ise 2000 yılından başlatılmaktadır (Yüksekbilgili ve Akduman, 2015: 425). Bu çalışma kapsamında kuşakların başlangıç ve bitiş yılları belirlenirken, literatürde en sık kullanılan tarihler baz alınmıştır. Buna göre Bebek Patlaması kuşağı için 1946-1964 yılları arasında, Z kuşağı içinse 2000 yılından sonra doğanlar çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Veri toplama yönetimi olarak, demografik bilgilere (doğum yılı, eğitim düzeyi, cinsiyet) ve müzik tercihlerine (müzik türü, şarkı ismi, şarkıcı adı) ilişkin bilgiler içeren 6 tane açık uçlu sorudan oluşan anket hazırlanmıştır. Hazırlanan bu anketler her kuşaktan tesadüfi örneklem yönetimi ile seçilen bireylere Google Form olarak iletilmiştir. Ankete katılanlar arasında geçersiz olanlar inceleme dışı tutulduğunda %51,81'i Bebek Patlaması kuşağından olmak üzere toplam 276 kişiye ulaşılmıştır.

Veri toplama aşamasında yabancı şarkı/şarkıcılar inceleme dışında tutulmuş ve araştırma sadece Türkçe şarkı/şarkıcılar bağlamında yapılmıştır. Bireyin yaşı ilerledikçe düşünce, yaşam tarzı ve zevkleri değişebildiğinden, uygulamada daha dengeli bir örneklem olması adına her iki kuşaktan da 20'li yaşlarındaki müzik tercihlerine göre anketi doldurmaları istenmiştir. Anket sonucunda en çok tekrar eden müzik türleri, şarkı/şarkıcılar dönemin popüler müzik türleri, şarkı/şarkıcıları olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada öncelikli olarak (a) dinlenen müzik türlerinin eğitim düzeyine, cinsiyete ve kuşaklara göre değişim gösterip göstermediği ve (b) kuşaklar üstü olarak nitelendirilebilecek şarkı veya şarkıcıların olup olmadığı incelenmiş ve çapraz tablolar kullanılarak ifade edilmiştir. Araştırmanın bir sonraki kısmında ise içerik analizi ve Python kullanılarak kuşakların

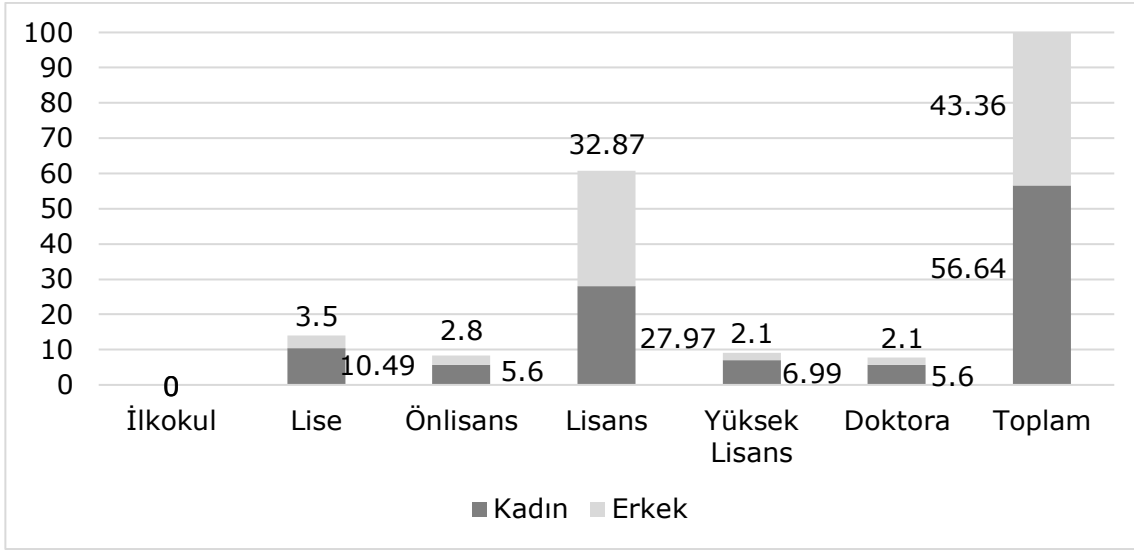
karakteristik özelliklerinin dinledikleri şarkılara yansıyıp yansımadığı analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında Python versiyon 3 kullanılmış olup, katılımcıların belirtmiş olduğu şarkılar Counter metodundan faydalanılarak analiz edilmiştir ve sonuçlar counter içerisinde yer alan most_common () işleviyle ortaya koyulmuştur. Buna göre Bebek Patlaması kuşağının karakteristik özellikleri (a) adalet/eşitlik, (b) anti-emperyalizm, anti-feodalizm ve memleket sevgisini de kapsamak üzere bağımsızlık/özgürlük, (c) duygusallık, (d) evrensellik, (e) fedakarlık, (f) sosyal düzen ve adaletsizliğe ilişkin isyan, (g) iyimserlik, (h) kardeşlik/hümanizm, (i) sadakat ve (j) sevgi; Z kuşağınıninkiler ise (a) bireysellik, (b) dinamizm, (c) hırs, (d) işbirlikçilik, (e) özgürlükçü, (f) sabırsızlık, (g) tatminsizlik, (h) tüketimcilik, (i) yalnızlık ve (j) yaratıcılık/yenilikçilik olmak üzere 10 ana kategoride toplanmıştır. Z kuşağı henüz iş yaşamında aktif olmadığından, dengesizlik olmaması adına her iki kuşağın iş hayatına ilişkin karakteristik özellikleri inceleme dışında tutulmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın bulguları Bebek Patlaması kuşağı ve Z kuşağı için ayrı ayrı ele alınmış, sonuç bölümünde ise iki kuşak arası kıyaslamalara yer verilmiştir.

Bebek Patlaması Kuşağına İlişkin Bulgular

Bebek Patlaması kuşağında örneklem sayısı 150 katılımcıya ulaştığında anket sonlandırılmıştır. Örneklem analize tabii tutulmadan önce doğum tarihine göre incelenmiş olup, Bebek Patlaması kuşağına dahil olmayan örneklem analize dahil edilmemiştir. Buna göre, 81 kadın ve 62 erkek toplamda 143 kişinin anket verileri geçerli kabul edilmiştir. Bu kişilerin eğitim düzeylerine bakıldığında %77,63'ünün lisans ve lisansüstü eğitim aldığı görülmektedir (bkz. Grafik 1).

Grafik 1: Bebek Patlaması Kuşağının Cinsiyet-Eğitim Düzeyi Kıyaslaması

Bebek Patlaması kuşağının tercih ettikleri müzik tarzlarını ölçümlemek adına ankete katılan her bireyden severek dinledikleri 3 tane müzik türünü belirtmeleri istenmiştir (n=429). "Fark etmez" cevabı hariç tutulduğunda 278 tane cevaba ulaşılmıştır. En sık dinlenen müzik türünün %29,13 ile pop müzik olduğu görülmüş, onu sırası ile Türk sanat müziği (%16,19), rock müzik (%11,87), aranjmanlar (%10,79) ve Türk halk müziği (%10,07) izlemiştir. Rock müzik dinleyenlerinse %27,27'si Anadolu Rock dinlediklerini ifade etmişlerdir.

Müzik Türü	İlgili Müziğin Sevilme Oranı	
	Kadın	Erkek
Arabesk	%1,3	%2,42
Blues	%1,3	%1,61
Diğer (Chanson, Folk, Latin, Özgün, Senfonik ve Soul)	%3,25	%6,45
Jazz	%4,55	%3,23
Klasik Müzik	%8,44	%3,23
Pop Müzik	%37,01	%19,35
Rock Müzik	%10,39	%13,70
Türk Halk Müziği	%5,84	%15,32
Türk Sanat Müziği	%12,34	%20,97
Türkçe Sözlü Aranjmanlar	%10,39	%11,29
Yabancı Müzik	%5,19	%2,42

Tablo 1: Bebek Patlaması Kuşağının Cinsiyetlerine Göre Dinlenen Müzik Tarzı

Dinlenen müzik türü cinsiyete göre analiz edildiğinde (bkz. Tablo 1) kadınlar arasında en sevilen ilk 5 müzik tarzı sırası ile pop müzik (%37,01),

Türk sanat müziği (%12,34), rock müzik (%10,39), Türkçe sözlü aranjmanlar (%10,39) ve klasik müzik (%8,44) olurken; erkekler arasında ise Türk sanat müziği (%20,97), pop müzik (%19,35), Türk halk müziği (%15,32), rock müzik (%13,7) ve Türkçe sözlü Aranjmanlar (%11,29) olmuştur. Her iki cinsiyetin de ortak noktasında pop müzik, Türk Sanat müziği, rock müzik ve Türkçe sözlü aranjmanlar yer alırken, farklılaştıkları noktalar klasik müzik ve Türk halk müziği noktasında olmuştur. Her iki cinsiyetin de en az dinledikleri müzik türü ise blues olmuştur.

Dinlenen müzik türü eğitim seviyesine göre analiz edildiğinde (bkz. Tablo 2) pop müzik önlisans düzeyi hariç tüm eğitim seviyeleri açısından en sevilen müzik türlerinden bir tanesi olmuştur. Doktora mezunları pop müziğin yanı sıra rock müziği ve yabancı müziği de aynı oranda (%20,83) severek dinlemektedirler. Türk sanat müziği en fazla önlisans mezunlarınca (%35,29); Türk halk müziği lise mezunlarınca (%15,56), klasik müzik doktora mezunlarınca (%16,67) ve rock müzik ise yine doktora mezunlarınca (%20,83) tercih edilmektedir. Öte yandan lise mezunları yabancı müzik tercih etmezken, önlisans mezunları blues, jazz, rock müziği ve diğer kategorisinde belirtilen müzik türlerini, yüksek lisans mezunları arabesk ve blues, doktora mezunları ise arabesk, blues, Türk halk müziği ve Türk sanat müziğini tercih etmemektedir. Lisans düzeyinde ise her müzik kategorisine ilişkin veri elde edilmiştir.

Müzik Türü	Lise	Önlisans	Lisans	YL	Doktora
Arabesk	%6,67	%5,88	%0,6	0	0
Blues	%2,22	0	%1,8	0	0
Diğer (Chanson, Folk, Latin, Özgün, Senfonik ve Soul)	%2,22	0	%5,39	%4	%8,33
Jazz	%4,44	0	%4,19	%4	%4,17
Klasik Müzik	%4,44	%5,88	%4,19	%12	%16,67
Pop Müzik	%28,89	%11,76	%30,54	%40	%20,83
Rock Müzik	%6,67	0	%13,77	%8	%20,83
Türk Halk Müziği	%15,56	%5,88	%10,78	%8	0
Türk Sanat Müziği	%24,44	%35,29	%14,97	%12	0
Türkçe Sözlü Aranjmanlar	%4,44	%29,41	%11,38	%8	%8,33
Yabancı Müzik	0	%5,88	%2,36	%4	%20,83

Tablo 2: Bebek Patlaması Kuşağının Eğitim Seviyelerine Göre Dinlenen Müzik Tarzı

İnceleme en beğenilen şarkıcılar açısından yapıldığında toplamda 429 veri elde edilmiş ve bu verilerin 74 tanesinde "Favori şarkıcım yok" cevabı

çıkmiştir. Dolayısıyla inceleme 355 şarkıcı arasından yapılmıştır. Mükerrer şarkıcılar düşüldüğünde ise toplam 76 şarkıcı saptanmıştır, ki bu belirtilen tüm şarkıcıların %83,38'ini oluşturmaktadır. En sevilen şarkıcılar arasında başı %11,49 ile Cem Karaca çekmekte, onu %10,14 ile Barış Manço ve %9,46 ile Sezen Aksu izlemektedir (bkz. Tablo 3). En sevilen müzik tarzında rock müziğin üçüncü sırada yer almasına karşısın, en sevilen şarkıcıların ilk iki sırasını Anadolu Rock yapan sanatçıların alması müzik tarzının, sanatçının sevilmesi üzerinde pek de etkili olmadığını göstermektedir.

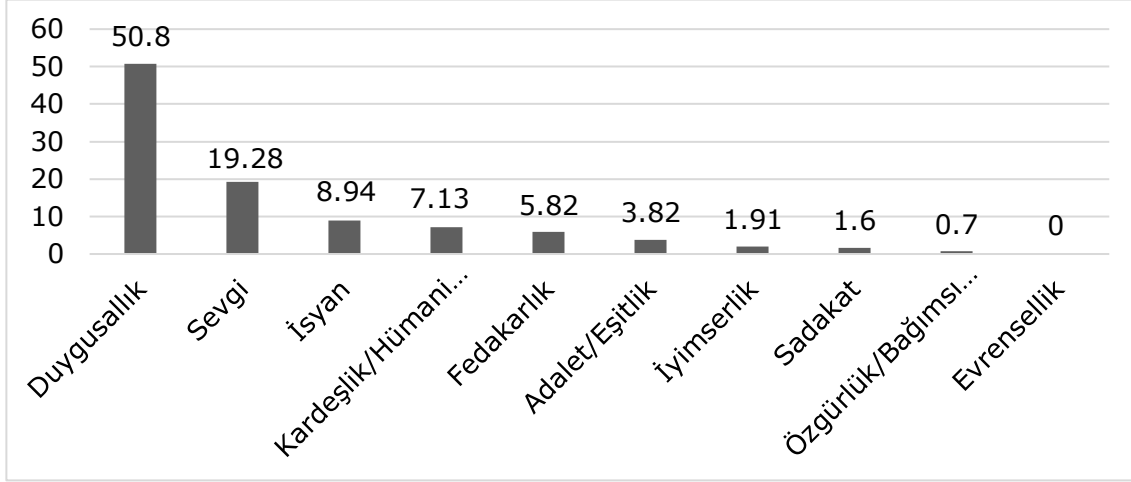
Sanatçı	Tekrar Sayısı	Oranı	Sanatçı	Tekrar Sayısı	Oranı
Cem Karaca	34	%11,49	Erol Evgin	14	%4,73
Barış Manço	30	%10,14	Timur Selçuk	12	%4,05
Sezen Aksu	28	%9,46	Emel Sayın	11	%3,72
Nilüfer	27	%9,12	Fikret Kızılok ve Nükhet Duru	7	%2,37
Ajda Pekkan ve Zeki Müren	24	%8,11	Alpay, İlhan İrem, Müzeyyen Senar ve Zülfü Livaneli	6	%2,03
Tanju Okan	17	%5,74	Erkin Koray	5	%1,69

Tablo 3: Bebek Patlaması Kuşağının En Sevdiği Şarkıcılar

Bebek Patlaması kuşağındaki katılımcıların sevdikleri şarkılara dair toplam 429 veri elde edilmiştir. Katılımcıların %12,58'i (n=54) sevdikleri şarkıları hatırlamadıklarını veya sevdikleri şarkı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu yüzden inceleme 375 şarkı arasından yapılmıştır. Mükerrer şarkılar düşüldüğünde ise toplam 200 şarkı saptanmıştır. Bu 200 şarkı arasından en sık tekrar edilenler ise toplam şarkıların %47,2'sini oluşturmakta olup; içerik analizi ve Python ile veri analizi bu şarkılar üzerinden yapılmıştır. Söz konusu şarkılardan en sevileni %2,93 ile İşte Öyle Bir Şey ve Samanyolu olmuş, onları sırası ile Dağlar Dağlar (%2,67), Arkadaş, Kadınım ile Resimdeki Gözyaşları (%2,4), Ayrılanlar İçin, Kaybolan Yıllar ile Tamirci Çırağı (%2,13) ve Dünya Dönüyor ile Kol Düğmeleri (%1,87) izlemiştir.

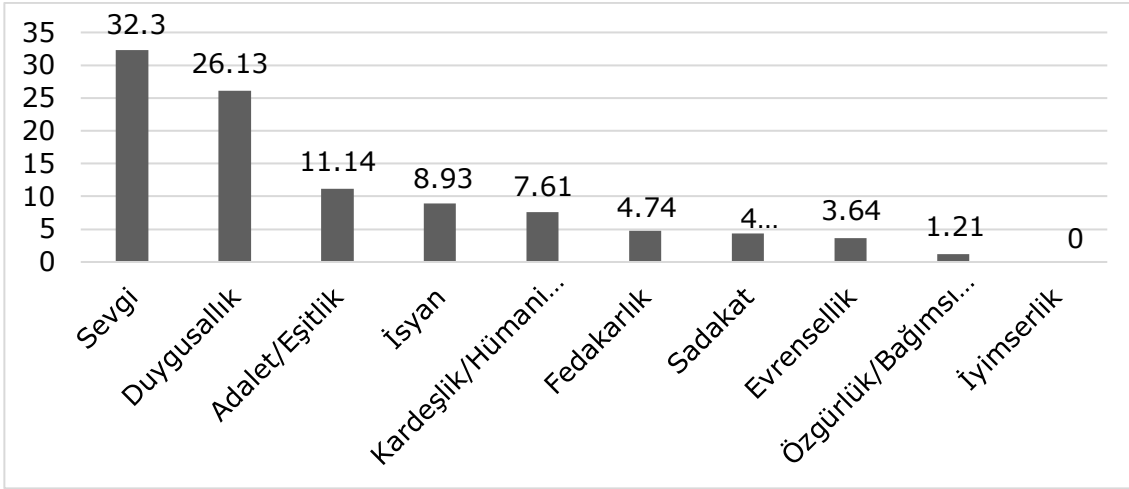
Bebek Patlaması kuşağının iş hayatına özgü çalışkanlık, başarı odaklılık, idealistlik, iş birliği ve takım çalışmasına yatkınlık gibi özellikleri hariç tutularak, geri kalan karakteristik özelliklerinin şarkılarda yer alıp almadığı içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Buna göre şarkı içeriklerinde en fazla rastlanılan karakteristik özellik Bebek Patlaması kuşağının hüznün, özlem, neşe, umut gibi duygusal yönü olmuş (%50,8, n=506), onu sevgi (%19,28, n=192), sosyal düzen ve adaletsizliğe ilişkin isyan (%8,94, n=89), kardeşlik/hümanizm (%7,13, n=71) ve fedakârlık (%5,82, n=58) izlemiştir (bkz. Grafik 2). Bebek Patlaması kuşağının karakteristik özelliği olmasına karşın evrensellik unsuruna şarkıların

içeriklerinde rastlanılmamıştır. Sosyal düzen ve adaletsizliğe ilişkin isyan içeren şarkıların oranının yüksek olmasına karşın; özgürlük, memleket sevgisi, bağımsızlık ve anti-emperyalizm içeren şarkıların oranının düşük (%0,7, n=7) çıkması ise konu hakkında daha detaylı bir inceleme yapılması gerekliliğini doğurmaktadır.

Grafik 2: İçerik Analizine Göre Bebek Patlaması Kuşağının Karakteristik Özelliklerinin Dinledikleri Şarkılara Yansıması

İçerik analizinin yanı sıra aynı şarkılar Python ile analiz edilmiş ve şarkı sözlerinde en sık geçen kelimeler tespit edilmiştir. Şarkılarda toplam 4336 kelime tespit edilmiştir. Tek başına bir anlam içermeyen (gibi, kadar, bir vb.) kelimeler ile tekrara düşmeyen kelimeler hariç tutulduğunda inceleme açısından anlam ifade eden 1173 kelime bulgulanmıştır. Daha sonra bu kelimeler Bebek Patlaması kuşağının karakteristik özelliklerine göre kodlanarak yeniden Python analizine tabi tutulmuşlardır. Analiz bulgularına göre şarkılarda tekrarlanan kelimeler bağlamında en fazla rastlanılan karakteristik özellik sevgi (%32,3, n=293) olmuş, onu duygusallık (%26,13, n=237), adalet/eşitlik (%11,14, n=101), sosyal düzen ve adaletsizliğe ilişkin isyan (%8,93, n=81) ve kardeşlik/hümanizm (%7,61, n=71) izlemiştir (bkz. Grafik 3). Bebek Patlaması kuşağının karakteristik özelliği olmasına karşın iyimserlik unsuruna kelime analizinde rastlanılmamıştır.

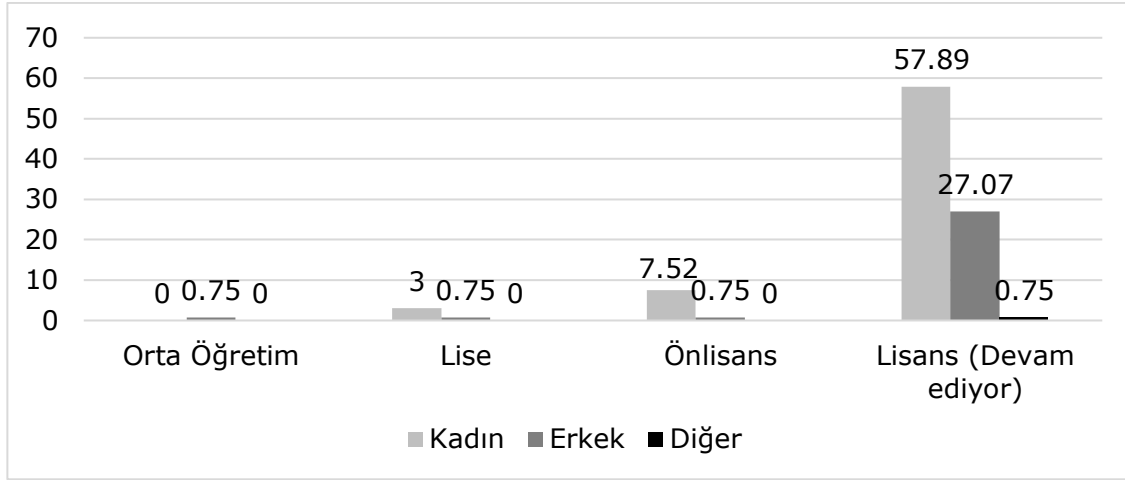

Grafik 3: Kelime Tekrarına Göre Bebek Patlaması Kuşağının Karakteristik Özelliklerinin Dinledikleri Şarkılara Yansıması

İçerikte ve kelime tekrarlarında çıkan karakteristik özellikler karşılaştırıldığında ise en ciddi farklılığın duygusallık ve sevgi kategorilerinde olduğu bulgulanmıştır. Duygusallık içeren unsurlara kelimelerden ziyade içerikte daha sık (%24,67) rastlanırken, sevgi içeren unsurlara ise içerikten ziyade kelimelerde daha sık (%13,02) rastlanılmıştır.

Z Kuşağına İlişkin Bulgular

Z kuşağında örneklem sayısı 150 katılımcıya ulaştığında anket sonlandırılmıştır. Örneklem analize tabii tutulmadan önce doğum tarihine göre incelenmiş olup, Z kuşağına dahil olmayan örneklem analize dahil edilmemiştir. Buna göre, 91 kadın, 41 erkek ve 1 diğer olmak üzere toplam 133 kişinin anket verileri geçerli kabul edilmiştir. Bu kişilerin eğitim düzeylerine bakıldığında %85,71'inin lisans eğitime devam ettiği görülmektedir (bkz. Grafik 4).

Grafik 4: Z Kuşağının Cinsiyet-Eğitim Düzeyi Kıyaslaması

Z kuşağının tercih ettikleri müzik tarzlarını ölçülemek adına ankete katılan her bireyden severek dinledikleri 3 tane müzik türünü belirtmeleri istenmiştir (n=339). "Fark etmez" cevabı hariç tutulduğunda 280 veri saptanmıştır. En sık dinlenen müzik türünün %25,36 ile pop müzik olduğu görülmüş, onu sırası ile rock müzik (%15,35), rap müzik (%14,64), arabesk müzik (%6,78) ve Türk halk müziği (%5,36) izlemiştir.

Müzik Türü	İlgili Müziğin Sevilme Oranı	
	Kadın	Erkek
Alternatif	%5,05	%1,27
Arabesk	%5,05	%11,39
Blues	%0,51	%1,27
Diğer (Tekno, elektronik, ilahi, özgün, drill, folk, indie, country)	%4,55	%11,39
Hip Hop	%2,52	%3,8
Jazz	%3,53	%3,8
Klasik	%5,05	%2,53
Metal	%2,52	%2,53
Pop	%32,32	%8,86
R&B	%3,03	%1,27
Rap	%13,64	%17,72
Rock	%13,64	%20,25
Türk Halk Müziği	%4,04	%8,86
Türk Sanat Müziği	%2,02	%3,8
Yabancı	%2,53	%1,26

Tablo 4: Z Kuşağının Cinsiyetlerine Göre Dinlenen Müzik Tarzı

Dinlenen müzik türü cinsiyete göre analiz edildiğinde (bkz. Tablo4) kadınlar arasında en sevilen ilk 3 müzik tarzı sırası ile pop müzik (%32,32),

rap ile rock müzik (%13,64) ve alternatif, arabesk ile klasik müzik (%5,05) olurken; erkekler arasında ise rock müzik (%20,25), rap müzik (%17,72) ve arabesk müzik (%11,39) olmuştur. Her iki cinsiyetin favori müzik türlerinin ortak noktasında rock, rap ve arabesk müzik yer alırken, farklılaştıkları noktalar pop, alternatif ve klasik müzik noktasında olmuştur. Her iki cinsiyetin de en az dinledikleri müzik türü ise blues olmuştur.

Dinlenen müzik türü eğitim seviyesine göre analiz edildiğinde (bkz. Tablo 5) lise mezunları arasında en yaygın dinlenen müzik türü %50 ile rock olurken, önlisans mezunları (%23,07) ve lisans eğitimine devam edenlerde (%25,71) pop müzik ön plana çıkmıştır. Orta öğretim mezunları sadece rap müzik dinlerken, lise mezunları arabesk, metal, pop ve rock müzik dinlemektedirler. Önlisans mezunları alternatif müzik ile Türk sanat müziği haricindeki tüm müzik tarzlarını dinlerken; lisans eğitimine devam edenlerin dinlemedikleri bir müzik türü bulgulanmamıştır.

Müzik Türü	Orta Öğretim	Lise	Önlisans	Lisans (Devam ediyor)
Alternatif	0	0	0	%4,49
Arabesk	0	%12,5	%3,85	%6,94
Blues	0	0	%3,85	%0,82
Diğer (Tekno, elektronik, ilahi, özgün, drill, folk, indie, country)	0	0	%3,85	%7,76
Hip Hop	0	0	%3,85	%2,86
Jazz	0	0	%7,69	%3,27
Klasik	0	0	%3,85	%4,49
Metal	0	%12,5	%11,53	%1,22
Pop	0	%25	%23,07	%25,71
R&B	0	0	%3,85	%2,45
Rap	%100	0	%19,23	%14,28
Rock	0	%50	%7,69	%15,1
Türk Halk Müziği	0	0	%3,85	%5,71
Türk Sanat Müziği	0	0	0	%2,86
Yabancı	0	0	%3,85	%2,04

Tablo 5: Z Kuşağının Eğitim Seviyelerine Göre Dinlenen Müzik Tarzı

İnceleme en beğenilen şarkıcılar açısından yapıldığında toplamda 398 veri elde edilmiştir. Katılımcıların %23,62'si (n=94) sevdiği şarkıcıları hatırlamadıklarını veya sevdiği şarkıcı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu yüzden inceleme 304 şarkıcı arasından yapılmıştır. Mükerrer şarkıcılar düşüldüğünde ise toplam 124 şarkıcı saptanmıştır, ki bu belirtilen tüm

şarkıcıların %40,79'unu oluşturmaktadır. En sevilen şarkıcılar arasından başı %9,54 ile Sezen Aksu çekmekte, onu %3,95 ile Müslüm Gürses ve %3,29 ile Teoman ve Emir Can İğrek izlemektedir (bkz. Tablo 6). En sevilen şarkıcıların başında görece daha eski şarkıcıların olması, bu kişilerin kuşaklar üstü bir niteliğe sahip olmalarından ve popüler kültürün bir ürünü haline gelmelerinden kaynaklanmaktadır.

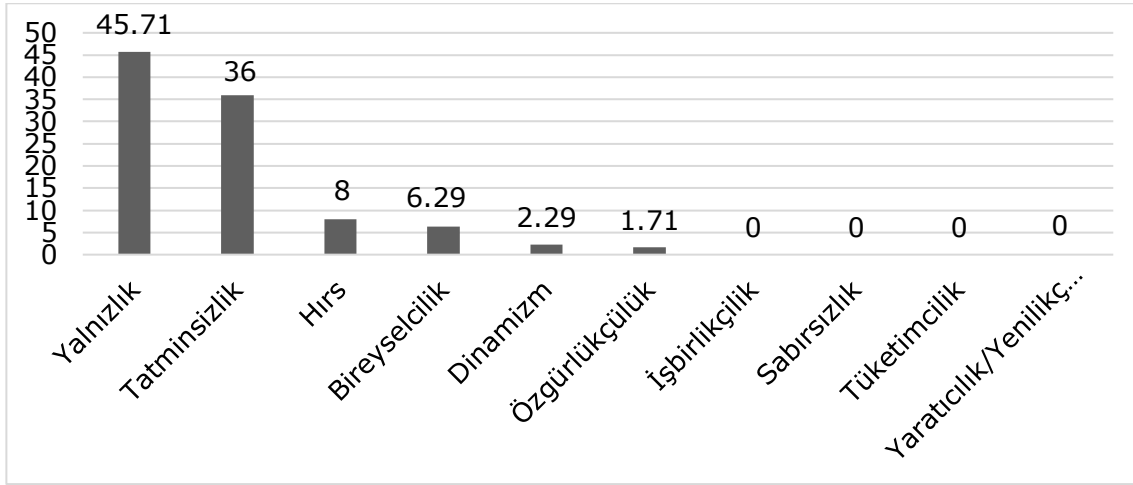
Sanatçı	Tekrar Sayısı	Oranı	Sanatçı	Tekrar Sayısı	Oranı
Sezen Aksu	29	%9,54	Kaan Boşnak, Pinhani ve Yıldız Tilbe	8	%2,63
Müslüm Gürses	12	%3,95	Tarkan	7	%2,3
Emir Can İğrek ve Teoman	10	%3,29	Cem Adrian, Ebru Gündeş, Neşet Ertaş ve Zeynep Bastık	5	%1,64
Cem Karaca ve Ezhel	9	%2,96	Can Bonomo, Ceza, Haluk Levent, Manga, Şanışer, Tuğkan ve Zeki Müren	4	%1,32

Tablo 6: Z Kuşağının En Sevdiği Şarkıcılar

Z kuşağının sevdikleri şarkılara dair ankette toplam 399 veri elde edilmiştir. Katılımcıların %6,02'si (n=24) sevdikleri şarkıları hatırlamadıklarını veya sevdikleri şarkı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu yüzden inceleme 375 şarkı arasından yapılmıştır. Mükerrer şarkılar düşüldüğünde ise toplam 327 şarkı saptanmıştır. Bu 327 şarkı arasından en sık tekrar edilenler ise toplam şarkıların %7,2'sini oluşturmakta olup; içerik analizi ve Python ile veri analizi bu şarkılar üzerinden yapılmıştır. Sık tekrar edilen fazla şarkı bulunmaması, bir diğer ifadeyle katılımcıların Bebek Patlaması kuşağının aksine çok farklı şarkılara yönelmesi tüketim kültürünün ve popüler kültürün bir uzantısı olarak açıklanabilmektedir. Şarkılar kullanıcılar tarafından hızlı tüketilmekte ve bu aklıda kalıcılığı olumsuz yönde etkilemektedir. Söz konusu şarkılardan en sevileni Bırakma Kendini, Cevapsız Sorular ve Mesafe (n=4) olmuş, onu Dünyandan Uzak, Gitme, Seni Dert Etmeler, Söz Ver ve Allah'ından Bul (n=3) şarkıları izlemiştir.

Z kuşağının karakteristik özelliklerinin şarkılarda yer alıp almadığı içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Buna göre şarkı içeriklerinde en fazla rastlanılan özellik yalnızlık olmuş (%45,71, n=80), onu tatminsizlik (%36, n=63), hırs (%8, n=14), bireysellik (%6,29, n=11) ve dinamizm (%2,29, n=4) izlemiştir (bkz. Grafik 5). Z kuşağının karakteristik özelliği olmasına karşın işbirlikçilik, sabırsızlık, tüketimcilik ve yaratıcılık/yenilikçilik unsurlarına şarkıların içeriklerinde rastlanılmamıştır. Çalışma kapsamında tüketim, meta tüketimi (tüketimcilik) ve duygu

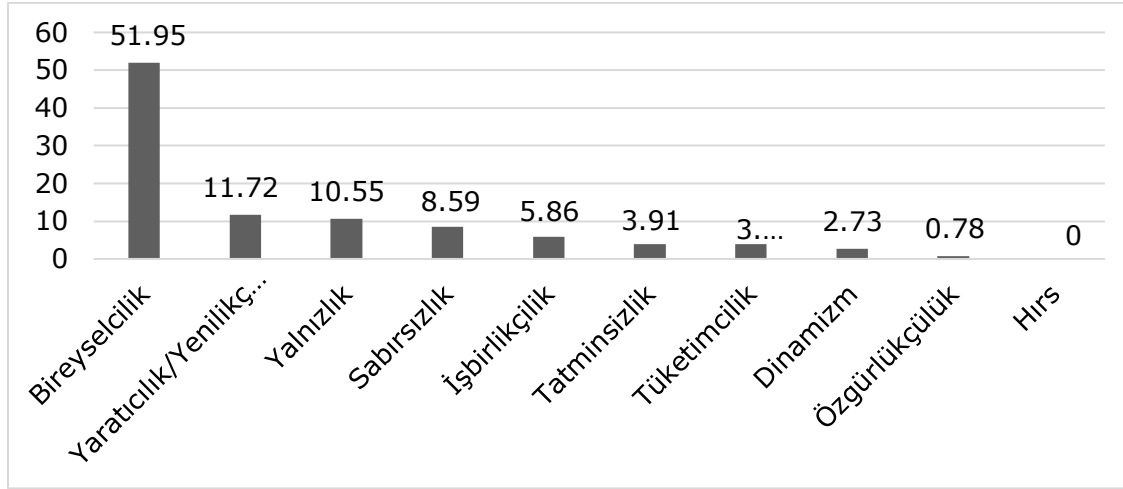
tüketimi (tatminsizlik) bağlamlarında ele alınmıştır. Bir diğer ifadeyle, tüketimden kastedilen modayı ve yenilikleri takip etmek adına sürekli tüketim eyleminde bulunmak, tatminsizlikten kasıt ise duyguları çok çabuk tüketmek, anı yaşamak ve anı referans almak, içinde bulunduğu durumdan memnun olmayıp sürekli bir şeyleri veya bir anı tüketmektir. Yukarıda da belirtildiği üzere tüketimin meta boyutu şarkı içeriklerinde yer almazken, tüketimin duygusal boyutu olan tatminsizlik hemen hemen bütün şarkılarda rastlanılan bir içerik olmuştur. Bu açıdan bakıldığında şarkı içeriklerindeki tüketime dayalı söylemlerde, herhangi bir ürün veya hizmetin tüketimine değil, duyguların ve anın tüketimine odaklanıldığı görülmektedir.

Grafik 5: İçerik Analizine Göre Z Kuşağının Karakteristik Özelliklerinin Dinledikleri Şarkılara Yansıması

İçerik analizinin yanı sıra aynı şarkılar Python ile analiz edilmiş ve şarkı sözlerinde en sık geçen kelimeler tespit edilmiştir. Şarkılarda toplam 1443 kelime tespit edilmiştir. Tek başına bir anlam içermeyen (gibi, kadar, bir vb.) kelimeler ile tekrara düşmeyen kelimeler hariç tutulduğunda inceleme açısından anlam ifade eden 312 kelime bulgulanmıştır. Daha sonra bu kelimeler Z kuşağının karakteristik özelliklerine göre kodlanarak yeniden analize tabi tutulmuşlardır.

Python ile yapılan veri analizine göre şarkılarda tekrarlanan kelimeler bağlamında en fazla rastlanılan karakteristik özellik bireysellik (%51,95, n=133) olmuş, onu yaratıcılık/yenilikçilik (%11,72, n=30), yalnızlık (%10,55, n=27), sabırsızlık (%8,59, n=22) ve işbirlikçilik (%5,86, n=15) izlemiştir (bkz. Grafik 6). Z kuşağının karakteristik özelliği olmasına karşın hırs unsuruna kelime analizinde rastlanılmamıştır.

Grafik 6: Kelime Tekrarına Göre Z Kuşağının Karakteristik Özelliklerinin Dinledikleri Şarkılara Yansıması

İçerikte ve kelime tekrarlarında çıkan karakteristik özellikler karşılaştırıldığında ise en ciddi farklılığın bireysellik, tatminsizlik ve yalnızlık kategorilerinde olduğu bulgulanmıştır. Yalnızlık ve tatminsizlik içeren unsurlara kelimelerden ziyade içerikte daha sık (sırası ile %35,16 ve %32,09) rastlanırken, bireysellik içeren unsurlara ise içerikten ziyade kelimelerde daha sık (%45,66) rastlanılmıştır.

SONUÇ

Bireyin kendisini diğer bireylere ifade etmesi için bireysel kimliğe ve bir gruba aidiyet duyması içinse kolektif kimliğe ihtiyacı bulunmaktadır. Grup aidiyetine dayalı kimliğin inşasında kuşaklar önemli bir rol oynamaktadır. Birey, içinde bulunduğu kuşağın diğer üyeleri ile benzer karakter özelliklerine, değer ve inançlara sahip olmaktadır. Bu ortak özellikler bireyi geniş bir grubun bir parçası haline getirmektedir. Kimliğin oluşumuna ek olarak kimliğin diğer bireylere nasıl yansıtıldığı da bireyin kendisini konumlandırması açısından önem arz etmektedir.

Kuşaklara ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle kuşakların örgüte bağlılıklarının, iş yerindeki performanslarının, motivasyonlarının, kariyer algılarının veya tüketim ve satın alma alışkanlıklarının ölçümlendiği görülmektedir (Aka, 2018; Çelik vd., 2004; Çetin ve Karalar, 2016; Erden Aygün, 2013; Gündüz ve Pekçetaş, 2018; Keleş, 2011; Metin ve Kızıldağ, 2017; Yüksekbilgili ve Akduman, 2015; Altuntuğ, 2012). Z kuşağı henüz iş hayatında aktif rol oynamadığından da genellikle bu araştırmalarda kapsam dışı tutulmuştur. Bu çalışma, kuşaklar arasındaki farklılıkların iş yaşamından ziyade, dinledikleri şarkılar bağlamında kuşaklarının karakteristik özelliklerini yansıtıp yansıtmadığı ve farklı ya da ortak özelliklerin olup

olmadığını ortaya koyması sebebiyle önem arz etmektedir. Kuşakları müzik bağlamında ele alan fazlaca çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar ise tek bir kuşağı ele almaktadır. Örneğin Doğan ve Mustan Dönmez (2016) 68 kuşağının yaşam tarzının müzik tercihine yansımalarını incelemiş; Kruger ve Saayman (2015) ise Y kuşağını ele almıştır. Smith (1994) ise 1970'lere kadar her on yıllık periyotlardaki beğenilen müzik türlerini analiz etmiş ve bizim araştırmamıza benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Bebek Patlaması kuşağı ile Z kuşağının dinledikleri müzik türleri kıyaslandığında arada benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. Benzerliklere bakıldığında her iki kuşağın da en severek dinlediği müzik türünün pop müzik olduğu görülmekte; blues, jazz, klasik müzik ve rock müzik dinleme oranları ise birbirine oldukça yakın seyretmektedir. Bu sonuçlar Smith'in (1994) çalışması ile paralellik göstermektedir. Farklılıklara bakıldığında ise Türkçe sözlü aranjmanlara ve Anadolu rock müziğine Z kuşağında; hip-hop, metal, R&B ve rap müziğine ise Bebek Patlaması kuşağında rastlanılmamıştır. Z kuşağının Bebek Patlaması kuşağından farklı olarak dinlediği bu müzik türleri, kuşağın girişimcilik, yenilikçilik ve teknoloji meraklısı yanı ile örtüşmektedir zira bu şarkılar ile geçmiş kuşaklara arasına bir nevi mesafe koymaktadırlar. Buna ek olarak Z kuşağı arabesk müziği (%79,17) Bebek Patlaması kuşağından daha severek dinlerken, Bebek Patlaması kuşağı ise, Z kuşağına kıyasla Türk sanat müziğini (%65,12), Türk halk müziğini (%86,54) ve yabancı müziği (%64,71) daha severek dinlemektedir.

Bebek Patlaması kuşağı ile Z kuşağının en beğendikleri şarkılar kıyaslandığında göze çarpan en temel farklılık Z kuşağının ortak sevdiği şarkı oranının (%7,2), Bebek Patlaması kuşağına göre (%47,2) oldukça düşük olmasıdır. Bir diğer ifadeyle, her iki kuşak için de 375'şer geçerli veriye ulaşılmış ve mükerrer şarkılar düşüldüğünde Bebek Patlaması kuşağının 200, Z kuşağının ise 237 farklı şarkı ismi belirttiği görülmüştür. Görüldüğü üzere Bebek Patlaması kuşağı dinledikleri şarkılar konusunda daha ortak bir tutum sergilemektedirler. Tüketim kültürünün ve popüler kültürün etkisi altında olan Z kuşağında ortak sevilen şarkı oranının çok düşük çıkmasının en temel sebebinin ise, Z kuşağının karakteristik özelliklerinden olan tüketimcilikten kaynaklandığını söylemek mümkündür. Müzik sektöründe popüler kültürün de etkisiyle birlikte, her geçen gün yeni ama aslında birbirine benzeyen ve standart şarkılar üretilmekte ve bu yolla bir bakıma tüketim kültürüne hizmet edilmektedir. Şarkılar birbirine benzediği ve hem şarkılara hem de şarkıcılara ilişkin "trendler" çok hızla değiştiğinden birçoğu yeteri kadar kalıcı olamamakta, sadece

yayınlandıkları dönemde hatırlanıp sonrasında hızlıca unutulmaktadır. Her iki kuşağın da ortak olarak sevdiğini söylediği Dönence, Bu Kalp Seni Unutur mu?, Gülpembe, Resimdeki Gözyaşları gibi 14 şarkı bulgulanmıştır. Her iki kuşakta da belirtilmiş olan bu şarkılar ayrı ayrı incelendiğinde dizi ve film müziği olarak kullanılmış oldukları göze çarpmaktadır. Bu noktada popüler kültür ürünleri aracılığıyla şarkıların kuşaklar arası aktarıldığını söylemek mümkündür. Söz konusu şarkıların her iki kuşakta da sevilmesinin bir diğer nedeni ise bu şarkıların günümüz şarkılarına kıyasla standardizasyona fazla maruz kalmaması ve görece daha özgün olmalarıdır. Dolayısıyla bu şarkılar kuşaklar üstü bir niteliğe ulaşmayı başarabilmiştir. Tekrar sayısı gözetilerek kıyaslama yapıldığında ise, bir diğer ifadeyle her kuşak için de minimum 3 kere tekrarlanan şarkılar dikkate alındığında; iki kuşak arasında hiçbir benzerlik bulunmamıştır.

Bebek Patlaması kuşağı ile Z kuşağının beğendikleri şarkıcılar kıyaslandığında, şarkılarda olduğu gibi burada da en temel farklılık Z kuşağının ortak sevdiği şarkıcı oranının (%62,83), Bebek Patlaması kuşağına göre (%83,38) düşük olmasıdır. Bir diğer ifadeyle, Bebek Patlaması kuşağı için 355, Z kuşağı için 304 geçerli veriye ulaşılmış ve mükerrer şarkılar düşüldüğünde Bebek Patlaması kuşağının 76, Z kuşağının ise 124 farklı şarkıcı ismi belirttiği görülmüştür. Verilerden Bebek Patlaması kuşağının sevdiği şarkıcılar konusunda daha ortak bir tutum sergilediği görülmektedir. Farklılığın temel sebebinin Z kuşağının bulunduğu dönem içerisinde Bebek Patlaması kuşağına kıyasla çok daha fazla alternatifinin olmasından ve kuşağın tüketimci özelliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Birden fazla tekrar eden şarkıcılar ele alındığında her iki kuşakta ortak olarak Cem Karaca, Sezen Aksu ve Zeki Müren görülmüştür. Kuşaklar üstü bir kimliğe sahip olan bu şarkıcılar aynı zamanda birer popüler kültür ürünü haline gelmişlerdir.

Araştırmanın son kısmında ise bireylerin dinledikleri şarkıların, içinde buldukları kuşağın karakteristik özellikleri ile ne derece örtüştüğü içerik analizi ve Python ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre Bebek Patlaması kuşağına mensup bireylerin dinledikleri şarkıların kendi kuşaklarının karakteristik özellikleri ile örtüştüğü görülmüştür. İncelenen 10 özellikten sadece evrensellik unsuruna şarkılarda rastlanılmamıştır. Z kuşağına mensup bireylerin dinlediği şarkıların içerikleri karakter özellikleri bağlamında incelendiğindeyse büyük oranda yalnızlık ve tatminsizlik özelliklerinin ön plana çıktığı; tüketimcilik, işbirlikçilik, sabırsızlık ve yaratıcılık/yenilikçilik özelliklerinin ise hiç vurgulanmadığı bulgulanmıştır. Her iki kuşağın dinlediği müziklerde aşk, ayrılık, özlem ve sevgi temaları yer

almıştır. Bebek Patlaması kuşağında bu duygular görece daha sadakat ve saygı çerçevesinde ele alınırken, Z kuşağında ayrılığın yarattığı hırs ve boşvermişlik veya tatminsizlik ön plana çıkmıştır. Öte yandan Bebek Patlaması kuşağının dinlediği müziklerde olumlu duygular, Z kuşağında ise karamsarlık ve ölüm temaları daha ön plandadır.

Özetle, kimliğin gösterilmesinde öne çıkan müzik zevklerinin, kimliğin oluşumunda rol oynayan kuşakların karakteristik özellikleriyle örtüşüp örtüşmediğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, her iki kuşağın da literatürde belirtilmiş olan karakteristik özelliklerinin dinledikleri şarkılarda karşılık bulduğu görülmüştür. Öte yandan her ne kadar iki kuşağın kimlik ve karakteristik özellikleri arasında ciddi farklılıklar olsa da, dinledikleri müzikler açısından bazı ortak yanlar saptanmıştır. Bu benzerlikler iyimser bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, belli başlı müzik türlerinin, şarkıların veya şarkıcıların liberal yaklaşımlar tarafından tanımlanan popüler kültür kavramı ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bir diğer ifadeyle halk bazı şarkı ve şarkıcıları kuşaklar üstü olarak algılamış, popülerleştirilmiş ve bunlar kuşaklar üstü bir özelliğe sahip olarak her jenerasyon tarafından sevilmiştir. Ancak daha eleştirel bir bakış açısıyla bakıldığında, söz konusu benzerlikleri Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi kavramı ile açıklamak da mümkündür. Bu bakış açısında göre, medya ve kapitalist sistem, halka hangi şarkı ve şarkıcıları seveceğini dayatmakta; bu sebeple de bunlar her jenerasyon tarafından sevilerek takip edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. & Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. N. Ülner & E. Öztarhan Karadoğan (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Aka, B. (2018). Bebek Patlaması, X ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 9(20), 118-135.
- Akkol, L. M. (2019). Kitle Endüstrisi ve Kitle Kültürü Kavramlarının Frankfurt Okulu Düşüncesi Üzerinden Analizi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 2(3), 49-64.
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 4(1), 203-212.
- Arık, M.B. (2012). Popüler Kültüre Temel Yaklaşımlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 19, 327-346.

Bejtkovský, J. (2016). The Current Generations: The Baby Boomers, X, Y and Z in the Context of Human Capital Management of the 21st Century in Selected Corporations in the Czech Republic. *Littera Scripta* 9(2), 25-45.

Bulut, F. (2011). 68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı. *ÇTTAD XI/23*, 123-149.

Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. 2. Cilt, Kimliğin Gücü. E. Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çelik, A., Soysal, A. & Alıcı, S. (2004). Aile İşletmelerinde Kuşak Çatışmasından Kaynaklanan Yönetim Sorunları Kahramanmaraş Örneği, *I. Aile İşletmeleri Kongresi Bildirileri Kitabı* içinde (s. 189-201). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

Çetin, C. & Karalar, S. (2016). X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 14(28), 157-197.

Doğan, E. & Mustan Dönmez, B. (2016). Türkiye’de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansması. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 2(1), 45-75.

Erden Ayhün, S. (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 2(1), 93-112. Sayfa | 1494

Göktaş, P. & Çarıkçı, İ.H. (2015). Kuşakların Siyasal İletişim Kültür ve Liderlik Açısından Değerlendirilmesi. *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2(3), 7-33.

Güler, E. (2016). İş Dünyasının Z kuşağı ile İmtihanı, *Para Ekonomi Dergisi*, 56-58. Erişim Adresi: <https://www.dbe.com.tr/upload/dosyalar/629-11876-para-02102016.pdf> Erişim Tarihi: 17.12.2020.

Gündüz, Ş. & Pekçetaş, T. (2018). Kuşaklar ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik. *İşletme Bilimi Dergisi* 6(1), 89-115.

Güngör, N. (2011). *İletişim: Kuramlar, Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Gürbüz, Ş. (2015). Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi?. *İş ve İnsan Dergisi* 2(1), 39-57.

İşçimen, D. S. (2012). *Y Kuşağı Çalışanların İş Yaşamından Beklentilerinin Karşılama Düzeyi ile Kurumsal Bağlılık Arasındaki İlişki ve Bir Örnek Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul.

İzmirlioğlu, K. (2008). *Konumlandırmada Kuşak Analizi Yardımıyla Tüketici Algılarının Tespiti: Türk Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muğla.

Keleş, H. N. (2011). Y kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Bahçeşehir Üniversitesi Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 3(2), 129-131.

Keskin, A. (2019). Öğrenci Olaylarına Genel Bir Bakış (1968-1980), Atatürk Üniversitesi. *Atatürk Dergisi* 8(2), 237-262.

King, A. D. (1998). Kültür Mekanları, Bilgi Mekanları. Anthony D. King (Ed.). *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi* içinde. Ü. H. Yolsal & G. Seçkin (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Kruger, M. & Saayman, M. (2015). Music Preferences of Generation Y: Evidence from Live Music Performances in South Africa, *Journal of Vacation Marketing*, 1-17.

Kuyucu, M. (2016). Theodor W. Adorno'nun Perspektifinden Popüler Türk Müziğinde Standartlaşma Sorunsalı. *TRT Akademi* 1(1), 188-209.

Kyles, D. (2005). Managing Your Multigenerational Workforce. *Strategic Finance* 87(6), 53-55.

Metin, S. & Kızıldağ, D. (2017). X ve Y Kuşaklarının Kariyer Beklentilerinin Farklılaşması: Otomotiv Sektöründe Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14(40), 340-363.

Mlicki, P. P. & Ellemers, N. (1996). Being Different or Being Better? National Stereotypes and Identifications of Polish and Dutch Students. *European Journal of Social Psychology* 26, 97-114.

Özdemirci, A. (2017). *Şirket ve Popüler Kültür*. İstanbul: Beta Yayınları.

Özgür, E. (2013). Yaşa Göre Değer Farklılıkları ve Siyasi Kuşak Aidiyeti. *Sosyoloji Dergisi* 3(26), 45-76.

Paker, K.O. (2008). Popüler Müzik, Günlük İdeoloji ve Benlik İnşası: Sezen Aksu Şarkıları Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 34, 87-106.

Pekasil, T. (2007). Türkiye'de 68 Kuşağı ve Din: Din Sosyolojisi Açısından Bir Neslin Analizi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Tez No. 206852).

Ryu, J. (2019). A Comparative Study of Baby Boomers and Generation Z through Popular Music-Focusing on BTS and the Beatles, *International Journal of Glocal Culture* 8(2), 11-31.

Sakallı, N. (2010). *Sosyal Etkiler: Kim, Kimi Nasıl Etkiler?*. 3. Bs. Ankara: İmge Kitabevi.

Smith, T. W. (1994). Generational Differences in Musical Preferences. *Popular Music and Society* 18(2), 43-59.

Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. & Küçükoğlu, M. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 7(13), 1031-1048.

Toduk, Y. (2014). *2023 Lideri*. İstanbul: Ceo Plus Yayıncılık.

Yelkikalan, N., Akatay, A. & Altın, E. (2010). Yeni Girişimcilik Modeli ve Yeni Nesil Girişimci Profili: İnternet Girişimciliği ve Y, M, Z Kuşağı Girişimci. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 10(20), 489-506.

Yüksekbilgili, Z. & Akduman, G. (2015). Kuşaklara Göre İşkoliklik. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8(19), 415-440.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bireylerin sosyalleşebilmek amacıyla kimliklerini kurgulaması gerekmektedir. Literatürde söz konusu kurgulamanın kişisel niteliklerden ziyade bireyin yaşadığı toplumlun yapısına göre de şekillendiğini öne süren farklı görüşler vardır. Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı'yla birlikte yalnızca bireysel kimliklere değil, grup aidiyetinden kaynaklanan kimliklere de odaklanılmaktadır. Bu aidiyetin oluşması için bireylerin ortak özelliklere sahip olması gerekmektedir. Kuşaklar, ortak değerler ve özellikler oluşturduğundan kimliğin belirlenmesi noktasında önemli rol oynamaktadır. Kuşak kavramı yapısı itibariyle biyolojik anlama sahiptir ve ebeveynler ile çocuklarının doğumu arasında geçen ortalama süre olarak ifade edilmektedir. Fakat günümüzde çocuk sahibi olma yaşının ilerlemesinden kaynaklı olarak yeni kuşak oluşumlarının gecikmesi ve sosyo-ekonomik durumlar ile siyasi konjonktüre bağlı olarak toplumların eskiye kıyasla çok hızlı değişmesinin bir sonucu olarak biyolojik kuşak kavramı nihai olarak yerini sosyolojik kuşak kavramına bırakmıştır. Kuşak kavramının söz konusu şekilde sosyolojik olarak ele alınması ve belli birtakım sınıflandırmaların yapılması Çoklu Kuşak Kuramı olarak tanımlanmaktadır. Çoklu Kuşak Kavramı çerçevesinde kuşak tanımı, belli bir zaman aralığında doğup, dönemin sosyal, tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik olaylarından etkilenme neticesinde benzer hayat tarzı, davranış kalıbı, bilinç düzeyi, düşünce biçimi ve değer yargılarını geliştiren bireyler topluluğu şeklinde yapılmaktadır (Keleş, 2011: 129; Çelik vd., 2004: 191; Aka, 2018: 120; Altuntuğ, 2012: 204). Kuşak çalışmaları yaygınlaşsa da hangi kuşağın hangi tarih aralığında bulunduğuna ilişkin net bir çizgi bulunmamaktadır. Kuşakların tam anlamıyla başlangıç ve bitiş tarihlerini belirleyen spesifik olayların olmaması, sosyo-ekonomik, siyasi veya toplumsal kırılmaların kuşakların belirlenmesinde baz alınması ve bu kırılmaların da tüm toplumlarda eş zamanlı olarak gerçekleşmiyor olması bunun en temel sebepleri olarak görülmektedir. Bireyler kendileri için belirledikleri kimlikleri, göstergeler aracılığıyla diğer bireylere ifade edebilme imkanına sahiptirler. Kimliğin

ifade edilmesinde kullanılan başlıca göstergeler arasında giyim tarzı, aksesuar seçimi, renkler, yemek seçimi, müzik tercihleri gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurlar aynı zamanda popüler kültür ürünleri olarak günlük yaşantımıza yansımaktadır. Popüler kültür ve ürünleri Marksist yaklaşıma göre halka dayatılan kültür olarak değerlendirilmektedir ve bu yaklaşımda bireyler kendi özgür iradeleriyle seçim yapmamakta kendilerine dayatılanı seçmektedir. Frankfurt Okulu'nun önde gelen temsilcilerinde Adorno ve Horkheimer'a göre ise kültürün pazarlanmasını kültür endüstrisi olarak tanımlamaktadır ve Marksist yaklaşıma benzer şekilde kültür endüstrisinin ürünlerini büyük çıkar çevreleri tarafından belirlenmiştir ve böylelikle kültürün standartlaşarak yapay bir hale gelmiştir. Bu görüşlerin aksine liberal yaklaşımlar, popüler kültürün halka ait olan kültür olduğu görüşünü savunmuştur. Bu yaklaşıma göre popüler kültür, çoğulcu demokrasinin, çoksesliliğin ve bireysel özgürlüğün bir göstergesidir. Ortak söylem ve gösterge oluşturma gücüne sahip olan popüler kültür ürünleri, ilgili dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik olayları ve kimlikleri hakkında bilgi edinilmesinde önemli rol oynamaktadır. Popüler kültürün en çok yansıdığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkan müzik, insanların duygu dünyasının dışavurumudur ve popüler müzik bulunduğu dönem içerisinde bireylerin duygularını, düşüncelerini ortak bir beğeni içerisinde yansıtmaya olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda popüler müzik sözleri; ilgili dönemin ideolojisini, günlük hayatın izlerini, bireylerin önem verdiği değerlerin izlerinin görülebileceği metin özelliğine sahiptir. Kimliğin oluşumunda önemli rol oynayan kuşaklarla kimliğin gösterilmesinde öne çıkan müzik zevkleri arasında ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada en temelde "Belli bir kuşağa mensup olan bireylerin müzik zevkleri içinde buldukları kuşağın değerlerini taşıyor mu?" sorusuna yanıt aranmaktadır. Araştırma kapsamında literatür taramasında kimlik ve kuşak kavramlarına değinilerek ardından kuşakların genel özellikleri belirtilmiştir ve popüler kültür kavramına yönelik olan üç farklı yaklaşım üzerinde durulmuştur. Araştırmanın uygulama kısmında kullanılmak üzere Google Formlar üzerinden anket oluşturulmuş olup, söz konusu anket kapsamında bebek patlaması ve Z kuşağında bulunan kişilere doğum yılı, eğitim, cinsiyet, en sevdikleri şarkılar, şarkıcılar ve müzik türleri sorulmuştur. Analiz sürecinde öncelikle elde edilen verilerin mükerrer olup olmadığı ve çalışma kapsamında sınırları belirlenmiş olan kuşak aralığına girip girmediği kontrol edilmiş olup, mükerrer katılımlar ve araştırma kapsamında ilgili kuşaklara ait olmayan anketler analiz dışı bırakılmıştır. Buna göre bebek patlaması kuşağından 143 kişi ve Z kuşağından 133 kişi analize dahil edilmiştir. Geçerli verilerin saptanmasının ardından ilk olarak tercih edilen müzik türlerinin, eğitim durumuna ve cinsiyete göre dağılımı incelenmiştir. Daha sonra anket verileri doğrultusunda tekrar eden şarkılar saptanmış ve bunlar Python ile analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda ilgili şarkılardaki en çok tekrar eden kelimeler belirlenmiş ve daha sonra bu kelimeler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi sonrasında her iki kuşağın da literatürde kısmında belirtilmiş olan karakteristik özellikleri ile müzik tercihleri arasında bir uyum olduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak kuşakların müzik

tercihlerinin farklılaştığı da bulgulanmıştır. Kuşaklar arasında tespit edilen farklılıkların yanı sıra her iki kuşağın ortak yönlerinin olduğu da görülmüştür. Bu benzerliklerin başında popüler kültür ürünü haline gelmiş bazı şarkı ve şarkıcılar yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Individuals need to construct their identities in order to socialize. In literature, there are different opinions suggesting that the aforementioned construction is shaped according to the structure of the society rather than personal qualities. The Social Identity Theory developed by Tajfel and Turner, focuses not only on individual identities but also on identities resulting from group belonging. Individuals must have common characteristics for this belonging to occur. Generations play an important role in determining identity as they create common values and characteristics. The concept of generation has a biological meaning in terms of its structure and it is expressed as the average time between parents and the birth of their children. However, as a result of the delay in the formation of new generations due to the advancement of childbearing age and the rapid change of societies due to the socio-economic conditions and political conjuncture, the concept of biological generation has finally left its place to the concept of sociological generation. Considering the concept of generation sociologically and making certain classifications is defined as Multi-Generation Theory. Within the framework of the Multi-Generation Theory, the definition of generations is made as the community of individuals who were born in a certain time period and developed a similar lifestyle, behaviour pattern, consciousness level, way of thinking and value judgments as a result of being influenced by the social, historical, cultural, political and economic events of the period (Keleş, 2011: 129; Çelik vd., 2004: 191; Aka, 2018: 120; Altuntuğ, 2012: 204). Although generation studies become widespread, there is no clear line regarding which generation is in which date range. The main reasons for this are (a) the absence of specific events that determine the exact starting and ending dates of generations, (b) the determination of generations is based on socio-economic, political or social milestones, and (c) these milestones do not occur simultaneously in all societies. Individuals have the opportunity to express the identities they determine for themselves to other individuals through visual indicators. In expressing identity; clothing style, accessory selection, colours, food selection, and music preferences can be used as visual indicators. These indicators are also reflected in our daily life as popular culture products. According to the Marxist approach, popular culture and its products are considered as the culture which is imposed on the public, and this approach advocates that individuals are unable to choose with their free will, they have to choose what is imposed on them. According to Adorno and Horkheimer, the prominent representatives of Frankfurt School, the marketing of culture is defined as the culture industry and similar to the Marxist approach, the products of the culture industry have been determined by the great interest circles and thus the culture has become standardized and artificial. Contrary to these views, liberal approaches advocate the view that

popular culture is the culture that belongs to the public. According to this approach, popular culture is an indicator of pluralistic democracy and individual freedom. Popular culture products, which have the power to create common discourses and indicators, play an important role in obtaining information about the political, social, economic events and identities of the relevant period. Music, as both a popular culture form and an expression of people's emotions, allows individuals to reflect their feelings and thoughts peculiar to a specific period. In this context, lyrics reflect the ideology of the relevant period, the daily life style, and the values that individuals attach importance to. In this study aims to reveal whether there is a relation between the generations that play an important role in the formation of identity and the musical tastes that stand out in the manifestation of identity, thus an answer is sought to the question of whether the musical tastes of individuals belonging to a certain generation carry the values of their generation. Within the scope of the research, the concepts of identity and generation were mentioned in the literature review, and then the general characteristics of generations were specified, and three different approaches to the concept of popular culture were emphasized. For the analysis part of the study, a questionnaire was created by using Google Forms, and within the scope of the survey, the people in the Baby Boomers generation and Generation Z were asked about the year of birth, education, gender, favourite songs, singers and music genres. In the analysis, it was first checked whether the data obtained were repeating and whether the birth dates of the participants were within the specified generation. Questionnaires of the participants who were not in the relevant age range and repeated answers are excluded from the analysis. 143 people from Baby Boomers Generation and 133 from Generation Z were included in the analysis. After determining the relevant answers, the distribution of the preferred music genres by education level and gender was examined firstly. Then, repeated songs were analysed with Python. As a result of this analysis, the most repeated words in the related songs were determined and then these words were subjected to content analysis. The content analysis revealed that the characteristics of both generations, which were stated in the literature part, coincided with the songs they preferred. Accordingly, it was found that the musical preferences of the generations differ. In addition to the differences, it was observed that both generations have common aspects. The most prominent examples of these similarities were some songs and singers who have become the products of popular culture.